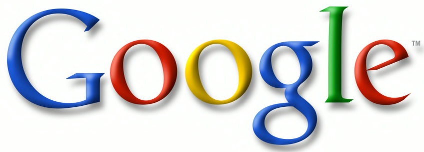
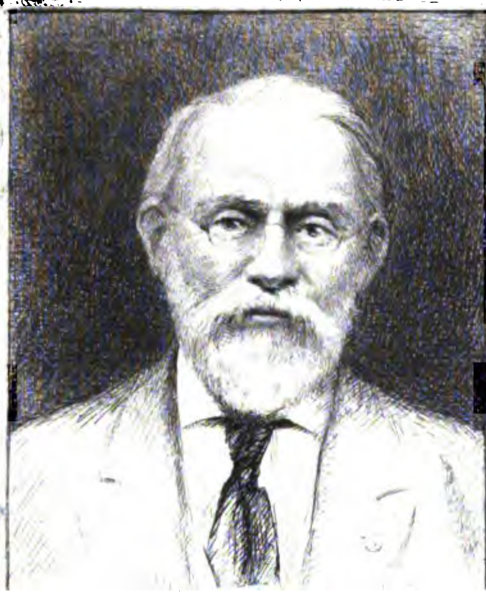






STAATKUNDIGE
HISTORIE
VAN
HOLLAND,

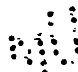
Behelzende eene Staatkundige bespiegeling van de voornaamste Gevallen der Nederlandsche Geschiedenissen, volgens het Natuur, Staats, aller Volkeren en het beschreven Recht; de geäardheid der Zaaken en de gezonde Reden, om gezond over het voorledene te redeneeren, en tot een Richtsnoer voor het toekomende te dienen.

ZES EN DERTIGSTE DEEL.

Met Kunst Plaaten opgehelderd.



TE AMSTERDAM,
By BERNARDUS MOURIK,
Boekverkooper in de Nes, by de Groote Vleeshal, 1774.



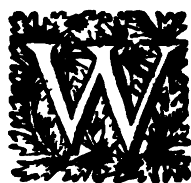
Printed in the Netherlands

AAN DEN GOEDGUNSTEN

L E E Z E R

VAN ONZE

STAATKUNDIGE HISTORIE.



Y hebben in 't voorgaande Jaar de gebeurtenissen der Vereenigde Nederlanden, en eeniger andere gewesten, waar op zy groote betrekking hebben, verhandeld van de jaaren 1611. *tot* 1616 *ingeslooten, en gezien, hoedanig dezelven doormengt zyn, zo met Staatkundige besluiten, ontwerpen en schikkingen, als met velerlei andere wisselvalligheden; mitsgaders hoedanig de Staaten Generaal, niettegenstaande de aangroei van hun Gezach, in gedurige en lastige beslommering waren: want gelyk zy gedurig werk hadden, zo met de buitenlandsche zaaken te helpen schikken en richten, als met Gezantschappen te zenden om andere twistende Mogendheden tot Vreede te vermaanen; zo bevonden zy zich ook overstelpt met binnenlandsche onlusten en inzonderheid met de Kerkelyke geschillen, die hevig voortgezet wierden geduurende de Jaaren van 't Bestand.*

Voeg hier by de geduurige afzending van onderstanden aan Savoojen, *aan* Brunswyk, *aan* Venetie *enz. mitsgaders den gantschen handel wegens de Gulikze en Kleefsche Landen; zo zal men duidelyk zien, dat 'er in weerwil van den Vrede, of van de Wapenschorsing met den volslagen Vyand, geen tyd zonder Kryg of Tweedracht geweest*

is, en dat zo wel de Algemeene Staaten, als die van Holland in 't byzonder, het genot van de rust, die men zich verbeeld had, niet gehad hebben.

Onaangezien alle deze lastige en vermoeiende bezigheden echter, hebben wy gezien, dat men niets verzuimde, 't welk tot welstand en behoud der Landen kon dienen; men moest een Voorzichtige Staatkunde gebruiken om de Verpandde Steeden van Holland en Zeeland weder in te lossen, toen 'er de tyd toe gebooren was, waar in men ook gelukkig slaagde. Even zo Staatkundig moest men handelen omtrent de eischen des Konings van Vrankryk, wegens de opgeschooten en verschooten penningen, daar men zich niet minder gelukkig van ontbief.

De dapperheid der Nederlanders immers is in deze jaaren ook weder gebleeken, zo met de Zeeroovers hier en daar, als in de Oostindiën, *en elders: dus mag men zeggen, dat de uitvoering van groote onderneemingen, door alle die teegenspoeden, niet verhinderd is geworden.*

Nu staan wy overtegaan ter beschryving van nog eenige lastige jaaren: wy zeggen lastige jaare, gelyk ze ook in der daad zyn; dewyl men by na geen een Schryver van dien tyd vindt, of hy schryft voor of tegen, naar maate dat hy geneigd is: Doch wy zullen in alles de onzydigheid, gelyk het een rechtschapen Historieschryver past, en wy van den beginne af gedaan hebben, zoeken te behartigen.

Na dat wy dan onze Leezeren alle Heil en Welvaard, en nieuwen Leeslust toegewenscht hebben, zullen wy onzen yver inspannen, om hen het vervolg der Staatkundige Historie van Holland op te disschen.



STAAT.

STAATKUNDIGE HISTORIE

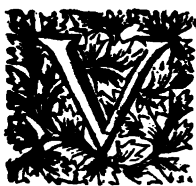
VAN

HOLLAND.



EERSTE HOOFDSTUK.

Vervattende Ordonnantien der vereenigde Staaten, Verzoekschriften aan dezelven, Gezantschappen van andere Mogendheden, om onderstanden, de vervolgen van de Kerkelyke Geschillen enz. van den Jaare 1617.



Vermids in dit Jaar de zaaken van Staat en Kerk geheel in en door elkanderen gewikkelt zyn geweest, zo zullen wy, na eenige gebeurtenissen voor af gemeld te hebben, dezelve ook als aan elkanderen geschakeld verhalen.

Dewyl 'er nu al zedert eenigen tyd verscheiden klagten waren ingekomen; dat 'er uit andere Landen, ten nadeele van de Oostindische Compagnie, veel Poejer van Peper, Noten, Nagelen, en andere speceryen, in de vereenigde Provintiën ingevoert en Verkogt wierd, zo hebben de Staaten Generaal in de eerste Maand van dit Jaar een verbodt des wegens uitgegeeven, in welk *Plakaat* zy onder anderen zeggen. „ De „ Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, allen den „ genen, die deeze tegenwoordige zullen zien of hooren Leezen „ *Salut*: *Doen te weeten*, alzo wy in 't zekere bericht zyn, en „ by experientie bevonden werdt, dat uit andere Landen in dee„ ze Vereenigde Provintiën verzonden en ingebragt worden „ veele Poejers van Peper, Noten en Macis, die hier te Lande „ onder de speceryen vermengt, en verkogt worden, en dat „ door zulke vervalsing niet alleenlyk de Bewindhebbers van de

„ O. I. Comp. geblameert, de koopers van zodanige ſpeceryen „ grotelyks gefraudeert, maar ook alle de ſpeceryen van voorsz. „ Compagnie in merkelyke disreputatie gebragt worden, daar „ nochtans de voorsz. Bewindhebbers, tot verhoedinge van zo- „ danige Vermenginge en Vervalſinge, altyd gewoon zyn ge- „ weeſt, en nog zyn, haare Poejers in 't water te doen ſmyten, „ gelyk mede doen de Portugezen en Caſtilianen, zonder iets „ daar van te bewaren, of aan iemandt te verkoopen.

„ Zo is 't, omme de voorsz. Frauden en Inconvenienten voor „ te komen, en de ſpeceryen van de voorsz. O. I. Comp. in „ reputatie te houden en te Conſerveren, wy verboden en gein- „ terdiceert hebben, verbieden en interdiceren midsdezen, „ allen en een igelyk Koopman, Schipper, Voerman, of andere „ wie die zyn, eenige Poejers van Peper, Noten, Macis, of „ van andere ſpeceryen, in de voorsz. Vereenigde Nederlan- „ den, te Scheep, te Wagen, te Paarde, of op den hals dragen- „ de, in eeniger manieren, (als geene loiale Koopmanſchap „ zynde) te brengen; by verbeurte en Confiscatie van de voorsz. „ Poejers, en daar en boven van de boete van Hondert gou- „ den Ryders, tot Laſte van den inbrenger enz.

Vermids nu ook in't begin van dit Jaar niet anders dan geruchten van Oorlogen gehoord, en hier en daar verſcheiden Wervingen, zo van Ruiters als Voetknechten, gedaan wierden, en dat de Troepen, in den dienſt der Staaten zynde, waar in zy wegens het Beſtand geen voordeel konden hoopen, en veelen om die reeden hunne paspoorten verzochten, of van zelfs verliepen; zo waren Hunne Hoog Mog. de Heeren Staaten wederom genoodzaakt, een Plakkaat te laten uitgaan, Verbiedende alle de in hunnen dienſt zynde Ruyters en Voetknechten, zich te begeeven in den dienſt van eenige buitenlandſche Koningen, Vorſten, of Heeren, te water of te Land, ten ware met expres conſent van de Staaten, van zyn Excell. of van den Raad van Staate, op verbeurte van Lyf en goed: ook wederom 't huis roepende alle die genen die reeds in dienſt van andere Heeren waren.

Doch dit verbod wierd, wegens de inwendige geſteltenis des Lands, niet al te wel opgevolgd; want veele Ruyters en Soldaten verzochten, of namen hunne paspoort onder de voet, en gingen in dienſt by andere Heeren, daar men Oorlog te vermoeden was.

Zo

Zo liet de Aartshertog *Albertus*, een Boodschapper uit *Spanjen* gekregen hebbende, terstond bevelen afgaan aan *Verdugo*, Gouverneur van *Gelder*, en *de Coing*, Gouverneur van *Rentz*, om twee nieuwe Regimenten voetvolk aan te werven, ieder Regiment zou 15 Compagnien, en ieder Compagnie 200 man sterk weezen; d'een zou de werving doen in 't Land van *Luxemburg* en *Namen*, en de andere in *Artois* en *Henegouwen*. Ook zou in 't Land van *Luik* een nieuwe ligting van Troepen geschieden, en in des Aartshertogs Landen in allerhaast 1000 Ruyters geworven worden. Men kon in de Vereenigde Nederlanden niet begrypen, waar toe deze Troepen zouden dienen; zommige waren van gedachten, dat men ze gebruyken wilde in de Landen van *Gulik* en *Cleef*, andere meenden datze zouden dienen tegen den Hertog van *Savoien*. Doch zo haastig als deze ligting zou geschieden, zo spoedig ging dezelve ook weder agteruit, zo dat er niets van kwam.

De Koning van *Denemarken* maakte in 't begin van dit Jaar insgelyks groote toebereidzelen ten Oorlog, inzonderheid ter zee. Doch men verstond kort daar na, dat deze toerusting alleen bestond in acht Scheepen, die gebruikt zouden worden tot bescherming van den Walvischvangst, en die daar en boven slecht voorzien waren van Bootsvolk. Maar dewyl zyn Deensche Majesteit aan al de Ridderschap van *Holstein*, op straffe van ongenade, bevolen had, datze zich toerusten en van goede Paarden en wapenen voorzien zouden, gelyk ten eersten geschiede, zonder dat zy wisten tot wat einde; zo waren de vrye Hanzeesteden, schoon men voorgaf, dat de Koning niets tegen dezelve onderneemen zou, echter in groote verlegenheid, zo datze, dit voorgeven niet vertrouwende, alle goede Soldaaten, die zy bekomen konden, aanwierven, en ook haare Vestingwerken, inzonderheid die van *Hamburg*, krachtig versterkten.

Niet minder liepen de geruchten, dat de Koning van *Polen* beslooten had met een groote Macht te Oorlogen tegen den Koning van *Zweden*, of den Grootvorst van *Moscovien*, en ten dien einde veel volks in *Oostenryk* liet werven. Wederom andere geruchten zeiden, dat de Koning van Polen gezind was, met dat volk in Pruissen te vallen, en dat hy daar toe verlof gekregen had van 't Huys van *Oostenryk* en van de Roomgezinde *Ligue*, door

dien de Adel in Pruissen in groot misverstand was met den keurvorst van Brandenburg. Van dit ontwerp wierd aldus geredeneert, dat, by aldien de Koning van *Polen* meester van *Pruissen* en van *Elbing* (welke Stad in den ban was gedaan) kon worden, zo ware *Dantzig* genoegzaam belegert.

De Hertog van *Kourlandt* was ook in den ban gedaan, om dat hy twee Edellieden, door den Koning van Polen aan hem gezonden, had laaten dooden, dewylze eenige vuyle stukken begaan hadden, die geen Ambassadeurs betaamden. Byaldien nu, zei men verder, de Roomschgezinde *Ligue* de voorgemelde Vorstendommen en Steeden vermeesteren konde, zo had zy de geheele Zeestreek van *Riga* af, en kon niet alleen *Zweden* dwingen, maar ook, door de hulp van *Denemarken*, den Vereenigde Provinciën de Broodkamer toesluiten enz.

De Graaf van *Leewenstein*, in 't begin van dit Jaar 4000 voetknechten, tot dienst van *Venetien* aangenomen hebbende, en met dit volk niet overland naar *Venetien* konnende komen, meende met het zelve van *Embden* derwaards te zeilen: maar geene gelegentheid aldaar vindende, kwam hy in *Holland*, en huurde, met toestemming van de Staaten en Prins *Mauritz*, te *Amsterdam* en elders verscheiden Scheepen, die dit volk voorspoedig in 't Venetiaansche gebied bragten, waar van 'er onderwegen ruim hondert gestorven waren. Doch dit volk was maar weinig maanden aldaar geweest, of het sloeg aan het muiten, jaagde zyne Kapiteins en Bevelhebbers weg, of namze gevangen, en koos andere in de plaats: ja zelfs 't was niet te stillen, schoon de Regeeringe van *Venetien* 6000 Ducaten onder 't zelve uitdeelde.

In *Italien* geraakte het vuur van Oorlog ook weder in vollen brand, doordien de Hertog van *Savoien*, door den Spaanschen Gouverneur van *Milaan*, op nieuw aangetast wierd; het welk oorzaak was, dat de Hertog van *Savoien*, door zynen Rezident den Heer *Guillet de Monthou*, hunne Hoog Mog. de Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden zeer ernstig om onderstand liet verzoeken. Gemelde Rezident deed hier op eene redenvoering in de Vergadering der Heeren Staaten, waar in hy den aardt, de Heerzucht en oogmerken van Spanjen zeer wydlopig asschetste, en vervolgens een Onderstand verzocht voor den Hertog van *Savoien*, zyn Meester, van 4000 man of meer te voet

en,

en 400 te Paard, benevens eenige Oorlogs behoeftens. 1617.

Na dat dit verzoek nog eenige reizen ernstig herhaald was, wierd het zelve by de Heeren Staaten in overweginge genomen en eindelyk besloten, dat men den Hertog van *Savoien* onderstand zoude doen met 50000 Guldens per maand, voor een tyd van 4 maanden. De Savoische Ambassadeur had liever de geëischte Troupen gehad, maar overwegende de zwarigheden, door de Staaten voorgesteld, dat namentlyk de Ruyters 2 maanden werk zouden hebben eer zy in *Savoien* kwamen, en dat zy daar zynde een maand voor den aftocht moesten hebben, en alzo maar een maand zouden konnen dienen, zo vergenoegde hy zich met de aangeboode somme, verzoekende alleenlyk dat den eersten Termyn, die op Augustus bestemd was, voor af betaald mocht worden, en dat de Heeren Staaten het toestaan van dezen onderstand aan den Keurvorst van de *Paltz* mogten bekend maken, op dat de Vereenigde Vorsten in Duitschland ook des te eer daar toe mogten overgaan.

Want de Hertog van *Savoien* vernomen hebbende, dat de Vereenigde Duitsche Vorsten te *Heilbron* vergadert waren, om te overleggen, hoe men de aanslagen der Spaanschgezinden het best zoude afweeren, dewyl men duidelyk merken konde, dat de Pausselyke Bullen, tot onderdrukking van de Protestanten, door den Keizer, den Koning van Spanjen, en anderen sterk behartigt wierden; had ook eenen Gezant aan deze Vorsten gezonden, om Onderstand tegen Spanjen te verzoeken. Deze Gezant toonde aan de vergaderde Vorsten, dat de Koning van *Spanjen* en de Hertog van *Mantua* hun gegeeven woordt verbroken, zyn Meester op nieuw overvallen, en verscheiden plaatzen ontnomen hadden, zo dat hy genoodzaakt was geweest de Wapenen weder op te vatten; dat dit als een gemeene zaak aangemerkt moest worden, en de Vorsten verplicht waren elkanderen te ondersteunen in den nood, en dat hy hunne Doorluchtigheden, in den naam van zyn Meester, verzocht om onderstand in Geld of volk.

Dit verzoek wierd door de Duitsche Vorsten wel in overweeginge genomen, maar de Gezant zonder toezegginge van hulp te ruggezonden, na dat men hem op de Duitsche wyze wel onthaald, en veel vermaak aangedaan had.

Niet minder vervoegde de Hertog van *Savoien* zich by de

Zwitzersche Eedgenooten te *Bern*, om met dezelve een verbond van Onderstand te sluiten, doch dit ging zeer lankzaam in zyn werk, en duurde den gantschen zomer; echter kwam het eindelyk tot een verdrach, in zo verre dat de Hertog afstand zou doen van alle zyne Eysschen op 't Land *Vaux*, en goede Vriend- en Nabuurschap met die van *Bern* onderhouden, ja des noods hen met krygsvolk ondersteunen: waar tegen zy den Hertog nu zouden bystaan met 3000 man te Voet, en dezelve 4 maanden lang op hunne kosten Onderhouden; en eindelyk dat die van *Geneve* mede in dit Verdrach zouden begrepen zyn, en de Hertog voortaan niets meer op die Republiek te pretenderen hebben. Men kan aan dit alles genoegzaam bespeuren, in hoe verre de nood den Hertog van *Savoien* te dier tyd heeft gedrongen.

De misverstanden in Vrankryk reezen in dit Jaar ten hoogsten top. De gevluchte Prinssen, als de Hertogen van *Nevers*, van *Vendôme*, van *Mayenne*, en veele andere Heeren en Grooten van het Ryk, bleven by 't besluit, om zich door de Wapenen Recht te verschaffen, en het Koninglyk Gezach te herstellen tegen de *Marquis d'Ancre* en zynen aanhang. Deze Marquis had genoegzaam 't gantsche gezach van Vrankryk in zyne handen, en durfde zich beroemen, dat hy Oorlog of Vreede kon maken wanneer hy wilde, en men bespeurde maar al te duidelyk, dat hy den ondergang zocht van alle de gevluchte Hertogen en Prinssen, het welk deze Heeren tot dat standvastig besluit bragt. Zy versterkten derhalven alle de Steeden en Forten in hunne Gouvernementen.

Dit was oorzaak dat de Koning ook weder zyne Leegers te Veld bragt, en eene verklaaring uitgaf tegen den Hertog van *Nevers* en alle die gene, die 't met hem hielden, hen beschuldigende met de *Misdaad van gekwetste Majesteit*; waar tegen de vereenigde Prinssen een nadrukkelyk Vertoog aan den Koning afzonden, waar in zy zyne Majesteit te kennen gaven, dat hy den Hertog van *Nevers*, en tevens hen allen, groot ongelyk deed, doordien zy niet anders dan den overlast van den Marquis *d'Ancre* wederstonden: zy rechtvaardigden ook daar in het gedrag des Hertogs van *Nevers*, en baden zyne Majesteit hen in zyne bescherming te neemen, en niet te gedogen, dat zy verdrukt wierden door 't onrechtvaardig geweld van den Marquis, enz.

Doch

Doch deze en meer andere Vertoogen, door de Prinssen aan den Koning gedaan, waren te vergeefs, en hadden geen andere uitwerking, dan dat de Marschalk *d'Ancre* daar uit oorzaak nam, om den Koning, de Koninginne Moeder, en andere Grooten, dagelyks meer en meer tegen de Prinssen te verbitteren en op te hitzen; gelyk kort daar na wederom bleek aan een Open-Brief des Konings, waar in hy de Hertogen van *Vendôme*, van *Majenne*, van *Bouillon*, de *Marquis van Coeuvre*, en de Prezident *Le Jai*, en alle hunne begunstigers, verklaarde begaan te hebbende misdaadt van gekwetste Majesteit. Want de gemelde Marquis had wel zorg gedragen, om alle de Amptenaren en Grooten, die hy vermoede dat eenigzints de Prinssen genegen waren, van 't Hof te verwyderen, en andere van zyne gunstelingen in dezelver plaatze aan te stellen, die wanneer hy zelvs van 't Hof was, het oor des Konings en der Koninginne Moeder hadden, en dus alles wisten te bestieren naar zyn welgevallen.

Om kort te gaan, deze binnenlandsche Oorlog wierd met veel hevigheid in February en Maart dezes Jaars hervat. De Koning besloot Drie Leegers tegen de Prinssen te Veldt te zenden, als een onder den Marschalk *Montigny* in *Nivernois*; een onder den Graaf van *Auvergne*, om de Steeden in *Isle de France*, die 't met de Prinssen hielden, te belegeren, en een onder 't bevel van den Hertog van *Guize* en den Maarschalk *de Themines*, om in *Champagne* den Hertog van *Nevers* te beöorlogen. Ondertusschen hadden de Vereenigde Prinssen, Hertogen, Pairs, Officiers van de Kroon, Gouverneurs van de Provintien, Heeren, Ridders, Edellieden, Steden, en Gemeentens zich verbonden, en vast besloten, om het gezach des Konings te herstellen, en ten dien einde, in openbaren Druk, nogmaals uitgegeven eene wydlopige verklaaring, genaamt *Protestatie tegen de Zamenzweringen en Tirannyen van den Marquis d'Ancre en zynen aanhang:* waar in zy breedvoerig aantonen, hunne trouwe en genegenheid tot den Koning, en hoedanig die Marquis alle goede Raadslagen om verre geworpen heeft, tot groot nadeel van de kroon, niet anders zoekende, dan zich zelven groot en Ryk te maaken, en alle de Prinssen van den bloede, ook andere Prinssen, Hertogen, Pairs, en Officieren van de Kroon uitteroejen enz.

Doch deze wydlopige verklaaring had geen andere uitwer-

king, dan de voorige aan den Koning: want den 20 Maart wierd door 't Parlement van Parys, op den naam des Konings, uitgegeven een *Arrest*, verklaarende alle de goederen van de Vereenigde Prinssen en hunne aanhangers, ten behoeve des Konings, verbeurd.

De Maarschalk *d'Ancre*, om den Koning des te geruster te stellen, schreef eenige dagen daar na uit *Port de l'Arche*, alwaar hy zich toen bevond, aan zyne Majt. dat hy 3200 Luyker Voetknechten, en 500 Paarden, midsgaders 2800 Fransche Soldaten en 300 Ruiters, en dus te zamen 6000 Voetknechten en 800 Ruiters, ten dienst van zyne Majt. had aangenomen, alles op zyn eigen kosten, voor vier Maanden, op dat Vrankryk zien mocht, dat hy een gehoorzaam en getrouw Onderzaat, en Dienaar van zyne Majt. was, en welke Troupen hy bezorgen zou, daar de Koning die noodig had. Dit openbaar geworden zynde, gaf veele rechtzinnige Franschen oorzaak, om 'er den spot mede te dryven, zeggende: dat hy in Vrankryk komende, niet zo veel vermogen had om één Lakay te onderhouden, en nu in Staat was om zo veel duizendt man uit zyn eigen beurs te betalen.

Ondertusschen veroverden de Troepen des Konings verscheide Steeden en Kastelen van de Prinssen, en dewyl zyn Majest. zo wel als de Koninginne Moeder, bespeurde, dat veele uit heemsche Vorsten dezen Oorlog aanmerkten als een verbreking van 't verdrach van *Laudun*, zo zonden hunne Majesteiten verscheiden buitengewoone Gezanten aan alle de Hoven met deze Kroon in verbintenis staande: als naar *Engelandt*, *Spanjen*, *Duitschland*, *Brabandt* enz. om hun gedrach, met de Prinssen gehouden, te Rechtvaardigen. Zo zonden zy ook den Heer *de La Nove* aan de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, welke Gezant in de maand van April in de Vergadering der Staaten voorstelde: dat de Prins van *Condé*, in 't eerst op de zyde des Konings van Spanjen zynde, door de Koninginne Moeder met groote giften en geschenken daar van had moeten afgebragt worden; doch dat hy naderhand, om het Ryk in onrust te brengen, zich had gesteld tegen 't Huwelyk des Konings met d'Infante van Spanjen, en des wegens meest alle andere Prinssen en Hertogen op zyne zyde gebragt, en veele beroerten veroorzaakt had, tot nadeel van de goede Ingezetenen des Ryks; dat de Koninginne Moeder, als Regente, het daar-

om nodig geächt heeft den Prins van *Condé* gevangen te nemen; dat haare Majest. om veele andere Prinssen en Hertogen wederom tot gehoorzaamheid van den Koning te brengen, wel 12 of 13 Millioenen Guldens aan Geschenken had moeten besteden; dat men haare Majest. nagaf, dat zy die schatten meest aan Vreemdelingen verspilde, doch dat zulks bezyden de waarheid was, en dat het geene zy den Marquis *d'Ancre*, als een vreemdeling, die groote diensten aan het Ryk deed, had toegevoegt, niet tot nadeel van het Ryk verstrekken kon, enz. Wyders den Heeren Staaten verzoekende datze hun verbond met Koning *Henrik* den IV. aangegaan, geliefden te onderhouden, en des Konings oproerige onderdaanen, waar door hy de Prinssen verstond, die de wapenen hadden opgenomen tegen den Marquis *d'Ancre* en de Spaansche Factie, geen Onderstand te doen.

Eenige dagen daar na verscheen gemelde Gezant wederom in de Vergadering der Staaten, zeggende, dat de Koningin een Onderstand van 4000 Man van de Heeren Staaten begeerde, te weten 4 Regimenten Franschen te Voet, en 2 Compagnien Fransche Ruiters.

Al het welke by den Raad van Staaten en zyne Excell. welker advys de Heeren Staaten Generaal hier op verzocht hadden, overwogen zynde, wierd goedgevonden en geädviseert, dat men de zending van dien Onderstand zo lang als mogelyk was met beleefde woorden zou trachten uit te stellen, nademaal men hoorde, dat 'er van de Spaansche zyde veel volks geworven wierd, en men niet wist of die tegen deze Landen, of in de Landen van *Gulik* en *Cleef* gebruikt zouden worden; doch dat ingevalle de Koningin bleef aandringen op den gemelden Onderstandt, men 3 Regimenten Franschen zou laaten volgen, en wederom binnen 's Lands zo veel Troepen aanwerven.

Het duurde ook maar weinig dagen of de Heer de *La Noue*, buiten gewoon, en *du Maurier* gewoon Ambassadeur des Konings, verscheenen wederom in de Vergadering van Hunne Hoog Mog. waar in zy zo mondeling als schriftelyk ernstig aandrongen, dat de Heeren Staaten den gemelden Onderstand tot hulp des Konings tegen de Prinssen zouden laten uittrekken, met byvoeging, dat de Koning en de Koninginne Moeder, om de Staaten des te gewilliger te maken, dat zy de Fransche Regimenten lieten uit-

uittrekken, aanboden een Acte van den Koning van *Spanjen* te leveren, dat die Vorst noch de Vereenigde Nederlanden, noch de Landen van *Gulik* en *Cleef* zoude aantasten, zo lang dezen Nederlandschen Onderstand in Vrankryk zou wezen.

Hun Hoog Mog. met zyn Excell. en den Raad van Staate, naukeurig gelet hebbende op de menigvuldige en gewigtige redenen, door de Ambassadeurs ingebragt, besloten eindelyk den 26 April, dat men, schoon 'er, ten opzichte van den Marquis *d'Ancre* en de Spaansche Party in Vrankryk, groote reden waren dezen Onderstand te weigeren, nochtans niet wilde doorgaan voor Ondankbaaren of Verbondbrekers, en dat men de Troepen tot Onderstand des Konings zou doen uittrekken, voor zo verre, als men volgens het verbond verplicht was. Maar terwyl hunne Hoog Mog. en zyn Excell. met de Fransche Ambassadeurs bezig waren, om alles tot de afzendig gereed te maken, ontving men den 28. tyding uit Vrankryk, dat de Marquis *d'Ancre*, als de stoker van alle Fransche inlandsche beroertens, op bevel des Konings was omgebragt, en dat zyne Majest. daar op alle de verbanne Prinssen ten hove ontboden had, en men nu niet meer twyffelde, of alles zou in min en vriendschap bygelegt worden; gelyk dan ook de Ambassadeurs in den naam van zyne Majest. den Heeren Staaten vriendelyk bedankten voor den goeden wille, in het zenden van dien Onderstand, die als nu niet nodig was.

Den Staat der zaaken van Vrankryk tot dus verre verhandelt hebbende, konnen wy niet voorby, de Omstandigheden van den dood van dien *Marquis* nog kortelyk te melden, aangezien deeze historie al te gedenkwaardig is, en te veel betrekking op den Staat der zaaken van Europa heeft.

De Marquis *d'Ancre* dan al sedert langen tyd genoegzaam bespeurd hebbende, dat hy meer vyanden dan vrienden in Vrankryk had, zocht allerhande gelegentheid, om zich vrienden te maken, door groote beloften van Staat, die hy aan elk deed; inzonderheid was hy te *Rouan* zeer gehaat, alwaar de kinderen op de straat zyne woorden nabootsten, die hy in slecht Fransch uitsprak, als onder anderen: *Ayme moi, Monsour, je vous ferai favor* (bemin my, myn Heer, ik zal uw gunst bewyzen) ook waren die van *Rouan* voornamelyk op hem misnoegd om dat 'er een gerucht liep, dat hy een zyner gunstelingen in het oude Paleis zetten, en het Fort

St.

St. Catherina weder zou laten opmaken. Eenigen zyner goede vrienden waarschouwden hem, dat hy zich zou wagten voor de woede der *Normandyërs*; maar hy gaf daar op ten antwoord: *ik zal maaken, dat de gene, die myn bevel niet willen gehoorzamen, hun eige vingers knagen en eeten zullen.* Een stoute uitdrukking van een man, die zodanig in haat en wier einde zo na by was, hoewel hy 't laatste niet weeten kon.

Deze Marquis bevond zich in de maand April te *Ponteaudemier*, by *Quillebœuf*, en vertrok van daar na *Parys*. Onderweegen beloofde hy nog verscheiden Capiteinen, dat hy ze Gouverneurschappen in *Normandyen* zou bezorgen, mids datze hem getrouw bleeven. Ondertusschen zag men veele brieven verspreid, waar in de Koning gewaarschouwt wierd, dat de Marquis *d'Ancre*, en zyn aanhang niet anders zochten, dan den binnenlandschen Oorlog in Vrankryk lang aan de gang te houden, om dus zich zelve Groot en Ryk te maaken.

Veel verstandige en getrouwe Raadsheeren verzochten, en raadden den Koning, dat zyn Majest. toch op zyn stuk letten, en acht geven zou op de algemene stemme des volks, waar by de Marquis in grooten haat was.

De Koning eindelyk overtuigt, en naar dien Raad luisterende, gaf bevel aan den Heer van *Vitry*, Kapitein van zyne Garde, dat hy den Marquis *d'Ancre* by zyne aankomst in arrest nemen, en hem levend of dood leveren zoude.

Dit stuk moest wel overleid worden, want die Marquis kwam steeds ten Hove met een groote stoet van Heeren en Edellieden, behalven een groot gevolg van Dienaars, en 12 lyfwachten, alle stoute knaapen, en prachtig uitgedoscht, en die altoos by hem bleeven, 't zy dat hy te voet ging, of in de koets zat.

De Marquis *d'Ancre* in *Parys* gekomen zynde, betrok zyn Hotel aan de zyde van de *Louvre*, en kwam den 24 April des morgens om 10 uuren met zyn gewoonlyke stoet ten Hove, om den Koning en de Koninginne Moeder te begroeten. By zyne aankomst opende men hem de groote Voorpoort, die ook straks agter hem weder toegeflooten wierd. Zo dra hy op 't voorplein gekomen was, riep de Heer *de Vitry*, die met een bende Soldaaten gereed stond, wie komt daar binnen? men antwoorde hem, de Marschalk *d'Ancre*. De Heer *Vitry* trad hem te gemoet, en by

by de valbrug komende, ſtak hy zynen Regimentsſtaf voor uit, en zeide: *Je vous arreſte de par le Roi* (Ik arreſteer uw van wegen den Koning). Op dit gezegde trad de Maarſchalk eenigzins te rug, en zeide: *my?* en maakte een beweging om na zyn deegen te grypen. *De Vitry* dit ziende, gaf een teeken aan zyn volk, waar op drie Soldaaten hunne piſtoolen op hem loſten, en zo wel troffen, dat d'eene hem in 't Hooft, d'andere in de Borſt, en de derde in den Buik ſchoot, en hy dood nederviel, zonder een woord te ſpreeken. Alle die by hem waren dit ziende, namen de vlucht, en zochten een goed heenkomen.

Wy hebben het dienſtig geoordeelt, dit geval in de volgende Plaat aftebeelden.



„ Hier vertoonen wy het voorplein van de *Louvre* te *Parys*, „ alwaar de Maarſchalk *d'Ancre* met zyn gevolg binnen de poort „ getreeden zynde, door de Heer *de Vitry*, verzelt van eenige „ Soldaaten, tegen getreeden en aangezegt word, dat hy hem „ op bevel des Konings arreſteert; waar op de Maarſchalk zich „ in poſtuur ſteld om zyn degen te trekken, en in dat ogenblik „ drie ſchooten ontvangt, uit drie piſtoolen van de Soldaaten „ van 't gevolg van de Heer *Vitry*: waar op zyn Gevolg in groo- „ te verbaaſtheid de vlucht neemt.

Het

Het lyk van den Maarschalk *d'Ancre* wierd straks opgenomen, 1617.
en in de kleine zaal van de Portiers gebragt, alwaar hem zyn Prachtig Veldteeken, of fluier, zyn schoone diamant, en alles wat hy kostbaar by zich had, ontnomen wierd. Ondertusschen hadden die drie schoten een grote beroerte in het Paleis veroorzaakt, zo dat alle Poorten en deuren toegesloten wierden, en het volk, by menigte toegelopen, en verstaande wat 'er gebeurdt was, riep onophoudelyk: *Vive le Roi*, de Koning Leeve.

De Heer *de Vitry* by den Koning komende, gaf zyne Majest. te kennen, dat hy de Maarschalk *d'Ancre* niet levend had konnen magtig worden; waar op de Koning tot hem zeide: *ga heen, en geef bevel, dat deze slag niemand treffe dan hem alleen*: midlerwyl vertoonde zich de Koning in 't venster aan het volk, dat zo hevig en gedurig riep *vive le Roi*, dat 'er geen stilte te krygen was, hoemenigmaal de Heeren, die by den Koning waren, ook riepen, *de Koning bedankt u, de Koning bedankt u.*

Hier op wierd terstond een Officier met 12 dienaars naar 't vergaderde Parlement gezonden, om dat Hof te boodschappen wat 'er in de *Louvre* was gebeurd, en dewyl op zulke tyden aldaar ook doorgaans veel volks vergadert is, zo ontstond 'er, na dat de boodschap gedaan was, zulk een vreeslyk geroep en gejuich, dat men niet hooren of zien kon.

Het gedruisch in de *Louvre* was naauwlyks wat bedaart, of de Koning liet *Barbin*, de grootste gunsteling van den Marquis, ook in verzekering neemen; de Bisschop van *Lusson* kreeg arrest in zyn huis; de Huisvrouw van den Marquis *d'Ancre* wierd gehaald en gevankelyk op de *Louvre* gebragt; twee Raadsheeren wierden benoemt om alle de goederen van den Marquis en zyne Vrouw op te schryven, en twee anderen om de goederen en Papieren van *Barbin* te bezichtigen en aan te tekenen; ook liet de Koning terstond brieven afgaan aan alle de Gouverneurs der Provintiën, en aan de Parlementen, waar in alle de kwaade stukken van den Marquis opgesteld, en zyn dood bekendt gemaakt wierdt. Des avonds zag men veele vreugdevuuren te *Parys* op de straaten, daar het volk rondsom dansten, onder 't geroep, dat men nu wel rust en vreede zou krygen.

Het lyk van den meergemelden Marquis wierd des avonds

laat in de Kerk van *St. Germain de L'auxerrois*, alleen gewonden in een vuil tafelkleed, onder het Orgel in stilte begraven, waar by niet anders dan een Priester, de Koster, en de Gravemaker tegenwoordig waren, op dat niemand mogt ontdekken, waar die gehaate perzoon gebleven was.

Doch het duurde niet lang, of men wist al waar hy gebragt was; want des anderen daags vergaderden eenige honderd Lakeien en een grote menigte van het gemeene volk voor die Kerk, vielen daar in, en openden met breekyzers en spaden het graf van den Marquis, en hem eindelyk gevonden hebbende, scheurden zy het lyk daar uit, onder 't geroep van *Sortez Coyon*, heruit vuilik. Zy sleepten hem tot aan de nieuwe brug, en hingen hem by de beenen aan een galg, die hy daar zelfs, tot een schrik van anderen, had laaten oprigten.

Terwyl hy daar hing sneeden zy verscheiden stukken van zyn neus, handen, ooren enz. en hem vervolgens weder afgenomen hebbende, sleepten zy het lyk tot in de voorstad van *St. Germain*, om 't in de straat van *Tournon*, voor zyn huis, te verbranden.

Doch dit niet schielyk genoeg voortgaande, sleepten zy hem wederom naar de nieuwe brug, dwongen de daar omtrent woonende Burgers, om hout te verschaffen, maakten een nieuw vuur, en wierpen hem daar in tot dat alles verbrand was op de dikke beenderen na, welken zy opraapten en in de Rivier wierpen. Elk was verheugd, die maar een vinger of ander stuk van zyn Lighaam had, ja zelfs eenige Boeren kochten van die stukken om ze in hun dorp te verbranden.

Dit ging zo verre, dat 'er eindelyk bedrog onder liep, en dat men nieren van schaapen voor een halve kroon verkogt, en den kooper wysmaakte, dat het de nieren waren van den Marquis *d'Ancre*.

Ten zelven dage wierd onder het Trompetten geschal in Parys uitgeroepen, dat alle de Dienaars van de Marquis *d'Ancre* en zyne Huisvrouw op zwaare straffen de stad *Parys* binnen 24 uuren verlaaten moesten. Zyn Broeder, die Abt van *Marmoustier*, in het Aartsbisdom van *Tours*, was, en nog veel andere Waardigheden bezat, was zo voorzichtig dat hy, om de razerny des volks te ontgaan, de vlucht nam, en zich in een ander klooster verborg.

De

De goederen van den Marquis en zyne Huisvrouw wierden ten voordeele des Konings verbeurd verklaard.

De ouden plagten te zeggen: *in Mundo Semper eadem agitur fabula.* Dat is: altoos word in de Wereld dezelfde Comedie gespeeld; het zyn alleenlyk andere perzonen die ze speelen. Dus zag men ook te *Parys* niet weinig Gedichten op den Marquis *d'Ancre* uit komen, en onder anderen een, waar in hy by een Comediant vergeleken word.

Wy vinden dit gedicht uit de Fransche taal in 't oud Hollands overgezet, het welk wy een weinig verbetert naar den tegenwoordigen smaak, hier zullen laten volgen. De titel is.

Het Graf van Concini.

Is 't moogelyk, kan 't geschiën, dat iemand, zo verheeven,
Zo haastig vallen kan? O Ja, het kan geschien.
't Geluk heeft een Sejaan in Vrankryk thans begeven,
Als gansch vermoeit van hem, gelyk men hier kan zien.
Geluk, uw tyd verdryf is iemand groot te maaken;
Waar door gy hem daar na te grooter val bereyd.
Hy, die uw toeleg kent, zal u niet ligt genaaken,
Wyl niets bestendig is, dan de onbestendigheid.
Hy, D'ANCRE, *die zo groot en Muurvast was gezeten,*
In aanzien en in goed, vond niemand zyns gelyk:
Men kon hem 's Konings Vriend en Medehelper heeten,
Doch nu legt hy, verfoeit, als Croigne, hier in 't slyk.
Deze Aarde acht zich te goed om 't Monsterdier te draagen;
Ja 't vuur, dat all's verteerd, ontzegt hem die genaad':
Ook toonen 't water en de Lucht hem hun mishaagen,
Hy is by alles, wat geschapen is, versmaad.
Vraag my niet naar zyn graf, die nergens is begraven;
Maar die, als Vyand, leit verstroid aan allen kant.
Die gist'ren zat ten Troon, is thans een roof der Raven.
Is zulk een Hoov'ling niet een recht Commediant?

Den 12 Mai liet de Koning een Verklaaring afkondigen, waar in hy de Prinssen, Hertogen, Officieren, Edellieden, en alle anderen, die van hem verwydert waren, liet bekendmaken, dat

de Marquis *d'Ancre* dood was, en zy verzekert konden weezen, dat hy ze alle aanmerkte als getrouwe Onderzaten en Dienaars van zyne Kroon; dat alles vergeeten en vergeven zoude zyn, en niet meer gedagt worden; dat hy het Tractaat van *Laudun* onverbrekelyk onderhouden zou; en dat voortaan alle zyne Onderzaaten, zo Katholyken als Gereformeerden, zouden leeven in goeden vreede, eenigheid en rust, zonder elkander eenige zaaken van den voorleden tyd te moogen verwyten.

Ook schreef zyne Majest. aan alle zyne Bondgenooten, dezelven bedankende voor hunnen goeden wille, om hem Onderstand te doen. De Brief van zyne Majest. aan de Heeren Staaten Generaal was van dezen inhoud:

Zeer lieve en groote Vrienden, myne goede getrouwe Bondgenooten.

„ Wy hebben uit handen van uwen Ambassadeur, hier by „ ons Reziderende, ontvangen de Brieven, die gy ons geschreeven hebt den 1. deezer maand. Wy hebben ook wel verstaan „ het gene hy ons van uwent wegen heeft aangediend, ons betuigende de vreugd, die gyl. hebt van wegen het goed succes „ onzer zaaken, en de Pacificatie van de beroertens onzes Ryks. „ Gelyk gyl. willig zyt geweest, om ons te zenden het secours, 't „ welk wy van uwl. begeert hadden, alzo achten wy, dat gy „ verheugt zult zyn, dat wy het nu niet behoeven, en ons te „ zien in dien Staat, dat wy nu het vermoogen hebben om onze „ goede Nabuuren en Bondgenooten vorderlyk te zyn, gelyk „ wy voor dezen geweest zyn. Gyl. moet hoopen de vruchten „ te genieten, tot voordeel van uwe Republiek als het de gelegentheid zal vorderen, 't welke de goede affectie verdient, „ die gyl. altyd hebt doen blyken in het bevorderen onzer zaaken, als inzonderheid de gerede dispositie die gyl. hebt betoond „ in deze laatste occasie, gereed zynde ons by te zetten het „ verzogte Secours.

„ Wy hebben den Heer *Maurier*, Raadsheer in onzen Raad „ van Staate, en onzen Ambassadeur by uwl. reziderende, belast in onzen naam uwl. te bedanken en uwl. te verzekeren „ van onzen goeden wille t'uwaards, waar op wy ons verlaa-

„ ten,

„ ten, God biddende, *zeer Lieve en groote Vrienden, goede getrou-*
„ *we Bondgenooten*, u te houden in zyne Heilige Befcherming.

Gefchreven te Parys den 22 *May* 1617.

Onderftond.

Uwen goeden Vriend en Bondgenoot.

LOUIS.

Nu zullen wy nog kortelyk melden wat 'er op den dood van den Marquis *d'Ancre* gevolgt is. Na de gevangenneeming van zyne Huisvrouw en Secretaris *Barbin*, liet de Koning terftond zynen Raad vergaderen, en verklaarde, van welke fchadelyke gevolgen het zou konnen zyn, in 't kafteel van de *Louvre* andere Wapenen te zien dan de zyne, en liet daar op de Lyfwacht van de Koninginne Moeder ontwapenen, en haar zelve verzoeken in haar vertrek te blyven.

De Heeren van *Maupeou* en *Arnaut* waren benoemt, om zo wel de Goederen, Juweelen en andere koftbaarheden van de Marquifinne, als de Goederen en Papieren van *Barbin*, op te fchryven. By de eerftgemelde vonden zy onder anderen ook veele Toverboeken, Maagde-Parkament, en veele Charakters, en by *Barbin* vonden zy onder zyne Papieren het gantfche geheim van het Treurfpel, dat eerlang gefpeelt ftond te worden, en van veele andere zaaken de Finantie betreffende.

Vervolgens liet de Koning zyne Moeder aanzeggen, dat hy befloten had, voortaan zelfs de zaaken der Regeering te beftieren, en begeerde dat zy zich niet verder daar mede zou bemoeien; tevens verzoekende, dat zy mogt befluiten uit *Parys* te vertrekken, en dat hy order zou ftellen op haar vertrek: doch datze in allengevalle kon verzekert zyn, dat zyne Majeft. haar zoude Eeren als zyne Moeder.

Men kan ligtelyk vermoeden, dat 'er uit de Papieren van *Barbin* ook veele dingen, raakende de Koninginne Moeder, ontdekt zyn, zo dat deeze Regenbuy mede op haar moeft vallen.

Ondertuffchen had zy verzocht den Koning voor haar vertrek te mogen fpreeken, het welk haar toegeftaan wierd, mits dat ze verfcheen in den vollen Raad, en ook niet anders zeide dan 't geen haar voorgefchreven wierd; zo als dan ook de Koning niet

anders

anders zou antwoorden. Haar vertrek wierd op den 3 May bepaalt, en de Koning zou zich alsdan begeven naar 't Bosch van *Vincennes*, om alle Omstandigheden te vermyden.

Zo dra dit besluit ruchtbaar wierd, kwamen daags te voren de Gedeputeerden van 't Parlement, en van alle andere Collegien, om den Koning geluk te wenschen. De Prezident van 't Parlement roemde zyne Majest. in den hoogsten graad, van wegens 't kloekmoedig besluit om zelve te Regeeren; toonende een groote afkerigheid voor 't geheugen van den Marschalk *d'Ancre*, met byvoeging, dat Mevrouw de Koninginne Moeder wel goed van harten, maar door Toverye en andere konstgreepen misleid was geworden; dat de Dood van den Marquis pryslyk en zeer noodwendig was, en dat zy, 't vertrek van zyne Majest. verstaan hebbende, gekomen waren om zyne beveelen te ontvangen. De Koning gaf daar op ten antwoordt, dat, schoon hy niet verplicht was zyne Onderzaaten rekenschap te geven van zyn doen, hy echter zulks by deze gelegentheid niet wilde nalaten.

Hier op verhaalde hy alle 't gene 'er in deze laatste dagen voorgevallen was, en zeide onder anderen: dat hy lang gemerkt had de wanorde in zyn Ryk, veroorzaakt door de gierigheid en trotsheid van den Marquis *d'Ancre*; wiens oogmerk, gelyk hy nu van agteren zag, alleen geweest was om de Prinssen te bederven, en dan zyne aanslagen tegen hem zelfs, en tegen zyn Broeder de Hertog van *Orleans* uit te voeren; dat hy daar omtrent veel gedult gebruikt, en dikwils aan zyne Vrouw Moeder daar over geklaagt had; maar dat de Marquis dit niet tegenstaande in zyne verdrukking voortging, doende alles in zynen Naam, doch zonder zyn weeten; dat hy vreemde Troepen in het Ryk had gebragt, onder den schyn van den Koning te helpen, maar die nergens anders toe bestemd waren, dan om zyn eigen Perzoon te beschermen; dat hy de getrouwe Dienaars van zyne Majest. van 't Hof verwydert, en zyne gunstelingen in de plaats gestelt had; dat hy om 't gevaar van 't Ryk en van zyn Perzoon afteweeren, bevolen had hem te Arresteeren; dat hy het Koninglyk Bevel by zyne Arresteering veragt, en zyne hand aan den Degen geslagen had; en eindelyk dat hy zyn Parlement Last gaf, het Proces op te maken, zo tegen den dooden Marquis, als tegen zyne Huisvrouwe en *Barbin*, en tevens dat zy de verklaa-

ring,

ning, tegen de Prinssen van den Bloede en andere Heeren, uit de Registers van 't Parlement zouden Schrappen, als hebbende dezelve herroepen.

Na dat op deze wyze alle Collegien, zo als ook de Geestelykheid, gehoor by den Koning gehad, en zyne Majest. geluk gewenscht hadden, begaf dezelve zich met een gevolg van den Cancelier en eenige Raads Heeren naar 't vertrek van de Koninginne Moeder, om afscheid van haar te nemen, en zeide tot haar: *Mevrouw, ik kom hier om uw vaarwel te zeggen, en u te verzekeren, dat ik zorge voor u dragen zal, als voor myne Moeder. Ik hebbe alleenlik gewenscht, om u te verligten in den Last, dien gy gehad hebt in 't bestieren van myn Ryk; 't is tyd, dat gy wat Rust neemt, en dat ik den Last op my neeme. Ik heb besloten, niet meer te gedogen, dat iemand in myn Ryk gebiede, dan ik. Ik ben tegenwoordig Koning; ik hebbe orde gesteld op 't gene 'er nodig is tot uwe Reize, en* La Cusée *bevolen u te verzellen; gy zult nader tyding van my ontvangen, wanneer gy te* Blois *gekomen zyt: vaar wel Mevrouw, hebt my lief, en ik zal u een goede Zoon zyn.*

De Koningin maakte een diepe buiging, met traanen in de Oogen, en betuigde met eenige woorden de groote zorge, die zy gedragen had voor zyn Perzoon en Ryk, gedurende haare Regeering: Biddende zyne Majest. die grote moeite en arbeid te willen gedenken, als mede dat zy zyne Moeder was. Hier op haare gesprek nog verder willende voortzetten, en reeden geven van 't gebeurde, zo brak de Koning zulks af, omhelsde haar en vertrok met zyn gevolg.

Op den dag van 't vertrek, zynde den 3 May, hield de Koning met zyne Gemalinne 't middagmaal, zo als ook de Koninginne Moeder in haar vertrek deed, die na de Maaltyd in de koets trad, en met een groot gevolg van haare Edelen en Lyfwachten de reis aannam naar *Blois*. De Koning en de Koningin lagen uit het venster, en zagen haar vertrekken, waar na zy ook in de koets stapten, en, verzeld van een groot gevolg, naar *Vincennes* reeden, alwaar de Koning 8 dagen bleef, en de gebannen Prinsen en Hertogen van *Nevers*, van *Vendôme*, en van *Majenne* en anderen, hem kwamen begroeten, en weder gunstig ontvangen wierden.

Het Proces van de Vrouwe van den Marschalk *d'Ancre* ondertusschen opgemaakt zynde, wierd zy gevonnist, om onthooft en ver-

vervolgens verbrand te worden; gelyk den 13 Mey op de plaats *à la Greve* geschiede. Zy ging, schoon met een ontsteltenis en verbleekt wezen, echter met groote kloekmoedigheid naar de Strafplaats. Alle Kerken of Kloosters, die zy passeerde, verzocht zy voor haar te bidden, en op 't Schavot gekomen zynde, wierd haar door de Geestelyken gezegt, dat zy 't Gebed van *in uwe handen bevele ik mynen geest* zoude bidden, en toen zy aan de woorden *beveel ik* gekomen was, sloeg de Beul haar 't hooft af, ontkleede 't Lichaam, en wierp het in 't vuur.

Dit was 't einde van die grote Marquizinne *d'Ancre*; die zedert eenige jaaren als een Princes, ja als een Koninginne in Vrankryk geëerd was geweest. Zy had den naam van *Leonora Galligay* aangenomen, toen zy in Vrankryk kwam, doch haare regte naam was *Leonora Dori*, en zy was een Dochter van een Schrynwerker te *Florence*, en niet van de Voedster van de Koninginne Moeder, zo als voorgegeeven wierd. Zy had een Broeder, genaamt *Siti Florentin*, die Secretaris van den Aartsbisschop van *Tours* was, en die, om dat hy een gevaarlyk Schimpschrift over 't gebeurde had uitgegeeven, gevangen genomen, en door den grooten Raad veroordeelt werd om gehangen, en met zyn boek verbrand te worden; gelyk geschied is.

Dit was 't einde van de Marschalk *d'Ancre*, en van 't geslacht zyner Huisvrouw, als mede, van de geheele Spaansche Factie, en dus was de rust voor dien tyd in Vrankryk hersteld.

Ondertusschen bleef de Prins van *Condé* nog gevangen, doch hy wierd uit de *Bastille* genomen en na *Vincennes* gebragt, alwaar zyne Gemalinne, met verlof van den Koning, by hem gevangen bleef, want zy was op die voorwaarde by hem gegaan, gelyk zy dan ook nog in 't eind van dit Jaar een doodelykte ziekte kreeg, en van een dooden Zoon verloste. De Moeder van den Prins bevond zich te *Rochelle*, alwaar die van de Religie vergadert waren, en zy besloot naar *Parys* te gaan, om voor den gevangen Prins by den Koning te spreeken; maar zyne Majest. liet haar weeten, dat het hem voor dien tyd nog niet gelegen kwam. Hierop heeft die Princesse de voorspraak van verscheiden Mogendheden voor haaren Zoon verzocht, als by den Koning van Engeland, by de Heeren Staaten Generaal, en by andere Protestantsche Vorsten. Doch alle deze voorspraken konden zyn vryheid in dit Jaar nog niet uytwerken.

Vervolg van 't voorgevallene in den jaare 1617. enz.

Om nu kortelyk nog iets te zeggen van *Barbin*, die ook nog in de *Bastille* gevangen bleef, zo had hy voor zyne Rechters bekend, dat 'er by den Raad, die ten tyde van den Maarschalk *d'Ancre* en van de Koningin Moeder regeerde, besslooten was, eene somme van 4 Millioenen Fransche Kroonen te besteeden, om, na dat de Prinssen ten ondergebragt waren (het geen zy reeds voor zeker hielden) de Roomschgezinden in Engeland tegen den Koning op te hitzen, en een gelyke somme, om in de Vereenigde Nederlanden het zelfde te doen.

Doch schoon deze snoode voornemens, door den val van den Maarschalk *d'Ancre*, gestuit wierden, zo waren in de Vereenigde Nederlanden de binnenlandze Oneenigheden, wegens de Religie verschillen, groot genoeg, om 'er geen nieuwe by te voegen.

In *Amsterdam* zag men in 't begin van dit Jaar den eersten voortgang dier geschillen; want op den 24 January verscheenen aldaar, met behoorlyke Geloofs-brieven, 16 Predikanten en Ouderlingen uit de zich *aldus* noemende Dolérende Kerken van Zuid- en Noord-Holland, die, aldaar vergadert zynde, besslooten, dat 'er een Schriftelyke Acte gemaakt, en van alle Broederen ondertekent zoude worden, waar in zy verklaarden, dat men de Remonstranten niet kon erkennen voor medeleeden en broeders in Christo, overmits dezelve in de waare Gereformeerde Kerke zo veele beroerten, twist en scheuringen hadden gemaakt. Voorts wierd in deze Vergadering besloten, dat men alle de Contra-Remonstrantsche Predikanten en Ouderlingen van Zuid- en Noord-Holland zou verzoeken, deze Acte te ondertekenen.

De Remonstranten, schoon in veele Steeden van Holland de sterkste party, waren echter in *Amsterdam* de zwaksten. Doch dit besluit der Contra-Remonstranten deed hen overgaan tot een tweede *Remonstrantie*, die zy in de Maand Maart aan de Heeren Staaten van Holland overleverden, waar in zy de blaam, van Nieuwigheeden ingevoert te hebben, ontkenden, en de Contra-Remonstranten daar mede beschuldigden, die daar op een breedvoerige wederlegging aan de Staaten overleverden, waar in zy, om zich te rechtvaardigen, te kennen gaven, dat 'er, eer Arminius met zyn gevoelen was opgekomen, goede vreede en rufte

in de Kerken was geweest, zo dat de Scheuring en twisten daar door veroorzaakt waren.

Wanneer nu ook verscheiden buitenlandsche Koningen en Vorsten den Staaten Generaal vermaanden, tot het houden van een *Nationaal Synode*, zo hebben de Remonstrantsche Regeeringen, zo van *Utrecht* als van veele Steeden van Holland, aan de Staaten van Holland voorgeslaagen, dat men een zeker getal Perzoonen, zo Politike als Kerkelyken, zou verkiezen, om een middel van verzoeninge uit te vinden, volgens het welke zich alle Kerken dan zouden moeten gedragen. Doch dit middel niet doorgaande, en de Contra-Remonstranten zich meer en meer verheffende, nàmen eenige Remonstrantsche Regeringen der steeden het besluit, van eigen krygsvolk aan te nemen, die men *Waardgelders* noemde: waar van wy straks nader zullen spreken, en eerst het gebeurde binnen *Amsterdam* afhandelen.

Op den 5 Febuary dezes Jaars hielden de Remonstrantsgezinden te *Amsterdam* eene vergadering in zeker Pakhuis, alwaar een Remonstrantsch Predikant Predikte, in de tegenwoordigheid van omtrent 200 Perzoonen, die echter niet alle Remonstranten waren, maar waar onder zich veele Lieden bevonden, die tot gene van beide partyen behoorden, en ook veele Gereformeerden, die uit nieuwsgierigheid aldaar gekomen waren. Onder de Predikatie is 'er een Smit of Slotemaker opgestaan, die den Predikant, over 't gene hy berispelyk oordeelde, onder het Prediken bestrafte, en hem daar door in zyne Predikatie stoorde, zo dat na eenige woorden en weder woorden, de Vergadering in groote verwarring scheidde.

De Remonstranten zich des niet bekreunende, huurden des anderen daags een groot Pakhuis van zeker Koopman, het welk zy met Banken en zitplaatzen, als ook met een Predikstoel, in de gedaante van een Kerk, lieten voorzien. En dewyl 'er gedurende dezen bouw veele nieuwsgierigen kwamen kyken, en 'er verscheiden Schimpschriften wegens deze zaak over en weder aangeplakt wierden, waar op men met recht voor kwade gevolgen mocht vreezen, zo hebben de Heeren Burgemeesteren den eigenaar van 't Pakhuis, staande op *Vlooijenburg*, doen ontbieden, en hem vermaand, niet toe te laten, dat 'er in zyn Pakhuis of zo genaamde Spyker, onwettelyke Vergaderingen wierden.

den gehouden. De Koopman ging hier op by de Remonstranten, zyne huurders, verzoekende hem te willen ontslaan, en gene Vergaderinge in zyn Spyker te houden; maar de Remonstranten begeerden hem niet te ontslaan, en bleven by hun besluit, het welk oorzaak was, dat 'er wederom veele Schimpschriften, zo voor als tegen de Remonstranten, gestrooid en aangeplakt wierden.

Dit niet tegenstaande hielden de Remonstrantsgezinden op den 12 February hunne Vergadering in 't vertimmerde Pakhuis, welke Vergadering veel talryker was dan de voorgaande, om dat men het zo lang te vooren geweten had, en 'er dus lieden van verscheide gezintheden inkwamen. Waarschynlyk meest uit nieuwsgierigheid, om te zien hoe of dit werk zou aflopen. Na dat de Predikatie omtrent ten einde was, stond zeker Engelschman by den Preekstoel op, en riep overluidt: *Hoort: myne Heeren, word 'er ook anders in de Oude en Nieuwe Kerk gepredikt, van onze Predikanten Hallius, Plancius, en anderen?* waarop het volk van de eene kant riep *Ja, Ja*, en van de andere kant, *Neen, Neen*; en de Engelschman vervolgde met te zeggen: *waarom maaken wy Scheuring in de Kerken der Republiek.* Door dit tusschenval wierd het volk beroerd, en de Vergadering gestoordt. De Predikant bleef evenwel op den Predikstoel staan, roepende *Silentie, Silentie!* om het volk tot bedaren te brengen, op dat hy ten minsten een kind, dat 'er ten doop gebragt was, mogt doopen. Maar het rumoer wierd hoe langer hoe grooter, zo dat 'er geen gehoor was, en ieder opstond om een goed heenkomen te zoeken.

De Jongens, die by menigte op de straat voor 't Pakhuis stonden, dit ziende, begonnen met steenen de Glazen in te werpen, en de houte Vensters in stukken te breeken, onder een verwart geroep van *val in, sla dood*; enz.

De Huisvrouw van den Predikant haalde hem van den Stoel af, en hy wierd door eenigen zyner Vrienden naar huis gebragt, terwyl hy onderweege noch veele smaadwoorden van het graauw moest hooren.

Deze Vergaderplaats dus van elk verlaaten zynde, hadden de Jongens ruim baan, klommen tegen 't Pakhuis op, en begonnen de Pannen van 't dak en de gooten te vernielen, als of zy het

gantsche gebouw wilden sloopen; 't welk ook waarschynlyk zou geschied zyn, indien de Achtbaare Magistraat daar in niet voorzien, en de Jongens van daar verdreven had.

Na dezen Zondag heeft de Magistraat eenige der Voornaamste Remonstrantsgezinden ontboden, en hun belast, zodanige Vergaderingen in 't vervolg na te laaten, om geen meer onrust in de Stad te verwekken, 't welk zy beloofden.

Ondertusschen zag men wederom verscheide vuilaardige Schimpschriften by de straaten gestrooit en aangeplakt, waarin van den eenen kant de Heeren van de Magistraat en Gereformeerde Predikanten, en van den anderen kant de *Arminianen* grootelyks gehoont en beledigt wierden; en waar door het eene gedeelte van de Inwoonderen der Stad tegen de Magistraat en Predikanten, en 't ander gedeelte tegen de Arminiaanen opgehitst wierd; hoewel verre het grootste gedeelte tegen de Arminiaanen was, en men daar uit genoegzaam kon voorzien, dat de wanorde, die tot hier toe in deze Stad, uit hoofde van die geschillen, niet veel geheerscht had, noch niet ten einde was.

De Magistraat, vreezende, dat 'er op den volgende Zondag weder nieuwe onlusten mogten ontstaan, gaven daags te vooren bevel aan den Sergeant Majoor, om met zyne Soldaten op en omtrent de plaats, daar zulks te vooren was geschied, gereed te wezen, en met zyne Officieren in dat kwartier heen en weder te wandelen, om alle byeenkomsten van Jongens te verhinderen; zo als ook de beide Schouten bevel kreegen, om met hunne Dienaars daar omtrent de ronde te doen, en het geen 'er mogt voorvallen, den Heeren Burgemeesteren aan te dienen, op dat men des noods in tyds daar in voorzien mogt. Deze bevelen wierden naukeurig opgevolgt, en de Jongens die des Zondags op den 19 February des morgens al vroeg met troepen door de Stad liepen, om te zien of 'er niet ergens eenige Arminiaansche Vergaderingen gehouden wierden, door de Dienaars en de Soldaaten verstrooit en van een gescheiden.

Doch dit niet tegenstaande hielden de Jongens geen rust, en namen hunnen loop daar de Schouten, of de Sergeant Majoor met zyn volk, geweest, of nog niet gekomen waren, dewyl zy niet teffens overal konden zyn. Zy liepen dan eerst naar het Huis daar de Arminiaanen 14 dagen te voren gepredikt hadden, maar

dewyl

dewyl de Man van den Huize de deur opende, en de Jongens binnen liet komen, zeggende, *hier is niet te doen*, zo zyn dezelve, zonder eenige wanorde te pleegen, weder vertrokken, en nu na dit, dan na dat Huis van Arminiaanschgezinden geloopen, om hunne Vergaderingen te bespieden.

Eindelyk op 't nieuwe Werk aan de nieuwe zyde gekomen zynde, zagen zy twee bekende Arminiaanen gaan, waar van de een een Beschuitbakker, en tevens, zo men zeide, Koster van die gezindheid was. De Jongens volgden deeze Perzoonen, denkende dat zy zekerlyk na d'een of d'andere Vergadering gingen. Ondertusschen hadden zich ook eenige groote gasten, en onder dezelve eenige Boeven en Dieven, gelyk 't gemeenlyk gaat, by die Jongens gevoegt. De beide voornoemde mannen zich door de Jongens ziende volgen, bestonden een dwaaze daad, door dien zy zich omkeerden en met steenen op de Jongens wierpen, denkende hen dus te rug te jaagen: maar de troep vry sterk en eenige groote gasten daar onder zynde, stelden zich te weer, men pakte die mannen aan, en de zogenaamde Koster wierd wakker geslagen, en zyn Mantel aan stukken gescheurt. De andere man nam de vlucht in een Huis op de Heeregragt. De Jongens volgden hem, en begeerden hem uit het Huis te hebben, en dewyl de man van den Huize hem niet wilde voor den dag laaten komen, begonnen zy straks de Glazen in te goojen, waar op de gevluchte man naar boven liep, en uit het dakvenster zich in de na by gelegen Huizen verbergde. Hier op begaf zich de troep Jongens met het Geboefte naar 't Huis van *Rem Egbertsz. Bisschop*, een voornaam Koopman op de Singel of Koningsgraft, en Broeder van *Episcopius*, Arminiaansch Professor te *Leiden*, alzo zy wisten dat dit een der voornaamste Remonstrantschgezinden te *Amsterdam* was, in verbeelding dat daar wel iets te doen zou zyn.

Schoon nu de Jongens, op 't uitgaan van eenige mannen uit dat Huis, wel wat geschreeuw en getier maakten, deden zy echter nog geen ander kwaad, dan na dat zeker perzoon, hoewel hy 'er niet woonde, uit den Huize komende, eenige Jongens sloeg met het gevest van zyn deegen; het welk alle de anderen zo verwoed maakte, datze met steenen in de Glazen wierpen. En daar mede was het spel aan de gang, en niet te sussen. Die

van

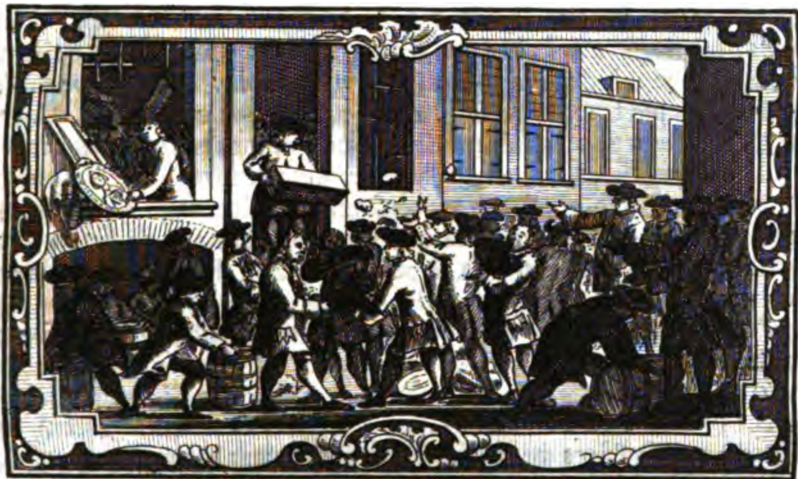
van binnen dit onbehoorlyk geweld, gelyk het inderdaad onbehoorlyk was, niet willende lyden, besloten het geweld met geweld te keeren; want 4 of 5 Perzoonen kwamen met bloote Deegens uit den Huize springen, denkende den oproerigen hoop een schrik aan te jagen: maar dat was olie in 't vuur; want die Perzoonen wierden zo dapper begroet met een hagelbuy van Steenen, datze wederom in Huis moesten vluchten, na dat 'er al een zwaar gekweist was.

De omwandelende Schouten kennis van dat oproer krygende, begaven zich met hunne Dienaars derwaards. De Jongens de Schouten ziende aankomen, hielden zich zo lang stil, en lieten ze midden door hen heen gaan, zonder iets te doen. Dan wanneer een der Schouten een Jonge uit den hoop met hem in 't Huis nam, wierd de menigte op nieuw verwoed, brak de steenen uit de Straaten, en wierp op de Glazen en vensters, roepende, *dat zy den gevangen Jongen weder vry wilden hebben.* Men liet om dit geweld te stillen den Jongen terstond los, die na boven liep, en uit een venster riep: *Maats, ik ben al los; boud op van gojen, ik zal uit komen.* Terstond hielden de Jongens op, en zo dra de Jonge los en uit het Huis was, was ook 't gojen en schreeuwen gedaan.

De beide Schouten kwamen ook uit om de Jongens te stillen en te doen vertrekken; dezen hielden wel op met gojen, maar wilden evenwel niet vertrekken. De Schouten merkende dat hunne pooging vergeefs was, gingen van daar, om, volgens hunnen last, den Heeren Burgemeesteren aan te dienen, wat 'er geschied was; hoewel zy misschien beter gedaan zouden hebben, zegt zeeker schryver, dat zy in 't Huis gebleven waren, dewyl zich de Jongens als dan veelligt zouden stil gehouden hebben.

Maar toen de Schouten Vertrokken waren, begon de baldadigheid op nieuw. De Jongens, geholpen door de groote keerels, braken de kelder deur open, en aldaar een stuk van een balk vindende, stieten zy 'er de voordeur en andere deuren van 't Huis mede open, waar op de Boeven en Dieven hun Ambacht voortreffelyk voorstonden, roovende en plonderende al wat zy vonden, en namen 't alles wat hen behaagde mede. De Boter, en andere Eetbaare waaren, droegen zy ten huize uit; de Wyn tapten zy in de hoeden, en bragten elkander toe; trokken de kraanen uit de vaten, en lieten 't overige wegloopen.

Om kort te gaan, men bedreef alle bedenkelyke moedwil 1617.
en baldadigheid, waar van wy in de volgende Plaat een schets geeven.



„ Hier ziet men een Koopmans Huis op de Singel voor by de „ Jan Rodenpoorts Tooren, omtrent de Bergstraat, alwaar de „ Glazen ingegooit, en de deuren van 't Huis en de Kelder geöpent „ zynde, de Jongens en Dieven in en uit loopen, brengende „ de Boter en andere goederen buiten de deur, en geven elkan„ der de Wyn, in de Hoeden getapt, over.

Zo dra de President Burgemeester daar van onderricht was, liet hy terstont de andere Heeren van de Regeeringe by een roepen, en terwyl dit door de Booden gedaan wierd, ging hy zelve in Perzoon, verzeld van 2 of 3 Heeren, naar 't Huis van *Rem Egbertsz.* maar de woede was toen nog zo groot, dat de Heer Burgemeester de menigte tot geen bedaren kon brengen. Derhalven ging hy van daar naar 't Stadhuis, alwaar ook de andere Heeren van de Regeeringe inmiddels uit de Kerken koomende, in der haast Vergaderden, en daar op begaf gemelde Heer Burgemeester zich met alle de Leeden van de Magistraat, voor zo veel men dezelve in die korten tyd by een had konnen brengen, gezamentlyk naar 't voornoemde Huis.

 Op

Op de aankomst van de Magistraat, betoonden de Jongens en 't Graauw meer ontzag en eerbied; zy hielden zich stil, en lieten de Heeren tusschen hen doorgaan, die hen door woorden, zonder Wapenen, tot stilstand en scheiding bragten. Een der Heeren Burgemeesteren, zeide tot de Jongens en 't graauw: *Wel maats, wie heeft u last hier toe gegeven?* waar op een van de Jongens uit het midden van den hoop antwoorde: *Myn Heeren, de Arminianen preeken zonder last, en dit geschied ook zonder last.* Vervolgens evenwel vertrok nu de een dan de ander, en dus raakte 't gespuis gescheiden, en de Heeren keerden weder te rug naar 't Stadhuis. Daar op lieten zy terstond een Compagnie gewapende Soldaaten derwaards gaan om 't voorsz. Huis te bezetten, en met het gene 'er nog in was te bewaren, dien dag en den volgenden nagt.

Vervolgens hebben de Heeren van de Magistraat hun uiterste best gedaan om de Belhamels van dat oproer uit te vinden; maar de voornaamsten, vreezende voor de straffe, waren gevlucht of hielden zich verborgen. Evenwel wierden nog eenigen van de medehelpers gevangen genomen, waar uit men echter de voornaamste Stigters van 't oproer niet ontdekken konde, gemerkt zy die zelfs niet wisten. Ondertusschen was 'er, van allen die men gevangen nam, geen een onder die van de Gereformeerde Religie was of kennis van dezelve had. Dus ging 't hier mede (zegt een der beschryvers van dit oproer) gelyk 't in den Jaare 1566. met de Beeldstormers gegaan was, onder welken men geene lieden vond van den Gereformeerden Godsdienst; maar niet anders dan ruw en gemeen Volk, dat men niet wist waar 't vandaan kwam, noch van welke gezindheid het was, schoon evenwel de Gereformeerden de schuld moesten dragen.

Om nu diergelyke zwarigheden in 't vervolg voor te komen, hebben de Heeren van den Gerechte dezer Stede, op den 21 Febrnary, een ernstig Plakaat doen af kondigen; luidende aldus:

„ Alzo myne Heeren van den Gerechte zedert eenigen tyd
„ herwaards in gewisse ervaringe zyn gekomen, dat de welstand,
„ verzekertheid en gerustigheid van deze Stad, derzelver Burgers
„ en Ingezetenen, ten hoogsten vereischt, dat de *Christelyke Gere-*
„ *formeerde Reformatie*, die in eenigheid met d'andere *Gereformeer-*
„ *de* Kerken, zo binnen als buiten 's Lands, binnen deze Stad,

„ in

„ in de publyke Kerken, is geleert ende gepredikt, ende als noch
„ geleert ende gepredikt word; midsgaders alle de gene die van
„ de voorsz. Religie Professie zyn doende, ofte haar daar aan
„ houdende, in goede rust en vreede mogen werden geconser-
„ veert, ende dat de bezondere en gesepareerde Vergaderingen
„ ende Predicatien, welke van die gene, die haar aan de *Ge-*
„ *reformeerde Religie* begeeren te houden, zonder nood of wette-
„ lyke Redenen, by der hand zyn genomen, zodanige zwarig-
„ heden ende schadelyke effecten voortbrengen, als d'ervarent-
„ heid heeft geleert, ende door d'aanwassende Verbitteringen
„ der gemoeden, meer onheilen, zoo in de Politie en Kerke, als
„ in het Lighaam van de Stad zouden mogen veroorzaken, zon-
„ der dat men uit d'opgerezene Verschillen occasie behoort te
„ nemen tot verlatinge van de Publyke Kerken, en het houden
„ van particuliere afgezonderde Vergaderingen, door dien van
„ de voorsz. verschillen altyds eenpariglyk, in de Kerken, en by
„ de Leeraren des *Evangeliums*, ook in de Conformiteit van de al-
„ gemene Reformatie, binnen deze Stad is gepredikt, waar
„ jegens niemand in 't particulier eenige nieuwigheid met aparte
„ Vergaderingen, ofte anderzins vermag te plegen, immers niet,
„ *zo lange* de gene, die van deze Kerk verschillen, echter in en
„ onder de *Gereformeerde Kerke* haar begeeren te onthouden. Dat
„ mede by experientie word bevonden, dat tevens, onder de-
„ ze alteratie van de gemoederen, eenige seditieuse en kwaatwil-
„ lige Geesten haar personagie zoeken te speelen, aan d'eene zy-
„ de de Heeren Magistraten van deze Stad, in hare Perzonen,
„ Actien, ende beleid diffamerende, en arbeidende dezelve met
„ vileine propoosten hatig ende verdacht te maken; en door
„ zodanige maniere van doen, de Loffelyke door Gods gratie
„ gezegende, Regeeringe van deze Stad te Confunderen ofte te
„ subverteren; ende aan d'andere zyde, met Pasquillen ende
„ fameuse Biljetten, de goede Gemeente tegen den anderen op-
„ hitsende, ende sommigen daar onder openbaar geweit ende
„ genoegsaam oproer aanrechtende: alle 't welke tot onlydelyke
„ schande en schade van deze Stad, ende derzelver goede Ge-
„ meente, mitsgaders tot wyder verloop zoude konnen geraken,
„ indien daar in niet tydelyk ende behoorlyk wierde voorzien.

„ ZOO IS 'T, dat myne E. E. Heeren van den Gerechte, by

„ advys, goeddunken en na rype deliberatie van de Heeren Zes-
„ en dertig Raaden deeser Steede, van meyninge zynde haar
„ ernstelik te doen informeeren op de gene, die de voorledene
„ dagen de moetwil, insolentie, en openbaar gewelt op de stra-
„ ten en aan de bekende huysen hebben gepleegt, allen ende
„ een ygelyken ordonneren en Waarschouwen, die eenige ge-
„ weldenaars ende moetwillige weten en kennen, gehuyst ofte
„ geherbergt hebben, of eenige geroofde ofte gestolen goede-
„ ren hebben ontvangen, genoten, of weten aan te wyzen,
„ mitsgaders die oproerige insolentie en twistmakende Redenen,
„ *Pasquillen* en Billetten, hebben gestroit ende *geaffigeert*, ofte
„ tot de voorsz. alteratie raad, daad, behulp, ofte oorsake
„ gegeven, dezelve den Heere Schout, Burgemeesteren, of Sche-
„ penen te kennen geven, de geroofde of gestolen goederen ter
„ handen brengen, of aanwysen, en voorts komen verklaren
„ zoodanige kennisse, als iemand van 't gepasseerde zal weten te
„ doen, met belofte, dat de gene, die eenige notoire saken zul-
„ len te kennen geven, daar voor naar gelegentheid zullen wor-
„ den gerecompenseert, ende die eenigsints schuldig zyn, mits
„ aangevende hare autheurs, hulpers, ofte Complicen, *impuniteit*
„ zullen genieten, ende anderzints, tot allen tyden, ook na
„ twaalf ende meerder Jaren *Culpabel* gevonden zynde, in alle
„ rigeur worden gestraft.

„ Ende op dat voor het toekomend, alle disorderen, ongere-
„ geltheeden, moetwillen, ende oneenigheeden mogen voorge-
„ komen werden, soo hebben myne voornoemde Heeren geor-
„ donneert ende gewillekeurt, Ordonneren en willekeuren by
„ deezen; dat alle die gene, die haar aan de *Christelyke Gereformeer-*
„ *de Religie* begeeren te houden, haar zullen wagten, in eenige
„ bysondere Vergaderingen of Predikatien, buiten de publyke
„ Kerken, te begeven, haar huysen ende Pakhuysen daar toe te
„ verleenen, eenige zodanige *Convocatien* te doen, ofte te laten
„ doen, ende de goede ruste en de eenigheid in de Kerke, en
„ onder de Gemeente van deze Stad, daar door in perykel te
„ stellen. Gelyk mede alle ende een ygelyk wel scherpelyk word
„ verboden, eenige kwade *seditieuse*, ofte vileyne redenen te spree-
„ ken, *dissemineren*, ende uit te smyten, jegens de Heeren Ma-
„ gistraten, derzelver Perzoonen, actien, ende directie, strek-

„ ken-

„ kende tot haare disreputatie ende der wettelyke Regeeringe, „ haar luyden bevolen ende in handen gegeven; ofte ook jegens „ de Dienaars des *H. Evangeli*, haar ampt, handelingen, ende „ Predikatien; ofte eenige Particulieren, met injurien, schelt- of „ smaatwoorden te *diffameren* ofte bejegenen; mitsgaders eenige „ Pasquillen, *fameuse Billetten*, ende *Libellen* te stroijen of *affi-* „ *geeren*, ende lestelyk de Samen-Rottingen, of Straat-gerugten, „ met loopen, roepen en draaven aan te rechten, de zodaani- „ ge te volgen, ende boven al geen gewelt, Huys-Schenderye, „ overlast, muyterye, of *seditie* te plegen, helpen voeden, of „ assisteren, aan eenige huisen, personen, ofte op de straaten; „ op pœne dat zodanige grove en gequalificeerde *dilicten* aan den „ lyve en zelfs met der doot, ende d'andere met exemplare ende „ arbitraire Correctien, na gelegentheid van zaken zullen worden „ gestraft, gelyk tot onderhouding van goede Politie en Justitie „ van deze Stad, bevonden zal worden te behoren &c.

Wy vinden dat door dit gantsche Tumult noch de Heer *Rem Egbertsz*, noch iemand van de zyne, aan hunne Perzoonen beschadigt zyn geweest, en dat hy zyn goed, welk gestolen was meestal wederom gekregen heeft.

Ondertusschen heeft dit voorgemelde Plakaat niet konnen verhinderen, dat 'er wederom nieuwe *Pasquillen* aangeplakt wierden; gelyk men 2 dagen daar na 't volgende aan de Beurs zag:

Ziet op gy Amsterdam, o wyd beroemde Stad,
Daar ieder zyn geloof heel vry en veil mag Leeven:
Waar is uw groot ontzag? nu gy in hoogmoed prat,
Door overtolligheid van Jongens word gedreeven?
Is dit een Stad van Recht, daar een Vroom eerlyk Man
Zyn welvaard werd beroofd, 't geen gy wel kost beletten?
Wy hebben meer gestreen voor 't Land, my wroegt 'er van;
Waar was oit woester Stad en achteloozer wetten?
Laat Rooven Papen goed, Mennisten, Arrianen,
Geen die de Staaten dus lang hebben voorgestreen.
Of is dit haat en nyd? ik schrey bedroefde traanen.
Gy die handhavers zyt van kwaad, en zonder reen.
Hoe zoud' een schelm of dief doch beter oorsaak vinden
Om steelen? want men recht zyn dolle lusten pryst.

Dan wacht, de werelt zal het kwaaien wel ontwinden:
De tyd die leert ons wel wat dat het voorspook wyst.

Wyders stond nog onder dit Pasquil: *Wee het Land, daar de Koning een kind is!* voorts nog: *De vrouw werkt wel;* en eindelyk *Abram Ant.*

De Heeren van den Gerechte lieten niets onbezocht om den Maker van dit Pasquil te ontdekken, en ook deswegens de volgende Publicatie afkondigen.

„ Alzo niet tegenstaande de Keure en Ordonnantie tot wegneminge van alle misverstanden, schandalen, ende onheilen op eergisteren gepubliceert, eenige booze en oproerige perzonen onderstaan hebben te maken en den nagt daar agter volgende op de Beurze binnen deze Steede te affigeren een bitter en lasterlyk Pasquil, daar toe strekkende omme de Heeren Magistraten met Calumnien te blameren ende de Gemeente zo jegens haare Overigheid als jegens den anderen tot oproerigheid te verwekken, ende Myne Heeren van den Gerechte de Auteurs en Medehelpers van 't voorsz. Pasquil geerne zagen ontdekt.

„ Zo is, 't dat Myne Heeren voorschreven allen en een iegelyk vermaanen en laten weten, dat de genen, die de Auteurs, Dichters ofte Schryvers van 't voorsz. Pasquil, of die 't zelve hebben aangeplakt, raad ofte daad daar toe gegeven, weten, kennen ofte konnen aanwyzen, zelve den Heeren Schout, Burgemeesteren ofte Schepenen komen aanzeggen, belooven den aanbrenger daar voor te vereeren met Drie hondert Carolus Gulden, indien zodanige Perzoonen in Apprehenzie geraaken en schuldig worden bevonden, en indien dezelve aangebrachte haar kwamen te absenteren ende natuirlyk schuldig wierden bevonden, zoo zal de Aanbrenger evenwel tot discretie van Myne Heeren worden gerecompenseert, ende in allen gevalle zynen name secreet worden gehouden, &c.

Vermits nu in den zelfden nacht van 't tumult, tusschen Zondag en Maandag by de Haerlemmer Sluis een zwaare brand ontstont, die het Huis, genaamt de Keizers Kroon, en nog 2 andere vernielde, zo had men geen andere gedagten of het graauw had die brand moetwillig veroorzaakt, om gelegentheid te hebben tot verdere plondering. Maar men ontdekte naderhand dat de brand by ongeluk ontstaan was.

Voorts vinden wy dat 'er, in weerwil van het bovengemelde Plakaat en de Publicatie, slegts weinig dagen daar na wederom een zeker oproerig boekje in druk uit kwam, om de rust der Stad te stooren, het welk tot titel had, inhoud van eenige brieven aangaande de Beroerten binnen Amsterdam onlangs voorgevallen. Met een diskoers aan alle goede Patriotten en liefhebbers des Vaderlands.

In welk boekje, de schryver het bovengemelde geval op de hatelykste wyze afschetst, en alle pogingen, door de Magistraat aangewend, om 't oproer te stillen, ten kwaadsten uitlegt.

De Edele Heeren der Magistraat van *Amsterdam* dit boekje in handen gekreegen, en gelezen hebbende, oordeelden het zelve een schandelyk Libel te zyn, en verbooden terstont het Leezen en Verkoopen van 't zelve, gelyk 't ook kort daar na by de Staaten van Holland verboden wierd.

Men ontdekte ook wel dra wie de schryver daar van was, want 'er kwam een boek tegen uit, getytelt: *Antwoord tot wederlegging van het Monstreus en oproerig diskoers en Pasquil Jacobi Taurini ende der zyner, het welk in de Vergadering der Moogende Heeren Staaten is gecondemneert.*

Den 26 en 27 Juny dezes Jaars was 'er te *Amsterdam* wederom een Vergadering van Predikanten en Ouderlingen der Contraremonstranten van Zuid- en Noord-Holland, in welke als toen de Acte van Separatie, in January opgestelt, in omvraag gebragt, goedgekeurt, en besloten wierd, de Remonstranten in 't geheel niet meer voor Leden van de Gereformeerde Kerke te houden.

Ondertusschen vervoegden de Amsterdamsche Remonstranten zich by de Staaten van Holland, met twee Vertoogen, waar in zy derzelver Bescherming verzochten, als mede datze in de openbare Kerken eenige Predikanten van hun gevoelen mogten hebben, of vryheid om afgezonderde Vergaderinge te houden.

De Staaten de zaak overwogen hebbende, zo was 't besluit, datze zich moesten vervoegen by de eigen Regeeringe van hunne Stad; waar aan zy dan vervolgens ook een diergelyk Request overleverden, maar geen ingang vonden, zo datze hier en daar, buitende Stad, alwaar Predikanten van hun gevoelen stonden, ter Kerken moesten gaan.

Doch waren de Remonstranten in *Amsterdam* de zwakſten, zo

als

als ook te *Edam*, te *Enkhuyzen*, en te *Purmerent*, zy waren in andere Steeden en Plaatzen van Holland zo veel te meer meester, als in 's *Gravenhage*, *Rotterdam*, *Leiden*, *Haerlem*, *den Briel*, *Oudewater*, *Schoonhoven*, *Hoorn*, enz. mitsgaders in de Provintien van *Utrecht*, en *Overyssel* enz. alwaar de Contraremonstranten op gelyke wyze behandelt wierden, zo dat deze Religie-geschillen de grootste tweespalt in Holland en twee andere Provintien veroorzaakten, gelyk wy reeds getoont hebben, en verder toonen zullen.

De Staaten van Gelderland hadden, volgens het besluit op den Landdag te *Zutphen* in 't Jaar 1616 genomen, uit ieder kwartier eenige Politieke Perzoonen benoemt, als ook de Gedeputeerden der Classen beschreven, om in 't laast van January dezes Jaars binnen *Arnhem* te verschynen, alwaar na verscheide Sittingen een zogenaamd *Afscheid* of Rezolutie genomen wierd, waar in onder anderen gezegt word: ,, Dat ze alles aangewend hebbende tot ,, handhaving en voortplanting der Gereformeerde Christelyke ,, Religie, zo als dezelve van den beginne in 't Vorstendom Gelre ,, en 't Graafschap Zutphen aangenomen en geleerd was, verstaan ,, hadden, dat 'er op de laatste Vergadering te *Zutphen* eenige ,, Zwarigheden onder de Kerken dienaren van 't Nimweegsche ,, kwartier voorgekomen waren: datze na deze misverstanden ,, gehoort en met de Gedeputeerden der Classen van *Zutphen* en de ,, *Veluwe* Geadviseert te hebben, voorts de verklaringe van de Gedeputeerden der Classen van *Nimwegen*, *Tiel* en *Bommel* verstaan ,, hadden, vervattende, datze zich hielden aan de voorschreven ,, Christelyke Gereformeerde Religie, waar van 't Formulier van ,, eenigheid in de Nederlandsche *Confessie* en Heidelbergsche *Catechismus* vervat is, zonder eenige nieuwigheeden of dwalingen, ,, behalven datze zich Conformeerden met de Hollandsche Remonstranten in de vyf Artikelen, aldaar voorgesteld; dat hun ,, Edelmogende derhalven goedvonden, en Ordonneerden, dat ,, de Kerken Dienaren van de Nimweegsche Classe binnen twee ,, maanden in geschrifte zouden overleveren, waar in zy het in de ,, voorgemelde vyf punten eens zyn met de oude aangenoomen ,, leere der Gereformeerde Kerken, en waar in zy eigentlyk met ,, dezelve verschillen, enz. Dat ze inmiddels de Kerkendienaaren ,, der voorz. Nimweegsche Classen verboden, om mondeling of

„ schriftelyk, heimelyk of openbaar, iets voor te stellen, te dry- 1617.
„ ven, ofte verdedigen, het geen niet overeen kwam met de
„ aangenomen Leere des Gereformeerde Kerken enz.

Voorts wierd in deze Vergaderinge te *Arnhem* veroordeelt om verbrand te worden, zeeker Boekje of *Tafereel*, het welk in 't voorige Jaar in verscheide Remonstrantsche Steeden, zo in Holland als elders, was uit gegeven en verspreid, waar in gezegt wierd, dat de Leere der Contraremonstranten in verscheide punten overeenkwam met de Turkse Religie. Welk boekje *Alardus de Vries*, Remonstrants Predikant te *Tiel*, aldaar en elders door Gelderland verspreid had. By welk vonnis ook Geördonneert was, dat gemelde *de Vries* alle de Exemplaaren, door hem uitgedeelt, weder intrekken, en de Overheid, in tegenwoordigheid der Kerken Dienaars, vergiffenis zoude bidden. Deze Sententie is den 6 February ten uitvoer gebragt.

Niet lang na dit vonnis, en de Rezolutie der Staaten van Gelderland, kwam 'er andermaal een Boek uit, genaamt: *Zedig onderzoek van eenige Handelingen, in de maand February in Gelderland voorgevallen.* Waar in de Staaten van Gelderland scherp gehekeld worden, zo wegens het genomen besluit, als het verbranden van *'t gemelde Tafereel.* Welk Boek kort daar na door een ander schryver beäntwoort is.

Ondertusschen hebben de Remonstrantsche Predikanten van 't Nimweegse kwartier, dat is van *Nimweegen*, *Tiel* en *Bommel*, een *Doleantie*, of klagte, opgesteld, en aan de Staaten van Gelderland overgelevert; waar in dezelve breedvoerig aantoonen, en ontkennen, datze, volgens 't gene men hen nageeft, *Arrianen*, of *Samosatenianen*, of *Palagianen* zyn enz. en 'er hun gevoelen weegens de vyf Artikelen der Hollandsche Remonstranten byvoegden, benevens een middel, datze bekwaam oordeelden, tot den vreede der Kerken.

Welke *Doleantie* door de Staaten ter beantwoording wierd overgegeven aan de Gekommitteerde Predikanten der Classen van *Zutphen* en de *Veluwe*, die daar op hun gevoelen, en dat der Remonstranten in een *Theses* en *Antitheses* over de voornaamste punten van verschil overleverden. Doch dewyl de Remonstranten voorgaven, veel daar tegen te hebben, wierd door de Staaten een tweede Rezolutie genomen, waar in men hen tyd gaf tot Septem-

ber, om hun antwoord daar op Schriftelyk inteleveren; waar op dan vervolgens een *Provinciaal Synode* binnen *Arnhem* zoude gehouden worden, om te zien, of men de zaak tot eenigheid kon brengen; zo niet, dat men dezelve dan ſtellen zoude aan 't *Nationaal Synode*, 't welk van veelen begeerd wierd.

Wy hebben in 't voorige Jaar gezien, hoe de zaaken tuſſen de Remonſtranten en Contraremonſtranten in *Schoonhoven* ſtonden, alwaar de laatſten, ſchoon zy 'er niet veel te zeggen hadden, ook beſlooten een afgezonderde Vergadering te houden. De Magiſtraat en Vroedſchap zulks gehoort hebbende, verzochten aan twee Heeren van de Vroedſchap, die Contraremonſtrantſch waren, dat zulks mogt nagelaten worden tot den 14 February, als wanneer de Staaten ſtonden te vergaderen, om over de Kerkelyke zaaken te handelen. De opzienders der Contraremonſtrantſche Gemeente beloofden zulks te doen, mits dat de Heeren van de Magiſtraat hen by een *Acte* beloofden, datze na dien tyd hunnen Godsdienſt in 't openbaar zouden mogen oeffenen, met een Predikant van hun gevoelen. Doch in plaats van die Acte kwam 'er den 4 February een Publicatie uit, vervattende, dat de Predikant, die voor de Contraremonſtranten zoude Prediken, zo wel als de Eigenaar van den Huize, waar in 't geſchiede, ter Stad uitgezet zouden worden.

Des anderen daags zond de Magiſtraat eene ſchriftelyke Acte aan de opzienders der Contraremonſtranten, met verzoek, datze in geen byzondere Huizen zouden laaten Prediken, en met belofte, datze 't gene op de aanſtaande dagvaart door meederheid van ſtemmen beſlooten wierd, zouden toelaten; waar tegen de anderen wederom begeerden, dat de Magiſtraat hen de voorgemelde vryheid zoude toeſtaan, indien de zaaken op de voornoemde Dagvaart niet afgedaan wierden. Doch deze beloften niet kunnende verkrygen, verzochten zy den Predikant van *Otteland*, *Antipas van den Borre* genoemt, wiens Vader veel Jaaren aldaar Predikant was geweeſt, in *Schoonhoven* te komen, en in een daar toe beſtemt Huis voor hen te Prediken, gelyk den 12 February geſchiede.

De Magiſtraat, hier over verſtoord, vergaderde des anderen daags, en liet een Publicatie afkondigen, waar by die Predikant belaſt wierd, terſtond de Stad te verlaaten, met bygevoegd

ver-

verbod, van 'er ooit weder in te komen; zo als ook tevens een der Opzieners van de Contraremonstrantsche Kerke, in wiens Huis gepredikt was, de Stad ontzeid, en zeker Rentmeester van Godshuizen afgezet wierd, om dat hy in beide Predikatien geweest was.

Onaangezien dit alles, bleeven de Contraremonstranten aldaar by hun besluit, gingen voort in 't oeffenen van hunnen Godsdienst, en verzochten een ander Predikant, om voor hen te Prediken, gelyk op den 20 February geschiede. Doch waren de Remonstranten in *Amsterdam* slecht behandelt, zonder weeten van de Magistraat, de Contraremonstranten in *Schoonhoven* hadden 't ruim zo erg: want de Magistraat, vernoomen hebbende dat 'er gepredikt wierd, zo ging een der Burgemeesters, verzeld van de Scheepens, en van een party gewapende Jonggezellen van de Schuttery, mitsgaders van den Baljuw met zyne Dienaars, naar de plaats, daar gepredikt wierd, en namen den Predikant uit het midden der Gemeente weg, brachten hem op het Stadhuis, voorts in 't Huis van den Baljuw, en eindelyk des nagts buiten de Stad.

Dit zelfde gebeurde andermaal op den 5 Maart, toen 'er wederom een Predikant voor de Contraremonstranten Predikte. Deze wierd, terwyl hy bezig was met de verklaring van zyn Text, van den Predikstoel afgehaalt, in een Schuit gezet, en ter Stad uitgebragt.

Vyf dagen daar na liet de Magistraat de Opzieners der Contraremonstranten ontbieden, hen vermaanende, met zwaare dreigementen, datze het Vergaderen in bezondere huizen zouden nalaaten, voorgevende, of ten minsten tot een dekmantel neemende, dat zy last hadden van den Advocaat van *Oldenbarnevelt*, dat ze in allegevallen de Predikatien van de Contraremonstranten moesten verhinderen.

Niet tegenstaande alle deze gebeurtenissen, lieten de Contraremonstranten op den 12 Maart wederom door een ander Predikant voor hen Prediken; doch zy begonnen 2 uuren vroeger als naar gewoonte, en ook zonder vooraf te zingen, zo dat de Godsdienst reeds gedaan was, eer 't ruchtbaar wierd. Echter duurde het niet lang, of de Magistraat wierd zulks ontwaar; en na dat men 't vierde deel der Schutters in de Wapenen gebragt had,

 bene-

benevens alle Zakkedraagers, by verlies van hun Gild, en den Baljuw met zyne Dienaars, ging men gezamentlyk na 't Huis, daar de Predikatie gedaan was. Men belaste de Jonggezellen der Schuttery, het huis af te breeken; doch dezen zulks weigerende, zo moesten het de Zakkedragers doen, en men noodzaakte den Eigenaar van 't Huis daar by te blyven, tot dat het zelve vernield was; ook gaf de Baljuw last aan de Jongens, om den Tuin van dien Man te vernielen.

Om nu deze zaak by zyn Excellentie eenigzints goed te maaken, zegt zeker Schryver, zo heeft de Burgemeester, die dit werk voornamentlyk aandreef, zyn Excellentie aangedient, dat hy den Contraremonstranten zynen Bogaart, kort by die Stad geleegen, hadde aangeboden, om 'er in te laaten Prediken. Maar, zegt gemelde Schryver, dit was bedrog, om dat die Bogaart gelegen was onder 't gebied van *Utrecht*, die het Prediken der Contraremonstranten volstrekt niet wilden toelaten.

In weerwil van deze strenge behandelinge wilden de Contraremonstranten nog niet bukken. Zy lieten op den 19 Maart wederom voor hen Prediken, het welk zonder verhindering afliep; doch den 26, zynde Paasdag, Predikte de Predikant *Paludanus* wederom voor die Gemeente; maar hy was naauwlyks in zyn Gebed, of de Baljuw kwam met zyne Dienaars en nam hem gevangen. Zy zouden op dien dag 't Avondmaal genieten, waarom een der voornaamste Contraremonstranten den Baljuw verzocht, hen ten minsten voor dien dag te verschoonen: maar 't was te vergeefs; de Baljuw, komende uit orde van de Magistraat, nam den Predikant weg, bragt hem in een Herberg, alwaar hy eenige dagen, zonder dat hem iemand spreeken mogt, moest zitten. Vervolgens wierd hy in de openbaare Gevangenis gebragt, en by een Moordenaar gezet, die zyn Wyf vermoord had.

Den 3 April wierd hy voor de Vroedschap gebragt en verwezen, om ter Stad uit gezet te worden, met verbeurte van 500 guldens t'elkens als hy 'er weder kwam.

Voorts wierd door de Magistraat geordonneert, dat 'er eenige dagen agter den anderen Wacht gehouden moest worden, ter plaatze daar de Contraremonstranten vergaderden, om zulks te verhinderen, en zy liet daar en boven nog afkondigen, dat de

Predikant, of de Proponent, of de Voorlezer, die in de Contraremonſtrantſche Kerk eenigen dienſt doen zoude, voor de eerſtemaal 6, de twedemaal 12, en de derdemaal 18 pond Vlaamſch zouden verbeuren, en boven dien ſtaan ter Correctie van de Heeren, zo als ook de geene die zyn Huis, Schuur, of Schuit daar toe geleend zoude hebben, 25 gulden telkens verbeuren zou. Al dit voorgaande was oorzaak, dat de Contraremonſtranten, ziende de onmogelykheid om binnen *Schoonhoven* hunne Godsdienſt te verrichten, beſlooten zulks buiten de Stad te doen, en daar toe verkooren zekeren Bogaart, toebehoorende aan een der Opzienders van hunne Gemeente, gelegen in het *Berg-Ambacht*, waarmede zy den 30 April een aanvang maakten, en alwaar de Predikanten van de omliggende Plaatzen, by beurten, kwamen Prediken.

Hier op wierd een Burger Weduwe, zynde Moeder in 't Vrouwenhuis, door de Magiſtraat afgezet, om dat zy in den gemelde Bogaart ter Predicatie geweeſt was, zeggende de Burgemeeſter tot haar: *gy moet 'er uit, het is niet geoorloft dat zy, die in Stads dienſt of Godshuizen zyn, buiten de Stad ter Predikatie zouden gaan. De Magiſtraat wil dat niet gedogen.* De Gekommitteerden der Contraremonſtranten van *Schoonhoven* waren reeds in 't voorige Jaar na den *Haag* gegaan, en bleeven 'er ook nog dit Jaar, verzoekende van de Heeren Staaten de vrye Oeffening van Religie, gelyk die reeds in andere Steeden gehouden wierd; maar zy konden geen toeſtemmend antwoord daar op verwerven, dewyl de Gekommitteerden van de Stad Gouda daar tegen waren, ſchoon 'er die van *Dordrecht*, *Amſterdam*, *Enkhuyzen*, *Purmerent* enz. voor waren. Vermits de meerderheid der ſtemmen by de Staaten van Holland en Weſtvriesland doorging.

Dewyl 'er nu binnen *Schoonhoven* een gerugt liep, dat de Contraremonſtranten gezind waren, de Kerken aldaar met geweld in te nemen, en den Remonſtranten 't Prediken te verbieden; zo heeft de Regeering van *Schoonhoven* 130 Waardgelders aangenomen, zullende alleen dienen om de Contraremonſtranten in bedwang te houden.

Dit geſchiede in navolging van die van *Utrecht*, alwaar de eerſte Waardgelders aangenomen waren, gelyk ook naderhand geſchiede te *Haerlem*, te *Leyden*, te *Gouda*, te *Rotterdam*, te

Hoorn.

Hoorn en elders. De redenen daar van wierden gezegt deze te zyn: dewyl in de meeste Plaatzen, daar Waardgelders aangenomen wierden, geen Militie lag, en men zich op de Schuttery, waar onder te veel Contraremonstranten waren, niet genoegzaam kon verlaten, en dat in de Plaatzen, daar Militie lag, men zich van dezelve niet kon bedienen, als hebbende order van zyn Excellentie, zich niet te bemoeien met de Kerkelyke geschillen.

Ondertusschen had de Regering van *Utrecht* reeds, op den laasten Maart dezes Jaars, een scherp Plakaat uitgegeven; vervattende een verbod aan allen en een igelyk, van wat Kwaliteit, Sexe, of Conditie hy zy, om, onder den dekmantel van de Gereformeerde Religie, eenige Vergaderingen te houden, 't zy heimelyk of openbaar, in Huizen, Kerken, Kloosters, of op de Velden, by dag of by nacht, anders dan in de Vergaderingen, die openbaar op de gewonelyke dagen geschieden. Gelyk dan ook verboden wierd, om in gezelschap of met troepen te gaan naar eenige Dorpen, Steeden, of Plaatzen buiten deze Provintie, om de Predikatien te hooren of de Sacramenten te gebruiken. Alles op pœne, van voor de eerste reize zes weeken zyne Neeringe, Handwerk of Ambacht niet te mogen Oeffenen; voor de tweede reize het Burgerschap, met de Vryheden en Rechten van dien te verliezen, en voor de derde reize de Stad uit te moeten vertrekken. Wy zullen in 't vervolg meer gelegentheid hebben, om van deze Provintie te spreeken.

Schoon de Kerken in *Zeeland* weinig moeiten hadden, nopens het stuk van Religie, in vergelyking van de Kerken in *Holland*, *Westvriesland*, *Gelderland*, *Utrecht* en *Overyssel*, zo hebben zy zich echter niet stil gehouden; maar de Kerkendienaars van *Walcheren*, een der voornaamste Eilanden van Zeeland, daar de Stad Middelburg op leit, schreeven een ernstigen Brief in 't Latyn aan de andere Gereformeerde Kerken, waarin zy den staat der verschilpunten tusschen de Remonstranten en Contraremonstranten verhandelen, raad en advys verzoeken, om de blaakende oneenigheden, in de nabuurige Provincien ontstaan, te dempen, en in hoe verre men de Artikelen, waar over getwist wierd, zou konnen bemiddelen, om de rust en vrede der Kerken te herstellen.

Deze Brief bekend geworden zynde, schreeven de Remonstranten

ten een anderen daar tegen, welken zy aan alle de buitenlandsche Gereformeerde Kerken zonden, en waar in zy hun gevoelen over de Predestinatie, en den aankleeve van dien, verdedigden, ook den oorsprong van dien twist voorstelden, en 'er byvoegden, dat die oneenigheden van dag tot dag grooter wierden.

Dit is eene onbetwistbaare waarheid; want de partyen vonden wederzyds groote ondersteuningen, gelyk reeds gezien is, en verder blyken zal. Dus was de stryd in dit jaar hard tegen hard; de Remonstranten hadden de meeste stemmen der Staaten van Holland, en veele verdienstige mannen, als *Oldenbarnevelt*, *de Groot*, *Hogerbeets*, *Vorstius*, *Uitenbogaard*, enz. benevens veele Regeeringen der Steden dezer Provincie, en die van *Utrecht* en *Overyssel*, op hunne zyde; de Contraremonstranten steunden op *Amsterdam*, *Dordrecht*, *Purmerend*, *Enkhuizen*, *Edam* enz. en hadden eindelyk het geluk van ook Prins *Mauritz*, en de Stad *Dordrecht* op hunne zyde te krygen.

De Contraremonstranten in den *Haag*, die zich afgezonderd hadden, en te *Ryswyk* ter Kerke gingen, zulks moede zynde, huurden een groot Huis binnen den *Haag*, en lieten het zelve bekwaam maaken, om 'er in te Prediken; doch de Magistraat vreezende voor ergerlyke scheuringen, lieten de Werklieden verbieden daar in voort te gaan. Dit was oorzaak dat 'er gemompeld wierd, dat men dan mogelyk de groote Kerk met geweld in bezit zoude neemen. Prins *Maurits*, die hoe langs hoe meer tot de zyde der Contraremonstranten scheen over te hellen, zeide tot de Magistraat van *'s Haage*, dat hy van oordeel was, dat men hen moest laaten Prediken, al zouden zy een Predikant van Amsterdam doen komen.

Vermits het nu op den 25 January de dag des H. Avondmaals was, lieten de hooge Collegien, naamlyk de Gecommitteerde Raaden van Holland, de Hoven van Justitie, enz. uit hoofde van het voorgemelde gerucht, den Contraremonstranten aanzeggen, dat ze op dien dag het Prediken zouden nalaaten, met belofte, dat men hen daar na een Predikant naar hun genoegen zou bezorgen; doch zy Predikten evenwel dien dag in 't Huis van den Boekhouder van zyn Excellentie, en leverden vervolgens een verzoekschrift over aan de Gecommitteerde Raaden, waarin zy zich beklaagden, dat men hunne Conscientien wilde dwingen.

Ver-

Vermits nu de Staaten geen heul meer aan de Prins vonden, en door verscheiden Steeden wierden tegen gesproken, hadden zy geen lust, of zagen geen kans, die al te groote vrymoedigheid der Contraremonstranten te bepaalen.

Inmiddels bleef zyn Excell. aandringen, dat men hen afgezonderde vergaderplaatzen behoorde toe te staan, om ook het Avondmaal te houden buiten de Remonstranten. Men vertoonde den Prins, dat zulks eene openbaare scheuring zou zyn, en zo veel als Kerkenraad tegen Kerkenraad op te rechten; waar op zyn Excell. zeide, dat hy van meening was, dat zy zulks wel zouden nalaaten. Men zegt, dat 'er te dier tyd hooge woorden reezen tusschen den Prins en den Advokaat van *Oldenbarneveld*, waar uit het misnoegen van zyn Excell. over eenige bedryven van den Advokaat, niet onduister bleek.

Eindelyk, na veel tegenstribbelingen, wierd den Contraremonstranten, door 't Hof, de Rekenkamer, en de Magistraat van 's Gravenhage, met toestemming der Gecommitteerde Raaden, de Gasthuis- of Engelsche Kerk overgelaaten, om 'er in te Prediken: maar dit Kerkje wel haast te klein zynde, om de menigte van menschen, die 'er kwamen om de Predikatie te hooren, te bevatten, zo bleef Prins *Maurits* sterk aandringen, dat men die Gemeente op haar beurt in de groote Kerk mogt laaten Prediken; doch dit niet konnende verwerven, zo klaagde hy, zegt men, aan de Princesse Moeder, dat *Oldenbarnevelt* en *Uitenbogaard* met anderen een Kabinet-Raad hielden, om hem te dwarsboomen. Hy liet vervolgens de Klooster-Kerk bezichtigen, die te vooren een Kerk van de Monniken geweest, en nu een Geschutgietery was; en toen men bespeurde, dat dezelve wel te herstellen was, wierd alles in voorraad daar toe gereed gemaakt. Daar op namen de Contraremonstranten, na datze alvoorens een Verzoekschrift aan de Staaten overgeleeverd, en 'er geen resolutie op gekreegen hadden, de gemelde Klooster-Kerk in 't Voorhout, op den 9 July, des morgens vroeg, in bezit, bragten 'er al het noodige in, en voltooiden dezelve in de volgende dagen.

Den 23 dier maand begaf zich Prins *Maurits*, verzeld van Graaf *Willem Lodewyk*, Stadhouder van Vriesland, en een grooten stoet van hooge en laage Standpersoonen, openlyk naar de Klooster Kerk.

Vervolg van 't voorgevallene in den jaare 1617. enz.

Tot hier toe, zegt men, had de Prins, schoon hy de zaak der Contraremonstranten behartigde, voorgegeeven, onzydig te willen blyven, alzo hy een Soldaat, en geen Theologant was; maar nu bleek het al te duidelyk, dat de Remonstranten hem tegen hadden, waar op de Contraremonstranten, gelyk natuurlyk is, des te moediger waren. Inzonderheid, zegt men wyders, verdroot het den Advokaat van *Oldenbarnevelt*, kort by wiens huis deze Kerk was, ten hoogsten, dat hy den Prins met verscheiden Heeren uit de Staaten en andere Collegien, in de Contraremonstrantsche Kerk zag gaan.

Eenigen tyd voor dat deze dingen in den Haag gebeurden, had de Regeering van *Rotterdam* het anders begreepen. Want van oordeel zynde, dat 'er in haar Stad geen andere orde te maaken was, dan beide partyen even eens te handelen, zonder dat de eene de andere onderdrukte, zo wierd in de Vroedschap besloo-ten en afgekondigd, dat, vermits de byzondere Vergaderingen der Contraremonstranten tot ergernis en onrust hunner Stad, en tot vreugde der Vyanden verstrekten, men hen toestond, eenige naamen van Predikanten voortestellen, op dat 'er de Magistraat een uitkiezen mogt, die haar aangenaam was, en die dan in de openbaare Kerk zou Prediken, mits dat de Gemeente aldaar niet zou mogen verschynen met een byzonderen Kerkenraad enz.

Deze Resolutie behaagde aan veelen in de vergadering der Staaten, en inzonderheid aan de Steden, in welken ook afgezonderde Vergaderingen gehouden wierden: maar 'er kwamen zo veele omstandigheden tusschen beiden, dat de zaak bleef steeken, en de Contraremonstranten ook te Rotterdam hunne afgezonderde Vergaderingen vervolgden.

Doch in den *Briel* ging het den Contraremonstranten zo voordeelig niet; want de Predikant *Quyringsz.* wierd afgezet, en vervolgens, om dat hy ook in eene afgezonderde Vergadering Gepredikt had, overal door de Stad opgezocht om 'er hem openlyk uit te zetten.

Ondertusschen begreepen de Remonstranten in den Haag wel, datze wegens het voorensgemelde niet bestand zouden zyn tegen een party, die, door Prins *Maurits* ondersteund, alles durfde on-

derneemen; derhalve besloote zy een nieuw Vertoog aan de Staaten over te leeveren, en wel in den naam der zes Predikanten, die in de Haagsche *Conferentie* op hunne zyde waren geweest. Dit Vertoog vervatte hunne gehoorzaamheid aan de bevelen der Staaten, en de weinig achting die hunne Tegenstreevers daar voor toonden te hebben. Doch het antwoord op dit vertoog was, dat zy, die de Staaten gehoorzaamd hadden, daar in moesten volharden, en dat de gehoorzaamen niet moesten ontslagen worden, om de ongehoorzaamheid van anderen.

Adolphus Venator, Remonstrants Predikant te *Alkmaar*, bragt ook omtrent dezen tyd zyne eigen gezindheid in verlegenheid; want hy schreef een Boekje, dat hy noemde: *De waare en zuivere Theologie der Kinderkens en zuigelingen in Christus, welke de Christenheid wel veertien honderd jaaren heeft gemist, en nu eerst te voorschyn word gebragt.* Dit boekje baarde een groot opzien by de Contraremonstranten, en maakte den Remonstranten zelve, als gezegd is, niet weinig verlegen, want men kon 'er Pelagiaansche, Arriaansche en Sociniaansche Stellingen in vinden. 'Er wierden by de Staaten van Holland over dit boekje verscheiden klagten ingebragt, zo dat ze het zelve door de Professoren *Polyander* en *Episcopius* lieten onderzoeken, om 'er hun advys over te hooren. Zy gaven hun gevoelen aan de Staaten te kennen, zeggende, dat 'er bedenklykheden in waren, waar over de Schryver zich nader moest verklaaren, dewyl hy 'er in sprak tot nadeel van de Godheid van Christus; dat hy de Formulieren der aangenomen Leere tegensprak, en dat 'er gronden in waren, volgens welken de Christelyke Godsdienst niet volstrekt noodig was ter zaligheid. Hier op lieten de Staaten het boekje ophaalen, en *Venator* moest ter verantwoording komen, gelyk in Maart dezes jaars geschiedde. De beide Professoren, boven gemeld, ondervraagden hem, ten overstaan van *Muys van Holy* en *de Groot*, als Gemagtigden uit de Vergadering der Staaten: en dewyl zyne verantwoording hen niet voldeedt, verzocht hy hen, dat ze verslag van deze zaak doende, toch niet nalaaten zouden te zeggen, dat hy wezenlyk stelde: *dat Jezus Christus Godt was; dat hy eeuwig Godt was; dat hy zyn wezen heeft gehad eer hy uit de Maagd Maria was geboren.* Voorts gaf hy nog een *Request* over aan de *Groot* en *Muys van Holy*, waar in hy nog bovendien stelde, dat de Godheid van

Chris-

Christus ongeschapen is. Dit *Request* wierd geleezen in de Vergadering, en het gevoelen der Professoren, mitsgaders het rapport der Gemagtigden daar op gehoord. Zy betuigden, dat *Venator* hun had voldaan in zyn *Request*, maar dat niet te min zyn boekje ergerlyk en gevaarlyk was, met verzoek, dat het mogt opgehaald worden; gelyk dan ook geschiedde, voor zo verre men de Exemplaaren konde magtig worden, en de Schryver wierd naar 's *Gravesande* verzonden. Dus bleek, zegt men, dat de Remonstranten de gevoelens van *Venator* niet goedkeurden. Wie deze *Venator* was, en hoedanig zyn gedrag te *Alkmaar* geweest is, kan by verscheiden Schryvers gevonden en geleezen worden.

Ondertusschen zag men ook nu, zo als te vooren, nog veele Schriften, die de partyen tegen elkander uitgaven, en meestal dienden om de verbittering grooter te maaken.

Na dat Prins *Maurits* zich voor de Contraremonstranten verklaard had, verzocht hy ook een Predikant van dat gevoelen in de Waale Kerk in den *Haag* te mogen hebben, en schreef des wege aan 't Walsche Synode te *Dordrecht*. Dit Synode daar over wederom aan den Walschen Kerkenraad in den *Haag* geschreeven hebbende, zo verklaarden *Uitenbogaard* en *la Haye* zyn Amptgenoot, dat zy 'er niet toe konden verstaan, ten ware men iemand zondt, die met hen Avondmaal houden, en in vrede leven wilde, of dat zy anders verzochten van hunnen Dienst ontslagen te worden. De Staaten keurden hun gedrag goed, en de zaak bleef in die gedaante tot aan de groote verandering in 't volgende jaar. Men wil, dat de Prins zich te vooren nooit gekant had tegen de Verdraagzaamheid, en tot aan dit jaar nog by *Uitenbogaard* ter Kerke geweest, en Avondmaal gehouden hadt; maar nu gelegenheid zocht om zich op *Oldenbarnevelt* te wreeken. De Fransche Gezant *du Maurier* gaf voor, verzekerd te zyn, door de Prins zich aan de Verdraagzaamheid zo weinig kreunde, dat hy die zyde zou verkoozen hebben, indien *Oldenbarnevelt* het tegendeel gedaan hadt.

Wat 'er van zy, de Remonstranten zagen hunne voornaamste Steunpylaaren zodanig gedrongen, datze, onder andere Schriften, ook een gedicht uit gaven, genaamd *Galbrake*, te weeg gebragt door een Leydsche Purgatie, aan de Persoon van N. N. waar in *Oldenbarnevelt*, de *Groot*, *Vorstius*, *Uitenbogaard*, enz. grootelyks

lyks geroemd worden, als waarlyk verdienstige Mannen, in de volgende regels:

De waardige PILOOT, *die ons vereenigd Schip,*
Met zynen wyzen raad, naast God heeft helpen stieren,
Dat het door Storm en Wind, trots Zee, en Zand, en Klip,
Ter haven is geraakt, op 't volgen van zyn vieren:
En die geleerde Man, zo GROOT *van daad als naam,*
Die hebben in haar pink meer deugden en meer gaven,
Dan gy, oproerig mensch, met al uw kryters 't zaam,
In uw geheele lyf ondeugden hebt begraven:
En daarom passen zy niet meer op 't doof geblaf,
Dat gy uit uw Spelonk doet langs de Sraate Klinken,
Als op een Winter-Vlo, of weggedreeven kaf,
Ja, want zy weeten wel, een dooden hond moet stinken.
De Godgeleerde VORST, *dien gy uit onverstand*
Verkettert en vervloekt, begeert geen wederwraake;
Maar zegent u, en wenscht, dat door zyn sterke hand
Godt u en uwsgelyk bekeer en beter maake.
Die trouwe herder van Gods diergekochte Kerk,
Wiens BOGAARD *in den Haag geeft zo veel goede vruchten,*
En d'andren die gy byt, en maaken gantsch geen werk
Van uwen vuilen bek en onbeschofte kluchten, enz.

Aan deze en diergelyke Geschriften, die dagelyks van weder zyden uitkwamen, is ligt te zien, hoe min waarschynlykheid 'er was, om de partyen te verzoenen.

De zaaken in den *Haag*, ten opzichte der afzondering, zo gelukkig voor de Contraremonstranten afgeloopen zynde, als wy te vooren getoond hebben, zo wierden zy daar door in andere Steden, gelyk wel op te maaken is, vry wat aangemoedigd. Waren zy te *Schoonhoven* te zwak geweest, te *Oudewater*, daar de Predikant *Lydius* zich had afgezonderd, bragten zy 't zo verre, dat men by de veranderinng van Regeering genoodzaakt was, eenige Contraremonstrantsche Heeren mede op het kussen te zetten. Datze te *Heusden* niet minder sterk waren, blykt hier aan, door dien ze, in weerwil van de Magistraat, Contraremonstrantsche Predikanten hadden ingeroepen, en vervolgens, in een oploop, den

den Drossaard noodzaakten, eenige verandering in de verkooren Magistraat te maaken.

De volgende Plaat laat 'er ons een Schets van zien.



„ Hier ziet men een oploop van 't Gemeen voor 't Stadhuis van
„ *Heusden*, alwaar de Drost, komende om naar 't Stadhuis te
„ gaan, door 't Gemeen omringd, en met veel beweeging ge-
„ noodzaakt word te belooven, dat hy een verandering in de ver-
„ kooren Leden der Regeering zal maaken.

Doch te *Utrecht*, te *Leiden*, te *Haerlem*, in den *Briel*, en elders waren de Contraremonstranten zo gelukkig niet, gelyk wy in 't vervolg zullen aantoonen. Alle deze oneenigheden bragten inmiddels te wege, dat de Staaten van verscheiden andere Provinciën die van Holland en Westvriesland zochten over te haalen, datze hunne toestemming gaven tot het beroepen van een Nationaal Synode, waar op zo veel Steden en Gemeentens aandrongen. Zommige Schryvers geeven voor, dat de Contraremonstranten die Provinciën daar toe bewogen hadden, om de vreedzaame oogmerken van *Oldenbarnevelt* te dwarsboomen. Wat 'er van zy, zullen wy daar laaten, en alleenlyk zeggen, dat de Staaten van Zeeland dien voorslag deeden in een Brief aan de

Pro-

Provincie van Holland, in dato den 10 Mai. By 't overleveren van denzelven, deeden hunne Gedeputeerden eene Redenvoering, waar in zy onder anderen zeiden:

, Dat ze door hunne Principaalen gelast waren, hun Ed. Mog. , te betuigen, hoedanig zy, door hunne Gedeputeerden ter Ge- , neraliteit, en anderen, onderricht, wegens de geschillen der , Kerken in zaaken van Religie, niet konden nalaaten, om, , schoon zy zich niet behoefden te bemoeien met de Regeering , van hun Ed. Mog. Provincie, echter uit krachte van de *Unie* , en de onderlinge Traktaaten, hunne Ed. Mog. met Raad en , Daad in deze zwaarigheden by te staan; dat ze derhalven, , weetende dat de eensgezindheid in den Godsdienst de sterkste , band is, die de harten der menschen aan elkander bindt, en , ziende dat de verschillen dagelyks grooter en lastiger wierden, , hunne Ed. Mog. verzochten, den wensch van verscheiden Pro- , vinciën, en dus ook van Zeeland, te voldoen, door het beroe- , pen van een *Nationaal Synode*, als waar door de geschillen ver- , effend, de Kerken en gemoederen allenthalven in rust gebragt , konden worden, gelyk de ervaarenheid leert, dat van oude ty- , den af zodanige middelen ten dien einde gebruikt zyn, wanneer , alle andere middelen te vergeefs waren aangewend. Dat ze het , wyders ten hoogsten noodig oordeelden, doch onder verbete- , ring, dat hun Ed. Mog. inmiddels, en tot dat de verschilpun- , ten door een wettig *Synode* beslist waren, de klagenden eenig , genoegen gaven, op dat ze in rust en stilte de gemelde beslis- , sing afwachten, en alle verdere moeilykheden voorgekomen , mogten worden, enz.

Eenig dagen daar na deeden de Gedeputeerden van *Gelderland* een diergelyke voorstelling in de Vergadering der Staaten van Holland; zo als ook die van *Vriesland*, *Groningen*, enz. De gemelde Staaten deze voorstellingen aangehoord hebbende, gaven geen ander antwoord, dan dat zy 't in overweeging zouden neemen.

Hier op volgde een Brief des Konings van Grootbrittannie aan de Staaten Generaal van den volgenden inhoudt:

„ *Hooge en Mogende Heeren, onze goede Vrienden en Bondgenooten.* „ Toen wy eerst vernomen hadden de scheuringe en ketteryen, „ welke onder Ulieden ingeslopen, wierden wy zodanig aange-

„ daan

„ daan door den yver voor de Kerke Godts, en inzonderheid door de genegenheid, die wy het welvaaren van uwen Staat toedragen, dat wy terstond de hand boden, om dit kwaad in zynen voortgang te stuiten; en wy gaven Ulieden, by onze dienstwillige Brieven, ernstig te verstaan, wat ons gevoelen daaromtrent was, Ul. biddende en vermaanende, zorgvuldig acht te geeven, dat deze Kanker niet verder in Ulieder lichaam mogt ineeten, maar dat gy veeleer het zaad moest verstikken, op dat het niet verder uitsproot. 1617.

„ En naderhand vernomen hebbende, dat zommigen uwer Predikanten het punt van de Predestinatie verhandelden op hunne Predikstoelen, schreeven wy u een tweeden Brief over die zaak, Ulieden vertoonende de geringe vrucht uit zodanige Predikatien voortkomende, alzo die in plaats van vaste stichtinge, die uw Volk behoorden te hebben, nergens anders toe dienden, dan om hunne geesten te *altereeren*, door de scherpzinnigheden van dit *argument*, al te hoog en te duister voor 't begrip des gemeenen Volks.

„ Maar onlangs verwittigd zynde, dat, in plaatze van de vrucht, die wy van onze diensten en vertoogen verwachtende waren, de dwaaling en 't kwaad geweldig ingedrongen is onder uwe Onderzaten, en dat men zelfs onze voorzeide brieven wil doen dienen, om dezelve te *Authoriseeren*, door een zin en gevolg daar uit te trekken, strydende tegen myne meeninge.

„ Wy hebben ons derhalven verplicht gevonden, zo om de Eere Godts, als om de verklaaring en ontlasting van onze conscientie, Ulieden wederom door onze brieven levendig te vertoonen het aanstaande kwaad en gevaar, waar mede Ulieder Staat gedreigt word door deze elendige verdeelingen, die wy gereed zien om uit te breeken in scheuringen en geformeerde factiën onder ulieden, welke zyn pesten, dies te zorgelyker en schadelyker voor uwen Staat, om dat deszelfs bebevestiging nog maar in zyne Kindsheid is, en het fondament, waar op hy steunt, alleenlyk bestaat in ulieder eenigheid, eerstelyk jegens Godt, en vervolgens onder u-zelven.

„ Al het welke oorzaak is, *myne Heeren*, dat wy ulieden bidden, ja bezweeren in den name van dien Godt, die u tot nog toe zo gelukkig onderhouden heeft, deze dwaalingen en par-

„ tyſchappen te dempen, welken de Duivel, door de behendigheid uwer vyanden, heeft weeten in te voeren, en alrede zodanig onder ulieden te authoriſeeren, dat de ondergang van uwen Staat ten dezen aanzien zeer naby is, zo gylieden niet promptelyk daar in voorziet, u houdende en vaſt hechtende aan de Waare en oude Leere, waar van gylieden altoos belydenis gedaan hebt, en die goedgekeurd en ontfangen is door de algemene bewilliging van alle de Gereformeerde Kerken, en waar van de gemeene belydenis geweeſt is als het eerſte en voornaamſte fondament, om ook te beveſtigen het eenige en vaſte Ciment, dat zo lang onderhouden heeft de naauwe vriendſchap en goede verſtandhouding tuſſchen onze Kroonen en Ulieder Provinciën.

„ Doch indien het kwaad bevonden werd alrede zo ſterk onder uw Volk ingeworteld te zyn, dat het niet zo promptelyk kan uitgerooit worden; zo bidden wy ulieden, ten minſte het gevaar te ſtuiten, en de zaaken door ulieder Gezach in vrede te houden, zonder toe te laaten dat die van de waare en oude belydenis geplaagd worden, tot dat gylieden, met gemeenen raad, een *Nationaal Synode* moogt beroepen, om te beſliſſen en een einde te maaken aan deze elendige verſchillen. Het welk, onzes bedunkens, de beſte raad en reſolutie is, die gylieden zoudt konnen neemen in deze zaak; als zynde de gewoonlyke remedie, en het wettelykſte en krachtigſte middel, waar toe men in de Chriſtenheid van tyd tot tyd zyn toevlucht genomen heeft, by het gebeuren van zodanige *Accidenten*. En wy twyffelen niet, indien 'er de vereiſchte goede neiging en geſteltenis onder ulieden by komt, of Godt de Heere zal den voortgang zegenen, ter bevordering zyner Eere, en ter beveſtiging van ulieder Staat.

„ Alzo, *Hooge en Mogende Heeren*, bidden wy Godt, dat hy ulieden neeme en houde in zyne heilige beſcherminge &c.

Vermits nu deze Brief zeer ſtrydig was met die van den jaare 1613, in vroeger tyd door ons aangehaald, als waarin zyne Majt. de Verdraagzaamheid meer aanprees, zo waren de Remonſtranten van gedachten, dat de Engelſche Gezant by de Staaten, de Heer *Dudlei Carleton*, den Koning daar toe aangeraaden had. Zy maakten deze giſſing waarſchynlyk, door dien hy hen zeer tegen was.

Waren de Contraremonstranten nu, gelyk we reeds gezien hebben, moediger op de ondersteuning van Prins *Maurits*, zy waren 't niet minder op den Brief van Koning *Jacobus*, die den 22 April dezes jaars aan de Staaten Generaal was overgeleverd. Want men hoorde vervolgens nog van meer wanordens in verscheiden Steden, het welk oorzaak was, dat de Staaten van Holland, by meerderheid van stemmen, op den 4 Augustus een nieuwe Rezolutie namen, die men naderhand de *Scherpe Rezolutie* noemde, strekkende tot het aanneemen van meer Krygsvolk en van Waardgelders, en welke Resolutie hoofdzaakelyk vervatte:

„ Dat de Staaten gezien hadden, wat 'er in dit Jaar in verscheiden Steeden, als *Haerlem*, *Amsterdam*, *Schoonhoven*, *Briele*, *Oudewater*, *Woerden*, *Heusden*, en inzonderheid hier in den *Haag*, tegen de Orde, Vryheden en Gerechtigheden der Landen en Steeden, dadelyk was gepasseert; datze tot verscheiden reizen rypelyk gelet, en veele Instantien te vergeefsch gedaan hadden, om de Gedeputeerden van eenige Steeden, die zwarigheid maakten om zich te voegen by de overige Heeren Edelen en Steeden van Holland en Westvriesland, over te haalen tot *eenigheid*; datze zelfs aangeboden hadden een Provinciale Synode, uit de 15 Classen dezer Landen, te beroepen, die als dan, ten overstaan van de Gecommitteerden der Heeren Staaten, zouden Adviseren en delibereren op de onderlinge Tolerantie, en de nadere bepaling der Leere over de bewuste pointen; datze eindelyk, ziende hoe nadelig het houden van een *Nationaal Synode* zoude wezen voor de Hoogheden, Vryheden en Gerechtigheden van Holland, daar toe niet konden verstaan; datze goedvonden hunne inzichten, rakende het stuk van den Godsdienst, in Openbaren druk uit te geven, op dat een igelyk mocht verzekert weezen, van de oprechte en goede meening der Heeren Edelen en meeste Steeden van Holland en Westvriesland, datze de Provintiën, die een Nationaal Synode begeert hadden, zouden beantwoorden; datze de voorige Resolutien met alle bescheidenheid en gematigtheid zouden doen achtervolgen, om de goede Ingezetenen Ruste te verschaffen, en alle dadelykheden over Perzonen, openbare en andere Plaatzen en Goederen, af te weeren; datze ten dien einde de Regenten

„ der Steden by voorraad, en tot dat 'er staatswyze anders be-
„ sloten was, macht gaven, in den haaren te gebruiken, het
„ geene andere Steden van Holland en Westvriesland hadden,
„ te weten het aannemen van meer volk van Wapenen, voor zo
„ verre Burgemeesteren en Vroedschappen der Steden zulks tot
„ hunne verzekering en afwering nodig zouden oordeelen; dat,
„ ingevalle zich iemand zou willen beklagen over het gene de
„ Regenten der Steeden, uit krachte van deze Resolutie, zouden
„ doen, dezelve zich by niemand anders, dan by de Heeren
„ Staaten zou mogen vervoegen, overmits het geen by andere Ge-
„ rechtshoven, of Collegien gedaan wierd, voor nul en gener-
„ waarde zou worden gehouden; dat de Officieren en het Krygs-
„ volk, in de Steeden in bezetting liggende, den Eed zouden
„ doen aan de Staaten of hunne Gecommitteerde Raaden, en aan
„ de Magistraten der Steeden; en Eindelyk, dat ze eene bezen-
„ ding zouden doen aan Prins *Mauritz*, aan de Princes Weduwe,
„ en aan Prins *Hendrik*, om hen te verzekeren van de goede In-
„ tentie der Heeren Staaten, en te verzoeken dat ze de hand ge-
„ liefden te leenen tot het uitvoeren van deze Resolutie.

Deze Bezending wierd terstond gedaan, en men verzekerde zyn Excellentie van het goede Oogmerk der Edelen en meeste Steeden, om de Vryheden, en Gerechtigheden van het Land, en den waaren Christelyken Hervormden Godsdienst te handhaven; mitsgaders dat het Krygsvolk alleen geworven zou worden, om de baldadigheid van 't graauw te beteugelen, en de goede orde te onderhouden.

Doch de Prins toonde zyn ongenoegen daar over, om dat in die Resolutie gezegt wierd, dat de Officieren en Krygsknegten der Eed zouden doen aan de Heeren Staaten of aan hunne Gekommitteerde Raaden, en aan de Magistraaten der Steeden, daar zy gebruikt wierden; het welk hy oordeelde te verstrekken tot Vermindering van zyn gezach over het Krygsvolk.

De Staaten vreezende dat deze Resolutie, schoon by meerderheid van stemmen genomen, meer tegenspraak onderworpen zou zyn, maakten ten dien einde, des anderen daags, eene wydlopige Verklaaring, waar in zy vertoonden hunne oprechte en goede meening, die zy altoos gehad hadden, om de Rechten en Vryheden der Provintie van Holland en Westvriesland, zo wel

wel als de waare Christelyke Gereformeerde Religie te handhaven; wyders aanmerkende, dat het hun als wettige Overheden dezer Landen toekwam, Kerkelyke wetten te maken, en te onderhouden, en om welke Redenen zy goed gevonden hadden, by voorraad, te ordonneren, dat de Remonstrantsche Kerkendienaars, in Dienst zynde of komende, die van de Predestinatie en gevolgen van dien in goede Conscientie niet anders konden Leeren, dan Conform de vyf pointen, verhandeld tussen twaalf Predikanten in hun Edele Mogende Vergadering in den Jaare 1611, mede in de Gereformeerde Kerken behoorden getolereert te worden, zo wel als de Contra-Remonstranten, die anders van gevoelen zyn. En dat, betreffende 't houden van een Nationaal Synode, zy van gevoelen waren, dat het van een gevaarlyk gevolg zou zyn, Nieuwe Geloofs Artikelen te maken over zekere pointen, die te vooren in de Christelyke Kerke onbeslist waren gelaaten; dat het gevolglyk met het welwezen der Kerk niet overeen kwam, zulks te doen door eene Vergadering te beroepen van weinige Provintiën, die de algemeene Kerk niet konden verbeelden, zo dat eene byzondere uitspraak nergens anders toe dienen kon, dan om de Verdeeltheid te vermeerderen, in plaats van te verminderen.

Maar vermits de Steeden van *Amsterdam*, *Enkhuizen*, *Edam*, en *Purmerent*, niet gestemt hadden noch in de Rezolutie, noch in de Verklaaring, zag men in het begin van September een wytloopig *Protest* van die gemelde Steeden daar tegen uitkomen, waar in zy den gantschen Staat der zaaken van den beginne af, benevens alle de Rezolutien der Staaten, van tyd tot tyd uitgekomen, aanhaalden, en sterk bleeven aandringen op een *Nationaal Synode*, ter beslissing der gerezen Geschillen, daar zich eindelyk *Dordrecht* byvoegde, en het zelfde eischte.

De Staaten van Holland en Westvriesland, die voor de gematigtheid waren, deeden verscheide poogingen en voorslagen, om de zaaken in rust, en tot de verdraagzaamheid te brengen, inzonderheid om de Stad *Amsterdam* van besluit te doen veranderen. Men bediende zich daar van door den Heer *de Groot*, die met de Gedeputeerden dier Stad daar over in onderhandeling kwam, om te horen of zy genegen waren die zaak tot de Tolerantie te brengen, en toen hier eenige schyn van hoop ontstond, begaf

hy

by zich met den Pensionaris *Paauw* by den Advocaat van Holland, en zocht den eerstgenoemden door alle mogelyke middelen te doen verstaan, dat men, by hervatting der voorgaande voorslagen, de zaak bestieren konde tot een Synode, na dat de gemoederen daar toe voorbereidt waren. Maar dewyl men 't hier in niet eens kon worden, stelde de *Groot* vervolgens in de Vergadering der Staaten voor: „ Dat men tot een vergelyk moest „ trachten te komen door een Provintiaal Synode, en dat men, „ dit niet konnende verkrygen, de beslissing moest stellen aan „ een algemeen Synode van Gereformeerden, op den voet by „ den Koning van Groot-Brittanjen voorgeslagen, om ook over „ de Vereeniging met de Luterschen te handelen &c." Hy beweerde noch verder, dat, indien men zyn voorslag goedvond, men ook een Nationaal Synode zou kunnen beroepen, niet om de beslissing te doen, die niet anders dan eenzydig kon uitvallen, maar om door Conferentien de zaaken te voorbereiden. Doch alle deze en diergelyke voorslagen waren te vergeefs, dewyl die van *Amsterdam* by hun gevoelen bleeven.

Ter beantwoording van 't verzoek der Staaten van Zeeland, hadden de Staaten van Holland een wytlopig geschrift doen opstellen, waar in zy den Oorsprong en de waare gesteltenis hunner Kerkelyke geschillen, midsgaders de kragtigste middelen en redelyke voorslagen, die van tyd tot tyd waren gedaan, om dezelve by te leggen, ontvouwden, en onder anderen zeiden: dat 'er van het begin des Oorlogs af, en reeds lang voor de *Pacificatie* van *Gent*, verschil was geweest in 't Land over twee zaaken: Eerstelyk over 't gezach der Hoge Overheid in Kerkelyke zaaken, te weten, of den Heeren Staaten van Holland en Westvriesland, als wettelyke Hoge Overheid, toekwam het Recht van Kerkelyke Wetten en Ordonnantien te maken. Ten anderen of het gevoelen van Gods Eeuwige Predestinatie, met den aankleve van dien, achtervolgens de vyf Artikelen der Remonstranten in de Gereformeerde Kerken, benevens andere gevoelens, onder goede bepalingen moest blyven geleert en verdragen, of verhindert en verboden worden. waarna deze zaken door Oude en Nieuwe voorbeelden wierden opgeheldert.

Om dit antwoord naar Zeeland en in de Vergadering der Staaten aldaar over te brengen, wierden verkoren Jonkheer

Jan

Jan van Duivenvoorde, en de Pensionaris *Hugo de Groot*.

Deze Heeren als Afgezondenen in Zeeland gekomen zynde, deed de *Groot*, na de overlevering van 't Schriftelyk antwoort, een breedvoerige Redenvoering aan de Staaten van Zeeland, waar in hy de reedenen van de Staaten van Holland, wegens het lang vertoeven van dit antwoort, bygebragt hebbende, onder anderen aantoonde: ,, dat gemelde Staaten veele pogingen hadden aange-,, wend om de zaak te vereenigen en tot een vergelyk te brengen, ,, ten bewyze datze gene middelen, die tot een vergelyk zouden ,, kunnen dienen, wilden afslaan; dat door de Gedeputeerden ge-,, raadpleegt was over het beroepen van een Wettig en onparty-,, dig Synode, en by de Heeren Edelen en veele Steeden goedge-,, keurt was zeker ontwerp, vervattende, dat al wat van de ver-,, schillende pointen, die in de Conferentie verhandelt waren, be-,, slissing mogt nodig hebben, door een Nationaal Synode zou ,, worden gebragt tot een algemeen Synode, om dat het zelve ,, minst verdagt zou weezen van partydigheid; dat, dewyl de ,, Kerken van Holland en Westvriesland een spoedig genees mid-,, del vereischten, verder beraamt was, om eerlang een Synode ,, van Holland en Westvriesland te beroepen, om aldaar, met by-,, voeginge van eenige geleerde Perzoonen, uit de Naburige of ,, ook andere Landen, eerst de Verschillende Partyen, door on-,, derrigtinge uit Gods Woord, te brengen tot eenparige beken-,, tenis van de waarheid, aangaande de punčten in de Conferentie ,, Verhandelt, en over zulks klaarlyk te bepalen, wat 'er bevon-,, den wierd buiten verschil te zyn, en ondertusschen over het ge-,, ne in verschil zou blyven te arbeiden, om by voorraad een voet ,, van onderlinge Tolerantie en Verdraagzaamheid te beramen, die ,, wederzyds in vreede en met stigtinge, zonder bezwaarnis der ,, Conscientie, zou kunnen aangenomen en geoeffent worden.

Hier op wierden de Gedeputeerden door de Staaten van Zeeland bedankt, met verzekering dat men het overgelevert antwoort rypelyk overwegen zou; en de gemelde Heeren keerden naar den *Haag* te rug, en deeden verslag van hunne verrichting.

Kort na deze bezending wierden deze zelfde Heeren van *Duivenvoorde* en de *Groot*, als Gedeputeerden naar *Dordrecht* gezonden, om die Stad tot eenstemmigheid van gevoelen, en weder op de zyde der Heeren Edelen en meeste Steden van Holland te bren-

brengen. Hun voorstel, door de *Groot* gedaan, kwam voornaamlyk hier op uit: „ dat de Heeren Staaten van Holland geene verandering zochten te maaken in de Religie; datze geen Socinianery noch Pausdom begunstigden; datze niet gezind waren de Contraremonstranten te verdrukken; dat 'er niemand, eenkel om zyn gevoelen, was afgezet; datze de scheuring zochten te verhoeden, en ten dien einde billyke voorslagen hadden gedaan; enz.

Doch deze bezending liep niet alleen vruchteloos, en in eenige opzichten slimmer af, dan die van Zeeland, doordien die van *Dordrecht* in de Vergadering der Staaten van Holland de Resolutie van den 4 Augustus voor nul en van geener waarde verklaarden; maar boven dien was de Burgery van Dordrecht zeer verbitterd tegen 't grootste deel der Staaten, die de zaaken tot verdrag zochten te schikken; invoege dat men te zamen rotte, en den Heeren Gedeputeerden smadelyk bejegende, roepende, datze Arminianen waren, daar zy niets mede te doen hadden: zo dat, toen de Magistraat hen naar de Poort geleidde, niemand zich verwaardigde den hoed af te ligten.

Van hoe weinig vrucht de bezending naar Zeeland, het Schriftelyk antwoord, en de voorstelling van *de Groot* waren geweest, bleek kort daarna, doordien de Heeren van Zeeland daar over geraadpleegt hebbende, meest op een Nationaal Synode bleeven aandringen, en eenige Leden uit hunne Vergadering naar den Haag zonden, die den 9 September in de Vergadering der Gecommitteerde Raaden verzochten, dat men de Staaten van Holland ten spoedigsten beschryven en vergaderen zou, op dat zy daar in mogten ontvouwen den last, hun wegens de Kerkelyke geschillen gegeeven. Dit verzoek wierd door de Gedeputeerden van Amsterdam en andere Steden ondersteund. Doch de *Groot*, in dien tyd te Rotterdam moetende blyven, schreef aan de Gecommiteerde Raaden, daar hy een Lid van was, dat die van Rotterdam en anderen alvorens opening begeerden van de pointen, welken de Gedeputeerden van Zeeland, mitsgaders de Steden van Holland, die de beschryving der Staaten ook begeerden, aan dezelven hadden voor te stellen, en dat, by weigering van dien, de beschryving der Staaten tot den behoorlyken tyd moest uitgesteld blyven.

Niet

Niet lang daarna wierd door de *Groot* opgesteld, en ter Vergadering van Gecommitteerde Raaden geleezen, zeker ontwerp, genaamd *Protest van Nulliteit*, tegen de Resolutie, die de Staaten Generaal, nopens het houden van een *Nationaal Synode*, reeds by zich zelve genomen hadden; maar dit werk bleef steeken, door dien 'er de Gemagtigden van *Amsterdam* en *Dordrecht* volstrekt niet in wilden stemmen, om dat dit protest strydig was tegen hun eigen begeerte. 1617.

Nog was 'er een zaak die de onlusten niet weinig vermeerderde. Want de Staaten van Holland, of hunne Gecommitteerde Raaden raakten in hevig verschil met de beide Hoven van Justitie, vermits deze voortgingen met dagelyks provisiën van apel te verleenen aan de Persoonen, die door zommige Magistraaten der Steden uit de Stad gezet waren, gelyk we van verscheiden plaatzen verhaald hebben; en dewyl dit verstrekte tot Krenking van de Resolutie, by de Staaten van Holland over Kerkelyke zaaken genomen, zo waren zommige Steden zeer misnoegd daar over, en klaagden deswege aan de Vergadering der Staaten, die de gemelde Hoven daar van zocht af te maanen, en aan te toonen, dat ze de paalen van hun recht te buiten gingen: doch dit geen indruk genoeg hebbende, wierden de Heer de *Groot*, nevens de Pensionarissen van *Dordrecht*, *Haarlem*, *Leiden*, *Delft*, en de Secretaris van *Alkmaar*, door de Staaten benoemd, om een zogenaamde *Deductie*, of beweering van 't recht der Staaten en der Steden daar omtrent, op te stellen; waartegen die van den hoogen Provincialen Raad hun bedryf Rechtvaardigden.

Ondertusschen en geduurende dat het wantrouwen binnen de Provincie van Holland dagelyks toenam, wierden in verscheiden Steden, die zich, gelyk te vooren meermaals gezegd is, op haare eigen Burgery niet vertrouwden, een zeker getal *Waardgelders* aangenomen, als te *Harlem*, te *Gouda*, te *Rotterdam*, te *Leiden*, te *Oudewater*, te *Schoonhoven*, te *Hoorn*, te *Heusden* en elders.

Te *Leiden*, schynen de *Waardgelders* vry wat baldadig geweest te zyn, dewyl de Schuttery een Request aan haar Kapiteinen overleverde, met verzoek, datze de Magistraat geliefden te beweegen tot het afdanken der *Waardgelders*, en met aanbieding van dubbele wacht te willen waarneemen. Maar dit vondt zo weinig ingang, dat de Waardgelders nog lastiger wierden, en dat de

Magiſtraat des te minder ſtaat op de Schutters maakende, de ſtraat die voorby 't Stadhuis loopt, met een ſterk houten Staketzel aan weerskanten liet afſchutten, waarin aan ieder zyde een Klinket of deur was, om 'er de Wagens en Paarden, of Menſchen, door te laaten. In deze ſoort van verſchanſing hielden de Waardgelders dag en nacht de wacht, zo als mede aan de Poorten.

Doch alle deze voorzorgen ſchynen de Magiſtraat nog niet geruſt geſteld te hebben; want men beſloot, den Burgeren een Nieuwen Eed af te vergen, beſtaande in deze woorden:

Wy Zweeren en belooven den Burgemeeſteren en Regeerderen dezer Stede, alle Aſſiſtentie, hulpe en byſtand te doen; dezelve mitsgaders de Gerechtigheden, Privilegien, en Vryheden dezer Stede te helpen defendeeren en beſchermen; alle deſtructiën, beroeringen, oproeren, Commotie, binnen dezer Stede voorvallende, te beletten en te verhinderen.

Deze Eed immers kwam den meeſte Burgeren vreemd voor; zy verzochten derhalve van deze vernieuwing ontſlagen te weezen, en by den reeds gedaanen Eed te mogen blyven, waarin zy al het gene in dien nieuwen Eed vervat was, in ruimer zin bezwooren hadden. Maar de Magiſtraat begeerde volſtrekt, dat den nieuwen Eed gedaan zou worden, en dewyl de Burgers of Schutters zich daar omtrent bezwaard vonden, en 'er bygevolg niet toe konden overgaan, wierden alle de genen, die den Eed weigerden, en wel ten getale van by de Zeshonderd, Ontſchuttert, en anderen in hunne plaats geſteld, die niet weigerig waren den Eed te doen.

Nu zou men miſſchien denken, dat zommige ontſchutterde Burgers (dat zekerlyk Contraremonſtranten zyn geweeſt) zich daar over wat ſcherp zullen hebben uitgelaaten; dewyl 'er kort daarna verſcheiden ontpoorterd, eenigen uitgebannen, en anderen op de betaaling van weekgeld geſteld wierden, om dat men hen vry liet van 't waaken, en anderen in hunne plaats aangeſteld hadt; maar neen, deze ontpoortering en banning had een andere oorzaak, en geſchiedde, om dat hunner veelen een Verbintenis gemaakt, en in een ronden kring ondertekend hadden, op dat men niet zou weeten wie 't eerſt getekend had (waarom zy naderhand *Cirkeltekenaars* genoemd wierden), en zich daarop aan den Hoogen Raad vervoegden; het welk de Magiſtraat van Leiden zo euvel opnam, dat 'er die ſtraffe op volgde. Ook wierden

deze ontſchutterde Burgers niet weinig gehekeld door een *Pasquil*, dat in openbaaren druk uit kwam, en waarin onder anderen gezegd wierd:

Wel op, trouwloozen hoop, men zal de trommel ſlaan,
En wyzen u ſteeds aan naar uw Loopplaats te gaan.
Wel op, die weigert dienſt aan uw getrouwe Heeren,
Men zal een Capitein u geeven na begeeren.
Men zal verklaaren ook waar blyven zal het geld,
Daarop men u bedacht, voor 't waaken heeft geſteld.
Wilt naarſtig hooren toe, men zal u openbaren
De Loopplaats, Kapitein, en waar het geld zal vaaren.
De Loopplaats die zal zyn de Hellich Tver-Kerk,
Waarin gy daaglyks ſmeet niet dan onſtichtig werk, enz.

De ontſchutterde Burgers van *Leiden* zich in 't vervolg van tyd by de Staaten van Holland beklaagd hebbende, kreegen ten antwoord, datze gehoorzaam moeſten zyn aan de Regeering, met byvoeging, dat men hen niets onbehoorlyks gevergd had.

Te *Haerlem* waren de onluſten tuſſchen de Remonſtranten en Contraremonſtranten ook zo hoog gereezen, dat de Magiſtraat overging tot het aanneemen van Waardgelders, en een vernieuwing van den Eed van de Burgers eiſchte. Een der Burgers zulks weigerende, wierd ontſchutterd, en nevens een ander, die een Heer van de Regeering te na geſprooken had, ter Stad uitgezet.

Deze Burgers zich by den Hoogen Raad vervoegd hebbende, wierd de Regeering van Haarlem belaſt dat vonnis te ſchorten; waarop een der Burgers wederom in de Stad kwam, en op nieuws vervolgd, ook op nieuws door een Mandement van den Hoogen Raad gedekt werd. De Gecommitteerde Raaden namen zulks wel euvel op, verbiedende den Hoogen Raad zich te bemoeien met zaaken, ſtrydig tegen de Reſolutie der Staaten, die ook zelfs de zaak wilden onderzoeken; maar de Hoogen Raad vervolgde evenwel zyne rechtspleeging, en gaf de Regeering van *Haerlem* ongelyk, die daarop, geſterkt door de meeſte Leden der Staaten, de Sententie van den Hoogen Raad voor nietig verklaarde. Diergelyke verſchillen zag men dagelyks, gelyk wy boven gezegd hebben, met de Gerechtshoven.

Eenige dagen na de meergemelde Reſolutie van den 4 Augus-

tus, begaf de Advokaat van *Oldenbarnevelt*, die inzonderheid het aanneemen der Waardgelders voorstond, zich naar *Vianen*, en van daar na *Utrecht*; en dewyl 'er op dien tyd de eerste Waardgelders aangenomen wierden, was de roep, dat hy 'er heen gegaan was om die aanneeming te bevorderen. Hy bleef 'er verscheiden weeken, zo men zegt, om dat hy door zwakheid en ziekte verhinderd wierd: maar dewyl 'er in dien tyd de Waardgelders aangenomen wierden, stelt men niet onwaarschynlyk, dat hy 'er over geraadpleegd zy, zo om dat de Staaten van die Provincie wel meer over zaaken van gewicht met hem raadpleegden, als om dat *Ledenberg*, Secretaris dier Staaten, naderhand heeft verklaard, dat hem het besluit der Staaten, dien aangaande, bekend gemaakt, en door hem goedgevonden was. Wat 'er van zy, daar wierden 600 Waardgelders aangenomen, om de Contraremonstranten in toom te houden.

Ondertusschen hadden de Gedeputeerden van *Amsterdam*, *Enkhuizen*, *Edam* en *Purmerend*, gelyk zy zich te vooren hevig gekant hadden tegen de Resolutie van den 4 Augustus, waar by *Dordrecht* zich gevoegd had, ook ter Vergadering van Gekommitteerde Raaden by geschrifte verklaard, dat hunne Principaalen niet weinig misnoegd waren over het aanneemen van Waardgelders, en dat men de vyf Artikelen der Remonstranten wilde opdringen, voor datze door een Synode onderzocht waren enz. Het zelfde was ook geschied aan de Staaten Generaal en aan de Gerechtshoven; welke laatsten daarop beslooten, de gemelde Resolutie niet op te volgen, zo als ze in verscheiden omstandigheden reeds getoond hadden, schoon de Heer *Hogerbeets*, Lid van den Hoogen Raad, zyne stem daartoe niet geven wilde, en om die reden kort daarna het Pensionarisschap van Leiden, dat hy te vooren bekleed had, weder aannam.

Aan alle deze omstandigheden blykt ook duidelyk, hoedanig de stemmende Steden in de Vergadering der Staaten van Holland en West-Vriesland verschilden: want *Haerlem*, *Leiden*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Schoonhoven*, *Alkmaar*, *Hoorn*, en de *Briele*, waren voor de uitvoering der bewuste Resolutie, het aanneemen der Waardgelders, en een Provinciaal Synode; daar *Amsterdam*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Purmerend*, en *Dordrecht*, tegen waren. Dus wierd al het gene de eersten, zich beroepende op de meerderheid

heid

heid van ftemmen beflooten, door de laatften afgekeurd en wederlegd.

Terwyl men dus in deze worfteling was, en elk zyne zaak zocht te ftyven, begon men in den *Briel* ook beducht te worden voor eene opfchudding van de Contraremonftranten, die aldaar ook afzonderlyk vergaderden, en een verzoekfchrift aan 't Hof van Holland ingeleverd hadden, waar in men wil, dat zy zich wat fcherp uitgedrukt en gezegd hadden, *dat men zien zou, wie de fterkfte vuiften had.* Of 'er deze uitdrukking op die wyze ingeftaan heeft, dan niet, laaten wy voor rekening van zeker Schryver, die 't verhaalt. Altans de Regeering nam in beraad, of men Waardgelders aanneemen, of eenige Vaandels Krygsvolk verzoeken zou, die belooven zouden, de bevelen van de Magiftraat op te volgen. Ook hadden twee Gecommitteerde Raaden de Bezetting reets op nieuw in den Eed genomen, datze de Staaten van Holland, of de Gecommitteerde Raaden, en de Magiftraat getrouw, en de Kerken en openbaare gebouwen voor allen overlaft befchermen zouden.

Prins *Maurits* dit verneemende, vertrok den laatften September, verzeld van zyn Broeder *Fredrik Henrik*, des nachts in ftilte uit den *Haag*, naar den *Briel*, alwaar hy des morgens aankwam, en 'er eensklaps twee Compagnien Soldaaten liet intrekken. De Magiftraat, ten hoogften daar over verwonderd, verzocht eenig uitftel van die inlegering, of dat de Soldaaten mogten belooven hun gehoorzaam te zyn en te zullen verdedigen tegen allen overlaft: maar zyn Excell. floeg dat verzoek af, en een Commandant over het Krygsvolk aangefteld hebbende, keerde hy des anderen daags weder naar den *Haag*: zeggende dat hy zulks gedaan had om het aanneemen van Waardgelders te beletten.

De Gecommitteerde Raaden inmiddels zeer misnoegd over dit beftaan van den Prins buiten hunne kennis, fchreeven deswege naar *Utrecht* aan den Heer van *Oldenbarnevelt*, geevende hem te kennen wat 'er gebeurd was, en verzoekende zynen wyzen raad; ook fchreeven zy aan de Hollandfche bezetting, te dier tyd in *Utrecht* liggende, en vermaanden of belaften dezelve, om alle mooglyke zorge te dragen, dat de ruft in die Stad gehandhaafd wierd, en 'er geen verandering of nieuwigheden in toe te laaten, en tevens de Staaten des Lands van Utrecht, als getrouwe vrienden

den en Bondgenooten van Holland, te Gehoorzaamen enz. Doch zy zonden dezen bevelbrief aan *Oldenbarnevelt*, om 'er zich naar goedvinden van te bedienen. Deze schreef aan Gecommitteerde Raaden het volgende antwoord:

„ Uwer Eds. Brief van den laatsten September is my wel gele-
„ verd; de tyding daarin vermeld bedroeft my van gantscher
„ harte: de Steden dienen naar waarheid geadverteerd te worden
„ van 't gene gepasseerd is; wat 'er verder passeert, en wat de
„ intentie is, als mede in wat zekerheid de zaaken daar en elders
„ zyn, zal men moeten adviseeren, en resolveeren 't gene zeker-
„ lyk en dienstelyk behoort gedaan te worden: Uw Eds. bid-
„ dende op alles rypelyk te letten, en ten besten te neemen
„ myne absentie, en dat ik voor dezen tyd niet anders kan advi-
„ seeren. Uw Eds. Brief voor de Compagnien van de Holland-
„ sche repartitie, alhier in Garnizoen liggende, zal gebruikt wor-
„ den Conform Uwer Eds. order &c.

Terwyl nu de Staaten Generaal in hunne vergadering begonnen te handelen over een *Nationaal Synode*, en de meeste stemmen der Staaten van Holland bezich waren met de zaak tot een *Provinciaal Synode* te brengen, wierd door de Provincien van *Gelderland*, *Zeeland*, *Vriesland*, *Groningen* en *Ommelanden*, op een *Nationaal Synode* aangedrongen; hoewel de Gedeputeerden van Gelderland daar omtrent niet van een gevoelen waren, zo dat 'er by meerderheid van stemmen toe besloten was, gelyk 'er de Provincie van *Overyssel* by meerderheid tegen was, en dus met *Utrecht* en *Holland* op een Proviciaal Synode bleef staan. Doch de meerderheid der Provinciën in de Generaliteits Vergadering zynde, begon men, als gezegd is, aldaar de toebereidzels tot een Nationaal Synode te maaken, en gelyk de gemelde drie Provinciën by de Generaliteit daar tegen protesteerden, zo protesteerden de vyf Steden van Holland ook tegen 't gene in de Vergadering dezer Provincie besloten wierdt.

Geduurende deze stribbelingen deedt de Grootbrittannische Gezant *Carleton* in 't begin van October eene Redenvoering in de Vergadering der Algemeene Staaten, waar in hy hoofdzaaklyk zegt:

„ Dat hy, om zich nopens Godt, zynen Koning, en hunne
„ Hoog Mogende van zyn plicht te quyten, in hunne Verga-de-

„ ring

„ ring verscheen, gedrongen door de vrees van een algemeenen „ ondergang, die doorgaans uit de Kerkelyke scheuringen en de „ factiën ontstaat; dat hy den last zyns Konings, en den Eed, „ aan hunne Hoog Mog. als Raadsheer van Staat, gedaan, ver- „ geeten zou, ingevalle hy niet alles, wat in zyn vermogen was, „ bybragt om de gevaaren, daar men door alle die verdeeldheden „ in storten moest, te helpen afweeren, en den oorsprong van „ dit kwaad te onderzoeken, om 'er de rechte geneesmiddelen „ toe te gebruiken.

„ Dat de oorspronk niet hooger behoefde gezocht te worden, „ dan ten tyde van *Arminius*; dat anderen voor hem misschien „ twyffelachtige denkbeelden over de Predestinatie en den aan- „ kleeve van dien gehad hadden, maar dat nochtans de rust en „ vrede in de Kerk ongestoord gebleeven waren, en dat by gevolg „ de oorsprong dier verandering, die men sedert in de waare en „ Oude Leere had zoeken in te voeren, aan niemand anders, dan „ aan *Arminius* was toe te schryven.

„ Dat 'er uit deszelfs assche eenige anderen gesproten waren, „ die zyne byzondere opiniën omhelst hebbende, en dezelven niet „ volstrekt door ordinaire wegen en Classen in de openbaare Ker- „ ken konnende invoeren, hun toevlucht genomen hadden tot de „ Staaten dezer Provincie.

„ Dat daar uit de naam van *Arminiaan* verandert was in dien „ van *Remonstrant*, en dat men de andere party, die de zuivere „ Leere zocht te houden, *Contraremonstrant* noemde; dat de voorsz. „ Remonstrant, door veelvuldige instantien, voorstellen, ant- „ woorden en tegen berichten, maakte, dat de arme Contraremon- „ strant de onderlaag kreeg; dat hy t' zyner gunste een Resolutie „ van de Staaten van Holland, door overstemming had verwor- „ ven, tegen dank van eenige goede en groote Steden, en onder „ schyn van vyf pointen, die nooit wettelyk onderzocht waren, „ veele anderen onder 't volk invoerde; dat hy de Gereformeer- „ de Religie en derzelver geächtste Leeraars lasterde; dat hy zo „ streng te werk ging, dat men aan den eenen kant den haately- „ ken naam van *Inquisitie*, en aan den anderen kant de beklaag- „ lyke naamen van *Doleerende* en *Vervolgde Kerk* weder hooren „ moest, inmiddels den Contraremonstrant, die zyn geduld begint „ te verliezen, uitkrytende voor een Scheurmaaker en Beroerder,

, om

„ om byzondere Steden volk van Wapenen te doen aanneemen.

„ Dat alle deze dingen de oorsprong der elende waren, mitsgaders de oorzaak der afzonderingen, der scheuring in de Kerk, der verstoordheid tusschen de Magistraaten, der verbittering onder 't Gemeen, der verachting van de opperste Hoven van Justitie, der verwarring onder de Krygslieden wegens de onderscheiden Eeden enz. daar voor den tyd van *Arminius* eenigheid was in de Kerk, goede verstandhouding tusschen de Magistraaten, Christelyke Liefde onder 't volk, achting voor de Hoven van *Justitie*, en gehoorzaamheid der Soldaaten; dat 'er vreugde en blydschap was, vermengd met zegeningen Godts, zo wonderbaarlyk gebleeken tot beschaaming der Vyanden, en tot vertroosting der Vrienden en Bondgenooten.

„ Dat de Leere van *Arminius* zo verre toegenomen zynde, men niet langer draalen, maar voortgaan moest om te decideeren, welk van beide gevoelens het naast met Godts Woord overeen kwam, en wat 'er op een Christelyke wyze te dulden of niet te dulden was; dat zulks geschieden moest door het gewoone middel, dat is een *Synode Nationaal*, doordien het kwaad van Provincie tot Provincie voortgekropen zynde, een *Provinciaal Synode* niet genoegzaam was, dan in zo verre het diende tot voorbereiding van een *Nationaal Synode*; en dat dit middel, als het beste, door de meeste Provincien goedgevonden, en door den Koning zyn meester aangepreezen wierd.

„ Dat men, disputeerende over 't recht der opperste magt, die elke Provincie op zich zelve heeft, niet vergeeten moest het Ciment, waar mede zy tot een Lichaam aan elkander verknocht waren, te weeten de *Unie van Utrecht*, gegrond op de Religie; dat, schoon men uit zekere Artikelen dier *Unie* beweeren wilde, dat elke Provincie byzondere magt heeft in 't stuk van Religie, men dat recht verstaan moest te zyn tot handhaving der zuivere Religie, en niet tot invoering van nieuwigheden, enz.

Deze Redenvoering, die vry scherp was tegen de Remonstranten, wierd by de Staaten van Holland zeer kwalyk genomen, en zy gaven een wydloopig antwoord tot wederlegging van verscheiden gezegdens, welken die Gezant in zyne Redenvoering gebruikt hadt; te weeten, dat de Oorlog tegen den Koning van Spanje niet begonnen was om de Religie, maar om dat hy de oude Vryheden en Gerechtigheden des Lands verbrak.

Vervolg van 't voorgevallene in den jaare 1617. enz.

Dat ook de *Utrechtsche Unie* alleen daarom was aangegaan, en dat daar in elke Provincie de magt was verleend, om haare Kerkelyke zaaken te schikken, en daar omtrent te doen het gene de billykheid en 't recht vereischten, om alle kwaade inbreuken te verhinderen; dat, om de Kerkelyk geschillen tot Eendracht te brengen, ook zulk een Synode hen door andere Provincien niet opgedrongen konde worden, en dat hy Gezant kwalyk had gedaan, met hun gedrag zo vinnig te hekelen.

Het bleef alleen niet by die beantwoording, maar omtrent een Maand daarna kwam 'er een Boekje in 't licht, genaamt: *de Weegschaal, om in alle billykheid recht te overwegen de Oratie van den Edelen, Hooggeleerden, Wyzen en Voorzienigen Heere., myn Heer* Dudley Carleton, *Ambassadeur van den Doorluchtigsten Koning van Grootbrittanje, onlangs gedaan in de Vergadering van hunne Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal. Gemaakt tot grondige aanwyzing van den waaren Oorsprong der hedendaagsche oneenigheden in de Kerk en Politie, en ter verdediging der genen die daar in onschuldig zyn.*

Dit Boekje was zonder naam van Schryver uitgekomen; doch het bleek naderhand, dat *Jacobus Taurinus*, Remonstrants Predikant te *Utrecht*, 'er de Schryver van was. Hy toont daar in aan, dat de redenen van *Carleton* niet konden opweegen tegen die van de Remonstranten en van de Staaten, en dat die Gezant onkundig was van de gevoelens der Engelsche Godgeleerden, aangezien die zelfs verdeeld waren omtrent de verschil punten dezer Landen.

De Heer *Carleton*, ten hoogsten daar over gestoord, bragt deswege zyne klagten in ter Vergadering der Staaten Generaal. De Gecommitteerde Raaden van Holland zyn misnoegen verstaan hebbende, besloten het Boekje te verbieden en in te trekken; doch de Ambassadeur, oordeelende dat de Eere van zynen Koning en de zyne daar door grootelyks beledigd was, nam 'er nog geen genoegen in, en herhaalde zyne klagten, door een Memorie ter Vergadering der Algemeene Staaten in te leveren, waar in hy herstelling van Eere verzocht by een openbaar en buitengemeen Plakkaat.

De President van hun Hoog Mog. zulks ampel in de Vergade-

ring voorgesteld hebbende, bragt daar op in omvraage, wat men daar omtrent zou doen. Die van *Gelderland*, *Zeeland*, *Vriesland*, en *Groningen*, eischten, dat men het Boekje openbaar verbranden, en ieder Provincie ordonneeren zou zulks te doen, mitsgaders dat men by Plakkaat een Prys op de ontdekking van den Schryver en Drukker moest stellen.

Die van *Holland* beriepen zich op de devoiren by de Gecommitteerde Raaden reeds aangewend, om de Exemplaaren te doen intrekken; met byvoeging, dat gemelde Raaden ook gewillig waren te schryven aan de andere Steden van Holland, om het zelfde te doen, zo raakende de intrekking van 't Boekje, als de ontdekking des Schryvers; doch dat ze zich bezwaard vonden iets buitengewoons te verrichten, zonder voorgaande Communicatie van de Staaten van Holland, die in 't kort stonden te Vergaderen: verzoekende tevens *Resumtie* (herhaaling) der voorgaande Plakkaaten, tegen het kwaadspreeken van de Regeering, en tegen de Eerroovende Pasquillen enz.

Die van *Utrecht* beriepen zich insgelyks op het gene reeds door Gecommitteerde Raaden van Holland gedaan was, en 't gene in de Provinciën op het aanschryven van hunne Hoog Mog. ter ontdekking van den Autheur zou gedaan worden; met byvoeging dat men uit dien hoofde voor als nog geen buitengewoone proceduren behoefde te doen; maar alles moest laaten berusten, immers tot dat de Provinciën, nader bericht zynde, nader besluit konden neemen.

Die van *Overyssel* verklaarden, dat ze meermaals, zo als andere Provinciën, *Resumtie* van de voorige Plakkaaten tegen 't kwaadspreeken enz. verzocht hadden, waar door mooglyk veele onbehoorlyke dingen voorgekomen waren; dat ze derhalve nogmaals verzochten, dat zulks ten eersten geschieden, en de buitengewoone proceduuren zo lang uitgesteld mogten worden.

Hier op wierden de Gecommitteerden van Holland in deze Vergadering verzocht, met den Heer Ambassadeur te spreeken, en te zien, of zyn Ed. het uitstel der buitengewoone Procedure (ingevalle de Autheur door de gewoone wegen niet ontdekt wierde) geliefde toe te staan tot de aanstaande Vergadering der Staaten van Holland. Dit geschiedde; maar *Carleton* sloeg het af, en daar op lieten de Staaten Generaal, by meerderheid van

Stem-

Stemmen, een Plakkaat opſtellen, waar in duizend Guldens wierd beloofd aan hem, die den Schryver, en zeshonderd aan hem, die den Drukker van de *Weegſchaale* zou aanbrengen. Doch de drie laatſtgemelde Provinciën proteſteerden tegen dit Plakkaat, beweerende dat het niet op den naam der Staaten Generaal konde uitgegeeven worden, dewyl zy 'er niet in geſtemd hadden, en van wegens de Staaten van Holland wierd het Drukken van 't Plakkaat verboden; het welk de andere vier Provinciën deedt beſluiten, een Affchrift van het zelve te zenden aan hunne Provinciën, om het aldaar te Drukken en aan te plakken; waar tegen de andere Provinciën wederom verklaarden, dat men 't Plakkaat niet op den naam van de Staaten Generaal uitgeeven, of aan de Provinciën zenden mogt. Dit werk zo voort ſukkelende, baarde inmiddels zo veel nieuwsgierigheid, dat men het Boekje nogmaals zag herdrukt; doch het is door den Geleerden *J. C. Junius*, Zoon van den vermaarden *Franciscus Junius*, kort daarna, breedvoerig wederlegd, en by de groote verandering, week *Taurinus* naar *Braband*, alwaar hy ook geſtorven is.

Schoon nu de Heer *du Maurier* Gezant van Vrankryk, in 't begin van November, ook een Redenvoering ter vergadering van de Algemeene Staaten deedt, welke zeer verſchillende was van die van *Carleton*, alzo hy hunne Hoog Mog. daarin vermaande tot eendracht en verdraagzaamheid; zo had dit echter de gewenſchte uitwerking niet. Zeldzaam ondertusſchen was het met deze beide Gezanten, doordien, indien men de aantekening van zommige Schryvers gelooven mag, *Carleton*, die zo hevig tegen de Remonſtranten uitvoer, hun gevoelen meer toegedaan was, dan dat der Contraremonſtranten; waar tegen *du Maurier*, die de verdraagzaamheid aanprees, zelfs in 't gevoelen der laatſtgenoemden was: doch ten opzichte van *Carleton* ſpreeken die Schryvers uit twee monden; want zy beſchuldigen hem, gelyk wy te vooren gezien hebben, dat hy den Koning zyn Meeſter zelfs tegen de Remonſtranten heeft opgeſtookt, en oorzaak geweeſt zy, dat zyne Majt. in 't laatſt gantſch anders aan de Staaten ſchreef, dan voordezen. Dit waarheid zynde, is 't niet waarſchynlyk, dat hy hun gevoelen meerendeels toegedaan was, ten ware men wilde ſtellen, dat de Gezanten dus, en niet anders, hebben moeten ſpreken, achter volgens den laſt hunner Koningen.

Hierop werd in de maand November, na dat men nog eenige vergeefsche poogingen aangewend had, om *Holland*, *Utrecht* en *Overyssel* over te haalen, het ontwerp van een *Nationaal Synode* opgesteld, en *Dordrecht* tot de plaats verkooren daar 't geschieden zou. De Provinciën en Steden, die daar in stemden waren de volgende: *Gelderland*, uitgezonderd eenige gemagtigden, *Zeeland*, *Vriesland*, *Groningen* en *Ommelanden*. Uit Holland de Steden *Amsterdam*, *Dordrecht*, *Enkhuizen*, *Edam* en *Purmerend*; uit Overyssel de Steden *Deventer*, *Vollenhoven*, *Steenwyk* en *Hasselt*. Die van *Zwol* bleven onzydig, en *Kampen* hielt het met de Remonstrantsche Steden van Holland, en met Utrecht.

Den 22. der gezegde maand wierd vastgesteld, dat men de Brieven van Uitschryving van een *Nationaal Synode* zou vervaardigen, en de byeenkomst op den eersten May 1618 bepaald; doch dat men die Brieven niet voor January of February verzenden zou, om te zien of de andere Provinciën in dien tusschen tyd nog waren over te haalen; maar die bleeven standvastig by de weigering. Want de Gecommitteerde Raaden van Holland en Westvriesland lieten des anderen daags in de Generaliteits Vergadering, uit naam van hunne Principaalen, bekend maaken, dat ze bleven by hunne voorgaande *Protestatiën* en *Insinuatiën*, met verklaaring: „dat ze 't gene daags te vooren, buiten bewil„liging der Provinciën van Holland, Utrecht en Overyssel, be„slooten was, *voor nul en onwettig hielden*; dat de uitschryving „op den naam der Staaten Generaal onbestaanbaar was, gelyk „zy tot onderrichting van andere Provinciën nader zouden aan„toonen; dat de Steden van Holland en Westvriesland geen recht „hadden om in de Vergadering der Staaten Generaal iets door te „dringen, en dat zelfs de Gecommitteerde Raaden van Holland, „volgens hunnen last, niets mogten doen of verklaaren tegens „de Resolutie by de Staaten van Holland en Westvriesland ge„nomen, of tegen 't gene in hunne Vergadering by meerderheid „van stemmen goedgevonden was, gelyk zy ook nader zouden „aantoonen.

De Provincie van Utrecht en de meerderheid van Overyssel deeden het zelfde, en verzochten, dat hun Protest ter Generaliteit mogt aangetekend worden, het welk hen toegestaan wierd. Dit niet tegenstaande volgde het besluit der gemelde vier Pro-

vin-

vinciën en der Steeden, om een *Nationaal Synode* te beroepen; de Uitschryfbrieven wierden ontworpen, en men besloot tevens, om niet alleen een zeker getal van Predikanten en Ouderlingen uit de Nederduitsche en Walsche Kerken der Vereenigde Nederlanden, maar ook, om de Remonstranten te overtuigen, dat men onzydig in de zaak wilde handelen, alle de Gereformeerde Kerken der nabuurige Landen, Koningryken en Vorstendommen, te verzoeken eenige kundige Leeraars op die Sinode te zenden, op dat de uitspraak over de geschillen des te zekerer en vaster mogt geschieden, en om die Brieven te zenden aan den Koning van *Grootbrittannie*, aan de Gereformeerde Kerken van *Vrankryk*, aan den Keurvorsten van den *Palts* en *Brandenburg*, aan den Landgraaf van *Hessen*, aan de Gereformeerde Kerken van *Bern*, *Zurich* en *Bazel*, aan die van *Geneve*, *Embden*, *Bremen*, enz.

Wanneer deze Brieven den 24 November ter vergadering der Algemeene Staaten wierden ingeleverd, om geleezen te worden, gingen de Gemagtigden der drie bovengenoemde Provinciën uit de Vergadering; doch de overigen dezelven geleezen hebbende, keurden ze goed, en bepaalden de afzending op den eersten February 1618. Hoewel zulks nog tot den eersten November des gemelden jaars verschoven is, gelyk in 't vervolg zal blyken.

Omtrent het einde van November dezes jaars, de Hollandsche Dagvaart aanstaande zynde, besloot Prins *Maurits* een Reisje te doen naar zommige Steden van Holland, om de Magistraaten en Vroedschappen te beweegen tot de toestemming van een *Nationaal Sinode*, dat reeds by de Algemeene Staaten besloten was. De Regeering van *Leiden* kondschap ontfangen hebbende, dat de Prins by nacht uit den Haag vertrekken zou, vreesde dat hy haar Stad mogt komen bezoeken, om aldaar de Waardgelders af te danken, en 'er ander Krygsvolk in brengen, zo als hy in den Briel gedaan had. In deze verlegenheid wierd op den Raad van *Hogerbeets* besloten, de Schuttery in stilte, zonder het gedruis van trommel, in de Wapens te doen komen, de klok des morgens niet te luiden, en de Poort wat langer toe te houden, op dat 'er buiten weeten geen Soldaaten in de Stad mogten gebragt worden: wyders besloot men den Prins, zo dra men van zyne aankomst verwittigd was, eenige Heeren te gemoet zenden, en te laa-

laaten verzoeken, dat hy de Stad Leiden voor deze reis verschoonen mogt, om alle oorzaaken van wanorde en beroerte te vermyden: ook zonden zy boden uit, om die van *Haerlem*, *Gouda* en *Woerden* kennis te geeven van des Prinsen reize, op datze mede op hunne hoede konden weezen.

Doch deze voorzorg was voor dien tyd vergeefs; want zyn Excell. begaf zich naar *Delft*, *Schiedam*, *Rotterdam*; *Gorkum* enz.

Wy zullen, om een denkbeeld te geeven van des Prinsen aankomst in die Steden, alleenlyk de eerste van *Delft* verkiezen, en die in de volgende Plaat afbeelden; naar welk voorbeeld alle anderen kunnen afgemeeten worden.



„ Zie hier eene afbeelding van de Markt en 't Stadhuis van
„ Delft, alwaar Prins *Maurits* met zyn gevolg verschynt en door
„ de Magistraat ontfangen word, om hem op het Stadhuis te
„ geleiden en zyne voorstellingen te hooren; terwyl het Gemeen
„ van alle kanten toeloopt, om te zien wat 'er gebeurd.

Wy vinden echter niet, dat hy toen al in die Steden de Waardgelders afdankte, zo als zeker Schryver getuigt; maar wel, dat hy de Magistraaten en Vroedschappen vermaande tot bewilliging van een *Nationaal Synode*, als gezegd is; dat hy aandrong

drong op het afdanken der Waardgelders, die in zommige Steden van Holland waren aangenomen zonder zyne kennis of toestemming, daar hy nochtans, als Stadhouder, kennis had behooren te hebben van diergelyke ligting van Krygsvolk; dat hy 't gedrag der Gerechtshoven, in 't verleenen van Mandementen enz. tegen de Resolutie der Staaten, verdedigde; dat hy zich grootelyks beklaagde over de zodanigen, die alom verspreid hadden, dat hy, onder den dekmantel van de waare Gereformeerde Religie voor te staan, zich Souverein van den Lande zocht te maaken, schoon het nooit zyn oogmerk was geweest, en hy nooit anders begeerd had dan een getrouw Stadhouder, Voorstander en Beschermer dezer Landen te blyven, gelyk hy altoos getoond had; en eindelyk dat hy dit alles ook ten tyde zyner afreize aan eenige andere Steden van Holland geschreeven hadt. 1617.

De Prins kwam den 2 December weder in den *Haag*. Ondertusschen naderde de tyd van den Dagvaart der Heeren Staaten van Holland en Westvriesland, en terwyl de Gecommitteerde Raaden bezig waren met de punten van beschryving op te stellen, dat is, waar over in de Vergadering zal gehandeld worden, hadden de Gemagtigden van *Amsterdam*, *Enkhuizen*, *Edam* en *Purmerende*, met goedkeuring van *Dordrecht*, eenige Artikelen ontworpen, die aan gemelde Gecommitteerde Raaden wierden overgeleverd, met verzoek, van ze in de punten van beschryving in te lassen; welke Artikelen hoofdzaaklyk het volgende behelsden.

„ Dat, in de voorige Vergadering, op verscheiden voorslagen „ niet eenpaarig gebesoigneerd zynde, die besoigne billyk diende „ hervat te worden, alzo eenige Leden, na 't scheiden van de „ Dagvaart, het misnoegen hunner Principaalen deswege te kennen hadden gegeeven.

„ Dat, dewyl 'er sedert de laatste Vergadering, tusschen de „ Hoven van *Justitie* en de Ed. Gecommitteerde Raaden, disputen ontstaan, en veele ongelegenheden onder de Ingezetenen dezer Landen daar uit gesproten waren, noodwendig door de „ Heeren Edelen en Steden daarin voorzien diende te worden, op dat „ de Justitie alom eenpaarig geoëffend, en niet gestremd wierde.

„ Dat, nadien de ondervinding leerde, hoedanig de Ingezetenen dezer Landen in verscheiden Steden beroerd waren door „ het aanneemen van *Waardgelders*, waar op tot algemeene ge-

„ rustheid ernstig diende gelet te worden, op dat die zwaarigheid
„ weggenomen, en de gewoone Lasten te beter opgebragt mog-
„ ten worden.

„ Dat, aangezien de oeffening der Gereformeerde Religie op ver-
„ scheiden plaatzen ontrust en verhinderd wierde, waar uit beroerin-
„ gen en ergernissen ontstonden, deswege by voorraad zodanige
„ ordres behoorden gesteld te worden, als men volgens de te-
„ genwoordige gesteltenis des Lands oorbaar zou vinden.

„ Dat, om eenmaal uit de tegenwoordige Religiegeschilen te
„ geraaken, waar aan door de Provinciën reeds eenigen tyd ge-
„ ärbeid was, het dienstig zou weezen, de advyzen en ontwer-
„ pen dien aangaande, ter Generaliteit geöpend, den Leden van
„ Holland bekend te maaken en over te zenden, om daarop te
„ raadpleegen en te besluiten.

„ Dat 'er ook de Voorstelling, onlangs door den Grootbrittan-
„ nischen Ambassadeur gedaan, diende by gevoegd te worden,
„ om hem, en tevens zyne Majt., door een eenpaarig antwoord,
„ behoorlyk genoegen te geeven.

„ Dat ook wel degelyk diende gelet te worden op de menig-
„ vuldige klagten der Kooplieden en Schippers, welker Schepen
„ in de Landen des Konings van *Spanje*, strydig tegen 't Bestand,
„ waren aangehouden, om zodanige *Resolutien* te neemen, als
„ recht en Reden tot eere dezer Landen vereischte?

Doch de Gemagtigden der Steden *Haerlem*, *Leiden*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Schoonhoven*, den *Briel*, *Alkmaar* en *Hoorn*, dit verzoek vernomen hebbende, namen deze Artikelen in overweging, en begeerden vervolgens, datze, als strydig met de gerechtigheden des Lands, en tegen 't gezach der Staaten, niet in de punten van beschryving gelast zouden worden, en stelden hunne aanmerkingen dien aangaande in geschrift. Dan de Gecommitteerde Raaden verstaan hebbende, dat zyn Excellentie de Artikelen der vier Steden goedgekeurd, en ze zommigen aangeraaden hadt, zonden ze, nevens de aanmerkingen, door de acht Steden daar op gemaakt, aan de Leden der Vergadering van Holland.

Alle deze dingen vooraf gegaan zynde, vergaderden de Staaten van Holland op den 8 December. Eenige dagen daarna deedt de Heer *van Oldenbarnevelt* een verhaal van de diensten, door hem, geduurende zyn Ampt, als Advokaat van Holland, aan den Lande

ge-

gedaan, en verzocht ontslag van zyne lastige bediening, uit hoofd van zyne zwakheid: maar de Vergadering oordeelde zynen dienst in de tegenwoordige kommerlyke tyden volstrekt niet te konnen ontbeeren, en men verzocht hem daarin te blyven volharden, gelyk hy deedt.

De Gemagtigden der vyf Steden, naamlyk van *Dordrecht*, *Amsterdam*, *Enkhuizen*, *Edam* en *Purmerende*, dagelyks bespeurende, dat het grootste deel der Ridderschap, Edelen en Steden niet stemmen wilde in 't houden van een *Nationaal Synode*, zo als ter Vergadering der Generaliteit, by meerderheid, beslooten was, stelden een ontwerp op, tot het houden van een *Provinciaal Synode*, om daar na met de andere Provinciën een *Nationaal Synode* te beraamen. Dit Ontwerp behelsde:

„ Dat, tot een Provinciaal Synode, by de Classen van Holland „ en Westvriesland, zo als die van ouds gewoon waren te Vergaderen, zouden verkoren worden drie Kerken-Dienaaren en een „ Ouderling, of twee van de eersten en twee van de laatsten, en „ wel by eenpaarige stemmen; en daar de verkiezing by eenpaarige „ stemmen van twee derde deelen van de *Classis* niet geschieden „ kon, by onderlinge accommodatie.

„ *Dat*, daar de Classen verdeeld waren, dezelven ieder afzonderlyk eenigen uit haar lichaam mogten verkiezen en magtigen.

„ Dat in de voorsz. Provinciaale Synode gebragt en verhandeld „ zouden worden alle *Gravamina* (bezwaarnissen), welke in de „ respective Classen niet hadden konnen vereffend worden, mitsgaders ook de bezwaarnissen, die eenige byzondere Kerken of „ Kerkendienaars mogten hebben, en inzonderheid de vyf bekende punten, en meer andere waar in geschil wierd bevonden.

„ Dat door Christelyke en minnelyke byeenkomsten, onderichtingen uit Gods Woord, en behoorlyk onderzoek, zou geärbeid „ worden, tot wegneeming of vermindering der voorgestelde grieven, en voornaamelyk om, van de vyf en andere verschilpunten oprechte opening gedaan zynde, het over gebleeven „ verschil te brengen tot eenpaarig verstand, of daar over zodanige voorslagen en beraamingen tot onderlinge eenigheid te „ doen, als conform Gods Woord, zonder bezwaarnis van Conscientie, zou konnen geschieden.

„Dat alle *Gravamina*, verschillen en beraamingen, die in de „Provinciaale Synode overbleeven, en aldaar niet vereffend, of „eigenlyk vastgesteld hadden konnen worden, of ook die de ge„meene Kerken zouden aangaan, aan 't volgende Nationaale „Synode gesteld, mitsgaders Deputatie zou gedaan worden van de „Persoonen, die wegens de Kerken van Holland en Westvries„land in de voorsz. Nationaale Synode, met behoorlyke *creden„tie* en *instructie* zouden verschynen.

„Dat, ten einde in de Provinciaale Synode alles ordentlyk en „overeenkomstig met de goede meening der Heeren Staaten van „Holland en Westvriesland mogt toegaan, hun Ed. Mog. tot „bestiering en moderatie van voorsz. Synode, eenige Politieke „Persoonen, belydenis doende van de Gereformeerde Religie, „uit hunne Vergadering van wederzyde zouden Committeeren, „en dezelven met behoorlyke instructien voorzien.

„Dat, raakende het houden van een Nationaal Synode, 't ont„werp in de Vergadering der Staaten van Holland eerst, en „daarna in die der Generaliteit onderzocht, en in 't werk gesteld „mogt worden.

Doch dit ontwerp afgeslagen zynde, bleeven de vyf Steden, die eindelyk ook *Schiedam* op hunne zyde kreegen, by hun besluit, en verwierpen ook de ontwerpen, die van den anderen kant gemaakt wierden, tot het houden van een Provinciaal Synode; zo dat men het daaromtrent alzo min eens konde worden. Dus is dit jaar ten einde geloopen, zonder dat er iets anders voorviel, dan dat de oneenigheid der Provinciën en Steden over de Kerkelyke geschillen hoe langer hoe groter en uitgebreider was geworden, en men met reden kon vreezen, dat, wanneer alle deze donkere wolken door den wind van twist te zamen gedreeven wierden, het Onweer hevig uitbarsten zou; gelyk in 't volgende jaar gebeurde.

Vermits nu de tyd naderde, dat met het Nieuwe jaar in verscheiden Steden de Magistraaten door zyn Excellentie, als Stadhouder, veranderd moesten worden, zo vreesde inzonderheid de Regeering van *Nymegen*, als Remonstrants zynde, dat Prins *Maurits*, by de aanstaande verandering, Lieden van een andere gezindheid aldaar op het kussen zou zetten. Het was om die reden, dat de Magistraat dier Stad, zoekende zulks voor te komen, een

Brief

Brief aan zyn Excell. in dato 27 December 1617. liet afgaan, die te merkwaardig is, om 'er, zo als anderen, niets van te zeggen. Deze Brief behelsde dan hoofdzaaklyk:

„ Dat de Stad *Nymegen* een oude Rykstad, en haare *Burgt* „ eene oude wooning van Keizers en Koningen geweest zynde, „ door Koning *Willem* in 't jaar 1248 aan Graaf *Otto van Gelder* op „ die voorwaarde overgegeeven was, behoudens haare Rechten „ en gerechtigheden; datze vervolgens nog verscheiden Privile- „ giën en Regaliën van veele Keizers verkreegen had, waar on- „ der geenzins de minste was, het recht van Magistraaten te mo- „ gen aanstellen, tot regeering en bestiering van Justitie, het welk „ by die Stad gebleeven, geoeffend, en nooit geheel noch ten deele „ weggegeeven was.

„ Dat zyn Excell. by de reductie van 't jaar 1591. wel toege- „ staan was, om, als Stadhouder van Gelderland, van wegen de „ Staaten Generaal, de Magistraaten te vernieuwen, gelyk zyn „ Excell. ook altoos met voorzichtigheid en tot genoegen gedaan, „ en niemand aangesteld had, dan die hem, door de Regeering „ was voorgedragen, waar door de vryheid en gerechtigheid niet „ te kort gedaan, en het Traktaat alleen provisioneel was, en ge- „ duurende den Oorlog, zonder vermindering van de Privilegie; „ te meer dewyl zyn Excell. de Commissie en last daar toe opdroeg „ aan twee Burgemeesters, en alles zo als van wegen de Stad „ wierd voorgesteld, waar voor zy zyn Excell. nogmaals be- „ dankten.

„ Maar dat, na 't sluiten van den *Treves*, de Gemeente ver- „ stond, dat de Capitulatie een einde had, en zy, zo lang 'er „ geen Oorlog was, het voorige recht herneemen mogt, het „ welk om redenen, boven gemeld, de Magistraat wel eenigzins „ overgelaaten, maar niet in 't geheel afgestaan had, en het zich „ derhalve tegenwoordig, als een eeuwig recht, weder toeëigen- „ de, doordien zy alle te zamen door plechtige Eeden verbonden „ waren, om geen de minste vermindering in de Privilegiën en „ gerechtigheden der Stad te gedoogen, maar dezelve te handha- „ ven, waartoe ook de Heeren Stadhouders dezer Landen ver- „ plicht waren.

„ Dat zyn Excell. het uit dien hoofde ten besten geliefde te dui- „ den, wanneer deze Gemeente, by de verandering der Regee-

„ ring, in January aanstaande, zelve de Magistraat aanstelde, zo „ als het tot rust, vrede en welvaard van Stad en Land zou bevonden worden te behooren; met verzekering, dat ze niet anders dan bekwaame Lieden, van de waare Gereformeerde Religie, en goede Patriotten zouden aanstellen; en eindelyk dat ze zyn Excell. daar van wel hebben willen adverteeren, en bereid waren zulks alle jaaren te doen; met bygevoegd verzoek, dat zyn Excell. dit alles in goede opmerking geliefde te neemen, en geen bezwaarnissen tegen de Privilegiën hunner Stad te laaten geschieden, noch Commissarissen ten dien einde te zenden, maar hunne Stad te houden by haare Speciale gerechtigheden, waar voor zy zyn Excell. altoos verpligt zouden blyven enz.

Doch het duurde niet lang, of men zag het tegendeel van dit verzoek gebeuren, gelyk wy in 't volgende jaar zullen zien, na dat we eerst nog van eenige andere zaaken gesproken hebben.



TWEEDE HOOFDSTUK.

Vervattende nog verscheiden gebeurtenissen, die, zo in de Nederlanden en de Indiën, als elders, met betrekking tot dezelven, voorgevallen zyn in dit jaar van 1617.

In 't begin van dit jaar was 'er te *Scheveningen*, by *'s Gravenhage*, gestrand een groote Walvisch, of zogenaamde *Potvisch*, zynde 60 voeten lang, en 36 voeten in den omtrek dik, die van duizenden menschen met verwondering beschouwd, en voor 600 Guldens verkocht wierd. Niet lang daarna zyn 'er nog twee diergelyke Visschen achter 't Eiland *Goeree* gevonden. Deze stranding dier Monster-Visschen wierd, volgens de bygeloovigheid, welke te dier tyd nog onder 't gemeen heerschte, voor een voorspook van groote gebeurtenissen gehouden.

Niet minder geschiede zulks toen in den Zomer dezes jaars zo veele Muizen gezien wierden, dat 'er de Akkers en Landen van krielden. Men zag deze Muizen by millioenen, niet alleen in de *Nederlanden*, maar ook in *Duitschland*, *Italië* enz. Even voor

den

den Oogst was 'er de grootste menigte: zy vraten de wortelen van de koornhalmen en 't gras weg, en het graan uit de airen, door de halmen boven den grond af te byten, om de airen naar beneden te doen vallen; en 't gene zy niet opaten sleepten ze in onderaardsche holen. Doch in de Vereenigde Nederlanden leeden de Landlieden den grootsten schade tegen 't najaar en den Winter, toen het koorn in de Bergen en Schuuren lag. Het krielde op zommige plaatzen zodanig, dat men, schoon 'er duizenden dood geslagen wierden, het koorn niet beschermen konde, zo min als het Stroo, dat zo kort als kaf gekaauwd wierdt.

Deze Muizen waren veel grooter, dan anderen, en voorzien met spitze bekken. Zommigen hadden spier witte koppen en zwarte lyven; anderen waren aan de eene zyde wit en aan de andere zyde zwart. Men heeft 'er veelen gevonden, die maar een oog hadden, en zommigen met witte pooten en zwarte lyven.

Gelyk nu, als gezegd is, de Bygeloovigheid (welke ten dien tyde nog zo verre niet uitgeroeid was, als tegenwoordig, hoewel ze nog by veelen tot beschaamens toe huisvest) steeds vaardig is, om de natuurlyke oorzaaken aan snoode Menschen, en de werken Gods aan den Duivel toe te schryven, zo liep 'er ook terstond een gerucht, dat deze Muizen door de Tovereffen verwekt waren. Hoe ongelukkig waren toen de oude Wyven, dewyl ze altoos voor Tovereffen wierden gehonden! Dit gerucht vatte zo veel voet, dat het by eenvoudigen voor een Evangelie gehouden wierd. Bewys hier van is, dat 'er hier en daar eenige Wyven, die men zeide Tovereffen te zyn, gevangen genomen en gestraft wierden, om dat ze in verbeelding en eenvoudigheid zelfs geloofden, dat die beschuldiging waar moest weezen, en alzo bekenden dat ze Musschen en andere kleine Vogels in Muizen herschapen hadden, om de menschen te plaagen. Zie daar, hoe verre de Bygeloovigheid kan gaan.

Doch om 'er natuurlyker wyze van te spreeken, zo is het zeker, en de ondervinding heeft het meer dan eens geleerd, dat na heete Zomers, en volgende Winters, die weinig Sneeuw en Regen geeven, gemeenlyk dit en ander Ongedierte veelvuldiger te voorschyn komt, dan anders. Nu had men in dien tyd drie heete drooge Zomers achtereen gehad, en in de daarop volgende Winters was weinig Sneeuw en Regen gevallen; waar door waar-

schyn-

ſchynlyk die Muizeplaag veroorzaak is. Want ſchoon de Landplaagen konnen aangemerkt worden als Goddelyke bezoekingen, konnen ze echter door geen menſchen te weeg gebragt worden, en ontſtaan wel eens uit natuurlyke oorzaaken.

In 't Voorjaar, wanneer de Hollandſche en andere Nederlandſche Schepen naar Groenland en elders ter Walviſch-Vangſt uitgezeild waren, gebeurde het, dat de Engelſchen, reeds aldaar zynde, hen zulks wilden beletten. Dit ging zo verre, dat men handgemeen raakte, en dat 'er een Zee-gevecht ontſtond, waarby de Hollanders niet alleen meeſter bleeven, en de Engelſchen deeden wyken, maar ook een Engelſch Schip genomen, en in Holland opgebragt hebben. Doch de Heeren Staaten Generaal, de Vriendſchap hunner Nagebuuren, en inzonderheid die der Engelſche Natie, in aanmerking neemende, hebben het Engelſche Schip ontſlagen, en den Commandeur met eenige geſchenken in vrede laaten vertrekken.

De Koning van *Spanje* had, gelyks wy boven ter loops gezegd hebben, verſcheiden Hollandſche Schepen aangehouden, om ze met Krygsvolk, ter oorzaak van zynen Oorlog met den Hertog van *Savojen*, naar *Italië* te zenden. De Hollandſche Reeders en Schippers, daar over gebelgd, bragten deswege hunne klagten in by de Algemeene Staaten. Dit nu rechtdraads ſtrydende tegen 't Beſtand, en oorzaak konnende weezen van grooter gevolgen, zo hebben welgemelde Heeren Staaten deswege geſchreeven aan den Aartsherrog *Albertus*, en zyn Hoogheid ernſtig vermaand, dat hy zou gelieven voorziening te doen, dat die Schepen ſchadeloos ontſlagen, en vrygeſteld mogten worden; zo niet, dat ze dan genoodzaakt zouden weezen te doen het gene in diergelyke gevallen behoorlyk was, en de nood vereiſchen zoude. De Aartshertog liet hier op antwoorden, dat hy daarin onſchuldig was, als zynde buiten zyn weeten en zonder zynen raad geſchied, en dat hem bygevolge de zaak niet aanging. Maar toen de Staaten Generaal andermaal zeer ernſtig daar op lieten aandringen, en hy wel merkte dat 'er Schaêverhaaling zou geſchieden, ſchreef hy zo nadruklyk aan den Koning van *Spanje*, dat de Hollandſche Schepen wel dra ontſlagen wierden.

De meergemelde Grootbrittanniſche Ambaſſadeur had reeds te vooren, uit naam van den Koning zyn Meeſter, aan de Staaten Ge-

Generaal bekend gemaakt, dat de Spaansche Ambassadeur, in 1617.
Engeland Residéerende, verklaard had, dat zyn Koning besloo-ten had, het Santische Verdrag in alle zyne punten op te volgen en te onderhouden; met verzoek, dat zyn Groot-Brittannische Majt. zulks by hunne Hoog Mog. geliefde te bevorderen binnen den tyd van drie maanden, met bygevoegde bedreiging, dat de Koning van Spanje, zyn Meester, indien de Staaten zulks wei-gerden, de Stad *Wezel* en andere Steden in de Vorstendommen van Gulik, Bergh en Cleef, welken hy in zyne magt had, nooit verlaaten zou.

De Britsche Koning zulks door zynen Ambassadeur aan de Algemeene Staaten hebbende doen berichten, raadde ook tevens hun Hoog Mog. zeer ernstig daar toe aan. Zy namen de zaak in beraad, en overwogen dezelve, met de Keurvorsten van den Palts en Brandenburg, en andere Vorsten. Men kon niet ge-loven, dat het den Koning van Spanje ernst was, en dat hy 't in oprechtheid meende. Men gaf zulk ook aan den Ambassadeur te kennen, met byvoeging, dat de Spanjaard, na 't Verdrag van *Santen*, vreemde stappen gedaan had, als eerst door ver-scheiden veranderingen en uitstellen te bedenken, daar na in 't jaar 1615 door 't vyandelyk overvallen en inneemen der ge-wichtige Vesting *Ziburg*, en in 1616 door 't overweldigen van de Steden *Soest* en *Lipstad*, linie recht strydende tegen de belofte, door hand en zegel bevestigd; zo dat 'er niet de minste staat op te maaken was.

Doch niet tegenstaande deze betooging, liet zyn Grootbrittan-nische Majt. door zynen Ambassadeur nogmaals ernstig aandrin-gen, om de Staaten te beweegen tot de aanneeming van het *San-tische Verdrag*, en verzocht daar by kort beraad, en schriftelyk antwoord binnen weinig dagen: welk verzoek onmooglyk voldaan kon worden, vermits dien handel den Staaten niet alleen, maar ook, en wel inzonderheid, den Keur- en Vorsten betrof, mits-gaders den Koning van Vrankryk, wiens Ambassadeur dit Verdrag had helpen vervaardigen. Niet minder gaf het den Staaten Ge-neraal groot nadenken, dat de Spaansche Ambassadeur in Vrank-ryk zich had laaten ontvallen, dat hy zeer wel meende te weeten, dat de Koning van *Spanje*, zyn Meester, zulk een ampelen last aan zynen Ambassadeur in Engeland niet gegeeven hadt. Ook

wist men de meening van den Aartshertog *Albertus* daaromtrent nog niet, zo min als welke verzekeringen hy en de Koning van Spanje zouden geeven tot de nakoming en onderhouding des Verdrags. Dit alles werd aan Koning *Jacobus* overgeschreeven; en zo wel deze als andere opkomende zwaarigheden waren oorzaak, dat 'er niets van kwam, en alles bleeve in den voorigen staat.

Vermits nu reeds in 't jaar 1616 weder een groot misverstand ontstaan was tusschen *Brandenburg* en *Nieuburg*, wegens de vertolling op den Rhynstroom, die eertyds te *Burik* betaald wierd, doch naderhand naar *Rees* verlegt was, om dat geduurende de Nederlandsche Oorlogen de Schepen te *Burik* niet vry lagen, maar nu en dan overvallen en geplonderd wierden; zo wilde de Vorst van *Nieuburg* nu, dat de Schippers den Rhyn op en af vaarende, voortaan den Tol weder te *Burik* betaalen zouden, op verbeurte van Schip en Goed, om dat Rees met Staaten volk bezet was. De Prins van *Brandenburg* in tegendeel begeerde, dat de vertolling te *Rees*, daar ze nu zo veele jaaren geschied was, zou blyven. Hy belastte den Koopman en Schipper, by openbaare Plakkaaten, wel ernstelyk, aldaar te vertollen, achtervolgens de orde daar van door den overleden Vorst van *Kleef* gemaakt, mitsgaders met eenpaarige bewilliging der bezittende Vorsten, en toestemming van het Santische verdrag bevestigd. Hy waarschouwde een iegelyk, dien het aanging, zyne bevelen op te volgen op verbeurte van 3000 Goudguldens; met byvoeging, dat de Schippers den Tol te *Burik* betaald hebbende, denzelven te *Rees* nog eens zouden moeten betaalen.

Deze twee tegen elkander strydende bevelen veroorzaakten veele verwarringen, en groote zwarigheden aan de Schippers en Kooplieden, doordien de Schepen, met Wyn en andere Goederen geladen, of te *Burik*, of te *Rees*, of onderwege, als in arrest bleeven liggen, en hunne Reize niet konden voortzetten.

Wanneer dit eenige maanden geduurd had en de Inwooners der Vereenigde Nederlanden den meesten schade daarby leeden, waarover zy hunne klagten inleverden in de Vergadering der Staaten Generaal; zo hebben hunne Hoog Mog. die zaak in ernstiger overweeging genomen, en twee Heeren, naamlyk Jonkh. *Fredrik van Ferou* en Jonkh. *N. van Busum*, beide Raaden van Staat, Gecommitteerd, en derwaarts gezonden, die in de Lente dezes

jaars

jaars de zwaarigheden weggeruimd hebben, door een Provisioneel Verdrag; achtervolgens het welke de Schippers, mits borg stellende, mogten vaaren waarheen zy wilden, tot dat de zaak, door wederzydsche Gecommitteerdens, bygelegd, en afgedaan zou weezen.

In dit jaar ontstondt 'er ook nog een klein verschil tusschen de Staaten Generaal en den Aartshertog *Albertus*, doordien deze Aartshertog, schoon hy, zo wel als de Koning van *Spanje*, door 't Bestand de Vereenigde Nederlanden voor vrye Landen erkend had, evenwel by het opstellen van een Reglement voor den Adel, onder zyn bestier staande, in zyn Plakkaat de volgende woorden gebruikte:

„ Gebiedende mede, onder anderen den Kancelier van *Gelder-*
„ *land*, President en Raaden in *Holland* en *Zeeland*, President en
„ Raaden in *Vriesland*, *Utrecht*, *Overyssel*, Stad *Groningen* en *Om-*
„ *melanden*, datze deze Ordonnantie zullen Publiceeren, en doen
„ onderhouden, enz.

Schoon men zich in de Vereenigde Nederlanden weinig daaraan behoefde te kreunen, kon het echter veel opmerking baaren, en duidlyk toonen, dat de verklaaring voor vrye Landen nog geen vasten voet hadt.

Niet minder verschil had de Koning van Grootbrittannie met den Aartshertog; want 'er was eenigen tyd geleden een Boekje vervattende, onder andere dingen, ook schandelyke beschimpingen tegen den Koning, in Braband uitgegeeven, gedrukt te *Leuven* by *Flaminius*: en dewyl zyn Grootbrittannische Majt. vaststelde, dat zekere *Erycius Puteanus* 'er de Schryver van was, zo had hy al verscheiden maalen by den Aartshertog te *Brussel* aanzoek laaten doen, dat hy herstelling van Eer en Recht begeerde tegen den Schryver en Drukker van dat *Libel*. Maar dewyl dit vergeeten of verachteloost wierd, zondt de Koning in dit jaar den Heer *John Bennet*, als buitengewoon Gezant aan den Aartshertog, begeerende openbaare straffe der Schuldige Persoonen, met bygevoegde bedreiging, dat hy by verder uitstel den Aartshertog alle Vriendschap en Gemeenschap ontzeggen, zyn gewoonlyken Ambassadeur *Trumbel* van daar te rugroepen, en hem in tegendeel voor Vyand houden zou. De Aartshertog beloofde, dat hy den Schryver van dat Boek behoorlyk zou straffen, en

liet ook deswege onderzoek doen: doch dewyl *Puteanus*, in weerwil van des Konings bewyzen, volstrekt ontkende, dat hy 'er de Schryver van was, is 'er vervolgens wel eenige pooging gedaan, maar de tyd heeft de zaak in vergetelheid gebragt.

In November dezes jaars verscheen 'er een Ambassadeur des Konings van *Zweden*, met een prachtig gevolg in den *Haag*, die, by hunne Hoog Mog. gehoor verzocht en verkreegen hebbende, een fraaie Redenvoering in 't Latyn deed, die wel een uur duurde, en zo fierlyk was, datze met veel vermaak gehoord werd. De Inhoud zyner *Oratie* bestond hier in: „ Dat de Koning van „ Zweden, waarschynlyk, in den aanstaanden Zomer genoodzaakt „ zou worden, om een bloedigen Oorlog te voeren, tot afweering „ van den Vyandlyken inval en 't geweld des Konings van *Polen*, en derhalve vriendelyk verzocht, dat hunne Hoog Mog. „ achtervolgens het gesloten Traktaat, hem daarin geliefden te „ ondersteunen, en den behoorlyken onderstand te verschaffen.

Het verdrag tusschen dien Koning en de Staaten Generaal behelsde, dat de Zweedsche Vorst, in tyd van nood, den Staaten met 4000 Man, op zyn eigen kosten, te hulp komen zou, en dat de Staaten van 's gelyke zyne Majt. met een gelyk getal Troepen, of met 40 duizend Guldens per Maand moesten bystaan. Maar dit een zwaare zaak, en tevens nog twyffelachtig zynde, of de Oorlog tusschen Polen en Zweden weder uitbreeken zou, zo hebben hunne Hoog Mog. dat aanzoek voor ditmaal in bedenken genomen; te meer, dewyl de Vereenigde Provinciën in dezen tyd, gelyk we gezien hebben, zo diep in de binnenlandsche onlusten gedompeld waren.

De Zeeroovers lieten ook in dit jaar hunne Zeeschuimeryen niet na, door dien ze wel 60 Schepen sterk waren, en toevlucht hadden te *Tunis* en te *Algiers*. De Algemeene Staaten lieten door hunnen Ambassadeur *Haga* te *Constantinopel* wederom daar over klaagen aan den Keizer, die, zulks ter harten neemende, andermaal een ernstigen Brief schreef aan zynen Gouverneur te *Algiers*, waarin hy, breedvoerig verhaald hebbende, zyne verbintenis met de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, mitsgaders het verbod, alrede gedaaan, van geene Hollandsche Schepen te neemen, of menschen tot Slaaven te maaken, beveelt, dat hy de Vrybuiters daar kennis van geeven, en de overtreders

ten ſtrengſten zal ſtraffen; zeggende ten beſluite in zynen Brief:

„ Wat u aangaat, als onzen *Begblerbegh*, en Stadhouder van „ 't Koningryk en de Stad *Algiers*, gy moogt u wel verzekerd „ houden, dat, indien gy weigerd de genomen Schepen en Goe„ deren te reſtitueeren, en de menſchen aan toonder dezes ter „ hand te ſtellen, of indien gy voortaan de Zeeroovers toelaat, „ de Nederlanders te beſchadigen, den buit met hen deelt, of „ in uw Gouvernement laat verkoopen, en over 't algemeen ons „ bevel niet gehoorzaamd, of iets laat geſchieden ten nadeele der „ Vriendſchap tuſſchen ons en de Staaten opgerecht, gy daade„ lyk van uw Ampt beroofd, en aan onze Keizerlyke Porte ge„ bragt zult worden, en na dat men alle de ſchade, die zy ge„ leeden hebben, van uwe Goederen zal genomen hebben, zult „ gy als een ongehoorzaame geſtraft worden.

„ Derhalve zult gy niet nalaaten, dit ons Keizerlyk bevel met „ alle vlyt en naarſtigheid op te volgen, en te maaken, dat niet „ alleen dit, maar alle en ieder punt der Capitulatie, met gemel„ de Staaten aangegaan, opgevolgd en gehoorzaamd, en dit be„ vel in de Acten van onze Stad *Algiers* ingelyfd worde.

Doch dit bevel van den Turkſchen Keizer vondt weinig ingang by die van *Algiers* en andere Roofneſten; zo dat de Staaten eindelyk genoodzaakt waren, om met andere Mogendheden, eene Vloot daar tegen uit te ruſten, gelyk we hier na zullen melden.

Doordien nu ook in dezen tyd de Chriſtenen in *Conſtantinopel* met buitengewoone Hoofdgelden en Schattingen bezwaard wierden, die zo verre gingen, dat men zelfs de Fanmiliën en gevolgen der Ambaſſadeurs niet vry liet, zo hebben de Hollandſche Ambaſſadeur *Haga*, en die van andere Koningen en Republieken, hunne klagten deswege ingebragt by den Grooten Heer, *Sultan Achmet*, die ook de goedheid had van terſtond te bevelen, dat men die *Charats*, of Schattingen, zou afſchaffen, en datze alleen zouden geheven worden van de Turkſche Onderdaanen, en niet van de Onderdaanen zyner Geallieerden, ten ware die met Turkſen Vrouwen getrouwd waren.

Ondertuſſchen wierd *Sultan Achmet* den 3 October dezes jaars ziek, en hy ſtierf, hoewel zyn dood eerſt den 22 dier Maand bekend raakte. Zyn Broeder *Sultan Muſtapha* volgde hem op in de Regering, dewyl alle zyne Kinderen nog minderjaarig waren.

En dit was de eerstemaal in 't Ottomannische Ryk, dat de Nederdaalende Linie voorby gegaan wierd. De Overleden Keizer, die om zyne goedaartigheid by allen zeer bemind was, had naauwlyks 30 jaaren bereikt. Hy liet 5 Zoonen na, waar van de oudste 13 jaaren oud was, benevens 7 Dochters, alle verwekt by eene Vrouw, uitgenomen de oudste Zoon en eene Dochter. De nieuwe Keizer liet terstond alle de Zoonen van zynen Broeder ombrengen, verschoonende alleenlyk den oudsten.

Het geslooten verdrag tusschen *Spanje* en *Savoje*, waar van we in 't voorige jaar gesproken hebben, heeft niet lang stand gehouden, maar wierd in dit jaar reeds weder verbroken. Inmiddels dat dit vuur smeulde, was de Hertog van *Savoje* ook in oorlog geraakt met den Hertog van *Nemours*, zo dat hy, om niet door den Spaansche Gouverneur van *Milaan* aan de eene, en door den Hertog van *Nemours* aan de andere zyde besprongen te worden, met dezen laatsten vrede maakte. Dit geschied zynde, zo rukte de Prins van *Piemont*, zoon des Hertogs van *Savoje*, met een Leger in 't Land van den Prins van *Masseran*, die onder de bescherming van *Spanje* stondt, en belegerde de Vesting *Masseran*. Don *Pedro de Toledo*, Spaansche Veldoverste, had den Prins van *Masseran* wel aangeboden, om Garnizoen in zyne Hoofdstad, als ook in *Crapacoré*, te werpen; maar die Prins, wel weetende hoe de Spanjaarden bestaan, en dat, als hy eens Spaansch Garnizoen in had, het zelve 'er niet zo ligt weder uit zou gaan, bedankte den Veldheer. Doch toen de Prins van *Piemont* de vesting *Masseran* belegerd en veroverd had, verzocht de Prins van *Masseran*, die zich te *Navarre* bevond, dat Don *Pedro* de Fortres *Crapacoré* zou verzekeren, het welk geschiedde. Evenwel verscheen de Prins van *Piemont* voor de Vesting, en veroverde dezelve benevens het Kasteel, in weerwil van de Spanjaarden, die niet verre daar van daan lagen, en welken hy vervolgens ook met groot verlies op de vlucht dreef.

Terwyl dit gebeurde heeft de Hertog van *Savoje* zelfs, met behulp van den Franschen Maarschalk *Dediguieres*, de Stad *St. Damian*, in *Montferrat*, belegerd en veroverd: als mede 't Kasteel *Garennes*, en de Stad *Albe*; by welke gelegenheid veele voornaame Spaansche *Dons* en Officieren gesneuveld, of gevangen zyn, ter oorzaak van de halstarrigheid des Spaanschen Veldheers Don

Pedro;

Pedro, die naar niemands raad wilde luisteren, zo dat veele andere wakkere Officieren hem verlieten.

By deze gesteltenis van zaaken, en daar alles zo voordeelig voor *Savoje*, en zo nadeelig voor *Spanje* uitviel, had men vaste gedachten, dat zulks den vrede te weeg zou brengen: maar *Don Pedro* zyne gantsche magt verzameld hebbende, rukte met zyn Leger voor de Vesting *Vercelli*, gelegen aan de Rivier *Cesia*, die *Milaan* en *Savoje* van elkander scheidt, en heeft dezelve, na veele vergeefsche poogingen aangewend, en veele zwaarigheden doorgeworsteld te hebben, echter nog veroverd, door dien de Savojaarden eindelyk gebrek aan Buskruid hadden. Dit herstelde den geleden schade wederom in zo verre, dat 'er de vrede op volgde; gelyk de Resident van *Venetie* in 't begin van November ter Vergadering van hun Hoog Mog. de Staaten Generaal bekend maakte, en 'er tevens by klaagde, dat, schoon ook de vrede tusschen zyne Republiek en den Aartshertog *Ferdinand* gesllooten, en door den Koning van Spanje zelfs bevestigd was, de Spanjaarden niet te min twee dagen daarna in 't Venetiaansch gebied waren gevallen, en dat de Onderkoning van *Napels* zyne Galeyen tot in de Golf van Venetie liet komen, die aldaar veel schade deeden. Het bleek ook dat dit maar een Schynvrede was, aangezien de weezenlyke eerst volgde in February 1618, toen *Ferdinand* reets Keizer was.

Want Keizer *Matthias* had tegen Juny dezes jaars een Ryksdag binnen *Praag* uitgeschreeven, alwaar ook zyne Broeders *Ferdinand* en *Maximilaan* verscheenen, en hy den Vorsten en Standen des Lands liet voorstellen, dat hy, ter oorzaak van zyne zwakheid, gaarne nog by zyn Leven, om alle zwaarigheden voor te komen, een Opvolger in 't Koningryk *Bohemen* wilde zien, en tevens zyn Broeder *Ferdinand* voorsloeg, op dat zy hem tot Koning mogten verkiezen: deze verkiezing ging ook door, en de Krooning volgde op den 29 Juny, schoon de voornaamste en verre de meeste Boheemsche Standen hunne stem niet gegeeven hadden, en ook onbewimpeld by monde en geschriften zeiden, dat *Ferdinand* onwettig verkooren was, het welk echter weinig heeft gebaat.

In dit jaar zag men ook veele Persoonen, zo wel voornaame als geringe Protestanten, uit *Keulen* naar de Vereenigde Nederlanden afzakken; want men vervolgde en verdrukte dezelven der-

maa-

maaten aldaar, datze moesten wyken uit die Stad, die te vooren tot eene wykplaats der Protestanten had gediend. De *Jesuiten* die, naar het schynt, van ouds af de grootste Stookebranden zyn geweest, bragten het ook nu zo verre, datze 't volk in boezemden, dat de Religie vrede den Ketteren (naamlyk den Protestanten) niet aanging, maar dat die gemaakt was om hen de handen te binden, op dat de Roomsch-Catholyke Religie des te vryer voortgang hebben mogt; en na dat sedert eenige jaaren, door allerlei middelen en wegen, nu en dan iemand van de Roomschgezinden mede in de Regeering was geraakt, nam zulks van jaar tot jaar zodanig toe, datze in deze tyd niet alleen de overhand, maar zelfs de stoutheid hadden van de Protestanten, die nog aan de Regeering waren, geheel van 't kussen af te dringen, en ze, zo wel als de gemeene Burgers, met Vrouwen en Kinderen ter Stad uit te jaagen. Deze strenge procedure, waar by geen klagten verhoord wierden, was oorzaak, dat *Keulen* ten dien tyde veel welgegoedde Burgers en Inwooners verloor,

Wy hebben meer dan eens gesprooken van het Huwlyk tusschen den Prins van *Walles* en de *Infante* van *Spanje*, en gezegd, dat de Koning van Spanje het zelve uit Staatkunde zo draalende gehouden had; zelfs voorgeevende, dat de *Infante* eene Bruidschat van 800 duizend Kroonen, en jaarlyks 100 duizend Kroonen zou hebben. Koning *Jacobus* was en bleef nog zo vast in dien waan, dat hy ten dien einde in dit jaar een buitengewoonen Ambassadeur met een groote pracht en statie naar Spanje zondt. De Roomschgezinden, zo in Engeland, als in de Vereenigde Nederlanden, verheugden zich inmiddels niet weinig over dit vermeende Huwlyk; hoopende niet alleen, maar vast stellende, dat de Koning van Grootbrittannië, reeds misnoegd, zo wegens de Religie-Twisten in deze Provinciën, als over andere misverstanden, daar door geheel van de Nederlanden zou worden afgetrokken, en den Koning van Spanje weder in de Souvereiniteit over deze Landen herstellen zou.

Hoe eenvoudig deze begrippen ook waren, baarde dit Gezantschap echter groote verwondering en verlegenheid in de Protestantsche Onderdaanen van dien Koning en zyner Bondgenooten. Zommigen waren van gedachten, dat de groote studie zyne zinnen verbysterd had, en anderen merkten dit werk aan als eene Staatkunde, waar door zyne Majt. gewichtige oogmerken bedoelde.

Vervolg van 't voorgevallene in den jaare 1617. *enz.*

Dan het bleek wel haast, dat de Koning van Spanje dit Huwlyk uit Staatkunde draagend gehouden had: want toen dien Koning, door dit Gezantschap, die zaak zo na aangedrongen wierd, moest 'er het hooge woord eindelyk uit, en hy liet in 't najaar door zynen Ambassadeur, in Engeland residéerende, zyne Grootbrittannische Majt. bekend maaken, dat hy, Koning van Spanje, dit Huwlyk niet kon noch mogt toestemmen, dan met believen en *dispensatie* van den Paus, en dat zyn Heiligheid nooit daarin bewilligen zou, ten ware die Vorst in alle zyne Ryken en Landen den Roomschgezinden dezelfde vryheden van Religie enz. vergunde, die zyne Protestantsche onderdaanen genoten.

Koning Jacobus gaf hierop den Spaanschen Ambassadeur ten antwoord: „Dat hy Godt dankte, die hem een onafhangklyk „Vorst had gemaakt, bevryd van het Pauslyk Juk; dat hy den „Koning van Spanje en alle Roomsch-Catholyke Koningen en „Vorsten beklaagde, die zodanig onder dat Juk geboogen gin„gen, datze hunne Kinderen niet durfden uithuwlyken, dan met „bewilliging van den Paus; dat hy de voorwaarde, van die vry„heden te vergunnen aan de Roomschgezinden in zyne Staaten, „nooit aanneemen zou, al wilde de Koning van Spanje met zy„ne Dochter geeven alle de Schatten van *Indie;* maar dat, in„dien het Huwlyk doorging, de Infante met haar Hofgezin al„leen de vryheid van Religie hebben en behouden zou: enz.

Ondertusschen was deze weigering geen afbreeking; want de Spaanschen wisten op andere wyzen dit werk nog 6 jaaren aan de gang te houden, om dus te maaken dat Koning *Jacobus* zich des te minder bemoeide met de zaaken van zyn Schoonzoon, Keurvorst *Frederik*, wegens de Boheemsche Kroon, waar van wy in 't vervolg nog gelegenheid zullen hebben te spreeken.

Omtrent dezen tyd wierden eenige Portugeesche Jooden, te *Amsterdam* woonachtig, en op reis zynde, door den Gouverneur van *Dieppe*, in Vrankryk, aangehouden en gevangen gezet; ook niet eer ontslagen, dan na datze een zwaare Schatting hadden betaald. De Heer van *Asperen*, Ambassadeur van de Staaten Generaal aan 't Fransche Hof, stelde alle mogelyke middelen in 't

werk, om de onrechtvaardige behandeling van dien Gouverneur, nopens deze reizende Jooden, aan te toonen, en hun ontslag, zonder die zwaare schatting, te verkrygen; doch alles was vergeefs. Men gaf hem aan 't Hof wel goede hoop in beloften, maar daar bleef het by, uit hoofde van het streng *Edict* des Konings tegen de Hebreeuſche Natie, het welk de Gouverneur tot zyn dekmantel nam.

Betreffende nu de Indische zaaken van dit jaar, zo vinden wy onder dezelven inzonderheid merkwaardig een Tocht van den in dit jaar tot President en Commandeur aangestelden Heer *Pieter van den Broek*, met het Schip *Middelburg* en 't Jagt *de Duif*, van *Bantam* over *Mauritius*, *Madagaskar* en de *Roode Zee*, naar *Suratte*. Gemelde *van den Broek* had reets sedert den jaare 1605 verscheiden Zee-Tochten gedaan, welken wy kortelyk zullen aanhaalen.

In November des jaars 1605, zyn tyd op een Kantoor te *Amsterdam* behoorlyk uitgestaan hebbende, kreeg hy gelegenheid, en ging voor Onder-Commies met een Schip van *Dordrecht* naar *Cabo Verde*, om huiden te handelen. Aldaar goede Negotie gedaan, en, met behulp van een Rotterdamsch en een Engelsch Scheepje, nog een vyandlyk Schip, beladen met Zuiker, Oliphants-Tanden, Katoen, Realen van achten, 90 Slaven en Slavinnen, 4 Portugeezen en 11 zieken van andere Natien, genomen, en den Buit verdeeld hebbende, kwam hy den 3 October 1606 weder in 't Vaderland.

Het merkwaardigste, dat hy aldaar ontmoete, terwyl hy 4 maanden en 17 dagen te *Portedale* op het vaste Land lag, om met de Inwooners te Negotieeren, was, dat 'er in de maand January 1606 zulk eene menigte groote roode Springhaanen over *Portedale* heen vlogen, dat men in byna een uur lang de Lucht niet kon zien. Dit ongedierte verteerde aldaar de vruchten en gewassen zodanig, dat 'er groot gebrek onder de Inwooners ontstond, en dat hy gezien heeft, dat de Ouders hunne Kinderen voor een zekere maat zogenaamde *Milio* verkochten. Hoe gelukkig zyn de zulken, die in een tyd van gebrek nog konnen verkopen, tegen de genen, die hun onderhoud met hun bloed moeten betaalen!

Voorts had hy nog het geval, dat 'er op zekeren nacht in zyne

Hut

Hdt een Hagedis over zyn lyf en aangezicht kwam loopen; door de koude van welk diertje hy ontwaakte, en opryzende zag hy een groote Slang digt by hem, die reeds de tong uitstak om op hem aan te vallen, en die hy nog intyds ontwyken en verdryven kon. Hier uit oordeelde hy, dat het voorgeeven der oude Schryvers niet onwaarschynlyk was, zeggende, dat de Hagedis de vriend is van een Mensch, en hem Waarschouwt voor diergelyk Ongedierte, dat hem beschadigen kan.

In het volgende jaar 1607. in November ging *van den Broek* wederom als Onder Commies, met het Schip de *Neptunus*, Schipp. *Adriaan Jansz.* van *Amsterdam* naar *Angola* en de Rivier van *Congo*, van waar hy in 't jaar 1609 gelukkig wederkeerde, en nog in dat zelfde jaar voor Opper-Commies andermaal, en in 't jaar 1611 voor de derdemaal derwaarts voer.

In 't jaar 1613 ging hy met den Generaal *Gerard Reynst* voor Opper-Koopman, op het Schip *Nassau* naar Oostindië, en na drie jaaren aldaar van Kust tot Kust gevaaren te hebben, wierd hy in January des jaars 1617 door den President *Jan Pietersz. Coen* als Commandeur aangesteld, om met twee Schepen van *Bantam* naar *Suratte* te zeilen, als gezegd is.

Wanneer alles tot dezen tocht gereed was, vertrok *van den Broek* met zyn Schip *Middelburg* en het Jagt de *Duive*, den 8 Maart, van *Bantam* naar *Mauritius*; daar hy den 19 April aankwam, en na aldaar eenig Ebbenhout ingenomen, en het gene 'er nog van 't gebleeven Schip van den Gen. *Both* te vinden was, verzameld te hebben, zeilde hy den 23 Mai van hier naar *Madagaskar*, om Ryst en Slaaven in te neemen; aldaar den 4 Juny gekomen zynde, zeilde men langs de Wal tot voor een schoone Baai, maar dewyl het zo sterk waaide, durfde de Schipper het niet waagen om 'er in te zeilen, en des anderen daags zagen zy tot hun ongeluk, dat zy 'er verre voorby gedreeven waren. Men deed wel zyn best, om met Laveeren weder opwaarts te komen, maar 't was vergeefs, de stroom was te sterk; zo dat ze genoodzaakt waren naar de Kust van *Melinde* over te steeken, en aldaar te Ankeren. Doch zy bevonden het den volgenden dag nog even zo onmooglyk, om aan *Madagaskar* te komen; en zeilden derhalve naar 't Eiland *Pemba*, dat ze wel in 't gezicht kreegen, maar ook om den stellen stroom niet dorsten aandoen; daar en boven storm-

ſtormde het zo hevig, dat ze de zeilen moeſten inneemen, en hier den eerſten tegenſpoed ondervonden; want zy dwaalden van 't Jagt af, kreegen zodanige ſtooten, dat het Roer brak, en 't Schip zo lek wierd, dat het met dag en nacht te pompen boven water gehouden moeſt worden. Eindelyk kwamen zy, na veel ſukkelens, met groote moeite en weinig Mondkoſt, onder *Monte de Felix*, in den mond van de Roode-Zee.

Na dat men de ongemakken aan 't Schip, zo veel als mogelyk was, herſteld had, ging de Commandeur met de Boot naar Land, om te zien of 'er geen ververſching voor zyn afgematte volk te krygen ware. Doch 'er was niet op te doen; alleenlyk vondt hy by een Huisman omtrent 100 pond Arabiſche Gomme, die hy voor de waarde van 6 Stuivers aan legpenningen kocht, en beloofde des anderen daags meer te komen haalen: maar weder aan boord gekomen zynde, en beſpeurende dat het Schip hand over hand lekker wierd, beſloot hy om, zonder zich hier langer op te houden, naar 't Eiland *Soccotara* te loopen. Maar wyl de Zee geheel onſtuimig was, en het Schip zo vreeslyk ſlingerde, dat men 't naauwlyks boven water kon houden, wierd beſlooten om, ſchoon het buiten tyds was, regelrecht voor de Wind naar *Suratte* te zeilen.

Den 18 Juny, de Zee nog even onſtuiming zynde, zagen zy des avonds den Berg *Damman*, een Portugeeſche Stad, Landwaard in liggende, en naderden het Strand in zo verre, dat ze op zeven vadem water het Anker wierpen. Ondertuſſchen ſtonden zy den volgenden morgen niet weinig verwonderd, ziende dat het water aldaar in dien nacht 4½ vadem gevallen was, waar door het Roer van 't Schip geheel verlooren ging. Toen was 'er niet anders op, dan de Maſt te kappen, en met een halve vloed en gevelde Fok dwars naar Land te loopen, kort by 't welke zy des avonds op het drooge vaſt raakten. Zy zagen een groote menigte volks aan 't ſtrand, dat echter wel haaſt verdween, doordien het water zo afliep, dat ze des avonds al droogsvoets uit het Schip naar Land konden gaan, en dat men den volgenden dag met een Musket niet in Zee kon ſchieten.

Van den Broek beſloot daarop met zyn volk aan Land te gaan, om aldaar een *Barricade*, of ſoort van Veſting, te maaken, ter verdediging en bewaaring van des Compagnies goederen, om dat

dat men zo digt by de Stad *Damman* was, op de uiterste grenzen van 't Land van den *Mogol.* Des anderen daags ontfing hy bericht, dat het Jagt een myl daar van daan insgelyks gestrand was; hy liet het volk van 't zelve by hem komen, en men begon de *Barricade* te bouwen, gebruikende daartoe de Waterleggers en andere tonnen uit de Schepen, die gevuld wierden met Speceryen en andere goederen, en daar midden in Hutten voor 't volk opgeslagen, de andere goederen geborgen, en 't Geschut van de Schepen op de punten en toegangen geplant wierden, om alles in 't vervolg naar *Suratte* op het Hollandsche Kantoor te vervoeren. Men stak den brand in 't Schip, om het Yzerwerk te krygen, en de *Barricade* raakte na eenige weeken voltooid.

Men was hier des te zekerder, alzo men bericht ontfing, dat de Portugeezen in de Stad *Damman* zo bevreest waren, dat ze de Poorten geslooten hielden. Hierop eenig volk in de *Barricade* gelaaten hebbende, trok *van den Broek* met de overige manschap uit, en met vliegende Vaandels van daar tot aan het Dorp *Gandivi*, alwaar het volk in een goedhuis logeerde, en hy inmiddels met weinigen vooruitging naar *Suratte*, om aldaar alles voor hunne aankomst te bezorgen. Hier trof hy zeven Engelsche Schepen aan, die nog een veroverd Portugeesch Scheepje by zich hadden. Hy verzocht de Engelschen, dat ze hem en zyn volk mede naar *Bantam* neemen, of hem 't Portugeesch Scheepje verkoopen zouden. Maar zy weigerden zulks plat uit, en wilden noch het een, noch het ander doen. Deze onbeleefdheid smertte *van den Broek* grootelyks, en hy, om de al te groote kosten voor de Comp. zo veel als mogelyk was te bezuiningen, besloot dan, met zyn troep te voet, door de Koningryken van *Partabassia*, *Decan* en *Golkonda*, naar *Mazulipattan* te gaan.

Achtervolgens dit besluit ging hy, alles te *Suratte* bezorgd, en Paspoorten van de Koningen genomen hebbende, den 29 October, met 103 Nederlanders, en 29 Indianen op den tocht, die met ontelbaare zwaarigheden, door een groote menigte Dorpen en verscheiden Steden, van Vrienden en Vyanden, binnen 56 dagen, waarin zy ruim 340 uuren afgelegd hadden, volbragt wierd, gelyk het vervolg zal doen zien.

Van den Broek met zyn gezelschap en geleide te Paard van *Su-*

ratte vertrokken zynde, kwam door *Laspour*, *Nosharry* en *Gandivi*, 18 uuren van *Suratte*, weder by zyn achtergelaaten volk; en vervolgens de Dorpen *Dagauw* en *Annauw*, op de uiterste grenzen van *Gouseratte*, door trekkende, bereikten zy den derden dag het Koningryk van den Raspoetzen Koning *Partabassa*. In dit Land liet men hen door 3 Dorpen passeeren, doch aan 't vierde, *Onny* genaamd, 5 uuren verre in dat Land zynde, wierd hen een zwaaren Tol afgeeischt, te weeten 5 stukken gelds, welken zy *Mamodis* noemen, voor ieder Man, en 7 voor ieder Paard of lastdragende Os; waartoe de Hollanders niet verstaan wilden, en des nachts verder optoogen, door het Dorp *Serion*; tot in *Camela*, 5 uuren van *Onny*, alwaar men wederom Tol begeerde, die ingelyks geweigerd wierd, om dat men Paspoorten van den *Mogol* hadde.

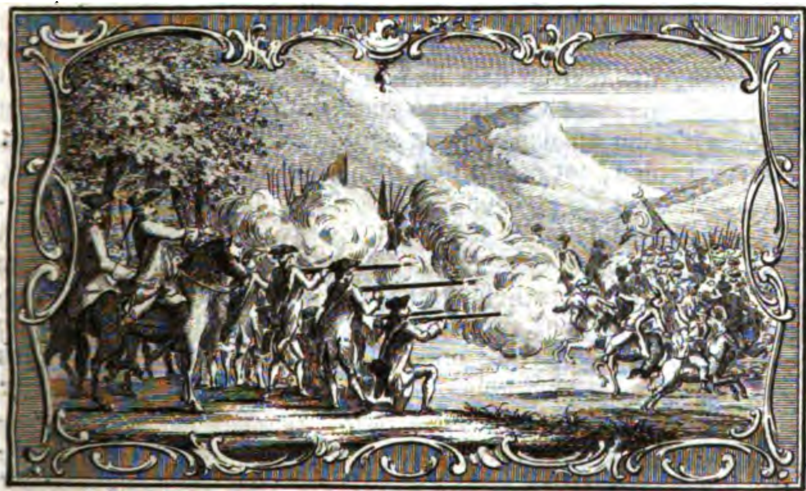
Doch het bleek wel haast, dat dit volk zich weinig daar aan kreunde; want des morgens vroeg van daar vertrekkende, om het gebergte te passeeren, zagen zy zich met het aanbreeken van den dag omcingeld van een meenigte volks, dat alom de wegen met omgevelde groote Bomen verstopt had, en met een vervaarlyk geschreeuw op hen aanviel. *Van den Broek* stelde zyn volk in slagorde, en liet 'er 25 Musketten op af vuuren, waar door eenigen der aanvallers sneuvelden, en de anderen de vlucht namen. Doch al verder 't gebergte opgaande, wierd 'er uit de Kreupelbosschen hevig met Pylen op hen geschooten, zo dat hy andermaal moest laaten vuuren, het welk van zo goede uitwerking was, dat men niemand meer vernam.

Des avonds 7 uuren van *Camela* in het Dorp *Ganotra* komende, waren alle Inwooners gevlucht, zo als ook die van *Gandebery*, 8 uuren verder, boven op den Berg, gedaan hadden, zo dat 'er nergens eenige Mondkost te krygen was. Op deze laatste plaats meenden zy eenigen tyd uit te rusten, om dat ze nu digt by 't Koningryk *Decan* waren; maar de Indiaanen keurden dat af, om datze te digt waren by 't Kasteel van den Raspoetzen Koning; derhalven gingen zy voort den berg af, en beneden by een klein Boschje komende, daar ze door moesten, zagen zy de *Raspoetzen* wederom op hen aankomen, met een vreeslyk geroep van *Mahar Cotta*, *Mahar Cotta*! (Sla doot die honden) doch na dat 'er weder op losgebrand was, zag men niemand meer;

zo

zo dat ze dit boschje vry en vrank doortoogen. Dit echter was 1617.
naauwlyks geschied, of de Gouverneur van den Koning kwam met wel 300 Ruiters op de vlakte aanrennen, roepende insgelyks sla doot, sla doot! en meende hen dus met de Paarden te vertrappen. *Van den Broek* stelde metter haast zyn volk in slagörde, liet de Vyanden zeer naby komen, en toen door het derde gedeelte van zyn troep losbranden, waarop de Gouverneur, met eenige anderen van de voorsten, van de Paarden buitelden, en de anderen in een volle galop het haazepad koozen; konnende zich naauwlyks op de Paarden houden, doordien die Beesten zodanig schrikten van den slag der Musquetten, dat ze als wild herwaarts en derwaarts vlogen.

Wy achten dit geval waardig om het in de volgende Plaat af te beelden.



„ Hier ziet men een Berg in 't Land van den Mogol in 't Ko-
„ ningryk *Rasboet*, aan den voet van den welken een Boschje, en
„ voor het zelve een vlakte is, waarop de Commandeur *van den*
„ *Broek*, die zelf met eenige anderen te Paard zit, zyn volk in
„ slagorde gesteld heeft, en het derde gedeelte van 't zelve laat
„ vuuren op een Comp. *Rasboetze* Ruiters, die, geleid door den

„ Gouverneur des Konings, op hem komen aanrennen; door
„ welke vuurgeeving de Gouverneur met eenige anderen van de
„ voorsten van 't Paard buiteld, en de andere Paarden, ver-
„ schrikt door den slag van 't schiet geweer, herwaarts en der-
„ waarts vliegen.

Gemelde Gouverneur van *Rasboet* gevallen zynde, was nog niet dood; waarop de Hollanders toeschooten, hem verder afmaakten, en zyn Paard, met nog een ander, magtig wierden.

Doch deze vreugd van overwinning scheen kort daarna getemperd te worden, doordien 'er, na een tydlang voortgegaan te hebben, wederom twee troepen *Rasboetze* Ruiters van achteren op hen kwamen toerennen; doch 't Salvo, door de achterhoede der Hollanders op hen gedaan, maakte hen zo spoedig vluchtende als de eersten. Ondertusschen was het zo erg niet, of zy verzamelden zich weeder, bleeven den troep der Hollanders geduurig op zyde, doch buiten schoots, en vervolgden hen aldus, waarschynlyk om beter gelegenheid af te wachten; terwyl de andere *Rasboetzen*, die hier en daar in Kreupelbosschen lagen, hen in 't voorby of doorgaan veel schade deeden met Roers en Pylen; en schoon zy 'er nu en dan eenigen overhoop schooten, zy wierden echter vervolgd, tot dat ze digt by 't Koningryk *Decan* waren.

Na dat ze in deze geduurige ontrusting nog 6 mylen voortgegaan waren, wilde het geluk, dat het volk van *Decan*, die toen tegen de *Rasboetzen* Oorloogden, hen te hulp kwam, waarop de laatstgemelden, zulks bespeurende, in een oogenblik verdweenen. De Gouverneur van *Decan* onthaalde de Hollanders en hun gevolg zeer vriendelyk, en bragt hem omtrent een half uur gaans Landwaart in, onder 't gebergte van *Gatos*, alwaar hy hen door eenigen van zyn Volk liet bewaaren. Zy hadden by die schermutzelingen 3 dooden, en 18 zo met Roers als met Pylen gevaarlyk gekwetsten bekomen, en bleeven daar dien nacht onder goede bewaaring, om hunne gekwetsten te verbinden. Des anderen daags wierden zy door 8 of 10 Ruiters van den Gouverneur afgehaald, en gebragt tot aan het Dorp *Callara*, op 't hoogste van dit Gebergte gelegen, alwaar zy ook Tol moesten betaalen; want schoon ze een geleide by zich hadden, en een Pas van den Koning, het kon niet baaten, voor 30 stukken van achten raakten ze vry.

Ter-

Terwyl ze hier waren verstonden zy van een Indiaan, wat de *Rasbooten* by het vervolgen der Hollanders verlooren hadden; te weeten, den Gouverneur van 't Koninglyk Kasteel, om wiens wille 5 van zyne meest geliefde Vrouwen, en twee zyner Slaaven, levendig by hem in 't vuur moesten springen; voorts nog 9 Ruiters, 76 Voetknechten, en 7 Paarden. Ondertusschen zou het echter slecht met *van den Broek* en zyn volk afgeloopen hebben, zo ze dien nacht niet in 't Koningryk *Decan* waren geraakt, doordien het gantsche Land reets op de been gekomen was.

Des anderen daags vertrokken zy, om dat ze nog wat te na by de grenzen waren, van hier naar een Stedeke by het Kasteel *Wandanderin*. Aldaar wierden zy van den Gouverneur gewaarschouwd, dat ze wel op hunne hoede moesten weezen, dewyl *Mahder Gaan*, Officier van *Melik Ambar*, overste van 't Koningryk *Decan*, met 200 Ruiters op hen paste, om dat men meende, dat ze niet anders dan Goud en Zilver by zich hadden. *Van den Broek* zondt daarop den Onderkoopman met een Geschenk, en de Pas van den Koning zyn Meester, voor uit aan den Officier, en liet hem verzoeken om bystand voor zyn gekwetste volk. Hy de Pas gezien hebbende, liet terstond zyn volk op ontbieden, en hen vry door het Land reizen.

Te *Wandanderin* twee dagen uitgerust hebbende, vertrok men van daar, en na nog 7 Dorpen en twee Steden gepasseerd te hebben, bereikten zy het Stedeke *Patoda*, dat 24 uuren verder, en daar het Land zeer vruchtbaar is. Ook liggen hier twee hooge bergen, op ieder van welken een Kasteel staat, het een *Anneke*, en 't ander *Tanneke* genaamd, en daar slechts een naauwe doorgang tusschen beide is. Zy bleeven te *Patoda* 3 dagen stil, om de gekwetsten wat rust te geeven; doch dewyl dezelven niet wel voort konden, besloot *van den Broek* hen daar te laaten met den Onderkoopman, en met de gezonde Manschap zynen tocht te vervolgen.

Zyne zieken dan in de goede bescherming van den Gouverneur, dat een vriendelyk man was, bevolen hebbende, ging hy op reis, en na 16 Dorpen door gegaan te hebben, kwamen zy den derden dag aan het Stedeke *Nisiampor*, 34 uuren van *Patoda*, en slechts een uur van *Doltabar*, de Hoofdstad van *Decan*. Des anderen daags begaf hy zich met een gevolg van eenige Ruiters en an-

ander volk naar de Hoofdstad, maar men wilde hen, om dat ze Vreemdelingen waren, niet binnen laaten, zo dat ze hun optrek in de voorstad, die zeer uitgestrekt is, moesten neemen. Deze Stad legt in een effen plein aan den voet van een hoogen Berg, die rondachtig, en van beneden af wel 60 voeten hoog zo glad is als een muur, en boven op met een sterk Kasteel voorzien, daar men niet in komen kan, dan door een smallen weg uit de Stadt, die met dubbele Wallen, en Graften, van blaauw Arduin steen omringd, en rondsom met Schiet-Torens voorzien is, zo dat ze voor onverwinbaar gehouden wordt. De meeste Vrouwen van den Koning en der Edellieden onthouden zich in die Stad, wanneer de Mannen te Veld zyn, gelyk ze toen waren.

Des avonds weder te *Nisiampor* by zyn troep gekomen zynde, vertrokken zy des anderen daags naar 't Leger van *Melik Ambar*, en sloegen hunne Tenten op by 't Kwartier van den Koning van *Golconda*. Want *Melik Ambar*, Veldoverste, of Regent van 't Koningryk *Decan*, was in Oorlog tegen den grooten *Mogol*, en wierd geholpen door de Koningen van *Golconda*, van *Visiapour* en van *Ballegate*, en lag toen met een Leger van 80 duizend Ruiters, behalven 't voetvolk, ter plaatze daar de *Mogollen* door moesten om in hun Land te komen.

Eenige dagen hier gelegen en een nieuwe Pas van den Koning voor zyn achter gelaaten Volk verkreegen hebbende, begaf *van den Broek* zich naar *Melik Ambar*, om hem te begroeten. Hy was een zogenaamde *Habessy*, uit het Land van *Paap Jan*, zwart en lang van Persoon, met een barsch wezen en witte verglaasde oogen, zeer bemind en ontzien van zyn Volk, en van alle anderen, om zyne dapperheid; zynde voordeezen de Slaaf van een Edelman geweest, die hem voor 20 *Pagoden*, à 4 Gulden 't stuk, gekocht had. Na de dood van dien Edelman, die bygeval niet ryk was, trouwde hy de Vrouw, en maakte zich groot en magtig door gelukkige onderneemingen. In 't eerst begaf hy zich aan 't Rooven en steelen in 't gebergte, alwaar hy veel aanhang kreeg, en wel haast 5000 Man te Paard sterk was. *Nisiamsia*, Koning van *Decan*, stelde alle mogelyke middelen in 't werk, om hem zulks te beletten, doch hy kon in 't gebergte niet bestaan tegen *Melik*, die veel te loos was, en de door- en toegangen in 't gebergte beter wist. Dus een tydlang tegen elkander geöorloogd hebbende,

ontdekte *Nisiamsia*, dat de groote *Mogol* hem op den hals stonde te komen, weshalve hy *Melik* den vrede aanbood, en hem groote inkomsten beloofde, ingevalle hy hem wilde helpen tegen den *Mogol*. Maar *Melik* een doortrapte Knaap zynde, en des Konings verlegenheid merkende, sloeg die aanbieding af, en vervolgde den Plonder-Oorlog tot dat hy 8000 Man sterk was en dagelyks nog meer toeloop kreeg.

Koning *Nisiamsia* wel ziende, dat hy *Melik* niet ten onder brengen kon, liet hem andermaal nog grooter voordeelen aanbieden; waarop *Melik* zyn slag waarnam, en ten antwoord gaf, dat hy, ingevalle de Koning zyne Dochter tot eene Vrouwe en Koninginne wilde trouwen, hem tegen den *Mogol* bystaan, en zyn Vriend zou blyven. De Koning bewilligde daarin, en trouwde de Dochter van *Melik* met groote pracht en statie, volgens de gewoonte des Lands, bezorgde hem rykelyke inkomsten, en stelde hem tot zyn Veldoverste, in welken post hy ook een tydlang veel roems behaalde.

Maar gelyk de jalouzie sterk heerscht onder de Vrouwen, zo ging het ook hier; want de eerste Vrouw des Konings, eene *Persiaansche Dame* zynde, by dewelke hy een Zoontje had, raakte in woorden met deze laatste, en verweet haar, dat ze maar een *Cafferin* en Byzit des Konings, en haar Vader een Rebel was. De *Meliksche* dus gehoond, liet zulks heimelyk aan haar Vader berichten, die, om dat de Koning de andere Vrouw daar over niet bestrafte, zodanig vertoornde, dat hy den Secretaris des Konings, door groote beloften en giften, zo verre bragt, dat deze zynen Meester door een Drank deedt sterven.

Na des Konings dood aanvaarde *Melik Ambar* de Regeering, en liet den jongen *Nisiamsia*, toen 5 jaaren oud zynde, voor Koning uitroepen, na dat hy de Moeder ook heimelyk had laaten vergeeven. Ondertusschen Regeerde hy zo wel, en Oorloogde zo gelukkig, dat alle de Onderdaanen des Ryks even groote achting en ontzag voor hem hadden, en dat men hem, alle voorige ondeugden ter zyden gesteld, voor een der schranderste, billykste en Staatkundigste Vorsten van dat gantsche Land kon houden. Want hy onderhielt een goede orde in 't Ryk, en een strenge Krygstucht onder zyne Troepen; hy bestrafte de Dievery scherp, zo dat men wel met Goud op het hoofd door zyn Land mogt gaan;

hy was zulk een Vyand van Dronkenschap, dat niemand de stoutheid durfde hebben, van sterken Drank in zyn Leger te brengen, dat wel 4 uuren gaans in den omtrek besloeg.

Wanneer *van den Broek* by hem in de Tent kwam, daar ook de jonge Koning was, toen 12 jaaren oud zynde, zo liet hy hem op een stoel kort by hem gaan zitten. En na dat ze over verscheiden zaaken gesprooken hadden, vereerde *van den Broek* hem een *Japansche Sabel* en een *Javaansche Krits*, welken hy met veel beleefde dankzeggingen ontfing. Hy liet hem ook terstond een Pas geeven voor zyn achtergelaaten volk, en beschonk hem met een Gouden en kameels hairen-kleed, het welk de grootste eere was, die men in dit Land een Vreemdeling kon aandoen. Hy verzocht hem, in zynen Dienst te blyven, beloofde hem 100 Pagoden, dat is 400 Gulden, 'smaands, en nog het inkomen van een schoon Dorp. Doch *van den Broek* bragt hem aan 't verstand, dat hy, als met duure Eeden aan de Hollandsche Comp. verbonden zynde, zulks niet konde, doch anders gaarne zou doen.

Geduurende dit gesprek verscheenen daar eenige *Raspoetsche* Gezanten, die zich lieten aandienen, en welken hy binnen liet staan. Deze Natie moet, in vergelyking van de anderen, slecht van Paarden voorzien zyn geweest, of het tot een schande gerekend hebben, dat andere Natien hunne Paarden gebruikten: want zy verzochten *Melik Ambar*, dat hy geliefde te maaken, dat ze de twee Paarden, welken de Hollanders van hen veroverd hadden, wederom kreegen. *Melik* begon 'er hartelyk over te lagchen; zeggende, daar is de Hollander zelfs, ziet dat gy ze van hem wederom krygt; waarom hebt gy lieden die laaten neemen? en daar mede moesten die Gezanten vertrekken.

Van den Broek hierop een Vriendelyk afscheid van *Melik Ambar* genomen, en, begeleid door zynen Secretaris, al het merkwaardige bezichtigd hebbende, inzonderheid zynen Paardestal, waarin zyn Arabisch Lyfpaard stondt, dat 3000 *Pagoden*, dat is 12 Duizend Guldens gekost had; vertrok hy van daar den 23 November, en na 8 Dorpen en een Stedeke gepasseert te zyn, kwamen zy des avonds in het Dorp *Iekedonne*, 12 uuren van 't Leger, en behoorende onder den grooten *Mogol*. Hier moesten zy het brandhout by 't pond koopen, en de Vragt-Ossen als de Paarden laaten beslaan, om den scherpen grond der Bergen.

Na

Na dat men nu ruim 90 uuren door dit Land gegaan, en wel hondert Dorpen en eenige Steden gepasseerd was, bereikten zy het Koningryk *Golconda*, en kwamen by de Stad *Caulas*; maar mogten niet binnen komen, vermits zy, uit het Mogols Land komende, als verspieders wierden aangemerkt, om dat deze Koning, gelyk reeds gezegd is, met den *Mogol* in Oorlog was. Hier lag ook een Leger van 6000 Man te Paard en 10 duizend te voet, om de strooopende *Mogollen* af te weeren, die al veele Dorpen verwoest hadden, gelyk de Hollanders onderwegen zagen, toen ze 36 uuren verder op gingen, daar ze by de Stad *Baganaga* kwamen, daar het Hof des Konings was. Doch ook hier mogten zy niet inkomen, maar moesten zich een half uur van de Stad nederslaan.

Hierop zondt *van den Broek* zyn Onderkoopman naar den Gouverneur van *Mazulipatan*, *Mier Cassim* genaamd, die toen aan 't Hof was, en liet hem kennis geeven van zyne aankomst. Des anderen daags ging hy zelfs by hem; waarop die Gouverneur hem de Commissie of Pas van den Koning afeischte, en hem een andere van zyn hand in de plaats gaf, met belofte van zyn Vriend te zullen blyven. Op deze belofte vertrokken de Hollanders des anderen daags van daar; maar naauwlyks 8 uuren verder aan het Dorp *Melik Tousiar* gekomen zynde, wierden zy met geweld te rug gehaald naar de Stad, en aldaar in eene oude Schuur opgesloten, na dat de Schout hen al 't Geweer afgenomen had.

Des anderen daags kwam de Koning te Paard voorby de Schuur, om by den Gouverneur van *Mazulipatan* te gast te gaan, alwaar *van den Broek* toen ontboden wierd, maar zo wys weder heen gaan moest, als hy gekomen was. Na 2 of 3 dagen hier gezeten te hebben, zonder dat men wist wat 'er de uitkomst van weezen zou, besloot *van den Broek*, den Hoofdofficier of Schout, door een goed Geschenk, te vrind te krygen: dit had een gewenschten uitslag; de Schout bragt hem by *Mier Mahomet Mommin*, Opperste Regent van 't Ryk, die hem terstond verlof gaf om te mogen vertrekken. Dus blykt, dat Geschenken veel doen konnen. Maar de meergemelde Gouverneur zulks vernomen hebbende, ontbood *van den Broek*, verzocht zyn Pas nog eens te mogen zien, en dezelve in handen hebbende, stak hy ze weg, zeggende, ik zal u een ander geeven; want ik vinde niet geraden, dat gy met zulk

een

een magt te *Mazulipatan* komt; gy zult naar *Pettepouli*, en van daar naar *Pelliacatte* gaan. Van den Broek was hier gantsch niet in gesticht, maar hy moest in schyn te vrede weezen, om niet langer opgehouden te worden.

Van hier dan vertrokken zynde, en binnen 5 dagen 56 uuren afgelegd, en 17 Dorpen doorgegaan hebbende, kwamen zy aan het Dorp *Abrahim Patam*, gelegen aan de Rivier, daar men over moet om naar *Pettepouli* te gaan; en terwyl men daar wat uitrusten wilde, ontfing *van den Broek* een Brief van *Hans de Haas*, die van wegens de Compagnie als Opperhoofd te *Pettepouli* lag, met bevel om aldaar te komen; maar het Volk was 'er ongenegen toe, en wilde naar *Mazulipatan*: derhalven liet *van den Broek* zich vooruit derwaarts brengen, en kwam 'er den 24 December. Doch des anderen daags kreeg hy tyding, dat zyn Volk, welk hem volgen wilde, in het Dorp *Normol*, op bevel des Koning, aangehouden was. Hy begaf zich terstond derwaarts, en vond zyne Manschap reeds tegen het Volk des Lands, dat zeer talryk was, in de Wapens staan, zo dat zyne komst noodzaaklyk was. Hy dus wel ziende, dat ze overheerd waren, en den Handel der Comp. aldaar niet willende ingevaar stellen, verzocht zeer vriendelyk, dat ze ongehinderd mogten voortgaan; doch het was vergeefs, en schoon ook de Heer *de Haas* zelf kwam, hy kon geen gehoor verwerven; zo dat ze wederom keeren, en door *Badora* en veel andere Dorpen naar *Pettepouli* moesten.

Op dezen te rugtocht hadden zy wederom veel tegenspoed; want in alle Dorpen wilde niemand hen eenige Mondkost verkoopen; derhalve reedt *van den Broek* des nachts te rug naar een Hollandsche Logie, daar echter ook niets te krygen was. By geluk vondt hy hier een Persiaans Koopman, *Mier Camaldin* genaamd, die met hem ging, en door zyne tegenwoordigheid maakte, dat ze hier en daar nog Mondkost voor Geld of goederen kreegen. Deze Koopman bragt hen tot voorby *Pettepouli*, om dat zy 'er niet in mogten, naar *Monte Pouli*, alwaar ze met groote moeite kwamen, en daar de Persiaan Borg voor hen moest weezen, dat ze ten eersten weder vertrekken zouden; zo dat, indien die Koopman niet by hen geweest was, zy groot gevaar zouden geloopen hebben: en dewyl 'er nog geen Chaloep was, zo als *de Haas* beloofd had, moesten zy dien nacht aldaar blyven, en onder den blooten Hemel campeeren.

Des

Des anderen daags kwam 'er een Jagt, maar zonder Boot of Schuit, en dewyl de Inwooners, om dat de Persiaansche Koopman weder naar huis gekeerd was, hen volstrekt geen Schuitje wilden leveren, om aan boord te komen, moesten zy door de barning heen waden, en half gaande en half zwemmende in 't jagt zoeken te komen; het welk hen des te moeilyker zou gevallen hebben, indien zy de Bagasie by zich hadden gehad, maar die had *van den Broek*, benevens eenige zieken, naar *Mazulipatan* gezonden. Eindelyk in 't Jagt gekomen zynde, zeilden zy naar *Palliacatte*, alwaar ze in 't begin van January 1618 aankwamen. 1617.

Zie daar den moeilyken en lastigen tocht van den Commandeur van den Broek in *Oostindië*, waarop wy wederkeerende naar 't Vaderland, nog moeten zeggen, dat, vermits 'er veele wervingen van Soldaaten en Matroozen in verscheiden Landen gedaan, en veele Nederlanders geronzeld wierden, de Staaten Generaal, in 't laatst van December dezes jaars, op Nieuw een streng Plakkaat daar tegen hebben uitgegeeven, om deze verleiding van de Soldaaten en Matroozen der Vereenigde Provinciën voor te komen.

Eindelyk zullen wy ten besluite van 't jaar 1617 nog aanmerken, dat, behalve andere reeds gemelde gebeurtenissen, ook dit jaar hier in nog merkwaardig was, dat het van half February eenige weeken achter een zo warm was, dat men den 11 Maart de jongens zag baaden, en het gras zodanig groeide, dat men half Maart alom de Koeijen in de Weiden zag, en dat alle vruchtboomen in vollen bloei stonden. Doch hier op volgde in April zulk een strenge koude, dat men de Beesten weder uit de Weiden haalen, en tot diep in Mai op stal zetten moest, en dat meest alle vrugten, door de langduurige koude, grooten schade leeden. Ook ontstondt 'er in den Zomer in Holland, en wel inzonderheid in *Waterland*, een zeldzaame ziekte onder 't Rundvee. De Beesten kreegen zo groote vuurigheid in de Bek, dat ze niet konden eeten, en dat 'er veele, met een gezond hart, van honger stierven, schoon de Boeren op veele plaatzen de Koejen het gras in den Hals staken, om ze nog in 't Leven te houden. Doch deze Plaage duurde niet langer dan 14 dagen, waarna zy in 't geheel weg bleef.



DERDE HOOFDSTUK.

Vervattende het vervolg der Kerkelyke geschillen, het veranderen van Magistraaten, hier en daar, het eerste afdanken van Waardgelders, enz. in den jaare 1618.

Op hoe veel zegen, eere en Achtbaarheid hadden de Vereenigde Nederlanden sedert eenigen tyd mogen roemen, daar de Zeevaart jaarlyks meer en meer bloeide, en daar de Staaten des Lands, naauwlyks uit de verdrukking in de rust gekomen, zich zagen aangezocht om onderstanden van Koningen, Vorsten en Republieken, als van *Vrankryk* tegen de Prinssen; van *Zweden* tegen Polen; van *Marokko* tegen zyne Mededingers; van *Venetië* tegen den Aartshertog *Ferdinand*; van *Savoje* tegen Spanje, enz. Was die glans van eere en achtbaarheid niet eenigzins verduisterd geworden, door de inwendige onlusten en Religie-geschillen, die in dit en 't volgende jaar ten hoogsten top gereezen zyn. Niet minder moet men zich verwonderen, dat eene eerst ontloken Bloem, (gelyk dit Gemeenebest toen nog kon aangemerkt worden) zo veele stormwinden heeft konnen doorstaan, en echter stand houden. Want aan 't gene wy tot dus verre gezien hebben, is gebleeken, dat niet alleen Provinciën tegen Provinciën waren, maar ook Steden tegen Steden, en Inwooners tegen Inwooners.

Alwaar de onlusten tot den einde van 't voorige jaar geduurd hadden, waren zy in 't begin van dit jaar in dezelfde gedaante. Te *Oudewater* was 't in den beginne dezes jaars op zyn hevigste, en de Contraremonstranten schynen toen aldaar te sterkste party te zyn geweest, gemerkt zy niet wilden gedoogen, dat de Remonstrantsche Predikant *Poppius* op Nieuwjaarsdag zou Prediken, en het zodanig wisten te schikken, dat *Lydius* reeds op den Stoel was, toen de andere in de Kerk kwam: ja zelf zy maakten 't den eerstgemelden zo verdrietig, dat hy besloot, de Stad liever te verlaaten, gelyk hy ook deedt.

Hier op gebeurde het des anderen daags den 2 January, dat 'er eene Nieuw herbouwde Lynbaan, toebehoorende aan een Contra-

traremonstrant, in brand raakte, en tot den grond verbrandde, waar by alle tekens te bespeuren waren, dat het door kwaadwilligen veroorzaakt was, gelyk eenige jaaren te vooren nog eens gebeurd was. Terzelver tyd ontstond 'er ook brand in een andere Lynbaan; doch deze werd nog tydig geblufcht. De Burgery, beducht voor verdere gevolgen, kwam in de Wapenen, en deedt den gantschen nacht de ronde door de Stad. De volgende morgen begaven zich eenige Leden van de Vroedschap, met de Schout, by den President Burgemeester, verzoekende, dat 'er ten eersten Vergadering van de Vroedschap mogt belegd worden, om betere orde te stellen op den brand. De Schout wilde daar toe niet verstaan; maar beleide eene Vergadering van Burgemeesters, Baljuw en Schepenen alleen.

Dit eenig misnoegen onder de Vroedschap verwekt hebbende, zo namen elf Leden van dezelve de vrymoedigheid, van zich naar de Vergadering der Magistraat te begeeven, met verzoek, datze mogten binnen staan. Men stondt hun verzoek toe, en binnen zynde, zeiden zy tot den Burgemeesteren, dat hun tyd van Regeering verstreeken, en het bygevolg noodig was, tot de verkiezing van anderen over te gaan.

Een der Burgemeesters zeide, dat hy wel wenschte ontslagen te zyn, maar dat hy reeds in den *Haag* daar om verzocht hebbende, de Advokaat had laaten zeggen, dat het nog eenige dagen zou aanloopen eer zyne Acte vaardig was, en dat men als dan de gantsche Vroedschap zou Vergaderen. Men stemde zulks toe, en verzocht tevens, dat 'er een premie mogt gesteld worden op de ontdekking van den Brandstichter, het welk ook ten eersten gedaan, en van 't Stadhuis afgeleezen wierd.

Den 5 January vergaderde de Magistraat en gantsche Vroedschap, als wanneer drie Burgers, van de overigen gemagtigd, aldaar verscheenen, en een Request inleverden, waarin zy te kennen gaven: „Dat de Burgery van *Oudewater* reeds in den jaare 1400
„van Graaf *Albrecht* van Holland de Loflyke Privilegie verkree-
„gen had, van de Magistraaten te mogen verkiezen; dat die Pri-
„vilegie in 't jaar 1511 door een octrooi van de Staaten van Hol-
„land en Westvriesland in zo verre geschort schynt te zyn, tot
„nader Orde; dat die tyd nu geboren was, doordien de Staaten
„in hunne laatste Vergadering belast hebben dat 'er in dezen

„ tyd niet anders dan Vreedzaame Mannen, en zodanigen tot „ Magistraaten moesten Verkoren worden, waar in de Gemeente „ mede genoegen nam; dat ze uit dien hoofde verwachtende „ waren, dat hun Ed. in de verkiezing van Burgemeesteren zich „ daarnaar zouden Reguleeren, op datze niet genoodzaakt wier„ den, om, volgens hun verkreegen recht, geen genoegen in de „ verkiezing te neemen; dat zy, Suppliantén, daarom van harten „ wenschten, dat 'er des wege geen misverstand of ongeluk ont„ staan mogt, enz.

Deze Burgers buiten staande, wierd by de Magistraat geraadpleegd, wat men daarin doen zou? Eindelyk besloot men, dat zeker Burgemeester aanblyven, en de Vroedschap nog een daar by verkiezen zou; als dan zou men 4 Heeren benoemen, om 'er de Burgers twee te laaten uitkiezen. Dit wierd de Gemagtigden aangezegd, die, vervolgens aan de vergaderde Burgery verslag daar van gedaan hebbende, aan de Magistraat ten antwoord bragten, dat de Burgers eenpaarig van gevoelen waren, dat zulks niet tot vrede en rust verstrekken zou, alzo de Man, door de Vroedschap benoemd, de voornaamste van de genen was, die de eerste onlusten in de Stad verwekt hadden; maar dat ze verzochten, ook een dubbel getal te mogen benoemen, op dat 'er de Vroedschap twee uit kiezen mogt, gelyk zy uit de opgave der Vroedschap gedaan hadden. Dit wederom in overweeging genomen zynde, wierd eindelyk toegestaan, waarop de benoeming door de Burgery, en de verkiezing door de Vroedschap geschied zynde, de nieuw verkooren Heeren zitting namen.

Hier op wierd des anderen daags een *Publicatie* van de puije van 't Stadhuis afgeleezen, behelzende eene aanhaaling van de lang geduurd hebbende onlusten, en de thans herstelde rust tot wederzyds genoegen; mitsgaders een verbod om elkander niet meer te schelden en lasterlyke toenaamen te geeven, op een boete van 25 Guldens, of zwaarder straffe.

Ten zelven tyde verscheen 'er een Bode van de Gecommitteerde Raaden uit den *Haag*, verzoekende Schriftelyk Bericht van het voorgevallene by de verkiezing van Burgemeesteren. Men zondt een der Burgemeesters met een Schepen derwaarts, om verslag te doen, maar zy ontfingen last van wegens de Heeren Staaten van Holland, om het in geschrift op te stellen, gelyk zy genoodzaakt waren te doen.

Kort daarna, toen men meende; dat alles in rust was, ontfing de Kerkenraad de Copy van een zwaare beschuldiging, die op de naaste Dagvaart der Staaten stondt ingeleverd te worden, waarin de Contraremonstranten ongehoorde misdaaden te laste gelegd, en de zaaken van den beginne af geheel anders, en op zyn bitterste afgeschilderd wierden. Dit verwekte niet weinig opziens en verwondering, te meer, dewyl 'er geen naam of tekening onderstond, door wien het opgegeeven was. Ondertusschen beslooten de Kerkeraaden en eenigen der Vroedschap, eene wederlegging van die beschuldiging op te stellen, en dezelve ook in de Vergadering van hun Ed. Mog. in te leveren. Hier in wierd het voornoemde Geschrift van punt tot punt wederlegd, en aangetoond, dat verscheiden gevallen verkeerd waren opgegeeven.

Deze beide Geschriften waren oorzaak, dat de Heeren Staaten den Kapitein *Cock*, te *Oudewater* Garnizoen houdende, benevens den Baljuw en eenige Heeren van de Remonstrantsche en Contraremonstrantsche zyde, in den *Haag* ontboden; alwaar zy, na veele twistredenen over en weder gevoerd te hebben, ernstig vermaand wierden, om onderling in vrede en rust te leeven, het welk ook vervolgens in die Stad tamelyk wel onderhouden wierd.

Wy hebben te vooren gesproken van den staat der zaaken te *Nymegen*, alwaar de oneenigheden over het stuk van de Religie, tusschen de Magistraats-Persoonen, die, zo wel als de meeste Burgers en Predikanten, meestal Remonstrants waren, nog sterk heerschten; wy hebben tevens aangetoond, wat de Magistraat, nopens de vernieuwing der Regeering, aan zyn Excell. Prins *Maurits* geschreeven had. Doch dewyl de Contraremonstrantsche Leden van de Magistraat en Burgery, schoon verre de minsten, de anderen in alles tegenstonden, zo dat 'er geene Collegiale Actens konden uitgevaardigd worden, en men voor erger gevolgen vreesde, overmits de Keurdag der nieuwe Regeering aanstaande was; zo begaf zyn Excell. zich derwaarts, en kwam 'er den laatsten December des avonds, in gezelschap van den Kancelier, twee Raaden, en een Rekenmeester van Gelderland, benevens de Richter van Veluwen-Zoom. Hy vondt de zaaken aldaar ten eenemaal in de war; de Regeering bestaande in 10 Remonstranten en 7 Contraremonstranten, gantsch verdeeld, en de Burgery ontrust, waar onder het gerucht verspreid was, dat de Stadhouder

der konden zou, om de Rechten en Voorrechten der Stad te krenken, zo dat men reeds byzondere Opstellen maakte en liet ondertekenen, om, gelyk sommigen zeggen, hunne Privilegien te handhaven, en volgens anderen, om onder dien naam de verkiezing der Magistraaten aan zich te houden, schoon dezelve sedert 27 jaaren door zyn Excell. of zyne Gecommitteerden geschied was, waar van wy de reden gezien hebben in den Brief, boven aangehaald; waar tegen de Contraremonstranten als de zwakste party, zegt men, den Prins verzocht hadden om over te komen, die daarom de bovengemelde Heeren uit den Landschappe en Hove van Gelderland by zich ontboden en mede genomen had.

De zaaken dan aldus gesteld, en de Militie aangezegd zynde, om zich gereed te houden ter verhindering van alle beroerten, zo begaf zyn Excell. zich op den 1 January, als de dag der verandering van de Magistraat, naar 't Raadhuis, alwaar de gantsche Magistraat in de Raadkamer vergaderd was. In die Vergadering deedt Prins *Maurits* eene Redenvoering, waarin hy te kennen gaf: „hoedanig hy met leedweezen vernomen had, dat zyne Ge„committeerden de verschillen, tusschen de Leden van deze Re„geering sedert eenige jaaren ontstaan, niet hadden konnen be„slissen; dat hy, tot zyn grooter misnoegen, geduurende zyn „aanweezen alhier, gezien had, dat 'er niet alleen valsche ge„ruchten verspreid, maar ook door Schriftelyke Opstellen ter „Ondertekening de gemoederen der Burgers gaande gemaakt „wierden, om zich tegen zyne goede meening, nopens de aan„stelling der Magistraaten, te opposeeren, en zyne verrichtingen „te verydelen, ook zonder kennis van zaaken, ter plaatze, daar „zulks behoord, hem daar van te ontslaan, tot verachting van „de authoriteit, hem als Stadhouder toekomende, en zulks in een „zaak, waarby de Stad zich na 27 jaaren wel bevonden had; „dat hy daarom thans ook het recht van aanstelling der Magistraa„ten begeerde te gebruiken, gelyk zulks alle jaaren door zyne „Gecommiteerden geschied was, enz.

Hier op bedankte hy de gantsche Magistraat voor hunne diensten, in 't verleden jaar, ten voordeele van de Stad, gedaan, en ontsloeg haar van den Eed, met verzoek van zo lang in een andere kamer te gaan, om nader orde te verwachten. Dit geschiedde; maar die Heeren maakten eene scheiding, gaande de Remon-

monstrants- en Contraremonstrants-gezinden ieder in een byzonder vertrek.

Dit gedaan zynde liet zyn Excell. de Raadsheeren hoofd voor hoofd, naar hunnen rang, oproepen en binnen komen. De eerste drie gekomen zynde, verzocht de Prins, datze geliefden te gaan zitten, en hunnen dienst waar te neemen als vooren; hier op vier anderen mede geroepen en binnen gekomen zynde, maakten zy een voor een zwaarigheid om den dienst der Stad op de keure van zyn Excell. te aanvaarden, en weigerden zitting te neemen, schoon tot viermaal des verzocht zynde, voorgeevende, gelyk in den Brief gemeld was, dat de Magistraats-Verkiezing door den Stadhouder met het begin van den *Treves* geëindigd, en aan de Gemeenslieden vervallen was, en dat ze derhalven de keure van zyn Excell. niet konden aanneemen noch opvolgen. Zy beriepen zich op de zes overige Raadsheeren, met verzoek, dat ze alle te gelyk binnen gelaaten en gehoord mogten worden. Dit toegestaan zynde, deedt één van hen het woord, en zeide in allen naam: „dat ze niet konden nalaaten, zyn Excell. nogmaals te „herinneren, dat by de heilzaame Reductie der Stad *Nymegen*, „onder anderen by de Capitulatie, vastgesteld was, dat de aan„stelling der Magistraaten wel by zyn Excell. verblyven zoude, „doch met die uitzondering, gedurende den Oorlog; dat de *Tre„ves* nu reeds zo veele jaaren geduurd hebbende, het recht van „zyn Excell. bygevolg geëindigd en aan de Gemeenslieden ver„vallen was, die nu van dat recht weder gebruik meenden te „maaken, en reeds gemaakt hadden, achtervolgens de Privile„giën, door verscheiden Keizers aan deze Stad, als een vrye „Rykstad, geschonken, dewelke alleen by Pandschap aan 't „Hertogdom Gelder was gebleeven, gelyk ze uit oude geschriften „konden aantoonen; dat ze derhalven hoopten, dat zyn Excell. „ingevolge zyner voorige affectie, die Privilegien handhaven, „en, in het aanstellen der Magistraaten, niets daar tegen onder„neemen zou; en dat, ingevalle zyn Excell. daarin geliefde voort„te gaan, zy daar tegen protesteerden en appelleerden aan de „Heeren Staaten Generaal.

Maurits dit alles aangehoord hebbende, gaf ten antwoord: „dat ze hem grootelyks verongelykten, door onder 't Gemeen

„te

„ te verspreiden, dat hy gekomen was, om de Privilegiën der „ Stad te krenken, overmits hy in alle zyne daaden het tegen- „ deel getoond, en altoos getracht had die voorrechten te hand- „ haven en te vermeerderen; dat ze onrechtmaatige wegen in- „ floegen, om hem van zyn recht te ontzetten, en hem te ver- „ hinderen in de aanstelling der Magistraaten, die hy zo lang on- „ gehinderd gedaan had; dat de Oorlog nog niet geëindigd was, „ schoon een *Treves* tusschen beiden kwam; dat ze sedert het begin „ van den *Treves* tot nu toe dit recht aan hem gelaaten hadden, „ en hy bygevolg oordeelde, niets gedaan te hebben, strydig te- „ gen hunne Privilegiën; doch dat hy, indien zy oordeelden dat „ het nu anders was, wel lyden mogt, dat het gebragt wierde „ ter plaatze daar 't behoorde; hen inmiddels ernstig vermaanen- „ de, wel toe te zien, dat ze niet deeden of ondernamen, stry- „ dig tegen zyn gezach, of, als Magistraaten, iets te doen, waar „ door verwarring, tot hun eigen nadeel, zou veroorzaakt wor- „ den, tegen de door hem aangestelde Magistraat, nademaal hy „ dezelve handhaven en tegen alle geweld beschermen zou; dat „ hy geen andere Magistraat of Wetgeevers erkennen zou, dan „ de gene, die hy aanstelde: dat hy voor nul en geener waarde „ verklaarde, 't gene zy, of de Gemeenslieden, daaromtrent in „ eene andere Kamer reeds gedaan hadden, en wel, zo als hy „ vernomen had, op een ongewoonen tyd.

Wyders verzocht de Prins, dat zy zich nader zouden bedenken. Zy, daar op, buiten getreden zynde, zondt zyn Excell. den Secretaris *Beyer* ten overvloede nog eens by hen, om hen te vermaanen, dat ze niet mogten weigeren, den Dienst der Stad wederom te aanvaarden; maar zy bleeven by de weigering, en stelden den Secretaris een *Protest* ter hand, het welk echter ongeleezen wederom gegeeven wierd, met aanzegging, dat, indien ze nog iets hadden voor te stellen, zy binnen komen en zulks doen konden. Zy kwamen wederom binnen, en leverden zelve het *Protest* over; doch zyn Excell. geliefde het niet aan te neemen, en zeide nogmaals, dat hem zyn recht zonder kennis van zaaken niet mogt of konde ontnomen worden, immers niet op eene wyze, als deeze, die genoegzaam eene soort van samenspanning te kennen gaf.

Vervolg van 't voorgevallene in den jaare 1618. enz.

Hierop ging de Prins tot de verkiezing van de Magistraat, en de Burgemeesters en Schepens benoemd, en zitting hebbende doen neemen, liet hy de Gemeenslieden binnen roepen, bedankte hen voor den dienst in 't verleden jaar gedaan, en ontsloeg hen van den Eed. Dezen daar op uitgetreden zynde, liet zyn Excell. eenigen derzelven wederom roepen, om ze op nieuw weder aan te stellen; maar zy weigerden zulks insgelyks, zeggende, dat ze den Eed als Gemeenslieden reeds afgelegd hadden in handen van de geweezen Magistraat; zo dat men ook hier in tot een nieuwe verkiezing moest treden. Ondertusschen waren 'er van de 22 vyf, welken zyn Excell. in hunne voorige bediening bevestigde, en de verkiezing der overigen aan de Nieuwe Magistraat overliet.

Voorts vertoonde hy aan de bedankte Gemeenslieden in 't breede, gelyk hy te vooren aan de Magistraat gedaan had, welke onbehoorlyke en ongerymde geruchten men had verspreid, als of hy gekomen was om de Privilegiën der Stad te krenken, waar door de Gemeente ontrust werd, daar hy in tegendeel dezelven altoos bevordert had, en bevorderen zou; met byvoeging, dat hy 't recht van aanstelling der Magistraaten, welk hem als Stadhouder toekwam, zo veel niet eens achtte, maar niet gedoogen kon, dat men hem zulks door onbehoorlyke wegen en middelen wilde ontneemen.

Na dit gezegde vertrokken de Gemeenslieden, en de Prins liet de vier Secretarissen der Stad binnen staan, hen beveelende, geen anderen voor Burgemeesteren en Raaden te erkennen, dan de tegenwoordigen, en zich wel te wachten van iets op den naam van de Stad of Magistraat te tekenen of te zegelen, dan 't gene by deze Burgemeesters en Raad belast wierd; het welk de Secretarissen beloofden te doen.

Hier op moesten de Roedraagers of Kamerdienaars hunne Roeden binnen brengen, welken zy uit handen van de nieuwe Burgemeesteren wederom ontfingen, met vermaaning van behoorlyke achting te toonen aan de Magistraat.

Wyders wierd den Deurwaarderen bevolen, aan niemand de Sleutels over te geeven, dan aan de jongste Burgemeester, gelyks men

men zulks van ouds gewoon was. Eindelyk wierd ook den Cipier en Stads-Boden aangezegd, dat ze hun Ampt en de bevestiging daar in moesten aanmerken als komende van de tegenwoordige Magistraat, en dat ze derzelver beveelen alleen hadden te gehoorzaamen.

Zyn Excell. vervolgens den Magistraat vermaand hebbende, hunne diensten behoorlyk waar te neemen, tot eenigheid van de Stad, tot handhaving van de Privilegiën, en tot welvaaren van 't Gemeenebest, vertrok hy van 't Raadhuis, en voorts, den 3 des avonds in 't Jagt gegaan zynde, naar den *Haag*.

De afgezette Magistraats Persoonen, of immers het grootste gedeelte derzelven, die, als we gezien hebben, zelfs alrede eene aanstelling gedaan hadden, met de keure, door zyn Excell gedaan, niet te vrede zynde, leverden hunne klagten in by de Heeren Staaten Generaal, en by de Staaten van Holland in 't byzonder, verzoekende herstelling, en vernietiging van 't gene de Prins gedaan had. De Algemeene Staaten hunne voorstelling en het tegengestelde van zyn Excell. in hunne Vergadering gehoord hebbende, verweezen die van *Nymegen* naar de Staaten van Gelderland. Ondertusschen onstonden in de Vergadering der Staaten van Holland verscheiden disputen, alzo dezelve verdeeld was in Remonstrants- en Contraremonstrantsgezinden.

De meergemelde acht Steden besloöten ten eersten, om ten voordeele der afgezette Magistraat aan de Staaten van Gelderland te Schryven; maar Dordrecht en die vier andere Steden waren daar tegen, niet willende dat die Brief op den naam van alle de Leden der Vergadering zou gezonden worden; het welk de zaak des te minder klem gaf.

Hierop wierd eindelyk van de eene party voorgeslagen, om de zaak tot een vergelyk te brengen, dat de Magistraats Persoonen, by zyn Excell. aangesteld, en die by de Gemeente verkooren waren, by beurten zouden Regeeren, van drie maanden tot drie maanden, of zo als men 't best daarin zou konnen overeenkomen; doch dit wierd, als eene onmooglykheid, van de andere party verworpen. Dus bleef het by de verwyzing aan de Staaten van Gelderland.

De Ridderschap en Steden van 't Vorstendom Gelderland en Graafschap *Zutphen*, in 't begin van Maart, op den Landdag verga-

gaderd zynde, verscheen zyn Excell. ook aldaar, op welken Landdag alles goedgekeurd, gepreezen, en zyn Excell. bedankt werd, voor dat hy de goede orde te *Nymegen* hersteld had. Ja zelf de Staaten van Gelderland beslooten eenpaarig, hunne Gemagtigden in den *Haag* te beveelen, dat ze het *Nationaal Synode* zouden helpen bevorderen, op dat het hoe eer hoe liever doorging, zo als by meerderheid van stemmen in de Vergadering der Staaten Generaal besloten was. Ook wierd de Prins op dezen Landdag gemagtigd, om met hun Hoog Mog. de Staaten Generaal de noodige middelen in 't werk te stellen tot afdanking van de *Waardgelders* in Holland, in *Utrecht*, enz.

Zo is 'er ook in 't begin van dit jaar door zyn Excell. eenige verandering gemaakt in de Regeering van zommige kleine Hollandsche Steden, dat echter nog van weinig belang was.

Wy hebben menigmaal gesproken van de Steden in Holland en Westvriesland, welker Gemagtigden de Staaten dier Provincie uitmaaken, en wy zullen nog meer gelegenheid vinden daar van te spreeken; derhalven zullen wy dezelven naar hunnen rang hier laaten volgen. Die van Zuid-Holland zyn: *Dordrecht*, *Haerlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsterdam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Gorkum*, *Schiedam*, *Schoonhoven*, en den *Briel*. Die van Noordholland zyn *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Monnikendam*, *Medenblik*, en *Purmerende*. Deze achtien Steden worden ter gewoone Dagvaard beschreeven, waar tegen de Steden *Oudewater*, *Woerden*, *Heusden*, *Geertruidenberg*, *Naarden*, *Muiden*, *Weesp*, en *'s Gravenhage*, nooit anders dan buitengewoon beschreeven worden.

Ondertusschen, gelyk zyn Excell. Prins *Maurits* de Staaten van Gelderland hadde overgehaald, om mede op het houden van een *Nationaal Synode* aan te dringen, zo begaf dezelve zich ook, in 't begin van Mai, in persoon naar den Overysselschen Landdag, welke te *Deventer* gehouden wierd. In deze Vergadering bragt hy de Staaten van Overyssel door zyne voorstelling zo verre, dat ze eindelyk stemden in 't houden van een Nationaal Synode, door dien hy hen verzekerde, dat dezelve nergens anders toestrekken zou, dan tot bemiddeling der Kerkelyke Geschillen, zonder iemand te benadeelen, of ter zaake van Godsdienst te bezwaaren; met byvoeging, dat men ook de andere Provincien, die deswege nog zwaarigheid maakten, insgelyks door goede redenen daartoe be-

weegen zou; mitsgaders dat de besluiten van die Synode niet gelden zouden, dan na dat ze door de gezamenlyke Provinciën waren goedgekeurd. Doch de Stad *Kampen*, meestal Remonstrants zynde, was zeer sterk tegen de Contraremonstranten; zy begeerde in die Synode niet te stemmen, en leverde daar en tegen een breedvoerig Vertoog, vervattende de oorzaak haarer weigering, aan de Vergadering over. En schoon het besluit evenwel naar den zin van Prins *Maurits* uitviel, bleef zy niet te min op haar stuk, en deed vervolgens al wat mooglyk was, ter verhindering van die Synode, gelyk de Staaten van *Utrecht* en de meeste Leden der Staaten van Holland.

De Landdag van Overyssel geëindigd zynde, begaf zyn Excell. zich van *Deventer* naar *Zwol*, van hier op *Hasselt*, en van daar op *Kampen*. Vermits nu in deze Stad zo wel de gantsche Regeering, als de Predikanten en de Kerkenraad, als gezegd is, Remonstrants was, en wel zo streng, dat de Contraremonstranten niet alleen geen byzondere Vergadering mogten houden; maar dat verscheiden Burgers, die zich wat scherp in woorden hadden uitgelaaten, of gebannen, of in zwaare Geldboetens geslagen wierden; zo waren deze gemelde Contraremonstranten, hoorende, dat de Prins zyne te rugreize over *Kampen* zou neemen, ten hoogsten verheugd; denkende dat zy 't nu gewonnen hadden, en dat zyn Excell. ook zekerlyk de Magistraat aldaar veranderen, en alle zaaken in orde brengen zoude: maar hy deedt 'er niet anders, dan de Magistraat te vermaanen, en op een beleefde wyze te verzoeken, dat ze wat inschiklyker weezen, en de Contraremonstranten niet zo hard behandelen zou; het welk zy hem beloofd, en volgens eenige Schryvers ook gedaan, doch volgens het getuigenis van anderen schielyk vergeeten hebbe. Wat 'er van zy, de Prins ging aldaar den 23 Mai in zyne Jagten, om over te steeken naar *Amsterdam*.

Zyne Doorluchtigheid vervolgens op de hoogte van *Muiden* gekomen zynde, kwamen hem aldaar een groot getal Jagten van *Amsterdam* te gemoete, en de Magistraat had intusschen de Colonellen en Kapiteinen van de Burgery doen waarschouwen, om in de wapenen te komen, gelyk geschiedde door 20 Vaandels Burgers en 3 Compagnien Soldaaten, alle op het heerlykste uitgedoscht. De Burgers wierden in reijen geschaard op den Dam en voor aan op het Water, en de Soldaaten op de Fluweele Burgwal en langs den weg naar 't Princen-Hof. De

De Colonel *Jonas Wyts* ging met 4 sloepen, elk voorzien met 20 fraai uitgedoschte Roeijers, zyn Excell. op het Y te gemoet, om hem te verwellekomen. By de aankomst voor den Boom losten de Jagten en de op stroom liggende Schepen hun Geschut, en de Trompetten lieten zich alom hooren. De Burgers en Soldaaten deeden een drievoudig *Salvo*, terwyl zyn Excell. door de Nieuwe- Oude- en Paapen-brug voer. Aan den Dam komende was aldaar een Steiger gemaakt en met blaauw Laken bekleed, waar over de Prins uit het Jagt tredende, heen ging. Voor dien Steiger op den Dam stonden de Heeren van de Magistraat, benevens de Colonellen en Kapiteinen der Burgery, om zyn Excell. te ontfangen en te verwellekomen, gelyk wy in de volgende Plaat vertoonen.



„ Hier ziet men de afbeelding, daar Prins *Maurits* uit het Jagt
„ getreden, over den steiger gegaan, en op den Dam gestapt
„ zynde, door de Magistraat en Burger Officieren ontfangen, en
„ verwellekomt word; terwyl de Burgers in reijen geschaard staan
„ op den Dam en voor aan op het water.

Voorts was 'er tegen de Waag aan een soort van *Theater* opgeslagen, waarop de Rederykers van de Kamer *in Liefde bloeiende* een

een fraaie vertooning tot vermaak van den Prins lieten zien, verbeeldende *Jupiter*, die op den Adelaar zittende zyn Excell. het Prinsdom van *Oranje* aanbood. Kort daarby was een *Triomphboog* opgericht, met het volgende Byschrift:

BENEDICTUS QUI VENIT IN NOMINE DOMINI.
dat is:
Gezegend is hy die daar komt in den naame des Heeren.

Vaarna eene Maagd, verbeeldende de Stad *Amsterdam*, den Prins en vergulden *Oranje-Appel* overgaf, verzeld met den wensch an een lange en gelukkige Regeering over dat Prinsdom en andee Landen en Heerlykheden.

Deze Vertooning ten einde zynde, begeleide de Magistraat zyne Doorluchtigheid, door de in reien geschaarde Burgery en Soldaaten, naar 't Prinsen-Hof, alwaar insgelyks een Triomphboog opgericht, en door de Brabantsche Kamer een Vertooning vervaardigd was op een *Theater*, waar voor de inhoud der Vertooning in de volgende verzen geschreeven stondt:

Menenius Agripp' 't oproerig Rome stilde',
Beloofd' hy de oude Wet getrouw invoeren wilde.
Alzo nu Nassau's-Held *beyvert 's Heeren werk*,
Strydt (zo hy trouwlyk plach voor 't Land) nu voor de Kerk.

Zo dra zyn Excell. in 't Prinsen-Hof was, schooten de Burgers en Soldaaten wederom een drievoudig *Salvo*, en trokken toen voorby den Prins die in 't venster lag.

Terwyl deze aftrekking geschiedde, hadden de Rederykers van de zogenaamde *Nederduitsche Academie*, wederom een andere Vertooning te water in Schuiten vervaardigd, en wel in dezer voegen:

Vooraf ging het wapen van zyn Excell. waarop die van de zeven Provinciën volgden, alle door een Oranjeband gesnoerd aan 't eerste wapen. De orde der Schuiten was aldus: in de *eerste* waren Muzikanten, speelende op allerhande Instrumenten; in de *tweede* de verbeelding van Prins *Willem* den I. doodliggende in den schoot zyner Gemalinne, daar nevens stonden alle de Kinderen van dien Vorst in witte zyde gekleed; in de *derde* een Oranjeboom, en eenige persoonen rondsom denzelven, met de han-

handen aan den boom; in de *vierde* stond een Man, verbeeldende zyn Excell. Prins *Maurits*, hebbende in de rechterhand een Lancie, en de slinkerhand aan deszelfs wapenschild, dat naast hem stond; in de *vyfde* 't Wapen van *Holland*, door eene Vrouw op de rechterhand gehouden, aan welker linker zyde een Man stond op de wyze des Lands gekleed; in de *zesde* het Wapen van *Gelderland*, met de verbeelding als de voorige; in de *zevende* 't Wapen van *Zeeland*; in de *achtste* dat van *Utrecht*; in de *negende* dat van *Vriesland*; in de *tiende* dat van *Overyssel*; in de *elfde* dat van *Groningen*. Alle deze Schuiten en Wapens waren, als gezegd is, door een Oranjeband aan de Schuit en 't Wapen van zyn Excell. vastgesnoerd. 1618.

Hierop volgden nog zeven Schuiten; in de zes eersten waren in ieder byzonder een der Natiën, die met de Vereenigde Provinciën in vrede leefden, of Bondgenooten van dezelven waren; alle gekleed op de wyze van haar Land. In de zevende Schuit was het Blazoen van de Nederlandsche Academie, of Rederyk Kamer, voerende een Byen-Korf met hun devis Yver.

Dus liep dezen dag ten einde, en des anderen daags woonde zyn Excell. met zyn gevolg den Godsdienst by; des nademiddags voer hy met eenige Sloepen door de Stad, en aan de Academie of Schouwburg komende, ging hy 'er in, waarop de Rederykers verscheiden Vertooningen maakten, en ten besluite het Treurspel van *Graaf Floris van Holland* speelden. Van hier de Stad verder doorvaarende tot in 't Y, zo begonnen alle de Schepen hunne Vlaggen te laaten waaien, losten hun Geschut, en lieten de Trompetters lustig opblaazen, tot dat zy Excell. wederom naar zyn Logement te rug keerde.

Den derden dag vertrok de Prins van *Amsterdam* naar *'s Gravenhage*, met een trein van verscheiden Koetzen, en wel vyftig wagens voor de Bedienden en Bagasie; wordende door ruim 300 uitgeleezen Burgers uitgeleide gedaan tot aan de Poort, en door 40 aanzienlyke Burgers te Paard tot aan den Overtoom; alwaar de Rederykkamers weder nieuwe Vertooningen hadden vervaardigd, te weeten 3 Wagens, ieder met zes Paarden bespannen. Op de twee voorste Paarden van ieder Wagen zaten twee Trompetters, en op de andere Paarden de Leden der Kamers, in hun byzonder gewaad. Op den *eersten* Wagen zat Jupiter op een ver

heven Troon met een Kroon op 't hoofd, en nevens hem andere Goden: op den *tweeden* Wagen zaten zeven Maagden, verbeeldende de zeven Vereenigde Provinciën, en op den *derden* Wagen zat de Hollandsche Maagd met haar zinnebeeldig Gezelschap.

Gemelde Rederykers alhier door den Prins vriendelyk bedankt zynde, en hun afscheid behoorlyk van den Vorst genomen hebbende, keerden te rug naar de Stad, en Reeden in die gedaante nog door verscheiden straaten, tot vermaak van 't Gemeen.

Ondertusschen wierden de zaaken in Holland hoe langer hoe neteliger, waartoe de gelegenheid van de eene en van de andere zyde geboren wierd: want wy vinden in een oud Schryver, 't welk de nieuwen niet aanhaalen, dat de Staaten van Holland in 't begin hunner Vergadering van half Mai dezes jaars, een besluit namen, achtervolgens 't welke alle Vermaakingen of Legaaten aan den Armen, zouden getrokken worden door de Remonstrantsche Armen, ten ware de Contraremonstranten daarin duidelyk benoemd wierden, en dat, by aldien 'er twyffel over viel, de beslissing niet zou staan aan 't Hof, maar aan de respective Steden, daar de vermaaking geschied was enz.

Deze Resolutie verwekte een groot misnoegen onder de tegenparty, en maakte de verbittering des te grooter. Men stelde alle mogelyke middelen in 't werk, om elkander den voet te ligten, en 't gene 'er reeds gebeurd, en door zyn Excell. gedaan was, bragt den Regenten van veele Steden in Holland, zo als ook die van *Utrecht*, in groote verlegenheid, ziende dat de dingen gantsch anders uitvielen, dan zy gehoopt hadden.

Misschien is dit de rede geweest, dat de Magistraat van den Briel eene toegeevenheid gebruiken, en toestaan wilde, dat 'er twee Contraremonstrantsche Predikanten beroepen, en in de publyke Kerk zouden toegelaaten worden te Prediken; onder voorwaarde echter, dat ze met de aldaar in dienst zynde Remonstrantsche Predikanten Broederschap houden, en dat de Ouderlingen en Diaconen gelykmaatig zouden zyn. Met byvoeging van een Voorschrift, hoedanig zy zich in 't verhandelen van de verschilpunten zouden moeten gedragen. Maar de Contraremonstranten, ook bespeurende dat de zaaken meer en meer naar hunne zyde begonnen over te hellen, sloegen zulks af, voorgeevende, dat ze geen Broederschap konden houden, zo lang 'er geen verzoening

was,

was, en zonder dat ze verzekerd waren, of de Regeering dier Stad zich wel aan 't oordeel van een Nationaal Synode zou onderwerpen. Diergelyke aanbiedingen wierden ook te *Rotterdam* en elders gedaan, maar zonder vrucht.

De voorgemelde verlegenheid van veele Steden in Holland, was oorzaak, dat ze eene soort van onderlinge verbintenis maakten, en de volgende *Instructie* aan hunne Gedeputeerden, ter Dagvaard gaande, mede gaven:

„ Wy Burgemeesteren, Schepenen, Raaden en Vroedschappen der Stad..... verklaaren, dat, alzo nu zekeren tyd herwaarts verscheiden zaaken in de Landen van Holland en Westvriesland voorgevallen en by de hand genomen zyn, directelyk strydende tegen de Souvereiniteit, Magt en Authoriteit van de Ed. Mog. Heeren Staaten derzelver Landen, Rechten, vryheden, en Privilegien, als ook van de Steden van dien, mitsgaders de Unie, Verdragen en Accoorden tusschen de Provinciën onderling gemaakt en aangegaan, zonder dat als nog daar van eenige behoorlyke reparatie is gedaan; en dat nog erger is tegenwoordig diverse geruchten gestrooid worden, waarby de Provincie van Holland en Westvriesland, en eenige Steden van dien, met daadelykheden worden gedreigd. Waar tegen hoognoodig is, dat met ernst en behoorlyke middelen, tot voorstandt des voorsz. Lands, der Steden en Leden van dien, Authoriteit en Gerechtigheden, worde voorzien; en de gene, die op dezelve tegens de oude voorschreeven Traktaaten, Unie en Accoorden, iet willen attendeeren, by publieke Authoriteit werden tegen gestaan.

„ Zo is 't, dat wy, naar goede deliberatie van raade en goede voorzichtigheid, van dezer Stede wegen, onze Gedeputeerden, die ter Dagvaard zyn ofte zullen worden Gecommitteerd, by dezen authoriseeren en volkomen magt geeven, generaal en speciaal, om met de Heeren Edelen en Gedeputeerden der andere Steden te helpen adviseeren, beraadslagen, en resolveeren op al zulke middelen, als tot tegenstand van de voorsz. Proceduuren alrede by de hand genomen, ofte nog te neemen, zyn dienende, en dezelve met alle bekwaamheid in 't werk te helpen stellen, tot voorstand des voorsz. Lands, Steden en Leden, Authoriteit, Vryheid en Gerechtigheid, en onderhouding

„ van de voorfz. Unie, Traktaaten en Confederatien, en daar
„ over malkanderen te voorzien en verzekeren met al zulke be-
„ loften van byſtand, hulpe en indemniteit, als men bevinden zal
„ noodig te zyn en te behooren, en generalyk om alles te mogen
„ doen, dat wy *Collegialiter* zelfs prefent zynde, dezen aangaan-
„ de, eenigfins zouden mogen helpen adviſeeren, reſolveeren,
„ en doen effectueeren.

„ Beloovende al het gunt by onze voorfz. Gedeputeerdens, in
„ 't gene voorſz. is, alrede is helpen adviſeeren en reſolveeren,
„ en als nog zal worden geadviſeerd, gereſolveerd en in 't werk
„ geſteld, voor goed, vaſt en van waarde te houden, zonder daar
„ tegen te doen directelyk ofte indirectelyk, ofte gedoogen ge-
„ daan te worden tot eeniger tyden: En of het geviel (dat Godt
„ Almagtig verhoede) dat iemand van onze voorſchreeven Gede-
„ puteerdens, die ter Vergadering van de voorſz. Heeren Staa-
„ ten, ter zaake van dezen, of van de propoſitiën, remonſtran-
„ tiën, adviſen of reſolutiën, by dezelve van onzentwege tot
„ 's Lands dienſte vrymoedig zoude mogen ingebragt worden,
„ als dat behoord, by wege van Feiten ofte Rechten binnen of
„ buiten deze Landen tot eenigen tyde worden geïnfeſteerd, ge-
„ inquieteerd, ofte beſchadigd, in Lyf of goed, dienſten, ſtaat,
„ ofte Offitiën: zo neemen wy 't zelve aan tot onzen laſte, om
„ het zelve af te weeren, en behoorlyk te doen repareeren, en
„ te vergoeden; houden 't zelve in allen ſchyn, als of zulks tegen
„ den Staat en 't welvaaren dezer Stad geſchied ware.

„ Onder verband van alle Stads-Goederen, als naar behooren.
„ Des te oirkonde hebben wy 't Segel der zaaken des voorſz.
„ Stads hier beneden op 't *Spatium* gedrukt den 14 Mai 1618."

Hieraan ziet men, dat de ſtaat der zaaken van beide zyden nog hard tegen hard was; en men kon 'er genoegzaam uit voorſpellen, dat 'er eerlang een verſchriklyke uitbarſting te verwachten was. De Hoofden der beide partyen werkten om 't zeerſt tegen elkander. Prins *Maurits*, als het Hoofd der Contraremonſtranten, was geſterkt door de meerderheid van ſtemmen der Staaten Generaal, door 5 of 6 voornaame Steden van Holland enz. De Advocaat van *Oldenbarnevelt*, als het Hoofd der Remonſtranten, door de meeſte Steden van Holland, door *Utrecht*, enz.

De Prins, die, volgens het getuigenis van zeker Schryver, wel

wel merkte, dat hy zyn oogmerk, om *Barnevelt* den voet te ligten, en zyne maatregelen te dwarsboomen, niet zou bereiken, zo lang de Magistraaten der Steden, die zo veele jaaren ooggetuige van zyn gedrag waren geweest, in hunne Bediening bleeven, en, door 't gezach hunner ampten, den goeden raad voorstonden, dien hy eertyds aan Holland en de gantsche Republiek gegeeven had; zo dat hy, eer hy iets ondernam tegen de Hollandsche Steden, die het met *Barnevelt* hielden, een proef nam van zyn gezag aan die van *Nymegen*, enz.

Ondertusschen waren alle deze dingen doorgegaan, schoon de Gemagtigden van *Haerlem*, reeds in de voorige Vergadering der Staaten van Holland, openlyk te kennen hadden gegeeven, wel verzekerd te zyn, dat 'er menschen waren, die hun best deeden om het gezach der Staaten onder den voet te werpen, en 's Lands vryheid te onderdrukken; klaagende tevens over de Smaad- en Lasterschriften, die dagelyks uitkwamen tegen de Staaten, en tegen de Magistraaten der Steden, die de Wetten en Rechten op den ouden voet, en volgens de Resolutien der Staaten, zochten te handhaven, zonder dat 'er poogingen gedaan wierden om zulks te beletten; met byvoeging van een Verklaaring, vervattende in acht pointen, hoedanig zy oordeelden, dat 'er gehandeld moest worden in de Politieke en Kerkelyke zaaken. Dit geschrift was zeer nadruklyk opgesteld, zo men zeide, door *de Haan*, *Hogerbeets* en *de Groot*, Pensionarissen van *Haerlem*, *Leiden* en *Rotterdam*, en voor de inlevering overzien door de Gemagtigden der acht Steden, en door den Advokaat van Holland: 't is echter van weinig vrucht geweest by de andere party. Doch waren 'er in voorige jaaren Schimpschriften van weêrskanten uitgekomen, men zag 'er in dit jaar niet minder, en wel voornamelyk tegen den Advokaat *Oldenbarnevelt*, die zeer scherp waren, als onder anderen, *Praktyk van den Spaanschen Raad*, waarin hy beschuldig wierd, Geld van *Spanje* genooten te hebben; gelyk men dan ook voorgeeft, dat de Princes Weduwe van *Oranje* zou gezegd hebben, dat de Prins bericht van *Brussel* had, dat *Oldenbarnevelt* Geld uit Spanje ontfangen had, het welk sommigen op eenige koffers met Pistoletten begrootten, en dat zyn Excell. zulks niet onwaarschynlyk voorkwam. Men voegt 'er by, dat men duidlyk merken kon dat hy 'er aan geloofde, door dien hy den Graaf van *Kuilenburg*,

die de Remonstrantsche party toegedaan was, zou geraden hebben, die party te verlaaten, of dat het hem schadelyk zyn zou, aangezien die party naar Spanje wilde; dat de Graaf bewys daar van vraagende, tot antwoord gekreegen had, dat het nog geen tyd was, dat men eerst platte formen moest maaken over eenigen, en dat zyn Excell. op het zeggen van den Graaf, dat men dien weg inslaande, recht naar Spanje ging, zou gezegt hebben, *beter zo als anders, en dat men haast zien zou, wie de styfste beurs had.*

Niet minder haatelyk en schimpende voor den Heer van *Oldenbarneveld* was een ander geschrift, genaamd: *Noodwendig en levendig Discours van eenige getrouwe Patriotten, en Liefhebbers van 't Vaderland enz.* Waarin de Schryver vooraf zegt:

„ *Vrye Nederlander, getrouwe Patriot*, men zoekt u allenthalve „ te abuseeren; men heeft deze Nederlanden in deze troubelen „ gebragt, en ondertusschen roept men vrede, de rechte middelen „ nochtans, om 'er toe te komen, wil men niet gebruiken; die „ ze aanwyzen en zoeken by der hand te neemen, schelt en lastert men schandelyk: wyst zyn Excell. eenige remedie aan, „ doet hy eenig devoir voor de goede zaake, uit kracht van zyn „ Ampt, als Stadhouder en Gouverneur Generaal, men beschuldigd hem, dat hy de Souvereiniteit van 't Land zoekt te incorporeeren: doen het de Gedeputeerden uit de Staaten van de „ respective Provinciën in de Vergadering der Heeren Staaten „ Generaal, men protesteert tegen dezelven, als die by der hand „ neemen 't gene, waar over zy niet te disponeeren hebben: doen „ het eenige Magistraaten van Steden, men zegt, dat ze hun „ eigen voordeel zoeken; doen het de Hoven van Justitie, men „ sluit ze de hand; doet het de Koning van Grootbrittanje, door „ zynen Ambassadeur, men dryft den spot met hem en schelt „ hem voor dwaas, men weegt hem en zynen Gezant, mitsgaders de goede Magistraaten en Predikanten, in een Weegschaal; men roept de Roervinken op, tot een Inlandschen Oorlog, en bouwt de goede Gemeentens Kasteelen voor de neus, „ door 't aanneemen van Waardgelders enz."

Hier op gaat de Schryver voort, en redeneert zeer scherp en zo onbewimpeld, dat men niet behoeve te vraagen, wien hy bedoelt, gelyk aan dit eene volgende staaltje kan afgemeeten worden;

dent; alwaar hy, van de Remonstranten spreekende, zich aldus uitdrukt:

„ Let op haar bedrog. Zy zeggen, dat ze begeeren te blyven
„ by de Gereformeerde Religie, en zy vreezen 't oordeel der
„ Gereformeerde Kerken: zyn de Gereformeerden Kerken hun-
„ ne tegen party, hoe zullen zy 'er dan by blyven? blyven zy 'er
„ by, hoe vreezen zy haar oordeel? De voornaamste Belhamel
„ van de ongefondeerde Protesteerders schryft in zyn genaamde
„ Godsdienstigheid, *dat de Kerk oordeelt van de Leere der Kerken*,
„ en als men zyn eigen Regel volgen wil, preutelt en protesteert
„ hy 'er tegen. Maar het geheim van deze Misse verstaat alle
„ man niet. Laat ons het dan zeggen, die 't allengskens geleerd
„ hebben enz."

Behalve dezen, zag men nog veele andere Geschriften, als *Wee Klagte der Batavische Maagd*; de *Armiaansche vaart naar Spanja*; de *Haarlemsche Herminiaan*; *Discours of uitlegging van den Gouden Stok*; *Remonstrantie van Uitenbogaart*, enz. Doch alle deze Spotschriften waren zonder naam, tot dat 'er eindelyk een uitkwam met de naamtekening van *Jan Dankerts*, voorheen Notaris in den Haag, en naderhand te Amsterdam, die men zegt, dat voor dezen nog eens wegens een diergelyk geschrift vervolgt, doch door toe doen van *Uitenbogaart* verschoond was. Hy zegt onder anderen in dit werkje, te konnen bewyzen, dat *Oldenbarnevelt* 120 duizend Dukaaten, en *Uitenbogaart* 80 duizend Guldens in Goude speciën ontfangen had; wyzende den genen, die het nader wilde weeten, naar *Brussel*, daar het op de Registers stondt. Doch men kan niet gelooven, dat hy die Registers gezien heeft, en ook komt dit onwaarschynlyk voor, om dat het in de beschuldiging van *Barnevelt* niet aangehaald wordt.

Ondertusschen kwam dit Geschrift by toeval, en op een zonderlinge wyze, den Advokaat in handen, doordien de Schryver het zelve verlooren, een ander het gevonden, en aan *Barnevelt* gezonden zou hebben. Hoe 't zy, hy was het magtig, en bragt het in de volle Vergadering der Staaten van Holland, zeggende, dat 'er nu een Schryver was, die zyn naam niet verborgen had, en verzoekende, dat men hem zou laaten komen, op dat hy, zo wel als *Uitenbogaart*, zich tegen hem rechtvaardigen mogt. Men schreef ook ten dien einde naar Amsterdam, alwaar *Dankerts*

wel

wel in arrest genomen, maar niet overgeleverd wierd, schoon de Fiskaal 'er zelf omkwam.

Alle deze en diergelyke geschriften, onder welken 'er ook een was, waarin de Avokaat vergeleeken, en gelyk gesteld wierd, met den Franschen Maarschalk *d'Ancre*, hadden, by deze gesteltenis van zaaken, vryer veld, en meer beschutting, dan in voorige jaaren, door dien 's Lands Voorspraak nu openlyk met zyn Excell. overhoop liggende, zulks des te minder weeren konde. Hierom nam hy 't besluit (men zegt, op aanraading van de Princes Weduwe van *Oranje*) om zich in geschrifte te rechtvaardigen. Daarop schreef hy een breedvoerigen Brief aan Prins *Maurits*, waarin hy betuigde, niet te weeten, dat hy zyn Excell. ooit reden gegeven had om op hem misnoegd te zyn *, te gelyk aantoonende welke diensten hy aan de Vereenigde Nederlanden en aan 't Huis van *Oranje* had gedaan; het welk hy nog uitgebreider deed in zyn vertoog of *Remonstrantie* aan de Staaten van Holland en Westvriesland, welke vervolgens in Druk uitkwam, en waarin hy zyn afkomst en gantsche Levensloop verhaalt, en 'er vervolgens zyne advyzen aan de Staaten, aan de Ridderschap, aan de Gecommitteerde Raaden, enz. byvoegde; mitsgaders zich verdedigde wegens verscheiden beschuldigingen.

Deze Remonstrantie was zo dra niet in 't licht gekomen, of 'er verscheen een geschrift, ten nadeele van den Advokaat, genaamd *Provisioneele opening van verscheiden zaaken, gesteld in de Remonstrantie van den Heer Advokaat van Holland en Westvriesland, tot nader onderrichting, zoo van haar Ed. Mog. als van alle getrouwe Patriotten en Liefhebbers des Vaderlands.*

Doch de Staaten verklaarden terstond, by openbaar Plakkaat, dit boekje voor een Eerroovend Lasterschrift, met een premie van 500 ponden van veertig Grooten, voor den ontdekker van den Schryver en Drukker, met belofte van pardon voor den genen, die medeplichting zynde, zou openbaaren, door wiens beleid en toedoen zulks geschied was; met byvoeging, dat zy den Ad-

* Zeker Schryver maakt eene onderstelling, die wy voor zyn rekening laaten; zeggende: „ 't Was waar, dat Maurits geen wettige reden daar toe „ had; maar zo 't waar is, dat Barnevelt hem had ontraaden Graaf van Hol- „ land en Zeeland te willen worden, gelyk *du Maurier* zegt, dan behoefde „ hy geen andere reden te zoeken. 't Kwaadste was, dat men die snaar „ niet durfde roeren, noch dit openbaaren.

Advokaat, om zyne langduurige en getrouwe dienften, genomen hadden en nog namen in hunne byzondere befcherming en *Sauvegarde*. Maar dit Plakkaat wierd niet afgekondigd in de Steden, welke niet geftemd hadden in dit befluit der Staaten. 1618.

Het duurde ook maar weinig dagen na de afkondiging van 't Plakkaat, of men zag in Druk uitkomen zeker Werkje, genaamd *Advertiffement aan alle goede inwooners en Liefhebbers van deze Nederlanden, omme van een iegelyk geleezen, en in 't binnenfte van zyn hart gedrukt te worden.* Waarin onder anderen gezegd wordt:

„ Dat de natuurlyke Hollanders, goede Religionsverwanten „ en getrouwe Patriotten, gezien hebbende een Plakkaat, uit„ gegeeven op den naam der Staaten van Holland en Weftvries„ land, tegen zeker boekje, genaamd *provifioneele opening* &c. „ in zommige Steden afgekondigd; en vreezende dat veele goede „ Burgers ligtelyk verkeerd onderricht mogten worden; zich ge„ noodzaakt vonden, om, zo ter verdediging van hunne Eer en „ de geftelde waarheid, als tot grondige onderrichting der Burge„ ren, tot voorftand der Chriftelyke Gereformeerde Religie en „ wettige Regeering, en de vry- en Gerechtigheden dezer Landen, „ te adverteeren, dat het gemelde Plakkaat wel uitgegeeven was „ op den naam der Ridderfchap, Edelen en Steden van Holland „ en Weftvriesland, maar dat de Steden *Dordrecht*, *Amfterdam*, „ *Schiedam*, *Enkhuizen*, *Edam*, en *Purmerende* daar niet in bewil„ ligd hadden.

„ Dat ze, zonder den inhoud van 't boekje in verfchil te trek„ ken, reden daartoe hadden, overmits de andere Steden het „ Plakkaat van de Staaten Generaal tegen de *Waagfchale* niet had„ den willen publiceeren, noch de *Juftificatie* der zogenaamde „ fcherpe Refolutie intrekken, die zonder naam van Schryver of „ Drukker uitgekomen was.

„ Dat het Plakkaat der Staaten van Holland en Weftvriesland „ niet door de volle Vergadering goedgekeurd was, maar alleen „ door de genen, die van den grooten Penfionaris, als hoofd en „ beleider der nieuwe Factie, misleid wierden; dat ze de natuur„ lyke Hollanders verzochten, eens de oogen te openen, om te „ zien, tot welke groote onredelykheid die Steden van hem ver„ rukt wierden, door te weigeren de afkondiging van een Plak-

„ kaat, geëmaneerd door de Staaten Generaal der geunieerde „ Landschappen, reprezenteerende de hooge Overheid, tegen „ een seditieus Libel, dat nergens anders toe diende, dan tot „ verandering van Religie en van den Staat, tot inlandsche beroer„ ten en Oorlogen, en tot kleinachting van den Grootbrittanni„ schen Monarch, van zyn Excellentie Prins *Maurits*, en van vee„ le voortreflyke Regenten dezer Landen.

„ Dat ze nu integendeel een ander Plakkaat, zonder toestem„ ming der voornaamste Medeleden, uitgeeven tegen een Boekje, „ dat de onwettelyke usurpatie en opgeworpen Factie wederspree„ kende, de middelen aanwees, om de voorige rust en welge„ stelde Regeering, beide in 't Politike en 't Kerkelyke te herstel„ len; en zulks ter voldoening van een' Man, die notoirlyk deze „ verwarring hadde aangericht en nog voedde, en die meende „ zich zelve niet groot genoeg te konnen maaken, zonder de ban„ den van den Staat, naamlyk van de Religie, van de bediening „ der Justitie, en van 't bestier des Krygsvolks, los gemaakt en „ onder zyn geweld gebragt te hebben, om ze naar zyn zin te „ misbruiken, ja zonder de Regenten des Lands te hebben bespot, „ als een hoop onverstandige Kinderen te rekenen, en de hoog„ heid en authoriteit derzelven, zo wel als de rust, welstand, „ Regeering, rykdom en crediet, als den eenigen phenix dezer „ Landen, zich toe te eigenen, en de geheimen des Lands, te„ vens met de magt en inkomsten, te ontdekken.

„ Dat ze groote reden hadden, van hunne naamen niet onder „ hunne Schriften te stellen, alzo het Plakkaat van de Staaten Ge„ neraal *gevilipendeerd* zynde, zy ligtlyk konden begrypen, dat „ die ook niet by de Staaten van Holland voor Rechters zouden „ erkend worden.

„ Dat, raakende de *Sauvegarde*, zy verhoopten, dat dezelve „ zich niet verder zou uitstrekken, dan de waarheid en 't recht „ toelieten.

„ Dat de Logens en Lasteringen, die men den Religionsver„ wanten en ware Patriotten toeschreef, onwaarachtig waren, door „ dien men hunne gezegdens niet kon wederleggen; en zy der„ halven geen Pardon behoefden te verzoeken, als niets misdaan „ hebbende.

„ Dat ze de diensten van den Advokaat te vooren wel erkend

„ had-

„ hadden, maar de ondienften by de tegenwoordige Factie be-
„ klaagden, en alleen redres van de waare vrye Religie, van de
„ vrye Juftitie, van de wettelyke Regeering, en van het ordenlyk
„ Krygsbeftier begeerden; nademaal zy, als een vry Volk, te-
„ gen de tiranny van magtige Koningen zo veele zwaarigheden
„ geleden, zwaare Laften gedraagen, en langduurige Oorlogen
„ doorgeftaan hebbende, niet gewoon waren hunne halzen te bui-
„ gen onder een ondraaglyk Juk der genen, die de authoriteit
„ door onwettelyke ufurpatie bezitten enz.

Van den anderen kant zag men omtrent dien tyd ook een naamloos Boekje uitkomen, met den tytel van *Reuk-Appel, geevende den lieflyken geur van de daaden des Doorl. Hooggeboren Vorft, den Prince van Oranje, H. M. tegen de kwaade lucht, onlangs by eenen onervaaren Weiman veroorzaakt, door het opdoen en aanwyzen van een valfche fenynige* SPOORE; *vertoonende hoe verre de Contraremonftranten in hun doen verfchillen met het Chriftelyk voorneemen van gemelden Vorft enz.*

In dit Boekje tracht de Schryver in 't breede te bewyzen, dat Prins Willem de I, in zyn leven den Oorlog niet begonnen heeft, om de Nederlandfche Geloofsbelydenis te handhaven, en 't gevoelen der Contraremonftranten door te dringen, maar om deze Landen de Vryheid van Confcientie (dat is de vrye Oeffening van alle Religien) te bezorgen, en de verworven Rechten en Voorrechten te handhaven.

Voorts verhaalt hy al het gebeurde, geduurende de Kerkelyke en politieke fcheuring te *Oudewater*, en tracht zeer waarfchynlyk te maaken, en te bewyzen, dat de Contraremonftranten oorzaak zyn van den twift en de fcheuring, die aldaar federt eenige jaaren geheerfcht hebben.

Eindelyk geeft hy een fcherpe hekel aan de Magiftraat van *Amfterdam*, en van andere Steden, mitsgaders aan verfcheiden Predikanten in Holland en Gelderland; en hy veroordeelt het gedrag van zyn Excell. Prins *Maurits*, als te veel yverende voor de Contraremonftranten enz.

Doch al dit voor- en tegenfchryven deedt niets ter zaake, en ontftak, gelyk meermaals gezeg is, de Gemoederen des te meer.

Inmiddels hadden die van *Amfterdam* en van *Enkhuizen* ieder een gefchrift by de Staaten van Holland ingeleverd, waarin zy

gemelde Heeren Staaten zochten te overtuigen, dat 'er ten uiterſten een Nationaal Synode vereiſcht werd, om dat 'er in byzondere Vergaderingen, gelyk een Provinciaal Synode is, geen gemeene zaaken konden, noch behoorden verhandeld te worden; dat andere Provinciën immers zich daaraan niet zouden willen onderwerpen; dat zulk een Synode derhalve de Kerken meer nadeel dan voordeel toebrengen, en een Nationaal Synode verhinderen zou; dat de verſchillen en zwaarigheden niet alleen alle Kerken aangingen, maar ook te gewigtig waren enz. Doch de meeſte Steden verſtonden het anders, en de Heer *de Groot*, Penſionaris van Rotterdam, vondt geraaden die Geſchriften te wederleggen, en de reden en zwaarigheden, tegen het houden van een Provinciaal Synode ingebragt, bondig op te loſſen.

Vervolgens wierd door den Advokaat voorgeſlagen om een Provinciaal Synode te houden op den voet van de Kerken-Orde van 't jaar 1591, gelyk reeds in 't voorgaande jaar geſchied was, en van ons meermaals aangehaald is; om naamlyk de beide partyen te bevredigen, en te brengen tot een onderlinge verdraagzaamheid; maar dit wierd, zo als bevoorens, door de meergemelde Steden verworpen, gelyk mede 't voorſtel van de Gecommitteerden der Staaten van Holland, vervattende het zelve Provinciaale Synode, doch eenigzins op een andere wyze, te weeten, dat men 45 Kerkendienaars uit deze Provincie zou beroepen, waarby de andere Provinciën 'er drie zouden voegen; dezen de verſchil zaak overwogen, en de partyen tot eenigheid, al ware het maar by proviſie, gebragt hebbende, zou men in Duitſchland, Vrankryk, Grootbrittannie en Zwitzerland, met bekwaame middelen arbeiden, om binnen zekeren tyd eenige godvruchtige, vreedzaame, en geleerde Theologanten te verzoeken, die hen dan verder daarin helpen, en de zaak tot eenigheid of verdraagzaamheid konden brengen; en dat, by aldien, tegen verwachting, de deciſie of bepaaling in deze twee byeenkomſten niet te vinden was, men als dan zou konnen beſluiten tot een *Generaal Synode*.

Dus bleeven de bewuſte Steden *Dordrecht*, *Amſterdam*, *Schiedam*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Purmerend* by de weigering van een Provinciaale, en by den eiſch van een Nationaale Synode, zo als zyn Excell. en de meeſte andere Provinciën.

Wy

Wy konnen niet nalaaten, hier tusschen beide te zeggen, dat 'er te dier tyd eenige Staatkundige verstanden waren, die zich verwonderden, dat *Barnevelt*, een man zo diep van inzicht, daar omtrent geen beter begrip had gevormd; want hy, zeggenze, in den tyd, wanneer men zo styf en sterk op een *Nationaale Synode* begon te staan, nog in zyn volle Crediet zynde, zou den Contraremonstranten geen gevoeliger slag hebben konnen toe brengen, dan door de *Nationaale Synode* in te willigen. De reden, hoe en op wat wyze; zyn aldus: „door dien zyn Gezach toen nog zo groot „was, zou hy de *Synode* hebben konnen beleggen, waar 't hem „beliefde, als in *'s Gravenhage*, te *Rotterdam*, te *Gouda*, of in ee„nige andere Stad, alwaar de Magistraat en de Predikanten van „zyn gevoelen waren; hy zou hebben konnen maaken, dat de „meeste Heeren Commissarissen der Staaten, die 'er tegenwoordig „moesten zyn, eene Lyn met hem trokken; hy zou hebben kon„nen te weege brengen, dat uit alle Classen van Holland en West„vriesland meest zodanig Predikanten en Ouderlingen tot die *Sy„node* beroepen wierden, die ten minste de anderen hadden kon„nen overstemmen; hy zou, by aldien de zaaken dan nog niet „naar den zin van de zynen waren uitgevallen, genoegzaame „middelen hebben konnen aanwenden, om de *Synode* vruchteloos „te doen scheiden; dus toch zou hy dan tyd gewonnen hebben, „en werkelyk in Crediet gebleeven zyn".

Doch zulks nu te laat, en de zaak in de voorgemelde gesteltenis zynde, bedacht de Pensionaris *de Groot* een Ontwerp, het welk hy, zo getuigd wordt in zyn levens verhaal, buiten kennis van de Staaten van Holland, en van 's Lands Advokaat, opgesteld had, en door eenige Contraremonstrantsche Politiken en Geestelyken aan zyn Excell. Prins *Maurits*, en aan Graaf *Willem van Nassau*, Stadhouder van Vriesland, liet overleveren. De voornaamste Inhoud van dit Ontwerp bestond in de volgende pointen:

„Dat de Staaten van Holland, tot vermindering van alle dis„puten, zouden verklaaren, dat 'er, buiten de verschil-pointen, „geene anderen zouden verhandeld worden, ten ware in eene „Vergadering van alle de Gereformeerde Kerken.

„Dat 'er onder de bestiering van gemelde Heeren Staaten in 't „kort een Kerkelyke Vergadering dezer Provincie gehouden, en „daarin, door onderrichting uit Gods Woord, getracht zou

„wor-

„ worden tot een eenpaarig verstand te komen, aangaande de verschillen, in de vyf pointen vervat.

„ Dat, zulks niet konnende geschieden, de wederzydsche voorslagen daarna zouden gebragt worden tot eene Kerkelyke Vergadering der vereenigde Nederlanden.

„ Maar dat, by aldien de zaak, door onderlinge bewilliging, niet kon gevonden worden, men alsdan zou arbeiden tot de beroeping van een Generaale Vergadering der Gereformeerde Kerken, om aldaar alles te doen, 't geen tot onderhouding van de goede eenigheid, in 't stuk van de Leere, onder de voornoemde Kerken noodig en dienstig zou bevonden worden; om naamlyk achtervolgens Gods Woord te verklaaren, welke verschillen, raakende de meergemelde vyf pointen, voor fondamenteel, of niet fondamenteel gehouden moesten worden.

„ En eindelyk, dat de Leere der Kerken, het zy dezelve door een *Provinciaale*, of *Nationaale*, of *Generaale Synode* bestemd was, als een point van Religie by de *Unie* zou gevoegd worden.

Maar ook dit voorstel vond geen ingang by zyn Excell. gelyk ligt te vermoeden was, alzo de Gedeputeerden der meeste Provinciën en der meergenoemde Steden, op het stuk van een Nationaale Synode bleeven staan. Ondertusschen kan men daar uit afmeeten, welke onvermoeide poogingen *de Groot* en anderen al in 't werk gesteld hebben, om de vervallen zaaken, naar hun beste weeten, te herstellen; te meer dewyl men reeds toebereidzelen begon te maaken, om, buiten toestemming der Staaten van Holland en van Utrecht, zodanig een Synode te beroepen. Die van Holland, oordeelende dat hunne Provincie daar door groot ongelyk wierd aangedaan, deeden nogmaals eene pooging om zulks voor te komen, en begaven zich in grooten getale, op den 28 Mai, ter Vergadering der Staaten Generaal, en lieten door den mond van *Barnevelt* betuigen en verklaaren, dat ze van geen ander verschil over de Leere wisten, dan het verscheiden gevoelen der *Predestinatie*, en 't gevolg van dien, in de bekende vyf punten begreepen; als hebbende altoos verklaard en verstaan, gelyk ze nog verklaarden en verstonden, dat de Kerkendienaars *alle andere punten* der Christelyke Leere zouden uitleggen volgens de H. Schrift, en 't gene doorgaans by de Gereformeerde Kerken dezer Landen was geleerd, het welk in de Confessie en Catechismus

vervat, en in deze Landen als formulieren van eenigheid gebruikt was.

Wyders lieten zy een even gelyk voorſtel doen, als in hunne eigen vergadering geſchied was, en wy boven reeds gemeld hebben; verzoekende tevens de gemagtigden der Provinciën, dat ze deze verklaaring en aanbieding aan hunne Principaalen geliefden over te zenden. Doch dezen oordeelen zulks onnoodig, alzo de Brieven van uitſchryving tot het houden van de Synode reeds drie dagen te vooren, uit naam van de Algemeene Staaten, waren afgezonden aan ieder Provincie, mitsgaders aan den Koning van Grootbrittanje, aan de Kerken van Vrankryk, en aan verſcheiden Vorſten, Republieken en Graaven, die de Gereformeerde Religie in hunne Landen lieten oefenen, met verzoek van eenigen hunner Godgeleerden op de Synode te *Dordrecht* te zenden.

Een diergelyken Brief was ook aan de Staaten van Holland gekomen; maar die zonden denzelven ongeöpend wederom, met een verklaaring, dat de Algemeene Staaten een inbreuk deeden op de Souvereiniteit van Holland, daar zy buiten toeſtemming de Stad *Dordrecht* daartoe beſtemd hadden, die onder de Souvereiniteit van Holland ſtondt: gelyk zy dan ook op een volgende Dagvaart de Gedeputeerden van *Dordrecht* verzochten, dat ze Holland zulk een ongelyk niet mogten aandoen, van hunne Stad daar toe laaten gebruiken, ten nadeele der Souvereiniteit en achting van Holland.

Dit alles echter had geen beteren uitſlag, dan het voorige; weshalve de Staaten van Holland, om hun gezach, dat ze nu ten einde zagen loopen, zo veel en zo lang te handhaven als moogelyk was, *Hugo de Groot* te werk ſtelden, en lieten hem verſcheiden Brieven ſchryven, zo aan de Koningen van Grootbrittannie en Vrankryk, als aan de generaale Gedeputeerden van die van de Religie in Vrankryk; en de andere Vorſten en Republieken, waar aan de Algemeene Staaten geſchreeven hadden: deze brieven behelsden een verzoek, dat die Vorſten hunne Onderdaanen niet mogten toelaaten iemand hier te Lande te ſtyven in een toeleg, die niet alleen ſtrekte tot nadeel van 't gezach der Overheden, maar ook van den vrede der Kerken.

Deze gehoorzaamheid van *de Groot* aan zyne Heeren en Meeſters,

sters, in 't schryven van die Brieven, wierd naderhand zeer euvel opgenomen, en hem inzonderheid dien aan den Koning van Vrankryk, tot een strafbaare misdaad toegerekend, om dat die Vorst niet wilde gedoogen, dat eenige Godgeleerden uit zyn Ryk die Synoode bywoonden.

Ondertusschen begonnen de disputen onder de Leden van de Vergadering der Staaten van Holland zelfs van dag tot dag toe te neemen, in zo verre, dat men elkander begon te dreigen; gelyk het den Pensionaris van Haerlem, Joan de Haan, gebeurde: want wy vinden, dat de Advocaat van *Oldenbarneveldt* op zekeren tyd bezig zynde om 't gevoelen der Edelen van Holland, over een zaak van gewigt, voor te stellen en te verklaaren, en dat de Heeren *Paauw*, *Muis van Holi* en *Meinerts* zyn Ed. vry scherp in de reden vallende, *de Haan* zulks niet langer verdraagen kon, en den gemelde Heeren verzocht, den Advokaat zyn voorstel zonder stoornis te laaten doen, en dan op hun beurt te zeggen wat hun goeddacht; waar op de Heer *Paauw* hem met de hand en vinger gedreigd, en met een ontsteld gemoed gezegd zou hebben: *Haantgen*, *Haantgen!* en dat *Muis* 'er byvoegde: *Wy zullen wel maaken, dat wy van de Pensionarissen niet gebraveerd zullen worden.*

Alle deze en diergelyke binnenlandsche twisten waren ook oorzaak, dat 'er veel nalaatigheid voorviel in 't opbrengen der Consenten in deze Provincie, strekkende tot merkelyk nadeel van den Staat; het welk men wil, de voornaamste rede te zyn geweest, dat de Gedeputeerden der Generaliteit zo sterk aandrongen op het afdanken der *Waardgelders*, om dus den vervallen staat dezer Landen te herstellen. Toen nu de Staaten Generaal, nopens deze zaak, het advys verzochten van den Raad van Staate, riepen de Gedeputeerden van Holland, in dezen Raad zittende, dat de „ *Instructie* der Raaden van Staat mede bragt, de Privilegiën, „ Statuten, Usantiën en andere gerechtigheden der Provinciën, „ Steden en Leden van dien, niet te verkorten; dat van oude „ tyden af de Steden van Holland en Westvriesland de vryheid „ hadden, om, in tyd van nood, Krygsvolk aan te neemen; dat „ hun Hoog Mog. hen derhalve niet behoorden te perssen, om de „ *Waardgelders*, welken zy alleen hadden aangenomen tot bescher„ ming hunner Privilegiën, en ter vedediging van hun gezach, „ af te danken.

Vervolg van 't voorgevallene in den jaare 1618. *enz.*

Het antwoord, op het gezegde der Hollandsche Gedeputeerden gegeeven, bestond hierin: „ Dat de aanneeming van *Waardgelders* niet geschied was ter bescherming en handhaving van de „ Privilegiën der Landen en Steden, maar tot onderdrukking der „ Contraremonstranten, waar door groote onlusten en oneenigheden veroorzaakt waren in alle de Steden, die ze aangenomen „ hadden; en dat andere Steden, zonder *Waardgelders*, in rust „ gebleeven waren enz."

En inderdaad, indien het waar is, 't gene men van de Waardgelders vindt aangetekend, zo hebbenze, inzonderheid te *Leiden*, veele baldadigheden bedreeven. Een iegelyk, die onzydig wil oordeelen, zal, met ons, gelooven, dat de Remonstrantsche Magistraaten de Waardgelders alleen aangenomen hebben, om hen tegen den overlast der Contraremonstranten te beschermen, maar niet om dezelven, als ze geen kwaad deeden, met hoon en smaad, of nog erger, te bejegenen. Echter zou zulks te *Leiden* al vry wat scherp, en straffeloos, geschied zyn. Men ziet 'er een wydloopige beschryving van, waar uit wy alleenlyk eenige staaltjes zullen aanhaalen.

Na dat 'er in 't voorige jaar (zegt die Schryver) reeds een groot Tumult door de Waardgelders veroorzaakt was, gebeurde het den 6 Mai dezes jaars, dat de Waardgelders groote moedwil bedreeven. Zeker Burger ten dien dage op het Stadhuis ontboden zynde, om dat hy de Remonstrantie van de afgezette Burgers aan de Heeren Staaten hadde overgeleverd, en men vreesde dat hem eenig ongeval overkomen zou, (gelyk hy dan ook voor 20 jaaren gebannen wierd) zo was 'er een groote Vergadering van volk, uit Nieuwsgierigheid voor 't Stadhuis, om te zien hoedanig het met dien Burger zou afloopen. Deze van 't Stadhuis komende, vertrokken ook de meesten van den hoop; doch dewyl de Waardgelders, die de Wacht voor 't Stadhuis moesten bezetten, kwamen aantrekken, bleeven eenigen staan om dat te bezichtigen. De Officiers dezer manschap geboden het gemeen, zich van voor 't Stadhuis weg te pakken; sommigen gingen heen, anderen oordeelende dat de Straat hun vry was, bleeven staan; waarop de Officiers, en vervolgens de gemeene Waardgelders, op dien hoop

 aan-

aanvielen, en met Hellebaarden en Degens wakker toestieten en sloegen. Dit deedt wel haast elk een goed heenkomen zoeken; maar de Waardgelders, met de verdryving van 't volk niet te vrede, vervolgden hen, de gantsche Stad doorloopende als dolle mans langs te straaten, houwende en steekende al wie hen by ongeluk ontmoette, zo dat 'er omtrent 50 Burgers, zo wel Remonstranten als Contraremonstranten, gekwetst, en veele Vrouwen van schrik flaauw of ziek, wierden.

Gelyk het in vroeger jaaren met de Ducdalvianen, of Spanjaarden ging, die in hunne woede zo wel Roomschen als Onroomschen nedervelden, en die, wanneer de Roomschen riepen, dat ze Roomsch waren, ten antwoord gaven, *dat 's goed voor uw Ziel!* zo schynen ook deze Waardgelders gehandeld te hebben, met de Remonstranten en Contraremonstranten.

By die gelegenheid in zeker straat een oud Man ontmoetende, die nergens van weetende, naar zyn huis ging, zei de een tegen den ander, dat is ook een ouwe *Gomarist*, en zy sloegen den man zodanig met het plat van den Degen, dat hy tot twee maal toe ter aarde viel. Dit gebeurde voor de deur van een Kleermaaker, die met open deur en venster in 't voorhuis op zyn tafel zittende, tot zyne Vrouw zeide. *Is dat geen* Traiters *werk, een oud man zo te handelen?* Een der Waardgelders by geval dat woord hoorende, vloog als raazend in 't huis, roepende, wat zeg jy, dat wy *Traiters* zyn! daarop sloeg en stak hy op een geweldige wyze na den Kleermaaker, en de Vrouw, die een groot misbaar maakte, meenende dat haar Man al gekwetst was, om dat hy achter over viel, kreeg ook verscheiden slagen met den Degen.

Zeker Jongeling, willende de woede der Waardgelders ontvluchten, en loopende voor by het huis van een der Magistraatspersoonen, die in zyn deur stondt, wierd van dien Heer tegen gehouden, tot dat de hem naloopende Waardgelder hem een goede houw in 't hoofd gegeeven had.

Een ander Jongeling, van zyn werk komende, en niet weetende wat 'er te doen was, liep op de stoep van een eerlyk Burger, om van verre toe te zien; doch de Waardgelders, nu reeds twe uuren gewoed hebbende, rukten hem van de stoep af, en sloegen hem niet alleen met de Degens, maar staken hem ook door den Schouder en den arm; waar aan hy lang met doodsgevaar gelegen heeft.

Zy bedreeven, volgens de beschryving, nog honderd andere en diergelyk baldadigheden, zo op dien dag, als in de volgende dagen. Half dronken zynde, liepen ze langs de straaten, schrapten met de Degens over de steenen, eischten de Burgers, welken zy voor Contraremonstranten hielden, voor de deur, en riepen, dat ze hunne Rapieren nog zouden omdraaien in 't hart van alle *Gomaristen*. Zy, die aan de Poorten de Wacht hadden, lieten noch Vrouwen, noch Dienstmaagden, die uit de Tuinen kwamen, ongescholden of onbespot voorby gaan; zy lieten de Boerinnen, die melk in de Stad bragten, nooit met rust; zy schooten met loskruid in de Poorten, als 'er Boere Wagens door kwamen, waar door de Paarden op hol, en de Menschen in groot gevaar raakten; zy schooten een Burgerman, om hem, op zyn best genomen, te verschrikken, in zyn aangezicht, maar het kwam zo wel aan, dat hy gevaar liep van blind te worden, enz.

Alle deze dingen, zegt de Schryver tot besluit, wierden straffeloos verricht. En schoon men wilde onderstellen, dat hy ze by vergrooting geboekt had, zou men echter konnen zeggen, dat de helft genoeg ware.

Thans dan tot ons boven gemelde Advys van den Raad van Staate wederkeerende, moeten wy zeggen, dat het zelve, in weerwil van 't gezegde der Hollandsche en Utrechtsche Gedeputeerden, hierop uitkwam, dat zy het zeer noodzaaklyk oordeelden, dat de *Waardgelders* afgedankt wierden; doch dat men, om de Magistraaten by hun behoorlyk gezach te handhaven, die Steden zou voorzien met zo veel Compagnien Soldaaten, staande op de repartitie van de Generaliteit, als men zou noodig oordeelen, om te beletten, dat de onrustige Burgers, waar van zy vreesden overvallen, en in hun gezach gestoord te zullen worden, hen eenig ongeluk aandeeden. Maar die van Holland en van Utrecht namen geen genoegen daarin.

Ondertusschen vinden wy dat de Staaten van Utrecht, zich door 't onderhouden van deze nieuwe Soldaaten merkelyk bezwaard vindende, hunne Gedeputeerden reeds te vooren verlof gegeeven hadden, om 'er met zyn Excell. Prins *Maurits* over te spreeken; maar dat *Gillis van Ledenberg*, Secretaris der Staaten van Utrecht, deswege met de Pensionarissen *de Haan*, *Hogerbeets* en *de Groot* gesproken hebbende, zy den Gedeputeerden raadden zulks

niet te doen; en dat men, na dat 'er nog verscheiden byeenkomsten door die Heeren en anderen over gehouden waren, besloot, een plechtige Bezending aan Prins *Maurits* te doen, om te zien, of men zyn misnoegen over die zaak uit den weg konde ruimen; dat die bezending ook door omtrent 30 Persoonen geschiedde, die, door den mond van *Barnevelt*, aan zyn Excell. en aan Graaf *Lodewyk van Nassau*, lieten vertoonen „ dat ze door 't aanneemen „ van die Lieden van Wapenen niet anders voor hadden, dan „ hun eigen verzekering tegen dadelykheden; dat ze door de Ge„ committeerden der Staaten van *Utrecht* verstaan hadden, dat „ de intentie van die Heeren ook niet anders was; dat 'er derhal„ ve gemaklyk een accommodement te vinden was, byaldien zyn „ Excell. kon goedvinden, de vreemde Garnizoenen, waarop „ men zich niet verlaaten kon, weg te neemen, en de Staaten „ van *Utrecht*, mitsgaders de Steden van Holland, met eigen Com„ pagnien te voorzien, enz.

Doch dit voorstel geen ingang vindende, vertrokken de Utrechtsche Gedeputeerden inderyl, zonder met zyn Excell. over het stuk der Waardgelders te spreeken. Weinig dagen daarna, en wel op den 2 July, besloten de Staaten Generaal, zyn Excell. en Graaf *Willem Lodewyk*, benevens de Raad van Staate, de volstrekte afdanking der Waardgelders, tegen 't advys der Gedeputeerden van Holland, en in 't afzyn van die van Utrecht. Hierop wierd vervolgens, naamlyk den 23 dier maand, by de Algemeene Staaten besloten, eene bezending aan de Staaten van Utrecht te doen, om hen te beweegen tot het afdanken der Waardgelders, waartoe zyn Excell. aanbood zich te laaten gebruiken. Zo dra dit besluit genomen was, maakte de Heer van *Oldenbarnevelt* zulks bekend in de Vergadering der Staaten van Holland, die daarop besloten ten eersten eenige Heeren naar Utrecht te zenden, om uit krachte van de onderlinge verbintenis de Staaten dier Provincie met raad en daad by te staan.

Achtervolgens dit besluit wierden daartoe verkooren de Heeren *Toornvliet*, Burgemeester, en *Hogerbeets*, Pensionaris van Leiden, benevens de Gecommitteerde Raad *Schoonhoven* en *Hugo de Groot*, Pensionaris van Rotterdam en Gecommitteerde Raad. Daar naderhand nog drie anderen by gezonden wierden. Voor dat deze Heeren echter derwaarts vertrokken,

ken, wierd de *Groot*, met eenige anderen, in de Vergadering der Staaten Generaal gezonden, om te verzoeken, dat zy de bezending naar Utrecht mogten uitstellen, tot dat de Vergadering van Holland voltalliger, en die van Utrecht wederom gekomen waren. waarby de Groot nog voorstelde „ dat, indien de Staa-
„ ten Generaal wilden belooven, den Magistraaten van Holland
„ en Utrecht by te staan tegen alle soorten van daadelykheden,
„ zonder uitzondering der genen, welken onder den dekmantel
„ van Religie zouden konnen gebeuren, zy dan geen zwaarigheid
„ zouden vinden in 't afdanken der Waardgelders.' Maar dewyl hier geen voldoenend antwoord opvolgde, bleeven de Staaten van Holland ook by 't besluit der afzending.

De Staaten van Utrecht ondertusschen bericht van de aanstaande bezending der Algemeene Staaten ontfangen hebbende, en nog onkundig zynde van 't besluit der Staaten van Holland, zonden den Heer van *Moersbergen* aan de Vergadering van Holland, met verzoek van eenige Gedeputeerden t' hunner raad en hulp te zenden. Voor 't vertrek dezer Gedeputeerden schreeven ook de Staaten van Holland aan den Commandeur *Ogle*, en andere Bevelhebbers over 't Krygsvolk, dat ter betaaling van Holland stond, en te Utrecht in Garnizoen lag, met bevel dat ze niets doen of onderneemen zouden, dan 't geen hen by de Staaten van Utrecht, of door de Hollandsche Gedeputeerden belast wierd.

De voornoemde Hollandsche Gedeputeerden den 25 July te Utrecht gekomen zynde, ontboden ten eersten den Secretaris *Ledenberg*, en hem de reden hunner komst verklaard hebbende, verzochten zy hoe eer hoe liever gehoor te mogen hebben by de Staaten dier Provincie. Het welk zy nog dien middag verkregen; waarop zy hun mondelyk voorstel deeden, en 't zelve daarna in Geschrift overleverden, vervattende hoofdzaakelyk, de verzekering der vriendschap van de Staaten van Holland aan die van Utrecht, volgens de onderlinge verbintenissen; met byvoeging, dat 'er in de Vergadering der Staaten Generaal besloten was, de geligte Soldaaten, zo noodig in deze onrustige tyden, afte danken; dat ieder Provincie daar omtrent haar eigen meester was; dat ze deswege Remonstrantie hadden gedaan by zyn Excell. by hun Hoog Mog. en by den Raad van Staate; maar dat zulks vergeefs was geweest; en eindelyk dat ze onbeweeglyk bleeven by

de

de resolutie, om de nadere Unie en Traktaaten, tusschen beide Provinciën in weezen zynde, naar te komen, en hun in hun gezach te handhaven.

De Hollandsche Gedeputeerden wierden vriendelyk bedankt voor hunne aanbieding, met toezegging, dat men eenigen zou Committeeren, om met hen deswege te handelen. Voorts deeden zy des nademiddags een diergelyk voorstel aan de Magistraat en Vroedschap van Utrecht, van welken zy ook vriendelyk bedankt wierden. Doch de zaak viel tegen verwachting anders uit. Want tegen den avond verscheen ook zyn Excell. Prins *Maurits* aldaar, verzeld van de Heeren *Voogd*, *Mandemaker*, *Muis van Holy*, en anderen. Hy wierd van de Staaten, van de Magistraat en de Predikanten begroet en verwellekomt. Men wil, dat hy tot deze laatsten gezegd zou hebben, dat hy geen ander middel wist om den Godsdienst op een goeden voet te herstellen, dan door 't houden van een Nationaal Synode, met verzoek, dat zy de Heeren Staaten en de Magistraat daar toe beweegen zouden; maar dat die Kerkendienaars hem vrymoedig vertoond hadden, dat 'er niets goeds te hoopen was van zulk een Synode, daar partyen Rechters zouden zyn, enz.

Ondertusschen hadden *Ledenberg* en andere Magistraatspersoonen den Commandant van 't Garnizoen, *John Ogle*, ontboden en hem gevraagd, of hy belooven wilde hen en de Waardgelders met zyn Krygsvolk te ondersteunen ingeval van nood? Doch de Commandant gaf ten antwoord: dat hy de Staaten Generaal, als zyne meesters, en zyn Excell. Prins *Maurits*, als zyn Veldoverste, moest gehoorzaamen.

Den volgenden dag, als wanneer Graaf *Ernst van Nassau*, die door *Maurits* van Arnhem ontboden was, ook te Utrecht kwam, verscheen zyn Excell. verzeld van zyne mede Gedeputeerden, in de Vergadering der Staaten van Utrecht. Zyn voorstel in deze Vergadering bestond voornamelyk daarin, dat men ten uitersten noodzaaklyk bevonden had, en het afdanken der Waardgelders, en het houden van een Nationaal Synode, met verzoek dat de Heeren zich daar over geliefden te beraaden en zulks toe te stemmen.

De Staaten van Utrecht gaven ten antwoord, dat ze verzekerd waren, ten opzichte van 't aanneemen der Waardgelders, niets

niets gedaan te hebben, dan 't gene zy meenden te mogen doen, 1618.
met byvoeging, dat ze Gemagtigden naar Holland zenden zouden, om dat ſtuk nader te overweegen; dat ze, raakende de Synode, in zaaken van Religie, Souvereinen waren in hunne Provincie, en dat 'er op den naam van de Staaten Generaal geen Synode kon beroepen worden, dewyl 'er twee Provinciën tegen waren, enz.

Dit voorſtel van zyn Excell. en 't antwoord wierd ten eerſten door *Ledenberg* aan de Hollandſche Gedeputeerden bekend gemaakt, die zich daarop des nademiddags by zyn Excell. begaven, hem verwellekomden, hunne Geloofsbrieven overgaven, en 't oogmerk hunner komſt aldaar verklaarden. Voorts verzochten zy hem, zich houdende als of ze niet wiſten, om welke reden hy 'er gekomen was, dat hem behaagen mogt, de hand daar aan te leenen, en te maaken, dat de Magiſtraaten van Holland en Utrecht op eên eenpaarigen voet mogten verzekerd zyn. Zy voegden ook het bovengemelde verzoek van de Heeren van Utrecht daarby, dat van alle deze zaaken in Holland mogt gehandeld worden. Hier op nog verder in geſprek raakende, gaf zyn Excell. zyne mening wat duidelyker te verſtaan, zeggende: „ dat „ men de Magiſtraaten wel beſchermen zou, maar eerſt weeten „ moeſt, hoe ze regeeren zouden; dat men vyf valſche punten in „ de Religie had zoeken in te voeren; dat men hem had zoeken „ te ontzetten van zyn Gouvernement, en 't Land uit te jaagen; „ dat hy wel wiſt wat hy deed; dat hy vyf Provinciën voor hem „ had, en dat de zes Steden van Holland Gedeputeerden zouden „ zenden, om hem te onderſteunen, enz."

En ſchoon de Hollandſche Gedeputeerden daar tegen inbragten, dat niemand, huns weetens, ooit eenig voorneemen ten nadeele zyner Waardigheid had gehad, en zy bereid waren zyne verdienſten naar vermogen te erkennen, maar dat de verlegenheden, die wederzyds uit de Religie verſchillen ontſtaan waren ſedert de Generaale ſcheuring, zouden ophouden, wanneer men de Religie zaaken tot een Accommodement wilde brengen, gelyk ligt te doen was; zo bleef zyn Excell. echter volſtrekt op een Nationaal Synode ſtaan; daar by voegende, dat, indien die van Utrecht daarin wilden bewilligen, men hen met hunne Kerken binnen de Stad zou laaten begaan; zo niet, dat de afgezonderden ook Ker-

ken moesten hebben; dat de Waardgelders erger waren, dan de Spaansche Kasteelen, en dat ze weg moesten. Waarop, na eenige tusschenreden, en het zeggen van den Prins, dat de Advokaat oorzaak van dit alles was, de Gedeputeerden geantwoord zouden hebben, dat, schoon 'er de Advokaat niet was, elk van hun verplicht zou weezen een Advokaat voor 't Land te zyn; dat de Gerechtigheden mogten voorgestaan worden enz. Wyders had *de Groot* zyn Excell. aangetoond, hoe noodig men zyn persoon en beleid in zaaken van Oorlog voor 't Land achtte, en de Prins daar op gezegd: *Ik hebbe in den Oorlog niets gedaan, maar dit alles is door de middelen van Holland geschied.* Doelende daar mede op zekere woorden, vervat in de *Justificatie* van de bewuste Resolutie van den 4 Augustus. Het welk *de Groot* deedt zeggen, dat men 't een niet van 't ander moest afzonderen; dat de Staaten van Holland de verdiensten van zyn Excell. altoos hoog geroemd hadden; dat dezelve daar en tegen ook steeds de beste rekening op het geld van Holland had konnen maaken; maar dat men Holland nu scheen te verachten, en aan andere Provinciën te willen onderwerpen. *In tegendeel*, hernam de Prins, *de Advokaat zoekt nu van Holland de Staaten Generaal te maaken.*

Uit dit gesprek konden de Gedeputeerden van Holland genoegzaam bespeuren, dat hun verblyf hier van geen nut zou weezen, derhalve wilden zy vertrekken, maar de Staaten van Utrecht verzochten hen te blyven, en dat *de Groot* een Geschrift zou opstellen, om te dienen tot een antwoord op het voorstel van zyn Excell. en de andere Gedeputeerden der Generaliteit. Dit geschiedde, doch ook zonder vrucht; want de Prins had inmiddels aan de Regeering van Amsterdam kennis gegeeven van 't gene de Hollandsche Gedeputeerden gedaan hadden; waarop die van *Amsterdam*, gevolgd van *Dordrecht*, *Schiedam*, *Enkhuizen*, *Edam*, en *Purmerende*, men zegt op verzoek van zyn Excell. door hunne Gemagtigden in de Vergadering der Staaten van Holland de bezending naar Utrecht voor onwettig lieten verklaaren. Doch de Edelen en meeste Steden van Holland bleeven by hun besluit, keurden alles goed wat hunne Gedeputeerden te Utrecht gedaan hadden, en zonden tevens nog drie Heeren derwaarts om hen te ondersteunen: gelyk dan ook de voornoemde zes Steden kort daar-

na hunne Gedeputeerden naar Utrecht zonden ter onderstenning van zyn Excell. en de andere Heeren.

Ondertusschen begon men te Utrecht hoelangs hoemeer te merken, dat 'er iets onaangenaams gebeuren zou; en dewyl het gerucht liep, dat de Prins, in weerwil van alle tegenstreeving, de Waardgelders zekerlyk zou afdanken, begaven zich de meeste Leden der Staaten, benevens *Ledenberg*, uit de Stad. De Hollandsche Gedeputeerden zulks hoorende, besloten insgelyks ten eersten te vertrekken, gelykze den 31 July deeden, en by hun vertrek de Gedeputeerden der zes gemelde Steden nog zagen aankomen.

Ondertusschen had zyn Excell. de twee Compagnien van Graaf *Ernst van Nassau* uit Arnhem, benevens de Comp. van *Brederode* uit Vianen, en zyne Comp. Ruiters uit Amersfoort ontboden, die des morgens met het aanbreeken van den dag in de Stad kwamen; doch men liet de Ruiters buiten blyven, om dat 'er geen de minste beweeging ontstondt. Hierop met deze manschap en het Stads Garnizoen de toegangen naar de Markt rondsom in stilte, zonder eenig gerucht te maaken, hebbende doen bezetten, kwam zyn Excell. des morgens ten half 4 uuren met de Gedeputeerden der Generaliteit, en een gevolg van Oversten en Bevelhebberen, op de Markt, de *Neu* genaamd, alwaar de helft eener Compagnie Waardgelders de Wacht hielt, en ordonneerde, dat de andere helft, die elders de wacht had, daarby komen zou. Dit geschied zynde gebood hy hen de Wapens neder te leggen, en ontsloeg hen van den Eed en Dienst.

Dit verricht zynde, wierd de Trommel geroerd, om de andere vyf Compagnien Waardgelders byeen te doen komen; en zo dra zy vergaderd waren, zondt zyn Excell. den Heer *Fama* en den Luit. zyner Garde aan dezelven, met bevel, dat ze opstaande voet de Wapenen zouden afleggen, gelyk zy deeden, brengende dezelven ten huize van hunne Vaandragers.

Dit alles ging zo stil in zyn werk, dat het te verwonderen was, door dien de meeste menschen nog in de rust waren. Ondertusschen verscheen een der Officieren van de Waardgelders, na de afdanking, nog met zyn Ringkraag op de straat, het welk zyn Excell. bygeval zag, en hem liet bevelen dezelve af te leggen.

Wy geven een schets van deze afdanking in de volgende Plaat.



„ Deze Plaat vertoont de Markt de *Neu* te Utrecht, alwaar
„ Prins *Maurits*, met een gevolg van Heeren en Officiers, de
„ Waardgelders de Wapenen doet nederleggen, terwyl achter hem
„ eenige Militie in de Wapenen staat, en hier en daar eenig volk
„ gezien word."

Wy hebben gezegd, dat *Ledenberg* en 't meest gedeelte der Staaten buiten de Stad geweeken waren; doch des nademiddags kwamen de Heeren *Gerestein*, *Hardenbroek*, *Eck*, *Plois*, *Pol*, en de Advokaat *Hamel*, als Gecommiteerden der Staaten van Utrecht, zyn Excell. en de Gedeputeerden der Staaten Generaal begroeten, en bedanken voor 't gene geschied was; met verzoek, dat zyn Excell. verder voor de zekerheid van de Stad en Provinciё van Utrecht geliefde te zorgen.

De afgedankte Waardgelders zyn vervolgens elk zyns weegs gegaan, en wel de meesten, zo men zegt, naar de Garnizoenen van den Aartshertog *Albertus*, uit welke gewesten zy gekomen waren.

Dit alles in goede orde afgeloopen zynde, wierd zyn Excell. door eenige Leden van de Magistraat, door zommige Gemeenslieden en Burgers, in den naam der Gemeente, verzocht, dat hy met de Heeren Gedeputeerden der Staaten Generaal zodanige

orde in de Regeering mogt stellen, dat 'er naderhand geene zulke onlusten en verwarringen meer konden ontstaan. Achtervolgens dit verzoek heeft zyn Excell. den 4 Augustus de oude Regeering bedankt, en des anderen daags nieuwe Wethouders aangesteld. Dit geschiedde op de volgende wyze:

De Regeering binnen Utrecht had tot dien tyd toe bestaan in *Veertig* Persoonen, als 2 Burgemeesters, 2 Thresauriers, 12 Schepens en 24 Gemeensmannen. De Prins beval dat deze veertig nog veertig Heeren by zich zouden verkiezen, waar na hy 'er twintig byvoegen, en uit dat hondert tal 40 Persoonen verkiezen zou, die voortaan Vroedschappen genoemd zouden worden. Dit gedaan zynde verkoor zyn Excell. de Heeren *van den Pol* en *Berk* tot Burgemeesteren, en 38 anderen, waar onder 14 van de oude Regeering aanbleeven.

Voorts wierd goedgevonden, dat voortaan geen Edelman, zittende in 't Collegie der Staaten, eerste Burgemeester zou mogen weezen; dat zyn Excell. als Stadhouder, alle jaaren uit een dubbel getal, welk de Magistraat en Vroedschap hem zouden voorstellen, de Wethouders verkiezen zou, gelyk eertyds, zo wel te Utrecht als in de Hollandsche Steden, gebruiklyk was; en dat, byaldien het gebeurde, dat 'er een uit de Vroedschap tot Magistraat verkooren wierd, of dat 'er iemand kwame te sterven, zyn Excell. een ander bekwaam Persoon in deszelfs plaats zou mogen aanstellen.

De Secretaris *Ledenberg*, die de Remonstranten begunstigd, en 't aanneemen der Waardgelders bevorderd had, en die, als gezegd is, uit de Stad geweeken was, had zich naar *Gouda* begeeven, zo als ook de Remonstrantsche Predikant *Taurinus* gedaan had, die zich, als zynde Schryver van de Weegschaal geweest, by deze tydsgesteltenis te Utrecht niet veilig achtte. *Ledenberg* wierd afgezet, en de Heer *van Hilten* in zyn plaats aangesteld.

Eindelyk is 'er ook eenige verandering gemaakt in de Collegien der Geestelykheid en Ridderschap, en 't getal der Staaten met vier Edelen versterkt.

Daags na de verandering der Regeering verzochten de Contraremonstranten dat ze eene der Kerken mogten hebben, om 'er afzonderlyk in te laaten Prediken.

Men stemde hun verzoek toe, en men vergunde hen de *Buurkerk* tot den openbaaren Dienst, die 'er naverloop van eenige dagen door-

door den Amsterdamschen Predikant *Pavi*[illegible] verricht werd, onder een grooten toeloop van Inwooners en Vreemdelingen, na dat de Vroedschap daags te vooren de volgende *Publicatie* had laaten doen.

„ Kenlyk zy hier mede allen en een iegelyk, dat op 't ver„ zoek van de bedroefde Ledematen der waare Gereformeerde „ Kerke hier binnen Utrecht, op dezen morgen gedaan aan de „ Vroedschap dezer Stad, verstaan en belieft is, met goedvin„ den en goeden wille van zyn Princelyke Excell. als Stadhou„ der, en de Heeren Gecommitteerden van den Hoog Mog. „ de Heeren Staaten Generaal, dat zy zullen mogen openbaarlyk „ de waare Gereformeerde Religie exerceeren binnen dezer Stad, „ en by provisie in de Buurkerk alhier, tot nader Ordonnantie, „ en in alle modesti, stilheid, obediencie, volgens de Resolutie „ dezen voor-noen by de Vroedschap daarover genomen.

„ Ordonneeren en bevelen daarom allen en een yder, van „ wat staat, conditie, of gezindheid hy zy, hen lieden daarin „ geen letzel of moeienisse te doen, ook de een den ander hier„ over, of ter cause van Religionszaaken, te injurieeren of te „ mitzeggen, veel min te misdoen, op zwaare correctie, ter ar„ bitragie van de Vroedschap voorzeid".

Doch het duurde geen maand, of deze Kerk was voor de groote menigte te klein, en zy verzochten de Domkerk te mogen hebben, daar echter de Remonstranten niet gaarne toe wilden verstaan, maar zulks eindelyk moesten inwilligen, en zelfs de Buurkerk in de plaats neemen. Dus moeten 'er meer dan slechts 20 of 30 Huisgezinnen van de Contraremonstranten, zo als men had voorgegeeven, in Utrecht geweest zyn, of veelen moeten zich te vooren bedekt gehouden, en niet hebben durven openbaren.

Ondertusschen was *Ledenberg* wederom in Utrecht gekomen, en men zegt, dat hy door zyne goede vrienden de herstelling in zyn ampt, dat hy 30 jaaren bediend had, zocht te bewerken, maar dat zulks te vergeefs was geweest.

Zyn Excell. hier alles naar genoegen verricht hebbende, vertrok den 12 met zyn gevolg naar den *Haag*, laatende Graaf *Ernst van Nassau*, op verzoek der Staaten van Utrecht, aldaar blyven, om nog het een en 't ander te beschikken. In den Haag gekomen

men zynde, en verslag gedaan hebbende, werd de Prins, benevens verdere Gedeputeerden, in de vergadering der Algemeene Staaten plechtig bedankt, zo als ook vervolgens door de bewuste zes Hollandsche Steden geschiedde. In 't wederkeeren van Utrecht naar den Haag, waren die van *Leiden*, hoorende wat 'er te Utrecht gebeurd was, in groote bekommering, dat zyn Excell. hen ook een bezoek geeven, en met een zelfde oogmerk aldaar komen mogt; maar hy vervolgde zyne reize zonder *Leiden* aan te doen.

Ondertusschen was de Heer van *Boissise*, als buitengewoon Gezant des Konings van Vrankryk, in den Haag gekomen, en dewyl hy een Man van groote geleerdheid en zonderlinge bescheidenheid was, hadden veele Regenten van Holland groote verwachting van zyne bezending. Hy was gezonden om met den Heer *du Maurier* te werken tot een vriendelyke bylegging der Geschillen, en had den 14 Augustus openbaar gehoor in de vergadering der Staaten Generaal, by welke gelegenheid hy eene breedvoerige Aanspraak deedt, waarin hy hunne Hoog Mog. in den naam zyns Konings, vermaande tot eenigheid in 't Burgerlyk bestier, en inzonderheid tot gemaatigdheid in 't stuk van de Kerkelyke geschillen, waar omtrent hy zich dus uitdrukt:

„ Zo gy in dispout zyt nopens de Predistinatie, zoekt de kennis „ daar van in zedigheit; want 'er is geen plaats in de gantsche „ Thologie, waarin de maatigheid meer vereischt word, en wel „ om de doornachtige en ingewikkelde rencontres, die daar in „ gevonden worden. Legt af de bitterheid en hartstochten, die „ u beweegen tot overlastingen, die den Christenen niet betaamen; lydt en verdraagd de een den ander, gelyk de Liefde „ dat vereischt; anders weet gy beter dan ik de zwaarigheden, „ die 'er uit zouden konnen ontstaan. De Religie en den Staat „ zyn gelyk de Tweelingen, in de Grieksche Historie zo vermaard, dewelke de een zonder de ander niet konden leeven „ enz".

De Staaten Generaal beantwoordden deze Aanspraak, op eene beleefde doch onzydige wyze, en zeiden onder anderen, dat deze Kerkelyke oneenigheden hen in zo groot een gevaar niet bragten, als men den Koning van Vrankryk wel te kennen gegeeven had; dewyl zy 'er zyne Majt. anders wel van onderricht zouden

den hebben; dat ze hun best zouden doen, om dezelven op de gevoeglykste wyze uit den weg te ruimen, enz.

Wyders waren hunne Hoog Mog. en zyn Excell. in begrip, om ook de afdanking der Waardgelders in Holland te bevorderen: waartoe waarschynlyk niet weinig zal gedaan hebben zeker Smeekschrift van eenige Burgers van *Leiden*, in hunne Vergadering ingeleverd, vervattende zwaare klagten over de verre gaande moedwilligheden der Waardgelders aldaar, hier voorens door ons gemeld, en die zy zeiden, dat noch door de Regeering van *Leiden*, noch door de Staaten van Holland daar over bestraft waren.

De Gedeputeerden van Holland, daar tegenwoordig, verklaarden door den mond van *Hugo de Groot*, dat zy van zodanige moedwil niet wisten, en dat zulke klagten den Staaten van Holland niet waren ter ooren gekomen, die anders wel daarin voorzien zouden hebben.

Dit niet tegenstaande schreeven de Algemeene Staaten, en deeden ook eene bezending aan de vergadering der Staaten van Holland, verzoekende vriendelyk, om ook de Steden dezer Provincië te beweegen tot het afdanken der Waardgelders in den haaren. Doch het schynt, dat zulks die uitwerking niet gehad heeft, die men 'er van verwachtte. Want de gemelde Staaten Generaal besloten, ten overstaan van zyn Excell. en de Zes Steden van Holland, het afdanken der Waardgelders by Plakkaat te beveelen: gelyk dan ook onder den datum van den 18 Augustus het volgende Plakkaat te voorschyn kwam.

„ De Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden *doen te* „ *weeten*: Alzo nu meer dan een jaar geleden in verscheiden Pro„ vinciën en Steden, buiten den gewoonlyken voet en order, nieu„ we ligting is gedaan van een merkelyk aantal van *Waardgelders*, „ zynde buiten Eede van de Generaliteit en van zyn Excell. en „ dus tweederhande Krygsvolk in 't Land gehouden wordt, het „ noodzaaklyk strekken zoude tot schadelyke prejuditie, en scheu„ ringe van den onderlingen band van eenigheid, indien 't een „ iegelyk naar zyn eigen wille en goeddunken, zonder directie „ van de Generaliteit, geöorloofd zoude weezen Compagniën te „ ligten, en daar over apart te disponeeren; behalven dat de „ Provinciën en Steden, daar zulks geschied, haar zelven onbe-

„ kwaam

„ kwaam maaken om te draagen haar Contingent tot onderstand 1618.
„ van de gemeene zaak, tot confusie van den Staat, tot aan-
„ wassing van allerhande Factien, en ondergang van de waereld-
„ lyke Authoriteit: zo hebben wy, met advys van zyn Excell.
„ van den Hooggeb. Heer Grave *Willem Lodewyk* van Nassau,
„ Stadhouder van Vriesland, en van den Raad van Staate, om
„ de ongemakken en zwaarigheden, die hier door de Landen
„ stonden over te komen, te verhoeden, goedgevonden en ge-
„ resolveerd:

„ Dat 'er tot afdanking en Cassatie dezer nieuw geligte Sol-
„ daaten of Waardgelders, zonder uitstel zoude worden geproce-
„ deerd; daar toe authoriseerende zyn Excell. en zekere onze
„ Gecommitteerden nevens denzelven; gelyk zulks ook binnen
„ Utrecht in 't werk is gesteld.

„ Doch dewyl als nog, binnen eenige Steden van Holland, de
„ gezeide Waardgelders, niet tegenstaande onze Resolutie, wor-
„ den gecontinueerd, tot zo merkelyk ondienst als gezeid is;
„ daarby nog komende, dat dezelve in eenige Steden groote en
„ exorbitante insolentien en moedwilligheden zyn pleegende,
„ waaar uit nog meerder zwaarigheden en onheilen zouden kon-
„ nen ontstaan.

„ *Zo is 't*, dat wy, om zulks by tyds voor te komen, en af te
„ weeren, en de goede Ingezetenen te brengen tot de voorige
„ ruste en noodige gehoorzaamheid, daarin dezelven waren voor
„ de aanneeming der voorsz. *Waardgelders*, dezelve Soldaaten
„ met hunne Kapiteinen, Officieren en andere bevelhebberen,
„ lasten, beveelen, en ordonneeren, om binnen den tyd van
„ tweemaal 24 uuren, na de publicatie, affictie, of insinuatie van
„ dezen, zonder eenigen naderen last of andere bevelen te ver-
„ wachten, haare Wapenen daadelyk af te leggen, en uit haa-
„ ren Eed en dienst te scheiden; op pene van anders doende, of
„ daarin nalaatig blyvende, als Rebellen en perturbateurs der
„ gemeene ruste, aan lyf en goed gestraft te worden, anderen
„ ten Exempel, zonder eenige dissimulatie of conniventie. Las-
„ tende en beveelende allen en een iegelyken Officieren en ande-
„ ren dien 't aangaat, den inhoud van dit ons Plakkaat alomme
„ te doen effectueeren en te executeeren, zonder des in gebreke
„ te zyn: want wy zulks voor den dienst, rust, vrede, welstand

„ en zekerheid van den Staat der Vereenigde Nederlanden heb-
„ ben bevonden te behooren enz.

Dit Plakkaat wierd ten eersten by openbaaren Trommelslag in den Haag afgekondigd, ook affchriften daar van naar *Leiden* en andere Steden gezonden. *De Groot*, toen een der Hollandsche Gedeputeerden ter Generaliteit, verzocht, dat men tot den volgenden dag zou wachten, als wanneer alle de Steden van Holland ter Dagvaart zouden verschynen; maar dit was vergeefs. De Hollandsche Steden, die Waardgelders hadden, begonnen beducht te worden, dat men geweld zou gebruiken, en besloten hunne Waardgelders af te danken. Die van *Rotterdam*, door *de Groot* gewaarschouwd, dat 'er zulk een Plakkaat op het tapyt was, hadden reeds drie dagen te vooren hunne Waardgelders afgedankt, die van *Haerlem* deeden zulks na de afkondiging; doch die van *Leiden* maakten eerst nog zwaarigheid, maar het duurde niet lang, of zy gingen insgelyks tot de afdanking over. Ook lieten zy de verschansing of afschutting voor 't Stadhuis afbreeken, by welke gelegenheid de Jongens aan de Paalen stroobosjes bonden, en ze elkander te koop aanboden, zo als ze ook deeden met de boven op de paalen staande yzere Pinnen, welken zy *Barnelts-Tanden* noemden. Uit deze en diergelyke voorspookzels was genoegzaam te bespeuren, hoedanig de gemoederen gesteld waren. Zo dra de Waardgelders te *Leiden* waren afgedankt, wierden de zes honderd ontschutterde Burgers in voorigen staat hersteld, hoewel ook de anderen, die in hunne plaats aangesteld waren, aanbleeven, en de Bannelingen keerden weder in de Stad.

Wy hebben gezegd, dat de Magistraat van *Rotterdam* de Waardgelders, door toedoen van *de Groot*, reeds voor de afkondiging hadden afgedankt; waaromtrent wy niet voorby konnen, sommige eenige nadere omstandigheden te melden. Wy vinden, dat de Heer *de Groot* eenigen tyd te vooren door den mond van den Thesaurier-Generaal *de Bye* zyn Excell. de afdanking der Waardgelders had laaten aanbieden, indien de Prins de Fransche Compagniën, waarmede de Rotterdamsche Wetgeevers en Burgers niet wel konden accordeeren, wilde wegneemen; dat hy naderhand zelf dit voorstel by zyn Excell. herhaalde, hem tevens te verstaan geevende, dat die van Rotterdam al sedert 40 jaaren steeds Waardgelders in dienst gehad, en ze zodanig in orde gehou-

den

den hadden, dat 'er niemand over klagen kon; dat hy zyn Excell. eerst met eenige Gedeputeerden daar over, en daar na alleen gesproken had; dat de Prins zwaarigheid gemaakt, en gezegd had, de Fransche Compagniën niet wel voor dien tyd te konnen wegneemen, met byvoeging, dat hy *de Groot* zyne gunst en vriendschap beloofde, indien deze de afdanking van 't vermeerderde getal geliefde te bewerken; dat *de Groot* beloofd had, zyn best daaromtrent te doen, met verzoek, dat zyn Excell. dan ook zorg geliefde te draagen, dat den Rotterdamsche Magistraaten, zyne Meesters, geen oneer mogt geschieden, en dat de Prins zulks beloofd hadt.

Wyders wordt gezegd, dat *de Groot* het zo verre gebragt hebbende, dat de helft dier Manschap afgedankt was, met den Baljuw en andere Gedeputeerden zyn Excell. had verzocht, daarin genoegen te neemen; maar dat de Vorst de zaak op de Gedeputeerden der Provinciën schoof, zeggende: „ dat die niet gedoogen „ konden dat die van Rotterdam eenige Waardgelders hielden, „ schoon zy daar van in possessie waren, zo wel als die van Amsterdam en 't Noorderkwartier; dat men alle Waardgelders „ moest afdanken, als wanneer het wel zou zyn".

En eindelyk, dat *de Groot* zyn best ook daartoe gedaan, en te weeg gebragt had, dat de Nationale Synode, waarop men toen sterk bleef aandringen, ingewilligd wierd, mits dat de goedkeuring van de *Acten* zou staan by de Provinciën, en 'er niemand zou behoeven te komen, dan vrywillig; dat *de Groot* dit alles verricht hebbende, zich weder by zyn Excell. begaf, zich verschoonende wegens het gene 'er tot nog toe geschied was, als hebbende hy niet anders dan den last zyner Meesters, en de Resolutie der Staaten van Holland, zyne Souvereinen, gevolgd; dat hy den Prins tevens herinnerd had, hoelang hy de Tolerantie zelfs had helpen praktiseeren, zonder zich tegen de Resolutie der Staaten van Holland gekant te hebben, mitsgaders de eere en gunst, welke hy altoos den Advokaat van Holland had beweezen, wiens beleid de Staaten van Holland veelal gevolgd hadden, met verzoek, dat, byaldien hy van iemand beschuldigd wierd, zyn Excell. hem slechts zou spreeken, niet twyffelende, of hy zou hem in alles genoegen geeven; dat *Maurits*, na *de Groot* zyne Vriendschap beloofd te hebben, gezegd had, *verwonderd te zyn, dat men nu zo*

gereed was tot het afdanken der Waardgelders en 't inwilligen van de Synode, daar men een jaar lang niet anders gesproken had, dan van de Vry- en Gerechtigheden des Lands; dat *de Groot* daarop had geantwoord, dat hy nog van oordeel was, dat het gene men de Staaten en Steden van Holland vergde, buiten recht was, maar dat men alles deedt om meerder moeite te ontgaan; dat zyn Excell. daarop gezegd had, dat men zo veel op het recht niet moest zien, als het gevaar zo groot was; en dat *de Groot* daar weder op geantwoord had, dat 'er nog middelen genoeg waren, waar door de zaak in rust gebragt en 't gevaar ontgaan konde worden.

Na dat dit gesprek bekend geworden was, liep 'er in den Haag, en elders het gerucht, dat *de Groot* pardon van zyn Excell. verzocht had; het welk echter van anderen tegengesprooken word, die tot een bewys bybrengen, zyn gezegde tegen een Heer van aanzien, die hem gevraagd had, of hy het opdraagen van de Souvereiniteit (te weeten over de Provincie van Holland, om zonder haare toestemming alles te mogen doen) aan de Algemeene Staaten zou willen toestaan? waarop hy geantwoord had, dat hy niets wilde doen tegen den Eed, aan de Staaten van Holland gedaan.

Dit gerucht van pardon verzocht te hebben, is waarschynlyk daar uit geboren, om dat hy in dit laatste gesprek met zyn Excell. verschooning verzocht had, wegens 't gene hy gedaan had uit order van zyne Meesters en de Staaten. Ondertusschen had *de Groot* al voor zyne reize naar Utrecht hooren mompelen, dat 'er door zommigen aan zyn Excell. een voorslag gedaan was, om eenige Leden uit de Vergadering van Holland, die men voor de grootste Tegenstreevers hielt, op te ligten; en dewyl hy 'er in dezen tyd eenig nader onderricht van ontfing, begaf hy zich by den Advokaat, en ontdekte hem 't gene hy gehoord had; hem tevens in bedenken geevende, of hy niet wel zou doen, met zich hier of daar in een verzekerde Stad te begeeven? Maar *Barnevelt*, zegt men, meende dat hy, nu de Waardgelders afgedankt, en de Synoden ingewilligd waren, alles met zyn Excell. wel zou konnen bemiddelen; en dat ze daarop beide van gevoelen waren, dat men hen, ten kwaadsten genomen, niet anders dan aan de Ordinaire Justitie zou konnen beveelen.

Weinig dagen daarna wierd vastgesteld, om den Advokaat van *Oldenbarnevelt*, benevens de beide Pensionarissen, *Hugo de Groot* en

en *Rombout Hogerbeets*, in den naam der Staaten Generaal in hechtenis te neemen. Doch zommige Schryvers beweeren, dat dit besluit niet in de Vergadering der Staaten Generaal genomen was, om dat 'er die van Holland geen kennis van zouden krygen, maar dat zulks alleen geschied was by zyn Excell. en de Heeren, die als Gecommitteerden naar Utrecht waren geweest, en dat de goedkeuring der Algemeene Staaten eerst volgde na dat de slag geschied was. Wat 'er van zy of niet, de gevangenneeming ging door, en wel den 29. Augustus dezes jaars op de volgende wyze:

Barneveld, die men zegt, dat daags te vooren door den Raadsheer *Berkhout* nog gewaarschouwd, en dien zelfden morgen door den Predikant *Uitenbogaard* bezocht en vermaand was tot Standvastigheid, begaf zich om 9 uuren naar 't Hof, alwaar de Staaten van Holland vergaderd waren; en wel, zo als zommigen zeggen, met oogmerk, om de Staaten van Holland, waarin de Ridderschap en Edelen nog niet zo volstrekt in de Nationale Synode hadden willen stemmen, daar toe over te haalen: hy dan op het Hof gekomen zynde, wierd hem aangezegd, dat de Prins hem spreeken wilde, en willende naar 't vertrek gaan, daar hy zyn Excell. gewoonlyk sprak, wierd hy door den Luitenant van des Princen Garde aangehouden, in den naam der Heeren Staaten Generaal gevangen genomen, en gebragt in de Kamer daar 18 jaaren te vooren de *Admirant van Arragon* in gezeten had.

Betreffende *Hugo de Groot*, deze in 't Collegie van Gecommitteerde Raaden gekomen zynde, om voorts naar de Vergadering der Staaten van Holland te gaan, kwam de Kamerbewaarder hem zeggen, dat zyn Excell. hem wilde spreeken, en dat de Advokaat ook by hem was. Doch hy was naauwlyks boven gekomen, of de Kapt. des Armes, *van der Meulen*, zeide tot hem, dat hy last had van de Staaten Generaal om hem te arresteeren; waarop *de Groot* gezegd had, te zullen doen 't gene de Staaten Generaal geboden. Men bragt hem vervolgens in een Kamer, en liet hem door twee Hellebardiers bewaren; doch naderhand wierd hy in een klein kamertje, en 's avonds wederom in een ander vertrek gebragt.

Met *Hogerbeets* wierd op gelyks gehandeld, en ieder in een byzonder vertrek geplaatst, en 'er goede wacht voorgesteld, op

dat

dat 'er niemand, buiten kennis van zyn Excell. en van de Staaten Generaal, konde by hen komen, dan een Dienaar, dien elk vergund wierd ter bediening.

Terwyl dit in den Haag gebeurde, waren ook de zaaken te Utrecht zo geschikt, dat de Secretaris *Ledenberg* in zyn Huis gearresteerd en bewaard wierd.

Zodra deze gevangenneeming geschied was, lieten de Staaten Generaal (anderen zeggen, een Biljet zonder ondertekening van naam of Drukker) het volgende afkondigen:

,, Alzo by de verandering binnen de Stad Utrecht en anderzins, geschied op order van de Staaten Generaal der vereenigde Nederlanden, door zyn Excell. en de hem toegevoegde Gecommitteerden, ontdekt zyn verscheiden zaaken, daar van voor dezen groot achterdenken is geweest, strekkende tot groot nadeel en prejuditie van de Provinciën in 't Generaal, en van elke Provincië in 't particulier, niet zonder apparent gevaar en perykel van den Staat van 't Land, en dat daar door niet alleen de voorzeide Stad Utrecht, maar ook verscheiden andere Steden der vereenigde Provinciën zouden hebben gevallen in een bloedbad, en voor de meeste beleiders daar van gehouden worden de Mrs. *Johan van Oldenbarnevelt*, Advokaat van Holland, *Rombout Hogerbeets*, en *Hugo de Groot*, gelyk daar van daar na nader verkondiging en verklaaring zal worden gedaan: zo hebben de hooggemelde Heeren Staaten Generaal, om deze en diergelyke inconveniënten voor te komen, den Staat van 't Land te stellen in verzekering, en de Burgery der Steden wederom te brengen in Burgerlyke Eenigheid, gemeenschap en Vriendschap, gelyk voor dezen, goedgevonden, en geresolveerd, de voorzeide drie Persoonen te verzekeren, omme die uit hunne hechtenisse, hunne Acten en beleidingen te doen verantwoorden naar behooren.

,, *Actum 's Gravenhage den 29. Augusty* 1618".

Deze Publicatie, of dit Biljet, zo als men 't noemen wil, was zo dra niet voor den dag gekomen, of baarde by de meesten een groote verwondering; elk oordeelde daar van naar dat hy geneigd was; de gevangenneeming van den Advokaat, die zich veele Vyanden gemaakt had, kwam sommigen zo vreemd niet voor, als die van de andere Heeren; aangezien men verwonderd was,

dat

dat men juist deze twee had uitgezonderd, en anderen, die langer in politieke bedieningen geweest, en 't zelfde gedaan hadden, voorby ging. De een, zeggen de Schryvers, oordeelde, dat het was, om dat men ze meer vreesde, uit hoofde van hunne schranderheid en welspreekenheid, en de ander was van begrip, dat zulks geschied was, om datze gemeenzaamer met den Advokaat geweest waren, en bygevolg meer van zyne geheime raadslagen wisten. Hoe 't zy, het baarde, gelyk niet onwaarschynlyk is, een groote verslagenheid in de Remonstranten, en een innerlyke blydschap in de Contraremonstranten. Men zag ook in 't kort veele voor- en tegenschriften uitkomen, waarin de gevangeneeming of geroemd en verdedigd, of gelaakt en wederlegd wierd; onder welke laatsten er een was, waar in stondt:

Hollanders, uw Privilegien en vryheid zoet,
Worden nu t' eenemaal getreden met den voet.
Eenen Brutus kan ons helpen.

Waar tegen van den anderen kant gezongen wierd:

Speelt op den Trommel, en maakt gerommel,
Speelt op den Trommel, ons is de kans,
Speelt op den Trommel, als 't plagt voor Bommel,
Speelt op Duitsch, Engels, Schots of Frans.
Want ziet zy Druilen met lange muilen,
Want ziet zy Druilen met droeven schyn,
Want ziet zy druilen, gelyk Nacht-Uilen,
Die Graaven meenden van 't Land te zyn, enz.

Ondertusschen waren deze Heeren niet zo dra gevangen genomen, of 'er wierd van deze verrichting verslag gedaan in de Vergadering der Staaten Generaal, waarby de Gemagtigden der Provincie van Holland niet weinig verbaasd waren, zeggende verwonderd te zyn, dat een zaak van zo veel gewicht besloten en uitgevoerd was zonder hunne kennis, met byvoeging, dat de schending van 't recht der Provincie, waar door zy gemagtigd waren, hen vreemd voorkwam, en dat zy het aan de Staaten van Holland zouden bekend maaken, om te zien wat 'er die op zouden besluiten.

Zy deeden ook terstond verslag daarvan in de Vergadering der

Staaten van Holland, en de Staaten Generaal zonden ook ten dien einde vyf gemagtigden in die Vergadering, welke te kennen gaven: „ dat de gevangneeming der drie bewuste persoonen „ gedaan was, ten dienste dezer Landen, nademaal de Kerke„ lyke disputen, eerst klein zynde, zich naderhand verder door „ 't Land verspreid hadden; dat de geneesmiddelen, die men „ van tyd tot tyd daar tegen had poogen te gebruiken, verwor„ pen of verzuimd waren; dat men vervolgens, om de Autheurs „ dier verdeeldheden met des te meer gezag te bekleeden, de „ Waardgelders tot een steunzel aangenomen, en 'er het gantsche „ Land mede ontroerd had; dat men om de orde te herstellen, „ het Land weder in rust te brengen, en de Synode te bevorde„ ren, de Waardgelders had moeten afdanken; dat zulks te „ Utrecht verricht zynde, ontdekt was geworden, dat de gevan„ genen de voornaamste beschikkers waren geweest van 't op„ rechten dier wachten; dat men zulke Factien niet in 't Land „ kon houden, en dat dit daarom had moeten geschieden, en dat „ men na genomen informatie en examinatie van alles nader ope„ ning zou geeven.

Waarop de Staaten van Holland alleenlyk ten antwoord gaven: „ dat ze bedroefd en verwonderd waren zodanige Proce„ dures te verneemen, dat, zo de gevangenen, in dienst der Ver„ gadering en hunne byzondere bescherming zynde, iets misdaan „ hadden, zy zulks alleen aan die van Holland, als hunne wettige „ Meesters, hadden te verantwoorden".

Doch anderen bragten daar tegen in, dat de zaak het gantsche Land en de gezamentlyke Bondgenooten betrof, en de Algemeene Staaten derhalve reden hadden, om 'er de hand aan te slaan. Vervolgens wierd door de Staaten van Holland, in weerwil van de tegenspraak der Gedeputeerden van de zes bewuste Steden, by de Generaliteit ingeleverd, dat door die behandeling hun recht geschonden was; dat ze het daadelyk ontslag van de Gevangenen verzochten, of dat ze, dewyl 'er de gemelde zes Steden niet in konden stemmen, voor nader rapport aan hunne Principalen gedaan te hebben, ten minste hunne Huizen ter bewaaring mogten hebben, met toegang hunner Meesters, en dat de Generaliteit niet verder voortgaan, maar de zaak zo lang in dien staat zou laaten, tot de wederkomst der Leden, die hunne Principalen communicatie moesten geeven.

Vervolg van 't voorgevallene in den jaare 1618. enz.

Wyders zonden de Staaten Generaal ten eersten eenige Gedeputeerden uit hun midden aan de Raaden van Staate, aan de Ambassadeurs van Vrankryk en Engeland, aan den Agent van Venetie enz. om dezelven kennis te geeven van 't gene 'er geschied was.

De Ambassadeur *Boisise* zou 'er kortelyk op geantwoord hebben: *dat hy niet twyffelde, of dit zou geschied zyn met rypen beraade, en dat het zou strekken ten besten dezer Landen, en dat alles, wat daar toe dienen kon; zynen Koning zou aangenaam zyn.* Een diergelyk antwoord had ook de Grootbrittannische Minister gegeeven.

Dit laatste word van andere Schryvers wel geloofd, maar 't eerste onaangeroerd gelaaten; want zeggen ze, dat de Afgezant van Grootbrittannie zulks geantwoord heeft, is zeer waarschynlyk, nademaal Koning Jacobus een haat op *Barnevelt* had, om dat hy de verpandde Steden van de Republiek, in een tyd dat de Koning om geld verlegen was, had weeten in te losfen.

Tusschen beiden moeten wy zeggen, dat de Predikant *Uitenbogaard*, dien misschien een gelyk noodlot zou ondergaan hebben, het onweer ontgaan is, door zich naar elders te begeeven, zo als ook *de Haan*, Pensionaris van *Haerlem*, gedaan had; en dat *Ledenberg* den 18 September van Utrecht in den Haag overgebragt, en hem toegestaan wierd, zyn Zoon tot zyn gezelschap by zich te mogen hebben.

Deze Gevangenneeming wierd wel haast ruchtbaar door alle Provinciën en aangrenzende Ryken en Landen, en veroorzaakte, gelyk we gezegd hebben, groote verslagenheid in de eenen, en vreugde in de anderen, naar maate dat ze gezind waren. De Huisvrouwen der Gevangenen hielden ernstig aan, dat haare Mannen hunne Huizen tot een Gevangenis mogt toegeweezen worden; maar zy konden die gunst niet verwerven; zo min als die van *Rotterdam*, die een Requeft inleverden by zyn Excell. den Prins van *Oranje*, met verzoek dat hy, nademaal zy *de Groot* in verscheiden zaaken noodig hadden, als Stadhouder van Holland, zyn ontslag by de Staaten Generaal geliefde te bewerken; doch zyn Excell. wees dat verzoek van de hand, zeggende, dat het zyn zaak niet was, maar die der Staaten Generaal. Een diergelyk

 ant-

antwoord ontfingen ook de Heeren *van der Myle* en *Veenhuizen*; beide Schoonzoons, en de Heer van *Groenevelt*, zoon van *Barnevelt*, die om zyn ontflag onder borgtocht, verzochten; als mede die van *Leiden*, die aanhielden om het ontflag van hunnen Pensionaris *Hogerbeets*, met byvoeging, dat het zyn Excell. als Stadhouder van Holland, toekwam, de Privilegien voor te ftaan, en dat ze in dit geval niets met de Staaten Generaal te doen hadden.

Na dat men de Gevangenen eindelyk toegeftaan had, te mogen Schryven, fchreef de Advokaat van *Oldenbarnevelt*, op den derden dag, een Brief aan zyne Huisvrouw en verdere familie, waarin hy zich onder anderen dus uitdrukte: „ Ik weet, dat „ gylieden bekommert zyt in de zwaarigheden, die my overko„ men; maar ik bidde u, dat gy uwe vertrooſting zoekt by Godt „ den Heere Almagtig, en elkander vertrooft. Ik en weet voor Godt „ den Heere niet eenige wettige reden tot deze zwaarigheid ge„ geeven te hebben, en wil met geduld van zyne Goddelyke „ hand, en van myne wettelyke Overheid, een goede uitkomft „ verwachten; wel weetende, dat gylieden, met myne andere „ Liefhebbers, met gebeden en goede Officien daartoe ook alles, „ wat mogelyk is, doen zult. Waar mede ik ulieden in Godts „ heilige bewaaring beveele. Ik ben tot nog toe wel en eerlyk „ onthaalt en behandeld, waar voor ik zyn Excell. bedanke.

Uit myne Arreftkamer den laatften Augufti 1618.

Betreffende *de Groot*, die van een zwakke Lichaams geſteltenis was, en zelf in een ziekte viel, hy ontfing bericht, dat 'er veel dingen ten lafte van den Advokaat ontdekt wierden, en men gaf hem te raade zich in een brief aan zyn Excell. te verdedigen, het welk hy deedt, en 'er onder anderen in betuigde, dat hy de Generaale partyfchappen niet gemaakt, maar gevonden had; dat hy het afdanken der Waardgelders te Rotterdam zelf bewerkt had; dat hy de Commiffie naar Utrecht met tegenzin volbragt had; dat hy in alles de meefte ftemmen der Staaten van Holland had opgevolgd; dat hy verfchooning verzocht voor 't gene hy, op den laft van anderen, in zyne verrichtingen kwalyk gedaan mogt hebben, en dat hy zich in de gunftige befcherming van zyn Excell. beval.

Ook had hy een Requeft in de Vergadering der Staaten Generaal laaten inleveren, maar wy vinden niet, dat zulks van eenig

nut

nut geweest, of beäntwoord geworden is. Integendeel wierd bygemelde Staaten Generaal, en de bewuste Leden der Staaten van Holland, na de Gevangenneeming der voornoemde Heeren, goedgevonden, en aan zyn Excell. opgedragen, om de Magistraaten en Vroedschappen in de meeste Steden van Holland te veranderen en op een vasten voet te brengen.

Achtervolgens dit besluit, maakte Prins *Maurits* een begin met *Schoonhoven*, alwaar hy den 7 September met een groot gevolg en wel 40 Wagens aankwam, na dat hy alvoorens een Compagnie Soldaaten in de Stad gezonden, en 'er Graaf *Ernst van Nassau* van Utrecht had doen komen. De Magistraat ontfing en verwellekomde zyn Excell. aan de Kruispoort, en geleide hem naar 't voor hem bestemde Logement. Des anderen daags kwam de Prins op het Raadhuis, alwaar de Magistraat en Vroedschap vergadert was; en na dat hy in eene aanspraak de oorzaak zyner komst ontdekt, en de groote verdeeldheden in deze Stad voorgesteld had, ontsloeg hy de gantsche Regeering van den Eed, en benoemde nieuwe Burgemeesteren, Schepenen en Vroedschappen; die, gelyk men denken kan, meestal Contraremonstranten waren, en bevestigde van de 27 oude Magistraatspersoonen 6 in hunne voorige bediening, schoon Remonstranten of van andere gezindheden zynde. Voorts liet hy 't bestier der Kerken aan de nieuwe Regeering, die kort daarna het volgende liet afkondigen:

Men laat een iegelyk mits dezen weeten, dat de Heeren Burgemeesteren, Schepens en Vroedschappen der Stede Schoonhoven, op verzoek der bedroefde Lidmaaten van de waare Gereformeerde Christelyke Religie alhier binnen Schoonhoven, by advys van zyn Princelyke Excell. als Stadhouder dezer Provincie, geconsenteerd en geaccordeerd hebben, consenteeren en accordeeren mits dezen: Dat dezelve by beurten in de Parochiale Kerke dezer Stede, benevens de genen die tegenswoordig aldaar Prediken, insgelyks zullen mogen Prediken: dat men ook het Kloosterkerkje binnen dezer Stede op het spoedigste zal doen prepareeren, ten einde de genen, die de jongste beurt in de voorsz. Parochikerk gehad hebben, aldaar zullen mogen Prediken, en hunnen Godsdienst oefenen; en zulks ter wederzyde in alle modestie, en stilligheid, volgens de Resolutie daar van op gisteren by de voorsz. Vroedschappen genomen.

Ordonneeren en beveelen daarom een iegelyk, van wat staat, conditie of gezindheid hy zy, hen lieden daar inne geen letzel of moeitenisse te

doen, ook de een den ander hier over, ofte ter cause van Religions-Zaaken, niet te injurieeren ofte miszeggen, veel min te misdoen: op zwaare Correctie enz.

Na dat te *Schoonhoven* alles afgedaan was, begaf zyn Excell. zich naar den *Briel*, alwaar hy, na de oude Vroedschap in zyne aanspraak verweeten te hebben, dat ze zich tegen de Staaten Generaal en hem aangekant had, op gelyk wyze handelde, en den 10 September de Regeering veranderde; zo als den 15. te *Delft*, den 27. te *Gorkum*, den 28. te *Oudewater*, en den 29. te *Woerden* geschiedde.

Vervolgens ondernam de Prins zulks in Noordholland, en wel eerstelyk te *Hoorn*, alwaar het echter zo maklyk niet toeging, aangezien meest al de Burgery, zo wel als de Regeering, Remonstrants was, en de Contraremonstranten hunnen Godtsdienst moesten oeffenen in een groot Huis, staande in de *Raamen*. Zyn Excell. zond vooraf eenige Militie te Scheep derwaarts, en volgde dezelve; doch wanneer omtrent hondert Muskettiers vooruit gingen en in de Stad meenden te trekken, zo begeerden die van *Hoorn* dezelven niet binnen te laaten, waarover in de Stad een groot rumoer ontstond tusschen de Remonstrantsche en Contraremonstrantsche Burgery, hoewel het tot geen daadelykheden kwam. Zyn Excell. Ondertusschen deze weigering ziende, toonde zyn misnoegen daarover, en geliet zich, als wilde hy van daar vertrekken en verder op naar *Enkhuizen* gaan. Die van *Hoorn* dit merkende, en vreezende voor grooter zwaarigheden, lieten eindelyk het Klinket openen, en de Soldaaten een voor een binnen gaan. De Prins met zyn gezelschap daarop volgende, wierd toen door de Schuttery met vliegende Vaandels ingehaald, en naar zyn Logement gebragt. Dit geschiedde op den 5 October.

Des anderen daags verscheen zyn Excell. op het Stadhuis, en de Magistraat en Vroedschap hebbende doen vergaderen, ontsloeg hy ze alle van den Eed, en benoemde, behalve eenige ouden, 18 nieuwe Regenten. Deze afzetting der oude Magistraat ging, als men denken kan, niet zonder verwyt, wegens haare voorige weigering om zyn Volk binnen te laaten. Ondertusschen beducht zynde, dat 'er na zyn vertrek nieuwe onlusten onder de Burgery mogten ontstaan, zo bestemde hy 5 Vaandels Soldaaten, om, onder 't bevel van den overste Luit. *Eysinga*, aldaar te blyven.

ven. Men had veel werks om deze Manschap die omtrent 1000 man uitmaake, onder dak te krygen, nademaal veele gegoedde Burgers liever het gewoone *Servies*, of weekgeld, wilden betaalen, dan Soldaaten in huis te neemen.

Zyn Excell. voorts hier op alles goede orde gesteld hebbende, vertrok des Zaturdags den 7 van hier te scheep naar *Enkhuizen*, alwaar hy des nademiddags ten 4 uuren aankwam, en met groote vreugd en pracht door de Magistraat en Burgery wierde ingehaald. Hy bragt 'er den Zondag door, bezichtigde de Stad, en vertrok des maandags, zonder eenige verandering in de Regeering gemaakt te hebben, van hier naar *Medenblik*, daar hy 6 oude Magistraatspersoonen in den dienst bevestigde, en 10 nieuwen aanstelde, en voorts van hier naar *Purmerent* vertrok.

Aldaar aankomende, wierd hy van de Magistraat en de Burgery, onder twee Vaandels, met veel gejuich, ontfangen, verwellekomt en ingehaald. De straaten, waardoor zyn Excell. passeerde, waren vercierd met Kranssen, gevlochten van groenkruid, en hangende aan touwen van 't eene huis aan 't ander over de straat gespannen. Een groot getal menschen uit de *Beemster* waren hier gekomen, en veele Beemsterknaapen te Paard zyn Excell. te gemoete gereden. De Prins vernachtte hier, en vereerde den Schutteren 12 Tonnen Biers, daar de Magistraat nog 12 anderen byvoegde.

Van *Purmerend* vertrok zyn Excell. met omtrent 100 Wagens, op de voorsten van welken 100 Muskettiers zaten, naar *Alkmaar*, alwaar hy den 10 Octob. door de Magistraat en de Burgery, verdeeld in vier Vaandels, wierd ingehaald, en naar 't Stadhuis gebragt, terwyl een daarinliggend Vaandel Schotten ook in de Wapenen stondt, en de Garde van den Prins, die 'er te vooren binnen gekomen was, het Stadhuis bezet had. De Beemsterknaapen, omtrent 200 sterk, verzelden zyn Excell. van *Purmerend* tot aan de plaats *Rustenburg*, en 30 derzelven bragten hem tot binnen *Alkmaar*.

Des anderen daags liet zyne Doorluchtigheid de Magistraat en Vroedschap vergaderen, en herstelde de Wetgeevers zo als op andere plaatzen geschied was, laatende eenige ouden blyven, en stelde voor de afgedankten nieuwen aan, uit de genen, die in 't jaar 1610, wegens de Kerkelyke geschillen, reeds waren afgezet.

Dit

Dit alles in goede orde en stilte afgeloopen zynde, vertrok zyn Excell. van hier naar den *Haag*, deedt in de Vergadering der Staaten Generaal verslag van zyne verrichting, en wierd bedankt.

Terwyl zyn Excell. afweezig, en doende was met hier en daar de Magistraat te veranderen, wierd de Heer *Ledenberg*, die, als we gezegd hebben, van *Utrecht* in den *Haag* gebragt was, by de Staaten Generaal verscheiden maalen verhoord en ondervraagd, over verscheiden dingen, die, zo te *Utrecht* als elders, gebeurt waren, geduurende de inlandsche beroerten. Wat hy geantwoord of bekend heeft, kan men niet anders, dan uit zyn Vonnis, naderhand te melden, opmaaken: ondertusschen wil men, dat hy na zyne verhooringen dikwils gezucht, en gezegd had: *Barnevelt*, *Barnevelt*! *waar hebt gy ons toe gebragt*.

Wat 'er van zy, laaten wy daar; ondertusschen toch schynt het, dat hy voor kwaade gevolgen of schande gevreest heeft, nademaal hy zich zelve des nacht tusschen den 28 en 29 September van 't leven beroofde; welk geval aldus verhaald word:

Hy had zyn Zoon, een jongeling van 17 of 18 jaaren, by zich in zyn Kamer, en de Wacht stondt 'er voor. Te bed gegaan zynde, griefde hy zich met een Pennemes in den buik omtrent den navel, en andermaal in de borst; doch dit misschien niet spoedig genoeg zyn dood veroorzaakende, nam hy een groot mes, dat hy reeds eenige dagen te vooren van de tafel genomen, onder de Papieren verborgen, en des avonds in zyn broekzak gestoken had, en gaf zich daar mede een sneede in den keel. De Zoon in een ander Ledikant slaapende, en hoorende zyn Vader gorgelen, springt op, en voelt in den donker de hand koud en 't aangezich nat, het welk hem gantsch verschrikt aan de Wacht om licht deedt roepen, en toen dat binnen kwam, had hy reeds den geest gegeeven. Hy had des avonds tot zyn Zoon gezegd, dat, schoon hy te nacht iets hoorde, hy niet bekommerd moest weezen, alzo 't gebeuren kon, dat hy, lang geen stoelgang gehad hebbende, wat gestommel zou maaken. Ook had hy daags te vooren zyn Zoon een briefje ter hand gesteld, geschreeven in 't Fransch, dat de Jongeling niet verstond, en waarin hy geschreeven had: „ dat hy, verzekerd was dat men hem tot een voor„ beeld stellen, en tegen zyne beste Vrienden verhooren zou; „ dat men hem pynigen, en dan overtuigen zou van tegenstrydige

„ vals-

„ valsheden; dat men vervolgens op puntjes en ſtippen een ſchan- 1618.
„ delyk vonnis zou veſtigen; dat men zo doen moet om het aan-
„ grypen te rechtvaardigen; dat hy, om dit alles te ontgaan,
„ een korter weg tot Godt nam, en dat 'er tegen een doode geen
„ Confiſcatie van Goederen valt enz.

Men vindt by een der Schryvers, dat men deze daad niet van wanhoop vry pleiten konne, maar dat zy, die hem door dreigementen zo verſchrikten, niet minder te berispen zyn. Ondertusſchen maakte deze daad, als een natuurlyk gevolg, de zaak by de andere party des te meer verdacht, en gaf oorzaak tot erger gisſingen, al ware het anders; gelyk dan ook terſtond wederom allerhande blaauwboekjes verſpreid wierden, ten nadeele van hem en de andere Gevangens. Het Briefje daar en tegen was een goede waarborg voor den Zoon van *Ledenberg*, dien men anders had konnen verdenken, van zyn Vader omgebragt te hebben, om verdere ſchande te ontgaan; waarvan nu het tegendeel bleek.

Zommigen waren van oordeel, dat men met het doode Lyk moeſt handelen, gelyk men met zodanigen gewoon is; maar de Familie verwierf by de Staaten Generaal, dat alles uitgeſteld wierd tot dat 'er Vonnis gegaan was; derhalven wierd het Lyk gekiſt, en tot nader orde bewaard, na dat het geopend en gevuld was.

Vermits in een der zwervende Pasquillen gezegd wierd, dat de Gevangens voorneemens waren geweeſt, om de *Unie* te breeken, en eene andere forme van Regeering in te voeren, en dat ze deswege advys verzocht hadden by 't Franſche Miniſterie; zo namen de Ambaſſadeurs van Vrankryk dat zeer kwalyk, en klaagden daar over by de Algemeene Staaten: doch het ſcheen, dat men nu met te veel andere zaaken beſlommerd was, om daarin eenig redres te maaken.

Ondertuſſchen waren de Staaten van Holland in September wederom vergaderd, en van de Steden, daar de Regeering veranderd was, kwamen andere gemagtigden ter Dagvaart. Zyn Excell. voor deze Vergadering ook verſlag van zyne verrichtingen gedaan, en verklaard hebbende, dat zyn oogmerk daarby niet geweeſt was, om de Rechten en Voorrechten der Steden te benadeelen, of zyn byzonder voordeel daarby te zoeken, maar om de algemeene ruſt te herſtellen; zo voegde hy 'er by, dat deze verandering in zommige Steden nog niet gedaan was, en dat hy ech-

ter zulks ook hoognoodig oordeelde; laatende het besluit daar over aan de Vergadering.

Daarop wierd toen, na rypelyke overweeging, by de meeste Edelen en Steden verstaan, dat men zyn Excellentie voor de genomen moeite bedanken zou, met verklaaring, dat de Staaten vertrouwden, dat zyn Excell. alles gedaan had, zonder de Rechten en Privilegien der Steden te krenken, en alleen om de eenigheid en 't goed verstand onder de Leden van den Lande te herstellen; mitsgaders dat men hem door Gedeputeerden zou te kennen geeven, dat men het overige aan zyn goedvinden stelde, om het ook te doen, daar hy 't noodig oordeelde; waaromtrent men hem de hand zou bieden.

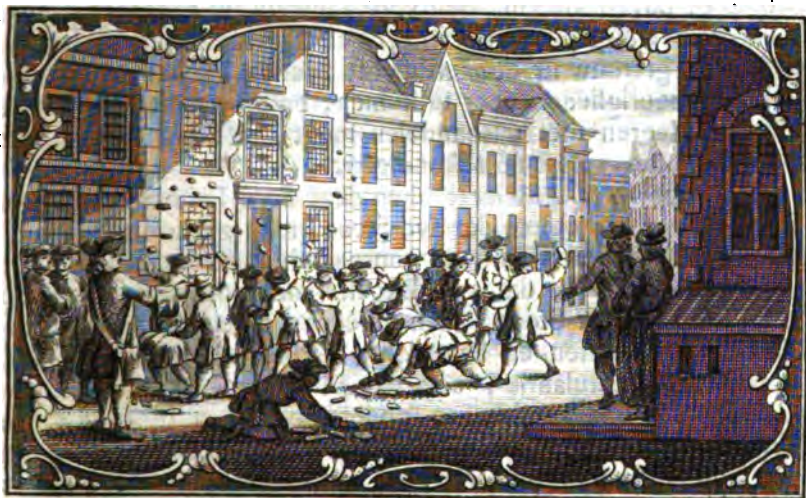
Niet onduidlyk toch ziet men hier aan, dat de meeste Leden der Staaten van Holland nu gantsch anders gezind waren; doch de Gemagtigden van *Haerlem*, *Rotterdam*, *Leiden*, enz. daar geen verandering geschied was, verklaarden, dat zy 'er niet in stemmen konden, voor dat ze nieuwen last van hunne Principaalen ontfangen hadden; maar die van *Gouda* voegden zich by de voorigen.

Ondertusschen wierd dit besluit aan den Prins bekend gemaakt, en hy begaf zich den 22 October, na dat 'er den 17 te vooren een Bededag in de Vereenigde Provinciën gehouden was, en na dat hy daags voor zyn vertrek eenig Krygsvolk naar *Leiden* gezonden had, met een groot gevolg naar die Stad. Grooter verandering kan men weinig aantreffen, dan in *Leiden* was, na de afdanking der Waardgelders; want met de aankomst van zyn Excell. was de vreugde en 't krioel onder groot en klein even groot; het was alles, zo Vrouwen als Mannen en Kinderen, vercierd met Oranje Linten, of by gebrek van die, met Goudsbloemen, of andere Oranje koleuren; honderden van menschen kwamen tot verre buiten de Stad den Prins te gemoet loopen, en vervulden de lucht met hun juichend geroep dermaaten, dat zyn Excell. hen moest laaten verzoeken te zwygen, waarop ook terstond een groote stilte volgde. De Magistraat had een prachtige en kostbaare Maaltyd op het Princen-Hof laaten bereiden, en verwellekomde aldaar zyn Excell. zo als vervolgens alle andere Collegien deeden.

Even voor de aankomst van den Prins in *Leiden* waren de jongens,

gens, zo groot als klein, bezich met een deftig Burgerhuis te bombardeeren met steenen, welken zy uit de straat graafden, en daar mede de Glazen en Vensters in stukken wierpen; zy zouden waarschynlyk het gantsche huis onder de voet gehaald hebben, indien zyn Excell. in de Stad gekomen zynde, hen zulks niet had laaten verbieden.

De volgende Plaat geeft 'er een schets van.



„ Hier ziet men een straat in de Stad *Leiden*, alwaar de kleine en
„ groote Jongens bezig zyn met de Steenen uit de straat te graa-
„ ven, en de Glazen en Vensters van een deftig Burgerhuis in
„ stukken te werpen, tot dat 'er een Officier van zyn Excell.
„ komt, die hen, in den naam van den Prins, gebied zulks na
„ te laaten; waarop zy ook terstond uitscheiden".

De oorzaak van dit Tumult bestond eigenlyk hierin: dat de Man van dezen Huize eenigen tyd te vooren zou gezegd hebben, *dat hy het Hout wel wilde geeven tot een Galg, om 'er Prins Maurits aan te hangen.* Dit wierd by deze gelegenheid weder opgehaald en verspreid; en komende ter ooren van de jongens, zo wilden dezen, zekerlyk door eenige stookebranden, die 'er nooit ontbreeken, aangezet, niet aflaaten zulks nu te wreeken, schoon andere

menschen zulks poogden voor te komen, met te zeggen, dat zyn Excell. het hem vergeeven had; zy gingen daar mede voort, tot dat de Officier van den Prins hen zulks kwam verbieden, als gezegd is.

Des anderen daags veranderde zyn Excell. de Magistraat en Vroedschap der Stad *Leiden*, ontsloeg hen allen van den Eed, herstelde eenigen der ouden, en benoemde 23 nieuwe Regenten. Vervolgens liet hy de Kapiteinen, en andere Bevelhebbers der Schuttery, boven komen, hen vermaanende tot gehoorzaamheid aan de nieuwe Wethouders, en liet hen by handtasting belooven, dat ze zich getrouw in hunnen dienst zouden kwyten. Om ook alle buitenspoorigheden voor te komen, en op dat het graauw de afgezette Heeren niet mishandelen mogt, liet zyn Excell. ten zelven dage het volgende afkondigen:

„ Alzo zyn Excell. alhier binnen deze Stad Leiden in Persoon „ is verscheenen, omme dezelve Stede en de goede Ingezetenen „ van dien, wederom in haar voorgaande ruste en eenigheid te „ brengen: zo is 't, dat zyn Excell. met goedvinden van de „ Magistraat dezer Stede, allen en eenen iegelyken wel expres- „ selyk doet belasten en beveelen, hem te onthouden van alle „ moedwil en petulantie, ofte eenige ongeregeldheden binnen „ dezer Stede aan te richten, nochte iemanden te Injurieeren, „ schelden, naroepen, ofte in 't minste te beschadigen, 't zy aan „ Persoon, huizen of goederen, om wat zaake 't zelve ook zoude „ mogen weezen; maar hem op straat te dragen in alle modestie, „ zulks als 't behoort, op poene dat de genen, die contrarie be- „ vonden zullen worden, iet tot iemands oneere, schade en letzel „ te doen of te attenteeren, met woorden ofte werken, dat zy „ daar over ten exempel van anderen na gelegenheid, aan den „ lyve ofte anderszins metter daad, zonder eenige conniventie, „ zullen gestraft worden.

Zyn Excell. begaf zich den 23 October van *Leiden* naar *Haerlem*, om aldaar het zelfde te doen; hebbende vier Comp. Soldaaten en zyne *Garde* vooruit gezonden, welken de Magistraat, zonder eenige tegenspraak, liet binnen komen, en de *Garde* op het Stadhuis, en de anderen in de Klooster-Kerken liet logeeren. De Schuttery, onder zes Vaandelen, was op bevel van de Magistraat reeds in de Wapenen gekomen, om zyn Excell. met vliegende

Vaandels in te haalen; maar de Prins liet haar bevelen, het geweer en de Wapenen af te leggen, en van elkander te scheiden, om redenen, die hunner veelen gantsch niet smaakten.

Omtrent 4 uuren nademiddag kwam zyn Excell. met zyn gevolg binnen *Haerlem*; hy wierd door den Hoofd-Officier en Burgemeesteren vriendelyk ontfangen en naar 't Princen-Hof begeleid, terwyl de Soldaaten in de Wapenen stonden. Des avonds was 'er een prachtig Gastmaal voor zyn Excell. en de Magistraat bereid, waarby verscheiden gesprekken voorvielen. Des anderen daags, de Magistraat en Vroedschap vergaderd zynde, kwam zyn Excell. en veranderde de Regeering, op gelyke wyze als op andere plaatzen geschied was. Ruim de helft van de Magistraat en Vroedschap wierden bedankt, en anderen in hunne plaats aangesteld. Dit alles in goede orde afgeloopen zynde, vertrok zyn Excell. des avonds laat van *Haerlem*, en was den volgenden morgen vroeg in den *Haag*.

Binnen *Rotterdam* had reeds voorlang een Comp. Soldaaten gelegen, gelyk we te vooren gezien hebben; doch nu zondt zyn Excell. nog zyne *Garde*, en de *Gardes* van de Graaven *Ernst* en *Jan van Nassau* den 28 October vooruit derwaarts, en volgde zelfs den 29. en kwam des nademiddags omtrent 4 uuren binnen *Rotterdam*, wordende door de Heeren van de Regeering tot op de Hoogstraat te gemoet gegaan, verwellekomt en naar zyn Logement gebragt.

Zyn Excell. des anderen daags op het Stadhuis komende, alwaar de Magistraat en Vroedschap vergaderd was, veranderde dezelve op gelyke wyze; hy bevestigde 7 Heeren van de oude Regeering in hunnen dienst, en stelde 38 nieuwen aan. Dit gedaan zynde, liet de Prins alle de Officiers van de Schuttery binnen staan, en deedt een aanspraak tot dezelven, waar in hy onder anderen zeide: „dat het geenzins zyne meening was, iemand in „zyne Privilegiën of Gerechtigheden te benadeelen of te verdrukken; maar dat zyne intentie was, de Burgers en Inwooners der „Steden in rust, liefde en eenigheid aan elkander te verbinden". Hen voorts vermaanende de nieuw verkooren Magistraat ontzach en gehoorzaamheid te toonen, het welk zy alle beloofden.

Den 30 Octob. zondt zyn Excell. een Vaandel Soldaaten naar *Gouda*, en des anderen daags zyne *Garde* derwaarts, hy volgde kort

kort daarna in 't Jacht, en wierd by 't uitſtappen door de Magiſtraat ontfangen, en naar het Harthuis begeleid, om 'er te logeeren. Den volgenden dag geſchiedde hier de verandering in de Regeering even als van andere plaatzen gezegd is, hoewel die niet groot was, dewyl hy alleenlyk tien nieuwe Vroedſchappen aanſtelde, en uit de oude vier Burgemeeſters en zeven Schepens verkoos.

Dien zelfden dag, den 1 November, zondt zyn Excell. een Looper naar *Amſterdam*, en liet de Magiſtraat aanzeggen, dat hy des anderen daags van *Gouda* aldaar ſtond te komen. Waar op des morgens den 2de. de Colonellen der Burgery by Burgemeeſters ontboden wierden, en laſt kreegen om de Schuttery in de Wapenen te brengen, zo als ook de Opper-Officieren der Soldaaten dien laſt ontfingen. Des middags wierd de Trommel geroerd, en de 20 Compagniën Burgers en drie Comp. Soldaaten kwamen in de Wapenen. De beide Colonellen *Jacob Witzen* en *Geurt Dirksz.* voeren in eenige Jagten zyn Excell. te gemoet tot halfwege den Overtoom, neemende hem aldaar in een der Jagten, en voeren de Stad in naar 't Prinſen-Hof, door de Burgery, die in reien geſchaard ſtondt langs de Burgwallen, en Salvo's ſchooten. Zyn Excell. op het Prinſen-Hof gekomen zynde, wierd aldaar door de Magiſtraat verwellekomt en begroet.

Des anderen daags de Magiſtraat en Raad op het Stadhuis vergaderd zynde, ging de Hoofd-Officier, verzeld van eenige Gecommitteerden uit den Raad, zyn Excell. van 't Prinſen-Hof afhaalen, en bragt hem met zyn gevolg op het Stadhuis. Zyn Excell. ging alleen in de Raadkamer, alwaar Burgemeeſteren en Raaden vergaderd waren, en gaf hen in eene aanſpraak te kennen, „dat, „dewyl 'er in hunnen Raad, zo als in andere Steden, groot verſchil was geweeſt over de zaaken van Religie en Burgerlyke „Regeering, waar uit grooter zwaarigheden konden ontſtaan, „hy aldaar gekomen was, uit laſt van de Staaten van Holland, „om daarin te voorzien, zo als hy in andere Steden gedaan had; „dat hy ten dien einde den gantſchen Raad bedankte voor zynen „dienſt, en ontſloeg van den Eed; dat hy van dien laſt gaerne „verſchoont had willen weezen, maar dat de hooge nood en dienſt „van 't Land zulks vereiſchte, om alle misverſtanden weg te „neemen, enz'.

De

De gantſche Vroedſchap dus van den Eed ontſlagen zynde, ſtondt op en begon ter Kamer uit te gaan; wanneer de Oud-Burgemeeſter *C. P. Hooft* zyn Excell. verlof verzocht om te mogen ſpreeken, en na dat hem zulks toegeſtaan was, deedt hy een korte Redenvoering, waarin hy de voorrechten der Stad aanhaalde, en te kennen gaf, dat het welvaaren van den Staat wel de opperſte wet moeſt weezen, maar dat niemand uit den Raad, ter oorzaak van eenige ſtrydige gevoelens, die meeſt in alle Collegiën voorvielen, een beſluit had poogen te maaken ten nadeele der genen, die de minſte ſtemmen inbragten, als of die niet zo eerlyk en getrouw voor 't Vaderland en tegen het Spaans geweld waren, als anderen; en dat hy daarom zyne Vorſtlyke Doorl. verzocht, deze goede Stad en eerlyke Vergadering naar behooren te verſchoonen. Doch dit gezegde vondt in dit tydgewricht weinig ingang; en men wil dat zyn Excell. alleenlyk daarop geantwoord hebbe: *Beſtevaar, 't moet nu zo weezen. De nood van 't Land vereiſcht het.*

Hierop herſtelde zyn Excell. 29 Heeren van de Vroedſchap, en verkoos 7 nieuwe Raaden. De herſtelde Heeren waren de volgende: *J. J. Huidekoper*, *J. de Biſſchop*, *C. P. Hooft*, *R. Egbertsz*, *J. Pietersz. R. Pauw*, *J. G. Hoing*, *C. J. Koekebakker*, *P. de Vlaming van Oudsboorn*, *J. Witzen*, *P. Schaap*, *J. Jorisz*, *D. Bas*, *J. P. Reaal*, *B. Krombout*, *V. Overlander*, *J. ten Grootenhuis*, *R. Ernſt*, *J. P. de Wit*, *J. Poppen Jansz.*, *A. Boom*, *J. G. de Vries*. *A. P. Raap*, *J. van Hoorn*, *H. Schellinger*, *W. E. van Baſſen*, *D. van Heemskerk*, *J. J. Hinlopen*, *en C. J. Harincarſpel.*

De afgedankte Heeren waren *Ysb. B. Elbertsz.*, *H. van de Poll*, *P. M. Schryver*, *Seb. Egbertsz*, *J. de Graaf*, *D. Vlaming van Oudshoorn*, *en L. J. Spiegel*; voor welken zyn Excell. aanſtelde, *G. J. Beth*, *A. P. van der Burg*, *P. E. Vink*, *S. P. Hooghamer*, *S. van der Does*, *H. Hudde*, *A. C. Burgh.* Doch de Heer *van de Poll* is reeds in 't volgende jaar wederom in de Vroedſchap gekomen; als mede 11 jaaren daar na de Heer *J. de Graaf.*

Na dat hier alles in goede orde verricht was, verklaarde zyn Excell. „, dat het geenzins zyne meening was, dat deze beſoigne „ zou ſtrekken tot prejuditie of verminderinge van eeniger dezer „ Stede Privilegiën, Coſtumen, Vry- en Gerechtigheden, als „ zynde alleenlyk gedaan, om redenen boven verhaald:" en belaſte

laſtte derhalven den Secretaris der Stad, om van al het gunt dien aangaande gepaſſeerd was, notitie te houden.

Wanneer zyn Excell. van hier wederom in den *Haag* gekomen was, maakte hy ook hier voor 't laatſt eene verandering in de Regeering, ſchoon deze plaats geen recht heeft om Gemagtigden in de Vergadering der Staaten te hebben. Vervolgens in gemelde Vergadering der Staaten van Holland verſlag van alle zyne verrichtingen gedaan hebbende, zo wierd van wegens hun Ed. Mog. het volgende Plakkaat afgekondigd:

„ De Ridderſchap, Edelen en Steden van Holland en Weſt-„ vriesland, Staatswyze vergaderd, rypelyk gelet hebbende op „ de tegenwoordige gelegenheid van 's Lands zaaken, en inzon-„ derheid, dat eenige jaaren herwaarts, in de voorsz. Landen „ van Holland en Weſtvriesland ontſtaan zyn veel misverſtan-„ den en oneenigheden, niet alleen onder de goede Ingezetenen, „ maar ook onder de Heeren Edelen en Magiſtraaten van de Ste-„ den, die tot openbaare Factien en andere Extremiteiten zou-„ den hebben uitgeborſten, indien daar tegen niet en ware voor-„ gekomen?

„ Waar tegen zyn Excell. myn Heere den Prince van Oran-„ je. Stadhouder der voorsz. Landen, bewogen is geweeſt, by „ alle mogelyke middelen te arbeiden tot herſtellinge van de voo-„ rige ruſte en Eenigheid, en wegneeminge van alle beletzelen, „ zo by de Heeren Edelen als onder de Regeerders der Steden; „ hebbende tot dien einde, in verleden jaare, hem in eigener „ perſoon, in verſcheiden Steden getransporteerd, en de Vroed-„ ſchappen ſerieuſe vermaaninge gedaan; en eindelyk omme de „ apparente confuſie in 's Lands Regeeringe voor te komen, en „ verſcheiden heumeuren van de Regeerders tot beter eenigheid „ te disponeeren, onlangs in de meeſte Steden van Holland en „ Weſtvriesland noodig gevonden, eenige Burgemeeſteren, „ Schepenen en Vroedſchappen te licentieeren, en andere Inge-„ zetenen en Burgers in derzelver plaats te ſurrogeeren; met „ zulken verſtande, dat der Landen en Steden reſpective Privi-„ legiën, Vryheden en Gerechtigheden, daar door niet zouden „ geprejudiceert, nochte die gene, die als vooren verlaaten zou-„ den worden, in haar eer, goede naam en faam gekrenkt; veel

min

„ min dat zyn Excell. iet anders, als den dienst en rust der Lan- 1618.
„ den, daar mede gemeent en voor oogen gehad zoude hebben.
„ Zo hebben hun Ed. Mog. met goede deliberatie, eenpaarig
„ Consent, en volkomen Authoriteit verklaard en verstaan: Dat
„ zyn Excell. niet minder in dezen, als in alle voorgaande Actiën,
„ zyne oprechte affectie, zorge en getrouwigheid, tegen den
„ Lande van Holland en Westvriesland, onaangezien veelvoudi-
„ ge perikelen en zwaarigheden, heeft beweezen; (daar voor hun
„ Ed. Mog. zyne hooggemelde Excellentie ten hoogsten bedan-
„ ken) en over zulks niet alleen approbeeren en ratificeeren de
„ verandering en herstelling in de Magistraaten van de Steden
„ successivelyk gedaan, maar ook beloven en aannemen, alle
„ en een iegelyk van dezelve in hare wettelyke Regeeringe te
„ erkennen, en by alle wegen en middelen te mainteneren: ver-
„ staande dat alle Ingezetenen der Landen de zelve insgelyken zul-
„ len hebben te erkennen en obediëren; op pene, van als pertur-
„ bateurs van de gemeene ruste, gestraft te worden. En voorna-
„ mentlyken mede zyne Excell. verzocht word, alles te contri-
„ buëren, wat van zyne authoriteit, en hooge ampten is depen-
„ deerende. En in gevalle zyne Excell. op de naarder zekerheit
„ en gerustheit van eenige Steden en anderzints, als noch eenige
„ voorzienige zoude goedvinden te doen, zullen hare Edele Mo-
„ gende het zelve voor aangenaam houden, en de goede intentie
„ van zyne Excell. daarin secunderen. Met alle welke hare Ed.
„ Mog. volgens verscheide verklaringen van zyne Excell. niet en
„ verstaan, dat de Tractaten, Privilegien Vryheden en Gerech-
„ tigheden der Landen in 't gemeen, mitsgaders der Steden en In-
„ gezetenen van dien in 't particulier aangaande, zullen wezen ge-
„ derogeert, vermindert ofte eenige Ingezetenen in hare eere
„ goede naam en faam eenigzints geledeert; maar dat alles zon-
„ der eenige prejudicie in 't generaal en particulier zal worden
„ gehouden en stand grypen, alsoo de verdere diensten en ruste
„ van de Landen, zulks noodiglyk vereischen enz.

Zie daar een groote verandering in de Vergadering der Staaten van Holland en Westvriesland, binnen zo weinig maanden! en dewyl nu ook reeds by dezelven zo wel de Nationale, als de Provinciale Synode, was toegestaan, gelyk gezegd is, ontbrak 'er niets meer aan, dan het Lot der Gevangenen over te geeven aan

de Staaten Generaal, gelyk geschiedde. Dit schynt Mevrouw *Barnevelt* wel voorzien te hebben; want zy wilde geduurende 't afzyn van Prins *Maurits*, haar man zulks bekend maaken, en bediende zich ten dien einde van eenige schoone Peeren aan hem te zenden; doch de *Serjeant*, die de Wacht had, deze schoone Peeren ziende, nam 'er een paar af, en stakze in zyn zak, onder welke by ongeluk de Boodschapper was. Want de Officier t'huis komende, gaf de Peeren aan zyne Vrouw, die 'er een van doorsnydende in dezelve een Penneschacht vondt, waarin een klein briefje zat, het welk in 't Latyn beschreeven was, en eene *Waarschouwing* behelsde, *dat hy zich niet moest verlaaten op de Staaten van Holland, door dien zyn Excell. in de meeste Steden de Magistraaten veranderde.* Mitsgaders, *dat de Engelsche Gezant Carleton zyn vriend niet was.*

Wy hebben gezegd, dat, na de Gevangenneeming der meergemelde Heeren, de Predikant *Uitenbogaart* buiten 's Lands geweeken was, benevens *Taurinus*; het zelfde deeden ook *Adolph Venator* en de Rotterdamsche Predikant *Grevinkhoven*, die zich naar *Antwerpen* begaf, om dat hy voor 't Hof van Holland gedagvaart was.

Geduurende deze gesteltenis van zaaken zyn de Heeren *du Maurier* en *Boissise*, Gezanten van Vrankryk, ter gehoor geweest by de Staaten Generaal, en hebben aldaar voorgedragen, dat de Koning, hun meester, de Gevangenis van *Barnevelt* en de andere Heeren verstaan hebbende, hen last gegeeven had, om, zo veel als mogelyk was, te beletten, dat het met gemelde Gevangenen niet tot het uiterste kwam. En de Heer *Boissise* vervolgens met veel tederheid ten voordeele van den Heer van *Oldenbarnevelt* gesproken hebbende, klaagde hy over een politiek verschil, dat hy met zeker aanzienlyk Persoon had, en verzocht hunne Hoog. Mog. hem in die zaak voldoening te geeven.

Dit geschied, maar niet naar zyn zin zynde, toonde hy daar over zyn misnoegen, nam zyn afscheid van de Algemeene Staaten, en vertrok den 8 Septemb. naar Vrankryk, zonder de Geschenken van hun Hoog Mog. bestaande in een gouden keten van 4000 Gl. voor hem, en twee anderen voor zyne beide Zoons, ieder van 500 Gl. te willen aanneemen. Doch zynen weg over Brabant neemende, en nog te *Antwerpen* zynde, ontfing hy aldaar Brieven

ven van den Koning, met bevel, dat hy te rugkeeren, en alle misverstanden zou helpen byleggen. Hy kwam den 14 weder in den *Haag*, en had den 18 andermaal gehoor by de Staaten Generaal, tot welken hy de volgen aanspraak richtte:

„ *Myne Heeren*. Myne spoedige wederkomst heeft geen andere „ oorzaak, dan de overvloeiende genegenheid en goedheid, die „ de Koning onzen Meester draagt tot de beste rust en vrede „ van uwen Staat: zyne Majt. weet wel dat uwe voorzichtig- „ heid niet slaapt, maar geduurig waakt en arbeid tot behoude- „ nis van 't Gemeenebest; doch aanmerkende de groote Altera- „ tie of verandering, die in 't Lichaam van uwe Republiek is op- „ gereezen, zo moet de Koning, onzen Meester noodzaaklyk „ daar over geraakt en bewogen worden, als of het zyn eigen „ zaak ware, en hy zal niet konnen gerust weezen, voor en „ aleer hy uwen Staat volkomen hersteld zal zien in de voorige „ Unie en Eendracht.

„ Want zyne Majt. gaarne zynde onder de genen die uwen „ Staat tegenwoordig bestieren, en hebbende meer gecontribu- „ eerd tot uwe behoudenisse dan eenig Prinse van uwe Geallieer- „ den, meent ook alzo verbonden en gerechtigd te zyn zich in „ te laaten in alle *affaires*, die de rust en vrede uwer Landen „ aangaande zyn, om af te weeren alle inconvenienten, die de- „ zelven zouden mogen ontrusten.

„ Zo betaamt het u dan, *myne Heeren*, om niet te schynen dat „ gylieden zulk een goede en noodige zaake min acht, ons vry- „ moedig te verklaaren, en te openbaaren den staat van uwe „ zaaken, en ons te doen verstaan het gene, waarin wy ulieden „ op het voordeligste zullen konnen helpen en bystand doen.

„ De Heer *du Maurier* en ik hebben last van den Koning, on- „ zen Meester, u lieden aan te bieden alles, wat zyne authori- „ teit, magt en raad vermogen; met uitdruklyk bevel, om zulks „ alles aan te leggen en te doen gelden ten besten en tot bevor- „ deringe van uwe zaaken: het welk wy u lieden belooven te „ zullen doen met al zulke naerstigheid en getrouwigheid, als gy „ zoudt konnen wenschen en begeeren van ons, die Dienaars „ zyn van den grooten Koning, welke met recht geacht mag wor- „ den als de voornaamste van alle de vrienden en Bondgenooten „ van uwen Staat.

De Staaten Generaal deze Ambassadeurs beleefdelyk ontfangen en gehoord hebbende, bedankten die Heeren, en inzonderheid zyne Koninglyke Majt. dat hy eene zo nauwkeurige en zonderlinge zorge voor den Welstand der Vereenigde Nederlanden betuigde te draagen; dat ze bekenden grootelyks aan zyne Majt. verplicht te weezen; te gelyk verzoekende en biddende, dat het zyne Majt. geliefde, in die zelve gunst tot deze Landen te volharden: vervolgens betuigden zy, dat hun Staat in geen gevaar was, gelyk men den Koning, naar 't scheen, had diets gemaakt; dat de Wanordens in de Burgerlyke Regeering van den Staat met zagtheid door den Prins van Oranje hersteld waren; dat de Kerkelyke zaaken in 't kort tot rust gebragt zouden worden door de Synode, die te *Dordrecht* stond gehouden te worden; dat ze inmiddels ook de Ministers bedankten en versochten, verder deel te neemen in hunne zaaken, als te vooren.

De zaaken tot dus verre gekomen en in dezen stand zynde, zullen wy die der Gevangenen, die eerlang stonden verhoord te worden, en voorts alle de Kerkelyke verschillen en binnenlandsche omstandigheden voor een korten tyd laaten berusten, om eene afweiding in onze Historie te maaken, door eenige tusschen gevallen van andere gebeurtenissen op het tapyt te brengen.

Wy hebben al menigmaal in ons verhaal zyn Excell. Prins *Maurits*, Prins van *Oranje* genoemd, welken tytel hy echter niet voeren kon, alzo zyn ouder Broeder *Philip Willem* dien bekleedde, gelyk meer dan eens gemeld is. Doch deze reeds in February dezes jaars te *Brussel* overleden zynde, was het Prinsdom van *Oranje* en andere Heerlykheden van hem vervallen aan Prins *Maurits*, deszelfs oudsten Broeder. Zyn Excell. zondt de Heer *Vosbergen* derwaarts om de inhuldiging te ontfangen; maar die vondt de zaaken aldaar zodanig gesteld, door den Stadhouder *Croeser*, dat hy, zonder iets uit te voeren, wederom keeren moest. Dit werk scheen hooger gezach te vereisschen. *Maurits* droeg het op aan zyn Broeder *Frederik Hendrik*, die, verzeld van den Prins van *Portugal*, en den Heer van *Valkenburg*, als Stadhouder, de reize aannam, en over *Brussel* na *Parys* toog. Prins *Frederik Hendrik* bleef eenigen tyd aan 't Hof van Vrankryk, terwyl de anderen de reize naar *Oranje* vervolgden. Na eenigen tyd aan 't Fransche Hof te hebben doorgebragt, heerlyk onthaald, en alle beloften van alle

hulp en bystand ontfangen te hebben, nam hy afscheid, en vertrok naar 't Prinsdom van *Oranje.*

Zyne komst aldaar baarde een groote blydschap onder de Inwooners, en hy herstelde de verwarde zaaken, achtervolgens het bevel van zyn Broeder *Maurits*, en vertrok van daar naar het nabuurig *Avignon*, alwaar hy door den Pauslelyken *Nuntius* met veel beleeftheid ontfangen, en plechtig onthaald wierd, en vervolgens weder naar Holland te rugkeerde.

By deze gelegenheid op het Prinsdom van *Oranje* gekomen zynde, zullen wy, in hoop van onze Leezers geen ondienst te doen, hier een korte beschryving van dit Vorstendom en de Hoofdstad laaten volgen.

Dit Prinsdom draagt den naam van zyne Hoofdstad *Oranje*, en leit beslooten in 't Koningryk van Vrankryk, sedert dat de Provinciën van *Langedok*, het *Daupbiné* en *Provence* met deze Kroon vereenigd zyn, en maakte een gedeelte van de oude Romeinsche Provincië, of het tweede *Narbonneesche Gaule* uit. Het word meerendeels omvat door 't Graafschap van *Avignon.* Het was onafhangklyk, en had geen boven Meester, zynde eertyds zeer uitgestrekt, doch naderhand door Erffenissen en geschenken naauwer bepaald en kleinder geworden; zo dat 'er toen alleen de Steden *Oranje*, *Martignan*, *Caap de Rousse*, *Gourthezon*, *Causans*, *St. André de Ramieres*, en *Prabion* onder behoorden, mitsgaders eenigen Dorpen. Het Land is zeer vruchtbaar, en word doorsneden door de Rivieren de *Rhône*, de *Maine*, de *Onenze* enz.

De Stad Oranje ligt aan den voet van een hoogen berg, waarop eertyds een sterk Kasteel stondt, en een put van eene ongemeene diepte, in de Rots uitgehouwen; doch dit Kasteel door den tyd vervallen of vernield zynde, liet Prins *Maurits* in 't jaar 1622 op dien zelfden heuvel een geregelde Vesting bouwen, die de Stad *Oranje* als een der sterkste Vestingen van Europa deedt aanmerken. Maar na de dood van Prins *Willem* den II. nam de Koning van Vrankryk het meest gedeelte van dit Prinsdom weg, en behielt het gedurende het leven van *Willem* den III. By den Ryswykschen Vrede wierd het hem wel weder gegeeven; maar na zyn dood maakte de Prins van *Conty* zich meester van 't zelve, die het in 't jaar 1703 aan den Koning van Vrankryk afstond.

Om den Tytel van dit Prinsdom is naderhand veel twist geweest, alzo de Koning van Pruissen en de Prins Stadhouder van Vriesland zich dien toeëigende, en beide behouden hebben, tot dat de zaak eindelyk zo gevonden is, dat onze Prinssen en Stadhouders der Vereenigde Nederlanden den zelven behouden hebben en voeren ten eeuwigen dage.

Hier mede zullen wy dit half jaar besluiten en tevens een Einde maaken aan het

Zes-en-Dertigste DEEL.



RE-

REGISTER
VAN DE
STAATKUNDIGE HISTORIE VAN HOLLAND.
ZESENDERTIGSTE DEEL.

EYNDE.

STAATKUNDIGE HISTORIE VAN HOLLAND,

Behelzende eene Staatkundige bespiegeling van de voornaamste Gevallen der Nederlandsche Geschiedenissen, volgens het Natuur, Staats, aller Volkeren en het beschreven Recht; de geäardheid der Zaaken en de gezonde Reden, om gezond over het voorledene te redeneeren, en tot een Richtsnoer voor het toekomende te dienen.

ZEVEN EN DERTIGSTE DEEL.

Met Kunst Plaaten opgehelderd.



TE AMSTERDAM,
By BERNARDUS MOURIK,
Boekverkooper in de Nes, by de Groote Vleeshal, 1774.

STAATKUNDIGE HISTORIE

VAN

HOLLAND.



EERSTE HOOFDSTUK.

Vervattende 't begin van de Synode, de verdere omſtandigheden der Gevangen Heeren, het zenden van Gezantſchappen, en andere gebeurteniſſen van den jaare 1618.

ZO dra nu de Provincie van Holland mede in de *Nationale Synode* geſtemd had, gelyk wy te vooren gezien hebben, en het dus eene algemeene zaak was geworden, begon men alom in de Provinciën de voorbereidingen daar toe te maaken door Provinciale Synoden te houden. Die van Gelderland hadden reeds in de maand Juny dezes Jaars eene Provinciale Synode gehouden, door de vier Claſſen dier Provincie, en daarin zyn geweeſt 54. zittingen; doch de Remonſtrantsgezinden van *Bommel*, weigerden eerſt daarin zitting te neemen, ten ware men hen eenige Artikelen toeſtond, en toen zulks niet in 't algemeen kon toegeſtemd worden, maakten zy zich gereed om te vertrekken; maar op bevel van den Kancelier en Raaden des Vorſtendoms moeſten zy zitting neemen. Voorst wierd daar in gehandeld over de *Remonſtrantie*, door de Remonſtrantsgezinden des Nymeegſchen Kwartiers ingeleverd, beſtaande in drie deelen; het eerſte vervat tien Stellingen of Artikelen, welken zy den vier Claſſen te laſte leggen: in het tweede Stellen zy den ſtaat des verſchils voor, te weten waarin de Remonſtranten en Contraremonſtranten eens of oneens zyn: en het derde vervat den voorſlag van zekere middelen, tot vereeniging en verdraagzaamheid.

Hierop is het eindelyk, na veele hevige twiſtredenen, zo verre gekomen, dat de Remonſtrantsgezinde Gedeputeerden van *Nymegen* en *Bommel* de zwaare beſchuldigingen, welken zy in dat geſchrift den Contra-Remonſtranten, als gezegd is, te laſt gelegd hadden, herroepen, en verklaard hebben, dat zy dezelve uit kwaade raporten opgeſteld, en uit kwaad vermoeden en menſchelyke driften daar in gezet hadden. Dit bekend geworden zynde, was gantſch niet naar den zin der Hollandſche en Utrechtſche Remonſtranten, alwaar de zaaken ten dien tyde nog zo verre niet waren, gelyk we te vooren verhaald hebben. Zelfs kwamen eenige Remonſtranten van *Leiden* en van *Utrecht* te *Arnhem*, en beklaagden zich daar over by de bovengemelde Gedeputeerden van *Nymegen* en *Bommel*, die daarop wederom hunne klagten inbragten by de Synode, en wel deswege, dat men 't geene in de Vergaderinge geſchied was, openbaar gemaakt had, met verzoek, dat die ſchuldbekentenis mogte uitgeſchrapt worden. Maar men gaf hen ten antwoord, dat de Vergadering advyzen uit andere Provinciën ontfangen had, behelzende verſcheide uitgeſtrooide geruchten, ten nadeele van sommige Perſoonen der Synodaale Vergadering, en dat zy zelve het beſt zouden weeten, of zy die uitgeſtrooid hadden, dan niet; doch dat het geene 'er geſchreven was, geſchreeven moeſt blyven.

Ondertuſſchen was deze herroeping der voornoemde Gedeputeerden oorzaak, dat de Remonſtranten in Holland ronduit zeiden, dat die van Gelderland geen ſchuldbekentenis gedaan hadden.

Gelyk in Gelderland geſchied was, alzo wierden ook in de andere Provinciën Provinciaale Synoden gehouden, waarin de bezwaarniſſen, die tot de Nationaale Synode zouden gebragt worden, verhandeld, mitsgaders Perſoonen benoemd en hunne narigtingen opgeſteld wierden. Dit geſchiedde in de Provinciën op de gewoone wyze, uitgenomen in Holland en in Utrecht, wegens de groote menigte der Remonſtranten aldaar. Want dewyl in zommige Claſſen van Holland afzonderingen waren, in dier voegen dat de Remonſtranten en Contra-Remonſtranten hier en daar hunne byzondere Claſſicaale Vergaderingen hielden; zo was dit oorzaak, dat de Staaten van Holland en Weſtvriesland goedvonden te bevelen, dat de Claſſen, waarin geen afzonderingen waren, op de wyze tot nog toe gebruikelyk by meerderheid van

ſtem-

ſtemmen, vier perſoonen zouden deputeeren, om ze, met de gewoonelyke narichtingen voorzien, tot de Provinciaale Synode te zenden: en dat in de andere Claſſen, om alle verwarring te vermyden, de Remonſtranten van hunne zyde twee Perſoonen zouden deputeeren, en de Contra-Remonſtranten insgelyks twee, welken, met gelyke magt voorzien, tot de Synode gezonden zouden worden.

In het Sticht van Utrecht waren, ten dien tyde, de Kerken nog niet verdeeld in byzondere Claſſen, gelyk in Holland op sommige plaatſen; derhalve vonden de Staaten dier Provincie goed, dat alle de Remonſtranten in eèn afgezonderde Provinciaale Synode zouden vergaderen, en de Contra-Remonſtranten van 's gelyken; dat uit elke Synode, of van elke party, drie Perſoonen, met volle magt voorzien, tot de Nationaale Synode benoemd zouden worden. Doch de Contraremonſtranten, na de verandering aldaar voorgevallen, nog niet genoegzaam van Leeraars voorzien zynde, verkooren van hunne zyde, Do. *Johannes Dibetzius*, Predikant te *Dordrecht*, om in hunnen naam de Nationaale Synode by te woonen.

De Remonſtranten nu in 't algemeen beſpeurende, dat de Nationaale Synode volſtrekt zou doorgaan, ſtelden een nieuw geſchrift op, het welk zy in 't begin van September aan de Staaten van Holland overleverden; vervattende zekere voorwaarden, op welken zy bereid waren aldaar te verſchynen. Het korte begrip dezer voorwaarden was aldus:

„ Dat de Predikanten wederzyds, zo Remonſtranten als Contra-Remonſtranten, de vryheid zouden hebben, om de genen, die zy het bekwaamſte oordeelden, in genoegzaamen getale te verkiezen: zo als ook zou geſchieden tot de Provinciaale Synode, waar toe eenigen zouden verkoren worden uit de beide Kwartieren van Zuid- en Noord Holland, om met een gelyk getal Remonſtranten, mede uit de beide Kwartieren verkoren, te vergaderen; en dat de Gedeputeerden van elke zyde op de Nationaale Synode zouden worden gelaſt, zich als eensgevoelende by elkander te voegen, om in vryheid met elkander te mogen ſpreeken over 't geene zy zouden willen verdedigen, en dat tot dien einde de geheele Synode in twee partyen zou vergaderen, elk in 't byzonder met haar Preſident en Schryver.

„ Dat alle Persoonen vrygeleide zouden hebben, die op de Sy-
„ node, 't zy gedeputeerd of niet, zouden verschynen, en nie-
„ mand den anderen met woorden of werken zou mogen beledi-
„ gen.

„ Dat by de eerste byeenkomst zou worden vastgesteld, om
„ alles, wat 'er te vooren geschied was, te vergeeten en te ver-
„ geeven.

„ Dat eerst op de Provinciaale, en daarna op de Nationaale
„ Synode afstand zou worden gedaan, van alle vooroordeelen,
„ afzonderingen en scheuringen, en ieder inmiddels by zyne af-
„ gezonderde oeffening van Religie, tot den einde van de Syno-
„ de, zou mogen blyven; schoon de Predikanten wederzyds even-
„ wel elkander voor Broeders en Leden der waare Gereformeerde
„ Kerke zouden erkennen, en als zodanigen te zamen uit de Pro-
„ vinciaale Vergadering in de Nationaale Synode zouden ver-
„ schynen.

„ Dat men niemand onderzoeken of moeielykheid aan zoude
„ doen over de proceduuren, zedert den aanvang der verschillen
„ tot nu toe gehouden, 't zy in spreeken of Schryven, 't zy in 't
„ overgeeven van *Remonstrantiën*, het geeven van advyzen, of
„ wegens andere zaaken; maar dat alleen de Leere, die in ver-
„ schil was, zou worden verhandeld.

„ Dat de gevoelens wederzyds wel overwogen zynde, men
„ niet enkelt zou onderzoeken, of ze wel over een kwamen met
„ de Leere der Gereformeerde Kerken, zo als ze in de *Confessie*
„ en *Catechismus* mogt begreepen zyn, maar dat men vooral zou
„ zien, of ze overeen kwamen met Gods woord; mitsgaders dat
„ men onder Eede belooven zou, niet te letten op Confessie,
„ Catechismus, of eenig Menschelyk schrift, of leere, maar al-
„ leen op de Heilige Schrift, die men houden zou voor den ee-
„ nigen regel en rigtsnoer des Geloofs, en dat niemand iets zou
„ voorstellen, dan 't gene hy in gemoede oordeelde daar mede
„ overeen te stemmen, met belofte van de Synode te zullen vol-
„ gen in alles, waarin hy door Gods woord overtuigd wierd, zich
„ tevens ontslaagen houdende van alle andere Eeden, beloften,
„ en commissiën, daar tegen strydende.

„ Dat men in alles schriftelyk zou handelen, ten ware men
„ goed vond zulks mondeling te doen, en dat men elkander

„ be-

, behoorlyk tyd zou geeven om de dingen op te ftellen.

, Dat 'er op de befloten revifie van de *Catechismus* en *Confeffie* , orde gefteld zou worden, dat het een iegelyk vry zou ftaan, , zyne bedenking daar over te uitten, zonder vrees van be- , ftraffing.

, Dat men over de verfchil-punčten niet zou procedeeren tot , befliffing, maar alleen tot accommodatie, zonder dat de daar , toe aangewende middelen ftand grypen zouden, dan met be- , williging van beide de partyen, en men ook daar over zou mo- , gen fpreeken met de genen, die niet tegenwoordig waren, om , raad te neemen, en dat men, de zaak niet konnende eenswor- , den, dezelve aan de uitfpraak van de Hooge Overheid zou ftel- , len, die zulks, na alles rypelyk overwoogen te hebben, dan , naar gemoede zou doen.

, Dat men den genen die zich, gemoedshalven, niet ten eer- , ften na die orde zou konnen voegen, behoorlyk tyd zou gee- , ven, om zich daar over te bedenken, en dat, indien hy zich , daar toe konde voegen, hy verder tot de eenigheid en vrede , der Kerke zou worden toegelaaten: Doch dat hy zulks niet op , zyn gemoed konnende verkrygen, en daarom geoordeeld wierd , in den openbaaren Dienft niet te konnen geleeden worden, , dan zou mogen uitfcheiden, zonder verder Kerkelyke of Poli- , tyke vervolging, en dat men hem behoorlyke vryheid van , Confcientie zou laaten, gelyk aan anderen hier te Lande'.

By deze voorwaarde vertoonden ook de Remonftranten, dat ze deze Artikelen niet hadden opgefteld, om hunne Ed. Mog. of iemand anders wetten voor te Schryven, maar om als bedienaars van Godts woord, hunne *Confcientie* te bewaaren; en dat hen zulks toegeftaan wordende, zy op de Synode verfchynen zouden. Eindelyk voegden zy 'er nog by, dat ze zich aan 't oordeel hunner Tegenftrevers niet konden onderwerpen, en liever alle fmaadheid en mishandeling te willen lyden, dan iets tegen hunne *Confcientie* te doen.

De Staaten dit Vertoog den 20. September ontfangen hebbende, ftelden het in handen van hunne Gemagtigden op de beide Synoden van Holland: maar in die Vergaderingen wierd niets daar op befloten.

Ondertuffchen hadden de Staaten van Holland den Remon-

ſtranten van Zuid-Holland door Brieven belaſt, om den 8. October op de Provinciaale Synode te Delft te verſchynen, op dat aldaar in 't byzyn van hunne Gemagtigden hun vertoog mogt onderzocht worden: maar de Remonſtranten, de geſtelenis der zaaken van dien tyd in aanmerking neemende, zonden aldaar geen Gemagtigden. Derhalven wierd die Synode zonder hen gehouden. Na dat de Raadsheer *Kromhout*, die als Commiſſaris van Staat op die Synode gezeten had, aan de Staaten verſlag gedaan had, lieten hun Ed. Mog. den Remonſtranten uitdrukkelyk belaſten, dat ze hun gevoelen over de Artikelen, in den Jaare 1613. in de *Delfſche Conferentie* voorgeſteld, Schriftelyk aan die Delfſche Synode zouden inleveren: mitsgaders alle aanmerkingen of bedenkingen, die zy hadden op de Nederlandſche *Confeſſie* en *Catechismus*, in de Gereformeerde Kerken geleerd wordende. Doch wy vinden, dat ze hunne verklaring over de Artikelen wel ſchriftelyk aan de Synode overgeleverd hebben, maar niet hunne bedenkingen over de *Confeſſie* en *Catechismus*, waar tegen zy verſcheiden plaatſen, getrokken uit zommige Schryvers, daar by voegden. Anderen willen dat de Claſſis van Leiden echter zeker geſchrift aan de Synode heeft gezonden, vervattende negentien Stellingen, getrokken uit de Confeſſie en Catechismus, en ſtrydende met die plaatſen der Schryvers, welken de Contraremonſtranten voor rechtzinnig hielden.

Ondertuſſchen ſchreeven de Staaten nogmaals aan de Claſſen, die geen gemagtigden na Delft gezonden hadden, hen bevelende te doen 't gene de Synode begeerde. Dit was oorzaak dat zommige Remonſtranſche Predikanten zich derwaards begaven, doch anderen lieten een tweede Vertoog by de Staaten inleveren, waarin ze verder aantoonden, waarom zy zulks niet konden doen, en dat ze zich niet konden onderwerpen aan 't oordeel van Lieden, die hunne party waren.

Voorts liet de Synode verſcheide Predikanten, die verdacht of tegen de Kerken orde in voorige tyd aan de Gemeente opgedrongen waren, dagvaarden. Verſcheiden wierden in hunnen Dienſt geſchorst, en anderen afgezet, waarop de Remonſtranten goed vonden, een derde Vertoog aan de Staaten dezer Provincie over te leveren, waarin zy onder anderen zeggen; „ In welke hoedanigheid kunnen wy op deze Synode komen? Die ze uitmaken

„ zyn

„ zyn onze partyen, gelyk in onze Remonstrantie is beweezen, 1618.
„ en uit hunne daaden kan worden verstaan. —— Uwer Ed.
„ Mog. Regeering heeft nooit toegelaaten, dat iemand, schoon
„ hy schuldig was, voor zyne wederparty te recht gesteld zou
„ worden, zou dan nu gelegenheid gegeeven worden, om uwe
„ Ed. Mog. dezen smet aan te wryven, dat Kerkendienaaren,
„ en die niet weinig in getal, die wettelyk beroepen, getrouw in
„ hunne diensten, stigtelyk in de gemeente zyn, en die uwer
„ Ed. Mog. bevelen meer dan anderen hebben gehoorzaamd,
„ ook nog volvaardig zyn alles te doen, wat zonder kwetzing
„ van Conscientie kan geschiedden, dat, zeggen wy, de zulken
„ door publyk gezag voor de Vierschaar hunner partyen zouden
„ worden getrokken? —— Indien het de aardsche have en
„ goederen der Remonstranten, of hunne wezentlyke diensten
„ alleen betrof, zy zouden doen, 't gene hun niet behoord af-
„ geëischt te worden; maar de zaak der waarheid, waar van zy
„ in Conscientie overtuigd en verzekerd zyn, konnen zy hunne
„ partyen, die ze van te vooren weeten dat het anders verstaan,
„ niet in handen geeven; noch zich aan hun oordeel, als het oor-
„ deel der Kerke, onderwerpen. Uwe Ed. Mog. zullen ons, zo
„ wy vertrouwen, daar niet toe dringen. —— Zy zyn bereid
„ met een byzonder en Nationaale Synode, als met hunne par-
„ tyen te handelen, laat zodanige Vierschaar gespannen wor-
„ den, zy hebben 'er niets tegen, mits dat ze gezamenlyk mo-
„ gen verschynen, dat ze van alle gevaaren en lasteringen ge-
„ noegzaam bevryd, en de andere billyke conditien hun worden
„ ingewilligd enz.

By dit Vertoog hadden zy nog een Aanhangzel gevoegd, waarin zy verklaarden, dat, schoon de conditiën in hunne gemelde Remonstrantie vervat, genoegzaam waren om zich zo lang van alle Synoden te onthouden, zy nochtans van hun recht afgaande, door de achting, die ze hunne Ed. Mog. als hunne Souveraine Overheden toedroegen, bereid waren om in de aanstaande Nationaale Synode te verschynen, het gewicht en de billykheid van de Voorschreven conditien aldaar te vertoonen, en op dezelven redelyk genoegen ontfangen hebbende, voorts alles te doen, wat naar hunne Ed. Mog. goede intentie, tot demping van deze droevige geschillen, zou behooren enz.

Het antwoord der Staaten op dit Vertoog was, dat de Remon-

ſtranten genoegzaam tyd hadden gehad om te Delft te komen, en dat hun verzoek tot niets anders diende, dan om de zaak op te houden, en de Synode vruchteloos te maaken, en dat ze daarom geen verdere bedenkingen behoefden in te brengen.

Ondertusſchen ging de Delfſche Synode nog voort, met verſcheide Predikanten, die verdacht waren, of van verkeerde ſtellingen of van onwettig in den dienſt geraakt te zyn, te dagvaarden, om rekenſchap te geeven van hunne komſte in den Kerkendienſt, en van hunne Leer en Leven. Men oordeelde dat zulks geſchieden moeſt voor 't houden der Nationaale Synode, op dat, indien iemand oordeelde beledigd te zyn, hy tyd en vryheid hadde om te appeleeren aan de Nationaale Synode.

Doch dewyl de tyd van de Nationaale Synode vaſt naderde, en de omſlag der zaak te uitgebreid wierd, om 'er ſpoedig genoeg mede gedaan te krygen, wierd beſlooten, dat men op den voet en de manier, zo als te voren ook in Gelderland geſchied was, eenige Predikanten zou benoemen, om met zommige Gedeputeerden van de Heeren Staaten van Holland, de Kerken ten platte lande te bezoeken, en aldaar op alles te letten, en te oordeelen van de Leere, op den voet van de Synode, en zo als tot de meeſte ſtigtinge der Kerken en vrede des Lands zoude behooren. Echter wierd den Gedeputeerden wel uitdrukkelyk gelaſt, dat ze niemand zouden *Suspendeeren* of *Deporteeren*, uit hoofde van de verſchillende vyf Artikelen, aangezien men het oordeel daar over wilde laaten aan de Nationaale Synode; maar dat ze zouden overgaan tot ſchorting van Dienſt, of afzetting der genen, die buiten de vyf gemelde Artikelen, eenige andere ketteryen dreeven.

Voor het eindigen van dit Synode te *Delft*, wierden de Gemagtigden benoemd, die op 't Nationaal Synode naar *Dordrecht* zouden gaan, onder welken waren *Feſtus Hommius*, Predikant te *Leiden*, misgaders *Gysbertus Voëtius*, ten dien tyde nog Predikant te *Heusden*; van wien wy moeten aanmerken, dat hy alle de genen, die op de Dortſche Synode geweeſt zyn, heeft overleefd.

Hier op volgde den 9 October, de Noord-Hollandſche Synode, gehouden te *Enkhuizen*. Aldaar handelde men op de eigentſte wyze, als te *Delft* geſchied was. Eenige Predikanten wierden in den Dienſt geſchorſt, anderen, inzonderheid te *Haerlem*, die te voren tegen de Synode waren geweeſt, wierden daar toe over-

ge-

gehaald, en wederom anderen wierden afgezet, onder welken inzonderheid waren de beide gebroeders, *Johannes* en *Petrus Geysteranus*, de een Predikant te *Alkmaar*, en de andere te *Egmont*. Dezen ondervraagd zynde, wierden bevonden eenige dwaalingen van *Socinus* toegedaan te zyn, om welke rede zy reeds in de Maand *Maart* te voren door de Classis van *Alkmaar* waren geschorst, 't welk vervolgens by de Synode goedgekeurd wierd.

De tyd van de byeenkomst der Nationaale Synode, welke op den eersten *November* bepaald was, beginnende te naderen, zo kwamen de Gereformeerde Theologanten uit *Engeland*, *Duitschland*, *Zwitzerland* enz. allenskens te *Dordrecht* aan: doch uit Vrankryk zyn 'er geen gekomen, schoon de Hollandsche Ambassadeur, by de Koning van Vrankryk resideerende, alvorens het volgende verzoek aan zyne Majesteit den Koning gedaan had:

Heer Koning

„ Het is een tyd lang geleden, dat 'er eenig verschil van gevoelens, over eenige pointen in de *Theologie*, aan den dag gekomen is, in sommige Kerken van de Republyk der Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, myne Meesters; waar over men zich tot nog toe niet onderling heeft konnen verstaan, wat moeite en zorge men daar omtrent ook heeft aangewend, alzo de twisten en oneenigheden, daar uit ontstaan, nog blyven duuren, ja zelfs nog dagelyks toeneemen.

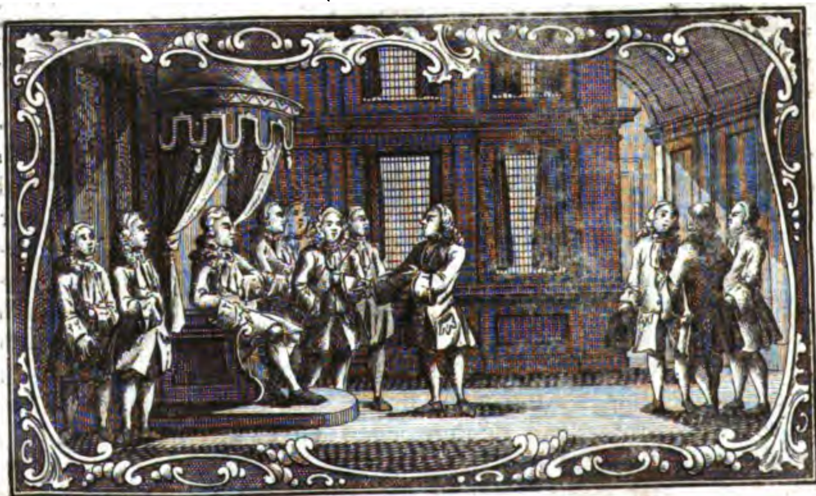
„ En dewyl het te vreezen staat, dat eindelyk deze oneenigheden en zwaarigheden, nog meer ongemak zouden konnen veroorzaaken, tot groot nadeel van de *Reputatie* en zekerheid van hunnen Staat, ten zy 'er by tyds in worde voorzien, door de zagste en bekwaamste middelen, die men in diergelyke gevallen eenigzints zou konnen gebruiken; zo is 't, dat myne Heeren de Staaten Generaal nodig geoordeeld hebben te beraamen en byeen te roepen een *Synode Nationaal*, en wel met den eersten, om te doen onderzoeken de gronden van die geschillen en twistgedingen, om aldus de middelen te vinden, dienende tot wegruiming van de ongelegen- en zwaarigheden die hun dreigen.

„ En, *Heer Koning*, myne Heeren de Staaten bewust dat 'er in uw Koninkryk zeer wyze, ervarene, en Godtzalige mannen zyn, bequaam om hun voornemen te helpen bevorderen.

„ Zo hebben zy my wel uitdrukkelyk gelaſt, uwe Majt. van
„ hunnent wege ootmoedig te bidden, dat het dezelve behaagen
„ moge, hen toe te laaten, eenige uwer Onderzaten, te ver-
„ zoeken, en te ontbieden, om de bovengenoemde Vergaderin-
„ ge by te woonen, daar toe brengende hun talent, tot neder-
„ legginge en wegneeming dier beroerte.

„ Beloovende en verzekerende uwe Majeſteit, dat 'er niet an-
„ ders verhandeld zal worden, dan alleen de voorgevallene *ques-*
„ *tien*, in hope, dat onzen Staat, door Godts genade en zegen,
„ hier door zal herſteld worden, in dier voege, dat die zelve
„ *Republyk* daar door grootelyks verbeterd en verzekerd, ook in
„ beter ſtaat gebragt zal worden, om uwe Majeſteit dienſt te
„ doen; waar toe myne Heeren de Staaten zich verplicht vin-
„ den, gelykze door deze tegenwoordige zaaken verder zullen
„ wezen. Ten dien einde hebben zy my gelaſt uwe Majeſteit
„ dit tegenwoordig verzoek te doen; zullende daar door een
„ nieuwe vergrooting van verplichting ontfangen, en niet nalaa-
„ ten uwe Majeſteit behoorlyke dankbetuiging te doen, en Godt
„ te bidden voor deſzelfs langduurige welſtand.

Wy vertoonen deze Audientie in de volgende Plaat.



„ Hier ziet men Koning *Lodewyk* de XIII van Vrankryk, zit-
„ ten-

„ tende op zyn Troon, wederzyds omringt van verscheiden „ Hartogen, Princen enz. terwyl de Hollandsche Ambassadeur „ voor den Koning staat en zyne Aanspraak doet, wiens gevolg „ was agter hem staat.

Gemelde Hollandsche Ambassadeur heeft dit verzoek nog verscheide reizen, zo by den Koning als by de Ministers, herhaald, en men heeft zyn Ed. zomtyds wel hoop gegeeven, dat 'er eenige Theologanten, van de Gereformeerde Kerken in Vrankryk, op de Nederlandsche Synode zouden verschynen; maar de Pauslyke *Nuntius*, de Spaansche Ambassadeur, de Jesuiten, en anderen meer, hebben den Koning zulks ontraaden. Waar toe medeveel gedaan heeft, dat 'er eenige dagen na dit verzoek brieven van de Remonstrantsche Steden in Holland aan den Koning kwamen, die het tegendeel verzochten. En schoon naderhand, toen de zaaken gantschelyk omgekeerd waren, de Staaten van Holland en Westvriesland eenpaarig aan den Koning van Vrankryk geschreeven, en verzocht hebben, dat 'er vier Theologanten uit Vrankryk mogten gezonden worden, zo heeft nochtans de Koning zulks niet konnen goedvinden.

De Kerken in Vrankryk hier over zeer ontrust zynde, houdende deze weigering des Konings voor zeer nadeelig, en als verbrekende, of hen beneemende de vryheid in 't oeffenen, doen en laaten, in 't stuk van Religie, 't welk hen de vorige Koning, *Hendrik* de IV. toegestaan en geöorloofd had, zo hebben de Gereformeerde Kerken van *Guienne* en *Languedok* twee geleerde Theologanten gedeputeerd en afgezonden, om het Synode van *Dordrecht* by te woonen, zich verlaatende op de Privilegie, hun door gemelde Koning, *Hendrik* den IV. gegeeven. Maar toen dezen reeds op reis naar Holland waren, zyn ze door ernstige brieven des Konings te rug geroepen, en t'huis gebleeven, door dien zyne Majesteit hen op de Hoogste ongenade verbood, naar Holland te reizen.

Men wil dat zommige Staatkundigen in Vrankryk van gevoelen waren, dat 'er, indien de Fransche Predikanten te *Dordrecht* verscheenen, eenige twisten zouden ontstaan, tusschen de Fransche en Engelsche Gedeputeerden, om den rang der zitting; niet zo veel tusschen de Predikanten zelfs, als wel tusschen de Ambassadeurs en Ministers der beide Natiën.

Ko-

Koning *Jacobus* van Engeland ondertusschen zondt den Heer *Georgius Carleton*, Bisschop van *Landaf*, benevens eenigen andere Theologanten. Zommige Schryvers zeggen, dat de Koning zulks niet gedaan heeft uit naam der Engelsche Kerk, als welke geen deel in die zaak heeft gehad, maar uit zyn eigen naam. Wat 'er van zy, de Gezant *Dudly Carleton* bragt hem in de Vergadering der Heeren Staaten Generaal, jegens welken hy eene lange redenvoering deedt, waarin hy onder anderen zegt:

„ Dat onze Heere en Koning *Jesus Christus*, zullende tot zynen „ Vader gaan, en willende den zynen, welken hy lief hadde, „ een groot en uitnemend goed nalaaten, hen den vrede heeft „ nagelaaten, zeggende: *mynen Vrede laat ik u, mynen Vrede geeve* „ *ik u*, dat de menschen niets grooter uit den Hemel begeeren, „ noch de Engelen den menschen uit den Hemel boodschappen „ konden, dan *Eere in den Hemel*, en *Vrede op der Aarde*; dat deze „ band, waar door den Hemel aan de Aarde, en de Aarde aan „ den Hemel, verbonden en vereenigd word, het gemoed van „ den Doorluchtigen Koning van Groot-Brittannie, zo Hemelsch „ verbonden heeft, dat hy 'er door uitnemende groote zorgvul- „ digheid mede bevangen is, tot handhaving en voorstand van „ de waare Religie, tot vrede en eendracht der Christelyke Prin- „ cen van de geheele waereld; maar voornamelyk tot bevorde- „ ringe des vredes en gerustheid van den Staat en Republyk van „ hunne Hoog Mog. met dewelken hy begrypt dat zyn Ryk door „ den band, zo van oude als van nieuwe verbonden, te zamen „ verknocht is, hen alhier gezonden heeft, met bevel, om zo „ veel het mogelyk is, het welvaaren en de vrede hunner Kerken „ te bevlytigen; enz.

Behalven deze Bisschop zyn 'er nog andere Theologanten uit Engeland geweest, zo als by derzelver benoeming zal blyken: ook zyn 'er behalven de Godtgeleerde Professoren, Predikanten en Ouderlingen, uit de Nederduitsche en Walsche Kerken dezer vereenigde Provinciën, anderen geweest uit *Schotland*, uit den *Palts*, uit *Hessen*, uit de Republyken van *Zwitzerland*, uit *Breemen*, uit *Embden* enz.

Voor dat de gemelde Synode op den 13 November dezes Jaars een begin nam, wierd in de Verëenigde Provinciën een Vast- en Bededag gehouden, en wanneer de meeste Godtgeleerden en de Com-

Commissarissen Politiek te *Dordrecht* gekomen waren, wierden aldaar buitengemeene *Predikatien* en *Oratiën*, op die stoffe passende, in de Kerken en ter plaatse der Vergadering, in *'t Nederduitsch*, *Latyn* en *Fransch* gedaan, met dankzegging voor de gelukkige aankomst dier mannen, en met bede tot Godt dat hy die Synode geliefde te zegenen, enz.

De plaats der Vergadering was bestemd in de *Doelen*, op de groote Zaal, en de naamen der persoonen, zo polityke als kerkelyke, met behoorlyke volmagten en Commissiën voorzien, waren de volgende:

Commissarissen uit Gelderland en 't Graafschap Zutphen.

Martinus Gregrorius, Doctor in beide rechten, en eerste Raad des Vorstendoms *Geldre*, en 't Graafschap *Zutphen*.

Jonker Hendrik van Essen, Raad des Vorstendoms *Geldre*, en 't Graafschap *Zutphen*.

Uit Holland en Westvriesland.

Heer Walrave van Brederode, Baron van *Viaanen*, Burg-Graave van *Utrecht*, Heere van *Ameyden*. enz.

Hugo Muis van Holy, Ridder, Schout der Stad *Dordrecht*; Balliu van den Lande van Stryën, Gedeputeerd van wegens de Stad *Dordrecht* ter Vergadering van de Staaten van Holland. enz.

Jacobus Boelens, Burgemeester der Stad *Amsterdam*.

Gerardus van Nieuburg, Burgemeester der Stad *Alkmaar*.

Rochus van Honaert, Doctor in beide Rechten, en eerste Raad in den Hoogen-Raad van Holland, Zeeland en Westvriesland, en *Curateur* van de Academie te Leiden.

Nicolaas Kromhout, Doctor in beide Rechten, en eerste Raad in de Principaalen Raad van *Holland*, *Zeeland*. enz.

Uit Zeeland.

Dr. Simon Schotte, Secretaris van Middelburg.

Jacob van Kampe, Raad van de Heeren Staaten van *Zeeland*, Dr. in de Rechten.

Uit het Sticht van Utrecht.

Jonker Frederik van Zuilen, van Nieuveld, Heere van *Aertsbergen*, *Berkewoude*, en van *Enge*.

Willem Herteveld, Burgemeester van *Amersfoort*.

Uit Vriesland.

Ernestus van Aylva, Grietman in Oostdongerdeel, Raad van de Heeren Staaten van *Vriesland*.

Ernestus ad Harinksma, eerste Raad in 't Hof van *Vriesland*.

Uit Overyssel.

Jonker Hendrik van Haagen, Riddermatig Edelman tot *Vollenhove*.

Johannes van Hemerden, Burgemeester der Stad *Deventer*, en Gecommitteerde in de Vergaderinge der Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal

Uit Groningen en de Ommelanden.

Hieronimus Ysbrands, Dr. in beide Rechten, en Raad in de Generaale Reeken-Kamer.

Jonker Edsaart Jacob Clant, Heere in *Essinga*, *en Landweer*.

Daniel Heinsius, Raad van zyne Zweedsche Majt. en Historie-Schryver, Prof. der Historien, als mede *Bibliothecarius*, en *Secretarius* der Academie van *Leiden*, en Secretaris van de Heeren Gedeputeerden der Staaten Generaal op deze Synode.

Uitheemsche Theologanten, die op 't Dordrechtsche Synode verscheenen zyn.

Uit Engeland.

Georgius Carleton, Bisschop van *Landaf*, hier voorens genoemd.

Joseph Hall, Dr. in de *Godgeleerdheid*, en Deken van *Wigorn*.

John Davenant, Dr. in de *Godtgeleerdheid*, en *Proffessor* in de Academie te *Combridge*, President van 't *Collegie* der Koningin aldaar.

Samuël Wardus, Doctor in de Theologie, Regent in 't Collegie te *Sidney*, in de Academie tot *Cambridge*, *Archi Diaconus* van Taunton.

Waar by nog kwam *Gualter Balcanqual*, van wegen de Schotze Kerk.

Uit het Keur-Vorstendom Palts.

Abraham Scheltetus, Dr. in de Godth. Prof. in de Academie van *Heidelberg*, en Hof-Prediker aldaar.

Paulus Tossanus, Doct. in de Godth. en Raad in den Hoogsten-Kerken-Raad in den onder Palts.

Hendrik Alting, Dr. in de Godth., Prof. in de Academie te *Heidelberg*, en Regent van 't Collegie der Wysheid aldaar.

Uit het Vorstendom Hessen.

Georgius Cruciger, Dr. en Prof. in de Godth. en doenmaals *Rector* van de Academie te *Marpurg*.

Pau-

Paulus Steinius, Hof-Prediker en Prof. in de Godtgeleerdheid, in het Adelyke Mauritsche Collegie der Broederen te *Cassel*. 1618.

Daniel Angeloccator, Predikant te *Marpurg*, en Superintendent der naast gelegene Kerken aan de *Laan* en *Eder*.

Rudolphus Goclenius de Oude, Opperste Prof. der zuivere *Philosophie* in de Academie te *Marpurg*, byzonderlyk Gedeputeerd, niet om zyn gevoelen te zeggen, maar om het zelven te hooren.

Uit de vier Gereformeerden Cantons, of Republyken van Zwitzerland.

Johannes Jacobus Breitingerus, *Pastor* der Kerke te *Zurich*.

Marcus Sutimeier, Dr. in de Godth., en *Pastor* der Kerke tot *Bern*.

Dr. Sebastianus Beckius, Prof. in de Godtgeleerdheid in de Universiteid te *Basel*, en aldaar Deken der Theologische Faculteit.

Wolfang Majer Dr. in de Godtgeleerdheid, *Pastor* van *S. Alban* binnen *Basel*.

Johannes Conradus Cochius, *Pastor* der Kerke te *Schafhausen*.

Wegens de *Wetterausche-Correspondentie* zyn op den 17 December aangekomen.

Do. Johannes Bisterfeld, Hof-Prediker, en *Inspector* te *Sighen*, in 't Graafschap *Nassau*.

Do. Henricus Alstedius, Prof. in de Godtgeleerdheid in de Hooge Schoole te *Herborn*.

NB. *Do. Bisterfeld* is in de *Maand* January des Jaars 1619. binnen *Dordrecht* overleden; en is in zyn plaats gekomen, *Do. Georgius Fabricius*, Predikant en *Inspector* te *Wimdeck*, in 't Graafschap van *Hanaw*.

Uit de Republyk en Kerke van Geneve.

Dr. Johannes Theodatus, *Pastor* der Gemeente te *Geneve*, en Prof. in de Godtgeleerdheid aldaar.

Dr. Theodorus Tronchin, *Pastor* en Prof. in de H. Schriftuure in de Kerke en vermaarde Schoole binnen *Geneve*.

Uit de Republyk en Stad Bremen.

Matthias Martinius, Prof. der H. Schrift., en Rect. in de vermaarde Schoole binnen *Bremen*.

Henricus Isselburg, Dr. in de Godtgeleerdheid, Prof. en Predik. binnen *Bremen*, enz.

Ludovicus Crocius, Dr. in de Godtgeleerdheid, Prof. en *Pastor* te *St. Marten*, binnen *Bremen*.

Uit de Stad Embden.

Daniel Eylsiemius, oudste Predikant der Kerke binnen *Embden*.

Ritzins Luce, Pastoor der Kerke tot *Embden*.

De *Professoren, die uit de Vereenigde Provinciën, op de Nationaale Synode, binnen Dordrecht gekomen zyn, zyn de volgende.*

Johannes Polyander, Prof. in de Universiteit tot *Leiden*.

Sibrandus Lubberti, Dr. en Prof. in de Godgeleerdh. in de Universiteit te *Franeker*.

Franciscus Gomarus, Dr. en Prof. in de Godtgeleerd., Rect. in de Universiteit te *Groningen*.

Antonius Tisius, Prof. in de Godgeleerd. in de vermaarde Schoole te *Harderwyk*.

Antonius Wallæus, Predik. te *Middelburg*, en Prof. in de Godtgeleerd. in de Schoole aldaar.

De Predikanten en Ouderlingen, uit de Respective Nederlandsche Kerken Gedeputeerd, zyn dezen.

Uit Gelderland.

Wilhelmus Stephani, Dr. in de Godtgeleerd. Predikant te *Arnhem*.

Elhardus Menhius, Predikant te *Harderwyk*.

Sebastianus Damman, Predikant tot *Zutphen*.

Johannes Bouillet, Predikant te *Warns-feld*.

Jacobus van der Heyden, Rector, en Ouderling te *Nymegen*.

Jonker Hendrik van Hall, Ouderling binnen *Zutphen*

Uit Zuid-Holland.

Balthazar Lydius, Predikant binnen *Dordrecht*.

Henrikcus Arnoldi, Predikant te *Delft*.

Festus Hommius, Predikant binnen *Leyden*.

Gysbertus Voëtius, Predikant tot *Heusden*.

Arent Muys van Holy, Bailluw van Zuid-Holland, Ouderling tot *Dordrecht*.

Johannes Latius, Ouderling tot *Leiden*.

Uit Noord-Holland.

Jacobus Rolandus, Predikant te *Amsterdam*.

—— *Triglandius*, Predikant tot *Amsterdam*.

Abrahamus Doreslaer, Predikant tot *Enkhuizen*.

Sa-

Samuël Bartholdus Predikant tot *Monnikkendam*.
D. Dominicus van Hemskerke, Ouderling tot *Amsterdam*.
Dirk Heyinck, Ouderling tot *Amsterdam*.

Uit Zeeland.

Harmanus Faukelius, Predikant tot *Middelburg*.
Godefridus Udemans, Predikant tot *Zierikzee*.
Cornelius Regius, Predikant ter *Goes*.
Lambertus de Ryke, Predikant tot *Berg-op-Zoom*.
Josias Vosbergius, Rekenmeester van Zeeland, en Ouderling tot *Middelburg*.
Mr. Adrianus Hofferus, Schepen en Raad tot *Zierikzee*, en Ouderling aldaar.

Uit het Sticht van Utrecht.

Van wegen de Kerken van 't gevoelen der Contra-Remonstranten.

Johannes Dibetius, Predikant tot *Dordrecht*, Gecommiteerd van de Kerke van *Utrecht*.
Arnoldus Ortcampius, Predikant tot *Amersfoort*.
Jonker Lambert Canter, Raad der Stad *Utrecht*, en Ouderling aldaar.

Van die der Remonstranten binnen Utrecht.

Isaac Fredriksz, Predikant tot *Utrecht*.
Samuel Neranus, Predikant tot *Amersfoort*.
Stephanus van Helsdingen, Dr. in beide Rechten, Raad in den Hove van *Utrecht*, en Ouderling aldaar.

Uit Vriesland.

Johannes Bogerman, Predikant te *Leeuwaarden*.
Florentius Joannis, Predikant tot *Sneek*.
Philippus Danielis Eilshemius, Predikant tot *Harlingen*.
Meynardus ab Izerda, Gedeputeerde Raad van Vriesland, en Ouderling der Kerke tot *Leeuwaarden*.
Kempo van Donia, Raad in den Hove van Vriesland, en Ouderling der Kerke te *Leeuwaarden*.
Joannes van den Zande, J. V. D. Raad in den Hove van Vriesland, en Ouderling te *Leeuwaarden*.

Uit Overysfel.

Casparus Sibelius, Predikant te *Deventer*.

Hieronimus Vogelius, Predikant tot *Hasselt*, en doenmaals by leeninge, de Kerk te *Campen* bedienende.

Hermannus Wieferding, oudste Predikant te *Zwol*.

Joannes Langius, Predikant te *Vollenhove*.

Jonker Willem van Broekhuyzen, Ouderling der Kerke te *Zwol*.

Jonker Joannes van Lawick, Burgemeester tot *Campen*, en Ouderling aldaar.

Uit de Stad Groningen en Ommelanden.

Cornelius Hillenius, Predikant te *Groningen*.

Georgius Placius, Predikant te *Appingadam*.

Wolfgang Agricola, Predikant te *Bedum*.

Joannes Lolingius, Predikant te *Noordbroek*; doch ter oorzaake van deszelfs ziekte niet konnende Compareeren, wierd *Wigboldus Homerus*, Predikant van *Zuid-wolde*, in zyn plaats gesubstitueerd.

Egbertus Halbes, *Licentiaat* in de Rechten, en Ouderling van de Kerke van *Groningen*.

Jonker Joannes Russelaert, Ouderling der Kerke te *Stedum*.

Uit Drente.

Temo van Asschenberg, Predikant te *Meppel*.

Patroclus Rommelingius, Predikant te *Ruynen*.

Uit de Walsche Kerken der Geunieërde Provinciën.

Daniel Colonius, Predikant en Regent van 't Collegie binnen *Leiden*.

Joannes Crucius, Predikant te *Haerlem*.

Joannes Doucher, Predikant te *Vlissinge*.

Jeremias de Pours, Predikant te *Middelburg*.

Everardus Bekker, Ouderling te *Middelburg*.

Pierre du Pont, Ouderling te *Amsterdam*.

Wy hebben nootzaakelyk geöordeeld de naamen der Commissarissen, Proffessoren en Predikanten enz. hier te plaatsen, om onze Historie des te volediger te maaken; en zullen thans nog kortelyk de omstandigheden der eerste zittingen, voor dat we tot andere zaaken overgaaan, mededeelen.

Wanneer de Heeren Gecommitteerden der Staaten Generaal, benevens de Nederduitsche Theologanten, op de boven Zaale van de gemelde Doelen byëengekomen waren, wierd een Predikant uit die van ieder Provincië Gedeputeerd, om de uitheemsche Proffessooren en Predikanten uit hunne Logementen afte haalen.

De-

Dezen op de Doelen in de benedenzaale gekomen, en zulks aan de Gecommitteerden der Staaten Generaal bekent gemaakt zynde, wierden uit naam der gantſche Vergadering de Predikanten *Lydius* en *Hommius* benoemd, om de uitheemſche Predikanten te noodigen, en boven in de groote Zaal te geleiden.

Boven gekomen zynde, wierden zy door de Heeren *Martinus Gregorius* en *Hugo Muys van Holy* ontfangen en verwellekomt, uit den naam van Hunne Hoog Mog. en der Polityke Gecommiteerden, die hun de Zit-Plaatzen aanweezen, welken voor ieder van hun bereid waren. De geſtoeltens waren met groen laken bekleed, en zo veelerlei, als 'er Collegiën van Koninkryken, Vorſtendommen, Republyken, Landen en Kerken verſcheenen waren.

De Polityke Gecommitteerden zaten aan de ſchoorſteen der Zaale, aan de rechter zyde, op de wyze als men gewoon is in de Vergadering der Staaten Generaal.

Tegen hun over zaten eerſt de *Engelſchen*, de tweede plaats was open voor de *Franſchen*, die echter niet gekomen zyn, gelyk we gezegd hebben. De derde plaats was voor die van den *Palts*; de vierde voor die van *Heſſen*; de vyfde voor de *Zwitzers*; de zesde voor die van *Geneve*; de zevende voor die van *Bremen*; de achtſte voor die van *Embden*, enz. De *Wetterauſche* en die van *Naſſau* waren nog niet aangekomen, en die van 't Vorſtendom *Anhalt* waren niet verzocht, om redenen, zo men zegt, dat de Oude Geloofsbelydenis van dat Land, op voorwaarden zynde, men niet wiſt, of de Theologanten aldaar van 't rechte gevoelen waren. In 't Keurvorſtendom *Brandenburg* waren reeds twee Theologanten benoemd, maar door toedoen van de Luterſchen, kreegen zy tegen bevel.

Aan de andere zyde der Zaale, naar den kant van de Gecommiteerden der Staaten, zaten de Nederlandſche Profeſſoren, Predikanten en Ouderlingen, naar den rang der Provinciën, en de laatſten waren de Waalen, om dat ze Kerken in verſcheide Provinciën hebben.

Wanneer nu alle deze bovengemelde Perſoonen zitting genomen hadden, deedt de Predikant *Lydius* een fraaie Latynſche Oratie, waarin hy eerſtelyk in 't kort verhaalde, de zwaarigheden, hier te Lande ontſtaan door de Kerkelyke verſchillen. Vervolgens bedankte hy Hunne Hoog Mog. de Heeren Staaten Ge-

ne-

neraal, dat het hun believt hadde, door 't byeenroepen dezer Synodaale Vergaderinge, de goede en Vaderlyke zorge te doen blyken, die zy als Voedsterheeren van Godts Kerke droegen voor den welstand, rust en eenigheid der Gereformeerde Kerken in deze vereenigde Provinciën. Eindelyk bedankte hy de Geleerde Uitheemsche Theologanten, dat zy de reize aangenomen hadden en hier verschenen waren; hen tevens biddende de goede hand te willen bieden, dat deze onderhandeling vruchtbaar zyn, en ter eere Godts en zyner Kerke afloopen mogt. Hy besloot zyne Oratie met een gebed.

Hier op vatte *Martinus Gregorius*, eerste Raad van 't Hof en Hartogdom *Gelre*, het woord op, en deedt insgelyks een Latynsche Oratie, waarin hy, uit naam van de Heeren Staaten Generaal de gantsche Vergadering vermaande, dat zich een iegelyk van zyne schuldige plicht, als staande voor Godt, die een kenner der harten, en doorgronder der nieren is, zoude kwyten.

Na deze aanspraak, heeft de Heer van *Brederode*, van wegens de Heeren Staaten Generaal, overgeleverd zekere brieven van Commissiën en authoriteit, waar by de Commissarissen Polityk aangesteld wierden, om van hunnent wege de voorzitting in de Synode te hebben, en de Heer *Daniel Heinsius* was, als reeds gezegd is, hun Secretaris; en dus eindigde de eerste zittinge van deze Synode.

In de tweede zitting, op den 14 November, wierden de Geloofsbrieven der Predikanten, die van wegens de Provinciën tot de Synode gemagtigt waren, geleezen. Vervolgens ging de Vergadering over tot de verkiezing van een *President*, of Voorzitter, van twee *Assessoren*, of Byzitters, en van twee *Secretarissen*, of Schryvers, de welke elk in 't byzonder, by meerderheid van stemmen, verkoren wierden.

Men verkoos tot *President Joannes Bogerman*, Predikant te *Leeuwaarden*; tot *Assessoren Jacobus Rolandus*, Predikant te *Amsterdam*, en *Hermanus Faukelius*, Predikant te *Middelburg*, en tot *Secretarissen*, *Sebastiaan Damman*, Predikant te *Zutphen*, en *Festus Hommius*, Predikant te *Leiden*.

In de derde zitting, wierden de Brieven der Inlandsche Gemagtigden geleezen, alzo de Uitheemschen hunne Geloofsbrieven aan de Staaten Generaal hadden overgeleverd; echter gaven

ven die van *Zwitzerland* nog daarenboven een brief over aan de Synode, die uit naam van de Professoren en Predikanten hunner Kerken geschreven was, en waarin de Remonstranten vinnig doorgehaald wierden.

Men zegt, dat 'er geen zwarigheid gemaakt wierd over de Geloofsbrieven der Theologanten van de Provinciën, behalven eenigzints over die van *Overysel*, en die der Remonstranten van *Utrecht*. Doch met de verklaring van de eersten daar over, was de Vergadering voldaan; maar op de Brieven der Remonstranten van *Utrecht* vondt men te zeggen, dat hun in dezelven geen magt gegeeven was, om van andere zaaken te handelen, dan van de vyf Punten; dat ze van geen andere zaaken mogten handelen, voor eerst hunne principaalen nader gesproken te hebben; dat ze alleenlyk magt hadden te beraadslaagen, en 't Gevoelen der Remonstranten voor te staan, of te accommodeeren, maar niet om te besluiten of eindelyke uitspraak te doen, en dat die van *Utrecht* tyd verzocht hadden om zich te beraaden, welken hen gegeeven wierd, tot de volgende zitting.

Deze geschiedde op den 15 November, als wanneer die van Utrecht betuigden, dat ze volmagt hadden, om niet alleen over de vyf Punten te handelen, maar ook over andere zaaken, die de Leere of Kerkenorde betroffen, en mitsgaders om uitspraak te doen.

Na dat nu alle deze zaaken afgedaan waren, wierd goed gevonden by de Polityke Commissarissen, dat men, volgens de Artikelen of wetten over 't houden van de Synode, in 't voorleden Jaar vastgesteld, allereerst zou handelen over de bewuste vyf Punten. Doch dewyl 'er weinig Remonstransche Predikanten waren, wierd tevens besloten, met advys van de Commissarissen Polityk, dat men eenige van de Remonstranten, die gehouden wierden voor de geleerste en kundigste in dit Stuk, ontbieden zoude om binnen veertien dagen, na 't ontfangen dier citatie, in de Vergadering der Synode te verschynen, en aldaar hun gevoelen voor te stellen, te verklaaren en te verdedigen, voor zo veel zy zulks nodig oordeelden, en om tevens alle bedenkingen, die ze hadden op de Leere, in de *Confessie* en *Catechismus* dezer Kerke begrepen, over te leveren.

Het

Het getal der Perſoonen, en welken men ontbieden zou, heeft de Vergadering, om alle agterdocht te vermyden, geſteld aan 't oordeel van de Heeren Commiſſariſſen Polityk.

Vervolgens wierd de Citatie Brief opgeſteld, inhoudende:, dat
, de Synode Nationaal der Gereformeerde Nederlandſche Ker-
, ken, op bevel der Heeren Staaten Generaal der vereenigde
, Nederlanden vergaderd zynde, om de twiſten, in de voor-
, noemde Kerken gerezen, te onderzoeken, en uit den weg te
, ruimen; en verſtaan hebbende, dat hunner Hoog Mog. begeer-
, te was, eerſt de vyf Artikelen der Remonſtranten te onder-
, zoeken en te beöordeelen, zy billyk en nodig heeft geacht, eeni-
, ge Remonſtranten, behalven de genen die reeds in deze Sy-
, node zyn, in deze Vergadering te ontbieden; als namelyk uit
, Gelderland *Henricus Leones* en *Bernerus Veſekius*; uit het gebied
, van Grave *Henricus Hollingerus*; uit Zuid Holland *Simon Epiſco-*
, *pius*, *Johannes Arnoldus*, *Poppius* en *Theophilus Rykwartius*; uit
, Noord Holland *Philippus Pynakker* en *Dominicus Sapma*; uit
, Overyſſel *Thomas Goswinius* en *Aſzuerus Matthiſius*; en uit de
, Walſch-Nederlandſche Kerken *Carolus Niellius*, als in deze
, zaaken meeſt geöeffend zynde, ten einde zy de voornoemde
, Artikelen vryelyk voorſtellen, verklaaren en verdedigen.

, Dat ze met een in geſchrift aan deze Synode zouden over-
, leveren, alle bedenkingen, die ze hadden over de Leere, in de
, *Confeſſie* en *Catechiſmus* begrepen, benevens de reden der zelve
, op dat de voornoemde Synode alles gehoord en wel overwogen
, hebbende, des te beter, van alles zou kunnen oordeelen.

, Dat de voornoemde Synode, met goedkeuring en gezach
, der Ed. Heeren Commiſſariſſen van hun Hoog Mog., den
, Leeraar N. N. by deze tegenwoordige ontboodt en dagvaar-
, de, op dat hy ten einde voorſz. in de Vergaderinge, bene-
, vens anderen, mogt verſchynen 14 dagen na 't ontfangen
, van dezen, zonder weigering of uitvlucht, op dat 'er geen
, ſchuld van nalaatigheid of hartnekkigheid uit op te maken
, ware enz.

Behalven deze citatie, hebben ook de Commiſſariſſen Polityk, eenen Brief daar by gevoegd, zynde van den volgenden inhoud:

Vervolg van 't voorgevallene in den jaare 1618. enz.

„ *Eerwaarde en Geleerde Heer.* Aangezien, gelyk niemand on-
„ bekent kan zyn, hunne Hoog Mog. de Heeren Staaten Ge-
„ neraal der vereenigde Nederlanden een Synode Nationaal,
„ tegen den eersten dezer Maand beroepen, en tot dien einde de
„ voornaamste Theologanten uit *Grootbrittanie*, *Vrankryk*, den
„ *Palts*, *Brandenburg*, *Hessen*, *Zwitzerland*, *Geneve*, *Bremen*, *Emb-*
„ *den*, en uit andere Kerken, belydenis doende van de Gerefor-
„ meerde Religie, eenigen tyd geleden, ontboden hebben; op
„ dat deze droevige, en zo in 't gemeen als in 't byzonder scha-
„ delyke verschillen, in 't stuk van de Religie, onderzocht, en
„ door dit middel de Republyk haaren welstand en de Kerken
„ haare rust weder toegebragt, de Gemoederen, aan wederzyde
„ verbitterd, verzagt, en in toekomende tyden alles ter eere van
„ de eenige onsterffelyke Godt, en tot welstands des gemeenen
„ Vaderlands, gericht worde.

„ En alzo deze Vergaderinge, den 13 dezer Maand wel en
„ ordenlyk, in de tegenwoordigheid der Ed. Heeren Gecom-
„ mitteerden der Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal, gehou-
„ den, en ter goeder uuren aangevangen is, ook de andere Uit-
„ heemsche Theologanten, onaangezien de ongemakken en moeie-
„ lykheden der reize, zich hebben laaten vinden, en alleenlyk
„ de Utrechsche Remonstranten by deze Actie zyn verscheenen;
„ *Zo is 't*, dat wy Gecommitteerden der Hoog Mog. Heeren
„ Staaten, op dat alles ordenlyk en behoorlyk, gelyk het in 't
„ huis des Heeren behoord, verricht worde, de zelve hebben
„ doen dagvaarden, gelyk wy ook by dezen Uw Ed. dagvaarden
„ en beroepen, en te verstaan geeven, dat niet alleenlyk allen,
„ maar ook ieder een uit de voornaamsten en geleersten, die
„ wy weeten, dat dezelve party aanhangt, en raakende de zoge-
„ naamde vyf Artikelen, waar van allereerst te handelen staat,
„ iets weeten voor te brengen, binnen 14 dagen na 't ontfangen
„ van dezen, in deze Vergaderinge, wettelyk en met volle Au-
„ thoriteit der Hoog Mog. Heeren Staaten, te zaamen geroepen,
„ zich laaten vinden, op dat ze in de vreeze des Heeren hun ge-
„ voelen, van de voorsz. Artikelen, vryëlyk voorstellen, ver-
„ klaaren, en, na dat zy zullen nodig achten, verdedigen; be-

„ nevens 't gene zy verder hebben op de Leere in de *Catechismus*
„ en *Confessie* dezer Kerken begrepen, daar zy aan twyffelen, het
„ zelve, en de redenen van dien, by geschrift te vervatten, op
„ dat het rypelyker en nauwkeuriger onderzocht moge worden,
„ op dat 'er niets zy, dat deze heilige Actie te rugge houde,
„ en in volgende tyden de gemoederen verrukken, of de rust der
„ Republyk verstooren moge.

„ Het welk, gelyk wy den anderen, alzo ook in 't byzonder Uw
„ Ed. goed gevonden hebben te kennen te geven, op dat niemand
„ in toekomende tyden onwetenheid voorwende, of klaage
„ dat 'er by ons iets nagelaaten zy, 't welk tot vrede en stichtin-
„ ge der gemoederen strekkende is. De gene nu, die onze Ci-
„ tatie, binnen 14 dagen na den ontfang van dezen, niet gehoor-
„ zaam zal zyn geweest, dezelve zal voor een verlaater en voor
„ hartnekkig gehouden worden, en voor 't toekomende zich
„ zelve alle gelegenheid affnyden van te disputeeren, te twyf-
„ felen, of iets by eenige, tot kwetzinge en ruïne der Kerke,
„ in twyffel te trekken, en disputen te moveeren, of eindelyk
„ iets, dat op het Heilig Woord Godts gegrondvest is, naar
„ believen te bestryden, na dat alhier iets wettelyks besllooten
„ zal zyn".

Gegeeven te Dordrecht den 16 *November* 1618. (was onderteekend) *de Gecommitteerden der Ed. Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal.* (En in hunnen naam) *Daniel Heinsius.*

Terwyl deze dingen in de Synodaale Vergadering gebeurden, was 'er te *Rotterdam* nog iets te doen; want de Remonstranten, tot dien tyd toe nog in 't bezit van de Kerken gebleeven zynde, en *Grevinkhoven* daar nog gepredikt hebbende, begaven zich, doordien de groote Kerk hun ontnomen, en een kleinder aangewezen was, die hunne Gemeente te klein viel, gedeeltelyk na de Beurs, alwaar *Vesekius*, Remonstrantsch Predikant te *Echtelt*, voor hun predikte, en toen men hen zulks verbieden wilde, ontstond 'er een groot tumult onder de Gemeente, dat zo verre ging, dat aan 't huis van een Secretaris de glazen in gegooid wierden. Onder deze menigte waren veele vrouwen, die opentlyk uitriepen, *de Vrouwen konnen niets misdoen.* Zyn Excell. Prins *Maurits*, hier van verwittigd, zond een Commando van omtrent duizent Soldaaten derwaards, om de Burgery te doen bedaaren, en het

Hof

Hof van Holland zond twee Raadsheeren om onderzoek te doen.

In den *Briel* ging het omtrent even zo, doch van de voornaamste Oproermaakers wierden 'er twee gevangen genomen, en drie anderen ontvluchtten het gevaar, waar op het Garnisoen van deze Stad ook versterkt wierd, gelyk zulks te *Rotterdam* geschied was, en wyders in 's *Gravenhage*, alwaar de Remonstranten een byzondere Vergadering hielden, en een Proponent van hunne gezintheid voor hen lieten preeken.

Alle deze dingen waren oorzaak, dat 'er een Plakaat uitkwam, op naam van zyne Excell. en de Heeren Gecommitteerde Raaden van Holland enz. zynde van dezen inhoud:

„ *Mauritius*, by de gratie Godts, Prins van *Oranje*, Grave „ van *Nassau* enz. mitsgaders de eerste en andere Raaden over „ Holland, Zeeland en Vriesland, den eersten gezwooren Ex„ ploiteur hier op verzocht, *Salut*: alzo de Hoog Mog. Hee„ ren Staaten Generaal der vereenigde Nederlanden, goed ge„ vonden hebben, tot verligtinge van de differenten in de Reli„ gie, zedert eenige jaaren herwaards hier te Lande ontstaan, „ binnen *Dordrecht* te beroepen een Synode Nationaal, tot groo„ te kosten, en met byëenkomste van veele Geleerde, treffelyke „ en vermaarde Gereformeerde Leeraars, gelyk zedert de Refor„ matie hier te Lande niet geschied is geweest, dat mede de„ zelve Synode al in 't werk is getreden, en de Leeraars, die „ men Remonstranten noemt, aldaar beschreven heeft, om de „ vyf punten en andere questiën, by hen lieden voorgesteld, „ aldaar te komen Justifiëeren met Godts Heilig woord, en daarom „ de rede en billykheid vereischte, dat niemand zich onderwond „ eenige nieuwigheden hier te Lande aan te rechten, en dat de „ Constitutie en welstand van 't Land, niet toeliet, eenige rot„ tingen, conventiculen, of andere onbehoorlyke byeenkomsten „ te maaken, en inzonderheid niet voor zulks den Ed. Mog. „ Heeren Staaten van Holland en Westvriesland behoorlyk aan„ gegeeven en vertoond is, en daarop afgewacht het gene hun „ Ed. Mog. believen zal te ordineeren.

„ En dat nochtans gebeurd is, dat eenige ongeruste menschen, „ hier in den Haag hebben doen komen, of ontbooden een Stu„ dent in de Theologie, die tot het Predikampt nog niet geäd„ mitteerd was, en met denzelven ten huize van eenen *Cornelis*

„ *Maartinszoon*, staande op de *Laan* albier in den *Haag*, gemaakt „ hebben een onbehoorlyke byëenkomste, daar een merkelyk „ getal menschen geweest is, doende aldaar prediken naar hun „ welgevallen, en ook Collecten van aalmoessen, 't welke in een „ plaatze van goede orde en Justitie niet behoord geleden, maar „ tydelyk voorgekomen, geweerd en gestraft te worden; te „ meer alzo men met die en diergelyke manieren van doen, de „ raadpleging en Resolutien van de voorsz. Synode Nationaal „ onvruchtbaar en illusoir zoude poogen te maaken, en allerhande „ schadelyke Secten by Persoonen, tot den Kerkdienst nog niet „ aangenomen, hier te Lande, door byeenrotting van ongeruste „ menschen, tot openbaare exercitie zoude konnen brengen.

„ Zo is 't, dat wy, om 't gunt voorschreven is, voortaan te „ weeren en voortekomen, en op dat de gemeente van den *Haag* „ in rust en ongetroubleerd mag worden gehouden, U wel ex- „ pressely belasten en committeeren, albier in den *Haag*, ter „ plaatse daar men gewoon is publicatie te doen, openlyk voor „ den volke af te kondigen, verbieden en interdiceeren aan alle „ Persoonen, van wat qualiteit die zyn, haar voortaan te wach- „ ten gelyke byëenkomsten te maaken, in huizen, hoven, schuu- „ ren, velden, of andere plaatzen, hoedanig die zouden mogen „ zyn; en ook te verbieden alle Predikanten, Leeraars, Propo- „ nenten of Studenten, in zulke Vergaderinge te komen, te „ Leeren, of eenigen Dienst te oeffenen, en aan alle andere Per- „ soonen hunne huizen, hoven, schuuren, velden of andere „ plaatsen daar toe te verhuuren, of te laaten gebruiken, of daar „ verschynen; op poene, dat tegen allen en een iegelyk gepro- „ cedeerd zal worden, tot arbitraale correctie, naar vereisch van „ zaaken, en dat de Leeraars, Proponenten of Studenten, die „ in voorsz. verboode verzamelinge Prediken, Leeren of pro- „ poneeren, iedermaal verbeuren zullen elk een boete van hon- „ dert ponden van 40. groot ieder pond, en de Persoonen, in „ wiens huizinge zulks gedaan werd, een boete van 200. gelyke „ ponden. Lastende mede wel expresselyk den Procureur Gene- „ raal en Bailluw van den *Haag* alle devoir te doen, om dierge- „ lyke byeenkomsten te beletten. Alles by provisie, en ter tyd „ toe by de Ed. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westvries- „ land anders, tot welstand van den Lande, zal wezen geördineerd.

Zie

Zie daar een Publicatie byna op gelyke wyze, als te voren door de Staaten van Holland tegen de Contraremonstranten is uitgegeeven, gelyk we gezien hebben.

Ondertusschen waren toen niet alleen de Remonstranten, maar ook de Roomschgezinden, Lutheraanen, Mennoniten en anderen, sterk tegen deze Synode, uit hoofde van de Leere van de Predestinatie enz.

Gelyk het nu op voorgemelde plaatsen geweest is, zo gebeurde het ook, na de verandering der Magistraat, in *Schoonhoven*, vermits het gemeen aldaar door anderen, zegt men, opgerooit, eenige baldaadigheden bedreef, haalende met geweld de vaandels uit de huisen der Burger-Officieren, enz. weshalven de Magistraat aldaar ook een scherpe *Publicatie* uitgaf.

Ondertusschen wierd die Synode voortgezet, en in de zesde zitting wierd gehandeld over een nieuwe vertaaling van den Bybel in de Nederduitsche taal, 't welk in de volgende zittingen beslooten wierd; gelyk dan ook in de dertiende zitting de Theologanten benoemd wierden, die dat werk zouden ondernemen.

Wy moeten hier tusschen beide zeggen, dat 'er reeds in den Jaare 1477. een Nederduitsche Bybel te *Delft* gedrukt is geweest, doch in zeer Onderwetsche taale: mitsgaders een andere in 't Jaar 1518. te *Antwerpen* gedrukt. Behalven deze zyn 'er nog veele anderen geweest tot den Jaare 1529. toe, doch alle door Roomschgezinden uitgegeeven.

Maar in 't Jaar 1527 wierd te *Amsterdam* een Bybel gedrukt, die uit het Hoogduits van *Luther* in 't Nederduits was overgebragt.

Deze echter was gebrekkelyk, alzo *Luther* in dezen tyd den Bybel nog maar ten deele vertaald had, en de gantsche vertaaling eerst in 't Jaar 1534 volvoerde, waar na dezelve ook wederom in 't Nederduits wierd overgebragt: maar deze overzetting niet goed bevonden zynde, wierd de Heer *Philip van Marnix*, Heer van *St. Aldegonde*, door de Heeren Staaten gelast den Bybel uit het Hebreeusch te verduitzen, op eene wedde van 1400. Gulden Jaarlyks, en 300. Gulden tot huishuur, gelyk hy zich dan ook ten dien einde naar *Leiden* begaf; maar hy vertaalde slechts alleen de Psalmen, en wierd in het overige door de dood belet.

Vervolgens heeft *Nicolaas Bieskens* te *Embden* in 't jaar 1560.,

een Bybel in 't Nederduits laaten drukken, die in 't jaar 1563. by *Leonard der Kinderen* is uitgekomen, als ook nog een andere te *Embden* gedrukt in 't jaar 1565. en 1571., die gemeenlyk genoemd worden de *Bybels van Deux Aas*, om dat men op den rand by *Nehemia* 3. vs. 5. deze Glosse van *Luther* leest:

De armen moeten 't kruis draagen,
De ryken en geeven niet,
Deux Aas en heeft niet,
Six cinque en geeft niet,
Quater dry, die helpen vry.

Gelyk men ook nog eenen Bybel van dat soort vindt gedrukt te *Leiden* in 't jaar 1589. by *Jan Paats*, waar in die zelfde woorden staan, en welke Glosse ook gevonden wordt in den Bybel van *Luther*, gedrukt te *Maagdenburg* in 't jaar 1578. en in 't jaar 1611. wierd 'er een Nederduitsche Bybel te *Leiden* by *Jan Paats* gedrukt, in welken by *Neh.* 3. 5. op den rand alleen maar staat: *de armen moeten het kruis dragen, de rycke en gheven niet.*

Eindelyk wierd op de Synode van Dordrecht, gelyk we gezegd hebben, besloten eene nieuwe vertaaling uit de oorspronkelyke taalen te maaken, waar mede in 't jaar 1628. wierd begonnen, en welke vertaaling in 't jaar 1632. wierd voltooit. Daar na is de zelve weder overgezien, en in 't jaar 1637. zag men deze nieuwe vertaaling, door last der Hoog. Mog. Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden, allereerst by *Ravenstein* gedrukt en met bygevoegde verklaaringen en nieuwe Registers uitkomen.

Die van de Luthersche Gemeente in Nederland, hebben den Bybel ook tot hun gebruik, naar de overzettinge van *Luther*, in het Nederduitsch laaten overzetten, waar van de eerste druk is uitgekomen in den jaare 1671. by *Christof. Conradi* in Octavo, de tweede in Folio in den jaare 1702. by *Lindenberg*; en de derde naderhand van nieuw overgezien en verbeterd door de Heeren Predikanten van de Luthersche Gemeente van *Amsterdam*, binnen die Stad in den jaare 1724.

In de 14. en eenige volgende Zittingen der Synode, wierdt gehandeld over de wyze van de Jeugd te Catichiseeren; van de Kinderen der Ongelovigen; en over de manier hoe men de Studenten der Theologie tot den Kerkendienst best bekwaam zou

maa-

maaken, om zich in zulk een gewichtig ampt wel te kwyten. 1618.

Op den 5. December kwamen de gedagvaarde Remonstransche Theologanten te *Dordrecht*, en verscheenen des anderen daags in de Vergadering; en op den 7 December in de 23 zitting, begon men over de vyf bewuste punten en over andere zaaken, raakende de Remonstranten, te handelen, by welke gelegenheid *Episcopius* vooraf een wydloopige redenvoering deedt, na dat hy alvorens aan de Synode verzocht had, dat men ook de Predikanten *Grevinkhoven* en *Goulart* mogt vergunnen over te komen, om hunne gemeene gevoelens te helpen verdedigen; het welk hem toegestaan wierdt, onder voorwaarde dat de Synode daar door niet wierdt opgehouden; dat zy ook hun gevoelen by geschrift zouden mogen verklaaren en verdedigen, zo als zy 't verstonden, en dan by 't gene zy hadden gezegd, te voegen 't gene hen goed dacht, voor dat de Synode uitspraak had gedaan.

Hierop las de President *Bogerman* overluid het formulier van den Eed, die van de Leden der Synode wierdt geëischt, en aldus luidde: *Ik belove voor Godt, dien ik hier tegenwoordig en een doorgronder der nieren en harten geloove te zyn, en den welken ik ook eere, dat ik in deze gantsche Synodaale handelingen, in de welke zal voorgenomen worden het onderzoek, oordeel en uitspraak, zo van de bekende vyf Artikelen, en de zwarigheden, daar uit ontstaande, als ook van alle andere Leerstukken, geenerhande menschelyke schriften, maar alleen het woord Godts voor een zekeren en onfeilbaaren regel des geloofs zal gebruiken; en dat ik in deze gantsche handeling niet anders zal voor oogen hebben, als de eere Godts, de ruste der Kerke, en boven al de behoudenisse van de zuiverheid der Leere. Zo waarlyk moet my helpen myn Zaligmaaker Jesus Christus, welken ik vieriglyk bidde, dat hy my in dit myn voorneemen door zynen Geest steeds wil bywoonen.*

Deze Eed wierdt in de tegenwoordigheid der gedaagde Remonstranten, van een iegelyk afgelegt; doch toen de President, in den ommegang van den rang, by 't afleggen van den Eed, tot de Utrechtsche Remonstranten kwam, ging hy hen voorby, om datze nog niet geantwoord hadden op 't voorstel, dat hen was gedaan, gelyk dan ook deze Utrechtsche Remonstranten, zich naderhand by Episcopius en de andere gedaagden voegden.

Vervolgens wierdt over die zaak met de Remonstranten gehandeld, tot het einde van dit Jaar, zynde de 43ste zitting, binnen

welken tyd, zy hun gevoelen over de vyf punten inleverden, mitsgaders hunne bedenkingen op de *Confessie* en *Catechismus*, gelyk ons verder ſtaat te melden.

Om nu wederom op de gevange Heeren te komen, zo wierden by de Staaten van Holland eerſt in November eenige uit hun midden verkoren, om dezelven mede te verhooren en te ondervraagen. Deze waren de Heeren van *Zwieten*, *Muys van Holy*, *Reinier Pauw*, *Albregt Bruinink*, en *A. Duyk*: welken gevoegd wierden by de geene, die uit andere Provinciën daar toe verkoren waren, als *Mandemaaker*, *Schotte*, *Ploos*, *Salmius*, *Aitzma*, *van de Zande*, *Sloot*, *Schaffer* en *Gokkinga*; die ook alrede zonder byweezen van iemand uit Holland, ten overſtaan van den Griffier *Pots* en de twee Fiskaalen *van Leeuwen* en *Sylla*, de Gevangenen verſcheiden maalen ondervraagd hadden.

Den 3 September naamlyk geſchiede de eerſte Examinatie van *de Groot*, door eenigen uit de Staaten Generaal, en gemelden Griffier en Fiskaalen, gelyk wy 'er een Schets van toonen in de volgende Plaat.



„ Hier word een vertrek van 't Hof in den Haag vertoond, „ waarin eenige Gecommitteerden uit de Staaten Generaal bene-

„ vens

„ vens den Griffier en twee Fiskaalen zitten, van welken de Heer „ *Hugo de Groot* ondervraagd wordt.

De Perſoonen die deze Examinatie deeden, waren meeſtal, zegt men, de genen, welken te *Utrecht* de Waardgelders hadden afgedankt, en dat *de Groot* daarom betuigde: „dat hy, als gebo„ren in Holland, een Dienaar van een Stad van Holland, en „gevangen genomen op den grond van Holland, geen Rechters „kende dan van Holland: doch dat hy des onvermindert, zyne „Actiën voor een ieder wilde verantwoorden". Deze Examinatie liep meerendeels over het aanneemen der Waardgelders te *Rotterdam*, en over zyne reize naar *Utrecht*.

Na dit eerſte Examen ontfing *de Groot* nog verſcheide bezoeken in 't byzonder, als van de Heeren *de Voogd*, *Mandemaaker*, den Luitenant van de Garde *Nythof*, welke Heeren hem op verſcheide onderwerpen ondervraagden, van welken wy vinden in zyne Levens beſchryving, dat de Luitenant *Nythof* hem was komen zeggen, dat zyn Excell. wel wiſt, dat hy geen verſtand met den vyand gehouden, maar nochtans in aanmerking hadt behooren te neemen, dat hy en andere Heeren van zyne party, door hunne tegenſtanden en oneenigheden, den vyand gelegenheid hadden gegeeven, om de eene of andere Provincie aantetaſten; dat *de Groot* daarop geantwoord had, dat hy daarom eerſt goede voor„ſlagen tot bylegging der verſchillen had gedaan, en dat het niet „redelyk ware, den Vrede alleen van eene zyde te willen hebben, „en de party, die niet alles kon toeſtaan, 't gene men haar verg„de, de ſchuld van alle zwarigheden op den hals te leggen". Dat hy wyders den Heer *Nythof* verzocht, zyn Excell. te bidden, om een van beide te doen, of om zyn ontſlag te bevorderen, of om, zulks niet konnende geſchieden, te maaken, dat zyne zaak in handen van de Ordinaire Juſtitie geſteld, en hem vryheid vergunt wierd, zich behoorlyk te mogen verantwoorden; met byvoeging: „dat hy niet begrypen kon, dat de Staaten Generaal in „zyne zaak wettige en onpartydige Rechters waren; dat hy, „noch aan hun, noch aan zyn Excell. ooit den Eed gedaan had, „maar wel aan de Staaten van Holland, en de Stad Rotterdam; „en dat men niet vinden zou, dat hy iets, in 't geringſte, tegen „dezen Eed bedreven hadt. Dat de ander hier op te kennen geevende, dat de Staaten van Holland wel haaſt zouden veranderd

zyn, en dat ze dan alles kwaad zouden keuren, wat 'er te vooren geschied was, *de Groot* daarop gezegd had, , dat niemand de , Meesters, die hy nog krygen zou, kon dienen; dat zyn Excell. , zelf wel begrypen kon, dat zyne Dienaars, hem gehoorzaa- , mende, zulks aan zyn Navolger, die naderhand in zyn plaats , kwam, niet verplicht waren te verantwoorden'.

Daar na verliep 'er eenigen tyd tusschen beiden, wegens het afzyn van zyn Excell. die toen bezig was de Magistraaten in de Hollandsche Steden te veranderen. Ook wil men dat zeker misbegrip, oorzaak was, dat zyn Excell. vry wat misnoegd was op *de Groot*: want te *Rotterdam* op 't Stadhuis zynde, begeerde hy het Eedboek der Stad te zien, gemerkt men hem gezegd had, dat *de Groot* des Princen Naam met eigen hand uit den Eed geschrapt had, in welk gevoelen zyn Excell. te meer versterkt wierdt, doordien hy wezenlyk eenige verandering in den Eed vondt, en 'er niemand was, die *de Groot* daar omtrent ontschuldigde. Ondertusschen wil men, dat de zaak aldus geweest zy, dat de Naam van den Prins van *Oranje* wel in den Eed was geweest, na dat men Prins *Willem* den I. de Hooge Overheid hadt opgedraagen; maar dat 'er na deszelfs droevig overlyden in de plaats gezet was, *Gehoorzaam te zyn aan de Hooge Overheid van Holland*; dat deze verandering, achtervolgens het besluit van de Vroedschap, te boek gesteld was, door den Heer van *Oldenbarneveld*, toen Pensionaris zynde; dat men naderhand, ten tyde van *de Groot*, nog eenige verandering daar omtrent gemaakt hadt, en dat de Vroedschap, oordeelende dat de Titel van *Hooge Overheid* den Algemeene Staaten toekwam, goed gevonden hadt, om 'er, tot een duidelyker verstand, by te voegen: *dat is, de Staaten van Holland*; dat echter ook dit niet door *de Groot*, maar door den Secretaris *van der Aa* gedaan, en hy by gevolg daarin ontschuldig was enz.

Na verloop van eenigen tyd, ontfing *de Groot* wederom een bezoek van de Heeren *Voogd* en *Mandemaaker*, die hem verklaarden, dat ze met zyn Excell. over zyn zaak gesproken hadden, maar dat die gezegd hadt, dat de zaak der gevangens niet hem, maar de Staaten Generaal raakte, en dat ze uit dien hoofde kwamen hooren, of hy niet iets van belang te openbaaren hadt; maar hy zeide: , dat hy van geen geheimen wist, en het ook , over-

„ overbodig ware aanmerkelyke Actiën, die hy bygewoond hadt,
„ te ontdekken, om ze te voegen by de bewyzen, welke zy zei-
„ den zo veel en sterk te hebben van 't heimelyk verstand, dat de
„ Advokaat met den vyand gehouden hadt'.

Vervolgens kwam de vraag op de zaaken van *Oostindië*, waarop hy onder anderen antwoorde, dat hy het advys van eenige Gedeputeerden uit de Vergadering ingesteld, om de Austraalsche Compagnie in de Oostindië te laaten, niet tegenstaande de goede toezegging, tegengesproken, de zaak aan de Vergadering der Staaten Generaal gebragt, en ten besten hadt zoeken te bestieren. En op de vraag, nopens de *Westindische Comp.* gaf hy ten antwoord, dat de Advokaat daar altoos zwarigheid in gemaakt, maar dat hy, voor zyn deel, ze met alle mogelyke middelen bevorderd hadt, gelyk hun zelfs bekend was. Vervolgens op het stuk van de *continuatie* van de *Treves* ondervraagd zynde, gaf hy ten antwoord, van gevoelen te zyn, dat de Advokaat tot de *continuatie* van de *Treves*, op de oude voorwaarden, genegen was. Het welk hy des te vrymoediger zeide, om dat hy van de Griffier *Aarssens*, lang te vooren, verstaan hadt, dat zyn Excell. zelfs tot de continuatie op den ouden voet genegen was; hy voegde 'er nog by, dat hy uit den Graaf van *Kuilenburg* meende gemerkt te hebben, dat die ook niet ongeneegen was tot den *Treves*. Wyders gevraagd zynde of hy niet wist, dat de Advokaat de komst van den Heer *Boissise* bevorderd hadt, zeide hy, daar van niets te weeten, maar wel te gelooven, dat de Advokaat kennisse van zyne komste gehadt, en dat hy ook zelfs van den Heer *du Maurier*, weinig tyds te vooren, verstaan hadt, dat hy komen zou; waarop hem gevraagd wierdt, of hy den Heer *Boissise* iets van den Treves hadt hooren spreeken, 't welk hy beantwoordde met te zeggen, dat die Heer hem in een gemeenzaam gesprek wel gevraagd hadt, of hier te Lande *inclinatie* was tot den Treves? en dat hy daarop gezegd hadt, wel by zommigen, doch zonder verandering van conditiën, en dat men in geen handeling diende te komen, voor dat de Inlandsche geschillen vereffend waren, enz.

Na nog eenige andere vraagen beantwoord te hebben, wierdt gesproken van de verbintenis der *acht* Hollandsche Steden, en hem gevraagd, welk oogmerk men met die verbintenis gehadt, en of men niet gesproken hadt van een ander Hoofd te maaken?

't

't welk hy beantwoorde, met te zeggen, „dat de meening der Ma-
„ giſtraaten van de Steden geweeſt was, niemand te misdoen, maar
„ zich zelve te bewaaren; dat men daarom ook de Staaten Gene-
„ raal verzocht hadt, om een Plakaat uit te geven tegens de oproe-
„ rige bedryven en geſprekken; dat 'er geen heimelyke verbinteniſſe
„ der Steden was gemaakt; dat de verklaaring van Haerlem dui-
„ delyk op zicht op de oude verbinteniſſen hadt; dat alle geſprek-
„ ken onder de Steden alleen gediend hadden tot Ruſt en Vrede,
„ en om alle bekwaame Perſoonen daar toe te gebruiken enz.

Raakende nu de Examinatie van den Heer *Hoogerbeets*, zo is dezelve, voor de eerſte maal, op den 27 September geſchied, en wel door de Heeren *Voogd* uit Gelderland *Mandemaaker* uit Zeeland, *Ploos* uit Utrecht, *Swartſenburg* uit Vriesland, en *Koenders* uit Groningen; verzeld van *van Leeuwen* en *Sylla*, als Fiskaalen, en *Pots*, als Griffier. Dezen zich nedergezet hebbende, zeiden, *dat ze gekomen waren van wegens de Heeren Staaten Generaal, om hem op zekere Artikelen te hooren*, met bygevoegde vermaning, dat hy toch op alles de waarheid zeggen zou, om zich geen grooter zwarigheid op den hals te haalen. *Hoogerbeets* antwoordde, gelyk we te vooren van *de Groot* gezegd hebben, dat hy een geboren Hollander zynde, en onder het Rechtsgebied der Staaten van Holland ſtaande, dezen zyn Ordinaire Rechters waren, en hy, volgens de Privilegie van Holland, daar aan onderworpen, en alzo voor geen vreemde Rechters kon betrokken worden. Voorts zich beroepende op zyn Poorterſchap van *Leiden*, en op de Privilegiën van die Stad.

Na dat men hem nu verder vraagde, of hy dan op niets begeerde te antwoorden, en hy zulks met *ja* beantwoord hadt, behoudens zyne Privilegiën, zo was de vraag weder, door wiens Raad of ingeeving hy zyn beroep van Raadsheer verlaaten, en zich in dienſt der Stad Leiden begeeven hadt. Dit beantwoord hebbende, met te zeggen, dat hy niet wiſt, dat daar in eenige misdaad beſtond, en dat hy oordeelde, zulks te mogen doen, zonder verdere reden daar van te geeven, zo wierdt hem gevraagd, of de Advokaat hem daar niet toe bewoogen hadt, 't welk hy ontkende, echter daar by voegde, dat hy het advys van den Advokaat wel daarop verzocht, maar dat deze hem de zwarigheid van beide voorgeſteld, en voorts de keur aan hem zelve gelaa-

ten

ten hadt. Hierop wierdt gesproken van het aanneemen der Waardgelders te *Leiden*, welken hy zeide reeds aangenomen te zyn geweest, eer hy in dienst van *Leiden* kwam. En na nog eenige andere vraagen, waarop men wilde dat hy met *ja* of *neen* zou antwoorden, 't welk hy oordeelde niet anders te konnen doen, dan volgens den Regel van Rechten, zo liep deze eerste verhooring ten einde.

Op den 3 en 4de October wierdt hy andermaal verhoord, als wanneer de zaak liep over 't geval van *Utrecht*, en over 't gene tusschen den Heer *Ogle* en de Hollandsche Gedeputeerden te Utrecht voorgevallen was, op den laatsten Avond, toen de Krygsoversten de weet kregen om op de *Neu* te verschynen. Men wilde dat *Ogle* des nachts in 't Logement der Hollandsche Heeren was geweest, 't welk *Hoogerbeets* ontkende. Vervolgens verzocht hy aan die Heeren, dat men zyne Huis-Vrouw en kinderen, toegang tot hem zoude vergunnen, waarop hem geantwoord wierdt, dat zulks by request aan de Staaten Generaal moest verzocht worden. Dit geschiedde, maar daar is niets van geworden, en *Hoogerbeets* wierdt na negen weeken eerst wederom verhoord, gelyk wy ter zyner plaatse zullen melden.

Dit alles was voorafgegaan, eer de Staaten van Holland hunne Gecommitteerden, te vooren genoemd, by die der Generaliteit voegden.

Eenige dagen daarna, en wel op den 15 November, wierdt den Heer van *Olden-Barneveld*, voor de eerste maal, ondervraagd, 't welk van den 15 tot den 30 November 22 of 23 maalen geschied is. By de eerste verhooring uit zyn kamer in die der Heeren Gecommitteerden gebragt zynde, zo wierdt, geduurende deze ondervraaging, door *Voogd* en *Mandemaaker* alles in zyn vertrek doorzocht, en verscheide dingen weggenomen, gelyk vervolgens meermaals geschied is. Zyn Ed. wederom in zyn kamer gekomen zynde, en zulks van zyn' Dienaar verstaan hebbende, zeide: *Ik hebbe nog eenige papieren vergeeten weg te doen, die daar by waren, dat spyt me.*

Ondertusschen hadden de Gedeputeerde Raaden van Staaten van Holland en Westvriesland den Secretaris der Staaten van Holland; *Adriaan Duyk*, op den 23 November gezonden, aan 't Huis van den Heer van *Olden-Barneveld*, en deszelfs Huisvrouwe laaten aan-

aanzeggen, dat de Heeren Gecommitteerde Raaden, met advys van zyn Excell., dienstig gevonden en geördonneerd hadden, dat beide de groote Zegelen van den Lande uit dien huise geligt, en gebragt zouden worden, in haar Ed. Collegie, om 'er aldaar mede te doen, zo als men zoude verstaan te behooren. Mevrouw van *Olden-Barneveld*, in die tydsgelegenheid zynde, weigerde zulks niet, begeerende alleenlyk Acte en Recepisse daar van, welken hy haar in dezer voege ter hand stelde:

„ De Gecommitteerde Raaden van de Staaten van Holland „ en Westvriesland hebben by advyse, en goed vinden van zyn „ Pr. Excell. dienstig gevonden, en geördonneerd, dat beide „ de groote Zegelen van de voorsz. Landen, uit het huis van „ den Heer van *Olden-Barneveld*, Advokaat van 't gemeene „ Land, en Bewaarder van de groote Zegelen, mits de tegen„ woordige gelegenheid van zaaken, zullen werden geligt, en „ gebragt in haar Ed. Collegie, om aldaar, daar mede gedaan „ te worden, als men verstaan zal te behooren. Om welke lig„ ting van beide 's Lands Zegelen, uit de voorsz. huize te doen, „ en in 't Collegie van haar Ed. over te brengen, is by dezen „ gelast den Secretaris *Adriaan Duyk*; die ook bekent, beide de „ voorsz. Zegelen, dezen volgende, ontfangen te hebben, uit „ handen van de Ed. Vrouwe, Mevrouwe van *Olden-Barneveld*, „ Huisvrouwe van den voorsz. Heer Advokaat, welke haar Ed. „ mede by dezen van de voorsz. Overleveringe, van beide de „ voorsz groote Zegelen, houden gedechargeerd en onlast. „ Alles onverminderd, en zonder præjudicie van den last en Com„ missie, den Heer Advokaat, de voorsz. bewaaringe aangaan„ de, by de Ed. Mog. Heeren Staaten gedefereerd, heden den „ 23 November 1618. Onder stond ter Ordonnantie van de Ge„ committeerde Raaden, en was ondertekend *A. Duyk*.

Deze Zegels zyn vervolgens den Heer van *Duivenvoorde* in bewaaring gegeeven.

De Heer Advokaat hadt, geduurende zyne gevangenis, en voor zyne verhooring, dikwyls, in 't heimelyk, briefjes ontfangen, waarin hem den staat der zaaken bekend gemaakt wierdt, tot aan de ontdekking door de *Peeren*, waar van wy te vooren gewag gemaakt hebben, doch na die ontdekking, liep het wel tot aan Kerstyd toe, eer hy iets weder van buiten vernam.

On-

Ondertusschen vinden wy, in de aantekening van zyn Dienaar *Jan Franken*, dat hy het Billet, welk by zyne gevangenneeming uitgekomen was, onder 't oog krygende, zeer mismoedig geworden, en gezegd zou hebben; *wel hoe leidt men ons te last [zonder ons eens te hooren spreeken, of tot verantwoording toe te laaten] dat wy oorzaak zouden zyn van zo grooten kwaad; daar 't wel zeker is, dat wy alles hebben gedaan, en toegebragt wat wy konden, om de rust en vrede te houden in ons Vaderland: ja wy hebben veel eer al te veel toegegeeven, aan dat scheurzugtig en moedwillig Volk. Hadt men hen wat scherper tegengegaan, men zou ze wel ligt hebben gestuit, en hunne boosheid zou mogelyk zich zo verre niet hebben uitgestrekt.* 1618.

Wy hebben, sprak hy verder, *door de verdraagzaamheid van beide de gevoelens der predestinatie, en derzelver omstandigheden, alle de geschillen en twisten zoeken by te leggen, en de Steden te verzekeren tegen alle oproer en bloedstortingen. Wy zagen wel, dat uit eene eenzydige Decisie van die Kerkelyke Questie, groote zwarigheden zouden ontstaan: daarom hebben we altoos gezocht, dat ze elkanderen zouden dulden en verdraagen. Maar wat men deede, en wat middelen men aanwendde, men kon de andere party daar toe niet brengen, noch haar tot liefde beweegen. En dit volk geeft ons de schuld van 't gene zy zelfs gedaan hebben. Dat te Utrecht iets zou zyn vernomen en ontdekt, is my onbekent. Ik weet niet dat daar iets vernomen is, of men heeft het reeds te vooren geweeten. Al wat daar geschied is, dat is ter goeder trouwe en in 't openbaar geschied: zo dat op ons geen vermoeden kan vallen.*

Op een andere tyd gehoord hebbende, dat zyn Excell. de Magistraaten in de meeste Hollandsche Steden veranderde, zou hy zeer gemelyk geworden zyn, en volgens de bovengemelde aantekening gezegd hebben:

Zal nu deze Vreemdeling de Ingeboorne Magistraaten uit hunne diensten stooten? Durft deze Stadhouder zo heerschen over zyne Heeren en Meesters, die hem tegens de wille van Leicester *tot Stadhouder hebben gemaakt; toen hy by de hevigste Kerkelyken insgelyks in kleinachting was. Indien* Leicester, *toen hy hier te Lande 't gebied in handen hadde, de Magistraaten hadt durven veranderen, deze Prins zou ons nu deze moeiten niet hebben aangedaan. Want de Engelsche zouden den Prins, my en eenige andere Heeren, naar Engeland hebben gezonden, of ergens anders heen gevoerd. Dat voorneemen heb ik ontdekt en belet,*

en den Prins tot die magt helpen brengen, die hy nu misbruikt.

Vervolgens zou hy 'er by gevoegd hebben: *Ik weet niet wat ik van dat onwettig veranderen der Magistraaten zal denken of zeggen. Hier door zal de gantsche Regeering worden veranderd: hier door zyn wy van onzen Heeren en Meesters verlaaten. Wie zal nu onze klagten hooren? Wie zal nu ons recht en de Privilegiën voorstaan? Wie zal nu onze Rechter zyn? Ik ben aan niemand schuldig rekenschap te geeven van mynen handel en wandel, dan aan de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland, myne wettige hooge Overheid: maar met de verandering der Vroedschappen, zullen nu tot de Vergadering der Heeren Staaten gedeputeerd worden, Mannen die my niet kennen. Wie zal ons dan in onze verdediging hooren? De Staaten Generaal die ons hier deeden zetten, en tegens alle wetten en Voorrechten zonder toegang van Vrienden zo lang laaten zitten, zyn onze Overheden niet. Zy hebben geen recht over ons, al wat ze tegens ons doen is tyranny, in een vryë Republyk ongehoord, en nooit gepleegd. De Hertog* van Alva *wierdt voor wreed, gelyk hy in der daad was, uitgekreten. Maar die was een vreemde, van den Souverain gezonden, wiens naam hy in zyne wreedheden gebruikte. Maar hier is geen Souverain, die de Staaten Generaal kan Commandeeren. De Staaten van Holland zyn hier de Souverain, en worden die van den Stadhouder afgezet, wie zal dan de Souverainiteit representeeren? Of heeft de Stadhouder die magt nu aan zich getrokken? Hebben wy zo lang tegen de Koning van* Spanje *geöorloogd, om onze Souverainiteit den Stadhouder over te geeven? Is dan de Overwinninge, door dien langduurigen en kostbaaren Oorlog verworven, alleen voor den Stadhouder geweest? Op dat hy de vryë en wettelyke Vergadering der Heeren Staaten van Holland haare vryheid zou ontweldigen en haare wetten verkrachten?*

Eindelyk hadt hy gezegd: *Ik wil wel bekennen, dat ik, in de hoop by my geschept, op de vroomigheid en deugden van den Prins van Oranje, zeer ben bedroogen. Ik had gehoopt, dat hy, volgende het voorbeeld van zynen Heer Vader, zyn ooren niet zou geleend hebben aan de Predikanten en Kerkelyken, noch zyn naam overal laaten gebruiken, om hen in hunne oproerigheid en twistzucht te styven: veel min had ik gedacht dat de Prins zich zo verre zou hebben laaten vervoeren, dat hy den gantschen Staat zoude omkeeren en 't onderste boven werpen.*

Dat hy naar meerder Authoriteit, ja de Souverainiteit stondt, heb ik wel gevreest en gemerkt, maar altyd dacht ik dat hy die zou zoeken

te

te verkrygen door wettige of schynwettige middelen, 't zy door knipeAryen, giften of gunsten, om stemmen te winnen; maar nooit had ik gedacht, dat hy zich op zulk een maniere zou hebben Meester gemaakt.

Terwyl de zaaken met den Heer *van Olden-Barneveld* zo stonden, wierdt ook door de bovengenoemde Heeren, de Heer *de Groot* nu en dan weder verhoord, en hem verscheide aanmerkelyke vraagen gedaan, by welke gelegenheid de Heer *Muys* tot hem zeide, „ dat zyn Ampt nog niet begeeven was; dat hy lust „ en vermaak zou hebben, indien hy in de Vergadering komen„ de, de groote eenigheid zag; dat hy uit den Heer van *Maurier* „ verstaan hadt, dat hy (Gevangen) verscheide maalen met hem „ gesproken hadt over 't byleggen der Kerkelyke geschillen, en „ tevens geklaagd, dat de Advokaat wat difficiel was'; en wanneer *de Groot* zyn bedryf verdedigde op den last der Stad Rotterdam, dien hy gevolgd hadt, hernam de Heer *Muys*, dat hy, als Gecommitteerde Raad, ook den last van den Advokaat hadt moeten volgen. Ook vermaande men hem dat hy, met anderen te verschoonen, zich zelven niet bezwaaren zou.

Op een andere tyd, drongen de Heeren *Sylla* en *Pots* gestadig op den Advokaat, zeggende dat hy (*de Groot*) wel kennis hadt, van een byzonder oogmerk, 't welk de Advokaat tegen zyn Excell. hadt gesmeed, en *Muys* zeide het zelve van de acht Steden. Doch *de Groot* verklaarde, „ dat de Advokaat altoos tegen hem „ met respect van zyn Excell. gesproken hadt; dat hy denkende „ dat 'er onder de beroering en opschuddingen, te Utrecht en „ elders voorgevallen, eenig dessein verborgen was, om zyn „ Excell. meer gezag op te draagen, genegenheid getoond hadt „ om Staats wyze daar over te handelen.

Ten opzichte van de acht Steden, voegde hy 'er by: „ dat „ haar oogmerk altoos was geweest, om tot een redelyk verdrag „ met zyn Excell. te komen; maar dat ze, zedert de bezitnee„ ming van de Klooster Kerk, in weerwil van de Heeren Staaten, „ gevreesd hadden, dat zyn Excell. eenig voorneemen ten haa„ ren nadeele hadt, 't welk haar hadt doen besluiten tot een Re„ monstrantie, waarin zyn Excell. verzocht wierdt de Magistraa„ ten te beschermen'. Hierop vraagde *Sylla*, wat dan de meening was, wanneer zyn Excell. zulks geweigerd hadt, 't welk *de Groot* beantwoorde met te zeggen, dat daar geen Resolutie opgenomen was.

Na dat hy nu nog verscheiden voorstellingen of ontkend of beäntwoord hadt, gaf men hem te verstaan, dat de Advokaat zou gezegd hebben, dat onder de Regeering van 't huis van *Bourgogne* onze Landen beter gevorderd zouden worden; waarop *de Groot* verklaarde zulk nooit van hem gehoord te hebben, en dat, ingevalle hy zulks van hem gehoord hadt, hy zyn gemeenzaame omgang met hem gemyd zou hebben. Men wil dat de Heer *Pauw* hem daarop gedreigd hebbe, zeggende, *dat hy, indien hy niet meer wilde zeggen, nog lang zou blyven zitten, en dat hy, Fiscaal geweest zynde, wel wist wat 'er op liep*; met byvoeging: *dat hy, zo hy iets wist te zeggen, haast verlost zoude worden, enz.*

Zeker Schryver duidt het daarop, dat men van hem hebben wilde, dat hy bekennen zou, dat 'er tusschen eenige Edelen, en andere Persoonen van Holland en Utrecht, zekere verbintenis was aangegaan, waar van wy reeds te vooren gewag gemaakt hebben.

Terwyl de zaaken met de Gevangenen in deze gesteltenis waren, hebben de Ambassadeurs van *Vrankryk* alles aangewend, om de Staaten Generaal te beweegen tot zagtmoedigheid omtrent de Gevangen Heeren, en deeden op den 28 November het volgende voorstel in de Vergadering der Staaten Generaal:

Myne Heeren.

„ De Koning, onze Meester, gebiedt ons, tegens u te con„ tinueeren, dezelve diensten die wy u voor dezen hebben be„ weezen, betreffende de Vrede en Rust van uwen Staat, hoe„ wel zy niet zyn aangenomen volgens de waarheid, van zyn „ verbond en Vriendschap. Maar de tegenwoordige Staat van „ uwe zaaken, zal zyne Maj. niet na laaten te beweegen, dat „ hy gelyke zorge daar over heeft, als over den Vrede, en *ee„ nigheid* van zyn Koninkryk: wy zullen dan volherden u te ver„ maanen, vast te blyven in de eenigheid uwer Provinciën, als de „ eenigste grond van uwen Staat, en goede *acht* te neemen, dat „ de verandering der Magistraaten, en Raaden, gedaan in uwe „ Steden, niet aan doen groeien de vyandschappen en twisten „ onder uwe inwoonderen, in plaatze van die te geneezen. Want „ alle verwisselinge van *Magistraaten*, Wetten en Politiën, zyn „ gevaarlyk aan eene Publyke Regeering, indien ze niet geschie„ den door groote noodwendigheid, of, dat ze het algemeen zo

„ nut-

„ nuttig zyn, dat niemand zich daar over hebbe te beklaagen.
„ Dieshalven behoord gy lieden order te ſtellen, dat de nieuwe
„ Overigheden, door haar goed en gerecht comportement,
„ de goedgunſtigheid der vclken mogen behaalen, zich zo ge-
„ zeggelyk betoonende omtrent de genen, die afgezet zyn, dat
„ de wankelbaare menigte geen oorzaak hebbe, om zich over
„ de oude orden te beklaagen: en dat de genen, die van haare
„ waardigheid en Ampten zyn afgezet, deze verandering met
„ geduld draagen, als tot de gemeene welvaart ſtrekkende.

„ 't Synode, dat gy beroepen hebt, geeft ons hoop, om
„ daar door eenig middel tot Vrede en Eendracht te vinden,
„ over de punten, die oorzaak tot de tweeſpalt en ſcheuringe,
„ die onder u zyn, hebben gegeeven.

„ Om dit vruchtbaar te maken, moet het vry en zeker zyn
„ voor de genen, die zich aldaar moeten bevinden, en dat de
„ opinien, zonder eenige paſſie of aanzien, geëxamineerd wor-
„ den, dan alleen ter eere Godts, en ruſte der Conſciëntien.

„ En in waarheid, alwie ondernemen zou, tot die hooge ge-
„ heimeniſſen, en ſchatten van de Goddelyke wysheid te genaa-
„ ken, zonder eene groote nedrigheid, zal zich zo verre daar
„ van af bevinden, als hy 'er zich verbeelden zal naby te zyn.

„ Wy hebben u ook van 's Konings wegen te ſpreeken, over
„ uwen gevangenen, en u te vertoonen, hoe veel 'er gelegen
„ leid aan de eer en reputatie van uwe zaaken, aan 't behoud
„ van den Vrede uwer Provinciën, en de eendracht onder u
„ zelven en onderdaanen, dat men dezelve gevangenen, goede
„ en korte Juſtitie verſchaffe. Zy zyn beſchuldigd van de aller-
„ leelykſte en afgryzelykſte misdaad, van verraad tegens haar
„ Vaderland, van verſtandhouding met uwe Vyanden; en dat
„ ze uwe Steden in gevaar van verwoeſtingen en bloevergietinge
„ geſteld hebben. Zo ze aan deze ontrouwheid ſchuld hebben,
„ de Koning, onze Heer, raadt u tegens hen de ſtrengheid der
„ wetten te gebruiken. Doch nadien deze miſdaaden de aller
„ grootſte ſtraffen verdienen, zo zyn echter dezelven tot een
„ zeker einde gebragt, over welken de goede en wyze Vorſten,
„ als ook de welgeördende Republyken, zich niet hebben willen
„ uitbreiden, in 't tegendeel, veele Vorſten hebben zich zeer
„ gereed laaten vinden, tot het vergeeven, zelfs van de onder-

nee-

„ heemingé op hunne persoonen, en de allervryste Republyken „ hebben altyd 't bloed haarer Inwoonderen gespaard, zelfs in „ de allergrootste misdaaden, als zynde één van de voornaamste „ bewyzen van vryheid, niet ligt aan 't Leven der Inwoon- „ deren te komen. De misdaad behoord dan in haare eigen „ woorden of termen genomen te worden, zonder daarby de „ gevolgen of Inductien van andere Actiën te gebruiken, die van „ deze hoedanigheid niet zyn, de twisten, die meermaals ont- „ staan in de handeling van zaaken, de benydingen van Magt „ en aanzien, en de wangunst, die doorgaans de menschen „ weg rukt. Om meer te onderstaan, dan zy behooren, zyn „ gemeene kwellingen in den Staat, waaruit veele ongelukken „ en gevaaren ontstaan; nochtans worden zy nooit toegerekend, „ ten zy *de misdaad van gekwetsten Majesteit*, of verraad tegen „ den Staat, om dat misdaaden geoordeeld worden, na de inten- „ tie en wille, en niet volgens haare uitkomste.

„ Wy twyffelen niet, myne Heeren, of gy lieden oordeeldt „ en onderscheid, door uwe oprechtheid en wysheid, de „ zaaken van dezen gevangenen naar billykheid, als zelfs 't Le- „ ven betreffende van uwe Officieren en Onderdaanen, gesteld „ in waardigheid. Waar onder een derzelven, *de Oudste Raads-* „ *heer is van uwen Staat*, *zynde de Heer van* BARNEVELD, *ten* „ *hoogste achtingswaardig door zyne lange en uitmuntende Diensten*, „ *die hy voor deze Landen gedaan heeft*, *waaraf hy 't gemeen*, *en* „ *alle Vorsten en Staaten*, *uwe Bondgenooten*, *tot getuigen heeft*; *zo* „ *dat het moeielyk te gelooven is*, *dat hy*, *tot verderf zyns Vader-* „ *lands*, *geconspireerd zou hebben*, *als voor 't welk hy*, *gelyk u bekend* „ *is*, *zo zeer geärbeid heeft*. Nochtans, naardien hy daar over „ in 't gericht geroepen is, zo is, tot verzekering van uwen „ Staat, grotelyks nodig, dat de waarheid daar van kenbaar „ worde. Om zulks te doen, *behoord gy lieden hem*, *en alle de an-* „ *dere beschuldigden*, *Rechters te geeven*, *die niet verdacht*, *noch* „ *gepassioneerd zyn*, *en die in staat zyn te oordeelen volgens de wetten* „ *van uwe Landen*, *en dat op klaare en ontwyffelbaare bewyzen*, *als* „ *naar Rechten behoord*, *en niet volgens gissingen en presumptiën*, *die* „ *de Rechters vaak bedriegen*. Nademaal 'er veele zaaken gevon- „ den worden, die veel apparentie en waarschynlykheden schy- „ nen te hebben, die echter niet waarachtig zyn; en wederom

„ an-

„ andere, die waarachtig zyn; maar nochtans geen waarschyn-
„ lykheid by zich hebben. Alzo zult gy lieden door een gerecht
„ oordeel, dat gematigt zy, aan al de Waereld doen zien, dat
„ gy waardig zyt, dezen Staat te bezitten en te gebieden, tot
„ wiens Regeeringe u Godt heeft geroepen. *De Raad, dien de*
„ *Koning u geeft, over deze gevangenen, is, tegens dezelven geene*
„ *strengheid te gebruiken, maar veel eer Zagtmoedig- en vriendelyk-*
„ *heid, als zynde Gode zeer aangenaam, bekwaam om de herten der*
„ *volkeren te winnen, en tot gehoorzaamheid op te wekken.* Dit is de
„ zekerheid aller Standen, en den uwen t'eenemaal eigen, om
„ uwe verdeelde Onderdaanen te vereenigen en de bittere vyand-
„ schap, die onder hen is ontstaan, te verzoeten. Waar over
„ wy last hebben, 'er by te voegen de bede en Recommandatie
„ van zyne Majt., wegens 't belang dat zy heeft tot de behou-
„ denis van uwen Staat; *en de kennisse die zy heeft van de groote*
„ *diensten, u door dezen Persoon bewezen, en de genegenheid, die hy*
„ *altoos gehadt heeft, om 't verbond, tusschen Vrankryk en dezen Staat,*
„ *te onderhouden; daaden en getuigenis zyner getrouw- en oprechtigheid,*
„ *die zo aanmerkelyk zyn, dat ze alle achterdocht van trouwloosheid*
„ *en verraad uitsluiten: en waar aan, tot nog toe, zyne Majt. hem*
„ *niet kan schuldig kennen,* ten zy gy door onfeilbaare en duidely-
„ ke bewyzen, hem van de misdaad verzekerdt.

„ Na zo veele en goede advysen, u van 's Konings wegen
„ voorgesteld, indien gy nog den weg van strengheid verkiest,
„ zo zal zyne Majt. echter de eer en vergenoeging behouden,
„ u getrouwen, verzekerden en heilzaamen Raad gegeeven te
„ hebben, als een waarachtig Vriend en Bondgenoot, waar van
„ 't gebruik en de volvoering zo gelukkig voor uwen Staat zal
„ zyn, als het tegendeel schadelyk en verderffelyk; en zyne Majt,
„ zal als een groote misdaad houden, 't weinig ontzag, dat gy
„ zynen heimelyken goeden Raad, en vriendschap toedraagt,
„ en door zulks zult gy eene zo groote vermindering in dezelve
„ vinden, als gy te vooren dezelve waardig, en ten uwen be-
„ hoeve gunstig gevonden hebt.

Het antwoord van de Staaten Generaal, in geschrifte aan de Fransche Ambassadeurs overgeleverd, was niet minder wydloopig en Staatkundig. Dezelve zeggen onder anderen daarin:, dat „ ze de voorstelling van de Heeren *Boissise* en *du Maurier* wel en

„ rypelyk overwogen hebbende, geen zaak hooger betracht heb-
„ ben, dan om door de rechtvaardigheid hunner daaden, en de
„ regeeringe aan zyne Majt. alle waare en goede gelegenheden te
„ geeven, om zyne Koninglyke gunst en hulpe verder over haar
„ te continueeren, volgens het voorbeeld van den Overleden Ko-
„ ning, zynen Vader; datze alle dankbaarheid aan zyne Majt.
„ verschuldigt zyn, maar met Leetwezen verstaan dat zyne Majt.
„ haar verdacht houdt en bestraft, van niet aangenomen te heb-
„ ben de Diensten, hun gedaan, ter zaake van de Laatste be-
„ roerten, raakende den welstand van hunnen Staat; dat ze niet
„ konnen zien of bemerken, waarop deze klagte gegrond is, ver-
„ mits zy altoos daarop gelet en nauwkeurig waargenomen heb-
„ ben, alle de plichten en verbintenissen tusschen zyne Majt. en
„ hen bestaande, datze zich verzekerden, dat, houdende dien-
„ zelven weg, tot versterking van hunnen Staat, dien zy tot nog
„ behouden hebben, die stand gegeeven heeft tot de vriendschap
„ en verbintenis, waar mede twee Koningen hen agtervolgende
„ vereerd hebben, zyne Majt. geen ander oordeel zal stryken,
„ dan men van eenen Staat, die de waardigheid zyner weldaa-
„ den met dankbaarheid erkent, behoort te doen.

„ Dat de voornoemde Heeren Staaten, nochtans, tot een ge-
„ tuigenis van deszelfs groote gunst, ontfangen de heilzaame ad-
„ vyzen van zyne Majt. in den tegenwoordigen toestand van
„ hunne zaaken, mitsgaders de vermaaning van vast te blyven in
„ de vereeniging hunner Provinciën, alzo die advyzen geheel
„ conform zyn met hun oogmerk.

„ Dat de verandering der Overheden, in zommige Steden,
„ waar van 't gerucht naar buiten misschien grooter is, dan de
„ waarheid der zaak, niet zonder groot en ryp overleg geschied
„ zy, en dat de remedie noodwendig en ligtdoenlyk was, en te
„ werk gesteld is met voorzichtigheid, en zonder eenig geweld of
„ bloedstorting; invoegen dat de Publyke Autoriteit, de Unie,
„ en de verzekertheid tegen die van buiten, daar door volkomen
„ hersteld zyn, welke door eenige nydige en oproerige Geesten
„ grotelyks was gestoord, niet zonder groot gevaar, indien men
„ langer oogluiking en geduld hadt gebruikt, van den geheelen
„ Staat overhoop te werpen, en te verderven tot bederf en droef-
„ heid van alle eerlyke lieden, en tot nadeel van den dienst zyner
„ Majt., en van den welstand zyner Kroone.

Vervolg van 't antwoord der Heeren Staaten aan de Fransche Ambassadeurs; als mede van de Synode en andere gebeurtenissen van den Jaare 1618.

, Dat 'er boven dien niet anders geschied is, dan de noodige ,, verwisseling van eenige Persoonen, zonder nochtans de wetten, rechten of Politie der Steden eenig inbreuk te doen; dat ,, men ook in 't verkiezen van nieuwe Overheden geen ander ,, oogmerk heeft gehad, dan een einde te maaken aan de groote ,, Partyschappen, die ingeslopen waren, door 't beleid van de ,, voorsz. Oproerigen, zo in de Steden als in de Huisgezinnen, ,, zo verre zelfs dat men Tempel tegen Tempel hadt opgericht; ,, dat men ook door de gemelde verandering, zich heeft voorzien ,, van bekwaame en vertrouwde lieden, die tot welstand van hun ,, Vaderland geneegen waren, en die zonder twyffel, door hun ,, goed gedrag en wandel, de goedhartigheid des volks wel zullen ,, weeten te winnen, en den Staat voor alle geweldige beroerte ,, te bewaaren.

, Dat men daar van reeds blyken ziet in verscheiden Steden, ,, alwaar de zagtheid en de orde, die daar gesteld is tot bescherming der onnozelen, tegen de voorgaande verdrukking, alle ,, de Leden van den Staat zich vereenigen om de voorige bitterheden te verfoeien, en zich te schikken tot den Plicht van ,, hunne gehoorzaamheid, door de gewillige erkentenis hunner ,, Overheden.

, Dat zy, indien de nood hen op 't hoogsten gedrongen hadt, ,, zouden staat gemaakt hebben op de gewoonlyke voorzorge van ,, zyne Majt. in 't aanwenden van zodanige middelen, als hunne ,, magt ontbraken, tot herstelling dezer beroerten, waarin zy nu, ,, door Godts goedheid, in tyds voorzien hadden, zonder nadeel ,, of belasting hunner Bondgenooten.

, Dat zy, betreffende de *Synode*, in deze Provinciën beroepen, ,, altyd geloofd hebben, dat men daar door eenig middel van vrede en eenigheid zoude vinden, over de punten, die oorzaak ,, tot deze beroerte gegeeven hebben, in eenige Kerken hunner ,, Provinciën ontstaan, achtende dat te zyn de zagtste, oudste en ,, wettelykste weg, gebruikt by de eerste Kerk, zelfs ten tyde ,, der Apostelen; maar dat het nochtans, wat maarstigheid zy

„ voordezen aangewend hadden tot het verkrygen en verkondigen dezer beroeping, echter nooit in hunne magt geweest was om te komen tot deze heilzaame remedie, om deze geschillen te bedwingen en in hunne geboorte te Smooren.

„ Dat zyne Majt. zo 't hem gelieft, zich konne erinneren, hoe menigmaal zy hem verzocht hadden om hen in dit noodige en goede werk te ondersteunen, door de hulp en bystand van eenigen zyner Onderdaanen, ter keure der Gereformeerde Kerken van zyn Koninkryk; doch dat zulks verhinderd is door een klein getal Persoonen, die de goede begeerte der voorgemelde Heeren Staaten onvruchtbaar gemaakt hebben.

„ Dan dat ze, tegenwoordig door de goedheid Godts, en het wys en kloek beleid van den Heere Prinse van *Oranje*, de zekerheid van hunnen Staat in het Tydelyke hersteld hebbende, hunne zorge voorts hebben laaten gaan over 't Geestelyke, ten welken einde die *Synode* in de Maand November dezes Jaars, naar vereisch en behooren, geöpend is, alleen met last van nergens op te zien, dan op de eere Godts, de rust der Conscientiën, en de zuiverheid van Godts woord; dat zich in deze Vergadering bevinden, een groot getal van Godtzalige en Geleerde Mannen, zo dat meergemelde Heeren Staaten genoegzaame oorzaak hebben, om het beste van hunnen arbeid te verhoopen; en dat ook zonder twyffel, door Godts genade, de uitkomst getuigen zal geeven van hun oprecht en eenvoudig oogmerk in dezen, tot vergenoeging van zyne Majt., tot welstand en rust van hunne Republyk, en tot beschaaming van de eerste stichters dezer oproerige factie.

„ Dat de Heeren Staaten ook wel aangenomen en overwogen hebben, de redenen en consideratiën, door de Heeren Ambassadeurs voorgesteld, ter gunste van de Gevangen Heeren, om dezelve te verschaffen goede en korte Justitie, met alle zachtmoedigheid, indien zy niet met de vyanden van den Staat geconspireerd hadden; maar dat welgemelde Heeren Staaten onophoudelyk bezig zyn geweest, hunne Republyk toe te brengen de nodige zekerheid, die grotelyks wankelde door de krachtige proceduuren van de genen, die na nieuwigheid stonden, door de verandering van de Religie, van de Justitie, van de grondwetten, en van alle regelen der Staatkunde; dat zelfs deze

„ za-

" zamenſpanning zo groot bevonden wierdt, dat 'er byna niets
" vry of onbeſmet was; dat ze derhalven oordeelden, zich te
" moeten verhaaſten in een proces van zo groot gewigt en gevolg;
" en dat het hierom nodig was, alle de ſtukken in te zamelen;
" dienſtig zynde tot klaare bewyzen van 't gene, waar aan de
" Gevangenen ſchuldig waren; dat dit vertoeven ook den Gevan-
" genen niet nadeelig zou wezen, indien zy onſchuldig waren;
" dat men dit niet tegenſtaande geen tyd hadt laaten verlooren
" gaan, maar alle naarſtigheid aangewend; dat men reeds zo
" verre gevorderd was, dat de uitſpraak daar over wel haaſt zou
" volgen, en dat, na deszelfs publikatie, ieder Bondgenoot,
" en inzonderheid zyne Majt. als een Vorſt van oprechtheid en
" gerichte, de rechvaardigheid daar van zou pryzen.

" Dat zy de voorſz. Ambaſſadeurs vriendelyk verzochten, zy-
" ne Majt. te willen verzekeren, dat ze altoos zullen overhellen
" tot de zagtmoedigheid, als daar toe geneigd zynde, mitsgaders
" dat zyne Majt. geen oor gelieve te leenen, aan de moeijelyke
" verzoekers van eenige der ſchuldige partyën, tot nadeel van
" deze Republyk, maar in 't tegendeel aan de rapporten van de
" Regeering en 't oordeel van meergemelde Heeren Staaten,
" die alles zullen aanwenden, om te maaken, dat zyne Majt.
" oorzaak zal hebben zich te vergenoegen, over de zorge, die
" zy draagen zullen tot onderhouding en nakoming van zyn ver-
" bond", enz.

Vervolgens zyn de gevange Heeren *Hoogerbeets*, *de Groot* en de Advokaat, nog verſcheiden maalen ondervraagd, voor het benoemen van hunne Rechters. Ook hebben de Huisvrouw, Zwaagers en Kinderen van den Heer Advokaat, requeſten gepreſenteerd zo aan de Heeren Staaten Generaal, als aan de Staaten van Holland; en vermits de nauwe bewaaring, hadden de gevangenen in langen tyd geen byzondere berichten konnen ontfangen, gelyk we te vooren gezegd hebben. Doch eindelyk wiſt de vermaarde *Petrus Scriverius*, die hun zeer gunſtig was, een middel uit te vinden, om hen eenige zaaken bekend te maaken; waar van we in 't begin van 't volgende Jaar nader zullen ſpreeken.

Ondertuſſchen wierden de Vergaderingen van de Synode voortgezet, en de Remonſtranten hunne verklaaringen en beden-

kingen ingeleverd hebbende, zo wierdt in de 39ste zitting, toen men verder tot de verhandelinge en 't onderzoek der vyf Artikelen zou komen, geöordeeld, dat ze zich in de overgeleverde schriften niet klaar genoeg uitgedrukt hadden, en men verzocht hen dezelven nader te verklaaren; doch zy gaven ten antwoord, dat ze die manier van doen niet toestaan noch volgen konden, aangezien hen in de Citatiebrieven was toegelaaten, hun gevoelen voorteftellen, te verklaaren en te verdedigen, voor zo veel zy zulks nodig zouden achten. Men gaf hen te verstaan, dat de vryheid, in de Citatiebrieven vermeld, alleen betrekking hadt tot de verdediging van hun gevoelen, en niet tot de verklaaring, maar zy wilden dien zin daar aan niet gegeeven hebben, en zeiden, dat ze liever uit de Synodale handeling wilden scheiden en vertrekken, dan de behoorlyke vryheid niet te mogen genieten. De Gecommitteerden vermaanden hen nogmaals, de bevelen van de Synode te gehoorzaamen, alzo zy zouden zorgen, dat de authoriteit van de Synode en van de Heeren Staaten Generaal onverkort bleve, tegen hunne uitvluchten.

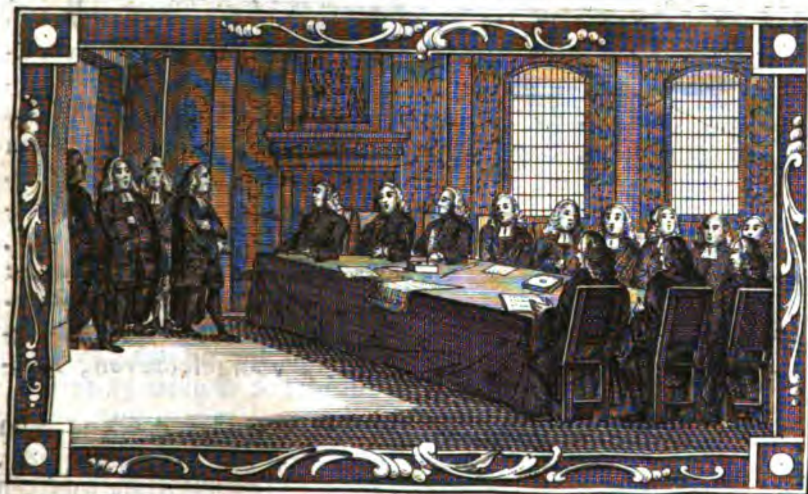
Hierop wierdt het gevoelen van de *Synode* over deze weigering der Remonstranten gevraagd; en onderanderen besloten, dat zy zich aan de billyke bevelen der Hooge Overheid en aan 't oordeel der Synode behoorden te onderwerpen: doch dit besluit hen voorgeleezen zynde, gaven zy ten antwoord, zulks in Conscientie niet te konnen doen.

In de 40ste zitting vertoonde de President *Bogerman*, dat de Remonstranten dien morgen een wydloopig geschrift hadden ingeleverd, en vraagde, of het zoude geleezen worden; doch zulks wierdt voor dien tyd uitgesteld; en de Gecommitteerden der Heeren Staaten Generaal besloten den Remonstranten nogmaals te vermaanen, om de bevelen der Overheid en van de Synode, welken zy begeerden dat in volle kracht zouden blyven, zonder verdere weigering te gehoorzaamen. Men gaf hen, wanneer zy binnen geroepen waren, zulks te kennen, waarop zy antwoordden, dat ze hunne meening den President in geschrift ter hand gesteld hadden, en verzochten dat het mogt geleezen worden. De Gecommitteerden wilden zulks niet toestaan, en verboden de leezing van iets, welk strydig was tegen het besluit van de Synode, den voorigen dag genomen, en belasten den Remonstranten,

ten, dat zy met zwygen of vertrekken deze Eerwaarde Vergaderinge geen verhinderinge toebrengen, maar oprechtelyk en eenvoudiglyk op de Vraagstukken zouden antwoorden.

Episcopius zeide dat, gelyk zy gisteren verklaard hadden, zy ook nog heden alzo verklaarden, dat zy in Consciëntie niet konden gehoorzaamen, ten zy men hen volle magt liet, om hunne zaak voor te stellen, te verklaaren en te verdedigen, gelyk zy nodig zouden Oordeelen. Men gaf hen te verstaan, dat men hen een behoorlyke en Christelyke vryheid liet, maar dat men hun geen volstrekte vryheid, die door geen Regelen van de Synode omschreven was, konde toelaaten; dat het vergeefs was om tot een dekmantel dezer gehoorzaamheid de Consciëntie voor te wenden, vermits hen niets opgelegd wierdt, dat strydig was tegens Godts woord, en de zaak alleen de orde betrof.

Wy hebben zo menigmaal van deze Synode, en derzelver zittingen gesproken, dat wy oordeelen, onzen Leezeren geen ondienst te doen, met 'er in de volgende Plaat eene schets van te geeven.



„ Deze Plaat vertoond de groote zaal op den Doelen te *Dor-*
„ *drecht*, waarin de Synodale Vergadering gehouden word; zit-
„ tende de Polityke Commissarissen aan 't hooger einde, voor de schoor-

„ schoorsteen, daar tegen over de Uitheemsche, en voorts de „ Nederlandsche Professoren en Predikanten; terwyl de gedagvaarde Remonstranten binnen komen".

Om nu deze zaak niet langer draalende te houden, wierdt hen gevraagd, of zy de Artikelen, by de Remonstrantie voorgesteld en verdedigd, voor de hunnen erkenden? en men begeerde tessens, dat ieder der gedaagden, hoofd voor hoofd, daarop zoude antwoorden. *Episcopius* nam het woord, zeggende: „ dat hy niet „ kon te vreden zyn met een besluit, welk hun geboodt op zoda„ nige vraagen te antwoorden; dat het billyk was hun die vry„ heid te laaten, welke zy geëischt hadden; dat ze gedaagd wa„ ren om eene gemeene zaak te verdedigen, verzoekende der„ halven vryheid, om dezelve in alle Argumenten en Artikelen „ voor te stellen en te verdedigen, niet zo als de Synode, maar „ zo als zy oordeelden nodig te wezen".

De President vermaande hen wederom, dat ze ten minste moesten denken, dat zy geen Rechters waren, welken het toekomt, de forme van handelinge voort te schryven, maar Gedaagden, die gehouden zyn zich aan de Orde van de Richters te onderwerpen; dat ze moesten indachtig zyn den staat, waarin zy waren, indien zy wilden gehouden zyn voor Lidmaaten der Gereformeerde Kerken; dat ze zich moesten onderwerpen aan 't Oordeel der genen, die dezelven representeeren; dat het zeldzaam en ongehoord was, dat Predikanten van de Gereformeerde Kerken, zich het oordeel van de Synode derzelven niet wilden onderwerpen; dat de oorzaak van deze weigering geen andere was, dan dat ze niet gewoon waren wetten aan te neemen, maar te geeven; dat ze nu moesten gedenken, wat verandering 'er voorgevallen was, en in wat staat zy waren, en dat ze als Gedaagden, zich aan de Orde, by de Richters voorgeschreven, moesten onderwerpen.

Episcopius gaf ten antwoord, dat alles wat zy deeden, hun door de Consciëntie geboden wierdt, en dat zy niet konden zien, dat hun die behoorlyke vryheid tot nog toe toegelaaten was, en dat zy, zo hun dezelve niet gegeeven wierdt, liever wilden zwygen.

Voorts wierdt *Henricus Leo* verzocht, op de voorgestelde vraag antwoorden; hy zeide, dat de President ten eenemaal daarop

uit

nit was, om hen in haat van de hooge Overheid te brengen; dat hy liever uit den openbaaren dienst wilde scheiden, dan die wet aanneemen; dat hy zich tegens de Magistraat niet wilde verzetten, maar nochtans met dit besluit niet te vreden kon zyn; dat hy eenmaal het Examen ondergaan hadt, en niet weder begeerde geëxamineerd te worden. Alle de overigen Gedagvaarde Remonstranten, als *Vesekius*, *Hollingerus*, *Corvinus*, *Poppius*, *Dwinglo*, *Pynakker*, *Sapma*, *Rykewaart*, *Niellius*, *Mathisius*, *Goswinius*, *Neranus*, enz. gaven omtrent een diergelyk antwoord als de voorigen, te weeten, dat ze niet konden antwoorden, ten ware hun de volle vryheid gelaaten wierdt, zo als zy die begeerden; dat het onrecht was iemand te dwingen, om zyne zaak te schikken naar 't Oordeel van zyn tegenparty enz. 1618.

Doch *Isaac Frederikz*, een der Utrechsche Remonstranten, zeide, dat hy zich niet by de andere Remonstranten gevoegd hadt in die meening, dat ze hoofd voor hoofd gevraagd zouden worden, maar op dat ze te gelyk de gemeene zaak zouden verdedigen, en hy derhalven verzocht, dat men hem in dit stuk zou voorby gaan, doordien hy een anderen uitgang zag, dan hy gedacht hadt; dat hy liever in stilheid wilde afwachten wat 'er van komen zou, en liever een rustend leven leiden, dan disputen en vraagen onderworpen te zyn. De President *Bogerman*, zo wel als de Secretaris *Heinsius*, gaven hem te verstaan, dat zy geen lichaam uitmaakten, maar ontboden waren, om hoofd voor hoofd Rekenschap van hunne Leere te geeven; dat hen wel toegelaaten wierdt, gezamenlyk daar over te raadpleegen, en 't gene, waarin zy overeen kwamen, hun gemeen gevoelen te noemen; dat ook ondertusschen een iegelyk lid van de Synode, gevraagd wordende, gehouden was, rekenschap van zyne Leere te geeven; dat het ook niet onbillyk was ten hunnen opzichte, aangezien zy zelve in de schriftelyk overgeleverde verklaaring betuigden, zeer veel geleerd te hebben zedert de *Haagsche Conferentie*, en derhalven niet alleen uit de voorige schriften wilden geöordeeld zyn; zo dat deze persoonelyke ondervraaging nodig was, op dat de Synode weeten mogt van welk gevoelen zy waren. Eindelyk wierdt hen allen nog gevraagd, of zy by hun te vooren gegeeven antwoord bleven? het welk zy met *ja* beantwoorden, en vertrokken.

Doch de Gecommitteerden der Staaten lieten hen wederom binnen roepen, hen vermaanende de zaak nader te overweegen, en 'er zich op te bedenken tot vier uuren des Nademiddags; met bygevoegd bevel, van niet zonder consent uit de Stad te gaan.

In de 41ste zitting des Nademiddags, den 28 December, wierdt besloten, het geschrift, des morgens door de Remonstranten overgeleverd, te leezen. Het zelve is zeer wydloopig, en vervuld met veel eerbiedige termen, en eindelyk besluiten zy met te zeggen:

„ Derhalve, dewyl de zaak van zelfs spreekt, [om de woorden der Contra-Remonstranten te gebruiken] dat wy in goeden gemoede niet konnen bewilligen in deze onderhandeling, op zodanige voorwaarde, uit welke wy voor de hand klaarlyk zien, dat niet anders dan meerder verwarring van zaaken, verstooring der Kerken, verbittering der gemoederen, onruste der Republyk, en verduistering der waarheid zal ontstaan. Zo vertrouwen wy ook, dat deze onze weigering niet voor een teken van ongehoorzaamheid of uitvlucht, by die genen, die de zaaken regt inzien, gehouden zal worden. Indien nochtans deze Eerw. Synode by haare meening blyft, zullen wy ons troosten met het goede getuigenis van onze Consciëntien, en onze Zielen in lydzaamheid bezittende, en den uitgang Gode beveelende, verwachten wy met anderen, wat de Synode van deze gantsche zaak zal Oordeelen op dat wy, indien wy 't bevinden den Woorde Godts gelykmatig te zyn, het zelve met vreugde toestemmen en met dankzegginge loven en pryzen; indien niet, dit met geduld, gelyk den Dienstknechten van Christus betaamdt, draagen: bereid zynde voortaan ons alzo te gedraagen, dat wy altyd, zonder kwetzing der gehoorzaamheid, die wy onze Overheden, volgens Gods woord, schuldig zyn, ons zelve en ons doen Gode, onzen Naasten en onze Consciëntien aangenaam maaken".

Dit geschrift voorgeleezen en wel overwogen zynde, was de vraag, of men, ter zaake van deze redenen der Remonstranten, eenige verandering behoorde te maaken in 't laaste Besluit der Synode? en daarop gehoord zynde alle de advyzen, zo van de Buitenlandsche als van de Inlandsche Theologanten, zo was 't eenpaarig gevoelen, dat men den Remonstranten zo veel vryheid,

heid, om hun gevoelen te verdedigen, hadt toegestaan, als men kon geeven zonder 't belang en de eer der Vergadering te kwetzen, en dat men by gevolg geen reden hadt, iets in de Resolutie te veranderen; dat ook de Remonstranten geen oorzaak hadden om te klaagen, of langer te weigeren het gezag der Synode te erkennen: doch men voegde 'er eindelyk met algemeene woorden nog by, dat het hun niet alleen zou geöorlooft zyn, hun eigen gevoelen te verdedigen, maar ook het contrarie van dien te mogen wederleggen, en eindelyk dat deze wydloopiger verklaaring van dit besluit, hen des anderen daags wederom zou voorgeleezen worden.

Dit geschiedde in de 42ste zitting den 30 December, na dat men eerst de advyzen van alle de Buitenlandsche Theologanten, op die verklaaring hadt gehoord. Deze verklaaring vervatte hoofdzaakelyk: „dat men hun beloofde niet alleen te zullen handelen „van de Verkiezinge, maar ook dat Artikel verklaard en afgehandeld zynde, onmiddelyk van de Verwerpinge, voor zo „veel de Synode zou Oordeelen genoeg te zyn tot Godts eere, „tot onderrichtinge der Synode, tot stichtinge der Kerken en tot „gerustheid der Consciëntie; dat de natuur van de zaak en de „Leere, het voorbeeld der Apostelen, en de praktyk van alle „Doctoren, medebrengen, dat men eerder handele van de Verkiezing dan van de Verwerping, gelyk de Remonstranten zelfs „in *de Haagsche Conferentie* hadden gedaan; dat 'er, dewyl zy hun „gevoelen in veele opzichten niet duidelyk genoeg voorgesteld „hadden, geen bekwaamer weg was, om tot een grondiger kennis van 't zelve te komen, dan door hun vraagen voor te stellen, waarop zy moesten antwoorden; dat de Commissarissen „Polityk hun reeds te verstaan hadden gegeeven, dat ze geen „lichaam uitmaakten, en dat, schoon 't hun wel geoorlooft was „hunne gedachten elkanderen mede te deelen, zy echter hoofd „voor hoofd rekenschap moesten geeven van hun geloof, maar „dat, indien zommigen geen vaardigheid van geest genoeg hadden, om op staande voet te antwoorden, men alleen de bekwaamsten zou vraagen, en dat de anderen maar enkel zouden „hebben te zeggen, of zy 'er mede overeen stemden; dat zy, „indien zy meenden te konnen bewyzen, dat van eenige Theologanten der Provinciën, Leerstukken wierden geleerd, stry-

„ dig tegen de Godtvruchtigheid, of aangenomen Formulieren, „ vryheid hadden om die te beschuldigen voor de Synode, die 'er „ dan Orde op zou stellen; dat de Synode den Remonstranten „ niet alleen vergunden, vryëlyk te antwoorden op de vraagen, „ die hun gedaan wierden, maar dat ze dit ook zelfs wenschten'. „ enz.

Deze verklaaring den Remonstranten voorgeleezen zynde; wierdt hen gevraagd, of zy de Resolutie van de Synode wilden gehoorzaamen? zy verzochten Copy van die verklaaring, en tyd om te overweegen wat hen te doen stondt. Men bewilligde, dat ze met dat geschrift in een andere Kamer gaan, en met elkanderen daar over spreeken mogten. Dit geschiedt, en zy weder binnen gekomen zynde, verzochten meer tyd, om dat hun eenige dingen in die verklaaring verdacht voor kwamen. Men poogde hen zulks te ontleggen, maar dewyl zy evenwel aanhielden om meer tyd te hebben, las men hun de advyzen der Uitheemsche Theologanten voor, die meest al daar op uit kwamen, dat men met de Verkiezing beginnen moest; en men oordeelde verder dat de Remonstranten zich moesten schikken naar de Synode in de manier van te handelen. Voorts zeide de President, dat, wyl zy dan niet begeerden, dat men met de Verwerping begon, maar alleen dat men daar zo veel van zou spreeken als van de Verkiezing; dat 'er dan niets anders overig was, als dat zy zich, ten aanzien van de vryheid, die ze verzochten, overgaven aan de bescheidenheid der Synode: waarop *Episcopius* ten antwoord gaf, dat 'er geen verschil over de Orde zou zyn, mits dat men de Remonstranten de verzochte vryheid toestondt; en toen de President begeerde, dat zy beloofden te zullen zwygen, wanneer de Synode oordeelde, dat 'er genoeg over eenige stoffe gesproken was, zo konden zy zulks niet toestaan, en hierom verzocht *Episcopius*, dat zy hun antwoord in geschrift mogten stellen, 't welk ook niet toegestaan wierdt. Maar de President van de Commissarissen Polityk zeide: dat 'er in 't kort eenige van hun naar den *Haag* zouden gaan, om te klaagen over de hartnekkigheid der Remonstranten, en begeerden dat de President *Bogerman*, ieder van de Gedaagden hoofd voor hoofd zou vraagen, of zy de Resolutie van de Synode wilden gehoorzaamen, en dat ze zulks met *ja* of *neen* moesten beantwoorden. *Episcopius* zeide, dat ze een

wei-

weinig tyd verzochten om te overleggen, en dan schriftelyk mogten antwoorden; dat ze geen onbepaalde vryheid begeerden, maar alleen zo veel tyd om de zaak te overweegen. Alle de anderen zeiden het zelve, en dewyl zy daarop bleven staan, wierdt hun drie uuren tyds gegeeven.

Des Nademiddags, zynde de 43ste zitting, verscheenen de Remonstranten wederom in de Vergadering, en leverden hun antwoord in geschrift over, 't welk door de President, met de Byzitters en Scribaas, en voorts door de Commissarissen Politiek geleezen wierd. Dit geschrift was van dezen inhoud:

„ Indien ons by de Synode niet anders geöorloofd is, dan „ derzelver Resolutie en verklaaring rond uit met *ja* of *neen* te „ ondertekenen, zo zeggen wy ook rond uit, dat wy als nog „ blyven by 't antwoord, gisteren Schriftelyk overgeleeverd.

„ Maar indien ons toegelaaten word, het gene wy in alle „ manieren meenen, dat ons behoort toegelaaten te worden, „ antwoorden wy kortelyk aldus:

„ Wy zullen Schriftelyk verklaaren ten vollen ons gevoelen op „ elk Artikel, en ten eersten van de Verkiezing, daarna van de „ Verwerping, en dat zullen wy op dezelve verdedigen, en 't „ gevoelen der Contraremonstranten, en dat der genen, welken zy „ voor recht gevoelende houden, en elk Artikel rondelyk voorgesteld, wederleggen.

„ Zo men oordeeld, dat 'er iets in de Verklaaring of verdediging ontbreekt, zullen wy insgelyks schriftelyk antwoorden op „ de vraagen, die de President zal voorstellen; of indien 't de „ zaak kan lyden, by monde door de genen die wy 't bekwaamste zullen oordeelen. De overigen zullen terstond met korte „ woorden te kennen geeven, wat zy gevoelen. En op dat de „ vryheid niet schyne onbepaald te zyn, belooven wy, dat wy „ zodanige wyze in 't procedeeren zullen houden, die t'eenemaal „ vervreemd zal zyn van een stoute vryheid, van alles zonder „ oorzaak, nuttigheid, en stichting voor te stellen, te disputeeren of te beknibbelen.

„ En op dat de Handelingen niet langer vertraagd worden dan „ na behooren, zo zullen de Heeren Gecommitteerden daar „ over orde stellen: die wy nochtans verhoopen, dat naar hunne „ billykheid, bescheidenheid en wysheid, genoegzaame tyd zul-

„ len

„ len vergunnen om onze Schriften vaardig te maaken. Ook zul„ len wy daar toe arbeiden, dat ze onze wyze van handelen „ zullen goedkeuren.

Dit geschrift was van allen ondertekend.

Doch dewyl in dit Geschrift gezegd word, dat ze ook het gevoelen der genen, welken de Contraremonstranten voor Rechtzinnigen houden, zouden wederleggen, vraagde de President, wie zy daar door verstonden? zo was 't antwoord van *Episcopius*, dat zy die noemen zouden, als het te pas kwame. Waar op de President eenige oude Reformateurs opnoemde, als *Zwinglius*, *Buceras*, *Calvinus*, *Beza*, en anderen, en vraagde of ze dat ook waren. Doch zy hielden zich aan 't eerst gezegde.

De Remonstranten hierop buiten staande, en de zaak in de Vergadering overwogen zynde, wierd geöordeeld, dat ze, door hun antwoord, het besluit van de Synode niet voldaan hadden; en weder binnen geroepen, wierd hen nogmaals gevraagd, of ze wilden gehoorzamen zo aan 't besluit der Commissarissen Politiek als aan dat van de Synode? met verzoek, dat ze zonder uitvlucht met *ja* of *neen* daarop zouden antwoorden. *Episcopius* zeide, dat ze niet anders konden gehoorzamen, dan overeenkomende met het antwoord, dat ze in hun geschrift hadden gegeeven. Na eenige tusschen reden over en weder, zeiden de Commissarissen Politiek nogmaals, dat ze hunne ongehoorzaamheid aan de Staaten Generaal zouden bekend maaken, en zien, wat hunne Hoog Mog. daar over zouden oordeelen. Zy vermaanden hen wederom, met bygevoegd bevel, van niet zonder Consent uit de Stad te gaan. Hierop gingen drie Commissarissen en een der Byzitters met een der Schryvers naar den *Haag*.

De 44ste zitting, op den laatsten December, wierd enkel besloten met een Predikatie door *Polyander* over *Jezaias* LII. *vs.* 7. *Hoe lieflyk zyn op de bergen de voeten des genen, die het goede boodschapt enz.*

Den Staat der Gevangenen en de handelingen van de Synode tot den einde dezes jaars dus kortelyk verhaald hebbende, staat ons nog gewag te maaken van eenige andere gebeurtenissen, in dit jaar voorgevallen.

Wy vinden, hoewel by weinige, toch by een geloofwaardig Schryver, dat 'er in de Maand Maart dezes Jaars, zeker per-

ſoon, geboren te *Antwerpen*, in 's *Gravenhaage* gekomen is, voorgeevende, dat hy met de Heeren Staaten Generaal, en met zyn Excell. Prins *Maurits*, over zaaken van groot gewicht te ſpreeken hadt, raakende den Vrede tuſſchen den Koning van *Spanje* en deze Vereenigde Provinciën. Hy preſenteerde, zegt die Schryver, een vertoogreden aan de Staaten Generaal, waarin hy te kennen gaf, dat 'er in voorige tyden te *Atrecht* een Tractaat geſlooten was, in 't welke de Koning van *Spanje* belooft, dat hy alle de Provinciën, die zich onder zyne gehoorzaamheid wilden begeeven, gewillig, en zonder eenig verder onderzoek, zou aanneemen; hy voegde daar by, dat hy, door een goeden yver en zucht tot deze Landen gedreeven, beſlooten hadt, zulks den Heeren Staaten Generaal aan te dienen.

De Heeren Staaten, om die zaak naauwkeuriger te onderzoeken, gebruikten de voorzichtigheid van die Perſoon in hegtenis te neemen, en op de Gevangenpoort te laaten zetten. Vervolgens wierden twee Heeren uit de Raad van Staaten, benevens twee Fiscaalen gecommitteerd, om die Perſoon te ondervraagen. Dit geſchiedde, en hy openbaarde de gantſche zaak, zeggende: dat hy Soldaat was op 't Kaſteel van *Antwerpen*, onder de Compagnie van Kaptein *Herrera*, die hy noemde een *Compagnie de Campagne*. Voorts bekende hy, dat hy dit zyn voorneemen aan den Aartshertog *Albertus* ontdekt; doch dat deze, zekerlyk uit Staatkunde, om naderhand van alle naſpraak vry te wezen, tot hem gezegd hadt: *Wilt gy naar Holland reizen, en den Staaten dit voordraagen, dat moogt gy doen, wilt gy hier blyven, dat moogt gy ook doen.*

Wyders bekende hy, dat hy ook een reis, ten zelfden einde, naar *Duitſchland* hadt gedaan, ten tyde wanneer de Aartshertog *Matthias*, binnen *Frankfort*, tot Roomſch-Koning en Keizer was gekroond; dat hy zich geaddreſſeerd hadt aan den Keurvorſt van *Saxen*, en zyne Doorluchtigheid by requeſt aangetoond, dat de Keizer en de Keurvorſten gehouden waren, het Tractaat van *Atrecht* alle Provinciën te doen onderhouden, 't zy by inductie, of andere bekwaame middelen.

Eindelyk verklaarde hy, niet geweeten te hebben, dat deze Provinciën zich langer, dan 't Beſtand duurde, voor vrye Landen zouden houden, en dat zulks ook 't gemeen gevoelen in de Landen van den Aartshertog was: doch nu merkende dat men hier

te Lande die zaak gantsch anders verstondt, verzocht hy vergiffenis, en dat men hem uit de gevangenis mogt ontslaan; dit geschiedde ook eenigen tyd daar na, doch met die straffe, dat hy voor altoos uit de Vereenigde Provinciën gebannen wierdt.

Vermits de *Algerynen* hunne Zee-Schuimeryën, ondanks het verbod van den Turkschen Keizer, niet nalieten, wierdt de Admiraal *Quast*, met eenige Staatsche Oorlogsschepen, derwaards gezonden, die in February voor *Algiers* komende, de brieven van de Heeren Staaten en van zyn Excell., door een Moorsche Visscher, aan den *Dey* of Onderkoning liet bestellen. Deze gedroeg zich terstond als of hy de Capitulatie, tusschen de Turksche Keizer en de Staaten dezer Landen, wilde voldoen, en liet de Nederlandsche slaaven, 37 in getale verwisselen tegen de Turken en Mooren, die de Hollanders mede bragten; maar wanneer alles afgedaan was, wilde hy geen een Slaave meer vry laaten, noch de Schepen en goederen, die ze den Nederlandsche Onderdaanen ontnomen hadden, wederom geeven; ja zelfs de Hollanders moesten zien, dat de Turksche Zee-Roovers nog eenige Hollandsche slaaven binnen bragten:

Deze slaaven wierden aldaar zeer onmenschelyk behandeld, en wat de Admiraal *Quast* en andere Kapiteins deeden, door middel van Gedeputeerden aan Land te zenden, het mogt niet helpen, de genomen Schepen en goederen moesten blyven, zo wel als de Slaaven en Jongelingen, welke laatsten zy tegen wil en dank lieten besnyden, en dan voorgaven, dat ze geen besnedenen aan de Christenen mogten overgeeven.

De magt dezer Zee-Roovers was in dien tyd zeer groot, want de gemelde Admiraal schreef, dat 'er in en buiten de Haven van *Algiers*, meer dan Hondert wel gemonteerde Schepen lagen, behalven de genen, die nog uitwaren, en dat 'er onder deze wel 70 Hollandsche Koopvaardy-Schepen waren.

De Nederlandsche Schepen dan van *Algiers* vertrokken en *Kabo de Palos*, met omtrent 25. zeilen, gepasseerd zynde, zagen zy eerst 4. Schepen te landwaards van haar, en vervolgens nog drie anderen Zeewaards, en ziende dat het Zeeroovers waren, zo verdeelden zich de Hollandsche Schepen en gingen op de Zeeroovers los. De Admiraal *Quast* achterhaalde een van dezelven, die, merkende dat het op een vechten zou gaan, zich

dap-

dapper verweerde, en verschrikkelyk losbrandde met Musketten 1618.
en grof Geschut: dit duurde tot in den Avond; maar dewyl het lichte maan was, kon de Roover den Admiraal niet ontkomen, invoegen dat het gevecht den gantsche nacht duurde, zo dat de Admiraal den Roover eerst in den morgenstond enteren en veroveren kon, waar by drie Man gedood en wel dertig gekwetst wierden; want schoon de Hollandsche Muskettiers hun best wel deeden, waren de Turken niet minder dapper. De Zeeroovers eindelyk ziende, dat zy 't niet langer konden houden, zo sprongen wel 20. van dezelve in een Boot, en meenden daar mede te ontvluchten; maar de Boot kantelde om, en zy verdronken altemaal. Dit deedt alle de anderen den moed verliezen, zo dat zy zich overgaven.

Deze Zeeroover hadt 140. Man op, zo Turken en Mooren, als Christenen, behalve de Jongens. Men kreeg 81. Turken en Mooren gevangen, en 57 Christen Slaaven, de rest was in 't gevecht dood gebleven of verdronken. De naam van die Kapitein was *Mahomet Rays*, een moedig Man, die zo zwaar gekwetst was, dat hy reeds op sterven lag, toen het Schip veroverd wierdt. Het Schip was een Engelsch Spiegel-Jagt, gemonteerd met 10. Gootelingen, en eenige steenstukken, en groot tusschen de 70 en 80 lasten. Het was zo doorschoten en doornageld, dat het niet anders dan een Wrak was, en niet mogelyk 't zelfve langer boven water te houden, veel minder door Zee te brengen; de Zeilen waren aan vlarden, en 'er was geen touw noch takel van 't Loopen wand heel gebleeven; ook waren de Masten zodanig gehavend, dat ze niet langer konden staan, zo dat 'er niet anders op was dan 'er den brand in te steeken, gelyk geschiedde.

Alle de Turken en Mooren, ten getale van 81, wierden overboord geworpen, volgens gewoonte in dien tyd, en de 57 Christen Slaaven bestonden meerendeels in Spanjaarden, Portugeesen, Franssen en Engelschen, alle dewelke de Admiraal te *Alikanten* aan Land zetten, en gaan liet, waar het hen beliefde.

Dus hadt ook, in February dezes Jaars, de Graaf *Hendrik van den Berg*, een Luitenant met 10 Soldaaten gezonden naar *Eswyler*, een Stedeken in Gulekerland gelegen, 't welk tot nog toe onzydig was gebleven, om 't zelve in bezit te neemen, voor den Vorst van *Nieuburg*, gelyk zy gedaan hebben. Doch *Pythoen*, Gouver-

neur van *Gulik*, zulks vernomen hebbende, liet ten eerste een Luitenant, met 30 Staatsche Soldaaten, derwaards gaan, om dit Stedeken te bezetten, en de Spanjaarden daar uit te doen vertrekken, mitsgaders van een Edelmans huis, kort daar by gelegen, 't welk zy insgelyks bezet hadden.

De gemelde Luitenant met zyn volk te *Eswyler* komende, verzocht den Spanjaarden van daar te vertrekken, maar deze begeerden zulks niet te doen, voorgeevende dat zy die plaats voor den Vorst van *Nieuburg* moesten inhouden.

Schoon nu de Staatsche Soldaaten sterk genoeg waren, om 'er de Spanjaarden uit te slaan, wilden zy echter zulks niet onderneemen, om het twaalf jaarig Bestand niet te breeken; en wyl 'er evenwel beide partyen niet konden in blyven, gebruikten de Staatsche Soldaaten een nieuwe manier van Krygshandel, die te vooren nog niet gehoord was, te weeten, zy namen de Spanjaarden by armen en beenen op, en droegen ze een voor een buiten de Stad, zo als ook uit des Edelmans huis.

Vermits de Oorlog tusschen den Aartshertog *Ferdinand*, en de Republyk van *Venetiën* ook wederom begonnen was, heeft de Resident van die Republyk hun Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal verzocht, en van dezelve verkregen, om, buiten 's Lands kosten, hier te mogen koopen, en toerusten twaalf Oorlogs Schepen, mitsgaders om, ten dienste van de Republyk, in Holland te mogen werven 1200 Soldaaten, die met gemelde Schepen, onder den Admiraal *Kerkhoven*, zouden overgevoerd worden. Doch dit getal van Soldaaten, is op verzoek van den Resident, vermeerderd, wordende nog achthonderd man toegestaan, mits dat 'er niemand aangenomen wierdt, die werkelyk in den Dienst dezer Landen was.

Behalven de bovengemelde Schepen, hadt de Republyk van *Venetie*, nog 7 schoone Nederlandsche Schepen in haar Dienst, waarby kort daar na nog twee anderen, als een van *Enkhuizen* en een van *Schiedam*, in dienst genomen wierden. Deze Nederlandsche Schepen, gevoegd by zeven Italiaanschen, maakten eene Vloot uit van 28 wel bemande en gemonteerde Schepen.

Doch schoon deze Oorlog zo wat ten halve wierdt bygelegd, hebben de Venetiäanen echter de Nederlandsche Krygsknechten, noch de Franschen, die zy in hunnen Dienst hadden, niet afgedankt;

dankt; 't welk hen ook wel te pas kwam: want de Onder-Koning van *Napels* wilde door de *Golf* passeeren, met een Leger van twaalf duizend man, om te gaan naar *Bohemen*, alwaar toen groote onlusten onder de Standen des Lands waren ontstaan, zo dat de Koning van Spanje dit volk, tot hulp van Keizer *Matthias*, derwaards wilde zenden. Dit volk was ingescheept op 20 groote Schepen, en 30 Galeien. Doch de Venetiäanen hen dien doortogt niet willende vergunnen, maakten ook hunne Vloot gereed; zo dra die gereed was, moesten de Nederlandsche en andere Krygsknechten van *Pharo* naar *Montefalcone* optrekken, alwaar zy in slegt weer, en na twee rivieren zonder schuiten gepasseerd te hebben, gelukkig aankwamen.

Dit volk wierdt des anderen daags, door middel van Barken, naar *Istria*, *Isola* en *Piram* gebragt, alwaar de Oorlogschepen en Galeien lagen, waarop zy ingescheept wierden, om, in plaats van te Land, ter Zee te dienen.

De Venetiäansche Vloot bestond toen in 42 Oorlogschepen, 66 Galeien en 6 Galjooten, van alles wel voorzien. Deze Vloot in Zee gegaan, en zulks van den vyand vernomen zynde, durfde deze niet buiten zyne havens komen. Ondertusschen zeilden deze Schepen met de Nederlanders naar *Lessina*, een Stad op de Grenzen van *Dalmatië* en *Slavonië* gelegen, alwaar ze 10 dagen stil moesten blyven: in deze Stad was alles in overvloed, inzonderheid de Grieksche Wynen, die zeer aangenaam zyn, en waar van de Soldaaten, de kracht niet kennende, te veel dronken, zo dat 'er veele aan den buikloop stierven.

Hier gebeurde het op een Zondag, dat de Nederlandsche Soldaaten, des Nademiddags, gingen naar de zogenaamde Banken, alwaar de Grieken en Cabeletten met dobbelsteenen speelden: de Hollanders zich daar onder vermengd hebbende, geraakten met dezelve in twist; 't welk zo hoog liep, dat de anderen hunne Sabels uittoogen, en hunne Musketten losten op de Hollanders, die minder in getal en onverwachts overvallen zynde, de vlucht namen, doch vervolgd, en veele van hen gedood wierden.

De andere Hollanders, die op de Schepen en Galeien waren, dit rumour hoorende, en ziende het vermoorden van hunne makkers, zochten aan Land te komen om de anderen te helpen; doch zulks niet kunnende lukken, kapten zy de kabels en touwen af,

op dat de Schepen, op de reede liggende, naar de wal mogten dryven: dit gelukte hen, en zo dra zy aan Land waren, vuurden zy zo geweldig op de Grieken en Cabeletten, dat 'er 16 van dezelven dood bleven, zo dat de anderen op hun beurt de vlucht namen, en zich op de bergen begaven, van waar zy groote steene op de Hollanders, die hen vervolgden, lieten nedervallen, en dewyl deze evenwel voortgingen, riepen de Grieken, *dit zyn geen Menschen*, *maar Duivels*.

De Gouverneur, en eenige andere Officieren, kwamen toeschieten met de Stads Wacht, om 't oproer te dempen en 't vechten te beletten: maar de verbittering van weder zyde was zo groot, dat men na geen woorden wilde luisteren; zy schooten zo vreeslyk op elkander dat 'er niemand by of omtrent durfde komen. De Gouverneur geen ander middel ziende om de partyën te scheiden, liet een stuk Kanon haalen, en het zelve onder de Vechters losbranden, waarop elk wel haast een goed heenkomen zocht; en dus wierdt dit oproer en 't gevecht gestuit.

Om nu diergelyke ontmoetingen voor te komen, wierden de Soldaaten des anderen daags naar boord gebragt, op de groote Schepen en Galeien, en zo van elkanderen gescheiden, dat de Hollanders met de groote Schepen naar *Sancta Cruce* zeilden, alwaar de overigen hen verwachtende waren, en de Galeien naar een andere plaats, tot dat eindelyk de gantsche Vloot, waarby nog eenige Engelsche Schepen gekomen waren, te *Corsula*, tegen over *Otranto*, te zamen kwam.

Aldaar kwamen ook den 2 September nog 12 Hollandsche Schepen, van wegen Prins *Maurits*, met 7 Compagniën Hollandsche Soldaaten, te zaamen 1200 man uitmaakende, 't welk de anderen een nieuwe moed gaf. Hierop zeilde men weder naar *Sancta Cruce*, drie mylen van *Ragusa*, en voorts de Golf door zeilende, kwamen zy voor *Bestia*, een Spaansche Stad, gelegen in de Provincie *Puglia Piana*, niet verre van *Manfredonia*, aan een inham van de Golf van Venetiën, alwaar de Spaansche Vloot in de haven lag. Deze Stad is voorzien met een sterk Kasteel, waar uit zeer vreeslyk op de Venetiaansche Vloot geschoten wierdt: deze laveerde wel 3 uuren voor en omtrent die Stad, verwachtende dat de Spaansche Schepen of Galeien zouden uitkomen; maar dit gebeurde niet, en schoon zy 'er nog vier dagen ten

An-

Anker bleeven liggen, kwam nochtans geen der Spaansche Schepen ten voorschyn, derhalve wierden de Ankers geligt, en men zeilde naar *Apulia*, en voorts naar andere plaatsen; tot dat ze zonder vyanden ontmoet, maar veele stormen en gevaaren uitgestaan te hebben, in 't begin van 't volgende Jaar, weder te *Corsula* kwamen.

Voorts hebben de Staaten Generaal in dit Jaar twee gezantschappen afgezonden; 't eene naar *Denemarken*, om de verschillen, die over den Tol in de *Zond* gereezen waren, te reguleeren. De Gezanten waren, de Graaf van *Kuilenburg* uit Gelderland, de Heeren *Berk*, Pensionaris van *Dordrecht*, en *N. Pauw*, Pensionaris van *Amsterdam*, uit Holland, *Albertus Joachimi* uit *Zeeland*, en *Taco* van *Burmania* uit *Vriesland*. Deze Heeren gezanten zyn in May vertrokken, met een gevolg van omtrent 80 Persoonen; en onder wegen overal wel ontfangen en onthaald.

In *Denemarken* gekomen zynde, en by den Koning gehoor hebbende, verzochten zy zyne Majt. het Sticht van *Bremen* en andere Hanzeesteden niet te beschadigen. Want 'er was een misverstand gereezen tusschen den Koning van Denemarken en de Steden van *Lubecb*, *Hamburg*, *Bremen* en andere vrye Steden, die deswegen aan de Staaten Generaal hadden laaten klaagen, over de verhooging van den Tol in de *Zond*, 't welk ook de zaak was van de Staaten Generaal, en om welkēr vermindering zyne Majt. verzocht wierdt.

Voorts spraken de Gezanten met zyne Majt. over de Oostindische Vaart, waar omtrent de Koning, te vooren, aan de Heeren Staaten Generaal geschreven hadt, verzoekende, dat zyne Onderzaten, die alreede eene Maatschappy, om naar *Indiën* te vaaren, hadden opgericht, van de Nederlandsche Maatschappy, in *Oostindiën*, niet mogten verhinderd of beschadigd worden. Wyders hebben de Heeren gezanten ook met zyne Maj. gehandeld, over eene onderlinge Alliantie tusschen dien Koning en de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en zyn den 6 Augustus weder in *'s Gravenhaage* aangekomen.

Het tweede Gezantschap was naar Engeland, met welke Natie op nieuws eenige verschillen waren ontstaan, zo over den handel in *Oostindiën*, als over de vaart op *Groenland* en *Spitsbergen*; mitsgaders over den Laakenhandel, over de Haring-Visschery, over de Munt enz. De-

Deze misverstanden waren zo hoog gelopen, dat de Engelschen en de Hollanders elkander in *Oostindiën*, en omtrent *Groenland*, met de wapens hadden aangetast, waaruit dagelyks meer en meer zwarigheden te wachten stonden, aangezien het reeds zo verre gekomen was, dat sommige Engelsche Avanturiers, of Kooplieden, zich in October gereed maakten, om op de Nederlandsche Oostindische Retour-Schepen te passen, en dezelven in Zee te bespringen; wachtende alleenlyk op een Consent, of Oogluiking van den Koning van Engeland. Maar zyne Majt., gelyk te vooren meer geschied was, hadt onlangs nog aan de Heeren Staaten Generaal geschreven, verzoekende, dat ze Gecommitteerden in Engeland zouden zenden, om alle deze zwarigheden af te handelen, belovende daar omtrent zich zo inschikkelyk te toonen, dat hunne Hoog Mog. duidelyk zouden bespeuren, hoedanig hy tot den vrede geneigd was; in dier voegen nochtans dat hy niet kon nalaaten, het recht zyner Onderzaaten en de Oude Privilegiën zyner Ryken voor te staan.

De Heeren Staaten Generaal, om te doen blyken, dat zy van hunne zyde ook niets anders zochten, dan goede vriendschap en nabuurschap met zyne Majt. en zyne onderdaanen te onderhouden, dit verzoek des Konings rypelyk overwoogen hebbende, benoemden tot Gezanten naar Engeland, de Heeren *Joän van Gog*, Burgemeester te *Zutphen*, van wegens Gelderland; *Ewout Jacobz. van der Dussen*, Oud Burgemeester te *Delft*, wegens Holland; *Joächem Liens* Raad en Pensionaris der Stad en des Lands *Tholen*, en *Noël de Caron*, Ridder en ordinaris Ambassadeurs van zyne Majt.

Deze Gezanten vetrokken in December uit 's Gravenhaage naar Rotterdam, van daar op den Briel, en voorts naar Londen, alwaar zy spoedig aankwamen, beleefdelyk ontfangen, en met een Koets van daar naar *Oxford* gebragt wierden, alwaar zich te dier tyd zyne Majt. bevondt, die de Heeren Gezanten met veel beleeftheid ontfing. Ja zelfs hy deedt hen de eere aan, dat hy, toen zy in de gehoorzaal kwamen, alwaar zyne Majt., verzeldt van den Prins van *Walles*, den Hertog van *Lenox*, en anderen Grooten des ryks, op den Throon zat, opstond, en de Gezanten eenigen treeden te gemoed ging, om hen te verwellekomen. Voorts met hen over eenige zaaken gesprooken hebbende,

bende, verwees hy hen tot zyne geheime Raaden, om de zaaken met dezelven aftehandelen.

Het eigentlyke verschil over de Haring-Visschery, bestondt voornamentlyk daar in, dat de Hollanders den Haring voeren op de Engelsche kusten, zonder, na dat de Koning de in bewaaring hebbende Steden te rug gegeeven hadt, verlof daar toe te vraagen aan zynen Bevelhebber *Scarborough*, zo als ze te vooren plagten te doen.

De Gezanten waren daar wel te pas gekomen, alzo men kort na hunne aankomst in Engeland tyding ontfing, dat een Engelsch Oostindisch Schip in gevaar was geweest, van door gebrek te vergaan, ingevalle de Hollanders het zelve, onder *St. Helena*, niet gespyst en met Proviänt voorzien hadden.

Kort na de aankomst van de Nederlandsche Gezanten, kwam 'er ook een Spaansche Ambassadeur in Engeland, met last tot hernieuwing van het huwelyk tusschen den Prins van *Walles* en de Infante van Spanjen; mitsgaders om, voor zo veel men bespeuren kon, de onderhandeling der Nederlandsche Gezanten te dwarsboomen.

Wy hebben te vooren gewag gemaakt, van de Nederlandsche Schepen, ten dienste van de Republyk *Venetie*, onder den Admiraal *Kerkhoven*; waar omtrent wy thans nog moeten zeggen, dat gemelde Admiraal, met de Nederlandsche Vloot, in den Maand *Juny*, tusschen *Tariffa* en *Gibralter* gekomen zynde, aldaar acht Spaansche Schepen en een groot Galjoot zag, welke regt voor de wind op hem toe zeilden. De Admiraal dit ziende, en merkende dat het op hem gemunt was, liet alles op zyne Schepen klaar maaken tot een gevecht, indien de Spanjaarden zulks zouden beginnen. Hy hadt orde van de Venetiäansche Resident, *Suriano*, dat hy, eenige Spaansche Schepen ontmoetende, dezelven niet eerst aantasten, maar aangetast wordende, afweeren zoude.

De Spaansche Admiraal kwam met nog een Galjoen voor de wind af tot beneden de Hollandsche Schepen, en liet een schoot doen, welke de Hollandsche Admraal oordeelde een teken te zyn, dat ze de Vlag moesten stryken; doch hy wilde *St. Marcus* die oneer niet aandoen. Inmiddels kwam de Spaansche Vice-Admiraal,

miraal, met de andere zeven Oorlogsschepen, insgelyks aanzeilen, en zeilde een tyd lang tusschen de Nederlandsche Schepen door, zonder iets te doen; maar de twee laaste Schepen der Spanjaarden, Schooten met hunne Musquettiers op de Hollanders, roepende: *Amyne*, *Amyne Perros*, *Lutheranos*, *Amyne Canallye!* Doch de Nederlanders begroeten hen wederom zodanig, dat de eene zyn Boegspriet met zyn Gallioen overhoop raakte, en de ander het Marszeil op de Mars verloor.

Ondertusschen loefde de Spaansche Admiraal en 't ander Gallioen, en losten hunne Musketten en grof geschut op de Hollandsche Schepen, waar door twee mannen dood bleven, doch deze begroetten dezelven zodanig wederom, dat zy hen wel haast verlieten. De Spaansche Admiraal een weinig afgeweken zynde, hieldt draagende, en schoot inmiddels op de Nederlandsche Schepen, die hem met gelyke munt betaalden.

Vervolgens kwam gemelde Admiraal nader by het Schip *St. Marcus*, daar de Hollandsche Admiraal op was, en schoot geweldig op het zelve, maar hy wierdt zodanig weder begroet, dat hy achteruit deinsde, en met zyn andere Schepen, tusschen licht en donker, naar de Spaansche kusten week, werwaarts hy door de Hollanders al schietende vervolgd wierdt, die hunne Lantaarnen deeden opsteeken, om de Spanjaarden te doen zien, waar zy waren, maar zy hadden geen lust om wederom te keeren. Des anderen daags 's morgens zag men geen Spanjaarden meer, dewyl hen het Avondmaal zo wel bekomen was, dat ze het Morgen-Ontbyt niet begeerden.

Men heeft naderhand vernomen, dat de Spanjaarden in dit gevecht omtrent 400 Man verlooren hadden, en dat twee van hunne Schepen zo lek geschooten waren, dat ze werk hadden om hunne Rheede te bereiken.

Doch omtrent dezen tyd hebben de Nederlanders daar en tegen den Spanjaarden wederom grooten dienst gedaan; want de Zeeroovers maakten de Zee zo onveilig, dat 'er byna geen Koopvaardyschip zonder gevaar kon passeeren: waarop de Nederlandsche Admiraliteiten, zo als ook de Koning van Spanje, eenige Oorlogschepen in Zee zonden, gelyk wy te vooren van den Admiraal *Quast* gezien hebben.

Vervolg van 't verder voorgevallene van den Jaare 1618.

Omtrent dien tyd lag de Admiraal *Moy Lambert* van *Rotterdam* met negen Schepen, in de Baay van *Gibraltar*, en verneemende, dat 'er wel 36 Zeeroovers, die omtrent twee maanden geleden het Eiland van *Lancorotte* afgeloopen en geplonderd, ook wel duizend menschen, zo Mannen, en Vrouwen, als Kinderen, mede gesleept hadden, nog omtrent de Straat kruisten: zo besloot hy niet van daar te wyken, maar op zyne hoede te zyn, en de Zeeroovers waar te neemen. De Spaansche Admiraal, die 'er insgelyks met zyne onder hebbende Schepen lag, besloot hetzelfde. Men zond geduurig Barken uit om te spionneeren en om te zien hoedanig het met die Turksche Vloot gelegen was.

Op den 8 July kwamen 8 Schepen van de Turksche Zeeroovers aanzeilen, daar de Spanjaarden 't eerste bericht van hadden, die ook deswegen zeil maakten en uitliepen. *Moy Lambert* volgde hen met 7 Nederlandsche Schepen. De Roovers deze Spaansche en Hollandsche Schepen ontdekkende, verdeelden zich in den Avondstond, om elk een goed heenkomen te zoeken; doch zy konden nochtans niet allen ontkomen, de Spaansche Admiraal onderhaalde een dezer Roovers, klampte hem aan boord, en veroverde denzelven, hoewel niet zonder groot verlies van zyn volk; aangezien de Turken, wel weetende dat 'er geen kwartier voor hun was, wanhoopend vochten, en zich liever wilden laaten dooden, dan gevangen geeven.

De Hollandsche Admiraal ook een dezer Roovers achterhaald hebbende, veroverde denzelven met verlies van 4 mannen en 12 gekwetsten. Dit Schip was groot 70 lasten, en hadt 14 Lepelstukken en wel 100 Turken op, die altemaal of doodgeslagen of over boord geworpen wierden. Voorts waren in dit Schip 46 Christen Slaaven, meest Spanjaarden, of Onderzaaten van den Koning van *Spanje*, alle welke *Moy Lambert* aan Land liet brengen en in vryheid stelde. Het Schip zeer beschadigd zynde, zo heeft de Admiraal het zelve te *Almeria* verkocht, na dat hy 'er het geschut, met deszelfs toebehooren, en ander Scheepsgereedschap uitgenomen had.

Ook heeft Kapitein *Bras van Hoorn*, met hulp van een Spaansch Schip, een andere Roover aangeklampt, maar toen zy hem reeds

 in

in hunne magt hadden, ontſtond 'er brand in 't Rooſſchip, zo dat Kapitein *Bras*, en het Spaanſche Schip genoodzaakt waren, het zelve te verlaaten. Ongelukkig nochtans waren 18 Nederlanders, en wel 40 Spanjaarden, by de Entering overgeſprongen, die men niet weder aan boord kon krygen, en bygevolg in den brand moeſt laaten, benevens wel 200 Chriſtenen, zo Mannen als Vrouwen en Kinderen van *Lancerotte*, door de Turken te vooren geroofd, die allen mede in den brand gebleeven zyn. Dit Schip was acht maanden te vooren van de Nederlanders genomen, en hadt 16 Lepelſtukken op.

Dien zelſden dag hebben de Spanjaarden nog 2 Turkſche Roovers veroverd, en een voor *Tetuan* op ſtrand gejaagt, waar van de Turken zich aan land gered, en den brand in 't Schip geſtoken hebben.

Des anderen daags, vroeg in den Morgenſtond, kruiſte de Nederlandſche Kapitein, *Ellert Thomasz.*, met nog 3 andere Schepen in den mond van de Straat, alwaar hem ontmoetten de Admiraal en Vice-Admiraal van de Zeeroovers, met nog 10 andere Roof-Schepen, die ſtoutelyk op de Hollanders af kwamen; doch de Roovers nader by gekomen zynde, en merkende dat het Oorlogsſchepen waren, keerden ſchielyk te rug; Kapitein *Adriaan Campen* van *Amſterdam*, daar 't naaſte by zynde, vervolgde de Roovers al ſchietende, en 'er een achterhaald en aan boord geklampt hebbende, veroverde hy denzelven. Dit Schip was een zogenaamde Boot van 70 Laſt, gemonteerd met 10 Gootelingen, en bemand met 90 Turken, benevens 16 geroofde Chriſtenen van *Lancerotte*. De Hollandſche Kapitein liet deze Chriſtenen te *Mallega* aan Land zetten, en de Turken in Zee werpen. De verovering van dit Schip koſte hem 2 dooden en 4 gekwetſten.

De Kapiteins *Schrevel Jacobsz.* van Rotterdam, en *Barent Schaaf* van Amſterdam, achterhaalden en veroverden ook een dezer Zeeroovers. Op dit Schip waren 80 Turken, die over boord geworpen, en 20 Chriſtenen van *Lancerotte*, die aan Land gezet wierden; gelyk zy dan ook met hunnen buit te *Mallega* binnen liepen,

Wyders vervolgde Kapitein *Koning* van Rotterdam nog een dezer Zeeſchuimers, welken hy zodanig in 't nauw bragt, dat hy

by

by *Tetuan* op ſtrand liep. De Turken verlieten het Schip, neemende de gevangene Chriſtenen mede, en ſtaken zelf den brand daar in. Dit Schip was gemonteerd met 28 ſtukken geſchut.

Dit alles verricht zynde, begaf de Admiraal *Moy Lambert* zich met zyne 9 Schepen naar de *Levant*, om aldaar te kruiſſen en te zien, of hy nog meer Zeeroovers vinden kon.

Deze Turkſche Zeeroovers waren met 36 wel gemonteerde, en ſterk bemande Schepen uit geloopen, en hadden menig Koopman en Schipper om lyf en goed geholpen. In de Maand May waren zy op 't Eiland *Lancerotte* in *Canarien* geland, en hadden aldaar groote moedwille en wreedheid bedreeven, met moorden, plonderen, Vrouwen en Maagden ſchenden. Vervolgens roofden zy alle menſchen, die zy op 't Eiland konden vinden, zo Mannen en Vrouwen, als Maagden en Kinderen, meer dan 1000 in getal, om ze in Turkyën te verkoopen.

Voorts is 'er in dit Jaar ook wederom een nieuw misverſtand ontſtaan, tuſſchen den Graave van *Ooſtvriesland* en die van *Embden*, welk misverſtand zo hoog liep, dat die van *Embden* den Graaf, by geval in de Stad gekomen zynde, in zyn huis lieten arreſteeren. Hierop duurde het niet lang, of, zo wel de Graaf als de Magiſtraat van *Embden*, zonden hunne Gezanten aan de Heeren Staaten Generaal, en lieten hunne zaak in derzelver vergaderinge, elk op zyn ſchoonſte, voordraagen. Wel gemelde Heeren Staaten die zaak overwoogen hebbende, en bedacht zynde om alle verdere onheilen voor te komen, beſlooten terſtond een Gezantſchap uit hun midden derwaards te zenden, en verkoren daar toe de Heeren *Bartholt Krombout*, Oud-Burgemeeſter te Amſterdam, wegens Holland; *Albertus Joachimi*, wegens Zeeland; *George* vryheer van Zwartſenburg, enz. wegens Vriesland; en Jonkheer *George van Euſum*, wegens Groningerland; om die zaak te onderzoeken en te beſliſſen. Ondertuſſchen ſchreven de Heeren Staaten aan die van *Embden*, dat ze den Graave ten eerſte zouden hebben te ontſlaan, gelyk zy ook deeden.

Over dit misverſtand waren verſcheide giſſingen, waar van men echter het wezentlyke niet ontdekken kon. Men meende dat het een Spaanſch werk was, om dat de Broeders van den Graaf in Spaanſchen Dienſt waren. Doch Graaf *Willem van Naſſauw*, Stadhouder van Vriesland, Groningen en Ommelanden,

 hieldt

hieldt een oog in 't zeil, en gaf bevel, dat 'er terstond, op de eerste tyding, dat de Spanjaarden zich daar onder vermengden, eenig Krygsvolk, uit Vriesland en Groningen, derwaards gezonden zou worden, tot versterking van 't Garnisoen van Embden.

Omtrent *Goeree*, een open Stedeken na by den *Briel*, is dezen Zomer, by zeer laag water, noordwaards naar de Zee, een oude vervalle Stad ontdekt, welke eenige honderd Jaaren lang met zand overdekt geweest, en nu door de afspoeling van de Zee ontbloot was geworden. Men vondt aldaar de Fondamenten van groote gebouwen, ook breede straaten, zo dat zommigen van oordeel waren, dat het eertyds eene voortreffelyke Stad moest geweest zyn; doch te verwonderen, dat men in geene kronyken blykbaar bericht van haaren ondergang vindt. Men vondt 'er veele Antiquiteiten, en daar onder twee groote tanden aan elkander, met kopere ringen, door de veelheid van Jaaren byna verteerdt; in den eenen scheen een steen gestaan te hebben: eenige kopere penningen met borstbeelden: op een van die stondt de naam van Keizer *Adrianus*, op een ander van *Antonius*, tekens dat die Stad, in dien tyd, onder 't gebied der *Romeinen* gestaan heeft: men vondt 'er ook een Doodkist met kopere nagels, waar in het gebeente van eenen dooden lag; veele kruiken, kannen, koperwerk, enz. nevens eene menigte van neergevelde boomen.

In de aantekeningen van *Leonard Zutveen*, Secretarius te *Goeree* geweest, vindt men ook, als gezegt is, dat by de ontdekkinge dezer plaatse gevonden wierden Goude, Zilvere, en Kopere, Penningen, alle aan de eene zyde met de afbeeldingen der *Roomsche* Keizeren, aan de andere zyde met zekere Zinnebeeltenissen. De naamen der Keizeren stonden rondsom hunne borstbeelden; op eenige goude ringen stonden ook beeltenissen, eenige wilden van *Alexander* de *Groote*, en *Julius Cæsar*: ook een, waarop het hoofd van *Pallas*, of Minerva stondt: menigte van straaten zag men 'er, zommige regt, zommige krom loopende; tusschen deze straaten kon men de plaatzen zien, daar de huizen gestaan hadden, aan de overblyfzels der grondvesten; blyk geevende dat 'er eene volkryke Stad moet gelegen hebben.

In dit Jaar zyn 'er twee Komeeten of Staartsterren in de Neder-

derlanden en elders gezien. De eerste verscheen in den Zomer, omtrent middernacht, in 't Noord-Oosten, omtrent den kop van den Beer. De staart was voor 't bloote oog omtrent zo lang en breedt als een yzeren staaf. De zelve wierdt echter niet langer dan 7 of 8 dagen gezien; maar in November verscheen 'er eene andere, die veel grooter en verschrikkelyker was, dan de voorige. En dewyl 't zeldzaam is, dat 'er twee Komeeten in een Jaar verschynen, 't welk, volgens het gevoelen van *Aristoteles*, sterke winden, aardbevingen en droogten betekendt; zo zullen wy van deze laatste kortelyk eenige melding doen, uit de beschryving van den vermaarden *Mulerius*, Doctor en Proffessor in de Medecynen en Wiskonst te *Groningen*, die dezelve, zo als veel duizend andere ligtgeloovigen oppervlakkig gedaan hebben, door zyne Astronomische Instrumenten naauwkeurig waargenomen heeft.

Deze groote Komeet [zegt hy] hebben wy de eerste maal gezien, in 't laatst van den Maand November, des morgens ten 6 uuren, staande in 't Zuid-Oosten by de ster *Libra*, in het teken van den Scorpioen, hebbende een lang en groot voorschynzel, of baard, Noord-West aan tegen de Zon.

In haare eerste opkomst was ze rood en gloeiend, als een vuur, zo dat men gezegd zou hebben, dat 'er ergens een zwaare brand was; maar hooger en boven den Horizond gekomen zynde, was ze bleeker. Haaren loop was, gelyk van andere Komeeten, van 't Oosten naar 't Westen, doch behalven dien hadt ze nog een eigen loop, strekkende van de *Waag* af recht op den staart van den grooten *Beer*, gaande meer dan 64 graaden in 18 dagen, alle dagen 3 of 4 graaden winnende, op haaren loop Noord-Noordwest.

Haare voorschynsel, of baard, was meer dan 54 graaden lang, en zy scheen grooter, dan een der vaste Sterren, en na dat ze 7 of 8 dagen geschenen hadt, begon ze te verminderen.

Wy hebben verscheide waarnemingen gedaan, tot in December, en bevonden, dat deze Komeet geen groote *Paralaxin*, of afwyking, kon hebben, ten minste minder dan de Maan; voorts bleekt het dat haar voorschynsel, of baard, altoos tegen de Zon gestaan heeft, 't welk des te ligter te bespeuren was op de *Globe*: want wy spanden een draad van de Zon af door de Komeet heen, en bevonden dat het einde van den draad raakte aan zodanige

Ster-

Sterre, als het einde van den ſtaart dezer Komeet, ons aangewezen hadt. Hier uit blykt, dat de Komeet hooger geſtaan heeft dan de Maan, en dat de baard of 't voorſchynſel beſtondt uit de ſtraalen der Zonne, ſchynende door 't lichaam van de Komeet.

Op den 8ſten December [ouden ſtyl] 's morgens ten 2 uuren, ſtondt deze Komeet op 10 graaden en 10 minuten, na by den ſtaart van den grooten *Beer*, in een regte linie, tuſſchen het voorſte paard van den *Wagen* en den ſchouder van *Bootes*. Waar omtrent nog aan te merken ſtaat, dat ze uit geen conjunctie der Planeeten is ontſtaan, door dien de Planeeten ten dien tyd verre genoeg van elkander waren, en 'er in een tydlang geen Conjunctie geweeſt was.

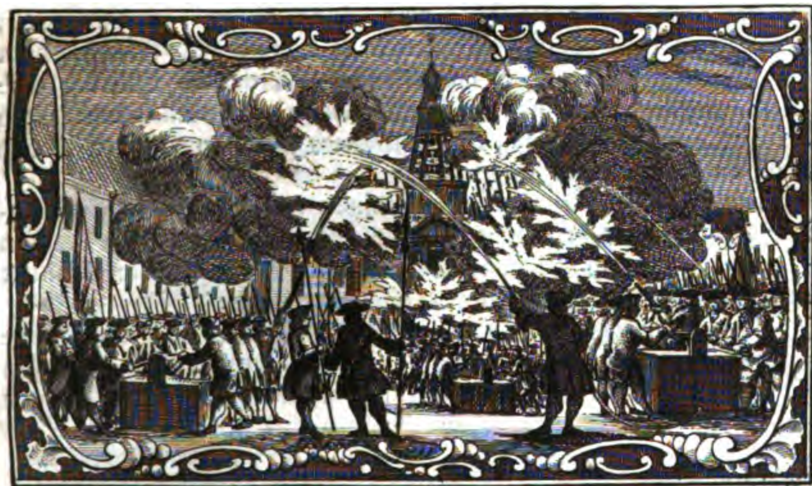
Deze Komeet, of Staart-Ster, heeft in den tyd van een Maand, doorloopen gantſch Perſiën, Turkyën, Hongaryën, Italiën, Bohemen, Polen, Hoog- en Nederduitſchland; ja zelfs, volgens 't gevoelen van zommigen, hebben allen die op den Aardbodem woonen, deze Komeet konnen zien, uitgezonderd de genen, die aan 't Zuideinde van *Amerika* woonen.

Gelyk 'er zedert eenige Jaaren, groot misverſtand, wegens eenige punten van Religie, in de vereenigde Nederlanden heeft geheerſcht, gelyk we gezien hebben, en verder zullen zien, alzo ontſtondt 'er in dit Jaar, zo hier als elders, een groote beroerte onder de Roomſchgezinde Geeſtelyken en Waereldlyken, wegens de ontfangenis van de Jongvrouwe *Maria*, te weten, of zy in Erfzonde ontfangen en geboren is, of zonder Erfzonde? De *Jeſuiten* en andere Roomſchgezinde Geeſtelyken waren van gevoelen, dat ze zonder Erfzonde zy, en hadden de Koning van Spanje en andere Vorſten op hunne zyde: de *Jacobynen* en anderen, zo Geeſtelyken als Waereldlyken, beweerden het tegendeel.

Deze ſtryd liep zo hoog, dat verſcheide Vorſten, en inzonderheid de Koning van Spanje, zeer ernſtig by den Paus aanhielden, begeerende, dat hy over deze en andere verſchilpunten, een *Conſilium* zou uitſchryven, maar de Paus weigerde zulks, en liet alleenlyk zyn *Decreet*, te vooren uitgegeeven, hernieuwen, en geboodt den *Jacobynen* het zwygen, en niet meer in 't openbaar over deze zaak te diſputeeren; vreezende zekerlyk, dat zulks de Harmonie verſtooren, en geen minder oorzaak tot ſcheuring zou geeven, dan 't Punt der Predeſtinatie in de vereenigde Nederlanden gedaan heeft. Op

Op den 4 February dezes Jaars, ontstondt 'er een hevige brand in 't Stadhuis te *Delft*, door dien het vuur niet wel bezorgd was geweest. De Burgers en Inwooners stelden alle poogingen in 't werk om den brand te blussen, maar dezelve was zo hevig, en wierdt zodanig gevoed door 't drooge hout van dit oude Gebouw, dat 'er geen blussen aan was, en dat het gantsche Stadhuis afbrande, behalve het Toorentje met het schoone Klokken Spel, 't welk nog, door den yver der Burgeren, met gevaar van hun leven, behouden bleef. 1618.

Wy neemen dezen brand tot het onderwerp van ons Plaatje.



„ Deze Plaat vertoont den Brand van het oude Stadhuis te
„ *Delft*, waar van alleen het Torentje met het Klokkespel behou-
„ den is gebleeven, door den yver der Burgers en Inwooners,
„ die men alom in beweeging ziet, om den brand te bluschen.

Het werk der *Westindische Maatschappy* begon ook in dit Jaar weder te verlevendigen; inzonderheid na dat de Advokaat in hechtenis was genomen, nademaal hy de oprechting derzelve lang had tegen gehouden, beweerende, dat ze geduurende den *Treves* niet bestaanbaar was. Vermits echter nu eenige Kooplieden wederom daar op aandrongen, kwam het in November wel

vermaanen, roepende, dat 'er niemand eenig geweld zou aangedaan worden, en dat zy hunne daad voor den Keizer en de geheele Waereld zouden verantwoorden.

Van de drie Boheemsche Heeren, die ten venster uitgeworpen waren, was alleen de Baron van *Slavata*, eerste President van den Hoogen-Raad, gevaarlyk gekwetst, doch de andere twee ontfingen geen leed, door dien zy in den Modder en in de Mist vielen, en dus wegliepen; om welke reden de Fransche Roomschgezinden zeiden: *Ils sont sauvez par les Anges* [zy zyn door de Engelen bewaard] maar de anderen zeiden: *par les fanges*, [door de vuiligheden van den drek] om dat ze op de Modder en in den Slyk gevallen waren.

De voornoemde *Slavata* wierdt in 't Huis van den Kancelier gebragt en bewaard, en heeft vervolgens openlyk aan de Stenden verklaard, dat de gantsche zaak van de besnoeing hunner Privilegiën, door de Jesuiten beschikt was. De tweede was de Secretaris *Michna*, wiens kantoor vervolgens onderzocht, en daar in gevonden wierdt, veele Obligatiën van groote sommen Gelds, die hy onder de Jooden hadt uitgezet, en veele honderd Cedeltjes in *Blanco*, door zyne Keizerlyke Majesteit ondertekend, om de Stenden en 't gantsche Koninkryk volgens den Raad der Jesuiten, te behandelen. De andere Roomschgezinde Stenden, die eerst tegen de Protestanten gewerkt hadden, vielen dezelven toe, zo wel als *Slavata*, en booden groote sommen Gelds aan, om 'er volk voor te werven.

Deze Stenden beschikten de zaak hunner finantiën zo wel, dat ze in staat waren om 47 Tonnen Gouds op te brengen. Zo veel magts (zegt zeker Schryver) hadden onze Nederlanden niet, toen ze den Oorlog tegen den Koning van Spanje begonnen. De overige Roomschgezinde Stenden, niet schuldig aan de praktyken der Jesuiten, vereenigden zich ook met de Protestanschen, om met dezelven in eenigheid te leven, en 't Octrooy van den voorigen Keizer te handhaven, en de heimelyke en openbaare vyanden van hun Ryk te keer te gaan. Waarop de Stenden ten eerste uitschreven in 't gantsche Koninkryk, om den vyfden man te leveren, 't welk meer dan 150 duizend Man kon uitleveren.

De Stenden hunne nieuwe verbintenis en de Artikelen, ter verdediging hunner zaak, openlyk hebbende doen bekend maaken,

ken, zo hebben niet alleen de Burgers en Boeren, maar ook de Geestelyken en Kloosterlingen in *Praag*, en elders, vreezende voor overvalling van anderen, zich in hunne bescherming begeeven, waarop de Graaf van *Toren* hen ook alle de tot nog toe genoote vryheden van Religie beloofde. Doch twee Boheemsche Grenssteden, te weten, *Pilsen* en *Budweits*, wilden zich aan de Stenden niet onderwerpen.

Eenige dagen na deze nieuwe verbintenis, was *Ferdinand*, Koning van *Bohemen* en *Hongaryën*, en dus aanstaande Keizer, met de voornaamste Catholyke Heeren, waar onder de Cardinaal *Clesel* was, te Presburg by den Hertog van *Gran* te gast, alwaar men, onder 't geschal van keteltrommen en trompetten, de gezondheid van zyne Majt. dronk, maar zo dra de tyding kwam van de verandering in *Praag*, veranderde de vreugd in droefheid, welke nog vergroot wierdt toen men vernam, dat de Boheemsche Stenden bezig waren met volk ten Oorlooge te ligten, om hunne zaak te verdedigen, en hun Krygsvolk alvast op de Grenzen geplaats hadden, om hunne vyanden buiten 't Ryk te houden.

De zaaken in dezen toestand zynde, zonden deze Boheemsche Stenden hunne Gezanten aan alle Protestansche Vorsten en Mogenheden, om hun bestaan te rechtvaardigen, en gaven eene verdediging in openbaaren druk uit, waarop verscheiden Vorsten hun hulp beloofden, in gevalle het op de verdediging van de Religie-vryheid aankwam. Doch Keizer *Matthias*, die inmiddels ook Krygsvolk liet werven, schreef insgelyks aan alle Keur- en Vorsten van Duitschland, verzoekende de Boheemsche Stenden geen hulp te geeven, noch volk in hunne Staaten te laaten werven, dan alleen op zynen naam.

De Aardshertog *Albertus* liet ook inmiddels Krygsvolk in de Spaansche Nederlanden werven, tot onderstand van zynen Broeder *Matthias*: doch men verneemt niet, dat 'er dat volk gekomen is, maar wel dat hy den Graaf van *Bucquoy*, een vermaard veldoverste in Spaanschen Dienst, voorheen meermaals van ons genoemt, derwaards gezonden heeft, om den Keizer met raad en daad byteftaan.

Ondertusschen was deze Kryg oorzaak, dat de Koning van Spanje eindelyk genoodzaakt was, het verdrag van *Asti*, met den Hertog van *Savoie*, optevolgen, en de Stad *Verceil* aan dien Hertog

tog overteleveren, om 't Spaansche Krygsvolk te konnen zenden tot hulp van den Keizer; gelyk ook deze Boheemsche onlusten den Vrede tusschen den Koning *Ferdinand* en de *Venetiäanen* bevorderd heeft.

Wy hebben dit voorgaande, van de Boheemsche onlusten, wat breedvoeriger moeten melden, om dat ze betrekking hadden tot deze vereenigde Nederlanden: want in de Maand July dezes Jaars, ontfingen de Staaten Generaal Schryvens van de Boheemsche Stenden, bezegeld met 48 Zegels, waarin zy verklaarden en aantoonden de redenen en oorzaaken dezer beroerte, in 't Koninkryk Bohemen ontstaan, als naamlyk, dat zy de wapenen nergens anders om opgenomen hadden, dan tot bescherming der waare Gereformeerde Religie, mitsgaders van hunne voorrechten en vryheden; verzoekende den Heeren Staaten Generaal om goeden Raad in deze hunne zwaarigheden.

De Protestansche Keurvorsten van den *Paltz*, van *Saxen*, *Brandenburg* enz., schoon zy ligtlyk konden merken, dat de Spanjaard, die de Boheemsche zaak zeer ter harte nam, indien hy aldaar Meester wierdt, niet alleen hen, maar gantsch Duitschland, zou doen beeven, onthielden zich echter van daadelykheid, en zochten door Gezanten de zaak te bemiddelen, en de zwaarden in de Steden te houden, ter vermydinge van Bloedstortinge.

Evenwel niet nalaatende volk te werven, hunne grenzen te bezetten, en op hunne hoede te zyn, om alle doortochten en onverwachte overvallen te verhinderen.

Gelukkig ondertusschen voor de Stenden van Bohemen, dat de Koning van Polen in dien tyd de handen vol hadt, met den groot Vorst van *Moscoviën* en de *Tartaren*, welke groote verwoestingen in Polen aanrichtten; dewyl hy anderzints niet nagelaaten zou hebben, den Keizer te hulp te komen, om de Protestanten in Bohemen te onderdrukken.

Deze Oorlog tusschen den Keizer en de Stenden dan begonnen zynde, tot groot bederf veeler menschen, zo hebben de Stenden verscheide overwinningen behaald, en veele Steden ingenomen, terwyl hun Krygsvolk stroopte tot voor *Wenen*, en den Keizer, zo wel als de Inwooners dier Stad, in groote vreeze bragt.

Vervolgens ontfingen de Staaten Generaal der vereenigde Nederlanden, wederom brieven van de Boheemsche Stenden, waarin

zy nochmaals aantoonden, welken inbreuk de Keizer *Matthias* en Koning *Ferdinand* hen deeden, om hunne Religie en vryheden te onderdrukken, zo dat ze genoodzaakt waren geweest de wapenen ter hand te neemen, en te vechten voor Godtsdienst en Vryheid, om aldus hun recht staande te houden, vermits de Keizer zich door de tusschenspraak van de Keur- en Vorsten niet hadt willen laaten beweegen, om hun by hunne Religie en Gerechtigheden te laaten; en dewyl hunne Oorlog zo gelykvorming was met dien van de vereenigde Nederlanden, en genoegzaam tegen denzelfden Vyand, zo verzochten zy dat het den Heeren Staaten geliefde, hen in dezen noodwendigen Kryg te ondersteunen met geld of volk, of wel met beide, naar gelegenheid van zaaken. Wyders verzochten zy dat de Heeren Staaten de goedheid mogten hebben van, ter hunner gunste, te Schryven aan den Koning van Groot-Brittanje, en aan de vrye Hanzee-Steden, welke met hunne Hoog Mog. in verbond waren, op dat zyne Majt. en gemelde Steden hun bystand mogten doen met volk en geld, tegen den aanstaanden Zomer, alzo zy verzekerd waren, dat de Keizer, met hulp van den Koning van Spanje, hen als dan wederom zou beöorlogen. Zy verzochten van de Staaten vooreerst 6 Tonnen Gouds by leeninge, met aanbieding der verzekering van wedergeevinge.

De Heeren Staaten Generaal der vereenigde Nederlanden de zaak rypelyk overwogen hebbende, besloten den Bohemsche Stenden alle mogelyke hulp en bystand te doen, in gevalle de Koning van Groot-Brittanje, aan welken zy op hun verzoek gaarne wilden schryven, benevens de Evangelische Keur- en andere Vorsten des Ryks, zulks insgelyks besloten te doen: doch op voorwaarde, dat de Stenden van Boheemen de wapenen niet wederom zouden afleggen, dan met kennisse van hen en de andere Bondgenooten. Ook gaven zy den Stenden tot hunne meerdere gerustheid in aanmerking, dat het een groote zaak was, dat zy Heeren Staaten, hier te Lande, zo veel duizend man te Water en te Land, te Voet en te Paard, in de Wapenen hielden, waar door de Koning van Spanje genoodzaakt was, om van 's gelyken, een groot getal volks in Nederland te houden, 't welk hem groote kosten veroorzaakte, en tevens belette, om met een zo groote magt den Oorlog in Bohemen te voeren, als hy anders wel doen zoude. On-

Ondertusschen zyn de Silesiërs, Moraviërs en de Oostenrykers op den Ens, den Boheemsche Stenden toegevallen. Die van Silesien ondersteunden hen met 1000 Ruiters.

De Boheemsche Stenden voerden in hunne Vaandels, op de eene zyde *een witte Leeuw*, en op de andere zyde *een gouden Kelk, benevens een Hostie*; om aan te toonen dat ze het Avondmaal des Heeren ontfingen onder de gedaante van brood en wyn.

Na veel bloedstortens en verwoestingen des Lands, liet Keizer *Matthias* te verstaan geeven, dat hy wel geneegen was tot den Vrede, door de tusschenspraak der Keur- en andere Vorsten des Ryks, maar daar en tegen begeerde, dat de Boheemers de wapenen terstond nederleggen, hun Krygsvolk afdanken, en alles in den voorigen staat herstellen zouden, mitsgaders dat ze zouden belooven geene verbintenisse met andere Vorsten of Republyken aantegaan; doch zyne Majt. zou in de wapenen blyven. De Boheemsche Stenden oordeelden, dat dit eene onaanneemelyke voorwaarde was, die zy noch behoorden noch konden aangaan; te meer, dewyl ze nu reeds zo veel schoone overwinningen behaald hadden. Hierop liet de Keizer den Keurvorst van Saxen verzoeken, om *Mediateur* in de Boheemsche twisten te zyn, 't welk zyne Keurvorstelyke Doorluchtigheid aannam, voor zo verre het in zyn vermoogen was.

Vermits de Jesuiten de grootste Stookers van deze onlusten waren geweest, zo hebben de Stenden dezelven alreede in de beginne van den Oorlog uit gantsch Bohemen verdreven, doch de andere Geestelyken en Kloosterlingen in rust gelaaten, op voorwaarde van zich vreedzaam te gedraagen.

Op den 2 November stierf de Aartshertog *Maximiliaan*, Broeder van Keizer *Matthias*, die eenige Jaaren te vooren tot Koning van Polen verkoren, en door Koning Sigesmundus geslagen en gevangen was geweest. Hy wierdt wel kort daar na op vrye voeten gesteld, maar moest van zyn recht op de Kroon Polen afzien.

Ruim 6 weeken daar na, en wel den 14 December, stierf te Wenen insgelyks de Keizerinne *Anna*, Gemalinne van den Keizer Matthias.

In dit Jaar bragt ook de Koning van *Spanje* het huwelyk tusschen de Infante, zyne Dochter, en de Prins van *Walles*, wederom

derom op het Tapyt, en wel met groote aanbiedinge van vriendschap, en eene huwelyksgifte van achtmaal 100 duizend Kroonen, eens, en 100 duizend Kroonen Jaarlyks; begeerende alleenlyk de vrye oeffening van de Roomsche - Religie voor deze Princesse en haar Hofgezin, 't welk hy te vooren voor alle Roomsch-Gezinden geëischt hadt. 1618.

Koning *Jacobus* van Groot-Brittanje scheen 'er wel na te luisteren; 't welk niet onduidelyk hier aan bleek, dewyl hy op verzoek van Spanje terstond verscheide *Jesuiten*, die hy nu en dan gevangen gekreegen en lang gevangen gehouden hadt, in vryheid stelde, onder welke de Jesuit *Baldewyn* was, om welken magtig te worden hy te vooren groote kosten aangewend hadt. Ook heeft hy den Spaanschen Ambassadeur, die de aanbieding van zyn Koning gedaan hadt, groote geschenken gedaan, ter waarde, zo men zegt, van meer dan 50 duizend Gulden, en hem vervolgens, met de losgelaaten *Jesuiten*, naar de Spaansche Nederlanden laaten vertrekken.

In Vrankryk liep de Jonge Koning *Lodewyk* de XIII. in dit Jaar groot gevaar van, benevens zyn Broeder, vermoord te worden. Want een Knaap te *Cahors in Quercy* geboren, en leerling der Jesuiten van *Thoulouse*, ook aldaar zelfs Advokaat in 't Parlement, kwam te *Parys*, en ging ter Biegt by een *Cordelier*, of Franciscaner Monnik, genaamt *Ferrovil*. In deze Biegt verklaarde hy, gezint te wezen, om den Koning en zynen Broeder te vermoorden. De Biegtvader, een vroom man zynde, verschrikte op dit zeggen, en raadde hem zulks af; hem voorstellende de straffe Godts over zodanige Moordenaars, met byvoeginge, dat de Jonge Koning, noch zyn Broeder, iemand oorzaak gegeeven hadt, om hen te haaten. Maar de Moordenaar antwoorde daarop, dat zy genoegzaam verdiend hadden van kant geholpen te worden, ten voordeele van de Roomsch-Catholyke Religie, als zynde Erfgenaamen van dien Koning, die de Ketters vryheid van Godtsdienst verleend hadt in Vrankryk.

De Biegtvader wel merkende, dat hy niet omtezetten was, zocht in 't heimelyk uittevinden, wien hy was, en waar hy zyn verblyf hadt; doch hy, die den Moord voorgenomen hadt, ook merkende, dat de Pater zyn aanslag niet goed keurde, en vreezende voor de ontdekking, ontveinsde zyn aanslag met groot be-

rouw en leedwezen, waarop de vroome *Cordelier* hem de Absolutie gaf.

De Biegtvader nochtans niet gerust op deze geveinsde bekeering; begaf zich by den Heer *Deagant*, Amptenaar van Staat, met verzoek, om hem by den Koning te brengen, aan wien hy zaaken van gewicht te ontdekken hadt. Doch deze bragt hem by den Staatsminister *Luynes*, die den Biegtvader ondervraagde, met beloften van alles aan den Koning nauwkeurig te ontdekken. Deze de zaak in zyn geheel verhaald hebbende, zo gaf die Staatsminister terstond bevel, om den Moordenaar op te zoeken, die wel haast ontdekt, en by wien zyn geheele Biecht door zyne eigen hand geschreven, gevonden wierdt, waarin hy aangetekend hadt, al wat de *Cordelier* hem gezegd hadt, tot geluk van dezen, nademaal hy alles hadt konnen ontkennen. De Moordenaar wierdt gevat, en in de *Bastille* gebragt.

Eenige dagen daar na maakte deze *Cordelier*, by den Bisschop van *Naijon*, in gezelschap met den Jesuit *Arnoux*, Biegtvader des Konings, die den *Cordelier* hevig bestrafte, wegens het openbaaren van de Biecht des Moordenaars; en toen deze daarop antwoordde, dat hy zulks van Conscientie wegen geöordeeld hadt verplicht te zyn, om dat 'er het Leven des Konings aanhing, hernam de Jesuit met een dreigend wezen: *had ik u in 't Gebied van den Bisschop van Parys, ik zou u leeren wat uw ampt is.* De Cordelier dit gezelschap verlaatende, vertelde naderhand zyne ontmoeting aan verscheiden Heeren van 't Parlement, welke dienvolgens hunne maatregelen namen.

Het duurde evenwel niet lang daar na, of de Cordelier wierdt heimelyk vergift ingegeeven, om hem te doen sneuvelen; maar 't schynt dat zulks den Hemel niet behaagde, en dat het vergift geen kracht genoeg gehadt heeft: want na dat hy 'er dood ziek van geweest was, is hy weder gezond geworden.

Ondertusschen is de Moordenaar, benevens acht anderen, die men ontdekt, en die van zyn aanslag kennis hadden, in de gevangenis heimelyk omgebragt, om de zaak niet openbaar te maaken.

Om nu wederom tot onze Vereenigde Nederlanden te keeren, moeten wy nog zeggen, dat, niettegenstaande de scherpe Plakaaten, door de Heeren Staaten Generaal te vooren uitgegeeven,

we-

wegens den overlast der Hollandsche Krygsknechten uit het *Gulikſche*, in de Landen van *Keulen*, *Luik*, *Munſter*, enz. men evenwel nog geduurig klagten over den grooten moetwille der Hollandsche Benden moest hooren, zo hebben de Staaten Generaal wederom in December dezes Jaars een ſcherp Plakaat daar tegen uitgegeeven; vervattende 6 Artikelen, waarin zy, met Advys van zyn Excell., ſcherpelyk verbieden, alle invallen of beroovingen in de nabuurige neutraale Landen, 't zy by doortochten, of anderzints.

Betreffende nu de Oostindiſche zaaken dezer Landen, zo hebben wy gezien dat de Commandeur *van den Broek*, in 't begin van January dezes Jaars van *Maſilipatan* te *Palliacatte* was aangekomen, van waar hy na eenige dagen met den Heer *de Haas* op 't Schip *ter Goes* ging, en met drie Fregatten en een ander klein Scheepje uitzeilde, om op de Portugeezen te Kruiſſen. Doch niets opgedaan hebbende, kwamen zy in Maart weder voor *Palliacatte*, van waar hy vervolgens, met het Schip *de goude Leeuw*, weder naar *Maſilipattan* vertrok, laatende de Opper Koopman Adolph Thomasz. aldaar op 't Fort *Geldria*, voorzien met 130 Hollandſche Soldaten, en 32 ſtukken geſchut.

Vervolgens wederom van hier vertrokken zynde, en verſcheide plaatzen aangedaan hebbende, kwam hy in 't begin van November te *Jaccatra*, alwaar hy met verwondering verſtond, dat de Generaal *Coen*, met den Koning en die van *Bantam* in Oorlog was, zo dat de Hollanders aldaar wakker bezig waren om zich te verſterken.

Na eenige weeken wierdt de Heer van den *Broek*, met het Schip den *Engel*, van hier naar *Suratte* gezonden; doch omtrent de hoek van *Pontam Java* komende, ontmoete hem een Javaanſch Scheepje van *Bantam*, waarop een man was die hem tyding bragt, dat de Engelſchen 't Hollandſche Schip de *Zwarte Leeuw*, komende van *Patane*, met verraad veroverd hadden, 't welk hem deedt beſluiten wederom naar *Jaccatra* te rug te keeren.

Hier weder aangekomen zynde, wierdt by den Generaal en den Raad goedgevonden, de Hollandſche *Logie* tegen 't geweld der Engelſchen te verſterken, gelyk geſchiedde. Men bezette dezelve rondom met Palleſſaden, en maakte 'er een aarden wal omheen; doch dewyl de *Javanen* zich van den anderen kant ook

M 2 ver-

versterkten, was men genoodzaakt de *Logie* in 't geheel tot een weerbaare plaats te maaken, gelyk met allen spoed gedaan wierdt.

De Koning zulks merkende, begon mede zyn geschut, dat hy eertyds van de Hollanders ontfangen hadt, te planten; zo dat 'er wederzyds, met grooten yver, en niet zonder achterdocht, gewerkt wierdt. Maar dewyl de *Javanen*, door de groote menigte van volk en bouwstoffen, hunne werken vroeger dan de Hollanders vaardig hadden, en ook op eenen nacht een Battery van Kabels, Hout en Aarde in de Engelsche Logie, recht tegen over de nieuwe Kat der Hollandsche Logie, opgeworpen hadden, 't welk ongetwyffeld een vaste sterkte zou geworden zyn, om hen 't inkomen van de Rivier enz. te beletten, zo wierdt by den Generaal en den Raad goedgevonden, dat men hen den eersten slag zou toebrengen: waarop de Koopman *Le Fevre* in de Engelsche *Logie* gezonden wierdt, om hen aantezeggen, dat ze de nieuwe opgeworpen Battery wederom zouden hebben aftebreken; of dat men van de Hollandsche zyde genoodzaakt zou wezen daar in te voorzien. De Engelschen verschoonden zich, om dat ze van des Konings volk opgemaakt was; zeggende, dat het niet in hun vermogen stondt, als mede dat ze ook niet gezind waren zulks te doen.

Na dat *Le Fevre* vertrokken was, zyn 'er veele *Javaanen* in de Engelsche *Logie* gekomen. Dit niet tegenstaande liet de Hollandsche Generaal al zyn volk in de Wapenen komen, en verdeelde 't zelve in onderscheide benden. *Van den Broek* moest met zyne bende het Graven-Quartier aantasten en in brand steeken; *Pieter Dirksz.* het Sineesche, en *Pieter van Ray* de Engelsche Logie met de Battery. De aanval geschiedde, na dat 'er reeds 5 Schoten uit het Kanon van de Rivier-Punt op hen gedaan waren, en zy volbragten dat werk met veel stoutmoedigheid: hier op begonnen de *Javanen* uit de Stad op hen te schietten, waar door een Koopman en twee anderen gekwetst wierden.

Vervolgens ordonneerde de Generaal, dat *van den Broek* van de pas half volmaakte Kat, op de Stad zou doen schieten, om te zien, of zy geen Bres in de muuren konden krygen; doch na dat men omtrent 70 schoten met halve kartouwen op de Stad gedaan, en 'er niets mede gewonnen hadt, viel de Avond, en men zag dat het Buskruit veel verminderd was, zo dat men het schie-

schietén moest staaken. Ondertusschen bleeven die van de Stad hen ook niet schuldig, maar schooten insgelyks geweldig op de Hollanders, zo dat ze des Avonds 15 dooden hadden, te weten, 3 Hollanders en 12 Zwarten, benevens 8 of 10 gekwetsten.

De Stad *Jaccatra*, daar de Hollandsche Logie is, is gelegen op *Java Major*, op de hoogte van 6 graden 10 minuten, en 12 mylen van *Bantam*, dwars over de Rivier. Zy hadt sterke muuren van roode steen rondsom, van binnen met een hooge Kat, met zwaar geschut voorzien, beneden hooge wallen, mitsgaders een Bolwerk aan 't inkomen van de Rivier, welke de Koning met boomen liet toestoppen, om de Hollanders het in- en uitvaaren te beletten. Hunne Logie hadt het nieuwe huis, genaamt *Mauritius*, langs de Rivier; het oude huis *Nassauw* aan de Zuidzyde; aan de Noordkant langs het Strand een Gordyn van aarde, en Pallessaden van 9 voeten hoog, doch zonder Borstweering, zo dat de vyand hen daar achter kon zien gaan: beöosten was hy open, en hadt 3 punten; de Kat aan de kant van de Stad was half voltooid, en daarop waren 2 halve metaalen kartouwen, en 3 kleiner stukken geschut, genaamt *Sakers*, doch ook zonder Borstweeringe. De Rivierpunt aan 't Noordeinde van 't huis *Mauritius*, was omtrent 2 voeten hoog boven de aarde, rondsom bezet met zwalpen, voor een aanloop, maar voor geen musketschoot vry. Daarop waren twee metaalen halve kartouwen, en 5 heele en halve *Sakers*: de Zeepunt ten Noord-Oosten was van gelyke hoogte als de Gordyn, voorzien met Pallessaden tot een Borstweering, en een houten dak voor den regen, met 7 heele en halve *Sakers*: doch aan de Noordzyde was nog geen punt begonnen, dan alleenlyk een zogenaamde *Pagger* van Bamboesen aan 't huis *Nassauw*, benevens een gallery, daar men met musketten van schieten kon.

Des anderen daags stelde de Generaal, den Heer *van den Broek* aan, tot Kapitein Major van de geheele Compagnie, en van de plaats. Men vervolgde dien gantschen dag door te schieten, en onophoudelyk voorttewerken aan de Kat, die den voorigen dag onder de voet gevallen was, en dewyl ze het geschut afschietende meestàl genoodzaakt waren bloot te staan, was men verplicht de Borstweering van kostelyk Lynwaat en Kustkleeden te maaken.

De Luitenant *Abraham Jansz.* wierdt gecommandeerd met 30 Sol-

Soldaaten en Boodsgezellen, om de Battery van den vyand, aan de overzyde by 't inkomen van de Rivier, in te neemen. Hy ondernam dien aanslag; maar de onervarenheid van de Soldaaten was oorzaak, dat hy 'er zelfs met 7 man sneuvelde. Dit gaf den *Javaanen* niet weinig moeds; zy stelden 't Hoofd van den Luitenant regt tegen over de Kat op een hooge mast, ten spyt der Hollanders, en wierpen nog daarenboven een andere Battery op, in 't Chineesche quartier.

De tyding van den begonnen Oorlog te *Bantam* gekomen zynde, was de *Pangeran* aldaar geweldig verstoord, om dat die van *Jaccatra* in 't begin tegen zynen dank gedaan hadden. Hierom zondt hy, niet tegenstaande hy altyd de Hollanders tegen den Koning ondersteund hadt, nu uit vrees dat het hem daarna ook zou gelden, onderstand van volk aan die van *Jaccatra*. De Engelschen daarenboven de brandstichting van hunne Logie en Battery verstaan hebbende, vielen op de Hollandsche Logie in *Bantam*, om dezelve insgelyks in brand te steken, 't welk hen echter nog door den *Pangeran* verhinderd wierdt.

Na dat de Hollanders nu nog eenige dagen bezig waren geweest met zich te versterken, wierdt op bevel van den Generaal 't volk gemonsterd, en men bevondt sterk te wezen, met Mannen, Vrouwen en Kinderen, ruim 340 Zielen, waar onder 160 Hollanders en 80 Zwarten weerbaare Mannen waren, welken in twee hoopen verdeeld wierden, de eene helft onder *van den Broek*, en de andere onder *Carpentier*.

Twee dagen daar na kwam'er een Engelsche Vloot van *Bantam*, in 't gezicht van de Hollandsche Vloot, waarop de Generaal *Koen* den Heer *van den Broek* tot Commandeur van de Logie aanstelde, en zich zelve, met goedvinden van den Raad, aan boord van een der Schepen begaf, om den vyand het hoofd te bieden, en de aankomende Hollandsche Schepen in de Straat *Sunda* te verwachten.

De Heer Generaal begaf zich op 't Schip de *oude Zon*, 't welk met een kostbaare lading van *Japan* gekomen was, en hadt nog by zich de Schepen *Delft*, *de goude Leeuw*, *'t Wapen van Amsterdam*, *den Engel*, *de Valk* en *de Jager*, die ook meestal volgeladen waren. Omtrent den Avond kwamen 4000 Javaanen van *Bantam* in de Rivier, tot onderstand van die van *Jaccatra*.

Des

Des anderen daags liep de Generaal *Koen*, met zyne Vloot in Zee, regt naar de Engelschen toe, maar kon, uit hoofde van de scherpe tegenwind, niet by hen komen; zo dat de Engelsche Generaal met zyne Vloot, tot op een Kanonschoot na, by hem afzakte, met de Bloed-Vlag achter op. Hy zondt een boot met een Trompetter by den Hollandschen Generaal, die echter niet aan boord wilde komen, maar van verre riep, dat de Engelsche Generaal al de Hollandsche Schepen opeischte, of dat hy ze met geweld zou komen haalen; verzeld van meer diergelyke dreigementen. Doch het blykt niet dat 'er iets van geworden is, vermits de Hollandsche Generaal, na twee dagen, weder voorby *Jaccatra* naar *Amboina* zeilde, en inmiddels een schuit met 7 man en 8 halve vaten Buskruid aan *van den Broek* zondt. Men zag dat de Engelsche Schepen hem een endweegs vervolgden, maar zy kwamen wel haast weder te rug op de Reede van *Jaccatra*, 18 Schepen sterk: zo dat de Hollanders te Lande van de *Javaanen*, en ter Zee van de Engelschen belegerd bleven. Ondertusschen zochten de vyanden, den Hollanderen het water haalen te beletten, maar zy wierden met bebloede koppen afgewezen. Des nachts daar aan volgende, zagen zy het Schip *de zwarte Leeuw* met zyn volle laading, dat de Engelschen van de Hollanders genomen hadden, in Brand, en tot het water toe afbranden.

Na 8 of 10 dagen was het vierde punt aan 't huis *Nassauw* voltooid. *Van den Broek* liet op alle vier punten nieuwe Vaandels zetten, en van ieder punt hevig op de Stad schieten. Dit schieten van 't nieuwe punt, dat te vooren nog niet geschiedt was, en het opsteeken van nieuwe Vaanen, veroorzaakte zulk een schrik in de Stad, dat men des anderen daags opgestoke briefjes van Vrede by 't oude Huis vondt. Deze waren in 't *Javaansch* geschreven, en dewyl ze niemand recht leezen kon, besloot men dezelve in 't Chineesch of Maleysch te beäntwoorden, en aan die van de Stad te laaten weeten, dat ze hunne meening verklaaren, en, tot Vrede genegen zynde, iemand met een witte Vaan vry aan 't Fort mogten zenden. Dit Briefje liet men ook daar ter plaatze met een stokje opsteeken, 't welk kort daar na door een *Javaan* afgehaald en ten Hove gebragt wierdt.

Nog dien zelfden avond kwam de Schryver van den *Sabandaar* met een witte Vaan onder het Fort, verzoekende, uit naam van den

den Koning, de Hollanders te mogen spreeken. *Van den Broek* stelde aanstonds zyne Soldaaten in 't geweer, en liet den Schryver zonder geweer binnen komen; deze bragt een anderen brief van den Koning, inhoudende: dat hy wel gezind was met de Hollanders, als vooren, in Vrede te leven, behoudens de Logies gerechtigheid. *Van den Broek* liet daarop antwoorden, dat zy gaarne zien zouden, dat 'er in oprechtigheid een goede Vrede getroffen wierdt. Met dit antwoord vertrok de Javaansche Schryver, om des anderen daags bescheid van den Koning te brengen.

Ondertusschen scheenen de *Javaanen* al van den Vrede verzekerd; want zy kwamen alom in zo groot eene menigte uit hunne Batteryen loopen, dat men hen het nader komen verbieden moest, waarop zy in hunne schuitjes sprongen, en voorby de Logie in Zee liepen om te visschen.

Op den volgenden dag kwam 'er een andere brief van den Koning, waar in hy verzocht, dat de Hollanders iemand by hem aan 't Hof zouden zenden, en dat hy Gyzelaars in de plaats zou geeven. Hier op wierdt in den Raad goed gevonden, dat men den Opperkoopman *Evert Hermans*, benevens *Joseph de Natelaar* en Docter *de Haan*, derwaards zoude zenden, om met den Koning mondelings te spreeken.

Na dat nu de Gyzelaars aangekomen waren, gingen de gemelde Hollanders naar 't Hof, en by den Koning gekomen zynde, vonden zy denzelven gantsch veranderd; want hy wilde van geen Vrede hooren spreeken, dan op die voorwaarde, dat de Generaal *Koen* eerst wederom moest wezen, en dat de Hollanders de Kat en 't nieuwe Bolwerk moesten vernielen. Met dit kort antwoord moesten de Gezanten weder vertrekken. Doch des anderen daags zondt de Koning wederom twee Gyzelaars in 't Fort, en daarop wierden wederom drie Heeren van 't Fort aan den Koning gezonden, namelyk *Do. Hulsebos*, *Evert Hermans* en *Dr. de Haan*, met het volgende Voorstel: „ dat de Hollanders wel gezind waren een goede verbintenis en Vrede met den Koning, „ gelyk te vooren, aan te gaan; maar dat ze voor dien tyd niet „ konden besluiten, om de Kat of 't Bolwerk aftebreeken; nademaal de Engelschen alle listen en lagen in 't werk stelden, om „ hen te vermeesteren.

h

Vervolg van 't voorgevallene in Oostindiën, van 1618. en 't begin van 1619.

„ Evenwel, indien zyne Majt. gezind was, om in oprechtheid „ de oude verbintenis te onderhouden, en met vriendschap te „ handelen, zo zouden zy de verdere versterking staaken, tot de „ aankomst van den Generaal, in gevallen zy zagen, dat de Ko„ ning zulks insgelyks deedt'. Doch hier toe wilde hy niet gaarne overgaan, noch antwoord daar op geeven.

Hierop verzochten de Hollanders een ombewimpeld antwoord, of hy in Oorlog wilde blyven dan niet; in gevalle van 't laatste zouden zy de witte Vaan weder afneemen, en de goede Fortuin verwachten. Deze vraag deedt hem van gedachten veranderen, en hy riep in 't Maleys uit; *Ja, Ja, ik zie wel de Hollanders Bitsiaren nu Cras, als of ze bakkeleien wilden, maar het heeft geen nood*; hierop begon hy zich te beklaagen, dat hy geduurende dezen Oorlog groote schaade geleeden hadt. Dit niet tegenstaande eischte hy 4000 Realen van achten, tot boete van de Hollanders, om dat ze tegen het Tractaat, met den voorigen Generaal gesllooten, inhoudende dat ze in zyn Land noch tegen hem, noch tegen de Engelschen zouden Oorlogen, gehandeld hadden: waaruit genoegzaam bleek, dat het hem alleen om 't geld te doen was. De Gezanten gaven ten antwoord, dat ze zynen eisch in 't Fort zouden bekend maaken, en dat ze niet twyffelden, of die zaak zou wel gevonden worden. Op dit gezegde stondt hy gramstorig op, om heen te gaan; en de Gezanten hem intusschen vraagende, wat ze ten antwoord zouden brengen, zo riep hy: *Tida nau Condaty*, waar mede de Afgezanten moesten vertrekken, en weder in de Logie kwamen.

Des anderen daags kwamen wederom eenige voornaame *Orankays* of Staatsministers, als Gyzelaars in 't Fort, waarop de Hollanders hunne Gezanten wederom derwaards zonden, die den Koning met zyn gantsche Adel, en eenige van *Bantam* by malkander vonden. De Hollanders in het Graven - Kwartier gekomen zynde, ontmoetten aldaar drie Engelsche Heeren, welke begeerden, dat zy hun geweer afleggen, en geblind voor den Koning en hunnen Generaal verschynen zouden.

De Hollanders gaven ten antwoord, dat ze niet gezind waren

 zulks

zulks te doen, als komende om met den Koning te handelen, maar dat ze met hunnen Generaal niet te schaffen hadden. Dit verstoorde de Engelschen geweldig, en zy gaven den Generaal *Koen* de schuld van dezen Oorlog, schoon zy 'er zelven de eerste aanleiding toe gegeeven hadden. Zy wierden zelf zo gramstoorig, dat ze de Hollandsche Gezanten aanpakten, en mede wilden neemen; waar in zy echter door een Officier van den Koning verhinderd wierden, die de Hollanders veilig weder in de Logie bragt, het welk de Engelschen van spyt deedt barsten, invoege dat ze zelfs tegen de *Javaanen* de Wapenen op namen.

Des nademiddags kwam die Officier, dien de Schryver een Graaf noemt, weder aan 't Fort, verzoekende, dat de Gecommitteerden met hem in Wettings-Bolwerk zouden komen, om met den *Dommagon*, Broeder des Konings, te spreeken. Dit geschiedde; en daar zynde, begon deze zich grotelyks te beklaagen, over den schade, die ze geduurende den Oorlog geleden hadden, gelyk de Koning te vooren gedaan hadt, en zeide ook, dat de Hollanders het contract voordezen met den Generaal gemaakt, van tegen de Engelschen, in zyn Land, niet te Oorloogen, verbroken, en in gevolge van dien 4000 Reaalen van Achten verbeurd hadden; met byvoeging, dat, byaldien zy Lieden de Kat en het Nieuw-Opgeworpen Bolwerk niet wilden sloopen, men den Koning 8000 Reaalen behoorde toe te leggen. De Hollanders zeiden, dat ze niet zonder groote reden den Oorlog tegen de Engelschen aangenomen, en insgelyks groote, ja meer schade dan de Koning, geleeden hadden; doch dat ze zyn voorstel aan den Raad zouden bekend maaken.

Van den Broek daarop den Raad hebbende doen Vergaderen, zo wierdt rypelyk overwogen de gesteltenis der zaaken in dien tyd, te weeten, dat het Fort van weinig kruit voorzien was; dat ze, indien hen 't waterhaalen verhinderd wierdt, het Fort tegen de *Javaanen*, met onderstand van de Engelschen, geen twee maanden lang meer konden verdedigen; dat boven dien het merklyk verlies van de kostbaare Lywaaten en Kust-Kleden, die voor Borstweering moesten dienen, der Compagnie zeer schadelyk was; dat men 't Comptoir van *Bantam* moest verzekeren, om daar door middel te hebben van de aankomende Hollandsche Schepen uit Europa, voor de Engelschen te waarschouwen, dewyl

be-

bekend was, dat men nog in geen vier maanden onderstand van den Generaal, uit de *Molukkes*, konde krygen. Dit alles wel overwoogen zynde, wierdt besloten, den Koning 6000 Reäalen toe te leggen, 5000 contant, en 't overige aan Kustkleden; doch op die voorwaarden *eerstelyk*, dat het contract, met de Ed. Heeren Generaals *Pieter Both* en *Gerrit Reynst* gemaakt, onderhouden zoude worden, gelyk voordezen gedaan was, en dat het Fort in volle kracht zou blyven tot de aankomst van den Generaal *Koen*, of de eerste Schepen uit de *Molukkes*. Ten *anderen*, dat de Engelschen geen huizen zo na by 't Fort zouden mogen zetten, als voordezen, om alle onheil voor te komen. Ten *derden*, dat geen *Javaanen* of *Chineesen* eenige huizen nader, dan op 20 vadem afstand van 't Fort, zouden mogen bouwen.

Met dit Contract vertrokken de Gezanten wederom naar 't Hof, doch konden op dien dag niemand spreeken; maar des anderen daags geroepen zynde, vonden zy den Koning benevens deszelfs twee Broeders, en eenige Raadsheeren of Edelieden. En na dat hen die punten van 't Contract voorgeleezen en vertaald waren, namen zy 'er genoegen in, en ondertekenden het zelve. Hierop kwamen nog veel andere Edelieden binnen, aan welken 't Contract voorgeleezen wierdt, waarop men terstond alle de witte Vaanen opstak, en groote vreugde bedreef. Vervolgens kwam de *Sabandaar*, om de bedongen penningen en pakken af te haalen, en zy bragten *van den Broek* veel geschenken.

Twee of drie dagen daar na kwam de *Sabandaar*, verzeldt van eenige andere Edelieden, in 't Fort, om *van den Broek* te verzoeken, dat hy, gelyk de voorige Bevelhebbers en Generaals wel gedaan hadden, hem by het afscheid van de Bantamsche Adel, om alle vriendschap te onderhouden, zou komen begroeten. *Van den Broek* vondt veel zwarigheid daarin, en liet deswegen den Raad Vergaderen, die, na alle zyne voorgestelde zwarigheden overwogen te hebben, van oordeel was, dat hy behoorde derwaards te gaan; hy zeide zulks te zullen doen, met byvoeging, dat hy ten Dienste van de Ed. Compagnie geen gevaar ontzag, indien de vrienden het geraaden vonden.

Van den Broek begaf zich dan, verzeldt van *Dr. de Haan*, vyf Soldaaten en een Jonge, met een geschenk naar 't Hof; aldaar komende, wierdt hy, zo als hy wilde gaan zitten, door de *Ja*-

vaanen, tot zyn ongeluk, en tot geluk van de Compagnie, overvallen en gevangen genomen. Want door de listen en laagen, die de *Javaanen* en Engelschen leiden, zouden zy tog de plaats niet hebben konnen houden, tot de aankomst van den Generaal, door dien de Engelschen alreede 16 stukken geschut op het nieuwe Huis geplant hadden. *Van den Broek* wierdt zo gevangen voor den Koning en den Engelschen Generaal gebragt, en met zyn Volk aan handen en voeten aan een blok gesloten. Men dwong hem om daadelyk aan 't Fort te schryven, dat het zelve zich terstond moest overgeeven, of dat zy 't met geweld daar toe dwingen zouden, en alles doodslaan wat 'er in was; welke Brief door een zwarte Jongen aan den Koopman *Houtbraken*, die daags te vooren van *Bantam* gekomen was, in 't Fort gebragt wierdt.

Wy geeven in de volgende Plaat een schets van deze verraderlyke gevangeneeminge.



„ Hier ziet men de Commandeur *van den Broek*, benevens *Dr.* „ *de Haan* en eenige Soldaaten, daar hy door eenige Indiaanen „ gevangen gebragt wordt, voor den Indiäanschen Koning en „ den Engelschen Generaal, die hem willen dwingen tot de O- „ vergave van 't Hollandsche Fort".

De

De voorgemelde Brief in 't Fort gekomen zynde, bemerkte men terstond de verradery van de *Javaanen* en de Engelschen, en men gaf ten antwoord, dat men niet gezind was 't zelve overtegeeven. Des avonds kwam de Koopman *Houtbraken* by *van den Broek*, zeggende, dat hy gezonden was door den *Pangaran* van *Bantam*, om met den Koning te accordeeren. *Van den Broek* begeerde, dat hy terstond wederom naar *Bantam* te rug keeren, en hulp van den *Pangaran* verzoeken zou, op dat die hem in handen kreege tot de aankomst van den Hollandschen Generaal, met bygevoegde beloften van groote vergelding, dewyl het nu tyd voor hem was, om in dit troubel water te visschen.

Des anderen daags kwamen twee Engelschen, die Hollandsch konden, met den *Sabandaar* van den Koning, begeerende andermaal dat die van 't Fort zich overgeeven, of de Kat afbreeken zouden, en dat men hen met een Engelsch Schip zou laaten vertrekken; maar 't antwoord was, dat ze het uiterste wilden afwachten. Ondertusschen bragten de Engelschen al meer en meer geschut aan land, en verblindden den Koning met groote presenten en 't leenen van Geld.

Vervolgens lieten die van 't Fort 2000. Reaalen bieden, voor de verlossing van *Van den Broek*; maar de Koning wilde daar toe niet verstaan, en liet hem in tegendeel, streng gebonden, en met een strop om den hals, door de *Javaanen* en Engelschen op de Wal brengen, regt tegen over de Kat, om het Fort op te eisschen, of dat zy het des anderen daags beschieten, en met geweld inneemen, ook geen mensch in 't leven zouden laaten: doch *van den Broek* gaf zyn volk moed, in plaats van te roepen, dat zy het overgeeven zouden; waar op de *Javaanen* hem achterover trokken, en zo wederom naar 't Hof sleepten in de gevangenis.

Ten zelven tyde schooten de Engelschen pylen in 't Fort, waar aan Brieven gebonden waren, vervuld met schoone Conditiën, indien zy zich wilden overgeeven, zo niet, dat zy onschuldig zouden zyn van 't bloed, dat 'er vergooten wierdt. Ook zondt de Engelsche Generaal een Brief in 't Fort, vervattende: dat men 't zelve met geschut en al wat 'er in was, aan hem zou overgeeven, om alle bloedstortinge te vermyden; met beloften, dat hy ieder een, van welke Natie het ook ware, in 't leven laaten,

en

en voor 't geweld der *Javaanen* verzekeren zou, als mede dat, indien 'er iemand was die in dienst wilde blyven, hy dezelve gagie behouden, en nog twee maanden op hand hebben zou, vermits hy alzo met den Koning overeen gekomen was; begeerende daadelyk antwoord daarop, of dat hy het Kanon zou laaten speelen; doch in gevalle die van 't Fort gezind waren te accordeeren, zouden zy iemand last geeven, waar tegen hy Gyzelaars in de plaats zou zenden.

Hier over hebben die van 't Fort geraadpleegd, en in aanmerking genomen, dat de Koning en de Engelschen zo sterk tegens hen in verbond waren, om 't Fort te vernielen, waar toe ook reeds de Batteryën klaar stonden; en dewyl zy bevonden maar voor eenen dag kruid meer te hebben, en nog in lang geèn onderstand van den Generaal *Koen* konden verwachten; en eindelyk dewyl zy reeds veele zieken hadden, zo besloten zy het verzoek van den Engelschen Generaal toe te staan, en zulke goede condiţiën te bedingen, als 't mogelyk was; te meer, dewyl zy reeds uit een Brief van *Jaques le Fevre* verstaan hadden, dat de Generaal *Koen* liever hadt, dat men 't Fort aan de Engelschen overgave, dan aan de *Javaanen*, zo dat men genoodzaakt was ook zyne Medeburgers te behouden.

Dit antwoord aan den Engelschen Generaal gezonden zynde, zondt deze een Engelsch Koopman in 't Fort, waar tegen Kapitein *Jan van Gorcum*, met volle commissie uitging; doch in de twee eerste byëenkomsten aan 't Hof, kon 't accoord niet getroffen worden, 't welk echter in de derde byëenkomst, op de volgende wyze gesloten wierdt:

„ Dat men, namenlyk 't Fort, volk en ammonitie van Oorlog „ aan de Engelschen, en de Koopmanschappen, contanten en Ju„ weelen aan den Koning zou overleveren; dat de Engelschen „ daar en tegen, den Hollanderen een goed en bekwaam Schip, „ voorzien met twee stukken geschut, 50 Musketten, 20 piek„ ken, een vat Buschkruid, voorts Ankers, Zeilen, Touwen, „ en voor 6 maanden levensmiddelen zouden leveren, en de Ko„ ning 2000 Reaalen van achten in contanten, tot verzekering, „ om van hier, zonder ergens aan te loopen, naar *Cormandel* te „ Zeilen; dat alle Christenen in 't Fort, vrank en vry, met 6200 „ Reaalen, en hunne Bagagie, een dag na de ondertekening van

„ dit

„ dit contract, zich op 't Eiland *Jaccatra* zouden mogen begee- 1618.
„ ven, zonder van de *Javaanen* of iemand anders beschadigd te
„ worden; dat zy, die geen Christenen zyn in 't Fort, uitgezon-
„ dert de *Japanders*, zouden blyven; dat alle de Gevangenen,
„ of die in 't Fort geweer konden voeren, in 9 maanden niet te-
„ gen de Engelschen dienen, maar vervolgens los gelaaten zou-
„ den worden, om zich by de anderen te konnen voegen; dat de
„ Engelschen daarentegen zouden verplicht zyn, om, zo lang de
„ Hollanders op 't Eiland bezig waren met hun Schip toe te rus-
„ ten, twee Engelsche Schepen gereed te houden, om hen voor
„ alle overlast en geweld te bevryden; dat de Engelsche Generaal
„ hun een vryën pas zou verleenen, voor andere Engelsche
„ Schepen, tot dat ze by den Hollandschen Generaal waren; dat,
„ zo lang het Fort niet overgeleverd was, 12 van de voornaam-
„ ste Hollanders zouden uitgaan, waar tegen 4 Engelschen en 4
„ Javaansche *Orankaays* binnen 't Fort zouden komen, doch geen
„ andere *Javaanen* meer, zo lang 'er de Hollanders waren".

Dit Contract wierdt ondertekend door *Wydurk Rama*, Koning van *Jaccatra*, door *Thomas Daal*, Engelsche Generaal, met alle zyne Raaden, en door alle de Officieren van 't Fort.

Nog dien zelven avond, zynde den 1 February 1619., wierdt al 't Zilverwerk van den Generaal *Koen*, aan den Engelschen Generaal overgeleverd; doch men wilde *van den Broek* dien avond nog geen verlof geeven, om naar 't Fort te mogen gaan, waarop des anderen daags een geluk volgde, dat zeer voordeelig was voor de Ed. Compagnie.

Want de *Pangaran* van *Bantam*, verliefd op de groote beloften, die *van den Broek* hem door den Koopman *Houtbraken* hadt laaten doen, en nu bericht ontfangen hebbende van de onderhandeling, wegens de overgave van 't Fort, aan den Koning van *Jaccatra* en de Engelschen, wierdt zeer Jaloers, en zondt zyn *Dommagon* met omtrent twee duizend man naar *Jaccatra*. Deze begaf zich terstond by den Koning, die nergens om dacht, en bragt hem een Brief van den *Pangaran*. In 't overgeeven van denzelven, ziende dat hy weinig volks by zich hadt, trok de *Dommagon* zyn *Krits*, zetten die op de borst van den Koning, en zeide: *Koning geeft uw Ryk over, of gy zyt een dood man.* De Koning hier over ten uitersten verbaast, vondt geen ander middel, dan zyn Ryk

over te geeven, en vertrok vervolgens van daar, met slechts eene Vrouw en zyn Oudsten Zoon, als een verdreven Koning; begeevende zich Landwaards in, en geraakte vervolgens in zulk een geringen Staat, dat hy zelfs met een *Cano* in zee gaan moest om te visschen, tot zyn onderhoud.

De Engelschen, ziende dat hun gantsche Oogmerk dus verydeld, en dat *van den Broek* naar *Bantam* gebragt was, begonnen den moed te verliezen, en verzochten aan de Hollanders, die door dit middel in 't Fort bleeven, verlof, om hun geschut voorby 't Fort weder te mogen inschepen, terwyl 't zelve door die van *Bantam* omcingeld bleef, die hen in schyn van Vriendschap, alle ververschingen lieten toekomen.

Van den Broek inmiddels te *Bantam*, in 't Hof des Konings, gekomen zynde, wierdt aldaar wel onthaald, maar ook in nauwkeurige bewaaringe genomen, op hoop dat de Generaal *Koen* 't Hollandsche Fort aan den *Pangeran* zou overgeeven; hierom was het dat hy het zelve met de *Javaanen* van *Bantam* hadt laaten omringen, en dat deze in schyn zich vrienden van de Hollanders betoonden. Ondertusschen gingen die van 't Fort yverig voort met het zelve te versterken, en gaven het, op den Raad van den Heer *van den Broek*, den naam van BATAVIA, die met groote letters boven de Poort geschreeven wierdt. Zie daar den eersten oorsprong van het thans zo beruchte *Batavia*. Na dat nu de Hollanders 't Fort wel versterkt, en in goede staat gebragt hadden, deeden zy nu en dan uitvallen op de *Javaanen*, die het nog omringden, om ze van daar te verdryven; doch de tyding daar van te *Bantam* komende, liep *van den Broek* groot gevaar van gedood te worden.

Na verloop van eenige weeken verscheen eindelyk de Generaal *Koen*, met eene Vloot van 17 Schepen; uit de *Molukkes* voor *Batavia*, die gantsch niet wel te vreden was, dat men, zonder zyne toestemming, de plaats den naam van *Batavia* gegeeven hadt, en liet denzelven weder uitveegen tot nader order. Des anderen daags liet hy zyn volk landen, bestaande in 12 Vaandels van Soldaaten en Bootsgezellen. Vervolgens, alles vaardig zynde, liet hy de Stad *Jaccatra* aantasten, en veroverde dezelve, zonder veel tegenweer, alleen met verlies van 2 Hollanders en 3 *Javaanen* aan de andere zyde.

Hier-

Hierop liet hy de Stads-Muuren, en huisen van *Jaccatra* ten eenemaal vernielen, en verscheen, 8 dagen daar na, met zyne Vloot voor *Bantam*. Hy zondt ten eersten een boodschapper aan den *Pangeran*, om 't ontslag te verzoeken van *van den Broek* met de zynen, benevens de 70 man van het door de Engelschen genomen Schip, *de Zwarte Leeuw*, welke de *Pangeran* nog in zyne magt hadt; doch deze wees zulks van de hand, en dreigde *van den Broek* met de dood, indien men van dien eisch niet afstondt. Dit niettegenstaande, zondt de Generaal, des anderen daags, wederom twee Persoonen met een Brief aan den *Pangeran*, vervattende, dat, byaldien hy de Gevangenen niet binnen 24 uuren aan boord zondt, men dezelven met geweld, en tot zyn schade, zou komen haalen. Dit gezegde hadt zo veel indruk op zyn gemoed, dat hy terstond 69 man ontsloeg, en den Generaal toezondt, maar hy wilde *van den Broek*, benevens 7 of 8 anderen, volstrekt niet laaten gaan.

De reden, waarom hy *van den Broek* niet wilde ontslaan, verklaarde hy aan hem, op eene schrandere wyze, door een Fabel: „ hy vergeleek hem by een Vogeltje, dat zeker Koning in „ een gouden huisje bewaarde, en dat de beste brokjes van de „ tafel kreeg, en meer andere weldaaden ontfing. 't Vogeltje „ zulks ziende, zeide: Heer Koning, 't is waar, gy doet my veel „ vriendschap, maar wat helpt het my? ik bidde u, dat ik eens „ myne wiekjes mag probeeren, ik beloove daadelyk weder in het „ gouden huisje te komen, en te blyven daar my zo veel goeds ge„ daan wordt. In 't kort de Koning, bewogen door 't menigvuldig „ verzoek, en de schoone beloften, liet het Vogeltje eens uitvlie„ gen; het kwam ook wel wederom, maar geenzints in 't gouden „ huisje: *en*, voegde hy 'er by, *zo zoude het met u ook gaan*, *indien* „ *ik u los liet*.

Doch des anderen daags stelde de *Pangeran*, meer en meer bevreesd wordende, *van den Broek* en de anderen in vryheid, die aan boord gekomen zynde, met de Vloot weder naar *Batavia* stevende, alwaar hy van de Burgers, met veel blyschap over zyne verlossinge, ontfangen wierdt.

Kort daarna wierdt hy weder, als Commandeur over een Vloot Schepen, door den Generaal aangesteld, en naar *Bantam* gezonden, om van daar te haalen, al wat 'er te bekomen was. Aldaar

met de Vloot op de Reede liggende, kwamen veele *Chineesen* overloopen, welken hy alle met een Schip naar *Batavia* zondt, om zich aldaar neder te zetten.

Vervolgens zondt hy, op orde van den Generaal, eene Insinuatie aan den *Pangeran*, die hem des anderen daags liet antwoorden, dat het hem evenveel was, dat zy konden doen wat zy wilden; met byvoeging: *of het nu op zyn gezegde van 't Vogeltje niet uitkwam?*

Eenige dagen daar na begon hy de eerste vyandlykheden tegen die van *Bantam*, en schoot hevig met het Kanon op de Stad, maar zulks was van weinig vrucht, gelyk het gebleven is geduurende vier Maanden, dat hy die Stad ingesloten hieldt.

Ondertusschen hadt hy, geduurende dien tyd, 9 *Javaansche* en *Chineesche Jonken*, 15 *Tingans*, 18 *Vliegers* en 7 *Chineesche Siampans* genomen, ook 49 *Javaanen*, 34 Vrouwen, en 132 *Chineesen* gevangen gekregen; hoewel de meesten vrywillig waren overgeloopen. Wyders hadt hy 12 last Ryst, 8 last Rady, 500 pond Wasch en een menigte van Zwalpen en ander Hout bemagtigd.

Vervolgens met 28 Schepen en Jagten voor *Bantam* op de Reede liggende, liet hy 'er 22 blyven, en zeilde met 6 Schepen uit, om in de Straat *Sunda* op 3 verwacht wordende Engelsche Schepen te passen, waar van wy naderhand 't vervolg zullen melden.



TWEEDE HOOFDSTUK.

Vervattende het vervolg van de Synode; van de Gevangene Heeren, en van eenige andere zaaken; voorgevallen in den Jaare 1619.

Op den tweeden dag dezes jaars 1619 hielden de Gedeputeerden tot de Synode hunne 45ste zitting; waarin echter niet anders verhandeld werd, dan een Brief van de Magistraat van *Bommel* geleezen, die het ontslag van den Predikant *Leo* verzocht, om daar te komen Prediken, 't welk afgeslaagen wierdt; en de President vermaande de Kerkelyke Gemagtigden der Provinciën, hunne bezwaarnissen, aangaande de Leere, gereed te maaken, om ze aan de Synode overteleveren, als die ze eischte; mitsga-

gaders om de Theologische Disputatiën van *Episcopius*, onlangs uitgegeeven, wel in te zien: en eindelyk wierdt gesproken van de Reformatie der Academiën enz.

Des anderen daags, in de volgende zittinge, na dat de Commissarissen uit den Haag wedergekeerd waren, (aan welken de Remonstranten, des morgens vroeg, reeds een geschrift overgeleverd hadden, waar in zy te kennen gaven, dat ze van Consciëntie wegen niet konden bewilligen, in 't gene de Synode van hen begeerde) zo wierden de gedaagde Remonstranten ontboden, welke allen verscheenen, uitgenomen *Isaac Frederiks* en *Hendrik Leo*. Daarop wierdt hen de Resolutie van de Heeren Staaten Generaal, genomen op 't verslag, hun gedaan van 't gene in de Synode gebeurd was, voorgeleezen; eerst in 't Nederduitsch en daarna in 't Latyn, om ze den Uitheemsche Theologanten ook te doen verstaan.

Deze Resolutie vervatte een goedkeuring van alles, wat 'er in de Vergaderinge, door de Commissarissen Politiek, en de Gemagtigden der Kerken, was gedaan, na dat zulks in tegenwoordigheid van den Heere Prince van *Oranje*, en van Graaf *Willem Lodewyk van Nassauw*, Stadhouder van Vriesland, wel en rypelyk overwogen was. Beveelende wyders den Gedaagden, zich te onderwerpen aan alles, wat 'er besloten was en besloten zou worden; met byvoeging, dat, indien de Remonstranten ongehoorzaam bleven, men hen zou oordeelen uit hunne schriften, die ze hadden uitgegeeven, en uit de mondelyke en schriftelyke verklaaringen, die ze in deze en andere Provinciaale Synoden hadden gedaan. Voorts wierdt hen belast binnen *Dordrecht* te blyven, en telkens, als ze in de Vergaderinge geroepen wierden, rondborstig, oprecht en zonder omwegen te antwoorden, 't zy met woorden, of met geschriften, naar 't goedvinden der Commissarissen Politiek, op de vraagen die hen zouden gedaan worden.

Deze Resolutie geleezen zynde, vermaande de President *Bogerman* de Remonstranten, dat zy de billyke beveelen van de hooge Overheid, die zy nu gehoord hadden, als mede de begeerte van de Synode, en van de Heeren Commissarissen, behoorden te gehoorzaamen; en vraagde wyders, of zy de vyf Artikelen, in de Haagsche Conferentie begrepen, voor de hunne erkenden, met byvoeging dat ze in geschrift daarop moesten antwoorden. *Episco-*

pius

pius gaf het volgende antwoord: *alles in de vreeze des Heeren overwoogen, en met ernstige gebeden tot Godt onderzocht hebbende, zo kan ik van myn gemoed niet verwerven, dat ik een anderè manier van handelen zou volgen, dan die in ons laatste antwoord is overgeleverd.* Alle de anderen hielden zich aan dit antwoord, met min of meerder woorden.

De President vraagde hen daarop wederom, of zy staande hielden, *dat het besluit van de volhardende Geloovigen zalig te maaken, het geheele besluit van de Predestinatie ter Zaligheid was, en dat 'er geen andere Predestinatie ter Zaligheid in 't Evangelium was geopenbaard? en dat deze was het fondament van de Zaligheid, en van de zekerheid der Zaligheid?* begeerende dat ieder op zich zelve daarop zou antwoorden. *Episcopius* zeide: dat hy by zyn voorige antwoord bleef, en alle anderen volgden hem daarin.

De President deedt daarop de derde vraag, naamelyk, of dit hun gevoelen was: *dat in het besluit van de Predestinatie, maar begrepen is de verkiezing van de hoedanigheid der genen, die zalig zouden worden; en niet der menschen ter Zaligheid? of dat ze maar was een ordonneringe der hoedanigheid, waar mede de gene, die zalig zal worden, bekleed moet zyn?* Hierop antwoorde Episcopius, dat hy zeide, 't gunt hy te vooren gezegd hadt. Het antwoord van alle de anderen was in deze of diergelyke woorden vervat, en dewyl zy zich dikwils beriepen op 't Geschrift aan de Heeren Commissarissen Polityk overgeleverd, zo begeerden die Heeren, dat het aan de gantsche Vergaderinge zou voorgeleezen worden, gelyk geschiedde.

In dit Geschrift gaven zy te kennen, waarom zy van Conscientie wegen niet konden bewilligen in 't gene de Synode van hen begeerde; toonende zulks met de reden en met de Schriftuur; en tevens bewyzende: „dat het tegen de billykheid aanliep, dat de Synode, die hunne party was, hun zekere paalen wilde stellen, of in 't verdedigen van 't gene zy oordeelden waarheid te zyn, of in 't wederleggen van 't gene zy oordeelden valsch te zyn; dat het een middel was, om over hen te zegepraalen; dat een goede Herder zich niet kan onderwerpen aan voorwaarden, naadeelig aan de waarheid, 't welk noch de Propheeten, noch Jesus-Christus, noch zyne Apostelen ooit gedaan hadden; dat de Staaten zelfs geene wette konden op-

, leg-

„ leggen, die de billykheid en de Conſcientie kwetſten, en dat
„ zy liever alles zouden lyden, dan hunne goede zaak te verraa-
„ den".

Hierop vraagde de Preſident (dewyl zy in de overgeleverde Artikelen, gezegd hadden, dat Godt verkoren hadt met aanzien van voorgaande gehoorzaamheid) *Wat zy door deze gehoorzaamheid verſtonden?* 't welk *Episcopius* beäntwoordde, met te zeggen: dat hy geene oorzaak hadt, om van zyn meeninge te wyken, en dat, zo hy Godt niet vreesde, hy niet doen zoude wat hy deede. De anderen gaven meeſt al te verſtaan, dat zy by hun voorig antwoord bleeven; doch *Poppius* zeide: dat hy nergens in de Schriftuur geleezen hadt, dat het den Predikanten, 't zy alleen of vergaderd, toegelaaten was, zodanig met hunne mede Dienaren te handelen; dat hy de Conſcientie bybragt, maar niemand zyne Conſcientie voldaan hadt. Waarop de Preſident zeide: Dat de gantſche Chriſtenheid zou oordeelen, dat den Predikanten in Godts woord magt gegeeven was, om te vraagen naar 't Gevoelen van hunne mede Dienaaren; dat 'er in de Kerke Godts Opzienders moeſten zyn, die van de Leere en Leven der Leeraaren in de Kerk oordeelden, met bygevoegde vraag: of hy de Discipline, die van Chriſtus en de Apoſtelen ingeſteld was, uit de Kerk begeerde uitgeſlooten te hebben? Dat *Poppius* beantwoordde, met te zeggen: dat men niemand gebieden moeſt, die zyne Conſcientie bybragt, ten ware men alvoorens zyne Conſcientie genoeg gedaan hadt; dat men niet met Autoriteit handelen, maar de Conſciëntie voldoen moeſt. De Preſident betuigde, dat dit antwoord eenigzints hoovaardig was, dat zy zo vry oordeelden van de Beſluiten der Hoog Mog. Heeren Staaten en der Synode, maar niet wilden gedoogen, dat men van hun en van hun doen zoude oordeelen; dat hunne Conſciëntien nu reeds behoorden vergenoegd te zyn, nademaal hun, door 't beſluit van de Synode, vryheid genoeg gegeeven was, niet alleen om hun gevoelen te verdedigen, maar ook om het tegengeſtelde te beſtryden, mits dat men by de billyke bepaaling bleeve; dat de Synode zelve by haare wetten bepaald was; dat het onrecht was, dat zy in de wyze van handelen, geenzints het beſluit der Hooge Overheid, naar hun eigen opgevatte denkbeeld wilden volgen; dat men hen tot nog toe niets

on-

onbillyks afgevorderd hadt, en zy derhalven beter zouden doen, hunne klagten uittestellen, tot dat zulks geschiedde enz. *Poppius* zeide wederom, dat hy redenen voorgesteld hadt, waar van de nakomelingen zouden oordeelen.

Na dat 'er nu verder nog eenige twistredenen over en weder gevoerd waren, zei de President *Bogerman*: dat hy niet begrypen kon, hoe de Remonstranten, die hunne tegenstreevers monstreuse, schrikkelyke en der Godtzaligheid nadeelige Leerstukken te last leiden, dit niet tegenstaande hun de verdraagzaamheid konden aanbieden! Waarop zy ten antwoord gaven, dat de Contra-Remonstranten in dien tyd deze Leerpunten, die hen te last gelegd wierden, scheenen te verwerpen, en 'er over klaagden, dat ze hun toegeschreven wierden, en dat, indien zy die toen voor hun gevoelen erkend hadden, de Remonstranten hun de verdraagzaamheid niet zouden hebben aangeboden, en wel te minder, indien 'er de Schriften van *Piscator* en van zommige anderen ter dier tyd waren geweest.

Vervolgens wierden de Remonstranten nogmaals vermaand, om gehoorzaam te zyn aan de Resolutie der Heeren Staaten Generaal, met byvoeginge, dat ze zonder verlof niet uit de Stad zouden hebben te gaan.

In de volgende Zitting, wierdt *Henricus Leo*, die daags te vooren niet in de Vergadering geweest was, alleen ontboden, en hem 't besluit der Staaten voorgeleezen, ook dezelve vraagen gedaan; hy antwoordde meestal zodanig, als de anderen gedaan hadden, en betuigde, dat hy de Synode niet voor zyn' wettigen Rechter kon erkennen; waarop hem gevraagd wierd, wat hy dan voor Rechters in zyne zaak begeerde? Hy antwoordde, dat, volgens het gevoelen der Remonstranten, de Hooge Overheid de wettige Rechter der Kerkelyke geschillen was; maar dat hy meende, dat dit oordeel meer aan de Kerk behoorde. Dat de Overheid min verdachte Rechters had behooren aan te stellen, dan deze waren. De Commissarissen Politiek vraagden hem, wat 'er aan de Rechters ontbrak? Het antwoord was, dat ze zodanig waren, dat ze voor geen Rechters erkend konden worden, en dat hy twyffelde, of ze wel wettig Gedeputeerd waren. Men toonde hem aan, dat de wettige Rechters niet altyd op de uitzondering van den Verweerder geweigerd konden worden;

worden; dat by deze Kerkelyke Rechters ten overvloede Gecommitteerden gevoegd waren, die naarstig moesten toezien, dat 'er niets onbillyks gedaan wierde. *Leo* wist 'er niet anders op te zeggen, dan dat hy meende, dat 'er geen eenig *Canon*, of Geestelyke Regel was, die gebood, dat de Tegenparty Rechter mogt weezen, en dat de meesten dezer Rechters aldus waren, doordien ze zulks, of met woorden, of met Schriften, getoond hadden. 1619.

De President vraagde daarop, of, dewyl zy de genen, die hun gevoelen nopens deze Verschillen gezegd hadden, als tegenpartyders aanmerkten, de Staaten Generaal ook daar voor te houden waren, om dat ze verklaard hadden, dat ze de Gevoelens der Contraremonstranten hielden voor 't gene, dat met de Gereformeerde Kerken over een kwame? *Leo* verklaarde daarop, dat hem onbekend was, dat de Heeren Staaten zulks hadden verklaard: doch dat, indien zy zeiden, dat het gevoelen en de Leere der Contraremonstranten de Gereformeerde Religie was, hy geen Lidmaat van die Kerke begeerde te weezen, daar die dingen geleerd wierden.

Dit gezegd hebbende, vielen de Geldersche Gedeputeerden hem in de reden, vraagende, waarom hy, indien hy meende, dat de Contraremonstranten zulke dingen leerden, zulks niet in de Geldersche Synode had voorgesteld? aangezien men zulks in dien tyd inzonderheid van hem gevergd had. Hy zeide daarop, dat hun laatste Geschrift niet voorgeleezen was; en toen men hem onder 't oog bragt, dat zy zelfs zulks niet begeerd hadden, om dat het aan de Synode niet eigenlyk geschreeven was; vraagde hy, of dan deze Synode hen vrye magt gaf? en toen hem gezegd wierd, dat die voorlang gegeeven, en hem daarop de Verklaaring van 't besluit voorgeleezen was, zeide hy alleenlyk, dat daarin wel genoegzaame vryheid scheen te zyn, maar dat, wanneer men aan de Verwerping, en 't gevoelen der Contraremonstranten daaromtrent kwam, men hen misschien zou doen zwygen. Verzoekende wyders, dat men zyn overgeleverd geschrift zoude Leezen, het welk geschiedde, en waarin hy te kennen gaf, dat hy liever den Dienst wilde verlaten, dan het oordeel van deze Synode te verwachten, ten waare hy bevond, dat zulks met Gods Woord overeenkwam: en dewyl hy weigerde, verder op de voorgestelde Vraagen te antwoorden, liet men hem vertrekken.

Na eenige Zittingen, waarin over andere zaaken gehandeld was, wierden de Remonstranten, op den 11 January, in de 54 zitting, wederom ontboden. De President verhaalde, wat 'er in de Synode, ten hunnen opzichte, was verhandeld, en begon daarop te vraagen, *of zy de Verklaaring en Verdediging van hun gevoelen, in de Haagsche Conferentie begreepen, nog toestonden?* Hy voegde 'er by, dat de oorzaak dezer vraage niet duister was, aangezien zy voordezen bekend hadden, dat zy zedert dien tyd nog veel geleerd hadden, en niet begeerden, dat uit de voorige schriften van hun gevoelen zou geoordeeld worden. *Episcopius* gevraagd zynde, las zyn antwoord uit een geschrift, behelzende: „dat de Remonstranten gehoopt hadden, dat men acht gegeeven zou hebben op hunne Conscientie, 't gene niet geschied „was; dat zy de Synode geene wetten wilden voorschryven, „maar ook niet allerlei wetten van haar ontfangen; dat zy die „vryheid begeerden, welke de Rechten en Citatiebrieven uitdrukkelyk toelieten; dat zy geen uitvluchten zochten, en geenzints vreesden, dat men uit hunne Confessie Leerpunten zou „trekken, die de eere Godts, en de Zaligheid der menschen nadeelig waren, zo als zy meenden uit het gevoelen der Contraremonstranten te konnen aanwyzen; dat het zo verre daar van daan „was, dat zy uitvluchten zouden zoeken, dat zy bereid waren hun „gevoelen, voor zo veel zy nodig oordeelden, voorteſtellen, te „verklaaren en te verdedigen; dat ze toestonden, wanneer zy hun „gevoelen voorgesteld hadden, dat de Synode, indien zy iets wilde vraagen, zulks mogt doen; dat zy dan op de voorgestelde „Vraagstukken zouden antwoorden, al waren 'er ook duizend, 't „zy mondelyk of schriftelyk, door de gene, die zy 't bekwaamst „daar toe zouden oordeelen.

Hierop gaf *Episcopius* zyn geschrift, 't welk door alle de Gedaagden ondertekend was, aan den President van de Heeren Commissarissen over, waarop de President Bogerman zeide: dat de Synode alle wetten van billykheid, en 't gene hun beloofd was, waargenomen hadt; dat men hen zo dikwils eene behoorlyke vryheid toegelaaten hadt, dat die belofte genoegzaam voor een Eed konde gehouden worden; dat de Synode niet anders begeerde, dan die magt te hebben om dezelve door eerlyke wetten binnen de paalen te houden, indien zy die te buiten gingen. Daarop

op vraagde *Episcopius*, of men hun dan vryheid gaf, om eerst hun gevoelen van de Verkiezing, en dan van de Verwerping te verklaaren en te verdedigen, en voorts 't gevoelen der Contraremonstranten, en der genen, die zy voor rechtzinnig hielden, te wederleggen? zeggende, *indien men ons zulks toelaat, zyn wy gereed om tot de zaak te komen.* De President antwoordde, dat zy nochtans in hun overgeleverd geschrift verklaard hadden, dat zy, indien zy op 't besluit van de Synode ronduit moesten antwoorden, zich aan hun eerste antwoord hielden. Mitsgaders dat zy vryheid begeerden, niet alleen om hun gevoelen te verdedigen, maar ook om dat van anderen, naar hun gelieven, te *exagiteeren* of overtehaalen. Daarop gaven zy allen te gelyk ten antwoord, dat zulks hun oogmerk niet was, en dat zy 't woord *exagiteeren* niet erkenden, en ook niet gebruik hadden: en wanneer veele Leden getuigden, dit woord gehoord te hebben, zeiden zy, dat dit hunne meening niet was, en dat, indien iemand van hun allen 't zelve gebruikt hadt, 't niet billyk was dat zy 't allen zouden moeten ontgelden. *Episcopius* ontkende 't zelve gebruikt te hebben, schoon veele Leden het betuigden van hem gehoord te hebben.

Na dat de President *Bogerman* hen bestraft hadde, om dat ze allen te gelyk spraken, verklaarde hy, dat de Heeren Staaten Generaal, en ook de Synode, hun vryheid hadden gegeeven, niet alleen om hun gevoelen te verdedigen, maar ook om dat van anderen te bestryden, indien zy eenige Godtgeleerden konden opnoemen, die lasterlyke of tegen Godts eere strydende gevoelens hadden voorgestaan. Mitsgaders dat de rechte oorzaak van deze uitvlucht niet was de weigering van behoorlyke vryheid, maar dat ze niet wilden antwoorden, om dat ze de Synode niet wilden erkennen, voor wettige Rechters van hunne zaak. *Episcopius* gaf ten antwoord, dat zulks hunne meening wel was, maar dat het hen niet geöorloofd was hun gevoelen te zeggen.

Bogerman, hen wederom vermaand hebbende, niet langer te aarzelen, vraagde aan *Episcopius* nogmaals, *of hy 't gevoelen, in de Haagsche Conferentie voorgesteld, en verdedigd, voor 't zyne hielt?* Het antwoord was ook weder, dat hy antwoorden zou, wanneer hen de verzochte vryheid toegelaaten wierd. Wydets gevraagd, *of hy de Leere, in 't Geschrift tegen die van Walcheren voorgesteld, voor*

de zyne bielt? zeide hy dat hy niet voortgaan kon, ten ware men eerst hun overgeleverd Geschrift beantwoordde.

De Raadsheer *van den Honart*, die eerst uit den Haag gekomen was, en zitting onder de Commissarissen Polityk genomen hadt, zeide: dat men lang genoeg over die zaak gehandeld hadt; en dat geduurig 't zelfde te zeggen, niet anders was dan uitvlucht te zoeken; dat tot behoorlyk onderzoek van de zaak hen geen vryheid geweigerd zou worden; dat de Heeren Gedeputeerden beloofden te maaken, dat hun noch plaats noch tyd, om hunne zaak ten vollen te verhandelen, zoude ontbreken, en vervolgens drong hy de Remonstranten aan, om tot de Onderhandeling over te gaan. *Episcopius* gaf ten antwoord, dat de Remonstranten niets meer begeerden, dan tot een wettelyke Onderhandeling te komen; maar dat de Synode daar toe niet wilde verstaan, dewyl hen daar toe de nodige vryheid niet vergund wierdt: en hy voegde 'er by, dat ze op de vraagen van den President zouden antwoorden, zo men hen toestond eerst hunne gevoelens te verklaaren.

Het blykt niet onduister, dat de geheele twist daarop uit kwam, om te weeten wat men eerst doen moest; hierom zeide de President, dat de Remonstranten wilden beginnen met hun gevoelen te verklaaren, en dat de Synode gevoeglyker vondt, dat zy moesten antwoorden op de vraage, die men hen te doen hadt: maar *Episcopius* zeide; dat ze om de order niet wilden twisten. Indien men hun de begeerde vryheid toestond, dat men hen de Vraagpunten dan maar zoude overgeeven, waarop zy zouden antwoorden; en dat, om te toonen dat het hen om de order niet te doen ware, zy de antwoorden in hunne verklaaringe inlyven, of daar by voegen zouden, en eersdaags met de verklaaring over 't Eerste Artikel, *dat gereed was*, aan de Synode overleveren. Doch de President *Bogerman* oordeelde, dat de Remonstranten te veel wilden bedingen, en begeerde dat ze op de Vraagpunten zouden antwoorden, zonder dezelven in Geschrift te hebben; zeggende, dat de Liefde geen kwaad vermoeden heeft, dat zy alles goeds van de Synode moesten verhoopen, en, zo zy oordeelden dat hunne vryheid te vooren te veel besnoeid was, dat hy nu klaar genoeg sprak, dat men zyn zeggen wel konde begrypen, en dat zy daar mede te vreden moesten weezen. 't Gene de Liefde ons ge-

gebied, hernam *Episcopius*, dat vorderdt zy ook van de Synode. Gy hebt ook van ons geen kwaad te vermoeden, maar alles goeds te vertrouwen en te verwachten. Daarop wilde de President de Remonstranten ondervraagen; maar zy bleeven by de weigering van te antwoorden, zich wederom beroepende op de verzochte vryheid, zo dat men ze liet vertrekken.

Na 't vertrek der Remonstranten, wierdt in omvraag gebragt, wat men verder doen zoude, aangezien de Remonstranten bleeven by de weigering van op de vraagen te antwoorden, en of 't niet beter ware, alle andere omstandigheden voorby te gaan, en dezelven uit hunne Schriften te beöordeelen. Doch de Commissarissen Polityk waren van gevoelen, dat men zulks moest uitstellen tot de volgende zitting des nademiddags, waarop ook de Uitheemsche Theologanten verzocht wierden, hun gevoelen als dan mondeling of Schriftelyk te zeggen.

De gemelde zitting begonnen zynde, las men eerst het gevoelen der Uitheemschen, die meestal van oordeel waren, dat men den Remonstranten hun verzoek moest toestaan, en dat men hen de Vraagpunten schriftelyk moest overgeeven: maar by meerderheid van stemmen wierdt goedgevonden, dat men, ziende dat de Remonstranten hartnekkig by hunne weigering bleeven, hen in dit stuk niet meer vraagen of vermaanen, maar in 't onderzoek van de zaak voortgaan zou, en zich houden aan de Ordonantie van de Staaten Generaal, en uit hunne schriften, zo gemeene als byzondere, hunne Leere onderzoeken.

De Remonstranten hierop binnen gekomen zynde, wierdt hen deze Resolutie voorgeleezen, met byvoeging, dat men hen echter tyd van beraad gaf, tot den 14 January. Zy verzochten Copy van deze Resolutie. De Commissarissen gaven ten antwoord, dat hun geen Copy konde gegeeven worden, maar dat hen wel toegelaaten wierdt om het nog ettelyke maalen te hooren leezen, gelyk onderscheidenlyk geschiedde. Voorts bevolen de Heeren Commissarissen, dewyl *Episcopius* voor den middag gezegd hadt, dat ze een nader verklaaring van 't eerste Artikel gereed hadden, dat zy dan 't gunt zy vaardig hadden aan de Synode zouden overleveren. *Episcopius* ontkende dat hy gezeid hadt, dat ze vaardig waren, maar wel dat ze haast vaardig zouden zyn. De President vermaande hem, dat hy niet ontkennen moest, 't gene men van hem

hem Uitdrukkelyk hadt gehoord, doch hy bleef by de ontkenning, waar over men hem beschuldigde van een tweede logen.

In de volgende zitting des morgens wierden eenige andere zaaken verhandeld, en des nademiddags waren de Commissarissen Politiek alleen vergaderd, en lieten de Remonstranten ontbieden. Zy handelden met dezelven over de vryheid die ze van de Synode verzochten, en over de gehoorzaamheid die ze aan de Overheid schuldig waren; hun vermaanende, dat ze hunne zaak, die ze voorstonden, aan 't gezag der Synode onderwerpen, en doen moesten 't gunt de Staaten Generaal bevolen hadden, in plaats van zich geduurig op hunne Conscientie te beroepen, als of die niet toeliet te doen 't gene men van hun vorderde. De Remonstranten verdedigden zich deswegen, en zeiden wederom, *dat ze alles liever wilden lyden*, dan daar toe overtegaan. Dit gezegde mishaagde den Commissarissen, dewyl 't eene beschuldiging scheen, als of zy de Consciëntien wilden dwingen; doch de Remonstranten verschoonden zich daaromtrent, zeggende: dat zy 't zo niet verstonden, maar te kennen wilden geeven, dat ze alles liever wilden lyden, dan hun geweeten te kwetzen.

Vervolgens leverden zy een geschrift aan de Heeren Commissarissen over, van dezen inhoude: *wy voegen by onze voorige antwoorden en aanbiedingen, die wy aangeboden, en in Geschriften overgeleverd hebben, den 29 December laatstleden, en den 11 January, dat we gereed zyn op de vraagen, die de Eerwaarde President voorgesteld heeft en ook voortaan kunnen voorgesteld worden op ieder der vyf Artikelen, duidelyk en volstrektelyk te antwoorden, en onze antwoorden mitsgaders onze verklaaring op yder Artikel, gelyk wy ze te vooren voorgesteld en overgeleverd hebben, binnen een behoorlyken tyd der Synode over te leveren.*

Doch dewyl in deze woorden eenige dubbeldzinnigheid scheen te schuilen, aangezien zy zich weder beriepen op hun antwoord van den 29 December, zo hebben de Heeren Commissarissen een Ontwerp opgesteld, en aan de Remonstranten overgegeeven om het te ondertekenen, zynde aldus:

Wy ondergeschreeven verklaaren, dat wy bereid zyn op de Vraagstukken, die de Eerwaarde President ons voorgehouden heeft, en vervolgens nog voorhouden zal, uit de bekende vyf Artikelen en de zwaarigheden daar uit ontstaan, duidelyk en volstrektelyk, by geschrifte of mondeling,

naar

naar gelegenheid der zaaken, te antwoorden, en onze antwoorden mitsgaders onze Verklaaringen en gevoelen, binnen een behoorlyken tyd der Synode ter hand te stellen.

De Remonstranten hadden eerst veel tegen deze ondertekening, maar eindelyk deeden zy zulks, met byvoeging van de volgende woorden:

Op dat het blyke, dat wy, aangaande de orde, niet twisten, zo ondertekenen wy het voorgaande besluit; met die voorwaarde, dat ons de overige Conditiën, in ons antwoord, den 29 December overgeleverd, uitgedrukt, niet geweigerd worden.

Van dit alles deeden de Commissarissen, in de 57ste zitting van den 14 January, verslag aan de Vergadering, met verzoek, dat dezelve haar gevoelen daar over zou verklaaren, en tevens of den Remonstranten niet genoeg gedaan was. De President *Bogerman* antwoorde, dat 'er onder de Conditiën, die de Remonstranten den 29 December hadden verzocht, de voornaamste was, dat ze de Synode altyd voor hunne party zouden houden, zo dat ze met de eene hand scheenen te geeven, 't gunt zy met de andere terug namen. Hierop begon hy de omvraage aan de Synode te doen, en de Uitheemsche Theologanten, die te vooren van andere gedachten geweest, en gemeend hadden, dat men hen de vraagen, die men doen zoude, behoorde ter hand te stellen, waren nu gantsch anders van gedachten, zeggende: dat men uit hun laatste antwoord kon opmaaken, dat zy door hunne twyfelagtige beloften bedrogen waren, en men hen derhalven moest laaten vaaren en wegzenden, als geen hoop ziende hen van zin te doen veranderen; dat men ze weder in de Synode ontbieden, en hen zulks zou te kennen geeven in korte woorden, om geen nieuwe twisreden te veroorzaaken; en dat men de orde van handelen, in 't besluit der Heeren Staaten Generaal voorgeschreeven, in 't onderzoeken van die zaak moest volgen. Hierop wilde de President de Inlandsche Theologanten vraagen, maar de Heeren Commissarissen begeerden, dat men de Remonstranten ten eersten binnen roepen, en voor 't laatste vraagen zou, of zy het besluit der Staaten Generaal en van de Synode wilden opvolgen dan niet?

De Remonstranten dan binnen geroepen zynde, zo deedt de President hen de voorgemelde vraag, begeerende, dat ze enkel met *ja* of *neen* zouden antwoorden. Doch zy boden de Vergadering

ring een Geschrift aan, waarin zy zeiden, dat ook die vraag beantwoord was, en verzochten het zelve te mogen leezen. De President zulks niet willende toelaaten, bleef by zyn voorigen eisch. *Episcopius* zeide, dat het antwoord in hun Geschrift stondt, en dat in een vryë Synode altoos toegelaaten was, in Geschrift te antwoorden. Eindelyk gaven de Heeren Commissarissen bevel, dat het Geschrift hun zou overgegeeven worden, en men liet de Remonstranten buiten staan.

Dit Geschrift vervatte niet anders dan eene Verklaaring van hun gevoelen over 't eerste Artikel, met eene Voorrede, waarin zy de reden zeiden, waarom zy zich aan de Resolutie der Synode niet konden onderwerpen, en by hun voorig verzoek bleeven volharden. Men las deze voorrede, en liet vervolgens de Remonstranten weder binnen staan, die hoofd voor hoofd gevraagd wierden, of zy by het antwoord, in die Voorrede vervat, bleven? zy riepen alle te gelyk *ja*: waarop de President *Bogerman* beval, dat ze dan die voorrede zouden ondertekenen. Zy zeiden, dat ze de Verklaaring, die 'er opvolgde, hadden ondertekend; doch hy begeerde, dat ze ook de Voorrede ondertekenen zouden, gelyk geschiedde.

Vermits zy nu ook onder anderen daarin gezegd hadden, dat ze verheugd waren, met te verneemen, dat veele voortreffelyke Uitheemsche Theologanten hunne advyzen, in Geschrift overgeleverd, en hun verzoek niet ten eenemaal verworpen hadden; zo gaf de President hen te kennen, dat ze van de Toehoorders konden verstaan, dat die zelve Uitheemsche Theologanten by hunne laatste advyzen duidlyk verklaard hadden, dat ze door de eerste Verklaaring der Remonstranten bedrogen waren geweest, dewelke zy, doordien ze daarin scheenen te wyken van die onbepaalde Vryheid, volgens de Christelyke Liefde meenden oprecht te weezen; maar nu bespeurden, dat ze in het zelve verzoek volharden, en voortgingen in hunne gewoonlyke hardnekkigheid, hen derhalve onwaardig oordeelden, om langer in de Synode gehoord te worden enz.

Vervolgens gaf de President *Bogerman* den Remonstranten hun afscheid. Dit afscheid vinden wy op tweederleie wyze by de Schryvers geboekt; en dewyl de onzydigheid ons Plan van beschryving dezer Staatkundige Historie is, zullen wy het zelve, met verzoek van verschooning aan onze Leezers, indien 't hen verveelen mogt, tweezins hier plaatzen.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1619.

De Remonstrantsche Schryvers oordeelen dit Afscheid wat hard, en zeggen, dat het ongevoeglyk was, zelfs volgens 't oordeel van verscheiden in de Vergadering zittende Leden, door dien de President zich, onder anderen, daarin dus liet hooren:

„De Synode had met alle zagtzinnigheid, vriendelykheid, „verdraagzaamheid en langkmoedigheid, rondelyk, oprechtelyk „en eenvoudiglyk met hun gehandeld tot dien tyd toe; maar zy „hadden tegen die zagtmoedigheid der Synode niet anders gesteld, dan loosheden, bedriegeryen en leugenen. Zy zeiden „in hun laatste Schrift, dat ze wilden op dien voet voortgaan, „op welken zy begonnen hadden; doch zy hadden begonnen „met leugenen, en eindigden ook met leugenen. *Episcopius* had „de handeling met een leugen begonnen, en had ze met een leugen beslooten.

„Godt, een behoeder en bewaarder zyner Kerke zynde, zag, „kende en merkte hunne kunsten en bedriegeryen, waarmede zy „de Synode hadden gezocht te bedriegen; hy kende ook de oprechtheid en de hartelyke genegenheid der Synode, die hy aanzien, en hunne boosheid wreeken zou, dewyl hunne handelingen vol waren van loosheden, listen, bedriegeryen en bespottingen.

„Op dat dan de Eerw. Synode, naar de wille en meening van „de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal gerustelyk en vreedzaam zou mogen voortvaaren in 't onderzoeken en oordeelen „van de Leere, 't welk tot nog toe door hunne tegenwoordigheid „niet had konnen geschieden, zo wierden zy mitsdezen ontslagen en heen gezonden, en wel met dien tytel en getuigenis, „dat ze met leugens begonnen hebbende, met leugens hadden „geëindigd.

„Ondertusschen wanneer de Synode hen wederom van doen „had, zou zy 't hun laaten weeten. Waar by de Synode goedgevonden had dit nog te doen, dewyl hunne hardnekkigheid en „ongehoorzaamheid zeer groot en veelvuldig was, dat de Synode „dezelve de gantsche Christenheid zou bekend maaken; en zy moesten weeten, dat het de Synode ook niet zou ontbreeken aan „geestelyke Wapenen, waarmede zy die groote hardnekkigheid

„ en ongehoorzaamheid te zyner tyd straffen en bedwingen, als
„ mede deze rechtvaardige bestraffing wel verdedigen zou'.

Voorts zou hy op een heerschende wyze en met verontwaardiging tot hen gezegd hebben: *gy moogt wel gaan, gaat maar weg.*

Doch van de andere zyde word de Afscheidgeeving van den President op deze wyze beschreeven:

„ Dat 'er onder hun waren, die een getrouw historisch verhaal
„ hadden opgesteld, waarin aangeweezen wierdt, dat zy [Re-
„ monstranten] van 't begin van hun aankomst, tot op dezen dag,
„ zodanige wyze van doen gebruikt hadden; dat de voornaamste
„ oorzaak dezer hartnekkigheid was, dat zy, gelyk ze in 't voor-
„ gaande verklaard hadden, de Synode niet voor wettig Rechter
„ dezer verschillen, maar voor hunne tegenparty hielden, en der-
„ halven van 't begin af geprotesteerd hadden; dat ze de overge-
„ leverde Artikelen niet geschreeven hadden, zo als de Synode
„ begeerde; dat ze de billyke besluiten, zo van de Heeren Com-
„ missarissen Polityk, als van de Synode, menigmaal veracht had-
„ den, wanneer hun belast wierdt, op de Vraagstukken der Sy-
„ node hun gevoelen te verklaaren, 't welk zy dikwils geweigerd
„ hadden, ten waare men hun een onbepaalde vryheid toeliet,
„ die niet volgens de behoorlyke wetten der Synode, maar naar
„ hun eigen believen geschikt moest zyn, en die de Synode hen
„ niet konde toelaaten; dat ze door deze opgevatte gelegenheid
„ de Synode lang hadden opgehouden, schoon hen door de Hee-
„ ren Commissarissen, en door de Resolutie van hunne Hoog Mog.
„ belast was daar van af te staan.

„ Dat ze eindelyk, nader geperst zynde, niet zo zeer op die
„ vryheid scheenen te willen staan, als op de orde, of ze name-
„ lyk eerst zouden antwoorden op de Vraagstukken, dan liever
„ hunne verklaaring overleveren; dat om die reden zommige
„ Uitheemsche Theologanten, en ook de Gecommitteerden, ge-
„ hoopt hadden, dat ze eens tot de tegenwoordige zaak zouden
„ hebben gekomen; dat welgemelde Heeren Gecommitteerden
„ verklaard hadden, met veele drangreden geärbeid te hebben,
„ om hen tot hunnen schuldigen plicht te brengen, maar dat zy
„ de voorwaarden van de onbepaalde vryheid, eertyds voorgesla-
„ gen, altoos wederom op het tapyt gebragt hadden, waar door
„ zy merkelyk de schuldige gehoorzaamheid aan de Ed. Heeren

„ Com-

" Commissarissen Polityk, en aan de Synode hadden geweigerd;
" dat ze niet anders dan bedrog en leugenen tegen beider billyk-
" en zachtmoedigheid hadden gesteld, zo dat zelf een der Uit-
" heemsche Theologanten openlyk hadt gezegd, dat ze eindigden
" gelyk ze begonnen hadden; dat ze met leugens en bedrog had-
" den begonnen, en met leugens en bedrog ook eindigden, en
" dat men ze met deze lof zou heen zenden.

" Want dat *Episcopius*, gelyk hy in 't begin van deze Actie ont-
" kend had een ander Exemplaar van zyne Oratie te hebben,
" schoon 't naderhand bleek dat hy 'er twee hadt, ook alzo in de
" laatste Sessie wederom ontkende gezegd te hebben, dat ze be-
" reid waren de Verklaaring over 't eerste Artikel over te gee-
" ven, schoon hy 't echter uitdrukkelyk gezegd, en met uitge-
" strekte hand het geschrift getoond hadt.

" Dat Godt, die de harten doorziet, alle die treken zag, en de
" Oprechtheid der Synode wel kende, die geduldig langen tyd
" hunne gehoorzaamheid verwacht, en voor hen Gode gebeden
" hadt, dat ze anders mogten handelen; maar dat al hun doen
" altoos vol treken, bedrog en bedriegeryen was geweest, en zy
" derhalven oorzaak waren, dat de Synode, met haare begon-
" nen handelinge niet hadt konnen voortgaan, noch stil en zon-
" der beroerte met hen handelen, ter oorzaak hunner tegenwoor-
" digheid, en dat ze daarom uit de Synode weggezonden wier-
" den; dat, vermits zy tegen de bevelen en besluiten van de hoo-
" ge Overheid zo wel, als tegen die der Synode, hardnekkig ge-
" bleeven waren, de Synode zulks aan de gantsche Christenheid
" zou bekend maaken; dat haar geen geestelyke Wapenen zou-
" den ontbreeken, om dezelve te straffen, en dat 'er te zyner tyd
" eene rechtvaardige *Censure* tegen hen in 't werk gesteld zoude
" worden, waar aan de Synode niet twyffelde, of de gantsche
" Christenheid zou de billykheid daar van erkennen".

Schoon nu de inhoud dezer beide Afscheidsreden genoegzaam overeenkomt, zyn de uitdrukkingen, als gezegd is, min of meer verschillende. Hoe 't zy, dit is zeker, dat *Episcopius* in 't uitgaan zeide: *Hierop zullen wy met onzen Zaligmaaker Jesus Christus zwygen, die eenmaal van ons bedrog en leugenen zal oordeelen.* Waarop men zegt, dat de President zou geäntwoord hebben: *Gy hebt genoeg gezegt.* Van de anderen beriepen zich zommigen, by 't

uitgaan, op het Oordeel Godts, alwaar de genen, die nu als Rechters zaten, als dan zouden ſtaan om geöordeeld te worden, enz. Ondertuſſchen geboden de Heeren Commiſſariſſen, dat ze niet zonder Conſent uit de Stad zouden gaan.

Wy hebben in een onzer voorigen een ſchets gegeeven van de komſt der Remonſtranten in de Vergadering der Synode, en nu verbeelden wy in de volgende Plaat hun afſcheid en uitgang.



„ Deze Plaat vertoont de Zaal, waarin de Commiſſariſſen Poli-
„ tyk, benevens de Kerkelyke Gemagtigden tot de Synodale
„ Vergadering, aan de Tafel zitten, alwaar de Preſident *Boger-*
„ *man* ſtaande den Remonſtranten, hun afſcheid geeft, en weg
„ zend, die daar op de deur uitgaan".

Zommige Schryvers zeggen, dat deze afſcheidgeeving aan de Remonſtranten verſcheiden Leden der Vergadering, ook andere Contraremonſtranten, wat te hard en te ſcherp is voorgekomen; dat inzonderheid de Engelſchen daar veel tegen hadden; ten welken einde zy bybrengen eenige Brieven, geſchreeven door de Theologanten *Hales* en *Balcanqual*, aan den Engelſchen Gezant *Carleton*, en van dezen aan den Aartsbiſſchop van *Cantelberg*. *Hales*

zou

zou aan gemelden Engelschen Gezant aldus geschreeven hebben: „ de uitheemsche Theologanten verstonden dat men met „ hun onbillyk handelde, ten minste op eene indirecte wyze; „ want als aan de gantsche Synode was voorgesteld, dat ze haar „ oordeel zou geeven over 't gedrag der Remonstranten, zo „ wierden de Inlandschen niet eens gevraagd; waar door al de „ haatelykheid van dit werk op de uitheemschen wierdt geworpen. „ Daar in tegendeel als dergelyke vraage eenige dagen te „ vooren was voorgesteld, en de uitheemschen een gunstige „ Oordeel hadden gegeeven over de Remonstranten, zo hadden „ de Inlandschen heftig op hen uitgevaaren, en tegen 't oor„ deel der uitheemschen een harde Resolutie genomen; zo dat „ men niet veel acht gaf op 't oordeel der uitheemschen, dan „ alleen, als zy stemden, zo als 't de Inlandsche begeerden".

En *Balcanqual* hadt aan den Gezant *Carleton* aldus geschreeven: „ Wat aangaat de Inlandsche Theologanten, die zyn te„ gen de Remonstranten zo heftig ingenomen, dat ik vrees dat „ onze gemaatigdheid hun zal mishaagen. Nopens de ontslaa„ ging der Remonstranten, ik hoope dat ik zonder uw Excellen„ ties misnoegen mag zeggen, dat ze zodanig is geweest, dat „ de Synode daar door een groote schande op zich heeft gehaald. „ Op Vrydag den 11. January, toen de Remonstranten schee„ nen toe te geeven, mogten de uitheemsche Theologanten niet „ worden gehoord, welke stemden dat men hen in de Synode „ moest houden. Men kan niet ontkennen, dat de trek, die „ men hun speelde, al te kennelyk en te tastelyk is geweest. „ Want de Commissarissen hadden hunne Resolutie van de Re„ monstranten weg te zenden, al by zich in geschrift, eer dat „ ze in de Synode kwamen; en niet te min vraagden ze ons „ oordeel, hoopende dat het met hunne Resolutie zou overeen„ komen. Maar dit anders uitvallende, hebben zy, zonder zich „ eens te bedenken, of verder te overleggen, eene Resolutie „ afgekondigd, die ze al geschreeven mede bragten, toen ze in „ de Synode kwamen. Op Maandag den 24 als men de laatste „ Acte van der Remonstranten ongelooflyke hartnekkigheid had„ de opgeleezen, stemden de uitheemsche Theologanten in te„ gendeel dat men hen zou ontslaan; doch niemand gaf bitte„ rer vonnis, dan *Steinius*, Professor te *Cassel*, en na dat alleen

„ de

„ de ſtemmen der genen, die niet boven 't derde deel der Syno-
„ de uitmaakten, gevraagd waren, wierden de Remonſtranten
„ binnen geroepen, en men belaſte hun heen te gaan, met zul-
„ ke ſcherpe en bulderende reden, dat ik twyffel, of uw Ex-
„ cell. heeft dit met geen kleine ſmerte gehoord. Wat my be-
„ langt, ik beken openlyk, dat ik dapper ontſteld ben, zo me-
„ nigmaal als ik 'er aan denke. Want indien de Remonſtranten
„ in hunne ſchriften der Waereld bekend maakten, dat het
„ vonnis, door den Preſident tegens hen uitgeſproken, niet is
„ geweeſt het vonnis der gantſche Synode, zy zouden niet lie-
„ gen". enz.

Eindelyk zou de Gezant *Carleton*, ſchoon hy zeer tegen de Remonſtranten was, in een brief aan den Aartsbiſſchop van *Cantelberg*, zich aldus uitgedrukt hebben: „ Al de Waereld mis-
„ pryſt die ruwe en onbeleefde manier, waarop de Preſident
„ *Bogerman* hen heeft weggezonden; alhoewel zy dezen ſmaad
„ waardig waren, zo verreiſchte nochtans de plaats, en de oor-
„ zaak der byëenkomſt, een andere manier van handelen, die
„ dezelve kragt en uitſlag konde hebben, en minder te beris-
„ pen ware geweeſt. Maar die zaak is nu niet meer in haar ge-
„ heel, en kan niet worden herſteld, dan met groot ongemak.
„ Zy moeten nu voortgaan, en hunnen handel ſchikken, zo ze
„ beſt kunnen, en aan Godt de uitkomſt beveelen".

Na dat dan de Remonſtranten heen gezonden waren, wierden de Heeren van *Brederode* en *Muys van Holy*, Commiſſariſſen Polityk, benevens de Aſſeſſor *Faukelius* en de Scriba *Hommius*, naar den Haag gezonden, om aan de Staaten Generaal verſlag te doen van 't gunt 'er geſchied was, en hunne toeſtemming daarop te verzoeken, die zy ook verkregen; en waarin de Staaten den Gedaagden ook geboden, binnen *Dordrecht* te blyven, tot dat de Commiſſariſſen of de Synode het anders geboden.

De Remonſtranten ſtelden vervolgens ook een geſchrift op, ter beäntwoordinge van 't harde affcheid, door den Preſident hen gegeeven, en zonden 't zelve aan de Synode. Ter zelver tyd wierden zy ontboden by de Heeren Commiſſariſſen in hunne Vergadering, alwaar hen de gemelde Reſolutie van de Staaten Generaal wierdt voorgelezen, waarna zy wederom twee andere geſchriften opſtelden, ter verdediging van hun gedrag; 't eene aan

aan de Staaten Generaal, en 't andere aan den Prins van *Oranje*, welke in den *Haag* wierden overgeleverd. 1619.

In eenige volgende Zittingen der Synode, wierden de handelingen van eenige voorige Zittingen herleezen, en voorts besloten, dat ieder Collegie van de Synode, dat is, de Theologanten van elke Natie, zich zouden begeeven tot het onderzoek, van de schriften der Remonstranten, en dat men een begin zou maaken met het eerste Artikel, en dus voortgaan.

Terwyl men daar mede bezig was, wierden de Remonstranten nogmaals by de Commissarissen Polityk ontboden, en hen belast, om binnen 14 dagen aan de President van gemelde Heeren over te leveren, 't gene zy nog, ter verdediging der Vyf Artikelen, te zeggen hadden, 't Eerste van welke zy op den 7 February in een wydloopig geschrift overleverden, waarop het tweede volgde; en den 15 van dien Maand gaven zy hunne verklaaring over 't 3, 4 en 5de Artikel aan de Heeren Commissarissen, die 'er over klaagden, dat ze zo wydloopig waren. Maar zy gaven ten antwoord, dat ze het niet korter hadden konnen maaken, zonder hunne zaak te kort te doen.

Na dat de Artikelen in de Synode onderzocht, en veel andere zaaken, aldaar verhandeld waren, zo waren ook op den 6 Maart de oordeelen van die byzondere Collegiën of Natiën over de Vyf Artikelen gereed, en dezelve wierden van Zitting tot Zitting voorgeleezen, 't welk duurde tot den 21. Maart, zynde de 125. Zitting, waarna vervolgens de *Canones* van ieder Artikel, opgesteld, geleezen en goedgekeurd zynde, door alle de Leden van de Synode ondertekend wierden.

Dus alles op den 23. April volbragt zynde, wierdt op den 24. de Sententie der Synode, over de Remonstranten, opgeleezen, dewelke van den volgenden inhoud was.

„ Aangezien dan door Gods genade, tot hier toe de waarheid verklaard en bevestigd is, de dooling verworpen en veroordeeld, en de onbillyke lasteringen afgeweerd zyn: zo is 't, dat deze *Synode* van *Dordrecht* (welke zorge haar voorts nog overig is) ernstelyk op 't allerhoogste, en volgens de authoriteit, die zy uit Godts woord over alle de Leden van haare Kerken heeft, in den naame Christi bidt, vermaandt, verplicht en belast, allen en een iegelyk, zo Dienaars des Goddelyken woords,

 als

als Professoren, Rectoren en Meesters van de Academiën en Schoolen, in de Vereenigde Nederlanden, ja, allen in 't gemeen, den welken, of de zorge der Zielen, of de onderwyzing der jeugd bevolen is, dat zy, laatende vaaren de Vyf bekende Artikelen van de *Remonstranten*, die op de eene zyde niet anders dan schuilhoeken van dwaalingen zyn, deze gezonde Leere der heilzaamer Waarheid, die uit de allerzuiverste fonteine des Goddelyken woords voortgebragt is, oprecht en ongeschend, na hun vermogen en ampt bewaaren, dezelve den volke en jeugd getrouwelyk en voorzichtiglyk voordraagen en uitleggen, en het zeer lieflyk en profytelyk gebruik van dien, beide in leven en sterven, naerstiglyk verklaaren; dat zy de genen, die uit de kudde verdwaald zyn, die anders gevoelen, en door nieuwigheid der opinien weggerukt zyn, door de klaarheid der Waarheid zagtmoedig onderwyzen, of Godt hen 't eeniger tyd bekeering gave, om de waarheid te bekennen, op dat ze tot beter verstand gebragt zynde, met eenen geest, mond, geloove en liefde, tot de Kerke Gods en gemeenschap der Heiligen, zouden mogen wederkeeren, en alzo ten laatsten de wonde der Kerke worde geheeld, en alle de Leden van dien een hart en eene ziel mogen zyn in den Heere.

„ Doch nademaal zommigen, die van ons uitgegaan zyn onder den tytel van *Remonstranten*, (welken naam van *Remonstranten*, als ook van *Contraremonstranten*, de Synode oordeelt, dat in eeuwige vergeeting behoord gebragt te worden) door eigen bedryf en raad, en met onwettige wyzen van doen, met schendinge van de discipline en de orde der Kerke, en verachting der vermaaningen, en 't oordeel hunner Medebroederen, de zeer bloeiende en in Geloove en Liefde vereenigde Kerken van Nederland, in deze stukken der Leere zeer zwaarlyk en zorgelyk hebben beroerd, schadelyke en oude dwaalingen wederom te voorschyn gebragt, en nieuwe gesmeedt, dezelve openlyk en heimelyk, met monde en schriften onder 't volk gestrooid, en op het heftigste voorgestaan; de Leere, die tot hiertoe in de Kerken was aangenomen, met lasteringen en ongeschikte smaadredenen zonder maate bezwaard, en alles alom met ergernissen, oneenigheden, ontrustingen en beroeringen der Conscientiën vervuld; welke zwaare zonden tegen 't Geloof, Liefde, goede Zeden,

den, eenigheid en vrede der Kerken, nademaal ze in geen mensch met recht konnen gedoogd worden, en in Kerkendienaaren met zwaare bestraffingen, ten allen tyde in de Kerken gebruikt, noodzaakelyk moeten gestraft worden:

„ Zo is 't, dat de Synode, na de aanroepinge van de H. Naame Godts, uit zyn woord genoegzaam onderricht zynde, van de magt, welke haar toekomt, volgende ook de voetstappen van alle wettelyke zo oude als nieuwe *Synoden*, en versterkt zynde met de authoriteit der Hoog. Mog. Heeren Staaten Generaal, verklaardt en oordeeldt, dat die Kerkendienaaren, welke zich gedraagen hebben als Aanleiders der Partyschappen in de Kerk, en Leeraars der dwaalinge, schuldig en overtuid zyn van vervalschinge der Religie, verbreking van de eenigheid der Kerke, en van eene zeer groote gegeevene ergernisse; byzonderlyk die tot deze *Synode* geciteerd zyn geweest, doch daar en boven van onverdraagelyke hartnekkigheid tegen de Resolutie van de Hooge Overheid, in deze Synode gepubliceerd, en zelfs tegen deze Eerwaarde *Synode*. Ter welker oorzaake de *Synode* ten eerste den voorsz. Geciteerde Persoonen alle Kerkelyke Diensten ontzeidt, dezelven van hunne ampten afsteld, en ook de Academische Bedieningen onwaardig oordeeldt, ter tyd toe, dat zy, door eene ernstige bekeeringe, die met woorden, werken en contrarie betrachtingen genoegzaam beweezen worden, der Kerke genoeg doen, met dezelve waarlyk en ten vollen zullen verzoenen, en tot derzelver gemeenschap wederom aangenomen worden. 't Welke wy, tot hun best, en tot vreugde der gantsche Kerk, van harte in *Christo*, onzen Heere, wenschen.

„ Maar omtrent de anderen, van welken de kennis tot deze *Nationaale Synode* niet is gekomen, beveeldt zy, na de gewoonlyke orde, aan de Provinciaale Synoden, Classen en Kerkenraaden, die met alle naarstigheid zullen zorgen, dat de Kerke tegenwoordiglyk geene schade lydt, noch in het toekomende te vreezen heeft; invoegen nochtans dat zy den genen, die deze doolingen aanhangen en volgen, door den geest der voorzichtigheid recht onderscheiden; de hartnekkige Roepers, en Aanrichters van zamenrottingen en beroertens zullen zy, zonder uitstel, van hunne Diensten in Kerken en Schoolen, die tot hunne kennisse en zorge behooren, afzetten; ten welken einde zy vermaand wor-

 den,

den, zonder uitstel, naar 't ontfangen van 't Oordeel dezer *Synode Nationaal*, de toestemming der Hooge Overheid daar toe verkreegen hebbende, zamen te komen, op dat het kwaad, door eenige vertraginge, niet toeneemt en versterkt worde. Doch die uit zwakheid, en door de verdorvenheid der tyden gevallen zyn, of verrukt, en die mogelyk over zaaken van kleine aangelegenheid twyffelen, of ook anders gevoelen, echter stil, zedig, onstraffelyk van Leven zyn, en zich leerzaam aanstellen, die zullen zy met alle zagtmoedigheid, plichten der Liefde, en lydzaamheid, tot een oprechte en volmaakte Eendracht met de Kerke zoeken te brengen; doch in dier voegen, dat zy zich met vlyt wachten, niemand tot den H. Dienst der Kerke toetelaaten, die de Leere, in deze *Synodaale* besluiten verklaard, weigerd te ondertekenen en te Leeren; als mede niemand in dezelve Diensten te behouden, door wiens merkelyk verschil en oneenigheid in de Leere, welke met een zo groote eenstemmigheid in deze *Synode* is bevestigd, dezelve gekrenkt en de eendrachtigheid der Kerken Dienaaren, en de rust der Kerke wederom gestoord mogt worden.

„ Daarenboven vermaandt deze Eerwaardige *Synode* alle Kerkelyke Vergaderingen zeer ernstig, eene naarstige wacht te houden over de kudden, die haar bevolen zyn; dat ze zich by tyds stellen tegens alle nieuwigheden, die in de Kerke zouden konnen insluipen, en dezelve als onkruid uit des Heeren Akker uitroeien; dat ze een waakzaam oog houden op de Schoolen en derzelver Leeraaren, op dat uit de byzondere gevoelens, en kwaade meeningen, die der Jeugd zouden konnen ingeplant worden, niet wederom eenig nieuw verderf voor de Kerk en de Republyk veroorzaakt worde.

„ Eindelyk, gelyk de Synode de Doorl. en Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal van de Vereenigde Nederlanden, eerbiediglyk dankt, voor dat hunne Hoog Mog. den bedroefde en vervallende zaaken der Kerke, in een zo nodigen en bekwaamen tyd, door middel van deze *Synode*, goedertierenlyk zyn te hulpe gekomen, de Vroome en getrouwe Dienstknechten Gods, in hunne bescherminge hebben genomen, het pand van alle zegeningen en der Goddelyke tegenwoordigheid, namelyk, de waarheid van Gods woord, in de plaatzen van hun gebied, heiliglyk en Godtvruch-

vruchtiglyk gehandhaafd, en noch moeite noch kosten gespaard hebben, om zulk een groot werk te bevorderen en te volbrengen; voor welke voortreffelyke weldaaden zy denzelven uit gantscher harte overvloedige vergeldingen, geestelyke en tydelyke, zo in 't gemeen als byzonder, van den Heere toewenschen; ook bidt zy dezelve zeer goedgunstige Heeren ernstelyk en ootmoediglyk, dat hunne Hoog Mog. deze heilzaame Leer, die door de Synode getrouwelyk, volgens 't woord Godts, en de overeenstemminge der Gereformeerde Kerken, verklaard is, alleen in hunne Landen in 't openbaar gelieven te doen leeraaren, alle de opryzende ketteryen en doolingen weeren, de ongeruste en oproerige geesten bedwingen, zich ook voortaan, als waare en goedertierende Voesterheeren en Beschermens der Kerke, voortvaaren te vertoonen, de Sententie wegens de voornoemde persoonen, volgens 't recht der Kerke, door de wetten dezer Landen bevestigd, onderhouden, en de Synodaale besluiten, door hun Authoriteit, vast en geduuriglyk in acht doen neemen".

Deze Sententie wierdt goedgekeurd en geäpprobeerd door de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal, gelyk blykt uit de volgende Approbatie.

„ De Staaten Generaal der vereenigde Nederlanden, allen den genen, die deze zullen zien of leezen, *Salut*. Alzo wy tot wegneeminge der droevige en schadelyke geschillen en misverstanden, die zedert eenige Jaaren herwaards, tot groot nadeel van 't Land en ontrustinge van de Kerk, over de vyf bewuste Artikelen der Christelyke Leere, en 't aankleeven van dien, zyn opgerezen, volgende de orde in Godes Kerke, en zelfs in de Nederlanden voormaals gebruikelyk, goed gevonden hebben, binnen de Stad *Dordrecht*, een *Synode Nationaal* van alle de Kerken dezer Landen te doen vergaderen. En om de voorsz. Synode tot meerder dienst van 't Land te doen vieren, zo hebben wy tot dezelve, met groote moeite en onkosten, verzocht en verkreegen, veele voortreffelyke, hooggeleerde, en vermaarde Uitheemsche Theologanten van de Gereformeerde Kerken, gelyk uit de ondertekeningen der Decreeten achter ieder Artikel van de voornoemde Synode te zien is; hebbende daarenboven, om de goede orde, onze Gedeputeerden, uit de respective Provinciën Gecommitteerd: op dat alles aldaar, in de vreeze Godts, en in goeden orde, volgens

den

den regel van 't H. woord Godts, en onze goede meening, mogt verhandeld worden. En de voorfz. Synode nu door Godts genade, met zo groote eenftemmigheid van allen, en een iegelyk, zo wel Uitlanfche als Inlandfche, van de vyf voornoemde Artikelen, en derzelver Leeraars geöordeeld, en, met ons voorweeten en toeftemminge, op den 6 May laatfleden, de Decreeten en de hier voorftaande Sententie, verkondigd heeft:

„ Zo is 't, dat wy, om de vruchten van dit groot en heilig werk, dergelyke nooit voor dezen van den beginne der Reformatie gezien zynde, de Kerken dezer Landen te doen genieten, en niets meer ter harte neemende dan de eer van Godts heiligen Naam, de behoudenis en voortplantinge van de waare Geref. Chriftelyke Religie (zynde 't fondement van den welftand, en den band van de eenigheid der Vereenigde Nederlanden) mitsgaders de eenigheid, ruft en vrede der Kerken, als ook de behoudenis van de eenigheid der Kerken dezer Landen, met alle de Uitlandfche Geref. Kerken, van dewelken wy ons hebben konnen, noch behooren aftezonderen: 't voorfz. oordeel en Sententie der Synode gezien, verftaan, rypelyk geëxamineerd en overwogen hebbende, dezelve volkomenlyk in alles hebben goedgekeurd, beveftigd en geratificeerd, goedkeuren, beveftigen en ratificeeren dezelve mits dezen, willende en ftatueerende, dat geene andere Leere, aangaande de voorfz. Leerpunten, in de Kerken dezer Landen zal worden geleerd of gedreeven, als die, welke met het voornoemde oordeel conform is. Ordonneerende en beveelende dienvolgende alle Kerkelyke Vergaderingen, Kerken-Dienaaren, Profesforen en Doctoren in de H. Godtgeleerdheid, Regenten van Collegiën, en voorts allen en een iegelyk, dien dit eenigzints concerneeren of aangaan mag, zich in 't oeffenen hunner Dienften en Bedieningen, getrouwelyk en oprechtelyk, in alles, hier na te reguleeren en gedraagen.

„ En ten einde onze goede intentie in dezen volkomenlyk en alom zal worden nagekomen, gebieden en beveelen wy die Staaten, Stadhouderen, Gecommitteerde Raaden en Gedeputeerde Staaten van de refpective Provinciën, van *Gelderland*, en 't Graaffchap *Zutphen*, *Holland en West Vriesland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Vriesland*, *Overyssel*, Stad *Groningen en Ommelanden*, en allen Officieren, Rechteren en Jufticieren, 't Oordeel der voorgemelde Sy-

no-

node, met het achtervolg van dien, te onderhouden, en te doen onderhouden, zonder diesaangaande iets strydigs te doen, of gedoogen door iemand gedaan te worden in eenige maniere, want wy zulks tot vorderinge van Godts eer, welstand van den Staat dezer Landen, mitsgaders tot rust en vrede der Kerken verstaan te behooren".

In de volgende Zittingen wierden verscheiden byzondere zaaken verhandeld. Onderanderen wierden de opgegeeven Leerstukken van de gebroeders *Geysteranus*, waar van we te vooren gesproken hebben, na dat ze in de Vergadering onderzocht en overwogen waren, met toestemminge der Commissarissen Polityk, veroordeeld, als vervattende, onder den schyn van de vyf Artikelen der Remonstranten, verscheide *Sociniaansche* en andere valsche stellingen, en men ontsloeg hun van hunnen dienst. Men las 't gevoelen van *Petrus du Moulin*, Predikant der Kerke te *Parys*, over de vyf Artikelen der Remonstranten, en men keurde 't zelve goed, als volmaakt overeenkomende met de Leere der Gereformeerde Kerken, en men liet hem plechtig bedanken. Men las de *Nederlandsche Confessie*, bestaande in 37 Artikelen, en voorts de *Heidelbergsche Cathechismus*, en ze wierden beiden goedgekeurd. Men veroordeelde *Coenraad Vorstius*, en deszelfs Leere enz. Eindelyk alles verricht zynde, wierden op den 6 May de *Canones* of Grondregels der Synode geleezen in de groote Kerk te *Dordrecht*, onder een zeer groote toeloop van allerhande Toehoorders.

Dit gedaan zynde, wierden de Leden der Synode, door de Heeren Commissarissen der Staaten Generaal, op een treffelyke Maaltyd onthaald, en ieder met een *Medaille*, die ten dien einde geslaagen was, beschonken.

Eindelyk heeft de Heer *Martinus Gregorius*, een der Commissarissen Polityk, die de Synode hadt geopend, dezelve ook wederom, met een openbaare Dankzegging, geslooten op den 9 May, in de Honderd Vierenvyftigste of laatste Zitting. Wy zullen, ten besluite van deze Synode, dezelve dankzegging van den Heere *Gregorius*, vervattende tevens een soort van gebed, hier laaten volgen. Zy luidt aldus:

Eerwaardige, Achtbaare en Hooggeleerde.

„Waarachtelyk en Godtzaliglyk heeft iemand, wie het weezen mag, gezegd: *Idòn terma ten charin didou Theô*, dat is, *Wanneer*

gy 't einde ziet, zo geeft Gode dank. In den naame dan der Nederlandsche Natie, slaan wy onze oogen en handen na den Hemel, en danken ten hoogsten, uit den diepsten grond onzer herten, U, Godt Vader, die ons geschaapen hebt, U, Jesus-Christus, Zoone Godts, die ons met uw dierbaar bloed verlost hebt, U, H. Geest, die ons door uwe kragt hebt levendig gemaakt en geheiligd, als den alleen eenigen en onsterfelyken Godt, dat gy in 't midden van de verschillende gemoederen der Inlandschen, in deze langduurige beroerte ook over de waarheid der Leere, in uw Woord geöpenbaard, uwe Kerken tot een ernstige en wettelyke betrachtinge uwes Woords, in deze Synode hebt willen opwekken, en de zelve zo genadig gezegend en bestierdt hebt, dat eindelyk door een eendrachtige en overeenstemmende Sententie, uwe waarheid, ô Godt! gered is geworden van de dwaaling en Tuimelgeest, die de Herders van uw volk dus lang bezeten, en uwe Kerke zo zwaar benauwd en schier ten onder gebragt hadde: dat gy deze uwe Kerke weder gebragt hebt op den weg uwer waarheid, welke daar in gelegen is, dat gy 't wel behaagen van uwen onverdienden wille, in onze roepinge, in en door uwen Zoone, in en door den dood Christi, onzes Zaligmakers, door 't geloove, alleen door uwe krachtige genade, zonder onzen wille, ons hebt getoond, en tot deze levendige, blyde en zekere hoope ons hebt opgerigt, 't welk ons in dit Leven ook van te vooren doet gevoelen, dat wy hier namaals, in uw huis, ô Heere, in uw huis eeuwiglyk zullen woonen.

„ Niet ons, Heere, maar uwen naame geeven wy deze eere, den welken wy ook met gantsch dankbaaren herte deze verlossing toeschryven. O Herder Israëls, hoor toch, wil uwen Wynstok, dien gy in deze Provinciën geplant hebt, voortaan genadiglyk bewaaren, omzet denzelven met eenen sterken muur, bekleedt hem met eene nieuwe heininge, op dat 'er 't wilde Zwyn niet wederom inkome en denzelven verwoeste. Wy zyn van uw aangezicht en van uw Woord afgeweeken, en derhalve geworden tot een smaad onzer nagebuuren, en tot een spot onzer vyanden. Maar gy, ô Godt, keerdt weder tot ons, ja! gy zyt wedergekeerdt. Want gy hebt van uwen heiligen berg Sion ons aangezien, en uw aanschyn over ons doen lichten, en zyn behouden, op dat wy zouden leeven. Maar laat ons leeven waardiglyk der roepinge, waar mede gy ons geroepen hebt.

„ Der-

„ Derhalven zal ons herte u een nieuw lied voorbrengen, en 1619.
wy zullen uw lofzingen in de Vergaderinge der Heiligen, in 't midden uwer gemeente. O! Godt onze hoope, sterkte en onze rechter hand, doet voortaan wel aan Sion naar uwen wille, regt op de muuren Jerusalems, grondvest en bevestigd door 't soudeerzel van uw woord en geest, dit lichaam der Kerke en des Nederlandschen volks, dat ze allen te zaamen U met een harte en met een' mond aanbidden, en dat alle geslachten U grootmaaken van eeuwigheid tot eeuwigheid. Amen.

„ Voorts gy, Eerwaarde, Achtbaare en Hooggeleerde Uitheemsche Theologanten, wy hebben bevel van de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal van de Vereenigde Nederlandsche Provinciën, Onze gebiedende Heeren, uwe Eerwaardens, alle en een ieder derzelven in 't byzonder, ten hoogsten te bedanken, dat gy deze 6 Maanden lang, en nog langer, met zo veel arbeids, zorgvuldigheid en duurzaamheid, door uwe geleerde, vlytige en Godtzalige Advyzen en Raad deze Nationaale Synode hebt bygestaan, en wel in de gewichtigste zaaken en verschillen, die deze Nederlandsche Kerke zo verscheidenlyk en jammerlyk dus lang hebben gedrukt: dat gy den wensch, en de Godtzaalige begeertens hunner Hoog Mog. hebt voldaan, dewelke daar toe alleen hebben getracht, dat beiden, en de zuivere Godtsdienst, en de oeffening der oprechte Religie, in deze Provinciën van de Voorouders ontfangen, openlyk gestaaft, bewaard en tot de nakomelingen overgezonden zoude worden.

„ Deze betoonde bereidwilligheid, deze Dienst, deze weldaad zullen onze Doorl. Heeren, de Hoog Mog. Staaten Generaal, tegens de Majt. des grootmagtigsten Konings van Groot-Brittanje, tegens de Doorluchtstigste Hoogheden des Keurvorsten van den Paltz, Stadhouder des Ryks, en des Landgraafs van Hessen; tegen de E. M. Magistraaten en Cantons van Zwitzerland, de Ed. Wetterauwsche, de Ed. Achtbaare Magistraaten van Geneve, Bremen en Embden, met alle gewillige diensten, plichten en Officiën, indien niet te vergelyken, nochtans ieder gelegenheid, zich presenteerende, dankbaarlyk zoeken te verschuldigen. En dezelve Hoog Mog. Heeren Staaten verzoeken, door hunne tegenwoordige Gecommitteerden, dat gy lieden aan zyne Koninglyke Majt., aan hunne Hoogheden, Edelheden en Mogende

Heeren den tegenwoordigen ſtand dezer Kerke, mitsgaders ook der Republyk, ten beſte gelieven te recommandeeren, en hun te kennen geeven, dat de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal niets liever wenſchen dan met der daad te mogen betoonen en bewyzen, dat deze Deputatiën van uwe Edelens, alle te zamen, en van een ieder derzelver in 't byzonder, denzelve Staaten eerlyk, en den Nederlandſchen Staat heilzaam en aangenaam zyn geweeſt.

„ En op dat gy, uwe Edelens zelve, tegenwoordig deze wydloopige mildaadigheid en genegenheid van hun Hoog Mog. moogt ervaaren, zo willen wy uwer Edelens gebeden hebben, dat het dezelven believe, alle te zamen, op een gezetten dag, in 's Gravenhaage te verſchynen, om in de Vergadering van hnn Hoog Mog. van hun zelve, uwe Demiſſiebrieven te ontfangen. Het welke, gemerkt wy achten, dat zonder omweg geſchieden kan, en deze reize niet buitens wegs weezen zal, wy vertrouwen, dat wy ligtelyk van uwe Edelens zullen verwerven".

De Preſident *Bogerman* voegde 'er vervolgens nog eene wydloopige redenvoering by, met zegeningen over hun allen, die als gemagtigden in deze Vergadering waren gezonden, en beſloot zyne redenvoering met de volgende woorden:

„ De Heere wille daarenboven uit Sion zegenen den Grootmagtigſten Koning van Groot-Brittanje, den Keurvorſtelyke Palts Grave en den Landgrave van Heſſen, den Heeren en Magiſtraaten van Zurich, Bern, Bazel, Schafhuizen, den Graven de Naſſauwſche Wetterauwſche Heeren, den Magiſtraaten en Heeren van Geneve, Bremen en Embden. De Heere zegene de Volkeren van dezen, voornamelyk de Kerken en Schoolen, die onder hunne Vleugelen bloeien, en in ruſte zitten. De Heere zegene, zegge ik, hun allen te zamen, met de Zaligheid, vrede en blyſchap zynes volks.

„ Dezelve, onze barmhertige Godt, wille ons allen te zamen, hoewel wy zeer haaſt naar den lichaame zullen geſcheiden worden, altyd bewaaren tot den laatſten adem toe vereenigd, naar de gemoederen, ſtudiën en dienſten in dat heilige en ſchoone accoord, van alle en een ieder, en in der waarheid, die, uit Godts Woord, in deze Synode is verklaard en afgekondigd, ook in liefde, gebeden en begeerten, tot dat wy alle te zamen in die Hemel-

melsche en Gelukzalige Synode overgevoerd worden, en aldaar met alle uitverkorenen de eeuwige rufte en heerlykheid genieten, en zonder ooit gescheiden te worden, met den Heere blyven. Amen, ja! Amen".

Hierop, na dat een ieder der Uitheemsche Theologanten, zyne genegenheid tot deze Nederlandsche Kerke, wydloopig en breedvoerig, betuigd, en voorts met genegen harte zyne diensten dezelve had aangeboden, zyn ze allen met dankbaarheid en handgeevingen, tot bewys van broederlyke gemeenschap, en met onderlinge omhelzingen, niet zonder traanen te storten, vertrokken.

Zie daar in een kort begrip al het gene de Synode betreft, en den uitslag der gedaagde Remonstranten zo wel, als van alle de anderen hunner deelgenooten in de veroordeelde Stellingen. Ondertusschen hadden de Gedagvaarde Remonstranten, na het eindigen der Synode, nog geen afscheid gekreegen; maar zy wierden ten zelven dage, toen de *Canones* der Synode geleezen waren, by de Commissarissen Polityk ontboden, als wanneer hen de orde van de Staaten Generaal, mitsgaders het bovengemelde Vonnis van de Synode, wierd voorgeleezen, en tevens uit naam van gemelde Staaten belast, binnen *Dordrecht* te blyven tot nader orde. Na de Leezing van 't Synodale Vonnis zou *Episcopius* onder anderen gezegd hebben: *Wy danken Godt en onzen Heere Jesus Christus, dat hy ons waardig oordeelt om zyner waarheids wille deze versmaadheid te lyden. Wy hebben in goeder Conscïëntie gewandeld, en ons gevoelen uit Gods Woord voorgesteld oprechtelyk en vrymoediglyk., en zyn 'er ook wel in gerust. Wy weeten van wien en waarom ons dit geschied. Het komt ons van onze formeele partyen, als de Heeren wel weeten. Het geschied om de Waarheid, die naar de Godzaligheid is, die wy hebben verdedigd*, enz.

Eenige dagen daar na wierden zy andermaal ontboden by de Heeren Commissarissen, welken de Staaten Generaal nog drie anderen, uit den *Haag*, toegezonden hadden, waarop den Remonstramten gevraagd wierdt: „of zy, dewyl ze door de Nationaale „Synode waren afgezet, gezind waren zich evenwel nog te ge„draagen als Predikanten, dan of ze als particuliere Burgers, on„der de gehoorzaamheid van hunne Overheid voortaan wilden „leeven, zonder eenige Bedieningen te doen aan groote of kleine

„ Vergaderingen van hunne gezindheid'? Daar de Commissarissen nog byvoegden, *dat de Staaten den genen, die zich aldus stil wilden gedraagen, een eerlyk onderhoud zouden toevoegen.* De Predikant *Henricus Leo* alleen beloofde zulks te doen; doch de andere gaven te kennen, dat ze zulks niet konden belooven.

Na dat de Remonstranten nu nog eenige Weeken te *Dordrecht* vertoeft hadden, en begeerig waren, om van dat arrest ontslaagen te weezen, besloten zy deswegen een verzoekschrift by de Staaten Generaal in te leveren; 't welk den 18 Juny geschiedde, waarop zy orde kreegen, om den 2 July in den *Haag* te komen. Aldaar gekomen zynde, wierdt hun door de Staaten Generaal verzocht, de volgende Acte te tekenen:

„ Ik onderschreven beloove en verklaare mits dezen, in goe„ de Conscientie en oprechtelyk, dat ik my van nu af en voor„ taan zal onthouden van alle Kerkelyke diensten en bedieningen, „ en wat daar van afhangen mag, in 't heimelyk of in 't open„ baar, directelyk of indirectelyk, zo wel in als buiten de Ste„ den, Dorpen en Plaatzen der Vereenigde Provinciën, en 't „ ressort van dien, maar dat ik my burgerlyk in alle zedigheid „ en stilligheid, als een particulier ingezeten, zal gedraagen, en „ dat ik de bevelen van de Overigheid zal gehoorzaamen".

De voorgemelde Predikant *Leo* ondertekende deze Acte, doch alle de andere weigerden zulks, voorgeevende, dat zy zich in Conscientie tot deze ondertekening bezwaard vonden.

Hierop wierdt, ten zelven dage, een Plakaat, van wegens de Staaten Generaal, afgekondigd, waarin alle Godtsdienstige Vergaderingen der Remonstranten verboden wierden, op zekere boetens, te weeten, de openbaare Vergaderingen: waar tegen een iegelyk vrygelaaten wierdt, om voor zyn eigen huisgezin, in stilte, zonder byëenkomst van anderen, te mogen voorleezen, zingen, vermaanen en vrye oeffening doen, om aldus de zodanigen de vryheid van Consciëntie te doen genieten, die tot nog toe in deze Landen gehandhaaft was.

Twee dagen daarna wierden zy wederom in de Vergadering der Staaten Generaal ontboden, en hoofd voor hoofd gevraagd, of zy by hunne weigering bleeven? en toen zy zulks met *ja* beäntwoordden, wierdt hun een Resolutie van de Staaten voorgeleezen, waarin zy, na een verwyt van hunne ongehoorzaamheid,

wier-

wierden gevonnist, om, door zeker Boden van Staat, buiten de Provinciën gebragt te worden, met verbod van 'er weder in te komen, ten zy dat ze de voorgemelde Acte ondertekenden. Dit Vonnis geleezen zynde, liet de President der Staaten Generaal een Deurwaarden roepen, om hun wegtebrengen, met byvoeging, dat de Heeren 't verdere daar toe zouden bezorgen.

De Gedaagden verzochten Copy van deze Resolutie, welke hen beloofd wierdt. Hierop nam *Episcopius* 't woord, en zeide uit aller naam: „ Myne Heeren, schoon wy weeten, dat het na een gesproken Vonnis te laat is om veel te zeggen, moeten we nochtans kortelyk, met verlof van uwe Hoog Mog. zeggen, dat ons dit alles buiten schuld wordt aangedaan; want wy zyn onschuldig aan de misdaad, die ons opgelegd wordt, dat wy de besluiten van 't Synode en uwer Hoog Mog. Resolutiën ongehoorzaam zyn geweest, daar aan zyn wy voor den Heere onschuldig, door dien wy, eer die besluiten genomen waren, de Synode gewaarschouwd hebben, dat wy dezelven niet zouden konnen nakomen, en wy hebben ook de redenen, waarom wy 'er Conscientie van maakten, Schriftelyk aan uwe Hoog Mog. Gecommitteerden overgegeeven, en in de Synode voldoening daarop verzocht, dewelke men ons heeft geweigerd; derhalven konden wy, zo lang die redenen ons niet wierden benomen, niet anders doen, dan wy gedaan hebben, zonder ons zwaar te bezondigen. Betreffende de handelingen, eerst met de Gecommitteerden van uwe Hoog. Mog., en daarna met uwe Hoog Mog. zelfs, nopens de beloften, die wy moesten doen, van ons ten eenemaal van alle Kerkelyke bedieningen te onthouden, en ten dien einde de Acte van stilstand te ondertekenen, daarop hebben wy redenen gegeeven, waarom wy zulks van Consciëntie wegen niet konden doen. Wy hoopten, dat men onze Consciëntien met onderrichtinge, hierin zou trachten te voldoen, maar dit is niet geschiedt, men zeide alleenlyk, dat men met ons niet begeerde te disputeeren. Zo konnen wy niet anders doen, dan wy gedaan hebben, en in dezen gehandeld met eene goede en oprechte Consciëntie voor den Heere. Doch, dat men ons hier over beveeldt ten Lande uit te gaan, en verbiedt daar weder in te komen, bekennen wy dat ons vreemd dunkt, en onverwacht voorkomt, als

„ niet weetende zulks verdiendt te hebben; dewyl wy geroepen
„ zyn tot een vrye Synode, en men ons dikwils vrygeleide be-
„ loofd heeft, als mede dat niemand, om 't gunt in de Synode
„ zou worden verhandeld, tot voorstand van zyne zaak, ergens
„ mede bezwaard zou worden. Hierop hebben wy ons verlaa-
„ ten. In tegendeel zyn wy niet alleen tot in de 8ste Maand
„ uit onze huizen gehouden, maar worden nu daarenboven ten
„ Lande uitgezet, om dat wy niet doen, 't gene wy begrypen
„ met eene goede Consciëntie niet te kunnen bestaan. Dewyl
„ 't evenwel uwe Hoog Mog. zo verstaan, moeten wy geduld
„ neemen, en Gode de zaak beveelen. De Heere, dien wy die-
„ nen, zal aan genen dage Rechter zyn tusschen uwe Hoog
„ Mog. en ons".

Op dit gezegde, schoon wat scherp uitgedrukt, wierdt geen antwoord gegeeven, maar men liet de Remonstranten in een byzondere Kamer brengen, alwaar kort daarna een Deurwaarder kwam, om hen te vraagen, waar heen zy wilden buiten 's Lands gebragt zyn? Zy gaven ten antwoord, dat ze eenige tyd nodig hadden, om zich tot het vertrek vaardig te maaken, verzoekende dat hun zulks vergunt mogt worden, zo niet, en indien men hun volstrek wilden uitvoeren, dat men hen dan zou brengen, waar men wilde, als konnende zo schielyk geen plaats verkiezen.

De Deurwaarder dit antwoord in de Vergadering van hun Hoog. Mog. gebragt hebbende, kwam wederom, zeggende: dat ze eenige uit de hunnen by de Staaten zouden zenden, om uit aller naam voortedraagen 't gene zy te zeggen hadden. Zy zonden *Niëllius* en *Dwingloo*, welke eenige dagen tyd verzochten, om in hunne huizen te mogen gaan, en order op hunne zaaken te stellen, met verzekering van te zullen wederkomen, daar men hen zou bescheiden; dat ze geloofden dat men hen ten minste tyd moest geeven, om zich tot de reis buiten 's Lands van teergeld te voorzien, dewyl zy elders moesten leeven, en dat zy zich tegen deze overvallende nood niet hadden verzorgt. Na eenige andere redenwisselingen over en weder, zou de Heer *Pauw* tot hen gezegd hebben: dat ze niet moesten denken, dat
„ de Staaten niet verstaan hadden, 't gunt *Episcopius* zo stoutelyk
„ hadt gezegd, al hadden zy gezweegen; dat het den Heeren

Staa-

„ Staaten toekwam zorg te draagen voor zo veel duizend zielen, „ die zy door hunne Leer verleidden, waar aan wat meer gelegen was als aan de Familiën der Remonstranten'. Ook zou *Muys van Holy* eindelyk gezegd hebben: „ dat ze tot geen vrye „ Synode waren geroepen, noch hun vrygeleide was gegeeven, „ maar dat hun alleen was vergunt, hun gevoelen vryelyk te „ mogen voorstellen, verklaaren en verdedigen in de Synode.

Na dat hierop nog eenige andere redenen gewisseld waren, liet men hen weder in de voorige Kamer gaan, alwaar kort daarna een Deurwaarder hun kwam aanzeggen, dat de Heeren Staaten bleeven by hunne Resolutie, en dat de Remonstranten, indien zy wilden belooven dat elk tegen den Avond in zyn Logement zou gaan, zonder met iemand raad te pleegen, en den volgenden morgen ten 4 uuren gereed zyn om uitgevoerd te worden, zo mogten zy vertrekken, en zich beraaden, waar elk gebragt wilde zyn. Zy gaven ten antwoord, dat ze niemand by zich zouden haalen, maar datze de genen, die van zelfs kwamen, niet af konden wyzen; daarop gingen zy des Avonds naar hun Logement, alwaar de Staaten Generaal hen ook nog dien Avond hunne daggelden lieten betaalen.

Dit geld wierdt hun toegeteld in Ryksdaalders, waar by zeker Schryver als iets zonderlings aanmerkt, dat 'er onder die Ryksdaalders, welken aan *Episcopius* wierden gegeeven, by geval een was, geslaagen in 't Land van *Bronswyk*, op welke aan de eene zyde de Waarheid stondt uitgebeeld, om welker hoofd van boven dit opschrift was: *Veritas vincit omnia* [*de waarheid overwindt alles.*] Onder haare voeten vertreedt ze twee beelden; boven 't eene stondt *Calumnia* [*laster*] boven 't andere *Mendacium* [*logen*]. Op de andere zyde stondt met groote Letters; *Rectè faciendo, neminem timeas,* (*wel doende, vreest niemand.*) Wyders zegt de zelve Schryver, dat *Episcopius*, op 't zien van dit stuk, gantsch ontroerd was, en geloofd hadt, dat dit een uitwerkzel der Goddelyke voorzienigheid was, om hem te vertroosten en te versterken; en dat hy dezen Ryksdaalder, tot een gedachtenis, met een gouden rand liet omzetten.

Den volgenden morgen, zynde den 6 July, wanneer de Gedaagden gereed waren tot de reis, kwam 'er een Deurwaarder, die hun ieder nog vyftig guldens tot reisgeld, en tevens Copy van 't vonnis bragt; en na dat ze vervolgens gezegd hadden, waar

ze

ze gebragt wilden zyn, kwamen de Wagens voor hun Logement, en zy vertrokken om 9 uuren, vooreerst naar *Waalwyk* in Braband, alwaar, wy hen zullen laaten.

Terwyl al 't gene, hier vorens gemeld, tusschen de Synode en Remonstranten voorviel, zyn 'er hier en daar nog verscheide dingen, zo van byzondere zaaken, als den Remonstranten betreffende, gebeurdt; die wy hierop zullen laaten volgen.

Geduurende de Zittingen van de Synode, kwam 'er een zeker Persoon van *Bergen* in Henegouwen, te *Dordrecht*; brengende de tyding, dat aldaar zeker Jesuit gepredikt, en onder anderen gezegd hadt: dat 'er in Holland een Synode by de Ketters gehouden wierdt, en dat de Duivel, aldaar in de Vergadering gekoomen zynde, den Bisschop, die uit Engeland tot deze Synode gezonden was, uit de Vergadering gerukt en weggevoerd hadt, 't welk alle de aanweezende Predikanten, en andere, zo Polityke als Kerkelyke Persoonen, gezien hadden; met byvoeging, dat ook de President en de Assessoren van den Duivel opgenomen, in de hoogte gevoerd, en in stukken nedergeworpen waren, en dat hy expres te *Dort* gekomen was, om te zien of zulks waar was.

Men bragt hem in de Synode, alwaar hy den Engelschen Bisschop, zo wel als de President en Assessoren, voor oogen zag, zo dat hy bekende, dat het een vercierde logen was, waardig gesteld te worden, zo by veele anderen, als ook by die, welke de Jesuiten voor ettelyke Jaaren uitgestrooid hadden, zeggende en schryvende, dat *Theodorus Beza* binnen *Geneve* gestorven was, en dat hy, op zyn doodbed liggende, alles, wat hy tegen den Paus en de Roomsche Kerk geleerd en geschreeven had, herroepen had, en dus zuiver in de Roomsche Religie gestorven was. Toen dit gerucht verspreid wierd, was *Beza* nog niet dood; want hy heeft het zelfs in geschriften wederleid, en getoond dat het een versierde logen der Jesuiten was.

De Remonstranten, merkende dat de zaaken op de Synode van *Dordrecht* niet naar wensch gingen, hielden op den 5. Maart dezes jaars eene Vergadering, anderen noemen het een *Tegen-Synode*, te *Rotterdam*, en maakten aldaar eene soort van Verbintenis, welke aan alle de Kerken van hunne Gezindheid gezonden wierd. De Acte van dit verhandelde is bekend geworden, en den Staaten van Holland ter hand gekomen, die dezelve in openbaaren druk hebben uitgegeeven, opdat een iegelyk zou mogen weeten, wat 'er in die Vergadering besslooten was.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1619.

Deze Acte vervat, behalve de Voorrede, 22 Artikelen, in welke Voorrede zy onderanderen zeggen:

„ Dat eenige Kerkedienaars, Ouderlingen en Diakonen van „ verscheide Kerken, hier te Lande, die men Remonstranten of „ Remonstranschgezinden noemt, bemerkten en dagelyks bevonden, dat de Contra-Remonstranten meer en meer afweeken „ beide van Godts heilige waarheid en Christelyke Order, liefde, „ vrede en bescheidenheid tegen de Remonstranten en hunne „ Gemeente; dryvende niet alleen verscheide grove, lasterlyke „ en der Godtzaligheid schadelyke opiniën, in 't stuk van de „ Predestinatie met den aankleeve van dien, die zy in de *Haagsche Conferentie*, of gantsch niet, of zeer bedektelyk hadden „ voorgesteld; dat ze hun gevoelen daarenboven den Remonstranten wilden opdringen, als noodzaakelyk om alzo geloofd en „ geleerd te moeten worden, immers zonder tegenspraak in dezen te willen lyden, hoe moderaat en discreetelyk dezelve „ mogt geschieden; dat ook de Authoriteit van menschelyke „ schriften, te weeten de *Catechismus* en *Confessie*, by hun lieden „ zodanig is, dat ze genoegzaam geacht worden als twee regelen „ des geloofs, en niet veel min dan Godts Woord zelfs, blykende by verscheide proeven daar van, by de Remonstranten voor „ dezen gegeeven; dat ze tot voorplanting van deze en veele andere schadelyke opiniën, den Overheden ook zoeken inteplanten, 't ongoddelyke en zielsverderfelyke gevoelen van Conscientie dwang, en 't straffen, alwaar 't ook met de dood, der „ genen, die by hunne Kerken voor Ketters of Perturbateurs van „ hunnen Kerken-vrede verklaard en veroordeeld zyn, enz'.

Na dat ze nog verscheide andere redenen, zo tegen de Synodaale Vergaderinge, als anderzints, hadden aangehaald, besluiten zy deze Voorreden met te zeggen: dat ze, om in dit alles te voorzien, in den naame des Heeren vergaderd waren binnen *Rotterdam*, en aldaar alles rypelyk overwogen en besllooten hadden, 't gunt dienstig en nodig was, mits daar van rapport doende aan alle Kerken, en Kerken-Dienaars der Remonstranten, om hun advys daarop te hooren. Hierop volgen de 22 Artikelen, waar van wy den inhoud zullen melden.

Deze Artikelen vervatten eigentlyk meestal, 't gene reeds meermaals, ten opzichte van hunne stellingen, gemeld is, mitsgaders, dat zy zich daar aan vasthouden, en de Contraremonstranten niet tot hunne Gemeente zouden kunnen wederkeeren, ten waare zy, benevens de reparatie van hunne ongoddelyke proceduuren, tot scheuringe en stooringe der Kerke van de Remonstranten aangewend, ook verscheide Leerpunten, raakende de Prædestinatie, enz., afkeurden; dat ze beslooten hadden, door Godts genade, de vryheid van hunne Vergaderingen en Godtsdiensten te gebruiken, zonder zich daar van te laaten afhouden, noch door Plakaaten of Ordonantiën, ter contrarie gemaakt of te maaken, noch door eenige waererdlyke Consideratien, zo lang, tot dat de Contra-Remonstranten hunne afschuwelyke punten veroordeeld, en hunne onschriftelyke proceduuren zullen verbeterd hebben, dat ze de Synode van *Dordrecht* voor geen Rechters konden erkennen; dat ze deswegens eene Remonstrantie aan hunne Hoog Mog. zouden overleveren, en dat hunne besluiten aan alle de Kerken van hunne Gezindheid zouden gezonden worden, enz.

Schoon nu op de besluiten van deze Vergaderinge in langs niets volgde, zo heeft echter, na dat de Staaten van Holland en Westvriesland, mitsgaders 't Hof van Holland, dit alles gezien en overwogen hadden, 't voorsz. Hof van Holland in 't laatst van July dezes Jaars, na dat 'er veele andere zaaken voorafgegaan waren, die ons nog staan te melden, de volgende Sententie, over de genen, die de Synodaale Vergadering, binnen *Rotterdam*, bygewoond hadden, uitgesproken en ter uitvoer gebragt:

,, Alzo *Adriaan van den Borre*, geweest Kerken-Dienaar van Leiden, *Herbold Tomberg*, Kerken-Dienaar van Gouda, *Samuël Lansbergen*, Kerken-Dienaar van Rotterdam, *Willem Loman*, Kerken-Dienaar van Noortwyk, mitsgaders *Johannes Galen*, *Petrus Cupus* en *Adriaan Simons*, gewezen Kerken-Dienaars van Schoonhoven, Woerden en Charlois, en van hunnen dienst verlaaten, den Hove van Holland bekend hebben, dat zy zonder eenigen last en Consent van de Overheid daar toe te hebben, met *Nicolaas Grevinkhoven* en *Carel Rykewaart*, geweezen Kerken-Dienaars van Rotterdam en Utrecht, en de insgelyks van den dienst ontzette *Theodorus Bomius*, Predikant van Beesichem; mitgaders

ders eenige Ouderlingen of Diaconen van den Briel, Alkmaar en Hoorn; in Maart laatstleden te Rotterdam eene particuliere Vergadering hebben gehouden, en aldaar te zamen beraamd veele Artikelen, daar toe strekkende, dat ze zich niet zouden houden aan de verklaaring van de Nationale Synode, maar zich afgezonderd zouden houden van de gemeene Kerken dezer Landen: dat ze apparente Vergaderingen zouden maaken en onderhouden van de Gemeente van hun gevoelen; dat ze particuliere Contributien zouden opstellen tot maintinement hunner zaake, en tot onderhoud van de Leeraars van dien; dat ze voorts Vergaderingen en beschryvingen zouden maaken, en geresolveerd hadden, dat alle die Artikelen gezonden zouden worden in meest alle Provincien aan de Classen en Kerken van hunne Gezindheid, om by dezelve aangenomen en bevestigd, en de onderlinge verbintenis tot onderhoud van dien daar op gemaakt te worden; het welk een schadelyk Complot is, strekkende tot Usurpatie van de Ruste van den Lande, en om de Kerk en Gemeente in gestadige verdeeldheid te houden, mitsgaders ook tot verachting van de hooge Overheid, en de bevelen van dezelve, en daarom in een wel gestelde Religie niet tollerabel.

„ *Zo is 't*, dat het Hof, met rype deliberatie van Raaden, „ *ex officio*, tot ruste van de Landen en de Gemeentens van „ dien, belast en bevolen heeft, last en beveeldt mits dezen, „ in den naam en van wegen de hooge Overheid, dat alle de- „ zelve Persoonen gebragt, en met Boden geleid zullen worden, „ buiten de Limiten van de Landen van Holland, Zeeland, Vries- „ land, en Utrecht; en daar toe op Zaturdag toekomende zul- „ len moeten vertrekken, zonder in dezelve Landen weder te „ mogen komen, anders dan met voorgaande Consent en oorlof „ van de Heeren Staaten van den Lande, en van dezen Hove daar „ toe verkreegen te hebben, op pœne van als Perturbateurs van „ de gemeene ruste, daar over arbitrairlyk aan den lyve gestraft „ te worden. Gedaan in den Raade, enz. den 19 July 1619".

Op deze bovengemelde Sententie van 't Hof volgde nog, dien zelfden dag, de Approbatie of goedkeuring der Heeren Staaten Generaal, in dezer voegen:

„ De Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden gezien de „ Sententie van 't Hof van Holland, daar by 't zelve Hof belast

„ en bevolen heeft, dat *Adriaan van den Borre*, geweest Kerken-„ Dienaar te Leiden; *Herbold Tomberg*, Kerken-Dienaar van „ Gouda; *Samuel Lansbergen*, Kerken-Dienaar van Rotterdam; „ *Willem Loman*, Kerken-Dienaar van Noortwyk; mitsgaders „ *Johannes Galen*, *Petrus Cupus* en *Adriaan Simons*, geweezen „ Kerken-Dienaaren van Schoonhoven, Woerden en Charlois, „ gebragt en met Boden geleid zullen worden, buiten de Limiten „ van de Landen van Holland, Zeeland, Vriesland en Utrecht, „ en daar toe, op Zaturdag toekomende, te moeten vertrekken:

„ En met alle Consideratiën rypelyk naar behooren gelet heb-„ bende, op de redenen van voorsz. bevel, in de voornoemde „ Sententie geinsereerd, verklaaren hunne Hoog Mog. dat zy „ verstaan, dat de voorsz. genomineerde Persoonen niet alleen „ zullen worden geleid en gebragt uit de voorsz. Landen van „ Holland, Zeeland, Vriesland en Utrecht, maar ook uit alle „ de andere Vereenigde Nederlanden, en 't souverein Ressort „ van dezelven, zonder daarin weder te mogen komen, anders „ dan met voorgaande Consent en verlof van hunne Hoog Mog., „ op pœne, ter contrarie doende, als Perturbateurs van de ge-„ meene ruste, anderen ten exempel, daar over arbitraalyk aan „ den lyve gestraft te worden. Gedaan ter Vergaderinge van „ Hooggemelde Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden, „ op den 19 July, enz".

Deze Resolutie van de Staaten Generaal wierdt ook ten eerste ter uitvoer gebragt; want de bovengenoemde Persoonen zyn met Boden van Staat ten Lande uitgevoerd, en meest al gebragt naar *Waalwyk*, op den Brabantsche Bodem, na dat hun ieder 50 Guldens tot Reisgeld was toegeteld. Te *Waalwyk* vonden zy nog eenige hunner Medebroeders van de voorige Bannelingen; van waar zy vervolgens of naar *Antwerpen* of naar andere Plaatzen van Brabant vertrokken zyn.

Weinig dagen na de uitvoering van deze Sententie, hebben ook de Staaten van *Utrecht* een diergelyke Resolutie genomen, en twee Remonstransche Predikanten, namelyk *Johannes Speenbovius* en *Rudolphus Zyl*, eerst van hunnen Dienst ontzet, en vervolgens ten Lande doen uitvoeren, om dat zy de meergemelde Acte van stilzitting niet wilden ondertekenen, gelyk twee van hunne Medebroeders *Herricus Cæsarius* en *Wilhelmus Hendrikz. Nieupoort*, reeds gedaan hadden. Niet

Niet lang daarna viel ook dat lot te beurt aan *Carolus Rykewaard*, die volgens Sententie de Vergadering van het *Tegen-Synode* te *Rotterdam* hadt bygewoond; welke Sententie den 3 Augustus, door de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden ook bevestigd is geworden, en hy tevens daarin niet alleen uit de Provincie van *Utrecht*, maar ook uit alle andere Vereenigde Nederlandsche Provinciën gebannen wierdt.

Ondertusschen hadden de Remonstranten te *Rotterdam*, hier vorens gemeld, in weerwil van de Plakkaaten, nochtans Predikatiën gehouden, in dier voege, dat de Predikanten in vermomde kleederen kwamen; waarin zy echter telkens door de Regeéring gestuit wierden. Ook was 'er zekere Remonstrantsche Vrouw, die op een Ton ging staan, en aldus het volk aansprak om 't zelve tot opstand te verwekken.

Dus was het ook gelegen in *Schoonhoven*, alwaar de Remonstranten in dien tyd, in weerwil van 't verbod der Magistraaten, Predikatiën hielden. Op zekeren dag kwam de Commandant van 't Garnisoen, met zyn volk, om de byëenkomsten te doen scheiden; maar 't Gemeen der Remonstranten stelde zich zo baldadig daar tegen, dat de Commandant genoodzaakt was daar onder te laaten schieten, waar door een Remonstrants Burger dood geschoten, en 3 of 4 gevangen genomen wierden.

Des anderen daags kwamen de Remonstransche Burgers weder byëen, met oogmerk, om hunne gevangen Medeburgers te verlossen. Hieruit onstondt wederom een groot oproer, 't welk de Soldaaten noodzaakte om 'er onder te schieten, waar door eenige Oproermaakers gekwetst wierden, en anderen gevangen genomen en by hunne Medemakkers gezet.

Te *Warmont* hielden de Remonstranten ook Vergadering, maar dezelve wierdt gestoord. Hierop kwam zeker Rhetoryker en riep 't verstrooide volk weder te zamen, deedt een Predikatie, neemende zyn Text uit de Evangelische Historie, daar de Jooden riepen, dat ze *Barrabas* los gelaaten, en *Christus* gekruist wilden hebben. Hy sprak het volk aan in versen, en zeide onderanderen: *Alzo heeft het volk hier te Lande geroepen, laat ons* Barnevelt *los, maar op de Religie paste men niet.* Op dit gezegde scheide de Vergadering; eenige Toehoorders lagchende, anderen schreijende, en hunne hoofden schuddende.

Op

Op 't Eiland *Texel* hebben de Remonstranten, waar onder zich eenige Ministen en Roomschgezinden vermengd hadden, groote moedwilligheid bedreeven, trotzeerende en scheldende hartelyk op de Contra-Remonstranten, en het zou 'er waarschynelyk zeer slecht afgeloopen hebben, indien de Heeren Staaten van Holland hunne Gecommitteerden, in de Maand Maart, niet derwaards gezonden, en de Regeering aldaar in goede Orde hersteld hadden.

De Remonstrantsche Predikant *Slatius* wierdt, om zyne al te groote vrymoedigheid en ombedachte woorden, omtrent dezen tyd, op Orde van de Heeren Staaten van Holland, in 's Gravenhage gevangen gezet. Doch hy is op voorbede van zyne goede vrienden, en in verwachting van beterschap, kort daarna, weder ontslagen.

Ter zelver tyd wierdt *Daniël Witzius*, Remonstrants Predikant, die in *Schoonhoven*, en andere plaatzen van Holland, een tyd lang veel opschudding gemaakt hadt, door de Staaten van Holland gelast, om zich drie mylen in 't rond van de Stad *Schoonhoven* te onthouden.

Doch veel erger liep het af, op den 10 Maart dezes Jaars, binnen *Hoorn*, waar van wy 't volgende vinden aangetekend: De Remonstrantsche Predikant van *Hoorn*, *Dominicus Sapma*, die nevens andere meergemelde Gedagvaarde Predikanten, te *Dordrecht*, by de Nationaale Synode, was, en van de President van 't Synode verlof begeerd, doch niet verkreegen hadt, om naar *Hoorn* te mogen gaan, was dit niet tegenstaande, zonder Consent, derwaards vertrokken. Aldaar gekomen zynde, bezocht hy zyne Gemeente, en vermaande dezelve tot standvastigheid in de Leere, die hy haar te vooren gepredikt hadde. De Magistraat dier Stad vernomen hebbende, dat hy van *Dordrecht* gescheiden, en aldaar gekomen was, liet hem aanzeggen, dat hy ten eersten wederom uit de Stad vertrekken, en zich naar *Dordrecht* begeeven zou; zy zonden hem ook ten dien einde, des morgens om 9 uuren, een Wagen, die hem derwaards brengen zou. Hy zou zich op dien Wagen gezet hebben, maar ter zelver tyd kwam 'er een menigte van Mannen, Wyven en Jongens op de been, en maakte een groot geweld en geraas, roepende, dat zy hunnen Predikant daar wilden houden: Hy zulks hoorende en ziende, keerde te rug, en wilde niet op den Wagen gaan. Zommigen van 't Gemeen hadden

den de ſtoutheid, de ſtrengen der Paarden, voor den Wagen ſtaande, los te ſnyden, en met ſtokken en zwaarden op den Wagen te ſlaan. De Soldaaten, die de Wacht hadden, vermaanden hen naar huis te gaan, en geen alarm te maaken; doch zommigen dezer woedende menigte raapten ſteenen op, en wierpen daar mede op de Soldaaten; geen gehoor geevende aan de Officieren der Soldaaten, noch aan andere Lieden, die hen vermaanden zich ſtil te houden, en naar huis te gaan, doch zy wierden in tegendeel hoe langer hoe verwoeder, rukten de ſteenen uit de ſtraat en de pannen van de Luifels, en gooiden dezelven op de Soldaaten. 1619.

Wy vertoonen zulks in de volgende Plaat.



„ Hier ziet men de oproerige Gemeente te *Hoorn*, daar zy
„ met ſteenen en pannen op de Soldaaten van de Wacht gooidt,
„ 't welk den Kapitein noodzaakt, om 'er met ſcherp te laaten
„ onder ſchieten; waar door een Man gedood, en eenige ande-
„ ren gekwets worden, en de overige Muiters de vlucht neemen.

De Kapiteins en andere Officieren dit alles nog verdraagende, zonder eenige vyandelyke tegenweer te doen, lieten eindelyk, om die raazende Gemeente een ſchrik aan te jaagen, eenige Sol-

daaten, met los Kruid, daar onder schieten: dit gedaan zynde en 't volk merkende dat het slechts loose schooten waren, wierdt des te stoutter, en wierp even dol met steenen en pannen, roepende: *val aan, mannen, val aan, zy hebben geen loot, zy durven op ons niet schieten.* En wyl hier door eenige Soldaaten gekwets wierden, liet de Kapitein 12 Man met Kogels daaronder schieten, waar door een Man gedood en 13 gekwets wierden. Hierop nam, als gezegd is, elk de vlucht, en 't oproer was gestild.

De gemelde Predikant *Sapma*, hadt ondertusschen de vryheid genomen, van binnen *Hoorn* te Prediken, schoon hem zulks verboden was; waarop hy by de Magistraat ontbooden, en hem gevraagd wierdt, wie hem daar toe verlof gegeeven hadt? Zo gaf hy ten antwoord de *Præses* van de Synode. De Magistraat weetende dat zulks onwaar was, en hem daar over bestraffende, zo zeide hy, *het is my opgeleid, ik moet Godt gehoorzaamen.* Wanneer men hem daarop vermaande, dat hy in de publyke Predikatie gaan zou, gaf hy ten antwoord: *dat zal ik wel laaten, daar wordt een Duivelsche Leer gepredikt.* Om kort te gaan, hy wierdt weder naar *Dordrecht* te rug gezonden.

In dezelve Maand Maart wierdt by de Staaten van Overyssel, die nu meestal anders gezind waren, binnen *Kampen* een Landdag gehouden, om alle zo wel Kerkelyke als Polityke zaaken in Orde te schikken, en 't Land in de voorige rust en eenigheid te brengen.

De Magistraat van *Kampen* hadt wel toegelaaten, dat de Remonstrantsch-Gezinde Burgers en Inwooners, (na dat hunnne Predikanten door de Nationaale Synode waren gesuspendeerd, en geen Dienst meer in de Kerken mogten doen) in de groote Kerk hunne Vergaderingen en Byëenkomsten hielden, leezende eenige Kappittelen uit de H. Schrift, zingende Psalmen, en doende hunne gebeden op Zondagen en in de Week; maar zy hadt ook beloofd, dat zulks ophouden zou, zo dra de Nationaale Synode uitspraak gedaan zou hebben, over de vyf verschilpointen der Religie, en dat ze, in geval de Remonstranten in 't ongelyk gesteld wierden, by de Contra-Remonstranten ter Predikatie zou gaan. Tot deze verandering, zegt men, dat de Overste *Schmelsink*, Luitenant-Gouverneur van Overyssel, veel toegedaan heeft.

De beide Remonstrantsche Predikanten te *Kampen*, *Goswinus* en

en *Matthisius*, waren van 't begin der Synode te *Dordrecht*; doch *Everard Voskuil* en *Johannes Schotlerus*, ook Remonstrantsche Predikanten, waren binnen *Kampen* gebleeven, en hadden, gedurende de Synode, de Gemeente aldaar nog meer beroerd, waar over zy voor de Synode gedagvaard wierden, maar niet verscheenen, en dieswegens van hun Ampt afgezet zyn. Dit was oorzaak, dat zy de Burgers, die aldaar meestal Remonstrantsch waren, meer en meer vermaanden tot standvastigheid.

Ondertusschen pleegden de Contra-Remonstranten hunnen Godtsdienst in de Broers-Kerk aldaar, alwaar de Predikanten van *Zwol* en andere nabuurige plaatzen, voor hen kwamen Prediken.

Wanneer nu de Synode van *Dordrecht*, zo wel als de Plakaaten van de Staaten Generaal, de Vergaderingen der Remonstranten verbooden hadden, zo liet de Magistraat van *Kampen* alle de Kerken sluiten, behalven de Broers-Kerk, waarin zy de Contra-Remonstranten lieten Prediken. Dit baarde een groot misnoegen onder de Remonstranten, die, uitgenomen de genen, welken zich naar den tyd voegden, en by de Contra-Remonstranten ter Kerke gingen, den Magistraat niet weinig scholden, lasterden en dreigden.

Hierop hebben de Remonstranten binnen *Kampen*, op vier onderscheide andere plaatzen, laaten prediken, zelfs onder den blaeuwen Hemel, met dreigementen, dat zy de Kerken met geweld zouden openbreeken, indien men hun dezelve niet goedwillig overgaf. En deze ontstuimigheid der Remonstranten, die binnen *Kampen* de grootste party uitmaakten, liep zo hoog, dat de Contra-Remonstranten niet zonder vrees over de straat konden gaan, en zeer beducht waren voor een overvalling by nacht; zo dat de overste *Schmelsink* genoodzaakt was, om, met Orde van zyn Excell. eenige Compagnien Soldaaten binnen *Kampen* te laaten rukken, om 't Gemeen in toom te houden.

Te *Leiden* was het ook alzo gelegen; want toen 'er door de Staaten Generaal een *Dank-Vast- en Bededag* tegen den 17 April was uitgeschreeven, wilden de Predikanten aldaar denzelven niet van den Predikstoel afkondigen: dit gaf aanleiding tot nieuwe onlusten, en was oorzaak dat 'er verscheide Predikanten afgezet wierden, en dat de Contraremonstranten in korten tyd alle de Kerken in bezit kreegen; hoewel alle deze dingen niet zonder oneenigheden afliepen.

Na dat nu de Uitheemsche Theologanten van de Synode te *Dordrecht* vertrokken waren, wierden door de Inlandsche Godtsgeleerden nog eenige Nazittingen gehouden, om Order te stellen op den staat, waarin de Kerken der Vereenigde Provinciën waren. In een dezer Zittingen wierdt beslooten, dat de Predikanten, die nog van 't gevoelen der Remonstranten waren, de *Confessie*, de *Catechismus* en *Canones* der Synode zouden ondertekenen. Ten dien einde wierdt 'er een Formulier van Ondertekening opgesteld, waar van 't begin aldus luidde.

„ Wy ondergeschreven Dienaaren des Goddelyken Woords, „ resorteerende onder de Classis van N. N., verklaaren oprech„ telyk en in goeder Consciëntie voor den Heere, met deze on„ ze Ondertekening, dat wy van harte gevoelen en gelooven, „ dat alle de Artikelen en stukken der Leere, in deze *Confessie* „ en *Catechismus* der Nederlandsche Gereformeerde Kerken be„ greepen, mitsgaders de verklaaring over eenige punten der „ voorzeide Leere, in de Nationaale Synode van 1619 te *Dor-* „ *drecht* gesteld, in alles met Godts Woord overeenkomen; be„ looven derhalven, dat wy de voorsz. Leere naarstiglyk zullen „ Leeren, en getrouwelyk voorstaan, zonder iets tegen dezelve, „ 't zy openlyk of heimelyk, direct of indirect, te leeren of te „ schryven. Gelyk ook, dat wy niet alleen alle dwalingen, daar„ tegen strydende, en namelyk die in de voorsz. Synode ver„ oordeeld zyn, verwerpen, maar ook zullen tegenstaan, weder„ leggen en helpen weeren, enz.

Nog was 'er een ander Formulier opgesteld, raakende de Professoren en Rectoren der Academiën, en de Schoolmeesters, zo in de Steden als ten platten Lande, vervattende omtrent het zelfde, als dat van de Predikanten, met beloften, dat ze de Jeugd, naar vereisch van hun Beroep, en volgens derzelver begrip, zulks naar vermogen zouden inscherpen.

Na dat nu de Dordrechtsche *Nationaale Synode* gescheiden was, begon men alom Provinciaale *Synodes* te houden, om de gemelde Ondertekening aftevorderen. De Zuidhollandsche *Synode* vergaderde, den 23 July, te *Leiden*.

In deze Synode zyn omtrent 60 Predikanten om deze en geene oorzaaken afgezet, onder welken inzonderheid de volgende waren; te weeten, *Henricus Slatius*, eertyds Predikant te *Blyswyk*,

in de Classis van *Rotterdam*, die reeds in 't voorige Jaar by de Synode van *Delft* was geschorst, en onwaardig verklaard om 't Predikampt te bedienen, als hebbende van der Jeugd af zeer los en onbandig geleeft, en in zyne redenen en schriften al te duidelyk getoond, dat hy 't gevoelen van *Socinus* was toegedaan. Deze *Slatius* hadt met *Birgius*, geweezen Predikant de *Zevenbuizen*, en met *Bontebal* 't schandelyk en lasterlyk Werkje geschreven, genaamt *de Tiranny van Calvinus*: welk Werkje, om dat het den Roomschgezinden zo wel behaagde, te *Antwerpen* herdrukt en openlyk verkocht wierdt.

Ook wierdt voor deze Synode gedagvaard *Petrus Bertius*, Regent van 't Theologisch Collegie te *Leiden*, en hem aangezegd; dat hy, door verscheide openbaare en gedrukte Schriften, en andere handelingen, zich, geduurende de twisten en Kerkelyke scheuringe, tegen de Leere en Orde der Gereformeerde Kerken zwaarlyk hadt misgreepen, tot groote schande van veel duizenden, zo buiten als binnen 's Lands; dat hy ook was afgeweeken van de *Confessie* der Nederlandsche Kerken, daar hem toevertrouwd was, de Jeugd in dezelve Leere te onderwyzen: waarover deze Synode hem, als Lidmaat der Kerke, hadt ontboden, om te verneemen, of hy gezind was, zich met de Kerk te verzoenen, en door eene openbaare herroeping zyner Schriften en behoorlyke schuldbekentenis, der Gemeente Christi te voldoen, en zich voorts, als een Gereformeerd Christen, te schikken naar 't Oordeel der *Nationaale Synode*? *Bertius* maakte verscheide uitvluchten 't zyner verdediging, en onderanderen, dat hy 't Oordeel en de bestraffing dezer Synode niet onderworpen was, als zynde een Dienaar van de *Academie* te *Leiden*, staande ter beoordeeling der *Curatoren* en Burgemeesteren aldaar, tegens welken hy niet wist zich vergreepen te hebben. Men gaf hem ten antwoord; dat de Synode niet gezind was 't recht der Heeren Curatoren te kwetzen, maar dat de oeffenende Christelyke magt aan een Lidmaat der Kerke goedgevonden hadt, hem te ontbieden en met hem in deze Onderhandeling te treeden.

Wyders gevraagd zynde, of hy nog bleef in 't gevoelen van de vyf Artikelen der Remonstranten, zo als zy die verklaard hadden in de *Haagsche Conferentie*? Zo zeide hy, die aan te neemen, zo als die waren; en dat hy ze misschien anders zou uitleggen, dan

de

de Remonstranten, met byvoeging, dat 'er mogelyk geen twee Remonstranten waren, die de voornoemde vyf Artikelen op een zelve manier zouden uitleggen. Na dat men nu nog verder met hem gesproken, en bevonden hadt, dat hy halstarrig op zyn gevoelen bleef staan, wierdt by de Synode goedgevonden, hem vooreerst het gebruik des H. Avondmaals te ontzeggen, en dat wyders de Kerk van *Leiden*, ten overstaan van de Gedeputeerden der Synode, zoude arbeiden, om hem beter te onderrichten, en dat, indien hy die onderrichting niet aannam, alsdan de Kerkelyke *Censure* by trappen aan hem zoude geöeffend worden. Dit wierdt hem aangezegd, en voorts aan de Heeren *Curatoren* bekend gemaakt.

Ook is door deze Synode gedagvaard, en voor dezelve verscheenen, *Daniel Wittius*, eertyds Predikant te *Schoonhoven*; van wien de Gedeputeerden der Synode verklaard hadden, dat hy ongezond bevonden was in eenige punten van de bovengemelde vyf Artikelen, als by voorbeeld, in de Leere van de volmaaktheid des menschen in dit Leeven, en van de zaligheid der menschen, zonder de kennisse Christi; dat hy nog daarenboven 't Lasterschrift van *Slatius* aangepreezen en te *Schoonhoven* verdedigd hadt, wenschende, dat 'er zynen naam, in plaats van *Slatius*, voorstaan mogt; dat hy ook een Acte in 't Kerkboek valschelyk veranderd hadt; dat hy de Overheid tegen de Gereformeerde Kerke hadt opgestookt, gelyk bleek uit de Voorrede, gesteldt voor zeker vertaald boek van *Arminius*; dat hy zich wyders met verscheide Polityke zaaken, als met die der *Waardgelders*, enz. bemoeid hadt; en eindelyk dat hy een ergerlyk Leeven, zo te *Genéve* als te *Lions*, geleid hadt, en zich dus gedraagen, dat hy wettelyk door de Gedeputeerden der Synode was afgezet. Hy dan, als gezegd is, voor de Synode gedagvaard en verscheenen zynde, wierdt hem de meergemelde Acte van hunne Hoog Mog. voorgelegd, om dezelve te ondertekenen, maar hy vondt zich daar over bezwaard, en scheide uit de Vergadering, na nog eenige ombeleefde woorden gesproken te hebben.

Zo is ook *Theodorus Herberts*, Predikant binnen *Gouda*, bevoorens meermaals gemeld, door deze Synode afgezet, om dat hy verscheiden Boeken tegen de Gereformeerde Kerken hadt uitgegeeven, en verklaard, derzelver gevoelens niet te konnen toestemmen.

De

De Predikant, *Gerardus Velsius*, van *Rekanye*, mede voor de Synode gedagvaard zynde, begeerde niet persoonlyk te verschynen, maar schreef een scherpen Brief aan deze Vergadering, waarin hy onderanderen zeide: dat hy, dewyl men verscheide zyner Medebroeders zo flecht behandelde, derhalven geene Kerkelyke Gemeenschap langer met zulke Gereformeerde Broederen begeerde te onderhouden; dat ze zich aan Kettersche gevoelens, scheuringen, tiranny en bittere vervolgingen hadden schuldig gemaakt; dat ze de waarheid der Remonstranten tegenstonden, en menschen van verdorven zinnen waren, enz. Waarop de Synode besloot, aan de Classis van den *Briel* te gelasten, om gemelde *Velsius* niet alleen af te zetten, maar hem ook, indien hy naar geen goede vermaaningen wilde hooren, van de Gemeenschap der Kerken af te snyden.

Theodorus Bomius, geweezen Predikant te *Beusekom*, wierdt afgezet, om dat hy eene andere Leere predikte, dan hy beloofd hadt; als mede om dat hy een schandelyk Boek, genaamt de *Postbode*, geschreeven hadt, waarin hy verscheide Leeraars niet weinig hekelde, zeggende, dat ze, onder den Dekmantel van de Religie, meesterlyk rechtsom en linksom wisten te speelen, enz.

Dus zyn, gelyk gezegd is, in de meeste Vereenigde Provinciën, Classikaale en Synodaale byëenkomsten gehouden, waar mede wy van de Kerkelyke zaaken zullen afstappen, en tot andere gebeurtenissen overgaan.

De Heeren Staaten Generaal en zyne Princelyke Excell., lieten, om zwaarwichtige redenen den Heer *A. Waale*, Heere van *Moesbergen*, die onder de troubelen geweest was, zynde een van de Staaten des Lands van *Utrecht*, ja een van de aanzienlykste onder de zelven, door 100 Ruiters uit Zutphen, van 't huis *Marvelt*, in 't Munstersche gelegen, doch een Leen van den Vorst van *Kleef* zynde, gevangelyk opligten. De Ruiters hebben bovengenoemden Heer, meer van dit huis gedraagen, dan geleid, door dien hy 'er schrikkelyk tegen worstelde. Op den 21 January bragt men hem binnen *Zutphen* in goede bewaaringe. Alhier een tyd lang gezeten hebbende, wierdt hy, onder Convoi van 20 Muskettiers naar den *Haag* gebragt, alwaar hy den 12 February aankwam, en gevangen gezet wierdt in een Kamer op 't

Hof,

Hof, alwaar de Advocaat van *Oldenbarnevelt* en de andere Pensionarissen zaten. Zyne huisvrouw en verscheiden van zyne vrienden en bloedverwanten, kwamen in den *Haag*, verzoekende hunne Hoog Mog. de Staaten Generaal, en Prins *Maurits*, dat hy (Heere van *Moesbergen*) onder vaste borgtocht, uit de Gevangenis mogt ontslaagen worden; oordeelende dat hy zich wel zou konnen ontschuldigen in 't gene, waar over hy in hechtenis genomen was: doch dit verzoek wierdt van de hand geweezen.

Den 22. January hebben de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland, in den *Haag* Staatswyze vergaderd zynde, den Heere *Daniel de Hertain*, Heere van *Marquette*, Luitenant Generaal van de Ruitery dezer Lande, *genaturaliseerd*, zo ten aanzien van de langduurige diensten der Vereenigde Provinciën gedaan, als ten aanzien van de staatelyke Goederen, die hy in Holland hadt; hebbende gekocht een Huis en groot stuk Leengoed, gelegen onder de Heerlykheid van *Heemskerk*, dat den Graaf van *Ahrenberg* toebehoorde, en dat hy den naam gaf van nieuw Marquette, naar den naam der Heerlykheid, die hy in Walsch-Vlaanderen, om de Inlandsche Oorlogen, verlaaten hadt

De zelfde Eere hebben welgemelde Heeren Staaten gedaan aan *Francois Aarsen*, Zoon van *Cornelis Aarsen*, Griffier van de Heeren Staaten Generaal, om gelyke redenen, als zynde ettelyke jaaren geweest Ambassadeur van wegens de Vereenigde Provincien in Vrankryk, en zynde bezitter van de Heerlykheid *Sommelsdyk*. Deze beide persoonen zyn toegelaaten in 't getal der Edelen in de Staaten van Holland, op zekere Acte *de non Præjudicando*, of zonder iemand te benadeelen.

Betreffende nu deze bovengemelde gevangene Heeren, zo hadden dezelve, door de naauwkeurige bewaaking zedert eenige Weeken niet veel tydingen van buiten vernomen, en zich ondertusschen al eenige reizen ziek bevonden, welke verhindering van berrichten hun zeer verdrietig viel. Doch de vermaarde *Petrus Scriverius*, bediende zich van een schrandere vond, om *de Groot* en *Hogerbeets*, in 't heimelyk eenige berichten medetedeelen, en wel op de volgende wyze: In 't begin van dit jaar liet hy te *Leiden*, daar hy woonde, de Werken van den Haagschen Poëet, *Johannes Secundus* drukken, en bestondt onder 't drukken, in eenige Proefbladen, zo uit de Gedichten, als uit het

het verhaal van zyne Fransche reize, zommige regels uit te nee- 1619.
men, en de plaats te vullen met het gene, dat hy den Gevangenen wilde bekend maaken.

De Bladen, daar 't geheim inzat, waren met voordacht iets laager of iets hooger ingenaaid, zo dat de kanten by 't affnyden niet geraakt wierden, en zy dus gesloten bleeven; gelyk wel meer gebeurdt, dat by 't affnyden van een boek, eenige Bladen, door 't ongelyk vouwen, toeblyven. Dus liet men dat gedrukte Boek, onder voorwendzel, dat het den Gevangenen tot eenige tydkorting en vermaak zou dienen, door de handen en onder de Oogen van hunne bewaarders, die weinig konden denken, dat 'er een gedrukte Brief instak, aan de Heeren *de Groot* en *Hoogerbeets* bestellen. In een van de Bladeren hadt men, tusschen andere regels van *Secundus*, ingevoegd, 't gunt het welk het kenteken aanwees, waar aan men zou kunnen weeten, of de zin der heimelyke onderhandeling, die men door dit middel zocht in 't werk te stellen, by de Gevangenen wel gevat was, of niet: als onder anderen het volgende, dat de Heer *Hoogerbeets*, indien hy de meening verstaan hadt, dan openlyk zou verzoeken, dat men hem een klein Fransch Testament uit zyn huis zou zenden: Hy moest, was 'er bygevoegd, op alle de Boeken, die men hem zou zenden, letten, of ze voor en achter witte schutbladen hadden, en dan nauwkeurig toezien, of op die Bladen ook eenige Letter, of een ✳ of □ getekend stondt. Die Bladen moest hy 'er dan uitscheuren, en ze zo lang over een klein vuur houden, tot dat het schrift, dat 'er opstondt, allenskens voor den dag kwam.

Aan *de Groot* schreef hy in dat Boek, dat hy uit zyn Boekenkamer, zeker Boek in de Rechten, de *Institutiones*, met witpapier ingebonden, zou eischen, of eenig ander Boek, dat met witpapier doorschooten was. Voorts zou hy ook letten op de witte Bladen, omtrent den Titel van de *Legaten*, en dan die Bladen ook over 't vuur houden, om de Letters te doen uitkomen. Den zin verstaan hebbende, zou hy met een open Briefje de zynen vermaanen, wel gemoed te zyn, en hunnen troost in Godt en zyn Woord te zoeken. Dit zou het teken zyn; en de geëischte Boeken wederom zendende, zou hy op de witte Bladeren, omtrent den Titel van de Wet *Falcidia*, iets schryven, met Honig of Citroen-Zap, tot Berricht zyner Vrienden. Deze onderrichtingen

waren telkens in een regel drie of vier begreepen, en tusschen beiden liep het verhaal van *Secundus* reize in Vrankryk.

In een van deze verzen geeft de Schryver te kennen, dat des Gevangens Dienaar nieuwe aschbeezems zou eisschen, zich gelaatende als of de anderen, dien hy moest verbergen, verbrand waren; en dat hy dan anderen uit zyn huis krygende, de bandjes of hoepjes zou los breeken, waar onder hy dan iets tot zyne vertroosting zou vinden. 't Gene de andere versen vervatten, is reeds meestal bovengemeld.

De Gevangenen deze Boeken ontfangen hebbende, zo was de Heer *de Groot*, die jonger van jaaren en luchtiger van Geest was dan *Hoogerbeets*, en tevens een Dichter van natuur, terstond nieuwsgierig, en hadt dien nieuwen druk van *Secundus* zo haast niet ontfangen, of hy ging aan 't leezen; hy merkte het geheim, en liet het genoemde Boek eisschen, geevende 't gestelde teken, tot vreugd en genoegen zyner vrienden.

Maar van den Heer *Hoogerbeets*, die 't Boek van *Secundus*, zonder het te leezen, dewyl de inhoud met zyne Jaaren en gryze hairen niet overeenkwam, aan een kant leide, wierdt geen teken vernomen. Door dien hem nu van wegens zyne Vrouw of Dochter tot twee en driemaalen toe gevraagd wierd, of hy het boekje al geleezen had, telkens met vermaaning daar by, dat hy het toch zou leezen, nademaal het hem tot een tydkorting verstrekken, en zynen geest verlustigen zou; zo begon die gestadige vermaaning aan dien bedaagden Heer, tot het leezen van Jeugdlievende verzen, eenige achterdocht te baaren in zyne bewaarders en andere Heeren van Staat. Derhalve wierd het boekje van hem te rug gevorderd, men las het naauwkeurig na, en men ontdekte de schrandere vinding voor dat ze nog in 't werk gesteld en ter uitvoer kon gebragt worden.

Na dat nu de Huisvrouw en Familie van den Advokaat, gelyk we op zyn plaats gezegd hebben, alrede Requesten aan de Staaten Generaal om zyn ontslag onder Borgtocht te verwerven, gepresenteerd, en een weigerend antwoord ontfangen hadden; en na dat hy in veele weeken geen tydingen van buiten ontfangen had, gebeurde het in 't begin van dit jaar, dat men middel vondt, hem eenige berichten te doen geworden, die hem tot verkwikking dienden. Als by voorbeeld, hy vondt in een hoek van zyn

ver-

vertrek, de klagten der Remonſtranten; de Redenvoering over de Komeet, die toen gezien wierd; de voorſtellingen der Franſche Ambaſſadeurs, ten zynen behoeve aan de Staaten Generaal gedaan, enz. welke door geheime middelen aldaar gebragt waren. Hy zag deze dingen met groot vermaak, en tevens met verwondering, als niet konnende begrypen, hoe ze daar gekomen waren. Men gaf hem tevens te verſtaan, wat teken hy moeſt geeven tot bewys dat hy die papieren gevonden had: dit teken gaf hy, en 't was tevens zodanig, dat niemand, die 'er niet van wiſt, 'er ook niets van ontdekken kon. Vervolgens vondt hy ook nog een fleſje met inkt, eenige vellen papier, en pennen, verzeld van één bericht van wien het kwam.

Door dit middel kreeg de Advokaat van toen af en vervolgens, byna vier maanden lang, bericht van 't gene 'er omging: doch ſchoon hy nu van alles tyding ontfing, kon hy echter zyne antwoorden niet zo gemaklyk naar buiten zenden, tot dat men eindlyk ook een middel vondt, om nu en dan iets af te zenden.

Op den 5 January dezes jaars verzocht de Advokaat gehoor by de Heeren, en was omtrent een half uur binnen. By deze gelegenheid was zyn eerſte verzoek, dat hy onder Borgtocht naar zyn huis mogt gaan, om de Regiſters, Chartres, en ſtukken van de Staaten van Holland en de zynen van elkander te ſcheiden, op dat hy 't gene het gemene Land aanging, in een publieke plaats mogt overleveren; ten anderen, dat, indien hem zulks niet toegelaaten wierd, ſchoon hy het echter hoopte, men hem dan middelen om te konnen ſchryven bezorgen zou; en ten derden, aangezien hy nu in zyn 72 Jaar was, zynde door de kwelling, 't verdriet, en de ziektens der laatſte drie Jaaren zeer verzwakt in zyn gezondheid, memorie en verſtand; en dat, dewyl hem ook zeer veel, en zomtyds met overyling, en zeer ontſteld, gevraagd, en hy door de vraagen ontroerd, en altemet door invallende tusſchenſpraken verhinderd was, derhalve verſcheiden punten van zyne verklaaring nader uitlegging zouden vereiſchen; zo was zyn verzoek, dat men hem de gedaane vraagen en antwoorden mogt ter hand ſtellen, om te konnen nazien, en zich nader daar over te verklaaren: en eindelyk, dat hy de redenen zyner *Exceptien* in geſchrifte zou mogen overleveren.

De Heeren, toen by de verhooring tegenwoordig zynde, gaven

ven hierop ten antwoord, dat ze de zaak aan hunne Medeleden bekend maaken, met dezelven overleggen, en 't besluit hem zouden laaten weeten. Doch dit hem te lang duurende, liet hy nu en dan den Kapitein des Armes, *van der Meulen*, om antwoord vraagen; en zulks niet bekomende, zou hy gezegd hebben, *ik weet niet wat dit volk in den zin heeft, zy willen my geen pennen of inkt geeven, en niemand komt 'er by my.* Hy vraagde ook dikwils aan *van der Meulen*, wat de rede was, dat 'er niemand by hem kwam? welke deze hem niet wist te zeggen: en wy vinden, dat hy na deze verhooring, nog omtrent drie maanden zonder verder verhoor gebleeven is.

De Huisvrouw en Familie van *Barnevelt*, merkende dat 'er op hunne Requesten in de voorige maand aan de Staaten Generaal overgeleverd, niets volgde, schoon hen, zo men zegt, zulks beloofd was, vonden nu geraaden op eene ande wyze hunne poogingen in 't werk te stellen: zy leverden een Request in by de Staaten van Holland, waarin zy onder anderen te kennen gaven: „ hoe men met den gevangen in zynen hoogen en zwakken „ Ouderdom handelde; hoe hy, boven de kwellinge van zyne „ lange en verdrietige gevangenis, alrede door gantsch Europa „ in zyne goede achting en naam grootelyks was gekwetst; moe„ tende nu buiten zyn schuld gedoogen, dat hem door de gant„ sche Waereld valsche geruchten en openbaare lasteringen wier„ den nagegeeven, als onder anderen dat hy een Landverrader „ was, van den Paus en den Koning van Spanje omgekocht". Zy verhaalden zyne Diensten, aan de Staaten van Holland gedaan, en hoe dikwils hy ontslag verzocht, doch niet verkreegen hadt; dat zyne Diensten hunne Ed. Groot Mog. altyd aangenaam geweest waren, en dat dezelve hem nog, kort voor zyne gevangenis, in hunne bescherming en *sauvegarde* genomen hadden; dat hy zich daarop verlaatende, tegen de Voorrechten van Holland, in hechtenis genomen was, enz.

Eindelyk verzochten zy, dat de Heeren Staaten van Holland de zaak van den Heer van *Oldenbarnevelt*, als alleen in hunnen Dienst, en derzelver Onderdaan zynde, geliefden aan zich te neemen, en in hunne Vergadering af te doen; als hebbende in hun Ed. Groot Mog. Vergadering nu 42 Jaaren gestadig gebezoigneerd, en dewyl zyne Actiën en beleid hunne Ed. Groot Mog. 't

't allerbest bekend waren, zouden zy, zonder moeite of veel onderzoeks, daar van kunnen getuigen: nademaal ook 't gene men hem zou willen of mogen te laste leggen, sproot uit zaaken hem van hunne Ed. Groot Mog. belast, zo zou het derhalven wettelyk en loffelyk zyn, dat hy voor deze Hooge Vergadering redenen gave, van al zyn beleid en daaden, op dat de rechte waarheid van alles aan hunne Ed. Groot Mog., als zyne hoogste Overheid, klaarlyk en naaktelyk mogt blyken. Wyders verzochten zy nog hierin, gelyk meermaals geschied was, zyn ontslag onder Borgtocht.

Des anderen daags leverden de gemelde Huisvrouw en Kinderen van den Advokaat nog eene *Deductie*, of bericht van redenen en rechten, tot bevestiging van hun Request, by de Heeren Staaten van Holland in. In dit geschrift beweerden ze met verscheide redenen, dat de Advokaat, als zynde een Ingezeten en in Dienst en Eed van Holland, voor geen andere Vierschaar, dan van hunne Ed. Groot Mog. Vergadering, of van de ordinaire Collegiën van Justitie, mogt betrokken en geöordeeld worden. Tot dien einde verhaalen ze verscheiden rechten en exempelen van 't gene voormaals in deze Landen, in gelyke zaaken, onverbreekelyk was onderhouden, met beantwoording van 't gene daar tegen by iemand mogt worden voortgebragt. Ook betoonden ze met wat ernst dat recht *de non evocando*, of dat men voor gene vreemde Rechter mogt betrokken worden, ten allen tyde was gehandhaaft: voorts beweerende, dat de Advokaat in de *Sauvegarde* van hunne Ed. Groot Mog. genomen zynde, ook van hun beschermd en niet verlaaten, of aan anderen overgegeeven mogt worden, met verscheide redenen, daartoe dienende.

Dan dewyl op deze geschriften niets volgde, zo wierdt by meergenoemde Huisvrouw en Kinderen nodig geacht, om aan hunne zyde niets te verzuimen, en hierom hebben zy vervolgens nog eene tweede *Deductie*, of bericht van rechten, aan de Staaten van Holland overgeleverd, waarin zy hunne Ed. Groot Mog. vermaanden op den Eed, die de genen, welke in hunne Vergadering verschynen, moesten doen, en by welken zy den voorstand der Privilegiën moesten belooven. Wyders herhaalden zy daarin het voorens gemelde, en bragten nog andere voorbeelden, van 't recht *de non evocando* by, als onder anderen, de verantwoordingen

en

en schriften van wylen *Willem* den Eersten, Prins van *Oranje*, tegen den Hertog van *Alba* uitgegeeven, waarin deze Vorst zich over de inbreuk, en 't verbreeken van dat recht, ten nadeele der Graaven van *Egmond* en *Hoorn*, en andere Edelen, ten hoogsten beklaagt; dat ze derhalven verhoopten, dat de Heer van *Oldenbarnevelt*, een Vasaal en oud, vroom, getrouw Patriot, en Dienaar van deze Landen, de Judicatuure van hunne Ed. Groot Mog., volgens 's Lands Privilegiën, alleen onderworpen, en de Judicatuure en 't oordeel van vreemde en incompetente Rechters onttrokken zou worden. Voorts oordeelende, dat het uitstel van antwoord op deze Requesten en Deductiën alleen haperde aan de Tegenpartyen van den Advokaat, zo verzochten zy tevens de Heeren Staaten van Holland, dat *François Aerssens*, Heer van *Sommelsdyk*, en onlangs aangenomen onder de Ridderschap en Edelen van den Lande, mitsgaders *Hugo Muis van Holy*, Schout der Stad Dordrecht, en *Reinier Pauw*, Burgemeester te Amsterdam, als formeele partyen, en mede Autheurs van zyne apprehensie, van de Vergadering mogten afgezonderd worden.

Omtrent dienzelven tyd wierden ook nog andere Requesten van de Huisvrouw, Vader, Moeder en Kinderen van *de Groot*, als mede van de Huisvrouw, Kinderen en Vrienden van *Hoogerbeets* aan de Heeren Staaten van Holland overgeleverd.

Het laatste Request, raakende den Advokaat, wierd op den 30 January in de Vergadering der Staaten van Holland, na dat de Heeren van *Sommelsdyk* en *Muys van Holy* uit de Vergadering vertrokken waren, (de Heer *Pauw* niet tegenwoordig zynde) geleezen, en by alle de Leden eenpaarig verstaan:

„ Dat het zelve met kwaade redenen en ten onrechte was ge„ presenteerd, dat men daarby de voorsz. Heeren ongelyk poogde „ te doen, hunne Persoonen verdacht te maaken; dat men daar„ om 't Request zoude ophouden, zonder daar iets op te doen: dat „ men den gemelde Heeren zoude aanzeggen, eerst den Heer „ van *Sommelsdyk*, t' zyner Ed. bescheidenheid te stellen, of hy „ over de Deliberatie van de zaake begeerde present te weezen, „ of zich te absenteeren: en den twee andere Heeren, dewyl zy „ by Commissie van de Staaten Generaal, en voorgaande Deputatie der Vergadering van Holland tot zaake van de Gevange„ nen, en namelyk van den Heer van *Oldenbarnevelt*, waren gebruikt,

„ bruikt, niettegenstaande hunne gedaane excusen, dat zy zich „ der voorsz. Besoigne en Presentie, in de Vergadering van Holland, niet zouden onttrekken, maar zich houden verzocht, „ gelyk zy als nog verzocht wierden, de voorzegde Besoigne, en „ de genen, daar over in de Vergadering van Holland vallende, „ by te weezen en te assisteeren. En dat men hun, gelyk mede „ de andere Heeren Gedeputeerden over dezelve zaak, zoude afhouden en verdedigen tegens alle lasterlyke naspraak, ongelyk „ en injuriën, die hun lieden daar over zouden mogen gedaan „ worden, in conformiteit van hunne Commissie, en de Acte „ ten dien einde ingesteld en hun behandigd: dat men ook, tot „ hunne meerder verzekerheid, hunne Persoonen, *zeidt de Resolutie*, by dezen nam in speciaale protectie".

Zo was ook gebezoigneerd over de Requesten van de Heeren *Hogerbeets* en *de Groot*, en tevens op 't een en 't ander, by de meeste stemmen verstaan, dat men de judicatuure van de zaak zou laaten aan de Generaliteit, mits men letten zoude, dat het meerendeel van de Rechters zoude weezen uit Holland en Westvriesland, om alzo te beter op alles te letten, en 't recht van 't Land, en van de gevangene Persoonen, te worden bewaard. Doch dewyl alle de Leden der Vergadering daar omtrent niet eens waren, en eenige Gedeputeerden der Steden niet volkomenlyk gelast, zo wierd het besluit tot de volgende Vergadering verschooven.

In de daarop volgende Vergadering, wierdt by de Heeren Edelen, en genoegzaam by alle de Leden verstaan: „ de zaak „ van eene al te groote aangelegenheid te weezen, te meer zo „ eenige Leden zich niet ten vollen gelast vinden, en dat het „ recht, Hoogheid en Souverainiteit van den Lande wel zonderling diendt bewaard, en aan de andere zyde gelet met de Provinciën niet te komen in onlust, dat men door de Gedeputeerden, in de Vergadering der Staaten Generaal gaande, aldaar „ zal doen zeggen, dat, nadien in deze zaak zo verre is geprocedeerd, men de judicatuure der Generaliteit niet kan onttrekken, en zulks gelet zal moeten worden op bekwaame Rechters, men gaarne te vooren verstaan zou, hoe verre de Provinciën zouden meenen zich de zaak aanteneemen, en hoe veel „ den Lande van Holland en Westvriesland te laaten, enz.

Dit in de Vergadering der Staaten Generaal overgebragt zynde,

de, wierdt te verstaan gegeeven, dat de zaak van de Gevangenen de Provinciën in 't gemeen aanging, en niet Holland in 't particulier, dat evenwel gene Rechters, tot de judicatuure zouden genomen worden, van de Tafel of Kamer van de Heeren Staaten Generaal, maar Persoonen, by delegatie, daartoe te Committeeren, en wel van elke Provincie twee, en van Holland 4, 6, of 7 zo als 't zou uitkomen. Dit wierdt wederom in de Vergadering der Staaten van Holland gerapporteerd, en eindelyk is men tot het besluit gekomen, dat 'er, uit de Provincie van Holland en Westvriesland 12, en uit de zes andere Provinciën ieder 2, dat is, 24. Rechters zouden verkooren worden.

Terwyl dit nu alles gebeurde, hadden de Huisvrouw en Kinderen van den meergemelden Advokaat, ziende dat op hunne Requesten, aan de Staaten van Holland, geen voldoening kwam, andermaal een Request aan de Staaten Generaal ingeleverd, waarin zy, breedvoerig aangetoond hebbende, dat eene zo langdurige gevankenis, in rechten wierdt gehouden voor een straf, als 'er eenige misdaad was, eindelyk wederom zyn ontslag, onder borgtocht, verzochten, enz. Doch de zaak scheen te verre gekomen, zo dat 'er ook op dit Request geen voldoening volgde.

Ondertusschen, en eer men nog tot de verkiezing van de Rechters overging, werkten de Gezanten der Koningen van Vrankryk en Groot Brittanje, uit last van hunne Meesters, zeer verschillende, nopens de gevangen Heeren. De Groot-Brittannische Gezant, *Carleton*, gaf in zekere voorstelling, den 12 January aan de Staaten Generaal gedaan, zyne ongenegenheid omtrent den Heer *de Groot* duidlyk te kennen in de volgende woorden.

Zyne Majesteit, sprak hy, *beveelt my klaar te spreeken, en u te zeggen, dat hy, zynde de allergrootste Eilands Vorst, die 'er is, de reden ook vereischt, dat hy zich het recht van de Zee wel versta, en niet onweetend zy van de Wetten zyner Koningryken, en van 't recht der Volken. Zo veel is 'er van, dat hy niet verstaat, zich daar over door ul. te laaten informeeren, noch door hem, die dit propoost eerst heeft op de baan gebragt, te weeten* Grotius, *wiens disgratie anderen behoort versaagt te maaken, en van het navolgen zyner maximen af te schrikken: en zyne vroomheid door uwe Heerlykheden zynde beschuldigd, zo behoort dat zyne Weetenschap niet min verdacht te maaken, dan zyn Persoon.*

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1619.

Dit voorensgemelde zag eigenlyk, zegt men, daarop, dat *de Groot* de eerste was geweest, die het stuk van de vryheid der Haringvangst en Visschery, als gegrond op het Recht der Volkeren, en op de onheuglyke bezitting, verdedigd hadt.

Het misnoegen diens Konings op *Oldenbarnevelt*, wil men, dat eigenlyk, gelyk we reeds meermaals aangemerkt hebben, oorspronglyk ware uit de lossing der verpandde Steden, als door zyn beleid ter uitvoer gebragt.

Doch hoe tegenstrydig de Gezanten van Vrankryk daar omtrent handelden, blykt daar aan, dat de Heeren *de Boissise* en *du Maurier*, vernomen hebbende dat men op het punt stond van Rechters te verkiezen, den 23 January gehoor hadden by de Staaten Generaal, en de volgende Redenvoering ten voordeele der Gevangenen deeden:

Myne Heeren.

„ Wy hebben u voor deezen de advyzen en den Raad van „ den Koning onzen Meester, op de tegenwoordige zaaken van „ uwen Staat voorgehouden, die wy gelooven dat by U van zulk „ een gewichr zullen zyn, dat gy ze te werk zult stellen, wan- „ neer gy 't zult oordeelen meest oorbaar te zyn. Maar verstaan „ hebbende, dat men nu op 't punt is om Rechters te kiezen voor „ uwe Gevangenen, en overweegende de gewichtigheid der zaa- „ ke, keeren wy ons weder tot deze Vergadering: niet om U „ met redeneeringen of argumenten 't gunt, daar gy van zelfs „ genoeg toe behoordt genegen te zyn, te doen goedvinden, „ maar om U aantemaanen en aantedienen, volgens 't bevel, „ dat wy daar toe van zyne Majesteit hebben ontfangen, dat gy „ zoudt order geeven en de hand daar aan houden, ten einde „ dat zulks geschiede naar de Wetten van uw Land, laatende de „ kennisse dezer zaake aan de genen, die dezelve van rechts- „ wegen toekomt, en dat de Rechters zodanige oprechte en bil- „ lyke Persoonen mogen zyn, dat het oordeel, 't welk zy vellen „ zullen, veel eer eene getuigenisse zy van uwe rechtvaardige en „ wettige Regeeringe, dan een Acte van uwe souveraine magt, „ die 't kwaad en de onorde, die in uwen staat is, zou konnen „ vermeerderen.

„ Wy laaten uwe voorzichtigheid de andere redenen en inzichten, die op dit ſtuk vallen, overweegen, en zullen U alleenlyk zeggen, dat gy in deze zaake eerſt hebt Juſtitie te doen aan 't Publyk en aan uwen Staat, en daarna aan deze Gevangenen. Indien ze ſchuldig bevonden worden aan 't verraad of conſpiratie tegen 't Land, gelyk men zegt, dan zullen de gewoonlyke pœnen der wetten niet genoegzaam zyn, om hen te ſtraffen. Maar indien men na een lang onderzoek en eene nauwkeurige navorſching van hun leeven en daaden, hen niet anders belaſt vindt, dan met indiciën, vermoeden en preſumtien, dan zoude 't niet redelyk zyn hen ligtelyk te trekken in crimen van ſtaat, gemerkt de menſchelyke daaden gemeenlyk onderworpen zyn, dat ze verſcheidenlyk worden geduid, en wel dikwils ten ergſten. En hier is 't, dat de billykheid en goedertierenheid plaats moeten hebben, die in twyffelachtige zaaken altyd neigen tot gunſt van de beſchuldigden. De Koning onze Meeſter oordeeldt, dat gy, tot geruſtheid en verzekertheid van uwen Staat, U zo behoordt te draagen in dit ſtuk, daar gehandeld wordt over 't Leeven en de eere van uwe Burgers, en van de voornaamſte Bewindsluiden van uwen Staat, die zich altyd wel gekweeten hebben in hunne ampten, en U daarin merkelyke dienſten hebben gedaan, en welker Actiën tot nog toe onberispelyk zyn geweeſt.

„ Wy bidden U, in den naam des Konings, om het recht van 't verbond, 't welk gy hebt met zyne Majeſteit, om de glorieuſe memorie van den Koning zynen Vader, en om de genegenheid, welke die groote Prins aan hem heeft overgezet tot uwe beſcherming en behoeding, daar gy zedert zyne Regeering zo goede uitwerkingen van zyt gewaar geworden, en die zyne Jongheid U nog lange jaaren beloofdt te continueeren; wy bidden U, zegge ik, myne Heeren, om deze dingen, die gy in waarde behoordt te houden, en te reſpecteeren, dat gy U omtrent deze Gevangenen billyk en gemaatigd wilt betoonen, naar 't exempel van dien grooten Koning, uwen weldoender, 't welk genoeg dienen kan voor de volgende tyden, in wiens leeven gy zo veel uitneemende ſtukken van voorzienigheid, zagtigheid en goedigheid tegens de allergrootſte Crimineelen en meeſt ſchuldigen zult vinden, dat gy

„ geen zekerder Leidsman in de bestieringe van uwe zaaken „ zoudt kunnen neemen. Dit doende zult gy zyne Majesteit doen „ zien, hoe hoog gy zyne vriendschap waardeerdt.

„ Neemt het niet kwaalyk, myne Heeren; dat de Koning, „ onze Meester, zo diep wil treeden in de kennisse, en in de „ geheimen van uwe zaaken, t'en geschied niet om iet t'onder„ neemen tot nadeel van uwe vryheid en van de Oppermagt, „ die gy hebt over uwe Onderzaaten, daar gy niemand reken„ schap van schuldig zyt, die zyne Majesteit wel zou willen ver„ meerderen en uitbreiden, gelyk als U de hulp en gunst van „ wylen den Koning zynen Vader tot deze Autoriteit heeft ge„ bragt; maar hy doet dit om U een plicht te bewyzen van 't „ verbond en van de vriendschap, die gy weet dat niet bepaald „ is geweest met de Termen en Voorwaarden van een Tractaat, „ maar zich veel verder heeft uitgestrekt tot uwen bystand en „ verligting.

„ Zo heeft zyne Majesteit, als 'er beroerten en gedeeldheden „ in deze Landen zyn gereezen, derzelver ongemakken, door „ zynen raad, zoeken af te wenden. Hy heeft U, door zyne „ Gezanten, de middelen om weer tot vereeniging en verzoening „ te komen, laaten voorstellen. En aangaande het stuk der Ge„ vangenen heeft hy U vermaand, dat gy niet zoudt toelaaten, „ dat men met violentie en strengheid zou procedeeren, om het „ lichaam van uwen staat niet te zeer te beroeren. Zo daarin „ eenige uitsporigheid is, 't is op het meeste tot uw voordeel, „ en gy hebt niet te twyffelen of de zaaken van uwen Staat zul„ len altyd te voorspoediger zyn, en dat voor zo veel en zo „ lang als zyne Majesteit zich met deszelfs bestieringe zal willen „ bemoeijen. 't Geen wy zeggen is niet tot nadeel van de ver„ zekertheid van uwen Staat, maar 't zyn de zekerste middelen „ om dien te behouden en te handhaven. Uwe verzekertheid „ bestaat in de Unie van uwe Provinciën, in de vrede en een„ dracht van uwe Burgers, en in de goedwilligheid en gehoor„ zaamheid uwer onderdaanen tegens hunne Overheden en Ma„ gistraaten: Ziet toe, dat de strengheid eener veroordeeling de „ Provincie van Holland niet doet scheiden, als ze zal gelooven „ reden te hebben om te klaagen, dat men iets wil bestaan te„ gens haare vryheden en voorrechten, dewyl men haar de ge-

„ nen, die dezelve tot nog toe hebben beschermt, beneemt.
„ De eenigheid der Burgeren zal buiten twyffel ontroerd en ontsteld worden, doordien 't de Bloedverwanten en vrienden van de Gecondemneerden zich zullen aantrekken, en daar is niet dat de goedwilligheid des volks zo vervreemd, dan de vreeze en hardigheid, die uw volk minder verdraagen kan, dan eenig ander.

„ Omhelst dan, Myne Heeren, dezen heilzaamen raad, voortkomende uit eene zuivere en goede genegenheid, die de Koning U toedraagdt, en niet door 't aanzoeken en 't aanloopen dezer Gevangenen, veel min door eenige zucht of passie, dan alleen om uwen Staat te zien in rust en vreden, en zo wel verzekert, dat geenerlei toeval dien zal konnen doen waggelen, 't geen de vreeze, de gevangenisse, de bloedige executiën, niet zullen te weeg brengen, maar geheel contrarie effecten: deze dingen zullen uw volk doen opstaan, uwen Staat met verwarring vervullen, en de publyke Autoriteit om verre werpen, zynde van natuure ommogelyk, dat eene Mogentheid gevestigd op geweld en bedwang, langduure. Deze raad komt uit Vrankryk, van waar U nooit eenig kwaad of schaade is wedervaaren, maar niet dan goed en heil, hulp en bystand, van volk en geld, naar den eisch van uwen nood, vriendschap, goede Koophandel en Nabuurschap, die zyne Majesteit jegens U gewilliglyk zal continueeren, by aldien gy van uwe zyde daarin geen beletsel doen."

Deze Voorstelling wierd den 24 January schriftelyk aan de Staaten Generaal overgeleverd; en den 25, 26 en 27 de Heer *Hogerbeets* wederom ondervraagd, loopende meest over de communicatie met die van Utrecht in den Haag aan 't huis van *Trezel.* Men bragt verscheiden Artikelen op de baan, die men zeide uit het verhaal van *Ledenberg* genomen te zyn; maar doordien *Hogerbeets* de zaaken, aldaar verhandeld, niet had onthouden, gedroeg hy zich aan 't gene *de Groot*, die, in 't byzyn van den Heer *Ploos*, daar tegenwoordig zynde, uit naam der Hollandsche Heeren 't woord had gevoerd, daar van verklaaren zou.

Na dat 'er nu nog eenige vraagen, wegens het gene in 't Jaar 1617 te Leiden was voorgevallen, op het bericht dat zyn Excell. daar komen zou, en wat 'er aan de Steden van *Haerlem*, *Gouda* en

en *Woerden* geschreeven was, gedaan en beantwoord waren; hoopte *Hoogerbeets*, dat de ondervraaging eens een einde neemen, en hy uit de lastige en pynlyke Gevangenis ontslagen zou worden: derhalve schreef hy in 't laatst van January, met verlof van den Kapt. des Armes, *van der Meulen*, het volgende Briefje aan zyn Excell. Prins *Maurits*:

„ Wy zyn nu, hoog gebooren Prins, vyf volle Maanden in „ deze bezwaarnis geweest, en zo dikwils geëxamineerd, en door „ verscheide Gecommitteerden gehoord en verhoord. Ik hoop „ niet dat wy door eenig vooroordeel zullen belast worden, noch „ dat men ons onverantwoordt zal veroordeelen. Daarom ver„ zoek ik ootmoediglyk, dat uwe Princelyke Excellentie ons „ daar toe zyne genadige gunst wil mededeelen, ten einde dat wy, „ Gevangenen, om gezamenlyk te mogen delibereeren over on„ ze gemeene deffensie, voortaan by elkander mogen komen: „ dat my ook wederom papier, pen en inkt ter hand gesteld „ worden; dat men myne Huisvrouw en Kinderen toegang tot „ my vergunne, of ten minste verlof tot het zenden van opene „ Briefjes, gelyk van te vooren".

Dit Briefje heeft de Heer *Hogerbeets* aan den Kapitein *des Armes*, *van der Meulen*, behandigd, om 't zelve aan zyne Excell. over te geeven. Hy zeide daarna tot den Gevangenen, dat de Prins, 't Briefje geleezen hebbende, hem dat wederom ter hand stelde, met last om 't aan de Heeren Staaten Generaal te bestellen, 't welk hy hadt gedaan. Doch 'er kwam geen verder antwoord. Dan daarna wierdt den Gevangen zomtyds weder toegelaaten, een open Briefje aan zyn Huisvrouw te schryven, in diervoegen als boven is verhaald, doch niet meer, en waar toe altoos, zo wel van *Hogerbeets*, als van de Advokaat en de *Groot*, gemelde *van der Meulen* verzocht moest worden; gelyk ook geschieden moest, wanneer een der Gevangenen iets aan te dienen hadt, welker bewaaring hem voornamelyk was toevertrouwd: ten dien einde hadt hy zyn verblyf dag en nacht in een Kamer, dicht by de Gevangenen, en 't blykt dat hy zich in dien dienst zeer wel gekweeten heeft, vermits hy naderhand Kapitein van een Vaandel voetvolks geworden is.

Ondertusschen volgde kort hierna, dat de Heeren Staaten Generaal de 24 Rechters, waar van te vooren gesproken is, aan-

stel-

ſtelden, te weeten 12 uit Holland, en 12 uit de zes andere Provinciën. Deze waren de volgende.

Uit Gelderland, *Henrik van Eſſen*, Raad des Vorſtendoms Gelre en des Graafſchaps Zutphen, en *Nicolaas de Voogt*, Burgemeeſter der Stad Arnhem, en Gecommitteerde van hunne Hoog Mog.

Uit Holland, *Nicolaas Krombout*, eerſte preſideerende Raad in den Hove van Holland, Zeeland en Weſtvriesland; *Adriaan Junius*, *Pieter Kouwenburg van Belois* en *Hendrik Roſa*, reſpective Mede-Raaden in den voorſz. Hove van Holland en Weſtvriesland; *Adriaan van Zwieten*, Heer van Zwieten, Balliu en Dykgraaf van Rynland; *Hugo Muys van Holy*, Bailjuw en Dykgraaf der Lande van Stryën; *Arent Meinertzen*, Burgemeeſter der Stad Haerlem; *Gerard Beukelzen van Zanthen*, en *Jacob van Boekhoven*, Licentiaat in de Rechten, Gecommitteerden Raaden van de Staaten van Holland en Weſtvriesland; *Reinier Pauw*, Burgemeeſter der Stad Amſterdam; *Pieter Ianſze Schaagen*, Vroedſchap der Stad Alkmaar; en *Albrecht Bruinink* Secretaris der Stad Enkhuizen.

Uit Zeeland, *Adriaan Mandemaaker*, Ridder, repreſenteerende, van wegen den Heere Prinſe van Oranje, de eerſte Edele in de Vergadering der Heeren Staaten van Zeeland, en in hunne Gecommitteerde Raaden, en Mr. *Jacob Schotten*, regeerend Burgemeeſter der Stad Middelburg in Zeeland, en Gecommitteerde in hunne Hoog Mog. Vergadering.

Uit de Provincie van Utrecht, *Mr. Adriaan Ploos*, beider Rechten Licentiaat ordinaire Raad der Heeren Staaten 's Lands van Utrecht, en Gecommitteerde ter Vergadering van hunne Hoog Mog. en *Mr. Anſelmus Solmius*, beider Rechten Licentiaat, Raad en Penſionaris der Stad Utrecht.

Uit Vriesland, *Johan van der Sande*, der Rechten Doctor, ordinaire Raad in den Hove van Vriesland, en *Rink Aisma*, Gecommitteerde ter Vergadering van hunne Hoog Mog. en Burgemeeſter der Stad Leeuwaarden.

Uit Overyſſel, *Volker Sloot* tot Vollenho, Gecommitteerde ter Vergadering van hunne Hoog Mog. en *Johan van Hemert*, Burgemeeſter der Stad Deventer, en Gecommitteerde ter Vergadering van hunne Hoog Mog.

Uit Groningen en Ommelanden, *Gooſſen Schaffer*, Raadsheer der Stad Groningen, en Gecommitteerde ter Vergadering van hun-

hunne Hoog Mog. en *Schuto Gockinga*, Raad en Syndicus der Ommelanden, enz. 1619.

Deze Rechters waren, by de volgende Commissie, aangesteld:

„ De Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden doen te „ weeten, alzo zy om gewichtige redenen, de eenigheid, rust „ en tranquilliteit van de voorsz. Landen, en de conservatie van „ de waare Christelyke Religie, betreffende, en om voor te „ komen, dat de Unie niet en wierde geïnfringeerd, de voorsz. „ Religie geinverteerd, en de Krygs-Oversten en Soldaaten van „ de Generaliteit, van hunnen Eed gedebaucheerd, en by gevol- „ ge dat veele plaatzen van deze Landen niet en wierden ge- „ bragt in confusiën, wederstand en in een bloedbad; genood- „ zaakt zyn geweest te saiseeren, en vast te houden de Persoo- „ nen van *Johan van Olden-Barnevelt*, te dier tyd Advokaat van „ den Lande van Holland, *Rombout Hogerbeets*, te dier tyd Pen- „ sionaris van Leiden, *Hugo de Groot*, te dier tyd Pensionaris van „ Rotterdam, *Gillis van Ledenberg*, geweezene Secretaris van de „ Heeren Staaten van Utrecht, en *Adolp van Wael*, geweest „ zynde van 't Ridderschap van Utrecht. En wy genegen zyn- „ de, en begeeren, dat na rype informatie, enqueste en over- „ legging van derzelver beschuldigden, in hunne zaaken werde „ voorzien, zulks als tot conservatie van de Hoogheid, en Ge- „ rechtigheid van de Vereenigde Nederlanden, en de respective „ Provinciën, Steden en Leden van dien, en de ruste van de- „ zelve; en van de waare Religie, in goede Consciëntie, recht „ en equiteit zal bevonden worden te behooren.

„ Zo is 't, dat wy ons volkomentlyk vertrouwende op de wys- „ heid, kloekheid en ervarentheid van de Ed. Gestrenge, Ee- „ rentveste en Hooggeleerde Heeren, enz".

Hierop worden de voorgemelde Rechters by naame genoemd daarop zeggen de Staaten verder: dat by ziekte, sterfte of andere wettelyke redenen van eenige Rechters, de anderen evenwel voortvaaren, en by de meeste stemmen zouden resolveeren, gelyk zy in goede Consciëntie, na recht en reden, zouden bevinden te behooren; dat ze hunne Sententien door de Officiers der Generaliteit, daar toe Gecommitteerd, ter uitvoer zouden brengen.

By deze Rechters wierden gevoegd 3 Fiscaalen en een Secreta-

taris. De Fiscaalen waren, een uit *Gelderland*, een uit *Holland*, en een uit de Provincie van *Utrecht*. De meergemelde Rechters wierden by de Staaten Generaal in den Eed genomen, dat ze in alle gerechtigheid, zonder aanzien van Persoonen, en met ter zyde stelling van alle gunst of misgunst, oprechtelyk zouden oordeelen, gelyk zy zulks voor Godt dachten te verantwoorden. Daarentegen namen zy elk Zegel en Brief van de Staaten Generaal, by welken beloofd wierdt: *hen en hunne nakomelingen af te houden, te weeren en te guarandeeren, al 't gene by iemand, wie, en van wat qualiteit hy mogt weezen, hen lieden ter zaake van 't voltrekken hunner commissie eenigzints gedaan, of gepoogd zou worden hun aan te doen, in woorden of in werken, aan lyf of goed, binnen of buiten 's Lands, of ook in eere, reputatie of digniteit.] Maar dat zy Staaten alle het zelve zouden neemen, houden en reputeeren, als tegens de generaliteit en hen zelfs voorgenomen, en zulks met volle magt zouden afweeren, pareeren, en doen beteren naar behooren.*

Den 21 February, maakten de Rechters een begin, met hunne raadpleging, over de zaak der Gevangenen, en vergaderden tweemaal daags, des morgens en des nademiddags; ook namen zy elkander in den eed van alles geheim te houden, tot dat de zaak afgeloopen was, zo dat zelfs 't Collegie der Staaten Generaal, noch dat der Raaden van Staat, iets bekend gemaakt wierdt, van 't gunt de Gevangenen bekenden, of waar door zy overtuigt wierden.

De Fransche Ambassadeur de *Boissise*, het aanstellen der voornoemde Rechters, en de verdere proceduuren verstaan hebbende, nam zyn afscheid en vertrok in 't begin van Maart (zeer misnoeg zynde) naar Vrankryk. De Staaten Generaal wel konnende denken, dat hy geen gunstig bescheid aan den Koning zou brengen, zonden ten eersten, na zyn vertrek, een Courier aan hunnen Ambassadeur in Vrankryk; met een Copy van de voorstelling, die *Boissise* in hunne Vergadering gedaan hadt, en 't antwoord, door hunne Hoog Mog. daarop gegeeven, met last aan den Ambassadeur *Langerak*, om 't zelve aan den Koning en zynen Raad te presenteeren, en daar by te zeggen, dat de Ambassadeur *Boissise* geweigerd hadt het gemelde antwoord te ontfangen, als ook de geschenken, die hem van wegen de Heeren Staaten Generaal wierden aangeboden.

De-

Deze Courier, nog voor de aankomst van den Ambassadeur, te *Parys* gearriveerd zynde, en de Koning en zyne Raad het antwoord der Heeren Staaten geleezen hebbende, waren over 't zelve zeer wel te vreeden, oordeelende dat *Boissise* zeer kwalyk gedaan hadt: maar deze Ambassadeur te *Parys* gekomen, en in den Raad des Konings verscheenen zynde, deedt verslag van de zaak op zyne wyze, en bragt den Koning daar door tot andere gedachten; zo dat hy den ordinaire Ambassadeur *du Maurier* last gaf, eene nadere voorstelling te doen, waarin veele zaaken, tot verschooning van den Heer van *Oldenbarneveldt* en andere Gevangenen vervat waren. Deze voorstelling geschiedde in de Vergadering der Heeren Staaten Generaal, op den 1 May, en was nog vry meer uitgebreid, dan die van den Heer de *Boissise*, hier vooren gemeld, doch voor 't overige meerendeels op gelyke wyze, en met veele voorbeelden opgehelderd.

Omtrent een Week, na 't aanstellen der voornoemden Rechters, was *Hogerbeets* de eerste, die op den laatsten February voor hen ontboden wierdt; gelyk ook vervolgens den 1 en 5 Maart geschiedde: doch de Raadsheer *Junius*, was by deze verhooring niet tegenwoordig, gelyk hy dan ook reeds te vooren veel moeite gedaan hadt, om van deze Commissie ontslagen te weezen, 't welk hy niet hadt konnen verwerven: zo als men zegt, dat ook de Raadsheer *Kouwenburg* zulks verzocht hadt, als te na in den bloede zynde met Mevrouw *de Groot*: doch deze zyne zwarigheid, wierdt door de volgende Resolutie van de Heeren Staaten van Holland, weggenomen, luidende aldus:

„ Op 't aangediende van wegen den Raadsheer *Kouwenburg*, „ nopende zyne bewantschappe met de Huisvrouwe van den „ Pensionaris *de Groot*, waar mede hy was staande in graad van „ achterskinderen, en dat hy begeerde te verstaan, of zulks hem „ niet behoorde te excuseeren, in conformité van zekere Acte „ van wegen de Vergaderinge aan die van den Hoogen Raade „ gegeeven, van dato den 4 May 1602, is verstaan; na dien „ partyen hem niet en recuseeren, (gelyk ze na alle apparentie „ niet doen en zullen) hy blyven zal, by de Commissie, ende „ geen zwarigheid maaken te staan, over de judicatuure, waar „ toe hy is gedeputeerd".

By de voornoemde verhooring van *Hogerbeets*, zeide de Heer

de *Voogt* tot hem, dat hy den Heeren Staaten Generaal, met zyn voorgaande Verklaaring, nog geen genoegen hadt gegeeven: hem tevens vermaanende, zich in geen meerder zwarigheid te brengen, maar de waarheid op alles te verklaaren. Hierop begon de Fiscaal *Duyk* het examen weder, en de punten, die men hem voorhieldt, en daar hy op verhoord wierdt, waren uit de voorgaande verhooringen genomen. Hy beantwoordde alles met korte woorden, en op 't punt der Waardgelders komende, zeide hy, dat ze om geen andere oorzaak waren aangenomen, dan om alle beroertens te beletten, volgens de Resolutie van de Vroedschap, voor zyne aankomst aldaar genomen, zich beroepende op de kennis van den Heer *Broekhoven*, daar tegenwoordig; doch deze hem in de reden vallende, zeide, dat indien ze alleen tot dien einde aangenomen waren, men hunnen dienst wel grootelyks misbruikt hadt, in 't bezetten van zyn huis, tot tweemaal toe. Wanneer hy voorts beweerde, dat het *Leiden* en andere Steden, zo wel vrystond, hunne aangenomen Waardgelders, uit de middelen van Holland te betaalen, als die van *Amsterdam*, en andere Steden van 't Noorder Kwartier, de hunne daar uit betaalden; zo merkte de Amsterdamsche Burgemeester *Pauw* daar tegen aan, dat die van *Amsterdam* zulks vermogten te doen, uit kragte van hunne voldoening, als de gelegenheid hier zulks zou toelaaten.

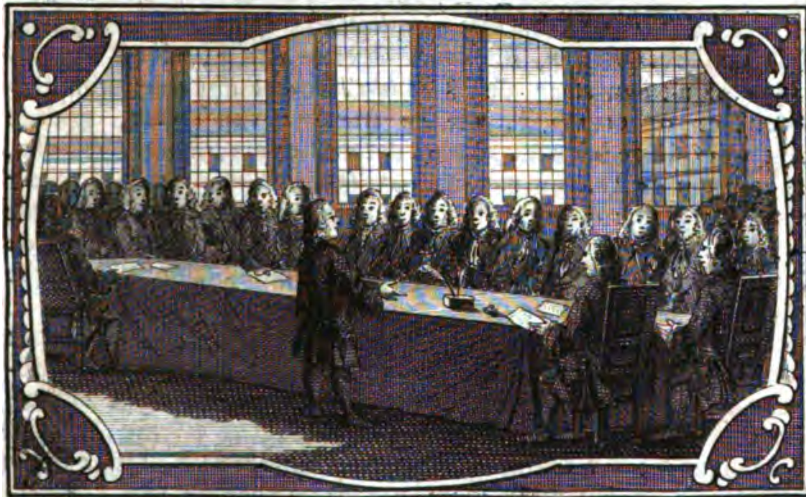
Voorts oordeelde *Hogerbeets*, dat zy niets gedaan hadden zonder last van hunne Principaalen; dat hen geen misdaad van gekweste Majt. kon te last gelegd worden, om dat ze aan de Staaten Generaal met geen eed van trouw en gehoorzaamheid verbonden waren, en dat de zelve in Holland geen recht van Souverainiteit konden pretendeeren; dat ze in publyke beroeping geweest zynde, en alleen in de wettige Vergadering der Staaten van Holland, de Resolutie, by de Vroedschap genomen, ingebragt hebbende, alzo geen opstand veroorzaakt hadden; dat ze ook voor geen onrustmaakers konden gehouden worden, door dien ze nooit twist of scheuring, tot onderdrukking van anderen, hadden aangeregt, gelyk van anderen wel gedaan was; maar dat ze een iegelyk in zyn gevoelen vrygelaaten, en geen meer gezag aan Holland hadden willen geeven, dan haar toekwam; niet konnende gedoogen, dat men 't Vaderland van zyne diergekochte vryheid, en Gerechtigheden zou berooven; immers niet konnende

toe-

toestaan, dat zulks zou geschieden van die genen, die met Eeden verplicht waren, tot handhaaving van dien, en met veele weldaaden en beneficiën daar toe verbonden; dat ze mede op geenderlei wyze konden gedoogen, dat men hun zou beschuldigen, als of ze in eenige punten de grondwetten der Regeering van Holland, en de verbintenis met andere Provinciën gemaakt, eenigzints geschonden hadden; dat, indien 'er eenige twyffeling mogt zyn, men hen gestelden tyd, ter beantwoording, behoorde te geeven, op de punten, die uit de beantwoording van de Vraagstukken hun zouden mogen voorgesteld worden, enz.

Op deze of diergelyke wyze word het in de Gedenkschriften van *Hogerbeets* gevonden.

Vermits wy te vooren, de verhooring van *de Groot*, door byzondere benoemde Rechters, in een *Plaatje* hebben aangetoond; zo zullen wy thans de verhooring van de Heer *Hogerbeets*, door de 24 Gecommitteerde Rechters, in de volgende *Plaat* vertoonen.



„ Hier ziet men de 24 Rechters, benevens de 3 Fiscaalen,
„ enz. aan een Tafel zitten, waar voor *Hogerbeets* staat, en de
„ Vraagpunten, die hem gedaan worden, beantwoordt.

Voor dat we nu tot de verhooring van *de Groot* overgaan, zullen

len wy nog tusschen beiden zeggen, dat 'er in dezen tyd, zo als we te vooren meermaals gezien hebben, verscheide Schimpschriften en Smaadprinten te voorschyn kwamen. Doch onder alle dezen, kwam 'er nu en dan ook iets uit tot lof der Gevangenen, als by voorbeeld het Portrait van den Heer *Hogerbeets*, waar onder de vermaarde *Petrus Scriverius*, acht Latynsche Versen liet zetten, welke in 't Nederduitsch in 't zelfde getal van versen vertaald zyn, en dus luiden:

Dus keerde Hogerbeets *uit Denemark en Zweeden,*
Die 't Ampt van Staatsgezant met luister kon bekleeden.
Dus was by Hoorens roem; dus was by Leidens Raad;
Dus sprak voor 't Vaderland der droeven toeverlaat;
De steun der billykheid, de Vader van 's Lands wetten:
Dat oprecht Hollands hart, dat voorbeeld zonder smetten.
O moeder Holland, mag 't gevraagd zyn, waar is de eer,
Waar is nu 't Loon, verdiendt van zulk een' braaven Heer?

S. P. S.

Deze Print was zo dra niet uitgekomen, en bekend geworden, of de uitgeever *Basson*, Boekverkooper te *Leiden*, wierdt op aanschryvens uit den *Haag*, den 8 Maart, voor Burgemeesteren ontboden, en ondervraagd, wie de Maaker van 't vers, op deze Print was? Deze bekende ronduit dat de Letters, onder 't gedicht, genoegzaam te kennen gaven, dat *Petrus Scriverius* de Maaker was. Deze daarop ontbooden, en ondervraag zynde, beweerde dat 'er niets aanstootelyks in 't vers was. Men liet terstond de afdruksels van de Plaat boven brengen, en de Schout van *Leiden* kreeg last, den Maaker van 't vers daar over aan te klaagen.

Het pleit, dat hier over voor de Vierschaar der Universiteit (daar de zaak diende, dewyl *Scriverius* een Lidmaat der Academie was) gehouden wierdt, begreep eenige aanmerkelyke zaaken. Het gene de Hoofdofficier tegens hem inbragt en eischte, bestond in 't volgende: *dat de Gedaagde zich niet ontzien hadt, eenige versen te dichten in de Latynsche Taale, tot* grootmaaking van den lof, prys en roem van *Mr. Rombout Hogerbeets,* —— *'t welk alles geschied was, onaangezien de voorsz.* Hogerbeets, —— *door Publyke Autoriteit, in hechtenis was genomen, en ook alles was strydende tegen 't Placaat van den 22 December des voorleden jaars, by hunne Hoog Mog. tegens het drukken en uitgeeven van ergerlyke en seditieuse Boeken*

en

en Refcrynen —— was uitgegeeven ; ook ſtrekkende tot kleinachting der Heeren Staaten Generaal. Waar over hy beſloot, dat de Gedagvaarde moeſt worden gecondemneerd in een boete van 200 Guldens, volgens inhoud van 't voornoemde Plakkaat.

Na dat nu over deze belaſting en eiſch eenige woorden waren gewiſſeld, zeide *Scriverius* tot den Burgemeeſter *Gerrit Leendersz.*: *wat dunkt u, Heer Burgemeeſter, ſteekt dat wel in 't vers, 't gene de Heer Schout daar uit haalt?* Deze gaf ten antwoord, dat hy geen Latyn verſtaande, derhalve 'er niets van zeggen kon. *Scriverius* gaf hem daarop een gevoelige ſteek, zeggende, *verſtaat gy geen Latyn, en zit gy hier om 'er van te oordeelen.* Hierop zyne aanſpraak richtende tot den Burgemeeſter *van Baarsdorp*, zeide hy: *maar gy, Heer Burgemeeſter, gy verſtaat Latyn, ook kent gy den Man wel, want gy hebt uwe Voeten zo lang onder zyne Tafel gehad, houdt gy hem voor zodanig een, als de Schout hem beſchryft?* Deze hier op geen antwoord geevende, bleef de zaak in dien zelfden ſtaat.

Wanneer nu de zaak voor den Rector en de Rechters der Academie diende, wierd 'er den 22 Maart een antwoord van *Scriverius*, tot wederlegging van den eiſch des Hoofdofficiers, ingeleverd, waarin aangetoond wordt, dat niet alleen zyn vers, niet ſtrydig was met het Plakaat van de Staaten Generaal van 22 December 1618, maar dat zelfs dat Plakaat nooit is geobſerveerd geworden, aangezien 'er nog dagelyks Schimp- en Smaadſchriften uitkomen, en verkocht worden, zo wel in den *Haag* als in andere Steden, die regelrecht ſtryden tegen 't gemelde Plakaat, en echter niet verboden worden: mitsgaders dat in zyn gedicht niets te vinden was, dat tot ſchimp of ſmaad kan geduid worden, aangezien iemand te roemen geen verſmaading kan genoemd worden, en 'er een ſpreekwoord onder de Hollanders was, zeggende: *daar de Bye honing uitzuigt, trekt de Spin haar venyn uit*: en eindelyk dat het gebeuren kan dat 'er een misdaad wordt begaan zonder erg, en dat men, indien een zaak verſcheidenlyk kan uitgelegd worden, verplicht is die uitlegging ten beſten te doen, gelyk dan ook deze verſen zo zyn uit te leggen, dat ze niemand beledigen.

Behalven deze verantwoording, welke door den Advokaat *Nicolaas van Zorgen* geſchreeven, en door den Procureur *van Kuik* was ingeleverd, leverde *Scriverius* nog een Requeſt in, waarin

hy

hy de verklaaring van de voorſz. Latynſche verſen vertoonde. Ook kreeg hy een Advys van de gemelde *van Zorgen*, hierin beſtaande: dat het voorſz. Plakaat, om redenen in 't voorsz. antwoord vervat, in geen obſervantie was, en boven dien niet kon uitgebreid worden tot dit Gedicht, ter eere van den Heer *Hogerbeets*, ('t welk, zeide hy, een ſpeculatie was van een' Poëet, welken ten allen tyde eenige Licentie was vergund) ten eenenmaale verſcheiden zynde van die dingen, die in dat Plakaat verbooden worden, zo kon, meende hy, verders dit Plakaat dien Poëet niet bezwaaren, dewyl de reden van Offenſie, die de voorſz. verſen worden gezegd te geeven, dat is, dat die zouden ſtrekken tot vilipendie van de Staaten Generaal, nergens anders op was gegrond, dan op de uitlegging, die een ander daar op zou willen maaken, en dat *Scriverius* (die 'er de Maaker van was) dezelve, by zeker Requeſt, niet alleen zodanig hadt uitgelegd en verduitſcht, dat ze met geen ſchyn van reden tot iemands kleinachting, veel min tot vilipendie der Heeren Staaten, betrekkelyk konden worden gemaakt; met byvoeging, van geen de minſte meening gehadt te hebben, om iemand, veel min den Heeren Staaten te beledigen.

Voorts beweerdt de Advokaat, dat *Scriverius*, in die verklaaring, geloofd moeſt worden, nademaal, in rechten, elk een wierdt toegelaaten zyne woorden zelfs te verklaaren en uit te leggen, naar zyne meening, en 't ongehoord was, dat iemand zou beſchuldigd, veel min verweezen worden, als iets gezegd te hebben, 't welk hy verklaarde zyne meening niet geweeſt te zyn, enz. Beſluitende met te zeggen, dat de Heeren Rechters en Raaden der Univerſiteit, de voorſz. Uitlegging en Verklaaring van den Maaker aanneemende, den Officier zynen Eiſch behoorden te ontzeggen.

Geduurende dit Proces, kwam de Heer *Jacob van Dyk*, Gezant des Konings van Zweeden by hunne Hoog Mog., een groot Liefhebber der Geleerdheid, te *Leiden* ten huize van *Scriverius*, met wien hy een gemeenzaame vriendſchap onderhieldt, en zocht hem te beweegen tot eenige demoedigheid en ſchuldbekentenis, met byvoeging: *dat, indien hy zulks wilde doen, de zaak dan wel ten beſten zoude afloopen; doch zo niet, dat 'er voorzeker vonnis tot zyn nadeel zou worden geveld: want,* zeide hy verder, *ik heb verno-*

nomen, dat ge ook Correspondentie met de Gevangenen hebt gehouden, 't welk zeer euvel wordt genomen. Men wil, dat *Scriverius* hierop geantwoord heeft: *Hebben zy myn hand, ik geev' haar myn hals; en om tot schuldbekentenis te komen, neen, in der eeuwigheid niet.* 1619.

Het viel dan ook uit, zo als de Heer *van Dyk* voorspeld hadt; want weinig dagen daar na volgde het Vonnis, by 't welke hy verweezen wierdt in de boete van 200 Guldens. Doch *Scriverius*, oordeelende dat hem ongelyk geschiedde, was niet gezind te betaalen. Hierop wierden hem eenige Stads-Soldaaten in huis gezonden, welken hy gedoogde, maar geen spyze wilde geeven. Eindelyk kwam de Schout met zyn gevolg, en eischte aanwyzing van goederen, om de boete te vinden. Hy wees ze eerst in de Keuken, en liet ze wat potten en pannen opschryven; dan deze te weinig van waardy zynde, bragt hy ze op zyne Boekenkamer, en eenige boeken uitschietende, liet hy ze den Schout mede neemen, om verkocht te worden, zeggende tegen iemand, daar tegenwoordig zynde, die zich daar over verwonderde: *deze zyn 't, die 't my doen; deze leerden my recht uit onrecht kennen; deze deeden my verbeuren, laat dan ook van deze de boete komen. Ware ik een Snyder of Schoenmaaker geweest, dit zou my nu niet ontmoeten.*

Terwyl men nog bezig was met het optekenen der Boeken, kwam 'er een Student, verzoekende, dat *Scriverius*, gelyk te dier tyd veel in gebruik was, eenige spreuk in zyn *stamboek*, zo men 't noemt, eigenhandig, tot een gedachtenis, zou schryven. Hy tekende terstond in dat Boekje, eenige overhoop liggende Boeken, en op dezelve een Schoen, of Schoenmaakers Leest, met een Kroon en Scepter daar boven. Daar onder schreef hy twee verssen van *Martialis* in 't Latyn, welken door *Joachim Oudaan* op deze wyze vertaald zyn:

Arm Schryver werpt uw Pen daar heen,
En scheur uw Boeken vry van een;
Nadien nu een Schoenmaaker van
Zyn Schoen, deez dingen krygen kan.

Uit de voorgemelde Boeken, by openbaare veilig verkocht, wierdt de boete van *Scriverius* voldaan. Doch de Boekzaal Schryver *van Gaveren* tekendt aan, dat hy niet beter wist, of hy had van een der Bloedverwanten van *Scriverius* gehoordt, dat hy den

toestel tot de verkooping ziende, ten eersten geld verschafte. Wyders vinden wy dat de Drukker *Basson* insgelyks een boete van 200 Guldens heeft moeten betaalen.

Wy hebben dit geval van *Scriverius* hier niet konnen voorby gaan, als betrekkelyk zynde tot de Gevangenen, waar van wy nu verders staan te spreeken:

Het was insgelyks op den 5 Maart, dat de eerste verhooring van *Hugo de Groot* door de 24 Rechters geschiedde. Eenige dagen te vooren was de Heer *Mandemaaker* nog by hem geweest, en had hem zoeken te overreden, dat hy Pardon zou verzoeken, het welk *de Groot*, volgens zyn Levensbeschryver, van de hand wees, zeggende alleenlyk, dat hy altoos gehoopt had, en nog vertrouwde op zyn Excell. Prins *Maurits*; waarop hem geantwoord wierd, dat zyn Excell. niet gezint was, zich met de Gevangenen te bemoeijen; dat de Sententie moest volgen, om dat de Lieden te veel goeds van hen spraken. In der daad een zeldzaame uitdrukking! Voorts gaf gemelde Heer hem te kennen, dat hy geen Ordinaire Rechters, maar buitengemeene aangestelde Rechters, onder welken ook waren de genen, die hem reeds ondervraagd hadden, zou krygen: Dit nam *de Groot* voor een kwaad teken. Weinig dagen daarna kwam dien Heer, verzeld van den Heer *Puts*, wederom by hem; als wanneer hy verzocht, zyne Huisvrouw, om dat hy nog zwakker was, by hem te mogen hebben: doch dit hem afgeslagen zynde, en voorts wederom komende op het stuk van Prins *Henrik*, en dat men het scheen daarheen te willen stuuren, dat hy iets ten nadeele van dien Prins zou zeggen, zo verklaarde hy, zulks niet te konnen doen.

De dag ter verhooring van den 5 Maart verscheenen zynde, kwam de Heer *Sylla*, verzeld van eenige andere Heeren, by hem, om te vraagen, wat de beduidenis was van zekere tekens welke met de nagels in twee van zyne weggezonden Boeken gemaakt waren. Doch hy wilde daar geen verklaaring op doen, verzoekende, voor alle de Rechters gehoord te mogen worden. Hierop voor de Vergadering der Rechters gekomen zynde, gaf hy te kennen, dat hy, merkende dat de zaak op Judicature wierd aangelegd, en niet voor gewoone Rechters, hunne Commissie wenschte te zien: en wanneer de Heer *de Voogt*, als President, hem daarop vraagde, of hy meende, dat zy daar zonder Last geko-

komen waren? gaf hy ten antwoord, dat hy zulks juist niet vertrouwde, maar dat 'er hem meer aangelegen was, dan de Heeren, om te weeten, van wie zy de Commissie hadden.

Na dat men hem dan de Commissie in oogenschyn gegeeven, en hy gezien had, dat ze van de Staaten Generaal was, en wel met uitdruklyke magt, om, des noods, tot de Pley te mogen overgaan, met belofte van vrywaaring van alle de Rechters; zo verzocht hy, zich te mogen keeren tot de Staaten Generaal en tot de Staaten van Holland, en wel om hen te vertoonen, dat hy, als Poorter van *Rotterdam*, niet kon te recht gesteld worden, dan voor Schepenen van die Stad; of dat hem, een Hollander zynde, ten minste de Judicature van 't Hof van Holland behoorde toegestaan te worden; of om, zulks hem niet mogende gebeuren, de Staaten van Holland te verzoeken, dat hunne Ed. Groot Mogende hem Rechters mogten stellen, die zonder vooroordeel, en door geen tegenbedryven geïntresseerd waren.

De vraag daarop was, wat hy door geïntresseerdens verstond? het antwoord was, de genen, die te Utrecht, in weerwil van de Staaten, de Waardgelders hadden afgedankt, en dat, dewyl dit een der voornaamste questien was, de zodanigen, hier over oordeelende, zich het vonnis over hun eige zaak aanmaatigden: wyders dat eenigen der aangestelde Rechters hem en anderen gedreigd hadden. Een der Rechters zeide daarop; dat dreigen minder was dan Waardgelders, en dat het verlooren moeite was, de Commissie te betwisten.

Voorts wierden hem nog verscheiden vraagen gedaan, als onder anderen: wat voor Correspondentie hy met zyne Huisvrouw had gehouden? en daarop gezegd hebbende, dat hy, behoudens het gene hy op de Commissie en Gedeputeerden te zeggen had, van oordeel was, niet gehouden te zyn, zodanige vraag te beantwoorden.

Vervolgens over de tekens in de twee gemelde Boeken ondervraagd zynde, verklaarde hy, dat het alleen Theologische aanmerkingen waren, zo als hy van stuk tot stuk kon aantoonen.

Wy vinden, dat hem naderhand nog verscheiden vraagen gedaan wierden, daar men niets van zou weeten, indien naderhand zyne Schriften en Verantwoording niet voor den dag gekomen waren.

Uit dezen blykt, dat hem vervolgens onder anderen nog gevraagd wierd: of de Advokaat hem hiet gezegd had, dat zyn Excell. naar de *Souvereiniteit* ſtondt, en dat men zulks moeſt beletten (*)? of hy dit zelf niet wel vaak gezegd had? of de Advokaat hem niets gezegd had, van den aanſlag op *Woerden*? of hy geen kennis had van de Vergadering ten huize van den Heer *van der Myle*, daar die ſtoffe verhandeld was? of de Advokaat hem nooit geſproken had van de bekwaamſte middelen, om een einde aan den Oorlog te vinden, en dat die zouden weezen om te komen onder de gehoorzaamheid van *Spanje* en 't Huis van *Ooſtenryk*? Doch hy dit alles met *neen* beantwoord, en zyne tegenreden daarop verklaard hebbende, eindigde deze zyne eerſte verhooring.

Om nu, ſchoon 'er in dien tuſſchen tyd nog andere zaaken gebeurd zyn, echter by deze verhooring te blyven, moeten wy zeggen, dat hy op den 16 April voor de tweedemaal ter verhooring kwam, als wanneer de Vraagpunten meerendeels liepen over het Schryven aan den Koning van Vrankryk en de Gedeputeerden van de Religie; mitsgaders over de komſt van den Ambaſſadeur *Boiſſiſe*, en zyn geſprek met denzelven.

Deze vraagen beantwoord hebbende, gaf hy te kennen: „ dat „ zyn memorie verzwakt door ziekte en de gevangeniſſe niet zo „ goed was geweeſt, dat hy op alles promptelyk zou hebben kon„ nen antwoorden al 't gunt nodig was; dat ook het dicteeren „ hem zomtyds was belet of verhinderd; dat hy over zulks her„ vatting van de voorgaande Examinatie verzocht; mitsgaders „ toelaating tot bewys van feiten, by hem bygebragt tot zyne „ Deffenſie, of nog by te brengen; inzonderheid van de Kerke„ lyke en Polityke zwarigheden, als mede de Reſolutiën van de „ Heeren van Rotterdam op veele zaaken'. Voorts verzocht hy de vryheid te mogen hebben van de Deductie zyner intentie in geſchrift te ſtellen: welk verzoek hem eindelyk, na veele voor en tegen redenen, wierdt toegeſtaan, mits dat hy zulks in den tyd van vyf uuren, en op een enkel vel papiers deedt. Hy klaagde wel, dat hem te weinig tyds, en te weinig papiers gegeeven wierdt:

(*) 'Er zyn verſcheiden Schryvers, die zulks met bewyzen zoeken te ſtaaven, en anderen die zulks wel degelyk ontkennen.

wierdt: doch niet meer konnende verwerven, begon hy zyne Deductie in geschrifr te stellen.

Deze Deductie was genoegzaam van den zelven inhoud, en in die orde, gelyk die nu en dan mondeling was gedaan. Zy was zeer wydloopig, en vervatte eene beknopte verdeediging van al 't gunt hem te last gelegd was; namelyk zyne inzichten op de Kerkelyke geschillen, en wat hy daar omtrent gedaan hadt; zyne inzichten op 't stuk der Waardgelders; aangaande den Eed der Krygslieden; nopens de Communicatie en byeenkomst der acht Hollandsche Steden; raakende de Communicatie met de Gedeputeerden van Utrecht, als mede zyne bezending derwaards; en eindelyk zyne achting voor zyne Excellentie, en zyne vriendschap met den Advokaat van Holland.

Dit geschrift, in vyf uuren tyds en op een vel papiers ontworpen, was zo klein ineengedrongen geschreeven, dat een iegelyk zich daar over verwonderen moest. Want het beslaat in druk, waarin 't naderhand is uitgekomen, byna twee Bladen met een kleine Letter. Het zelve wierdt, op den bestemden tyd, door den Griffier van hem afgehaald; en na dien tyd is hy niet weder verhoord. Hy liet wel naderhand verzoeken, om hervatting van zyne Examinatie, en verbetering van 't gene niet al te wel, naar zyn meening, mogt gesteld zyn: doch hierop is geen gevolg gekomen.

Ondertusschen ontfing *de Groot*, behalve de berichten van *Scriverius* door middel van de Boeken, waar van wy hier voorens gewag gemaakt hebben, en behalve zomtyds een open brief, nu en dan ook nog een geheim briefje van zyne Huisvrouw tot zyne verkwikking. Zo wist hy ook, ondanks de naauwe toezicht, middel te vinden, om haar te doen verstaan, dat de uitgestrooide geruchten, als of hy kennis hadt van eenige Correspondentie, van den Advokaat met den Vyand, en dat hy iets ten nadeele van Prins *Hendrik* gezegd hadt, valsch en verdicht waren.

Op gelyke wyze zocht ook de Heer van *Moersbergen* zyne Huisvrouw, door een' heimelyken brief, te doen weeten, 't gene hem bejeegende en te last gelegd wierdt; ook, om haar aan te wyzen, wat haar te doen stondt tot zyn beste: doch deze brief viel in handen van de Rechters, en daarop wierdt hem 't schryfgereedschap ontnomen. Echter vondt hy, kort daarna, weder

mid-

middel om te schryven, en den brief op den 14 Maart aan zyn Huisvrouw te bezorgen. Deze brief was zeer wydloopig, en de inhoud van den voorigen was 'er in herhaald. Hy zegt 'er onder anderen in:

„ Dat hy zedert den 2 February, ouden styl, niet voor de „ Heeren was geweest, die hem anders, eenige weeken lang, „ genoegzaam alle dagen, geëxamineerd hadden, zo over zyne „ brieven, als over zyne redenen, gehouden in de Staaten Ge„ neraal, in de Staaten van Utrecht, met de Gecommitteerden „ van Holland, op de straat, op de Maaltyd van den Heer van „ *Geerenstyn*, met den Advokaat *Barnevelt*, en meer andere din„ gen; dat ze echter aan hem niet gevonden hadden, 't gene, „ zyns Oordeels, den naam van eenig kwaad feit verdiende; dat „ hem niet het minste van Verradery was voorgekomen; dat hy „ verzocht hadt, zich te mogen verantwoorden, of gerenvoijeerd „ te worden aan 't Hof van Utrecht, volgens zyn Privilegie *de* „ *non evocando*; maar dat hem zulks afgeslaagen was, enz".

Nu staan wy verder te komen, op de Verhooring van den Heer van *Oldenbarnevelt*; maar dewyl wy de gewoonte hebben, van onze Historie, met het einde van 't jaar, te sluiten, zullen wy 't overige dezer gebeurtenissen in 't vervolg verhandelen, en thans met dit laatste Half-Jaar van 1774 een einde maaken aan het

Zeven- en- dertigste DEEL.



REGISTER
VAN DE
STAATKUNDIGE
HISTORIE VAN HOLLAND.
ZEVEN-EN-DERTIGSTE DEEL.

Lo-

EYNDE.

STAATKUNDIGE
HISTORIE
VAN
HOLLAND,

Behelzende eene Staatkundige beſpiegeling van de voornaamſte Gevallen der Nederlandſche Geſchiedeniſſen, volgens het Natuur, Staats, aller Volkeren en het beſchreven Recht; de geäardheid der Zaaken en de gezonde Reden, om gezond over het voorledene te redeneeren, en tot een Richtſnoer voor het toekomende te dienen.

ACHT EN DERTIGSTE DEEL.

Met Kunſt Plaaten opgehelderd.



TE AMSTERDAM,
By BERNARDUS MOURIK,
Boekverkooper in de Nes, by de Groote Vleeshal, 1775.

AAN DEN GOEDGUNSTIGEN

LEEZER

VAN ONZE

STAATKUNDIGE HISTORIE.

Schoon wy gewoon zyn deze onze Historie telkens met het halfjaar te sluiten, hebben wy echter alleen die gewoonte onderhouden, om met het begin van ieder Jaar iets vooraf te zeggen, en telkens onzen Leezer kortelyk te berichten, zo wat wy in 't voorige jaar verhandeld hebben, als 't gene wy vervolgens staan te verhandelen.

Wy hebben ook meermaals gezegd, dat wy, schoon de meeste Historieschryvers doorgaande de eene of de andere party trekken, onzydig in ons verhaal zouden voortgaan, en dat wy, zo wel het voor als het tegendeel meldende, en dingen in lassen, die anderen, of zonder te melden, of met aanwyzingen, voorbygaan, het niet missen kan, of men moet ons wydloopiger bevinden: maar daar tegen heeft de Leezer dit voordeel, dat hy geen andere Schryvers behoeft op te zoeken, als hy begeerig is deze of gene zaak van belang in haare omstandigheid te weeten; doordien wy, de zaak weezenlyk en merkwaardig vindende, dezelve uitgebreid, en van minder belang zynde, ten minste den inhoud daar van melden.

 Wy

VOORREEDEN.

Wy hebben in onze Voorrede van 't voorgaande jaar gezegd, dat wy in 't volgende zouden komen aan eenige lastige jaaren in de Nederlandsche Historie; dat is te verstaan, in zaaken, die moeilyk zyn om ze onzydig te verhandelen, ter oorzaak van de volstrekte tegenstrydigheid, in de Schryvers voorkomende, waaromtrent wy echter ons uiterste best gedaan hebben, het welk ook door kundigen genoegzaam bespeurd kan worden: nogtans is het zeker, dat 'er niemand gebooren is, die ieders zin voldoen en zo wel kundigen als onkundigen veraangenamen kan. Dat zou een witte Valk zyn, die zelden gevonden wordt.

Het verhandelde dan van 't voorige jaar by onze Leezers nog in varsch geheugen zynde, behoeven wy bygevolg niet te herhaalen, en zullen daarom alleenlyk zeggen, dat wy eerst de gevolgen daar van, en dan de verdere gebeurtenissen, dezer Staatkundige Historie betreffende, op gelyke wyze zullen voortzetten.

Wyders en eindelyk staat ons niet anders te zeggen, dan dat wy onzen Leezeren alle Heil en Welvaart, mitsgaders nieuwen Leeslust toewenschen.



STAAT-

STAATKUNDIGE HISTORIE

VAN

HOLLAND.



EERSTE HOOFDSTUK.

Vervattende eerstelyk den voortgang van de ondervraagingen, der Gevangens van Staat in Holland, en voorts eenige andere omstandigheden van den jaare 1619.

Schoon het niet onaangenaam is, en het derhalve ook by veele schryvers gevonden word, dat men, om een verandering in het Leezen der gebeurtenissen van een Land te maaken, nu en dan eenige andere gevallen tusschen beiden mengt, zo oordeelen wy nochtans onze Leezeren geen ondienst te doen, door het gene, waar mede wy in 't voorige jaar zyn uitgescheiden, aan elkander te schakelen; derhalven zullen wy de zaak van onze Staatsgevangenen eerst vervolgen.

Wy hebben in onzen voorigen de Verhooringen van de Heeren *Hogerbeets* en *de Groot* van de verkooren Rechters gezien, en gaan nu over tot die van den Advokaat van *Oldenbarnevelt*.

Het was op den 7 Maart, dat hy voor 't eerst van de 24 Rechters verhoord wierd. Binnen gekomen zynde, weigerde hy die voor zyne competente Rechters te erkennen, en heeft drie dagen de redenen, waarom hy ze niet konde erkennen, voorgesteld, zo als ook tegen de verleende Commissie, met verzoek van zulks nader by geschrift te mogen doen, om door middel van voorstelling, of smeekschrift, aan de Vergadering van deze Rechters, of aan die der Staaten Generaal, zulks te vertoonen.

Doch men zoa van deze zyne verhooringe, vermits alles geheim moest blyven, weinig geweeten hebben, byaldien meer-

gemelde Advokaat nu en dan geen middel hadt weeten te vinden, om in 't heimelyk eenige Briefjes te doen uitgaan, hoewel zomtyds zeer afgebroken en met uitgelaaten woorden, welke door anderen daar tusschen gevoegd zyn, gelyk te zien is aan verscheiden van dezelven, waar van wy 'er hier eenigen zullen plaatzen. In een derzelven zegt hy:

Ik heb drie dagen redenen, tegen de verleende Commissie, gedicteerd, en verzocht nader by geschrift te stellen, om by middelen van propositie, of supplicatie, aan de verleenders, of haare commitenten, verandering te verzoeken: in cas van afslaan, redenen van recusatie tegens eenige te allegeeren, en daar toe Rechters, eenige van den Raade ofte ......

In een ander drukt hy zich aldus uit:

Op de Advertentie by my aan U (van der Mylen) tot Leiden op Burgemeesteren Maaltyd, of ik niet (heb) geschreeven ofte van iemand zyne Brieven. Dan meine te zeggen 's avonds gezonden te hebben, om mondeling te onderzoeken; en secretelyk daarop te letten, 's morgens op de desordre *.

Op de Advententie by U tot Utrecht den 3 October by Brieven belast, ik (zegge) daar van geen memorie te hebben.

Op de Vergadering in uw huis gehouden met Brienen, Biesman, Haan, Hogerbeets *en* Grotius, *zeg ik daar van niet te weeten.*

Op uw reis in Vrankryk in 't jaar 1614, of aan den Marquis d'Ancre, *der Landen magt tegen de Princen, en die van de Religie, is aangeboden, ik (heb geantwoord, dat gy) volgens de Instructie aan den Koning en Koninginne Regente, en aan de Heeren (alleen hebt gedaan) complimenten.*

Op de Memorie van Caron, *op de Religions-Zaaken, om des Konings Brieven, (zegge) ik wel van memorie te gedenken, tot instructie om den Koning naar waarheid te informeeren, en zyn goed advys en faveur te hebben.*

In een derde Briefje van 24 Maart zegt hy:

Ik worde gekwelt uit kwaade dispositien van C. Aarssen *en van* Berk *tot Utrecht: (uit) de advertentie aan* van der Mylen *tot Leiden gezonden, met de besoigne van de acht Steden (van Holland) ook uit myne Bieven aan* Caron. *Van den Heer van* Langerak *of* F. Aarssen *(heb*

* Hy meent een van zyne Vrienden, aan welken, te Leiden op Burgemeesters Maaltyd zynde, hy eenige mondelinge Advertentie schynt gedaan te hebben.

(heb ik) nog niet verstaan. Let op alles wel: Bidt Godt den Heere voor my, en doet uw best. Vaart wel, en hebt goede hoop.

Vervolgens wierdt de Advokaat nog tot verscheide maalen, in de Maand April, ter verhooring ontboden, zomtyds twee of driemaal daags: namelyk den 4 voor- en nademiddag; den 5 eens voor- en tweemaal nademiddag; enz. Dit was oorzaak dat zyn Dienaar aan de meergemelde Kapitein des armes vraagde: wat het te zeggen was, dat zyn Heer nu zo dikwils moest binnen komen? Het antwoord was: *dat is te zeggen, dat hy zyn Consciëntie moet bedenken, want het komt 'er nu op aan.*

Op de volgende dagen, als den 6 den 11, 12, en 14, van die Maand wierd hy insgelyks verhoord. Dan van al 't gene men hem in dien tyd gevraagd, en hy geantwoord heeft, zou men, als meer gezegt is, niets weeten, ten ware hy wederom geen middelen gevonden hadt, om heimelyk eenige Briefjes aan zyne Vrienden te doen bezorgen; welken hy eigenhandig geschreeven hadt, en waar van wy vinden, dat ze, hoewel zomtyds met korte en afgebrooke woorden, het volgende behelsden:

„ Ik kenne de Heeren voor geen Rechters, als tegens de na-
„ der Unie, en rechten van Holland, ... Dat de Heeren Staa-
„ ten Generaal geen recht van Souverainiteit hebben als gere-
„ serveert aan de Heeren Staaten van elke Provincie. De Hee-
„ ren Staaten Generaal (erken ik) wel als geunieerde, in de pun-
„ ten, by de Provinciën aangenomen, uit den naam van de
„ Provinciën. Daarom (heb ik) van de Commissie geappelleert aan
„ de Heeren Staaten Generaal en de respective Provinciën als Com-
„ mitenten van haare respective Gecommitteerden. De Heeren
„ hebben het zelve afgeslagen. Ik hebbe de appellatie gein-
„ hereert, en van nieuws geappelleert van de Verklaaringe; zeg-
„ gende dat voor iemand, die verhinderd wordt, de tyd niet
„ voortgaat. De Heeren begeeren te verstaan de redenen van
„ myne recusatie tegens eenige in 't particulier. Ik difficulteer-
„ de, als prejudiciabel (aan) myne appellatie. Ende dat my,
„ volgende het verzoek, geen Ordinaris Collegie van Justitie
„ wordt geaccordeert tot rechtmaatige kennisse. De Heeren
„ verklaren voort te willen gaan, haare Conscientie zuiverende.
„ Doen 't zelve teekenen. Ik, te moeten gedoogen.

„ Van eenig verstandt, of iet genoten te hebben van de Spaan-

„ ſche zyde is niet: 'als ook dat by anderen iet met myne kenniſ-
„ ſe zoude wezen genoten.

„ Van met iemand iet van wegen de Koning van Vrankryk
„ op de Souverainiteit gehandelt te hebben, is niet.

„ Het preſent my anno 1608 door de Preſident *Jeannin* van we-
„ gen den Koning gedaan, by my begroot tot omtrent twintigh
„ duizendt Gulden, is geſchiedt in vergeldinge van veele jaren
„ dienſte en arbeidt, volgens des Koning belofte aan my anno 98
„ tot *Nantes* gedaan, by verbetering van zynen ſtaat. Ik zoude
„ toen ter tydt liever een duizend gereedt, als belofte van tien
„ op ons beider leven en verbetering van des Koningks ſtaat
„ over tien jaaren, verkoozen hebben.

„ Ik heb ook bekent van eenige heeren preſenten voor gedane
„ dienſten ontfangen, en van eenige gereſuſeert te hebben.

„ Ik hebbe ook bekent vreeze en apprehenſie gehadt te heb-
„ ben, dat zyne Excellentie ſtondt naar de Souverainiteit, ofte
„ meerder Authoriteit, en de redenen in 't lange, waar op die
„ vreeze was geſondeert, met verzoek (als hebbende *curam Rei-*
„ *publicæ*, dat is, zorge voor 't Gemeenebeſt) alles ten beſten te
„ verſtaan.

„ Dat ik aan eenigen van de Regeering daar van opening
„ heb gedaan, hebbende ordentelyke proceduuren altydt goedt-
„ gevonden, maar van d' andere horreur gehadt.

„ Het recht van Holland en Utrecht, dat de Soldaten tot haa-
„ re verzekeringe niet mogten zonder haar conſent gecaſſeert
„ worden, heb ik gedefendeert, en ook daadelykheden met
„ daadelykheden, ook met Soldaaten, volgende haare eedt te
„ mogen afweeren. Dan dat de reſolutie en executie van dien
„ met diſcretie en dienſtelyk moeſte gedaan en gevolght worden.

„ De verklaringe van Hollandt, Utrecht, en Overyſſel van
„ violatie der Unie, indien het Synode Nationaal zonder haar
„ bewilliginge op den name van de Staaten Generaal werde uit-
„ geſchreeven, hebbe ik bekent in preſentie van de Gecommit-
„ teerden van die Provincien, en volgende het gemeene goedt-
„ vinden, gedicteert te hebben, en by *Grotius* geſchreeven te
„ zyn, om het recht van de Provincien te conſerveeren.

„ Myne Brieven aan *Caron* zyn met een geperturbeert, be-
„ droeſt en verſlagen gemoedt, zoo op de regeeringe van den

„ Staat,

„ staat, als het Kerkelyk beleidt, in 't leste jaar gepassioneert 1619
„ geweest, (geschreven) als aan een oudt vriendt over 34 jaaren
„ met gelyke zwaarigheit gequelt geweest zynde, op hoope van
„ goeden raadt en troost te hebben. Verzocht ten besten mag
„ geduit worden. Men staat daar hard op.

„ Ik heb aan eenige Kolonellen gezeit, dat zy vooral aan de
„ Heeren Staaten haare betaalsheeren, en ook aan de Staaten en
„ regenten van de Steden, daar zy gebruikt worden, schuldig
„ waren gehouw en getrouw te wezen, volgens haren eedt. Maar
„ myn verstandt is geweest, in de punten in questie de Genera-
„ liteit niet aangaande .... niet van 't geene tot dispositie van de
„ hoogheit ofte wetten van de Staaten van Hollandt is.

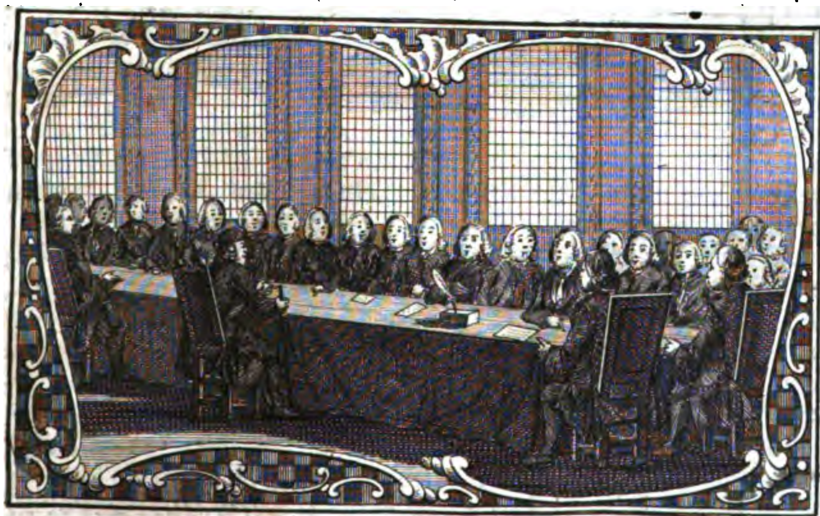
„ Van myne woorden tegens de Synode.

„ Van het krygen van de Brieven van den Koningk van Groot-
„ brittanje anno 1612.

„ Van 't verzoek van gelyke brieven anno 1618.

„ En mynen voorslagh van het zenden van twee Bisschoppen
„ van de Remonstranten.

„ Zulke en andre punten zyn my veele gevraaght. Doet het
„ best en houdt myne advyzen secreet".



Wy vertoonen in deze Plaat een der verhooringen van dien

ouden Heer, om dat wy die van *de Groot* en *Hogerbeets* insgelyks gehad hebben.

„ Hier ziet men nogmaals de 24 Rechters met hunne Fiskaa„ len enz. aan een Tafel zitten, ondervraagende den Heer Ad„ vokaat van *Oldenbarnevelt*, die een weinig van de Tafel af op „ een Stoel zit, met zyn stokje in de hand, om de hem gedaa„ ne vraagen te beantwoorden.

Voorts vinden wy, dat hy verscheiden maalen, by zyne verhooring, gezegd heeft, dat zyne memorie door ouderdom, door 't verdriet van de Gevangenis, en door onpaslykheid zeer verzwakt was; dat hem zomtyds op een tyd te veel gevraagd was, en hy, zonder zich genoegzaam bedacht te hebben, daarop geantwoord had; dat alzo verscheiden pointen wel eene nadere verklaaring vereischten; en dat hy derhalve verzocht, deze vraagen en antwoorden te mogen nazien, mitsgaders zyne Brieven aan de Heeren *Karon*, en *Aarssen*, en anderen geschreeven, waar uit men mogelyk iets tot zynen laste zou willen opmaaken, op dat hy zich nader mogt verklaaren, tot genoegen van de Heeren.

Ondertusschen wist de Advokaat, behalve de voorgemelde kleine Briefjes, ook nog een wydloopig geschrift, ettelyke vellen papier groot, vervattende een korte verklaaring op verscheiden punten, waar mede men hem scheen te konnen bezwaaren, aan zyne vrienden te bezorgen: gelyk hy dan ook weinig dagen daar na wederom eenige berichten van buiten ontfing, zonder dat men wist op welke wyze. Wanneer men hem onder anderen had bericht, dat de Remonstranten te Leiden op het Kerkhof gepredikt hadden, schreef zyn Dienaaar *Jan Franken*, buiten weeten van zyn' Heer, deswege het volgende Briefje.

Laat de Arminiaansche Kat vry Muizen, zy zal wel vet worden, met 'er tyd, door Godts toedoen. Hoe men de waarheid meer verdrukt, hoe ze meer krachts heeft, om door de wolken te breeken, en daar wraak te roepen voor Godt over dit Pharaoos gebroedzel, die oorzaak zyn van deze langduurige gevangenis zonder oorzaak. Haar ryk zal geen zeven jaar duuren.

Dit Briefje, dat, gelyk men zegt, dienen zou, om de buiten vrienden te doen verstaan, dat hun Brief wel te recht gekomen was, raakte bygeval in handen der Rechters, doch dewyl hy nooit duidlyk schreef, welke schriften of berichten zy ontfangen

had-

hadden, om 'er, als ze by ongeluk in verkeerde handen raakten, een verklaaring naar hun zin van te konnen doen, zo was hier ook geene ontdekking uit te haalen. De Rechters evenwel meer daar van begeerende te weeten, zonden *van der Meulen* in de Kamer van den Advokaat, die aldaar komende tot den Dienaar zeide, dat hy by de Heeren moest komen, en bleef zelf by zyn Ed. terwyl de Dienaar by de Rechters ging.

Dezen, in de Vergadering verscheenen zynde, wierd van den President *de Voogt* gevraagd, met wien hy *Correspondentie* had met schryven? Zyn antwoord was, met niemand. Wie heeft dan die Briefjes geschreeven, hernam de President, toonende hem dezelve: waarop hy bekende die geschreeven te hebben, en toen de President daarop zeide, waarom hy dan loog, gaf hy ten antwoord, dat hy geen Fransch kon, en daarom niet wist, wat het woord *Correspondentie* te zeggen was.

Men ondervroeg hem verder over het Cyffer, dat zyn Heer geschreeven hadt, 't welk hy beantwoorde met te zeggen, dat hy 't niet verstondt, en gemerkt hy ook van zyne Briefje geen verder opening wilde doen, wierden zommige Heeren verstoord, en dreigden hem dat, indien hy 't niet wilde zeggen, men 't hem wel zou doen zeggen. De Heer *Muys van Holy* vraagde hem, wat hy met dat *Muyzen* wilde zeggen? Waarop de knecht ten antwoord gaf, dat hy 'er niet mede bedoeld wierdt, en op het verdere vraagen, wat het dan te zeggen was, gaf hy 'er een andere uitlegging aan, die men echter niet wilde gelooven, en toen men hem aandrong op de Verklaaring van 't gene hy verder geschreeven hadt, zeide hy, dat hy niet gehouden was iets te zeggen; en op het dreigen dat men het hem wel zou doen zeggen, zeide hy, dat hy niet in Dienst van de Heeren was, maar dat hy alleen zyn Heer en Vrouwe diende, en verplicht was dezelve getrouw te blyven. Het verdere zeggen van de Heeren was, dat men het hem wel haast zou doen zeggen, en men liet hem, door een onder Officier, brengen in de Kamer, daar de Secretaris *Ledenberg* in gezeeten hadt. By het weggaan zeide de Heer *Pauw*, in een soort van drift, tot hem, *Jongman gy zult het nog zo gaarne zeggen.* Hy gaf in dienzelven toon ten antwoord: *niet of ik wil; doet my liever een strop om den Hals, en hangt my op!* Men bragt hem, als gezegd is, in de Kamer

van *Ledenberg*, en liet hem tot den Avond zitten.

Ondertusschen was de Heer Griffier *Pots* by den Advokaat geweest, en hadt hem het Briefje van het Cyffer afgeëischt. Zyn Ed. wees hem by zyn Dienaar, en de Heer *Pots* by denzelven komende, zeide, dat zyn Heer belast hadt, hem het Cyffer over te geeven, gelyk de knecht deedt: doch die Heer ziende dat hy nog meer Papieren by zich hadt, maakte zulks aan de Vergadering bekend, waarop de Heer van *Santhen* gezonden wierdt, om hem alle zyne Papieren af te vraagen; hy gaf ze over, en daar op wierdt hy, tegen den Avond wederom binnen geroepen, en moest alle de middelen, die zyn Heer en hy gebruikt hadden, om advyzen te krygen, ontdekken, dewyl men die meerendeels uit zyne Briefjes gezien hadt, en hy deedt zulks des te meer, om dat hy dien Avond hoopte nog weder by zyn Heer te komen; doch een der voornaamste middelen hadt hy nog verzweegen. Men liet hem, 't gunt hy bekend hadt, ondertekenen, 't welk hy deedt, meenende daar mede vry te weezen, doch dit gebeurde nog niet. Men zondt een Soldaat by zyn Heer, om hem ondertusschen te dienen.

Des anderen daags liet de Advokaat gehoor verzoeken, en zulks gehadt hebbende, wierdt zyn Dienaar wederom in de volle Vergadering van de Rechters ontbooden, en op 't voorgaande ondervraagd. Hy antwoorde als vooren, en verklaarde niets meer te weeten. Hierop vermaande men hem, zodanige Praktyken niet meer te gebruiken, of dat men hem wat anders zou leeren. Men liet hem dan wederom by zyn Heer gaan, met bevel, dat hy aan *van der Meulen* zou overgeeven de Inkt, Pennen en 't Papier dat hy hadt. Hy klaagde, dat hy geduurende al den Tyd, dien hy by zyn Heer gevangen gezeeten hadt, geen een openbaaren Brief aan zyne Moeder hadt mogen Schryven: waarop *van der Meulen* last kreeg, om hem wederom by zyn Heer te brengen, en hem, in zyn tegenwoordigheid, een Brief te laaten schryven, en dat hy dan de Inkt, Pennen en 't Papier, dat in de Kamer was, aan *van der Meulen* zou overgeeven. Hy zyn Brief geschreeven hebbende, gaf de Inkt, Pennen en 't Papier aan *van der Meulen*: doch hieldt noch in 't heimelyk genoeg over.

Na dat *van der Meulen* vertrokken was, vraagde de Advokaat wat hy gedaan, en wat men hem gevraagd hadt? en na dat hy al-

alles aan zyn Heer gezegd had, zeide deze, *nu zyn wy geheel van ons stuk, en zullen geen advyzen meer konnen krygen; ook vrees ik, dat men ons volk deswege moeite zal aandoen.* Wyders gevraagd hebbende, of hy ook niet iets van een Armiaanse Kat en Muis had geschreeven? verhaalde de knecht aan zyn Heer wat hy geschreeven had; waarop deze zeide, dat hy zeer kwalyk gedaan hadt, iets uit te zenden, zonder het hem te laaten zien, en dat de Heeren verstoord op hem waren, van gedachte zynde, dat hy het hem hadt opgegeeven.

Inmiddels wierdt de Bededag, die, gelyk wy gezegd hebben, tegen den 17 April was uitgeschreeven, gehouden. In de uitschryving wierdt onder anderen gezegd: „dat, door misverstanden, oneenigheden, kwestien en geschillen, geduurende eenige Jaaren herwaards, zo in de Kerk als in den Staat, eenige ambitieuse Menschen, ter bevordering van hunne byzondere Oogmerken en Ambitie, met groot nadeel van de waare Gereformeerde Religie, en zonderlinge ondienst van den Staat des Lands, verwekt, de geheele Religie en Godsdienst in deze Vereenigde Nederlanden, zouden hebben gerenverseerd en vernietigd, en den Staat des Lands ten eenemaal geruineerd, byaldien de Synode Nationaal niet beroepen was geworden, waar door zulks verhinderd was; dat daar door, tegens de Contraventeurs van dien, behoorlyk was geprocedeerd, en dat men van de overigen ook met den eerste een goede uitkomst verhoopte; dat ook eerlang een wettig Oordeel en Sententie verwacht werd van de Rechteren, by hunne Hoog Mog. de Staaten Generaal daar toe gecommitteerd en beëedigd, over de genen, welke den staat des Lands hadden geturbeerd; dat de zaak der Vereenigde Nederlanden, zo wel in 't Geestelyke als in 't Waereldlyke, zich tot goede rust en welstand scheen te schikken; dat deze Bededag ten dien einde was uitgeschreeven, om Godt Almachtig hier voor te Loven en te danken, en tevens te bidden, dat het hem behaagen mogt, den staat des Lands te beschermen, en de Vyandlyke raadslagen tegen dezelve te verbreeken, enz".

Wy hebben hiervoorens gezegd, hoedanig deze uitschryving by zommige Predikanten, op den Predikstoel, verhandeld was, en by anderen niet, en om zulks niet te herhaalen, zullen wy al-
leen

keenlyk zeggen, dat zo wel de Advokaat als zyne Familie, enz. voor deze uitschryving nog geen zo zwaarmoedige gedachten gevoed hadden, als wel na de bekendwording dezer uitschryving, als wanneer men den staat der Gevangenen dieper begon in te zien, en een slechter uitkomst te voorspellen.

Dit was oorzaak, dat de Huisvrouw en Kinderen van den voorsz. Advokaat, ziende, dat alle hunne voorige vertoogen vruchteloos waren geweest, nogmaals tot driemaal toe, wydloopige Deductiën by de Vergadering der Heeren Rechters inleverden, en eindelyk nog, ten besluite, 't volgende Briefje aan dezelven lieten overgeeven:

„ De Huisvrouw en Kinderen, van den Heer van *Oldenbarnevelt*, verzoeken ootmoediglyk aan de Ed. Mog. Heeren Gedelegeerde Rechteren, dat hunne Ed. Mog. gelieven op hun laatst overgegeeven Remonstrantie, en de redenen zo van hun verzoek, als ook van hunne byzondere belangen, nader en rypelyk te overweegen, en daar op tot hunner Suppliantens vergenoeging te disponeeren en te resolveeren. Zulks hunne Ed. Mog. in reden, en billykheid zullen bevinden te behooren. Daar toe zy, Suppliantén, verzoeken U Ed. Mog. schriftelyk appointement, ofte Apostille. 't Welk doende enz.

Doch wy vinden niet, dat daar eenig gevolg op kwam, maar wel, dat de Advokaat, op den 1 May des Morgens, nogmaals gehoor hadt laaten verzoeken, maar de Heeren Rechters zulks, naar het schynt, niet konnende bybrengen, zo vernieuwde hy dit verzoek des Nademiddags, vermits hy van *van der Meulen* vernomen hadt, dat de Heeren vergaderd waren. Hierop wierden uit de Vergadering gedeputeerd de Heeren Secretaris *Bruininks*, de Fiskaal *Sylla* en de Griffier *Pots*, die tot den Advokaat zeiden, dat de Heeren over zaaken van gewicht raadpleegende, zy gezonden waren, om te verneemen, wat Myn Heer begeerde. De Advokaat gaf ten antwoord, dat hy gaarne de Heeren in de volle Vergadering wilde spreeken; en schoon zy hem wederom de veelvuldige bezigheden der Heeren voorstelden, hernieuwde hy nochtans zyn verzoek van binnen te mogen komen. De Heeren zulks der Vergadering aangediend hebbende, wierdt hy weinig tyds daarna binnen geroepen. Doch van dit gehoor vinden wy niet anders, dan dat hy verzocht hadt, om op eenige stukken

ken nader gehoord te worden, en dezelven te verklaaren; ook dat hy 't gebruik van Papier, Pen en Inkt mogt hebben: dit laatste wierdt hem toegestaan, en hy eischte 't zelve des anderen daags van *van der Meulen*, die hem ten antwoord gaf, dat hy het den Heeren zoude vraagen, gelyk hy dan vervolgens bescheid bragt, dat zy 't nog niet konden goedvinden. De Advokaat zeide tot hem, de Heeren hebben 't my nochtans toegezegd, en vervolgde met tegen zyn Dienaar te zeggen: *ik weet niet wat ze met my voorhebben, dat ze my nu wederom laaten zitten. Ik heb eenige dingen ingesteld, daar ik wat nader op meinde te antwoorden.* Doch hy is na dien tyd niet weder verhoord geworden, 't welk, na men zegt, omtrent zestigmaal geschied was.

In de volgende dagen vinden wy, dat zyn Dienaar ongeduldig begon te worden, en zyn ontslag schynt te hebben verzocht, waarop zyn Heer hem te gemoet voerde, dat hy zo verre niet moest gaan, dat de Tyd hem nu wat langer viel, om dat ze geen Advyzen kreegen, maar dat het wel eens een einde neemen, en 't niet eeuwig duuren zou.

Een Dag of acht daarna, ontfing de Advokaat een Koffer met Lynwaat, van zyn Huis, 't welk hy met zyn Dienaar naauwkeurig onderzocht, of 'er ook papieren of schriften in waren, maar zy vonden niets. Echter ontfing hy dien Avond, heimelyk, nog eenige Berrichten; als onderanderen, de Voorstelling van den Franschen Ambassadeur, in de Vergadering der Staaten Generaal gedaan; den Brief van *Uittenbogaard*, aan de Burgemeesteren van Utrecht geschreeven; mitsgaders Berricht, dat zyn Vonnis al gegaan was, en dat het binnen weinig Dagen zou uitgesproken worden. Voorts vinden wy, dat hy dien Avond te Bed gaande, met zyn Dienaar gesprooken, en onderanderen gezegd hadt: *het is een bitter volk, ik heb 'er niets goeds van te verwachten.*

Dat zyn Dienaar, *Jan Franken*, ondertusschen zeer verlangde naar zyn ontslag, blykt hier aan, dewyl hy eenige Dagen te vooren reeds aan *van der Meulen* gevraagd hadt, of 'er niet haast een einde aan die Gevangenis zou komen? De andere zeide, ja, en het zal geen veertien Dagen duuren. Weinig Dagen daarna, hem die zelve vraag gedaan zynde, zeide hy: het zal geen acht Dagen meer duuren; doch de Advokaat kon zulks niet gelooven,

oor-

ontwikkelende dat 'er de zaak niet naar aangesteld wierdt.

De Heer van Oldenbarnevelt hadt, geduurende zyne Gevangenis, nog wel tusschen de 30 en 40 Vellen Papiers beschreeven, waar onder was zyn geheele Examinatie, van al wat hem gevraagd was, en hy geantwoord hadt, benevens 't gunt hem in de Gevangenis wedervaaren was; mitsgaders eene groote Brief aan zyne Huisvrouw, Kinderen en Vrienden, op de wyze van een Testament, dien hy voorgenomen hadt om uit het Venster te doen werpen, maar hy bedacht zich, en zeide tot zyn Dienaar, dat het, gevonden wordende, meer kwaad dan goed zou doen. Ook waren onder die papieren zes of zeven ontwerpen van Brieven, welken hy aan zyn Excell. geschreeven had; voorts twee van Graaf *Willem*, en twee Fransche Brieven, van welken de een aan Mevrouwe de Princesse van *Oranje* geschreeven was; en behalve dezen nog een gedeelte van een Brief wegens 't gene in *Amsterdam* was voorgevallen, en een uit die Stad aan den Heer *Gulderwoud* in den *Haag*, enz.

Alle deze papieren waren, uit vrees van ontdekt te worden, ten deele onder het bekleedzel van een Spaansch Stoeltje, en ten deele achter de tapyten genaaid: want het had hem, ondanks de naauwkeurige toezichten, nooit aan papier, pennen of inkt ontbroken. Hierom waren zommigen van gedachten, dat meergemelde *van der Meulen*, die alles, wat hy ontfing, naauwkeurig moest onderzoeken, zulks of uit nalaatigheid verzuimd, of om andere gewichtige reden door de vingeren gezien had.

Ondertusschen waren de Rechters bezig geweest met de Vonnissen der Gevangenen op te maaken, en men verstond in 't heimelyk, dat het Vonnis des doods van den Advokaat reeds geveld lag, en eerlang stond uitgesproken te worden. Dit was oorzaak dat Graaf *Willem Lodewyk*, Stadhouder van Vriesland, met den Fiskaal *Duyk* onder de hand werkte, om een middel uit te vinden, ter behoudenis van 't Leeven van den Advokaat. Zy spraken daarover met zyn Excell. welke zich niet ongenegen daar toe toonde, mits dat de Vrienden van den Advokaat pardon kwamen verzoeken. De Graaf en *Duyk* verzochten de Princes, Weduwe van *Oranje*, dat ze, in 't heimelyk iemand van de Kinderen van den Heer van *Oldenbarnevelt*, by zich ontbieden, en zulks aanraaden zou. De Vrouw van den Heer van *Groenevelt* by de Prin-

Princes ontboden zynde, en zulks verstaan hebbende, verzocht eenigen Tyd om zich met de andere Kinderen te beraaden. Wederom by de Princes gekomen zynde, zeide zy, dat ze met de andere Kinderen hadt gesproken, en dat die, daar toe, geenzints konden verstaan, ja, daar niet een voet om wilden verzetten, alwaar het dat hy 'er den Hals zou moeten laaten. Dit antwoord ontroerde de Princes ten hoogsten, zo wel als Graaf *Willem*, toen zy 't hem bekend maakte. 1619.

Op Zondag Morgen den 12 May, was de Advokaat, met zyn Dienaar, de geheele Voormiddag bezig, met schriften en tydingen te doorleezen, welken zy des Avond te vooren ontfangen hadden. Omtrent den Middag vraagde de Dienaar nogmaals aan *van der Meulen*, of zy haast verlost zouden worden? Zyn antwoord was, dat hy wel om 100 Guldens wilde wedden, dat hy aanstaanden Donderdag hier niet meer zou zyn. Dit maakte den Dienaar zeer verblyd, als konnende weinig denken, wat 'er gebeuren zou.

Op den Middag haaste zich de Advokaat met eeten, zeggende, dat hy na den eeten nog wat schryven moest. Dit geschiede, maar terwyl hy bezig was, hoorde de Dienaar eenige reizen schellen in de Kamer, daar de Rechters gewoon waren te zitten, en kwam zulks zynen Heer aandienen, om hem te waarschouwen. De Advokaat, vreezende verrast te worden, zeide eindelyk tot zyn Dienaar, *laat ons het zekere voor 't onzekere neemen, doet Pen en Inkt weg, en steek het papier onder het Bed, zo kan men 't altyd krygen; want ik vrees, dat ze Soldaaten in de Kamer zullen zetten.*

Deze vrees schynt veroorzaakt te zyn door 't gene zyn Dienaar, *Jan Franken*, naderhand verhaald heeft, te weeten, dat hy nooit staat gemaakt hadt, dat men hem zou doen sterven, maar dat hy, de uitschryving van den Bededag, die hy naderhand gekreegen had, geleezen hebbende, eenig nadenken kreeg, en zich sedert met groot geduld tot het uitterste bereidde.

Het geschrift, bovengemeld, waar aan hy bezig was, bestond in een vertoog aan de Heeren Staaten van Holland, waar aan hy al eenigen Tyd hadt gewerkt, doch dat nu wierdt afgebroken. Het vervatte verscheiden zaaken, in den Jaare 1618 voorgevallen, en reeds meerendeels hier voorens gemeld; mitsgaders zyne Verdediging op verscheiden punten, in de voorige Vertoogen

aangeweezen, en eindelyk verscheiden zaaken, hem in de Gevangenis wedervaaren. Dit geschrift kwam naderhand, men weet niet door wat middel, in de handen zyner Vrienden, en in 't Licht.

Wanneer nu 't Vonnis des Advokaats geveld was, wierd by de Staaten Generaal goedgevonden, om *Antonius Wallæus*, Predikant en Professor te *Middelburg*, die op de Synode te *Dordrecht* was, te benoemen, om den Advokaat ter dood te bereiden, en hy wierdt ten dien einde door den Heer *Schotte*, Burgemeester van *Middelburg*, en een van de 24 Rechters, van Dordrecht afgehaald. De Burgemeester maakte hem onderwegen bekend, dat de Heeren Staaten hem ontboden hadden, om de veroordeelden in den *Haag*, in hun uitterste te vertroosten. *Wallæus* zulks hoorende, zocht een voorbeding te maaken, namelyk, dat hem toch niet mogt opgelegd worden, om de verweezenen den Dood aan te zeggen; ten anderen, dat hy niet by den Heer *de Groot* behoefde te zyn, doordien hy dan zelf troost zou noodig hebben, wegens de gemeenzaame Vriendschap, die hy met hem hadt gehad: en eindelyk, dat hy niet op 't Schavot zou behoeven te zyn, by de uitvoering van 't Vonnis, alzo hy zulks niet zonder ontroering des gemoeds zou kunnen aanschouwen.

De Burgemeester met zyn Eerw. in den *Haag* gekomen zynde, circa vyf uuren des Nademiddaags, stelde dit verzoek terstond aan de Rechters, die toen vergaderd waren, voor. Zy bewilligden daarin, en benoemden daarop de Fiskaalen van *Leeuwen* en *Sylla*, om den Advokaat den Dood aan te zeggen. Deze Heeren, verzeld van den Geweldiger *Karel Nys*, gingen een half uur daarna in de Kamer van den Advokaat, en na eenige plichtpleegingen, zeide van *Leeuwen*: Wy komen van wegen de Heeren Staaten Generaal, en der Heeren Rechteren, om U aan te zeggen, dat gy op Morgen zult komen hooren de Sententie des Doods. De Advokaat zeide daarop, meer verwonderd dan verslagen: *de Sententie des Doods! de Sententie des Doods! dat hadde ik niet verwacht. Ik meende, dat men my nog zou hebben gehoord. Ik had sommige dingen gesteld, die ik meende te veranderen, als door Gramschap verrukt zynde.* Voorts sprak hy van zyne Diensten, aan den Lande gedaan; waarop van *Leeuwen* zeide, dat hy dezelven wel wist, en dat het hem leed zou zyn, indien zyn Ed.

hem

hem die Boodschap kwalyk afname. De Advokaat zeide: dat hy 't hem niet kwalyk afnam; maar dat de Rechters mogten zien, of zy 't voor Godt konden verantwoorden.... Hy voegde daar by: *Zal men dus handelen met een goed Patriot! dat men my dan Pen, Papiër en Inkt geeve, om aan myne Huisvrouw het Vaarwel te schryven.* Van *Leeuwen* ging heen, om dat verzoek, aan de Vergaderde Rechters, voor te stellen. In zyn afzyn zou de Advokaat tot den anderen Fiskaal gezegd hebben: *Sylla! Sylla! dat uw Vader opzag, dat gy U tot deze zaak laat gebruiken!*

Van *Leeuwen* met het schryfgereedschap wedergekeerd zynde, ging de Advokaat aan 't schryven van zyn Brief. Onder het schryven hoorde men hem zeggen: *dat ik doch wist, waarom ik sterven zal.* Waarop een der Fiskaalen zeide; dat hy 't wel wist, doch dat hy 't daarna nog byzonderer zou hooren. Ook zeide de Fiscaal *Sylla* tot hem terwyl hy schreef; myn Heer weest verdacht op uw Schryven, op dat het geen Oorzaak geeve, dat de Brief niet besteld worde. Dit gezegde scheen den Advokaat eenigzints moeijelyk te maaken, zeggende, *wel Sylla! zult gy my, in myn laatste, komen watten stellen, wat ik Schryven zal?* Daar byvoegende met een Grimlagch, *wel! wat zal my hier gebeuren.*

Terwyl hy nog schreef, kwam de Predikant *Walleus* in de Kamer, groette den Advokaat, en zeide, dat het hem leed was, dat hy, in een zo droevigen Tyd, genoodzaakt was by hem te komen. De Advokaat hem niet kennende, vraagde, wat hy kwam doen? Waarop de andere ten antwoord gaf, dat hy hier niet zonder last kwam; maar om myn Heer te troosten in zyne zwaarigheid; 't welk de Advokaat beantwoordde met te zeggen: dat hy een Oud Man en een Christen was, en wel wist, hoe hy zich in dezen Tyd hadt te gedraagen en te troosten. Daar byvoegende, *ik heb nu wat anders te doen; ik moet schryven en myne Huiszaaken bestellen.* Waarop de Predikant onder anderen zeide: dat een Oud Krygsknecht van den Heere Christus ook in 't uitterste van nooden hadt, dat die kennisse in hem wierde opgewekt, doch dat hy, om hem niet te verhinderen in 't Schryven, zo lang ter zyde zou gaan. De Advokaat daarop gezegd hebbende, dat hy doen kon, wat hem goed dacht, voleindigde zynen Brief, die in de volgende woorden bestondt:

„ *Zeer lieve beminde Huisvrouw, Kinderen, Zoonen en Kindskinderen.*

„ Ik groete u alle te saamen zeer vriendelyk. Ik ontfange op
„ dezen avond een zeer bezwaarlyke en droevige tyding, dat
„ ik Oude Man, voor alle myn diensten, het Vaderlandt, zo
„ veele jaren, altydts wel en getrouwelyk gedaan hebbende,
„ [na dat ik] zyne Princelyke Excellentie met oprechte affectie,
„ zoo veele jaren, by alle mogelyke goede *Officiën* (zoo veel my-
„ ne ampten, diensten en beroepinge hebben toegelaaten) ootmoedige
„ diensten heb gedaan, veele luiden alle soorten van
„ Vriendtschap bewezen, en niemandt, by myne wetenschap,
„ verongelykt hebbende, my moet prepareeren, omme op mor-
„ gen te sterven. Ik trooste my in Godt den Heere, die een
„ kenner der herten is, en die alle menschen oordeelen zal. Ik
„ bidde u te saamen van gelyken te willen doen. Ik heb myn
„ Heeren de Staaten van Hollandt en Westvrieslandt, de Hee-
„ ren Edelen en Steden van dien, oprechtelyk, vroomelyk en
„ getrouwelyk gedient: insgelyks de Heeren Staaten van Utrecht,
„ als hooge Overigheit van myn Vaderlandt, op haar verzoek
„ oprechtelyk en getrouwelyk geraaden, omme haar te bevryden
„ van alle Oproer der Gemeente, en alle Bloedtstortinge daar
„ mede zy overlang gedreigt zyn geweest. De zelve inzichten
„ heb ik gehadt voor de Steden van Hollandt, op dat een iegelyk
„ beschermt, en niemandt beschadigt zoude worden. Leeft met
„ malkanderen in liefde en vrede. Bidt voor my Godt den Heer
„ Almaghtigh, die ons alle in zyne heilige bewaaringe genadig-
„ lyk bewaren zal.

„ Uit myne Kamer der droefheiffe, den 12 May 1619 enz".

Wy hebben voorbedachtelyk dezen Brief hier geplaatst, om dat wy vinden, dat veelen daar over verwonderd waren, dat men dien Brief nog hadt laaten behandigen aan zyne Familie, om dat ze oordeelden, dat zyn onschuld daar te veel uit bleek, en nog eerst door de Rechters geleezen was, die, naar 't schynt, zulks daar niet in gevonden hebben.

Na 't afvaardigen van dien Brief, kwam de Predikant *Walleus* weder by den Advokaat, die zyn naam gevraagd, en verstaan hebbende, dat hy uit de Synode van *Dordrecht* gehaald was, om hem in zyn uitterste by te staan, denzelven toen vriendelyker

ont-

ontfing, zeggende dat hy hem wel van naam, ma... ...t van Aangezicht gekend hadt.

Na eenige redenwisselingen over 't gebeurde by de Synode, zeide *Walæus* dat het Tyd was, om liever op zyne eigen Zaligheid te denken, zyne zonden te belyden, en Godt daarover vergeeving te bidden. Doch volgens de Aantekening van dien Predikant, hoorde hy noode spreeken van zyne Zonden, als of hy door 't belyden van dezelven, zich de straf des Doods waardig achten zou.

Na eenige verdere Redenwisselingen, onder welken de Advokaat zich beklaagd had, dat men veele van zyne verrichtingen ten kwaadsten duidde, en dat de straf des doods nu het Loon van een 43 jaarigen dienst zou weezen, zag hy, dat *Walæus* met hem bewogen was; en dit was oorzaak, dat hy hem vervolgens aanmerkte als een genegen Vriend, en zich geheel aan hem overgaf. Op de betuiging van zyn onschuld, gaf *Walæus* hem te kennen, dat hy van 't gene 'er geschied was, geen volkomen kennis had, maar dat de Advokaat moest denken, dat de Rechters ook wel wisten, dat ze eens voor Godt rekenschap moesten geeven. De Advokaat zeide daarop: „dat ze niet geoordeeld „hadden volgens de aangenomen wetten van den voorgaanden, „maar van den tegenwoordigen tyd; dat hy nu kwam in een tyd, „waarin men andere *Maximen* in den Staat volgde, dan ten tyde „van hem, en dat hy daarom van gedachten was, dat die Rech„ters niet wel over hem konden oordeelen". Dit gezegde wil men, dat ter ooren van Prins *Maurits* gekomen zynde, deze daar op gezegd had: „dat de Advokaat de *Maximen* van staat niet in „den Staat gevonden, maar had zoeken in te brengen; dat zulke „*Maximen* tot verderf van Land en Kerk zouden hebben ver„strekt".

Dus al voort redeneerende, zo over het stuk van berouw, als over andere stoffen tot voorbereiding des doods, zo wierdt hem geboodschapt, dat de Avondmaaltyd gereed was. Hy verzocht *Walæus* en den geweldige *Karel Nys*, om met hem te eeten, en diende hen zelf de spyze voor met groote bezadigdheid. Zyn Dienaar, *Jan Franken*, was dien Avond opgehouden in de Kamer van van der Meulen, welke hem daarna, verzeld van den Haagschen Predikant *Bryerus* en twee Soldaaten, weder by zyn Heer

in de Kamer bragt, met bevel, van zyn Heer niet in 't Heimelyk te mogen spreeken. De Advokaat vraagde hem waar hy geweest was, en wat men met hem gedaan hadt? hy verhaalde zyn Heer, wat hem wedervaaren was, die daarop verder met hem willende spreeken, juist de twee Soldaaten zag, en zeide, *wat is dat te zeggen?* waarop *van der Meulen* antwoordde, dat de Heeren 't zo begeerd hadden. *'t Is onnoodig*, hernam de Advokaat, *'t is een groot afzien; waar toe dit toch voor 't lest?*

Na dat *van der Meulen* vertrokken was, wilde hy verder met zyn Dienaar in stilte spreeken; maar deze zeide, dat *van der Meulen* hem belast hadt, niet in 't heimelyk met zyn Heer te mogen spreeken, maar dat zulks overluid moest geschieden. Waarop de Advokaat zeide: *is 't mogelyk, voor 't laatste zulken scherpen opzicht! mag ik niet een woord spreeken.* De Soldaaten zeiden daarop: Myn Heer, moet het ons niet kwalyk neemen, wy moeten onzen last volgen.

Wy vinden, ten opzichte van deze Soldaaten, in de Aanteekeningen van *Wallæus*, dat deze Wachters daar in dien Tyd gesteld waren, om te beletten, dat de Advokaat zich zelven niet te kort deedt, om de straffe des doods te ontgaan; doch andere hadden andere gevoelens deswegen.

De Advokaat opgestaan zynde, om met zyn Dienaar te spreeken, en hoorende dat zulks niet weezen mogt, keerde terug, en verzocht den Predikant *Wallæus*, „ dat hy by zyn Excell. den „ Prins van Oranje zou gaan, om hem van zynent wege te verzoeken; eerst, dat zyn Excell., die hy altyd met een oprechte „ genegenheid hadt gediend, zo veel zyne Ampten, Diensten en „ Beroepen hadden toegelaaten, indien hy echter iet tegens hem „ mogt hebben misdaan, hem dat wilde vergeeven. Ten anderen, dat hy zyne Kinderen, die gehuwelykt waren aan de „ beste geslachten des Lands, welke de Gereformeerde Religie „ altoos toegedaan waren geweest, wilde gunstig zyn, op dat zy „ niet zouden ontgelden, 't gene men meende, dat de Vader „ misdaan hadt". *Wallæus* vraagde daarop, of het niet beter zou zyn, dat hy 't eerste verzoek zonder voorwaarde stelde, en rond uit vergiffenis verzocht? mitsgaders, wat hy door 't woord *vergeeven* verstondt? of zich dat ook zo verre uitstrekte, dat het Vonnis tegens hem gegeeven, mogt opgehouden worden. De

Ad-

Advokaat zich eenigen Tyd bedacht hebbende, gaf ten antwoord, dat zyn verzoek zo verre niet ging, en begeerde, dat hy 't den Prins zodanig zou voordragen, als hy 't hem had voorgesteld.

Het was omtrent 10 uuren des Avonds, wanneer *Wallæus* naar zyn Excell. ging, en toen de Predikant *Lamotius* by den Advokaat kwam, om hem, benevens zyn Medebroeder *Beyerus*, ondertusschen te vertroosten.

Wallæus by zyn Excell. gekomen zynde, deedt hem de boodschap op die wyze, als de Advokaat begeerd hadt. De Prins gaf, zegt men, met traanen in de Oogen, het volgende antwoord: ,, 't Ongeluk van den Advokaat is my leedt. Ik heb hem ,, altydts lief gehadt, en dikwils vermaant anders te doen. Dewyl hy sedert eenigen tydt herwaarts een andre forme van regeering heeft getracht in te voeren, die de Kerk en Republiek ,, zou hebben t'ondergebracht, heb ik my tegens hem moeten ,, stellen. Maar ik vergeef hem gaarne 't geen hy tegens my ,, heeft misdaan. Doch hy kon dit wel zonder Conditie hebben ,, verzocht; want hy heeft het Krygsvolk van den eedt, die zy ,, my, als hun Veldtoverste, schuldig waren, getracht af te ,, trekken. Twee dingen hebben my wat gespeten: het eene dat ,, hy gezeit heeft dat ik stondt naar de Souverainiteit, het ander ,, dat hy my tot Utrecht in zulk een perykel heeft gebraght. Dan ,, ik beveel 't aan uwe voorzichtigheit of gy hem deze dingen ,, wilt bekentmaken of niet; want ik zoek niet anders dan 's mans ,, Zaligheit. Ook heb ik op de rechters begeert, dat het geen ,, hy tegens my heeft misdaan, hem tot geen misdaadt zou toegerekent worden. En wat zyne Kinderen aangaat, ik zal die ,, gunstigh zyn zoo lang als zy wel doen".

Wallæus meende met dit antwoord heen te gaan, maar wierdt door den Prins wederom geroepen, en gevraagd, of hy (namelyk de Advokaat) van geen pardon gesproken hadt? De Predikant zeide, dat hy in der waarheid daar niets van verstaan hadt; en begaf zich vervolgens weder by den Advokaat, dien hy 't antwoord van den Prins verhaalde, doch niet ten vollen, geevende te kennen, dat 'er nog iets *byzonders* was, dat de Advokaat tegens zyn persoon hadt gedaan; maar hem vergaf al 't gene hy tegens hem misdaan hadt, dat hy hem altoos lief hadt gehad; dat hy zyne Kinderen altyd in goede recommandatie zou houden, zo lang zy wel deeden, enz. Doch de Advokaat, willende ook

gaar-

gaarne dat *byzondere* weeten, verzocht den Predikant verscheiden maalen om hem zulks te ontdekken, die hem eindelyk zeide, dat het was van het staan naar de *Souverainiteit;* van het stuk van *Utrecht*, enz. Toen gaf de Advokaat ten antwoord:

„Dat hy voor zyn Kinderen niet meer begeerde, en wat het „belet der doodtstraffe, of 't pardon, aanging, dat zyn Excell. „zich daarin abuseerde. Maar 't was waar, dat hy vreeze hadt „gehadt, dat zyn Excell. stondt naar de Souverainiteit, ofte „meerder Authoriteit in 't Landt; al van 't jaar 1600 af hadt hy „die vreeze gehadt, en de redenen in 't langh gedicteert, met „verzoek dat het ten besten verstaan moght worden: dat hy an„ders den Prins zoo zeer hadt bemint, dat indien de Souveraini„teit van de Nederlanden in zyn magt waar geweest, hy de „zelve, indien 't met ordre hadt konnen geschieden, aan hem „zou hebben opgedraagen".

Doch volgens de Aantekeningen van *Wallæus*, zou hy ook bekend hebben, dat hy wat gramstoorig geworden was tegens zyn Excell., toen hy dezen, by de Contraremonstranten, ter Kerke zag gaan. Voorts bedankte hy *Wallæus* voor den Dienst, dien hy hem gedaan hadt.

Na dat hy nu nog met de drie Predikanten omtrent een uur geredeneerd hadt over allerhande stoffen, dienende tot voorbereiding van de dood, vraagden zy hem, of zyn Ed. niet wat wilde gaan rusten? Hy zeide, *ja, ik zal zien of ik wat rusten kan*, en verzocht dat een der Predikanten het Avondgebed zou doen, 't welk door *Lamotius* gedaan wierdt. Na 't eindigen van 't gebed, verzocht hy de Predikanten, dat zy des morgens, tusschen 3 en 4 uuren, wederom geliefden te komen, en wanneer zy daarop zeiden, last te hebben van den gantschen nacht by hem te blyven, zeide hy, dat zulks onnoodig was; waarop de Predikanten gingen in de naaste Kamer, daar de Rechters gewoon waren te vergaderen.

De Advokaat te Bed gaande, trok zyn Signetring van den Vinger, en zeide tot zyn Dienaar, *geeft dat aan myn Oudsten Zoon*. In 't ontkleeden meende zyn Ed. met zyn Dienaar te spreeken, maar de Soldaaten verhinderden zulks. Toen hy nu te Bed was, ging de Dienaar aan 't Hoofdeneinde zitten, en meende zo met hem te spreeken, maar de Soldaaten bevolen hem op een andere plaats te gaan zitten.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1619.

Schoon nu na eenigen Tyd, de eene Soldaat vast in den slaap raakte, en de Dienaar den anderen zocht te overreeden, met beloften van groote belooning, dat hy maar een weinig met zyn Heer mogt spreeken, zo wilde deze daar echter niet toe verstaan; waarop de Advokaat zeide, *dat is hard.* Na verloop van eenigen Tyd, zeide zyn Ed. tot zyn Dienaar, ik kan toch niet slaapen, leest wat in den Zieken troost. De Soldaaten zeiden, dat ze we een der Predikanten zouden haalen, om dat te doen, en schoon de Advokaat zeide, dat zulks niet noodig was, deeden zy het echter; en daarop kwam de Predikant *Beyerus* binnen, en las den ziekentroost; voegende nu en dan eenige vermaaningen tusschen beide uit de H. Schrift, welken de Advokaat, zegt men, zo wel beantwoordde, dat een der Soldaaten tegens zyn Dienaar zou gezegd hebben; *al waren 'er tien Predikanten, hy zou 't hun wel te raaden geeven.*

Vervolgens vraagde de Advokaat den Predikant, *waar de plaats bereid was, daar hy sterven zoude?* De Predikant zeide, dat het op of voor de Zaal zou weezen, doch dat hy de gelegenheid hier nog niet wist, door dien hy onlangs hier eerst gekomen was. Wyders zou de Advokaat hem gevraagd hebben, of hy ook gehoord hadt, of *Grotius* en *Hogerbeets* ook zouden sterven? en toen de Predikant zeide, daar niets van te weeten, vervolgde hy: *'t zou my voorwaar nog jammeren van die twee Heeren; zy zouden den lande nog groote Diensten kunnen doen! voor my, ik ben oud en afgesloofd, ik kan niet meer, enz.* Geevende verder te kennen, dat hy de zaaken des Lands zo yverig waargenomen hadt, dat hy zyn eigen byzondere zaaken hadt moeten verzuimen, en dat hy daarom zyn Huis by *Loosduinen* hadt laaten opmaaken om 'er in stilte te gaan woonen, en order op zyne byzondere zaaken te stellen. Voorts zeide hy, dat hy eens zien zou, of hy nog wat slaapen kon; waarop de Predikant en zyn Dienaar ter zyde gingen: maar na een uur tyds zeide hy, *ik kan niet Slaapen, geeft my myn Fransch Psalmboek*; en terwyl hy daarin las, ging de Predikant uit de Kamer, en kwam, na twee uuren, met beiden de andere Predikanten wederom, en na nog weinig tyds met hem gesproken te hebben, gingen zy wederom heen, om tusschen vyf en zes uuren wederom te komen.

Eenigen tyd daarna, zeide de Advokaat tot zyn Dienaar: dat hy zyn hembd van vooren open zou snyden, en dit gedaan zynde, zeide hy, *Jan, zult gy tot het leste toe by my blyven? Jan* zeide, ja, myn Heer, indien 't my wordt toegelaaten. De Advokaat hem dit vervolgens nog eens gevraagd hebbende, beloofde de Dienaar hem zulks wederom, met bygevoegd verzoek, van hem te willen gedenken met een Testament. Hierop belaste zyn Heer hem een boodschap, die hy doen zoude aan zyne Huisvrouw en Kinderen, dat zy elkanderen in liefde en eenigheid zouden vertroosten; dat hy door Godts genade wel en gerust was, en dat hy ook hoopte, dat zy van 's gelyke zouden zyn; dat zyne Kinderen zich, omtrent zyne Huisvrouw, minnelyk en vriendelyk zouden gedraagen; dat hy hen zulks recommendeerde en voor 't laatst verzocht; dat hy zyn Excell. hadt doen bidden, zyne Zoonen en Kinderen in goede gratie te willen houden, die hem ook zulks hadt beloofd, zo lang zy wel deeden, 't welk hy hen insgelyks recommendeerde, enz. Doch de Dienaar verzocht hem, dat hy zulks aan een der Predikanten geliefde te belasten, gelyk hy vervolgens aan *Lamotius* deedt. De Dienaar hadt by dat voorens gezegde nog gevoegd, dat hy zyn Heer, zo lang hy leefde, in zyn gebed zou gedachtig zyn; 't welk de Advokaat beantwoordde, met te zeggen, *neen, Jan, dat brengt onze Religie niet mede. Wilt gy wat goeds doen, doet het nu. Nu is het Tyd aan te bidden, na den dood bidt men niet.*

Wanneer nu des morgens voor vyf uuren, eenige reizen gescheld was, in de Kamer, daar de Rechters Vergaderen, en de Dienaar zulks aan zyn Heer bekend maakte, met byvoeging, dat hy geloofde, dat zy reeds vergaderd waren, zo zeide de Advokaat, dat het dan tyd was om op te staan, eisschende zyn Wambuis en slechts een paar kousen, want hy was gewoon om altyd twee of drie paaren aan te trekken. Voorts zyn Hemtrok uitgetrokken hebbende, zeide hy; *neemt al 't goed, dat in de zakken is, daar uit, en geef 't Zilver Doosje aan myne Huisvrouw, en behoudt het geld, dat daarin is, voor U*; hem te gelyk in 't stilte beveelende, dat hy toch zorg zou draagen voor de papieren, die in de Kamer waren. Doch de Dienaar heeft zulks niet konnen doen, aangezien hy 'er nooit alleen in was. Wanneer de Dienaar hem vervolgens de Kam en Borstel gaf, zeide hy, *Jan dit is de laatste maal,*

maal. Gekleed zynde, en het mutsje, dat hy gewoonlyk onder den Hoed droeg, opgepast hebbende, en te klein bevindende, geboodt hy zyne Dienaar zyn Slaapmuts in de zak te steeken, en ze hem over te geeven, als hy ze eischte. Voorts nam hy eenig Medicament in, met een halfglaasje Wyn; dat hy gewoon was te gebruiken, om zyn hert te versterken.

Ondertusschen kwamen de Predikanten wederom in de Kamer, en vraagden hem of hy wel geslaapen had? Hy zeide, dat hy niet had konnen slaapen, maar wat in zyn Fransch Psalmboek geleezen had, waarin schoone dingen stonden, die de Fransche Kerken gemeenlyk in zwaarigheden gebruikten, en die zeer troostelyk waren. Hy verzocht hen wyders een Morgengebed te doen, 't welk *Wallæus* deedt, terwyl de Advokaat op zyne knien lag; na 't eindigen van 't zelve, wierden eenige Kappittelen, uit den Propheet *Esajas*, geleezen.

Ondertusschen hadden zyne Huisvrouw en Kinderen, zo 't schynt, nog weinig gedachten gehad, dat zyn einde zo naby was, voor dat zy des Zondag Avond dien afscheidbrief ontfingen. Dit baarde, als wel te denken is, een algemeene droefheid, en zy lieten den volgenden Morgen om 4 uuren, een verzoekschrift inleveren by de Rechters, vervattende, om haar Man en Vader nog eens te mogen zien en spreeken. De Rechters lieten daarop, door den Predikant *Wallæus*, den Advokaat vraagen, of hy geen lust hadt om zyne Huisvrouw, of Kinderen, of Kindskinderen nog te spreeken? Doch hy, niet weetende dat zy 't verzocht hadden, vondt zulks ongeraaden, zeggende, dat het hem en hun maar nieuwe ontsteltenis zou maaken: welk antwoord de Rechters op 't verzoekschrift lieten aantekenen.

Men vindt ook dat Mevrouw de Princesse, Weduwe van *Oranje*, die veel achting voor den Advokaat hadt, zyn Doodvonnis verstaan hebbende, door haare voorspraak nog eenige verzachting daar aan hoopte toe te brengen, en ten dien einde gehoor verzocht, by zyn Excell. Prins *Maurits*, maar zulks niet hadt konnen verwerven. Zo hadt ook de Fransche Gezant *du Maurier*, des morgens ten vyf uuren, reeds gehoor doen verzoeken by de Heeren Staaten Generaal, en vervolgens, na dat hem zulks afgeslagen was, schreef hy in der yl een Brief aan hunne Hoog Mog. waarin hy, na gezegd te hebben, dat, indien 'er aan de

zekerheid van dezen Staat nog iets ontbrak, zulks niet vervuld zou worden met het weinig bloed, dat nog overig was in een oud Man, zich verder onderanderen dus uitdrukt:

„ Uwe Heerlykheden hebben verscheiden Middelen, om met „ glorie en verzekertheid de straffe, die men zegt, dat hem op„ gelegd is, te verwisselen, 't zy hem bannende in een zyner Hui„ zen ten platten Lande, onder borgtocht van al zyne Maagen, „ dat hy niets zal bestaan, noch gemeenschap houden met ie„ mand, daar gy achterdacht van zoudt kunnen hebben; of 't „ zy hem bannende uit deze Provinciën, daar gy 't bekwaamst „ zoudt mogen vinden. Zyne Majt. bidt 'er u op nieuw om, en „ hy zal u grooten dank weeten, dat gy zyne bemiddeling in „ acht neemt," enz.

De Advokaat hadt wel aan den Predikant *Lamotius* verzocht, de boodschap, die hy te vooren aan zyn Dienaar hadt gezegd, aan zyne Huisvrouw en Kinderen te doen; doch vreezende, dat zulks niet geschieden mogt, liet hy, door *van der Meulen*, den Heeren Rechteren verzoeken, dat hy nog een klein Briefje aan zyne Huisvrouw en Kinderen mogt schryven, ten voordeele van zynen Dienaar. *Van der Meulen* zulks by de Heeren verzocht hebbende, kwam hem zeggen, dat zyn verzoek wierdt toegestaan, mits dat de Heeren het eerst moesten leezen. De Advokaat zeide, wat willen de Heeren daar aan zien, 't is maar in faveur van *Jan*. Ondertusschen schreef hy dat Briefje, en *van der Meulen* bragt het by de Heeren, dien 't zelve geleezen hebbende, terstond lieten bestellen. Het was van dezen inhoudt:

Zeer lieve Huisvrouw en Kinderen!

„ Het gaat met my ten einde. Ik ben door Godes genade „ wel gerust: ik hoop dat gy lieden van gelyken zult wezen, „ en alles met onderlinge liefde, eenigheit en vrede helpen over„ winnen, als ik op het allerhoogste voor myn laatste bede zy „ biddende. *Jan Franken* heeft my veel jaren wel en getrouwe„ lyk gedient, ook in deze myne afflictie, en zal ten einde toe „ by my blyven, hy behoort u gerecommandeert te wezen, om „ hem, zoo by u zelven, als anderen te helpen bevorderen tot ee„ nige goede conditie. Ik bid u lieden dat te doen. Ik heb zyn „ Prinselyke Excellentie doen bidden, dat hy u, myn Zoonen „ en Kinderen, zoude willen in zyne goede gratie houden, daar

op

„ op my generaalyk geantwoord is, dat zoo lange gy wel doet, „ zulks geschieden zal. Ik recommandeere u 't zelve in de beste „ forme, en bevele u allen in Godes heilige bewaringe, kust malkanderen, en alle myne Kintskinderen, voor de laatste maal in „ mynen naam, en vaart wel, enz".

Wilt Jan Franken wat tot myner gedachtenisse geven.

Ondertusschen was men des Morgens, met het aanbreeken van den Dag, reeds bezig, zo om het Binnen- en Buiten-Hof met Soldaaten te bezetten, als om het Treurtooneel op te slaan. Dit wierdt in 't Binnen-Hof, voor de Vensters van de groote trap der Zaale, aan de rechterhand, opgeslagen, en de gemelde Vensters of Raamen tot een doorgang op 't Schavot gemaakt, waarop een hoop Zand was nedergestort.

Omtrent 8 uuren, wanneer men 't meende den Tyd te weezen, door de Rechters bestemd om te beginnen, vraagden de Predikanten, of men nog eerst een gebed zou doen? 't welk zyn Ed. met *ja* beantwoordde, en door den Predikant *Walæus* gedaan wierdt, die, na 't einde van het zelve, met veel tederheid zyn afscheid nam. De Advokaat bedankte hem voor den dienst aan hem beweezen, en nam vervolgens afscheid van de andere Predikanten, van zyn Dienaar, en van de Soldaaten, die by hem gewaakt hadden, en ging voorts, gewaarschouwd zynde, naar beneden, in de Kamer der Audientie op de rolle van 't Hof, alwaar de Rechters met de Fiscaalen en Secretaris zaten. Binnen gekomen zynde, zeide de Secretaris *Pots*, dat hy zou gaan zitten, wyzende hem eenige ledige stoelen aan, die daar stonden, en begon vervolgens de Sententie te leezen. Geduurende deze leezing, keerde en draaide zich de Advokaat verscheiden maalen, zich nu en dan oprichtende, als of hy eenige punten van deze Sententie wilde beantwoorden; doch de Secretaris las voort, en de Sententie, die zeer wydloopig is, vervatte hoofdzaakelyk:

„ Dat *Johan van Oldenbarnevelt*, geweezen Advokaat van Holland en Westvriesland, tegenwoordig Gevangene, buiten Pyn „ en Banden van Yzer, bekend hadt, en het den Heeren Rechteren voorts gebleeken was, dat, niettegenstaande het niemand „ geoorloofd was, den Band en de Fondamenteele Wetten, „ waarop de Regeering der Vereenigde Nederlanden gefondeerd „ is, te violeeren, hy Gevangene nogthans zich onderstaan hadt, „ den

, den ſtand der Religie te pertubeeren; dat hy, Gevangen, de , zynen ingeſcherp hadt, dat elke Provincie in 't zyne alleen toe- , kwam de magt om over de Religie te diſponeeren; dat hy zon- , der laſt en op de naam der Provinciën van *Holland*, *Utrecht* , en *Overyſſel*, ontworpen hadt zeker proteſt, om, by forme , van Complot in de Vergadering der Staaten Generaal, tegens , alle orde, aldaar in gebruiklyk, te proteſteeren, dat de Gedepu- , teerden van de Provincien, die de Nationaale Synode bevorder- , den, oorzaak zouden weezen van groote onheilen; dat hy, , verachtende den raad van verſcheiden Princen en Heeren, zo , binnen als buiten 's Lands, zich met alle magt geſteld had, , tegen de herſtelling van den Staat; dat hy, om zyn deſſein , ſtaande te houden, eenige der magtigſte Potentaaten geabu- , zeerd, en ten dien einde de Ambaſſadeur van de Generaliteit, , op zyn eigen gezag, verkeerde Middelen ingeboezemd hadt! , dat hy zich niet ontzien hadt, den Ambaſſadeur van de Ge- , neraliteit, by den Koning van Groot-Brittannie reſideerende, , te ſchryven, dat zyne Majt. willende ſchryven in 't ſtuk van , Religie, zulks diende te doen aan de Staaten van Holland, en , dat geſchrift aan hem alvoorens moeſt toegezonden worden, , om 'er zyn advys op te geeven, of dat men 't aan hem zoude , zenden, om het over te leveren; zich zelven dus toeëigenende , de Authoriteit der Regeering des Lands.

, Wyders dat hy op den naam der Staaten van Holland, aan , zyne Koningl. Majt. van Vrankryk hadt geſchreeven, dat de , Staaten Generaal, in 't uitſchryven van de Synode Nationaal, , den Naam van Staaten Generaal uſurpeerden, en dat zyne , Majt. daarom geen zyner Onderdaanen tot de Synode zenden, , maar veel eer die van Holland, tegen de factien van anderen, , aſſiſteeren moeſt; dat hy doen verzoeken, en van zyne Groot- , Brittaniſche Majt. verkreegen hadt zekere Brieven, die hy zelf , opgeſteld, en aan den Ambaſſadeur van Holland gezonden, , en ze, tot bevordering van zyn Oogmerk, van daar weder , ontfangende, aan de Staaten Generaal overgeleverd hadt, zon- , der te zeggen, op wat wyze die verkreegen waren, met by- , voeging aan den Ambaſſadeur, dat hy de Gezanten van de , Staaten, te dier tyd in Engeland zynde, daar geen kennis van , geeven moeſt; en dat hy, om zyn zaak te ſtyven, vervolgens

, nog

„ nog meer dergelyke Brieven zoekende magtig te worden, doch 1619.
„ zulks niet konnende verkrygen, zyne Majt. te na gesproken, en
„ de oorzaak der zwaarigheden, hier te Lande ontstaan, genoemd
„ hadt.

„ Dat hy, om den stand der Kerke in meer verwarring te bren„ gen, ongezonde Theologanten en Leeraars hadt ingedrongen, „ en in 't Polityke zodanige Persoonen, die hy 't bekwaamste tot „ uitvoering van zyn Oogwit oordeelde te weezen; dat hy, tegen „ alle goede Orde van Regeering, verscheide Vergaderingen „ met zyne Medestanders gehouden, en middelen beraamd „ hadt, om tot hun kwaad voorneemen te geraaken, ten einde „ die onder den naam der Staaten van Holland en Westvriesland, „ mogten worden geautorizeerd, om alzo met verbonden stem„ men, tegen Dank van eenige Notable Leden van Holland, „ Resolutien, naar hunnen smaak, te weeg te brengen, schoon „ hy zelf bekend hadt dat zulke byzondere Vergaderingen in een „ beschaafde Republyk ongeoorlofd zyn.

„ Dat hy de strenge Plakaaten, op eenige Plaatzen, tegen de „ waare Religionsverwanten gemaakt, en waarby hun de Oeffe„ ning der waare Religie verboden wierdt, nooit verhinderd „ hadt, maar de zulke, in tegendeel, om ze haatelyk te maaken, „ de naamen van Vreemdelingen en *Puriteinen* gegeeven hadt, „ die de Onderdaanen tegens hunne Overheid opstooken, schoon „ de Vereenigde Provinciën by diverse Tractaaten, Resolutiën, „ enz. over eenige van welken hy, Gevangen, zelf mede gestaan „ hadt, elkanderen onderling beloofd hadden en verbonden zyn, „ de Gereformeerde Evangelische Religie, zonder daarin eenige „ Verandering te doen, met goed en bloed te handhaaven.

„ Dat hy, dit alles niet genoeg achtende, om zyn kwaad oog„ merk te volbrengen, zich niet ontzien hadt met zyne Mede„ standers, den staat der Politie mede te perturbeeren, poogende „ de Regeering van den Lande in desorder en Confusie te stellen; „ dat hy tot steuntsel van zyne Factie, onder verscheiden beden„ kelyke voorwendzels, het vuur van Tweedracht gestookt, en „ wantrouwen tusschen de Provincien verwekt had; dat hy zich „ tot Hoofd van die Factie stellende, de Gedeputeerden van acht „ Hollandsche Steden aparte Vergaderingen had doen houden, „ om in de Vergadering der Staaten van Holland de anderen te

„ overstemmen, en Resolutien naar hun goedvinden te formeeren,
„ waaruit eindelyk de scherpe Resolutie van den 4 Augustus 1617,
„ in weerwil van de andere Leden, was voortgekomen, die de
„ bevelen van de ordinaire Justitie vernietigd, de Magistraaten
„ gestyft, en opgemaakt hadden om byzonder Krygsvolk, in by-
„ zonderen Eed, buiten den Eed van de gemeene Bondgenooten,
„ te ligten, en tot hunne verzekering te gebruiken, met bevel
„ aan Officieren en Soldaten om alleen de bevelen van hunne be-
„ taalsheeren, en de Magistraaten der Steden te gehoorzaamen,
„ in weerwil van alle andere bevelen, op pœne van Cassatie;
„ dat daar op gevolgd is, dat eenige Steden, die het niet alvoo-
„ rens gedaan hadden, vervolgens, na deze Resolutie, volk
„ hadden beginnen te ligten, en, op zyne aansporing, in by-
„ zonderen Eed genomen, met last om hunne bevelen alleen te
„ gehoorzaamen, tegen allen en een iegelyk, zelfs tegen de Ge-
„ neraliteit en zyn Excell. wanneer die, naar hun oordeel, iets
„ tegen hunne rechten of vryheden zoude onderneemen.

„ Dat hy mede oorzaak was, dat 'er Commissarissen naar den
„ *Briel* gezonden wierden, om, buiten weeten van zyne Excell.,
„ als Stadhouder en Kapitein Generaal, het aldaar liggende ordi-
„ nair Krygsvolk in byzonderen Eed te neemen; dat hy weinig
„ dagen, naar 't neemen van de voorgemelde Resolutie, na *Ut-
„ recht* gereisd en de Staaten aldaar geraaden hadt, om een mer-
„ kelyk getal nieuw Krygsvolk te ligten, mede buiten den gemee-
„ nen Eed, aan de Generaliteit en zyne Excell.; dat, wanneer
„ de Staaten Generaal deze ligting onredelyk vonden, hy oor-
„ zaak was, dat de Staaten van *Utrecht* zich deswege verschoon-
„ den, voorwendende, dat zulks geschiedde ter afweering van de
„ Muitery van 't gemeen, schoon 'er een genoegzaam Garnizoen
„ in de Stad was; dat mede met zyne kennisse en goedvinden,
„ de Instructie opgesteld was, volgens welke dit Krygsvolk die-
„ nen en alleen gehoorzaamen moest de Staaten van *Utrecht*;
„ dat niet buiten zyn kennis die Brief te *Utrecht* ontworpen was,
„ waarby zyne Excell. verzocht wierdt niet in die Stad te willen
„ komen; dat hy vervolgens een besloten Memorie aan den Se-
„ cretaris *Ledenberg* gezonden, en hem vermaand hadt, goede
„ wacht te houden aan de Poorten en elders, of 'er ook Krygs-
„ volk van buiten komen mogt, met bygevoegd verzoek, dat

Le-

„ *Ledenberg* die Memorie geleezen hebbende, dezelve zou verbran-
„ den; dat, door zyn beleid, mede te weeg gebragt was, de
„ verbintenis tusschen de acht Steden, om elkander te verzeke-
„ ren, en by te staan, in Tyd van nood; dat hy den Heer van
„ *Moersbergen* een dubbelde Acte door den Pensionaris *Hogerbeets*
„ hadt doen verkrygen, om daar mede naar *Utrecht* te gaan, al-
„ waar hy gelyke Acte te weeg gebragt hadt, inhoudende Atori-
„ zatie op hunne Gedeputeerden, tot de voorgemelde punten
„ van nader verbintenis en feitelyken tegenstand; dat hy, die van
„ Utrechten andere Leden van den Staat, daar niet toe willende
„ overgaan, den Burgemeester *van de Pol* geraaden hadt, uit den
„ *Haag* derwaards te gaan, om zulks te bewerken, waartoe de
„ Magistraat van *Utrecht* echter niet wilde verstaan, dan onder
„ voorwaarde, dat hunne Gecommitteerden niet zouden helpen
„ procedeeren tot daadelykheden en extremiteiten, of met eenige
„ byzondere Provinciën of Steden nieuwe verbonden aangaan.

„ Dat hy voorts, wanneer de Staaten van *Utrecht*, om de
„ kosten van 't nieuwe Krygsvolk te vermyden, goedgevonden
„ hadden, Gedeputeerden naar den *Haag* te zenden, om, nevens
„ de Heer van *Moersbergen* en anderen, met zyne Excell. over
„ de afdanking te raadplegen, den Secretaris *Ledenberg* geraaden
„ hadt, den Prins geen opening daar van te doen, maar dien
„ last geheim te houden, en te volgen zulk een anderen voet, als
„ hy hem voorsloeg, onaangezien hy zelf bekend hadt, den
„ bezwaarlyken Staat van 't Land, tot onderhoud van 't nieuw
„ geligt Krygsvolk, wel geweeten te hebben; dat hem kennis ge-
„ geeven was van de Raadpleging, die *Ledenberg*, ten huize van
„ *Uitenbogaard*, gehouden hadt met de Pensionarissen *de Haan*,
„ *Hogerbeets* en *de Groot*, om middelen te beraamen, dat de Ge-
„ deputeerden van *Utrecht* hunnen last niet in 't werk stelden, waar
„ op volgde, dat men de gemelde Gedeputeerden deedt vergade-
„ ren ten huize van *Tresel*, Klerk van de Heeren Staaten Gene-
„ raal, alwaar gemelde *Hogerbeets* hen door scherpe en dringende
„ beweegredenen ontraaden hadt, opening van hunnen last te
„ doen. Dat hem, Gevangen, daar van ook kennis gegeeven
„ was, en dat de Gecommitteerden daarop, zonder opening van
„ hunnen last, weder naar *Utrecht* vertrokken waren, welken hy

„ nog, voor hun vertrek, vermaand hadt, tot tegenſtand van de
„ Synode Nationaal, en tot Continuatie van de Waardgelders;
„ mitsgaders om goede Wacht te ſtellen aan hunne Poorten, en
„ om, indien hen de koſten van die voorſz. Soldaaten te zwaar
„ mogten vallen, met de geintereſſeerde Steden van *Holland* over
„ een te komen, om die gezamenlyk te draagen, waar toe hy
„ vervolgens ook de Gedeputeerden der acht Steden vermaand
„ hadt.

„ Dat hy ook der Stad *Schoonhoven* toegeſtaan hadt, de gemee-
„ ne Lands middelen te gebruiken, tot betaaling van 't nieuw ge-
„ ligte Krygsvolk, en gemaakt hadt, dat verſcheide andere Ste-
„ den onbehoorlyke voorwaarden by hunne Conſenten gevoegd
„ hadden.

„ Dat hy, om de Dienſten en Raad van zyne Excell. alom
„ onvruchtbaar te maaken, verſpreid hadt, dat dezelve naar de
„ Souverainiteit ſtondt, en daarover ook buitens Lands, met
„ Brieven in Cyffer, verſtand gehouden hadt.

„ Dat hy door een Expreſſe, by Nacht gezonden, de Magi-
„ ſtraat van *Leiden*, voor de vermoedelyke komſt van zyne Ex-
„ cell. uit den *Hagg*, gewaarſchouwd hadt, met byvoeging,
„ dat zy op hunne hoede zyn, en andere Steden daar kennis van
„ geeven moeſten; dat hy hen ook advertentie gegeeven hadt,
„ van 't vertrek van zyn Excell. na elders, als of die iet daade-
„ lyks, tegens deze of andere Steden, zou hebben willen onder-
„ neemen; dat hy verklaard hadt bedroefd te weezen, dat zyne
„ Excellentie Ordinaris Garnizoen van de Generaliteit in den *Briel*
„ gelegd hadt, om de aanneeming van Waardgelders voor te ko-
„ men, en dat hy, toen te Utrecht zynde, aan de Gecommit-
„ teerde Raaden van Holland en Weſtvriesland geſchreeven hadt,
„ dat ze op hunne hoede zyn, en andere Steden waarſchouwen
„ moeſten.

„ Dat hy de ordinaire Krygslieden, uit de gehoorzaamheid der
„ Staaten Generaal en zyne Excell., hadt zoeken te trekken, om
„ ze alleen den byzondere Provinciën, hunne Betaalsheeren, te
„ doen gehoorzaamen en dienen, zelf tegen de Generaliteit en
„ zyne Excell., indien 'er iets ondernomen mogt worden, tegens
„ dank of Reſolutie der Staaten dier Provincien, en Magiſtraaten

„ dier

„ dier Steden, daar ze in Garnizoen waren.

„ Dat, wanneer de Staaten Generaal de afdanking der Waard-
„ gelders, door Serieuse vermaaning, niet konnende verkrygen,
„ goedgevonden hadden, zyne Excell. naar Utrecht te zenden,
„ hy, Gevangen, gemaakt hadt, dat 'er een Gezantschap, be-
„ staande in *Hogerbeets*, *Grotius* en eenige anderen, op den naam
„ der Staaten van Holland en Westvriesland, naar Utrecht ge-
„ zonden wierdt, om de Staaten en Magistraat aldaar, allen by-
„ stand, met raad en daad, aan te bieden, en om de afdanking
„ der Waardgelders te beletten, met bygevoegde Brieven aan
„ de Krygsoversten aldaar, dat ze alleen hunne Betaalsheeren en
„ de Provinciën, waarin zy waren, moesten gehoorzaamen,
„ oordeelende het afdanken der Waardgelders als geweld, dat
„ men met geweld mogt wederstaan, gelyk men tegen den Ko-
„ ning van Spanje en zyne Gouverneurs gedaan hadt, schoon hy
„ zelfs, in zyne uitgegeeven Remonstrantie, betuigd hadt, dat
„ alle Violentiën, voor den Staat van den Lande, ruineus waren;
„ dat voorgemelde *Hogerbeets*, *Grotius* en andere Gedeputeerden,
„ daarop met eenigen der Staaten van *Utrecht*, en den Secretaris
„ *Ledenberg*, heimelyk geraadpleegd hadden, op Middelen van te-
„ genstand, en om het nieuwe Krygsvolk daartoe te disponeeren,
„ mitsgaders om 't ordinaire Krygsvolk, uit kracht van de voorsz.
„ Brieven, mede te beweegen, om de bevelen van zyne Excell.,
„ en de Gecommitteerden van de Generaliteit, niet te gehoor-
„ zaamen, dat *Moersbergen* en *Ledenberg* hen daarop aangezegd
„ hadden, dat men, indien zy het Krygsvolk, op de Repartitie
„ van Holland staande, werkeloos konden houden, die zaak,
„ met het nieuwe Krygsvolk, wel te boven zou komen, en dat
„ *Hogerbeets*, met zyne Medestanders, dienvolgens, daags voor
„ het afdanken der Waardgelders, de voorsz. Brieven nog aan de
„ Krygsoversten hadden overgeleverd.

„ Dat hy op eigen gezag, zonder voorweeten van iemand van
„ de Provinciën, afgeslagen hadt zeker notabel verbond, waar
„ aan de Republyk ten hoogsten gelegen was; dat hy verschei-
„ den Gerechtshoven, tegens de Rechten en Gerechtigheden des
„ Lands, handsluitinge hadt helpen doen; dat hy, tegen zyn Eed
„ en Instructie, van eenige Uitheemsche Potentaaten en Collegien,

„ di-

„ diverse groote Sommen van Presenten en Penningen hadt ont-
„ fangen, zonder aan iemand daar van kennisse te geeven.

„ Dat al zulke proceduuren gestrekt hadden, om niet alleen
„ de Stad van *Utrecht* in een Bloedbad, maar ook den Staat van
„ den Lande, en de Persoon van zyne Excellentie, in 't uiterste
„ gevaar te brengen, en dat door deze en zyne verdere t'zamen-
„ spanningen gevolg was, dat 'er Staaten in Staaten, Regeering
„ in Regeering, en nieuwe Verbonden in, en tegen de Unie op-
„ gerecht, generaale verwarringen, zo in 't Kerkelyke als in 't
„ Politieke gekomen, de Financien uitgeput, de Landen op ette-
„ lyke Millioenen onkosten gebragt, een algemeen mistrouwen
„ en tweedracht onder de Bondgenooten en Ingezetenen van den
„ Lande ingevoerd, de Unie verbroken, en de Landen tot hun
„ eigen verdediging onbekwaam gemaakt, en in gevaar gebragt
„ waren, om te moeten vervallen, of tot schandelyke handelin-
„ gen, of tot hun ondergang.

Waarop dan eindelyk, ten besluite, gezegd wordt:

„ Dat alle diergelyke dingen, in een welgestelde Regeering,
„ niet behooren geleden, maar anderen ten Exempel gestraft te
„ worden, en dat daarom de voornoemde Heeren Rechteren dit
„ alles, met rype deliberatie van Raade doorgezien, en overwo-
„ gen hebbende al 't gene ter Materie dienende was, doende Recht
„ in den naame, en van wegen de Hooggemelde Heeren Staaten
„ Generaal der Vereenigde Nederlanden, denzelven Gevangen
„ gecondemneerd hadden, en condemneerden mits dezen, ge-
„ bragt te worden op het Binnenhof, ter plaatze daartoe bereid,
„ en aldaar geëxcuteerd te worden met den zwaarde, dat 'er den
„ Dood na volgde: met verbeurdverklaaringe van alle zyne goe-
„ deren'.

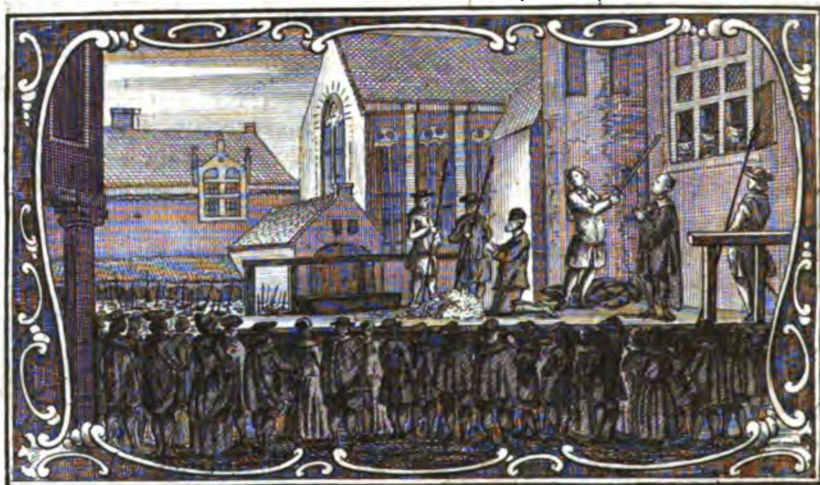
Aldus gedaan in de Vergadering van de voorsz. Heeren Rechteren, in 's Gravenhage, en uitgesproken den 13 May, 1619.

Wy hebben gezegt dat de Advokaat zich, geduurende het leezen van deze Sententie, verscheiden maalen op zyn stoel gedraaid en gekeerd heeft, als wilde hy daar iets tegen inbrengen, en eindelyk zou hy gezegd hebben: *de Rechters zetten veel in myne Sententie, dat ze uit myne Confessie niet zullen trekken, Dat men die daarby voege.* En wyders, dat hy gedacht hadt, dat de Heeren Staaten Gene-

Generaal zich met zyn Lyf en Bloed vergenoegd, en zyne Goederen aan zyne Huisvrouw en Kinderen, zouden gelaaten hebben; met byvoeging: *is dit het Loon voor een' 42 jaarigen Dienst, dien ik den Lande gedaan hebbe?* Vervolgens, omtrent negen uuren, ging hy van de rolle, met zyn stokje in de Hand, over de Zaal, tusschen de Predikanten *Lamotius* en *Beyerus*, terwyl zyn Dienaar hem onder den Arm hadt gevat. De Scherprechter van *Utrecht* volgde hem; maar bleef aan 't Venster of uitgang op 't Schavot staan. De Advokaat op 't Schavot komende, zag naar den Hemel, en zeide: *ô Godt! wat komt 'er van den mensch.* Kort daarna deedt *Lamotius* het laatste gebed, en dat gedaan zynde, begon de Advokaat, met behulp van zynen Dienaar, zich te ontkleeden, zeggende tot denzelven: *haast u, haast u*, en ziende den Scherprechter, zeide hy: *dat die niet aan my kome.* Voor de ontkleeding, of, volgens het zeggen van anderen, na dat zulks geschied was, zeide hy tot de Aanschouwers: *Mannen geloost niet, dat ik een Landverraader ben, ik heb oprecht en vroom gehandeld, als een goed patriot, en die zal ik sterven*; vervolgens zyn fluweelen slaapmuts geëischt, en dezelve voor de Oogen getrokken hebbende, ging hy naar 't Zand. Terwyl hy derwaards ging, zeide hy, volgens 't gene men vindt in 't leeven van *Walæus*, tot zyn Dienaar: *Jan komt 'er niemand?* Als of hy toen nog hoop hadt gehad van de Dood te ontgaan; doch dit gezegde is wat twyffelachtig, om dat 'er gene andere Schryvers gewag van maaken. Omtrent half 10 uuren, voor 't Zand nedergeknield zynde, en gezegd hebbende, *Heere! zyt my uwen armen Zondaar genadig*, wierdt de knecht gewaarschouwd van aan een zyde te gaan, waarop de Advokaat tot den Scherprechter zeide: *maak het kort, maak het kort*, die daarop den slag gaf, en tevens met het hoofd eenige stukjes van de Vingeren afsloeg, doordien hy, al biddende, zyne handen om hoog geheven hadt.

Na dat de onthalzing geschied was, en 't Bloed met eenige straalen van 't Schavot liep, doopten zommigen van 't gemeen hunne Neusdoeken daarin, anderen sneeden stukken van de planken, daar 't over geloopen was, en de een verkocht naderhand die stukken aan den ander; doch dit alles geschiedde, gelyk men denken kan, niet uit eenerlei inzicht, zynde de eene met liefde, de ander met haat ingenomen.

Wy geeven een fchets van deze Onthoofding, in de volgende Plaat.



„ Hier ziet men het Binnen-Hof, in 's Gravenhage, alwaar „ voor de Venfters van de groote Zaal het Schavot is opgerecht, „ op 't welke de Advokaat van *Oldenbarnevelt* onthoofd wordt".

Het Lighaam wierdt, den volgenden Nacht, in ftilte begraaven. Des Avonds liet de Prefident, *de Voogt*, verzeld van *Broekhoven* van *Leiden*, den Fiskaal *Duik* en den Grieffier *Pots*, den Dienaar des Advokaats by zich komen, hem vraagende, wat zyn Heer al gezegd hadt, hy antwoordde: *niet anders, dan dat ik zyne Huisvrouw, Kinderen en Kintskinderen zou groeten, en dat ze met elkanderen in Liefde en eenigheid zouden willen Leeven.* De Prefident vraagde wyders, of zyn Heer niet anders gezegd hadt? *Jan Franken* zeide, *neen, de Soldaaten hebben 't wel gezien, en hy heeft my alleen niet een woord konnen fpreeken.* Toen vraagde de Heer *Voogt*, of hy geen fchrift van zyn Heer hadt? hy zeide, *neen.* Eindelyk zeide de *Voogt*, dat hy het goed, dat in de Kamer was, en de Klederen, welken hy zyn Heer uitgetogen hadt, daar zou laaten, tot nader laft: Doch dat hy 't geen hem toekwam, zou mede neemen; vragende wyders, waar is het geld, dat uw' Heer by zich

zich hadt? waarop hy zeide, *dat heeft Myn Heer my gegeeven.* 't 1619.
Is wel, hernam de *Voogt*, wy zullen het u laaten houden, met byvoeging, dat hy de laatste maal wat kwalyk gesproken en geschreeven hadt, maar dat zy hem zulks vergaven, met vermaaning dat hy voortaan zich nergens mede bemoeien zou; dat de Heeren gedaan hadden, 't gene zy meenden te kunnen verantwoorden; dat ze hem nu ontsloegen, en dat hy heen gaan kon. Doch *Jan Franken* zeide, dat hy hier zo lang gezeten, en nu geen vordering te verwachten hadt, en dat de Heeren hem derhalve wel eenige vergelding behoorden te doen. Waarop hem geantwoord wierdt, dat men hem gunstig zou weezen, indien hy zich wel droeg. Vervolgens, met *van der Meulen*, in de Kamer van zyn Heer gegaan zynde, nam hy het goed, dat hem toekwam, daaruit, en vertrok.

Jan Franken begaf zich naar 't huis van zyn geweezen Heer, doende aldaar de boodschap, die hem belast was, tevens te kennen geevende, dat 'er veel eigen Handschriften van den Advokaat in de Gevange Kamer, onder een stoel en achter de Tapyten verborgen waren. Gelyk nu een al te groote haast, om iets magtig te worden, menigmaal argwaan verwekt, zo ging het ook hier. De Familie van den onthoofden Heer, deedt vervolgens haar best, om de papieren en schriften magtig te worden, en dewyl ze wat al te yverig scheen om het stoeltje, daar de voornaamsten ondergenaaid waren, in handen te krygen, zo veroorzaakte deze onvoorzichtigheid argwaan by de Rechters: waarop men alle de stoelen, die in de Kamer waren, liet onttornen, gelyk men ook alle de Tapyten zorgvuldig liet doorzoeken, en dus wierden die papieren gevonden, en vielen in handen van de Rechters. Zommige Schryvers willen, dat ze ongeleezen verbrand wierden, doch anderen zeggen, dat ze bewaard geworden, en 'er naderhand nog eenigen van voor den Dag gekomen zyn. Wat 'er van zy, dit is zeker, dat de Staaten Generaal vervolgens de gedrukte Sententie aan de Staaten der Provinciën zendende, daar by schreeven;

„ Dat hun van wegen de Rechteren opening was gedaan, dat
„ 'er nog verscheiden andere punten ten zynen laste waren ge-
„ bragt, waarvan in de Sententie niets gemeld wierdt, dewelke,
„ volgens de Informatiën en Indiciën daar uit resulteerende, groot

" bedenken hadden gegeeven, dat hy zyne Oogen wel naar den
" Vyand zou gehad hebben. —— Dan nadien het bescheid en de
" Confessiën, raakende dezelve punten, zo niet waren, dat 'er
" naar rechten definitivelyk op zou hebben gedisponeerd kunnen
" worden, zonder nader en scherper Examinatie, welke by de
" Rechters niet goedgevonden was, zo om zyn hoogen Ouderdom,
" als om andere Consideratiën, en voornamelyk dat de Decisie
" van deze en andere zaaken, niet langer konde opgehouden wor-
" den, zonder merkelyk nadeel van de gemeene zaak; en dewyl
" de punten, in de Sententie vervat, genoegzaam waren, om
" in zyn persoon exemplaire straffe te statueeren, zo hadden zy
" goedgevonden en noodig geacht, haar Eds. daar van te ver-
" wittigen".

Betreffende nu de andere gevangen Heeren, zo staat ons, zonder ons op te houden met de Voor- en Tegenschriften, over deze Rechtspleeging, die overal te vinden zyn, van dezelven nog te melden, dat *Hogerbeets* in dien Nacht, en vervolgens veel gedruis gehoord hebbende, des anderen Daags aan *van der Meulen* vraagde, wat 'er Daags te vooren voor geloop was geweest, in des Advokaats Kamer, en hoe het met hem was? Hy kreeg ten antwoord, *die is 'er al geweest*. Waarop hy eerst meende, dat hy aan een ziekte overleeden was; doch verstont wel haast het tegendeel, 't welk hem zeer droefgeestig maakte.

Ondertusschen hadt men het Schavot, nog verscheiden Dagen laaten staan, 't welk, zo men giste, geschied zou zyn, om de Familie en Vrienden van de andere Gevangenen te beweegen tot het verzoeken van pardon: waartoe men wil dat de Huisvrouw van *de Groot*, van hoogerhand, geraaden wierdt, maar dat ze daarop geantwoord hadt, zulks niet te zullen doen, met byvoeging: *heeft hy 't verdiend, men slaa hem het Hoofd af*. Evenwel ging ze zyne Excell. nog spreeken, die haar zou geantwoord hebben, *dat men den weg van gratie of van recht moest inslaan*.

Na dat vervolgens de Bloedverwanten en Vrienden van *Hogerbeets* en *de Groot*, onderling geraadpleegd hadden, wat men zou doen in dit geval, zo was de eene voor, en de ander tegen het verzoeken van pardon, welke laatsten de overhand behielden, en men zag 'er van af.

Ondertusschen was 't Lyk met de kist van *Ledenberg* den 15 May ge-

gecondemneerd, om buiten aan een halve Galg gehangen te worden, gelyk geschiedde: doch het wierdt, kort daarna, in 't heimelyk weggehaald, en in de Kapel van 't Huis te Zuilen buiten *Utrecht* begraaven.

Vermits nu van de Vrienden der twee andere Gevangenen geen Vorzoeken ingebragt wierden, vonden de Rechters goed, om met de Sententien voort te vaaren. Het was dan op Zaturdag den 18 May dezes jaars, daags voor Pinxster, dat *de Groot* op de Rolle gebragt wierdt, alwaar de Griffier *Pots* hem zyn Vonnis voorlas, waar van 't begin dus luidde:

„ Dat *Hugo de Groot*, geweezen Pensionaris van Rotterdam, „ buiten pyn en banden bekend hadt, en 't voorts den Rechteren „ gebleeken was, dat hy onderstaan hadt, den staat der Religie „ te helpen perturbeeren, en de Kerke Godts grootelyks te bezwaaren; dat hy door woorden en Schriften sterk aangedrongen, en staande gehouden hadt, dat ieder Provincie over de „ Religie mogt disponeeren, zonder dat andere Provincien zich „ daar mede mogten bemoeijen; dat hy mede toegestaan, en „ door verscheiden schriften hadt helpen bevorderen, dat 'er nieuwe Opiniën, strydende met de Formulieren van eenigheid, en „ te vooren in de Gereformeerde Kerk nooit aangenomen, in de „ Kerken hier te Lande waren ingevoerd, enz.

Wyders wierdt in zyn Vonnis aangehaald, 't gene wy reeds te vooren, in de Beschryving dezer Historie, van hem gemeld hebben, als het Plakaat van Schieland, het wederstaan van de Nationaale Synode, het geval van Utrecht, het schryven van Brieven aan den Koning van Vrankryk, en andere Vorsten, het aanneemen der Waardgelders, de Verbintenis der 8 Steden, en voorts al wat 'er gebeurd was. Wanneer nu hierop verder aangetoond was, gelyk in de Sententie des Advokaats vermeld is, waartoe al zulke proceduuren gediend hadden, wordt ten besluite gezegd:

„ Zo is 't, dat de Heeren Rechteren voornoemd, met rype „ deliberatie van raade doorgezien, en overwogen hebbende, „ al 't gene ter Materie dienende is, en heeft mogen moveeren; „ doende Recht in den naame en van wegen de Hooggemelde Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, denzelven „ Gevangen gecondemneerd hebben, en condemneerden hem

 mits

„ mits dezen, tot eene eeuwige Gevangenisse, en dienvolgende
„ gebragt te worden in verzekerde plaatze, by de hooggemelde
„ Heeren Staaten Generaal te ordoneeren, en aldaar zyn Leeven
„ lang gehouden en bewaard te worden, en verklaaren al zyne
„ Goederen verbeurd".

De Groot hoorde zyn Vonnis met opmerking en aandacht aan, zonder dat hy onder of na 't leezen een woord daarop sprak, als oordeelende het toen geen Tyd van spreeken te zyn: maar naderhand heeft hy 'er, in zyne verantwoordinge, vry wat tegen ingbragt. Hy wierdt vervolgens wederom na zyn Vertrek gebragt, en aldaar gekomen zynde, zou hy tot zynen Dienaar gezegd hebben: *daar staat in de Sententie van een' eeuwige Gevangenis, maar ik ken geene straf voor eeuwig dan de Hel.*

De zaak met *de Groot* afgedaan zynde, wierdt *Hogerbeets* voor de Rechters gebragt, welken hy ten eersten verzocht, om hun vooraf iets te mogen aanzeggen; doch men weigerde hem zulks, en de Griffier *Pots* ging voort met het leezen der Sententie, die meest al van Inhoud was, zo als die van de Advokaat en de *Groot*.

Doch na 't leezen van dezelve, was *Hogerbeets* zeer ontsteld, en zeide: *dat de Extensie van dien in veele punten niet gedaan was, conform zyne Verklaaring, en dat hy redres van dezelve verzocht.* Maar men gebood hem te zwygen, waarop hy met zyn' hand op de borst sloeg, en de volgende woorden van *Horatius* uitsprak:

Hic murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nulla palescere culpa.

Het welk wy dus vertaald vinden:

Dit zy een kopre Muur, zich niets bewust te weezen,
En door geen Misdaad te verbleeken, noch te vreezen.

Na dat hy vervolgens wederom naar zyn vertrek gebragt was, kwamen nog dienzelven avond twee Heeren by hem, die hem bestraften over de scherpe uitdrukking op de Rolle, en dewyl hy vreesde, dat zulks den toegang van zyne Huisvrouw en Familie tot hem mogt verhinderen, verzocht hy deswege vergiffenis by de Staaten Generaal door een Briefje, inhoudende, „ dat de „ groote alteratie en buitengemeene beweeging, onder 't leezen

„ van

„ van zyne Sententie, hem eenige woorden hadden doen uitspree„ ken, waar van hy naderhand berouw gekreegen, en nog had; „ met verzoek, dat hunne Hoog Mog. hem zulks goedertierenlyk „ geliefden te vergeeven, en tot geene misdaad toe te rekenen'.

Het blykt ook, dat 'er verder geen aanmerking op genomen is! want na dat de Staaten van Holland in overweeging genomen hadden, waar men de Gevangens eigenlyk zou plaatzen, en dat 'er het slot van *Loevestein* toe verkooren was, wierd na de Pinxterdagen zo wel aan *Hogerbeets* als aan *de Groot* toegelaaten, dat hunne Huisvrouwen en families hen mogten bezoeken. Ook wierden zy nog door andere Heeren en goede vrienden bezocht, gelyk men vindt van *de Groot*, dat hy den Heer *Stevyn*, die hem kwam bezoeken, verzocht hadt, zyne gezondheid aan zyne Excell. te willen recommandeeren; dat hy, verstaan hebbende, dat hy met zyn Medegevangen naar *Loevestein* zoude gebragt worden, zyne Excell. instantelyk verzocht, aldaar wat vryë Lucht en matig Acces te mogen hebben, tot herstelling zyner zwakke gezondheid. Waarop zyne Excell. hem, door dien Heer, hadt laaten antwoorden, *dat hy geen Vriendschap van hem verdiend hadt, maar dat hy evenwel zou doen, 't gene de Tyd zou toelaaten. De Groot* wyders met den Heer *Stevyn* spreekende over den onthalsden Advokaat, zeide, dat men, zyns oordeels, op den Advokaat en zyne Excell. mogt toepassen, 't gene *Cato* eertyds van *Cæsar* en *Pompeus* gezegd hadt, *dat al 't kwaad daar niet van daan kwam, dat zy onvrienden waren geworden, maar dat ze zo lang Vrienden waren geweest.*

Ondertusschen bleeven de beide Gevangenen in den Haag tot den 5 Juny, als wanneer zy, des Nachts tusschen 11 en 12 uuren, naar *Loevestein* wierden gebragt, zittende ieder op een' byzonderen Wagen, onder het geleide van Kapt. *van der Meulen* en 25 Soldaaten van de Garde. Men bragt hen eerst op Delfshaven, van daar te Scheep naar Dordrecht, voorts op Wagens naar Gorkum, en eindelyk op *Loevestein*.

Dit slot, welk wegens de Gevangenis van die beide Heeren, zedert meer vermaard is geworden, en waar van in 't vervolg van tyd de genen, die de gevoelens en Staatsregelen dezer Heeren volgden, den Naam van de *Loevesteinsche Factie* kreegen, scheen het bekwaamste te zyn, om de Gevangenen tot een eeuwig-

wigen Kerker te dienen. Het is gelegen op den uitterften Hoek van Holland, aan 't Wefteinde van den Bommelerwaard, alwaar de Waal en Maas te zamen vloeijen, fchuins over Workum, en een kleine Myl van Gorkum. Het is door die twee groote ftroomen, aldaar te zamen loopende, gantfch ongelegen, om 'er af en aan te komen, en zeer fterk van natuur en door konft, omringd met hooge Wallen en dubbelde Graften.

Hier des Avonds aangekomen zynde, wierden de Gevangenen terftond in onderfcheiden vertrekken gebragt, die voor hen bereid waren. Drie dagen daarna ontfing de Major of Commandeur van 't Slot de volgende Inftructie van de Staaten Generaal: „dat de Commandeur moeft bezorgen, dat de beide Gevangens „niet by elkander kwamen, maar elk alleen bleeven; dat de „Huisvrouwen mogten Kooken in de Keuken, haar door den „Commandeur aan te wyzen; dat de Maagd de fpyzen boven „brengen en de Schotels afhaalen mogt, mits door den Commandeur in- en uitgelaaten te worden; dat de Huisvrouwen tot „Workum of Gorkum mogten reizen, om 't noodige te koopen; „dat niemand anders by de Gevangenen mogt toegelaaten worden, en dat hen elk 24 ftuivers Daags was toegelegd'. Doch de Huisvrouwen der Gevangenen fpysden haare Mannen op hun eigen koften, en wilden dat Tractement niet ontfangen.

Ondertuffchen vinden wy, dat die bovengemelde vergunning, kort daar na, zeer bepaald is geworden, doordien de Major, die men meent, dat de Gevangenen wat al te makkelyk behandelde, in onmin raakte met den Luitenant van de Compagnie, die aldaar in bezetting lag, en die vervolgens het opzicht en de bewaaring der Gevangenen wift aan zich te trekken, en hen vry fcherper behandelde.

Raakende nu de andere befchuldigden, zo hadt de Heer van *Moersbergen*, die nog gevangen zat, in 't eerft, zo wel als *de Groot* en *Hogerbeets*, het verzoeken van Pardon geheel verworpen; doch hy wierd eindlyk, door 't aanhouden van zyne Huisvrouw en Vrienden, daar toe overgehaald. Hy fchreef dan ten dien einde een ootmoedig Requeft aan de Heeren Staaten Generaal, en daarop wierd zyne ftraf op de volgende voorwaarde in zo verre verzacht, *dat hem toegelaaten wierd, op zyn Huis van Moersbergen te mogen blyven den tyd van een maant, om zyne byzondere zaaken en be-*

bezigheden daar binnen te verrichten, in alle ſtilligheid; mits dat hy na de expiratie van dezelve maand zich begave buiten de Vereenigde Provincien, geaſſocieerde Landſchappen en Steden, onder hun Hoog Mog. gebied behoorende, en zich daar buiten hielde en bleeve den tyd van zes jaaren eerſt komende: zonder evenwel na de expiratie van den voorſz. tyd in dezelve te mogen keeren buiten voorgaande kenniſſe en Conſent van hun Hoog Mog. en byzonder van de Heeren Staaten van den Lande van Utrecht, Steden en Leden van dien, ten reguarde van dezelve Provincie.

Deze voorwaarde en ballingſchap waren den Heer van *Moersbergen* gantſch niet naar den zin; als hebbende zich gevleid, dat hy na 't verzoeken van Pardon vry in 't Land zou mogen blyven. Doch men bragt hem, na verloop van die maand, van zyn huis *Moersbergen* tot aan *Welle*, zynde 't naaſte Dorp van 't Vorſtendom *Kleef*. Naderhand begaf hy zich naar *Holſtein*, alwaar hy eenige jaaren bleef, tot dat hem, na verloop van tyd, toegelaaten wierd, zyne dagen in zyn Vaderland te mogen eindigen.

Johan de Haan, Penſionaris der Stad *Haerlem*, die met den *Advokaat*, *Hogerbeets* en *de Groot*, in verſcheiden handelingen een Lyn getrokken had, verſcheen, na 't Gevangen neemen van de drie bovengenoemde Heeren, nog wel twee maanden ter Dagvaart, om de zaaken zyner Stad waar te neemen. Doch na de verandering der Magiſtraat te Haerlem door zyn Excell. den 25 October 1618, merkte hy wel, dat de hekken verhangen waren, alzo men hem te kennen had gegeeven, zynen dienſt niet langer noodig te hebben. Hy bleef echter vervolgens nog een tydlang binnen Haerlem, tot dat hy zich naar Rotterdam begaf, om zyn Schoonmoeder, die aldaar geſtorven was, ter aarde te beſtellen. Hier zynde, hoorde hy voor 't eerſt, dat de Heer *Francois Aarsſen*, die gemeenzaam in 't huis van zyn Schoonmoeder verkeerde, zich had laaten ontvallen, *dat men den Penſionaris van Haerlem, indien hy in den Haag kwam, nevens andere Heeren, zou vaſthouden.* Hierop begaf hy zich inderyl naar den Haag, om zich met eenige Vrienden over die zaak te beraaden. Hy had te vooren kennis gemaakt met den Raadsheer *Junius*, een der 24 Rechters, en ging derhalve ook by hem, om eenig nader bericht te hooren. In dit geſprek raakte men onder anderen op de Verdediging der Magiſtraat van Haerlem, over zekere zaak van *Elias Adriaanſz.*

en

en *Abraham de Blok*, en *Junius* vraagde hem, wie dat Geschrift had opgesteld? *de Haan* gaf ten antwoord: *dat, dewyl die van Haerlem een Pensionaris in dienst badden, zyn Ed. wel afneemen kon, dat zy het opstellen van zulke Schriften niemand anders konden opleggen*; tevens daarby voegende, *dat hy dit Geschrift wel alleen ontworpen had; op zyner Meesters last, maar dat zy het verbeterd, en 'er af- en toegedaan badden.* Wanneer nu de Raadsheer hierop zeide, *dat dit Boek waardig was door Beulshanden verbrand te worden*; begon *de Haan* lont te ruiken, nam zyn afscheid, en vertrok om zich buiten schoots te houden. Het duurde ook niet lang, of 'er kwam een Deurwaarder aan zyn Logement naar hem vraagen, en daar niet gevonden wordende, wierd hy gedagvaard, en op den 18 Maart 1619. mandement crimineel tegen hem verleend.

Vervolgens, geduurende den bestemden tyd zyner dagvaardingen, schreef hy nog verscheiden Brieven, zo aan de Staaten Generaal, en aan zyn Excell., als aan de Regeering van Haerlem, om zich te ontschuldigen; maar hy wierd den 24 May 1619 door de Rechters gevonnist tot een ballingschap van 15 jaaren; zynde juist zo lang een tyd, als hy in Haarlem Pensionaris was geweest. Hy begaf zich vervolgens als geheime Raad in Dienst van den Hertog van *Holstein*, die hem teder beminde, en stierf in dat Ampt den 26 October 1624.

Betreffende den Predikant *Uitenbogaard*, die op de eigenste dag, wanneer de Advokaat, *Hogerbeets* en *de Groot* in hechtenis genomen waren, des avonds, op den raad en 't aansporen zyner Vrienden, uit den Haag geweeken, en vervolgens naar *Antwerpen* vertrokken was, dezelve wierd tot driemaal toe ingedaagd: maar kwam niet te voorschyn. Men verhaalt, dat zelf de Princes Weduwe van *Oranje* hem had laaten waarschouwen, van niet te komen. Ondertusschen wierd hem van zyne Vrienden overgeschreeven, dat 'er verscheiden geruchten van misdaaden 't zynen laste liepen, als het veranderen der Religie; geheime raadpleegingen ten zynen huize, toen de Prins naar Utrecht was; het helpen breeken van de Unie enz. Doch hy ontschuldigde zich daar van in Briefven aan de Staaten Generaal, aan zyn Excell. en aan verscheiden anderen. Echter volgde insgelyks zyn Vonnis op den 24 Mai, waar door hy voor altoos uit de Vereenigde Nederlanden gebannen wierd, met verbeurtverklaaring van Goederen. Ook wierd *Tresel*, eerste Klerk ter Generaliteit, voor 2 jaaren gebannen,

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1619.

De gebeurtenissen der Gevangenen, der Synode, en van andere daar mede verknochte omstandigheden, tot dus verre afgehandeld hebbende, staat ons nu van eenige andere gevallen van dit jaar te spreeken. En dewyl wy de geschiedenissen van de Nederlanden vervolgen, komt ons eerst voor de wonderbaarlyke behoudenis van den bekenden *Willem Ysbrandsz. Bontekoe*, van *Hoorn*, uit zyn gesprongen Schip.

Deze was met zyn Schip, *Nieuw-Hoorn* genaamt, groot 550 Last, en bemand met 206 koppen, den 18 December 1618 uit *Tessel* naar *Oostindie* gezeild, en moest reeds 18 en eenige volgende dagen daarna, Engelands-End gepasseerd zynde, groote rampen ondergaan; alzo hy den 5, 6, 7 en 8 January dezes jaars van onze beschryving, door zwaare Stormen, veel water in 't Schip en een gebroken Mast kreeg. Een Storm, die tot den 19 dier maand duurde, en hem byna genoodzaakt had wederom te keeren. Doch het weer bedaarende, had hy tyd om alles te herstellen, en kreeg den 21 en 23 nog twee Schepen, als een van Middelburg en een van Enkhuizen, ten zelven einde bestemd, tot gezelschap.

Dus in gezelschap voortzeilende, kwamen ze aan de Eilanden van *Ille de Mai* en *Ille de Fuego*, alwaar de Spanjaarden hen niet aan land wilden gedoogen! zo dat ze vervolgens voortzeilende, en onder de Linie veel tempeesten en andere ongemakken ondergaan hebbende, den laatsten Mai omtrent de Kaap de goede Hoop waren; maar het Land niet konden aandoen; en na dat ze Scheepsraad gehouden, alles overwogen, en bevonden hadden nog gezonde Manschap, water en alles genoeg te hebben, beslooten zy hunne Cours te vervolgen: doch dewyl het Schip *Enkhuizen* naar de Kust van *Coromandel* bestemd was, moest het zelve hem aldaar verlaaten, zo dat de Schepen *Nieuw-Hoorn* en *Nieuw-Zeeland* nog eenigen tyd te zamen zeilden, en echter ook kort daarna van elkander afraakten.

Bontekoe, als het eigenlyke onderwerp van ons tegenwoordig verhaal, dus alleen voortzeilende, en allengskens meer zieken krygende, besloot zyn cours te zetten naar het Eiland *Mauritius* of *Mascarinas*, welke niet verre van elkander liggen. Omtrent

het

het laatste komende, en de Boot met eenige Manschap aan Land gezonden hebbende; vonden de Maats aldaar veele Landschildpadden en gevogelte dat ze met de hand konden vangen; waarop Schipper *Bontoekoe* in weerwil van zyn Koopman, de zieken aan land liet brengen, daar zy veele Landschildpadden, Duiven, Ganzen en ander gevogelte vonden, dat zich met de hand liet vangen, en daar de Zieken, door braaden en stooven meestal gezond van wierden. Het Schip lag ondertusschen op een slechte plaats, en zeilde vyf mylen verder op, daar het een schoone Ankergrond en Baay vondt.

Hier komende was het merkwaardig, dat 'er veel Papegaaien en andere Vogelen waren, die, als het Scheepsvolk 'er een van gevangen had, altemaal wederom kwamen, als of zy hun makker, als hy schreeuwde, wilden verlossen, en zich dan met de hand lieten vangen: zo dat ze hier ververscbing van gevogelte en vis genoeg vonden. Zy zagen hier ook nog, hoedanig de Zee-Schildpadden des morgens uit Zee op het Land kwamen loopen, en een kuil in 't zand krabbende, hunne Eieren, tot 100 en 200 toe, daarin leiden; welke door de Zon uitgebroeid worden, waarna de jonge Schildpadden met haare Schildjes als een groote Noot daaruit en in Zee liepen.

Na 21 dagen van hier vertrekkende, meenden zy het Eiland *Mauritius* nog aan te doen, doch vervielen in de laagte van 't zelve, en stevenden naar 't Eiland *St. Maria* niet verre van 't Eiland *Madagaskar* gelegen, alwaar zy wederom goede ververscbing vonden, en de Inwooners aldaar zeer handelbaar waren. Dus zich van alles wel voorzien hebbende, zeilden zy van hier, Coursstellende naar de Straat *Sunda*; op de hoogte van welke zy zich den 19 Nov. 1619 bevonden, als wanneer, door 't pompen van Brandewyn uit een groot Vat in een klein Vaatje, Brand in 't Schip raakte. Want de Botteliersmaat de Brandewyn gepompt hebbende, viel 'er by ongeluk een Vonk van de kaars in 't sponsgat van 't groote Vat, daar hy uit gepompt hadt, waardoor de Brandewyn in de vlam raakte, en met groot geweld al brandende opvloog, en de boomen uit het Vat sloeg; zo dat de vlammende Brandewyn naar beneden in 't Schip liep, alwaar Smitskoolen lagen. Op het geroep van Brand, schoot men toe, en

en men goot 'er zo lang water in, tot dat men geen Brand meer ontdekte. Maar het duurde naauwelyks een half uur, of men riep wederom Brandt. Hierop met alle man naar 't ruim loopende, zag men met groote verbaasdheid, dat de vlam van onderen opsloeg. Men begon 'er op nieuw Water in te gieten, maar dewyl de Brand, door de nedergeloopene Brandewyn, in de Smitskoolen was geraakt, zo veroorzaakte het gieten van 't water zodanig een zwaavelachtige rook en damp in 't ruim, dat het byna niemand daarin houden kon.

Bontekoe, die zich ondertusschen in 't ruim bevondt, om op alles order te stellen, zag, dat 'er verscheiden persoonen verstikt in 't ruim bleeven liggen, als konnende de Luiken niet vinden om adem te scheppen, was eindelyk zelf genoodzaakt om daar uit te gaan. Hy kwam by den Opperkoopman *Rol*, en zeide van oordeel te zyn, dat men al het Kruit over Boord moest werpen; doch de Koopman kost daartoe niet besluiten, zeggende, dat indien zy 't kruit over Boord wierpen, en de Brand gebluscht wierdt, men in 't vervolg niet in staat zou zyn, om eenigen Vyand te keer te gaan, en hoe zy dan, van den Vyand vermeesterd wordende, zulks zouden konnen verantwoorden? De Brand inmiddels aanhoudende, en dewyl het niemand in 't ruim houden kon, maakte men gaten in den Overloop, en goot 'er zo veel Water door als mogelyk was, doch alles zonder baat.

De groote Boot was reeds voor eenigen Weeken uitgezet, en sleepte achteraan het Schip, gelyk ook de Sloep, die voor op het Boevenet stondt, uitgezet wierdt, om dat zy in den weg stondt voor 't Waterscheppen. Vermits 'er nu groote verbaasdheid in 't Schip was, gelyk te denken is, alzo men niet anders dan Vuur en Water voor Oogen, en van nergens eenige hoop van ontzet zag, zo liet nu dezen dan genen van het Volk, zich heimelyk van 't Schip afzakken in het Water, en zwom naar de Sloep of Boot, tot dat die beiden omtrent vol waren. De Koopman *Rol* omtrent dien Tyd by geval op de Galdery komende, zag met groote verwondering zo veel volks in de Sloep en Boot welk hem toeriep, dat ze aanstonds zouden afsteeken, en dat, indien hy mede wilde, hy zich by de Valreep nederlaaten moest. De Koopman, toen ook benaauwd beginnende te worden, volg-

de dien raad en kwam aldus in de Boot. Daarin zynde, zeide hy: Mannen laat ons zo lang wachten, tot dat de Schipper komt: maar zyne bevelen hadden geen kracht meer; zy sneeden de touwen los, en roeiden weg. In deze Sloep en Boot waren, behalven de Koopman, 96 Man, die met dezelven wegroeiden.

Bontekoe ondertusschen yverig bezig zynde om orde te stellen, en door 't volk de Brand, waar het mogelyk, te blusschen, zo kwamen zommigen by hem loopen in groote verbaasdheid, zeggende, *myn lieve Schipper, wat zullen wy nu doen? De Sloep en Boot zyn vol Manschap, en roeien reeds van 't Schip weg.* Hy, daarop naar boven loopende, zag dat het waarheid was, en zeide, *zy zyn weggevaaren, om nooit weder te komen.* Voorts ordonneerde hy aan 't Volk, de Zeilen, die op 't Schip lagen, op te heissen, zeggende, wy zullen zien of wy ze konnen inhaalen. Dit geschiedde, en zy haalden ze in tot op een kleinen afstand; maar de Sloep- en Bootslieden zulks bespeurende, en volstrekt niet weder aan Boord willende weezen, roeiden voor 't Schip om, en tegen de Wind op, zo dat ze niet vervolgd konden worden. *Bontekoe* dit ziende, zeide tot zyn Volk: *Mannen wy hebben, naast God, onze hulp nu by ons; steekt handen uit de Mouw, om te zien of de Brand te blusschen is, en loopt inderyl naar beneden, en werpt al 't Buskruit over Boord.* Terwyl dit geschiedde, begaf hy zich met alle Timmerlieden over Boord naar beneden, om gaten in 't Schip te booren, en 'er een vadem of anderhalf Water in te laaten loopen, maar zy konnen geen gaten krygen in 't Schip, nademaal 'er te veel yzerwerk in den weg was. Dus weder boven komende, wierdt de benauwheid in 't Schip en 't gekerm even groot, derhalve ging men wederom aan 't watergieten, waarop de Brand, oogenschynelyk, scheen te verminderen; doch een weinig tyds daarna ontdekte men, dat de Brand in de Oly gekomen was. Toen gaf men allen moed verlooren, en 't gekerm en 't gehuil wierdt hoe langer hoe grooter; want terwyl men bezig was met het kruit over Boord te werpen, en reeds 60 halve Vaten over Boord geworpen hadt, schoon 'er nog wel omtrent 300. waren, raakte de Brand in 't Buskruit, waardoor het Schip met 119. Persoonen, die 'er nog op waren, op eene yslelyke wyze in de Lucht sprong.

Wy

Wy vertoonen het springen van dit Schip in de volgende Plaat.



„ Hier ziet men het springen van 't O. I. Schip *Nieuw-Hoorn*, „ waardoor Schipper *Bontekoe* en alle de anderen, die 'er nog op „ waren, met de stukken en brokken van het Schip in de Lucht „ geslaagen wierden: doch hy met nog een Jongeling in Zee ge- „ vallen zynde, bragten 'er het Leven af met zich op een wrak „ van den Steven te bergen. In 't verschiet ziet men een Boot „ en een Sloep vol manschap, die, nog voor 't springen van 't „ Schip, daar van afgeroeid waren.

Bontekoe stond op dien tyd, met omtrent 63 persoonen (die, behalve, de genen, die beneden bezig waren, en 't water overnamen, alle, op één na, aan stukken en brokken geslagen wierden.) boven op het Schip, en vloog in de Lucht, niet anders denkende dan te sneuvelen; doch met dat besef, dat hy in 't opvliegen nooh zeide: *Heere! wees my arme Zondaar genadig!* Ondertusschen behielt hy in 't opvliegen nog zyn verstand, en bespeurde nog eenige blydschap in zyn hart, gelyk hy naderhand zelf verhaald heeft.

Hy

Hy, eindelyk in 't water neder gekomen zynde, en weder boven komende, bevond zich tusschen eenige brokken van 't Schip, en weder moed grypende, zag hy de groote Mast aan zyn eene, en de Fokke Mast aan de andere zyde van hem. Hy klom op de groote Mast, en zag het werk eens over, en zeide: *O Godt! hoe is dit schoone Schip vergaan, gelyk Sodom en Gomorra.*

Terwyl hy hier dus lag in die gedachten, en geen levend Mensch rondsom hem zag, komt 'er kort by hem een Jongeling opborrelen, die zich met handen en voeten weerde en de knoop van de Steven vast kreeg, die weder vlot was geworden, roepende tevens: *ik ben al klaar.* De Schipper zulks hoorende, zeide, *Lieve Godt! leeft 'er nog iemand?* en omziende zag hy den Jongkman aan de Steven van 't Schip, en dewyl de groote Mast daar hy op lag, gedurig omkantelde, riep hy tot den Jongkman, dat hy hem een klein Mastje, dat nevens hem dreef, zou toestuuren, en hem dan helpen dat hy ook aan de Steven kwam. Dit geschiedde, en dus kwamen zy beiden op het Wrak by elkander, 't welk anders niet ligt gelukt zou hebben, doordien *Bontekoe* grootlyks verzwakt was, als zynde zeer beschadigd op den Rug, en twee gaten in 't Hoofd geslagen.

Dus by elkander op het Wrak staande, elk met een Inhout van den Boeg in den arm, zagen zy het werk eens over, en inzonderheid of zy de Boot en Sloep niet konden ontdekken. Zy zagen die eindelyk, maar in zo verre een' afstand, dat men niet zien kon of ze vooruit gingen of nader kwamen. Dit maakte hen gansch hoopeloos, zo dat de Schipper tot den Jongkman, *Harmen van Knipbuyzen* genaamd, zeide, dat zy, dewyl 'er geen hoop voor hen meer overig was, en zy 't op het Wrak niet lang konden houden, Godt almachtig moesten bidden, om een' goede uitkomst. Zy deeden zulks met grooten ernst, en vervolgens weder opziende, zagen zy de Boot en Sloep kort by haar, waarop de Jongkman hen toeriep: Bergt den Schipper, bergt den Schipper! Die van de Boot en Sloep dit hoorende, waren zeer verheugd, en roeiden vast nader, maar moesten op een zekeren afstand van 't Wrak blyven leggen, uit vreeze dat het zelve op de Boot of Sloep mogt stooten. De Jongkman middelerwyl hadt nog zo veel moeds, als hebbende weinig letzel gekreegen, dat

by

hy van het Wrak affsprong, en naar de Boot zwom. Doch de Schipper, al te veel afgemat zynde, riep, dat, indien zy hem hebben 1619. wilden, ze hem moesten komen haalen. Dit echter zeer bezwaarlyk zynde, zo sprong de Trompetter buiten boord, en bragt hem een Lyn, die hy om zyn Lyf bondt, en waar mede hy in de Boot getrokken wierdt. De Koopman en andere Officieren waren ten hoogsten verwonderd, dat hy nog leefde. Hy hadt te vooren een klein Roefje in die Boot laaten maaken, daar hy inkroop met vermaaning aan de Officieren, dat ze dien Nacht by 't Wrak moesten blyven, denkende, dat ze des anderen daags nog wel eenige Provisie, Compas, enz. zouden vinden; nademaal zy zeer weinig Eeten en geen Instrumenten hadden, om het Land te vinden.

Maar terwyl de Schipper in dat Roefje lag te rusten, liet de Koopman het volk de Riemen uitleggen, meenende dat zy des Morgens wel Land zouden zien; en daarop roeiden zy van 't Wrak af. Doch den volgenden Morgen geen Land ziende, wierdt het volk zeer mismoedig, men ging naar den Schipper, om te zien of hy nog leefde, en hem nog leevend vindende, zeiden zy: Och lieve Schipper, wat zullen wy doen? Wy zyn van 't Wrak af en zien geen Land; wy hebben noch eeten, noch drinken, noch Boog, noch Kaart, noch Compas, wat gaat ons aan. Hy zeide: Mannen men behoorde naar my gehoord, en by 't Wrak gebleeven te hebben, wy zouden nog wel eenige Victalie hebben gevonden; want het Vleesch, spek en kaas, dreef my zodanig om de Beenen, dat ik naauwlyks voort kon. Hierop hielpen zy hem uit het Roefje, en hy zag het Volk eens over, en vraagde tevens, wat zy voor Eeten hadden? Zy bragten hem 7 of 8 pond Brood, 't welk hy in twee ledige Vaatjes deedt, en toen het Volk geboodt de Riemen in te haalen, zeggende, dat het zo niet lukken kon, dat zy zich dus te veel afmatten en ziek worden zouden. Het volk vraagde daarop, wat zy dan zouden doen? hy zeide, dat ze hunne hembden uittrekken, en Zeilen daar van maaken zouden. Toen zy ten antwoord gaven, dat ze geen Zeilgaaren hadden, belastte hy hen de Woelingen van de Boot te neemen, die uit te pluizen, en 'er Zeilgaaren van te draaien, en 'er voorts Platting tot Schooten en Geerden van te maaken. Elk trok zyn hembd uit en men ging aan

't Zeilen maaken, 't welk die van de Sloep ook deeden...

Men bevondt toen in de Boot 46., en in de Sloep 26 Persoonen, zynde 72 in 't geheel. 'Er was by geval nog een blaauwe Buffel en een kussen in de Boot, welken men aan den Schipper gaf, die den Buffel aantrok en 't kussen op zyn hoofd lei, om zyne wonden te dekken. De wondheeler was ook wel in de Boot, maar hadt geen Medicamenten; echter verbondt hy den Schipper, leggende eenig gekauwd brood op de Wonden, waar mede dezelven, door den Tyd, geneezen wierden. Zy lieten het dien Dag dryven, en maakten intusschen de Zeilen gereed, die des Avonds opgezet wierden; dit was op den 23 November 1619. Vervolgens practizeerden zy een Graadboog, om hoogte te neemen, en de Schipper sneedt een Paskaart achter op het Boord, en tekende daarin het Eiland *Sumatra*, 't Eiland *Java* en de Straat *Sunda*, die tusschen deze Eilanden doorloopt. Alles by gissing, dewyl hy op den Dag van 't springen van 't Schip, nog hoogte genomen, en bevonden hadt, 5½. Graad Zuiderbreedte van de Linie te zyn.

Ondertusschen gaf hy 't volk hun dagelyks ranzoen van het weinig Brood, dat, schoon elk maar een stukje kreeg, ter groote van een Lid van de Vinger, echter wel haast op was, en het drinken moesten zy krygen als het regende, met de Zeilen uit te spannen, en 't Water aldus te vergaderen. Het volk wilde, dat de Schipper van 't eeten en drinken zou neemen, zo veel als hy wilde, zeggende, het kan toch voor ons altemaal weinig helpen: maar hy, hunne beleefdheid ziende, wilde niet anders dan gelyk rantzoen met hun hebben.

Dus voort Zeilende met de Boot en Sloep, en de laats de eerste niet konnende byhouden, zo verzocht dit volk om ook in de Boot overgenomen te worden, waartoe de anderen eerst niet wilden verstaan; doch eindelyk op het lang aanhouden, en vreezende dat ze van elkander mogten verdwaalen, te meer dewyl 'er niemand in de Sloep was die de navigatie verstond, zo wierden zy in de Boot genomen, met hunne Riemen en Zeilen, en waren toen 72 Zielen te zamen.

Ondertusschen was 'er geen eeten of drinken, en men zag elkander met droevige oogen aan; waarop het geval wilde, dat 'er veele Meeuwen kwamen aanvliegen, die vermoeid zynde op de Vaar-

Vaartuigen nedervielen om té rusten, en zich met de hand lieten vangen. Men plukte dezelven, men sneedze in kleine stukjes, die zo raauw opgegeeten wierden; en als honing smaakten. Doch het duurde niet lang, of het Scherpe Zwaard, de Honger, was even groot, en men ontdekte nog geen Land. Zy wierden wel nog eens gered door een school vliegende Visschen, die buiten twyffel door hune Vyanden gevolgd wordende, over en in de Boot vlogen; maar de zwaarigheid wierd wel dra herbooren, en de Honger zo hevig, dat het volk onderling besloot, de Jongens eerst op te eeten, en dan onder elkander het Lot te werpen, wie daarop volgen zou.

Bontekoe, zulks verneemende, was 'er hartelyk bedroeft over, en zeide Mannen, laat ons dat niet doen, Godt zal wel uitkomst geeven. Zy gaven ten antwoord, dat hy zulks al zo lang gezegd had; maar dat 'er niets van kwam, en dat, by aldien zulks binnen drie dagen niet gebeurde, zy met de Jongens beginnen zouden; ziende tevens met zulke greetige oogen op dezelven, als of zy 'er zo levend wilden inbyten. Met het drinken was 't even eens, als het in eenigen dagen niet regende, zommigen dronken hun eigen water, anderen Zee water, enz.

Dus nog twee dagen voortzeilende, zo groeide met ieder dag des Schippers benaauwdheid, wegens het besluit des Volks; doch de derde dag scheen de verlossing mede te brengen; men zag Land, en de vreugd was uitemaaten groot; men stevende derwaarts, en men bereikte het zelve nog dien dag. Dit was op den 2 December 1619, en de 13de dag na 't Springen van 't Schip. Hierop de Boot vastgemaakt hebbende, sprong elk met even groote drift daaruit, en liep boschwaard in, om te zien of 'er niet iets té vinden was tot 's levens onderhoud.

Het was een Eiland, waar óp veel Kokosnooten, maar geen water, noch menschen te vinden waren, die 'er echter, naar het aan de tekens bleek, wel geweest hadden. Hier dan niet anders ziende, zo moesten de jonge Nooten tot drank, en de oude harden tot spyze verstrekken: doch men at en dronk 'er zo hartlyk van, dat ze des nachts alle ziek, en met zwaare krimping in 't lyf bezwaard wierden. Elk klaagde even zeer, tot dat 'er eindelyk een hevigen afgang op volgde, waar door zy des anderen daags weder frisch waren. Vervolgens het Eiland nog eens

doorgekruist hebbende, vergaderden zy zo veele Kokosnooten, als ze in de Boot konden bergen, en dewyl men aan alle omstandigheden bespeurde, dat het maar 14 of 15 Mylen van 't Land van *Sumatra* af lag, gingen zy des avonds weder aan boord, en zagen des anderen daags het Land, daar zy, na veel gevaaren, door de branding der Zee enz. doorgestaan te hebben, eindelyk aankwamen. Zy vonden daar niet anders dan wilde Volkeren, die hen in 't eerst vriendlyk ontfingen, ook eenige ververschiog bragten, en, om hen des te meer te lokken, aanweezen, dat het Eiland *Java* nederwaarts lag. Aan de waarheid van dit gezegde twyfelden zy des te minder, om dat ze onder anderen den naam van *Koen* noemden, die toen Generaal op *Java* was. Maar het verraad ontdekte zich wel haast; want na dat ze al hun Geld by elkander verzameld hadden, om 'er provisie voor te koopen, en ook reeds 't een en 't ander gekocht hadden, bleek hen wel haast de valsche inborst der Wilden, die hen, gewapend met vergifte Werpspiessen kwamen overvallen, en verscheiden van 't Bootsvolk ombragten, zo dat de Schipper en 't ander Volk hals over kop naar de Boot vluchten moesten, en nog van de Wilden door 't water tot aan boord vervolgd wierden. Zy verlooren hier 16 Man, en staken weder in Zee; maar de nood dreef hen, dat ze op een andere plaats van 't zelve Eiland weder moesten landen, alwaar zy ook veel menschen zagen, die echter op hunne aankomst de vlucht namen, en niet te vinden waren; dus moesten zy weder vertrekken, zonder iets op te doen, en vaarende langs de Klippen, geneerden zy zich met Oesters en Alikruiken.

Den volgende morgen zagen zy wederom drie Eilanden, de *Princen Eilanden* genaamd, een van welken zy bezochten, en 'er geen menschen, maar goed water, Bamboezen, en Palmiteboomen op vonden. Op dit Eiland was ook een hooge Berg, dien de Schipper beklom, en van denzelven rond ziende, zag hy twee hooge blaauwe Bergen, en weetende dat op de hoek van *Java* twee Bergen liggen, en de straat *Sunda* tusschen *Java* en *Sumatra* inloopt, was hy ten hoogsten verheugd, liep naar beneden, en maakte zulks aan 't Volk bekend. Men ging daarop, na zich van 't een en 't ander wat voorzien te hebben, met blydschap t' Scheep, en men zeilde derwaards heen, des Nachts op de sterren aan. Nog in dien zelfden Nacht zagen zy een Vuur, dat ze voor

een

een Schip aanzagen, maar ontdekten des Morgens, dat het een klein Eilandje was, gelegen in de ſtraat *Sunda*, en genaamd *Dwars in den Weg*. Dit Eilandje gepaſſeerd en aan den binnenkant van 't Eiland *Java* gekomen zynde, wierdt het gantſch ſtil. Waarop de Schipper een Man in de Maſt liet klimmen, die uitzag, en terſtond riep: ik zie Schepen, en hy telde 'er tot 23 toe. Al 't volk ſprong op van blyſchap. Men ſtak de riemen buiten boord, en men roeide derwaards.

By aldien zy deze Schepen niet gezien hadden, zouden zy te *Bantam* aangevaaren, en recht in de knip geloopen hebben, dewyl die van *Bantam* toen met de Hollanders in Oorlog waren. Dit waren al te maal Hollandſche Schepen, onder het Commando van *Frederik Houtman*, die van verre de Boot ziende aankomen, zich zeer verwonderde, en terſtond de Sloep uitzondt, om hen te gemoed te roeien, en te zien wat voor Volk het was. De Sloep by de Boot komende, kende het Volk elkander aanſtonds, door dien ze met hen te gelyk uit Texel in Zee geſtoken, en buiten het Kanaal, in de Spaanſche *Zee*, van elkander afgeraakt waren. Schipper *Bontekoe* en de Koopman ſtapten over in de Sloep, en voeren aan 't Schip van den Commandeur *Houtman*, genaamd *de Maagd van Dordrecht*. De Commandeur verwellekomde hen, en liet terſtond de Tafel dekken, om hunne hongerige Maagen te ſpyzigen: maar *Bontekoe* het Brood en de verdere ſpyzen ziende, ſchreide van blydſchap, en was niet in ſtaat om te eeten. Al het ander Volk, met de Boot aankomende, wierdt op de andere Schepen verdeeld.

De Commandeur *Houtman* liet terſtond een Jagt klaar maaken, om den Schipper en Koopman naar *Batavia* te brengen, alwaar zy den volgenden Morgen aankwamen, en by den Generaal *Jan Pietersz. Koen* ter maaltyd wierden gehouden, aan wien zy hun gantſche geval verhaalden. De Generaal was van voorneemen, om des Avonds naar de Vloot by *Bantam* te vertrekken, gelyk hy deedt, met bevel aan *Bontekoe* en den Koopman, van zo lang in zyn Logement te blyven, tot dat hy hen ontboot. Zy bleeven daar acht Dagen, en wierden wel onthaaldt.

Na dien Tyd wierden zy door den Generaal voor *Bantam* ontboden, en aldaar gekomen zynde, gaf de Generaal den Schipper *Bontekoe* het bevel over 't Schip, genaamd de *Berger-Boot*, met

met 32 ſtukken geſchuts, en plaatſte vervolgens den Koopman op het zelve Schip. Dit geſchiedde in 't begin van den jaare 1620.

Wy hebben deze Lotgevallen van Schipper *Bontekoe* wat omſtandiger gemeld, dan andere Hiſtorie-Schryvers, dewyl wy dezelve te merkwaardig oordeelden, om ze maar zo ter loops aan te haalen. En dewyl wy de andere Indiſche gebeurteniſſen te vooren ook reets tot den einde van dit jaar verhandeld hebben, moeten wy de overige Hiſtorien van dit jaar laaten volgen.



TWEEDE HOOFDSTUK.

Vervattende de nieuwe verſchillen in Ooſtvriesland. De Traktaaten met Engeland, Venetie enz. en eenige andere gebeurteniſſen van den jaare 1619. *betrekkyk tot de Vereenigde Nederlanden.*

Alhoewel de Heeren Staaten Generaal, gelyk te vooren gezien is, de Verſchillen, tuſſchen Graaf *Enno* van *Ooſtvriesland* en de Stad *Embden*, al meer dan eens hadden vereffend, zo ſcheen het echter, dat de ruſt hier geen ſtand houden konde, maar geduurig nieuwe Zwaarigheden baarde, waarop dan de Algemeene Staaten genoodzaakt waren, wederom Gedeputeerden derwaards te zenden, om dezelven by te leggen. Zo waren 'er, in dit jaar, ook verſcheiden misverſtanden ontſtaan, door de verkeerde uitlegging van eenige punten der voorige Verdragen, en om de duiſterheden daar van te verklaaren, en de verſchillen by te leggen, zonden de Staaten wederom, in de Maand May dezes jaars, de volgende Heeren, als Gecommitteerden, derwaards, te weeten: *J. Glummert*, *J. G. Honing*, *A. Joachimi*, *A. van Zuilen* van *Nyevelt*, *G.* Vryheer tot *Zwartzenborch*, *E. van Deutechem* en *G.* van *Ewſum*.

Na dat deze Heeren veel moeite aangewend hadden, om de zaak te beſliſſchen, zo wierdt, op den 30 May dezes jaars, een Landdag gehouden te *Maryenhove*, alwaar de Gecommitteerden van den Graave, en die van de Stad *Embden*, vergaderd waren, en waarby de Gecommitteerden der Staaten een' Wydloopige aanſpraak deeden, en onder anderen zeiden:

, Dat

„ Dat de Staaten Generaal, den ſtaat des verſchils verſtaan „ hebbende, goedgevonden hadden, om op verzoek van eenigen „ uit hun midden, de onſtaane misverſtanden in den *Haag* te „ examineeren, en, zo veel als mogelyk was, by te leggen; dat „ ze om dit Graafſchap voor zyn uitterſte verderf te bewaaren, „ noodig geoordeeld hadden, eenige Perſoonen derwaards te zen„ den, om, door hun goed beleid, de twiſtende gemoederen tot „ ruſt en vrede te brengen; dat zy Heeren Gecommitteerden „ niets nagelaaten hadden, om zulks te bewerken, doch dat de „ ſtyfzinnigheid der gemoederen wederzyds zulks tot nog toe be„ let hadt; dat ze daarom noodig geoordeeld hadden, deze byeen„ komſt te weeg te brengen, om hunne Edelens de uitterſte mee„ ning van hunne Heeren Principaalen voor te draagen; dat ze, „ tot zekerheid van de Plaatzen, twee Compagnien Soldaaten „ hadden beſteld, niet om dat ze iemand miſtrouwden, maar om „ alle wanorde voor te komen, die tuſſchen beide partyen zou „ konnen ontſtaan.

„ Dat ze de gantſche Vergadering baden te gelooven, dat de „ zorge van hunne Hoog Mog. in dezen niet voortkwam uit eenig „ byzonder belang, maar tot welſtand van hunnen Staat, en tot „ dankbaarheid, om dat veelen hunner Ingezetenen, in Tyden „ van vervolginge, aldaar ſchuilplaats gevonden hadden; dat „ zulks bleek aan alle de moeite die hunne Hoog Mog. genomen „ hadden, om hunne veelvuldige zwaarigheden geduurig te ver„ effenen, zonder dat zy ooit iets, ten hunnen voordeele, daar „ by bedongen hadden; dat het Oogmerk van hunne Hoog Mog. „ zo oprecht en welmeenend zynde, zy zich derhalve alleen te „ beklaagen hadden, over de tegenkanting der beide partyen in „ dat geval, dewyl men de misverſtanden, onder de reſpective „ Stenden ontſtaan, niet door gevoegelyke middelen hadt trach„ ten by te leggen, maar tot ſcherpe Reſolutiën getreeden was; „ dat men, door andere middelen in 't werk te ſtellen, de Ver„ maaning van hunne Hoog Mog. Gecommitteerden veracht, „ en de middelen van Conſumptie geheel en al opgeheven hadt.

„ Dat zy wel wiſten, dat gene Landen of Lieden met eeuwige „ ſchattingen behoorden bezwaard te worden, maar dat men „ daarentegen ook wel wiſt, dat de oude ſchulden betaald, en de „ dagelykſche koſten opgebragt moeſten worden; dat van Ouds

gee-

„ geene vaste inkomsten daar toe bestemd zynde, zulks uit het „ Ligchaam der Gemeente, door de minste bezwaarende middelen, op 't voorbeeld van de Heeren Staaten Generaal, moest „ geheven worden; dat zulks ook in dit Graafschap, zonder eenig misnoegen, tot nog toe geschied, maar meer uit twistzucht, „ dan om bestaanbaare redenen afgeschaft was; dat derhalve, in „ gevalle men rust en Vrede begeerde, dezelven nog, ten minste „ voor eenigen Tyd, dienden ingesteld te worden; dat de Vergadering, indien haar iets gelegen was aan de Vriendschap der „ Staaten Generaal, hunnen goeden raad, als voorkomende uit „ genegenheid tot den Welstand dezer Landen, behoorden op te „ volgen; dat hunne Hoog Mog. gereed zouden weezen, om hen „ in 't een en 't ander te ondersteunen; dat de overige zwaarigheid, om 't Garnizoen van *Embden* af te schaffen, met geene „ reden geschieden kon, om dat men van alle kanten Krygsgeruchten hoorde: dat ze echter, van wegens hunne Heeren „ Principaalen, verklaarden, zulks niet te houden voor eene altyd duurende privilegie, omtrent de Stad *Embden*, noch voor „ gezochte rechten, maar dat dezelven, de oogenschynelyke gevaaren ophoudende, zouden weggenomen worden; dat ze ondertusschen zouden bewerken, dat 'er voortaan gene onderdrukkingen te wachten zouden zyn, maar veel eer diensten, ter „ bescherminge van 't Vaderland; dat ze ook de verdere strydige „ punten, zo tusschen den Graave en zommigen van de Stenden, „ als tusschen de Stenden onder elkander, in dier voege zouden „ zoeken by te leggen, dat het Respect, recht en Gerechtigheid „ van den een en den ander gehandhaaft zouden worden, enz.

Na dat vervolgens hunne Hoog Mog. Gecommitteerden, de bezwaarnissen van wederzyde hadden ingenomen, die zo wel, in 't einde des voorleden jaars, in *'s Gravenhave*, als in 't Graafschap van *Oostvriesland* waren overgegeeven, en na dat ze nog verscheiden byeenkomsten, zo te *Embden* als te *Aurick* en elders hadden gehouden, om partyen te vereenigen, welk Oogmerk zy echter nog niet konden bereiken; zo hebben ze, met goedvinden van hunne Hoog Mog., een Verdrag opgesteld, volgens 't welke zich de Stenden, de Magistraaten en de Onderdaanen zouden gedraagen, met byvoeging, dat hunne Hoog Mog. den genen, die 'er zich naar zouden voegen, getrouwelyk

en

en nabuurelyk zouden helpen en daarin handhaven. 1619.

Doch de partyen scheenen wederzyds niet veel genoegen in dat voorstel te neemen, inzonderheid hadt de Stad *Embden* daar vry wat tegen, om dat zy daarin misgetast hadden door den Graaf te arresteeren, en dewyl hunne Hoog Mog. in dat Verdrag begeerden, dat zo wel de Ridderschap, nevens de Magistraat en Raad dier Stad, als die van den Krygsraad, den Graave verschooning zouden verzoeken, wegens die arresteering, waar toe zy niet wel konden overgaan. De Landlieden waren misnoegd wegens het wederinstellen der afgeschafte inposten, zich weinig bekreunende of 'er oude schulden waren af te betaalen, dan niet. Dus bleeven de zaaken, in dit jaar, aldaar nog in dezelve verwarring.

Aangaande de Zeerooveryen, zo gingen de *Biskajers* en *Duinkerkers*, in dit jaar, daar mede nog even sterk voort. Niet minder deeden de *Algerynen* den Hollanderen grooten schade op Zee; doch toen 'er, in 't begin van Augustus dezes jaars, een groot getal Zeeroovers van die Natie, gevangklyk binnen *Amsterdam* gebragt wierden, zouden dezelven aldaar hunne verdiende straf ontfangen hebben, die echter uitgesteld wierdt, om dat de Heeren Staaten Generaal ten dien tyde Brieven ontfingen, waarin de Gouverneur van *Arzel*, mitsgaders de *Mufti*, *Cadi*, *Aga* en andere Opperhoofden van 't Leger, te kennen gaven, dat ze uit de Brieven der Gezanten van de Heeren Staaten verstaan hebbende, hoe dezelven in goede Vriendschap leefden met den grooten Heer, zy ook alzo voortaan Vrede en Vriendschap beloofden te onderhouden met de Onderzaaten van hunne Hoog Mog., welker Schepen zy in veiligheid zouden laaten gaan en komen, zonder dat iemand zich verstouten zou dezelven te verhinderen, aan Persoonen, Schepen, Goederen of Koopmanschappen.

Zy voegden daarby, dat ze de genomen Schepen en Goederen, zouden overleveren in handen van den Nederlandschen Consul, mitsgaders alle de Slaaven, zo Jonge als Oude, met die uitzondering nochtans, dat zy de genen, die reeds besneeden zyn, en daar by volharden, dat ze Mooren of Turken wilden blyven, niet zouden overleveren, maar wel de zodanigen, die, schoon reeds besneeden zynde, betuigden, dat ze zulks uit vreeze of dwang hadden gedaan.

Wyders gaven zy de volgende voorwaarden op: dat, wanneer

bevonden zou worden, dat de Nederlandsche Schepen eenige Goederen van vreemde Natien, inzonderheid van Spanjaarden, in hadden, zy die goederen, uit de Nederlandsche Schepen zouden mogen neemen en prys maaken, mits betaalende de vracht, en vry latende de goederen, aan de Onderdaanen der Staaten behoorende.

Ook zeiden zy verstaan te hebben, dat de algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden vyftien of zestien Schepen gezonden hadden, als tot bewaaringe der Spaansche kusten, en begeerden, dat de Heeren Staaten dezelven terug zouden ontbieden; met byvoeging, dat ze genen vrede hadden, noch konden hebben, met den Spanjaard, als Vyand zynde van den grooten Heer, hun Meester, noch met iemand, die den Spanjaard hulp en bystand boodt.

Voorts beloofden zy den Onderdaanen der Heeren Staaten met Schepen, Volk en Oorlogsbehoeftens te ondersteunen en te helpen tegens de Spanjaarden en alle hunne andere Vyanden; dat ze Gyzelaars zouden zenden, tot verzekering en versterking van 't Verdrag, zo dra zy last en orde daar toe van den grooten Heer zouden ontfangen hebben; datze ten strengsten zouden straffen alle verbreekers van dit Verdrag, indien zy onder hun gebied stonden.

Al dit bovengem. beloofden zy onverbreekelyk na te komen en te onderhouden, mits dat de Heeren Staaten hun wederom gaven de zeven Schepen, welken de Nederlanders hun voor weinig tyds hadden afgenomen.

Zy gaven den Heeren Staaten zes Maanden Tyds, om zich hierop te beraaden en antwoord te geeven, met beloften, dat zy, in dien tusschentyd, niemand van de Onderdaanen der Staaten, noch hunne Schepen, noch goederen zouden aantasten, en dat ze aldan terstond de Nederlandsche Slaaven in vryheid stellen, en in handen van den Nederlandschen Consul zouden overleveren. Doch dit Verdrag of Vredens-Tractaat is eerst in 't jaar 1622 tot stand gekomen.

Ook wierden de Heeren Staaten Generaal, in dit jaar, in de zaak van *Luyk* gewikkeld, doordien zeker Burger, *Antoine Mibais* genaamd, in een Verzoekschrift aan de Heeren Staaten klaagde, over de verdrukking en 't ongelyk, welke hem en ande-

[illegible] Burgers van *Luik*, ter oorzaake van de Gereformeerde Religie, wierden aangedaan, en wel onder het ongerymde voorwendzel, dat hy en anderen van zyne Religie, voorneemens waren, om zich, met hulp van de Heeren Staaten, Meester van *Luyk* te maaken; dat 'er onder dat zelve voorwendzel reeds verscheiden Burgers van de Stad gevangen gezet waren; dat 'er al een onder den naam van Oproermaaker opgehangen was, die zulks nogthans tot zyn dood toe ontkend hadt, en in weerwil van alle poogingen der Roomsche Geestelyken in de Gereformeerde Religie gestorven was; dat zy een ander, die gevlucht was tot in het Dorp *Herstal*, toebehoorende aan den Prins van *Oranje*, tegen alle regulen en wetten daaruit gehaald hadden, enz.

De Agent van *Luyk*, in 's *Gravenhage*, daar over aangesproken zynde, verschoonde alles op zyn best, zeggende, dat het oproerige menschen waren, die wel verdienden gestraft te worden, ten exempel voor anderen. Maar alzo men dagelyks meer en meer hoorde, dat het niet anders, dan uit haat tegen de Religie, was, zo wierdt zulks by hunne Hoog Mog., benevens zyne Excell. en den Raad van Staate, rypelyk in overweeging genomen en besloten, dat men in den naam van hunne Hoog Mog. en van zyn Excell. een Brief zoude schryven aan den Kancelier en Raaden van *Luik*. Men besloot des te meer daar toe, om dat die van *Luik* den voorn. *Mibais* beschuldigden, dat hy met zyn Excell. geweest was, toen deze een aanslag op *Mastricht* maakte, 't welk hen, als onzydig zynde, niet aanging, en om dat zy het Grondgebied van zyn Excell. hadden gevioleerd. In dezen Brief wierdt hoofdzaakelyk gezegd:

„ Dat, indien zyne Hoogh. de Prins van *Luik* en zylieden,
„ zich geliefden te erinneren, alle de Brieven en verzoeken, die
„ zy (Heeren Staaten) aan hun geschreeven en gedaan hadden,
„ raakende de klagten der Burgeren van *Dordrecht* en van andere
„ Steden dezer Landen, die geduurende den Oorlog en zelfs nog
„ na 't Bestand, om de Religie en kwaade behandeling herwaards
„ gevlucht waren, om dat ze, zo in de Stad *Luik* als op den
„ platten Lande, kwaalyk behandeld wierden, wanneer zy 'er
„ kwamen om orde te stellen op hunne Goederen en Renten,
„ als ook om Koophandel te dryven; zonder de vryheid, die
„ hunne Onderdaanen in de Vereenigde Provincien genooten, in

„ acht te neemen; zo zouden zy niet anders vinden, dan beleefde
„ en eerbiedige behandelingen, met aanbieding van goede Na-
„ buurschap en onzydigheid, gelyk het nagebuuren betaamd; en
„ dat dezelven tot geen ander einde strekten, dan op dat zyne
„ Hoogh. en zy lieden de welgegronde klagten geliefden te ver-
„ beteren, zonder te gedoogen, dat de Supplianten ontrust en,
„ om de Religie, kwaalyk behandeld wierden, maar dat hen goed
„ recht en Justitie mogt wedervaaren.

„ Dat zyne Hoogh. en zy lieden ook wel wisten, hoedanig de
„ Burgers van *Luik*, de Kooplieden en andere Inwooners des
„ Lands, zonder aanzien van Religie, in de Vereenigde Neder-
„ landen behandeld waren, zo dat 'er nooit klagten van zyne
„ Hoogh. en van hun lieden deswege waren gedaan; dat zy
„ (Heeren Staaten) de Agenten van zyne Hoogh., of die zy
„ lieden herwaards gezonden hadden, altoos zonder aanzien van
„ Religie, volgens het recht der Volken, hadden aangenomen,
„ zich verlaatende op de Verklaaring van zyne Hoogh. en van
„ hun lieden, dat op de verzoeken, door hen gedaan, de Sup-
„ plianten niet genoodzaakt zouden zyn deswegens belydenis van
„ 't Roomsche Geloof te doen; dat zyne Hoogh. daarenboven
„ zynen Raaden en Richteren bevolen hadt, den voorsz. Sup-
„ plianten spoedig recht te bezorgen, zonder dat daarin van de
„ Religie gewag gemaakt werdt, zo min als in alle de Acten en
„ Brieven van Antwoord, die zy ooit van hun ontfangen hadden,
„ en dat ze derhalve nooit getwyffeld hadden aan de goede trou-
„ we en meening van den Staat en de Stad van *Luik*.

„ Dat zy zich hierom des te meer verwonderden over de on-
„ betamelyke en strenge Proceduuren, onderzoekingen, pyni-
„ gingen en Excecutien, die men tot nu toe in de Stad en Lande
„ van *Luik* had gedaan tegen de Onroomschen, niet alleen om-
„ trent de Burgers dier Stad, maar ook omtrent de Burgers van
„ Dordrecht, hunne Onderdaanen, naamlyk *Jean Willemotte*,
„ *Urbin*, en anderen die men nog gevangen hielt, zo als dan ook
„ orde gegeeven was tot de Gevangenneeming van voornoem-
„ den *Mibais*, als Commies van hunne Hoog Mog. en van zyn
„ Excell. in den Haag resideerende, die reeds 17 of 18 jaaren
„ in dienst der Vereenigde Nederlanden geweest, en aangesteld
„ was ter waarneeming der zaaken van hunne Hoog Mog.

„ en

„en van zyn Excell. in de Stad en Lande van *Luik*.

„ Dat zo wel hy, als de andere Gevangenen, van de Hervormde Religie, trouwloosly k beschuldigd wierden, als of ze kennis en deel gehad hadden van een aanslag, welken hunne Hoog Mog. laatstleden Kersdag hadden genomen, om de Stad *Luik* te plonderen en in brand te steeken; dat dit voorgeeven een zo valsch en verraderlyk, als goddeloos uitstrooisel was van de *Jesuiten* hunner Stad, even als *Nero* omtrent de Christenen binnen *Rome* gehandeld had, toen hy die Stad in brand liet steeken; dat ze derhalven, om hunne eere, reputatie en Authoriteit by alle Mogendheden en Vorsten van 't Christenryk te behouden, genoodzaakt waren geweest, hen dezen te schryven en toe te zenden, met verzoek en begeerte van volkomen satisfactie van de valsche en bedrieglyke Logens, mitsgaders reparatie van Eere tot hun genoegen, als hebbende nooit gedachten gehad zulk een onmenschelyken aanslag tegen hunne Stad, noch tegen eenige anderen hunner Vrienden en Nageburen, te onderneemen.

„ Dat ze, al dit voorensgemelde in aanmerking genomen, niet alleen verzochten, maar ook ernstelyk begeerden, dat die van *Luik* de gemelde Burgers van *Dordrecht*, en anderen van de Religie, zonder uitstel uit de Gevangenis ontslaan, en reparatie van Eer zouden verschaffen aan den geëxcuteerden, door het herroepen van 't onrechtvaardig Vonnis; mitsgaders van het Decreet van gevangeneeming van *Antoine Mibais*, hunnen Commies, om dien vry en onverhinderd te laaten voortgaan in 't bestier van hunne en van zyn eigen zaaken; en eindelyk dat ze hierop een *Cathagoris* antwoord verwachtende waren, met zodanige satisfactie als het betaamd en hun vergenoegen zoude'.

Op dezen Brief ontfingen de Staaten Generaal twee antwoorden, als een van den Keurvorst van *Keulen*, als Prins en Bisschop van *Luik*, en een van den Kancelier en Raaden van dat Prinsdom. De Keurvorst gaf te verstaan: „ dat hy van oordeel was, dat de Staaten geen wettige reden hadden van klaagen, wegens 't gene in *Luik* gebeurd was; dat hy in 't eerst zelf niet had konnen gelooven aan 't gene hem was aangebragt, maar dat by nader onderzoek gebleeken was, waarachtig te zyn,

, dat

„ dat die lieden slechte en oproerige woorden gevoerd, heimely-
„ ke byeenkomsten gehouden, en ontwerpen gesmeed hadden,
„ die niet anders dan den ondergang dier Stad konden veroor-
„ zaaken, inzonderheid van een Stad als *Luik*, waarin zo veele
„ arme menschen waren, die ligt om te zetten zyn; zo dat men
„ genoodzaakt was geweest daar in te voorzien, gelyk zy Hee-
„ ren Staaten ook in hun Land gedaan hadden; dat hy wel ver-
„ zekerd zynde dat 'er naar Rechten en rype deliberatie, volgens
„ de Wetten van den Lande, met die Lieden geprocedeerd was,
„ daarom verzocht, zulke hatelyke naamen niet geeven aan een
„ zaak, die met recht en reden gedaan was; doch dat de mee-
„ ning, als of de Heeren Staaten kennis hadden van hunnen aan-
„ slag, nooit in hem geweest, en 'er ook nooit onderzoek naar
„ gedaan was, schoon het echter wel gebeuren kon, dat eenige
„ onbedachtzaame en verbitterde gemoederen, die altoos in een
„ Land gevonden worden, zulks uitgestrooid, en anderen het
„ hun Hoog Mog. aangebragt hadden, als zynde het niet on-
„ mooglyk, dat 'er onder eene zo groote en ongebonden menigte,
„ als 'er te *Luik* was, veelen waren, die, wel verre van anderen
„ niet te lasteren, zelfs hun eigen Vorst niet verschoonden: dat,
„ raakende *Mibais*, als of hy Agent van de Staaten en in dienst
„ van den Prins van *Oranje* was, hy zulks nooit te kennen ge-
„ geeven, ook nooit zodanig gehandeld had, als zyn Agent in den
„ Haag, en dat het hen daarom zo vreemd niet dunken moest,
„ wanneer hy door de Justitie vervolgd wierd". Ten besluite schreef
hy, niet te gelooven, dat de Staaten gezind waren, wetten in
zyne Landen te stellen, zo min als hy gezind was zulks in hunne
Landen te doen, met betuiging van de goede Vriendschap en
Nabuurschap altoos te willen onderhouden.

De Kancelier en Raaden van *Luik* gaven in hunnen Brief te
kennen, (na dat ze eerst de gedaane Proceduuren op alle moge-
lyke wyze gerechtvaardigd, en betuigd hadden, dat zulks niet
geschied was, om hunne Hoog Mog. te mishaagen), dat met
„ *Willemotte* en *Urbin* gehandeld was, als met onderzaaten en
„ Burgers van *Luik*, alzo de eerste niet alleen in de Voorstad
„ dier Stad gebooren en getrouwd was, maar ook sedert een jaar
„ nog gebruik gemaakt had van zyn Burgerrecht, als niet arresta-
„ bel zynde: dat *Urbin* ook afkomstig en geboortig was uit den

„ Lan-

„ Lande van *Luik*, en eerst Burger van *Dordrecht* was geworden
„ na dat hy alhier reeds door de Justitie vervolgd was; dat de ge-
„ vangenneeming van *Mitois* nog niet besloosen was, en nu ver-
„ nomen hebbende, dat hy een Dienaar hunne Hoog Mog. en van
„ zyn Excell. was, niet besloten zou worden, waarvan zy die
„ van de Justitie vermaand hadden; vertrouwende dat hunne
„ Hoog Mog. uit voorzichtigheid en gerechtigheid de rechtvaar-
„ dige straffe der Oproermaakers en Muitelingen niet zouden ver-
„ hinderen; dat ze de onzydigheid, vriendschap en Nabuurschap
„ altoos oprechtelyk en getrouwlyk onderhouden, ook reden en
„ oorzaak hadden van hunne goede Justitie te pryzen, daar zy
„ de vruchten van ondervonden hadden; dat ze ook alzo geen
„ ding meer in aanmerking namen, dan op gelyke wyze te han-
„ delen; dat ze de weezenlyke onderdaanen van hunnen Staat in
„ hunnen Handel en vryheid, nooit verhinderd hadden, gelyk
„ ze ook nooit zouden doen; dat ze nooit gedachten gehad, noch
„ ooit geloofd hadden, dat hunne Hoog Mog. kennis van de aan-
„ slagen tegen hun Land hadden, gelyk eenige onrustige gemoe-
„ ren misschien verspreid hebben, maar veel eer, dat dezelve,
„ zulks verneemende, hen uit goede nabuurschap en vriendschap
„ zouden waarschouwen enz.' Dus bleef die zaak voor eenigen
tyd in die gedaante.

Wy hebben te vooren gewag gemaakt van een Gezantschap der Staaten Generaal naar Engeland, ter vereffening der verschillen van de Oostindische Maatschappy. Deze Heeren Gezanten zyn, in 't laatst van Augustus dezes jaars, na ruim een half jaar in Engeland geweest te zyn, weder in den *Haag* terug gekomen. Zy hadden met de Engelsche Gemagtigden des Konings, na veelvuldige byëenkomsten, een Tractaat, vervattende 30. Artikelen, tot stand gebragt, het welk hoofdzaakelyk hier op uit kwam:

Dat alle voorige twisten in vergetelheid gesteld zouden worden; dat de Officieren, Comiesen en Dienaars der Engelsche en Nederlandsche Maatschappyen, elkander verdraagen en alle hulp en bystand betoonen zouden; dat ieder zo veel kapitaal, tot zynen Handel in Oostindiën, gebruiken zou, als hem goed dacht; dat men, om de Commercie te favorizeeren, de schattingen en imposten zou verminderen; dat men de Waaren in Indiën zou zoe-

ken te brengen op een' redelyken prys, en dat de een, dezelven, in Europa gebragt zynde, voor gêen minder prys zou verkoopen, dan de ander; dat men, om alle jalouzy voor te komen, de Peper te *Bantam* op een' maatigen inkoop-prys stellen, en de ingekochte aan ieder voor de helft zou weezen; dat de Engelsche Maatschappy, niet genegen zynde eenige Sterkte te timmeren op deze of gene plaats van *Palicate*, evenwel aldaar den vryen handel hebben, en daar voor de helft van de kosten betaalen zou; dat de Engelschen zouden genieten het derdendeel van de gantsche Trafique, in de Eilanden van *Mollucques*, *Banda* en *Amboina*, en de Nederlanders het overige; dat de aldaar ingekochte Vruchten en Waaren, by 't lot zouden verdeeld worden, en elk vryen toegang hebben zou in de Sterktens en Magazynen; dat men, om een zo gewigtige Traficq en Koophandel te onderhouden en te beschermen, ieder 10., dat is, 20. Oorlogschepen onderhouden zou, welken, naar vereisch van zaaken, vermeerderd of verminderd zouden worden; dat de Fortressen en Garnizoenen, op de genoemde Eilanden, onderhouden zouden worden uit de schattingen en inposten der Goederen, die men onderling daarop stellen zou; dat men, op dat alles in beter orde geschiedde, een Raad van 8 persoonen, uit de voornaamste Officieren, verkiezen zou, die het gantsche Werk bestieren, de Oorlogschepen verdeelen, de schattingen en inposten reguleeren, ontfangen en 'er rekenschap van doen zou; dat die Raad van bescherming, de Oorlogschepen zou mogen ordonneren en gebruiken, daar en waar toe hy dezelven noodig oordeelen zou; dat het verlies, by toeval, om die bescherming, veroorzaakt wordende, gelykelyk gedraagen en hersteld worden, en 't voordeel, dat 'er mede gedaan wierdt, ten gemeenen nutte komen zou, waar onder ook de Koopvaardy-Schepen, indien ze tot deze bescherming gebruikt wierden, begreepen waren; doch dat, indien 'er schade aan de Oorlogsschepen, der- of herwaards gaande, of aldaar liggende, mogt komen, dezelve niet gemeen, maar voor rekening van die Maatschappy, waar aan 't Schip toebehoorde, zou zyn; dat, indien 'er twist ontstond, over de waarde der beschadigde Schepen, de Raad zulks naar de reden zou beslissen; dat de Forten en Sterktens van de een en de andere zyde, zouden blyven aan de tegenwoordige Bezitters.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1619.

Dat, indien 'er zwaarigheid rees over 't aanleggen van eenige nieuwe Fortereſſen, die de Engelſchen hier of daar oordeelen zouden noodig te hebben, men die Queſtie twee of drie jaaren zou uitſtellen, om ze in dien tuſſchen tyd, in der minne te reguleeren; dat men ook zou trachten, een vrye Traficq op *China*, en andere Geweſten van Indiën te verkrygen; dat geen van beide de Maatſchappyen, de andere voorkomen of uitſluiten zou, 't zy door middel van Fortereſſen, of van byzondere Tractaaten te maaken, in eenig Geweſt van Indiën, maar dat de Traficq voor een iegelyk vry en gemeen zou weezen.

Ten Beſluite van dit Tractaat, was 'er nog bygevoegd, dat 'er zonder bewilliging van de een en ander Maatſchappy, geen ander in die gemeenſchap zou aangenomen worden: dat, in gevalle een der Onderdaanen van zyne Majt., of van de Heeren Staaten Generaal, iets ten nadeele van deze Maatſchappyen, of van derzelver privilegien, wilde onderneemen, men zulks gelyker hand zou trachten te beletten, en dat men zyne Majt. en de Heeren Staaten zou verzoeken, gene andere Societeiten, wegens den Handel op de Indiën, aan iemand te vergunnen.

Voorts zou dit Tractaat zyn voor een Tyd van 20 jaaren, en, in alle zyne Artikelen, getrouwelyk onderhouden, ook door gem. zyne Majt. en de Heeren Staaten beveſtigd worden.

Doch hoe ſlecht de Artikels van dit Tractaat onderhouden, en welke zwaarigheden daaruit gereezen zyn, zal, in onze Beſchryving van de volgende jaaren, gezien worden.

Zo is ook nog, voor 't einde van dit jaar, de Alliantie, tusſchen de Republyk van *Venetien* en de Vereenigde Nederlanden, van welker beginzel wy ook te vooren gewag gemaakt hebben, tot ſtand gekomen, en door de wederzydſche Gevolmagtigden beſlooten en verzegeld. Deze Alliantie of Verbintenis beſtond in 14 Artikels, en vervatte hoofdzaakelyk:

De goede Vriendſchap en verſtandhouding tuſſchen de beide Republyken, en dat de eene de welſtand van de andere zou helpen bevorderen. Wyders dat de eene of de andere, te Water

K of

of te Land, in openbaaren Oorlog komende, zy elkander zouden onderſteunen met 50000 Guldens per Maand, welken betaald zouden worden een maand na de aanzegging, en duuren tot den einde van den Oorlog; dat het aan de Rep. *Venetien* vry zou ſtaan dit ſecours te vorderen in Geld, aan Schepen of Volk; dat, indien 't in Schepen beſtond, de Heeren Staaten een Admiraal uit deze Landen daarover zouden mogen aanſtellen, doch met kennis van den Venetiaanſchen Reſident in den *Haag*; zo nogthans, dat deze Schepen, uit de Havens der Vereenigde Nederlanden gezeild zynde, zouden ſtaan onder 't bevel van *Venetien*, welke Rep. dan zorg zou draagen, dat de Schepen voorzien wierden van Mondkoſt en Ammunitie tot een redelyken prys; dat een dezer Republyken in Oorlog zynde, en meer onderſtand noodig hebbende, de andere zulks niet weigeren, maar volbrengen zou, voor zo verre haar zulks mogelyk was, op die voorwaarde, als men dan overeenkomen zou; dat dit ſecours zou ophouden, indien beide Republyken in Oorlog kwamen, doch dat de genen, die 't eerſte in ruſt geraakte, op nieuws de andere onderſteunen zou; dat het Oorlogsvolk, uit hoofde van de Religie, geen kwelling zou ondergaan; dat de Zieken, in de Gaſthuizen, zouden verzorgd worden voor de helft hunner Gagie; dat dit Tractaat ten Tyd van vyf jaaren duuren, en de onderſtand niet gebruikt zou mogen worden, tegens de Bondgenooten van de een of de ander Republyk.

Gelyk de Koning van Spanje, in 't einde des voorleden jaars, begonnen hadt met de toeruſting van een geweldige Vloot van meer dan 150 Oorlogsſchepen, en 't werven van veele duizend Soldaaten, die men begrootte tot 40 duizend Man, behalve het Scheepsvolk, zo ging hy ook in dit jaar daar mede voort. In *Italië*, zo in 't Koningryk *Napels* als elders, wierden insgelyks groote toeruſtingen gemaakt, van Schepen en allerhande Oorlogs- en Mondbehoeftens, zo als zulk een groote Vloot vereiſchte. Niet minder liet de Aartshertog *Albertus* in Vlaanderen, 10 groote en eenige kleine Schepen toeruſten, mitsgaders 3 of 4 duizend man te voet, en zes honderd te paard, aanwerven, als mede zyne Compagnien met 30 of 40. Man verſterken. Ja zelf men was 'er op uit, om in de Vereenigde Nederlanden eenige

Sche-

Schepen en Oorlogsbehoeftens op te koopen, 't welk door de Staaten en zyn Excell. echter belet wierdt.

De Spaansche Koning dus iets groots voor hebbende, te Water en te Land, moest by gevolg ook bedacht zyn, om zo in Spanje als elders, groote sommen Gelds daartoe te verzamelen; en waarschynelyk geen ander kans daartoe ziende, zo liet hy, op den raad van een Monnik, alle zyne Threzaurieren rekenschap doen, van alle ontfangts en uitgave zedert 10 jaaren; denkende alzo, door de minste fout by hun begaan, en dan door 't verbeurdverklaaren hunner goederen, groote schatten te vergaderen, 't welk hem ook gelukte; want hy confiskeerde de goederen van den Hertog van *Lerma*, van den Graaf van *Calderona*, en van anderen, die ettelyke Millioenen Dukaaten beliepen. Daarenboven eischte hy een groote somme Gelds van de Geestelykheid zyns Ryks; en dit alles nog niet konnende toereiken, zo behieldt hy voor zich alleen de 14 Millioenen, die met de laatste Vloot uit de Westindiën overgebragt waren, schoon 'er hem slechts het 5de gedeelte van toekwam, en het overige aan byzondere Kooplieden, inzonderheid aan de Bankiers van *Genua* behoorde. Insgelyks heeft de Onderkoning van *Napels* alle de Renten en Pensioenen ingehouden, welken die van *Genua* uit dat Koningryk ontfangen moesten, en wel uit oorzaak, dat zommigen van hen den *Venetiaanen* penningen geschooten hadden: gelyk ook veele jaarlyksche inkomsten der Staatsbedienden besnoeid wierden. Boven dit alles, hadt ook de Gouverneur van *Milaan*, den Staaten van dat Hertogdom afgevorderd de schattingen voor 6 Maanden, die eerst in 't volgende jaar verschynen zouden, bedraagende 1600 duizend Kroonen. Eindelyk moesten ook de Jooden, of die men daar voor hieldt, groote schatten opbrengen, terwyl anderen, die men als Joodsgezinden beschuldigde, schoon hunne Kinderen in de Kloosters waren, gebannen en hunne Goederen verbeurdverklaard wierden.

Door alle dergelyke handelingen, vergaderde de Koning van Spanje onnoemelyke sommen.

Ondertusschen wist niemand te raamen, waar toe deze groote toerusting dienen zou. Men maakte allerhande gissingen; de een wilde, dat het op *Ierland* zag, om dat 'er op die Vloot veele

duizenden musketten, spiessen en zwaarden ingescheept wierden, als of men zekere Natie daar mede meende te wapenen; 't welk den Koning van *Grootbrittanje* deedt op zyn hoede zyn. In de *Vereenigde Nederlanden* was men beducht, dat het dezen Landen zou gelden, of de Nederlandsche bezittingen in *Oostindiën*. De *Venetiaanen* stelden vast, dat die groote toerusting op hen zag. Anderen waren van gedachten, dat het den *Algerynen* zou gelden; en wederom anderen, dat de Koning van *Spanje* het Koningryk van *Cyprus* stondt aan te tasten. Om kort te gaan, men kon niet ontwaar worden, waar deze toerusting op zag, die middelerwyl te weeg bragt, dat ieder op zyn hoede was, en schoon de Koning van *Spanje* alle uitheemsche Ambassadeurs, aan zyn Hof resideerende, verzekerde, dat deze toerusting geene der Vorsten of Republyken in 't Kristenryk ten doel hadt; zo was echter de Koning van *Grootbrittanje* niet minder bedacht, dan de Staaten Generaal, om zich in staat van tegenweer te stellen. Deze laatsten, niet vertrouwende op den *Treves*, namen de kloeke en mannelyke Resolutie, om voor eerst 40 Oorlogsschepen toe te rusten, om het oogmerk der Spaanjaards gade te slaan.

Maar wanneer deze geweldige Spaansche Scheepsvloot, zo wel in *Napels* en *Messina*, als te *Carthagena*, en in de andere havens van *Spanje*, genoegzaam gereed en Zeilvaardig lag, wierdt dit groot ontwerp ten eenemaal verydeld, en de groote kosten, daar aan besteed, waren meerendeels verlooren: want de Koning van Spanje veranderde van gedachten, en besloot al zyne magt te gebruiken tegens de Protestansche Stenden van *Bohemen*, om dus 't Huis van *Oostenryk* met geweld staande te houden, en te maaken, dat de Keizerlyke Kroon aan dat Huis bleeve, waar aan zy nu ruim 3 honderd jaaren geweest was; want Keizer *Matthias*, al een Tyd lang ziek en zwak geweest hebbende, kwam op den 20 Maart dezes jaars te overlyden, ruim 60 jaaren oud zynde, zo dat men tot de verkiezing van een' anderen Keizer moest overgaan, 't welk ook tevens de Boheemsche Onlusten vernieuwde; alzo de bestierende Stenden van *Bohemen*, gelyk we te vooren verhaald hebben, met Keizer *Matthias* een soort van stilstand geslooten hadden, en nu, na de Dood van dien Vorst, wel verzekerd waren, dat ze onder den Koning *Ferdinand* die

rust

rust niet lang genieten zouden, als wel bewust zynde, dat de Roomschgezinde Vorsten van *Duitschland*, zo wel als *Spanje*, *Lotharingen*, *Bourgondiën*, enz. beloofd hadden, den Koning van *Bohemen*, tegens de Gereformeerde Stenden, te zullen bystaan.

Dit was oorzaak, dat gem. Stenden insgelyk onderstand verzochten, zo by de Keurvorsten van den *Palts* en *Saxen*, als by andere Protestansche Vorsten van *Duitschland*; mitsgaders by den Koning van *Graotbrittanje*, van welken zy ook goede beloften van onderstand ontfingen: maar dewyl de Koningin *Anna* van Grootbrittanje, den 12 Maart, overleden was, en Koning *Jacobus* zich ook zwakkelyk bevondt, zo wierdt dien onderstand daar door vertraagd; weshalven de voorn. Stenden zich vervoegden, by de Heeren Staaten Generaal der *Vereenigde Nederlanden*, niet alleen om onderstand van hen te verzoeken, maar ook met bede, dat hunne Hoog Mog. het Engelsche secours geliefden te helpen bevorderen, gelyk zy ook getrouwelyk gedaan hebben.

Ondertusschen gaven hunne Hoog Mog. Jonker *Herman Frencken*, overste in *Bohemen*, verlof, om 1000 Musquettiers in deze Nederlanden te werven, hem tevens bezorgende 25000 Guldens tot handgeld. Ook beloofden zy den Boheemsche Gezanten, hen te zullen ondersteunen met 50000 Guldens per Maand, voor eerst 4 Maanden lang, waar van de Maand May de eerste zou weezen, en wel by forme van leeninge, op belofte van wedergeeving, en op voorwaarde, dat zy de Wapenen niet zouden nederleggen, dan met kennisse en believen van de Staaten dezer Landen, en hunne andere Bondgenooten.

Op dat nu dit nieuw geworven Regiment veilig mogt overkomen, heeft zyn Excell. Prins *Maurits* 't zelve laaten geleiden met 4 Vaandelen Ruiters uit de Garnizoenen van *Zutphen* en *Deventer*, onder 't Commando van den Ritmeester *de Brochem*. Zy vertrokken den 26 May uit het Graafschap *Zutphen* door 't Sticht van *Munster*, *Paderborn*, *Keulen*, enz. en bragten den Overste *Frenck* met zyn Krygsvolk tot *Corbeil* aan de *Weser*, van waar hy wyders door de Vorstendommen van *Bronswyk* en *Hessen* naar *Bohemen* toog. De Staaten Ruiters kwamen, na een Maand, weder in hun Garnizoen. Zy hadden op den weg geen zonderlinge ontmoeting, dan dat hier en daar de Roomschgezinde Boeren,

ren, die alom in de Wapenen waren, het Krygsvolk wat hoonden en befchimpten, 't welk op zommige plaatzen zo grof ging, dat het byna tot daadelykheden zou gekomen zyn, indien de Overften zulks niet belet hadden.

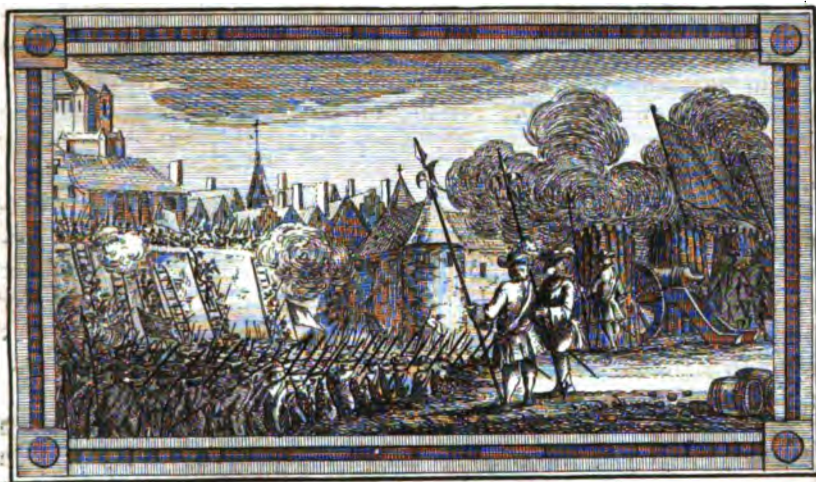
Middelerwyl waren de Stenden van *Bohemen*, in de Maand Maart dezes jaars, wederom in *Praag* vergaderd geweeft, en hadden eenige nieuwe Artikelen ontworpen, waarin vervat was, dat zy, die volgens 't befluit van den voorgaanden Landdag, den 10. en 5. den Man niet geleverd hadden, nu eens zo veel aan Geld binnen 2. Maanden moeften leveren. Voorts wierden daarin de impoften, tot voortzetting van den Oorlog, bepaald, en een iegelyk naar zyn vermogen gefchat, zo als ook de Jooden in 't Koningryk *Bohemen*, wat zy moeften opbrengen.

Hier op volgde, dat, in 't begin van Juny, het volk van den Graaf *Bucquoy*, eenige Ruiters en Voetknechten der Boheemfche Stenden in 't Vlek *Naccefits*, twee Mylen van *Budweis* gelegen, onverwachts overvielen. Het kwam aldaar tot een hevig treffen. De Oostenrykers, onder den Graaf van *Dampier*, waren driemaal zo fterk, als de Bohemers onder den Graaf van *Mansvelt*, die geduurig op ontzetting hoopte, maar te vergeefs. Nogthans verweerde hy zich, van den Middag tot den Avond, met groote kloekmoedigheid, tot dat hy eindelyk voor den Vyand moeft wyken. Hy verloor by dit gevecht omtrent 300. Man, en de Oostenrykers niet minder, zo dat deze geen ander overwinning behaalden dan 't behouden van 't flagveld.

De voorgem. Graaf van *Bucquoi* was wel een dapper Krygsman; maar heeft zich, in 't vervolg van dezen Boheemfchen Oorlog, een grooten blaam op den hals gehaald, door de verovering van *Pifeck*: want met een fterk Leger voor die Stad gekomen zynde, en dezelve opgeëifcht hebbende, waar toe de Gouverneur, Kapt. *Haak*, fchoon hy zwak van volk was, nogthans zo ten eerften niet befluiten konde, zo liet hy die Stad op vier verfcheide plaatfen, door overmagt van Volk, beftormen, en dezelve ingenomen hebbende, liet hy de Burgers en Inwooners meeftal doodflaan, den Gouverneur ophangen, en de voornaamften der Stad onthalfen; ook liet hy op eene Tyrannige wyze met de Vrouwen en Kinderen handelen, en vervolgens de

Stad in brand steeken: welke verschrikkelyke wreedheid een' groote verbaasdheid verwekte in de omliggende Steden en Dorpen. 1619.

Wy vertoonen de bestorming dezer Stad in de volgende Plaat.



„ Hier ziet men, hoedanig de Stad *Pisek* in *Bohemen*, door de „ troupen van den Graaf van *Buquoi*, aan verscheide kanten „ bestormd, en dus vermeesterd wordt".

Ondertusschen hadt de Graaf van *Thurn*, op den 6 Juny, zich verstout, om met ettelyke duizend Bohemers te rukken tot in de Voorstad van *Wenen*, schoon Koning *Ferdinand* met een' groote Krygsmagt daar binnen was. Dit baarde een groot alarm in de Stad; doch de Graaf van *Thurn* niet anders kunnende uitvoeren, vernielde de meeste Huizen dier Voorstad, en trok met zyn Volk terug, zich legerende aan de overzyde van den *Donau*, twee mylen van *Wenen*.

De Staaten Generaal inmiddels vernomen hebbende, dat zyne Grootbrittannische Majt. Mylord *Hays*, als Ambassadeur, naar *Duitschland* gezonden hadt, om de zaaken van *Bohemen* tot een Vergelyk te brengen; zo waren zy beducht, dat de achting voor zyne Majt. de Stenden van *Bohemen*, die hulp van hem verzocht hadden, gelyk gezegd is, zou doen overgaan tot eenig Tractaat,

waar door zy afgeleid wierden van hunnen jegenwoordigen goeden toestand, mannelyke kloekmoedigheid en Verbintenissen met hunne Bondgenooten, om door des Hemels hulp, en den onderstand hunner Vrienden, de Christelyke Gereformeerde Religie, mitsgaders hunne vryheid en Voorrechten te handhaven, waar door hunnen Vyanden de Deur geöpend zou worden, om eene scheuring onder hen te weeg te brengen, gelyk de Spanjaarden meermaals ten oogmerke gehad, en te weeg gebragt hadden; als by Voorbeeld, by de voorgenomen Vredenhandeling tot *Keulen* gezien was.

Het was om die voorgem. reden, dat de Heeren Staaten Generaal zyne Grootbrittanische Majt. lieten verzoeken, dat hy zyne gegeeven instructien aan den voorn. Ambassadeur, geliefde te veranderen, op dat de Stenden van *Bohemen* standvastig by hunne besluiten mogten blyven, en hunne Bondgenooten niet mogten afgeleid worden, om hen met raad en daad te ondersteunen, enz.

Terwyl alle deze dingen gebeurden, hadt de Keurvorst en Aartsbisschop van *Ments*, als Aartskancelier van 't Ryk, den Keurvorsten des Ryks laaten beschryven, om, op den 20. July, te *Frankfort* te verschynen, ter Verkiezing van een Roomsch Koning en Keizer; doch wyl hy ook den Aartshertog *Ferdinand* van Oostenryk, als Koning van *Bohemen*, en tevens Keurvorst zynde, hadt beschreeven, zo waren de Protestansche Stenden van *Bohemen*, daar over gantsch t' onvreden, en schreeven desweegens aan de 3 Waereldlyke Keurvorsten, dat Koning *Ferdinand*, volgens den inhoud der *Gouden Bulle*, de vereischte hoedanigheden, om als Keurvorst te verschynen, niet bezat; vermits die Bulle duidelyk te kennen geeft, dat niemand stem by de Verkiezing van een Keizer mag hebben, ten zy hy zyne heerschappy, met Land, Vassallen, Leenen en Heerlykheden in rust en vreden bezitte, 't welk verre af was van Koning *Ferdinand*, dewyl de Stenden van *Bohemen* hem daar voor niet erkenden, wegens den binnenlandschen Oorlog. Verzoekende daarom de gemelde Keurvorsten, niet toe te laaten, dat de Kroon van *Bohemen* benadeeld wierdt, tegens den inhoud der *Gouden Bulle* en 't oud gebruik.

Doch de Dag der Verkiezing van een Keizer genaderd zynde, verscheenen de Geestelyke Keurvorsten zelfs en de Waereldlyke

door

door hunne Gezanten, van tyd tot tyd met groote pracht te *Frankfort*, gelyk ook de Graaf van *Mansvelt* uit *Bohemen*, als verbeeldende de persoon van den Keurvorst van dat Ryk, maar dewyl ook Koning *Ferdinand*, als Keurvorst van dat Ryk, aldaar verscheen, zo begaf de Graaf van *Mansvelt* zich van daar met zyn gevolg naar *Hanau*, van waar hy Brieven aan de Keurvorsten schreef, protesteerende tegen de toelaating van Koning *Ferdinand* by de verkiezing. Doch de Keurv. van *Mentz* liet hem ten antwoord geeven, dat hy zulks niet had konnen verhinderen, dewyl *Ferdinand* gekroonde Koning van Bohemen was; en derhalve verzocht, dat de *Bohemers* geen verdere pooging mogten doen, alzo hun recht niet gegrond was.

Dus wierd *Ferdinand* de II. Koning van Hongarye en Bohemen, by meerderheid van stemmen, verkooren tot Roomsch-Koning en Keizer, en den 9 September met groote pracht gekroond. Doch by deze plechtigheid der Krooning waren geen andere Vorsten tegenwoordig, dan de drie Geestelyke Keurvorsten, de Landgraaf van *Darmstand* met zyne Zoonen en Broeder, de Pauslyke *Nuntius*, en de Agenten van *Spanje*, *Vrankryk*, en van de Aartshertogen *Albertus* en *Izabelle*.

Kort na deze verkiezing gaf zekere *Scioppius*, een Raadsheer van 't Huis van Oostenryk, een Boek in 't licht, genaamd: *Alarmslag van den Koninglyken Raadsheer* Casper Scioppius; *of vermaaning aan den Keizer, wat het Ampt van een Christelyken Keizer zy over de Vorsten, die Rebellen der Kerke zyn; benevens de rechte middelen, om de Ketters te bedwingen.*

Dit Boek, welk met goedkeuring uitgegeeven, en als of het te *Padua* gedrukt was, opende de oogen der Protestantsche Vorsten van Duitschland, en van andere gewesten der Waereld, om te zien, wat ze eerlang te verwachten hadden: want nooit had men vinniger Geschrift tegen de Protestanten, en inzonderheid tegen de Lutherschen, gezien, gelyk aan het volgende staaltje blykt: Na dat hy den Keizer vermaand, en gevraagd had, wat hy zou konnen zeggen, als hy eens Rekenschap aan Godt moest geeven van 't ontzien der Rebellen, Kerkroovers, enz. zo laat hy 'er opvolgen:

„ Derhalven dan, dewyl gy zelf Luther houdt voor den Au-
„ theur der scheuring, voor een openbaaren en hardnekkigen

„ Ketter, ja voor één Duivel in Menschen schyn, wiens wreed-
„ heid en razernye met geen woorden genoegzaam kan uitge-
„ drukt worden, en de Luthersche Vorsten hem als een Propheet
„ Godts voor den derden Elias en den tweeden Johannes den
„ Dooper aanneemen, en zyne Leere, of nieuwe uitlegging der
„ Schriftuur (die hy zelf roemt, dat 'er na de tyden der Apostte-
„ len nooit gehoord is) voor een Goddelyke Leere zynen navol-
„ geren aanpryst, en dat ze derhalven den Duivel in de plaats
„ van Godt eeren en aanbidden, en aldus alle Tyrannen, die 'er
„ ooit geweest zyn, verre te bovengaan; zo zult gy, ten ware
„ u de eere Gods weinig ter harte ging, en gy, door 't verderf
„ der Schaapen, die met den bloede Christi gekocht zyn, niet
„ bewoogen wierd, geenzins toelaaten, dat het Volk, welk
„ Godt de Heere u toevertrouwt te leiden, door uwe Vicarissen
„ (dat is, door de Protestantsche Vorsten, en inzonderheid door
„ den Paltsgraaf) op den Dwaalweg gebragt worden, om Lo-
„ gens voor waarheid, en den Duivel voor Godt aanteneemen".

Inmiddels hadden de Boheemsche Stenden niét alleen verschei-
den verantwoordingen uitgegeeven, waarom zy de verkiezing van *Ferdinand* tot Koning van Bohemen, by 't Leven van Keizer *Matthias* geschied, niet voor wettig konden erkennen; maar hielden ook den 22 Augustus eene groote algemeene Vergadering, waarin zy hem vervallen van die Kroon verklaarden, in de tegenwoordigheid en met goedvinden der *Moravische*, *Silezische* en *Lausnitsche* Gezanten, die zich insgelyks aan zyne heerschappy niet wilden onderwerpen.

Het bleef hier niet by, maar willende het Ryk niet zonder Hoofd laaten, zo beslooten zy een' anderen Koning te verkiezen. Men bragt verscheiden Vorsten in voorslag, doch eer men tot die Verkiezing overging, lieten de Stenden, den 24 Augustus, in alle de Kerken van 't Ryk een Bededag afkondigen, om den Hemel te smeeken, dat hy hen genadig mogt weezen, en een Koning doen verkiezen, die hen beschermde en handhaafde in de waare Christelyke Religie, en die hen de rust en vrede wederbragt, tot Welstand van 't gantsche Land.

Ondertusschen hadt de Keurvorst van den *Palts* een Gezant gezonden, aan den Keurvorst van *Saxen*, om zyne gedachten te weeten, en tevens te vermaanen, dat, indien de Stenden van

Bo-

Bohemen hem mogten verkiezen tot Koning, hy zulks toch niet van de hand wyzen, maar aanneemen moest, om de bedrukte Protestantsche Christenen in dat Ryk te helpen: maar de Keurvorst van *Saxen* gaf ten antwoord, dat hy, indien hy verkoren wierdt, die Verkiezing niet zou aanneemen.

Den 26 der gem. Maand, de Stenden in volle Vergadering zynde, om tot de Verkiezing van een Koning over te gaan, deedt een derzelven, na eenige voorafgaande plechtigheden, een deftige Redenvoering, waarin hy de voorgestelde Vorsten, te weeten: den Koning van *Denemarken*, den Keurvorst van den *Palts*, den Keurvorst van *Saxen*, den Hertog van *Savoje*, en den Vorst van *Zevenbergen*, opgenoemd hebbende, eene wydloopige beschryving deedt van de goede hoedanigheden en inborst van den Keurvorst *Paltsgraaf*, en vervolgens, tot meerder aandrang, zeide:

„ Betreffende den onderstand, welken de Kroon van *Bohemen* „ van hem te verwachten heeft, zo is 't een iegelyk bekend, „ niet alleen dat hy in geen schulden steekt, en van zyne inkomsten nog jaarlyks kan overhouden, maar ook dat de Koning van *Grootbrittanje* zyn Behuwdvader is, de Keurvorst van „ *Brandenburg* zyn Bloedverwant, de Prins van *Oranje* zyn Oom, „ de Hertog van *Bouillon* zyn Behuwdoom, de Staaten Generaal „ der *Vereenigde Nederlanden* zyne Bondgenooten, de Koning van „ *Zweden* en de *Hansee-Steden* zyne Vrienden; zynde daarenboven „ in goed Verstand met den Hertog van *Savoje*, met *Venetien* „ en met de *Zwitsers*. Hy is in goede achting by alle de Keurvorsten en andere Vorsten en Staaten des Ryks. Hy heeft „ oude Verbonden met *Vrankryk*. De Vorst van *Zevenbergen* en „ *Opperhongaryen* is hem genegen. Met *Saxen* en *Beyeren* staat „ hy wel. *Ments* en andere nabuurige Landen zien op hem met „ eerbied en achting: alzo dat de Kroon van *Bohemen* de Vriendschap van alle dezen kan verwerven alleen door hem, welken „ wy nu met veel moeite en arbeid zoeken te verkrygen, en door „ zodanige middelen zouden wy konnen bevryd worden van, „ en gesterkt tegens onze Vyanden; 't welk van geen van alle „ de anderen, in deze Verkiezing voorgesteld, kan gehoopt noch „ verwacht worden, enz".

Na 't einde dezer Redenvoering, ging men over tot het opnee-

neemen der ſtemmen. De Hertog van *Savoje* hadt geen één ſtem; de Keurvorſt van *Saxen* hadt 6 ſtemmen van den Heeren Stand, en 5 van den Ridderſtand; doch de Keurvorſt van den *Palts* hadt 36 ſtemmen van den Heeren en 91 van den Ridderſtand, mitsgaders meeſt alle de ſtemmen der Steden. Zy die voor den Keurvorſt van *Saxen* geſtemd hadden, ziende die groote overmagt, voegden zich terſtond by de genen, die voor den Keurvorſt van den *Palts* geſtemd hadden, en dus wierdt *Frederik*, Paltsgraave aan den Rhyn, en *Vicarius*, of Stadhouder, des Roomſchen Ryks, met eenpaarigheid van ſtemmen verkooren tot Koning van Bohemen, en des anderen daags na dat de Gezanten van *Moravië*, *Silefië* en de *Lausnits*, ook eenpaarig daarin geſtemd hadden, uitgeroepen. Hierop wierdt het *Te Deum* gezongen, de Klokken geluid, en 't geſchut van de Wallen van *Praag*, tot 6 maal toe, losgebrand, ook zag men verſcheiden Tydſpreuken, als onder anderen:

*fre*D*er*ICV*s II. bobe*MI*æ re*X. 1619.

Dat is, *Frederik de IIde Koning van Boheme*; en in 't Hoogduitſch:

*Gote gebe e*I*n fr*I*e*D*re*IC*hes g*V*berne*M*ent*
*z*V V*nſeren ze*I*ten.* 1619.

Dat is, *Godt geeve een Vreedzaame Regeering in onze tyden*; maakende de Kapitaale Letters het Jaartal uit. Doch deze laatſte wenſch is niet gevolgt, vermits na deze verkiezing het vuur van Oorlog het hevigſte begon te blaaken.

Ondertuſſchen wierden ten eerſten Gezanten afgevaardig van *Praag* naar *Heidelberg*, om zyne Keurvorſtelyke Doorluchtigheid bekend te maaken, dat hy met eenpaarige ſtemmen tot Koning van *Bohemen* verkoren was, met verzoek, dat hy die Kroon geliefde aanteneemen.

Terwyl dit in *Bohemen* gebeurde, hadden de Staaten van *Hongaryë*, zo wel misnoegd over de Ooſtenrykſche Regeering, als de *Bohemers*, *Silefiërs*, *Moraviërs*, en anderen, den Vorſt van *Zevenbergen*, *Bethlen Gabor*, tot hunnen Overſten in 't Ryk verkooren, welke daar van aan de Stenden van *Bohemen* bericht gaf, met byvoeginge, van hen alle mogelyke Onderſtand te zullen doen, waar voor de gem. Stenden hem op het vriendelykſte bedank-

dankten, en tevens te verstaan gaven, waarom zy *Ferdinand* niet tot hunnen Koning konden erkennen,

Na dat de bovengem. Keurvorst van den *Palts*, de Kroon van *Bohemen*, op 't aanspooren van eenigen zyner Raaden, of, zo als anderen willen, van zyne eigen Gemalinne, aangenomen hadt, en de Oostenrykſche Vorsten zagen, dat de zaaken in *Bohemen*, *Hongarye*, *Silesien*, *Moravien*, ja zelfs in *Oostenryk*, sterk begonnen tegen te loopen, zo wapenden zy zich van alle kanten, om 't Huis van *Oostenryk* staande te houden. De Aartshertog *Albertus* besloot 10. of 11, duizend Man, zo Ruiters als Soldaaten, uit de besten van zyn Volk, onder 't bevel van Graaf *Hendrik van den Bergh*, aan Keizer *Ferdinand* te hulp te zenden.

Deze Manſchap tot in of omtrent het Land van *Luxemburg* gekomen zynde, en zich vaardig maakende, om verder op te trekken, zo gaven de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en zyn Excell. Prins *Maurits*, bevel, dat alle hunne Ruiters, benevens 10 of 12, duizend Muskettiers, die men op Wagens zetten zou, om ſpoediger voort te komen, zich derwaards begeeven, en ter zyde het Volk van *Albertus* voortgaan zouden, om acht te geeven op hunne aanslagen, en naar vermogen te verhinderen, dat zy eenige vyandlykheden pleegden, zo in de Landen van den Paltsgraaf, als in die van andere Vorsten, Bondgenooten zynde van de Heeren Staaten.

Maar eer 't Volk van de Aartshertogen noch verder gaan konde, ontstondt 'er een misverstand binnen *Brussel*, en in andere Steden; alzo de Burgers weigerden te betaalen zekere inposten op de Bieren en Wynen gelegd, om te dienen tot de opbouwing van kostbaare Kerken en Collegien der *Jesuiten*. De Aartshertog vreezende, dat dit vuur van misnoegen, welk ook reeds in *Rysſel*, ontstoken was, verder voortloopen, en als dan bezwaarlyk te dempen zoude weezen, vondt raadzaam, zyn Krygsvolk niet voort te laaten gaan, maar weder te rug te ontbieden. Dit Volk wedergekeerd, en tot voor *Brussel* gekomen zynde, zo begon men de Inwoonders en Burgers te dwingen tot betaaling van de gem. imposten; te meer, wyl 'er ook een groot deel Spanjaarden voor *Brussel* rukte, die aldaar en in de omliggende Dorpen groote moedwil bedreeven, met het ſchenden van Vrouwen en Dochters, en met rooven en plonderen, niet anders, dan of ze in eens Vyands Land geweest waren.

De Burgers van *Brussel* deze Legers voor hun Stad ziende, waren genoodzaakt de Poorten te openen; en dewyl zy als nog betuigden niet magtig te zyn, om de gem. inposten te betaalen, zo liet de Aartshertog eenige Compagnien onbetaalde Soldaaten binnen rukken, die tot grooten overlast der Burgeren strekten. De andere Steden van *Braband* zulks hoorende, waren verbaasd, hielden zich stil, en durfden haar misnoegen niet laaten blyken, en moesten de lasten, hen opgelegd, geduldig draagen, schoon strydende tegens den Eed van *Albertus*, waarby beloofd was, dat hy *Braband* met geen nieuwe inposten zou bezwaaren.

Alle deze omstandigheden waren oorzaak, dat het oogmerk van den Aartshertog, om Keizer *Ferdinand* te ondersteunen, verydeld wierdt, dat hy zyn Krygsvolk de Garnisoenen weer liet betrekken, en dat de Prins van *Oranje* ook het Staaten Krygsvolk, dat reeds in aantogt was, weder te rug ontboodt.

Geduurende deze Gebeurtenissen, waren in de Vereenigde Nederlanden, ten Dienste van den Paltsgraaf en andere Evangelische Vorsten, drie Vaandelen Ruiters geworven, die naar Duitsland trekken en eenige Dorpen, behoorende aan den Keurvorst van *Ments*, doortrekken moesten. Gem. Keurvorst hadt eenige Boeren, sommigen zeggen van 1000., gewapend, en met een roode Livery laaten bekleeden, om den Ruiteren de Doortocht door zyn Land te verhinderen, gelyk omtrent 2 Mylen van *Marburg* begonnen wierdt.

De Nederlandsche Ruiters dit Hoogduitsch Compliment niet verstaande, en niet konnende besluiten eenen anderen weg te kiezen, alzo zy vreesden aldaar 't zelve te zullen ontmoeten, deeden eene bezendinge uit het midden van hen aan de Bevelhebbers der Boeren, met verzoek, dat men hen onverhinderd zou laaten doortrekken, en met beloften, dat ze niet anders begeerden, dan een weinig Voeder voor de paarden, en een Maaltyd eeten, zonder iemand aan Lyf, goed of bloed te beschadigen: maar de Boeren en hunne Bevelhebbers dit verzoek aanmerkende als een teken van versaagdheid, sloegen het af met veel trotsheids en spytige woorden. De Ruiters nogthans, denkende dat zy hen wel zouden laaten doortrekken, zonder verhinderinge, bevonden echter het tegendeel; want hunnen weg vervolgende, en omtrent ter plaatze van de Vergadering der Boeren gekomen zynde, be-

gonnen dezen op de Ruiters los te branden, en kwetsten verscheide persoonen en paarden. De Ruiters hier door getergd, 1619. en ziende dat het niet anders weezen kon, stelden zich in orde, en vielen met veel drifts op die Rood-Rokken aan, die wel haast in wanorde raakten en verstrooid wierden, na dat 'er omtrent 2 honderd gesneuveld waren: waarop zy onverhinderd voortgingen, en in de Landen van den *Palts* aankwamen. Dit geschiedde in 't begin van September.

Inmiddels hadden de Heeren Staaten Generaal en zyn Excell., terwyl zy bezig waren met alles te bereiden, tot den tocht van hunnen onderstand naar Duitschland, en wel weetende, dat hunne hulp aldaar te gering zou weezen, in gevalle de Koning van *Grootbrittanje* niet mede de hand aan 't werk sloeg, den volgenden Brief aan zyne Majt. geschreeven:

Heer Koning.

„ Alzo de Vorsten van de Unie in Duitschland, onze Bondgenooten, aangespoord door een rechtmaatig Denkbeeld, van tot hunne bescherming te moeten ingewikkeld worden in de zwaarigheden, in dat Ryk ontstaan, ons hebben laaten bidden, dat wy ons geliefden te verklaaren, of wy in overeenkomst van onze Tractaaten, en den inhoud onzer Verbindtenissen, hen met onze magt en middelen te hulp zouden komen, als het de nood vereischte?

„ Zo hebben wy geoordeeld, *Heer Koning*, hen niet in twyffeling of onzekerheid te moeten laaten, raakende het voltrekken van onze oprechte meeninge in zulk een groote en gewichtige zaak, die de rust van alle Koningen, Vorsten en Staaten betreft, by welke de grootheid, magt en aanslagen van 't Huis van Oostenryk verdacht zyn: derhalve hebben wy by deze gelegenheid hen oprechtelyk te kennen gegeeven, en door onze Brieven verzekerd, dat wy van onze zyde in goeder Consciëntie, en zonder eenige uitvluchten, onze beloften en Verbintenissen zullen voltrekken, voor zo verre de Staat en gelegenheid onzer eigen zaaken ons zullen toelaaten.

„ Ter bevestiging van deze onze beloften, en ziende, dat nu hunnen staat vereischte, en 't zeer waarschynelyk was, dat 'er nog grooter scheuring in het Ryk ontstaan zou, zo wegens de Wapeninge der Roomschgezinde Vorsten, buiten en binnen

„ het Ryk, als ten aanzien van de verkiezing van een Koning „ van *Bohemen*, welke door de Staaten van dat Ryk in den per„ ſoon van den Keurvorſt van den *Palts* gedaan is; en dewyl wy „ ook daarenboven hebben opgemerkt, dat de Aartshertog *Al„ bertus* het Krygsvolk, onder zyn gebied ſtaande, heeft doen „ vergaderen, met gedachte, om 't zelve in het Duitſche Ryk „ te zenden, en te zien, of het niet mogelyk was, de raadſla„ gen van die van *Bohemen* te ſtuiten, en de Religie en Vryheid „ van de Vereenigde Vorſten, onze Bondgenooten, te onderdruk„ ken; gelyk dan ook dat Krygsvolk bereids vaardig was, om „ dien tocht te onderneemen: Zo hebben wy op ſtaande voet be„ vel gegeeven, dat onze Ruitery opzitten, en mede, verzeld „ van eenige duizend Man Voetvolk, uittrekken zoude, om zich „ te voegen naaſt de troepen van den Aartshertog, en des noods „ te verhinderen, dat noch de Landen van den Paltsgraaf, noch „ die van de Vorſten, onze Bondgenooten, eenigen hinder of „ ſchade toegebragt wierdt.

„ Alhoewel wy nu, *Heer Koning*, zonder verwyt, en met re„ den, ons wel hadden kunnen verſchoonen, in het zenden van „ dien onderſtand, zo om dat onze *Treves*, nu ten einde loopende, „ ligtelyk aanſtoot kon lyden, als om dat wy met de Vorſten „ van de Unie, ſlechts een verweerend Verbond hebben; dit „ niet tegenſtaande in aanmerking neemende, hoe lief en waard „ ons de ruſt en behoudenis der Vorſten des Ryks, belydenis „ doende van de Proteſtanſche Religie, en onzen Staat bemin„ nende, behoorde te weezen, inzonderheid den Keurvorſt van „ den *Palts*, die de eere heeft van uwe Majt. (aan welken wy „ bekennen grotelyks verplicht te zyn) zo na te beſtaan: zo heb„ ben wy, alle Conſideratiën van Staat ter zyde ſtellende, ons „ bevlytig, om al het kwaad, 't gene hun dreigt, zo veel als „ mogelyk is, af te wenden: maar, *Heer Koning*, de geringe on„ derſtand, die wy hun kunnen doen, naar gelegenheid van „ onzen tegenwoordigen Staat, zal meer tot Jalouzy, dan tot „ verzagting van 't geweld hunner Vyanden verſtrekken, ten „ ware zy door een magtiger hand onderſteund, en met een al„ gemeen geweld van alle Belanghebbers geholpen wierden, „ achtervolgens het Voorbeeld van alle Geeſtelyke Keur- en „ Roomſchgezinde Vorſten des Ryks, die wy zien te zamen ſpan-

„ nen,

„ nen, om 't Huis van *Oostenryk* te ondersteunen en te verdedi-
„ gen; wy hoopen derhalve, *Heer Koning*, dat uwe Majt. het
„ weinige, 't welk wy by der hand neemen, in aanmerking nee-
„ men, en het voorgestelde van den Heere van *Donau*, van we-
„ gens den Keurvorst van den *Palts* gedaan, in overweeging
„ neemen zal.

„ Wy verzoeken dan ernstelyk, dat het uwe Majt. gelieve
„ ten spoedigste met der daad te doen blyken, uwe edelmoedige
„ besluiten in een zaak, die de eere Godts, de vrede van Euro-
„ pa, en de behoudenis meer, dan de verheffing en grootmaa-
„ king van uwen Heer Schoonzoon betreft; op dat uwe Majt.
„ de zaak bevordere met zulke magt en ernst, als uwe Koningl.
„ grootheid en magt betaamd, en op dat wy allen mogen ge-
„ nieten die zekerheid en ruste, welke wy verwachten van uwe
„ Gerechtigheid en Verbindtenisse, die ontwyffelbaar zullen vol-
„ gen, indien 't uwe Majt. behaagt, zich ten eersten daar over
„ te verklaaren; zonder welk besluit en Verklaaring, onze te-
„ genwoordige Staat niet zou toelaaten, dat wy ons verder in de-
„ ze zaak zouden inwikkelen.

„ Wy hebben dit voorgem. in 't byzonder met den Heer *Car-
„ leton*, uwer Majts. Ambassadeur, overwoogen, die uwe Majt.
„ onze Overweeging, deze zaak betreffende, nader zal openbaa-
„ ren; gelyk wy ook wydets beveelen aan den Heer *Caron*, en
„ uwe Majt. verzoeken hem te willen gehoor geeven; doch bo-
„ venal dat het u, *Heer Koning*, gelieve te gelooven, dat het,
„ zonder krachtdaadige hulp van uwe Majt., onmogelyk zy,
„ dat de zaak der Vereenigde Vorsten in het Duitsche Ryk staan-
„ de blyve tot hunnen roem en zekerheid, en dat het derhalve
„ nu Tyd is, dat ze ondersteund worden met uwe Koningl. magt
„ en hulpe; waarop wy, verwachtende, allen mogelyken vlyt
„ zullen aanwenden, om de zaak een weinig ademtocht te gee-
„ ven, en voorts Godt bidden, *Sire*, voor de Grootheid en
„ voorspoed van 't lang leeven uwer Majt".

's Gravenhage den 21 *September* 1619.

Zyne Grootbrittanische Majt. dit alles wel overwogen hebben-de, beloofde, dat hy zyne Kinderen niet verlaaten, maar dezel-ven, als de nood zulks vorderde, op alle wyze bystaan en helpen

zoude. Ja zelf de Engelsche Natie was 'er ook toe gezind, om den Keurvorst te handhaaven by de Kroon van *Bohemen*; gelyk dan ook de Koning zulks aan den Koning van *Spanje* liet te kennen geeven. Ondertusschen vinden wy, dat zyne Grootbrittanische Majt. zo wel als andere Duitsche Vorsten, zynen Schoonzoon de aanneeming dier Kroon hadt afgeraaden, 't welk misschien oorzaak was, dat de Engelsche Onderstand zo lang weg bleef.

Dit niettegenstaande scheenen de zaaken in *Bohemen* en *Moravië* geduurende dezen Zomer, zeer voordeelig af te loopen; want de Graaf *Dampier* wierdt, na verscheide Nederlaagen, genoodzaakt gantsch *Moravië* te verlaaten, gelyk de Graaf van *Buquoi Bohemen* moest doen, behoudende alleenlyk *Budweis* en eenige weinige andere plaatzen, welken hy met Garnizoen bezette, en zich met zyn Leger naar *Oostenryk* begaf, om aldaar en binnen *Wenen* de zaaken in orde te houden, vermits een groot deel van *Nederoostenryk* van Keizer *Ferdinand* was afgevallen, zo wel als *Hongaryë*, *Bohemen*, *Moravië*, *Silesië* en de *Nederlausnits*.

Hier by kwam nog, dat 'er in de Maand October, een driedaagsche Veldslag voorviel, ten voordeele van de Bohemers en hunne Bondgenooten. Want toen de Graaven van *Buquoi* en *Dampier Moravië* en *Bohemen* verlaaten hadden, legerden zy zich met omtrent 18 duizend Man een Myl van *Wenen* by een schans voor de *Donau-Brug*. Die van *Bohemen*, *Moravië* en *Hongaryë*, omtrent 20 duizend Man sterk, volgden hen op den Voet na. Hierop kwam het, den 23 October, tot een hevig gevecht by de *Donau Brug*, tusschen de wederzydsche Legers. De Aartshertog *Leopold* was in 't Oostenrykfch Leger gekomen, en hadt zyn toestemming tot een Veldslag gegeeven: doch zodra die begonnen was, keerde hy terug naar *Wenen*, om aldaar alles in orde te houden. Deze stryd was, als gezegd is, zeer hevig van wederzyde; men schoot met Kanonnen en Musquetten op elkander, 't welk tot omtrent middernacht duurde.

Des anderen daags ontstond 'er een zo dikke Nevel, dat de Legers elkander niet konden bekennen; en gemerkt de Oostenrykers vreesden, dat de Bohemers langs een anderen weg naar *Wenen* rukken, en die Stad zouden aanvallen, zo zonden zy des Keizers Ruitery derwaards, om zulks voor te komen. Doch na dat de Nevel opgetrokken, en de Zon doorgebroken was, begon

de

de stryd op nieuw. De Bohemers vielen met een' groote woede op de Oostenrykers aan, die zich nogthans zo wakker verweerden, dat de slag den gantschen Dag duurde, tot 's avonds ten 6 uuren, en 'er veel Volks sneuvelde: want de Oostenrykers hadden op den eersten Dag omtrent 600 man, en in het tweede Gevecht wel 1500 man verlooren; waar tegen de Bohemers slechts 600 gesneuvelden telden. Van de Oostenrykische zyde waren veel Oversten, Ritmeesters, Kapiteins en anderen Officieren gebleeven. De Graaf van *Buquoi* was gevaarlyk gekwetst, en genoodzaakt zich in veiligheid te laaten brengen.

Dit niettegenstaande wierdt den stryd, op den volgenden dag, voor de derdemaal hervat, en wel met zo groote hevigheid, dat 'er nog meer manschap sneuvelde, dan op de voorige Dagen. Ondertusschen behielden de Bohemers het Veld, en de Oostenrykers namen de terugtocht aan naar *Wenen*, waar door nog veel manschap in den *Donau* verdronk. De Bohemers veroverden onder anderen 12 stukken geschuts, en hun verlies in dit 3 daagsch gevecht beliep circa 2000. Man; waar tegen van de Oostenrykers omtrent 5000. Man, zo verslagen als verdronken waren.

Nu was men van de Oostenrykische zyde in vreeze, dat de Bohemers hen zouden vervolgen; weshalve zy de Bruggen rondsom die Stad lieten afbreeken; doch de Bohemers vervolgden hen niet verder, als vergenoegd met deze Overwinning. Vermits het meeste deel van 't Leger, zo Ruiters als Voetknechten, binnen *Wenen* was, behalve 6000. Man, die men in de omliggende Dorpen plaatste, dewyl 'er veel Lutersche Soldaaten onder waren, die men niet vertrouwde, als mede veele Keizersgezinde Waalen en Hongaaren, zo namen deze laatsten hun afscheid en gingen naar Huis, niet zonder grooten schade aan de Dorp- en Landlieden, daar zy doortoogen te doen, doordien zy zelf in de Voorstad van *Wenen* plonderden en mede namen, wat zy krygen konden.

Terwyl dit nu alles gebeurde, en toen de Graaven van *Buquoi* en *Dampier Bohemen* verlaaten hadden, kwam de Overste *Frenck*, met zyn in *Nederland* geworven Krygsvolk, in dat Koningryk, en rukte voor de Stad *Buden*, welke *Buquoi* met 300 Man bezet hadde: hy veroverde dezelve na een dappere tegenweêr, waar

door

door een groot getal van 't Garnizoen sneuvelde, en de overige Gevangen genomen wierden; waar onder waren de geweezen Stadhouder van *Budweis*; mitsgaders de Zoon van den Landschryver en een Boheemsche Raadsheer, die alle drie geboeid en gevanglyk naar *Praag* gevoerd wierden.

De Keurvorst *Frederik* van den *Palts*, verkooren Koning van *Bohemen*, inmiddels alles tot de reis vervaardigd hebbende, vertrok uit zyn Land, na dat hy den Paltsgraaf van *Tweebruggen*, als zyn Stedehouder hadde aangesteld, met een groot Gevolg naar *Bohemen*; en te *Praag* aangekomen en plechtig ingehaald zynde, wierdt hy aldaar, den 4 November met groote pracht gekroond, en zyn oudste Zoon tot zyn opvolger benoemd. Vervolgens met zyne Gemalinne het Koningl. Paleis binnen *Praag* doorwandelende, en in de Keizerlyke Konst-Kamer komende, zagen zy aldaar veele Kostbaare Juweelen en andere Cieraaden, welken die Princesse zo wel behaagden, dat ze al lagchende zeide; *Voorwaar, Ferdinand is een goed Prins, dat hy ons zo veel schoone dingen heeft gelaaten!* Doch een der Grooten des Ryks daar tegenwoordig zynde, gaf ten antwoord: *Madame, zy waren de zynen nog niet.*

Den 7 der bovengemelde maand wierd de Koningin gekroond, en na dat alles verricht was, maakte de Koning zulks, door een byzonderen Brief, bekend aan de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, beginnende aldus:

„ Wy *Frederik*, van Godts genade Koning van Bohemen,
„ Paltsgraaf op den Rhyn en Keurvorst, Hertog van Beyeren,
„ Markgraaf van Moravië, Hertog in Silezië, Markgraaf in
„ Opper- en Neder-Lausnitz, enz. enz., ontbieden den Hoog
„ Mogenden, onzen byzondere goede Vrienden, den Heeren
„ Staaten Generaal der vrye Vereenigde Nederlanden, onzen
„ vriendelyken groet te vooren.

Vervolgens geeft hy in dezen Brief te kennen, dat de drie Stenden van *Bohemen*, benevens de Afgezanten van *Moravië*, *Silesië* en de *Lausnits*, Koning *Ferdinand* verlaaten hebbende, hem verkooren hadden tot Koning van *Bohemen*, en Heer van de overige Landschappen, met betuiging op zyn Conscientie, dat het buiten zyn vermoeden geschied was, als hebbende zich altoos vergenoegd met den stand en de Keurvorstelyke Waardigheid, waar-

waarin de Almachtige hem gesteld hadt, gelyk hy dan ook, weetende, dat hy door de aanneeming der Heerschappy van Bohemen en de andere Landen zich veele zwarigheden op den Hals zou haalen, meer oorzaak zou gehad hebben, zulks te weigeren (Dit bovengem. ziet waarschynlyk daarop, dewyl zommigen hem hadden nagegeeven, dat hy die Verkiezing alvoorens bekuipt hadt); maar dat hy de Koningl. Waardigheid aangenomen, en de roeping gehoorzaamd had, om de verdrukte Protestantsche Kerken te redden, die men zocht uit te roeien, gelyk te *Aken*, te *Muhlheim*, te *Donauwaart*, en elders gebleeken was enz.

Wyders gaf hy in een breedvoerig Geschrift de redenen, die hem bewoogen hadden om de Boheemsche Kroon aan te neemen, aan de Keurvorsten, Vorsten en Stenden van het Duitsche Ryk te kennen. Doch kort na zyne Verkiezing en Krooning, liet Keizer *Ferdinand* alom door opene Brieven afkondigen, dat hy de Verkiezing van den Paltsgraaf tot Koning, enz. voor nul en geener waarde hieldt.

Ondertusschen begaf zich de Paltsgraaf *Frederik*, kort na de Krooning zyner Gemalinne, met een groot gevolg naar *Nurenburg*, alwaar eene Byeenkomst der Vorsten van de Unie in Duitschland belegd was, en alwaar hy, als Koning van *Bohemen*, plechtig ontfangen en erkend wierdt; zo dat alles hem zeer voordeelig scheen toe te vallen. Maar nog voor 't einde van dit jaar, geraakte hy in heimelyke haat, zo by de Roomschgezinden, als by de Luthersche Onderdaanen van *Bohemen*, door dien hy voor Kerstyd de Beelden, Kruissen en Altaaren uit alle de Kerken van Praag (doch, volgens zommige Schryvers, alleen uit de Slot-Kapel) liet wegneemen, schoon zulks met goedkeuring der Luthersche Stenden van 't Ryk geschied was, alzo, zegt zeker Schryver, de Luthersche Theologanten de Beelden, Altaaren en Schilderyen in de Kerken houden voor middeldingen, die men houden, of zonder bezwaaring van Consciëntie nalaaten mag. Maar het gemeen van deze Religie, zulk een diep inzicht niet hebbende, bleef aan de buitenschorsche hangen, en begon, zo wel als de Roomschgezinden, die daaromtrent te verschoonen waren, den nieuwen Koning geweldig te haaten. Al het welke naderhand mede werkte om zyn Ryk van korten duur te maaken, gelyk in de volgende jaaren blyken zal.

On-

Ondertusschen kwam de Koningin van *Bohemen* den 27 December dezes jaars te *Praag* te bevallen van een jongen Zoon, die *Rupertus* genoemd wierd.

De Lotgevallen dezer Landen van den jaare 1619 tot dus verre verhandeld hebbende, zullen wy 'er ten besluite nog eenige andere omstandigheden, tot dit jaar behoorende, oplaaten volgen. In September ontfingen de Staaten Generaal Brieven van hunnen Ambassadeur *Haga* uit *Constantinopel*, behelzende, dat het den 16 en 17 Augustus aldaar met een grooten Stormwind zo onophoudelyk geregend had, als of de deuren des Hemels ontslooten waren om die Stad door een Watervloed te verdelgen. Meer dan duizend Huizen op laage plaatzen wierden weggespoeld, en veele menschen versmoorden in 't water, zo in hunne Huizen, als in de Baden en Kerken. De Boomen wierden door den Stormwind uit den grond gerukt; de Donder sloeg in de Mosquee van *Sultan Mahomet*, staande op eene hoogte, en doodde drie menschen.

Dit bericht wierd alleen overgebrieft, om dat men in die hooge Landen, daar weinig loopende Rivieren zyn, nooit van zulk een Watervloed gehoord of gezien had, sedert de algemeene Zondvloet.

Vermits 'er in dit jaar ook een hevige Oorlog was tusschen de *Turken* en *Persiaanen*, en de Turken door hunne overwinningen den Koning van *Persien* noodzaakten tot den Vrede, zo schreef de Groot-Vizier deswege een Brief aan den Hollandschen Ambassadeur *Haga*, waar van men de Copy hier ontfing, en waarin hy onder anderen zeide:

„ Dat hy den Ambassadeur van Nederland vriendelyk deedt „ weeten, dat hy gearriveerd zynde met het Turksche Leger en „ den *Chan* der Tartaaren op de grenzen van *Wan*, eenigen zy„ ner Troepen zich in allervl begeeven hadden naar de schoonste „ gewesten van Persie, genaamd *Nabeswan*, van welken zy, na „ de omliggende Plaatzen en Dorpen verwoest te hebben, met „ meer dan 10 duizend Slaaven en een grooten Buit te rug ge„ keerd waren; dat zy vervolgens de Stad *Taurus* veroverd, de „ Persiaanen geslagen, en dien Koning tot den Vrede genoodzaakt „ hadden, met beding van een jaarlyks Tribut aan de Turken te „ betaalen, enz.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1619.

Betreffende nu den staat der zaaken in Vrankryk, zo konnen wy niet voorby, denzelven kortelyk aan te haalen, als betreklyk tot deze Vereenigde Nederlanden zynde. Wy hebben te vooren reeds verhaald, dat de Koninginne Moeder, *Maria de Medicis*, *te Blois* in bepaalde bewaaring was; deze bepaaling haar eindelyk verdrietende, zocht zy allerhande middelen, om daar uit ontslagen te worden. Dit gelukte haar door den onderstand van den misnoegden Hertog van *Espernon*, die zyn Zoon, den Marquis *de la Valette*, met 200 Ruiters derwaarts zondt, welke, de Koningin, die, met twee Staat-Juffers, des nachts van den 21 Febr. dezes jaars uit een Venster geklommen zynde, zonder dat de Wacht 'er iets van ontdekt had, in een Karos zette, en vervolgens naar Angoulême, in 't Gouvernement zyns Vaders, bragt.

Deze vervoering aan 't Hof bekend geworden zynde, baarde groote onlusten en beroerten in Vrankryk; te meer, dewyl de Hertog van *Montmorency*, Admiraal van Vrankryk, misnoegd over de langduurige Gevangenis van zyn Schoonzoon, den Prins van *Condé*, waar voor de Koningin zich gunstig toonde, die party toeviel.

De Koning gaf terstond bevel om volk te werven, met dreigement, dat hy zulks den Hertog van *Espernon* vergelden zou. Hy ontbood de voornaamsten van zyn Ryk ten Hove, en onder anderen ook den Marquis *de la Valette*; die kort te vooren, in plaats van zyn Vader was aangesteld tot Generaal van 't Voetvolk in 's Konings dienst te *Mets* in Lotharingen; maar deze verscheen niet op des Konings dagvaarding: waar tegen de Graaf van *Candale*, oudste Zoon des Hertogs van *Espernon*, den Koning zynen dienst aanbood: maar men vindt niet, dat hy groot geloof by den Koning verkreeg. Dit was die Hertog, die voorheen de Gereformeerde Religie aangenomen had, en naderhand weder Roomschgezind geworden was; waarom de Franschen zynen naam van *Candale* in dien van *Scandale* verwisselden.

De Koning had in korten tyd, door de spoedige ordres, 16 duizend Man Voetvolk en 6000 Ruiters byeengebragt, om den Hertog van *Espernon* te gaan belegeren. Deze Manschap had eenige Stukken Geschut by zich. De reden dezer belegering, of

vermeestering van den Hertog van *Espernon*, was niet alleen om de vervoering der Koningin, maar ook om hem rekenschap af te vorderen van den Dood van Koning *Henrik* den IV. by wien hy in de Koets gezeten had, toen *Ravillak* hem den doodsteek toebragt, en dat men oordeelde, dat hy zulks had konnen verhinderen, als zittende aan de zyde des portiers, waar door de Koning gegriefst wierd.

Ondertusschen had *Lodewyk* de XIII reets onderstand verzocht by de Heeren Staaten Generaal, en tevens, dat zy de Fransche Krygsknechten, die in de Nederlanden waren, ten eersten overzenden, en benevens die den bedongen onderstand van Volk en Schepen uit deze Landen aan hem bezorgen moesten.

De Heeren Staaten Generaal, en zyn Excell. de Prins van Oranje, hebben, volgens den Inhoud van hun Tractaat met Vrankryk, ten eersten ingewilligd, dat de drie Regimenten Fransche Troupen, tot hulp van dezen Koning, uit deze Landen naar Vrankryk zouden trekken, maar wegens den verderen onderstand van Schepen en Volk, verschoonden zy zich, overmits de Aartshertogen in *Brabant* bezig waren, met Ruitery en voetvolk te werven, en zy daarom op hunne hoede moesten zyn, aangezien de geweldige spaansche toerusting.

Doch voor dat die kryg in Vrankryk nog begon, gaf de Koningin eene Verdediging uit, waarin zy te kennen gaf, dat zy, gehuwd geweest zynde aan een der grootste Koningen van Europa, en Moeder van den thans regeerenden Koning van Vrankryk, het Ryk geduurende zyne Minderjaarigheid voor alle gevaar, ten zynen voordeele, bewaard hadt. Wyders bybrengende getuigenissen van alle kwaade behandelingen, haar gedaan, door de genen, die den Jongen Koning omringden, en alles kwaads inboezemden; waar door ook de Prins van *Condé*, met zyne Gemalinne, zo langen Tyd gevangen hadden moeten zitten, enz.

Onderwylen dat deze wydloopige verdediging in elks handen kwam, maakte de Marquis *de Valette* zich Meester van *Mets*, ontwapende de Burgers, en liet al hun Zilverwerk op het Kasteel brengen, om 'er Geld van te slaan.

De Koning van Vrankryk inmiddels niet wel van Geld en voorraad voorzien zynde, wierdt eindelyk, door tusschenspraak van

ven-

verscheide Heeren, overreed, en de verschillen tusschen hem en zyne Moeder wierden bygelegd; en wel derwyze, dat de Koningin drie vaste plaatzen tot haar verzekering behouden, en omtrent een Millioen Livres tot haar gebruik zoude hebben. Dus bleef alles in dien staat, en de Fransche Troupen bleeven in de Vereenigde Nederlanden.

'Er was te vooren een misnoeging ontstaan, tusschen de Koningen van Vrankryk en Grootbrittanje, over 't voorgevallene met den Ridder *Raleigh*, 't welk oorzaak was geweest, dat beide Koningen hunne Ambassadeurs te rug ontboden hadden: doch door tusschenspraak van den Hertog van *Savoje*, en van de Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden, wierdt dit misverstand uit den weg geruimd, en de beide Koningen vereenigd, in dier voege, dat zy wederzyds hunne Ambassadeurs, in de Maand Juny dezes jaars, wederom zonden.

Ook wierdt, in de Maand van October dezes jaars, de Prins van *Condé*, die eenige jaaren gevangen gezeeten hadt, eerst in de *Bastille* en vervolgens *au Bois de Vincennes*, (alwaar zyne Gemalinne, tot tweemaal toe in 't Kraambedde bevallen was, eens van twee Kinderen, en vervolgens van een, die echter alle 3 gestorven zyn) uit zyne Gevangenis ontslagen, doordien de Koning hem door den Hertog *de Luines* het volgende Geschrift toezondt:

Mon Cousin,

„ Ik zal niet zeggen welke achting ik voor u hebbe, gy ziet „ het zelfs; ik zende u myn Cousin, den Hertog van *Luines*, „ die de geheimen van myn hart weetende, u daar van breeder „ spreeken zal: komt zo haast als mogelyk is, want ik wachte u „ met ongeduld. Ondertusschen zal ik Godt bidden, dat hy u „ in zyne heilige bescherming neeme".

De Hertog van *Luines* op 't Kasteel van *Vincennes* komende, bragt de Boodschap des Konings aan den Prins van *Condé*, 't welk een groote vreugde baarde, zo by dien Prins en zyne Gemalinne, als by andere persoonen van hoogen en laagen stand.

Gem. Hertog van *Luines*, verzeld van zyn' Broeder en Zwaagers, benevens veele Kapiteinen van 't Garnizoen en Edellieden, geleidde den Prins van *Condé* naar *Chantilly*, alwaar zich de Koning bevondt, die hem met veel blyken van vreugd en beleefdheid ontfing.

Ten aanzien van den meergenoemden Hertog van *Luines* zullen wy nog kortelyk zeggen, dat dezelve, na den val van den *Marquis d'Ancre*, in zo groot een Credit aan 't Hof en by den Koning geraakt is, als die Marquis ooit te vooren geweest was. Vermits nu de Prins van *Condé*, meest door zyn toedoen, uit zyne verdrietige Gevangenis verlost was, ten minsten voor zo veel hy niet anders wist, zo hadt die Prins een' groote achting voor hem, en schikte zich, genoegzaam in alles, naar zyn goedvinden. Dit ging zo verre, dat eenige spotgeesten hem noemden: *Eerste Kamerdienaar van den Hertog de Luines.*

Maar terwyl de gem. Hertog van den eenen kant by veelen in een groot ontzag was, zo hadt hy ook van den anderen kant, onder de Grooten des Ryks, gelyk men denken kan, veele Vyanden. Zelf waren eenige der Benydets zyner Grootheid zo stout, dat ze hem in 't midden van 't Hof des Konings, in schildery, aan een Galg, lieten ophangen; en welke moeite men ook deedt om de Daaders te ontdekken, men heeft ze nooit kunnen vinden.

Deze Hertog dus wel weetende, dat hy veele Vyanden hadt, was altoos zodanig op zyn' hoede, dat men hem nooit eenigen schade konde toebrengen, en hy menigmaal zeide: *ik zal my steeds zo digt by den Koning houden, dat niemand my zal konnen ombrengen, of hy zal des Konings kleederen, met myn bloed, bespatten.* Het gevolg heeft ook getoond, dat zyne Vyanden niets tegens hem hebben kunnen ondernemen, dewyl hy korte jaaren daarna zyn eigen Dood gestorven is.

Dus ontfing men ook Bericht uit Vrankryk, dat die van de Religie, binnen *Parys* woonende, en hunne Kinderen niet gaarne by de *Jesuiten*, of in andere Roomsch Catholyke Schoolen willende zenden, in dit jaar besloten hadden, om te *Charenton*, een Myl van *Parys*, een School op te richten, waarin de Theologie en Philosophie zouden geleerd worden; denkende, dat zy zulks vry mogten doen, nademaal zy aldaar de vrye Oeffening van Religie hadden, en met toelaating des Koning mogten prediken: maar dat, zo haast dit ruchtbaar wierdt, de *Rector* van de *Universiteit* zich, op den 30 July, verzeld van eenige Leden van de *Sorbonne*, benevens vier Procureurs, en veele Suppoosten van de *Universiteit*, en anderen, naar 't Hotel van den Graaf *de Soissons*, ten dien tyde Gouverneur van *Parys*, begaf, en aan

dien

dien Graaf te kennen gaf, dat de *Universiteit* van *Parys* groot nadeel zoude lyden, byaldien die school der Hugenooten voortgang badt; dat de schoole van Parys, als de Voedster van alle goede Wetenschappen, geen kweekery van Dwaalingen zo na by haar konde dulden, waarin Godts Woord verdraaid, het Testament verdorven, de Leere der Apostelen vernield en 't Geloof der Oudvaders, gelyk dat der Oude Catholyke Kerke, zoude ontzenuwd worden.

Dat de Graaf van Soissons den *Rector* beloofde, dat hy zyne Majt. van alles kennis geeven, en zyn best doen zou, om den voortgang dier schoole te stuiten: doch dat die Aanklaagers, daar mede niet te vreden zynde, zich wyders begaven by den Procureur Generaal, en by andere Heeren van Regeering, die hen allen 't zelve beloofd hadden. En eindelyk dat die van Religie, binnen *Parys* dit gewoel verneemende, voor ditmaal van hun ontwerp hadden afgezien.

In de Maand Augustus dezes jaars, heeft *Philippus de III*, Koning van *Spanje*, zich binnen *Lissabon*, met groote pracht, tot Koning van *Portugal*, laaten Kroonen. Hy begaf zich derwaards met de Koninglyke Galei, verzeld van 12 Koninglyke en 70 andere groote Galeien, behalve nog eene ontelbaare menigte van kleine Schepen, zo die met hem uit *Spanje* gezeild waren, als die hem uit *Lissabon* te gemoed kwamen.

Tot dezen tocht is hem byzonderlyk te stade gekomen, die groote Zee-Armade, waar van wy hier voorens gesproken hebben, en die toen vergeefs was toegerust. Wanneer de Koning met zyne Vloot omtrent de Stad *Lissabon* kwam, vertoonde zich voor hem een geweldige groote Walvis, en veel andere groote en kleine Visschen, zeer kunstig gemaakt van Hout, Kurk en andere stoffe, die door de beweeging der Golven uit en in het Water sprongen: ook zag men een zeekar op 't Water dryven, en daar voor vier Zeepaarden, waarin de Zee-God, *Neptunus*, zat. Aan de Stad gekomen, en aan Land getreeden zynde, wierdt het Geschut, zo van de Stad, als van de Schepen, gelost. Zyne Majt. wierdt aan den Oever door den Onderkoning, verzeld van alle de Grooten des Ryks, en voornaamste Inwooners, ontfangen en verwellekomd. Hy ging, terwyl de Grooten des Ryks hem een Verhemelte boven 't hoofd droegen, door een prach-

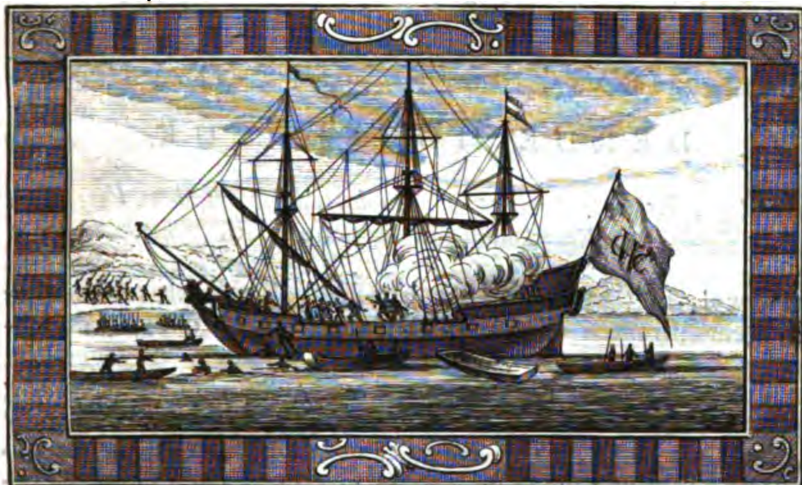
prachtige Triumphboog ter Stad in. In de ſtraaten, daar hy paſſeeren moeſt, waren nog drie Triumphboogen opgericht. De Eerſte was daar geſteld door de *Engelſchen*, waarop alle de Steden des Ryks afgebeeld waren; de Tweede door de *Goudſmeden* dier Stad, waarop alle de Portugeeſche Koningen in Zilver gegoten ſtonden; de Derde door de *Nederlanders*, waarop alle de Provinciën des Ryks, en de Oeſtenrykſche Vorſten verbeeld wierden. De Koning, voorgegaan door alle de Vorſten, Graaven en Edelen des Ryks, in de Kerk gekomen zynde, en de Mis gehoord hebbende, wierdt, na dat hy de Privilegien en vryheden des Lands bezwooren hadt, gekroond, en ontfing vervolgens de Complimenten van Gelukwenſching. Dit alles verricht zynde, wierdt hy, verzeld van zyn Oudſte Zoon en Dochter, met hun gevolg, op de voorige wyze, tot aan 't Paleis gebragt, alwaar een koſtbaare Maaltyd bereid was.

Ten beſluite van dit jaar 1619 zullen wy nog melden, dat men, in de Maand Auguſtus, in Holland tyding ontfing, dat 'er een Schip, de *Zwarte Beer* genaamd, van *Amſterdam* naar de *Weſt Indiën* gevaaren, en in de plaats, *Virginis* geheeten, aangekomen was, om aldaar met de Inwooners des Lands te handelen. Dit geſchiedde eenige Dagen achtereen op de Vriendelykſte wyze: maar dewyl de Hollanders deze Wilden te veel vertrouwden, en 'er te veel te gelyk op 't Schip lieten komen, bragten dezen hun, waarſchynelyk te vooren genomen, beſluit ter uitvoer; want de gelegenheid gebooren ziende, overvielen deze Indiaanen de Hollanders eensklaps, en vermoorden alle de Manſchap, die op 't Schip was, behalve een Jongeling en twee Mannen, waar van de eene nog gekwetſt was. Deze Jongen, der Moordenaars handen ontworſteld zynde, hadt de kloekmoedigheid, waarſchynelyk meer uit ontſteltenis, dan met voorbedachtzaamheid, van een der Steenſtukken, die langs het Schip lagen, aan te ſteeken en los te branden. Deze ſlag verwekte zodanig een ſchrik, zo op de Indiaanen, die op den Oever ſtonden, als onder de geenen, die op 't Schip waren, dat de eerſten in aller yl de vlucht namen, en de laatſten over Boord ſprongen, om in hunne Canoos te komen, en naar Land te roeien.

Wy vertoonen dit zonderling geval in de volgende Plaat.

" Zie

1619.



„ Zie hier het Amsterdamsche Schip, de *Zwarte Beer*, leggen„ de by 't strand van de *Virgines*, waarop veele Inwooners des „ Lands met hunne Canoos, om te handelen, gekomen zynde; „ en byna alles op 't Schip vermoord hebbende, door 't Losbran„ den van een stuk Canon zodanig verschrikken, dat die van den „ Oever in der yl de vlucht neemen; en die van 't Schip over „ Boord springen, om in hunne Canoos, die rondom 't Schip la„ gen, te komen en weg te raaken."

De 3 overgeblevenen dus het Schip alleen hebbende, kapten het Anker, en dreeven Zeewaards in. Om den hoek van deze kust, lag by geluk een Zeeuwsch Schip, welk het Schieten wel gehoord hadt, maar niet wist wat het beduidde; te meer om dat men het Amsterdamsch Schip, wegens de uitsteekende Landpunt, niet zien konde; maar het losbranden van 't Geschut gehoord hebbende, liet die Schipper de Boot uitzetten, en met eenige Manschap om den hoek vaaren, om te zien, wat 'er te doen was. Dit volk van de Boot aan 't Amsterdamsch Schip komende, zag met groote verbaasdheid alle de Lyken van die vermoorde

Menschen op 't zelve: men verbondt de gekwetsten, en men bragt het Schip by dat van *Zeeland.*



DERDE HOOFDSTUK.

Vervattende het voorgevallene in, en betrekkelyk tot deze Vereenigde Nederlanden, in den jaare 1620.

Terwyl, in 't begin van dit jaar, de Tweespalt tusschen de Remonstranten en Contra-Remonstranten, ondanks de Plakaaten der Staaten Generaal, tegens de eerstgem. uitgegeeven, bleef duuren, en 'er in verscheiden Steden dezer Provinciën, nog eenigen onder de Magistraaten waren, welken men niet voor Rechtzinnig hieldt, zo wierdt zulks inzonderheid van *Kampen* ondersteld. Dit was oorzaak, dat de Heeren Staaten Generaal eenige Gecommitteerden, namelyk Graaf *Ernst Casimir van Nassauw* en den Oversten *Schmelsing* Onder-Gouverneur van *Overyssel*, benevens eenige andere Gecommitteerden derwaards zonden, om ten overstaan van den Drost van *Sallant*, aldaar de Regeering te veranderen, gelyk geschiedde door 't afzetten van vyf Magistraatspersoonen en drieëntwintig Gemeensliedén, in welkers plaats anderen aangesteld wierden.

Het zelfde gebeurde vervolgens ook door den gem. Graaf *Ernst van Nassauw*, en eenige Gedeputeerden der Staaten van Holland, in *Gouda*, alwaar het grootste gedeelte der Magistraatspersoonen van hunne Ampten ontslagen, en anderen in hunne plaats aangesteld wierden.

Ondertusschen kwamen nog geduurig eenige uit den Lande verweezen, of van zelfs geweeken, Remonstrantsche Predikanten in 't heimelyk, of vermomd in andere gewaaden, weder binnen deze Landen, inzonderheid in Holland, om die van hunne Gemeente of gezindheid te Leeraaren en te onderwyzen, op dat ze standvastig bleeven by hun gevoelen, dewyl 'er geruchten liepen, dat sommigen tot de Gereformeerden, anderen tot de Luthersehen, en wederom anderen tot de Mennoniten overgingen. Vermits nu deze heimelyke byeenkomsten, zo in de Steden als ten plat-

platten Lande, wel haast ontdekt wierden, zo was men in vrees, dat zulks weder nieuwe wanorde zou baaren.

Hier op volgde, dat de Staaten Generaal, den 1 February dezes jaars, wederom een Plakaat lieten uitgaan, waarin den gebannen Remonstrantsche Predikanten nogmaals scherpelyk verboden wierd, weder in de Landen der Generaliteit te verschynen, onder welk een voorwendzel het ook ware; en waarby tevens de genen, die geweigerd hadden de Acte, van zich borgerlyk en stil te houden, te ondertekenen, of dezelve ondertekend en naderhand herroepen hadden, gelast wierd, om binnen driemaal 24 uuren uit het gebied der Vereenigde Provinciën te vertrekken, wyders wierd in dit Plakkaat verboden het inbrengen en verspreiden van Twist- en schimpschriften over de Religie, en een premie van 300 Guldens belooft aan hem of haar, die eenige heimelyke byeenkomst, waarin een Remonstrantsch Predikant of Proponent Leeraarde, wist te ontdekken en aan te wyzen enz.

Ondertusschen was *Joh. Grevius* geweezen Predikant te *Heusden*, en een der genen, die geweigerd hadden de bovengenoemde Acte te ondertekenen, en daarom mede uit den Lande gebannen, boven zyn bannissement wederom in 't Land gekomen, en na dat hy te *Kampen* en elders omtrent een maand in 't verborgen voor de Remonstranten gepredikt had, begaf hy zich naar *Wezel*, en verder, zich een tyd lang aldaar opgehouden hebbende, naar *Emmerik*. Alhier, zegt men, had hy zich wat scherpelyk uitgedrukt, zo tegen de Staaten Generaal en zyn Excell. als wegens het vonnis van den Heer *van Oldenbarnevelt*; het welk den Gouverneur van *Emmerik* ter ooren gekomen zynde, hem deedt besluiten, dien Predikant in hechtenis te nemen. Hy zondt hem naar *'s Gravenhage*, alwaar hy over die gezegdens ondervraagd, en vervolgens gevonnist wierd, om voor zyn Leven te *Amsterdam* in 't Tuchthuis gezet te worden. De Sententie, deswegens uitgesproken, vervat onder anderen het volgende;

„ Dat *Joh. Grevius*, voorheen Predikant te *Heusden*, en nu „ gevangen, door de Commissarissen van hun Hoog Mog. onder„ vraagd zynde, en zonder pyn en banden bekend hebbende, „ dat hy, na de weigering der ondertekening van de gem. voor„ gehouden Acte, en het daarop gevolgde Bannissement, weder „ in de Provinciën gekomen was, en aldaar heimelyk voor die

„ van zyne gezindheid gepredikt had, en wel op zekere Commissie of Last, getekend door *Joh. Uitenbogaard*, *Simon Episcopius* en *N. Grevinkhoven*, doch zonder premissie van de Hooge Overheid; mitsgaders dat hy mede in 't Huis van *Uitenbogaard* te *Antwerpen* vergaderd was geweest, alwaar *Uitenbogaard* als Preses, *Episcopius* als Assessor, en *Grevinkhoven* als Scriba der Vergadering had gehandeld, om te overleggen, hoe men de Remonstrantsche Gemeente hier te Lande zou bedienen, en om een Colecte tot onderhoud hunner Societeit aan te pryzen enz. dat hy te *Wezel* en elders zekere redenen gevoerd had, strekkende tot groote schande der Regeering dezer Provinciën, en tot smaad der bevestigde Gereformeerde Religie; dat hy uit dien hoofde, als perturbateur der gemeene ruste en oorzaak van kwaade gevolgen, gecondemneerd wierd, om voor zyn Leven te zitten in het *Secreete* Tuchthuis * te *Amsterdam* enz.'

Omtrent dien zelven tyd was 'er ook een *Jesuit* te *Amsterdam* in het Tuchthuis gezet, niet alleen, om dat hy in die Stad en daar omtrent de Mis gedaan had, het welk den Jezuiten hier verboden was, maar ook om dat hy zekere Burgers Vrouw zo verre verleid had, dat ze haar Man verliet, en met twee van haare Dochters naar *Braband* vluchtte; voorgeevende, dat ze, volgens de verklaaring van den Jesuit, anders niet zalig kon worden, dewyl haar Man een ketter, en niet goed Roomschgezind was, en dus waarschynlyk een Janzenist.

Doch *Grevius* had naauwlyks anderhalf jaar in het Tuchthuis gezeten, of hy wierd door een List en met behulp van eenige Vrienden daar uit verlost, en niet alleen hy maar ook alle die daar zaten, onder welken de Jesuit mede was.

Nopens deze Verlossing, die merkwaardig is, kunnen wy niet beter doen, dan 't hoofdzaakelykste van zyne eigen woorden, uit zynen Latynschen Brief, aan *Vorstius* geschreeven, onzen Leezeren mede te deelen. Hy zegt onderanderen daarin:

„ Dat zyn voorige Brief aan *Vorstius* gekomen was uit eene zeer benauwde plaats, welke hy thans, door een zonderling geluk ontkomen was, en wel derwyze, dat hy naauwelyks zelfs begry-

* Dit is te verstaan, op de stille plaats van 't Rasphuis, zo als men 't noemt, daar de genen gezet worden, die niet behoeven te werken.

„ grypen kon, hoedanig zulks heeft konnen geschieden; dat hy 't
„ zelve als een mirakel aanzag, doordien zyne Zitplaats zo sterk
„ bewaakt, met zulke hooge Muuren omringd, en met zo veel
„ Tralien, slooten en grendels bevestigd was; dat het, wat 'er
„ ook van ware, nogthans zeker was, dat hy deze onverhoopte
„ vryheid, door den Goddelyken bystand, verkreegen hadt; dat
„ hy te vooren wel geweeten had, dat eenige Vrienden, zyne
„ geloofsgenooten, zulks hadden poogen te weeg te brengen,
„ maar dat hy 'er nooit de mogelykheid van hadt konnen ver-
„ moeden; dat de menigvuldige ontwerpen daar van, hem niet
„ alleen ongemakkelyk, maar ook ondoenlyk waren voorgeko-
„ men, aangezien zulks moest geschieden door konstige werktui-
„ gen, vlyt, kloekmoedigheid en groote gezwindheid; dat zo dik-
„ wils hy overwoog, met welk een gevaar zyne Vrienden hem
„ trachtten te verlossen, hy 'er van trilde en beefde, dewyl 'er
„ op en nedergeklommen, en veelvuldige andere gevaaren onder-
„ gaan moesten worden, waartoe hy zich volstrekt onbekwaam
„ oordeelde, om op die manier zyne gewenschte vryheid ooit
„ weder te konnen erlangen, alzo hy een Man was, zwak van
„ Ligchaams gestelteniße, en niet kloekmoedig genoeg, om zo-
„ danige gevaarlyke dingen te onderneemen.

„ Dat echter de Goddelyke goedheid, alle deze zwarigheden
„ eindelyk uit zyn gemoed hadt doen verdwynen, schoon ze in
„ den nacht van zyne verlossing nog zeer vermenigvuldigd wa-
„ ren, vermits hy toen de zaak verricht moest worden, zonder
„ eenige vrees, en als op Vleugelen gevoerd, de Touwladder
„ op- en afgeklommen was.

„ Dat hy niet genoeg kon roemen, de stoutmoedigheid zyner
„ Helpers, in zo veel gevaaren, die zich nog opdeeden, en zy
„ nogthans doorstonden, niettegenstaande alles hunne poogingen
„ scheen tegen te staan, dat hunne onderneemingen reeds schee-
„ nen ontdekt te weezen, en dat de hoop van eene gelukkige
„ uitkomst genoegzaam verydeld en alle wegen daar toe geslooten
„ waren, dewyl 'er in dien nacht een groot rumoer bespeurd
„ wierdt, zo door 't geblaf der Honden, als door gedruis van
„ Volk, zo dat het een Dwaas zou gescheenen hebben, die, in
„ zulk een tegenwoordig gevaar, de Vlucht niet genomen hadt;
„ maar dat zy evenwel stand hielden, om hem, die, met een

„ Touw-

„ Touwladder, over een Dak en hooge Muur moest klimmen;
„ beneden af te wachten; dat de toegevloeide menigte, denken-
„ de dat 'er Dieven waren, om Huisbraak te doen, een groot
„ geweld maakte, en zich te weer wilde stellen, maar dat zyne
„ Verlossers dezelve met goede woorden betuigden, dat zy alleen
„ kwamen, om de Gevangenen te ontslaan, en dat zich een ie-
„ gelyk daarop stil hieldt, hun een goeden uitslag toewenschende".

Wyders geeft hy in dien Brief te kennen, dat hy, na zyne ontkoming, by goede Vrienden in de Stad gehuisvest was, en dat men verspreid hadt, als of de Magistraat zyne ontkoming toegelaaten en door de Vingeren gezien hadt; gelyk men ook zou kunnen stellen van alle andere Remonstrantsche Predikanten, die met en na hem, om dezelve oorzaake, gevangen genomen waren. Want, om iets vooruit te gaan, kunnen wy zeggen, dat *Vezekius* te *Haerlem* in 't Tuchthuis gezet was, dewelke een' verroesten sleutel bekomen hebbende, de Deuren zyner Gevangenis opende, en dus ontsnapte; dat *Welsing*, eertyds Predikant te *Hoorn*, te *Gouda* in hechtenis genomen, naar den *Haag* gebragt en op de Gevangenpoort gezet wierdt, die ook, na eenige Weeken zittens, door twee Handwerkslieden van *Leiden*, hier toe aangezet door den afgezetten Predikant *Dwinglo*, by nacht uit zyne Gevangenis gered wierdt; dat *Sapma* te *Amsterdam* gevangen zittende, door zyne Huisvrouwe verlost wierdt, door dien hy haare kleederen aantrok, en dus ongehinderd door zyne Wachters uit de Gevangenis ging, enz. Al 't welke de Staaten deedt besluiten, om de Gevangenen naar *Louvestein* te voeren, verwaards men besloten hadt, om ook *Grevius* en anderen te brengen, indien zy niet ontkomen waren geweest.

Om nu wederom tot dit jaar terug te keeren, moeten wy zeggen, dat de Ridderschap van Holland reeds eenigen Tyd te vooren, by meerderheid van stemmen, besloten hadt, om de Heeren van *Veenhuizen* en *van der Myle*, Schoonzoonen van Wylen den Advokaat van *Oldenbarnevelt*, niet meer onder de Edelen van Holland te beschryven. *Van der Myle*, die in Vrankryk geweest, en van daar wedergekeerd was, wierdt beschuldigd, van in eenige Brieven, tot groot nadeel van de Regeering, en van den Prins, gesproken te hebben, en derhalve op *Goereede* gebannen, van waar hem nochthans een jaar daar na, op verzoek van de

Ko-

Koningin van *Bohemen*, toegestaan wierdt, dat hy zyn verblyf in de *Beverwyk* mogt neemen. Ondertusschen was, in 't einde van 't voorgaande jaar, reeds aan zyne Excell. voorgesteld, om ook de Zoonen van *Barnevelt* van hunne Bedieningen te ontslaan; doch dit geschiedde eerst in den Zomer dezes jaars, als wanneer de Heer *van Groenevelt*, Oudste Zoon des Advokaat, ontslagen wierdt van zyn Ampt van Houtvester van Holland, en van de Waardigheid van Heemraad van *Delftsland*. Zyn Broeder, *Willem van Oldenbarnevelt*, Heer van *Stoutenburg*, die Gouverneur van *Bergen-op-Zoom* en Ritmeester was, wierd van zyn Gouvernement ontslagen, doch hadt zyne Ritmeesterschap verkocht.

Ondertusschen hadt Graaf *Willem Lodewyk*, Stadhouder van *Vriesland*, *Groningen* en *Drenthe*, op den 12 May dezes jaars, te *Leeuwaarden*, terwyl hy bezig was met een Brief te schryven, een overval van Beroerte gekreegen, waar door hy ten eenemaal de spraak verloor, en schoon hy dezelve nog eenigzints wederom kreeg, verergerde nochthans zyne ziekte naderhand zodanig, dat hy den 31 May kwam te sterven. Hy was de Zoon van *Jan van Nassauw*, en oudste Broeder van *Willem den I.* Hy was een dapper Krygsman geweest, gelyk, in 't verhaal der voorige Jaaren dezer Historie, genoegzaam gebleeken is. Men roemdt van hem, dat hy de eerste geweest is, die een nieuwe Krygskunde in 't gebruik gebragt heeft.

Zyn Broeder, Graaf *Ernst Casimir* van *Nassauw* wierdt door de Staaten van Vriesland tot zyn opvolger verkooren. Maar Prins *Maurits* wierdt Stadhouder van *Groningen* en *Ommelanden*; mitsgaders kort daar na ook van *Drenthe*.

De Staaten Generaal waren middelerwyl in eenige ongerustheid, eensdeel om dat het Bestand binnen weinig Maanden ten einde zou loopen, en anderendeels dewyl ze vreesden, dat Keizer *Ferdinand* de Overhand in *Bohemen* mogt krygen; want gem. Keizer hadt zyne Gezanten gezonden, aan meest alle de Vorsten van Duitschland, mitsgaders aan de Koningen van Spanje, Denemarken, Zweeden, Polen, als mede aan den Paus, enz. De Koning van Spanje, benevens de meeste Roomschgezinde Vorsten, beloofden den Keizer te ondersteunen in dien Oorlog, zo wel als de Paus. Spanje alleen zou 11 duizend man op zyn kosten in *Bohemen* zenden, en nog 30 duizend Man in zyne Nederlanden

by-

byeen doen brengen, om ze in den *Palts* te zenden; gelyk dan ook de Aartshertogen een sterk Leger verzamelden. De Paus ondersteunde hem met groote sommen Gelds, welken hy de Geestelyken in Italië deedt opbrengen, en 'er dus zelf geen verlies by hadt.

Nu hadden ook de Vorsten van de Unie in Duitschland wel 18 duizend 600 Man te voet, en 5680 te paard, byeen gebragt, om den Palts te beschermen: maar dezen, schoon nog versterkt door Engelschen en Nederlanders, hebben weinig uitgevoerd, gelyk in 't vervolg zal blyken; hier by kwam nog, dat de Keurvorst van Saxen, gelyk wy reeds gezegd hebben, den Keizer toegevallen was.

Inmiddels hadt Keizer *Ferdinand*, in February dezes jaars, den Graaf van *Mansvelt*, als de voornaamste der Boheemsche Stenden, en grootste Voorstander van Koning *Frederik*, in den Ryksban gedaan, en schoon ook de Keurvorst *Frederik*, als Koning van *Bohemen*, een eeuwig Verdrag geslooten hadt, met *Bethlen Gabor*, toen reeds verkooren tot Vorst van *Hongaryë*, welk Verdrag op den Generaalen Landdag, den 15 January, te *Praag* gehouden, bevestigd wierdt, en waaarby gem. Vorst beloofde den Koning met 10 duizend Man te voet, en 6 duizend te paard, te ondersteunen, zo als ook die van *Moravië*, de *Lausnits* en *Silesiën*, elk met 6000 te voet, en 2000 te paard zouden doen, gevoegd by 7000 te voet, en 2000 te paard van den Keurvorst, dat 35000 te voet, en 9 duizend 200, te paard uitmaakte, zo was nochthans dit alles van nul en geener waarde.

Vermits nu, in alle deze Tyds omstandigheden van Duitschland, de Koning van Grootbrittanje nog twyffelende bleef, als willende noch Spanje, noch den Keizer tot Vyand hebben, en nochthans zyne Kinderen niet gaarne verlaaten, zo zocht hy, door 't zenden van Gezanten en Brieven, de zaak in der minne by te leggen; en dewyl dit aldus sleepende bleef, en de Engelsche Natie wel gezind was, den Paltsgraave te ondersteunen, zo lieten eenige Graaven, als die van *Oxford*, van *Essex*, en anderen, op hun eigen kosten eenige Compagniën Voetvolk werven, welken zy, meer met oogluiking, dan op bevel des Konings, naar Holland lieten overvoeren, te zamen 2 duizend man uitmaakende.

Om-

Omtrent dezen Tyd gebeurde het, dat de Overste *Megank*, 1620.
in Opperduitschland een Postbode achterhaalde, die met Brieven van den Keizer aan den Marquis *Spinola* belast was, waarin gem. Marquis door den Keizer gemagtigd wierdt, om den *Palts* in te neemen, en met Krygsvolk te bezetten. Deze Brieven wierden aan zyne Excell., Prins *Maurits*, gezonden, die de echte Handschriften daar van aan den Koning van Engeland zondt, denkende, daar door, zyne Majt. meer te zullen opwekken, tot onderstand van zyn' Schoonzoon: maar 't zy dat zyne Majt. niet gelooven konde, dat die zaak ter uitvoer gebragt zou worden, 't zy dat hy oordeelde, dat de Vereenigde Duitsche Vorsten, ondersteund door de Staaten Generaal, als Vrienden van den Paltsgraaf, genoegzaam in staat waren, om dat Verderf te weeren, 't zy dat hy zich verbeelde, dat die zaak zulk een haast niet hadt, hoe 't ook zy, hy kost nog niet besluiten tot eenigen Onderstand. Maar eindelyk verneemende de groote Krygstoerustingen van *Spanje*, en die van de t'zaamverbonden Roomsche Vorsten, inzonderheid van de Aartshertogen in *Brabant*, zo zondt hy een' Ambassadeur naar *Brussel*, om de Aartshertogen te laaten afvraagen, waartoe deze groote Krygstoerustingen dienden? De Aartshertog *Albertus* gaf dien Ambassadeur ten antwoord, dat zulks op orde van den Koning van Spanje geschiedde, en dat hy by den Veldheer *Spinola* moest gaan, om naderbericht daar van te hooren. De Ambassadeur by den Marquis komende, en hem insgelyks naar de reden gevraagd hebbende, ontfing van hem ten antwoord, dat hy, met Brieven uit Spanje, zyne Commissie wel ontfangen hadt, maar dezelven niet mogt openen, bevoorens hy op de Monsterplaats gekomen was, en dat, indien hy, Heer Ambassadeur, aldaar by hem geliefde te komen, hy hem nader opening zou doen.

De Ambassadeur volbragt dit Verzoek, en vertrok met den Marquis van *Brussel*, die op den 8 Augustus afscheid nam van den Aartshertog *Albertus*. Te *Aken* gekomen zynde, verwachtte hy aldaar zyn Geschut en Ammonitie van Oorlog, komende uit het Kasteel van *Antwerpen*. Daar waren 350 Wagens, gelaaden met Kruid, Kogels, Pontons, om Bruggen over de Rivieren te slaan, en ander Oorlogstuig. Ook kwamen aldaar 40 stukken Keizerl. Kanon uit *Mechelen*, benevens veele Wagens, die zodanig

nig toegesteld waren, dat ze onder 't voortryden Koren konden maalen, en anderen waren voorzien met Koperen Bakovens, om ondertusschen het Brood te bakken.

Den 21 Augustus, vertrok *Spinola* van *Aken* naar *Coblents*, alwaar hy zyn Leger monsterde, 't welk men zeide te bestaan, in 26000 Man te voet, en 4000 te paard. Dit gedaan zynde, gaf hy den Engelschen Ambassadeur opening van zaaken, zeggende, dat hem, in zyne Commissie, belast was, om Kryg te voeren tegens allen de Bondgenooten der Bohemers, als Rebellen van zyne Keizerlyke Majesteit: met welk antwoord de Engelsche Ambassadeur kon vertrekken.

Hierop toog *Spinola*, met zyn Leger te *Coblents* over den Rhyn, en terwyl dit geschiedde, liet hy Brieven afgaan, geschreeven, op den naam van den Aartshertog, aan den Landgraaf van *Hessen*, en andere Vorsten en Heeren daar omtrent, inhoudende, dat der gantsche Waereld bekend was, hoedanig de Keizer en 't Huis van Oostenryk ten onrecht bestreeden wierden; dat de Koning van Spanje zulks al een Tydlang hadt aangezien, maar 't niet langer dulden konde, en daarom een Leger op de Been hadt gebragt, om den Paltsgraaf en andere Rebellen te beoorlogen; dat hy hen zulks liet weeten, met verzoek, dat ze of den Keizer geliefden te hulp te komen, of neutraal te blyven, met belofte, dat ze, een van beide doende, hunne Landen, noch door dit Leger, noch door anderen, die de Koning van Spanje in Duitschland mogt zenden, zouden beschadigd worden: doch deze laatste belofte is, by de doortrekking der Legers, gantsch anders uitgevallen.

Ondertusschen was dit oorzaak, dat zo wel de Landgraaf, als andere Vorsten en Heeren, zich onzydig hielden, en den verzochten Onderstand der Vereenigde Vorsten, voor den Koning van *Bohemen*, afsloegen.

De Marquis *Spinola* rukte intusschen met zyn Leger voort naar den kant van *Frankfort*. De Vereenigde Vorsten, die een Leger in den *Palts* hadden, welk geschat wierdt op 22000 Man te voet, en 4000 te paard, zyne aankomst verneemende, lieten by *Oppenheim* hun Leger den Rhyn passeeren, en vervolgens den *Main*, en legerden zich tusschen *Frankfort* en een kleine Rivier, een halve Myl van die Stad; doch zich aldaar niet veilig achtende,

toogen zy over den *Main* weder terug, en legerden zich aan de andere zyde van *Frankfort*, aan den kant van *Saxenhauzen*. Door dit over en weder trekken, leeden sommige Dorpen en Vlekken eenigen schade, inzonderheid die onder 't gebied van *Ments* behoorden, waarover niet weinig geroep en klagten ontstonden.

Maar *Spinola* de *Lane* gepasseerd zynde, legerde zich te *Esch*, tusschen *Frankfort* en *Ments*, omtrent even ver van beide Steden gelegen zynde, alwaar zyn Leger geen kleinen schade toebragt aan de Inwooners der Dorpen en Vlekken, hoewel 'er niemand over klaagen durfde. Het eenigste, dat men doen konde, was, dat zo wel de Keurvorst van *Ments*, als de Landgraaf van *Hessen*, van *Darmstad* en andere Vorsten, Gezanten aan hem zonden, met bede, dat hy hunne Onderdaanen zo veel verschoonen mogt, als mogelyk was: en dit was alles, wat zy van hem durfden vergen.

Spinola inmiddels links aftrekkende naar den kant van *Ments*, om aldaar den *Main* en den *Rhyn* te passeeren, gelyk hy deedt, en zich Legerde by 't Kasteel *St. Martyn*. De Vereenigde Vorsten zulks verneemende, vreesden dat hy naar *Oppenheim* rukken, en hunne Brug verbranden mogt, weshalve zy terstond, met hun Leger, naar *Oppenheim* terug keerden.

Middelerwyl kwam *Spinola*, den Main en Rhyn gepasseerd zynde, met zyn Leger te *Ingelheim* in den *Palts*, welke Stad zich op de eerste aanmaaning overgaf. Gelyk hy ook Vervolgens het Kasteel van *Creutznach* veroverde, en de spraak liet gaan, dat hy ook *Worms* in bezit wilde neemen; 't welk de Vereenigde Vorsten noodzaakte, om *Oppenheim* te verlaaten, de Brug af te breeken, en naar *Worms* te rukken, laatende 800 Man in *Oppenheim*. *Spinola* rukte terstond voor deze Stad, en de Bezetting gaf dezelve ten eersten aan hem over, en moest zonder Wapenen uittrekken. Ondertusschen vondt hy in deze Stad een zeer groote Voorraad van Koren, Wyn en andere provisie. Voorts maakte hy zich noch Meester van verscheide Kasteelen en plaatzen, en door 't gedurig her- en derwaards trekken, wierdt het Leger der Vereenigde Vorsten zeer verzwakt en afgemat, te meer, dewyl ze zeer oneenig onder elkanderen waren.

Terwyl *Spinola* dus in den *Palts* bezig was, rukte de Hertog van *Beyeren* met zyn Leger in *Opper-Oostenryk*, om de Steden aldaar

daar weder tot gehoorzaamheid van den Keizer te brengen. De Keurvorst van *Saxen* vischte insgelyks in dit troubel water, en maakte zich Meester van 't Markgraafschap van *Lausnits*.

Onderwylen lag *Don Louis de Velasco*, met een Legertje van 6000 Man, tusschen *Wesel* en *Reinberk* gecampeerd, en dewyl dit eenige Opmerking baarde, begaf Prins *Maurits* zich, omtrent half Augustus, ook te Veld. Den 21 dier Maand was zyn Excell. te *Emmerik*, alwaar het Voetvolk te Scheep kwam, en de Ruitery uit *Breda*, *Nimmegen*, *Grave*, *Bergen-op-Zoom*, *Geertruidenberg*, *Heusden*, enz. en wierdt aldaar over den Rhyn gezet. De nieuwe Engelsche Troupen, waar van wy hier voorens gesproken hebben, sterk 2000 Man, behalve omtrent 500 Graaven, Baronnen, Edellieden en Vrywilligers, wierden te *Rees* uitgezet.

Den 23 toog zyn Excell. verder op, hebbende 116 Vaandelen te Voet, en 39 Vaanen Ruiters by zich, en legerde zich een klein uur beneden *Wesel*, aan 't hooge *Schoor*, daar 't Leger meermaals gelegerd hadt. Die van *Wesel*, vreezende dat het op hen gemunt was, lieten nog 1000 Man, tot bezetting, in de Stad komen.

Vermits nu de voorgem. Engelsche Troupen naar den *Palts* moesten; zo wierdt by den Heeren Staaten Generaal en Prins *Maurits* besloote, om deze troupen, die alleen niet in staat waren, om de Wegen, die alom door de Boeren geslooten waren, te openen, met al der Staaten Ruitery derwaards te geleiden, uitgenomen vier Vaanen, die Prins *Maurits* in zyn Leger te *Bislik* by zich hieldt. Ook wierden uit *Gulik* en andere omliggende Stedekens, daar Staaten Garnizoen in lag, acht man Muskettiers uit ieder Compagnie genomen, die te zamen omtrent 400 Man uitmaakten. Prins *Maurits* voegde daar nog by 300 Wagens, om 't Voetvolk voort te brengen, benevens twee halve kartouwen, en drie Veldstukken. De Engelschen waren onder het gebied van den Colonel *Veer*, doch het geheele Commando over de Ruitery en Voetvolk wierdt opgedraagen aan Prins *Frederik Hendrik*, die op den 9 September den togt uit het Leger van *Bislik* naar den *Palts* ondernam.

Prins *Hendrik* was op dezen Togt verzeld van den Heer *de Marquette*, als Lieutenant Gen. van de Ruitery, benevens veele ande-

deren Vorsten en Heeren van Rang, waar onder waren, Vorst *Christiaan* van *Brunswyk*, een der Zoonen van den Landgraaf van *Hessen*, de Heer van *Brederode*, een der Graaven van *Stryrum* en andere Graaven, Heeren en Edellieden.

Gem. Prins by *Benninschur*, omtrent een Myl op de Heide, gekomen zynde, kwamen aldaar twee Compagnien Curassiers met hunne Casquetten gesloten, neemende hunnen weg dwars door de togtorde van Prins *Hendrik*, by zich hebbende eenige Wagens en karren. De Prins, hen ziende aankomen, zondt een Trompetter uit, om te vraagen, waar zy heen wilden? Zy gaven ten antwoord naar 't Leger van *Velasco*. Vermits nu de *Treves* nog duurde, liet de Prins hen passeeren zonder eenige verhindering: gelyk hy dan ook, door de Voogdye van *Gelder* passeerende, niet gedoogde, dat de Ruiters een eenige Garve van 't afgemaaide Koren mogten neemen, om den *Treves* niet te schenden.

Wanneer zy voorby *Keulen* waren, vonden zy een' zeer kwaaden weg tusschen de Bergen; zo dat 'er veel Wagens gebroken, en veel paarden verlamd wierden. Den 19, met een' duisteren Avond, kwamen zy digt onder *Munster-Nyenvelt*, en legerden zich te *Gappenach*, in 't Bisdom *Trier*. Op dien Dag was 'er een Wagen van de Achterhoede, daar de Bagagie van een' Engelsch Kapt. op was, een weinig achter gebleeven. De Triersche Boeren dit merkende, overvielen dien Wagen, sloegen hem aan stukken, en maakten het Goed, dat daar op, en omtrent 300 Gulden waardig was, ten buit. Zy lieten 't daar niet by, maar sloegen een Engelschman, die by den Wagen gebleeven was, dood, en kapten hem de beide Armen af. Ook sloegen zy den Voerman dood, na dat zy hem eerst lange riemen uit het Lighaam gesneeden hadden; vervolgens bonden zy deze beide Lyken aan paalen, en stelden ze langs den weg, ten afschrik der voorbygangers.

Wanneer Prins *Hendrik* met de Ruitery tot aan de *Moesel* gekomen was, zondt hy den Ritmeester van *Brochum* vooruit om den pas te bezichtigen, die denzelven zeer gevaarlyk vondt: echter kreeg men met veel moeite de Ponten tot de overvaard van *Coblens*. Vervolgens by 't Dorp *Urmits* ook den Rhyn gepasseerd

zynde,

zynde, wende het Leger zich naar den kant van *Frankfort*, om aldaar den *Main* te passeeren. Doch wanneer zy gekomen waren tot aan 't Dorp *Ober-Morlen*, aan de Stad *Freiburch* behoorende, ontfing Prins *Hendrik* bericht, dat het grootste gedeelte van *Spinola*'s Leger op hem afkwam, om hem in 't heimelyk te overvallen. Dit was op den 2 October.

De Prins zulks vernomen hebbende, zondt den gemelden Ritmeester van *Brochum* met eenige Ruiters, des nachts uit, om te zien, wat 'er van was. Deze den Main gepasseerd zynde, en van de Boeren daar omtrent niets zekers konnende verneemen, gaf aan drie van zyne Ruiters bevel, dat ze zo lang vooruit zouden ryden, tot dat ze aan 's Vyands Leger kwamen. Deze Ruiters volbragten zyn bevel, en kwamen ter plaatze, daar de Vyanden den Main stonden over te gaan, en na dat ze een tyd lang tusschen 't Vyandlyk Leger hadden doorgereeden, wierden zy eindelyk bekend en vervolgd. Een dezer Ruiters wierdt gevangen genomen, en de beide anderen ontkwamen 't gevaar, en bragten de zekere Tyding van 's Vyands nadering aan den Prins die derhalve op zyne hoede was.

Ondertusschen was *Spinola*, met zyne gantsche Ruitery, en wel 6000 Man te voet, benevens omtrent 200 Wagens, werkelyk bezig, om den *Main* te passeeren. De Ruitery was 'er reeds over; doch de twee eerste Wagens met Volk in de Rivier zynde, wierden, door den sterken stroom, om verre gesmeeten, zo dat de meesten, die 'er op waren, verdronken. *Spinola* de zwaarigheid, om 't Voetvolk over te krygen, overdenkende, zag 'er van af, en liet de Ruitery weder te rug komen; waar door deze Aanslag verydeld wierdt.

Hierop rukte Prins *Hendrik* met zyn Leger voort, passeerende den *Main*, op den 4 October, by *Rumpelm*, tusschen *Hanau* en *Frankfort*, en kwam dus gelukkig by de Vereenigde Vorsten, die nog te *Worms* lagen. Ondertusschen hadt *Spinola* den voorn. gevangen Ruiter wederom vrygelaaten, zonder Rantzoen.

Wanneer nu de Engelsche en Nederlandsche Troupen, met die der verbonden Vorsten vereenigd waren, wierdt beslooten, om met 5000 paarden, en 6000 Man te voet, naar *Alsey* te trekken, en die Stad, welker Bezetting in 1600 Soldaaten en eeni-

eenige Ruiters bestondt, aan te tasten; doch daar voorkomende, vondt men zich niet in staat, om iets tegens die Stad te onderneemen, en men besloot naar *Oppenheim* te trekken, en *Spinola* slag te leveren. Na dat ze, tot op een uurna, aan zyn Leger, by *Oppenheim*, gekomen waren, brak *Spinola* op, en legerde zich op een' Berg, die maar een' smallen toegang hadt, tegens welken hy acht stukken Geschuts geplant hadt, die den gantschen toegang konden bestryken: evenwel bleef men by 't besluit, om hem aan te tasten. 't Leger der Vorsten was reeds in slagorde gesteld; doch dewyl men geen Pionniers hadt, om door een Vallei den weg te baanen voor 't Geschut, en 't Voetvolk, en dat de Avond ook zeer schielyk inviel, zo moest het Leger der Vorsten aldaar dien Avond blyven liggen. *Spinola* bediende zich daar van, en verhuisde des Nachts in stilte van daar, zo dat de Vorsten genoodzaakt waren des anderen daags, met hun Leger, naar *Worms* terug te keeren.

Vermits nu eensdeels de Winter hoe langs hoe meer naderde, en dat 'er, by gevolg, zo uit dien hoofde, als om de geduurige oneenigheden der verbonden Vorsten, niet veel meer te verrichten was; en dat anderen deels de Onderstand des Konings van Grootbrittanje van tyd tot tyd wierdt uitgesteld, zo ontboodt Prins *Maurits* zynen Broeder, met de Staaten Troupen, uit den *Palts* terug. Want men hoorde, dat gem. Koning van Grootbrittanje den Baron van *Dona*, dien de Koning van *Bohemen*, om Onderstand, naar Engeland gezonden hadt, zonder Geld of toezegging van Bystand, wederom gezonden hadt; voorgeevende dat zyn Zoon de Kroon van *Bohemen*, zonder zyne kennis, hadt aangenomen. Dit niettegenstaande, schreef hy, hoorende, dat alles in den *Palts* verlooren ging, aan de Vereenigde Vorsten in Duitschland, hun bedankende voor hunne gedaane Diensten, ter bescherminge zyner Kinderen, en hun verzoekende daarin te willen voortvaaren, met belofte van eerlang een goeden Onderstand te zullen overzenden. Ook hadt hy geschreeven aan den Koning van Spanje, en aan den Aartshertog in *Brabant*, klaagende over 't ongelyk, dat men zynen Kinderen, in hunne Vaderlyke Landen, aandeedt: maar dezen hebben daar weinig acht op geslagen.

On-

Ondertusschen was Prins *Hendrik* met zyn Volk, den laatsten November, opgebroken, na dat de Engelschen, onder den Colonel *Veer*, te *Frankendaal* in Garnizoen gelegd waren. De Prins nam zynen weg langs de *Berchstraat*, en kwam des avonds laat voor het Steedje *Bensheim*, en de Poorten aldaar geslooten vindende, verzocht hy binnen gelaaten te worden enkel voor dien nacht, zonder eenige andere kosten; maar het wierd hem geweigerd, zo dat hy weder te rug moest trekken tot aan het Dorp *Aurbach*, behoorende aan den Landgraaf van *Darmstad*. Het was al laat in den avond eer de Prins daar kwam, en wel zeer nat en afgemat, alzo het dien gantschen avond gesneeuwd had, en nog sneeuwde: doch hier komende, vonden zy de Slagboomen geslooten en de Boeren in de Wapenen. Hy liet aldaar voor eenen nacht verblyf verzoeken; dit wierd hem niet alleen afgeslagen, maar de Boeren, achter hunne Slagboomen en Wagenburg liggende, schooten zo dapper met Musketten op het Staaten Volk, dat 'er menschen en paarden gekwetst wierden. De Ruiters ten hoogsten daar over gebelgd, vielen met groote hevigheid op de Boeren aan, sloegen 'er acht of negen dood, en dreeven de anderen op de vlucht. Dit kon echter de overigen niet afschrikken, die in de huizen weeken en even sterk uit de deuren en vensters op de Ruiters vuurden, die daarop eenige Huizen in brand staken, en het gantsche Dorp uitplonderden.

De nacht met dit Boeren gevecht verloopen zynde, vervolgde de Prins zynen tocht, en keerde weder te rug naar *Bensheim*, alwaar hy toen de Poorten geöpend vondt, en door de Magistraat wel ontfangen, en met zyn volk geherbergt wierd. Terwyl hy nog onderwege was, kwamen hem eenige Gezanten van den Landgraaf van *Darmstad* te gemoet, klaagende over den schade en 't onheil, welke de Ruiters zynen onderdaanen te Aurbach hadden aangedaan. Doch toen de Prins hen de oorzaak van 't geval, en de baldadigheid der Boeren ontdekt had, zeiden de Gezanten, dat, de zaak zo zynde, de Boeren verdienden Loon ontfangen hadden.

Eindelyk is Prins *Hendrik* na 17 of 18 weeken afzyn den 25 December weder in de Nederlanden te rug en binnen *Emmerik* gekomen.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1620.

Prins *Maurits* ondertusschen verneemende, dat *Spinola* nu deze dan gene Stad en Kasteelen in den *Palts* vermeesterde, en voorziende, dat hy meester van de Steden aldaar zynde, den Rhynstroom vry hebben zou van *Oppenheim* af tot *Keulen*, ja tot *Rees* toe, zo besloot hy zulks eenigermaate te verhinderen, door een Schans te laaten opwerpen te *Mondorf*, tusschen *Bon* en *Keulen*, op een Eiland in den Rhyn, de *Romper-Waard* genaamd. Achtervolgens dit besluit zondt zyn Excell. ettelyke Compagnien Soldaaten, onder het bevel van den dapperen Hopman *van Heiden*, derwaarts, die aldaar een tamelyk sterk Fort opwierp, het welk door 't Volk de *Papenbril* genoemd, doch door zyn Excell. achtende dien naam wat te schimpend, in dien van *Papemuts* veranderd wierd, dewyl het vierhoekig was, en dus veel overeenkomst had met de Mutzen der Jesuiten. Vervolgens liet hy dat Fort behoorlyk voorzien met Garnizoen, Geschut, en alle andere behoeftigheden.

Terwyl Prins *Hendrik* nog op den tocht was naar den *Palts*, stierf zyne Vrouw Moeder, *Louisa de Coligny* op den 9 October te *Fontainebleau* in Vrankryk, waar heen zy in April zich begeeven hadt. Zy was de Dochter van *Jasper de Coligny*, Admiraal van Vrankryk, en getrouwd met den Heer van *Tiligny*. Haar Vader en Man wierden in den nacht van de Parysche Moord-Bruiloft van 't jaar 1572 vermoord. In 't jaar 1583 trouwde zy met *Willem* den I. Prins van *Oranje*, en bragt in January des volgenden jaars te Delft den voornoemden Prins ter Waereld, die *Hendrik* den IV. Koning van Vrankryk, en *Frederik* Koning van Denemarken tot Peters had, en daarom deze beide naamen voerde. Zy werd grootelyks geroemd wegens haare Godvruchtigheid, vriendelykheid en goedhartigheid. Haar Lyk wierd uit Vrankryk naar Holland gevoerd, en te *Delft* in 't graf van haaren Doorl. gemaal *Willem* den I. bygezet.

Wanneer Prins *Maurits*, met zyn Leger tot in de Maand November te *Bislik* gelegen hadt, is hy van daar opgebroken, en liet zyne Ruiters en Soldaaten de Garnizoenen betrekken; gelyk ook ten zelven tyde *Don Louis de Velasco* met zyn Leger opbrak. Deze beide Legers hebben niets tegens elkander ondernomen,

doordien de *Treves* nog niet ten einde was, en dus elkanderen alleen in 't Oog gehouden.

Vermits *Spinola* nu de eene plaats voor, en de andere na, in den *Palts* vermeesterde, gelyk gemeld is, verliet de Oude Paltsgravinne, Moeder des Konings van *Bohemen*, dat Keurvorstendom, en begaf zich by haare Zuster, de Graavinne van *Hanau*: zo als ook de meeste Professoren, de Keurvorstelyke Raaden, en andere persoonen van aanzien, uit de Stad *Heidelberg* weeken, en zich naar elders begaven. En dewyl ook de zaaken in *Bohemen* niet te voordeelig gingen, gelyk wy straks zullen aantoonen, zo zondt de Koning *Frederik* zyn' jongen Prins, die reeds tot zyn Opvolger verklaard was, met zyn' oudsten Broeder, den Hertog van *Simmeren*, uit *Bohemen* in de Nederlanden.

Zy kwamen, den 22 October te *Deventer*, verzeld van verscheiden Graaven en Heeren, en wierden aldaar door de Magistraat beleefd en vriendelyk ontfangen en onthaald, zo als ook te *Zwol* geschiedde, daar ze vervolgens aankwamen, en onder 't lossen van 't Geschut en 't Garnizoen in de Wapenen ontfangen wierden.

Te *Zwol* zyn deze Princen van elkanderen gescheiden, alzo de jonge Koning zich naar Vriesland begaf, om zich by den Stadhouder, Graaf *Ernst Casimir*, een Tydlang op te houden, alwaar de Staaten van Vriesland dezen jongen Prins, geduurende zyn verblyf aldaar, allerlei vermaak aandeeden.

Ondertusschen begaf de Hertog van *Simmeren* zich van *Zwol* naar 's *Graavenhage*, en wierdt aldaar, zo door de Staaten Generaal, als door de Staaten van Holland, plechtig verwellekomt, en begaf zich, na eenige Weeken verblyf, naar den Keurvorst van *Brandenburg*, wiens Gemalinne zyne Zuster was. Hy betoonde zich alom, dat hy onzydig, ten opzichte van dezen Oorlog, bleef; doch dit baatte hem zeer weinig: want de Marquis *Spinola* nam zo wel 't Hertogdom *Simmeren*, als den *Palts*, in bezit.

Gelyk in den *Palts*, alzo ging het ook in de Maanden van September, October en November, in *Hongaryen*, *Bohemen* en *Oostenryk*; mitsgaders in de aangrenzende Vorstendommen. Doch terwyl *Bethlen Gabor*, in *Hongaryen*, de Keizerl. Troupen verscheidenmaalen versloeg, by welke gelegenheid den Wakkeren Keizerl. Generaal, Graaf van *Dampier*, aldaar sneuvelde; zo

sie-

liepen in tegendeel de zaaken in *Bohemen* achteruit: want na dat de Keurvorst van *Saxen* zich van de *Lausnits* meester gemaakt, en de Hertog van *Beyeren* veele Steden in *Oostenryk*, *Silesiën*, enz. ingenomen hadt, voegde hy zyne Troupen by die des Keizers in *Bohemen*, welken als toen te zamen een Leger van 50000 Man uitmaakten. De Koning van *Bohemen* bevondt zich, ten dien tyde, binnen *Praag*, en zyn Leger, welk 30000 Man sterk geschat wierdt, lag te *Rokisan*, anders *Rokensen* genaamd, niet wyd van *Praag*.

De Beyervorst met het Keizerlyke Leger in aantogt zynde, besloot eerst de Stad *Pilsen* te gaan belegeren, waarin zich de Graaf van *Mansvelt*, met een goede Bezetting, bevondt: maar vreezende, dat hy daar mede te veel Tyds verliezen zou, besloot men regt op *Praag* aan te trekken, en men passeerde derhalve de Rivier *Pilsen*. De Bohemers dit merkende, toogen ook deze Rivier over, en legerden zich te *Rakonits*, alwaar het Leger in zulk een vaste Plaats lag, dat het den Beyervorst onmogelyk scheen, 't zelve te konnen aantasten. De Graaf van *Buquoi*, en andere Keizerl. Oversten, vonden derhalve geraaden, 't Boheemsche Leger niet aan te tasten, maar regelregt naar *Praag* te trekken. De Bohemers dit ziende, verlieten hunne voordeelige Legerplaats, en trokken ook naar *Praag*, om die Stad te beschermen.

Hierop kwamen de beide Legers, op den 7 November, zo na by elkander, dat men geen' andere Gedachten hadt, of de Veldslag zou terstond begonnen hebben; maar de Beyervorst stelde zulks uit, om dat *Buquoi*, die de Achterhoede aanvoerde, nog niet by 't Keizerl. Leger was, daar hy echter den volgenden Nacht bykwam. Men nam terstond in beraad, of men 't Boheemsche Leger zoude aantasten, dan niet. *Buquoi* vondt het niet geraaden, doordien de Bohemers in een te vaste plaats lagen: doch de Hertog van *Beyeren* was van een ander gevoelen, en besloot het Boheemsche Leger aan te tasten, eer 't zich nog meer kost versterken. Hy was daar toe aangespoord door zeker Barvoeter-Monnik, die hem een Zwaard van den Paus gebragt hadt, en tot hem zeide: dat hy des anderen Daags, als zynde het Octaaf van 't Feest van Allerheiligen, den Veldslag, in den naam van alle de Heiligen, moest beginnen.

Achtervolgens dit Besluit van den Beyervorst, wierdt de Veld-

ſlag begonnen. De eerſte Aanval geſchiedde door de Regimenten van *Buquoi*, en zes anderen, onder 't geſtadig geroep van *St. Maria*. Doch de jonge Graaf van *Thorn*, verzeld van 1000 Ruiters, wederſtondt dien Aanval zo kloekmoedig, dat de Keizerl. Ruiters op de vlucht gedreeven, en veele van dezelve gedood wierden, waar onder een Overſte en veel manhaftige Kapiteins waren.

Byaldien nu de 9000 Man, welken *Bethlen Gabor*, Koning van *Hongaryen*, te hulp gezonden hadt, ſtandvaſtig waren gebleeven, zou die Veldſlag miſſchien een gantſch anderen keer genomen hebben; maar de Hertog van *Lichtenſtein*, Overſte van 't Keizerl. Geſchut, ziende de Keizerlyken wyken, viel met een' groote hevigheid op de voorgem. Hongaren aan, die ten eerſten in alleryl de vlucht namen, en zelf, onder 't vluchten, de Tenten der Bohemers beroofden. De Keizerlyken dit beſpeurende, greepen nieuwen moed, en vielen van verſcheiden kanten op 't Boheemſche Leger, en bragten 't zelve, dat reeds door de vluchtende Hongaren half in wanorde was, geheel in verwarring, zo dat het niet mogelyk was 't zelve weder in ſlagorde te brengen, en dus een ieder zich redde door de vlucht. De Vorſten en Bevelhebberen van 't Boheemſche Leger weeken in *Praag*, alwaar zy den Koning, gelyk wel te denken is, zeer verſlagen vonden. Men raadde zyne Majt. een' Gezant aan den Beyervorſt te zenden, en 24 uuren ſtilſtand te verzoeken, doch deze ſtondt alleenlyk 8 uuren toe, met de bygevoegde Vraag, of hy 't Koningryk *Bohèmen*, en alle de daartoe behoorende Landen, voor eeuwig aan den Keizer afſtaan, en nooit daar wederom naar trachten wilde? Koning *Frederik*, liet deze Vraag onbeantwoord, maar maakte zich in dien Nacht vaardig tot de Vlucht, laatende al wat koſtelyk was in alleryl inpakken, en begaf zich den volgenden Morgen met zyne Gemalinne, Hofſtoet en pakkagie, op reis naar *Breslau* in *Sileſiën*. Die hem volgen konden, volgden hem, de een zag na den anderen niet om, de verwarring was te groot, en wel dermaate, dat veele Vluchtelingen uit des Konings Leger zelfs de Wagens en Karren, waarop de Koningk goederen gelaaden waren, plunderden. Ondertuſſchen hadt men, door de groote haaſt, in 't Kaſteel van *Praag*, den Scepter,

Ryks-

Ryks Appel en andere Koningl. ornamenten en juweelen, schoon ze voor de hand lagen, vergeeten.

Wy geeven een schets van deze Vlucht des Konings van *Bohemen*, uit *Praag* naar *Silesiën*, in de volgende Plaat.



„ Deze Plaat vertoondt de Stad en 't Kasteel van *Praag* aan
„ welker eenen kant men een gedeelte van 't Keizerl. Leger ziet,
„ terwyl aan den anderen kant de Koning van *Bohemen*, met
„ zyn gevolg, te paard, en de Koningin met haar Hofstoet in
„ Rytuigen, op weg naar *Silesiën*, gezien worden; van achter
„ volgen eenige Wagens en Karren met Bagagie, waar van 'er
„ een door zyne eigen gevluchte Soldaaten, geplonderd word".

Na dat het Boheemsche Leger dus verslagen en verstrooid was, gelyk gezegd is, en de Koning de Vlucht genomen hadt, wierdt de Beyervorst wel haast Meester van de Stad *Praag*, dewyl 'er maar twee Boheemsche Compagnien inlagen, die zich ten eersten overgaven, en in Keizerl. Eed genomen wierden; gelyk dan ook, na de Verovering van *Praag*, meest alle de andere Steden van dit Koningryk zich aan den Keizer onderwierpen, behalve de Steden *Pilsen* en *Tabor*, welken de Graaf van *Mansvelt* voor den Koning nog in bezit hieldt.

De

De Hertog van *Beyeren* een' goede Bezetting in *Praag* gelegd, en den Vorst van *Lichtenstein*, als Gouverneur daarin, benoemd hebbende, vertrok al Zegepraalende naar zyne Residentie Stad *Munchen*, alwaar hy plechtig ontfangen en verwellekomt wierdt. De Koning van *Bohemen* hadt, door den grooten haast, behalve veele andere kostbaarheden, ook nog zyn gouden *Ridderorde van den Kousseband*, omzet met paarlen en diamanten van groote waarde, verlooren, welken door een Soldaat gevonden, en by den Beyervorst gebragt wierdt, die den Soldaat daar voor 1000 Ryksdaalers vereerde.

De Koning van *Bohemen* te *Breslau* aangekomen zynde, maakte, in een Brief van den 11 November, zyn ongelukkig Noodlot aan de Vereenigde Vorsten van Duitschland bekend, gelyk hy ook deswegens aan den Keurvorst van *Saxen* schreef, maar weinig troost daar van ontfing.

'Er verliep ruim een Maand, eer men in den *Haag*, de Tyding van dit noodlottig geval des Konings ontfing, vermits de Berichten daar van gedurig zeer verschillende waren. Zeker Engelschman uit Duitschland, den 9 December, in 's Graavenhage komende, bragt de Tyding dat de Koning van *Bohemen*, den 26 November, nog in *Praag* was; dat de Keizerlyken wel eenige Dagen in de Stad geweest, maar wederom daaruit gedreeven waren, enz. Doch de hinkende Bode kwam achteraan, met de tegenstrydige Tyding, welke zo wel den Heeren Staaten Generaal, als zyne Excell. niet weinig bedroefde. Dit niettegenstaande gaven zy den moed nog niet verlooren, maar vertroostten Koning *Frederik* door Brieven, en beloofden hem hunne verdere Vriendschap en Onderstand.

De Koning van Groot-Brittanje ook eindelyk vernomen hebbende, hoedanig de zaak voor *Praag* was afgeloopen, zondt ten eersten den Ridder *Mortbon*, als Ambassadeur, aan de Vereenigde Vorsten in Duitschland, hen vermaanende, door Brieven, dat ze toch den moed niet zouden verlooren geeven, schoon de Veldslag by *Praag* verlooren was; en beloovende, dat hy hen nimmer verlaaten, maar met Volk en Geld ondersteunen, en zyner Kinderen Erflanden beschermen zoude. Deze belofte verheugde den Vereenigde Vorsten niet weinig, zo als ook den Koning *Frederik*, en allen zyne Bondgenooten; maar, wat reden zyne

zyne Grootbrittanische Majt. gehad heeft, om zyne belofte niet 1620.
te volbrengen, zullen wy niet onderzoeken. Dit is zeker, dat 'er niets van gekomen is, en dat eindelyk de Unie der Duitsche Vorsten versmolten, en de banden der Verbintenis verbroken zyn: en dat veele derzelven, ziende, dat zyne Grootbrittanische Majt. zyne belofte niet nakwam, de Vriendschap des Keizers zochten, en hun Volk afdankten. Want men zag, dat gem. Koning, in plaats van Onderstand te zenden, alle poogingen in 't werk stelde, om, door een minnelyk verdrag, het misverstand tusschen den Keizer en zynen Schoonzoon by te leggen, 't welk de Vorsten, die nog standvastig waren gebleeven, ook van gedachten deedt veranderen.

Ondertusschen was de Graaf van *Mansvelt* den Koning nog getrouw, en hadt de Steden van *Bilsen* en *Tabor* genoegzaam laaten versterken, en met Garnizoenen voorzien. En schoon de meeste Steden in *Bohemen*, *Moraviё*, *Silesiën* en *Lausnits*, in Keizerl. handen waren, bleef hy echter standvastig op de zyde des Konings van *Bohemen*, en nam zyn slag zo wel waar, dat hy, wanneer 't Keizerl. Leger wat van de hand getrokken was, de Stedekens *Tochau*, *Falquenau* en *Ellenbogen* innam, en met Garnizoen bezette. Vervolgens nam hy ook de Stad *Schlakenwald* in bezit, en maakte zich Meester van de schoone, ryke en sterke Stad *Egra*, een der grenssteden in *Bohemen* tegen Duitschland.

Gem. Graaf van *Mansvelt* liet zyne aankleeving aan den Koning van Bohemen nog verder blyken. Want verneemende, dat de Vereenigde Vorsten te *Heilbron* vergadert waren, begaf hy zich derwaards, verzeld van 1000 Man te voet en 500 paarden. Aldaar verzocht hy de Vorsten, dat zy hem zouden ondersteunen met Volk en Geld; beloovende, dat hy, met Godts hulp, den vervallen staat van 't Koningryk *Bohemen* herstellen, en den Keizer zo veel werks verschaffen zoude, dat hy de Vorsten van Duitschland wel in rust zou laaten. Hy verklaarde, dat de Keizer hem veel zeer voordelige voorslagen hadt laaten doen, indien hy de plaatzen, welken hy in bezit hadt, wilde overleveren: maar dat hy zulks geweigerd hadt, als hebbende besloolen Koning *Frederik* altoos getrouw te blyven. Doch zyn voorstel wierd by de Vorsten niet aangenomen; elk vreesde den Keizer, en zocht zich met hem te verzoenen.

Dus waren ook nog veele andere Vorsten en Heeren, zo in

Silesien en *Moravië*, als in de *Lausnits*, welke Koning Fredrik getrouw bleeven, gelyk de Markgraaf van *Jagerendorff* en anderen; maar schoon zy den wil hadden, de magt ontbrak hen, dewyl de meesten van hunne Landen beroofd, en door den Keizer in den Ban gedaan waren, zo dat 'er Koning *Frederik* weinig nut van hadt, gelyk in 't volgende Jaar zal blyken.

Wy hebben deze Boheemsche zaaken een weinig omstandiger verhaald, dan andere Laatere Schryvers, om dat zy veel betrekking hadden, en hebben op onze Vereenigde Nederlandsche Provincien, gelyk wy in 't vervolg verder melden zullen.

Vermits nu de zogenaamde *Treves* in 't kort stondt te eindigen, hebben hunne Hoog Mog. in de Maand December dezes jaars, geschreeven aan alle hunne Bondgenooten, dezelven vermaanende, zich vaardig te houden met den beloofden Onderstand, achtervolgens de geslooten Tractaaten. Ook wierdt in hunne Vergadering over de Consenten gehandeld, en voorts beslooten, dat alle Compagnien, in dienst dezer Landen, by de eerste gelegenheid zouden versterkt worden; te weeten, de Compagnien van 70 op 113 koppen, en die van 150 op 200; want men hoorde dagelyks, dat zo wel de Koning van Spanje, als de Roomschgezinde Vorsten in Duitschland, veel Volks te paard en te Voet lieten werven.

Na dat de Heer *Laurens Reäal* by de 9 jaaren, als Generaal, in Oost-Indiën was geweest, is hy in 't laatst van dit jaar, met het Schip den *Eenhoorn*, van daar in Holland te rug gekomen. Dit Schip bragt mede 275, duizend, 930, pond Peper; 90, duizend 951, pond Nagelen; 9 kassen met 1852, Picol ruwe Zyde; 4 potten Draakenbloed; 955 Diamanten, weegende ruim 336 Caraat; 43 Bezouarsteenen en 11 kassen Kamfer.

In 't begin van dit jaar, is in 's Graavenhaage overleeden *Karel*, Graaf van *Egmond* &c. Hy was de jonste Zoon van *L'Amoraal van Egmond*, die in 't jaar 1568 te *Brussel* door den Hertog van *Alba* onthoofd is. Hy was in de Roomsche Religie opgevoed en gebleeven, zo wel als zyne andere Broeders, die altoos, ondanks de mishandeling van hunnen Vader, zich op de Spaansche zyde gehouden hadden. Deze *Karel* hadt een langen tyd ziekelyk geweest, en, na 't verkoopen van zyne goederen, veele schulden in den *Haag* gemaakt; dit was oorzaak, dat de schuld-

eis-

eiſſchers, na zyn dood, zyn Lyk arreſteerden, zo dat het niet kon begraaven worden: doch het duurde maar weinig dagen, of eenige zyner Vrienden kwamen by Nacht, namen het Lyk uit de kiſt, pakten het in een Koffer, en voerden het weg.

Ook is in 't begin van dit jaar geſtorven, de Heer *Walrave van Brederode*, Vryheer van *Vianen* en *Anmeiden*, Burggraaf van *Utrecht*, Heer van *Noordeloos*, &c. op zyn Huis te *Vianen*. Hy hadt het Nationaal Synode van Dordrecht bygewoond van wegen de Heeren Staaten van Holland. Zyne Gemalinne, aan welke hy groote Goederen heeft nagelaaten, was *Margaretha*, Dochter van *Ulrich-Wierich van Daun*, Graaf van *Broek*, die in 't jaar 1600 van de Spanjaarden vermoord is, toen de *Admirant van Arragon* Veldoverſte van 't Spaanſche Leger was.

In dezelve Maand van January is te *Bergen-op-Zoom* geſtorven, de vermaarde Zee-Man, *Joris van Spilbergen*, van wiens Zeetogten naar Ooſt-Indiën, wy in voorige jaaren wydloopig geſproken hebben.

In de Maand Juny dezes jaars, is de eerſte ſteen gelegd aan de *Noorder Kerk*, binnen Amſterdam, en dezelve is, in drie jaaren, volbouwd; zo als ook, in de Maand September, de eerſte ſteen gelegd is van de *Weſter Kerk* aldaar.

In de Maand October hebben de Franſche Kerken insgelyks een Nationaal Synode gehouden te *Ales* in *Guienne*, waarin onder anderen de Beſluiten van de Synode van *Dordrecht*, waarby de Franſche Predikanten niet hadden mogen verſchynen, aangenomen en bekrachtigd zyn.



VIERDE HOOFDSTUK.

Vervattende eenige merkwaardige Gebeurteniſſen; mitsgaders het eindigen van 't Beſtand; de ontkoming van Hugo de Groot uit zyn Gevangenis, enz. in 't jaar 1621.

Wy vinden, dat 'er in 't einde van 't voorleden, en in 't begin van dit jaar, een zo ſtrenge Winter is geweeſt, als het ten dien tyde iemand heugde, die met eene kleine tuſſchen-

poozing tot in de Maand February duurde, en zo fel was, dat niet alleen de Zuider-Zee zodanig toegevrooren was, dat men met Sleeden, uit *Vriesland* en *Overyssel* naar *Amsterdam* konde komen, maar dat ook de groote Zee toelag, zo ver als men afzien konde. Men kwam, met Paarden en Sleeden, uit Vriesland over 't Ys, naar de Eilanden van *Schelling*, *Ameland*, en omliggende Plaatzen, tot in Holland toe. Een zwaar belaaden Schip in 't Ys bevrooren liggende, wierdt ontlaaden, en de Goederen met veele Wagens naar *Amsterdam*, *Hoorn*, *Enkhuizen* en andere Steden gebragt. Zekere *Jan Hansz* ook met zyn Schip bevrooren leggende, is te voet van 't *Vlieland* over den *Vliestroom*, den 2 February, naar *Harlingen* gegaan, 't welk als toen een ongehoorde zaak was.

Een Compagnie Soldaaten te *Harlingen* Garnizoen houdende, trok in volle Wapenrusting uit die Stad, en deedt haare Wapenoeffening op 't diepste van de Zee, in tegenwoordigheid van Duizende van menschen. Graaf *Ernst Casimir*, Stadhouder van Vriesland, verzeld van zyne Gemalinne en den oudsten Zoon des Konings van *Bohemen*, benevens een grooten Hofstoet, en meer dan 100 Sleeden met Paarden, kwam uit Leeuwaarden over 't Ys.

In 't begin van dit jaar wierdt te *Watervliet* eene byeenkomst gehouden, tusschen eenige Gecommitteerden van de Staaten Generaal en van de Spaansche zyde; waarin gem. Heeren Staaten vergoeding eischten wegens den schade, welke hunne onderdaanen, geduurende het Bestand, van de Spanjaarden en hunne aanhangers, zo in Spanje, als in Portugal en elders, geleden hadden. In deze byeenkomst lieten de Staaten hunne eischen voorstellen, en gaven den Aartshertogen vier maanden tyd om die vergoeding te bezorgen. Doch deze Vergadering liep vruchteloos af, zonder dat 'er iets beslooten werd.

Hunner veelen waren van gedachten, dat 'er zekerlyk in deze byeenkomst ook gehandeld zou worden over het verlengen of afbreeken van 't Bestand; maar het schynt, dat geen van beide partyen daar orde toe gehad heeft, of dat ze wederzyds afgewacht hebben, wie dit point eerst op het Tapyt zou brengen. Hoe 't zy, 'er wierd niet ingedaan.

Dit niet tegenstaande zonden de Aartshertogen, voor het einde

de van 't Bestand, den Ridder *Peckius*, Kancelier van Brabant, als Afgezant, aan de Heeren Staaten Generaal, om voorslagen aan dezelve te doen.

Deze Afgezant kwam den 22 Maart in 's Gravenhage. Wanneer hy door *Delft* passeerde, ontstond aldaar een Opstand onder 't Gemeen, dat hem, uit haat tegens den Spanjaard, mishandeld zou hebben, ingevalle de Magistraat zulks niet verhinderd hadt, met hem persoonelyk door de Stad te geleiden. Zyn Excell. Prins *Maurits*, van zyne aankomst verwittigd; is hem, met eenige Koetsen, tot aan *Rykswyk* te gemoet gereeden, zonder wiens tegenwoordigheid hy ook aldaar gevaar zou geloopen hebben, van gehoond te worden. Het Volk was reeds misnoegd, dat zyn Excell. den Heer *Peckius*, in de Koets, op zyn hoogerhand liet zitten.

Hy verzocht, en verkreeg des anderen daags gehoor, in de Vergadering der Heeren Staaten Generaal, na dat men hem eerst zyne Geloofsbrieven hadt afgevorderd, waarin de Aartshertogen de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, *hunne zeer lieve en goede Vrienden* noemden, en verzochten, dat ze hem gehoor geliefden te geeven, en volkomen geloof aan 't geene hy van hunnent wege zou voordraagen.

Peckius in de Vergadering der Heeren Staaten, alwaar ook zyn Excell. tegenwoordig was, gekomen zynde, deedt zyne Voorstelling, waarin de hoofdzaakelyke inhoud hierop uitkwam:

„ Dat de laatste Dagen van 't 12 jaarig Bestand van Nederland, hun gemeen Vaderland, reeds voor oogen stelden, de droevige Verandering, die gewoonlyk op 't einde van dergelyke tydelyke Accoorden volgde, en waarvan de toebereidzelen nu gevorderd wierden, zo van de eene als van de andere zyde: maar dat de Doorl. Aartshertogen ondertusschen hunne medelydende oogen geslaagen hadden, op de uiterste zwaarigheden, waarin deze Landen, door die Verandering, stonden te vallen, en derhalve niet hadden kunnen nalaaten, om in ernstige bedenking te geeven de middelen, die gebruikt zouden konnen worden tot verhoeding en afweering van dien; dat zy tot dit heilzaam voorneemen bewoogen waren, door hunne natuurlyke genegenheid tot den Vrede en 't algemeene Welzyn; dat dit ook de voornaamste beweegredenen waren geweest, die hen

„ had-

„ hadden doen besluiten tot het voorn. Bestand, aangemerkt als
„ een beginzel van de blussing des Brands van Oorlog, waarin zy,
„ by hunne aankomst, deze Landen gevonden hadden; dat hun
„ gedrag geduurende den tyd van 't Bestand, naar hun oordeel, de
„ zekerheid van hunne goede meening genoegzaam te kennen ge-
„ geeven hadt; dat hunne Hoogheden niets meer ter harte namen,
„ dan het voordeel dezer Landen in 't algemeen te weeg te mo-
„ gen brengen; dat deze Voordeelen meestal daarin scheenen te
„ bestaan, om alle de partyen en de Leden der Nederlanden we-
„ der te vergaderen in een Ligchaam en onder een Hoofd; dat
„ ze waarschynlyk, gelyk ze voor deze onlusten in vreedzaame
„ eenigheid, rust en voorspoed waren, die nu te meêr zouden
„ konnen genieten, in gevalle deze Provincien bewilligden tot
„ een goed en vast Verdrag, door 't erkennen van hunnen na-
„ tuurlyken Prins.

„ Dat dit het punt was, welk hunne Hoogheden hem hadden
„ belast aan hunne Ed. Mog. voor te draagen, en vriendelyk aan
„ te bieden, met die gedachten, dat ze verplicht waren, alle
„ nieuwe verbreeking tot Oorlog, als goede Vorsten, door dit
„ middel, voor te komen, en den welstand van hun Ed. Mog. te
„ behartigen, ten einde daarop een vruchtbaar besluit genomen,
„ en alle bloedstorting en andere ellende, die deze Nederlanden
„ zo veel jaaren hadden ondergaan, ten eenemaal gestuit mogten
„ worden.

„ Dat, indien hun Ed. Mog. op dezen voorslag tot een Ver-
„ drag geliefden te besluiten, hunne Hoogheden als dan zouden
„ verstaan tot zulke billyke en redelyke voorwaarden, dat hunne
„ Ed. Mog. oorzaak van vergenoegen hebben, en zien zouden
„ de goede wille en genegenheden van hunne Hoogheden, gelyk ze
„ die tot nog toe hadden doen blyken, door de stipte en gemoe-
„ delyke onderhouding van alle hunne handelingen en beloften;
„ weshalven hun zulks wel volkomelyk mogt toevertrouwd wor-
„ den. En eindelyk, dat hy hunne Ed. Mog. ook wel verzeke-
„ ren kon van de goede en oprechte meening van zyne Catholy-
„ ke Majt., en dat dezelve goedkeuren en onderhouden zoude,
„ al het gene hunne Hoogheden, dien aangaande, toegestaan en
„ besloten hadden".

Dit voorstel, by monde gedaan, en schriftelyk overgeleverd,
had

hadt geen beraad van nooden, aangezien 't strydig was tegens de grondstellingen van dezen Staat, zo dat ze den 25 Maart den Ambassadeur *Peckius* het volgende antwoord, in geschrift, lieten overgeeven:

„ De Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, gehoord „ en overwoogen hebbende, het voorstel van wegens de Door- „ luchtigste Aartshertogen in Brabant in hunne Hog. Mog. Ver- „ gadering, op den 23 Maart, eerst by monde gedaan, en daarna in „ Geschrift overgeleverd, by den Heer *Petrus Peckius*, Ridder, „ Heer van Boekhout, Kancelier van Brabant, uit krachte der „ Geloofsbrieven van hooggem. Aartshertogen, gedagtekent, „ binnen Brussel, den 16 dezer Maand, verklaaren, dat de „ Hoogheid en Souvereiniteit der Vereenigde Nederlanden, on- „ getwyffeld en onbetwistbaar toebehoord aan hunne Hoog Mog. „ en aan de Staaten van elke Provincie in 't byzonder, dat zy „ dezelve altoos Christelyk hebben gehandhaafd tegens de genen, „ die dezelve eenigzints in twyffel trekken, of daar tegens iets „ voorneemen, of dezelve aan andere Princen hebben willen „ toeëigenen; dat ze dienvolgende ook nooit hebben willen toe- „ staan eenige Tractaaten, waarby dezelve eenigzints in twyffel „ zouden mogen getrokken worden; waar van zy uitdrukkelyke „ Verklaaring hebben gedaan aan den Keizer, aan de Keur- en „ Vorsten des Ryks, en aan andere Potentaaten; mitsgaders aan „ hoogstgem. Aartshertogen zelve, dat hunner Hoog Mog. Staat, „ voor een Souvereinen en hunne Landen voor vrye Landen „ gehouden worden by de grootste Monarchen, Koningen, Po- „ tentaaten en Republyken, dewelken allen in die hoedanigheid „ met hunne Hoog Mog. veele en verscheiden groote Tractaa- „ ten en Verbonden hebben gemaakt; hebbende het zelve ook „ zo verre staande gehouden, dat hunne Hoog Mog. noch met „ hooggem. Aartshertogen noch met den Koning van Spanje, „ eenig Tractaat hebben willen aangaan, voor en aleer dezelve „ mede verklaard en daar van Acte gegeeven hebben, dat ze „ met hunne Hoog Mog. handelden, als met vrye Landen en „ Provincien, waarop zy niets pretendeerden.

„ En dewyl al 't zelve zo klaar is, als den Dag, en voor al de „ Waereld notoir en bekend, zo komt hunne Hoog Mog. zeer „ vreemd voor, het voorgestelde van den Heer Kancelier *Peckius*,

„ voor-

„ voorgeevende, dat het meeste voordeel dezer Landen daarin „ zou weezen gelegen, dat alle de Provincien wederom zouden „ vergaderen in één Ligchaam en onder één Hoofd, en dat ze „ zich lieten verwilligen tot een goed en vast Verdrag, onder be- „ kentenis van natuurlyke Princen, indien dezelve Landen op „ dezen Voorslag zullen begeeren, in Communicatie van Ac- „ coord, dat de Aartshertogen in zulker voegen zouden verstaan „ tot billyke en redelyke Conditien: overmits dezelve Voorslag „ niet zou kunnen dienen, tot verhoeding en afweering van de „ zwaare en uitterste ongelegenheden, waarin deze Landen door „ den Oorlog wederom zouden komen te vervallen, en waartoe „ het voorstel schynt voorgeslagen te worden; maar veel eer het „ vuur van Oorlog zal ontsteeken, om dat het zelve regelrecht „ aanloopt tegen de voorsz. bekende Souvereiniteit en Hoogheid „ der Landen, welken hunne Hoog Mog. tot nog toe zo loflyk „ en met zulke zwaare Oorlogen gehandhaafd, en voorts besloo- „ ten hebben, met Godts hulp, en met goed en bloed, tot het „ uiterste te verdedigen; te meer, dewyl ook de voorsz. Propo- „ sitie dwaalend en onverdraaglyk is, als trekkende de Souverai- „ niteit van dezen Staat in verschil.

„ Uit oorzaak van al het welke hunne Hoog Mog. de zo on- „ verwachte als onrechtmaatige en onnabuurlyke Propositie, niet „ konnen toestaan, als inhoudende eene onlydelyke onbillykheid, „ wegens hunnen Staat, en groote oneere voor alle de Monar- „ chen, Koningen, Potentaaten en Republyken, die met dezelve, „ als eenen Souvereinen Staat, hebben gehandeld; maar nood- „ zaakelyk moeten verklaaren, gelyk zy doen mits deze, dat alle „ de genen, die by eenige Propositien of andere Wegen, 't Sou- „ vereine Recht van deze Landen in verschil poogen te trekken, „ of tegen te staan, of aan eenige Vorsten toe te eigenen, of „ iets te doen, dat daar de gedaante van heeft, gehouden zullen „ worden voor inhabil, om in eenige Tractaaten by hunne „ Hoog Mog. geadmiteerd te worden.

„ 't Welk zy den Heer *Peckius* tot antwoord geeven, alleenlyk „ daar by voegende, dat de Hooggem. Aartshertogen, uit de „ menigvuldige klagten, hun gedaan, en waarop nooit eenige „ Voldoening is gevolgd, zeer wel weeten, hoedanig hunne „ Hoog Mog. verstaan, dat het Tractaat van *Treves* by dezel-

„ ven,

„ ven, en by den Koning van Spanje ſtiptelyk en gemoedelyk 1620.
„ onderhouden is".

Dit antwoord wierdt aan den Kancelier, *Peckius*, in Geſchrift overgeleverd, en tevens beſlooten, dat men hem geen tweede gehoor zou geeven. Hy dit ontdekt hebbende, nam zyn affcheid en vertrok uit den *Haag*. Zyn Excell. liet hem door een' Kapitein van zyne Garde, verzeld van 15 Muskettiers, naar *Rotterdam* geleiden, alwaar hy in 't Jagt van zyn Excell. ging, 't welke hem naar *Antwerpen* bragt.

Ondertuſſchen lieten de Heeren Staaten Generaal, het Affchrift van 't bovengem. Antwoord, aan de Ambaſſadeurs van *Vrankryk*, *Engeland* en *Venetiën* ter hand ſtellen.

Op dit bovengem. Voorſtel van *Peckius*, zag men deze volgende Latynſche Verzen in 't Licht komen:

Peckius ut Belgæ ſubdant ſua colla Philippo
Poſtulat, & tali foedera lege petit.
Reſpondent Belgæ: aut gladio ſuccumbere fixum eſt,
Aut gladio ſtabit vindice tuta fides.

Waar van de inhoud hierop uitkomt: *Peckius ſteldt den Nederlanderen voor, om zich weder onder de gehoorzaamheid des Koning van Spanje te begeeven, en verzoekt, onder deze voorwaarde, hunne Vriendſchap. Edoch de Nederlanders geeven hem ten antwoord, wy hebben vaſtgeſteld, of door 't Zwaard ter nedergeveld te worden, of 't zelve tot Scheidsman te ſtellen van onze Vryheid.*

Ook zag men 't volgende Latynſche Jaardicht op dat zelfde Voorwerp:

sI peCkIVM aVDIs InqVInaberIs ab eo.

Waar van de zin hierop uit komt:

Zo gy misleidt wilt zyn, en op Beloften let,
Verhoort gy Peckius, gy wordt van hem beſmet.

Wy konnen niet voorby, om hier een Uittrekzel te plaatzen van de Aanmerkingen van zeker Schryver, ſchoon hy niet voor onzydig wordt gehouden. Hy zegt onder anderen:

„ Dat, alhoewel men billyke redenen hadt, om naar 't Voor-
„ ſtel van de Aartshertogen niet te luiſteren, gelyk uit het Ant-

„ woord aan hunne Minifter bleek, 'er echter nog andere byzon-„ dere redenen waren, die Prins *Maurits* deeden afkeuren, om „ met hem in Onderhandeling te treeden; — dat hy hadt geraa-„ den, zich met de zaaken van Duitfchland te bemoeien, geloo-„ vende zynen Vrienden aldaar meer Dienft te kunnen doen, „ door den Oorlog te hervatten, dan door den Vreden te behar-„ tigen; dat hy ook inderdaad, indien men in 't voorgaande „ jaar in Oorlog was geweeft, grooter voordeelen op den Span-„ jaard zou hebben kunnen behaalen, terwyl *Spinola*, met de voor-„ naamfte magt der Spanjaarden, in Duitfchland was; of dat hy, „ indien hy hadt konnen beletten, dat hunne magt derwaards ge-„ zonden wierdt, ten minfte het onheil zou hebben voorgekomen, „ 't welk *Spinola* den Keurvorft van den *Palts*, zynen Neef, toe-„ bragt; — dat *Zeeland*, geheel van hem afhangende, als zynde „ aldaar de eerfte Edele, volkomen tot den Oorlog genegen was, „ dat de Contraremonftrantfche party ook voor den Oorlog was, „ om de genen, die in 't jaar 1609, 't Beftand bewerkt hadden, „ tegen te gaan, doordien zy onderftelden, dat de Burger- en „ Kerkelyke Tweedrachten in den Staat waren ontftaan, om dat „ de Oorlog ophieldt.

„ Dat men niet ontkennen kon, dat de Staat, door den voor-„ gaanden Oorlog, verbeterd was geworden, met zich Meefter „ van de Zee en van den Koophandel te maaken; dat het Ont-„ werp, om eene Weft-Indifche Maatfchappy op te rechten, „ gelyk men eene Ooftindifche hadt opgerecht, waar van men „ zo veel voordeel hadt getrokken; niet beter volbragt kon wor-„ den, dan door den Spanjaarden op nieuw den Oorlog aan te „ doen; dat men hoopte dezelven uit *Amerika* te zullen verdryven, „ gelyk men ze reeds verjaagd hadt uit verfcheiden plaatzen, „ die ze in *Ooft-Indiën* hadden ingehad; en dat deze beweegrede-„ nen genoeg waren, om de Staaten Generaal te doen befluiten, „ dat ze noch van Verlenging van 't Beftand, noch van een' eeu-„ wigduurenden Vrede wilden hooren fpreeken.

„ Dat, van den anderen kant, de Aartshertog *Albertus* zo om „ zyne jaaren, als om zyne ongezondheid, geneigd fcheen te „ moeten zyn, om den Oorlog te ontgaan; waartoe de Sexe van „ *Ifabella*, deze Princes ook deedt overhellen; maar dat de voor-„ deelen, door den Keizer op den Keurvorft van den *Palts*, en

„ des-

„ deszelfs Bondgenooten, behaald, deeden gelooven, dat hy in
„ staat zou zyn, om den Koning van Spanje een magtige hulp
„ toe te zenden, ter onderbrenging van de Vereenigde Neder-
„ landen; dat zulks des te gemakkelyker konde geschieden, om
„ dat de krachten van die Provinciën, en van haare Grenzen,
„ veel beter aan *Spinola* en den Spanjaarden bekend waren, dan
„ te vooren; dat zy, die voor den Oorlog waren, zeer sterk op
„ deze redenen drongen, en oorzaak waren, dat de Aartshertogen
„ *Peckius* een Voorslag lieten doen, die niet anders, dan weige-
„ ring, by de Staaten vinden kon, waar door 't Bestand een ein-
„ de moest neemen.

„ Doch dat Vrankryk en Engeland, als Bondgenooten der
„ Vereenigde Nederlanden, nogthans verwierven, dat men de
„ Vyandlykheden niet terstond, na 't eindigen van 't Bestand,
„ begon; vermits 't nog duurde tot den 20 Augustus, in die
„ zelve gedaante, als of 't Bestand nog in weezen was.

Ondertusschen kwam Koning *Philippus* de III. van Spanje, op den 31 Maart, te overlyden. Men oordeelt, dat het Bestand, onder zyne Regeering gemaakt, niet alleen uit gebrek aan Geldmiddelen veroorzaakt was, maar ook om dat noch hy, noch zyne Ministers lieden van kunde in den Oorlog waren, zo dat de Staaten Generaal denzelven wel zouden konnen ontgaan, als de eischen niet al te buiten spoorig geweest waren. Hierop volgde, dat ook de Aartshertog *Albertus* den 14 July, en nog voor dat de vyandlykheden begonnen, kwam te overlyden; waarop *Isabelle* den tytel van Aartshertogin verliet, en dien van Landvoogdesse en 't Geestelyk gewaad aannam. Wyders wordt aangemerkt, dat *Albertus* in 't begin zyner Regeering een wonderbaar geluk gehad, maar dat in 't vervolg de hoop, die men van hem had, niet bevestigd was geworden, en dat hy, het zy dat hy de onlusten moede was, die de Oorlog hem had verschaft, het zy om andere reden, hoe 't zy, hy verkoos het Bestand van 12 jaaren liever, dan den Oorlog met de Vereenigde Nederlanden voort te zetten.

Geduurende de gesteltenis dezer zaaken hadden de Staaten Generaal met goedkeuring van zyn Excell. in Maart *Revestein* laaten bevestigen, als mede het Huis te *Gennip*.

In de voorgem. Maand kwam de Heer *Ulevelt*, Rykskancelier

van Denemarken, als Gezant van den Koning in 's *Graavenhaage*, om de goede Vriendschap en Correspondentie tusschen zyn' Meester en de Staaten Generaal te bewerken, en 't is waarschynlyk, dat by die Onderhandeling ook gesproken is wegens den Onderstand des Konings van *Bohemen*; want Koning *Christiaan* van Denemarken beriep, omtrent dezen Tyd, eene Vergadering te *Segeberch*, in 't Holsteinsche, alwaar hy met verscheide Vorsten en Gezanten der Republyk raadpleegde, wat 'er best by de Hand diende genomen te worden, tot stuiting van de groote Onlusten en zwaare Oorlogen, zo in *Bohemen* als door geheel Duitschland. Waarop eindelyk besloten wierdt, dat zyne Majt. één Gezantschap zou zenden aan den Keizer, om dat Opperhoofd des Ryks voor te stellen de groote Onheilen, die waarschynlyk te wachten stonden, byaldien deze Oorlogen niet in Tyds wierden bygelegd door een minnelyk Verdrag, enz.

Achtervolgens dit Besluit, zondt de Koning van Denemarken den Ridder *Randzow*, met een prachtig gevolg, aan den Keizer, welke, zyn Voorstel gedaan hebbende, van zyne Keizerl. Majt. dit kort en scherp antwoord ontfing: *dat de uitgesproken Ban, tegens den Palts-Graaf Frederik, moest uitgevoerd worden, volgens de Constitutiën des Ryks*. Vervolgens hebben de Deensche Ambassadeurs nog wel verscheiden maalen in Onderhandeling geweest met de Keizerl. Ministers, en de Middelen tot een minnelyk Vergelyk voorgeslagen, met betuiging, dat de Koning, hun Meester, niet anders begeerde, dan dat 'er een billyken Vrede getroffen, en 't oude vertrouwen, tusschen het Hoofd en de Leden des Ryks, hersteld mogt worden; maar ziende, dat alle poogingen vergeefs waren, namen zy in 't begin van Juny hun afscheid, en keerden naar Huis.

Ondertusschen hadt de Koning van Denemarken, ook ten zelven tyde, een Brief gezonden, aan den Marquis *Spinola*, die toen nog te *Creutsnach* was; waarin hy hem onder anderen te verstaan gaf.

„ Dat hy niet zonder Droefheid des gemoeds vernomen hadt, „ de klagten van verscheiden Ryksstenden, gelyk ook van zyne „ Bloedverwanten, hoedanig hy, *Spinola*, met zyn Leger in 't „ binnenste des Ryks getoogen was, en niet alleen een goed Deel „ van Duitschland, maar ook veele Steden, Sloten, Dorpen en

„ Vlek-

„ Vlekken van den *Palts* ingenomen hadt, en nog in bezit hieldt;
„ dat hy daarenboven op gelyke wyze handelde tegens verscheiden
„ Vorsten, Graaven, Stenden en Steden, die den Keizer nooit
„ beledigd hadden, gelyk de Hertog van *Simmeren*, en de Vor-
„ stinnen Weduwen van den *Palts* en van *Hanau*; dat dezelve
„ onschuldig en nogthans van hunne Landen beroofd wordende,
„ de nabuurige Vorsten een gelyke inval vreesden, en gedreigd
„ wierden, indien zy zich niet van hunne Garnizoenen en Be-
„ scherming ontblootten, welke hun door Goddelyke en Waereld-
„ lyke Rechten, ja door de Wetten des Ryks en de Gouden
„ Bulle, toegelaaten waren, om dus een vryen pas heen en we-
„ der, te Water en te Land, aan 't woedende Spaansche Krygs-
„ volk te vergunnen.

„ Dat dit alles niet alleen strydig was tegens de Ryks Consti-
„ tutien, tegens den Religie- en Burgerlyke Vrede, en tegen de
„ Duitsche Vryheid, maar ook tegens den Verbondsbrief van
„ zyne Keizerl. Majt; dat hem niet te lyden stondt, dat zyne
„ onnoozele en onschuldige Bloedverwanten, als ook zyn Zwa-
„ ger, den Keurvorst van den *Palts*, zodanig verdrukt wierden;
„ dat hierom zyn vriendelyk verzoek was, daarin niet voort te
„ vaaren, en hem oorzaak te geeven, om zyne Vrienden en
„ Bloedverwanten de hand te bieden, of dat men billyke midde-
„ len voorsloeg, tot verzoening, tot afweering van alle verdere
„ verwoestingen, en tot wedergeeving van al 't gene, den On-
„ schuldigen ontnomen was, enz".

Maar de Marquis *Spinola* gaf geen gehoor aan dit schryven, en ging midlerwyl voort met den *Palts*, en de omliggende Vorstendommen en Graafschappen te onderwerpen, als nergens veel tegenstand vindende.

Vermits nu de Koning van Denemarken kort daarna een schoon Leger van Ruiters en Voetknechten verzamelde, zo hadt men geen andere gedachten, dan dat zulks geschiedde tot Onderstand des Konings van *Bohemen*; maar 't bleek wel haast, dat hy een gantsch ander Oogmerk voor hadt, want hy gebruikte dit Leger om den Vorstelyken Graaf van *Schouwenburg* te beöorlogen. Deze Graaf meer gedachtig op de bestelling van zyne luisterryke Hofhouding, dan op dien Oorlog, en dus niet in staat zynde, dit onverwacht bezoek van dien Koning af te weeren, was genood-

noodzaakt een Verdrag met den Koning aan te gaan, om een einde aan dien Oorlog te maaken, mits betaalende 50000 Ryksdaalers aan zyne Majt. en veranderende den Titel van Hertog van *Holſtein*, in dien van *Vorſt des Ryks*, *Graaf van Schouwenburg*.

Gelyk de Weduwe en Kinderen van wylen den Heer van *Oldenbarnevelt*, mitsgaders de Huisvrouwen van *Hogerbeets* en *de Groot*, in 't voorgaande jaar reeds verzocht hadden, om de Verbeurdverklaarde Goederen van de Gevonniſte Perſoonen, voor zekere ponden, volgens oude Privilegien, te mogen afkoopen; waarop de Rechters toen verklaard hadden, by 't opmaaken der Sententiën, van Begrip te zyn geweeſt, dat de Veroordeelden, uitgenomen *Treſel*, misdaad van gekwetſte Hoogheid begaan hadden *; en ſchoon de Heeren Staaten toen verſtonden, dat de verbeurdverklaarde Goederen, volgens deze verklaaring, niet gelóſt konden worden: zo hebben zy echter dit Verzoek in dit jaar nog herhaald; maar ſchoon zulks geſchiedde met voorſchryvens van den Heer *de Puysjeux* Secretaris van Staat des Konings van Vrankryk, op bevel van zynen Meeſter, zo wierdt nogthans, in een algemeene Vergadering der Staaten, beſlooten, gelyk ook vervolgens in de Vergadering der Staaten van Holland geſchiedde, dat men geduurende zes jaaren geen verzoek of voorſpraak voor gem. Perſoonen zou aanneemen: waar door alle verdere poogingen, voor dien tyd, waren afgeſneeden.

Geduurende het twaalfjaarig Beſtand, ja zelfs, volgens het zeggen van zommigen, reeds voor dien Tyd, hadden eenigen der Edelen van *Gelderland*, een ſnood verraad geſmeed, 't welk door de ſchikking der Voorzienigheid, even voor 't einde van 't Beſtand, en wanneer zy 't Verraad meenden ter uitvoer te brengen, op eene wonderbaarlyke wyze ontdekt wierdt. Zy waren met de Spanjaarden övereen gekomen, om de Stad *Thiel*, op zekere beſtemden Tyd, te leveren in handen van *Spinola*. Deze Stad is gelegen aan de Rivier de *Waal*, 3 uuren gaans boven *Bommel*. Tuſſchen *Thiel* en *Bommel* legt de ſterke Schans *St. Andries*, op den hoek, daar de Rivieren de *Maas* en *Waal*, door een dwarsloopend Water, te zamen komen. Ook rekent men deze Stad 5 of

* *Hugo de Groot* heeft in zyne Verantwoording naderhand aangemerkt, dat zulks te laat, en niet door alle de Rechters geſchied was.

of 6 uuren gaans van *'s Hertogenbosch*, en omtrent zo verre van de Stad *Graave*; mitsgaders 4 uuren van *Utrecht*, 3 uuren van *Cuilenburg*, 2 uuren van *Wyk*, en 1 uur van de Stad *Buuren*. By gevolg zouden de Spanjaarden, de Stad *Thiel* inhebbende, na by veele andere Steden en Forten zyn, en dus allenskens dieper in 't Land hebben konnen dringen.

De voornaamste Aanlegger van dit heilloos Verraad was een Edelman van voortreffelyken Huize, genaamd *Jacob Mom*, die gewoonlyk verscheen op alle de Geldersche Landdagen, als zynde één der voornaamste Hoofd-Officieren des Nymeegschen Kwartiers, naamlyk Amptman van *Maas* en *Waal*, en reeds voor 't Bestand zyn verblyf hebbende binnen de Stad *Thiel*, alwaar hy een eigen Stadspoort hadt, waarin hy zyne Gevangens liet zetten en bewaaren. De tweede was *Adriaan van Eintbout*, Amptman in 't Over-Ampt van *Kuyck*, toebehoorende aan Prins *Mauritz*. De derde was *Elbert van Boetbergen*, mede één der Edelen op de Geldersche Landdagen. Benevens eenige andere Persoonen van geringer karakter. Doch het Verraad kort voor het einde van 't Bestand, gelukkig ontdekt wordende, wierden deze drie bovengem. Heeren gevangen genomen, en naar *'s Graavenhaage* gebragt, alwaar zy buiten pyn en banden van yzer bekenden, dat ze met den Aartshertog *Albertus*, en met den Marquis *Spinola*, overeengekomen waren, om hun ter bekwaamer Tyd de Stad *Thiel* in handen te leveren, met behulp van eenige Roomschgezinde Edellieden, waar van 'er één, zynde de Commandeur van *s' Heerenloo*, genaamt *Gerart Preys*, reeds gestorven was, eer 't Verraad aan den dag kwam.

Betreffende nu de ontdekking van dit Verraad, en de omstandigheden van dien, zo vinden wy by de oude Schryvers, by den eenen dit en by den anderen dat, daar van gemeld; doch by de nieuweren of in 't geheel niets of slechts ter loops aangehaald. Derhalve zullen wy 'er, alles te zamen genomen, 't volgende van melden.

Deze Aanslag wierdt eerst, door de gemelde Landverraaders, ontworpen en overlegd met den Heer van *Grobbendonk*, Spaansche Gouverneur van *'s Hertogenbosch*, die zulks weder bekend maakte aan den Graaf van *Buquoi*, welke toen met zyn Leger te *Mook* gereed

reed lag. Deze verwittigde *Spinola* daar van door een Brief, die, by geluk, onderschept wierdt, 't welk oorzaak was, dat 'er van de Staaten zyde nog twee Compagniën Voetknechten binnen *Thiel* gezonden wierden, waar door de Aanslag op dien Tyd verhinderd wierdt. Ook was dezelve medegedeeld aan den Jesuit, *Willem de Leeuw*, binnen *Utrecht*, by wien zy gebiegd hadden, en die alles goedkeurde. Het ontwerp van dien Aanslag was, denzelven ter uitvoer te brengen op een Zondag, onder de Predikatie, wanneer men de goede Burgers en Soldaaten, in de Kerk zynde, daarin zou kunnen bezetten en besluiten, met een vast vertrouwen op de hulp der Roomschgezinden binnen *Thiel*; en dat men indien zulks al mislukte, de zaak evenwel zou kunnen doorzetten. De Amptman *Mam* zou alle de Officiers van 't Garnizoen, des morgens, by hem op een Ontbyt verzoeken, alwaar dan ook zyne Medestanders weezen, en deze Officieren afmaaken, of in een Kelder zouden opsluiten, en zich voorts Meester maaken van de Poort, en 'er de Spanjaarden, waar van 'er reeds veelen in de Stad, op de Zandwykſche Poort, kwansuis als Gevangenen, zaten, en waar van de anderen in den Ryswaard, tegen over *Thiel*, gereed zouden leggen, binnen te laaten komen. Dit kwam den te zaamgezworenen gemakkelyk voor, doordien de Amptman de Zandwyksche Poort in zyn geweld hadt, en 'er zo veel gewaande Krygsgevangenen kon laaten inzetten, als hy wilde, en ter uitvoering van zyn Ontwerp noodig hadt.

Op dat nu deze Amptman den grond tot dit Verraad te vaster mogt leggen, reedt hy zomtyds, op de voorige Zondagen, voor de Predikatie, uit *Thiel*, met bevel aan de Portier, om de Poort open te houden, hem nu en dan eenig Geld daar voor geevende. Hy was van meening, om, onder de Predikatie, verscheiden Persoonen van 's Vyands Ruitery uit den Bosch, op zyn Jonkers gekleed, en verzeld van twee of drie Trompetters en eenige Misnoegden uit *Maas* en *Waal*, daar binnen te brengen.

De Vergelding van den Apmtman, als de zaak zyn Beslag kreeg, zou zyn 't Gouverneurschap van *Thiel*, benevens een Compagnie te paard en een te voet, en de anderen zouden tot een Belooning een Compagnie te voet hebben.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1621.

Deze Landverraaders hadden dit Ontwerp gesmeed reeds voor 't Bestand, en bleeven daarin gedaurende 't zelve, met oogmerk om het ter uitvoer te brengen, zo dra 't Bestand ten einde was, gelyk blykt aan 't gezegde van den Amptman *Mom*, die even voor zyne Gevangenis, van 's Hertogenbosch komende, alwaar hy by den Heer van *Grobbendonk* te gast geweest was, en *Maren*, een Dorp in de Meyery, passeerende, en aldaar een van de Nonnen der *Clarissen* ontmoetende, dezelve vertrooste, met te zeggen: *Hebt goeden moed, wy zullen u haast in uw Klooster en goederen herstellen.* Ook hadden zy op den jongsten Gelderschen Landdag te *Nymegen* nader afspraak genomen, dewyl een van hen te Brussel geweest en den Aartshertog gesproken had, welke hem verzocht had, den aanslag op *Thiel* te willen voortzetten.

Doch de zaak, als gezegd is, ontdekt, door de versterking van 't Garnizoen verhinderd, en de drie voornaamste schuldigen gevangen genomen zynde, wierd in den *Haag*, door gecommitteerde Rechters, hun vonnis opgemaakt, die, alles ingezien en overwogen hebbende, wat ter zaake diende, en Recht doende in den naam en van wegen de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, dezen drie Heeren verklaarden schuldig te zyn aan de *misdaad van gekwetste Majesteit*, en veroordeelden dezelven uit dien hoofde, om gebragt te worden ter plaatze, daar men gewoon is Justitie te doen, en aldaar met den zwaarde gestraft te worden, dat 'er de dood opvolgde; waar by tevens alle hunne Goederen verbeurd verklaard wierden. Dit Vonnis wierdt uitgesproken en volbragt in *'s Gravenhage* op den 17 April 1621 wordende hunne Lyken achter den Kerktooren, in de plaats, genaamd *den Zak*, zonder statie begraven.

Vermits deze drie Heeren, zo wel als de anderen, die 't ontsnapt waren, de Roomsch-Catholyke Religie toegedaan waren, hebben hunne Hoog Mog. de Staaten Generaal daar uit aanleiding genomen, om aan de Ridderschap en Steden van 't Vorstendom Gelderland en 't Graafschap Zutphen, mitsgaders aan andere Provinciën, te schryven, en hun Ed. Mog. te vermaanen, dat het hun gelieven mogte, op de naast volgende Landdagen geen Roomschgezinde persoonen te verschryven, zo als

tot nog toe geschied was, en misschien gebleeven zou hebben. Want veele Roomschgezinde Heeren in deze Landen waren zo wel tegen de onderdrukking en wreede behandeling der Spaansche Regeering, als die van de Protestantsche Religien. Ondertusschen ziet men, hoedanig de misdaad van zommigen, ook anderen van hunne Rechten berooven kan.

De Staaten van Gelderland, deze vermaaning in acht neemende, wierd 'er op den eerstvolgenden Landdag besloten, dat voortaan niemand by de Land- en Kwartierdagen zitting of stem vergund zou worden, dan die het volgende met Eede belooven en nakomen zoude:

„ Wy ondergesz. verklaaren en betuigen, dat wy de Afweering van den Koning van Spanje, by onze Voorvaderen gedaan, en de volgende Oorloge tegen hem begonnen, en tegen zynen Zoon, als ook tegen de Aartshertogen *Albertus* en *Izabelle* voortgezet, voor oprecht en Christelyk houden, en daarom Zweeren en belooven, zonder alle achterhouding en ontveinzing, nevens renunciatie van alle dispensatien hier tegens, den tegenwoordige Koning van Spanje, de Aartshertogen *Albertus* en *Izabelle*, benevens hunne opvolgers en aanhangers, als onze algemeene Vyanden, naar ons best vermogen met goed en bloed te zullen wederstaan, tot handhaving van de waare Christelyke Gereformeerde Religie, welke in deze Landen, zo als in andere Provinciën, onderhouden is, en by de publieke Authoriteit van de Staaten Generaal, als met de Staaten dezer Provincie, nog tegenwoordig gehandhaafd word, mitsgaders tot voorstand van de verkreegen vryheid, voorrechten en Gerechtigheden; ook tot onverbreeklyke onderhouding van de nader *Unie*, tusschen de gezamenlyke Vereenigde Provinciën, in 't jaar 1579 ingegaan, beslooten en bezworen, en de daarop volgende eenstemmige verklaaring.

„ Bekennen en verklaaren insgelyks — voor onze persoonen geen Sauvegarde te hebben van onzen voornoemden algemeenen Vyand, om ten platten Lande te mogen blyven woonen, gaan of reizen, noch onder de bescherming der generaale bedingen begreepen te zyn. Voorts beloovende de Plakkaaten van 't Land, die voor dezen dien aangaande uitgekomen, of nog uitkomende, te zullen nakomen en gehoorzaamen enz'.

Dit

Dit had tot een gevolg, dat ook diergelyke Eeden en beloften in andere Provinciën gedaan wierden.

Nu dienen wy, om de tyd orde eenigzints te volgen, te komen op de uit zyne Gevangenis ontsnapte *Hugo de Groot*, van welk geval, schoon genoegzaam bekend, en zo menigmaal beschreeven, wy echter niet voorby konnen, ook eenig gewag te maaken.

De Staatsgevangenen, en inzonderheid de meergemelde *Hugo de Groot*, nu reets een jaar en ruim 8 maanden op *Loevestein* gezeten hebbende, had nog altoos gedachten gehad of van ontslag, of van verligting zyner bezwaarlyke Gevangenis; doch ziende, dat 'er niets van kwam, en dat alle poogingen zyner Vrienden daaromtrent vergeefs waren, mitsgaders dat de Tyd van 't Bestand ten einde liep, als wanneer hy nog minder hoop kon scheppen, pleegde met zyne Huisvrouw raad, om een middel te bedenken, waar door hy uit de Gevangenis mogt geraaken. Men bedacht verscheiden vonden, doch alle waren ze met onmogelykheid vermengd. Eindelyk viel de Huisvrouw van *de Groot* op die gedachte, dat men zou zien of hy niet in die Koffer, waarin veele Boeken aankwamen en afgezonden wierden, zou kunnen leggen. Men nam 'er de Proef van, *de Groot* ging 'er in, schoon ze veel te kort was; invoege dat hy 'er met geboogen kniën in leggen moest. Echter bleef hy 'er zo lang in, als men oordeelde noodig te hebben, om van Loevestein met de Schuit op *Gorcum* te komen.

Vermits de Heer *de Groot* veele Werken in zyne Gevangenis geschreeven hadt, waar toe hy veele andere Schryvers moest raadpleegen; zo was men reeds gewoon, dat die Koffer met Boeken aankwam en afging. In 't eerst wierdt de Koffer altyd onderzocht, wat 'er in was, doch men vondt 'er nooit anders in dan Boeken, zo dat dit onderzoek eindelyk gestaakt wierdt, en men liet de Koffer gaan en komen, zo als zy was.

De Groot en zyne Huisvrouw zulks dan wel overlegd hebbende, namen den Tyd daartoe waar, juist wanneer de Luitenant *Deventer*, die Commandeur van 't Kasteel, en den Gevangenen gantsch niet gunstig was, een Commissie gekreegen hadt, om, als Kapitein, een nieuwe Compagnie Soldaaten te werven; hy was ten dien einde naar *Heusden* vertrokken. Juffrouw *de Groot*

ging daarop by des Commandeurs Huisvrouw, zeggende, dat ze gaarne één Koffer met Arminiaansche Boeken wilde wegzenden, doordien haar Man zich het hoofd zodanig brak, en zich zo moede studeerde, dat zy 't niet langer zien konde. De Huisvrouw van de Commandeur gaf haar vryheid van zulks te mogen doen.

Dit werk dus verre beleid zynde, begaf *de Groot* zich op den 22 Maart dezes jaars, des Morgens tusschen 8 en 9 uuren, in de Koffer, niet anders aanhebbende, dan zyne linnen onderkleederen. Men hadt de Dienstmaagd die zaak bekend gemaakt, en haar zo ver gebragt, dat zy de Koffer zou gaan bestellen. De zaak dus verre geschikt zynde, trok Juffrouw *de Groot* aan de schel, waarop de knecht, die gewoon was de Kamers der Gevangenen open en toe te sluiten, boven kwam, en vraagde, wat zy begeerde? Zy gaf ten antwoord, dat zy gedacht hadt zelf naar *Gorcum* te gaan, maar dat het weer niet gunstig was, en zy zich ook niet wel gevoelde, en dat ze daarom haar Dienstmaagd zenden zou, die ook met een de Koffer zou bestellen; dat hy derhalve Volk zou roepen, om hen die van boven te helpen. Zy hadt, uit voorzichtigheid, en om geen achterdocht te geeven, haar Mans kleederen op een Stoel gehangen, zyne Muilen voor 't Bed gezet, en de Gordynen digt toegedaan, als of hy nog lag te slaapen. Eenige Soldaaten inmiddels boven gekomen zynde, en ziende de kleederen voor 't Bed hangen, vatten de Koffer aan; doch dewyl dezelve buitengewoon zwaar was, hoorde men de één tegens den ander zeggen: *die Koffer is zo zwaar, zou 'er wel één Arminiaan in zyn.* Ja, riep Juffrouw *de Groot*, het zyn Arminiaansche Boeken. Zy beschouwden nogthans de Koffer van onder tot boven, om te zien, of 'er ook Gaaten in waren, om lucht te scheppen: doch niets vindende, dewyl 'er geen ander middel was, om adem te scheppen, dan door 't Slot, zo gingen zy voort, en kreegen de Koffer, met groote moeite, half draagende en half sleepende, de trappen af, en wel door 13 Deuren, die alle met Grendels en Sloten verzekerd waren. Onder dit afsleepen, gebeurde het nog verscheiden maalen, dat de één tegens den anderen zeide, dat 'er meer, dan Boeken, in de Koffer moest weezen. Eindelyk dan, na veel zukkelens, beneden gekomen zynde, vraagden zy aan des Commandeurs Vrouw, of de Koffer niet moest gevisiteerd worden, dewyl hy zo zwaar

was?

was? Doch zy gaf ten antwoord: *het is niet noodig, Juffrouw de Groot heeft my gezegd, dat 'er Arminiaansche Boeken in zyn, draagt ze dan maar naar 't Schip.* Dus gingen de Draagers al morrende voort, om de Koffer naar 't Schip te brengen.

Wy neemen dit Geval tot het Onderwerp van onze Plaat.



„ Hier ziet men 't Fort *Louvestein* aan den Oever van de Waal, „ alwaar een Schip zo kort aan den Oever legt, dat 'er een „ Plank van de Wal op 't Schip kon gelegd worden, om 'er de „ Koffer over en in 't Schip te sleepen, die terwyl door eenige „ Soldaaten uit het Fort met veel moeite wordt aangebragt, ter- „ wyl de Meid van de Groot hen verzeld. Op 't Schip zyn be- „ nevens de Schipper eenige Passagiers, enz. die de Koffer af- „ wachten."

De Koffer eindelyk in 't Schip gekomen zynde, kwam het Schip, na verloop van twee uuren te *Gorcum* aan. Hier was nu de zaak, om de Koffer te krygen aan 't Huis van de Heer *Daatselaar*, daar zy weezen moest. Want de Schipper wilde ze volstrekt niet draagen, om dat ze te zwaar was, en sprak van een sleeper of kruijer te haalen. Maar de Dienstmaagd wilde zulks volstrekt niet toestaan, zeggende, dat 'er kostelyke dingen in

wa-

waren, die breeken mogten, en dat ze liever 10 stuivers voor 't draagen, dan 2 voor 't kruijen of 't sleepen wilde geeven. Men zette dan de Koffer op een Burry, en de Schipper en deszelfs Zoon droegen ze weg. Onder dit draagen gebeurde het, dat *de Groot* zich eens verschikte, waarop de Zoon zeide: *Vader, 't is of 'er iets leeft in de Koffer.* De Schipper zeide daarop tegens de Dienstmaagd: *Elsje, hoordt gy wel wat myn zoon zegt?* maar Elsje geliet zich, als of zy 't niet gehoord hadt. 't Welk hem voorts deedt zeggen: *hy zegt, dat 'er iets leeft in de Kist. Ja, Ja,* zei Elsje, *Boeken hebben Geest en Leeven.* Dus kwam men eindelyk, met deze kostelyke Vracht, aan 't Huis van den Heer *Daatselaar* voornoemd.

Hier kwam onze *de Groot* gezond en wel uit de Koffer, en vervolgens zich in een Metzelaars gewaad vermomd hebbende, ging hy met een Metzelaars Maatstok of Richgel in de hand, op 't midden van de Dag, door een groote menigte van menschen, dewyl 't jaarmarkt was, naar de Poort; en vervolgens over de *Merwe* gevaaren zynde, nam hy zyn weg naar *Waalwyk* in Brabant, van waar hy na een weinig vertoevens naar *Antwerpen* trok, en aldaar by den Predikant *Grevinkhoven*, met de grootste verwondering, ontfangen wierdt, zo wel als by andere Remonstrantsche Predikanten, die zich aldaar bevonden.

Hier zynde, en dus weder in Vryheid, schreef hy een Brief aan de Heeren Staaten Generaal, waarin hy onder anderen zeide: „ dat hy zyn Vryheid gezocht en verkreegen hadt, doende „ het gene, dat alle Schepzels doen; dat hy in Vryheid was geraakt, zonder der Heeren Banden en Sloten te breeken; tevens „ hunne Hoog Mog. verzekerende, dat hy nooit iets zou bevonden worden te doen, dat tot nadeel van den Staat des Lands „ zou kunnen strekken". Ook schreef hy aan zyn' Excell., Prins *Maurits*, dat hy zo lang te vergeefs op de voorspraak van zyn' Excell. gewacht hebbende, eindelyk genoodzaakt was geweest, om op middelen te denken van zich zelven te helpen, als zynde de lust tot vryheid niet alleen de menschen, maar ook de Dieren aangeboren. Voorts verzocht hy zyn Excell. zyne getrouwe Diensten te gedenken; mitsgaders wie de Vader was geweest van zyne Huisvrouw, by welke hy vyf Kinderen hadt, ontbloot van 's Vaders Goederen, Staat en Winsten, en dat hy hoopte,

dat zyn' Excell. niet gedoogen zou, dat zyne Huisvrouw en Kinderen eenige verdere bezwaarnissen wierden aangedaan. 1621.

Om nu eens wederom naar *Louvestein* te keeren, zo was daar, sedert *de Groot* weg was geweest, alles stil, en de Soldaaten, die des Middags de spys op de Tafel bragten, hadden, schoon ze hem niet zagen, nog geen erg, dewyl zulks wel meer gebeurde, en hy dan in zyn Komtoir zat. Ondertusschen was de Dienstmaagd van *Gorcum* weder te rug gekomen, en gaf haar Vrouw te verstaan, dat haar Man reeds op weg naar Brabant was, 't welk haar niet weinig verblydde.

Doch de Soldaaten des Avonds wederom de spys opdraagende, zagen de Groot nog niet, 't welk hun zeer verwonderde. Dus brak nog dien Avond de bommel uit, alleen door 't verzuim van Juffrouw *de Groot*, die des Avonds geen licht in zyn Komtoir gezet hadt, gelyk hy haar belast hadt, 't geen waarschynlyk uit blyschap over den gelukkigen uitslag vergeeten was.

Vermits nu de Commandeur *Deventer* dien Avond van *Heusden* t'Huis gekomen was, en straks na de Gevangenen vraagde, wierdt hem gezegd, dat men *Grotius* des Middags niet gezien hadt, 't welk wel meer gebeurde doordien hy dan in zyn Komtoir zat; maar dat men, des Avond over de Brug gaande, geen licht op 't Komtoir gezien hadt: dit deedt den Commandeur vermoeden, dat 'er onraad was. Hy liep in aller yl na boven, en vraagde aan Juffrouw *de Groot*, waar haar Man was? beginnende tevens geweldig te bulderen; waarop zy hem eindelyk onbeschroomd ten antwoord gaf: *myn Vriend, dat Vogeltje is U ontvloogen, maar 't kouwetje is 'er nog*; met byvoeging: *ik heb het U voor lang gezegd, dat wy 't u eens te pas zouden brengen, dat gy ons zo hard zyt geweest.* Hierop vliegt hy vol van spyt na beneden, en hoorende, dat 'er des Morgens een Koffer naar *Gorcum* was gebragt, sprong hy met eenige Soldaaten in de Schuit, en voer naar *Gorcum*, alwaar hy verzocht, dat hem de Poort zou geopend worden, en daar binnen gekomen zynde, ging hy met den Drossaart het Huis van *Daatselaar* doorzoeken, doch men vondt *de Groot* niet, maar wel de Koffer, die reeds in 't Schip op *Delft* was besteld met andere Goederen, zo dat die gantsche pooging vergeefs was.

Men hieldt de Vrouw van *de Groot* nog wel eenige Dagen in

die Kamer opgeslooten, maar de Heeren Staaten Generaal gaven, met overleg van zyn' Excell., wel haast bevel, dat ze moest ontslagen en in Vryheid gesteld worden, met al het haare.

Wy vinden, dat de Groot in Vryheid zynde, een Latynsche aanspraak aan de Kist of Koffer gedaan heeft, 't welk men dus vertaald ziet:

O zoete schuilplaats, ô voor korten Tyd nauw huiske,
Dat myn bedrukte Ziel, beslooten in uw kluiske,
Hebt vrygemaakt, en zo in open Lucht gesteld
Uw lieve last, die, nauw gepakt, door sterk geweld
Van 't strenge Krygsvolk werd allengskens uitgedraagen,
En Eindlyk, als een pand, doch dat ze niet en zagen,
Bevolen, op een Schip, des Waals afloopend ty.
O Kist, wat danks, wat Lofs verdient gy wel van my?
Gy hebt myn slaaverny verjaagd en overstreeden,
Die 'k zeven maanden meêr dan twee jaar heb geleeden.
Dat ik des Hemels Licht aanschouw met vry gelaat,
Dat my geen Slot meêr plaagt, myn Ooren niet meêr slaat
Der grendelen geknars, en 't wreed gegrauw der Wachten;
Maar mag gerust en vry, het bly gegroet verwachten
Van Vrienden, die gedoopt zyn in geleerdheids nat,
Als Puteaan, Thuaan, wiens Trouw geen weêrgaê hadt.
En dat geleerd Verstand Thilenus, welker reden
Den onverdrooten Tyd my vrolyk doen besteeden.
Dat al, en zo 'k nog meêr geluk te erdenken wist,
Dat moet ik u alleen dank weeten, lieve Kist.
Doch wilde ik naar verdienste uw Lof ten vollen roeren,
'k Had zo veel schrifts van doen, als gy ooit plag te voeren.

Vermits meest alle Schryvers dit Versje, als iets byzonders aanhaalen, zo hebben wy ook niet willen nalaaten om 't hier te plaatzen.

Terwyl deze dingen met *de Groot* hier te Lande gebeurde, was Koning *Frederik* van *Bohemen*, na dat hy zo veel orde op zyne Vorstendommen en Landen gesteld hadt, als het hem in dien tyd mogelyk was, nederwaards getrokken, en te *Wolfenbuttel* by den regeerenden Vorst van *Brunswyk*, een volle Neef zyner Gemalinne, aangekomen. Terwyl hunne Majesteiten hier eeni-

nige Dagen vertoefden, schreef de Koning een Brief aan zynen getrouwen Dienaar, den Graaf van *Mansvelt*.

In dezen Brief, roemde zyne Majt. grootelyks de standvastigheid en getrouwheid van dien Graaf aan zyn Persoon, mitsgaders zyne Verrichtingen, en herneeming van eenige Steden en Sloten in *Bohemen*; met bygevoegde verzekering, dat hy 't Boheemsche Ryk niet verlaaten, maar 't gene hem ontnomen was, met recht van Oorlog wederom haalen zou; dat hy hem derhalve verzocht dat hy daarin zou voortvaaren; dat hy hem, naar zyn vermogen, met Troupen en Geld zou voorzien, als reeds besig zynde, om zich te versterken, ten einde, door Godts genade, en den Onderstand van magtige Potentaaten, wederom tegens den Vyand in 't Veld te verschynen, en iets uit te voeren, daar de gantsche Waereld een wonder aan zien zou, enz.

De Graaf van *Mansvelt*, hier door te meer gehard, zette zyn begonnen werk kloekmoedig voort; hy verzamelde zo veel Krygsvolk, als hy eenigzints konde bekomen, als vast by zyn besluit blyvende, om goed en bloed by zyn Meester, den Koning *Frederik*, op te zetten, 't welk hy ook den Soldaat liet zweeren. Hierop liet hy de Steden *Pilsen*, *Tabor*, *Kronanau*, *Glats* en andere plaatzen met sterke Garnizoenen bezetten, en van alle nooddruft van Leevensmiddelen en Krygsbehoeftens, wel voorzien. De Markgraaf van *Jagerendorp* heeft insgelyks alle moeite aangewend, tot Redres van de vervallen zaaken.

Doch wanneer de Keizerlyke Ban over Koning *Frederik*, en alle zyne Aanhangers, aan alle de Keurvorsten en Standen des Ryks afgezonden, en byna alom in 't Ryk gepubliceerd was, en wanneer daarop in veele plaatzen toebereidzelen gemaakt wierden, om dien ter uitvoer te brengen, zo vonden hunne Majesteiten, en derzelver Raaden goed, zich van *Wolffenbuttel* af, ja uit het gantsche Ryk te begeeven, niet begeerende de vriendelyke en goedgunstige herbergzaamheid hunner Bloedverwanten en Vrienden te misbruiken tot derzelver nadeel, en ongenade by den Keizer.

Achtervolgens dit Besluit, zyn hunne Majesteiten, in Maart, van *Wolffenbuttel* vertrokken, en hebben zich naar de Vereenigde Nederlanden begeeven, om aldaar, in eene veilige plaats zynde, te verwachten, hoedanig de zaaken in hun Ryk en Erflanden

den verder zouden afloopen, en op dat zy, dus nader by de hand zynde, des te bekwaamer met hunnen Vader, den Koning van Groot-Brittanje, in alle voorvallende zaaken, zouden kunnen raadpleegen.

De Staaten Generaal en zyn' Excell., Prins *Maurits*, reeds te vooren, in 't heimelyk, van de aankomst des Konings en der Koninginne verwittigd zynde, hebben ten eersten 13 Compagnien Ruiters hunne Majesteiten te gemoet gezonden, om dezelven in alle zekerheid herwaards te geleiden, gelyk geschied is; want zy kwamen in goeden Welstand, op den 24 Maart, te *Emmerik*, mede brengende in hun gevolg den Hertog van Saxen-Weymar, en andere vluchtende Heeren uit *Bohemen* en omliggende Landen. Te *Emmerik* wierden hunne Majesteiten met hun Gevolg, door den Heer Gouverneur, *Anthony van Uitenhove*, zeer beleefd ontfangen en onthaald. Zy waren van harten verheugd, en wel niet zonder reden, als zynde zo veel gevaaren en Laagen hunner Vyanden ontworsteld, en in goeden Welstand aldaar aangekomen.

Zyn' Excell., Prins *Maurits*, hadt al in tyds zyn *Jacht*, wel bemand, naar *Emmerik* gezonden, met het welke hunne Majesteiten van daar op *Rotterdam* gevaaren zyn, alwaar eenige Koetzen gezonden waren, om hunne Majesteiten met hun Gevolg af te haalen, en naar *'s Graavenhaage* over te brengen. Alhier aangekomen zynde, wierden zy door de Gedeputeerden van de Heeren Staaten Generaal, door zyn' Excell. Prins *Maurits*, door Prins *Hendrik* en door andere Heeren, Graaven, Colonels, enz. mitsgaders door de Ambassadeurs van *Engeland*, *Denemarken*, *Zweeden*, enz. plechtig ingehaald, begroet en verwellekomt.

Vervolgens wierden hunne Majesteiten, met hun Hofgezin, eenige Dagen, door de Heeren Staaten Generaal, kost vrygehouden, na verloop van dewelke, hunne eigen Hofhouding inmiddels in Orde gebragt zynde, zy dezelve vormden, waartoe bestemd was *'t Huis van Wassenaar*. Eenige Dagen daarna deedt zyne Majt. eene Wydloopige Redenvoering in de Vergadering der Heeren Staaten Generaal, vervattende de omstandige redenen, wegens 't aanneemen der Boheemsche Kroon, en al 't gene hem, in 't vervolg, deswegens was overgekomen.

Ondertusschen liepen de zaaken in *Bohemen* al verder achteruit;

uit; want de Keizer nam zyn slag waar, laatende, zo dra Koning *Frederik* uit het Ryk vertrokken was, door den Overste *Tilly*, met 12000 Man de Stad *Pilsen* belegeren, zynde één der voornaamste Steden in *Bohemen*, en door den Graaf van *Mansvelt*, gelyk wy gezegd hebben, van alles wel voorzien. *Tilly* in April voor die Stad komende, meende de Mansveltsche Soldaaten, aldaar in Bezetting liggende, en 7 Vaandels sterk zynde, 'er wel haast uit te dryven: maar hy vondt zich in zyne meening bedrogen, en ontmoette zulk één dapperen tegenstand, dat hy wel haast bespeurde, dat 'er met geweld niets uittevoeren was. Vermits hy nu wist, dat de Graaf van *Mansvelt* na den Nederpalts vertrokken was, om aldaar eenige zaaken, het gemeene Land betreffende, te beschikken, en dat by ongeluk de Bezetting daar door eenigen tyd zonder betaaling was gebleeven, zo bediende hy zich van die gelegenheid, en liet der gem. Bezetting groote Sommen Gelds aanbieden. Dit was van die uitwerking, dat de grootste menigte der Bezetting deze aanbieding aannam, en dus de Stad in zyne handen overleverde: echter waren 'er drie Vaandels, die het Geld volstrekt weigerden, en liever met Zak en Pak uittoogen; doch de Vier andere Vaandels gingen over in 's Vyands Leger.

De sterke Stad *Pilsen* dus door den Vyand bemagtigd zynde, verwekte één groote schrik in alle de nabuurige Steden, die nog aan den Koning getrouw waren, en moedigde den Vyand aan tot verdere onderneemingen. De Saxische Krygsmagt rukte voor *Falkenau*, en de Beijersche, na dat ze het Slot *Hertenberg* veroverd hadt, voor de Stad *Elnbogen*. Het Garnizoen in deze Stad toonde zich in den beginne zeer kloekmoedig, en deedt veele dappere uitvallen, inzonderheid de Engelschen, die 'er in waren; maar het was van weinig nut, doordien de Bergwerkers, in Saxischen dienst zynde, zeer vaardig in 't ondermynen en Loopgravens te maaken, zulks wel haast verydelden, zo dat de Stad zich by Verdrag moest overgeeven, echter op die wyze, dat de Bezetting met brandende Lonten, met Zak en Pak, vry uittrekken, en zich naar 't Leger van hunnen Overste *Mansvelt* mogt begeeven, gelyk geschiedde onder een Saxisch geleide.

Ondertusschen was de Graaf van *Mansvelt*, vernomen hebbende, dat die van *Elnbogen* zich dapper verdedigden, den 5 May reeds

reeds in Aantog met 8000 Man, om die Stad te ontzetten, maar hy kwam te laat, doordien de Belegerden, den 6, het Verdrag met den Generaal *Tilly* sloten, die met zyn Leger van *Pilsen* de Beijerschen te hulp gekomen was.

De uittogt dan geschied, en *Tilly* in de Stad gekomen zynde, en dezelve met Keizerl. Krygsvolk bezet hebbende, ging het gemaakte Verdrag vry wat te buiten; want hy liet 17 persoonen, zo Raadsheeren als ryke Burgers, waar onder de Graaf van *Oldenburg* was, in de Gevangenis werpen, en de Stad moest de plundering met 100000 Guldens afkoopen. Inmiddels wierdt de Elnboogsche Kreits jammerlyk verwoest, en andere plaatzen, daar nog Mansveltsche Bezetting in lag, moesten zich na een dapperen tegenweer, insgelyks by verdrag van vryen uittogt, aan *Don Balthasar Casso* overgeeven: doch die van *Tabor* en *Witgenau* konden daar toe niet verstaan, en besloten zich ten uittersten te verdedigen.

Terwyl de zaaken dus in *Bohemen* geschaapen stónden, en zelf eenigen tyd na den Veldslag by *Praag*, zo hadt de Turksche Keizer gantsch geen welgevallen in die nederlaag, niet zo veel om des Boheemschen Konings wille, als wel om dat hy den Keizer zulk een groot voordeel niet gunde: en vermits ook *Bethlen Gabor* in *Hongarye* nu en dan nadeel hadt geleden, zo was de Groot Vizier 'er zeer voor, om deze beide Vorsten te ondersteunen, en bewoog ten dien einde den Turkschen Keizer, dat hy aan Koning *Frederik* een Brief schreef op pargament met goude Letteren, waarin hy hem een Onderstand van 100000 Man aanboodt, met verzekering van dien Onderstand *by den leevendigen Godt, en by den Grooten Propheet Mahomet*; maar de Koning van *Bohemen* wees deze aanbieding van de hand, uit zucht tot de Christelyke Religie, zeggende met *David: indien ik genade zal vinden in des Heeren Oogen, zo zal hy my weder haalen:* 2 *Sam.* 15 *vs.* 25 en 26. —— *Maar indien hy alzo zal zeggen: Ik en hebbe geenen lust tot U, ziet hier ben ik, hy doe my, zo als 't in zyne Oogen goet is.*

Doch *Bethlen Gabor* in *Hongarye*, door de voordeelen des Keizers, meêr en meêr beängstigd wordende, en vreezende dat de Keizer hem niet beter behandelen zoude, dan de voortreffelyke Boheemsche Heeren, waar van hy 'er 48 gevangen hadt laaten neemen, nam derhalve de aanbieding van den Turkschen Vorst aan.

De

De Koning van Engeland, schynende nu eindelyk zynen Schoonzoon te willen ondersteunen, hadt al vroeg in dit Jaar zynen Gezant, de Ridder *Morton*, met eenige penningen, aan den Geünieerde Duitsche Vorsten, gezonden, om dezelve aan te moedigen tot hernieuwing en hervatting van de Unie, met belofte van hun krachtdaadig te zullen onderfteunen. Dus hadt hy ook den Koning van Denemarken, en verscheiden Vorsten van den Neder-Saxischen Kreits vermaand, om zich by die Unie te voegen. Maar deze vermaaning en belofte van Onderstand van zyne Grootbrittannische Majt., was in dien tyd van weinig nut, dewyl 'er reeds verscheiden Vorsten de Unie verlaaten, en zich met den Keizer verzoend hadden, gelyk wy al gezegd hebben, en de andere Vorsten geraakten, door toedoen van *Ments*, en den Landgraaf van *Darmstad*, in Onderhandeling met *Spinola*, waar by het eindelyk, na lange en hevige Twistredenen, tot een Accoord kwam, vervattende onder anderen:

„ Dat de Geünieerde Evangelische Vorsten en Stenden, on„ der elkander, van alle Vyandlykheden zouden afstaan; dat „ hunne Legers voortaan noch den Marquis *Spinola*, noch zyn „ Volk, noch eenige plaatzen, die in zyne magt waren, eenigen „ schade zouden toebrengen; dat zy den Palts-Graaf *Fredrik* noch „ met Geld, noch met Volk, noch met eenig ander middel, „ zouden onderfteunen; dat zy de aangevange Unie noch ter „ gunste van den *Palts*, noch tegens den Keizer zouden verlen„ gen; dat de Unie den 4 May een einde neemen, en zy voor „ dien tyd al hun Volk uit den *Palts*, of uit andere plaatzen, „ daar zy tot bescherming van den *Palts* gelegerd waren, zou„ den doen vertrekken, en alzo getrouwe en gehoorzaame Vor„ sten en Stenden van den Keizer blyven.

„ Dat daarentegen de Marquis *Spinola* voorts niets Vyandlyks „ op de Persoonen, Krygsvolk, Steden, Sloten en Landen der „ Geüniëerde Prinsen, met invallen, plunderingen, roovingen, „ of op eenige andere wyze, zoude onderneemen.

„ Dat in dit Tractaat zouden begreepen worden, alle de ge„ nen, die in 't Ulmsche Verdrag genoemd waren; mitsgaders „ ook andere Keurvorsten, Stenden en Edelen des Ryks, zo „ Catholyke als Evangelische: doch dat beide partyen geenzints „ in deze Verhandeling besloten, 't gene de Guliksche Landen

„ betrof,

„ betrof, en veel minder 't gene den Paltsgraaf *Fredrik* raakte; „ maar dat *Spinola* op 't Verzoek van den Koning van Grootbrittanje, binnen den tyd van één Maand, als wanneer de Unie „ een einde nam, op de Landen, Steden en Volken van den „ *Palts* niets zou voortvaaren met de Executie, die hem opgedraagen was; dat daarentegen de Geünieërde Vorsten zouden „ maaken, dat de Soldaaten van den *Palts*, die aldaar, of in de „ nabuurige plaatzen, lagen, generlei Vyandlykheden pleegden „ tegens de Persoon van *Spinola*, noch tegen zyn Leger, noch „ tegens de plaatzen, die hy in bezit hadt, noch tegens eenige „ andere Stenden en onderdaanen des Ryks.

„ Dat de Prinsen, op dat niemand der nabuurige Vorsten en „ Stenden, of hunne Onderdaanen, van de eene of andere party „ Soldaaten niet beschadigd wierden, inmiddels van wederzyde „ ernstelyk zorge zouden draagen, dat alle invallen, roovingen „ en plunderingen gestuit wierden, en een iegelyk alzo vry en onverhinderd door de Landen reizen mogt, enz'.

Gedaan binnen Ments den 12 April 1621.

Wy hebben boven gesproken van de Boheemsche Heeren, die den Keizer gevangen gekreegen hadt, waar van wy nog kortelyks zullen melden, dat 'er van de 43 gevangenen 27 voornaame Boheemsche Heeren, op een wreede wyze ter dood veroordeeld zyn, als, om levendig gevierendeeld, de Tongen uitgetrokken en gesneeden, de Handen afgekapt te worden, enz; doch de Keizer verzachtte die straffen van de meesten in zo verre, dat ze Onthoofd wierden, na dat zommigen de Handen afgekapt waren of de Tong uitgesneeden was, en na de dood gevierendeeld.

Deze Executie geschiedde binnen *Praag* op den 21 Juny, en deze 27 Persoonen wierden binnen 4 en een half uur van 't Leeven ter dood gebragt.

Wy zullen de zaaken van *Bohemen* voor een tyd hier laaten berusten, om tot den Staat dezer Nederlanden te rug te keeren. Terwyl het Bestand ten einde liep, hoorde men niet anders uit Spanje, dan van groote toebereidzelen, die Koning *Philips de III.* maakte om de Vereenigde Nederlanden, die hy nu oordeelde van de hulp van Vrankryk en Grootbrittanje genoegzaam verlaaten te zyn, krachtig aan te tasten, en des te gemakkelyker te overmeesteren: maar gelyk veele voorgenomen ontwerpen zomtyds

tyds door andere tusschen vallen kunnen verhinderd worden, zo waar het ook hier mede. 1621.

Want Koning *Philips*, uit *Portugal* weder gekeerd zynde, was op den 23 February in 't Koningl. Klooster *de las Descalcas* of der Barvoeter Monniken, om de Predikatie te hooren van den Pater Jesuit, *Hieronymus Florence*, die vermaard was wegens zyne Welspreekenheid, en wierdt aldaar door eene koorts aangetast. Vervolgens in zyn Paleis te *Madrid* gebragt zynde, deeden de Artzen hem, tusschen den 26 February en 3 Maart, driemaal aderlaaten. Doch de Koorts hem noch niet verlaatende, wierdt hy, den 27 Maart, voor de vierde maal gelaaten. Dit mede niet helpende, liet men in Processie omdraagen, *de Lieve Vrouw van Attocha*, in de Kerk der Barvoeter Monniken; maar de koorts wilde ook geen gehoor geeeven aan deze lieve Vrouwe. Hierop deedt hy den 29 belydenis van zyne zonden, om zich te ontlasten van veele zwaarigheden des gemoeds, onder 't dikwerf uitroepen van *ik rampzalig Mensch!* Men stelde alle Sacraments Huisjes binnen *Madrid* open, en een iegelyk dezelven voorby gaande, viel neder en badt voor 't behoud des Konings: doch alles was vergeefs, en de Koning, wel voelende dat zyn einde naderde, maakte zyn Testament. Vervolgens zyne Kinderen voor zyn Bed hebbende doen komen, gaf hy aan zynen Oudsten Zoon, die na hem Koning stondt te worden, een' verzegelden Brief, zeggende: *daarin zult gy vinden, wat u te doen staat.* Hy voegde daar nog by: doet niet, zo als ik gedaan hebbe, na myns Vaders dood, toen ik alle de Dienaars myns Vaders afzette; want die ik u nalaat, heb ik altoos bevonden te zyn, eerlyke en getrouwe Dienaars, geneigd tot den Welstand van onzen Staat.

Voorts vermaande hy zynen oudsten Zoon, dat hy zyne Broeders en Zuster beminnen en boven al zyne Zuster niet verlaaten zou, voor dat ze gehuwd was, volgens de Orde in zyn' verzegelden Brief vermeld. Zyn' tweeden Zoon, *Don Carlos*, vermaande hy zynen Oudsten Broeder hartelyk te beminnen. Zynen Zoon, *Don Ferdinand*, die Kardinaal en Aardsbisschop van *Toledo* was, vermaande hy, dat hy zich eerstdaags tot Priester moest laaten wyën, en ordonneerde deszelfs Gouverneur hem daarin te onderwyzen. Tot zyne Dochter, *Donna Maria*, zeide hy, dat het hem leed was, dat hy haar verlaaten moest, voor dat hy

haar hadt uitgehuwelykt, maar dat hy zynen Zoon *Philips* daaromtrent orde gegeeven hadt. De Koningin *Margaretha van Oostenryk* wilde men niet by den Koning toelaaten, om de ontsteltenis te vermyden, dewyl ze reeds vier Maanden Zwanger was.

Ondertusschen gingen de Monnikken geduurig door de Stad van *Madrid* in Processie, zich zelven geesselende en biddende voor 's Konings Leeven. Men bragt ook de Reliquie van *St. Isidorus*, welke zynen Majt. zeer behaagde, door dien hy te vooren, ziek zynde, weder gezond was geworden, wanneer men die Reliquie by hem bragt, doch nu was zy van geen de minste uitwerking, schoon de Koning ook beloofde, dat hy ter eere van dezen Heilig een kostbaare Kapelle zou stichten, indien hy van deze ziekte geneezen wierdt.

Op den Middag van den 30 Maart ontfing zyne Majt. het laatste Olysel, na dat hy alvoorens een Monniks Kap van de derde Orde van *St. Franciscus* opgezet hadt.

In den volgenden Nacht scheen de dood meêr en meêr te naderen, derhalve gaf men zyne Majt. het *Crucifix* in de hand; 't welk zyn Vader *Philips*, en zyn Grootvader Keizer *Karel*, in doodsnood zynde, omhelsd hadden. Hy kuste de voeten van dit *Crucifix* trouwhartig. Maar nog al geen verligting in zynen angst vindende, wierdt de lieve Vrouw van *Attocha* by hem gebragt, welke hy met groot vertrouwen aanriep, biddende, dat ze hem tot Voorspraak wilde verstrekken by haaren Zoon: ook riep hy gestadig zyn' Bescherm-Engel aan, die hem altyd bewaard hadt, benevens alle de Heiligen, die hy wist op te noemen, zeggende intusschen telkens, dat hy wel voelde, dat hem niets anders verlossen konde, dan de oneindige barmhartigheid Godts. Dus tot in de Morgen gelegen hebbende, gaf hy den Geest, tusschen 9 en 10 uuren, op den 31 Maart.

Na 't overlyden des Konings wierdt zyn Testament geopend, waarin hy onder anderen belast hadt, 40000 Missen, benevens veele andere werken van Devotie, voor hem te doen. Hy was 42 jaaren, 11 Maanden en 16 Dagen Oud, en hadt geregeerd 22 Jaaren, 6 Maanden en 28 Dagen. Dus is hy maar weinig Dagen voor 't eindigen van 't Bestand gestorven.

Philips de IV, toen nog een Jongeling van 16 jaaren, volgde zyn Vader op in de Regeering, en wierdt tot Koning gekroond

en gehuldigd. Naauwlyks was hy op den Troon gezeten, of hy vergat wel haast die Vermaaning van zyn' Vader, om vooral zyne Amptenaaren, die hy hem naliet, aan te houden; want hy veranderde, met advys van zynen Raad, niet alleen veele groote Abuisen, die door de flapheid zyns Vaders allengskens waren ingesloopen, maar hy ontsloeg ook veele Officieren en Amptenaaren uit hunnen Dienst, en liet ze verre van elkander af gevangen zetten, op dat ze geen onderling Verstand met elkander zouden konnen houden. Zyne verdere goede en kwaade hoedanigheden zullen in 't vervolg van onze Beschryving genoegzaam blyken.

Ondertusschen heeft dit sterfgeval geen de minste Verandering, in de gesteltenis der zaaken, tusschen Spanje en de Vereenigde Nederlanden, te weeg gebragt, alzo alles in den voorigen staat bleef; want de Grooten in Spanje, en de Raad des Koning gingen met de toebereidzelen voort, en de Marquis *Spinola* den dood des Konings verstaan hebbende, stelde ten eersten in den Palts goede Orde op alles, gaf het bevel van zyn Leger over aan den Generaal *Don Cordua*, en begaf zich per Post naar *Brussel*, alwaar hy den 23 April aankwam, en den Aartshertog in diepen rouw en zwakke gesteltenis van gezondheid vondt.

Inmiddels zag men een Lyst van de Spaansche Krygsmagt, waar mede men, in dit jaar, in Duitschland en in de Nederlanden zou werken, en welke men zeide te bestaan, in 8 Duitsche Regimenten, te zamen 24000 Man; 4 Spaansche dito, 6000; 3 oude Walsche, 8000; 3 Italiaansche, 6000; oude Burgundische en Jersche, 4200; 60 vry Compagnien, 12000; hier bygevoegd 4000. Man, zo in Antwerpen, als in andere Steden van Vlaanderen en Brabant liggende, te zamen uitmaakende 64200. Man te voet, van welke men zeide dat 'er in den *Palts* waren 8000, in Vlaanderen 15000, en dus nog by *Spinola* 41200. Aangaande nu de Ruitery, zo waren 'er 60 Compagnien zo Lanciers als Curassiers, enz. in 't Leger van *Spinola* by Wezel, 1500 in den *Palts* en 500 in Vlaanderen.

By deze Krygsmagt voegde men 600 Wagens voor de Artillery, Ammunitie, enz.

Men verzekerde zich van de Spaansche zyde, dat men in dit jaar des te meer voordeels op de Vereenigde Nederlanden zou konnen behaalen, doordien de Koning van Vrankryk in dit jaar een he-

vige Oorlog begon tegens die van de Religie; waar van wy in 't vervolg iets verders zullen melden, en om dat zy wisten, dat Koning *Jacobus*, om byzondere reden van staat, in alles zeer draalende was. Ondertusschen waren de Staaten van de Vereenigde Nederlanden, nog voor 't eindigen van 't Bestand, op alles wel bedacht. Zy zonden Gezantschappen, als wy reeds aangemerkt hebben, naar Vrankryk, naar Engeland en andere Bondgenooten, om door dezelven, volgens gemaakte Alliantiën, ondersteund te worden.

Terwyl men over 't zenden dezer Gezantschappen raadpleegde, kwam 'er een bericht, dat het Schip *de Witte Beer*, komende van *Bantam*, in Engeland was aangehouden, en dewyl dit aangemerkt wierdt als een inbreuk van de Tractaaten, nademaal men, te *Amsterdam*, in onderhandeling was met de Engelsche O. I. Comp. zo verzocht men *Carleton*, om, door Brieven aan den Koning, het ontslag daar van te bevorderen, vermits het ook strydig was met het Accoord, 't welk, met 's Konings goedkeuring, tusschen de beide Maatschappyën gemaak was, en waar van wy te vooren gesproken hebben. Hierop wierden, tot Gezanten naar Engeland, benoemd, de Heeren van *Wyngaarden*, Heer van *Bentbuizen*, enz. *Mr. J. Kamerling*, Pensionaris van *Delft*, *A. Sonck*, Oud Burgemeester van *Hoorn*, *A. Bruninkx*, *Mr. J. Schotte*, Oud Burgemeester van *Middelburg* en Jonkh. *Fr. van Ferwouw*. Deze Heeren den 21 January uit den *Haag* vertrokken, en den 28 te *Gravezande* geland zynde, wierden van daar afgehaald, met Jachten, en naar *Londen* gebragt, alwaar zy den 1 February aankwamen in hun Logement, en nog dien zelfden Avond de Ambassadeurs van *Vrankryk*, *Venetiën* en *Savoye*, door hunne Edellieden, lieten begroeten.

Den 7 der gemelde Maand, wierden de Gezanten, met een grooten Trein van Karossen, uit hun Logement afgehaald, en ten Hove gebragt, alwaar zy gehoor hadden by zyne Koningl. Majt. en, na afgelegde Complementen, dien Vorst vertoonden den droevigen toestand van Duitschland; dat de Spanjaard niet alleen den *Palts*, maar *Simmeren*, *Tweebruggen*, *Baden* en *Dourlach* hadt ingenomen; dat hunne Hoog Mog. om zulks te beletten, niet alleen den Koning van *Bohemen*, maar ook de Geuniëerde Vorsten, met maandelyksche Subsidiën, ondersteund, en boven

dien

dien een magtig Leger op de Grenzen gehouden hadden, om den Spanjaarden een afwending te maaken; en eindelyk dat zy, overmits zyne Grootbrittannische Majt. hunne Hoog Mog. door *Carleton*, hadt doen verzekeren, dat hy zyne Kinderen met magt wilde herstellen, verzochten, om de uitwerking daar van te mogen zien; met byvoeging, dat deze Staat, om dezelven te ondersteunen, ook wederom in Oorlog zou treeden.

Hierop wierden zy, met een beleefd antwoord, afgevaardigd, en verscheenen den 15 February wederom in den Raad, alwaar zy toen, in een lang Vertoog, voorstelden, de noodzaakelykheid der handhaving van de Protestantsche Zaak in Duitschland; mitsgaders dat de Koning van Spanje, en de Aartshertog, het Bestand overtreeden en verbroken hadden, als hebbende, geduurende het zelve, veele Schepen en Goederen van deze Landen aangehouden, waar van de schade op 2 Millioen, en ruim 111 duizend Guldens gerekend wierdt: en dewyl Engeland en Vrankryk Borgen voor 't gem. Bestand waren gebleeven, verzochten zy dat zyne Majt. hunne Hoog Mog. voldoening en herstelling van dien schade geliefde te bezorgen. Gemerkt nu ook, met het eindigen van 't Bestand, de Alliantie tusschen Engeland en dezen Staat eindigde, zo verzochten zy de vernieuwing daar van: op dit laatste point drongen zy zeer sterk aan, als zynde dit het voornaamste Oogwit hunner bezending.

De Kancelier vraagde hen, of zy geene andere pointen in Voorslag te brengen hadden, als namelyk op 't stuk van de groote *Visschery*, van de *Tarra*, van de *Munt*, van de Forten en zaaken in Indiën, enz?

Hun antwoord was, dat ze aangaande de *Visschery* geen last hadden, en verzochten daar mede niet bezwaard te mogen worden, alzo het uiteinde van 't Bestand naby was, en men met een' magtigen Vyand te doen hadt. Op 't stuk van de *Tarra* en de *Munt* zouden zy de Voorstelling van zyne Majt. verwachten, alhoewel daarin niets gedaan kon worden, dan gemeenschappelyk met de Aartshertog van Brabant.

Eenigen Tyd daarna liet de Koning hen, door den Hertog van *Buckingham*, verzoeken, dat ze een Ontwerp zouden opstellen, hoedanig de *Paltz* het best te heroveren was. De Hollandsche Afgezanten betoogden daarop in 't breede, dat 'er geen beter

ter noch makkelyker middel was, dan, met een Koningl. Leger, een diversie in Vlaanderen te maaken.

Den 2 Maart ontfingen zy een antwoord in Geschrift van den Raad, behelzende, dat de Koning bedankte voor de hulp en Subsidie, gedaan aan Duitschland; dat zyne Majt. door zyn' Ambassadeur, met den Koning van Vrankryk zou handelen, over de inbreuk van 't Bestand; en dat, raakende de vernieuwing der Alliantie, de Koning verzocht, dat ze daar omtrent duidelyk zouden opgeeven, hoedanig zy die begeerden.

De Gezanten van dezen Staat hebben daarop tot een grond gelegd de voorige Tractaaten, tusschen Engeland en dezen Staat gesloten; als naamelyk dat van 1608, en dat van 1609 met Engeland en Vrankryk, betrekking hebbende op de Borgtogt van 't Bestand tusschen Spanje en dezen Staat.

Het antwoord op deze Voorstelling was, volgens gewoonte, zeer achterhoudende, en bestond meestal daarin, dat de Koning, aangaande de Diversie in Vlaanderen, een Bezending zou doen aan den Koning van Spanje, om de terug geeving van den *Palts* te verzoeken; en dat hy ondertusschen, door de zamenroeping van 't Parlement, zich tot den Oorlog bereiden zou, dewyl 't niet eerlyk was, zo terstond den Spanjaard, met wien hy vrede hadt, vyandlyk aan te tasten. Daarenboven toonde de Koning zich zeer te onvrede, dat de Gezanten geenen Last hadden op 't stuk van de *Visschery*, en begeerde te weeten, wanneer de Staat daarover wilde handelen. Ook klaagde hy geweldig over de *Groelandsche Comp.* in Holland, en over den schade, dien zy den Engelschen aandeeden; tevens zyn misnoegen te kennen geevende, dat de Engelsche Oostindische Maatschappy geen voldoening ontfing; dat de Hollanders te *Jacatra*, en elders, de Souvereiniteit over de Engelschen oeffenden; dat de Hollanders bloedzuigers waren, die den Engelschen hun bloed en substantie afzogen, en, door de groote Visschery, den Engelschen het brood uit den mond namen; dat ze, door de *Enterloopers* en de *Tarra*, de Lakenneering in Engeland vernielden, enz. De Hollandsche Gezanten verschoonden zulks zo veel zy konden, zeggende, dat diergelyke Verschillen 't best in Holland zouden vereffend konnen worden. Voor 't overige hebben zy in Engeland niet anders uitgericht; zy namen hun afscheid den 18 April; zy wierden allen tot Ridders

ders geslagen, en ontfingen ieder een present van 1500 onzen verguld Zilverwerk.

Tot het Gezantschap naar Vrankryk, vinden wy, dat benoemd waren, de Heeren van *Boekhorst* Heer van Noordwyk, *Pauw*, Pensionaris van Amsterdam, *Mandemaaker*, eerste Edele van Zeeland, en *Ploos*, Raad in den Hove van Utrecht. Deze Heeren in Vrankryk gekomen, en gehoor by den Koning gehad hebbende, ontfingen ten antwoord, dat zyne Majt. het Verbond van Vriendschap met de Staaten gemaakt wel onderhouden, en hunnen Onderdaanen den vryën Handel, in zyn Ryk, toelaaten wilde, mits dat zulks, van hunnen kant, insgelyks geschiedde. Ook vinden wy, dat deze Gezanten last hadden, om te handelen, met de Deelgenooten der Fransche Oostindische Maatschappy, welken ook veele klagten inbragten, door de Nederlandsche Oostindische Maatschappy hun toegevoegd. Voorts wil men, dat deze Gezanten ook een byzonderen last hadden van wegens Prins *Maurits*, om den Koning te bevredigen wegens het gedrag van den Heer *Vosbergen*, die, door zyn^e Excell. naar *Oranje* gezonden was, en beschuldigd wierdt aldaar de Roomschgezinden niet wel behandeld te hebben. Deze Gezanten kwamen, in 't begin van May, wederom in den Haag, en deeden Verslag van 't gunt zy verricht hadden.

Christiaan de IV Koning van *Denemarken*, ziende, dat Oostenryk en Spanje al te magtig wierden, hadt wel genegenheid, om daar iets tegen te doen, en wist geen vaster en getrouwelyker Staat, dan die der Vereenigde Nederlanden, om hem daarin de hand te bieden; maar weetende, dat deze Staat, met Zweeden en met de Hansee-Steden, verbonden was, en dat wel inderdaad, en voornaamelyk, tegens hem, die, van tyd tot tyd, den Zweeden zo wel als de Hansee-Steden in den *Sond* bezwaarde, zo vreesde hy, dat hy met den Keizer in Oorlog zynde, de Zweeden en de Hansee-Steden met dezen Staat hem mogten benadeelen. Derhalve, om zulks voor te komen, zondt hy zynen Rykskancelier, Graaf van *Ulefelt*, als Afgezant naar den *Haag*, alwaar hy in de Maand Maart aankwam.

Wy hebben, te vooren, gewag gemaakt van de Byeenkomst te *Segeborg* in *Holstein*, waar by de Zweedsche, Staatsche, Brandenburgsche en andere Gezanten tegenwoordig waren; maar daar niets uitgericht wierdt. Ondertusschen was gem. Koning van

De-

Denemarken gantsch misnoegd op den Koning van *Bohemen*, om dat hy zo wel uit de Luthersche Kerken, als uit die der Roomschgezinden, de Beelden en Crucifixen hadt laaten wegneemen. De Rykskancelier, *Ulefelt*, deedt ondertusschen, in de Vergadering der Staaten Generaal, den Voorslag van eene Alliantie, waar by duidelyk bleek, dat hy zyne byzondere zaaken daar onder mengde, als zoekende de Opvolging van 't Aartsstift *Bremen* voor zynen Zoon, ten welken einde ook, de Heer *Robert Amstruther*, van den Koning van Engeland gezonden wierdt, om zulks te bevorderen. Ook is in 't vervolg gebleeken, dat de Koning van Denemarken meer de Inlyving van de Stiften, dan de terug geeving van den *Palts*, ten Oogmerk hadt.

Ondertusschen wierdt het Tractaat van Vriendschap en *Alliantie* tusschen gemelden Koning en de Staaten voltooid, het welk niet weinig jalouzie baarde by anderen, gelyk dan ook de Hansee-Steden *Lubeck* en *Hamburg* niet weinig verlegen waren, en afschriften verzochten van dit Tractaat. Men maakte hun zulks by leezing bekend, maar men gaf 'er geen Copy van. Ondertusschen was deze vrees van de andere Bondgenooten niet zonder reden, vermits de Deensche Vorst, die vervolgens nog eene Byeenkomst te *Bremen* bezorgde, tusschen eenige Hollandsche en Deensche Commissarissen, voornaamelyk, gelyk wy gezegd hebben, ten Oogmerke hadt, om de Stiften aan *Holstein* te hechten, eerst onder den naam van Bisschoppen, en daarna erffelyk; daar de Koning van Zweeden vry wat tegen hadt.

Ook verhaalde de Deensche Commissaris *Strick* in de Vergadering van hunne Hoog Mog., dat hy te *Brussel* geweest, en aldaar by den Aartshertog, in tegenwoordigheid van *Spinola*, gehoor gehad, en tevens geklaagd hadt over de *Duinkerkers* en andere Aartshertoglyke Schepen, komende op de Stroomen en in de Havens van Noorwegen en Denemarken, en dezelven zeer onveilig maakende; dat hy den Aartshertog verzocht hadt, hun zulks te willen verbieden, of dat zyn Koning dezelven straffen zou; dat men hem daarop een algemeen antwoord by monde, doch niet in Geschrift, gegeeven hadt; dat *Spinola* vervolgens tegens hem gezegd hadt, hoedanig de Koning van Spanje zyne Deensche Majt. dikwils hadt laaten verzoeken, om een Verbond met hem aan te gaan, maar dat die zulks altoos geweigerd, en zich nu met de Hollanders verbonden hadt.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1621.

Wyders verklaarde *Strick*: dat *Spinola* hem verder gevraagd hadt na de Artikelen van dat Tractaat, en dat hy daarop geantwoord hadt, dat het niet anders dan Ontwerpen vervatte, en alleenlyk de vrywaaring der wederzydsche Commercie betrof.

Dit Tractaat bestondt in acht Artikelen, waar van de hoofdzaakelykste inhoud was:

„ Dat 'er een eeuwige Vrede, eenigheid, verstandhouding en „ goede vriendschap zou weezen, tusschen den Koning van Denemarken en de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden; dat de een des anderens beste en welvaart getrouwelyk zoeken, en met raad en daad zou helpen bevorderen; dat men geen van beiden, noch heimelyk noch openbaar, met anderen zou handelen, tot nadeel van de andere party; dat ze noch heimelyk noch openbaar, met raad of daad, den Vyanden van den een of den ander, te Water of te land, eenigen bystand verleenen, maar op alle wyze elkanderen helpen en zulks afweeren zouden; dat ze geen Verbindtenissen of Tractaaten met iemand zouden aangaan, die eenigzints tot nadeel van de andere party zouden konnen strekken, maar dat ze een vaste, volkomen Vriendschap en nabuurschap, getrouwelyk zonder erg of list, behartigen zouden; dat ook in dit Tractaat begreepen zullen worden, dat de Verbindtenissen, welke tusschen de Nagebuuren van zyne Koningl. Majt. en van hunne Hoog Mog. aangegaan en gesloten zyn, inzonderheid die van 1613 en navolgende jaaren, of nog gesloten mogten worden, op geenerlei wyze nadeelig zouden mogen weezen voor den Koning en de Kroon van Denemarken, in hunne Rechten, Vryheden en Hoogheden, te Water of te Land, zo in de Oost- als in de Baltische en Noordzee, enz; dat, ingevalle de Onderdaanen van één van beide de partyën oorzaak van klagten mogten bekomen, die bezwaarnissen als dan naar rechten van dit Traktaat afgedaan, en goed recht gegeeven zou worden, invoege, dat de goede Vriendschap daar by in stand bleeve; dat dit Traktaat op geenerlei wyze nadeelig zou weezen aan de Verbindtenissen of Traktaaten, door een van beide partyen, met andere Potentaaten, Vorsten of Republyken, gesloten of aangegaan,

 „ maar

„ maar dezelven in haar geheel en volle waarde blyven zouden, „ behoudens nogthans het tegenwoordig Verdrag.

„ En eindelyk, dat dit Traktaat, door hooggem. zyne Majt. „ en de Heeren Staaten Generaal, binnen den Tyd van drie „ Maanden, of eerder zou bevestigd worden.'

Voorts was in dit Traktaat nog gesteld, dat men, wanneer zyne Majt. een Tyd zou gelieven te bepaalen, eene nadere Byeënkomst houden, en in Onderhandeling treden zou, om te weeten, met welke magt en middelen partyën elkanderen zouden ondersteunen, wanneer de een of andere in openbaaren Oorlog raakte, als ook over de wyze en hoeveelheid van dien, benevens den Tyd van 't begin derzelven; mitsgaders van de wederbetaaling en in hoe verre dezelve gaan zou: en eindelyk dat men ook, in die Byeenkomst, zou bepaalen, in welke Havens men zoude mogen handelen, of niet, zo als ten beste van beide de partyen zou bevonden worden te behooren; gelyk dan ook in deze Byeenkomst zou gehandeld worden, over de Navigatie en Trafiken in de Oost- en Westindiën enz.

Gedaan in 's Graavenhagen den 14 *May* 1621.

Dit Traktaat wierdt, door de Heeren Staaten Generaal, bevestigd, maar, door den Koning van Tyd tot Tyd uitgesteld, tot dat 'er een nadere Byeënkomst te *Bremen* zou gehouden worden.

Ondertusschen wierdt *Ulefelt*, in 't laatst van Mai, zyn afscheid gegeeven, met een geschenk van een gouden Keten, ter waarde van 1000 Rykdaalers, behalven 200 Guldens, die onder zyne Domestiken verdeeld wierden.

Betreffende de nadere Byëenkomst te *Bremen*, waar van wy boven gemeld hebben, zo wierden, van wegens de Staaten Generaal, daar toe benoemd, de Heeren *Pauw*, *Lyklama*, *Haarsolte*, *Schaffer* en *Aitzema*, om aldaar, met de Deensche Gecommitteerden, nader te handelen, over de in 't Traktaat verhandelde pointen; maar deze Byëenkomst liep vruchteloos af, onder afspraak van nadere t'zamenkomst.

Voorts zyn 'er in dit Voorjaar en Voorzomer noch verscheiden Gezantschappen van buitenlandsche Mogendheden in den *Haag* gearriveerd, als onder anderen, de Heer *Reinier Casenbrood*, van Graaf *Willem* van *Nassauws-Siegen*, welke hunne Hoog Mog. kwam

kwam bedanken voor het toestaan van 70 Soldaaten tot bezetting van 't Huis *Siegen;* die aldaar wel aangekomen waren: verzoekende tevens, dewyl de Keizerlyke of Roomschgezinde *Ligue* reeds veele plaatzen van de *Wetterauw* innam, nog 5. of 600 Man, om ook *Dillenburg* te bezetten.

Dus kwam ook, in Maart, de geheime Raad *Johan Zobeln*, om voor den Landgraaf van *Hessen* eenige Staatsche Ruiters te verzoeken, maar doordien 't Bestand ten einde liep, zo verschoonden de Staaten Generaal zich deswegens, en wierdt by den Raad van Staaten, in gemeenschap van zyne Excell., besloten, de Subsidie van 50000 Guldens per Maand, voor de Stenden van *Bohemen*, dewyl alles daar genoegzaam gedaan was, mitsgaders zo veel voor de Duitsche Stenden, zelfs te besteeden voor de Nederlandsche Compagnien, om die van 100 tot 150, en de vreemde Natiën van 100 tot 120 Koppen te versterken. Deze weigering voor den Landgraaf van *Hessen* was oorzaak, dat die Vorst een Verdrag sloot met den Marquis *Spinola*, gelyk wy gezegd hebben.

Vervolgens verscheenen ook in den *Haag* de Baron *Gotlief Berka*, Overste Burggraaf, *Wentzel Willem van Ruppa*, Grootkancelier, en *Pieter Muller* Onderkancelier, van wegens de drie Evangelische Stenden in *Bohemen*, welken by hunne Hoog Mog. gehoor hebbende, al het voorgevallene in *Bohemen* verhaalden, en voorts Onderstand verzochten. Maar dewyl de zaaken in *Bohemen* genoegzaam afgedaan, en verloopen waren, behalve dat de Graaf van *Mansvelt* noch alleen getrouw bleef, zo wierden zy afgeweezen, als eene onmogelyke zaak zynde voor de Heeren Staaten Generaal, om hen alleen te redden. Deze Heeren zyn niet wederom naar *Bohemen* gekeerd, maar hebben zich, zo wel als andere vluchtende Boheemsche Grooten, zo in deze Provinciën, als te *Embden*, *Bremen* en *Hamburg*, met 'er woon nedergezet.

Den 7 May hadden de Heeren van *Groesbeek* en *Westerholt*, als Gezanten van wegen den Keurvorst van *Keulen*, gehoor in de Vergadering van hunne Hoog Mog., en klaagden over de buitenspoorigheden van de nabygelegen Hollandsche Troupen; waarop, schoon 'er reeds te vooren Plakaaten tegen waren uitgekomen, wederom nieuwen afgekondigd wierden.

Vermits nu de zaak der Protestanten allenthalve zeer slecht geschaapen stondt, en de eenigste toevlucht naar deze Nederlan-

den was, zo zonden *de Grisons* ook eenige Gedeputeerden aan de Staaten Generaal, welke in hunne Vergadering vertoonden, dat de Spanjaarden, door Geweld en Listen, hun zeer benauwd hadden; dat ze, ten aanzien der Gemeenschap van Religie en Vryheid. zich vervoegd hadden tot dezen Staat, als hebbende een en dezelven Vyand met hun: verzoekende derhalve Onderstand van Geld, mitsgaders Voorschryvens aan de *Zwitzersche Cantons*, en aan de Republyk van *Venetiën*.

Men was wel niet ongenegen, om den Spanjaarden aan alle kanten Vyanden te verwekken; maar men oordeelde, dat *Vrankryk*, *Venetiën* en de *Zwitzers*, alle nayverig op de Spanjaarden, dat werk moesten verrichten, gelyk ook naderhand geschied is; zo wierdt de Onderstand van Geld afgeweezen, en de Brieven van Voorschryvens toegestaan.

Doch de Gezanten van *Geneve* vervolgens komende, en aan de Staaten Generaal vertoonende de vrees, die zy hadden voor den ouden haat en de Dreigementen van den Hertog van *Savoije*, zo wierdt dezen een Onderstand van 20 duizend Guldens per Maand, beginnende met February in 't volgende jaar, toegestaan.

De Keurvorst van *Brandenburg*, ziende de party des Keizers ook te sterk worden, en zich, om de naverwantschap en Religie met den verdreeven Koning van *Bohemen*, door de Oostenrykers gehaat en gedreigd, inzonderheid wegens de bezitting der *Kleefsche* en *Marksche* Landen; te meer, dewyl de Hertog van *Nieuwburg* de Spaansche party hadt aangenomen, gelyk wy te vooren aangetoond hebben, wist ook geen beter raad, dan zich te keeren tot hunne Hoog Mog., en zondt derhalve zynen eersten Minister, den Graaf van *Zwartzenburg*, aan de Staaten Generaal.

De punten van zyne bezending waren eigenlyk, om gemeenschappelyk, en met hulpe van dezen Staat, zyne Keurvorstelyke Doorluchtigheid in de gemelde bezitting te maintineeren tegens *Palts Nieuwburg* en de Spanjaarden; mitsgaders om te handelen over de betaaling of vergelyking van de 100,000 Guldens in 't jaar 1615, en de 100,000. Ryksdaalers in 't jaar 1616 ten behoeve van den Keurvorst opgenomen. Ten opzichte van 't eerste, wierdt een Tractaat gesloten, waarin vervat was, dat de Keurvorst van Brandenburg des Zomers 3000 en des Winters 1500 Man, ten behoeve van dezen Staat, onderhouden zou.

Hier

Hier mede wierdt *Zwartzenburg*, met het gewoonlyk present van een' gouden Keten, afgevaardigd. Doch in 't volgende jaar is deze zaak wat veranderd, en 'er een Traktaat gesloten, waar van wy op zyn Tyd melding zullen doen.

Voorts kwam 'er nog een Afgezant des Konings van *Polen*, te weeten, *Petrus Keronsky*, Koninglyke Secretaris, in *'s Graavenhaage*, voorzien met Geloofsbrieven van zyne Majt.; welke Gezant, in de Vergadering der Staaten het gewoonlyk Compliment gedaan hebbende, by gelegenheid van den weder begonnen Oorlog, onder anderen zeide: Dat zyn Koning, in aanzien van de goede verstandhouding en Commercie, tusschen zyn Ryk en dezen Staat, zyne bemiddeling aanbood, om de zaak tot een Vergelyk te brengen. Zyne Brieven hadden een Opschrift, dat gantsch niet naar den zin der Staaten was, als houdende *aan den Prince en de Staaten Generaal* te zamen, en de Inleiding was: *Onzen Beminden* enz. Men gaf hem spoedig zyn afscheid, met een Brief van antwoord, welke tot Opschrift hadt: *Serenissimo, potentissimo Poloniæ Regi*; (dat is) *aan den zeer Doorluchtigen, Grootmagtigen Koning van Polen*, met uitlaating van *Zweden*, dewyl hy zich schreef, Koning van *Polen* en *Zweden*. Zyne Poolsche Majt. viel wel klagtig over dit Opschrift, en weigerde die Brieven te ontfangen; maar men was niet gezind om 'er eenige Verandering in te maaken, en wel om twee reden: eensdeels, om het geringe Opschrift van zyne Brieven aan de Staaten, en ten anderen, om *Gustavus Adolphus*, Koning van *Zweden*, niet te benadeelen, met welken men, sedert den jaare 1614, in verbond stondt, en die wel duidelyk de Vriendschap van dezen Staat zocht te onderhouden; als eerstelyk door een Ambassadeur, en vervolgens door een Resident hier te houden. Deze Koning was in 't voorgaande jaar getrouwd met *Maria Eleonora*, Princes van *Brandenburg*, Zuster van den Keurvorst, als wel weetende, dat die Vorst, zo om de Cleefsche Landen als om zyn Verbond met het Paltsische Huis, en de Vereenigde Nederlanden, tegens den Keizer en de Spanjaarden was; waar tegen *Gustavus Adolphus* wilde toonen, een Vyand te zyn van de al te groote Oostenryksche Magt. Hy nam ook in den Herfst van dit jaar zyn slach waar, terwyl *Sigismund*, Koning van *Polen*, zyn Vyand, hoewel Ooms Zoon, tegens den Turk bezig was, en viel in *Lyfland*, belegerde en nam de Hoofdstad

ſtad *Riga* in; het welk hem des te ligter viel, om dat de Burgers Proteſtants, of met hem van een Religie waren.

Om nu wederom tot onze Nederlanden terug te keeren, zo hadden de Staaten Generaal, reeds in 't begin van dit jaar, weder een Plakkaat uitgegeeven tegen het inkomen en verblyf der *Jeſuiten* in deze Landen, waarin onder anderen gezegd wordt: „dat, niet tegenſtaande de expiratie van den *Treves*, waar door „deze Landen wederom in openbaaren Oorlog geraaken met den „Koning van Spanje en zyn' aanhang, de moorddadige en ſchadelyke Secte der *Jeſuiten* enz. zich onderſtaan in deze Landen „te komen, zo in de Steden als ten platten Lande, om de Ingezetenen tot hunne Leere, tot afkeer voor de wettige Overheid, tot moordery van de Vorſten en Potentaaten, en tot „verradery tegen dezelven te brengen; om dus de tyranny en de „volſtrekte Heerſchappy des Konings van *Spanje* en zyne Aanhangers over deze Landen in 't Waereldlyke, en die van den Paus „van Rome in 't Geeſtelyke, weder in te voeren, tot nadeel „van dezen Staat; om de Kinderen te onttrekken aan de Gehoorzaamheid hunner ouderen, en de Vrouwen van haare Mannen, „gelyk zulks meer dan eens gebleeken is; en dewyl zulks door de „Staaten Generaal, op het voorbeeld van verſcheiden Koningen „en Republieken, door verſcheiden Plakkaaten, reets verboden „is geweeſt, en echter aanhoudt: zo is 't, dat wy verboden hebben, en nogmaals verbieden by dezen, dat geen *Jeſuiten*, of „Prieſters, Monniken, of andere geordende perſoonen van hunne Religie in deze Landen zullen mogen komen of verblyf houden, het zy ze ingebooren, of vreemdelingen zyn. Hebbende „geördonneerd, en ordonneerende by dezen, dat alle Jeſuiten, „of Jeſuitsgezinden, tegenwoordig in deze Landen zynde, of „nog komende, binnen 6 dagen, na de Publikatie van dezen, „daar uit zullen vertrekken; op pœne van ontdekt wordende, „gehouden te worden voor Verraders des Vaderlands, en van „elk te mogen aangehouden en overgeleverd te worden aan den „Officier der plaats daar 't gebeurt; de eerſte maal op een randzoen van 100 ponden grooten Vlaams, de tweede maal op „Geeſſeling en Brandmerk, en de derdemaal op zwaarder ſtraffe „aan den lyve, als verſtoorders van de gemeene ruſte, met verbeurtverklaaring hunner bezittingen in deze Landen, enz.'

„Ver-

Vermits 'er nu sedert eenigen tyd verscheiden Koningen en Grooten van *Oostindiën* door de Hollanders tot de Christelyke Religie bekeerd waren, liet men in de Vereenigde Nederlanden het Nieuwe Testament, benevens de Heidelbergsche Catechismus in 't *Maleito* overzetten en derwaarts zenden, om dus door middel van Godswoord de bekeering te bevorderen. 1621.

Ten bewyze daar van, konnen wy bybrengen, dat 'er in dezen voorzomer een ryk geladen Schip uit de *Oostindiën* in *Zeeland* binnen kwam, het welk 2 Zoonen van Koningen, en 3 Zoonen van Vorsten des Lands medebragt, benevens een Brief van de Koningen aan zyn Excell. Prins *Maurits*. Van de Konings Zoonen was de een, *Don Andreas de Castano* genaamd, de Zoon des Konings van *Soyen*, en de ander, *Don Marcus*, de Zoon des Konings van *Kielang*, in *Amboina*. De drie Vorsten Zoonen waren *Laurens Welluw*, *Laurens de Fretis*, en *Johan Tack*. Deze Konings- en Vorsten-Kinderen met hun gevolg wierden uit *Zeeland* te *Amsterdam*, en wyders van daar naar *'s Gravenhage* by zyn Excell. den Prins gebragt; waarvan wy de aankomst in de volgende Plaat vertoonen.



„ Hier ziet men Prins *Maurits* in een vertrek van zyn Hof in
„ een Armstoel zitten, omringd van eenige Hovelingen; voor

 „ hem

„ hem ſtaan twee Indiaanſche Konings-Zoonen, waar van 'er een
„ hem een Brief overgeeft; achter dezelven ſtaan nog drie In-
„ diaanſche Vorſten Zoonen, en achter dezen eenige Indiaanen
„ van hun Gevolg en Hollanders.

De Brief, welken deze Indiaanſche Konings-Zoonen aan Prins *Maurits* overbragten, was van dezen inhoudt:

Doorluchtige Hooggeboren Vorſt, genadig Heer, enz.

„ Wy verhoopen, door de genade Gods, uwer Vorſtelyke
„ Genade Welvaaren en Gezondheid, en benevens aanbieding
„ van onzen gewilligen Dienſt, zenden wy uwe Excell. onze
„ hartelyke Gebiedeniſſe. De Oorzaak, welke ons de Vryheid
„ heeft doen neemen van aan uwe Vorſtelyke Genade te ſchry-
„ ven, is geweeſt het verzoek en de aandrang van den Ed. Hee-
„ re Gouverneur, *Herman van Speet*, (repreſenteerende alhier
„ de perſoon uwer Vorſtl. Genade in 't Gouvernement dezer
„ Landen, dien wy daarom ook onderdanigheid bewyzen) aan ons
„ gedaan, om onze Zoontjes naar de Nederlanden te zenden,
„ ten einde zy aldaar in de Gronden der Chriſtelyke Religie on-
„ derweezen, en in de ſtudie der H. Godtgeleerdheid zouden
„ opgetrokken worden, waar toe ons, alhier ter plaatze, weinig
„ gelegenheid wordt gegeeven. Wy hebben hier gantſch niet
„ tegen konnen zeggen, maar zulks met genoegen aangenomen,
„ dienvolgens zenden wy onze beide Zoontjes derwaards, om de
„ Boden te zyn van dezen.

„ En alzo dezelven, vermits den verre afſtand der plaatze, nu
„ gantſch uit onze Oogen, en by gevolg buiten onze vaderlyke
„ zorge en opvoedinge, onder de beſcherming van trouwe Voed-
„ ſterheeren zullen moeten ſchuilen; zo hebben wy by dezen,
„ ons vertrouwende op de goedertieren mildaadigheid uwer Vorſtl.
„ Genade (waar van de onſterffelyke Faam voor ons, die ten
„ reſpecte van uwe Princelyke Hoogh. als in Boſſchen en Woe-
„ ſtynen verſchoven woonen, nogthans niet verborgen is geblee-
„ ven) dienſtelyk willen verzoeken, dat uwe Genade zyn wys
„ en verreziende Oog op onze Kinderen geliefd te ſlaan, en ze
„ onder uwe Princelyke Beſcherming te neemen, ten einde zy in
„ deugdelyke Geleerdheid en Godtgeleerde kenniſſe wel opge-
„ trokken zynde, te zyner tyd de eere en naame Godts groot-
„ maaken (voornaamelyk onder de blinde menſchen dezer Lan-

„ den)

„ den) als mede de grootdaadige, Triumphante Actien en Prin-
„ celyke Deugden van uwe Vorstl. Genade verbreiden mogen.
„ Wy zullen altoos bereid zyn zulks aan uwe Vorstl. Genade
„ met alle dienstbaarheid te verschuldigen, en den Almogenden
„ Godt te bidden, *Doorl. Hooggeboore Vorst, genadigste Heer*,
„ voor u, voor uw Vorstl. lang Leeven en zalige voorspoed in
„ de uitvoering van uwe Princelyke Regeering en Doorluchtig-
„ ste Daaden."

Datum in de Fortresse van Amboina, dezen 1 *Augustus* 1620 (Onder stondt) *uwer Vorstelyke Genade dienstschuldige en trouwe Vrienden.* (En was getekend) MANUEL, *Koning van Kielang*, en LAURENZO DE SYLVA, *Koning van Soyen.*

'Er waren nog verscheiden andere Vorsten en Grooten dier Landen, die besloten hadden hunne Zoonen ook ten dien einde naar de Nederlanden te zenden; zelfs waren 'er al eenigen aan Boord gebragt. Maar de al te groote Liefde der Moeders voor haare Kinderen was oorzaak, schoon zy ook zelf de Christelyke Religie waren toegedaan, dat zommigen haare Zoonen niet wilden laaten gaan, en dat andere dezelven wederom van Boord haalden.

Ondertusschen wierden de bovengem. Jonge Heeren met zeer veel beleefdheid en vriendschap van Prins *Maurits* ontfangen, en hy heeft dezelven zeer ernstiglyk aan de O. I. Comp. bevolen, die ze te *Amersfoort* op de Latynsche Schoole besteedde, alwaar ze door hunne vlyt en yver dagelyks vorderden, zo in zaaken van Religie, als in Taalen, Konsten en Weetenschappen.

Wanneer nu het twaalfjaarig Bestand ten einde begon te loopen, en de Vereenigde Staaten hunne Troepen vermeerderden, gelyk wy gezegd hebben, zo hadden zy ook reeds eenige Oorlogsschepen uitgerust, van welken een Smaldeel onder den Zeeuwschen Admiraal *Hautain* in de middellandsche Zee, en 't ander onder *Lambert Hendriksz.*, in de Wateren voor *Duinkerken* kruisten, om de Zeeroovers afbreuk te doen. *Hautain* hadt het geval, dat hy, na dat het Bestand reeds uit was, een Spaansche Vloot van 14 of 15 rykgelade Schepen in Zee aantrof. De Spanjaarden ziende de Hollandsche Oorlogsschepen, die hen reeds genaderd waren, en waar tegen zy oordeelden niet bestand te zyn, riepen niet anders dan *Amigo, Amigo, Ledosamigos*, dat is

te zeggen: Vriend, Vriend, wy zyn nog goede Vrienden. De Admiraal hadt wel lust om deze rykgeladen Schepen aan Boord te klampen, maar schoon de *Treves* ten einde was, hadt hy echter geen last van zyne Meesters om de eerste vyandlykheden te beginnen, en moest ze derhalve laaten passeeren. Zyn Vice-Admiraal hadt reeds op een Spanjaard beginnen te schieten, maar de Admiraal gaf hem een teken van zulks na te laaten.

Schoon nu, na 't einde van den *Treves*, geen van beide de partyën elkander nog openlyk den Oorlog weer verklaarde, gelyk we meermaals gezegd hebben, zo liet men echter niet na elkander onder de hand afbreuk te doen, zonder dat zulks wederzyds van hoogerhand geboden of verboden wierdt. De toerustingen gingen wel voort, maar niemand scheen de Eerste te willen weezen, om nog vooreerst de openlyke Verklaaring van Oorlog te doen. Ondertusschen vinden wy dat de eerste vyandlykheden weder een aanvang genomen hebben in *Vlaanderen*, tusschen die van de Schans *St. Donaes* en die van *Sluis*. Deze Nagebuuren begonnen eerst elkanderen van verre met schieten te begroeten. Daarop begon men verder te gaan; men zondt kleine partyën uit, die elkanderen eenige schade toebragten. Die van *Sluys* haalden eenige Gevangenen uit *Vlaanderen*, en die van *Grave* ontnamen den Vyand eenige Paarden, enz. Deze kleine beginzelen namen door den tyd al meer en meer toe. *Dus ging het ook op Zee.* Want wy vinden gemeld, dat vyf Spaansche Schepen, in April uit Spanje gevaaren zynde, en meenende nog tyds genoeg te hebben om voor 't begin van de openlyke vyandlykheden, in *Vlaanderen*, te *Duinkerken* en *Oostende* te weezen; maar dat ze door tegenwinden daarin verhinderd geworden, en in de Maand May bewesten de Hoofden in handen van de Staatsche Oorlogsschepen, die aldaar kruisten, vervallen waren. Zodra zy onraad vernamen, meenden zy te *Calais* in Vrankryk binnen te loopen, maar de Hollanders hun den weg afsnydende, hebben vier van dezelven vermeesterd. Deze waren beladen met vreemd hout, met Huiden, met Suiker, met eenige Zilveren plaaten en eenige andere Waaren; zy wierden in *Zeeland* opgebragt en aldaar prys verklaard, behalve de goederen, die de Inwooners dezer Landen konden bewyzen hun toe te behooren. Doch het vyfde hadt het geluk, van met groote moeite de Haven van *Calais* te bereiken,

al-

alwaar 't door den Franschen Gouverneur in bescherming genomen wierdt, ten voordeele van den Aartshertog.

Van den rykdom dezer Schepen wierdt groot opgegeeven, hoewel men nergens de rechte waarde bepaald vindt, alleenlyk was het zeggen, dat men in een derzelven gevonden hadt een *Crucifix van Goud*, lang 6 voeten, en met kostbaare gesteente bezet; benevens een gouden Beeld van *Ignatius de Lojola*: welke 2 stukken in de Kerk der Paters Jesuiten te *Antwerpen* geplaatst zouden worden, indien zy 'er gekomen waren.

De Tyding van 't neemen dezer Schepen kwam wel haast te *Brussel*, en baarde aldaar niet weinig verslagenheid: waarop de Marquis *Spinola* terstond een' Brief schreef aan zyn' Excell., Prins *Maurits*; gedagtekend den 11 May dezes jaars, waarin hy onder andere zeide:

„ Dat de Koning van Spanje reeds voor den uitgang van 't „ Bestand, tot gerief der Kooplieden, geordonneerd hadt, dat alle „ de Schepen der Vereenigde Provinciën, die in de Havens van „ zyne Koningryken waren, aldaar mogten verblyven tot den „ einde van April, of eenige dagen langer, indien Weêr en „ Wind niet gunstig waren; dat de Staatsche Oorlogsschepen „ middlerwyl vyf Spaansche Schepen, van *San-Lucar* komende, „ om naar *Duinkerken* en *Oostende* te Zeilen, Vyandlyk aangetast, „ en drie of vier daar van genomen hadden; dat dit een zaak „ was, strydende tegens alle reden en billykheid, om dat de eene „ party zich van Vyandlykheden onthielt, en de andere die „ pleegde; dat niemand gelooven zou, dat zulks op last van de „ Heeren Staaten geschied, en door zyn' Excell. goedgekeurd „ was; dat hy derhalve verzocht, dat zyn' Excell. geliefde te „ maaken, dat die Schepen weder vrygegeeven wierden, enz'.

Doch wy vinden niet, dat daar iets opgevolgd is, zo min als op twee andere Spaansche Schepen, welke Kapitein *Pluckroos* van Amsterdam den 16 May ontmoet, en tusschen *Grevelingen*, *Calais* en *Douvres* veroverd hadt. Deze waren niet minder rykgeladen, in hebbende Zout, Oly, Campesschie hout, Concenille, Tabak, Zuiker, 12000. Reäalen en 1492. stukken van achten, enz.

Eenige Engelsche Kooplieden ondertusschen, meenende, dat het

het hun vry ſtond, dewyl hun Koning in vrede was met Spanje, te mogen handelen op Vlaanderen enz., zonden na 't einde van den *Treves* een groot Schip, beladen met veel Kanonnen, uit Engeland naar *Ooſtende*; doch dit Schip wierdt door de Staatſche Oorlogſchepen aangehaald, en in Zeeland opgebragt. Schoon dit Schip volgens het Oorlogs-Recht had konnen prys verklaard worden, hebben hunne Hoog Mog. het zelve nochtans ontſlagen, om de goede Vriendſchap en nabuurſchap met Engeland te onderhouden; doch met bygevoegde verklaaring, dat men met geen goede Oogen zou konnen aanzien, dat de Engelſchen op *Vlaanderen* handel dreeven.

Vermits nu de gebannen Remonſtranten, die zich in *Brabant* en *Vlaanderen* bevonden, na den uitgang van 't Beſtand, aldaar niet langer konden blyven, begaven zich de meeſten naar Vrankryk, werwaards *Hugo de Groot* reeds te vooren vertrokken was. Zy wierden aldaar wel ontfangen, door dien de Oorlog tegens de Hugenooten toen nog niet aan den gang was; echter wilde men hen geen vrye Godsdienſt oeffening toelaaten. Men zegt, dat men hen, nog in *Brabant* zynde, hadt zoeken over te haalen op de Spaanſche zyde, met belofte dat men hen de Vryheid van Godsdienſt zou toeſtaan, in de plaatzen, die men van de Staaten veroveren zou; maar dat ze deze aanbieding van de hand geweezen hadden.

Ondertuſſchen hebben zy in dit jaar eindelyk hunne Geloofsbelydenis in 't Licht gegeeven, dat men al eenige tyd verwacht, doch niet gezien hadt, om dat ze, volgens het zeggen van zommigen, het toen zelfs daar omtrent niet eens waren. Deze Geloofsbelydenis, zegt men, was opgeſteld door *Epiſcopius*, en door de voornaamſte Godtgeleerden hunner Societeit, naauwkeurig nagezien.

In de voorreden, door gemelden *Epiſcopius*, daar voorgeſteld, zegt hy onder anderen: *Daar zyn 'er, die van gevoelen zyn, dat men zich van alle Belydeniſſen en Verklaaringen behoord te onthouden, alzo dezelven ſchadelyk en gevaarlyk zyn in de Kerke Godts. Daar zyn 'er, die de Belydeniſſen en Verklaaringen niet ongeoorloofd of ſchadelyk achten, maar begeeren dat men dezelven met de eigen woorden der H. Schrift moet opſtellen. Daar zyn wederom anderen, die de Belydeniſſen niet afkeuren, ſchoon ze niet met de eigen woorden der H.*

Schrift

Schrift zyn opgesteld, maar zy willen dezelve zo kort en beknopt hebben, dat 'er niets in gevonden worde, dan 't geene volstrekt noodig is te weeten en te gelooven, om Zalig te worden. Eindelyk zyn 'er in tegendeel nog anderen, die zeer verschillen met de voorgaanden, begeerende dat men zelfs de geringste twistpunten daar in verhandele; 't welk zy niet alleen nuttig, maar ook zo noodig achten, dat 'er zonder dezelve geene Christelyke Kerk zyn, of ten minsten, niet wel zyn kan. — Wy bekennen dat elk zyne redenen en gronden heeft, waarop hy bouwt, ook zelf zodanigen, die een goed aanzien hebben en niet vreemd zyn van alle waarschynlykheid.

Hierop gaat de Schryver voort, en verhaaldt in 't breede de redenen en bewyzen, die een iegelyk heeft, strekkende tot bevestiging van zyn gevoelen. Doch eindelyk hadt het gevoelen der geenen, die eene Belydenis des Geloofs voor noodig en stichtelyk houden, by hem de overhand; en daarop zegt hy verder:

Ons voornaamste Oogmerk is geweest, om genoegen te geeven aan de menigvuldige begeertens, en het onophoudelyk aandringen der geenen, die oordeelen dat wy onzen Kerken, en te gelyk onzen Vaderlande dezen Dienst schuldig zyn, en wel om den gemeenen Welvaart te bevorderen, dat is, om de Goddelyke Waarheid meer en meer aan den Dag te brengen, de Vrede beide in de Kerke en in den Lande beter aan te kweeken, en alomme uit te breiden, enz.

De Titel van dit werk is: BELYDENISSE *of* VERKLAARINGE *van 't gevoelen der Leeraaren, die in de Vereenigde Nederlanden Remonstranten worden genoemd, over de voornaamste Artikelen der Christelyke Religie.*

Dezelve vervat Vyf-en-twintig Kappittelen, en 'er wordt in gezegd, dat deze Belydenisse opgesteld is, met eendrachtige toestemming van alle de Broederen, welke (zelfs de geenen, die in de Tuchthuizen opgesloten zyn, niet uitgezonderd) dezelve gezien, en in de vreeze Godts naar den Richtsnoer der H. Schriftuur, voor zo veel de ongelegenheid des tyds zulks heeft konnen lyden, overwogen en toegestaan hebben.

Vermits nu de openbaare Oorlog met Spanje eerlang stondt uit te barsten, en men dien Vyand zo veel afbreuk zocht te doen, als mogelyk was, zo wierdt het ontwerp van de West-Indische Maatschappy, waar van wy in de voorige jaaren gesproo-

ken

ken hebben, weder in overweeging genoomen, en eindelyk op den 3 Juny besloten, als wanneer by hunne Hoog Mog. in zekere Ordonnantie de Artikelen daar van beraamd, en de Privilegien van de Maatschappy daar in uitgedrukt wierden. De inleiding van deze Ordonnantie was aldus:

„ De Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, allen „ den geenen, die dezen zullen zien, *Salut*. Doen te weeten, „ dat wy, bemerkende den welstand dezer Landen, en 't Wel- „ vaaren der Ingezetenen van dien, principaalyk te bestaan, by „ den Scheepvaart en Koophandel, die van allen oude tyden af „ uit dezelve Landen gelukkig en met grooten Zegen gedreeven „ is geweest, op alle Landen en Koningryken; *zo is 't*, dat wy „ begeerende dat de voorsz. Ingezetenen niet alleen by hunne „ voorgaande Navigatien, Traficqnen en Hanteeringen worden „ geconserveerd; maar ook dat hunne Traficque, zo veel mo- „ gelyk, zou mogen toeneemen, byzonder in conformiteit van „ de Traktaaten, Alliantiën en Verbonden op de Trafique en „ Zeevaart met andere Vorsten, Republyken en Volken eertyds „ gemaakt, die wy in allen deelen punctueelyk verstaan onder- „ houden en achtervolgd te moeten worden; en wy by experien- „ tie bevindende, dat zonder gemeene hulp, assistentie en midde- „ len van eene generaale Maatschappy niet vruchtbaarlyks in de „ Kwartieren, hierna genoemd, gedreeven, beschermd en gemain- „ tineerd kan worden, mits de groote avantuur van Zeeroove- „ ryen, Overweldigingen en anderzints, die op zulke verre reizen „ zyn vallende.

„ Zo hebben wy, mits verscheiden en andere dringende rede- „ nen en Consideratien, ons daar toe moveerende, met rype „ Deliberatien van Raaden, en uit hoogdringende oorzaaken, „ goedgevonden, dat de Scheepvaart, Handel en Commercie „ in de Kwartieren van *Westindiën* en *Afrika*, en anderen, hier „ na te noemen, voortaan niet anders zal worden gedreeven, „ dan met gemeene en vereenigde Magt van Kooplieden en In- „ gezetenen der Landen, en dat tot dien einde opgericht zal wor- „ den eene geraale Maatschappy, die wy uit zonderlinge Affectie „ tot den gemeenen Welstand, en om den Ingezetenen van dien „ te conserveeren in goede neering en Welvaart, zullen mainti- „ neeren en versterken met onze hulpe, faveur en Assistentien,

„ voor

„ voor zo veel de tegenwoordige Staat en gestelleniſſe der Lan- 1621.
„ den eenigzints kan verdraagen, en daar toe te voorzien met
„ behoorlyk Octrooi, met Privilegien en uitſluitingen van an-
„ deren, enz."

Hierop volgen de 45 beraamde Artikelen, vervattende het Oc-
trooi, de Privilegien en andere ſchikkingen.

Het Octooi was voor 24 Jaaren, binnen welken tyd niemand der Ingeboorenen of Ingezetenen dezer Landen, anders dan uit naam van deze Vereenigde Maatſchappy, uit de Vereenigde Nederlanden, noch ook van buiten dezelve Landen, zou mogen vaaren of negotieeren op de Kuſten en Landen, aan deze Maatſchappy toegeſtaan.

Dezelve mogt haare Onderneemingen en handel uitſtrekken op de Kuſten van *Afrika* van des *Kreefts Keerkrink* af tot aan de *Kaap de goede Hoop*, en op de Kuſten van *Amerika*, van het Zuid einde van *Terra Nova* door de Straaten van *Magellanes* en *le Maire*, ofte andere Straaten daar omtrent gelegen, tot aan de Straat van *Anjan*.

Wyders wierd haar vergund dat zy op naam en Autoriteit der Staaten, binnen de voorgenoemde grenzen, Contrakten, Verbindteniſſen en Alliantien mogt maaken met de Vorſten en Inwooners der Landen, daarin begreepen, mitsgaders aldaar Fortreſſen tot haare zekerheid bouwen, Gouverneurs, Volk van Oorloge, Officiers van Juſtitie aanſtellen, enz.; dat de Staaten haar, des noods, zouden voorzien met Volk van Oorloge, van Commandement, van Fortificatien, enz. mits dat die door de Maatchappy betaald en onderhouden wierden; dat dezelve geoctrojeerd en vergund wierdt vryheid van Tollen, en, voor den tyd van acht jaaren, vryheid van uitgaande en inkomende rechten van alle goederen, die naar de *Weſtindiën* en *Afrika* gezonden, of van daar herwaards gebragt wierden; dat de Regeering van dezelve zou beſtaan in vyf Kamers van Bewindhebberen, als één binnen *Amſterdam*, die de adminiſtratie zou hebben van vier negende deelen, één Kamer in *Zeeland*, voor twee negende deelen, één Kamer op de Maas, voor één negende deel, één Kamer in 't Noorder Kwartier, voor één negende deel, en de vyfde Kamer in *Vriesland* en *Groningen*, mede voor één negende deel; dat de Kamer *Amſterdam* in 20 Bewindhebbers, die van *Zeeland* in 12.,

die van de *Maas*, van 't *Noorder Kwartier* en van *Vriesland* elk in 14 Bewindhebbers zoude bestaan; dat den andere Provinciën, in welke geen Kamers waren, zo veel Bewindhebbers zou worden toegestaan, als voor zo veele 100000 Guldens zy aandeel hadden in de Maatschappy; dat ieder Bewindhebber in de Kamer *Amsterdam* 6000., en die van de andere Kamers, elk 4000 Guldens aandeel moesten hebben in de Maatschappy; dat, zo dikwils als 't noodig was, een generaale Vergadering te houden, dezelve bestaan zou in 19 persoonen, als 8 van de Kamer *Amsterdam*, 4 van *Zeeland*, en 2 van ieder der andere Kamers, waarby de Staaten den negentienden Persoon, of zo veel meer, als zy goedvonden, benoemen zouden. De overige Artikelen komen meest al overeen met die van de Oostindische Maatschappy, waar by ook onder anderen vastgesteld wierdt, dat de Maatschappy door de Staaten met 16 Oorlogschepen en 4 Jagten beschermd zou worden, mits dat zy 'er even zo veel diergelyke Schepen en Jagten byvoegde.

Eenige dagen na dat deze Ordonnantie en Artikelen door den Druk gemeen gemaakt, en alom verbreid waren, wierden, ter bevordering des Handels, in verscheiden Steden Directeurs aangesteld, om op de aantekening der geenen, die aandeel in deze Maatschappy begeerden te hebben, te letten, en Register daar van te houden; waar toe eenigen van de Overheden des Lands, van de Magistraaten der voornaamste Steden, en van de kundigste Kooplieden verkooren wierden. De Directeurs dezer Maatschappy binnen *Amsterdam* lieten daarop het volgende *Billet* aanplakken:

„ De gemeene Directeurs, gesteld tot het formeeren der Kapi-
„ taalen van de Westindische Maatschappy, doen hier mede te
„ weeten allen Princen, Heeren en Republyken, Edelen en par-
„ ticuliere persoonen, van wat qualiteit en conditie die zyn mo-
„ gen, binnen deze Vereenigde Nederlanden, of buiten dezel-
„ ve woonende, dat de geenen, die in de voorsz. Maatschappy
„ eenige sommen van penningen zullen willen herideeren, binnen
„ de Maanden van *July*, *Augustus*, *September*, *October* en *No-*
„ *vember*, zich zullen moeten adresseeren aan *Jacob Gerritz Ho-*
„ *nigh*, Oud-Burgemeester, *Jan Gysbertz*, Schepen, *Joris*
„ *Adriaansz*, *Pieter Baltens*, en *Elias Pels*, Kooplieden binnen

„ deze

„ deze Stad woonachtig, die hun, des verzoekende, zullen on-
„ derrichten van de Voordeelen en Rechten van de gem. Maat-
„ ſchappy, aan dezelve van de Heeren Staaten loffelyk vergund,
„ en ook de van hun ontfangene ſignature van dergelyke ſommen
„ van penningen, als ieder in de voorzegde Maatſchappy zal
„ willen herideeren, te fourneeren in 3 termynen, te weeten,
„ een derdendeel ter expiratie van de voorſz. vyf Maanden, en
„ de andere twee derdendeelen, op drie achter een volgende
„ jaaren, ten ware namaals by Reſolutie van de Generaale Ver-
„ gadering der Bewindhebbers goedgevonden wierdt, eenige van
„ dezelve termynen te verlengen, waar van de Deelgenooten,
„ in dat geval, by affixie van Billetten, zullen worden gead-
„ verteerd.

„ Notificeeren mede alle en een iegelyk, dat zy op alle Maan-
„ dagen en Donderdagen in de Weeke, van negen tot elf uuren
„ des Voordemiddags, te zamen zullen zitten in 's Princen Hof,
„ alwaar de Deelgenooten by hun, te zamen Vergaderd zynde,
„ zullen mogen komen, of op andere dergelyke uuren als 't hun
„ gelieven zal, zich mogen addreſſeeren aan één van dezelven
„ in 't byzonder, en aldaar hunne tekeningen doen. En op dat
„ een iegelyk hier toe vriendelyk zal worden genodigd, zo no-
„ tificeeren zy mede aan allen dezelven, dat hier na, als de te-
„ keningen zullen zyn gedaan, en de Kapitaalen gevormd, uit
„ de bekwaamſte, ervaarenſte en meeſt inleggende Deelgenoo-
„ ten, geëligeerd, gemaakt en aangeſteld zullen worden de Be-
„ windhebbers van de voorzegde Maatſchappy, op den voet en
„ volgens de order by 't Octrooi daar toe geſteld."

Zodanige Billetten zyn ook vervolgens in andere Steden aangeſlagen, en dit Octrooi wierd door een omſtandig Plakaat, van wegens de Heeren Staaten Generaal, beveſtigd, en daarin, gelyk in de Inleiding gezegd is, het vaaren en Handelen van particulieren op de meergemelde Kuſten en Landen verboden voor een tyd van 24 jaaren, op verbeurte van Schip en Goederen: doch deze Maatſchappy is, ondanks alle aangewende moeite, niet voor het jaar 1623 tot ſtand gekomen, gelyk ons dan ſtaat te melden

Dus zag men ook kort daarna, te weeten in July dezes jaars, een Plakaat van hun Hoog Mog. tot herſtelling van zommige

abuizen, by de Oostindische Maatschappy ingesloopen, zo als ook reeds by de begonnen Westindische Maatschappy; vervattende hoofdzaaklyk een verbod aan allen en een iegelyk, om meer Actiën en grooter Kapitaalen te vernegotieeren, als zy in de O. I. Maatschappy hadden, gelyk dagelyks gebeurde, om dan vervolgens, als de Leverantie moet geschieden, door sinistige praktyken de Actien te doen daalen ten minderen pryze, dan ze waren ten tyde van de Verkooping; strekkende tot groot nadeel, zo van de Maatschappy, als van Weduwen en Weezen, en van anderen, die den tyd der uitdeeling van de Maatschappy niet konnen afwachten, en derhalven gnoodzaakt worden, om hunne Actien tot een minderen prys, en onder de waarde, te verkoopen. Gelyk dan ook daarin verboden wierd het Koopen en Verkoopen der Actiën in de eerst begonnen Westindische Maatschappy, die men, eer de inleg nog geschied was, al kocht en verkocht op levering, het welk niet anders strekken kon, dan tot nadeel en vertraaging der Inleggers of Participanten, enz.

Nu zullen wy, eer we overgaan tot het begin der openbaare Vyandlykheden tusschen Spanje en de Vereenigde Nederlanden, nog eenige buitenlandsche zaaken, betrekking hebbende tot de Staatkundige Historie van Holland, verhaalen.

Raakende den Staat der zaaken van Vrankryk, zo hadt Koning *Lodewyk den XIII.*, opgestookt door den Connestabel *de Luynes*, en door de Jesuiten, in dit jaar besloten die van de Religie, of zogenaamde Hugenooten, te vervolgen, dewyl de gemelde Connestabel niet veel minder op dezelven verbitterd was, dan de Jesuiten, wanneer hy die waardigheid bekomen hadt. Want de Koning een' Connestabel van Vrankryk moetende aanstellen, hadt zyn Oog laaten vallen op den Hertog van *Lesdiguieres*, toen één der voornaamsten van 't Hof, maar om dat hy van de Gereformeerde Religie was, wierdt de Koning van alle kanten zodanig aangedrongen, dat hy den gemelden Hertog *de Luynes* daar toe verkoor, die, als gezegd is, een bittere Vyand van die van de Religie was.

Om nu die Vervolging een schyn te geeven, zo bragt men in voorslag, dat die van de Religie hunne bevestigde Steden, welken zy van des Konings Vader, *Hendrik den IV.*, tot hunne Verzekering verkreegen hadden, zouden afstaan, in zo verre, dat

hy 'er andere Gouverneurs in aanstel'en, en hen voorts by hunnen Godtsdienst laaten zou. Doch de Hugenooten wel merkende, dat dit Voorstel op zwakke gronden steunde, en dat men, wanneer men eens zo verre gekomen was, wel verder gaan zou, konden daar toe niet verstaan.

Dit was al oorzaaks genoeg, en de reden, dat de Koning in de Maand May dezes jaars een Plakaat liet uitgaan, waarin hy onder anderen te kennen gaf: , dat hy altoos genegen zynde de , rust zyner Onderzaaten te behartigen, en de kwaade gevolgen, , die de ligting van Troupen gemeenlyk mede brengen, mitsgaders de Verdrukking des Volks daar uit voortkomende, hem , lang genoeg hadt doen verdraagen de ongehoorzaamheid en wederspannigheden, betoond in eenige Steden van zyn Koningryk, , door eenige zyner Onderdaanen, belydenis doende van zogemeende Gereformeerde Religie, zo in de Steden van *Rochelle*, , en *Montauban*, als in die van *St. Jan d'Angely*, en anderen, alwaar gehouden waren, en nog gehouden wierden, ongeoorloofde Vergaderingen, om 't Volk te houden, onder een valsche , Dekmantel, in de gehoorzaamheid, die zy van natuur verplicht zyn; dat hy, om zulks voor te komen en te maaken, dat , die van de Religie daar door niet misleid wierden, met beraad , der Princen, Hertogen, Pairs en Officieren van de Kroon, die , voorgenoemde Steden verklaarde, vervallen te zyn van hunne , Octrooijen, Voorrechten, Vryheden en andere Gunsten, hun , door de Koningen zyne Voorzaaten verleend; begeerende dat , die van de Religie, zo Edellieden als Officieren en anderen, ook , zelfs de Steden van die Gemeente, zich aan de Presidenten, , Raaden, Baillluwen, enz. van hun Ressort zouden verklaaren , tot zynen Dienst, en om geenzints de Besluiten van de voorsz. , Vergaderingen van *Rochelle*, en andere plaatzen, te gehoor- , zaamen, enz.'

Die van de Gereformeerde Religie in Vrankryk, en in de hooge Heerlykheid van *Bearn*, dus ziende en bemerkende, dat de Koning, door aanhitzing hunner Vyanden, volstrekt besloten had, hun te vuur en te zwaard te vervolgen, zyn genoodzaakt geworden eene wydloopige Remonstrantie daar tegen op te stellen, en in druk uit te geeven, waarin zy aantoonen en een iegelyk voor Oogen stellen, de onrechtvaardigheid der vervolgingen, die hun

aan-

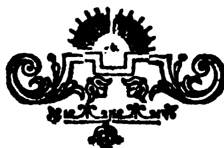
aangedaan wierden door de Vyanden hunner Religie: te gelyk daar by aantoonende de noodwendige en wettelyke oorzaak van tegenweer.

Vermits nu niet alleen hunne Vervolging op dezen tyd te verwachten, maar reeds op verscheiden plaatzen met Oogluiking geschied was, zo verzochten zy in deze Remonstrantie dat wel verre van bestiering in den Staat te begeeren, of nieuwe Ordonnantien te maaken, waar door de Authoriteit des Konings zou verminderd worden, niet anders, dan dat hunne reeds verbrande Kerken hersteld, de oefening der Religie, die hen belet was, vrygelaaten, en de afgenomen plaatzen, weder gegeeven wierden, zo als mede de Kinderen, die met geweld van hunne Ouders afgerukt waren, om ze in de Roomsche Religie op te voeden enz. Doch zo min als de Koning wist van 't gene 'er gebeurd was, zo droeg men ook wel zorg, dat hem die Remonstrantie niet onder 't Oog kwam, en 't gene 'er van 't gebeurde ontdekt wierd, had de naam van Rebellie, ongehoorzaamheid, en verbreeking van 's Konings gezach.

Om dan dien Oorlog voort te zetten, begaf de Koning zich in de Maand Mai van *Parys* op weg, met een Leger van 41, duizend Man te voet, eñ 6 duizend te paard.

Doch wy zullen hierna gelegenheid hebben om nader van deze ongelukkige Vervolging te spreeken, nademaal wy thans onze Staatkundige Historie met het half Jaar volgens gewoonte zullen sluiten, en met dezelve tevens het

ACHT- EN- DERTIGSTE DEEL.



RE-

REGISTER
VAN DE
STAATKUNDIGE HISTORIE VAN HOLLAND.
ACHT-EN-DERTIGSTE DEEL.

Zy-

EYNDE.

STAATKUNDIGE
HISTORIE
VAN
HOLLAND,

Behelzende eene Staatkundige bespiegeling van de voornaamste Gevallen der Nederlandsche Geschiedenissen, volgens het Natuur, Staats, aller Volkeren en het beschreven Recht; de geäardheid der Zaaken en de gezonde Reden, om gezond over het voorledene te redeneeren, en tot een Richtsnoer voor het toekomende te dienen.

NEGEN EN DERTIGSTE DEEL.

Met Kunst Plaaten opgehelderd.



TE AMSTERDAM,
By BERNARDUS MOURIK,
Boekverkooper in de Nes, by de Groote Vleeshal, 1775.

STAATKUNDIGE HISTORIE

VAN

HOLLAND.



EERSTE HOOFDSTUK.

Vervattende het overige der vervolging in Vrankryk; het begin der openbaare Vyandlykheden tusschen Spanje en de Vereenigde Nederlanden; stand der beide Legers, en andere zaaken hier toe betrekking hebbende.

Wy hebben hier voorens gezien, dat de Koning Lodewyk de XIII. van Vrankryk met een magtig Leger uit Parys getogen was, om de Hugenooten zyns Ryk te beoorlogen, en om hen dus van hunne verworven Vryheden en Voorrechten te berooven. Hy hadt deze Vervolging met des te meer gerustheid besloten, als weetende dat eerlang de openbaare Vyandlykheden tusschen Spanje en de Vereenigde Nederlanden stonden hervat te worden.

De Koning met zyn Leger dan te veld zynde, zo was de eerste verlegenheid, om de Stad en Kasteel van *Saumur* in handen te krygen, aangezien het gemakkelyker was van daar de *Loire* te passeeren, om de andere Steden van verzekering der Hugenooten te bemagtigen. De Heer *du Plessis Mornay*, vermaard door zyne Schriften, was Gouverneur van die Stad. Deze vroome Heer niet konnende gelooven, dat de begonnen Oorlog zou strekken tot nadeel der Hugenooten, en denkende dat het alleenlyk was om des Konings Autoriteit te staaven, gaf de Stad en 't Kasteel gewillig over. Maar des Konings Leger was 'er naauwelyks binnen, of 'er ontstondt eene groote verwarring. Het Krygsvolk plonderde het Kasteel. De goede *Plessis* moest zyns ondanks alle zyne Meubelen, Juweelen en ander goed zien plonderen en prys maaken; doch 't geen hem nog het meest aan 't harte ging, was dat hy alle de Boeken uit zyn schoone Bibliotheek voor zyne Oogen

moest zien verscheuren, en uit de Vensters op de straat werpen, alwaar zy door Paarden, Wagens en Voetvolk vertrapt wierden.

De Koning ontzette dien ouden Heer uit zyn Gouvernement, geboodt hem het Leger te volgen, en stelde, om een schyn te geeven als of 't niet om de Religie te doen was, den Graave van *Saulx*, insgelyks een Hugenoot, en Dochters Zoon van den Hertog de *Lesdiguieres*, aan tot Gouverneur van *Saumur*.

Van hier toog de Koning op *Niort*, van daar op *Touars* en *St. Maixant*, en andere plaatzen, die, niet bestand zynde om een belegering uit te staan, zich terstond overgaven, hoewel veele aanzienlyke Burgers, met hunne familiën en gereede Goederen, alvoorens ten Lande uittoogen, zommigen naar Engeland of Schotland, anderen en wel meest naar de Vereenigde Nederlanden, en wederom anderen naar *Sedan* en andere Gewesten, alwaar zy veiligheid hoopten te vinden, en ook vonden: want zy wierden by den Koning van Engeland, zo wel als in de Vereenigde Provinciën, gunstig ontfangen.

Voorts ondernam de Koning de belegering van *St. Jan d'Angely*. De Hertog van *Soubise*, Broeder des Hertogs van *Rohan*, dit vernomen hebbende, rukte met een tamelyke Krygsmagt binnen die Stad, waarin ook een dappere Burgery was, die ook met de Soldaaten verscheide gelukkige uitvallen deedt, waarby veele Officieren en Soldaaten van 's Konings Leger sneuvelden. De Koning zondt een Bode aan den Hertog *de Soubise*, die, hem spreekende, tot hem zeide: *Gy Benjamin de Rohan, de Koning beveeldt u, dat gy hem de Poorten van St. Jan d'Angely zult openen, zo niet, verklaar ik u vervallen te zyn in den misdaad van gekwetste Majesteit*, enz. Doch de Hertog van *Soubise* gaf ten antwoord, *dat hy wel een nedrig Dienaar des Konings, maar dat het volbrengen van zyn bevel thans niet in zyne magt was.* Daarop wierdt de belegering voortgezet, en wel met zo veel geweld, dat die van binnen 't niet langer konden houden, maar de Stad op den 26 Juny by Accoord moesten overgeeven. In dit Accoord wierdt alles vergeeven wat 'er geschied was, de vryheid van Religie toegestaan, de Burgers in genade aangenomen, en den vryen uittogt aan den geenen, die vertrekken wilden, met zak en pak toegestaan. Hierop zyn 'er 800 Muskettiers, en wel 200 Edellieden, benevens eenige Burgers, uitgetoogen. De Hertog van *Soubise*

wierdt

wierdt voor den Koning gebragt, en kreeg pardon. De Vestingwerken van de Stad wierden gesloopt, zo als ook van meest alle anderen.

Na dat de Koning nu vervolgens de Steden van *Pons*, *Bergerac* en anderen vermeesterd hadt, begaf zich des Konings Leger, onder 't beleid van den Hertog *du Maine*, naar Clérac. In deze Stad lagen 4000 wel gewapende Soldaaten, die in 't eerst, door hunne dappere uitvallen, groote schade toebragten aan des Konings Leger, maar zich toch eindelyk by Accoord moesten overgeeven, waarin een volkomen vergeeving bedongen was, behalve van drie persoonen, te weeten den Burgemeester *Denis*, den Predikant *La Farque* en deszelfs Vader, een Procureur des Konings te *Nerac*, welken de Koning alle drie liet ophangen.

Van hier rukte de Hertog *du Maine* voor de sterke Stad *Montauban*, waarin wel 3000. kloeke Burgers, 1000 Soldaaten te Voet en 200 Ruiters waren. Ook was de Stad van alles wel voorzien, en de Graave van *Boulfrand Bearnois*, een dapper Overste en kloekhartig Man, was 'er zelfs binnen. Die van *Thoulouse* hadden den Koning deze belegering aangeraaden, met belofte van hem 1000 Soldaaten, en 50 stukken Kanon te zullen zenden; doch die 1000. Soldaaten bestonden in 800., en de 50. stukken Kanon in 10.

Dit niet tegenstaande zette de Koning de Belegering met alle kracht voort, en die van binnen verdedigden zich zo dapper, dat 'er veele Kapiteinen en andere Officieren, benevens eene menigte Soldaaten des Konings, sneuvelden. Onder de Gesneuvelden was ook de Hertog *de Mayenne*, die mede den Koning deze belegering sterk aangeraaden hadt, om dat hy een bittere Vyand der Hugenooten was. Hy wierdt door een Musket-Kogel in zyn linker Oog geschooten, en stierf kort daarna. Zyn Ligchaam wierdt te *Eguillons*, en zyn hart te *Soissons*, daar ook het hart van zyn Vader lag, begraaven.

Hier moeten wy tusschen beide zeggen, dat de tyding van den Dood des Hertogs van *Mayenne* te *Parys* gekomen zynde, het gemeene Volk te zamen rotte, en overluid uitriep, dat men den Dood van dien voortreffelyken Prins wreeken, en alle de Hugenooten dooden moest. Het gebeurde ook weinig tyds daar na, dat de Gereformeerden te *Charenton* buiten *Parys*, daar zy

hunnen Godtsdienst oeffenden, ter Kerke zynde, een groote hoop moedwilligen, gewapend met Pistoolen, Degens, enz., aldaar aankwamen, onder de Predikatie in de Kerk drongen, en onder 't geroep van *sla dood, sla dood*, alles, zo Mannen en Vrouwen, als Kinderen, jammerlyk nedervelden. De geenen, die zich door de Vlucht zochten te redden, wierden vervolgd, achterhaald en vermoord. Onder anderen was 'er zekere Dame, die in haar Karos stapte, om de Moordenaars te ontvluchten, maar een derzelven by de Karos komende, met een geladen Pistool in de Vuist, zette 't zelve haar op de borst, en riep al schuimbekkende van kwaadheid: *zeg aanstonds Jesus - Maria, of dit gaat 'er door.* De Dame antwoorde: *ik wil die woorden wel spreeken, want Jesus is myn Zaligmaaker, en Maria is die Heilige Jongvrouwe, die hem gebaard heeft; maar Maria te stellen in denzelven graad met Jesus, myn Zaligmaaker, dat kan ik niet doen.* De Moordenaar dit hoorende, trok de haan over, en doorschoot die Dame in haar Karos.

De woedende menigte met dit moorden nog niet te vreden, stak vervolgens de Kerk van *Charenton* in Brand, en vernielde dezelve ten eenemaal. De Regeering van *Parys* dit alles vernomen hebbende, heeft een streng verbod daar tegen afgekondigd; doch veelen der Moorders dit Verbod verachtende, hadden de stoutheid van nog twee Huizen der Hugenooten in de Stad te plunderen, waarop de Prevoost vier van deze Gasten, die met geroofde Goederen beladen waren, by den kop liet vatten, van welken twee opgehangen en twee gegeesseld wierden.

Om nu weder te keeren tot de Belegering van *Montauban*, zo hadt de Hertog van *Rohan* een Onderstand van 1200 Man aan die Stad gezonden, waar van 'er omtrent 900 binnen kwamen; doch de andere 300. wierden door de Belegeraars overvallen, van welken omtrent 100. gedood, ruim zo veel Gevangen en naar *Thoulouse* gebragt wierden, en de anderen het met de vlucht ontkwamen. Ondertusschen wierdt de Belegering voort gezet, doch niet ter uitvoer gebragt, dewyl 'er een zwaare Ziekte in des Konings Leger ontstondt, waar door veele duizenden (zommigen zeggen wel 20 duizend Man) zo aan de ziekte, als door 't Zwaard gesneuveld, en anderen verloopen zyn. Vermits nu de nood zo groot was, dat men de Soldaaten niet anders, dan door bidden en smeeken, in de Loopgraven kon krygen, zo besloot de

Ko-

Koning de Belegering op te breeken, en in een Blokkade te veranderen, gelyk in de Maand November geschiedde.

Ondertusschen liet de Koning, in de Maand December, evenwel nog de Stad *Monheur* belegeren. Deze Belegering was kort en zeer scherp. Hy verloor voor die Stad verscheiden dappere Officiers, als onder anderen de Marquis de *Themines*, de Maarschalk *de Roquelaure*, de Heer *de Clermont* en anderen meer; benevens veele van zyne beste Soldaaten: Want de Graaf van *Riberac*, die 'er binnen lag, verdedigde zich met de zynen zo wakker, dat alle aangewende moeite der Belegeraars, hoe hevig zy de Stad ook aanvielen, vruchteloos was. Eindelyk kwam het evenwel tot een Accoord, waarby de Koning beloofde den Edellieden het Leeven te schenken, mits dat ze pardon verzochten; den Soldaaten stondt hy toe zonder Geweer uit te mogen trekken, mits beloovende niet tegens den Koning te zullen dienen, en de Burgers en Inwooners zouden wel behandeld worden. Doch deze beloften hebben geen plaats gevonden; want de Soldaaten des Konings kwamen onverwacht, door de Bressen, in de Stad loopen, plunderden alles wat hun voorkwam, en staken toen de Stad op verscheiden plaatzen in brand, waar door ze geheel verteerd wierdt. 260 Soldaaten en Officiers zyn 'er nog gelukkig uitgeraakt. Maar de Marquis van *Mirambeau* en de Vicomte *de Castres* wierden gevangen genomen; de Burgery, zo Mannen als Vrouwen en Kinderen, zyn meest verslagen, of door den brand omgekomen.

Dit geschiedde op den 14 December en drie Dagen daarna stierf de *Connestabel de Luines*, de grootste Vyand der Hugenooten. Kort na den Dood van *de Luines*, stelde de Koning den bovengemelden Maarschalk *de Lesdiguieres* aan tot *Connestabel*, mits dat hy veranderde van Religie, gelyk geschiedde. Hier aan ziet men wat de glory kan doen. Ondertusschen zou 't den Koning bezwaarlyker gevallen zyn, zo veele Steden van zekerheid den Hugenooten te ontneemen, in gevalle die van de Religie niet zelfs oneenig onder elkanderen waren geworden; want dewyl het den naam hadt, dat de Koning dezen Oorlog niet om de Religie begonnen hadt, en een iegelyk vryheid van Conscientie wilde laaten, zo waren 'er veele Gereformeerde Princen, Graaven, Barons, Edellieden en anderen, die, daarop vertrouwende,

de, zich by den Koning voegden, en hunne eigen Geloofsgenooten hielpen bestryden; zyne Majt. zeide, dat het hem alleen te doen was, om *de nieuwe Republyk van Rochelle* te vernietigen, als konnende geene Republyk in zyn Koningryk gedoogen.

Geduurende dat al dit bovengemelde gebeurde, hadt de Koning den Hertog van *Espernon*, met een Leger van 8000 Man te Voet en 2000 te paard, gezonden, om *Rochelle* aan de Landszyde te belegeren; mitsgaders eene geweldige Vloot van Schepen, om die Stad van den Zeekant in te sluiten, en alle in en uitvaart te beletten. Die van *Rochelle* deeden midlerwyl al wat zy konden, om zich te verdedigen. Zy bewapenden eenige Schepen, en formeerden een' kleine Vloot daar van, waar mede zy in de Maand September des Konings Vloot aantastten, en zo dapper vochten, dat ze, behalve 20 kleine, ook 2 groote Oorlogsschepen van 40 stukken Kanon, die de Koning te *Amsterdam* hadt laaten maaken, veroverden, en nog een derde Oorlogsschip by *Broüage* op strand joegen, en de Haven met Wrakken toestopten.

Die van *Rochelle*, hier door des te sterker in Schepen geworden zynde, besloten het Eiland *Oleron* te gaan vermeesteren. Dit is een zeer vruchtbaar Eiland met een Kasteel, gelegen tegen over den mond van de Rivier *Charente*, ten Zuidweste van *Rochelle*. De Aanraader van deze Onderneeming was de kloekmoedige Hertog van *Soubise*, die zich, na de overgave van *St. Jan d'Angely*, binnen *Rochelle* begeeven hadt. Deze Onderneeming gelukte naar wensch. *De Soubise* wierdt Meester van 't Eiland, en vondt aldaar een' goeden Buit van des Konings Goederen, inzonderheid van Zout, 't welk hy ten duurste aan onzydige Natien verkocht. Zo heeft ook de Bisschop van *Luzon* hier door niet weinig schade geleden, alzo hy een groote menigte van Koren en Wynen op dat Eiland hadt, die alle naar *Rocebelle* gebragt wierden. *De Soubise* Meester van dit Eiland zynde, liet 'er ten eersten verscheiden Schanssen ter verdediging op aanleggen. Dit jaar daar mede ten einde geloopen zynde, zullen wy 't vervolg by eene anderen gelegenheid gedenken.

Betreffende nu den staat van Engeland, zo hadt de Koning van Polen, vermits de Turksche Keizer hem in dit jaar wederom wilde aanvallen, een Gezantschap aan zyne Grootbrittannische Majt. gezonden, en Onderstand doen verzoeken, zo als wy te

voo-

vooren gemeld hebben, dat 'er ook een aan de Staaten Generaal was gezonden, welke, wegens den toestand des Lands, dien Onderstand hadden afgeslagen. Doch zyne Grootbrittannische Majt. beloofde den Koning van Polen Onderstand te zullen doen, en vergunde den Poolschen Vorst, vooreerst, om 5000 Man in zyne Koningryken te mogen werven, met byvoeging dat hy ten eersten zyn Krygsvolk tot Onderstand zoude zenden, het welk dan ook, hoewel eerst in de Nazomer, werkelyk geschiedde. Maar dit Volk in de *Sond* komende, zo wilde de Koning van *Denemarken* 't zelve niet laaten passeeren, vreezende dat de Koning van Polen dien Onderstand tegens den Koning van Zweden mogt gebruiken, met wien hy nu in goede Vriendschap stondt. Dus waren de Engelsche Officieren genoodzaakt met hunne Schepen wederom te keeren, en zyn by partyen in Engeland terug gekomen; doch eenige Transportschepen verdwaalden van de Vloot, of wel zeilden met voordacht naar de Vereenigde Nederlanden, en kwamen in den *Briel* en te *Enkhuizen*, van waar zy verder vertrokken naar 't Leger van Prins *Maurits*, om aldaar hunnen Dienst aan te bieden, die omtrent dezen tyd reeds afgezakt en by *Hoog-Elten* en daaromtrent lag. Maar dewyl de Winter na by was, en 't Leger stondt te scheiden, zo hadt men hunnen Dienst niet noodig, invoege, dat zy meest verliepen, de een hier en de ander daar; 't was ongewapend en arm Volk, dat veel ongemak op 't water geleden hadt. De Roomschgezinde Ieren boden den Spanjaard hunnen Dienst aan, waar van 'er eenige weinigen aangenomen, en de anderen afgewezen wierden. Ondertusschen hadt de Koning van Polen met den Turkschen Keizer een Verdrag van Vrede gesloten. 1621.

Aangaande het Huwelyk van den Prins van *Walles* met de Infante van Spanje, zo scheen zyne Grootbrittannische Majt., zo wel als de Koning van Spanje, 't zelve nog te willen voortzetten. Want men hoorde dat de Kardinaal *Bandinus* in een Consistorie te *Romen* van den Paus de Dispensatie tot dit Huwelyk verzocht hadt, maar de zaak van een al te groot gewicht zynde, om toe te staan, dat een Gereformeerd Prins met eene Roomsch-Catholyke Princes in 't Huwelyk tradt, zo oordeelde de Paus en de andere Kardinaalen, dat zulks in ééne Consistoriaale Vergadering niet afgedaan, maar nader overwogen moest worden, derhalve

wierdt de toestemming op dit verzoek voor dien Tyd uitgesteld.

Vermits nu ook de Dood van den Aartshertog *Albertus*, die, gelyk wy te vooren reeds gezegd hebben, in de Maand July gestorven was, geen de minste Verandering in de zaak gemaakt hadt, zo bleef alles in de voorige gedaante, en 't voortzetten van den Oorlog wederzyds besloten.

Gelyk nu de Koning van Spanje een Plakaat uitgaf, waarby een iegelyk, van wat Natie hy ook ware, vrye en volstrekte Commissie gegeeven wierdt, om op alle de Landen der zogenaamde Rebellige Nederlanders en hunne Ingezetenen te rooven, te plonderen en prys te maaken, te Water en te Lande, alles wat zy konden bekomen; en dat zy vry en onverhinderd met hunnen Buit in zyne Havens, zonder iemand rekenschap te geeven, mogten inloopen en denzelven aldaar veilig verkoopen tot hun voordeel: zo hadden ook de Staaten Generaal een Plakaat doen afkondigen, behelzende, dat zy, die tegens de Spanjaards wilden ter Kaapvaaren, van den Buit, dien ze behaalden, aan den Staat niet meer dan 18 ten honderd zouden betaalen, waar van de Staaten 12, en zyne Excell., Prins *Maurits*, als Admiraal Generaal, 6 zouden trekken, in plaats dat ze te vooren 30 ten honderd hadden betaald. Dit wierdt in dien tyd *de vrye Neering* genoemd, en men gaf op dien Voet Commissien aan allen, die ter Kaap vaaren wilden. Dit was oorzaak, dat men in Holland en Zeeland ten dien einde Maatschappyen oprichten, en dat 'er in dit jaar nog een Schip van den Spanjaard genomen wierdt, waarop zich de Vice-President van *Lissabon* bevondt, die door den Koning van Spanje naar *Guinea* en andere Kusten van *Afrika* gezonden wierdt, om kondschap te haalen, wegens 't Gedrag der Krygslieden, over welken de Portugeezen geklaagd hadden. Ook bragt een Kaaper van *Medenblik* een rykbelaaden Spaanschschip in Holland op, en dus gevoelde de Koning van Spanje wel haast, dat hy, die zulk een groote Vaart op afgelegen Gewesten hadt, tot zyn grootste nadeel met eene Zee-Mogendheid in Oorlog geraakt was, wier Schepen en Kaapers in die uitgebreidheid des te veiliger hun voordeel konden vinden.

Wanneer 't nu eindelyk zo voortgesukkeld was tot in de Maand Augustus, wierdt wederzyds den Oorlog met de gewoone plechtigheden afgekondigd, en daarop kwamen de Legers te Veld.

Spi-

Spinola was te *Brussel* gekomen, en hadt een magtig Leger verzameld, gelyk wy te vooren reeds hebben aangetoond. Hier op liep het gerucht, dat die troupen in drie Legers verdeeld zouden worden, om deze Provinciën te gelyk op drie plaatzen aan te tasten, te weeten, aan den kant van Sluis in Vlaanderen, aan den kant van den Rhyn, en aan den kant van Vriesland. Doch de Legers te Veld zynde, stelde men vast, dat *Spinolaas* Oogmerk was in de *Veluwe* te komen, gelyk hy reeds voor 't einde van 't Bestand hadt poogen te doen; en men was 'er niet zonder reden beducht voor, doordien de Spanjaarden *Grol*, *Oldenzeel* en *Lingen*, benevens eenige Landhuizen, nog in bezit, en sterke bezetting daarin gelegd hadden. *Spinola* verzamelde zyn Leger tusschen *Mastricht* en *Tongeren*, en Prins *Maurits*, die in 't laatst van Augustus uit den *Haag* vertrok, legerde zich omtrent *Doornik* by *Rees*. De vrees van den inval in de *Veluw* deedt zyne Excell. besluiten, om den *Doesburgschen Waard* te beschanssen, en met Krygsvolk te bezetten. Hy liet het Houtgewas en Geboomte langs de Yssel, aan de zyde van de Veluw, afhakken, Bruggen over de Moerassen, Slooten en Grachten slaan, ook de wegen van *Doesburg* tot *Hattum* gelyk maaken, en met Wykschanssen voorzien. Voorts liet hy de Bruggen over de *Berkel* tot *Keppel* en *Deutekom* afbreeken, en de Wegen onbruikbaar maaken. Doch *Spinola* hadt een gantsch ander Oogmerk, gelyk naderhand bleek. Na dat hy zyn Leger, daar zich nog eenige duizend Keizerlyke Troupen bygevoeg hadden, tusschen *Tongeren* en *Mastricht*, gelyk we gezegd hebben, nedergeslagen hadt, en Prins *Maurits* het zyne omtrent *Rees* aan den Rhyn, om de *Veluw* te dekken; bespeurde men eerst recht zyn Oogmerk, 't welk op *Gulik* doelde. Want hy toog met het grootste gedeelte van zyn Leger de Rivier hooger op, en legerde zich omtrent *Wesel*, terwyl Graaf *Hendrik van den Berg* met een afgezonderde hoop by *Gladbek* lag.

Binnen *Gulik* lag een goede Bezetting van Staatskrygsvolk, die deze Stad voor den Keurvorst van *Brandenburg* in bezit hielden; Kapitein *Pythan* was 'er Commandant in; doch wyl het Huis te *Rhied*, of *Reede*, niet verre van *Gulik*, met 150 Man Staatsche Troupen, onder 't bevel van Kapt. *Ditfort*, bezet, en met goede Grachten en Wallen voorzien was, zo vonden de

Spanjaarden goed te zien, of zy dit Huis in hunne magt konden krygen, niet zo zeer om dat het hun hinderlyk was by de Insluiting van *Gulik*, als wel om dat het hun wel gelegen was, en 't secours op *Gulik* kon begunstigen. Dit Huis behoorde eigenlyk aan *Floris*, Vryheer van den *Boetseler*, Heer tot *Odenkerken*, die van de Gereformeerde Religie en dezen Staat toegedaan was, en derhalve des te gewilliger toestondt dat men het Huis mogt bezetten: Ondertusschen hadt men hem eene Acte, en den Kapt. last gegeeven, het bevel van den Heer van *Odenkerken* op te volgen. Dit wist de Graaf van den Berg, en trachtte daarom dien Heer door list in handen te krygen. Ten dien einde zondt hy zynen Zoon *Harmen van den Berg*, verzeld van een paar Ruiters, aan den Heer van *Odenkerken* op zyn Huis, niet verre van daar gelegen, met verzoek of hy eens by den Graaf, zyn' Vader, geliefde te komen?

Ondertusschen moeten wy tusschen beide zeggen, dat die jonge Boodschapper pas twaalf jaaren Oud was, en dat zyn Vader, Graaf *Hendrik*, hem alleen gezonden hadt, om den Heer van *Odenkerken* alle achterdocht te beneemen. Niettemin kreeg hy echter argwaan, en koos, in plaats van naar *Gladbek* te gaan, een' anderen weg ter ontvluchting. Doch graaf *Hendrik*, daar reeds voor vreezende eer hy hem de Boodschap liet doen, hadt rondsom alle de wegen, daar de Heer van *Odenkerken* zou konnen passeeren, met eenige Ruiters doen bezetten, om dien Heer, indien hy een' anderen Weg insloeg, tegen te houden, Gevangen te neemen, en by hem te *Gladbek* te brengen; gelyk hy 'er dan ook, benevens zynen Raad, de Heer *Brouwer*, al gebragt was, eer de Boodschapper wederkeerde. De Graaf bewoog den Heer van *Odenkerken* om die plaats, waar van hy in der daad Heer was, aan hem over te geeven, en bedacht een list om den Kapitein *Ditfort* daartoe over te haalen. Hy liet *Brouwer* by zich komen, en zeide, dat hy op 't Oogenblik gezind was om 't Huis *Reede* te bestormen, begeerende dat hy, *Brouwer*, mede vooraan gaan, en hem de zwakste plaats van 't Huis zou aanwyzen; *Brouwer* hadt daar veel tegen; zeggende, dat hy geen Krygsman, en daarenboven onzydig was. Doch Graaf *Hendrik* bleef in schyn by zyn voorneemen, en belastte den geenen, die kwansuis den aanval zouden beginnen, om *Brouwer* op een stoel te binden, en hem

hem dus vooruit naar den Wal te draagen. Dit geschiedde. Maar *Brouwer*, denkende dat het ernst was, verzocht losgelaaten te worden, met belofte dat hy in 't Kasteel gaan, en met den Kapitein spreeken zoude.

Wy vertoonen dit geval in de volgende Plaat.



„ Deze Plaat vertoont de list van Graaf *Hendrik van den Berg*. „ In 't verschiet ziet men de Stad *Gulik* en wat nader het Huis „ of Kasteel *Reede*, alwaar eenige van de Paarden geklommen „ Ruiters den Raadsheer *Brouwer* op een stoel vast binden, om „ hem naar de Wal, die kwansuis bestormd zou worden, te „ draagen. Ter zyden staat de Graaf *van den Berg* benevens „ andere Officieren, terwyl van achteren het Dorp *Gladbek* ge- „ zien word.

De Raadsheer *Brouwer* dan losgelaaten zynde, ging op het Huis, om met den Kapitein *Ditfort* te spreeken, toonende hem de Orde van den Heer van *Odenkerken*, om het Huis over te geeven. *Ditfort* was 'er eerst wel wat tegen; maar stemde zulks eindelyk toe. Men zegt, dat hy naauwlyks Leezen of Schryven kon, en zich daarom des te eerder liet overhaalen, zonder te denken, dat die orde alleen het Burgerlyke, en geenzins het

Mi-

Militaire raakte, en dat hy dus aan twee bevelen moest gehoorzaamen. Wat 'er van zy, *Ditfort* gaf het Huis over, en trok 'er in volle Wapenrusting met zyne Troepen uit; om zich naar 't Leger van Prins *Maurits* te begeeven; waarop de Graaf *van den Berg* terstond twee Vaandels Ruiters deed afzitten, en daar binnen liet gaan: want hy had noch Geschut, noch Voetvolk by zich. Dit geschiedde op den 30 Augustus.

Doch *Ditfort* was nog niet tot by het Leger van Prins *Maurits* genaderd, of hy wierdt al in Arrest genomen, en vervolgens veroordeeld om onthoofd te worden, 't welk ook op den 14 September geschiedde. Zyn Luitenant en Vaandrig wierden afgedankt, om dat ze mede tot de overgave gestemd hadden. Hierop begon *van den Berg* terstond de Stad *Gulik* in te sluiten, en alle toegangen te bezetten, op dat 'er geen Leevensmiddelen in konden gebragt worden. *Spinola* naderde ook die Stad tot aan *Gladbek*, om het beleg te dekken.

Vermits het nu duidelyk bleek dat het op *Gulik* gemunt was, waren de meeste Officieren van Gedachten, dat men 't Koren 't welk rondsom de Stad reeds afgemaaid stondt, als zynde een zeer Korenryk Land, binnen haalen zou. Maar de Gouverneur *Pytban* geloofde meer dan overvloedig van Leevensmiddelen vóor 4 Maanden voorzien te zyn, om eene Belegering, die naar zyn Oordeel, wegens het verloopen Saisoen, niet langer dan 6 of 8 weeken duuren kon, door te staan. Ook hadt hy, zegt men, een schriftelyke orde van den Raad van Staaten, om ten platten Lande geen schade te doen, en alle de Dorpen rondsom die Stad hadden Staatsche *Sauvegarde*. Derhalve verzuimde *Pytban* het Koren te laaten inhaalen, 't welk hem zekerlyk naderhand berouwde; want de Graaf *van den Berg* hadt de Stad naauwelyks zes Weeken lang, met 7000 Man te voet en 15 Compagnien te paard, belegerd gehad, of men hadt daar binnen al gebrek aan verscheiden noodwendigheden: echter stondt *Pytban*, na dat hy twee vruchteloose uitvallen, als een in September en een in October, gedaan hadt, de Belegering door tot in 't begin van 't volgende jaar, als wanneer wy nader van de Overgave zullen spreeken.

Terwyl dit in Gulikkerland voorviel, hadden de Spanjaarden ook een aanslag op *Sluis in Vlaanderen* gesmeed, of ten minsten om

om in 't Eiland *Cadsant* te dringen. De Staaten van Vlaanderen waren voornaamelyk Oorzaak van dezen toeleg, door dien zy al sedert het jaar 1604 groote schade en Overlast geleden hadden van de Staatsche Garnizoenen binnen *Sluis*, *Ysendyk*, *Aardenburg* en verscheiden Schanssen, daar omtrent gelegen; zo dat ze al voor lang, zo wel de Aartshertogen als den Marquis *Spinola* lastig hadden gevallen, met te verzoeken, dat men toch alle moeite en Vlyt zou aanwenden, om die Steden en Schanssen, die als Doornen in hunne Voeten waren (zegt zeker Schryver) te heroveren. Dit wierdt hen geduurig beloofd, mits dat zy een groot gedeelte der Kosten op zich namen. Ondertusschen kreeg deze zaak zyn volle beslag niet, dan in dezen Tyd, en dus na 't overlyden van den Aartshertog *Albertus*. Men vergaderde dan een Leger onder 't gebied van *Don Inigo de Borgia*, Gouverneur van 't Kasteel van *Antwerpen*; men liet aldaar een Brug slaan over het Veer, om des te beter uit *Brabant* in *Vlaanderen* te kunnen komen, en toevoer te krygen.

De Brug te *Antwerpen* gereed zynde, trokken de Spaansche Troupen daarover, en deeden verscheiden Marschen dan herwaards dan derwaards, om hun weezenlyk Oogmerk te verbergen. Zy lieten nu het gerucht loopen dat ze naar *Mastricht* wilden trekken, dan dat ze *ter Tholen* zouden aantasten; doch hun voornaamste Oogmerk was, als gezegd is, op *Cadsant* gericht, om alzo de Stad van *Sluis* en de omliggende sterktens te vermeesteren, waar toe zy twee aanslagen beraamd hadden; de een aan de Westzyde naar *Oostende*, of *Blankenburg*, en de ander aan de Oostzyde naar 't *Sas van Gent*: hebbende aan deze zyde hunne eerste Vergadering te *Hulst*, als of het op *Axel* of *ter Neuse* gemunt was. *Don Inigo de Borgia*, die tot zyn Onderbevelhebber den Bisschop van *Gent* hadt, rukte met zyne Troupen, na dat hy op alles orde gesteld, en de Sterktens in Vlaanderen met Burgery bezet hadt, in allervl tot boven 't *Sas van Gent* naar 't Dorp van *Bassevelde*, alwaar zy nog versterkt wierden door 't Krygsvolk van *Gent*, van 't *Sas* en van 't Fort *Philippyne*, en aldus voorttrekkende kwamen zy den 17 September te *Watervliet*, en dus een dag laater dan zy voorgenomen hadden, ter oorzaake van de gestaadige Regen, die in dit Najaar viel, en waar door zy, in hunnen Togt, geweldiglyk verhinderd wierden. Hier

kwam de Bezetting van de Schans *Patientie* nog tot hunne Versterking, dus waren ze omtrent 4000, 5000 Man te voet sterk, behalve de Matroozen, Pioniers en vier Vaanen Ruiters. Dit Krygsvolk, hier komende, was zeer afgemat, zo door den zwaaren Regen, als door de kwaade Wegen, invoege dat zy 'er zich een' Nacht moesten ophouden, om zich te ververschen en te droogen.

Middlerwyl waren de Bezettingen van *Sluis* en *Yzendyk* wel op hunne hoede, en zy ontfingen nog eenige Compagnien Burgers tot versterking, zo uit *Middelburg* als uit *Vlissingen* en ter *Veer*. De Spanjaarden geen tyd willende verzuimen, trokken des nachts van den 18 uit, denkende voorby de *St. Catelyne* Schans te trekken, om dus met het laag Water te *Oostburg* over te komen, alwaar het toen zeer ondiep was: doch de bezetting van de Schans was ondertusschen met twee Compagnien Soldaaten uit *Vlissingen* versterkt. Hierop begaven zich de Vyanden op den Dyk, om alzo het Land van *Cadsant* te vermeesteren: maar de Gouverneur van dat Eiland trok hen met eenige Compagnien te gemoet, en onthaalde hen zo dapper met Kruit en Loot, dat ze na een scherp gevecht met groot verlies moesten afwyken en terug trekken.

Ondertusschen kwam van de andere zyde een Troup van 4000 Man zo te Voet als te Paard, onder het bevel van den Gouverneur van *Oostende* en den Bisschop van *Brugge*. Deze Manschap bestondt uit de Garnizoenen van *Brugge*, *Dam*, *Oostende* en *St. Donaes*, welke plaatzen zy met Burgers bezet hadden. Zy waren voorzien van acht groote Ponten op Rollen, om de Paarden over te zetten, benevens veele kleine Schuiten, om alzo aan de Westzyde van *Blankenburg* op *Cadsant* te komen, en dan over 't Sluissche Gat te trekken, terwyl het ander gedeelte van 't Leger van den anderen kant zou naderen, gelyk wy reeds gezegd hebben. Maar dewyl zy geen teken zagen dat de aanslag van de andere zyde gelukt was, durfden zy niet verder trekken, zonder eerst de uitgezonden Spions weder aftewachten, denkende dat de anderen misschien in den Weg gemist hadden. Middlerwyl begon het Water zodanig te wasschen, dat ze in plaats van 26 of 28 Schepen, welken zy van *Oostende* verwachtende waren, een menigte Schepen uit Zeeland zagen opkomen, welke met groot ge-

gedruis van Trommels en Trompetten het *Swint* inzeilden, 't welk de Vyanden zo te voet als te paard spoedig terug deedt trekken, terwyl 't Kanon van de Schepen dapper daar onder speelde. Dit was ook oorzaak, dat de Spaansche Schepen, die van *Oostende* moesten komen, niet durfden uitloopen. 1621.

Dus liep deze Aanslag te niet, welken de Spanjaarden al voor 't eindigen van 't Bestand besloten hadden, en waar van zy eenen beteren Uitslag verwachtende waren geweest, om dat het Eiland *Cadsant* niet sterk verschanst, en de Krygsmagt der Staaten aldaar ook niet groot was, vermits hunne meeste magt zich aan den Rhyn bevondt. By aldien deze Aanslag den Spanjaarden gelukt ware, zou zekerlyk *Sluis* en *Aardenburg* verlooren, en Zeeland in gevaar geweest zyn.

Schoon nu de Spaanschen genoegzaam bespeurden, dat 'er geen zegen by die Onderneeming was, en zy dus niet anders konden uitrichten dan de Boeren, omtrent *Damme* en *Brugge*, in den grond te bederven, zo wilde *Inigo de Borgia* echter zyn Oogmerk niet verlaaten, van Zeeland in ongerustheid te houden. Zyn Leger wierdt toen geschat op 10000 Man zo te voet als te paard, met het welke hy zich omtrent *Eekeloo* nedersloeg, om 'er te overwinteren en eene betere gelegenheid af te wachten: maar zy lagen aldaar in een zeer moerassig Land, hebbende veel regen, groote koude en weinig te branden, 't welk, als men denken kan, veele Ziektens veroorzaakte, en wel in diervoege, dat men verzekerde, dat het zelve voor 't eindigen van de volgende Maand January wel tot op de helft versmolten was.

Ondertusschen verzuimden de Staaten niet, om het Magazyn binnen Sluis van al het noodwendige te laaten voorzien, om zulke en diergelyke Aanslagen der Spanjaarden in het toekomende te konnen afweeren. Inmiddels dat dit alles gebeurde, lag zyne Excell:, Prins *Maurits*, met zyn Leger aan den Rhyn, omtrent *Rees* en *Emmerik*.

Terwyl zyne Excell. hier met het Leger lag, was de Koning van *Bohemen* aldaar eenige dagen by hem, om de orde en 't beleid der Krygszaaken van dien grooten Oorlogsheld, zynen Oom, te beschouwen, alzo zyne Excell. in dien tyd voor een der kundigste Zoonen van *Mars* gehouden wierdt. Doch zyne Majt. bleef niet lang in 't Leger, vreezende dat zyn Schoonvader, de

Koning van Grootbrittanje, daar over te onvreden zou zyn, alzo die enkel begeerde, dat Koning *Frederik* zich ten eenemaal onzydig zou houden. Derhalve vertrok hy wederom van daar; zyne Excell. en zyn Broeder, Prins *Hendrik*, benevens Graaf *Ernst* van *Nassauw*, deeden den Koning met zyn gevolg uitgeleide tot aan *Emmerik*, en keerden toen wederom naar 't Leger terug, terwyl zyne Majt. met het Jagt van zyne Excell. van daar naar beneden op *Rotterdam* voer, en vervolgens in den *Haag* by zyne Gemalinne kwam.

Doch Prins *Maurits* zag met zyn Leger, als eens zo zwak zynde als dat van *Spinola*, geen kans, om 't beleg van *Gulik* te verhinderen, alzo *Spinola* Meester was van *Wesel*, *Gelder* en *Venloo*, 't welk zyne Onderneeming, om 't beleg voor *Gulik* op te slaan, onmooglyk maakte.

Terwyl nu van wederzyde de Legers hun voordeel zochten, en herwaards en derwaards fourrageerden, zo begaf zich Prins *Frederik Hendrik* met den Heer van *Kessel*, verzeld van 30 Ruiters, benevens zo veel Muskettiers en eenige Pioniers, en Sloepen van de Oorlogschepen, naar het zogenaamde *Kalkersche Gat*, om te onderzoeken, waar hier of daar het best een Brug te slaan was. En terwyl zy daar mede bezig waren, begon een Spaansche Trompetter, die daar kort by met 2000 Ruiters sterk lag, alarm te blaazen, waarop de Spanjaarden op de been kwamen, en Prins *Hendrik* met zyn Gezelschap genoodzaakt wierdt te wyken, en 't gevaar nog ter naauwer nood ontkwam. Evenwel hadt men de zaak zo wel afgezien, dat men de plaats bestemd hadt, daar de Brug over geslagen kon worden, gelyk ook eenige Dagen daarna, door de Matroozen en Soldaaten, geschiedde. Hierop begaf Prins *Hendrik* zich wederom met een sterker magt derwaards, trekkende een endweegs boven *Kalker*, alwaar hy eenige honderd Musketiers in een Hinderlaag gelegd hebbende, om de Spanjaarden af te weeren, de anderen inmiddels liet voorttrekken, die de Brug opsloegen, en aldaar veel Koren, als Rogge, Tarwe, Garst, enz. benevens Hooi en Stroô ophaalden, al het welke op Wagens gelegd, en over de Brug gevoerd wierdt. Eenige Spaansche Paarden, aldaar in de Weide loopende, wierden nog door de Staatsche Ruiters weggenomen; en wanneer alles over de Brug was, wierdt

wierdt dezelve wederom afgebroken, en zy kwamen dus onverhinderd in 't Staatſche Leger te rug.

De menigvuldige Regen en de geduurige Opzwelling van den Rhyn, waren ondertusſchen Oorzaak, dat de wederzydſche Legers opbreken, en de Troupen in de Winterkwartieren gelegd moeſten worden. Dit geſchiedde in November, en Prins *Maurits* liet zyne Ruitery, ter oorzaake van 't gebrek aan Fourragie, in *Arnhem*, *Zutphen* en *Doesburg* Garnizoen houden, en 't Voetvolk, hier en daar in de Dorpen, de Winterkwartieren betrekken, gelyk de Spanjaarden meerendeels, ook hier en daar in 't Land van *Cleef*, gehuisveſt wierden, terwyl de overigen naar Gulikerland toogen: want de Steden van *Cleef* en *Kranenburg* waren door de wederzydſche Veldheeren onzydig verklaard, en in zo verre ontmanteld, dat 'er niet anders dan de buiten Muuren waren blyven ſtaan, op dat 'er wederzyds zich niemand in zou konnen beveſtigen. Zo was ook het Graafſchap van *Meurs* wederzyds onzydig verklaard. Dit niettegenſtaande hadden de Spaanſche Troupen evenwel een ſtroop in 't Graafſchap van *Meurs* gedaan, en veele Dorpen uitgeplonderd. Doch toen Prins *Maurits* hier over klagten by *Spinola* ingebragt hadt, verklaarde deze, dat zulks buiten zyn weeten geſchied was, en dat hy 't herſtellen zou.

Ondertusſchen hadt Prins *Maurits* een ſterk Fort tegen over *Rees*, aan de andere zyde van den Rhyn, doen aanleggen, waarin des noods 4000 Man konden gelegd worden, en begaf zich daarop naar den *Haag*, alwaar hy den 9 December aankwam.

Wat nu den Staat der zaaken van *Bohemen* betreft, zo hadt de Markgraaf van *Jagerendorp*, die ondanks de geduurige Banverklaaring van den Keizer, zo wel als *Mansvelt*, den Koning nog getrouw bleef, in dezen Zomer nog veele Voordeelen in *Moraviën* behaald, de Stad *Neuditſch* veroverd, mitsgaders *Olmuts* en andere plaatzen; ook 800 Keizerlyke Ruiters meerendeels verſlagen. De Keurvorſt van *Saxen* zondt wel veel Volks in het Land, om het voor den Keizer te beſchermen, maar dit Volk deedt niet anders dan het Land nog meer te bederven, opeetende en verwoeſtende 't geen de Jagerendorpſche Troupen nog hadden overgelaaten.

De Keizer gaf wel verſcheiden ſcherpe *Mandaaten* uit, waar

by de Officieren en Soldaaten, die zich in dienst van *Mansvelt* of van *Jagerendorp* bevonden, in den Ban verklaard wierden, met verbeurte van lyf en goed; maar dit alles was toen nog van weinig Vrucht.

Ondertusschen lag *Mansvelt* met zyn Leger te *Waidhausen*, en door zyne Verspieders vernomen hebbende, dat hy door het Keizerlyk Leger onder den Hertog van *Beieren* zou aangetast worden, besloot hy de Vyanden daarin voor te komen, en ging den 14 July, en dus twee dagen voor datze hem zouden aantasten, met zyn Leger op Marsch naar *Esseldorp*, viel de Keizerlyken Onverhoeds op 't Lyf, en versloeg drie Cornetten Ruiters en 2000 Muskettiers, by welke gelegenheid hy verscheiden Standaarden veroverde, waar van hy den voornaamsten, benevens zyne Brieven, naar den *Haag*, aan den Koning van *Bohemen*, gezonden heeft. Deze Standaard, die van geel Damast was, hadt op de eene zyde een *Crucifix* met deze Byspreuk: *Adjuva nos Deus nostræ salutis*, dat is: *Help ons o Godt onzer Zaligheid.* Op de andere stondt het Beiersche Wapen, benevens een Zwart Kruis, met deze Byspreuk: *Absit gloriari, nisi in ea*; dat is: *'t Zy verre van ons te roemen, ten zy in dezelve.* De Standaard Drager was mede onder de Gevangenen.

Na dit Gevecht viel de Graaf van *Mansvelt* op 3000 Voetknechten, die te *St. Catharina* lagen, welken hy ten deele versloeg, en ten deele op de Vlucht dreef. Dit niettegenstaande bleef het Keizerlyke Leger by zyn besluit, en viel twee dagen daarna op den Graaf van *Mansvelt* aan; vast vertrouwende hem te zullen verslaan, en juichende als of zy de Overwinning reeds behaald hadden. Dit Gevecht duurde van 's morgens vroeg tot in den laaten avond. Daar wierdt wederzyds dapper gevochten, doch *Mansvelt* behaalde de Overwinning. De Vyanden verlooren daar by twee Colonels, verscheiden Kapiteins en andere Officieren, benevens meer dan 1000 gemeenen aan Dooden, behalve veele Gevangenen, die in zyne handen vielen. Zyn verlies, zegt men, was zeer gering, in vergelyking van dat der Keizerlyken, waar van de overigen zich op de Vlucht begaven, doch niet vervolgd wierden, nademaal *Mansvelt* zulks niet dienstig oordeelde, om dat ze te sterk van Ruitery waren. De Vluchtelingen hebben zich vervolgens op een Berg, *Ravenkop* genaamd, verschanst.

In:

In die zelve Maand ontfing men een bericht uit *Hongaryen*, dat de Graaf van *Buquoi*, waar van wy in de voorige jaaren verscheiden maalen gesproken hebben, het Slot *Neubeusel* met een Keizerlyk Leger belegerd hadt; maar dat de Vorst *Bethlen Gabor* met zyn Krygsvolk toegeschoten was, en die Belegering hadt opgeslagen. By welke gelegenheid de dappere *Buquoi* zyn Leeven verloor. Vervolgens deze Belegering opgeslagen zynde, is gemelde Vorst *Bethlen Gabor* met zyn Leger voor *Presburg* getogen en heeft die Stad belegerd, en rondsom dezelve tot byna aan *Weenen* toe veel verwoestingen gemaakt. Doch schoon de Markgraaf van *Jagerendorp*, die uit *Moraviën* in *Silesiën* gekomen was, en alles daar wel bezorgd hadt, hem in die Belegering voor *Presburg* kwam ondersteunen, heeft hy echter dezelve moeten opbreken, en vervolgens zyn Krygsvolk verscheiden plaatzen van *Hongaryen* doen betrekken om uit te rusten.

Ondertusschen gebeurde het op den 9 Augustus, dat zeker Italiaan, komende uit het Leger van den Heer van *Anholt*, voorgaf den Graaf van *Mansvelt* noodzaakelyk te moeten spreeken, van voorneemens zynde, gelyk het naderhand bleek, om hem te vermoorden. *Mansvelt* hem hebbende voor zich doen komen, verhaalde hy kwansuis, hoe armmoedig het in 't Keizerlyk Leger gesteld was. Inmiddels zagen eenige Heeren, die by *Mansvelt* stonden, dat hy een Mes in zyn hand binnen de bol van zyn Hoed hadt, waarop zy hem aanpakten en gevangen namen. Men vroeg hem naar de reden, en hy bekende terstondt, dat hy door zeker Jesuit aangespoord was om *Mansvelt* te vermoorden, met verzekering dat hy, byaldien hy naderhand gevangen wierdt en sterven moest, als een Martelaar op staande voet ten Hemel zou vaaren, waar voor de Jesuit zyn eigen ziel te pande wilde zetten. De Misdaadiger wierdt des anderen daags onthoofd, zyn Ligchaam op een paal in 't open Veld ten toon gesteld, en zyn Hoofd door een Tambour in het Keizerlyk Leger gezonden. De Generaal *Tilly*, heeft zich naderhand by den Graaf van *Mansvelt* verschoond, zeggende dat hy 'er niets van geweeten hadt.

Ondertusschen bleeven, de Beiersche en Mansveltsche Legers nog een geruimen tyd kort by elkanderen liggen, en de Beierschen schooten uit hunne Verschanssingen geduurig met heele en hal-

halve Kartouwen op het Leger van *Mansvelt*, en deeden hem nu en dan groote schade; hierop besloot hy hen, op zekeren nacht, in hunne Verschanssingen te overvallen, en begaf zich derwaards met 4000 Musketiers, die hunne Lonten verborgen hielden: doch het ongeluk wilde dat de Musket van een Franschman los ging, waarop in 't Beiersche Leger alarm ontstondt en alles op de been kwam. *Mansvelt* zyn aanslag dus niet ter uitvoer konnende brengen, liet een groot gedeelte Zwavel, Pek, Buskruit en andere brandende stoffen by een brengen, en 't Bosch, waarin de Beierschen lagen, in brand steeken; doch de zwaare Regen belette zulks, en hy moest onverrichter zaake terug keeren. Niet lang daarna is de Beiervorst, vernomen hebbende, dat *Mansvelt* zyne Fourragie en Ammunitie van *Ambercb* ontfing, met een groote Armée in den Opper-Palts gerukt, en heeft twee ryke Kloosters, als *Wallersbach* en *Reichenbach*, ingenomen, en is vervolgens naar *Cham* getoogen; welke Stad hy liet opeisschen, en een weigerend antwoord bekomen hebbende, liet hy ze beschieten. Het Garnizoen zulks niet lang konnende houden, gaf de Stad over by accoord van vryen Uittogt, en begaf zich naar 't Mansveltsche Leger. Doch dit Accoord wierdt slegt gehouden, gelyk het veelal in Oorlogstyden gaat; want de Beiersche *Crabatten* daarin komende, plonderden dezelve schoon uit, en bragten de geenen, die hun zulks beletten wilden, om 't leeven.

Wanneer de Hertog van *Beieren* deze Stad vermeesterd hadt, toog hy verder Landwaard in, en heeft *Nieuburch am Wald*, *Wald-Munchen*, *Bleistein*, *Kammatb*, *Prestad*, *Eschenbach*, *Gravenwaert* en andere plaatzen ingenomen. *Mansvelt* ondertusschen door zyne Spions vernomen hebbende, dat 'er eenige duizend Beiersche Soldaaten aan den Landgraaf van *Lichtenstein*, die zich voor den Keizer verklaard hadt, gezonden zouden worden, om in *Pfreimbt* en *Sinchutten* hem den pas te beneemen; zo zondt hy den Overste *Lintzau* met 4000 Man te voet en te paard, benevens ettelyke stukken Kanon, derwaards, om de Stad *Pfreimbt* te laaten opeisschen, die zich ook na eenige tegenstand overgaf. De Landgraaf wierdt gevangen genomen en naar *Amberch* gebragt. Het Beiersche Garnizoen, dat 'er in lag, wierdt meestal door de Burgery, die op de Mansveltsche zyde was, doodgeslagen: de Stad en 't Kasteel, waarop veel goederen geborgen wa-

waren, wierden geplonderd, en de Voorſtad in Brand geſtoken.

Deze baldaadigheid der Mansveltſche Soldaaten deedt de Ridderſchap en Stenden van den *Opper-Palts*, ziende dat zy meer van de Mansveltſche Troupen, dan van de Beierſchen beſchadigd wierden, beſluiten, om zich aan den Beiervorſt te onderwerpen, mits hunne Religie en Vryheden behoudende. *Mansvelt* verneemende dat die van den *Opper-Palts* zulks beſloten, en reeds deswegen een Brief aan den Beiervorſt geſchreeven hadden, kwam met zyne Ruitery den 27 Auguſtus voor *Amberch*, na dat zyne Soldaaten het Markt *Hambacht* en *Slicht* reeds uitgeplonderd hadden. Die van de Stad weigerden de Poorten voor hem te openen, waarop hy dreigdde dezelve met geweld te zullen aantaſten: maar hoorende, dat de Beiervorſt die voorgenoemde plaatzen reeds ingenomen hadt, waar door hem de paſſagie, Proviánt en Ammunitie gantſchelyk waren afgeſneeden, en zyne Armée dus rondsom ingeſloten konde worden, bedacht een Krygsliſt, veinzende zich met zyn Armée in des Keizers dienſt te willen begeeven, mits trekkende voor hem en zyne Soldaaten eenige Tonnen Gouds. Dit beding van den anderen kant aangenomen zynde, ontfing hy terſtond een groote ſomme Gelds, verliet de ſchanſſen by *Weidhauſen*, daar de Beierſchen in rukten, en toog met zyn Leger en Geſchut naar den *Nederpalts*, alwaar hy zyn Volk in omtrent 40 Dorpen liet Huisveſten, daar zy al het Koren tot hun Onderhoud uitdorſchten. De Beierſchen lieten hem geruſt voorttrekken, en zonden Commiſſariſſen aan hem, die hem van dag tot dag vermaanden tot beveſtiging van 't aangenomen Accoord, 't welk hy telkens uitſtelde, tot dat hy volkomen buiten de Bezetting was. Als toen een open weg tot den Neder-Palts hebbende, gaf hy de Commiſſariſſen hun afſcheid, en verklaarde hen voor Vyanden. Hierop rukte hy voort tot op de *Nieuwe Markt*, ſterk zynde 2500 te paard, en 10000 te voet met 9 ſtukken Kanon. Voorts toog hy op *Fürt* en *Wintsheim*, en legerde zich aldaar.

Door deze Krygsliſt is *Mansvelt* alle achterdenken en kwaadvermoeden te boven gekomen; want men begon hem reeds te ſchelden voor een Verraader en diergelyke, niet anders denkende dan dat hy zich met goede meening aan den Keizer hadt overgegee-

geeven, te meer dewyl men aan 't Keizerlyk Hof te *Wenen* reeds groote Vreugde deswegens getoond, ook te *Praag* de Klokken geluid en 't Kanon afgeſchoten hadt: doch die blydſchap was kort van duur, en de verſlagenheid by hen des te grooter, toen de hinkende Bode achteraankwam met de Tyding, dat *Mansvelt* met zyn Leger doorgegaan was.

Ondertusſchen ontfing de Beiervorſt de Hulde van den *Opper-Palts* binnen *Bamberg*, onder belofte dat elk de Vryheid van zyne Religie en andere Voorrechten behouden zou. Maar dit ging zo verre, als het voeten hadt; want de Jeſuiten en andere Geeſtelyken kwamen in de Stad, en namen de Kerken en Schoolen in Opzicht, zo als ook geſchiedde in *Nieuwmarkt*, alwaar zy in de Slotkerk de Miſſe deeden in tegenwoordigheid des Hertogs van *Beieren*, wiens Volk daar rondsom in de Dorpen lag en wegroofde 't geen 'er *Mansvelt* nog gelaaten hadt, die inmiddels door 12000 Man van 't Beierſche Leger vervolgd wierdt.

Doch was, achtervolgens dit boven verhaalde, de *Opper-Palts* in een deſolaaten ſtaat, de *Neder-Palts* was het niet minder; want de Spanjaarden, welken *Spinola* aldaar gelaaten hadt onder 't bevel van *Don de Cordua*, namen de eene plaats voor en de andere na weg. Deze Spanjaard lag toen met zyn Volk by *Rhyns-Turkshcim*, en de Generaal *Veer*, die van wegens den Koning van Engeland Beſchermer van den *Neder-Palts* was, lag met zyn Volk te *Birſtadt* en aan de *Bergſtraat*, op den Weg van *Heidelberg* naar *Frankfort*. Het voorneemen van den Generaal *Veer* was, om de Spanjaarden het invallen en rooven te beletten, die ook van het Fort *Stein* aan den Rhyn Meeſter waren, en die, om het Paltſiſche Leger op te ſlaan, een aanſlag vormden omtrent *Bensheim*, en zich op de *Bergſtraat* tegen over den Generaal *Veer* poſteerden in volle Bataille, en reeds eenige paarden van hem doodſchoten. Hy merkende dat de Spanjaarden hem te ſterk waren, week met een gedeelte van zyn Leger naar den kant van *Heidelberg* en *Manheim*, en zyn Onder-Generaal *Obertraut* met het ander gedeelte naar *Ladenburg*, na dat hy *Frankendaal* met Garnizoen en andere noodwendigheden voorzien hadt.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1621.

Don Gonsalo de Cordua, zich daar van bedienende, liet *Bensheim* opeisschen. De Bezetting, 1600 Man sterk zynde, ziende dat 'er geen ontzetting te wachten was, gaf de Stad by Accoord over; terwyl de Gezanten, die de Koning van Engeland aan den Keizer zondt, door de Spanjaarden van *Kreutznach* door de *Bergstraat* geleid wierden tot aan 't Paltsische Leger, om van daar naar *Wenen* te reizen, gelyk geschiedde, en alwaar de Ridder *Digby*, waar van wy te vooren reeds gewag gemaakt hebben, vergeefsche poogingen deedt, om den *Palts* vry te maaken, doordien de Keizer voorgaf niet in dit Accoord te konnen treeden, vermits de Hulde in den *Opper-Palts* reeds in zynen naam ontfangen was, zo dat dit Gezantschap onverrichter zaake wederom naar Engeland terug keerde.

De Spanjaarden inmiddels door den Aftogt van den Generaal *Veer* open Baan hebbende, veroverden de Steden *Hoppenheim*, *Weinheim*, het Slot *Sterkenburg*, en maakten zich dus Meester van de gantsche *Bergstraat*.

De Ruiters van *Overtraut* vervolgens voor *Weinheim* komende, hebbende de Voorstad uitgeplonderd, zochten zulks zy ook der Stad te doen, om dat dezelve zich zo gemakkelyk aan den Spanjaarden hadt overgegeeven, maar wy vinden niet dat zulks geschied is.

Ondertusschen begaven de Spanjaarden zich, na de inneeming van *Stein*, over de Brug naar de andere zyde van den Rhyn, en rukten voor *Keizerslauter*, en dewyl 'er geen ontzet te wachten was, wilden de Burgers geen Belegering uitstaan, en gaven de Stad over. Intusschen hadden de Spanjaarden 11 schooten daar op gedaan, waar voor de Burgers 1000 Daalers moesten betaalen. Van hier toogen zy op *Turksheim*, op *Nieuwstad* en vervolgens voor *Frankendaal*, 't welk *Don de Cordua* rondsom liet insluiten, zo dat 'er niemand in- of uit kon. Voorts bezette hy de Stad met twee Hoofdlegers, het eene by *Studernheim* op den Weg naar *Spiers*, en 't ander by het Bosch op den Weg naar *Manheim*, en verschanste zich aldaar voor een Aanval van buiten. Voorts begonnen zy de Loopgraven te maaken, en Batteryen op te werpen om de Stad te beschieten.

Den 29 September geschiedde de eerste schermutzeling op den Weg naar *Manheim*, en den volgenden dag begonnen de Spanjaarden, uit vier halve Kartouwen met Kogels van 25 pond, de Stad te beschieten. Des nademiddags deeden de Belegerden een Uitval en dreeven de Spanjaarden uit de Loopgraven, zo dat 'er veelen sneuvelden, en zy zouden by de terugkeering naar de Stad eenige stukken Geschuts hebben konnen medesleepen, in gevalle zy de Bystand van eenige Ruiters hadden gehad. Den 1 en 2 October hebben de Belegeraars met schieten aangehouden, doch deeden weinig schade, vermits zy meest al over de Stad heen schooten. Dit wierdt hun ontdekt door twee trouwlooze Jongens, waarop zy hun Geschut laager stelden en toen veel schade toebragten aan Poorten en Huizen.

Den 4 October vuurden zy inzonderheid geweldig op de Stad, alzo zy 1002 schooten op dien dag deeden, hoopende den Belegerden daar door tot Overgave te dwingen. Doch dit niet gelukkende, deeden zy na twee dagen, des Avonds om 7 uuren, een hevige Aanval op twee schanssen, de eene by den Spierschen Toren, met Engelschen bezet, en de ander by den Manheimer Toren, met Oogmerk om alzo in de halve Maan te komen. In de eene schans gelukte het hen, vermits de Engelschen, geen goeden Wacht houdende, onverhoeds overvallen, en ruim 50 van hen gedood wierden, terwyl de anderen de Vlucht namen. De tweede schans hadden zy ook reeds ingenomen, en waren al voor de halve Maan, die voor de Poort lag, maar zy wierden 'er mannelyk weder uitgeslagen, met verlies van veele dooden en eenige Gevangenen. Een der Gevangen Soldaaten verklaarde dat hy van den Broeder des Graaven van *Anspach* aangenomen was, in schyn als of hy den Paltsgraaf zoude dienen, en dat hy in tegendeel in 't Spaansche Leger gebragt was. Een Lakkei, die mede gevangen was, bekende dat zyn Heer, een Luitenant van den Graaf van *Yzenburg* en mede gesneuveld was, zo dat deze Graaven, die men voor Vrienden gehouden hadt, in tegendeel Vyanden waren.

Den 7 October waren de Engelschen, na de eerste nederlaag voorzichtiger, en bleeven den gantschen nacht in de Wapenen, schoon 'er geen aanval meer geschiedde. Doch den 9 begonnen de Vyanden geweldig te werpen met Bommen, welke men in dien

dien tyd Vuurballen noemde; maar de Burgers waren zo wel op hunne hoede, dat ze dezelven geduurig dempten met Ossen Huiden, in voege dat ze weinig schade veroorzaakten. Des Avonds deeden de Spanjaarden wederom een Aanval op een Ravelyn voor de Spiersche Poort, maar zy wierden met groot verlies afgeslagen. Daags daar na begon het zo geweldig te regenen, dat het tot voordeel van de Belegerden was, vermits de Loopgraaven der Spanjaarden, die zich aan de eene zyde in het Moeras gelegerd hadden, vol Water liepen, en hunne Schanssen om verre gedreven wierden. Hierop vreesden die van binnen voor een Stormlooping, en bragten ten dien einde in voorraad alles op de Wallen in gereedschap; maar de Belegeraars deeden niet anders dan dag en nacht Vuurballen te werpen. Eenige dagen daarna hielden zy zich gantsch stil, zo dat men in de Stad begon te vreezen, dat ze aan het ondermynen zouden gaan, en derhalve tegenmynen begonnen te maaken, hoewel hun zulks ondoenlyk viel door de Overmagt van 't Water.

Ondertusschen dat die van *Frankendaal* zich zo Kloekmoedig verdedigen, lieten zy aan den Engelschen Generaal *Veer*, die zich te *Manheim* bevondt, hunnen toestand weeten. Middlerwyl kwam *Mansvelt*, de Belegering van *Frankendaal* vernomen hebbende, uit den *Opper-Palts* van *Nieuwmarkt*, gelyk wy reeds gezegd hebben, welke Stad vervolgens van den Beiervorst was ingenomen, voorby *Neurenberg* met zyn Volk en tien stukken Geschuts. Op dezen togt Onderhieldt hy een zo scherpe Krygstugt, dat hy den geenen, die den minsten Overlast aan iemand deedt, terstond liet opknoopen. Dit was oorzaak, dat die van *Neurenberg* hem alle mogelyke Onderstand bezorgden. Van daar vervolgde hy zyn togt met rasse schreeden over *Winsheim* en *Rotenburg* naar *Frankendaal*.

Don de Cordua de aankomst van *Mansvelt* verneemende, vreesde dat hy 't aldaar niet zou konnen houden, en zondt derhalve, na alle vergeefsche poogingen gedaan te hebben, een Trompetter in de Stad, die dezelve van 's Keizers wegen opeischte met aanbieding, dat de Burgers de vrye oeffening van Godsdienst behouden, en de Krygsknechten met vliegende Vaandels en brandende Lonten zouden uittrekken: maar de Engelsche Gouverneur *John Borres* gaf hem ten antwoord, dat de Stad hem was toe-

vertrouwd door den Generaal *Veer*, die te *Manheim* was, zonder wiens toestemming hy de zelve niet konde overgeeven; dat hy, zo 't hem geliefde, zulks van den Generaal kon gaan verzoeken; dat hy zich moest verwonderen over het gedrag van den Spaanschen *Don de Cordua*, dat hy eene Stad, welke hy zo lang te vergeefs, en met groot verlies beschooten en bestormd had, nu liet opeisschen van den Dienaar, en niet van den Meester; dat het, betreffende de belofte van vrye Religie en andere voorrechten, genoegzaam bekend was, hoedanig de Spanjaarden daar omtrent met andere Steden gehandeld hadden, door veel te belooven en niets na te komen, zo als het ook met *Frankendaal* zou gaan, enz. Wanneer de Trompetter verzolgens verzocht den Schout en de Burgemeesters te spreeken, zeide de Gouverneur, dat zulks onnoodig was, als zynde de Stad voor dezen tyd aan hem vertrouwd, en dat hy derhalve met zyn antwoord kon vertrekken.

Nog dien zelven avond en des anderen daags hebben de Spanjaarden nog geweldig op de Stad gevuurd; maar het is te denken, dat ze bericht hadden van de nadering van *Mansvelt*, als mede dat de Generaal *Veer* zich vaardig maakte met alle zyne magt, om de Stad te komen ontzetten; want in den volgenden nacht braken zy in stilte het beleg op, zonder dat die van binnen 'er iets van wisten, behalve dat ze des nachts een groot gedruis van Paarden in het Bosch gehoord hadden, het welk hen deedt vermoeden dat het Geschut afgevoerd werd, gelyk het dan ook des anderen daags bleek.

Ondertusschen was de haast by dezen aftocht zo groot geweest, dat ze veele Zieken en gekwetsten, benevens eene menigte van Musketten, Hellebaarden, Kogels en andere dingen, hadden achter gelaaten. Zy namen den Wyk langs den Weg naar *Worms*. De Engelschen, welke dien nacht de Wacht in de Schanssen gehouden hadden, ziende met het aanbreken van den dag, dat de Vyanden vertrokken waren, liepen naar het Leger, en achterhaalden nog eenige Italiaanen, die zich niet spoedig genoeg weggepakt hadden; doch deze baden om hun leeven, en wierden verschoond, om dat ze geen Spanjaards waren. Die van binnen ook verstaande dat de Belegering opgebroken was, liepen, zo wel de Soldaaten en Burgers, als de Vrouwen en Kinderen, klein en groot, in alleryl, naar de Spaansche Legerplaats, plon-

plonderden alles wat ze vonden, en sloopten de Batteryen en Schansen.

Wy neemen het opbreeken van dit Beleg, en de Aftogt der Spanjaarden in dien nacht, tot het Onderwerp van onze Plaat.



„ Deze Plaat verbeeldt de Stad *Frankendaal*, waar voor de „ Spanjaarden 't Beleg opgebroken hebben en afgetrokken zyn, „ en waarop in den vroegen Morgen de Soldaaten en Burgers, „ met Wyven en Kinderen uit de Stad komen loopen naar de „ Spaansche Legerplaats, en aldaar plonderen en wegneemen „ 't geen de Spanjaarden nog achtergelaaten hadden, als Mus- „ ketten, Hellebaarden, Kogels en andere dingen, terwyl ande- „ ren bezig zyn met de Loopgraaven en Batteryen te slechten. „ Aan den eenen kant ziet men nog eenige vluchtende Span- „ jaarden het Bosch intrekken, en aan den anderen kant, in 't „ Verschiet, ziet men de Graaf van *Mansvelt* aankomen met zyn „ Leger om de Stad te ontzetten."

In deze Stad waren, behalve de Gouverneur *Borres*, de Graaf *Lodewyk van Witgenstein*, twee Engelschen Kapiteins, en andere Officieren, die zich allen in deze Belegering manmoedig gedraagen hadden. De bezetting bestond in drie Compagnien Engelschen,

fchen, drie Compagnien Duitfchers, twee Compagnien Hollanders en vier Compagnien Landmilitie. Doch dat 'er op dezen weinig te vertrouwen is, blykt daar aan, dat, wanneer het tot een Aanval komt, zy veeltyds by twintig of dertig gaan loopen, gelyk hier gefchiedde, die tot de Spanjaards overliepen, om voor Geld aan 't graven van Schanffen en Batteryen te werken. De Burgers in tegendeel hadden zich gezamenlyk verbonden, om met elkander te leeven en te fterven, en om de Soldaaten aan te moedigen, gaven zommigen eenige Vaten Wyns aan dezelven ten beften. Aan de Spaanfche zyde waren, volgens het zeggen van de Gevangenen, 3000 Man gedood en gekwetft, en van de Burgers 23 gedood, waar onder 4 Vrouwen en 2 Kinderen waren; van de Soldaaten waren 'er 100 gefneuveld, onder welken des Gouverneurs Broeder was, en een Hollandfche Luitenant.

Kort na dat de Spanjaarden afgetoogen waren, verfcheen *Mansvelt* met een Leger van 10000 Man te voet en te paard, en in *Frankendaal* komende, wierdt hy door de Magiftraat, oordeelende dat de Spanjaarden, bericht van zynen Aantogt gekreegen hebbende, het Beleg daarom opgebroken hadden, met 12000 Florynen befchonken. Ondertuffchen waren hem gevolgd de Generaal *Veer* met 2000 Man, de Overfte *Merven* met 1200, de Overfte *Waldmanshaufen* met 2000, en de Overfte *Landfchap* met 1000 Man te voet, zo als de Overfte *Obertraut* met 9 en de Overfte *Meggan* met 6 Cornetten Ruiters, voorzien met 4 halve Kartouwen en 2 ftukken Gefchuts, 6 ponders.

Dezen te *Frankendaal* aangekomen zynde, wierd befloten, dat *Mansvelt* de Spanjaarden zou vervolgen, terwyl de anderen weder naar *Manheim* te rug zouden keeren, behalve de Overften *Merven* en *Landfchap*, die naar *Heidelberg* toogen. Dit gefchiedde op den 17 October. Op dezen terugtocht liet *Obertraut* het Steedje *Obersheim*, een myl van *Frankendaal* gelegen, waarin 300 Spaanfche Ruiters en eenig Voetvolk in bezetting lagen, aantasten, en veroverde het zelve. Ook nam hy vier Domprooften en andere Heeren, in alles 12 perfoonen, Gevangen, die niet anders weetende dan dat *Frankendaal* veroverd was, van *Spiers* kwamen, om in de veroverde Stad de eerfte Mifle te hooren, en de Kerken te zien inwyen: doch zy wierden naar *Manheim*

ge-

gebragt, en op 12000 Ryksdaalders Rantzoen gesteld. 1621.

Mansvelt, die inmiddels de Spanjaarden vervolgde, vondt ze by de Brug van *Stein* sterk verschanst, tusschen den Rhyn en een Moeras, zo dat 'er geen bykomen aan was; derhalve toog hy weder terug, en over de Brug van *Manheim* gekomen zynde, rukte hy in het Bisdom *Spiers*, om 't zelve te Brandschatten, gelyk hy alom gedaan heeft; voorts roovende, plonderende en veel schade doende op het platte Land, zich weinig bekreunende dat de Keizer hem voor de derde maal in den Ban gedaan hadt.

Wy hebben te vooren gezegd, dat de Beiervorst, toen hy door *Mansvelt* bedrogen was, hem liet vervolgen met 12000 Man. Dit geschiedde onder 't beleid van den Generaal *Tilly*, den Graaf van *Anholt* en andere Oversten, die hem echter niet hebben konnen achterhaalen. Op dezen togt heeft het Volk van *Tilly* geweldig geplonderd en gebrand in 't Markgraafschap van *Anspach*, en in 't Land van *Neurenberg*, verschoonende Vriend noch Vyand, 't welk *Tilly* noodzaakte om eenige Soldaaten te laaten ophangen, om dat ze zyne Vrienden niet ontzien hadden. Vervolgens in de *Bergstraat* gekomen zynde, nam hy *Ladenberg* in, en liet een Brug op Vaten slaan over de *Necker*, en tegen over *Neckerhausen* een Schans opwerpen, daar op heeft hy *Mosbach*, *Everbach*, *Steinnach*, *Schonauw* en andere plaatzen ingenomen, en met Krygsvolk bezet, dewelke stroopten tot in den *Odenwald*.

Wanneer nu *Tilly* een open Weg naar *Heidelberg* hadt, schreef hy een Brief aan de Magistraat van die Stad, waar in hy onder anderen zeide: „dat zyne Keizerlyke Majt. en de Doorluchtige „Hertog van *Beieren* hem bevolen hadden, zyn Krygsvolk by „dat van *Don de Cordua* te voegen, om alzo, met vereenigde „Magt, den *Neder-Palts* onder de Keizerlyke gehoorzaamheid „te brengen, gelyk met de *Opper-Palts* reeds geschied was; „dat hy hun lieden daarom verzocht, zich daar niet tegen te „zetten, om geen Oorzaak te zyn van 't Bederf des gantschen „Lands; dat hy derhalve hoopte dat zy lieden zich gewillig aan „den Keizer zouden overgeeven, alzo zyne Majt. hen alle Vryheid en zekerheid beloofde; dat zy, dus doende, van zyne „Soldaaten niet beschadigd noch gemolesteerd zouden worden; „doch dat, zo zy in tegendeel weigerig bleeven, hy orde hadt, „om tevens met den Generaal *de Cordua* den *Neder-Palts*, die

„ men bespaaren wilde, om dat hy reeds genoeg geleden hadt, „ met geweld tot gehoorzaamheid te brengen, en dat hy daarom „ van Oordeel was, dat zy de genade van zyne Keizerlyke Majt. „ niet zouden verwerpen, enz.'

De Magistraat van *Heidelberg* dezen Brief den 28 October ontfangen hebbende, schreef hem den 30 ten antwoord, dat zy niet konden nalaaten te verklaaren, dat zyn Verzoek hun vreemd voorkwam, alzo het niet in hunne magt was, eene Stad, die hun door hunnen genadigen Heer toevertrouwd was, in eens anders handen te stellen, zo dat zy hoopten, dat hy hen daarin verschoonen zou; doch dat zy zyn verzoek aan hunnen Vorst zou doen weeten, en zyn antwoord verwachten zouden, en dat ze ondertusschen hoopten, dat de Heer *Tilly* deze Landen niet vyandlyk zou aantasten.

Doch de Gouverneur *Merven*, dezen Brief van de Regeering voor de afzending geleezen hebbende, verwierp denzelven, en schreef zelf aan den Generaal *Tilly*: „ dat het zenden van zyn „ Brief, des Avonds omtrent 9 uuren, buiten Krygsgebruik was; „ dat hy denzelven geleezen en overwogen hebbende, met ver„ wondering gezien hadt, dat hy den Magistraat verzocht hadt, „ zich aan zyne Keizerlyke Majt. te onderwerpen; dat hy, de„ wyl de Stad hem door zynen Vorst en den Generaal *Veere* was „ toevertrouwd, als een verstandig Overste wel afmeeten kon, „ dat het in zyne magt niet was, eenig accoord aan te neemen, „ zonder de toestemming van zyn' Generaal; en dat hy deze Ko„ ninglyke Residentie Stad daarom, met hulp van Godt, tot de „ laatste druppel bloeds zoude verdedigen; en dat, indien hy „ lust hadt daar een proef van te neemen, hy bevinden zou, dat „ zyn Garnizoen niet minder moed hadt, dan dat van *Frankendaal*, „ en dat hy dit tot een Catagorisch antwoord geliefde te nee„ men, enz.

De Generaal *Tilly*, die zich te *Rohrheim* bevond, dit moedig antwoord van den Gouverneur *Merven* ontfangen hebbende, wierdt zeer verstoord, en gaf zyn Volk, dat omtrent *Weinheim*, *Schriessen*, *Hoppenheim*, *Lorsch* en op andere plaatzen lag, bevel om dezelven in brand te steeken, en by hem te komen. Hierop trok hy met zyn gantschen Leger over de *Necker*, en belegerde *Heidelberg* van twee kanten. Zy, die in de Schans *Trotskeizer* genaamd,

naamd, lagen, schooten dapper op de Belegeraars, doch schoon zy daar door grooten schade leden, zetten zy echter de Belegering voort.

Terwyl *Tilly* met de Beierschen voor *Heidelberg* lag, waar tegen hy echter om 't laate Saisoen nog geen geweld gebruikte, ging *Mansvelt* voort in 't Sticht van *Spiers* met brandschatten en plonderen. Hy veroverde *Diedesheim*, en bekwam aldaar goeden Buit, en na dat hy 'er een goed Garnizoen in gelegd hadt, onder 't bevel van den Vorst van *Saxen-Lauwenburg*, toog hy verder op *Kirchweiler*, en nam die Stad en Slot by Accoord in. Voorts rukte hy voor *Lauterburg*, en nam deze Stad met het Slot zonder Tegenweer in bezit, vermits de Burgers en Inwooners meest verloopen waren, waarop hy alles, wat zy nagelaaten hadden, aan zyne Soldaaten ten Buit gaf. De Spaansche Gouverneur, *Don de Cordua*, die met den Generaal *Tilly* in verschil was geweest, en nu verzoend was, ziende den grooten voortgang van *Mansvelt* in 't gemelde Sticht, rukte met 8000 Spanjaarden en vier stukken Geschuts voor *Diedesheim*. *Mansvelt* dit verneemende, keerde terug en volgde hem na, gelyk hy dan ook verscheiden Schermutzelingen met de Spanjaarden hieldt; maar dewyl dezen het Gebergte en de Wyngaarden reeds in bezit hadden, was het *Mansvelt* niet mogelyk hen te verdryven, derhalve vertrok hy van daar naar *Germersheim*, zô dat de Vorst van *Saxen-Lauwenburg* des anderen daags de Stad moest overgeeven, die met een Spaansch Garnizoen bezet wierdt. Wyders veroverde *Don de Cordua Haseloch*, één Myl van *Nieuwstad* gelegen, en liet het uitplonderen. Een groote menigte Boeren op de Been gekomen zynde, poogde deze Plondering te beletten; maar zy wierden meestal dood geschoten, en alles daar rondsom door de Spanjaarden beroofd en in brand gestoken.

Wanneer *Mansvelt* vernam, dat *Don de Cordua* wegens het verloopen Saisoen, met zyn Leger de Winterkwartieren betrokken hadt, in *Stein*, *Altzey*, *Oppenheim*, *Creuznach* en daar omtrent, kwam hy met zyn Leger van *Germersheim* weder te voorschyn, en heroverde *Diedesheim*, 't zelve bezet hebbende met 300 Man, toog hy naar de Stad *Hagenau*, en de Landvoogdy daar omtrent, welke hy brandschatte op 100000 Rykdaalers, welken de Catolyken en Jooden moesten opbrengen, gelyk zy gewillig deeden,

en zelfs de Oversten en Officiers van 't Mansveltsche Leger nog byzondere geschenken gaven, hoopende dus van de plondering en inlegering verschoond te zullen zyn. *Mansvelt* vertrok wel van daar, maar dewyl hy 'er al te wel onthaald was, kwam hy na veertien dagen wederom met zyn Leger en eenige stukken Geschuts, begeerende van de Stad Kwartier, die niet goed vondt hem zulks te weigeren, weshalve hy met 1000 Ruiters en een Regiment te voet zyn Hoofdkwartier daarin nam.

Deze Stad zo makkelyk in bezit gekregen hebbende, bekroop hem de Lust om ook de nabuurige in zyne magt te krygen, dewyl 'er een groote schrik alom in 't Land was. Hy zondt dan een Tambour aan de Stad *Elzas-Zabern*, en liet dezelve opeisschen. Doch een weigerend antwoord ontfangende, liet hy uit zyn Tuighuis, binnen *Hagenau*, alle Ammunitie, Kruid en Loot derwaards voeren, en rukte voor die Stad, beschoot dezelve met groot geweld, niet twyffelende of zy zou zich moeten overgeeven; doch de Gouverneur, Graaf van *Salms-Reisscheid*, was daar niet toe gezind. Hy vervolgde dan daarop met de Stad 12 dagen achtereen te beschieten, hebbende ook reeds Bres geschooten; maar niet groot genoeg om storm te loopen, en te meer terwyl die van de Stad zich zo dapper verdedigden, en door verscheiden uitvallen veele zyner Officieren en wel 300 zyner Soldaaten gedood en Gevangenen gemaakt hadden; mitsgaders dewyl de groote koude hem drong, zo heeft hy, zyn Oogmerk niet konnende bereiken, op verzoek van den Hertog van *Lotharingen* een stilstand van 10 dagen gemaakt, en den Burgers en Inwooners laaten aanzeggen, dat hy honderd duizend *Philippynen* van hen eischte, met byvoeging dat hy anders alles verwoesten en prys maaken zou; de Burgers namen de stilstand aan, maar in dien tusschen tyd een Onderstand van 2000 Muskettiers ontfangen hebbende, lieten zy *Mansvelt*, die inmiddels naar *Hagenau* terug getoogen was, weeten, dat ze voor die honderd duizend *Philippynen* Kruid en Loot gekocht hadden, en dat, indien hy daar den reuk van geliefde te hebben, hy maar wederom te keeren hadt. Hierop lieten zy zelf hunne Voorstad afbranden, en zonden de Wyven en Kinderen naar *Lotharingen* in veiligheid.

Mansvelt nu wel bespeurende dat 'er van die Stad niet te halen was, verdeelde zyne Troepen in verscheiden partyen, en

rukte in den *Elsatz* en in de Oostenrykſche Erflanden, en bragt aldaar, door plonderen en branden, zulk een ſchrik onder de Inwooners ten platten Lande, dat de meeſte Landlieden met Wyven en Kinderen de Vlucht namen, laatende hun Vee op de ſtallen ſtaan, van 't welke zommigen van honger ſtieryen, en anderen den Mansveltſche Soldaaten ten Buit vielen. De Overſte *Obertraut* viel met zyne Ruiters in 't *Brisgrauwſche*, en ſtroopte tot aan *Briſach*, enz; alle de Bezettingen, die hier en daar in de Dorpen lagen, doodſlaande of verdryvende. Een ander party ſtroopte tot voor *Straatsburg*, en ontnamen de Biſſchoplyke Boeren de Wagens en Paarden; en vermits ook *Mansvelt Diedesheim* weder ingenomen hadt, gelyk gezegd is, vergaderden de Gezanten van *Worms*, van *Ments*, van *Darmſtad* en van *Spiers*, om te overleggen, hoe men *Mansvelt* uit het Keizerryk verdryven zou, en ſchoon men daar toe weinig middel konde vinden, gaf men nogthans alom bevel om de ſtroperyen van de Mansveltſche Soldaaten te beletten; gelyk dan ook 100 Curaſſiers en zo veel Muskettiers uit *Dachſtein* rukten, en één Troep Hollanders en Engelſchen, 230 Man ſterk, leggende in een Dorp, anderhalve Myl van *Straatsburg*, verſloegen, en wel 200 paarden en veele wagens met Buit veroverden. Doch *Mansvelt* het in den *Elſatz* zeer wel vindende, beſloot daarin zyn Winterleger te houden, zo dat de Aartshertog *Leopold*, Biſſchop van *Straatsburg*, genoodzaakt was, nog veele Troepen in den *Elſats* te zenden, om dezelve te verdedigen, terwyl Keizer *Ferdinand* de derde Bansverklaaring, gelyk wy boven reeds gemeld hebben, tegen *Mansvelt* liet afkondigen.

Wy zullen *Mansvelt* hier laaten beruſten, en een weinig terug treedende, zeggen, dat dewyl veele Vorſtelyke Gemoederen in Duitſchland zeer bedroefd waren, ziende het gantſche Land, en inzonderheid den *Palts*, met vreemde Garnizoenen belemmerd; zy alles in 't werk ſtelden om zulks te veranderen. Onder dezen was inzonderheid de jonge Vorſt *Chriſtiaan van Brunswyk*, Biſſchop van *Halberſtad*, die als Ritmeeſter eenigen tyd in dienſt van de Staaten Generaal, en in 't Leger van Prins *Maurits*, tusſchen *Rees* en *Weſel*, geweeſt was, en zich in de Krygsſchool van dien Prins geoeffend hadt. Deze Vorſt beſloot den Koning en Koningin van Bohemen met de Wapenen te dienen. Hy dan

verlof gekreegen hebbende, om 300 Ruiters en 2 duizend 6 honderd Voetknechten aldaar aan te neemen, zondt dezelve naar het Vorstendom *Brunswyk*, alwaar de Vergaderplaats was, en begaf zich den 24 October uit het Leger van Prins *Maurits* naar den *Haag*, om van den Koning van *Bohemen* afscheid te neemen. Dit geschied zynde, keerde hy weder naar 't Staatte Leger terug, en nam afscheid van Prins *Maurits*, die hem door eenige Ruitery liet geleiden tot aan het Land van *Bronswyk*. Aldaar gekomen zynde, vondt hy alle zyne Soldaaten en Ruiters verstrooid en verdreven.

De reden hier van was, dat zyn Volk, trekkende door het Sticht *Minden*, *Hildesheim* en *Bronswyker* Land, naar de Vergaderplaats, alom grooten schade door rooven en plonderen gedaan had, in weerwil van hunne Oversten, die alom den Doortogt verzocht hadden, met beloften van niemand overlast te doen, en alles met gereed Geld te betaalen. Doch dit anders uitvallende, en de Troepen, bestaande in Hollanders, Westphalingers en anderen, voortgaande met rooven, zo bragten de Hertog van *Bronswyk*, Broeder van Hertog *Christiaan*, de Hertog van *Lunenburg* en de Bestierder van *Maagdeburg*, in haast een klein Leger op de been, en overvielen de Troepen van Vorst *Christiaan* omtrent *Kerk-Gaüderen*, versloegen een gedeelte, en dreven de anderen op de Vlucht, met achterlaating van veel Geweer en Wapenen.

Vorst *Christiaan* dan in 't Bronswyker Land gekomen zynde, en zyne Troepen ten eenemaal verstrooid vindende, hadt veel werk om de Vluchtelingen weder te vergaderen, 't welk echter nog meerendeels geschiedde op de belofte van drie maanden Soldy te zullen geeven. Hierop monsterde hy dezelven op den 4 November, en bevondt zich nog 13 Cornetten te paard en 1500 te voet sterk. Met dezen vervolgde hy zynen togt naar den *Palts*. Op de Grenzen van 't Aartsbisdom *Ments* gekomen zynde, heeft hy zyne Troepen binnen *Alendorf*, *Kunsdorf*, *Momberg* en andere plaatzen, in het Ampt van *Ameneburg*, gelegerd, en maakte een Aanslag op dat Slot en Stedeken. Hy geliet zich als of hy voort wilde trekken, en liet de voornaamsten van 't Landschap by zich komen, verzoekende eenige Wagens te mogen hebben om zyn Bagagie te vervoeren, 't welke zy hem toestonden. Hy

ging

ging ook werkelyk op Marfch, maar van eenige Soldaaten, die des kundig waren, verftaan hebbende, dat 'er in het Kafteel, door Oudheid vervallen, een open gat was, daar wel een Man doorkruipen kon, zo zondt hy ettelyke Soldaaten derwaards, die door het gat heen kropen, en zich van binnen verfchuilden, dewyl 'er geen Wacht ingehouden wierdt. Zo dra hy nu oordeelde, dat 'er Manfchap genoeg in was, liet hy zyne Ruiters van de Paarden afftappen en met de Soldaaten, gewapend met Schiet en ander Geweer, den Berg op loopen naar 't Steedje. De Burgers en Inwooners hen ziende aankomen, liepen naar de Veften om zich te verdedigen; maar ziende de andere uit het Slot in de Stad vallen, die terftond de Poorten openfloegen, om hunne Makkers van buiten in te laaten, zo gaven zy den moed verlooren. Dus wierdt Vorft *Chriftiaan* Meefter van 't Slot en Steedje *Ameneborg*, zynde een fterk plaatsje en één Sleutel in 't Bisdom van *Ments*, alwaar veel Voorraad van Geld, Mondbehoeftens en andere noodige dingen, als in eene veilige Plaats, geborgen waren. Al het welke Vorft *Chriftiaan* prys maakte, en hem zeer wel te pas kwam.

Na dat hy nu ook het Steedje *Newftad*, en 't gantfche Land daaromftreeks mede ingenomen, en den Paltsgraaf daarin gehuldig hadt: en na dat hy ook verfcheiden Vlekken en adelyke Huizen van den Landgraaf van *Darmftad*, die de party tegen den Keurvorft van den Palts gekozen had, bemagtigd en geplonderd had, vormde hy een aanflag op het ryke Kloofter *Amsbach*, om het zelve te overvallen en te plonderen, nademaal die Geeftelyken in 't voorige jaar veel toegebragt hadden ten nadeele van den Paltsgraaf.

Terwyl hy hier mede bezig was, zondt de Beyervorft eenige Regimenten, waar onder veel Spanjaarden, als ook Mentzifche, Wirtenburgfche en Darmftadfche Landlieden waren, onder het bevel van den Overfte *Anholt*, die met zyn Vader van den Keizer Pardon verkreegen had, uit de Bergftraat, over den *Main*, in de *Wetterau*, die zich te *Bufeck* Legerden. Vorft *Chriftiaan* zulks verneemende, Legerde zich tusfchen *Oud-* en *Nieuw-Bufeck*, om hen aldaar af te wachten.

Op den 20 December, de Prins van *Anholt* genaderd zynde, toog de Vorft *Chriftiaan* hem te gemoet. Hierop kwam het tot

een

een ſcherp Gevecht. Doch de Prins van *Anholt*, die zich in een Boſch poſteerde, zondt geduurig friſſche troepen daaruit tegen den Brunswyker; tot dat eindelyk Vorſt *Chriſtiaan*, zyn Paard onder 't lyf doodgeſchooten, en hy in groot gevaar geweeſt zynde, beſloot af te trekken, en naar *Ameneburg* te rug te keeren, alwaar hy alles beroofde en plonderde, en in plaats van uit het Land te gaan, gelyk zyne Vyanden meenden, bleef hy zich ophouden in de Geeſtelyke Vorſtendommen.

Vermits nu de Koning van Grootbrittanje, door zynen Ambaſſadeur, by den Keizer niets ten voordeele van den *Palts* hadt kunnen uitrichten, en dewyl de Hertog van *Beieren* reeds Meeſter van den *Opper-Palts* was, en de Spanjaarden bezig waren met den *Neder-Palts* in te neemen, ſcheen hy eindelyk wakker en verſtoord te worden, gelyk hy niet onduiſter te kennen gaf in zynen Brief van den 12 November aan Keizer *Ferdinand* geſchreeven, waarin hy onder anderen zegt:

„ Dat het der gantſche Chriſtenheid, en dus ook zyne Keizerlyke Majt., genoegzaam bekend was, welke moeite en vlyt hy door zyne Ambaſſadeurs hadde aangewend; dat het hem derhalve zeer vreemd voorkwam, dat in een tyd, terwyl men over den Vrede handelde, zyne Keizerlyke Majt. liet voortgaan, met de Erflanden van zynen Zwager te doen overvallen, als door den Hertog van *Beieren* in den *Opper-*, en door de Spanjaarden in den *Neder-Palts*, niettegenſtaande het aan 't antwoord van zyne Keizerlyke Majt., aan zynen Ambaſſadeur gegeeven, bleek, dat de uitvoering van den Ban geen betrekking hadt tot die Landen; dat ook beloofd was die zaak niet met de Wapenen te beſliſſen, dan na dat men zulks drie Maanden te vooren hadt laaten aanzeggen; dat hier op te letten ſtondt dat de zaak dus hoe langer hoe ſlimmer zoude worden, en het derhalve ten hoogſten noodig was, dat zyne Keizerlyke Majt. Geneesmiddelen daar tegen verſchafte, waar tegen hy zynen Zwager de volgende Voorwaarden zou zoeken aan te raaden, te weeten:

„ Dat hy in 't hoogſte geluk ſtout geweeſt zynde, de genade en gunſt van zyne Keizerlyke Majt. zou begeeren, om zyne Erflanden, die hy voor de Boheemſche Onluſten bezat, benevens zyne Titelen, weder te erlangen.

„ Dat

„ Dat hy dan alle recht en Pretentie, die hy en zyne Zoonen 1621.
„ op 't-Koningryk *Bohemen* hadden, zou afstaan.
„ Dat hy met Onderdaanigheid en eerbieding zich aan den
„ Keizer zou onderwerpen, gelyk het in diergelyke Gevallen den
„ Vorsten betaamd.
„ Dat hy zodanige Verzoening en Weldaad van zyne Keizer-
„ lyke Majt. met een Voetval verzoeken zou.
„ Dat hy nooit zou trachten de Keizerlyke Koningryken, Vor-
„ stendommen en Regeeringen op eenigerlei wyze te ontrusten,
„ maar zich altoos bevlytigen om de Waardigheid en Magt van
„ zyne Keizerlyke Majt. te dienen.
„ Dat hy zich met andere Vorsten des Ryks, zo Geestelyken
„ als Waereldlyken, die door deze Onlusten beroerd waren
„ geworden, voor zo veel zyn Persoon aangaat, verzoenen;
„ mitsgaders den Vrede des Ryks bevorderen en alle ongelyk
„ vergeten zou.
„ Doch dat, ingevalle zyne Voorbede geen plaats mogt vin-
„ den, en 'er andere Zwaarigheden opkwamen, gelyk 'er dan
„ reeds drie Maanden verlopen waren, dat zyne Keizerlyke Majt.
„ beloofd hadt, met andere Vorsten daar over te handelen, en
„ hy nogthans geen bescheid bekomen hadt; het niemand vreemd
„ dunken of kwaalyk neemen kon, dat hy de Wapens ter hand
„ name, om voor 't Erfdeel en de Titels zyner Neeven te stry-
„ den, gelyk hy van natuurs en gerechtigheids wege verplicht
„ was, inzonderheid dewyl hy geen voorneemen hadt, om nieu-
„ we Titelen te zoeken, maar wel om te verdedigen en te be-
„ houden de geenen, die hun toebehoorden, en die de Palts-
„ graaf, toen hy zyne Dochter trouwde, bezat, dewelke nu,
„ door Godts genade, met veel Kinderen gezegend was, welken
„ te verlaaten zeer onnatuurlyk zou zyn.
„ Dat ook zyne Keizerlyke Majt. zich daar over niet zou kun-
„ nen beklagen, aangezien hy bevondt dat alle de middelen,
„ die tot den Vrede dienden, verworpen wierden; 't welk zonder
„ groot nadeel van de Christenheid en scheuringe van den alge-
„ meenen Vrede, welken hy gaarne met het Huis van Oostenryk
„ onderhouden wilde, niet geschiedde kon.
„ Dat derhalve zyn Verzoek was, dat zyne Keizerlyke Majt.
„ op zyn Voorstel wel geliefde te letten, en liever de broederly-

„ ke Liefde te gebruiken, dan hem oorzaak te geeven om kracht-
„ daadige maatregelen te neemen, en de zaak met geweld ter
„ uitvoer te brengen, enz.'

De Keizer dezen Brief ontfangen hebbende, zondt den Graaf van *Zwartzenburg*, als Gezant aan Koning *Jacobus*, doch wy vinden dat zyn Voorstel meest in Complimenten heeft bestaan, waar van wy de gevolgen naderhand zullen zien.

Koning *Jacobus* ondertusschen den Brief afgezonden hebbende, liet in zyn misnoegen op den Keizer ten eersten zyn Parlament, dat in Juny eerst gescheiden was, beroepen om weder te vergaderen.

In deze beroeping van het Parlament gaf hy onder anderen te kennen, dat, schoon hy 't zelve tot den 8 February aanstaande hadt uitgesteld, hy nu om gewigtige oorzaaken genoodzaakt was, 't zelve te beroepen tegen den 1 December, gebiedende ten dien einde alle Prelaaten, Edelen, Staaten, Ridders, Burgers en anderen, die het eenigzints zou mogen aangaan, om ten bepaalden dage te verschynen in de Stad *Westminster*, en aldaar te helpen consenteeren en besluiten zodanige zaaken, als in het Parlament als dan zouden voorgesteld worden.

Het Parlament dan op dien tyd vergaderd zynde, waar in de Prins van *Walles* presideerde in plaats van den Koning zyn Vader, die ziek en zwak was, zo wierdt echter de aanspraak van 't Parlament aan den Koning gericht.

In welke Aanspraak zy hun Leedweezen, wegens des Konings onpasselykheid, te kennen gaven. Vervolgens de oorzaaken aanhaalden van den droevigen staat zyner Kinderen, en van zyne eigen Onderdaanen, door de Roomschgezinden te veel toe te laaten, die trots wierden op het besloten Huwelyk van den Prins zyn Zoon met de *Infante* van *Spanje*; en eindelyk gaven zy hem de Geneesmiddelen daar tegen te kennen, bestaande onder anderen hierin, dat hy den Oorlog diende te voeren, 't zy by Diversie of anderzints tegens de geenen, die zich te zamen verbonden hadden, om de Landen zyner Kinderen weg te neemen en te verwoesten; dat hy de Vryheid der Roomschgezinden behoorde te fnuiken, en hunne eigen Religie te handhaven; en dat hy den Prins zynen Zoon zou uithuwelyken aan een Princes van hunne Religie, en niet aan die van eene Religie, dewelke den Ondergang van alle Protestanten zocht, enz.

Ver-

Vermits zy hem nu vervolgens nog eenige andere schikkingen aan de Hand gaven, raakende de Subsidien, de verlichting der Onderdaanen, de Oude schulden, enz. zo vertoornde Koning *Jacobus* zodanig, dat hy het Parlament verscheiden verwytingen deedt, en verboodt van zich verder met zaaken, die hem betroffen, te bemoeijen.

Deze twist van den Koning met het Parlament ging eindelyk zo verre, dat hy de Leden van dat Hof Muitemaakers en onrustige Geesten noemde, die nooit afstand wilden doen van hun boos voorneemen, en daarop liet hy den 29 December het Parlament scheiden, zonder dat 'er iets besloten was. Het hadt wel den naam dat het den 18 February aanstaande wederom vergaderen zou, maar de Koning heeft om deze beroeping van 't Parlament in langen tyd niet weder gedacht,

Ondertusschen was het Parlament, wegens deze scheiding, zeer verslagen, en liet om zyne gerechtigheid te toonen, het volgende Geschrift in openbaaren Druk uitgaan:

„ De gemeente tegenwoordig in 't Parlament vergaderd, doet, „ op 't Onderwerp van verscheiden Vryheden en andere oude „ Voorrechten van 't Parlament, hierin niet genoemd, de vol- „ gende Protestatie.

„ Dat de Vryheden, Voorrechten en Rechtsgebieden van 't „ Parlament van Oudsher Erffenissen en ontwyffelbaare Rechten „ van de Onderdaanen van Engeland zyn; dat de wettige zaaken „ en Voorstellingen, raakende den Koning, den Staat, de Be- „ scherming van 't Koningryk en de Kerk van Engeland, het „ handhaven en vormen van de Wetten, en het herstellen van „ de Wanorde en Zwaarigheden, die dagelyks voorvallen in „ dat Koningryk, eigen onderwerpen en stoffen zyn van 't Rechts- „ gebied des Parlaments; dat in de handhaving en proceduure van „ de voorsz. zaake een iegelyk Lid van 't Parlaments-Huis heeft „ en moet hebben vryheid van spreeken, van voorstellen, van „ handelen en van besluiten daarop te neemen; dat de Gemeen- „ tens in 't Parlament gelyke vryheden hebben om te verhandelen „ zodanige stoffe, en op zodanige wyze, als zy ten meesten nut- „ te Oorbaar vinden; dat elk Lid van 't voorsz. Huis gelyke „ Vryheid heeft van alle tegenspreeking, Gevangenisse en an- „ dere Molestatie anders dan door 't Oordeel van 't Huis zelfs,

„ om, en raakende eenige Brevet, Redenvoering, of Declaratie van eenige stoffe of stoffen, het Parlament, of de handelingen van dien aangaande, en zo eenige klagte of kwestie werdt voorgebragt tegens eenigen van de voorsz. Leden, ter oorzaake van iets gedaan of gezeid te hebben in 't Parlament, 't zelve moet gepresenteerd worden aan den Koning by advys en Consent van de gemeene Vergadering, aleer de Koning geloof geeft aan eenige Particuliere Informatien."

Dit vertoornde de Koning nog meer, zo dat hy, het Parlament hebbende doen scheiden, gelyk gezegd is, Milord *Kouck*, Hooge Richter des Ryks, in den Toor gevangen liet zetten.

Wy zullen dit jaar besluiten met de volgende gevallen. Den 17 October is de Jesuit en Kardinaal *Robertus Bellarminus* te *Rome* overleden. Hy was de eerste Kardinaal uit de Societeit der Jesuiten, en door de gantsche Christenheid genoegzaam bekend, wegens zyne geschreeven en in Druk uitgegeeven Boeken tegen de Protestanten, zo Luterschen als Gereformeerden, welken hy Ketters noemde, en die hy, volgens het zeggen van andere Jesuiten, ten eenemaale overwonnen, en zodanig onder de Voet geworpen hadt, dat ze nimmer weder konden opstaan; zo dat ze hem hielden voor eenen *Goliath*, of Voorvechter der Roomsche Religie. Hierom zeiden zy dat zyn naam te zamen gesteld was uit deze drie woorden: BELLA, ARMA, MINAE, dat is: *Oorlogen*, *Wapenen*, *Dreigementen*.

Doch onder de Protestanten zyn verscheiden *Davids* opgestaan, die dezen *Goliath* onder den Voet geslingerd hebben, als: *Franciscus Junius*, *Sibrandus Lubertus*, *Wilhelmus Witakerus*, en inzonderheid *Wilhelmus Amesius*, en meer anderen, zo Nederduitsche als Fransche Godtgeleerden, uit de Gereformeerden, als ook verscheiden Lutersche Godtgeleerden.

Ondertusschen was deze *Bellarminus* zeer verlangende naar den uitslag der Nederlandsche Oorlogen, welke hy echter niet heeft mogen beleeven. Hy heeft zich menigmaal verwonderd hoe 't mogelyk was, dat zulk een kleine brok Lands, als de Zeven Vereenigde Provincien zyn, een zo lange en zwaare Oorlog heeft kunnen voeren tegens den magtigsten Koning van 't Christenryk, zo als hy den Koning van *Spanje* noemde.

Ook is op den 19 October dezes Jaars te *Amsterdam* gestorven de-

de konstige en Vermaarde Organist, *Jan Pietersz Zweling*, die voor den konstigsten Organist dier Eeuwe gehouden wierdt. De grootste Organisten van dien Tyd gaven hem dien Lof, en eerden hem als een *Apollo*. De voortreffelyke Muziekstukken, welken hy in 't Licht heeft gegeeven, inzonderheid de Muziek over de Wyzen der Psalmen Davids, zo als die in de Gereformeerde Kerken worden gezongen, geeven getuigenis van den Musikaalen Geest, waar mede hy begaafd was.

Deze *Zweling* schynt den Aart gehad te hebben van veele Muzikanten, waar van zeker Latynsch Poëet aldus spreekt:

Omnibus hoc vitium est cantoribus inter amicos,
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Injussi nunquam desistant.

Dit is te zeggen, dat de Muzikanten niet ligt door hunne Vrienden aan 't speelen of Zingen zyn te brengen, maar dat ze zulks willens doende, niet wel kunnen uitscheiden.

Wy vinden ter bevestiging van dit bovengezegde, dat zeker Predikant, verzeld van eenige goede Vrienden, by gemelden *Zweling* gekomen zynde, hy na een kort gesprek uit eigen beweeging op het Clavier begon te speelen, waar mede hy voortging tot omtrent midder nacht: En wanneer zyne Vrienden toen afscheid wilden neemen, verzocht hy hen nog om een volgend stukje te hooren, 't welk door de verscheiden herhaalingen nog al vry wat duurde.

Zo heeft ook *Joost van Vondel* op de Afbeelding van dezen beroemden Organist het volgende Vers gemaakt:

Dit 's Zwelings sterflyk deel, ten troost ons nagebleeven;
't Onsterflyk houdt de Maat by Godt in 't eeuwig leeven,
Daar strekt hy, meer dan hier kan vatten ons gehoor,
Een Goddelyke galm in aller Englen Oor.



TWEEDE HOOFDSTUK.

Vervattende het vervolg van 't beleg van Gulik, van Bergen-op-Zoom en andere plaatzen; den Inval van Prins Hendrik in Braband; de verdere Verrichtingen van Mansvelt, en andere Gebeurtenissen van den jaare 1622.

Vermits de Oorlog, na 't einde van dezen Winter, niet minder hevig beginnen zou, dan te vooren, en reeds geduurende denzelven nog voortging, zo wierdt by de algemeene Staaten en zyne Excell. al vroeg in aanmerking genomen, om zich in ſtaat te ſtellen, en de noodige koſten daartoe te vinden.

Reeds in de eerſte Dagen van dit jaar wierdt by hunne Hoog Mog. uitgeſchreven een Dank-Vaſt- en Bededag tegen den 20 January, om Godt Almagtig te looven en te danken, dat hy de vyandlyke Aanſlagen, in 't voorigen jaar met zo veel geweld op deze Landen ondernomen, zo genadig afgeweerd en verydeld hadt; mitsgaders om zyne Goddelyke Majt. te ſmeeken, dat het hem behaagen mogt deze Vereenigde Provinciën verder in zyne genadige Beſcherming te neemen, enz.

Wy hebben in 't voorgaande jaar gezegd, dat *Spinola*, na dat het Huis van *Reede* zo gemakkelyk veroverd was, den Graaf *Hendrik van den Berg* met 6 à 7000 Man voor *Gulik* hadt gezonden. Deze Graaf nogthans heeft met zyne Manſchap weinig van belang tegens die Stad ondernomen, maar dezelve vyf maanden lang ingeſloten gehouden. Doch na dat de beide Legers uit het Veld geſcheiden waren, heeft *Spinola* zyn Leger voor *Gulik* doen verſterken, en de Stad met veel geweld doen aantaſten. Dewyl 'er nu gebrek aan Leevensmiddelen in de Stad begon te komen, zo zag de Stadvoogt, *Pythan* zich eindelyk genoodzaakt, om van Overgaaf te ſpreeken, mits dat hem een uitſtel van 12 dagen, by 't ſluiten van 't Verdrag van overgaave wierd toegeſtaan, om te zien of 'er binnen dien tyd ontzet kwam opdagen, waar door de Graaf genoodzaakt wierdt de Belegering op te breeken; of dat 'er ten minſten 300 Wagens met Leevensmiddelen in de Stad wierden gebragt. Doch dit toegeſtaan zynde, en geen van beiden geſchiedende, wierdt het Verdrag van overgaave op den

22 January gesloten, en wel op de volgende voorwaarden:

„ 1. Dat niet toegelaaten zou worden eenige Verandering, in „ de oeffening van de Religie, zo als die thans in de Stad gepleegd „ wierdt, te maaken.

„ 2. Dat de Gouverneur, de Kapiteinen, Officieren en Sol- „ daaten te voet en te paard; mitsgaders de Majoors, Commis- „ sen, Chirurgyns, en voorts alle anderen thans in dienst van de „ Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden zynde, „ zonder uitzondering van persoonen, 't zy dat ze voor dezen „ den Koning van Spanje, of den Aartshertog in *Brabant*, of ee- „ nige andere Potentaaten gediend hadden, vry en ongehinderd „ met vliegende Vaandels, Wapenen, brandende Lonten, Ko- „ gels in den mond en slaande Trommels, met hunne Vrouwen, „ Kinderen, Familiën, Bagagien, Wagens en Paarden, zelfs „ ook met alle Wapenen van verstorven, verloopen en zieke „ Soldaaten, zonder eenig onderzoek te doen, onder welk een „ Voorwendzel het ook mogt weezen, zouden mogen uittrekken, „ mits geene Wapenen uit het Magazyn medeneemende.

„ 3. Dat ook de Kapiteinen, Officieren, Mineurs, Canoniers, „ Timmerlieden, Vuurwerkers en alles, wat onder den Trein „ van de Artilery behoorde, vry en vrank zouden mogen uit- „ trekken.

„ 4. Dat men de Bezetting zou verschaffen Wagens, Karren „ en Paarden, om de Bagagie veilig tot *Nymegen* te brengen.

„ 5. Dat den Gouverneur en gezamentlyke Officieren, Rui- „ ters en Soldaaten, zonder uitzondering van persoonen, vry- „ geleyde zou bezorgd worden, voor de Spaansche, Brabantsche „ en Troepen van andere Mogendheden, met Spanje in Verbond „ staande, tot *Nymegen* toe.

„ 6. Dat, ingevalle de Zieken niet mede konden uittrekken, „ men denzelve toestaan zou, zo lang binnen *Gulik* onverhinderd „ te blyven, tot dat ze gezond en bekwaam waren om uit te „ trekken, als wanneer men hen ook Wagens, Karren en Vry- „ geleyde zou bezorgen.

„ 7. Dat den Officieren, Ruiters en Soldaaten, voor dezen „ buiten de kleine Steden, Vryheden en Ampten, op Vorstely- „ ke Huizen en elders Garnizoen gehouden, en hunne Vrou- „ wen, Kinderen en Goederen aldaar nog hebbende, en voor

„ de

,, de Belegering in deze Stad gekomen zynde, zou toestaan, om
,, dezelven geduurende deze Capitulatie in te haalen.

,, 8. Dat het den Officieren, Ruiteren en Soldaaten, hier te
,, Lande Goederen hebbende, vrystaan zou om binnen een jaar
,, tyds, zonder eenige moejelykheden, hunne eigen Goederen Hui-
,, zen, Haven, Meubelen en anderen, niets uitgezonderd, te mogen
,, verkoopen, overdraagen, of vervoeren werwaards zy willen.

,, 9. Dat de Gouverneur en Kapiteinen, by hun Uittocht, al-
,, le Ammunitie van Oorlog, als ook de Graanen, die nog ove-
,, rig waren, in het Kasteel zouden laaten, zonder iets door Prak-
,, tyk weg te maaken.

,, 10. Dat de Gouverneur en Officieren geene der Papieren,
,, Brieven, of Documenten, de Stad of het Land van *Gulik* aan-
,, gaande, en dienende tot voordeel of schade der Vorsten van
,, *Brandenburg* of *Nieuwburg*, wegvoeren, maar zuiver overleve-
,, ren zouden.

,, 11. Dat geen Officieren, Ruiters of Soldaaten om eenige
,, schulden, onder welk een Voorwendzel het ook ware, zouden
,, mogen aangehouden worden; maar dat de Schuldeisschers zich
,, zouden moeten vergenoegen met een schriftelyke Verzekering,
,, dat zy in 't kort betaald zouden worden.

,, 12. Dat alle de Bedden en derzelver toebehooren, welken
,, door de Lieden van buiten in de Stad gebragt waren, aan de
,, Eigenaars wederom gegeeven worden, en deze zich zouden
,, moeten vergenoegen zo als ze waren, zonder nu of namaals
,, de Officieren daar over aan te spreeken.

,, 13. Dat de beëedigde Officieren en Dienaaren, door den
,, Keurvorst van *Brandenburg* aangesteld, en nog in Bediening zyn-
,, de, van wat Kwaliteit of Conditie dezelve mogen weezen, één
,, jaar tyds zou toegestaan worden, om hunne Ampts- en byzon-
,, dere zaaken in orde te brengen, zonder hen met andere Lasten
,, te bezwaaren, ingevalle zy in hunnen Dienst niet mogten of
,, niet geliefden te blyven.

,, 14. Dat alle Burgeren en Inwooneren dier Stad, die zich
,, naar elders met der woon wilden begeeven, Vryheid zouden
,, hebben, om binnen jaar en dag hunne Huizen, Hoven en Goe-
,, deren, niets uitgezonderd, onverhinderd te mogen verkoopen,
,, of anders mede te neemen, waar heen zy zich met hunne per-
,, soonen en familiën zouden begeeven.'

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1622.

Het *vyftiende* Artikel behelsd eigenlyk het overgeeven van Gyzelaars, en *het zestiende* en laatste het voorgemelde Uitstel van 12 dagen, gelyk wy hier boven reeds aangemerkt hebben.

Doch dewyl 'er binnen dien tyd noch ontzet noch Leevensmiddelen opdaagden, gaf de Gouverneur *Pythan* de Stad en 't Kasteel van *Gulik*, den 3 February, aan Graaf *Hendrik van den Berg* over, en trok 'er uit met 22 Vaandelen, waar onder omtrent 2000 Voetknechten waren, allen, schoon uit verscheiden natien bestaande, in Dienst van de Staaten Generaal zynde.

Deze Stad was voor 12 jaaren door de Troepen van de Staaten en van de Vorsten, die dat Land toekwam, ingenomen, en zy was ten koste van de Republyk zeer wel versterkt geworden; zo dat ze toen den Spaanschen zeer wel te pas kwam, om hunne Winterkwartieren in 't Hertogdom van *Gulik* te betrekken.

Men verhaaldt, dat de Gouverneur *Pythan*, de Sleutels van de Stad en 't Kasteel aan Graaf *Hendrik van den Berg* overgeevende, zou gezegd hebben: *Hier levere ik uwe Genade de Sleutels, die ik nu langen tyd bewaard hebbe.* Daarop zou de Graaf geantwoord hebben: *Dit zyn de eersten, die ik in dit jaar ontfang, en ik hoop, dat het de Laatsten niet zullen zyn.* Waarop *Pythan* hernam: *Wat sleutelen begeerde uwe Genade meer? hier zyn al de Sleutels van Gulik:* De Graaf zou daarop geantwoord hebben: *Maar de Sleutels der Stad Amsterdam zyn 'er niet by!*

Na deze of dergelyke Woordenwisseling, nam *Pythan* zyn afscheid van den Graaf, en vertrok met zyn uitgetogen Garnizoen naar *Nymegen*, en van daar in persoon naar den *Haag*. Men rekende de Overgaaf van deze Plaats voor een groot verlies, aangezien zy diende om den Vyand aan dien kant verre van de Grenzen te houden, en hem noodzaakte goede Bezettingen in de nabuurige plaatzen te leggen. Dit was oorzaak dat *Pythan* in den *Haag* gekomen zynde, op orde van de Heeren Staaten Generaal, vastgehouden en beschuldigd wierdt, dat hy geen zorg genoeg gedraagen hadt, om de Leevensmiddelen van 't begin der belegering af te bezuinigen, dewyl hy anders zo schielyk geen gebrek geleden zou hebben. Maar dewyl Prins *Maurits* hem zeer genegen, en hy een goed Soldaat was, die lange jaaren den Staat

wel gediend hadt, zonder eenige strafbaare misdaad begaan te hebben, en toen een Man was van 72 Jaaren, zo wierdt hy vrygesproken. Men verhaaldt van dezen *Pythan*, dat hy, na den slag van *Nieuwpoort*, onder de Dooden gevonden wierdt, gewond zynde op 54 plaatzen, en wel inzonderheid zwaar aan de keel, maar dat hy, wel verbonden zynde, in korten tyd geneezen was.

Na dat *Gulik* ingenomen was, zondt de Graaf *van den Berg* ook eenige Compagnien naar *Monjou*, behoorende aan den Keurvorst van *Brandenburg*, en liet deze plaats inneemen.

Terwyl men gedaurende den Winter in de Vereenigde Nederlanden bezig was, met alles tot een aanstaande Veldtogt gereed te maaken, waren de Rivieren en binnen Wateren tamelyk sterk toegevrooren, zo dat men niet zonder reden vreesde, dat de Spanjaarden hier of daar een aanslag over 't ys zouden wagen; dit was de rede, dat men de Boeren alom bevel gaf om nacht en dag goede wacht te houden in hunne Dorpen, om de Vyandlyke Stroopers af te weeren, welken zich hier en daar heimelyk over 't ys waagden, schoon ze wisten, dat de Galg hun deel was, als ze betrapt wierden: ook had men de voorzichtigheid van hier en daar groote Byten te maaken. En men verwonderde zich, dat de Spanjaarden niet ergens een inval over 't ys ondernamen, inzonderheid in Vriesland, alwaar echter de Poelen en moerassen onder de menigvuldige sneeuw niet bevrooren waren, het welk zy waarschynlyk ook geweeten hebben: wat 'er van zy, men vernam 'er niets van.

Doch *Don Inigo de Borgia* was den gantschen Winter omtrent *Sluis* blyven liggen, alwaar hy veel koude en ongemak hadt uitgestaan. Zo dra de strenge koude wat verminderde, liet hy een schans opwerpen zo naby de Stad, dat hy dezelve met het Kanon kon beschieten. Schoon men nu in 't eerst weinig bekommering daar over scheen te hebben, zo wierdt echter by de Staaten geoordeeld, dat de Vyand naderhand groot voordeel met die post zou konnen doen, by aldien hy ze kon inhouden. Zy besloten derhalve met advys van hunnen Veldheer, Prins *Maurits*, om de Dyken van *Vlaanderen* aan dien kant door te steeken. Dit geschied zynde liep het Water met zulk een geweld en snelheid, dat men voor de waarheid verzekerd, dat 'er wel 1300 Landlieden en 700 Spaansche Soldaaten verdronken. Het Fort of de

Schans,

Schans, door *Spinola* met groote kosten gemaakt, en 't *Haazegat* genaamd, wierdt ook door de kracht van het Water weggesleept; dertien Polders raakten onder Water, en weinig dagen daarna ontstondt 'er een Storm uit den Noordwesten, waar door het Zeewater tot voor de Stad *Brugge* gedrongen wierdt.

„ Hier uit bleek, zegt zeker Schryver, dat de Spanjaarden, „ die zich beroemden de sterkte en de zwakte hunner Vyanden „ beter te kennen, dan te vooren, niet wel onderricht waren. „ Midlerwyl maakte *Spinola* zich gereed, om in dit jaar de Staa„ ten op verscheiden wyzen aan te tasten, gelyk hy in den voor„ gaanden Oorlog ook hadt poogen te doen; maar dewyl hy „ met een wakkeren Vyand te doen hadt, die niet ligt iets waag„ de, zo ontmoette de Spaansche Veldheer dezelve zwarigheden „ als te vooren, en hy zag wel dat hy zo schielyk geen einde „ aan dien Oorlog zou kunnen maaken, hoewel hy veel magti„ ger van Volk was."

Ondertusschen wilde de Baron van *Grobbendonk*, Gouverneur van *'s Hertogenbosch*, weêrwraak daar over neemen, met de Dyken van de *Betuw* door te steeken, gelyk hy deedt boven en beneden *Rossum*; doch hy bragt de Landen daar door veel minder schade toe, dan hy gedacht hadt, doordien de Landlieden die gaten terstond weder toestopten.

De Algemeene Staaten en zyn Excell. inmiddels wel bespeurende, dat de Vyanden alles in 't werk stelden, om hier of daar eenig voordeel te behaalen, lieten alle de Grensplaatzen wel voorzien met Krygsbehoeftens, en inzonderheid de Stad *Sluis*, als mede de Vestingwerken op 't Eiland *Cadsand*, alwaar ook langs de Haven tot aan de Zee nieuwe Werken gemaakt wierden, voorzien met affnydingen, om, in tyd van nood, uit de eene begraving in de andere te kunnen wyken. Voorts liet men nog eenige plaatzen van binnen op 't Eiland bevestigen, en de oude Vestingwerken herstellen en verbeteren.

Wy hebben *Mansvelt* te vooren in den *Elzas* gelaaten, alwaar het hem in 't eerst zeer voordeelig ging, en hy zyn Volk alom in de Kwartieren gelegd hadt; maar de Beierschen zochten door het zwarte Woud zyne Troepen aan te tasten, waar van hy echter in tyds verwittigd wierdt, en derhalve wel op zyn hoede was. Hy rukte met 9 Cornetten Ruiters over de Straatsburger Rhyn-

brugge om de Beierschen op te spooren, en hen den pas af te snyden, door zich te verzekeren van *Ensisheim*, *Brisak* en *Fryburg*. Vervolgens toog hy weder op *Hagenau*, en verzorgde die plaats van al het noodige. De Beierschen ondertusschen uit het *Busskerdal* langs *Frankfort* komende, hadden dus de handen vry, en gingen het Slot *Utzberg* in den *Palts* belegeren en veroveren. Voorts trokken zy op het Dorp *Elsante*, waarin 60 Mansveltsche Soldaaten lagen, welken zy verdreven en het Dorp uitplonderden, zo als zy nog drie andere Dorpen deeden, en dezelven aan de Vlam opofferden. *Tilly*, op dat hy den *Necker* besluiten mogt, nam *Wimsen* in, en zyne Ruitery legerde zich in *Aschaffenberg*, in de Bergstraat gelegen.

De Mansveltsche Troepen boven *Straatsburg* veele zwarigheden ontmoetende, rukten weder naar den *Neder-Palts*, en kwamen, met hunne gantsche Armée, gelukkig te *Germersheim* en *Loutenberg* aan.

De Koning van *Bohemen*, die zich tot in Maart dezes jaars in *'s Gravenhaage* hadt opgehouden, wierdt volgens de berichten van zommigen, door verscheiden plaatzen uit den *Palts* verzocht, om zich in persoon by de overige Mansveltsche en Bronswyksche Troepen te komen voegen, om zyn geluk te beproeven: doch anderen zeggen, dat hy, vernomen hebbende dat 'er in den *Palts* eenig misverstand en afgunst ontstaan was, tusschen den Graaf van *Mansvelt* en eenige andere Oversten, die onder zyn gebied niet wilden staan, en dat hy daarom besloot, zich in 't heimelyk naar den *Palts* te begeeven. Wat 'er van zy, of niet, hy begaf zich in 't laatst van Maart, alleen verzeld van twee persoonen, naamelyk *Michalewits*, een Boheemsch Edelman, en *Dolbier*, een Koopman van *Straatsburg*, heimelyk uit *'s Gravenhaage* naar den *Briel* alwaar hy den 29 Maart t'Scheep ging, en des anderen daags, tusschen *Calais* en *Dieppe*, in Vrankryk aan Land stapte, en aldaar Paarden kreeg, met welken hy binnen 13 dagen, door *Parys*, *Chaâlons*, *Toul*, langs *Nancy* en door den *Elzas* te *Lindau* in den *Palts* kwam.

Deze reize, zo heimelyk ondernomen, wierdt nochthans door zyne Majt. niet zonder gevaar volbragt, alzo hy in zekere Herberg door de Waardinne byna ontdekt wierdt, om dat hy, zo zy zeide, zo wel geleek naar 't Portrait van den Paltsgraaf, dat zy

in

in Huis hadt. In een' andere Herberg in den *Elzas* komende, zaten aldaar 12 Soldaaten van den Aartshertog *Leopoldus*, die niet weinig scheldwoorden tegens hem uitbraakten, al het welke hy, om onbekend te blyven, met geduld moest aanhooren; ook moest hy met deze Soldeniers de gezondheid van zyne Vyanden drinken. Eindelyk dan in den *Palts* gekomen zynde, maakte hy zich aan *Mansvelt* bekend, die hem met een zonderling genoegen ontfing.

Ondertusschen was het reeds den 17 April, eer de Graaf van *Solms*, Keurpaltsische Groot-Hofmeester, ter Vergadering van de Algemeene Staaten gehoor hebbende, by hunne Hoog Mog. verschooning verzocht, wegens het schielyk en stil vertrek des Konings, in wiens naam hy ook een Brief aan de Vergadering overleverde, waarin zyne Majt. den Heeren Staaten verzocht zyne Gemalinne en Kinderen, geduurende zyn afzyn, in hunne bescherming te neemen, en dat hy verder op hunne hulpe en Onderstand hoopte.

Voor dat wy nu de verrichtingen van den Koning en *Mansvelt* in den *Palts* achtervolgen, moeten wy vooraf zeggen, dat zyne Excell. Prins *Maurits* in dit Voorjaar verwittigd zynde, dat de Spaansche Troepen nog in hunne Kwartieren, en verre genoeg van de Grenzen der Provincien afwaren, als naamelyk in *Vlaanderen*, aan den *Rhyn* en in *Walsland*, zo oordeelde hy zich van die gelegenheid te moeten bedienen, en zondt zyn Broeder, *Frederik Hendrik*, om een inval te doen in zeker gedeelte van *Braband*, doorgaans *klein Braband* genaamd. Prins *Hendrik* begaf zich dan den 15 Mai op reis naar *Breda*, verzeld van verscheiden Kolonellen en Officieren van al de Natien, die in Staaten Dienst waren. Voorts nam hy mede 25 Wagens met Ammunitie, 6 stukken Kanon, 2300 Muskettiers, en 10 Cornetten Ruiters. Des anderen Daags Morgens, den gantschen Nacht doorgetrokken hebbende, kwam hy voor *Heerentals*, en kreeg op dien zelven Dag by zich den Heer van *Marquette*, Luit. Gen. van de Cavallery, met 23 Cornetten Ruiters, zo dat hy nu 33 Compagnien Ruiters sterk was, behalve het Voetvolk. Hierop toogen zy gezaamelyk voort na de Rivier de *Demer*, dewelke zy op 6 Vlotbruggen over toogen, tusschen *Rustenburg* en de Schans van *Meyde*, alwaar zy eenige Boeren in 't Geweer vonden, die

nog

nog eenige schooten deeden op 't Staatse Volk, en toen weg-liepen. Prins *Hendrik* voorttrekkende, besloot zich meester te maaken van 't Huis *Rustenburg*. Hy kwam 'er voor, en beschoot het zelve met zyn Geschut. Die van binnen verdedigden zich dapper, waar door nog acht Soldaaten van Prins *Hendrik* gedood en eenigen gekwest wierden. Doch geen hoop van ontzet ziende, gaven zy het Huis by accoord over, waarop 'er 44 Soldaaten en 80 Boeren met Zak en Pak uittoogen.

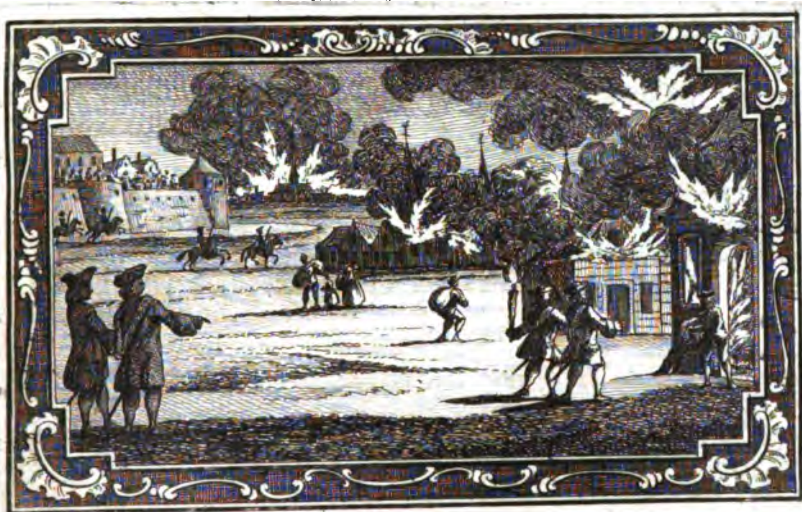
Van daar trok het Voetvolk op *Hulst*, en de Ruitery verdeelde zich in verscheiden hoopen, met een van welken de Heer van *Marquette* den Weg naar *Wespelaar* insloeg; met een ander deel trok *Stakenbroek* naar *Tilendonk*, en het derde, onder *Ryhoven*, naar *Meerbecke*. Zy hadden last om overal, waar zy kwamen, Brandschattingen te eisschen, en de plaatzen, die weigerden te betaalen, in Brand te steeken. Eenige Dorpen betaalden dezelven; anderen halsstarrig blyvende, en niet willende verschynen om te accordeeren, wierden verbrand.

Marquette kwam met zyne Troep tot voor *Leuven* en stak aldaar de Voorstad in Brand: *Ryhoven* rukte met een Troep Ruiters tot voor *Mechelen*, en de Heer van *Potlits* en de Ritmeester *Viller* tot onder de Muuren van *Brussel*, alwaar men daags te vooren vreugde vuuren gebrand hadt, wegens de voordeelen door de Keizerschen in den *Palts* behaald: doch deze Vreugdevuuren wierden tamelyk geblust, door dien men van de Wallen van *Brussel* alle omliggende Dorpen in brand zag, waar door de schrik de Vreugde van den voorigen Dag niet weinig verminderde. Doch de Lieden van kennis, aanmerkende dat de magt van de Staaten veel kleiner was dan die van de Spaansche, verzekerden den vreesachtigen, dat deze Veltogt van korten duur zou weezen, en dat men wel haast wraak daar van neemen zou.

De Troepen van dezen Staat zouden veel meer verwoestingen hebben konnen aanrichten, maar oordeelende dat de Provincien een diergelyk geval zou konnen overkomen, zo liet men het daarby blyven. Ondertusschen waren meer dan vyftig plaatzen in brand gestoken, en 3 of 400 Boeren gevangelyk weggevoerd. Maar weder aan de overtogt van den *Demer* terug gekomen zynde, stondt men toe dat ze voor weinig Geld wierden verlost en men liet ze gaan.

Wy

Wy zullen dit geval voor *Brussel* tot het Onderwerp van onze Plaat neemen. 1622.



„ Hier ziet men in 't Verschiet de Stad *Brussel*, alwaar de
„ Burgers, op de Wallen staande, met schrik zien, dat 'er, in
„ de omliggende Landstreek, verscheiden Dorpen in brand staan,
„ terwyl hier en daar eenige Staatsche Ruiters zwerven, die de
„ Dorpen in Brand gestoken hebben, om dat ze geene schat-
„ tingen hadden willen betaalen."

Vermits nu ook ondertusschen de Spaansche Ruitery, die zeer sterk was, bevel ontfing om op te zitten, zo koos Prins *Frederik Hendrik* den Aftogt, en kwam zonder Verhindering wederom te *Breda*, eer de Spanjaarden gereed waren om tegens hem uit te trekken.

In 't begin van July liet *Spinola* een gedeelte van de Spaansche Troepen, onder het bevel van den meergemelden Graaf *van den Berg*, tusschen den Rhyn en de Maas rukken, gelyk mede in 't voorgaande jaar geschied was. Op de tyding daar van begaf Prins *Maurits* zich ook te Veld, en trok den 12. van die Maand uit den *Haag* om zich te stellen aan het Hoofd van het Staatsche Leger, 't welk hy by *Schenkenschans* hadt doen verzamelen. Eenige

dagen daar na verscheen de Graaf *van den Berg* voor *Goch*, welke plaats hy vermeesterde, na eenige schooten daar op gedaan te hebben. Drie Compagnien Brandenburgers, die 'er in Bezetting lagen, trokken 'er uit. Hy bleef aldaar eenigen tyd liggen, om de Staatschen te misleiden, en deedt nu en dan eenige stroopingen, by welke gelegenheid hy den Hertog van *Wymar*, en vervolgens nog eenige Officieren der Staaten gevangen kreeg. Ondertusschen liep het gerucht, dat de Spanjaarden voorneemens waren, om deze of gene plaats aan de Maas aantetasten: maar het bleek wel haast dat ze het Oog hadden op *Bergen-op-Zoom*. Prins *Maurits* echter geloofde daar zo weinig aan, dat hy 'er den 13 July nog zeven Compagnien Voetvolk van de tien, die 'er in lagen, liet uittrekken, om zich te voegen by drie Vaanen Ruiters, die hy te *Breda* hadt laaten komen, om dan met dezelven gezamentlyk te gaan naar het kleine Leger van Prins *Hendrik*, die by *Rees* lag.

Ondertusschen nam het gerucht hoe langer hoe meer toe, dat *Spinola* het Oog op *Bergen-op-Zoom* hadt: dit was de reden dat de Magistraat van die Stad den Gouverneur *Ryboven*, die aldaar het bevel voerde, en orde hadt om met zyne Ruitery in 't Leger van zyne Excell. te komen, instantelyk verzocht, om dien togt nog wat uit te stellen; maar hy zeide zulks niet te kunnen doen, doordien hy zyne Orde moest opvolgen, en vertrok den 16. Dus dan op weg zynde, kwam *Justinus van Nassauw*, Gouverneur van *Breda*, hem verzekeren, dat *Spinola* buiten twyffel het Oog op *Bergen-op-Zoom* hadt, en dat het daarom noodig was, dat hy weder terugkeerde. De Magistraat ondertusschen liet daar van kennis geeven aan de Staaten van *Zeeland*, en aan de Staaten Generaal, die terstond bevel gaven, dat eenige Vaandelen, die te *Rotterdam* waren, en een uit *Breda*, zich ten spoedigsten derwaards zouden begeeven, gelyk ook nog 8 Vaandelen uit *Zeeland* en *Vlaanderen* derwaards toogen.

Den 18 van de gemelde Maand, bleek de zaak klaar; want toen zag men de Spanjaarden op de Heide, tusschen de Stad en het Dorp *Wouw*. *Don Louis de Valasco* noodzaakte den Heer *Borrewater*, Stadsvoogd van *Steenbergen*, dat plaatsje over te geeven, na dat hy 'er meer dan 60 schooten op gedaan hadt; het zelve was ook in geen staat van tegenweer, als hebbende noch

ſterke Veſtingwerken, noch Kanon. Ondertuſſchen bleek het naderhand, dat *Spinola* een groote misſlag daar mede hadt begaan; want indien hy, in plaats van eerſt *Steenbergen* te bemagtigen, recht uit op *Bergen-op-Zoom* aangetrokken, en zich onder de Stad gelegerd hadt, gelyk hy gemakkelyk hadt kunnen doen, dewyl 'er niet meer dan drie Compagnien in lagen, zo hadt hy waarſchynlyk de Verſterking van Troepen konnen beletten. Des anderen daags, omtrent den Avond, kwam de Hollandſche Colonel *Famars* met 11 Compagnien van verſcheiden Natien aldaar aan, zynde daags te vooren by *Schenkenſchans* 't Scheep gegaan; 't welk als een groot geluk gerekend kon worden, dewyl hy 'er, in gevalle van de minſte tegenwind, zo ſpoedig niet zou hebben konnen komen. Dus bleek hier aan ook de misſlag van *Spinola*, die zulks hadt konnen voorkomen, indien hy 'er vroeger geweeſt was.

Intuſſchen wierden uit *Holland* en *Zeeland* allerhande Ammunitie en noodwendigheden in Overvloed derwaards gezonden; en om zo wel de Burgery als het Garnizoen des te meer aan te moedigen, wierdt 'er Vry-Leger in *Bergen-op-Zoom* afgekondigd, dat is: dat 'er, geduurende het beleg, geenerlei Accyzen of Impoſten behoefden te worden betaald van 't geen 'er in de Stad zou gebruikt worden. Doch wy vinden dat 'er naderhand weder eenige Impoſten ingeſteld wierden, ten voordeele van de Stad, die ten eenemaale van haare inkomſten ontbloot zynde, buiten ſtaat zou zyn geweeſt, om de buitengewoone koſten te dragen.

Den 21 kwam de Colonel *Hinderſon* met 14 Compagnien, zo Engelſchen als Schotten, daar binnen, en dewyl de Spanjaarden zich inzonderheid gelegerd hadden op twee voornaame plaatzen, de eene aan 't Zuiden, en de ander aan 't Noorden van de Stad, zo wierdt ook goedgevonden dat de Colonels *Hinderſon* het Opperbevel aan 't Noorden, en *Famars* aan 't Zuiden, zou opgedraagen worden; te weeten *Famars* van de Haven af tot aan de Poort van *Wouw*, en *Hinderſon* van de Poort van *Wouw* tot aan *Kyk in de Pot*. Het Garnizoen dus van alle kanten tot het Getal van 49 wakkere Compagnien te Voet, en met eenige Vaanen Ruitery verſterkt zynde, zo wierdt beſloten een geweldigen Uitval te doen, met 3000 Man te voet en vier Cornetten paarden, om eenig Kwartier van de Belegeraars in te neemen, eer zy zich

aldaar verder mogten begraven. Ook liet men, om de Spanjaarden te misleiden, eenige Jongens op de paarden zetten, die zich buiten de Antwerpsche Poort moesten vertoonen, op dat de Spanjaarden, dezelven van verre ziende, niet zouden weeten, welke Ruitery dat het was. De Gouverneur *Ryhoven* stelde zich aan 't Hoofd van deze Benden, en gaf het Commando over de Stad zo lang aan den Luitenant Admiraal *Hautain*, die aldaar gekomen was uit eigen beweeging, om het Beleg te zien. De Colonel *Hinderson* geleide de Voorhoede, bestaande in Engelschen en Schotten; *La Case* de Franschen, maakende het voorste van de slagorde, *Loqueren* het midden van de slagorde, bestaande in Nederlanders, en *Famars* de Waalen: de vier Vaanen Ruiters volgden achteraan, om de Voetknechten te onderstennen.

Ryhoven op een plaats, den *Bal* genaamd, gekomen zynde, ontmoette een sterke Troep Spanjaards, die op de Vlucht gedreven, en dus door de eerste Linien der Spaansche Beschansingen gedrongen wierdt; by welke gelegenheid veele Spanjaarden gedood en gekwest wierden: maar het gantsche Leger van *Spinola*, ter plaatze komende daar de Uitval geschiedde, zo waren de Belegerden genoodzaakt weder in de Stad te wyken, met verlies van een Kapitein gedood en eenige Officieren en Soldaaten gekwetst.

Den 24 van die Maand kwam 'er nog een groot gedeelte van schoppen, spaden, houweelen, planken, deelen en diergelyke dingen in de Stad, benevens 6 stukken Geschuts en een *Mortier*. Vermits de Schelde open was, kon het Spaansche Leger het inkomen van dit alles niet beletten. Zy deeden wel verscheiden schooten op de Noordzyde van de Haven, maar met weinig of genoegzaam geen voordeel. De Bezetting nu van alles, wat tot een dappere Verdediging noodig was, voorzien zynde, en een goed getal Graavers hebbende, zo liet men hier en daar Beschanssingen opwerpen om de zwakste plaatzen te dekken, en den Vyand zo veel afbreuk te doen, als mogelyk was. Ook kwamen 'er twee Gemagtigden binnen de Stad, als de Heer van *Campen*, van wegens *Zeeland*, en de Heer van *Baarsdorp*, van wegens de Staaten Generaal, om op alles toezicht te neemen en alle wanorde te beletten; doch, in plaats van *Baarsdorp*, wierdt naderhand de Burgemeester *Turk* derwaards gezonden, wien echter naderhand, op zyn Verzoek, door hun Hoog. Mog. den Heer *van der*

Meer,

Meer, Burgemeester van *Haerlem*, toegevoegd wierdt. Hierop wierdt de Krygsraad gereguleerd, die dagelyks vergaderde ten Huize van den Gouverneur. *Meiniker*, Kapitein van de Kanoniers, kreeg bevel om dagelyks tweemaal aan den Krygsraad verslag te doen van den staat van de Artillery, zo in de Stad als in de Forten, en om 't Land van *ter Toolen* te dekken, wierdt de Luitenant Admiraal *Hautain* aldaar geplaatst met 12 Compagnien. Ook was binnen *Bergen-op-Zoom* de oude en ervaare Ingenieur Generaal, *David van Orleans*, die noch acht andere Ingenieurs onder zich hadt.

De Spanjaarden zich ondertusschen gereed gemaakt, en hunne Batteryen klaar hebbende, begonnen den 28 aan den Noorderkant de Stad te beschieten, doch zonder merkelyken schade te doen: zy maakten ook verschanssingen by de *Rysselberg*, om hunne Ammunitie Wagens, van *Antwerpen* komende, tegen het Kanon van de Stad te dekken. *Orleans* kreeg last van Prins *Maurits* om het groot Hoornwerk van binnen door te snyden, en de Gordyn van dat Werk, strekkende naar de Wouwsche Poort, hooger te maaken. Des anderen daags ontfing hy last om een Hoornwerk te maaken in 't Noorde van de Stad voor het Bolwerk, genaamd het *Bagyne-Punt*, en nog een ander om het Bolwerk van de Steenbergsche Poort te bedekken. Dit, zegt men, toonde duidelyk aan, dat de aanvallen der Spanjaarden niet zeer hevig moeten zyn geweest; dewyl men zulke Werken konde maaken onder het Vuur van hun Kanon: maar in dien tyd wierden de Loopgraven veel verder af geopend, dan tegenwoordig, en de Batteryen waren in 't eerst zeer verre van de Stad af.

Inmiddels kwamen nog dagelyks binnen de Stad allerhande Werktuigen, om in de aarde te graven, mitsgaders veele sparren, deelen, planken, paalen, balken, houweelen, Schanskorven, enz; benevens twee Veldstukken en vier andere stukken, Slangen genaamd, met byvoeging van Kruid, Loot, Lonten en alles, wat 'er ter verdediging eener Stad noodig is.

Op den laatsten July wierdt 'er ook een Dwarsschans begonnen, tot bedekking van de St. Jacobs Poort met de beide Torens, waarin de Ammunitie van Oorlog was. Ondertusschen waren de Spanjaarden bezig, om hunne Kwartieren, door Linien en Wachtplaatsen, aan elkander te hechten, en lieten ten dien einde alle

Hui-

Huizen en Schuuren te *Burgvliet* afbreken. Die van binnen ontfingen op dien dag ook tyding, dat *Spinola* drie dagen te vooren eerst in 't Leger gekomen was, benevens twee duizend nieuwe Engelsche Soldaaten, van welken den tweeden Augustus reeds verscheiden kwamen overloopen, zo als ook twee Italiaanen en twee Spanjaarden, alle welken by den Provoost gebragt, wel onthaald en met eenig reisgeld verder weggezonden wierden. Daags daarna bespeurde men, dat de Spanjaarden zich Meester van de Haven poogden te maaken, weshalve men aldaar de zogenaamde *Krabbeschans* liet opwerpen, by welke gelegenheid twee Werklieden, door 't Spaansch Kanon, dood geschoten wierden.

Des nachts, tusschen den vierden en vyfden dier Maand, begonnen de Spanjaarden te naderen naar 't Noorde van de Stad, en de menigte van buitenwerken, zo als ook de geduurige vermoeidheden, en de aangroejende ziektens der Soldaaten, waren toen oorzaak, dat men Prins *Maurits*, nog by *Emmerik* liggende, liet verzoeken, om nog meer volk en eenige stukken Kanon te zenden; mitsgaders om te verbieden dat de Brabandsche Dorpen van dien kant geen toevoer bragten in 't Spaansche Leger: op al het welke ook zo veel orde gesteld wierdt, als mogelyk was. Omtrent dezen tyd begon het overloopen der Spaansche Troepen hoe langer hoe grooter te worden; als welke, onder voorwendzel van Koren of Gras te snyden, stroo, hout, of Vruchten te haalen, het Haazenpad koozen. Den 6 Augustus kwamen wel 30 Overloopers, en dus vervolgens dagelyks meer of min. Ook liet men aan Prins *Maurits* verzoeken, dat hy, dewyl de Stad genoegzaam rondsom ingesloten was, en de Ruitery derhalve geen zonderlinge Dienst meer konde doen, Voetvolk in haar plaats gelieféde te zenden.

De Spanjaarden hoe langs hoe meer bespeurende, dat hun werk traag voortging en zeer lastig viel, om dat 'er dagelyks nieuwe Onderstand en ververesching in de Stad kwam, deeden alle mogelyke pogingen om de Haven te bemagtigen, of het inkomen te verhinderen: maar hoe meer moeite zy daarom deeden, hoe wakkerder de Belegerden zich daar tegen stelden. Inmiddels vielen 'er dagelyks scherpe schermutzelingen voor, vermits de wederzydsche Loopgraven elkander zeer naby kwamen. Maar dewyl dit alles langzaam in zyn werk ging, waren de Spanjaarden

op

op andere Onderneemingen bedacht, en men zag den 12 des morgens, dat de Spanjaarden dien nacht wel 30 treden genaderd waren naar de *Krabbeschans*, om het welk te sluiten, de Belegerden eenigen stukken Geschuts bragten in 't Hoornwerk buiten de Steenberger Poort.

Dien zelven nacht toogen de Belegerden omtrent 100 treden buiten de Gracht van 't Groot Hoornwerk, zuidwaards buiten de Antwerpsche Poort, alwaar een hoogte was, daar zy een soort van halve Maan van maakten; niet zo zeer om 't Hoornwerk te dekken, als om de Spanjaarden op te houden, en hun het naderen te beletten. De Kolonel *Hinderson* lag 'er 40 Man in; en gaf bevel aan de Majoors om dezelven wel te ondersteunen, indien zy aangetast wierden, gelyk ook in den volgenden nacht om 11 uuren geschiedde, als wanneer de Belegeraars met allerhande Natien, als *Waalen*, *Italiaanen*, *Engelschen*, *Spaanschen* en *Nederlanders*, verscheiden stormen daarop waagden. De Lucht weergalmde van 't gestadig geroep van *Tue*, *tue*; *mata*, *mata*; *kil*, *kil*; *val aan*, *val aan*. De 40 Soldaaten in de halve Maan hielden zich stil, tot dat de Spaanschen naby gekomen waren, waarop zy dapper Vuur gaven; wordende door twee Metaalen Slangen uit het Hoornwerk ondersteund, zo dat de Spaanschen wel haast terug weeken: doch kort daarna, versterkt zynde, vielen zy andermaal zo hevig aan, dat de Belegerden moesten terug wyken, die echter ook versterkt zynde, den aanval hervatten, en de Spaanschen weder uit het Werk dreeven, en zelfs nog een end weegs vervolgden. Niettemin waren zy nog naauwlyks weder in de halve Maan, of zy wierden voor de derdemaal wederom aangetast: by deze gelegenheid wierdt 'er langen tyd zeer hevig, en genoegzaam hand aan hand, gevochten. De Kolonel *Hinderson*, niet te vreden met zich persoonlyk in deze halve Maan te bevinden, stelde zich, om de Troepen aan te moedigen, en een goed voorbeeld te geeven, voor aan op de Borstweering van 't halve Maantje, tot dat door een Musketkogel zyn Dyebeen aan stukken geschoten, en hy zwaar gewapend ter aarde geworpen wierdt. Terwyl hy nederlag, en het geroep hoorde van, *onze Kolonel is dood*, zo riep hy wederom: *ik ben niet dood*, *schiet*, *schiet*, *en avanceert lustig*. Inmiddels zondt de Kolonel *Famars* nog eenige Waalen, Franschen en Hollanders om hen te ondersteunen. Daarop

duur-

duurde het Gevecht nog wel een uur, tot dat eindelyk de Spaanschen, te sterk van Volk zynde, op beide zyden van de Borstweering kwamen; waarop de Belegerden eenigzints moesten terug wyken, en tevens in der yl een nieuwe affnyding maakten, waar door beide partyen niet verre van elkander bleeven staan.

Het getal der Dooden en Gekwetsten van de Belegerden was omtrent 40, doch dat van de Spaanschen vry wat meer, schoon men zulks niet bekend maakte. *Hinderson*, die na de Kwetzuur ontfangen te hebben, weggedraagen wierdt, liet zich vervolgens op den raad der Geneesheeren, naar den *Haag* brengen, alwaar hy kort daarna gestorven en begraven is; met de heerlyke Zinspreuk van *Pulchrumque mori Succurrit in armis*, te kennen geevende, dat het schoon is in de Wapenen te sneuvelen, boven zyn Wapen gesteld.

Deze drie Aanvallen hadden van 11 uuren tot 's Morgens ten drie uuren geduurd. De Spaanschen inmiddels Meester van de Borstweering blyvende, wierpen de aarde voor hun weg over de Borstweering, en begroeven eenige Dooden; ook maakten zy twee Linien, zo naar 't Oosten als naar 't Westen, eindigende op de *face* van de halve Maan der Belegerden, om dezelven, onder begunstiging van die twee Vleugels, door hunne Musketten te ontrusten. Twee à drie dagen bleeven de zaaken in dien zelfden staat, geduurende dewelke de Raad van Staate alle *Sauvegarden*, gegeeven aan de Molens ten platten Lande omtrent *Antwerpen* en *Mechelen*, deeden herroepen; waar tegen de Spaanschen, om hunnen toevoer te verzekeren, drie Forten lieten maaken. Den 19 wierdt aan de Zuidzyde een Stilstand gemaakt, om de Dooden, in 't voorige Gevecht gebleeven, te begraven: maar dewyl men zag dat de Spaanschen geduurende dien tyd even yverig voortwerkten, en zelf boven op hunne Borstweeringen gingen staan, om de Werken der Belegerden te bezichtigen, zynde alles tegens Krygsgebruik, zo begon men ook weder te schieten, waar door de Dooden moesten blyven liggen, en niet dan na 't einde der Belegering konden begraven worden. Ook verstondt men van de Overloopers, dat de Spaanschen wel 80 Karren met Dooden en gekwetsten naar *Antwerpen* gezonden hadden.

Ondertusschen waren ook wederom verscheiden versche Com-

pag-

pagnien Soldaaten in de Stad gekomen. In den nacht van den 21 deeden de Spaanschen wederom een hevige Aanval op een nieuwe halve Maan, die men opgeworpen hadt na den kant van de *Wouwsche* Poort: dit Gevecht duurde wel 3 uuren, en was niet minder hevig dan 't voorgaande, maar zy wierden afgeweezen met achterlaating van veele Gesneuvelden. 1622.

Vermits nu de Spaanschen zedert eenige Dagen het Kwartier van den Kolonel *Famars* zeer digt genaderd waren, en aldaar een halve Maan opgeworpen hadden, zo vondt men goed tegen hen aan te werken, en eene Linie op te werpen van twee à drie honderd treden, die het Kwartier van *Famars* in 't geheel bedekte, en getrokken was van 't Moeras af tot aan 't Vierkant van het Kwartier van *Loqueren*: deze vaardig zynde, maakte men aan den voet van dezelve nog een halve Maan. Dus verder voortgravende naar de Spaanschen toe, maakte men nog drie Cirkelen aan beide zyden van de halve Maan; men kwam zo digt aan de Spaanschen, dat men elkander met Pieken kon bereiken: dus bleef het aan deze zyde wel 6 Weeken in denzelven staat.

De Ruitery derhalve geen dienst meer konnende doen, gelyk wy reeds gezegd hebben, is omtrent dezen tyd uitgetrokken, en begaf zich op bevel van zyne Excell. naar *Breda*, waar tegen wederom verscheiden Compagnien te voet in de Stad kwamen, en de Kolonel *Morgan* kwam in de plaats van *Hinderson*. De Algemeene Staaten, om de Belegering des te bezwaarlyker te maaken, lieten de *Licenten* op *Braband* en *Vlaanderen* sluiten, en stelden op *Calais* een dubbele, of Vyands *Licente*.

Ondertusschen ging men, zo van binnen als van buiten, yverig voort met dagelyks te schieten, te graven, te mineeren, enz. het welk aan de Zuidzyde zo dapper in zyn werk ging, dat de Spaanschen reeds genoegzaamen Opening hadden gemaakt om een storm te kunnen doen, en de Belegerden zich in een' laage Verschansing moesten verbergen; echter durfden de Spaanschen den storm niet waagen, om dat het onophoudelyk Kogels hagelde uit de Musketten. Middlerwyl deedt *Spinola* den 29 des avonds aan de Noordzyde een hevigen Aanval, met 3000 uitgeleezen Soldaaten: hy kwam eerst in stilte aantrekken, zonder Trommelslag, zynde tusschen 7 en 8 uuren, wanneer de Wacht veranderd wierdt; doch dewyl men eenigzints Lont gerooken hadt, vondt

men geraaden de beide partyen, zo die op de Wacht waren, als die 'er kwamen om de anderen af te lossen, by elkander te houden, dat ook gelukkig uitviel; want de Spaanschen vielen met zo veel geweld aan, dat ze, na een hard gevecht, in de halve Maan buiten de groote Linie kwamen. De Hollanders hadden de Wacht in de halve Maan, en ontfingen de Spaanschen zo wel, dat 'er niet weinig gedood en gekwetst wierden: maar de Overmagt was zo groot, dat zy hunne plaats aan de Spaanschen moesten overlaaten. Ondertusschen was hunne Vreugd van geen langen duur; want de Hollanders ondersteund wordende door de Franschen en Waalen, benevens de Compagnie van *Morgan*, hervatten het Gevecht, en joegen de Spaanschen weder uit de halve Maan, die echter buiten dezelve een weinig ter zyde nog meenden Post te vatten; maar zy wierden ook, door 't werpen van Granaaden, Pikkranssen en andere Brandstoffen, genoodzaakt van daar te wyken, en in hunne Verschanssingen te kruipen. Dit Gevecht hadt byna den gantschen nacht geduurd, en des morgens zag men het Veld rondsom bezaaid met Dooden en allerhande Wapenen. Men hadt vier Spaanschen Gevangen gekreegen, en men vernam dat 'er wel 16 Spaansche Kapiteins, behalve de Gemeenen, gesneuveld waren. Van de Staatschen waren gebleeven één Luitenant, één Sergeant en 18 Soldaaten, en omtrent zo veel gekwetst. Ook verstondt men van de vier gevangen Spaanschen, dat *Spinola* voornaamelyk het Oog hadt op het Moeras, of verdronken Land, en voorts om de Haven te winnen. In 't laatst van de Maand Augustus wierdt den Belegerden nieuwen moed gegeeven door de tyding, dat *Mansvelt* met een sterk Corps in Aantogt was tot ontzet van de Stad, schoon de Spaanschen al eenige dagen geroepen hadden, dat ze op *Mansvelt* geen staat moesten maaken, dewyl hy zich in eens anders dienst begeeven hadt.

Dit ons wederom tusschen beide op den staat der zaaken van *Mansvelt* brengende, dien wy by Koning *Frederik* te *Germersheim* in den *Palts* gelaaten hebben; zo moeten wy echter vooraf eenig gewag maaken van Hertog *Christiaan* van *Bronswyk*, die, als we te vooren gezien hebben, ten voordeele van Koning *Frederik*, de Wapens opgevat hadt, en in 't Bisdom van *Ments* den Meester speelde. Hy meende zich met zyn Leger by dat van *Mansvelt* te voe-

voegen; maar de Beierschen hem overal den pas affnydende, zo toog hy nederwaards naar *Westphalen*, nam *Lipstad* in, daar hy de Spaanschen, die 'er tot grooten last der Burgeren in lagen, uitdreef; vervolgens naar *Soest* gerukt zynde vondt hy daar grooten tegenstand; echter moesten de Spaanschen hem de Stad overlaaten, waarin hy grooten Buit vondt, en zyn leger met Ruitery en Voetvolk versterkte; ook Brandschattingen uitschreef in de Stichten van *Paderborn* van *Munster* en van andere omliggende Bisdommen.

Terwyl hy hier mede bezig was, liep het gerucht dat *Spinola*, na de Verovering van *Gulik*, bevel gegeeven hadt, om met een Leger op te trekken tegen Vorst *Christiaan*, en hem de veroverde Steden weder te ontneemen: maar Hertog *Christiaan* was niet gezind aldaar te blyven liggen, zich vergenoegende met die beide Steden, en rukte in het Bisdom *Paderborn*, de Hoofd- en Zetelstad des Bisschops, en dezelve ingenomen hebbende, veroverde hy ook het Vorstelyk Huis *Nieuwenhuis*; vervolgens *Lipspring*, *Brakel*, *Warburg*, *Berentreich*, *Luede*, *Kleinenberg*, *Giseke*, en dus byna het gantsche Sticht *Paderborn*. Alle de Jooden gaf hy zynen Soldaaten ten prys, om 'er van te haalen wat zy konden, en hy zelf brandschatte de Geestelyken, die hem wakker op moesten brengen, dat hem zeer wel kwam, dewyl hy dagelyks nieuw Volk in dienst nam, daar Geld toe noodig was. Ook nam hy uit de Domkerk te *Paterborn* het groote zilveren Beeld van *St. Liborius*, Beschermer van dit Sticht; hy liet het smelten en 'er Ryksdaalers van slaan, op welkers eene zyde staat: *Gottes Freunt der Pfaffen Feint*: op den rand staat: *Christianus Hertzoch zu Brunschw. und Luneb.* Op de andere zyde ziet men een gewapende Hand uit de Wolken met een Degen, en op den rand Staat: *Tout avec Dieu*, dat is, *Alles met Godt*. Van deze Penningen zyn 'er 900 geslagen, die vervolgens door de gantsche Christenheid verspreid zyn.

De Aartsbisschop en Keurvorst van *Keulen* liet, om den Bronswyker tegenstand te bieden, een deel Troepen uit de Beiersche Armee, uit de *Bergstraat*, uit de *Wetterau* en van andere plaatzen, verzoeken, welke hem ook, onder 't beleid van den Baron van *Anholt*, toegezonden wierden. De Keurvorst van *Keulen* wilde 'er 3000 Man te voet en te paard byvoegen. Hertog *Christiaan* merkende dat die Manschap tegen hem bestemd was, trok de Keul-

schen te gemoet, en dreef ze op de Vlucht. Waar na hy alom zwaare schattingen uitschreef, inzonderheid onder de Munstersche Geestelykheid. Ondertusschen moest hy echter nu en dan eenen Aanval van de Anholtschen uitstaan, weshalve hy zo veel Volk vergaderde als mogelyk was, en twee Vaandels uit de Bezetting van *Giseke* by zich liet komen, zo dat 'er maar een Vaandel in Bezetting bleef. De Burgers en Inwooners van dat Steedje zich dus magtiger ziende, vielen op die Troepen aan, en sloegen ze meestal dood. Dit niet tegenstaande ging Hertog *Christiaan* voort, versloeg nog verscheiden maalen zyne Vyanden, en keerde weder terug naar 't Paderbornsche, om die van *Giseke* te straffen. Hy liet *Lipstad* versterken, brandschatte de Geestelyken alom, plonderde nog eenige plaatzen, en liet zes of zeven omliggende Dorpen aan de Vlam opofferen, tot wederwraak van 't gunt de Gisekers aan zyne Troepen gepleegd hadden.

Het gemeene spreekwoord, *dat hy, die de schade heeft*, ook *nog de spot daar by heeft*, ziet men bewaarheid in 't wegneemen van 't Beeld van *St. Liborius*, uit de Hoofdkerk van *Paderborn*. Want gelyk een ieder zyne Vrienden en Vyanden heeft, zo was 'er ook in dien tyd zeker Poëet, die de volgende t' Zamenspraak tusschen Vorst *Christiaan* en *St. Liborius* daarop maakte; luidende, volgens den ouden Rymtrant, aldus:

Hertog Christiaan van Brunswyk.

In vreemde landen kom' ick hier,
Met weynigh lust, en veel ghetier,
Men lett my nae den Phals te gaan,
Dies kies 'ick best een ander baen:
Ameneburgh ick haest verliet,
End' soeck' een land met min verdriet,
Dat rycke Paderbornsche Stift,
Dunckt my, is langhe niet ghesift.
Laett zien of hier te vinden is
Een volle beurs, en vette dis,
Dit zoud' doch wesen t' rechte goet
Dat al myn volck soud' gheven moet.
Wie zalt my nu best wysen an?
Hey ziet hier doch den rechten man?

Want

Want hy van ouds ervaren is.
Hebt goeden dach, myn lieve spits,
Heylge, warde, lieve Sant,
Libori Vrient, biedt my de hant,
En wyst my doch t' verborghen goet,
Dat ick zoo noodigh hebben moet.
Zoo ghy hier toe wilt helpen my,
Zoo help' ick oock voorseker dy.

St. Liborius.

Ey houdt ghemack, ghy jonghe Held,
U courtoïsy my zoo ontsteld,
Dat ick van anghst schier schudd' en beeff,
En weet naeu of ick sterv' of leeff.
Waer henen komt ghy doch zoo haest?
En maeckt my schielick zoo verbaest?
Daer ick stae in myns Godes huis,
Besoeckt ghy my met groot ghedruys,
En met een sulck beleeft ghelaet,
Dy my (recht uit) niet aen en staet:
Want al myn vreesf' en dencken is,
En t' zal my gaen, recht als ick gis,
Myn schoon-vercierd en kostlyck lyf
Zal dienen recht tot u gheryf.
Doch zoo ghy met my qualyck leest,
Myn lyf en ziel ten besten gheeft,
Zoo raeckt ghy selver in den Ban,
Dus weest voorsichtigher, Jongh-man,
En laett my in myn' ouden stand,
Zoo laet' ick u vry door myn land.
Maer t' is te laet, En nae myn waen,
Zoo moet ick voort, en hier van daen.

Hertog *Christiaan* de zaaken zo verre gebragt hebbende, schreef een Brief aan de Magistraat van *Munster*, met bevel, dat hem zou uitgeleverd worden al het Goud, Zilver, Geld en andere Kostbaarheden, welke *Scharenburg* voor zyn' Dood aldaar in bewaaring gebragt hadt, na dat hy ze den Koning *Frederik* in en om-

omtrent *Praag* ontroofd hadt: ook eischte hy de uitlevering van alle Munstersche Jesuiten, die den Koning van *Bohemen* veel nadeel gedaan, en hem, na zyn ongelukkige nederlaag, verschrikkelyk gesmaad en gelasterd hadden met woorden en werken, of honderd en vyftig duizend Rykdaalers voor hunnen hals; met bedreiging van zyne Vorstelyke ongenade. Doch dewyl die van *Munster* zich weinig daar aan kreunden, begaf zich Vorst *Christiaan* derwaards, en begon de Lusthoven en Tuinen der Munstersche Domheeren rondsom de Stad in brand te steeken. Dit was naauwlyks begonnen, of die van *Munster* kwamen wel dra, en bragten hem een groote somme Gelds, en schoon hy 'er nog niet in 't geheel mede vergenoegd was, liet hy ze echter voor dien tyd in rust.

Wyders schreef hy een Brief aan den Bisschop van *Wurtzburg* en *Bamberg*, hem verwytende, dat hy, door ingeeving der Jesuiten, en tegens den Eed van onzydigheid, een Leger op de been gebragt, en naar den *Palts* gezonden hadt, ten voordeele van de Spaanschen en Beierschen, waar door de Vryheid des Vaderlands en de Evangelische Stenden onderdrukt wierden; dat het hem, als een Geestelyken Herder, beter zou passen, zyne verdwaalde Schaapen weder op den rechten weg te brengen; dat hy hem derhalve verzocht, zyn Volk wederom uit den *Palts* terug te ontbieden; zo niet, dat hy zich dan onschuldig hieldt van 't gunt hem overkomen zou, enz.

Omtrent dezen tyd ontfing Vorst *Christiaan*, door middel van de Bremer-Kooplieden, veele duizenden van Musketten en andere Wapenen, welke hy uit Holland hadt laaten komen, om 'er zyn nieuw aangenomen Krygsvolk mede te Wapenen.

De Keizer ziende den gelukkigen voortgang van Vorst *Christiaan* in *Westphalen*, was 'er zeer over bekommerd, en liet terstond een Leger werven om hem tegen te gaan. Ondertusschen zondt zyne Keizerl. Majt. nog eerst een Gezant aan hem, met vermaaning, dat hy de Wapenen zou hebben neder te leggen, of in den Ryksban vervallen zou: maar Vorst *Christiaan*, die zyn Krygsvolk wel betaalde, en derhalve meer toeloop kreeg van Ruiters en Soldaaten, als hy begeerde, kon daar niet toe overgaan, schoon ook de Koning van *Denemarken* en zyne Vorstel. Vrouw-Moeder hem daarom verzochten.

De Keizer bespeurende, dat 'er met vermaaning by Vorst *Christiaan* niet te winnen was, ordonneerde de uitvoering van den Ban aan den Administrator van *Maagdenburg*, met het inneemen van zyn Stift *Halberstad*.

Intusschen vernam Vorst *Christiaan*, dat de zaaken in den *Palts* niet naar genoegen afliepen, derhalve besloot hy zich met zyn Leger derwaards te begeeven, al hoewel veel Staatkundigen oordeelden, dat hy beter gedaan zou hebben in het Sticht van *Paderborn* te blyven, als konnende van daar de Stichten van *Keulen*, *Munster*, *Luik*, enz. in vreeze houden, en dus een diversie maaken ten voordeele van Koning *Frederik*. Doch schoon ook de Baron van *Anholt* met zyn Leger, om hem in zynen togt te stuiten, door 't Graafschap van *Waldek*, en voorts door *Hessen*, kwam aantrekken, bleef Vorst *Christiaan* echter by zyn Besluit, en na dat hy zyn Volk gemonsterd, en bevonden hadt 8000 Man te voet en 6000 te paard sterk te weezen, bezette hy de voornaamste Steden, als *Paderborn*, *Hamm*, *Lipstad* en *Soest* met eenig Garnizoen; nam den togt aan, en liet eenige kleine plaatzen, alwaar die van *Lingen* zich zomtyds bevestigden, afbranden. Van daar toog hy op naar *Beekum*, medeneemende veele Vrywilligen; en inzonderheid de Zoonen van den Burgemeester, die voor eenige jaaren binnen *Paderborn* Valschelyk beschuldigd, en omgebragt was, als of hy met de Staaten Generaal heimelyk verstand hadt gehouden; gelyk we in dien tyd aangetoond hebben. Doch de valsche aanklaagers hadden voor lang de Vlucht genomen, uit vrees voor gelyke straffe.

Voorts vervolgde de Bronswyker zynen weg op *Hoxen*, *Corvie*, *Holtzminden*, enz. en wierdt door den Baron van *Anholt* met zyn Leger vervolgd; 't welk hy zo dra niet gemerkt hadt, of hy keerde terug, en legerde zich in een Hinderlaage by *Lipspring*. Zyne Vyanden aldaar komende, viel hy dezelven op 't Lyf, en versloeg 'er veelen, en dreef de overigen op de Vlucht. Vervolgens de *Weser* over en te *Wildesheim* gekomen zynde, moest die Stad hem een goede somme Gelds opbrengen, en goed Logement verschaffen. Wanneer hy vervolgens aan de Grenzen van Saxen kwam, zondt de Keurvorst hem een klein Legertje te gemoet, op dat zyne Landen geene schade mogten lyden, gelyk ook niet geschiedde, dewyl men hem allerhande Provisie bezorgde, en ge-

geruft liet doortrekken naar 't Land van *Coburg*, alwaar hy eenige Wiffelaars goede sommen liet opbrengen, tot dat hy in 't Bisdom van *Fulda* kwam, 't welk hem 40000 Ryksdaalers voor Brandschattingen betaalen moest.

Doch na zyn vertrek, handelden de Westphalingers, inzonderheid die van *Munster*, eenige van zyne Officieren en Soldaaten op een wreede wyze. Zeker Kapitein, die door den Hertog gezonden was om een Luitenant en Vaandrig te lossen, zo lieten zy die beiden rantzoeneeren, maar hielden hem zelfs vast, en lieten hem vervolgens by *Dulmen* verbranden.

De Hertog *Christiaan* inmiddels voortrukkende naar den kant van *Frankfort*, zo nam al het Landvolk daar omtrent de vlucht. Hy veroverde het steedje *Ober-Urfel*, waarin een Luitenant met eenig volk van den Keurvorst van *Ments* lag, die op zyne Aankomst het Steedje verliet, en op het Slot *Koningstyn* week, waarop het Steedje uitgeplonderd wierdt, en hy daar rondsom zyn kwartier nam.

Voorts zondt hy den Overste *Knipbausen* met 1500 Man te voet, en 4 Compagnien te paard, voorzien met Petarden en 2 stukken Geschut naar *Huest*, anders *Hoest* genoemd, alwaar de Bezetting zich, in plaats van zich over te geeven, zo dapper verdedigde, dat de Hertog genoodzaakt was meer Volk derwaards te zenden waarop de Burgers en Inwooners, dit ziende, met Vrouwen en Kinderen de vlucht namen naar *Frankfort* en *Ments*. De Bronswykers het Steedje dus verlaaten vindende, plonderden het zelve schoon uit, en Hertog *Christiaan* liet het bygelegen Dorp *Kalbach* in brand steeken om dat de Keurvorst van *Ments* zich met de Paltzische Zaaken bemoeid hadt.

Doch alle deze groote voordeelen van Hertog *Christiaan* wierden eensklaps afgesneden: want de Generaals *Tilly* en *Don de Cordua* voegden hunne Krygsmagt te zamen by *Asschaffenburg*, en den Main gepasseerd zynde, legerden zy zich tusschen *Frankfort* en *Hanau*. Vorst *Christiaan* ook daar omtrent gekomen zynde besloot zyne Vyanden aan te tasten, schoon veelen zyner Oversten zulks niet goed keurden, hem raadende zo lang te wachten tot dat *Mansvelt*, kennis van zyne aankomst hebbende, aldaar met zyn Leger by hem kwam, als zynde maar twee Mylen van hem af.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1622.

Doch de Bronswykfche Held was zo vuurig, dat hy oordeelde zyne Vyanden, zonder de hulp van *Mansvelt*, wel te konnen verdryven. Maar dit viel verkeerd uit; want hy wierdt by *Riddersheim* zodanig geflagen, dat hy, na een groot verlies, de Vlucht neemen moeft, en flechts met weinig Manfchap over *Darmstad* te *Bensheim* kwam, alwaar *Mansvelt* met 3000 Muskettiers en 50 Cornetten paarden, maar te laat, by hem kwam. Al zyne andere Troepen, die niet gefneuveld waren, hadden de Vlucht herwaards en derwaards genomen, en veelen van dezelven hadden zich binnen *Frankfort* begeeven, welken *Tilly* naderhand opeifchte, dat echter door de Magiftraat van *Frankfort* geweigerd wierdt, die in tegendeel den Vluchtelingen Vryheid gaf, om te gaan werwaards zy wilden, of te blyven, welk laatfte 500 van dezelven verkoozen, en overgingen in dienft van de Magiftraat van *Frankfort*, die dezelven aannam uit vrees dat *Tilly* haar mogt komen beftoken. Van de andere begaven zommigen zich door *Heffenland* naar Huis, en anderen kwamen, met groot gevaar, weder by Vorft *Christiaans* Leger.

Dus dan wederom op *Mansvelt* gekomen zynde, die wy by den Koning in den *Palts* gelaaten hebben, zo dienen wy nu wederom eenigen tyd te rug te treden, en te zeggen, dat die Veldheer hier en daar voordeel behaald had; maar ook nu en dan geflagen zynde, zo oordeelde de tegenparty dat hy zo ver in 't naauw gebragt was, en wel over te haalen zou weezen, om den dienft des Konings te verlaaten en in eens anders over te gaan. Ten dien einde hadt de Aartshertoginne hem, nog voor de aankomft des Konings, den Heer *Rollinger*, als Gezant, toegezonden, om met hem te handelen. *Mansvelt*, het zy uit lift, dien hy dikwils gebruikte, 't zy uit ernft, als geenen anderen uitweg ziende, hoe 't zy, hy toonde zich tot die onderhandeling gereed, en de gemelde *Rollinger* ftelde hem de volgende Artikelen voor:

1. Dat de voorfz. *Mansvelt* de Stad en de Landvoogdy *Hagenau*, als een Leen voor hem en zyne Erven, zou bezitten: en zo hy geene Erven naliet, zou zyne Gemalinne zulks voor haar Leeven genieten.

2. Dat hy tot Ryksvorst zou verheven worden.

3. Dat hy alle de Goederen van den Prins van Oranje, zo lang de Confiscatie duurde, zoude bezitten; doch ingevalle het weder Vrede wierdt, zou hem zo veel des jaars tot Pensioen toegelegd worden, of zo hy met zyn Excell. konde handelen, zo zou hy het tot een geduurig Leen ontfangen.

4. Men zou hem daadelyk de onkosten van 10000 paarden en 40000 Voetknechten, als tot een Godtspenning, verschaffen, en hy zou die ontfangen.

5. Binnen zes Weeken zou men hem behandigen 200000 Ryksdaalers, 100000 Dukaaten en zo veel duizend kroonen in Specie.

6. Hy zou Veldmaarschalk van de Aartshertoginne zyn, met 1200 Kroonen 's Maands inkomsten, en van niemand anders dan van den Marquis *Spinola* gecommandeerd worden.

Doch *Mansvelt*, inmiddels deze Onderhandeling, een Brief van de aankomst des Konings ontfangende, nam een roemer Wyn, en bragt den Gezant toe op de gezondheid des Schryvers van den Brief, en na dat ze beiden gedronken hadden, zeide hy tot *Rollinger*, dat hy dien Avond van kamer zou moeten veranderen, alzo zyn Meester de Koning van *Bohemen*, daar in zou Logeeren. *Rollinger* kon zulks niet gelooven, voor dat hy zag dat *Mansvelt*, des anderen Daags, met 200 Paarden zyne Majt. ging inhaalen. Gelyk *Rollinger* dan ook nog des Avonds met den Koning spysde, die na de maaltyd tot hem zeide. *Zeg de Infante, dat het my Leed is, dat zy u hier gezonden heeft, om den Graaf van Mansvelt, myn' getrouwsten Dienaar, om te koopen, en dat ik hem nog niet kan missen; doch dat, die tyd gekomen zynde, zy hem nader kan doen verzoeken. Ik zal 'er alsdan opletten.*

Kort daar na begaven de Koning en *Mansvelt* zich, met hun geheele Leger, te Veld, waar by zich ook de Generaal *Veer* en anderen bevonden, om *Tilly* en de Spaanschen op te zoeken, die na den Hertog van *Bronswyk* geslagen te hebben, hun best deeden om den gantschen *Neder-Palts* te vermeesteren, hebbende alreede rondsom de Hoofdstad *Heidelberg*, alle de kleine Steden, en inzonderheid *Neckergemunt*, een kleine Myl van die Stad aan den Necker gelegen, ingenomen, en aldaar zeer Barbaarsch gehandeld door Man, noch Vrouw, noch Kinderen, te spaaren.

Ter-

Terwyl nu 't Leger des Konings voortrukte, wierdt vernomen, dat de Marquis van *Baden* gereed lag met een Leger van 12000 Voetknechten en 3000 paarden: en dewyl deze Vorst zich tot dien tyd toe nog niet verklaard hadt, welke zyde hy kiezen zou, zo vondt men geraaden zulks eerst te verneemen, en men liet by dien Vorst ten dien einde onderstaan, of hy uit Christelyk medelyden de Barbaarsche wreedheid van *Tilly* en de Spaanschen wilde helpen stuiten? Zyne Doorluchtigheid verklaarde ronduit, dat hy genegen was zulks te doen; waarop, na gehouden Krygsraad, wierdt goedgevonden, dat hy zyn Kwartier zou neemen op de Grenzen van den *Palts*, na 't Balliuwschap van *Bretten* en *Wimfen*, om, in geval de Vyand derwaards te rug week, zyn eigen Land en dat van *Wirtenberg* te beschermen tegens het Beiersche Leger, 't welk zich vergaderd hadt tusschen *Krykaw* en *Wisloch*, welk laatste een zeer voordeelig Steedje was voor de geen, die het zelve 't eerst veroveren kon, wegens de engte der passagien en een kleine Rivier.

Mansvelt gereed zynde om den Rhyn te passeeren, kwam de Koning aldaar by hem, dien men liever in veiligheid wilde laaten; maar zyne Majt. verkoos 'er by te weezen, en plaatste zich aan 't Hoofd van de achterhoede des Legers. Nadat men nu goede orde gesteld had, ter verzekering van de Paltzische plaatzen langs den Rhyn, zo liet *Mansvelt* zyn Leger, aan deze zyde van die Rivier, recht op den Vyand aanrukken: doch *Tilly* hadt zich by *Wisloch* zo voordeelig gelegerd, op eene hoogte en in de Wyngaarden, met 6 stukken Kanon, dat men, na een kleine schermutzeling van 's Konings Dragonders, met de Vyanden, genoodzaakt was terug te wyken tot aan *Mingelsheim*, een Dorp één uur van daar gelegen.

Des anderen daags, zynde den 17 April, na dat des Konings Leger in orde van Bataille gesteld was, rukte men weder op den Vyand aan, en de Voorhoede, begeleid door den Hertog van *Weymar*, de Oversten *Linstax*, *Obertraut* en de Graaf van *Ortenburg*, raakte des voor de middags met den Vyand handgemeen, die de gelegenheid des Lands tot Voordeel hebbende, terstond met alle zyne Regimenten op de gemelde Voorhoede aanviel. Des Konings Troepen verweerden zich mannelyk, en hebben den vyand wel een tyd lang opgehouden, maar waren eindelyk weder

der genoodzaakt te rug te wyken, met verlies van 45. Man, en dewyl de weg zeer naauw was voor de Ruitery, zo verloor ook het Regiment Zwitzers by dezen te rugtogt nog omtrent 25 Man. De Vyand hier door niet weinig aangemoedigd, verliet zyne voordeelige Legerplaats, en vervolgde des Konings Leger, en wel met zulken spoed, dat hy niettegenstaande den zwaaren Regen zyn Geschut op een heuvel boven *Mingelsheim* wist te brengen, en van daar met het zelven vuurde op des Konings Leger, 't welk daar voor by trok: maar hy kon het zelve geen schade toebrengen, om dat het niet gezien kon worden.

Even na den middag liet *Mansvelt* het Leger in aller yl van *Mingelsheim* voornoemd vertrekken, en legerde zich op een bekwaame plaats achter het voornoemde Dorp, alwaar hy 't in slagorde stelde, en zyn Geschut zeer voordeelig plaatste. De Vyand, merkende dat des Konings Leger het Dorp verlaaten hadt, verbeelde zich vast dat ze de Vlucht genomen hadden, te meer, dewyl *Mansvelt* een gedeelte van het Dorp in brand liet steeken, 't welk echter alleen geschied was, om den stand van 's Konings Leger achter 't zelve, door den rook, onzichtbaar te maaken. De Beyerschen, dus vast in de voorgemelde verbeelding zynde, kwamen in alleryl toe schieten, om het Dorp in bezit te neemen, en schoon zy door een' engen weg en nog over een' kleine Brug passeeren moesten, bragten zy echter nog vier stukken Geschuts mede, welken op een heuveltje, beneden het Dorp, geplant wierden; en voorts alle de Regimenten over de Brug gepasseerd zynde, om des Konings Leger te vervolgen, zo stelden alle de voornaamste Bevelhebbers zich in 't voorste van hun Leger, om hunnen moed te toonen.

De Koning en *Mansvelt* inmiddels het Volk tot dapperheid vermaand hebbende, en om de verlooren Eer op den *Wittenberg* by *Praag* te herwinnen, zo lieten zy de Voorhoede van hun Leger op den Vyand aanrukken, die wakker met denzelven schermutzelde, en eindelyk in schyn te rug trok en door de Vyanden met yver vervolgd wierdt, tot dat ze na genoeg by 's Konings Leger gekomen zynde, eerst wakker met het Kanon begroet, en vervolgens zo hevig aangevallen wierden, dat ze binnen een Kwartier uurs in de grootste Verwarring de vlucht moesten neemen, met achterlaating van meer dan twee duizend

Doo-

Dooden, en een groote menigte Gevangenen, waaronder zich veelen van de voornaamste Krygsoversten van *Tilly* bevonden, die by dezen slag 8 Cornetten, 2 groote Standaarden en 8 Vaandels van 't Voetvolk verloor, behalve een groot getal Paarden, veel Goud, Zilver en Bagagie, benevens vier stukken Geschuts, zynde juist dezelven, welken de Beiervorst den Koning voor *Praag* ontnomen hadt. De Koning is zelfs zo na in dit Gevecht geweest, dat hy een Musketkogel op zyn Harnas aan de linkerzyde ontfing. Het verlies van 's Konings zyde wordt gezegd enkel in 15 Soldaaten bestaan te hebben.

Na het gevecht bleef het leger in slagorde staan tot aan den avond, als wanneer de Koning met de Voorhoede aftoog naar *Prussel*, en een uur of twee daar na, door *Mansvelt* met het overige van 't Leger, derwaards gevolgd wierdt.

Het gerucht van deze Nederlaag gekomen zynde ter Ooren van de Garnizoenen, die de Beierschen in *Wisloch*, *Sintzen*, *Hilspach*, *Steinach* en andere plaatzen gelaaten hadden, namen zy in aller yl de Vlucht; doch een groot gedeelte van dit volk viel in handen van den Markgraaf van *Baden*, die 'er 150 van doodde en 300 gevangen nam.

Terwyl zich nu de Beierschen, Keizerschen en Spaanschen wederom verzamelden, heroverde *Mansvelt* nog verscheiden kleine Steden, en rukte den 26 April met 11 Regimenten Voetvolk en 48 Cornetten Ruiters voor *Ladenburg*, omringde die Stad en plantte 7 stukken Kanon recht tegen over de *St. Martens*-Kerk aldaar. Hierop zondt hy een Tamboer aan den Spaanschen Gouverneur van *Einetten*, en liet de Stad opeisschen; maar de gemelde Gouverneur liet hem bedanken voor zyn bezoek, en aanzeggen, dat hy zynen Eed, aan den Koning van Spanje gedaan, zoude nakomen, en van geen overgaave wilde hooren.

Mansvelt deze boodschap ontfangen hebbende, liet terstond zyn Geschut losbranden, en op dien dag nog 220 schooten doen. Doch zulks des anderen daags vervolgende, en geen Bres konnende schieten, liet hy nog vier stukken Kanon van *Manheim* brengen, waar op wel haast drie groote Boogen van de Stads Muur nedergeworpen wierden, en dus een goede Bres gemaakt was. *Mansvelt* zondt daar op wederom een Bode aan den Gouverneur, en liet de Stad nogmaals opeisschen. De Gouverneur liet ant-

antwoorden, dat hy voor een storm of twee niet bang was, maar evenwel met zyne andere Officieren en Garnizoen daar over spreeken zou, en verzocht tevens dat men Commisfarisfen benoemen zou, om met hem over de Conditien te handelen. Deze Onderhandeling niet spoedig genoeg konnende getroffen worden, doordien de Gouverneur nu deze dan geene verschooning inbragt, op hoop van haast ontzet te zullen worden, zo verveelde dit den Mansveltsche Soldaaten zodanig, dat ze, in weêrwil van hunne Bevelhebbers met gantsche Regimenten naar de Bres toogen, en dus de Stad innamen. Ja zelfs zy begonnen al lustig te plonderen en dood te slaan, al wat zy in 't geweer vonden, eer men in staat was hen daarin te stuiten. Veelen van 't Garnizoen gingen tot *Mansvelt* over. De Gouverneur en anderen wierden Gevangen genomen, en *Manvelt* vondt in die Stad nog een grooten Voorraad van de Ammunitie en Levensmiddelen, welken te vooren daar in gebragt waren, om 'er *Heidelberg* mede te voorzien.

Terwyl *Mansvelt* hier de handen vol werks hadt, kwam de Aartshertog *Leopoldus* met zyn Leger voor *Hagenau*, belegerde die Stad, en hadt reeds eenige Voorwerken ingenomen. Koning *Frederik* en *Mansvelt* zulks verneemende, begaven zich met hun Leger derwaards op weg. De Aartshertog, om hen daarin te verhinderen, liet alle toegangen verstoppen, en alle Bruggen in 't Hagenausche Woud afbreken, 't welk des Konings Leger wel groote Verhindering toebragt, dewyl alles uit den weg geruimt en hersteld moest worden, maar *Mansvelt* ontzag geen moeite en toog met zyn Leger voort. Voor dat hy nog by *Hagenau* genaderd was, ontmoette hy een troep Ruiters van den Aartshertog, die terstond geslagen en verstrooid wierden, en waar van 'er een de tyding aan *Leopoldus* bragt, dat *Mansvelt* naby was, 't welk de Aartshertog in 't eerst niet kon gelooven, maar wel haast de waarheid daar van verneemende, zette hy zich te paard en nam in aller yl de Vlucht. Zyne Ruiters hun Legerhoofd ziende vertrekken, waren ook niet lui, maar volgden hem terstond na. Het Voetvolk nam de Vlucht naar *Dresenheim* aan den Rhyn, om zich aldaar te laaten overzetten; maar de Mansveltsche Troepen waren hen zo kort op de hielen, dat 'er nog veelen sneuvelden, en een groote menigte in den Rhyn verdronk. Men kreeg

by deze gelegenheid nog eenige ſtukken grof Geſchut en andere dingen, die de Vluchtelingen achter lieten, en dus was *Hagenau* ontzet. 1622.

Zy, die nog over den Rhyn gekomen waren, namen de Wyk naar *Lichtenau* en andere plaatzen, en, by gebrek van betaaling, roofden en plonderden zy al wat ze onder wege vonden, zo wel van Vrienden als van Vyanden. Ook namen zy *Biswyler* in bezit, toebehoorende aan den Hertog van *Tweebruggen*, 't welk echter door de Mansveltſchen, die hen vervolgden, wel haaſt weder veroverd wierdt, die daarin een groote menigte van Kruid, Kogels, Lonten, Harnaſſen, 5000 Musketten, 5 Wagens met Granaaten en Vuurkogels en wel 200 Wagens met Leevensmiddelen vonden.

Veelen van de Vluchtelingen kwamen tot *Mansvelt* overlopen, en namen Dienſt onder hem, zo als ook 6 Cornetten Leopoldiſche Ruiters, onder het bevel van den Hertog van *Saxen Lauwenburg*, die, na zich wel drie dagen in een Boſch opgehouden te hebben, daar niets ten beſten was, by *Obertraut* kwamen, die zich toen in *Straatsburg* bevondt, om dienſt onder *Mansvelt* te neemen: hy nam ze ook in dienſt, na dat ze gezworen hadden, de Vaanen van de Stangen afgerukt, en de ſtangen gebroken te hebben, achtende zich van hunnen voorigen Eed genoegzaam ontſlagen, dewyl zommigen in achtien, anderen in twaalf Maanden, geen Soldy ontfangen hadden. Hunne Overſte, de Hertog van *Saxen* die zich ook in *Straatsburg*, als een' Vryſtad, bevondt, deedt zyn beſt om deze Ruiters wederom op des Keizers zyde te brengen, maar hy wierdt gevat en gevangen naar *Hagenau* gevoerd.

Na deze behaalde Overwinning, liet zyne Majt. den Graaf van *Mansvelt*, als Landsheer in de Stad en 't Land van *Hagenau* huldigen, en den Inwooners den Eed van gehoorzaamheid aan hem doen.

Hierop begaf zich *Mansvelt* met des Konings Leger weder terug naar *Germersheim*, *Frankendaal* en *Manheim*, na dat hy zyne Soldaaten goeden Buit beloofd, maar tevens het branden, Moorden en Vrouwenſchenden op leevensſtraffe verboden hadt. Hy ging des avonds met 16000 Man, zo te voet als te paard, op Marſch, en kwam des anderen daags Morgens voor *Darmſtad*, welke Stad hy terſtond berende en zodanig inſloot, dat 'er nie-

mand in of uit kon. Hy zondt ten eersten een Trompetter aan den Landgraaf *Lodewyk*, die een groot Vriend en Helper van den Keizer, en een Vyand van Koning *Frederik* zynde, by ongeluk daar binnen was, hem laatende verzoeken, dat de Poorten mogten geopend worden, om de Gardes van den Koning en van hem daarin te Logeeren. De Landgraaf durfde zulks niet weigeren, als vreezende ten eersten te zullen overvallen worden. Men opende de Poorten, en de Garde des Konings wierdt op het Slot gelegd, en die van *Mansvelt* in het Raadhuis, het overige van 't Leger wierdt in de naast gelegen Dorpen geplaatst, alwaar de Soldaaten den Boer niet weinig lastig vielen, eetende en drinkende acht dagen lang op zyn kosten, en schoon ze het gebod van *Mansvelt* in zo verre nakwamen, dat ze geen brand, moord of Vrouwenschending begingen, lieten zy echter het rooven niet na, maar namen de Paarden, Koejen, Kalven, Schaapen en alles weg, of 't hun eigen was, welken zy dan binnen *Frankfort* en *Hagenau* te koop bragten, en wel in zo groot een menigte, dat ze een Koe voor één Ryksdaaler, een Kalf voor één Gulden en een Schaap voor vyftien Stuivers, en zomtyds voor nog minder, verkochten.

By deze gelegenheid betoonde de Magistraat van *Frankfort* eene groote menschlievenheid, door dien zy, al wat 'er in de Stad kwam, voor dien geringen Prys inkochten, en 't bewaarden om het naderhand den Eigenaars voor dien zelfden Prys weder over te geeven. Doch de Stad *Darmstadt* bleef, op voorbede van den Hertog van *Saxen-Weymar*, van de plondering bevryd waartegen de Landgraaf, met zyne Zoonen, zich gevangen moest geeven.

Terwyl dit alles in het Darmstadtsche gebeurden, hadt *Tilly* zyne Troepen weder verzameld, en zich met den Vorst van *Anholt* en met de Spaanschen, onder *Don de Cordua*, vereenigd, ten oogmerke hebbende, om *Mansvelt* met zyn Leger in 't Darmstadsche in te sluiten. Hy hadt te *Bensheim*, op den pas van de *Bergstraat*, eenig Volk gelaaten, om zynen terugtogt open te houden. De drie gemelde vereenigde Opperhoofden kwamen dan, met hun gantsche Leger, aan den voornoemden pas, om het Volk van *Mansvelt* te overvallen, dat zy ook zekerlyk geheel verslagen zouden hebben, ingevalle *Mansvelt*, die, bericht van den

den Optogt der Vyanden onfangen hebbende, met zyn geheele Leger en Bagagie uit het Darmstadsche optoog, den Overste *Obertraut* niet vooruit gezonden hadt, met een Troep uitgeleezen Ruiters en Soldaaten. *Obertraut* verweerde zich zo dapper tegen dit vereenigde Leger, dat het aftrekken, en hem den Post moest laaten behouden, waar door *Mansvelt* met zyn Leger en al zyn Buit, uit het Land van *Darmstad*, een vryen Doortogt hadt, en alles, benevens den Landgraaf en zyne Kinderen, gelukkiglyk te *Manheim* bragt.

De Koning van *Bohemen* heeft echter kort daar na den Landgraaf weder ontslagen, op voorwaarde, dat hy den Keizer tot een' bestendigen Vrede vermaanen, en tot de wedergeeving van de Erflanden van den *Palts* zou zoeken te brengen; dat hy in dezen Oorlog niets tegens het Keurvorstendom van den *Palts* onderneemen, zo als de Paltsgraaf ook niets tegens zyne Landen zou doen; dat hy nooit wraak zou neemen van 't geen hem overkomen was, en eindelyk, dat alle de Verbonden met andere Vorsten, hier door, geen schade lyden zouden.

Na deze voordeelige Overwinning, scheidde de Markgraaf van *Baden* van 't Mansveltsche Leger af, en formeerde een byzonder Leger, om de Beierschen en Spaanschen te vervolgen en verder uit den *Palts* te verdryven. Men gaf hem vyf Regimenten Voetvolk, 28 Cornetten Ruiters, eenige stukken Geschuts en eenige honderd Wagens, waar mede hy zich posteerde tusschen *Wimpfen* en *Heilbron*. Doch *Tilly* en *Don de Cordua*, kondschap daar van ontfangen hebbende, maakten zich te vooren Meester van een Bosch en eene hoogte, aan den Markgraaf behoorende.

Hierop zyn, des anderen daags, de beide Legers handgemeen geworden, en schoon de Beierschen en Spaanschen, als gezegd is, zo voordeelig geposteerd lagen, terwyl de Markgraaf met zyn Leger in 't open Veld lag, liet hy hun nogthans verscheiden maalen dapper aantasten, om ze uit die voordeelige Legplaats te verdryven; maar zulks was onmogelyk, dewyl de Beierschen en Spaanschen geduurig, als zy afgemat waren, in 't Bosch konden uitrusten, en dan wederom beginnen; waar tegen het Leger van den Markgraaf voor 't Geschut en alles bloot lag. Dit niet tegenstaande, zouden zy, volgens de Verklaaring van den Vyand

zelf, de *Bataille* gewonnen hebben, by aldien het Ongeluk niet gewild hadt, dat in 't hevigste van 't Gevecht, verscheiden Wagens met Buskruid, die daar kort by waren, in brand raakten en in de Lucht vloogen: 't welk zulk een verwoesting in 't Leger van den Markgraaf aanrichte, dat alles in groote verwarring geraakte. De Vyanden zich van deze gelegenheid bedienende, vielen met de grootste furie op 't verwarde Leger van den Markgraaf, zo dat het zelve wyken, en hun het Slagveld moest overlaaten. Deze Veldslag duurde tot 's avonds ten 8 uuren, en 'er waren van wederzyde 5000 man gesneuveld, onder welken een der Hertogen van *Saxen-Weymar*, en Hertog *Magnus* van *Wurtenburg* enz. zich bevonden, die tot driemaal toe door de Vyanden heen geslagen, en dezelven hadden doen wyken. Ruim honderd Soldaaten, en verscheiden Kapiteinen, en andere Officieren van den Markgraaf, wierden by deze gelegenheid Krygsgevangen gemaakt, en veele Wagens met Ammunitie en Provisie verlooren, die door de Beierschen in brand gestoken wierden.

De overige Troepen van den Markgraaf namen de wyk naar *Forsheim*, *Bretheim* en *Durlach*, alwaar hy dezelven wederom vergaderde. Hier op dwongen de Overwinnende Beierschen de Stad *Heilbron*, waar in de Markgraaf met zyn Kancellery en Bagagie was, zich over te geeven, zo dat die Vorst, met zyne beide Zoons, maar even ter naauwer nood ontkwam.

Niettegenstaande dezen harden stoot, gaf de Markgraaf echter den moed niet verlooren; want na weinig dagen verzamelde hy niet alleen zyn verstrooide Volk, maar ontfing ook nog 8 Vaandelen nieuwe Troepen, zo dat hy wederom een Leger van 8 duizend man te voet, en 2 duizend te paard byëen hadt. Hy gaf de Regeering van zyne Landen over aan zynen oudsten Zoon, en voegde zich met zyn Volk by 't Leger van den Koning en *Mansvelt*.

Doch di duurde niet lang; want toen de zaaken van den Koning *Fredrik* begonnen achteruit te loopen, gelyk wy in 't vervolg zien zullen, dankte hy zyn Volk af, denkende dat hier door zyne Landen zouden verschoond blyven: maar 't was verre van daar; want de Beiervorst zondt eenigen tyd daarna ettelyke duizend Crabaaten en Cosakken in zyn Land, die aldaar, en in

't Wur-

't Wurtenburger Land, deerlyk Huis gehouden hebben met Moorden, Rooven, Branden, Vrouwenschenden, enz.

Ondertusschen was de Koning, met *Mansvelt* en den Hertog van *Brunswyk*, met zyn zegepraalend Leger weder in den *Elzas* gerukt, en hebben, tot wederwraak van het Barbaarsch gedrag der Vyanden, verscheiden Dorpen en Steden, aan den Aartshertog Leopold behoorende, aan de Vlam opgeofferd na dat ze voorby *Straatsburg* getoogen waren; inzonderheid hadt de Stad *Obernheim* geweigerd de Poorten te openen, waarop *Mansvelt* zyn Geschut daar voorgebragt hebbende, dezelve welhaast dwong, en de Inwooners toen 100000 Ryksdaalers tot afkooping van de Plondering deedt betaalen, behalve dat zy zyn Leger nog ettelyke dagen de kost moesten geeven.

Met het Steedje *Rosse* liep het nog vry erger af; want het zelve niet willende bukken, wierdt stormenderhand ingenomen, en in die eerste woede wierden Mannen, Vrouwen, noch Kinderen ontzien. Vervolgens moesten de voornaamste nog 25 duizend Ryksdaalers opbrengen. Met *Beers* ging het niet veel beter; *Ondernheim* en *Andlau* wierden uitgeplonderd, en de laatste Stad byna half afgebrand, om dat de Inwooners, denkende buiten vrees te zyn, veele scheldwoorden tegens de Generaals hadden uitgebraakt. Na dat vervolgens *Mutzickheim*, *Moltzheim* en *Dachstein* vermeesterd waren, wilden die van *Rozenheim* niet bukken, dewyl zy ook de Generaals zeer gelasterd hadden; doch zy wierden wel haast gedwongen, om tot een Accoord van Overgave en Brandschatting te komen; dan terwyl 'er eenige Oversten binnen waren, om 't Accoord met de Regeering te sluiten, hadden eenige Burgers en Soldaaten de stoutheid, dat ze van de Wallen nog op de Troepen van *Mansvelt* schooten, 't welk dezelven zo verwoed maakte, dat ze ter Stad indrongen, en dezelve schoon uitplonderden, waar by, al wat hun weerstand boodt, over de kling moest springen.

Wyders rukte *Mansvelt* en Hertog *Christiaan*, met des Konings Legers, voor *Elzas-Zabern*, en dewyl die van binnen besloten zich tot den laatsten Man te verdedigen, was men genoodzaakt de volkomen belegering te formeeren.

Gedurende al dit voorgemelde waren, zo wel de Koning van Grootbrittanje, als de Koning van Deenemarken, bezig, om, door

door hunne Gezanten by den Keizer, de Verzoening nopens den *Palts* te weeg te brengen; doch dewyl de Keizer gestadig daar tegen inbragt, dat de Legers van *Mansvelt* en van den Hertog van *Brunswyk* niet ophielden de Landen te verwoesten, en dat zelf de Koning van *Bohemen* uit *Holland* zich in persoon daar by gevoegd hadt; zo dat het, buiten dien, grooten schyn hadt van te zullen gelukken. Dit deedt Koning Jacobus besluiten, om zynen Schoonzoon te vermaanen en genoegzaam te gebieden, om de Wapens neder te leggen, alzo hy met den Keizer en *Spanje*, zonder Wapens of geweld, de Wedergeeving van den *Palts* meende te verwerven. En dewyl hy ook een diergelyke Vermaaning, of Verzoek, van den Koning van Denemarken, en van verscheiden Ryksstenden, ontfing, terwyl men met de Belegering van *Zabern* bezig was, zo besloot Koning *Frederik* de begeerte van zynen Schoonvader, en den raad van anderen, op te volgen. Hier-op gaf hy niet alleen bevel om de Belegering van *Zabern* op te breken, maar hy ontsloeg *Mansvelt* en den Hertog van *Brunswyk* met hun geheele Leger van den Eed, door de volgende Acte van afscheid:

„ Wy *Frederik* door Godts genade, enz. doen een iegelyk „ mits dezen te weeten, dat de Hooggeboren Vorst, onze Ge„ neraal, en Generaals Luitenant, Vorst en Graaf van *Mansvelt*, „ en onze welbeminde Neef, Hertog *Christiaan* van *Brunswyk*, „ met alle by zich hebbende Oversten, Luitenants, Ritmeesters, „ Kapiteinen en hooge en laage Officiers, te paard en te voet; „ mitsgaders hunne gantsche Armée, van ons gelicencieerd, of „ van hunnen Dienst ontslagen worden."

Actum in 't Veldleger voor Zabern den 13 *July* 1622.

Dit geschied zynde schreef *Mansvelt* ten eersten aan den Generaal *Tilly* den volgenden Brief:

Myn Heer Tilly.

„ Wy mogen U niet verbergen, dat wy, zo als ook de Her„ tog *Christiaan* van *Brunswyk*, met ons gantsche Leger, door „ den Koning van *Bohemen* zyn afgedankt, en dus geheel van zy„ nen Dienst ontslagen; Zo is 't zelve wel genegen den Keizer te „ dienen, by aldien het uit de resteerende penningen konde be-

„ taald

„ taald worden. Dit schryven nergens anders toe dienende, be-
„ velen wy U in de genade en bescherminge des Heeren". *Actum in 't Veldleger voor Zabern den* 15 *July* 1622.

Hierop liet *Mansvelt* de Belegering op breken, en verliet den *Elzas*. Vervolgens bragt hy, verzeld van den Hertog van *Brunswyk*, en een uitgeleezen Troep Ruiters, den Koning in veiligheid naar *Sedan*.

Wy neemen dit vertrek des Konings tot het onderwerp van onze Plaat.



„ Men ziet hier den Koning van *Bohemen*, benevens *Mansvelt*,
„ den Hertog van *Brunswyk* en andere Heeren van 't gevolg des
„ Konings te paard, begeleid door een Troep Mansveltsche Rui-
„ ters, om den voorsz. Koning naar *Sedan*, een Stad aan den
„ Maas gelegen, te brengen, welke Stad men in 't Verschiet
„ ziet liggen.

De Staaten Generaal van dit alles bericht hebbende, zonden ten eersten den Kolonel *Golstein* aan *Mansvelt*, om hem en den Hertog van *Brunswyk*, met hunne Troepen, in Staaten Dienst te doen overgaan. *Golstein* door Vrankryk gereisd, en by *Mansvelt* gekomen zynde, sloot een Verdrag met hem voor drie Maanden,

den, binnen welken, hy ontfangen zou zesmaal 100000 Guldens. Dit Verdrag gesloten zynde, zou *Mansvelt* met zyn Leger aftrekken, en op *Grave* of *Breda* aankomen, verzoekende dat men aldaar provisie van Bier, Brood en andere Verversching voor zyne als dan afgematte Troepen zou vaardig houden. Doch hy hadt nog een' bezwaarlyken weg af te leggen eer hy zo verre kwam, en dewyl hy door *Lotharingen* moest trekken, schreef hy ten dien einde aan den Hertog van *Lotharingen* den volgenden Brief:

MYN HEER. *Tot myn groot leedweezen ben ik gedwongen dezen aan Uwe Doorl. te schryven, verzoekende een vryën pas door uw Land, om door 't zelve naar Vrankryk te marscheeren. De goede Affectie tot uwe Vorstl. Doorl., en tot uwen Staat, doet my dezen vooruit zenden, met een tweede verzoek, dat het U gelieve my te doen aanwyzen den bekwaamsten weg tot den minsten schade van uwe Doorls. Onderzaaten en Land; want door traage betaaling gebruikt het Krygsvolk groote Vryheid, ook tegens myne wille. Begeere derhalve, dat het uwe Doorl. gelieve alle zyne Soldaaten te leggen in de vaste plaatzen om zodanige moedwil tegen te gaan, en te verhinderen; aangezien het onmogelyk is zulk een Leger in orde te houden zonder proviant; ten dien einde gelieve uwe Doorl. orde te stellen, dat 'er voor 15000 man te voet en 1000 te paard genoegzaame proviant voorhanden zy.*

Vermits *Mansvelt* nu het Vosgevel over den Leeuwenhuid aantoog, en 't den schyn hadt, dewyl hy den weg naar Vrankryk nam, als of hy in dienst van dien Koning stondt over te gaan, zo liet Tilly hem gerust vertrekken, en veroverde vervolgens weder alle de plaatzen, in den *Palts*, die hy verlaaten hadt, zo als de Vorst van *Anholt* in den *Elzas* deedt. En vermits *Don de Cordua* orde kreeg van de Aartshertoginne, om dat zy *Mansvelt* niet in haaren dienst hadt konnen krygen, denzelven op zynen Aftogt te vervolgen, en allen afbreuk te doen, zo kwam de Aartshertog *Leopold* met zyn Leger weder in den *Palts*, nam de Stad *Spiers* in, en belegerde *Germersheim*, alwaar *Tilly* mede voorkwam, en men dus de Stad dwong om te Capituleeren; maar terwyl men daar mede bezig was, drongen de Beiersche Crabaten, en andere woeste Volkeren in de Stad, en sloegen Soldaaten, Burgers, Vrouwen, Kinderen en al wat zy aantroffen dood. De Aarthertog *Leopoldus* liet op Lyfstraffe verbieden, dat men niemand eenig leed zoude aandoen, maar

dit

dit Verbod kwam uit, toen de zaak alreede geschied was. 1622.
Vervolgens nam de Aartshertog *Leopold* ook *Neckergemunt* en *Neckerau* in, zo wel als *Worms*, schoon deze Stad den Keizerschen, Beierschen en Spaanschen allen toevoer verschaft hadt. Hy liet de Stads Soldaaten afdanken, en 'er nieuw Garnizoen inleggen, terwyl zyn Leger rondsom de Stad lag, alwaar de Crabaten, niet gewoon Vriend of Vyand te ontzien, niet weinig den Meester speelden, en zelf onder *Frankendaal* de paarden en ander Vee van den Engelschen Ambassadeur wegnamen, die ook, schoon hy 'er over klaagde, geen restitutie daar van ontfing.

Ondertusschen was *Mansvelt*, verzeld van Hertog *Christiaan*, met het by zich hebbende Leger voortgerukt langs de Grenzen van Vrankryk, voorby *Mazieres* op *Yrson*, *Chapelle*, *Avennes*, voorby *Marimont*, *Chimai*, *Beaumont*, *Mabeuse*, enz. By *Mabeuse* lagen 12 Compagnien Boeren, die de Mantsveltsche Armée, in 't voorby gaan, eenigen schade toebragten, door hun geduurig schieten; waar op dezelven aangetast, verslagen en verstrooid wierden, en hunne Dorpen aan de Vlam opgeofferd. *Mabeuse* hadt een sterk Garnizoen in, echter wierdt in 't voor by gaan nog op de Stad geschooten, en de Voorstad verbrand.

Was 'er nu in de Landen, daar hy met zyn Leger doortoog, als in 't Luxenburgsche, in 't Trierfche, en in *Lotharingen*, alom groote schrik en vreeze, zo dat het Landvolk overal de Vlucht nam; het was op de Grenzen van Vrankryk niet minder: ja zelfs tot in *Parys* toe, doordien zich aldaar weinig Krygsvolk bevond, dewyl de Koning met zyn Leger tegens de Hugenooten te Veld, en dus verre van de hand was. Byaldien nu *Mansvelt*, onder voorwendzel van de Hugenooten te willen ondersteunen, regelrecht op *Parys* aangetrokken hadt, hy zou die Stad hebben konnen vermeesteren, of ten minsten grooten schade toebrengen, eer de Koning dezelve hadt konnen ontzetten; want hy was 'er maar 50, en de Koning wel 200 Mylen van daan, die dan alzo genoodzaakt zou zyn geworden, om 't vervolgen der Hugenooten te staaken. Deze vrees in Vrankryk was oorzaak, dat hem Fransche Ambassadeurs te gemoet kwamen, hem verzoekende in des Konings Dienst over te gaan, 't welk hy niet aannam noch afsloeg, en ondertusschen zynen weg vervolgde.

Den 27 Augustus trok *Mansvelt* by *Marpont* over de *Sambre*, en des anderen daags op de Abdy *de bonne Esperance*, alwaar hy 6 Dorpen in brand stak, om dat de Boeren in de Wapenen tegens hem opkwamen, om hem in zyn togt te verhinderen. Van hier marcheerde hy op *Chapelle*, op den grooten weg naar *Namen*, laatende *Bints* op de Linker- en *Fonteine* op de Rechterhand, waar heenen de Landslieden meestal gevlucht waren, zo dat het Mansveltsche Leger alom niet anders dan ledige Huizen vondt, en zyn honger alleen met Boom- en Aardvruchten moest stillen. Men zegt dat *Mansvelt* zelve op dien togt in 8 dagen geen brood geproefd hadt, en de Soldaaten meest al in 12 of 14 dagen niet. Van *Bints* en *Fontaine* toog het Leger op *Fleury*, alwaar men des nachts rustte, en *Mansvelt* gezind was zich te verschansfen; maar Hertog *Christiaan* vondt zulks niet goed. Derhalve brak men den volgenden Dag weder op. Men moest eenen engen en moeijelyken weg passeeren, eer men op 't vlakke Veld kwam, alwaar *Don de Cordua*, die, gelyk we gezegd hebben, *Mansvelt* vervolgde, en die, door *Luxenburg* getogen, het Land van *Luik* in de Wapenen gebragt, en de Maas *au Pont de Loup* gepasseerd was, om hem den pas af te snyden, zich met zyn Leger in slagorde gepost eerd hadt.

Ondertusschen hadt *Mansvelt*, uit dien engen weg, een Overste met 20 Ruiters voor uit gezonden, om het Veld te ontdekken, die wederom keerende, hem berichtbragten, dat *Don de Cordua* aldaar in volle slagorde stondt, hebbende een Bosch aan de rechter zyde, en een Heuvel van vooren. *Mansvelt* en Hertog *Christiaan* rukten evenwel voort, en op de vlakte gekomen zynde, stelden zy hun Leger insgelyks in slagorde. Men vernam wel haast dat *Cordua* weinig Ruitery by zich hadt, waarop *Mansvelt* en Hertog *Christiaan* het Voetvolk tot digt by den Vyand bragten, als wanneer de Oversten *Golstein* en *de la Roze* hunne gelederen openden om 't Geschut te doen speelen, 't welk voorzichtig en met goed beleid geschiedde, en tevens den aanval der Troepen tot in 't Vyandelyk Leger begunstigde, alwaar een langen tyd scherp gevochten wierdt. Terwyl men daar mede bezig was, viel de Graaf van *Styrum* op des Vyands Voortogt, en wierdt door den Hertog van *Weymar* en zyn Broeder ondersteund, waar door *Cordua*'s Voortogt geheel verstrooid, en de Ruitery op de Vlucht

ge-

geslagen wierdt, en men veroverde het Geschut en de Bagagie van dezen Voortogt. Hier sneuvelde de Broeder des Hertogs van *Weymar*, en de Graaf van *Styrum* wierdt in de hand gekwetst.

Middlerwyl wierdt op de andere zyde niet minder hevig gevochten, zo dat nu de Mansveltschen dan de Spanjaarden moesten wyken, waarop Hertog *Christiaan* zeer kloekmoedig, met een blaauwe pluim op zyn Hoed, en opgestroopte armen, zyn Volk in een halve Cirkel zo dapper op het midden der Vyanden aanvoerde, dat de meesten op de Vlucht gedreven wierden, alhoewel ook, op dien zelfden tyd, de Spaansche Voorhoede wederom zo hevig op de Graaf van *Styrum* aanviel, dat deze met zyn Volk wyken moest, en zy dus hun verlooren Geschut weder bemagtigden.

Hierop viel Hertog *Christiaan*, terwyl de Graaf van *Mansvelt* op de andere zyde zyn Volk kloekmoedig aanvoerde, met al zyn magt weder op het hart van den Vyand, by welke gelegenheid hy voor aan zynde, met een Draadkogel langs den linker arm tot aan de Hand toe deerlyk gekwetst wierd; zo dat men hem buiten het Gevecht moest brengen. Gelyk dan ook de Graaf van *Ortenburg*, die zich met zyne Ruiters te diep onder de Vyanden hadt gewaagd, gevangen raakte. Dit niet tegenstaande was het Voetvolk zo sterk aangedrongen, dat *Cordua* eindelyk genoodzaakt was zyn standplaats te verlaaten, en achter den Heuvel te wyken, met verlies van veele Dooden, Trommels, Geweer, en inzonderheid van twee Wagens, op één van welken veele Doozen in Zakken gepakt, met Spaansche Pistoletten, en andere met Kruisrykdaalers waren; op den anderen Wagen wierden veele schoone Klederen, en andere Kostbaarheden van *Cordua* gevonden, 't welk een zodanige plondering veroorzaakte, dat de een den anderen daarom doodsloeg.

Wanneer *Cordua* achter den Heuvel geweken was, verzocht het Bronswyksche Voetvolk, dat zo moedig gevochten hadt, aan 1500 Mansveltsche Ruiters, om nog een aanval met hun te doen, en den Vyand in 't geheel te verdryven, maar dezen weigerden zulks, zeggende dat ze reeds 7 uuren lang gevochten, en in lang geen betaaling ontfangen hadden, en dat ze nu een' open weg naar Holland voor zich zagen; zo dat *Mansvelt* tegen zyn wil en dank genoodzaakt was, zyn Leger te doen aftrekken, en na ee-

nige uitrusting met het zelve den Marsch voort te zetten. Vermits nu ook *Cordua* eenige Vaandels en Standaarden van de Mansveltschen veroverd hadt, zo schreeven de beide Legers zich de Overwinning toe. *Cordua* zondt zyne Vaandels en Standaarden naar *Brussel* aan de Aartshertoginne, waarop aldaar het Gerucht liep, dat *Mansvelt* ten eenemaal verslagen was: ja zelf men liet, zo wel hier als in Spanje, het *Te Deum* daar over zingen. Wel is waar, dat 'er veel Volk van *Mansvelt* gesneuveld was, maar ook niet minder van *Don de Cordua*, die daar en boven veel meer Buit verlooren hadt, dan de Mansveltsche Troepen, die niets hadden.

Zeker Schryver zegt hierop: „ het is merkenswaardig, dat „ in dezen slag by *Fleury* of *Gembloers*, wederzyds wel zo veel „ Volks gebleven is, als in den slag voor *Praag*, waar door dat „ geheele Koningryk verlooren wierdt; daar in tegendeel door „ dezen Veldslag geen Voetbreed Lands gewonnen of verloo- „ ren is."

Mansvelt dan met zyn Leger voortgaande, was naauwlyks twee uuren gevorderd, of kreeg bericht, dat 'er wel 6 of 700 gewapende Boeren op zekeren Kamp geposteerd stonden, om hem in zyn Voortgang te stuiten; doch deze Boersche Oorlogshelden wierden wel haast omcingeld, en meestal doodgeslagen, uitgenomen eenige voornaamsten, die men gevangen nam, om te zien of 'er Losgeld voor te bedingen was. Dit gedaan zynde, marscheerde het Leger dien Dag nog voorby *Wals-Waveren*, en nam in die Gewesten wat rust, dewyl de Paarden afgemat waren.

Den volgenden Morgen ging het Heir weder op Marsch, doch genoegzaam in wanorde; nademaal de Ruiters, wat hard aanrydende, en door de Voettelingen niet wel gevolg konnende worden, zo lieten dezen het Geschut in den loop, en wierpen het Geweer van den hals, om des te nader by de Ruiters te blyven. Eindelyk langs *Thienen* en *Hasselt* tot aan *Postel* gekomen zynde, zo wierdt aldaar door de Geneesmeesters geoordeeld, dat Hertog *Christiaan* zyn arm moest afgezet worden, indien hy het Leeven wilde behouden; en toen men hem daar toe vermaande, en hy hoorde, dat 'er geen mogelykheid op was om hem te behouden, zeide hy: *snydt hem dan af in Godts naam*, het welk hy ook, als een tweede *Scævola*, Kloekmoedig doorstondt, zonder ach of wee te zeggen.

Wy

Wy zullen hier nog iets van zyne manlyke Kloekmoedigheid laaten volgen, te weeten, dat hy vervolgens te *Breda* gebragt zynde, om verder geneezen te worden, aldaar een Trompetter van den Marquis *Spinola* voor zyn Bed kwam, om navraag te doen, nopens eenige Spaansche Officieren, die aldaar gevangen waren, en dat Vorst *Christiaan* dien Trompetter op alles bescheid gegeeven hebbende, eindelyk tot hem zeide: *zeg Spinola, dat de dolle Hertog zynen eenen arm verlooren, maar den anderen nog behouden heeft, om revenge te haalen.*

Dit Leger van *Mansvelt* al verder voortgaande, kwam eindelyk den 2 September in de *Lange Straat*, alwaar hy de 1500 Ruiters, die by *Fleury* niet hadden willen vechten, hun afscheid gaf, en aan anderen, die van den Dienst wilden ontslagen zyn, verleende hy Paspoorten, zo dat 'er eenige duizenden van dit Leger afscheid neemende, door Holland naar hun Vaderland gereisd zyn, zommigen met veel Buit belaaden, en anderen met ledige handen: waar tegen allen blyvenden aldaar in Staaten Dienst genomen wierden met den volgenden Eed:

Wy belooven en zweeren de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, den tyd van 3 Maanden, of zo lang hunne Hoog Mog. ons in Dienst van nooden zullen hebben, te zullen dienen en ons te laaten gebruiken onder 't beleid van zyne Excell. den Graaf van Mansvelt, als Generaal, en zyn Vorstl. Doorl. Hertog Christiaan van Bronswyk, als Luitenant Generaal, daar, en ter plaatze het den Prince van Oranje zal goed vinden. Zo waarlyk enz.

Zo dra dit Leger in de *Lange Straat* was aangekomen, zondt Prins *Maurits* een goede Troep Staatsche Ruiters, om 't zelve te bedekken, op dat het niet door de Spaanschen mogt overvallen worden.

Ondertusschen wierden allerhande Leevensmiddelen als Brood, Boter, Kaas, Bier, Haring, Vleesch en andere zaaken, uit Holland aan die afgematte Troepen gezonden, om ze te verkwikken, en de Staaten Generaal zonden Geld aan dezelven, benevens kleederen en nieuwe Wapenen, zo dat ze in 't kort wederom volkomen in staat waren, en zeer begeerig om den Vyand onder de Oogen te zien.

Zie daar *Mansvelt* en den Hertog van *Brunswyk* met het overige van hun Leger in Staaten Dienst. Wy hebben de Omschryving,

ving, om ze tot hier toe te brengen, wel wat wydloopiger moeten maaken; maar dit is alleen geschied, om den Leezer een beter begrip van den samenhang der zaaken te geeven, en om dat 'er, onder de Troepen van Hertog *Christiaan*, zo wel Hollanders als andere Natien waren: zo als wy ook te vooren de Belegering van *Bergen-op-Zoom*, tot welke wy nu wederkeeren, wat omstandiger verhaald hebben, dan andere laatere Schryvers, om onze Leezers niet geduurig na dezen of geenen ouden Auteur te wyzen, zo dat men, de Historie leezende, altoos wel een Douzyn Oude Schryvers by zich diende te hebben; van welke moeite wy onze Leezers ontheffen, en daarom wel genoodzaakt zyn, iets breedvoeriger uit te weiden, indien wy onze Historie zo volledig willen maaken, als immers mogelyk is, 't welk wy alleen ten doel hebben.

Vermits Prins *Maurits* nu niet in staat was, om *Bergen-op-Zoom* te ontzetten, dewyl hy genoodzaakt was ook een Leger by *Emmerik* en *Rees* te houden, om te beletten, dat de Vyanden aldaar geen inval deeden, en nu besloten hadt, met de Mansveltsche Troepen vereenigd, derwaards te rukken en die Stad te ontzetten, zo moesten de Bezettingen uit de Grenssteden genomen worden: waarop de Steden van Holland, eenige Compagnien van hunne Vrywillige Burgers, derwaards zonden, om die Grenssteden te bezetten, en zyne Excell. dus de Bezetting daar uit ligten, en met de Mansveltsche Troepen zo veel te eer derwaards optrekken kon, dewyl men anders gevaar liep, dat *Don de Cordua*, die ook op Marsch was, zo ras by *Spinola* zou weezen, als Prins *Maurits* by 't Mansveltsche Leger.

Ondertusschen ging *Spinola*, na den 1 September, alwaar wy zyne Verrichtingen voor *Bergen-op-Zoom* gelaaten hebben, met de Belegering voort, en liet den 2 dier Maand, onder 't hevig Kannoneeren, nog verscheiden aanvallen doen, die echter met groot verlies afgeslagen wierden; want de Bezetting was niet alleen van alles wel voorzien, maar wierdt nog daarenboven grootelyks aangemoedigd, door de tyding dat zyn Excell., Prins *Maurits*, met het Mansveltsche Leger vereenigd, ter ontzetting stondt te komen, waarop men des anderen daags, tot een teken van Vreugd, het Kanon rontsom de Stad tot driemaal toe liet losbranden, zo als ook *Spinola* dien dag Victorie liet schieten, en vreug-

devuuren branden, op de tegentyding, dat *Mansvelt* door *Don de Cordua* geheel verslagen was.

Spinola, om den Belegerden geen rust te laaten, liet in den nacht van den 4 September, tot viermaal toe stormloopen op de halve Maan aan de Noordzyde; maar de Franschen, welken dien Post toen verdedigden, sloegen niet alleen die aanvallen af, maar vervolgden de Vyanden tot aan hunne Verschanssingen, en staken aldaar een groote menigte Rysbosschen in brand, die de Vyand tot andere zaaken dacht te gebruiken, en waar door hy in zyne werken aan dien kant eenige dagen verachterd wierdt.

Ondertusschen gingen de Belegeraars, aan de andere zyden even yverig voort, met graven en mineeren, waarop zy den 16 September een groote Myn, die ze tot onder de halve Maan hadden gemaakt, lieten springen om Bres te maaken, voorts te stormen, en dezelve te bemagtigen. Zy zochten de Belegerden door allerlei listen tot boven de Myn te lokken, maar dezen, de lucht daar van hebbende, bleeven binnen de paalen. Hierop sprong de Myn, waar door die van binnen met aarde beworpen, eenige gekwetst en één of twee gedood wierden. Vermits nu deze Myn ook tevens een tamelyke Bres gemaakt hadt, drongen de Spaanschen toe, meenende daar door in de halve Maan te komen, maar zy wierden daar ook kloekmoedig afgeslagen, en zelfs vervolgd tot in de Loopgraven, alwaar men nog verscheiden Handgranaaten, Wapens en Ammunitie Buit maakte. Dus was het mineeren, graven en springen van Mynen, het aan- en uitvallen, zo van de Belegeraars na de Stad, als van de Belegerden na buiten, het dagelyks werk; zo dat de Werken, die de Vyanden maakten, gedurig door de Belegerden vernield wierden. Men bespeurde wel, gelyk meermaals gezegd is, dat het *Spinola* meest te doen was om de Haven; derhalve liet men van de Stad af tot aan het groote Fort een hooge Borstweering opwerpen, waar langs men heen gaan kon, zonder door des Vyands Kanon, dat aldaar onophoudelyk speelde, geraakt te worden.

Onderwyl dit alles geschiedde voor *Bergen-op-Zoom*; begaf zich *Philips de Zoete*, gezegd *Hautain*, met 2000 man en één Veldstuk uit *Aardenburg*, om de *Keutlingen* te verrassen: dit waren Soldaaten, welken de vier Leden van *Vlaanderen*, na het einde van 't Bestand, hadden aangenomen, om dat gedeelte van Vlaanderen,

ren, over de Kanaalen van 't *Sas*, van de *Zuid-Leye* en van de *Zoute* en *Zoete*, gelegen, voor de Contributie te bevryden. *Hautain* passeerde den 10 September de *Zuid-Leye*, besprong het Fort en de Redoute van 't Dorp *Sint Jovis ten Distle*, en nam den Kapitein met zyn Vaandrig, Sergeant en 120 Soldaaten, gevangen: verdere Brandschatting op te haalen vondt hy niet goed, alzo het Landvolk alom op de been kwam.

Ook hebben in deze Maand de Spaanschen uit *Lingen*, *Grol* en *Oldenzeel*, een togt in of tegen *Vriesland* ondernomen. Zy namen den Weg over *Ommeren* en *Oldeberkoop*, om door *Schooten* en 't *Hebrenveen* te passeeren tot in 't hart van Vriesland. Tot bewaaring van deze Grenzen, zynde de *Zevenwolden*, één der Kwartieren van *Vriesland*, lagen de Kapiteins *Donia* op 't *Heerenveen*, *Bootsma* te *Wolvega* en *Eissinga* te *Bextervaag*. Vermits de eerste tyding den Vyand 4000 man sterk opgaf, verwekte deze Aantogt eene groote Verslagenheid en Vluchting onder de Landlieden, uit het Kwartier van *Zevenwolde*, en uit het Zuider Kwartier van *Oostergo*, welke hunne gereedste Meubelen in de naaste Steden bragten. De Kapiteins *Bootsma* en *Eissinga* voegden zich by *Donia* op het *Veen*. Op den weg naar *Schooten* lag een Redout of Wykschans, die men in alleryl wat liet versterken.

De Vyand tot daar genaderd zynde, wilde die Redout niet achter zich laaten, en deedt 'er derhalve een hevige Aanval op, die echter kloekmoedig afgeslagen wierdt. Hy hervatte den Aanval nog eens, doch met veel minder hevigheid dan te vooren, als hebbende Kondschap gekreegen, dat 'er een Troep Staate Volk te voet en te paard in Aantogt was: ook verstondt men van de Gevangenen, dat men hun wys gemaakt hadt, dat 'er geen Krygsvolk op de Grenzen lag.

Het Gerucht van dien Aantogt te *Deventer*, en van daar tot zyn Excell., Prins *Maurits*, gekomen zynde, zo gaf deze terstond bevel aan den Ritmeester *Rantwyk*, om met negen Compagnien derwaards te trekken: en de Overste *Smeltsing* hadt omtrent 500 Muskettiers uit *Zutphen*, *Deventer* en *Zwol* geligt, en liet dezelven op Wagens zetten om spoediger voort te komen; gelyk hy dan ook de Vyanden, reeds op hunnen terugtogt zynde, te *Ommeren* aantrof, alwaar zy in de Kerk waren geweeken, niet zo zeer om zich daarin te verdedigen, als wel om een goed verdrag te bedingen.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1622.

Dit verdrag wierd ook getroffen, en bestond hierin: dat zy alle hunne Wapenen achterlaaten, en een Maand Soldy tot rantzoen zouden betaalen; waar voor een Kapitein en een Adjudant van een Jersch Regiment, als Gyzelaars, genomen en naar *Zwol* gebragt wierden. Toen zag men ook, dat de Spaanschen maar 800 te voet en 70 Paarden sterk waren.

Men berispte *Smeltsing* dat hy de Vyanden te zagt gehandeld, en de Overloopers en Landzaaten, die den Spaanschen de Wegen hadden geweezen, niet uit het Land gejaagd hadt. Maar hy toonde, dat zulks eensdeels niet zonder bloedstorting, en anderendeels niet zonder brand te veroorzaaken, hadt konnen geschieden, vermits de Huizen rondsom de Kerk meestal vol Koren en Hooi waren, en dat hy ook geen Geschut by zich hadt; mitsgaders dat de Spaanschen, nog sterker zynde dan hy, tot eene wanhoopige Verdediging hadden konnen besluiten.

Middelerwyl waren de Belegerden binnen *Bergen-op-Zoom*, door 't geduurig en gelukkig vernielen der Vyandlyke Werken, zo moedig geworden, dat 'er besloten wierdt, om zo wel aanvallender als verweerender wyze te werk te gaan, ten welken einde 't gantsche Garnizoen buiten de Stad gelegd wierdt, alwaar men verscheiden bekwaame *Corps de Garde* hadt doen bouwen. Zy wierden hier toe des te meer aangemoedigd, door de tyding, dat Prins *Maurits* met zyn Leger en de Troepen van *Mansvelt*, zynde toen nog 5000 te paard en 4000 te voet sterk, in Aantogt was ter ontzetting.

Gemelde zyn Excell. hadt in de voorige Maand een Aanslag op *'s Hertogenbosch* beraamd, waar van men reeds een gelukkige uitslag voorspelde: maar de Infantery wel twee uuren te laat komende, moest *Maurits* van dien Aanslag afzien, en keerde met zyn Volk terug naar *'s Graavenwaart*, van waar hy den 24 September opbrak, te Scheep afvaarende op *Geertruidenberg*, alwaar Vryleger verkondigd was: de Ruitery kwam 'er te Land, maar 't Voetvolk wierdt door storm en tegenwind eenigen Tyd opgehouden, zo dat men den 29 van dien Maand eerst gereed was, om op Marsch te gaan, neemende den weg naar *Roozendaal*, in de Baronie van *Breda*. Hier voegde zich *Mansvelt*, die te

Tilburg de eerste termyn van zyn bedongen Subsidie ontfangen hadt, en wiens Troepen aldaar verfrischt en op nieuws gewapend waren, den 2 October met dezelven by den Prins; na dat zyne Excell. met zyn Leger door *Breda*, en *Mansvelt* met het zyne achterom getoogen was, waar na zy zich Legerden in de Dorpen *Haach*, *Emmer* en andere bygelegen plaatzen.

Ondertusschen hadt *Spinola* voor *Bergen-op-Zoom* alles gedaan, wat in zyn vermogen was, en duidelyk ziende, dat hy, zonder Meester van de Haven te zyn, niets tot voordeel kon uitvoeren, nademaal door middel van dezelve alles in en uit de Stad kon gebragt worden, zo liet hy de laatste pooging doen, om haar te bemagtigen. Hy liet zyne groote Battery aan 's Noorden ver voor uit zetten, om 'er nader by te weezen; maar uit de Stad wierdt zo hevig daarop geschoten, dat de Marquis ieder Soldaat voor een nacht daar aan te werken acht of tien Ryksdaalers moest geeven, en nogthans weinig vorderde: want het schieten uit de Stad was zo onophoudelyk, dat 'er in drie nachten 24000 pond Buskruid verschooten wierdt. En op dat deze groote vertiering hunne Hoog Mog. niet vreemd mogt voorkomen, zonden de Gemagtigden der Staaten den Heer *Huyzens* aan de Staaten van *Zeeland*, om de noodwendigheid van die vertiering aan te toonen, waarop terstond een groote menigte Buskruid en andere noodige Dingen in de plaats gezonden wierden; zo als ook uit de Magazynen van *Holland* geschiedde.

By deze gelegenheid gebeurde het, dat de Belegerden een groote Myn gemaakt en vol Buskruid gebragt hadden; maar dat zy ontdekten, dat de Spaanschen daar de lucht van gekreegen hadden, en zekerlyk zouden komen, om het Buskruid daar uit te steelen, gelyk wel eens gebeuren kan, en dan een groote schande is voor de Mineurs. Om zulks voor te komen, maakte men een dun koordje aan de Buskruids-Tonnetjes vast, het einde van welke koord door een klein gaatje, de rest van de Myn wel gestopt zynde, uitkwam, en by dat einde was een Schildwacht gesteld, die naauwkeurig letten moest, op 't verroeren of beweegen van de koord; want dat was een teken, dat de Spanjaards bezig waren, om 't Buskruid uit de Myn te haalen. De Schildwacht hadt tevens bevel, om, zodra hy eenige beweeging bespeurde, de Lont aan te steeken, en zich weg te pakken: dit ge-

geschiedde ook, en zo wel ter sneede, dat 'er, door 't springen van de Myn, niet alleen negen Spaansche Mineurs, maar ook nog een geheel Corps de garde met 50 Man in de Lucht vloogen. Dergelyke Krygslisten hadden de Belegerden meêr.

Ondertusschen kwamen de Spaanschen dagelyks met 20 à 30 en meer overloopen; want op den 30 September telde men 'er wel 80, die allen geweldig klaagden, dat ze niet anders kreegen dan droog Munitie brood, en geen betaaling, en dat ze dagelyks op de Slagtbank gebragt wierden.

Omtrent dezen tyd gebeurde hier nog een zonderling geval. In het Kwartier van *Cordua*, die ook reeds eenige tyd geleden met zyn Leger by *Spinola* voor *Bergen* gekomen was, was een Soldaaten Vrouw, die, op het uitterste Zwanger zynde, water wilde haalen uit de Beek, en op 't Oogenblik, door een Kanonskogel uit de Stad, midden doorgeschoten wierdt, zo dat het onder gedeelte op den Oever van de Beek bleef liggen. Eenige Soldaaten daarby komende, zagen dat dit deel zich sterk verroerde, en bevonden, dat 'er een Kind in was, 't welk nog leefde; 't zelve wierdt gered, opgevoed, gedoopt, en, op bevel van de Infante, *Albertus Ambrosius* genaamd. Des anderen daags lieten de Spaanschen weder een Myn springen aan de Zuidzyde, doch met weinig Voordeel, behalve dat ze een Opening gemaakt hadt in een der kleine halve Maanen; waarop de Spaanschen terstond Storm liepen, en door overmagt van Volk dezelve inkreegen. Maar 't duurde niet lang, of de Kolonel *Morgan*, met een versche Bende toeschietende, heeft 'er de Spaanschen weder uitgejaagd, en ze, na een Gevecht van drie uuren, tot in hunne Verschanssingen vervolgd; by welke gelegenheid wel 200 Spaanschen op het Slagtveld waren gebleeven: *Morgan* hadt 30 Dooden en zo veel Gekwetsten.

Prins *Maurits* dan den 2 October, als wy gezegd hebben, te *Roozendaal* gekomen zynde, met zyne Compagnien Gardes, gevolg van 14 Regimenten, zo *Franschen*, *Engelschen*, *Schotten*, *Duitschen* en *Waalen*, als *Hollanders*, *Zeeuwen* en *Vriezen*; liet zyn Leger, na dat *Mansvelt* zich by hem gevoegd hadt, aldaar verschanssen. Ondertusschen was Graaf *Hendrik van den Berg*, die zo lang aan den Rhyn gelegen, en geduurig gedreigd hadt iets aan de Oostzyde te onderneemen, maar door den gestadigen Re-

gen daarin verhinderd zynde, ook afgezakt, en met zyn Leger by *Spinola* voor *Bergen* gekomen: zo dat die Marquis, met hem en *Cordua* vereenigd zynde, nog sterker bleef, dan Prins *Maurits* met het Staaten Leger, en de Bezetting der Stad kon uitmaaken.

Maar vermits de Belegering van een zo grooten Omtrek, en hy verzekerd was van de nadering van den Prins, zo deedt de vrees hem besluiten 't beleg op te breeken. Het was dan op *Zondag* den 2 October, onder 't pleegen van den Godsdienst in de Stad, dat zy, die de Wacht op de Wallen en in de Buitenwerken hadden, van verre zagen, dat de Spaanschen begonnen te pakken en te zakken, ten teken, dat zy wilden verhuizen; gelyk zy dan om drie uuren na den Middag hun Kwartier, aan de Noordzyde, in brand staken, en met hunne Wagens en Karren, Voetvolk en Ruitery, naar de andere zyde toogen; en dewyl ook de Brand hoe langer hoe meer uitsloeg, stelden die van de Stad vast, dat zy vertrokken, echter hielden zy hunne Verschanssingen dien nacht nog bezet. Des avonds staken zy ook hun Kwartier, aan de Zuidzyde, in brand, maar hielden insgelyks de Loopgraven en Verschanssingen nog bezet, waar uit zy vervolgden met Musketten te schieten. Die van de Stad, zo wel als de omgelegen Landen, de hooge Vlam ziende, dachten wel dat de Spaanschen opbraken, maar meenden dat zy Prins *Maurits* en *Mansvelt* zouden gaan slagleveren; doch het kwam 'er niet toe, dewyl zy een gantsch anderen weg insloegen.

Den 3 October, des morgens vroeg, zagen die van de Stad de Noordzyde geheel verlaaten, en liepen by menigte derwaards, men vondt 'er nog verscheiden Corps de Garde, en daarin een menigte van Musketten, Pieken, Kogels, Buskruid; en in de Verschanssingen nog veele Wagens, Karren, Vleesch, Wyn, Bier, Brood, Tafels, Banken, Stoelen en andere Meubelen. Tegen den middag verlieten zy ook het Kwartier, aan de Zuidzyde, alwaar men insgelyks niet alleen veele Wapenen en andere dingen vondt, maar ook veele Zieken, Gekwetsten en Kraamvrouwen, aan welken men alle goed onthaal deedt; men liet ze brengen in de Gasthuizen, en op andere plaatzen, om genezen te worden. Onbeschryvelyk was, in 't vervolg, de groote toeloop van menschen uit de naaste plaatzen, Steden en Provinciën, om de Spaansche Legerplaats te bezichtigen.

Des

Des anderen daags, den 4, kwam Prins *Maurits*, verzeld van zyn' Broeder, *Frederik Hendrik*, van *Mansvelt* en andere hooge en laage Officieren, binnen *Bergen-op-Zoom*; aan de Zuidzyde door de Buitenwerken passeerende, stondt het Garnizoen in de Wapenen. Vervolgens bezichtigde hy de Noordzyde, mitsgaders de Kwartieren van *Spinola*, en andere Opperhoofden van 't Spaansche Leger; geevende alom door woorden en gelaat te kennen, dat de Bezetting in alles haar plicht betracht hadt. Hierop keerde de Prins met zyn gevolg wederom terug naar *Roozendaal*.

Hunner veelen waren van oordeel, dat men het Spaansche Leger hadt moeten vervolgen, om 't op dien terugtogt des te meer schade toe te brengen; maar zyne Excell., volgende den algemeenen regel, dat men een' Vluchtenden Vyand een gouden Brugge moet leggen, zeide hierop: *Wy behoeven ze niet te slaan, zy zullen zich zelven genoeg slaan*; daar mede te kennen geevende, dat de Spaansche Troepen, door Ziektens, door kwaade Betaaling en door Désertie, in 't Wintersaizoen van zelfs wel zouden versmelten. Dit bleek ook in de volgende dagen, dewyl de Spaansche Soldaaten, meest Italiaanen, met gantsche Troepen kwamen overloopen. Men gaf ze *Huisjens* in *Kleefsland* tot een toevlucht, en men gaf ze den Titel van *Gealtereerden*, in plaats van *Gemuitineerden*.

Prins *Maurits* naar *Roozendaal* terug gekeerd zynde, kwam des anderen daags Graaf *Ernst* van *Nassauw*, met andere Officieren, de Stads werken bezichtigen.

Wy moeten hier tusschen beide voegen, dat het merkwaardig is, dat *Bergen-op-Zoom* op den 3 October dezes jaars ontzet is geworden, gelyk in 't jaar 1574 de Stad *Leiden* op dien zelven dag. Deze Stad is ook in 't jaar 1588 zwaar belegerd geweest, door den Prins van *Parma*, die de Belegering ook, in dit Saizoen, ter oorzaak van den geduurigen Regen, heeft moeten opbreken. Hierop kan men zeggen dat, gelyk het Ontzet van *Leiden* een grooten moed, en de hoop van behoudenis gaf aan de Vereenigde Nederlanden, ook alzo dit Ontzet van *Bergen* insgelyks een goed begin was van meerder afbreuk aan de Spaanschen, en meer aanwas van dezen Staat.

Het Spaansche Leger geen vervolging bespeurende, toog langzaam voort op *Antwerpen*, *Lier*, *Mechelen* en *Mastricht*, en dewyl

'er

'er veel woeste Crabaaten en onbeschaafde Duitschers onder dit Leger waren, lieten zy alom in hunner Vrienden Landen veele droevige Voetstappen van hunne Roofzucht en wreedheid na; *Spinola* liet vervolgens zyne overtollige Troepen de Winterkwartieren in de Landen van *Gulik*, *Kleef*, *Berg*, enz. die nog in Spaansche handen waren, betrekken.

Vermits nu de Stad *Steenbergen*, waarin 4 Compagnien Voetvolk en 50 à 60 paarden ter Bezetting lagen, nog in Spaansche handen was, zo verzocht de Bezetting van *Bergen-op-Zoom*, dat zy ook de eer mogten hebben van die plaats te heroveren, 't welk hun toegestaan wierdt. Hierop toogen, den 6 dier Maand, 40 Compagnien te voet, met 3 Cornetten paarden en 6 stukken Geschut uit *Bergen-op-Zoom*, en legerden zich in 't Zuiden van *Steenbergen*, terwyl Graaf *Ernst van Nassauw*, om 't Commando op zich te neemen, met een Corps Troepen en 6 stukken Geschut derwaards kwam, en zich posteerde aan de Noordzyde van de Stad. Doch naauwelyks waren eenige Kanonschooten gedaan, en een Wykschans aan de Zuidzyde veroverd, of de Kapitein Commandant *Blangerwal* kwam tot een accoord, vervattende, dat hy, met zyn Volk, vry uittrekken zoude. Dit geschiedde den 7 October, en Kapitein *Claas van Brederode* wierd met 4 Compagnien daar in bezetting gelegd.

Prins *Maurits* bleef vervolgens nog tot den 21 dier Maand te *Rozendaal* liggen, en voor dat hy uit het Veld scheidde, wierd 'er tusschen zyn Excell. en *Spinola* een vast Reglement, nopens de lossing der Krygsgevangenen en andere zaaken gemaakt, 't welk, sedert den tyd van den Admirant van *Arragon*, zo gebrekkelyk, nalaatig en verzuimd was geworden, dat 'er wederzyds veele Gevangenen zonder lossing bleeven zitten.

Ondertusschen was de Koning van *Bohemen*, die zich een tyd lang by zyn' Oom, den Hertog van *Bouillon*, binnen *Sedan* hadt opgehouden, van daar vertrokken, en kwam den 9 October in *'s Graavenhage*, verzeld van een zeer gering gevolg, als hebbende alleenlyk twee Knechts by zich, en een Man, die zyn Bagagie droeg. De Heeren Staaten Generaal, van zyne Aankomst verwittigd, zonden zeven Gedeputeerden, als uit ieder Provincie één, uit hunne Vergadering, om zyne Majt. te verwellekomen, die onder anderen tot gemelde Heeren zeide: *Myn Heeren, ik heb-*

hebbe myn uitterste devoir gedaan, maar 't en heeft Godt niet behaagd my de Victorie te geeven. 1622.

Wy neemen deze Begroeting tot het Onderwerp van onze Plaat.



„ Hier ziet men een Vertrek in 't Logement des Konings van „ *Bohemen*, die van zyne Stoel opgestaan zynde, het Kompli„ ment van Verwellekoming ontfangt, van de Zeven Heeren „ Gedeputeerden der Heeren Staaten Generaal, wier gevolg aan „ de Deur staat".

Terwyl men nu bezig was met het voorgemelde Reglement te maaken, 't welk in het Dorp *Kalmhout* geschiedde, door de Gemagtigden van zyn Excell. en van *Spinola*, zo begaf zich *Mansvelt* naar den *Haag*, alwaar hy den 18 October aankwam, en gehoor ter Vergadering der Staaten Generaal verzocht hebbende, wierdt hy door de Heeren *Boshof* en *Muys* op de groote Zaal verwacht, en ter Vergadering ingeleid. Na de eerste Komplimenten, zeide hy, dat hy gekomen was om 't believen van hunne Hoog Mog. te verstaan, wat hy verder met zyne Troepen, ten dienste van 't Gemeenebest, en inzonderheid des Konings van *Bohemen*, onderneemen zou; verzoekende wyders de laatste Betaaling van tweemaal 100000 Guldens. De President der Verga-

dering bejegende hem eerst met Komplimenten van Dankzegging voor zynen dienst, en voorts met belofte van volkome genoegen op zyn eisch te zullen hebben, gelyk ook na de Aankomst van Prins *Maurits*, die den 26 in den Haag kwam, gedaan is. Hy wierdt volkomen betaald, en in zyn Logement, de Goude Leeuw, vrygehouden; ook beschonken met drie halve Kanons, drie Veldstukken en 200 Kogels voor ieder Stuk, en Buskruid naar gerade.

Nu was alleen de zaak waar hy met zyn Leger blyven zou. Het onderhoud van 't zelve viel te bezwaarlyk voor den Staat; de Koningen van *Vrankryk*, *Engeland* en *Denemarken* gaven niets; de Koning van *Bohemen* hadt niets; geheel *Duitschland*, immers die van de Unie, boogen onder den Keizer en onder 't Duitsche Verbond: nogthans was 'er veel aan gelegen, om de Mansveltsche Armée te behouden. Men was wel gezind om de Ruitery, omtrent 3000 Man sterk, naar den Rhyn te zenden, om te zien of ze in *Cleverham* huisvesten konde: maar de Keizersche en Duitschsche Verbonds Troepen, nu van de Spaanschen gescheiden, waren zo sterk in 't Land van *der Mark* en in 't Sticht van *Munster*, dat de Mansveltsche Ruitery, die derwaards gezonden was, zich niet over de Grenzen van dezen Staat durfde waagen, en derhalve van *Schenken Schans* langs den *Yssel* terug keerde.

Hierop besloot *Mansvelt* met zyn Leger in *Oostvriesland* te rukken. Het is bekend dat de Graaf van *Oostvriesland* lange jaaren in oneenigheid geweest was met de Stenden des Lands, en inzonderheid met de Regeering der Stad *Embden*: om dat men hem, dewyl zyne beide Broeders in Spaanschen Dienst waren, altoos verdacht hieldt; ook hadt men, in 't begin der Belegering van *Bergen-op-Zoom*, een Brief van hem aan *Spinola* onderschept, waarin hy zyne genegenheid voor de Spaanschen niet onduister te kennen gaf: volgende alzo 't gedrag der Wankelbaaren, die zich doorgaans aan de sterkste party houden. Hoe 't zy, *Mansvelt* rukte met zyn Leger in *Oostvriesland*, 't welk buiten kennis van de Algemeene Staaten geschiedde, hoewel men zegt, dat zulks met kennis van Prins *Maurits* en eenigen van de Regeering, als mede van den Koning van *Bohemen*, geschied is.

Wat 'er van zy, laaten wy daar; althans *Mansvelt* in *Oostvriesland*

land gekomen zynde, eischte ten eersten 300000 Rykdaalers van den Graaf, of by provisie de Overlevering van zyne vaste Huizen of Sloten; en dewyl 'er niet spoedig genoeg antwoord opkwam, ging hy voort en nam voor eerst *Stickhuizen*, en vervolgens alle andere vaste Huizen van den Graaf in bezit, 't welk de Stenden, die, als gezegd is, met den Graaf overhoop lagen, zeer onverschillig scheenen aan te zien, schoon zy 't zich naderhand moesten beklaagen: Want *Mansvelt*, met zyn uitgehongerd Volk, in dit vette Land komende, zo gingen deze Knaapen aldaar vry wat losbandig te werk; ja zelf, hy liet den Graaf op een van zyne Huizen, als een Gevangen, bewaaren: nam alle de Boeken der Rentmeesters, om te zien hoe veel de Inkomsten des Lands waren, en de schattingen dienvolgens te bepaalen.

Graaf *Enno* zondt, zo dra het hem mogelyk was, één zyner Raadsheeren aan hunne Hoog Mog. die den 28 November gehoor hadt by de Staaten, en geweldig klaagde over den Inval en Verwoesting des Lands door de Mansveltsche Troepen; verzoekende wyders, dat hunne Hoog Mog., als Meesters zynde van *Embden* en *Lieroort*, en tevens Beschermers van 't Graafschap, deze Inval door hun gezag mogten stuiten, en 't Graafschap van die Troepen ontledigen. Wel haast hierop volgden ook Gezanten van de Ridderschap, en zelf van wegen de Stad *Embden*; welken nu alzo bitter klaagden over 't gedrag der Mansveltsche Troepen, als zy zulks in 't eerst onverschillig aangezien hadden, en insgelyks verzochten, om van dezelven ontslagen te zyn.

De Engelsche Ambassadeurs, *Carleton*, in de Maand December gehoor hebbende by hunne Hoog Mog., drong niet minder aan op dit stuk, zeggende gehoord te hebben, dat zulks geschied was op bevel van hunne Hoog Mog. maar dat, schoon hy zulks niet gelooven konde, het echter zeker was, dat zulks met het Geschut en Ammunitie van hunne Hoog Mog. gedaan wierdt, en dat hy derhalve, uit last van den Koning zyn' Meester, verzocht, dat de Graaf van *Oostvriesland* van die Troepen mogt ontlast worden. Ter zelver tyd sprak hy ook voor den Keurvorst van *Keulen*, wegens de schattingen, die deze Staat zyne Landen opgelegd hadt, als eene wedervergelding om dat de Baron van *Anholt* met *Spinola* voor *Bergen-op-Zoom* geweest was.

Uit dit alles bespeurdt men duidelyk het wankelende gemoed

van Koning *Jacobus*, die, wel verre van zyn' Schoonzoon, den Paltsgraaf, te ondersteunen, en de algemeene Protestantsche Unie in Duitschland te handhaven, in tegendeel den Keurvorst van *Keulen*, als het voornaamste Lid van 't Verbond tegen de Protestanten, en den Graaf van *Oostvriesland*, die Spaansch gezind was, begunstigde.

In 't laatst van December kwam ook de Oudste Zoon van Graaf *Enno* in den *Haag*, en gaf de droevige gesteltenis van 't Graafschap, door den Mansveltschen Inval, aan hunne Hoog Mog. te kennen, met verzekering, dat ontwyffelbaar de Troepen van den Keizer, en van 't Duitsch verbond, zouden komen afzakken, en dat dus *Oostvriesland* de Zetel des Oorlogs worden zou. Ook kwamen nog Gedeputeerden van *Aurik* en van den Boeren stand; brengende insgelyks hunne klagten in.

Prins *Maurits* en den Raad van Staate wierden daarop, volgens gewoonte in gewigtige zaaken, verzocht, om in de Vergadering van hunne Hoog Mog. te verschynen. Hierop wierdt deze zaak breedvoerig overwogen; maar dewyl de Uitspraak eerst volgde in 't begin van 't aanstaande jaar, zo zullen wy deze zaak, zo wel als *Mansvelt* in *Oostvriesland*, laaten berusten, en alleenlyk nog zeggen, dat gemelde Graaf van *Mansvelt* ook den Graaf van *Oldenburg* gebrandschat hadt op tweemaal 100000 Ryksdaalers, en zyn Huis *Ape* tot verzekering eischte; waar tegen de Koninglyke Deensche Agent *Strick* ook, in deze Maand, by hunne Hoog Mog. de afwending verzocht. Hierin, zo wel als in andere gelegenheden, heeft men de Graaf van *Oldenburg* genoegen gegeeven, schoon hy dezen Staat naderhand zeer kwaalyk beloonde, door 't heimelyk bekuipen, by den Keizer en de Keurvorsten, van een nieuwen Tol op de *Weser*, waar van wy in 't vervolg nader zullen spreeken.

Voorts vinden wy, dat zyn Excell., Prins *Maurits*, in de maand November, nog eene Onderneeming op *Vlaanderen* besloten hadt. Men kon niet wel ontdekken, waar 't op gemunt was; zommigen meenden op *Antwerpen*, anderen op *Hulst*, welk laatste wel het waarschynelykste was, om dat men zulks, in vervolg van tyd, meermaals gedaan heeft. Hoe 't zy, zyne Excell. vertrok den 20 November uit den *Haag*. Hy hadt 88 Vaandels Voetvolk laaten inscheepen, om daar mede voor 't *Kil* naar beneden te pas-

feeren, en, om de Spanjaarden te misleiden, liet hy den Heer van *Marquette*, met de Ruitery, te Land gaan, naar de Antwerpsche Heide. Doch deze Aanslag wierdt, door 't laate jaargetyde en door andere toevallen, ten eenemaal verydeld; want 'er ontstondt een sterke Vorst en Ysgang, die den 21 en volgende dagen van die maand zodanig de Overhand nam, dat niet alleen de strenge Vorst, maar ook de hevige stormwinden uit den Noordoosten, verhinderden dat men Touwen noch Takels, Masten noch Zeilen behandelen kon. Veele Schepen wierden tegen het Land, en anderen tegens elkanderen aangedreven, zo dat men genoodzaakt was van dien Aanslag af te zien.



DERDE HOOFDSTUK.

Vervattende nadere Verklaaringen nopens den Oorlog; mitsgaders Tractaaten met de Turksche Zeeroovers; een Zeegevecht; eenige Byzonderheden, raakende de Remonstranten; en verdere Gebeurtenissen, de Nederlanden betreffende, of betrekking daarop hebbende, in 't gemelde jaar 1622.

WY hebben in 't voorige jaar gesproken van den Oorlog des Konings van Vrankryk tegen de Hugenooten, waar van wy in 't vervolg verder zullen spreeken; doch vermits het te vreezen stondt, dat om die reden eenige Fransche Troepen, in Staaten dienst zynde, zich derwaards mogten begeeven, 't zy om den Koning, 't zy om de Hugenooten te helpen, en dat men deze Troepen thans zeer noodig hadt; zo lieten de Staaten Generaal al vroeg in dit jaar een Plakaat uitgaan, waarin allen Schippers verboden wierdt eenig Fransch Krygsvolk, uit de Vereenigde Nederlanden, en Aankleve van dien, te vervoeren; zo als ook aan alle Veer- en Trekschuiten, om dezelven op de uitterste Grenzen des Lands te brengen, zonder uitdrukkelyk Consent: zo dat zy die het tegendeel deeden, als Verbreekers van der Staaten Gebod, en de Soldaaten, als Deserteurs, zouden gestraft worden. Dit Verbod hadt in dit jaar een goede Uitwerking, dewyl 'er weinig Franschen verliepen.

Wy-

Wyders gaven hunne Hoog Mog. een scherp Plakaat uit, tegen de Uitvoering van allerhande Oorlogsbehoeftens, te Water en te Land, naar de Havens van Spanje, Portugal, Braband, Vlaanderen en anderen, onder 't gebied des Konings van Spanje staande, noch naar Vrankryk, Engeland, of andere Gewesten, van waar zy naar Spanje zouden konnen gevoerd worden: mitsgaders geene Tarwe, Rogge, Garst, Haver, of andere Leevensmiddelen ter ondersteuning der Vyanden. En dat, indien iemand in de voorsz. Landen eenige der gemelde verboden Goederen zouden begeeren in te schepen, om dezelven over te brengen tot onze Nagebuuren, Bondgenooten, of Vrienden, zulks niet zou mogen geschieden zonder speciaal Consent of van de Staaten, of van den Heer Admiraal Generaal, of van de geenen, die daar toe aangesteld waren, verkregen, en teffens goede en vaste Borgen gesteld te hebben voor tweemaal de waarde van de voorsz. Goederen; en op dat niemand van dit Plakaat onkundig zoude weezen, wierdt verzocht en geordineerd, het voornoemde Plakaat in alle Nederlandsche Provincien; en onderhoorige Gewesten, af te kondigen, met bevel aan de Admiraaliteiten, Fiscaalen, Balliuwen, Schouten, enz. om zulks naauwkeurig na te komen enz.

Dit Plakaat den 1 April uitgegeeven zynde, volgde ten zelven tyde nog een ander daarop, waarin verboden wierden alle Assurantien, of Verzekeringen, die op de Schepen of Goederen van den Koning van Spanje, of zyne Aanhangers zouden konnen gedaan worden.

Wy hebben hier voorens gesproken van de aanbieding der Zeeroovers van *Algiers* en *Tunis*, om den Vrede met de Staaten Generaal te onderhouden, zo dra zy vernomen hadden, dat de Staaten wederom met Spanje in Oorlog geraakt waren, met verzoek, dat de Staaten iemand geliefden te zenden, om dien Vrede te bevestigen. En om te toonen, dat zy daar toe gereed waren, hebben zy een Schip, te *Amsterdam* t'Huis behoorende, 't welk door tien van hunne Kaapers ontmoet was, vry laaten voortzeilen, met verzoek, dat de Schipper niet vergeten zou kennis te geeven aan de Heeren Staaten Generaal en aan den Prins van *Oranje*, dat zy voorneemens waren, om goede Vriendschap met hunne Hoog Mog. te onderhouden, en zelf hunne Oorlogschepen

pen wilden voegen by die van den Staat, om den Koning van Spanje afbreuk te doen.

Dit was eindelyk van die Uitwerking, dat hunne Hoog Mog. met advys van zyn' Excell. besloten, een Gezant derwaards te zenden, en daar toe verkooren den Heer *Pynakker*, Hoogleeraar te *Groningen*, kundig in de Oostersche Taalen, welke zich met vier welgewapende Oorlogsschepen derwaards begeven zou; doch dewyl deze Oorlogsschepen in April moesten vertrekken, om omtrent tachtig Koopvaardy-Schepen door de Straat naar *Italie* en de *Levant* te begeleiden, zo kon de Heer *Pynakker* zo spoedig met zyne Instructien en andere toebereidzelen niet vaardig worden; weshalve besloten wierdt, dat hy de reis over Land neemen, en door Vrankryk op *Marseille* gaan zou, alwaar die Oorlogsschepen, hunne begeleiding volbragt hebbende, zich, op orde van zyne Excell. Prins *Maurits*, zouden laaten vinden.

Pynakker dan, zyne Instructie en Commissie ontfangen hebbende, ging den 7 July met een Oorlogsschip uit de *Maas*, maar wierdt door een zwaare Storm in *Zeeland* gedreven, en van daar den 22 te *Calais* en te *Bologne* in Vrankryk aan Land gezet, door dien hy zyn gevolg, bestaande in tien persoonen, verdeeld hadt, om geen achterdenken, van met eenige Commissie belast te zyn, te verwekken. Onder zyn gevolg bevondt zich zekere *Ali Alabasco*, Janitsaar van *Algiers*, welke 18 Maanden te *Enkhuizen* gevangen hadt gezeten, zynde een loos en scherpzinnig man, waar van wy niet voorby konnen nog het volgende te melden:

Hy zeide een Zoon van een' Janitsaar van den Grooten Heer, en binnen *Constantinopel* geboeren te zyn; dat hy met zyn' Broeder 15 Jaaren te *Algiers* in dienst was geweest, en dat hy nog eene Vrouw en drie Zoons in die Stad, en menigmaal op roof gevaaren hadt. Hy was in 't jaar 1620 onder *Mallaga*, door een Noordhollands Oorlogsschip, genomen, en wanneer alle zyne Medgezellen, volgens den last van hunne Hoog Mog., over Boord geworpen wierden, badt hy den Kapitein om zyn leeven, zeggende, dat hy een man van aanzien binnen *Algiers* was, en veel vermogt in den *Divan*; dat hy voor vier Gevangen Nederlanders zou instaan, die hy voor zyn persoon zou los krygen: dit bewoog den Kapitein hem te spaaren, en mede te *Enkhuizen* binnen te brengen. Alhier wierdt hy een tyd lang gevangen gehouden, en moest,

moest, volgens zyn zeggen, veel honger, dorst en koude lyden, alhoewel hy den schuld daar van op den Cipier lag, welke hem de helft niet gaf van 't geen hem toegelegd was.

Wanneer nu, in 't laatst van 't voorgaande jaar, hunne Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal, door Brieven van *Algiers*, gelyk wy toen gemeld hebben, verwittigd wierden, dat zy Vrede wilden houden, en de Nederlandsche Gevangenen ontslagen hadden, zo wierd ook deze *Ali* hier ontslagen, zo dat hy vry door de Stad *Enkhuizen* mogt wandelen, en van de Magistraat en aanzienlyke Burgers te gast genoodigd wierdt, en naderhand niet genoeg van hunne vriendelykheid wist te spreeken.

Wanneer de Ambassadeur nu met zyn gevolg te *Marseille* gekomen was, verstondt hy, dat de Oorlogsschepen aldaar reeds den 8 Augustus waren aangekomen, en in de Baai van *Masargers*, drie Mylen boven *Marseille*, lagen; weshalve hy zich eenigen tyd daar opgehouden hebbende, om alles tot de verdere reize te vervaardigen, zich t'Scheep begaf, en men zeilde den 19 Augustus van daar naar *Algiers*, alwaar zy den 3 September in de Baai, tusschen de *Moeille* van die Stad en *Cabo Monte Fuso*, anderhalve Myl van 't Land, ankerden.

Tusschen beide moeten wy nog zeggen, dat gemelde *Ali*, terwyl de Ambassadeur door Vrankryk reisde, in alle Steden even bevreesd was, en zich altoos naast den Ambassadeur hieldt, en over straat gaande gedurig onder zyn Mantel kroop, roepende telkens *Franschman Schelm*. De Heer *Pynakker* kon niet begrypen, waarom dat zulks geschiedde, tot dat hy hem de reden daar van verhaald hadt, zeggende, dat hy eens met een Roofschip in Zee was geweest, en zy een Koopvaardyschip van *Marseille* vermeesterd, het Scheepsvolk over Boord geworpen, 't Schip geplonderd en 't zelve voorts hadden laaten dryven; doch dewyl zich twee Mannen van dit Schip verborgen hadden, zo bragten deze twee het Schip te *Marseille* binnen. Dit alles ter Ooren van 't Gemeen gekomen zynde, wierdt het zelve zeer oproerig, en den Ambassadeur van *Algiers*, die inmiddels naar Vrankryk was geweest, en met den Koning den Vrede vernieuwd hadt, wederom te *Marseille* gekomen zynde, om naar *Algiers* over te steeken, wierdt met zyn gevolg van 56 persoonen, door hen ombragt, zonder dat de Magistraat in staat was zulks

te

te beletten, dan met Lyfs en leevens gevaar te loopen. 1622.
Dit nu was de reden, dat hy, door Vrankryk reizende, altoos bevreesd was, dat ze hem, als een *Algeryn*, ook mogten ombrengen. Zyne scherpzinnigheid bleek daaruit, dat hy wist te vertellen, hoe veel groote, middelbaare en kleine Schepen hy alom in de Nederlanden gezien had, mitsgaders al wat hem ontmoet was, en hoe vriendelyk men hem na zyn ontslag behandeld had; ja zelf hy wist het Karakter en den inborst der Hollanders en die der andere Provincien naauwkeurig op te noemen, zo van de grooten als van 't gemeene volk; invoegen dat niets aan zyne opmerking ontsnapte, gelyk nog verder blyken zal. Hy kon het Hollandsch reeds tamelyk uitspreeken; ook sprak hy goed Grieksch en voorts de taal der *Franken*, die eigenlyk te Algiers op de straat gebruikt wordt. Hy was altoos even naarstig, stondt des morgens vroeg op, at met grootenhaast, en voegde zich op reis altoos by de Bagasie: als 'er dan een Fransman voorby kwam en zyn oog op de Bagasie sloeg, riep hy telkens *Schelm ga*!

Wanneer de Staatsche Schepen nu kort by *Algiers* kwamen, begon *Ali* zeer zwaarmoedig te worden, zeggende, dat hy zulk een zwaaren Droom hadt gedroomd, en vast geloofde, dat zyne Vrouw en oudste Zoon niet meer in 't Leeven waren. Men zocht hem van die gedagte af te brengen, met te zeggen, dat Droomen bedrog waren; maar hy bleef by zyne onderstelling, en de uitkomst bevestigde dezelve: want de Pest hadt in dit jaar te *Algiers* sterk geregeerd, en zyne Vrouw en Oudste Zoon waren werkelyk aan dien kwaal gestorven.

De Oorlogsschepen kwamen op den 3 September in de Baai van *Algiers*, en ankerden tusschen de *Mouille* en *Cabo Monte Fuso*, één groote Myl van 't vaste Land. Ieder Schip deedt terstond drie schooten, en heiste de Vrede Vlag op. Dan schoon men wel één Uur wachtte, men wierdt echter niet beantwoord; en wanneer men *Ali* naar de reden daar van vraagde, gaf hy ten antwoord, dat de *Algerynen* niet gewoon waren zulks te doen aan eenig Schip, van welke Natie het ook ware, maar dat hy wel verzekerd was, dat ze wellekom zouden weezen.

Hierop wierdt de Boot, met gemelden *Ali* en eenige Hollandsche Officieren, aan Land gezonden, om van den Consul te verneemen, hoe de zaaken aldaar stonden. *Ali* bleef aan Land, en

de Boot wedergekeerd zynde, bragt tyding dat de Pest genoegzaam geheel opgehouden, en de Lucht weder gezuiverd was; dat zy vry aan Land mogten komen; dat de *Dei* en zyn *Divan* verklaarden, Vrienden en Broeders te weezen van de Heeren van Nederland, van den Prins van *Oranje* en van hunne Onderdaanen; dat de Stad *Algiers* voor hun open stondt, en dat zè daarom vriendelyk verzochten, de witte Vlaggen van de Schepen te neemen, dewyl dezelven een soort van Vyandschap te kennen gaven.

Dit niettegenstaande durfde de Ambassadeur nog niet aan Land gaan, om dat zyn Last mede bragt, zyn persoon en Schepen niet onbedachtelyk te waagen, en bleef derhalve aan Boord, voorgeevende, dat hy Ambassadeur van de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, als Vyanden van Spanje, volgens Brieven van den *Dei* en *Divan*, gekomen was, om den Vrede te bevestigen en de Geschillen te beslissen, en dat hy daarom verzocht een Geschrift van veiligheid te mogen hebben.

Dit antwoord door den Consul aan den *Dei* en den *Divan* geboodschapt zynde, wierdt den Ambassadeur een open Brief van Vrygeleide in de Turksche Taal toegezonden, waar van de inhoud was als volgt:

Aan eenen van den Christen geloove, Ambassadeur uit de Nederlanden gekomen in onze Haven van Algiers, *en verwachtende Vrygeleide, gelyk wy in voortyden plagten te geeven, hebben wy beloofd by 't geloof, dat Godt ons door den Propheet* Mahomet *heeft verleend, dat wy noch aan zyn persoon, noch aan zyn Volk, noch aan zyn Schepen, noch aan zyne Goederen, eenig ongemak of bekommering zullen laaten geschieden, mits dat hy in oprechtigheid tot ons kome, in Algiers den 27 van de maand* Scheewaal *des jaars Mahomets* 1031. Was getekend Ossa in Bassa

Op de ontfangst van dit Vrygeleide begaf de Heer *Pynakker* zich met zyn Gevolg in de Boot, en voer naar Land, terwyl het Kanon van de Schepen gelost wierd, het welk duizenden menschen buiten de Stad lokte, om te zien wat 'er te doen was. De Gezant aan de Wal gekomen zynde, kwamen eenigen van de aanzienlykste Turken hem verwellekomen, terwyl het Gemeen met luider stemme riep: *Ben venite Signori Flamengi*, en dit duurde tot dat hy in 't huis van den *Consul* gekomen was.

Een

Een weinig tyds daarna kwam de *Caja*, of Luitenant van den *Dey*, of Onderkoning, om den Gezant in den naam van gemelden Onderkoning te begroeten, en verschooning te verzoeken, dat de Heer Ambassadeur van de Mogendste Heeren van Nederland niet met grooter pracht was ingehaald, met byvoeging, dat, schoon zulks aldaar geen manier was, het evenwel den Ambassadeur van de Heeren van Nederland hadt toegekomen: biedende wyders alle diensten aan, die de Gezant zou verzoeken.

Den volgenden Dag zondt de *Dey*, ten teken van zyn genoegen, aan ieder Oorlogsschip twee Ossen, zes Schaapen, 250 Brooden, met veele Vruchten, als Druiven, Persiken, Oranje-Appelen, enz. en aan 't Logement van den Gezant een geslacht Schaap met 60 Brooden, het welk hy dagelyks vervolgde, en om den anderen dag een Ezel beladen met veelerlei soorten van heerlyke Vruchten. Zo menigmaal als de Heer *Pynakker* by hem kwam, het zy in zyn Paleis of in den *Divan*, dat is in de Raadsvergadering, en hem de hand wilde kusschen, trok hy dezelve altoos te rug, en drukte ze twee of driemaal tegen zyn wang; verzoekende hem wyders zich neder te zetten, niet op den grond; maar op een bank, die met een Tapyt bekleed was, en waarop niemand zitten mogt, dan de *Mufti*, de Admiraal, de *Chiaussen* van *Constantinopel*, als zy 'er waren, en de Gezanten der Koningen en Vorsten. Ook zond hy alle morgens en alle avonden een Officier aan 't Logement van den Gezant, om te laaten vragen, of hy ook iets noodig hadt.

Misschien waren de meesten dezer Eerbewyzingen oorspronkelyk uit het verhaal van den meergemelde *Ali Alabasco*, die reeds daags te vooren, eer de Gezant aan Land kwam, by den *Dei* en in den *Divan* geweest was, en aldaar veel tot Roem en van de groote magt der Vereenigde Nederlanden had uitgebazuind. Hy was, als we reeds gezegd hebben, een scherpzinnig Man; hy had al de groote, middelbaare en kleine Schepen geteld, zo te *Enkhuizen*, te *Hoorn*, te *Amsterdam*, *Rotterdam* en *Schiedam*, als in den *Briel*, te *Vlissingen*, te *Middelburg*, *ter Veere* enz. welker getal hy op een Kerfstok had aangetekend, en dewyl hy zulks in den Zomer gedaan had, wanneer de meeste Schepen in Zee zyn, oordeelde hy, niet ten onrechte, daar uit de groote en ontzachlyke Scheepsmagt der Vereenigde Nederlanden.

Hy had wyders verteld, dat hy met *Comte Mauritio* (zo als hy zyn Excell, Prins *Maurits* noemde) in gesprek was geweest; dat hy veel duizend Mannen te Paard en te Voet in 't yzer gezien, en nog de helft niet gezien hadt; dat de Nederlanders andere menschen waren, dan men zich verbeeldde; dat hy wel 50 duizend Broeders van *Comte Mauritio* gezien hadt; dat de Nederlanders trouwe en vroome Lieden waren; dat Amsterdam een tweede Constantinopel was; dat hy met den Ambassadeur als Broeder had omgegaan; dat de Nederlanders gezworen Vyanden van Spanje waren; dat hy veele Vaandels gezien had in 't Huis van *Comte Mauritio*, die hy den Spanjaarden ontnomen hadt; dat de Ambassadeur een groot Man onder de Christenen, en een groot Vriend van *Comte Mauritio* was, enz. Al het welk den Heer *Pynakker* naderhand in den vollen *Divan* weder verhaald werd.

Gemelde Gezant heeft vervolgens met die van *Algiers* gehandeld, en wel voornaamenlyk over deze twee punten: 1. Dat, tot onderhouding van 't gemaakt Verbond, alle visitatie der Schepen in Zee zou nagelaaten worden. 2. Dat alle Gevangen Slaaven los en vrygelaaten zouden worden, niet alleen de Nederlanders, maar ook die van de Hansee-Steden, welken hem aanbevolen waren.

Te *Tunis* heeft hy op dezelve wyze gehandeld, en is in April van 't volgende jaar wedergekeerd. De Onderhandeling van 't eerste punt ging door, maar het andere, ten opzichte van de Slaaven, kon niet wel getroffen worden, nademaal de Turken begeerden, dat hy ook eenige Turksche Gevangens, die te *Maltha* zaten, vrymaaken zou.

Met deze Turksche Slaaven was het aldus gelegen: toen eenigen tyd te vooren de Heer *Cornelis Pauw*, benoemde Hoofd Consul te *Aleppo*, met een Oorlogsschip derwaards ging, hadden zy by 't inkomen van de Straat een Algiersch Roofschip ontmoet en genomen. De Kapitein van 't Oorlogsschip zeide last te hebben, om de Turksche Gevangens over Boord te werpen; doch de Hoofd-Consul gaf hem te kennen, dat zyn last alleen plaats hadt, wanneer hy zich bevondt onder de Vlag van den Admiraal, maar dat hy hem, Consul, nu naar *Aleppo* brengende, alwaar men de Vriendschap en Commercie zocht te hernieuwen, deze over Boordwerping niet alleen schade aan den Koophandel, maar ook

aan hunne perſoonen veroorzaaken zou, en dat, indien de Kapitein zulks toch wilde doen, hy niet begeerde door hem naar *Aleppo* gebragt, maar elders in Italien aan Land gezet te worden. Ondertusſchen was het ook niet geraaden de Turken geheel vry te laaten, dewyl 'er toen nog geen Vrede met *Algiers* geſloten was, en dezelven te verkoopen kon ook niet weezen, door dien zulks by de Hollanders niet gebruikelyk was. Wanneer zy nu te *Maltha* aan Land kwamen, vondt men geraaden deze Turken aan den Grootmeeſter te ſchenken, of als in bewaaring te ſtellen. Vermits de Heer *Pynakker* dezelven nu niet ten eerſten kon los krygen, zo ſchreef zyne Excell., Prins *Maurits*, een' Brief aan den Grootmeeſter van *Maltha*, 't welk zo veel te weeg bragt, dat ze eenigen tyd daarna losgelaaten wierden, en dus ook de Nederlanders.

Hierop hebben ook de Staaten Generaal doen bekend maaken; dat alle Ingezetenen dezer Landen, begeerende te handelen „ door de Straat van *Gibralter*, op de Ryken of Landen, onder „ de gehoorzaamheid van den Grooten Heer te *Conſtantinopel*, „ of op Vrankryk en Italien, gehouden zouden weezen te voeren „ de gewoonlyke Vlagge van den Heere Prince van Oranje, als „ Admiraal Generaal van de Vereenigde Nederlanden. Mitsgaders dat een iegelyk zorg zou hebben te draagen, van geene „ Vyandlykheden te plegen, in welke plaats het ook ware, aan „ de Onderdaanen of Schepen van den Grooten Heer voorſz., „ noch aan die van *Algiers* en *Tunis*, maar veel meer hen te bewyzen alle Vriendſchap en Beleefdheid, enz.'

De Staaten dan weder met Spanje in Oorlog geraakt zynde, zo is 'er in dit jaar eenig Verſchil gereezen tusſchen de Provinciën, wegens het opbrengen van de algemeene Oorlogs Laſten. De Provincien van *Gelderland* en *Overysſel*, als minder Koophandel konnende dryven, dan de anderen, en ook gelegen zynde aan de uitterſte Grenzen, en dus meer onderhevig aan de Brandſchattingen der Spaanſchen, door middel van *Lingen*, *Grol*, *Oldenzeel*, *Rhynberg*, *Weſel* en *Orſooy*, hebben hierom haar onvermogen in de Vergadering van hunne Hoog Mog. voorgeſteld, om te komen tot een vermindering van vyf en één half ten honderd op drie en één half, en van vier en één half op twee en èèn half. Deze verzochte Vermindering, die reeds in 't voorgaande

jaar

jaar op het Tapyt was gekomen, wierdt nu door de Provinciën van *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht*, mitsgaders door Prins *Maurits* en Graaf *Ernst* van *Nassaauw*, wel begunstigd, maar de Provinciën van *Vriesland* en *Groningen* hadden daar veel tegen. Doch eindelyk, na veele Vergaderingen en Overweegingen ten dien einde gehouden te hebben, en schoon de beide gemelde Provinciën van *Vriesland* en *Groningen* volstrekt daar tegen waren, en hun Vertoog deswegens inleverden, wierdt echter de zaak zodanig gevonden, dat deze Vermindering slechts voor dit loopende jaar zou weezen. Ondertusschen heeft ze echter geduurd tot dat *Wezel*, *Grol*, *Oldenzeel*, *Rhynberg*, *Orsooi* en *Lingen* heroverd waren.

De gemelde Provincie van *Vriesland* heeft ook, in de Maand July van dit jaar, een Besluit genomen, waarin zy verboodt, gebruikt te maaken van de Kerken orde, door de Dordrechtsche Synode gemaakt; voor zo verre dezelve in dien tyd nog strydig wierdt bevonden tegen de Wetten der Provincie. Men wil dat dit zag op 't *Jus patronatus*, of *Recht van Patroonschap*, 't welk men verscheiden Magistraaten, of Familiën, die 'er nog van in bezitting waren, niet ontneemen konde, zonder hun te kort te doen; te meer, om dat de Wetten ten dezen opzichte, door de Hooge Overigheid, nog niet veranderd waren.

Ondertusschen waren, in 't laatst van February, wederom twee rykgelaade Schepen uit de Oostindiën in de Nederlandsche Haven aangekomen; te weeten, de Schepen *Leiden* en *Enkhuizen*, mede brengende eene groote menigte Peper, Nagelen, Nooten, Foely, Muskus, Indigo, Kamfer, enz. Deze Schepen bragten ook tyding, dat de zaaken der Nederlanders in Oostindiën nog redelyk wel stonden; dat men Oorlog voerde tegen den Koning van *Bantam* op *Java*, en tegen de Spanjaarden in de *Molukkes* en de *Manilles*; dat de Comp. zich van 't Eiland *Banda* verzekerd hadt, enz.

Voorts kwamen, eenige Maanden daarna, wederom drie Hollandsche en twee Engelsche rykgelaade Schepen, uit de Oostindien, in hunne Vaderlandsche Havens binnen. De Hollandsche Schepen waren *Middelburg*, *Hollandia* en *Naarden*. Hunne lading wierdt geschat op 40 tonnen Gouds. Zy bragten ook tyding, dat de vyf Schepen, die in 't voorgaande jaar uit *Holland* naar

Oost-

Oostindiën gezeild waren, binnen 4 Maanden en 3 dagen in goeden Welstand voor *Jakatra* waren aangekomen, 't welk tot nutoe nog in zo korten tyd niet geschied was.

Dus kwamen ook in dit Najaar, behalve de gelukkige Haring- en Walvischvangst, nog verscheiden welgelaade Schepen uit de *Levant* uit de Noordsche en Oosterschc Gewesten, uit *Guinea*, benevens vier Oostindische Retourschepen, te weeten, *Gouda*, *Westvriesland*, de *Oranje Boom* en *Schoonhoven*; behouden binnen: al 't welke den Heeren Staaten Generaal, in 't algemeen, en de Provinciën in 't byzonder, een goeden steun gaf in deze benoodigde tyden. De Oostindische Schepen bragten een groote menigte Peper, Zyde, KinaKina, geconfyte Gember, Poejer Suiker, Gommen, Lakken, Kamfer, Bensouïn, Koper, Porcelynen, Speauter, Satynen, enz. mede.

Tusschen beide moeten wy nog zeggen, dat wanneer Koning *Frederik* uit den *Haag* naar den *Palts* vertrok, zyne Gemaalinne hoog zwanger was, en dat hy haare bevalling gaarne gezien zou hebben, maar de tyd hem te veel aanspoorende, moest hy voor dien tyd vertrekken, en zy beviel drie Weeken na zyn Vertrek van eene Dochter, welke in 't laatst van May in de Kloosterkerk gedoopt is, hebbende tot Peters de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en Prins *Frederik Hendrik*, en tot Meters de Hertogin van *Bronswyk* en de Princes van *Portugal*, Zuster van Prins *Maurits*. Het Kind ontfing by den H. Doop den naam van *Louisa Emilia Hollandesa*.

Vermits nu de Staaten Generaal alles zochten aan te wenden, om den Koning van Spanje allen afbreuk te doen, waren zy in dit Voorjaar vooreerst bedacht om ook de Westindische Compagnie, waar van in alle Provinciën Directeurs waren aangesteld, gelyk we gemeld hebben, te bevorderen: maar dewyl men verstondt, dat 'er eenig misnoegen onder die van 't Noorder Kwartier gerezen was, wegens de Zoutvaart op *Punto del Rei*, die in dit Octrooi begrepen was, door dien hun dezen Handel ontnomen wierdt, zo zochten zy dit misnoegen uit den weg te ruimen, en zonden ten dien einde *Jacob van Duivenvoorde*, Heer van *Opdam*, benevens de Pensionarissen van *Haerlem*, *Dordrecht*, *Delft*, *Leiden*, en den Secretaris van *Rotterdam*, op de Vergadering van 't Noorder-Kwartier, die in February te *Amsterdam* aangelegd

was,

was, alwaar de Heer van *Opdam* eene voortreffelyke Redenvoering deedt, meestal strekkende tot aanraading van zulk een voortreffelyk werk, zeggende, dat men in een zo gewigtige zaake meer op 't algemeene, dan op 't byzondere voordeel behoorde te zien; dat men de algemeenen Welvaart van 't Land meer behoorde te bevorderen, dan 't voordeel van byzondere Steden, en diergelyke redenen meer. De Gedeputeerden van 't Noorder-Kwartier wisten hier niets tegen in te brengen, betuigende dat ze wel gezind waren alles ten besten des Vaderlands toe te brengen, maar dat ze, geene volstrekte Commissie van hunne Principaalen hadden, en beloofden op de naaste Vergadering het antwoord te bezorgen: waarop de Gedeputeerden van de Heeren Staaten Generaal vertrokken, en ter Vergadering in den *Haag* verslag deeden.

Eindelyk is het echter zo verre gekomen, dat de Staaten Generaal in de maand Juny een Plakaat, ten voordeele van de Westindische Compagnie, uitgaven, waarin zy onder andere bevelen lieten bekend maaken.'

,Dat ze, na rype Deliberatie, tot welstand dezer Provinciën
, en Welvaaren der goede Ingezetenen van dien hadden besloten,
, eene Compagnie van Negotie en Trafiken, op de *Westindien*,
, *Africa* en andere plaatzen, volgens Plakaat van den voorigen
, jaare, daarin benoemd, op te richten, met verbod dat geen
, Ingeborenen of Ingezetenen dezer Landen, binnen den tyd van
, 24 jaaren, uitgenomen deze Compagnie, volgens Octrooi aan
, haar verleend, zouden mogen vaaren op *Punto del Rei* om Zout
, te haalen; dat zy, die zaak nader overwogen hebbende, noo-
, dig gevonden hadden de voorsz. Zoutvaart op *Punto del Rei*
, in de gemelde Compagnie in te lyven; en dat daarom aan een
, iegelyk verboden bleef daarop te vaaren; en eindelyk voegen
, zy daar by, dat 'er na den laatsten July dezes jaars voor de In-
, gezetenen dezer Landen, en na den laatsten September voor
, de Uitheemschen geene intekening van Participanten meer ge-
, schieden zou, enz.'

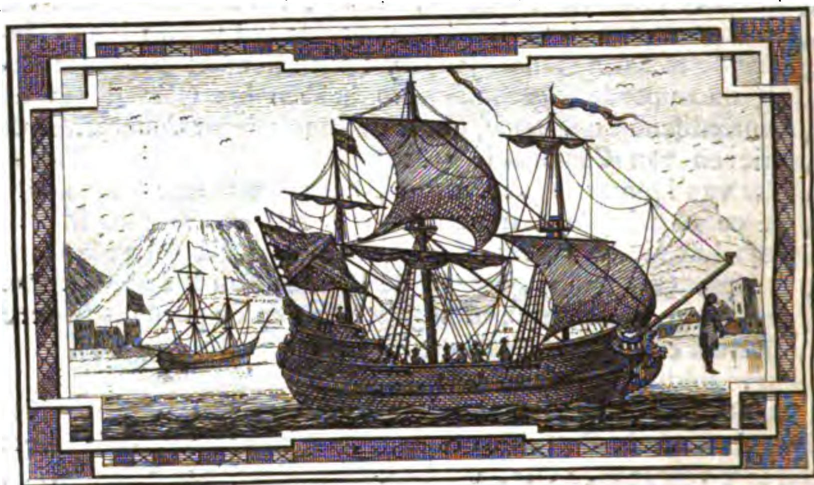
Dus hebben ook de Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden de behaalde Voordeelen der O. I. Comp. ter harte neemende, in dit jaar het Octrooi van dezelve nog voor 21 jaaren verlengd, door de volgende Publicatie:

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1622.

„ De Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden doen hier „ mede een iegelyk te weeten, dat wy, ten meesten dienste van „ de Ingezetenen dezer Landen, voor den tyd van 21 Jaaren, in- „ gaande met den eersten January zestien hondert drie en twin- „ tig toekomende, gecontinueerd hebben het Octrooi van de „ Oostindische Compagnie, onder de Limitatie en Conditien in de „ Brieven van Continuatie geëxpresseerd. Ten einde niemand „ hier van ignorantie pretendeere, hebben wy deze Verkondin- „ ge en Notificatie daar van doen doen, op dat niemand uit „ deze Landen hem vervordere, buiten de geoctrooijeerde Oost- „ indische Compagnie, binnen de Limiten van 't zelve Octrooi „ te vaaren, trafiqueeren of negotieeren, op de poene in 't zelve „ Octrooi begrepen." *Zeg het voort.*

De Koning van *Denemarken* de groote Voordeelen, die de Nederlanders uit de Oostindiën bragten, vernomen hebbende, hadt ook in 't voorgaande jaar, om zyne Onderdaanen te begunstigen, eene *O. I. Comp.* opgericht, en eenige Schepen naar *Ceilon* gezonden, onder voorgeeven, dat zekere *Nayk* (dat is, één der Gouverneurs of Koningen) hem aldaar plaats vergunt hadt, om 'er eene Stad te bouwen, die men *Danenborg* zou noemen. Deze Stad, op de Kust van *Coromandel*, zou dienen, om te handelen op de Kusten van *Malabar* en *Kalikout*, alwaar zo veel Peper lag als zy begeerden. Een dezer Schepen kwam in dit Voorjaar van *Ceilon* terug, doch zonder Laading ingenomen te hebben, door dien zy te veel te stryden vonden tegen de Portugeezen. Het evengemelde Schip in 't wederkeeren by *Cabo Verde* gekomen zynde, vondt aldaar eén' Franschen Zeeroover, genaamd *Samuel de Visscher*; doch die, als hy in Vrankryk was, zich *Le Chevallier de Colee* liet noemen. De *Deenen* overweldigden dezen Roover en namen hem mede. Maar omtrent de *Kaap de Goede Hoop* gekomen zynde, ontdekten zy toevallig, dat hy met zyn Fransch Scheepsvolk een Aanslag gesmeed hadt tegen de *Deenen*, die zulks zodra niet vernomen hadden, of zy namen *Monsieur le Chevallier* en hingen hem aan de Boegspriet op.

Wy neemen dit zonderling geval tot het onderwerp van onze Plaat.



„ Hier vertoonen wy *de Kaap de Goede Hoop* in 't verschiet,
„ en daar by een klein Roofschip en een groot Deensch Schip in
„ Zee, op welk laatste de Zeeroover, *Samuel de Visscher*, aan de
„ Boegspriet opgehangen is.

De gemelde Deensche Vorst ontfing echter met dit Schip zulke goede tydingen, dat hy besloot die Compagnie te bevorderen, en terstond bevel gaf aan eenige Kapiteins om Bootsvolk te werven, en vier Schepen met een Jacht uit te rusten, om in 't volgende Voorjaar naar Oostindiën te stevenen.

Wy hebben in den jaare 1617 gewag gemaakt van *Antonio de Dominis*, Aartsbisschop van *Spalate*, welke, het Pausdom verlaaten hebbende, uit Italien in *'s Graavenhaage* kwam, en van daar naar Engeland is gereisd, alwaar hy geduurende zyn verblyf veele groote en kleine Boeken tegen de Roomsche Religie geschreven, en veele Predicatien tegen den Paus en zyn gedrag gedaan heeft, afbeeldende en scheldende denzelven op eene gruwelyke wyze. Hy predikte te *Londen* in de Italiaansche Taal voor

voor de Gereformeerde Italiaanen, tot dat hy by dezelven, zo wel als by verscheiden Koninglyke Ministers, verdacht wierdt, eensdeels om dat hy verscheiden maalen aan 't Hotel van den Spaanschen Ambassadeur verkeerde, en met denzelven gesprekken hieldt, en anderendeels om dat men, in één zyner laatste uitgegeeven Latynsche Boeken, zeer aanstootelyke gezegdens vondt, als onder anderen:

„ Dat Godt het hart en 't gemoed van ieder mensch aanziet, „ en niet het uitwendige. Dat 'er derhalve niet aan gelegen is, „ hoedanig men zich uitwendig vertoondt, als maar het innerlyk „ gemoed wel gesteld is; dat, by voorbeeld, een Gereformeerd „ Christen wel in de Roomsche *Misse* gaan mag, mits dat hy, op „ zyne knien liggende, zyn gebed onder de *Misse* Godt den Heere „ opoffere, zonder het Sacrement aan te bidden; dat ook „ alzo een Christen voor een Beeld zyn gebed wel mag doen, „ zonder nogthans het Beeld eenige eere te bewyzen, maar 't „ zelve alleen als een gedachtenis aan te zien; dat die Lieden zottelyk „ en onnoozel handelen, die zich ten Vuure laaten doemen „ en uit den Lande laaten bannen, door dien ze zonder hunne „ Conscientie te bezwaaren zich wel aan beide partyen mogen „ houden, als maar het voorneemen en de gemoedsgesteltenis „ wel zyn; dat een iegelyk Christen in zaaken van Religie zich „ mag en moet voegen naar den wille en begeerte van zyn' Vorst, „ op dat hy aan het tydelyke geen schade lyde."

Eindelyk zegt hy in dit Boek:

„ Ik belach en bespot alle de geenen, die zich met groot nadeel „ en gevaar van de eene party tot de andere begeeven, alleen „ om der Conscientie wille. De zulken alleen doen daar omtrent „ voorzichtig, die gezind zyn om vrymoedig en zonder „ eenige Verhindering ter plaatze, werwaards zy zich begeeven, „ te spreeken en te schryven over 't misbruik, de overtollige Byvoegsels „ en de dwaalingen van de eene, of de andere party, „ enz."

Zo groot nu als de eerste gedachten waren van dezen *Dominis*, zo klein wierden dezelven, in 't vervolg, toen men zyne wyffeling bespeurde. Hy merkte zulks wel dra, en begaf zich derhalve, wanneer de Ambassadeur des Keizers, den Graaf van *Zwartzenburg*, den 27 April dezes jaars, uit Engeland vertrok,

in stilte met denzelven op reis. Zy namen den weg over de Nederlanden door *Vlaanderen* en *Brabant* op *Keulen* en *Ments*, van welke laatste plaats hy ten eersten zich naar *Romen* begaf, alwaar hy wel ontfangen wierdt, door dien de Spaansche Ambassadeur de Baan reeds klaar gemaakt hadt.

De Gereformeerden en de Jesuiten zyn beiden door dezen Man bedrogen geweest. De eersten meenden, dat hy waarlyk tot hunne Religie was overgegaan, en dat de anderen zulks ook niet in twyffel trokken, blykt aan de vinnige Boeken, welken zy in 't eerst tegen hem geschreeven hebben, waarin zy zeggen, dat gelyk *Marten. Luther* in 't jaar 1517 de Roomsche Kerk was afgevallen, ook deze *Dominis* zulks in 't jaar 1617 insgelyks gedaan, en de Roomsche Kerk met veele lasteringen bevochten hadt.

Dus hadt ook de *Sorbonne* van *Parys* vyftig Ketteryën in zyne Schriften aangetoond; zo als ook de Jesuiten *Becanus* en *Eudemon Johannis.*, mitsgaders *Beierlink*, Kanonik te Antwerpen, zeer scherp tegen hem geschreven, en hem uitgemaakt hadden, voor al wat leelyk was.

Dit niettegenstaande is hy by zyne wederkomst te *Romen* genadig ontfangen, om dat hy, aldaar gekomen zynde, terstond een Boek uitgaf, waarin hy vooreerst te kennen gaf de oorzaak van zyn vertrek naar Engeland, te weeten, dat hy omtrent de zaaken des geloofs te veel vertrouwd hadt op zyn verstand, dat hy ten onrecht verstoord en onverduldig was geweest, om dat hy hadt moeten staan onder anderen Lieden; dat zulks het vergift in zyne gedachten hadt opgeworpen, en dat hy, om zyn vertrek een glimp te geeven en zich te ontschuldigen, eenige dwaalingen der Roomsche Kerk verdicht en beschreven hadt; dat hy, om voor geen Ketter aangezien te worden, veele vercierde dingen in zyne Boeken byëen gelapt hadt; dat hy, op dat zulks by de Vyanden van den Roomschen Stoel des te meer geloofs zou vinden, veele dingen tegen de Roomsche Kerk en den Paus geschreven hadt, schoon hy van te vooren wel wist, dat ze Ketters waren: doch dat hy al 't geen hy geschreven hadt verwierp en verdoemde, vermits hy wel verzekerd was, dat 'er geene dwaalingen in de Roomsche Kerk waren, maar wel een helderschynende dag; dat hy eindelyk hadt beginnen te denken op het behoud van zyne Ziel, en zich ten hoogsten verwonderd

hadt,

hadt, dat hy zo onvoorzichtig tot die dwaaling was vervallen, waar van hy thans hartelyk berouw hadt, biddende Godt, Jesus-Christus en den Paus om vergiffenis, enz.

Tot dus verre van den Oorlog te Land en andere gebeurtenissen gesproken hebbende, zullen wy thans zien wat 'er in dit jaar ter Zee voorgevallen is. De Gecommitteerden Raaden ter Admiraliteit in de Vereenigde Provinciën waren yverig bezig, met Oorlogsschepen toe te rusten, die om de West en in de Noordzee tegen de Vlaamsche Roovers zouden uitgaan, vermits men verstondt dat 'er veel Schepen te *Duinkerken* en in *Oostende* gereed lagen, om op Zee te vrybuiten. Het was om deze reden, dat Prins *Maurits*, als Admiraal Generaal van de Zee, den Admiraal *Hautain* met een Esquader in Zee liet steken, die ook hier en daar eenige Spaansche en Vlaamsche Roofschepen in den grond boorde of op strand joeg. En vermits de Oostendenaars groote tiranny pleegden over de arme Visschers, die uit *Maasland* in Zee gelopen waren, en dewyl men bericht hadt, dat 'er ook by de Vyanden eenige Oorlogsschepen wierden toegerust, waar van 'er reeds twee binnen Oostende gereed lagen om uit te loopen, zo kwam deze toerusting der Staaten Vloot wel te pas. Een gedeelte van die Vloot, onder den Commandeur *Harmen Kleuter* van *Amsterdam*, moest op die van *Oostende* passen. Gemelde Commandeur zondt Kapitein *Volkers Vink* met zyn Jacht tot onder de *Albertus Schans*, om by nacht in de *Geule* wacht te houden. Wanneer daarop de twee Schepen van *Oostende* by nacht uitliepen, gaf hy een teken, waarop alle de andere Oorlogsschepen toeschooten, en den pas tusschen *Oostende* en *Blankenburg* bezetten, en dus verhinderden dat die van *Oostende* niet in Zee kosten geraaken, maar wederom naar de Stad terug moesten keeren, alwaar inmiddels de Staatsche Schepen zich in een halve Maan geschikt hadden, en zo hevig op die beide Schepen vuurden, dat ze geheel reddeloos raakten en op strand moesten loopen. Die van de Stad bragten wel eenige Fregatten uit, om hen te ondersteunen, maar deze wierden ook zodanig gehavend, dat 'er in alles 164 man van de Vyanden sneuvelden en 80 gekwetst wierden. De Staatsche Schepen hadden vier dooden en eenige weinige gekwetsten bekomen. Dit Gevecht hadt geduurd van twee uuren des nachts tot drie uuren des namiddags.

Doch

Doch veel heviger ging het voor *Oostende* toe in de maand October, wanneer de Vyanden wederom eenige Oorlogsschepen toegerust hadden, om de Noordzee onveilig te maaken. De Staatsche Oorlogsschepen, onder den Commandeur *Harmen Kleuter*, wederom daar voor leggende, en *Jacob Volkers* in den mond van de *Geule*, om op het uitloopen te passen, zo gebeurde het wederom by nacht, dat 'er drie Oostindische Schepen, ieder met twee honderd man, buiten gaats kwamen, waarop Kapitein *Volkers* het sein gaf, zyne Ankers kapte en terug dreef. De Commandeur *Kleuter* kwam daarop toeschieten, en klampte den Admiraal van den Vyand aan Boord, terwyl de Commandeur *Mooilambert* en de andere Oorlogsschepen ook naderden. Ondertusschen was Commandeur *Kleuter* met des Vyands Admiraal in volle Bataille, en maakte hem genoegzaam reddeloos en weerloos, maar ontfing by ongeluk een groote Kogel voor in zyn Boeg, die zulk een groot gat maakte, dat 'er geen middel was om het te stoppen, wat moeite men ook aanwende, en dat zyn Schip begon te zinken, waarop elk bedacht was, om zyn lyf te bergen. Veele Matroozen vielen in de Boot en bergden zich op een ander Oorlogsschip; maar *Kleuter* en andere Hoofd-Officieren en Matroozen bleeven op het Schip, oordeelende dat het hun tot schande zou verstrekken, indien zy de Vyanden niet tot het uiterste toe bevochten. Maar dewyl ondertusschen het Schip hoe langs hoe meer begon te zinken, moest hy eindelyk op zyn behoud bedacht zyn, en begaf zich met anderen van 't Schip, en dreef wel één Uur Zeewaards in, zonder hoop van leeven te hebben, tot dat hy eindelyk met eenige manschap geborgen wierdt, het welk echter wel 40 Bootsgezellen mislukte, die in 't Water sneuvelden.

De Vyandlyke Admiraal was, ondanks zyn groot verlies, gelyk men denken kan, zeer verheugd, dat hy van dezen ballast ontslaagen was, maar 't duurde niet lang, of eenige andere Schepen, door een' zelven moed aangespoord, klampten hem aan Boord, en wierpen reeds eenig Volk over; zo dat hy Admiraal, *Jan Michielz* genoemd, eindelyk, ziende dat hy 't niet houden kon, het wanhoopig besluit nam, van 't vuur in zyne Kruidkamer te steken, zo dat hy met alle zyne Officieren en 't meeste gedeelte van zyn Volk in de Lucht vloog, behalve 25

Vy-

Vyandlyke Bootsgezellen, die nog leevendig gered, doch nader- 1622.
hand te *Rotterdam* en te *Enkhuizen*, als Zeeroovers, opgehangen wierden.

By deze gelegenheid gebeurde een zonderling geval. Wanneer des Vyands Admiraal het vuur in 't Buskruid gestoken hadt, kwam een stuk Kanon van zyn Schip en vloog in het Schip van *Enkhuizen* en bleef op 't Verdek liggen, zonder iemand te beschadigen, tot verwondering van alle de geenen, die op het Schip waren. Wanneer naderhand dit Schip te *Enkhuizen* aan de Wal kwam, is 't voorsz. stuk Geschut in 't aanzien van de meeste Inwooners daar uit geligt, aan de Wal gebragt en op het Princen-Hof aldaar ten toon gesteld.

Ondertusschen waren geduurende dit Gevecht de beide andere vyandlyke Schepen, door donkerheid van den nacht, in Zee geraakt, en hadden zich, het eene in een Haven van Engeland en 't andere in een Haven van Vrankryk, geborgen: doch de Staatsche Oorlogsschepen vervolgden hen terstond en bezetten ze in die Havens zodanig, dat ze geen middel zagen, om 'er weder uit te komen, en genoodzaakt waren 't Volk af te danken en de Schepen te laaten vergaan. De Staatsche Oorlogsschepen, die schade geleden hadden, liepen binnen hunne Havens, om zich te herstellen, en begaven zich vervolgens wederom na hunne voorige Wachtplaats.

De Commandeur *Kleuter*, die zo gelukkig behouden was geworden, begaf zich naar *Amsterdam*, en by de Heeren Gecommitteerde Raaden ter Admiraliteit van al 't gebeurde verslag gedaan hebbende, wierdt hy wegens zyne dapperheid ten hoogsten geroemd, en hem een goude Keten om den hals gehangen, met belofte van hooger bevordering; gelyk dan ook alle zyne andere Officieren en Matroozen, die met hem in dat leevensgevaar waren geweest, elk naar graade, beloond wierden.

Ondertusschen liepen echter de kleine Roofschepen uit *Duinkerken* en *Oostende*, nu en dan nog ter sluik, in Zee, en bragten eenige geroofde Scheepjes met een Springvloed binnen, 't welk als dan niet wel belet kon worden. Doch de Hollandsche Vrybuiters maakten grooter voordeel, en bragten nu en dan schoone Spaansche pryzen, met Zuiker en andere kostelyke Waren beladen, binnen. Zo was 'er onder anderen eene *Geert Pieterz* van

Medemblik, die, na dat hy een' goeden Buit t' Huis gebragt hadt, wederom met twee Schepen uitgeloopen was, en wel haast twee schoone pryzen genomen hadt; met welken hy naar 't Vaderland terug keerde; maar omtrent de Hoofden gekomen zynde, gebeurde het in den nacht, dat hem geboodschapt wierdt, dat 'er één zyner beste Bootsgezellen in doods nood lag, dies hy in het donker uit zyn' Kooi opstondt om by hem te gaan; maar dewyl 'er by ongeluk een Luik open gelaaten was, viel hy daarin en bezeerde zich zodanig, dat hy kort na den val stierf. De kostbaare Buit echter wierdt in behouden Haven gebragt, en onder de Deelhebbers, na aftrek van 's Lands gerechtigheden, verdeeld.

De Koning van Spanje reeds van dit Voorjaar af weder bezig geweest zynde, om een ontzagchelyke Vloot toe te rusten, zo wierdt, dezelve gereed zynde, *Don Pedro de Toledo*, als Admiraal, daar over benoemd: hy was bemand met 800 Koppen, en zyn Vice-Admiraal met 600. Deze Vloot was in 't geheel 72 Schepen sterk en daar onder waren 22 Galjoenen. Zy lag in de Baai van *Gibralter*, om op de Hollandsche Levant-Vaarders te passen; doch dezen waren, met een styve Zuider koelte, daar voorby geloopen, zonder iemand te zien, en, zo als wy reeds gezegd hebben, in behouden Haven binnen gekomen.

Wanneer de Spaanschen nu merkten, dat deze Vogels hun ontvlogen waren, zo scheidde de Vloot van elkander. *Don Petro de Toledo* stak, met het grootste gedeelte der Schepen, door de straat in de Spaansche Zee, om voor *Calis Malis* en omtrent de Kaap *St. Vincent* te Kruissen, laatende zyn' Vice-Admiraal, met het andere gedeelte van de Vloot, in de Baai van Gibralter liggen, om aldaar te passen op het uitgaan der Levant-Vaarders, en zich te voegen by de Napolitaansche Zeemagt, die ook aldaar by hem kwam.

Don Petro de Toledo deedt ondertusschen zyn best, Kruissende herwaards en derwaards, om de Spaansche Kusten te bevryden voor de Hollandsche Vrybuiters en voor de Roovers van *Algiers* en *Tunis*; doch buiten Kaap *de Finis Terra* gekomen zynde, wierdt hy in 't begin van October dezes jaars overvallen door een vreeslyke Storm, waar door hy voor de zogenaamde Canaels met zyne Vloot, en inzonderheid met de Galjoenen, in groot ge-

gevaar geraakte, zo dat de geenen, die 't gezien hadden, betuigden, dat 'er weinig hoop van behoudenis voor hem op was, alzo hy de Kust van Engeland moest kiezen, daar 't nog ruim zo gevaarlyk was; evenwel verstondt men naderhand, dat die Schepen Zee gehouden hadden; en dat 'er eindelyk vyf van dezelven in *Laredo*, en twee in de zogenaamde *passagie* geheel redeloos binnen gekomen, en de anderen geheel afgemat op de Rheede voor *Calis Malis* geraakt waren.

De overige Schepen onder den Spaanschen Vice-Admiraal, benevens de Napolitaansche Zeemagt, dan in de Baai gebleeven zynde, om op de Nederlandsche Koopvaarders te passen; zo gebeurde het dat de Admiraal *Joachim Hendriks*, gezegd *Zwartenbond*, die reets het gantsche jaar met eenige andere Oorlogschepen in Zee geweest, en veele Koopvaarders herwaarts en derwaarts Geconvojeerd had, in 't wederkeeren besloot die Spaansche en Napolitaansche Vloot in de Baai van Gibralter aantetasten, om dus de Koopvaarders de vrye passagie door de Straat te verzekeren. Hy had nog by zich de dappere Kapiteins *Alteras*, *Liefhebber*, *Dopper*, *Dorp* enz. benevens een goed deel Koopvaarders, van welken ook eenigen den Vyand wel konden staan.

Op den 1 October kreegen zy den Berg *Gibralter* en den *Schurminkelberg* in 't gezicht, waarop de Schepen der Vloot in orde geschikt, en gereedschap tot slaan gemaakt wierdt, en zy kwamen nog voor den middag tot op 3 mylen na by de Straat, alwaar zy stilte kreegen, en door den stroom te rug gedreeven wierden, schoon zy de Spaansche Vloot, in de 20 Schepen sterk, uit de Baay komen, en naar *Ceuta* zagen oversteeken. Deze stilte en het geduurig te rug dryven, duurde verscheiden dagen, tot dat ze zich eindlyk den 6, de Wind westelyk geloopen zynde, omtrent *Kaap Molle* bevonden, van meening aldaar op de Rhede te loopen; aldaar zagen zy twee Schepen onder de Wal, waarvan het eene Kapt. *Dopper* was, die van de Vloot afgestoken was om van 't ander Schip, zynde een Engelsman, eenig nader bericht van de Spaansche Vloot te verneemen.

Kapt. *Dopper* had de Hollandsche Vloot zo dra niet gezien, of kwam met volle zeilen by den Admiraal, en verhaalde hem, dat de Engelsman van *Calis* gekomen, en daags te vooren by de Spaansche Vloot was geweest, dat die Vloot bestondt in 24 Sche-

pen met 4 Gallyen, waar onder vier of vyf kloeke Schepen waren; dat ze de Hollandsche Vloot by *Kaap Molle* wel haast zou komen opzoeken, doch dat ze veele zieke en onbekwaame Bootsgezellen ophadt. De Admiraal liet daar op een sein doen om de Scheepsraad te vergaderen; de Leden van denzelven waren nog naauwlyks by den Admiraal aan Boord gekomen, of men zag de Spaansche Vloot werklyk naderen, waarop inderyl besloten wierdt, om dapperen weerstand te bieden, en tevens naar de wal te loopen om slecht Water te hebben. Dit geschiedde, na dat de Leden van den Scheepsraad ieder aan zyn Boord was gekomen; doch de Admiraal, ziende dat zyne Schepen al te verre van elkanderen verspreid zouden raaken, indien ze nog digter naar de Wal liepen, dewyl ze alsdan geen tyd zouden hebben om zo schielyk weder byeen te komen; zo gaf hy 't sein om te wenden, en de Stevens Zeewaards te leggen, en dus weder byeen te komen, gelyk ook geschiedde. Ondertusschen hadt de voorzichtige Admiraal wel inzonderheid daar by ten oogmerke, om den Vyand van 't Land, van waar hy zo met Galleijen als anderzints onderstand hadt konnen bekomen, als mede van een slecht Water, daar hy zyn Geschut beter hadt konnen gebruiken, te verwyderen: te meer dewyl men reeds van verre eenige Galleijen onder de Wal gezien hadt.

Wanneer nu de Hollandsche Vloot omgewend hadt, en de Schepen dus nader by elkander gekomen waren, kwam de Spaansche Vloot ten getale van twintig Schepen, en twee zogenaamde *Assabres* (waar onder de Admiraal van *Napels* en één Admiraal van Spanje, elk met hunne Vice-Admiraals en Schouten by nacht waren) op de Hollandsche Vloot aanzetten, en wel met zulk een geweld, als of ze dezelve leevend wilde verslinden. De Hollandsche Admiraal, ziende dat de Vyand op het ruim was, en geen onderstand van 't Land bekomen konde, liet zyn Marszeil loopen en ging op den Wind leggen, zich tot den slag gereed maakende, schoon zyne Vloot nog niet in orde geschaard was, dewyl de Schepen te verre van elkander waren geweest. Het was omtrent drie uuren na den middag, wanneer de vyandlyke Vloot kort by de Hollandsche kwam, en 't op den Admiraal, den Vice-Admiraal, den Kapitein *Liefhebber* en eenige kloeke Koopvaardy Schepen, die reeds by elkander waren, scheen gemunt

te-

te hebben; doch binnen schoots gekomen zynde, schoot hy by de Wind, en bleef dus te Loefwaard van de Hollandsche Vloot liggen. Zie daar (zeggen de Schryvers) dus vertoonde zich weder de Spaansche bloôheid; want zo zy tot een Zeeslag waren gezind geweest, zouden zy genaderd hebben: maar het was het oude deuntje; wanneer zy zien, dat men het meendt of hun afwacht, zinkt hun 't hart in de schoenen.

Dus dan te Loefwaard liggende, kon de Napolitaan, die vooraan was, zo wel als zyne andere Schepen, niet minder doen, dan Schutgevaart te houden, gelyk zy deeden, en door den Hollandschen Admiraal en de zynen beantwoord wierdt, zo met Kanon als met Musketten en zogenaamde Haakschutten, waar van de Spaanschen ook wel voorzien waren, en waar door van wederzyden wel haast het loopende en staande Wand der Schepen zeer beschadigd wierdt, gelyk dan ook, door één van des Admiraals Windveerings-Stukken, de Napolitaansche Bloedvlag, met zyn Brandsteng, van boven neder geschoten wierdt; behalve dat hy ook voor, by zyne beeting, en by zyn Bezaans-Mast, zo van den Admiraal als van verscheiden Koopvaarders, die hem bereiken konden, geweldig getroffen wierd, dewyl hy, met vier of vyf Schepen by zich, op des Admiraals Windveering lag, zelf binnen een Musketschoot. De Napolitaanen dus de Wind van de Hollanders hebbende, hadden dezelven gemaklyk konnen aan boord klampen; het welk de Hollandsche Admiraal niet doen konde, alzo hy met de zynen niet eens overstaag raaken of wenden kon, zonder andere Schepen voor den boeg te zwaaien: derhalve hadden de Hollanders, niet anders denkende, dan dat de Napolitaan hun aan boord klampen zou, alsede hunne Marszeils gestreeken, en de Fok op den boeg gehaald, om den Vyand af te wachten. Maar het kwam 'er niet toe; want dewyl de Fokkeschoot van den Napolitaanschen Admiraal door den Hollandschen aan stukken geschooten was, kwam hy tegen wil en dank langzaam langs hem heen dryven. De Hollander dit ziende, gaf bevel van niet te schieten, voor dat de Napolitaan digt onder hem was, die ondertusschen een hagelbuy van 250 Musketten op den Hollandschen Admiraal liet afgaan; maar toen hy wat digter by was, ontfing hy uit 2 halve Kartouwen en één drieling zodanig een laag, dat hem, gelyk het Spreekwoord zegt, hooren

ren en zien verging: want men hoorde op het Oogenblik een jammerlyk gekerm en geschreeuw op zyn Schip, waar na hy Noordwaards over ftaag liep, en van zeven of acht zyner Schepen gevolgd wierdt, onder 't gestadig Kanonneeren van wederzyden.

Wanneer dit spel aldus aan de gang was, zag men den onverschrokken moed van den Admiraal *Zwartenbond*, die met groote bezadigdheid geduurende het gantsche Gevecht boven op het Verdek en op het Vinkenet tusschen de Fokken- en Bazaans Masten gantsch alleen en met den Sabel in de hand wandelde, terwyl honderden van Kogels om zyne Ooren vloogen, doende niet anders, dan de Matroozen en Konstapels tot de overwinning aan te moedigen, zeggende, dat het nu tyd was in 't werk te stellen, 't geene zy zo dikwils geoeffend hadden, en zich te kwyten als dappere Verdedigers van 't Vaderland, en Soldaten van den Prins van *Oranje*: door deze redenen kregen de Bootsgezellen zulk een moed, dat zy als Leeuwen vochten, en met zulk een stilheid, dat men niemand hoorde kikken; wierdt 'er iemand ter neder geveld, men stopte denzelven terstond ter zyde, om anderen niet te doen verflauwen.

Inmiddels geraakte ook een Spaansche Schout by nacht by den Hollandschen Admiraal voor over, niet zonder van hem en den Kapitein *Liefhebber* wakker begroet te worden, en ook niet minder van Kapitein *Altéras*, die, op de Campagne staande, kort by den Spanjaard was, en zich moediglyk tegen hem verdedigde, maar by ongeluk door een Spaanschen Musketkogel zodanig getroffen wierdt, dat hy 'er van stierf: waarop de holle Zee deze beide Schepen van elkanderen afsloeg, en de Spanjaard, eer hy nog voorby de Vloot was, door verscheiden Koopvaarders, en inzonderheid door Kapitein *Dorp*, zodanig getroffen wierdt, dat hy scheen te zinken, en ten eenemaal op zyde lag.

Staande dit gebeurde, hadden de Napelsche Admiraal en de anderen Schepen zich wederom gereed gemaakt, en Zuidwaards over gewend, om dus weder langs de Hollandsche Vloot te loopen, gelyk ook voor een gedeelte geschiedde, maar zy wierden van alom zodanig begroet dat ze hun Oogmerk nalaaten, en weder over ftaag moesten, waar door de Napolitaan één der Koopvaarders, *Jacob Zaal* genaamd, met zyn Boegspriet aan Boord raak-

raakte; gemelde *Zaal* dit ziende aankomen, hadt twaalf zyner ſtukken Geſchut op eene zyde laaten haalen, en boorde zodanig met dezelven op de Napolitaan, dat deze niet wiſt, hoe hy ſchielyk genoeg van hem afgieren zou, terwyl ook andere Schepen hem van alle zyden zodanig troffen, dat hy byna geen ſchoot wederom konde doen, en met zyne meeſte andere Schepen in zulk een verwarring geraakte, dat ze allen de Vlucht namen, waar toe de invallende donkerheid hen gunſtig was, en die vlucht even by tyds genomen wierdt, vermits het op het punt was, dat de Hollandſche Schepen de Loef van hen zouden gewonnen hebben. Geduurende dit gemelde, was 'er nog een ander Spaanſch Schip by toeval onder de Hollandſche Vloot geraakt, het welk ook van alle kanten zo gehavend wierdt, dat het geen een ſchoot wederom deedt, en dat men niet anders denkt, dan dat het zal gezonken zyn.

Kapitein *Liefhebber* hadt in dien tusſchen tyd ook de Loef gewonnen van twee Schepen, en inzonderheid van den Spaanſchen Vice-Admiraal, waarop hy wakker liet losbranden; maar dewyl hy alleen Loefwaards was, en dus niet onderſteund kon worden nademaal het reeds duiſter wierd, durfde hy niet verder naderen, en moeſt met goede Oogen aanzien dat deze Schepen de anderen op de Vlucht volgden, en Zuidwaards overſteekende, wel haaſt uit zyn gezicht waren.

Indien de nacht het Gevecht niet geſcheiden hadt, zou waarſchynlyk de Overwinning grooter geweeſt zyn, en als 'er tien of twaalf Staatſche Oorlogsſchepen meer by de Vloot waren geweeſt, zouden de Spaanſche *Rodomontades* zekerlyk des te volmaakter verydeld zyn geworden.

In 't voorgemelde Gevecht bleek niet onduiſter, dat de Spaanſchen geen moeds genoeg hadden, om de Hollandſche Schepen aan Boord te klampen, maar alleen, om een Schutgevaart met dezelven te houden, blyvende ten dien einde altyd boven winds, weetende dat hunne ſtukken verder konden draagen, dan die der Nederlandſche Koopvaarders, en dat ze ook onder zo veel Schepen kwaalyk konden miſſen, zonder de een of ander te raaken. Dit niettegenſtaande wierden zy evenwel in wanorde gebragt, en lieten hunne ontrouw niet onduiſter blyken, dewyl de eene naar dezen, de andere naar geenen kant de vlucht nam, zonder den geene,

geene, die nog in 't naauw was, te komen helpen. Niet min-der ook zouden de Nederlandsche Koopvaarders, indien zy dit Konvooi niet by zich gehad hadden, door de Spanjaarden in wanorde gebragt zyn, aangezien zy mogelyk elkanderen al zo min zouden geholpen hebben, dewyl niettegenstaande de bevoorens gestelde goede orde door den Admiraal, de meesten hier en daar liepen, en de minsten zich by hunne bestelde Verdeeling voegden, zo dat 'er veel waren, die in 't geheel niet schooten, of die door hun schieten hun eigen Natie meer nadeel toebragten, dan den Vyand. Dit zy echter den goeden niet te na gesproken, dewyl 'er onder de Koopvaarders verscheiden geweest zyn, die, als of ze Oorlogsschepen waren, zich verdedigd en hunne dapperheid betoond hebben.

Na dit Gevecht wierdt bevonden, dat de Hollandsche Vloot alleenlyk twaalf of dertien dooden, en veertien of vyftien gekwetsten in dit Gevecht bekomen hadt. Onder welke eersten de Vice-Admiraal *Alteras* was, en de Admiraal hadt zes dooden en acht gekwetsten, doch zyn Schip was op veele plaatzen doorboord, de Zeilen, het loopende en staande Waad zodanig aan stukken geschooten, dat alles moest vernieuwd werden; de Timmerlieden stopten meer dan dertig Haakschooten, die door de Huid van 't Schip heen gegaan waren, meest gelyks Waters en één voet daar boven.

Des avonds laat na 't Gevecht verzocht de Admiraal zekeren *Klaas Willemsz: in 't Hof*, Schipper op het Schip *St. Jacob*, zich by hem te houden, alzo zyn groote mast zodanig beschadigd was, dat hy niet veel Zeils voeren konde. De Admiraal hadt al by tyds twee buitengemeene Vuuren achter op gezet, en paste wel op de voorsz. *Klaas Willemsz:* en schoon de andere Schepen wel by den Admiraal hadden behooren te blyven, zo raakten zy door den harden Wind meestal Loefwaards op en uit elkanderen, zo dat hy des anderen daags niet meer dan vyf Schepen by zig zag, tot dat eenigen tyd daar na de andere Schepen allengskens weder by hem kwamen, zynde toen digt onder de Barbaarsche Kust. Des na de middags liet hy den Scheepsraad vergaderen, en men besloot de eerste bekwaame Rheede, die men vinden zou, aan te doen, om de beschadigde Schepen te herstellen, en versch water te bekomen. Men kwam tegen den avond wel voor een

Rhee-

Rheede, die genoegzaam bekwaam ſcheen, maar dewyl het te laat in den avond was, om met alle de Schepen op dezelve te komen, zo moeſt men 't wederom Zeewaards wenden. 1622.

Op den volgenden Morgen waren de Schepen wederom verre van den Admiraal verwyderd, en dit duurde den gantſchen dag door tot den 9 October, als wanneer de Wind begon te wakkeren, en alle de Schepen den volgenden nacht zich in 't naauw van de Straat bevonden, en 'er voorts door ſtevenden, zynde nog 68 Schepen ſterk zonder één te miſſen.

Na dat vervolgens verſcheiden Schepen van de Vloot afgeſcheiden waren, en naar hunne beſtemde plaatzen gezeild, kwam de Admiraal den 15 November met zyne overige Schepen in *Texel* binnen, en eindelyk met zyn doorboord Oorlogsſchip en eenige gekwetſte Bootsgezellen tot voor *Amſterdam* gekomen zynde, heeft hy dezelven aldaar wel bezorgd; zyn ander Volk eerlyk afbetaald en voor den getrouwen byſtand vriendelyk bedankt. Hy zelve in de Vergadering ter Admiraliteit verſcheenen zynde, en aldaar verſlag van zyne verrichtingen gedaan hebbende, wierdt van de Heeren Gecommitteerde Raaden hooglyk geroemd en hartelyk bedankt.

Vervolgens begaf hy zich naar den *Haag*, en deedt mondeling verſlag van al zyn wedervaaren, en van 't gebeurde met de Spaanſche Vloot aan zyne Excell., Prins *Maurits*, die hem met groot genoegen aanhoorde, en met veel beleefdheid bedankte voor de vlyt, door hem ten dienſte van 't Land aangewend. Zyne Doorl. hieldt hem ter Maaltyd, en onthaalde hem Vorſtelyk.

Wy oordeelen onzen Leezers geen ondienſt te zullen doen met hier te laaten volgen een korte ſchets van dezen *Joachim Hendriksz*, *Zwartenbond* genaamd, die, gelyk meer andere groote Oorlogshelden, van de geringſte tot de hoogſte Waardigheid is opgeklommen.

Hy was in den jaare 1566, toen de onluſten des Lands in vollen gloed ſtonden, te *Amſterdam* geboren van goede burgerlyke Ouders; welke hy, wanneer deze Stad in 't jaar 1577. op de Staatſche zyde kwam, verloor, en voorts weinig toezicht hadt. Ondertuſſchen begon hem de Tiranny der Spanjaarden reeds in zyne jeugd ter harte te gaan, en hy begeerig te worden om die te helpen dempen. Ten dien einde begaf hy, ſchoon nog een

jong Knaapje zynde, zich in dienst van Kapitein *Jan Kalker* voor Geelmuiden; vervolgens in dien van Kapitein *Gerrit Krynen*, die op de Noordzee voor Duinkerke kruiste. Dus eenigen tyd in dit Oeffenschool geweest zynde, wilde hy zyn geluk verder beproeven, en begaf zich in dienst van Schipper *Lootsman* van *Amsterdam* naar *Portugal*. Dit afgedaan zynde, begaf hy zich in dienst van *Romer Cornelisz* van *Enkhuizen* voor halfman, die op Spanje voer, doch aldaar gearresteerd wordende, zyn Volk afdankte; dies hy zich op een Buis van Schipper *Cornelis Pietersz* van *Edam* verhuurde, welke in 't Kanaal van Bristol door een' Engelschen Roover gantsch uitgeplonderd wierdt, zo dat onze *Joachim Hendriksz* aan Land komende, te voet naar *Londen* ging, en zich vervolgens verhuurde by *Cornelis Pietersz* van *Middelburg*, die van *Portsmouth* naar *St. Lucar* zeilde, en aldaar, by gebrek van Vrybrieven, gevangen genomen en op de Galleijen geplaatst wierdt. Wanneer onze Zeeheld met verdriet een tyd lang hierop gevaaren hadt, wierdt hy als Constapel op 't Kasteel van *St. Lucar* gesteld. Toen nu de Engelsche Zeeheld *Drake* aldaar met 28 Schepen gekomen was, en alles in die Baai verbrand hadt, wierdt onze Hollander met anderen uit het gemelde Kasteel genomen, eu op de Spaansche Vloot gebragt, die te *Bonance* toegerust wierdt, om in 't jaar 1588 tegen Engeland en Nederland in Zee te steken. Geduurende de toerusting van deze Vloot, hoorde hy redeneeren dat dezelven naar Engeland, en van daar naar Holland zou gaan, om alles te vermeesteren en te vermoorden, zo stak hem dit zodanig in de Krop, dewyl hy liever een Voorvechter dan een Bevechter van zyn Vaderland wilde zyn, dat hy de vlucht nam, en van daar te *Condad* kwam, alwaar hy binnen *Leep* Schipper *Cors Jansen Schout* aantrof, die gereed lag om naar *Zeeland* te gaan, en met hem derwaards overzeilde; komende dus eindelyk weder in 't Vaderland.

De Heeren Staaten van *Zeeland* ontboden hem in hunne Vergadering, alwaar hy den staat van die Vloot beschreef, en verhaalde alles wat hy gehoord en gezien had. Eindelyk zag men die Vloot aankomen, waarop onze Amsterdammer dienst nam onder den Admiraal *Marten Segersz*, die zich met zes- en- dertig Schepen voor *Duinkerken* vervoegde, om 't uitloopen van de achtien duizend Man te beletten, die de Prins van *Parma* gereed

hadt,

hadt, om met de Spaansche Vloot in Engeland te vallen; doch deze Vloot eindelyk verstrooid en 't gevaar over zynde, wierdt hy weder afgedankt; maar zyn gemoed niet konnende rusten, begaf hy zich in dienst te Land onder Kapitein *Hans Kraak*, en vervolgens onder Jonker *Jan van den Ende*, te *Naarden* in Garnizoen liggende. Van daar kwam hy in 't jaar 1593 op *Schenkenschans*, van waar zyn halve Compagnie voor *Nimwegen* wierdt gezonden, en hy met de andere helft voor de Vesting *Derdendaal*, welke zyn Excell. liet beschieten; alwaar hy door zyne stoutmoedigheid 't geluk hadt van den Gouverneur, *Klaas Boelen*, door list gevangen te neemen, en aan zyne Excell. over te leveren, die hem wel haast aan een nieuwen Galg liet ophangen, doordien deze Gouverneur zich dikwils hadt vermaakt, met deze of geene Hollander, wanneer hy door de Vyanden gevangen was, te koopen en dan te poinjardeeren.

In dit en 't volgende jaar woonde hy alle de veroveringen by, die zyne Excell. in dien tyd maakte, als van *Deutechem*, *Lochem* en *Zutphen*, en voorts van *Grol*, *Bredevoort*, *Enschede*, *Oldenzeel*, *Delden*, *Ootmarsum*, *Derfzyl*, *Ryde*, *Jauwer*, enz.

Dien Winter te *Lochem* in Garnizoen liggende lokte hy de Compagnie van twee honderd Ruiters van den Italiaanschen Ritmeemeester *Mendo*, door list, in een hinderlaag, alwaar hy in een Kreupelbosch twee honderd man Staatsche Troepen hadt doen leggen, die de Spaansche Ruiters, zo dra zy daar waren, zodanig begroetten, dat 'er naauwelyks veertig van de twee honderd ontkwamen. En dewyl 't by de Vyanden bekend wierdt, dat onze Amsterdammer dat stuk beleid hadt, zwoeren zy hem zulks betaald te zullen zetten, zo dat hy niet meer veilig was, en derhalve, met goedvinden van zyn' Kapitein, den dienst te Land verliet, en zich naar *Amsterdam* begaf.

Hy hadt niet lang in zyn geboorte plaats geweest, of hy begaf zich wederom in dienst ter Zee, als Adelborst onder den Admiraal *Marten Segers*, die met eenige andere Oorlogsschepen de Koopvaarders op Vrankryk en *Rochelle* convojeeren moest. Op dezen togt ontmoette het Schip, daar hy op was, één Biscaaische Kaaper, die hen in den nacht meende te ontzeilen, maar dewyl het lichte Maan was, wierdt hy vervolgd en ingehaald. Terwyl dit geschiedde, stondt onze *Amsterdammer* al by voorbaat met den ee-

eenen voet op het Boord van 't Schip, en met de eene hand, waar aan zyn bloote Houwet vast gemaakt was, aan een hoofdtouw, en de andere hand buiten uitgestrekt, om in des Kaapers Wand te grypen. Zodra nu de Schepen elkander aan Boord waren, sprong hy over, maar dewyl de Zee zeer hol ging, en de Schepen geweldig tegens elkanderen stieten, konde hem geen van zyne Makkers volgen. Hy dan alleen overgesprongen zynde, wierdt door de Vyanden by die omstandigheid in zyn arm gekwets; doch hy telde weinig aan die Wonde, viel 'er Kloekmoedig op in, en dreef ze, na eenigen ter neder gesabeld te hebben, altemaal naar Beneden in 't Schip. Voorts vloog hy naar de man, die aan 't Roer stondt, en hem ook afgemaakt hebbende, was het Schip zonder bestuur en zwaaide naar 't Jacht van Kapitein *Jan Jansen Verbel*, van wien aanstonds eenig Volk kwam overspringen, die niet weetende, dat 'er een Hollander op 't Schip was, een zwaare laag uit de Musketten daarop deeden; doch hy, zulks wel voorziende, ging op zyn buik leggen tot dat de Musketschooten gedaan waren, toen sprong hy weder op, en maakte zich met de anderen, die over gesprongen waren, meester van den Kaaper. Hierop ging hy by den Kapitein, vraagde hem in 't Spaansch, waar zyn Bagagie en Sleutels waren. De Kapitein, hoorende dat hy in handen gevallen was van iemand, die Spaansch sprak, gaf zich terstond over met alles wat hy bezat. Voorts wierdt alles geplonderd, en men bekwam een' goeden Buit by dezen Kaaper. In deze woede bleeven wel 25 Roovers dood, die allen over Boord geworpen wierden. Vervolgens wierdt geraadpleegd, wat men met de overigen zou doen, en besloten, dat ze allen over Boord moesten geworpen worden, gelyk geschiedde, behalve twee, dewyl 'er één onder was, die, wel konnende Zwemmen, van zelf over Boord sprong, en de Kapitein, die verzocht om op een plank gezet te mogen worden, 't welk hem toegestaan wierdt. De Zwemmer, die den Kapitein met de plank in Zee zag, begaf zich by hem, en zwom naast hem; doch eindelyk, naar allen schyn, vermoeid wordende, maakte hy den Kapitein van de plank los, stiet 'er hem af, en ging 'er zelf op zitten. Dus dreef hy, gelyk men naderhand hoorde, in groot leevens gevaar voort, vermits hy van veel Visschen, als Hayen en anderen, die op hem loerden, en welken hy gedu-

duurende den nacht afweeren moest, omringd was, tot dat hy den volgenden dag door een Brittonsch Schip ontdekt, en half dood van de plank afgehaald wierdt. Deze bragt hem binnen *Rochelle* in een Logement, alwaar hy deernis vondt by den Kastelein, wien hy zyn ongeluk verhaalde. Kort daarna kwam ook de Hollandsche Vloot binnen *Rochelle*, en 't geval bragt onzen Amsterdammer in dat zelve Logement, alwaar hy die persoon vondt, en denzelven om zyn zonderling geluk wel onthaalde, en nog reisgeld gaf om verder te komen. Onze Amsterdammer deze reis volbragt hebbende, wierdt vervolgens aangesteld tot Luitenant by Kapitein *Jakob Andries Roest*, om te convojeeren op Engeland en Vrankryk, en in 't volgende jaar wierdt hy, door 't Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam*, aangesteld tot Kapitein, om met zyn Schip te leggen voor *Duinkerken* en *Calais* in Vrankryk, en daarin, om dat hy zyne zaak zo loffelyk uitvoerde, twee jaaren gehouden.

In den jaare 1597 convojeerde hy de Koopvaarders op *Hamburg*, en dit geschied zynde, wierdt hy op 't Schip de *Roode Leeuw* gesteld, om onder de Vlag van den Admiraal, *Jan Gerbrantz.* van *Enkhuizen* voor *Duinkerken* te leggen; vervolgens als Kapitein op een nieuw Jagt met 180 koppen van *Amsterdam* aangesteld zynde, en daar op dien Zomer gediend hebbende, wierdt hy tegen den Winter te *Dordrecht* by zyne Excell. ontboden, en geordonneerd met zyn Volk in de Belegering van 's *Hertogenbosch* te dienen, alwaar hy kort voor die Stad een Battery van zes Kartouwen opwierp; maar de Winter eensklaps invallende, wierdt die Belegering gestaakt: in 't volgende jaar wierdt hy met zyn Schip de *Gulde Boot*, benevens Kapitein *Hartman*, geordonneerd voor *Duinkerken*, om op het uitloopen der vyandlyke Schepen te passen, aldaar een tyd lang gelegen hebbende, verliet hem Kapitein *Hartman*, onder voorwendzel van gebrek aan Proviant, en liet hem alleen, waarop het gebeurde dat hy van vier Duinkerkers omcingeld wierdt, en 'er zich echter kloekmoedig uitredde, dryvende de Vyanden één voor één op de Vlucht.

In 't jaar 1599 was hy, mede als Kapitein en Raad van de Vloot, by de onderneeming van den Admiraal *van der Does* tegen de Spanjaarden, en hielp de *Canariën* en 't Eiland *St. Thomas*, enz. veroveren: doch dewyl op dezen togt veele dooden en zie-

kén

ken voorvielen, en hy ook reeds 109 man op zyn Schip verlooren hadt en de overigen nog meest ziek waren, wierdt hy, benevens eenige andere Schepen, naar 't Vaderland terug gezonden. Omtrent de Kaneels gekomen zynde, bevondt hy slechts 9 gezonde Mannen aan Boord, de overigen allen ziek zynde. Vermits hy nu voor de ontmoeting van Kaapers en Vrybuiters vreesde, en niet in staat was om tegenweer te bieden, geboodt hy dat men de helft van 't Kruid in de Broodkamer brengen, en de andere helft in de Kruidkamer laaten zou, om 'er, als de nood aan den man kwam, den rooden Haan in te steeken. Hierop gebeurde het dat hy op den 27 January 1600 een' grooten Duinkerker zag aankomen, waarop hy geboodt, dat men de poorten openen, het Kanon uithaalen en alle de zieken aankleden en onder 't Boevenet zou zetten met Pieken in de hand. Ook nam hy planken en maakte geladen Musketten daarop vast, welke met een Loopvuur konden afgestoken worden. De Roover dan nader komende, liet hy zyn Geschut lossen, 't welk den Vyand wakker in zyne Zeilen en Campagne raakte; voorts nog iets nader gekomen zynde, liet hy zyne Musketten van de planken losbranden. De Roover dit alles ziende en hoorende, week van hem af en verliet hem.

Twee dagen daarna ontmoette hy een Engelsche Roover, die met zyn Boot aan zyn Schip kwam. Hy liet wederom met zyne Zieken doen als vooren, en zyn gezonde Manschap boven op 't Schip zo woelen en werken, als of zy wonderen te verrichten hadden. De Kapitein van den Roover aan Boord gekomen zynde, wierdt door hem in de Kajuit geleid; deze verzocht daarop wat leevensmiddelen, welken hem, schoon onze Kapitein zelf niet breed daar van voorzien was, wierden toegestaan: voorts wierdt hy onthaald op Vygen, Amandelen, Spaansche Wyn, enz. Deze Kapitein der Roovers alles wel afgezien hebbende, wierdt ondertusschen door 't drinken van den Wyn wat vrymoedig, en betuigde dat hy grooten zin in 't Schip hadt, zeggende telkens: *By God, I shou'd become a robber for your Ship*, dat is, *Voorwaar, ik zou wel een Dief worden om uw Schip.* Dit verzelde hy met eenige Vloeken volgens de Engelsche Mode. Onze Kapitein verzocht hem bezadiger te weezen, zo niet, dat hy anders raad met hem wist. In weerwil van alle deze vermaaningen, ging de

En-

Engelsman voort, vloekende en zweerende, en genoegzaam te kennen geevende, dat hy hem volstrekt wilde hebben, 't welk onzen Kapitein *Jochim* zodanig verstoord maakte, dat hy hem de schaal, waaruit zy dronken, op zyn Kop aan stukken sloeg, en wel zo, dat 'er het roode zweet op volgde, en de Engelsman onder de Tafel rolde. Niemand dacht anders dan dat hy dood was, doch hy bekwam weder, en wierdt in zyn Sloep naar zyn Boord gebragt. Onze Kapitein zeilde zyn weg, en kwam eindelyk te Plymouth binnen, alwaar die zelve Roover ook lag, die hem terstond aanklaagde dat hy zo wreed met hem gehandeld hadt; maar onze Kapitein bragt zyne Verdediging daar tegen in, en de Agent van de Heeren Staaten Generaal aldaar, de Heer *Martens*, kwam voor hem op en bezorgde hem 't vrye vertrek naar 't Vaderland, alwaar hy eindelyk binnen Texel aankwam, hebbende van 154 Koppen nog 45 zo Zieken als Gezonden over.

In 't volgende jaar van 1601, diende hy weder als Convooijer der Schepen op *Londen* en *Rouën*, en voorts om op de Haringbuizen te passen.

In 't jaar 1602 was hy met zyn Schip de *Zon* van 36 Stukken mede by de Vloot van Elf Schepen onder den Admiraal *van Opdam*, als wanneer hy by de Barrels onder *Roxent* 6 ryk geladen Spaansche Schepen hielp veroveren. In 't jaar 1603 was hy tot Vice-Admiraal benoemd, en bescheiden onder den voorsz. Admiraal *Opdam*, om wederom een diergelyke togt te onderneemen; maar door 't overlyden van de Koningin *Elisabeth* in Engeland bleef die achter. Echter bleef hy in dienst, en is in 't laatst van dit jaar met de Vloot, daar *Paulus van Kaarden* Generaal op was, uitgeloopen om op de Spaansche Kusten te kruissen, als wanneer hy de meeste plaatzen in de Spaansche Westindien aangedaan, en verscheiden pryzen gemaakt hebbende, in de Maand Mai 1605 weder in Texel binnen kwam.

Na dezen tyd begaf zich onze Vice-Admiraal ter rust, en nam zyn verblyf te *Amsterdam* in zyne Wooning de *Zwartehond* genaamd, tot dat hy in 't jaar 1620, wanneer de treves op het einde liep, door hunne Hoog Mog, en zyne Excell., Prins *Maurits*, vriendlyk wierdt verzocht, om wederom, als Vice-Admiraal, in dienst te treden, en onder de Vlag van den Admiraal *Hautain* in Zee te steken; welk verzoek hy niet afgeslagen, maar na vyf-

tien

tien Jaaren rust aangenomen heeft. Hy liep dan met deze Vloot in Zee om de Koopvaarders dezer Landen langs de Spaansche Kusten door de straat van *Gibralter*, langs de Kaapen *St. Martin*, de *Agathes*, en in de Middellandsche Zee voor de Turksche en andere Roovers te beschermen. Na verloop van tyd is deze Vloot met haare Koopvaarders weder door de Straat in de Spaansche Zee geraakt, alwaar zy by de *Barrels* gekomen zynde een Spaansche Vloot van negen groote Schepen ontmoetten, komende uit *Biscaje*. Deze Vlooten kwamen zo kort by elkander; dat ze byna Boord aan Boord raakten, en men hadt zich van wederzyde vaardig gemaakt tot een slag, met de Livereien om den Hals, te weeten, de Hollanders met een Oranje sjerp, en de Spaansche met een bloedroode; met de Houwers in de Hand en de Musketten op de Schouders. Dus was alleen het wachten, wie het eerst beginnen zou, vermits de *Trgves* wel op het punt, doch nog niet ten einde was. Maar niemand wilde 't eerst beginnen, en zo zeilden deze Vlooten door en voorby elkanderen, zich aanziende als grimmige Leeuwen, maar niet toebytende.

Hierop wierdt onze *Joachim Hendriksz.* in 't jaar 1621 door de Heeren Staaten Generaal en zyne Excell. wederom verzocht tot den Dienst des Lands, en zulks aangenomen hebbende, wierdt hy voor 't volle Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam* aangesteld als Admiraal over een Vloot van drie à vier Oorlogschepen en dertig Koopvaarders. Met deze Vloot dan in Zee gestoken zynde, geschiedde, in 't volgende jaar 1622 by 't wederom keeren, het scherp gevecht by Kaap *Molle*, waar van wy hier voorens gesproken hebben. Zie daar een korte schets van de Daaden en Verrichtingen van onzen Admiraal *Joachim Hendriksz*, bygenaamd *Zwartenbond*; waar na wy wederom tot andere zaaken zullen overstappen.

In dit jaar zyn 'er ook wederom eenige omstandigheden met de Remonstranten voorgevallen, en men ging nog yverig voort met de Plakkaaten tegen dezelven ter uitvoer te brengen, in 't opzoeken der genen, die boven hun bannissement heimelyk in 't Land kwamen. Te *Rotterdam* wierd zekere *Narssius*, eertyds Remonstrants Predikant te Bommel, en nu Doctor in de Medicyne, gevat en gevangen gezet; doch hy ontkwam gelukkig uit de gevangenis, door de Cipiers Dochter, die hem eeten bragt, uit scherts de Sleutels af te neemen, en 'er zich in ernst van te bedienen.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1622.

De beide Directeurs van de Remonstrantsche *Societeit*, te weeten *Poppius* en *Niellius*, wierden eenigen tyd daar na te *Haerlem* gevat, en na een tyd lang gezeten te hebben, naar *Loevestein* gebragt; waar heen ook in 't vervolg de Predikant van Kampen; *Lindenius*, gebragt werd. Doch *Adriaan Simons*, geweezen Remonstrants Predikant te *Charlois*, die mede onder de Bannelingen behoorde, en die door de *Directeurs* in deze Landen gezonden wierd, om heimelyk voor de Gemeente te Prediken, stapte eindelyk daar van af, deedt den Eed, door de Heeren Staaten voorgeschreeven, en schreef een Boek, tot wederlegging der Lasteringen, die hem deswege door de Remonstranten wierden aangewreeven.

De van ons meergemelde *Hugo de Groot*, die in 't voorgaande jaar op eene zo wonderlyke wyze uit de gevangenis van *Loevestein* ontkomen was, gelyk wy toen gemeld hebben, bevond zich nu in Parys, en arbeidde aldaar aan zyne bekende *Verantwoording*. Dezelve voltooid zynde, wierd naar Amsterdam gezonden, om ze aldaar in stilte te drukken, gelyk ook begonnen wierd: doch door het onderscheppen van eenige Brieven, door *de Groot* aan de Zoons van *Oldenbarneveld* geschreeven, onder welken 'er een in cyffer was, wierd zulks te *Lillo* ontdekt, de Drukkery opgezocht, gevonden, en den voortgang verboden: echter is het vervolgens te *Hoorn* afgedrukt en uitgegeeven. Dit was zodra niet geschied, en ter kennisse gekomen van de Heeren Staaten Generaal, of zy lieten een scherp Plakkaat daar tegen afkondigen, beginnende aldus:

„ De Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Allen
„ den genen, die dezen zullen zien of hooren Leezen, *Salut*:
„ Doen te weeten: Alzo tot onze kennisse is gekomen, dat *Hugo*
„ *de Groot*, voor dezen overwonnen, en gecondemneerd van te
„ hebben gecommitteerd *Crimen Læsæ Majestatis*, uit de gevan-
„ genis ontkomen, en zyne welverdiende straffe ontloopen zyn-
„ de, zich verstout heeft binnen Parys in dezen jaare 1622. uit
„ te geeven en te laaten drukken zeker fameus Boek of Libel,
„ het welk hy noemt: *Verantwoording van de wettelyke Regeering*
„ *van Holland en Westfriesland, mitsgaders eeniger Nabuurige Pro-*

 vin-

„ *vinciën* enz. En in 't zelve Libel de Souvereine Authoriteit „ van de Regeering dezer Landen, den Persoon van zyn Princelyke Excell. en de Heeren Staaten van de particuliere Provinciën, mitsgaders de Magistraaten der Steden, valschelyk en „ met verscheiden logenen en calumnien traduceert en difameert, „ zonder eenigen schrik voor de Ordonnantien en Plakkaaten dezer Landen: welk Boek ook nergens anders toe kan strekken, „ dan om de goede Gemeente en Onderdaanen tot oproer, tot „ verachting en tot ongehoorzaamheid tegen de Wettelyke Regeering aan te zetten; het welk in een welgeformeerde Regeering niet behoord geleden, maar anderen ten exempel gestraft te worden.

„ Zo is 't, dat wy al het gunt voorsz. is aangemerkt en overwogen hebbende, het voornoemde Boek verklaard hebben, en „ verklaaren by dezen, te zyn en te weezen een fameus, seditieus en schandeleus Libel, den Autheur van dien strafbaar „ aan Lyf en Goed, tot allen plaatzen en tyden, daar hy zal „ konnen worden achterhaald en gevat, zonder dat eenig verloop „ van jaaren hem hier van zal konnen bevryden, enz."

Wyders werd in dit Plakkaat het drukken, verkoopen en Leezen van dit Boek, mitsgaders het inbrengen en debiteeren van 't zelve in deze Provinciën en onderhoorige Landschappen, op zwaare straffe verboden.

Doch dit alles heeft niet konnen verhinderen; dat deze Verantwoording meermaals herdrukt, en in ieders handen gekomen is: want wat is 'er nieuwsgieriger dan de Mensch, inzonderheid naar 't gene hem verboden wordt? *De Groot* echter dit Plakkaat onder 't oog krygende, begon bezwaard te worden over de uitdrukking van *strafbaar aan Lyf en Goed, op alle plaazen* enz. Derhalve vervoegde hy zich by Koning *Lodewyk* den XIII. van Vrankryk, en verzocht zyne bescherming, die de Koning hem gunstig verleende. Ondertusschen vinden wy, dat sommige Remonstranten, en inzonderheid de Heer *de Haan*, voorheen Pensionaris van *Haarlem*, en toen Raad des Hertogs van *Holstein*, van oordeel waren, dat *de Groot* zich niet scherp en klaar genoeg in die Verantwoording had uitgedrukt: maar hy, waarschynlyk den toestand van Vrankryk van dien tyd, daar de Koning tegen de Hugenooten oorloogde, in aanmerking neemende, heeft niet vryer durven

schry-

schryven. Dat anderen echter met zyne Verdediging nog niet te vrede waren, bleek in 't begin van 't volgende jaar, toen men den aanslag op het Leven van Prins *Maurits* ontdekte, waar van wy hier na zullen spreeken:

Het was ook in dit jaar, dat de Staaten Generaal een Schatting uitschreeven in de Guliksche en Bergsche Landen; want 'er was een Verbond tusschen de Staaten en de Landstenden van *Gulik* en *Berg*, om elkander voor *Neutraal* (onzydig) te houden; en vermits zo wel de Stenden als de Landzaten zich zeer genegen getoond hadden, om den Spanjaarden allen onderstand, tot den Oorlog nodig, te verschaffen, het welk regelrecht strydig was tegen 't gemaakt Verdrag, zo zonden zy een Gezant naar *Dusseldorp* aan de Vergaderde Stenden, en lieten dezelven aanzeggen:

1. *Dat de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden* 100 *duizend Ryksdaalders van de Bergsche en Guliksche Landen eischten, met byvoeging, dat, ingevalle zy die somme niet binnen drie weeken opbragten, zy de Executie, even als in Braband, zouden laaten doen.*

2. *Dat ze begeerden te deelen in de halve Renten des gantschen Lands jaarlyks.*

3. *Dat de Stenden zouden zorgdraagen van geen Spanjaarden, gelyk in den voorgaanden Winter geschied was, weder in hunne Dorpen te logeeren, vermits men ondervonden had, dat de Koning van Spanje, zyn Volk, aldaar zonder Soldy en op kosten van de Landlieden onderhielt, en dat, indien zy zulks verder deeden, men de Dorpen in brand zou steeken.*

4. *Dat zy zo veel Haver, als ze den Marquis Spinola geleverd hadden, of leverden, ook aan de Staaten zouden moeten leveren.*

Doch wy vinden niet, dat 'er in dit jaar eenige betaaling of Executie geschied is. Met veel meer zekerheid konnen wy zeggen, dat de Schans, de *Papemuts* genaamd, gelegen aan den Rhyn tusschen *Keulen* en *Bon*, al lang den Vyanden een doorn in den voet was geweest, derhalve was Graaf *Hendrik van den Berg*, reets in 't voorjaar van dit jaar met drie Regimenten te voet, zeven Vaandels Ruiters en vier Stukken Geschut den Rhyn overgetoogen, en had zich neder geslagen by dat Fort. En niet tegenstaande de Belegeraars dapper vuurden, wierpen de vyanden aan beide kanten van den Rhyn verscheiden Batteryen en Schan-

sen op, als een, met twee stukken Geschut beplant, die zy de *Snuifkat* noemden, en een op een andere hoogte, met vier Stukken, welke zy den naam gaven van *Kyk in de Muts*. Ondertusschen waren de Belegerden nog zo naauw niet ingesloten, of zy konden nu en dan nog eenige leevensmiddelen en andere Goederen binnen krygen. De Belegeraars bestonden eerst meerendeels in Boeren, uit de omliggende Ampten byeen gebragt; tot dat het omtrent de maand September den Graaf *van den Berg* ernst begon te worden om 't Fort te bemagtigen, en 'er derhalve meer Volk en Geschut voor liet komen: gelyk hy dan ook nog een Schans bezyden *Kyk in de Muts* liet opwerpen, en van daar de Belegerden benaauwde, zo met Vuurballen als met andere brandstoffen in 't Fort te schieten. Dit Niettegenstaande stonden de Belegerden alles Kloekmoedig dóor, schooten ook menigmaal de vyandlyke Werken overhoop, zo dat ze weder hersteld moesten worden, en den 21 September vierden zy dien dag nog met vreugde bedryven, omdat, één jaar geleden, het Fort op dien dag begonnen was te bouwen.

De gantsche maand October door wierdt van wederzyde hevig genoeg geschoten, doch weinig uitgericht; maar in November schooten de Belegeraars onophoudelyk, en die van binnen konden zulks weinig beantwoorden, overmits zy genoeg te doen hadden met den brand te blusschen, die geduurig in *'t Fort* geschooten wierdt: hier by kwam nog het ongeluk, dat de Zwitzers, liggende in de halvemaan, welke tot verdediging van 't Fort was gemaakt, het daarin niet langer konden houden, en dezelve verlieten. Dit verwekte den moed der Belegeraars des te meêr, zo dat zy het Fort lieten opeisschen; doch de Gouverneur van *Raatsfelt*, by anderen *Haasfelt* genoemd, die daar van wegens den Keurvorst van *Brandenburg* met zyn Volk in lag, benevens eenige Hollandsche Troepen, gaf ten antwoord, dat hy zich liever met zyn Volk doodvechten wilde, dan zulk een sterk Fort, met zo veel moedige Soldaaten voorzien, aan een hoop lompe Boeren over te geeven. Op dit antwoord besloot de Graaf *van den Berg* dit Fort, of die Schans, zo als men 't noemen wil, meer en meer te benaauwen, en liet nog eenige stukken Geschut van *Dusseldorp* komen, met verzoek aan die van *Keulen* en *Bon*, om ze te mogen doorvoeren. De Regeering weigerde zulks, om

dat

dat zy zich kwansuis onzydig wilde houden; maar zy liet des nachts die doorvoering oogluikende geschieden: daarenboven wierdt alles gereed gemaakt, om met Schuiten van Oorlog de Vesting zo te Water als te Land aan te tasten. Die van binnen zulks verneemende, en weetende, dat 'er aan de Noordzyde van 't Fort een plaats was, daar men by laagwater kon doorwaden, om in 't Fort te komen, waren daarop bedacht, en wierpen 12 Tonnen met Voetangels in dien doorgang; doch de Graaf *van den Berg* door een' Verraader daar van verwittigd, liet voor alle zyne Soldaaten, welken die onderneeming zouden doen, yzeren Schoenen maaken. Dit alles van beide kanten vaardig zynde, liet de Graaf *van den Berg* het Fort nogmaals opeisschen, waarop die van binnen ten antwoord gaven, dat zy daartoe nog niet besluiten konden, alzo zy van alles wel voorzien waren. Hierop begon het Kanonneeren over en weder even hevig, en de gemelde Graaf liet nog eenige stukken Geschut uit *Gulik* komen, om ze op de Batteryen te plaatzen.

Die van 't Fort dit alles ziende, zo liet de Gouverneur alle de Kapiteinen en Officieren vergaderen, om in overleg te neemen, wat men zou doen, en in aanmerking genomen hebbende de weinige gezonde Manschap, die nog in 't Fort was, en tevens vernomen hebbende, dat 'er een Zwitzer, van welke Natie men zulks anders nooit te verwachten heeft, zich door de Spanjaarden, voor eenige duizende Guldens, hadt laaten omkoopen, en van zyn post verloopen zynde, den vyand den staat van binnen ontdekt hadt, met byvoeging van eenige logens, te weeten, dat 'er maar 70 gezonde Mannen in 't Fort waren, en de rest gestorven, of ziek was. Dit alles in overweeging genomen hebbende, zondt de Gouverneur den Kapitein *Brant* aan den Graaf *van den Berg*, om met denzelven wegens de overgave te handelen, welke onderhandeling voltrokken en op de volgende wyze voldongen wierdt, naamelyk, dat de Gouverneur met zyne bezetting vry uittrekken zou met vliegende Vaandels, Trommelslag, brandende Lonten en Kogels in den mond, niet als overwonnenen, maar als gebrek aan Volk hebbende.

Ondertusschen heeft deze Belegering nog geduurd tot in 't begin van January 1623, als wanneer de Gouverneur met zyne Bezetting, daar uit trok, en den Kapitein *Bremer*, geweezen Gouver-

verneur van *Dusseldorp*, wierdt door den Graaf *van den Berg*, als Gouverneur, met een Garnizoen daarin gelegd. De Gouverneur begaf zich met zyne onderhoorigen naar *Emmerik*, en Kapitein *Brand* met de zynen naar *Dordrecht*. De Vyand vondt, na de overgave van dit Fort, in 't zelve nog 4 halve Kartouwen; 1 Kwartierstuk en 4 yzeren Scheepsstukken; benevens 400 Kogels tot de Kartouwen; 1000 tot het Kwartierstuk; 600 pond Lonten; 1000 pond Musketkogels; 12 Teertonnen; 200 Muddenmeels; 400 Mudden Garst; 3000 Stokvisschen; 2 Brouwkeetels; 100 stuks Kaazen; 200 Mudden Erwten; 2 pypen Boomoly en 2 pypen Azyn. Voorts de Uitlegger met eenige Schuitjes en twee Ponten.

De Verraader, zodra hy by den Graaf *van den Berg* gekomen was, ontfing 10 Ryksdaalers op hand voor 't geen hy aangebragt hadt, en dewyl hy in 't vervolg wat sterk aanhieldt, om de overige beloofde somme te mogen hebben, en dat de Graaf *van den Berg* vertrekken moest, om eene Vergadering van Oorlog by te woonen, is die Zwitzer zeer schielyk gestorven, zonder ziek te zyn, waar door men bevryd was van de overige somme te betaalen.

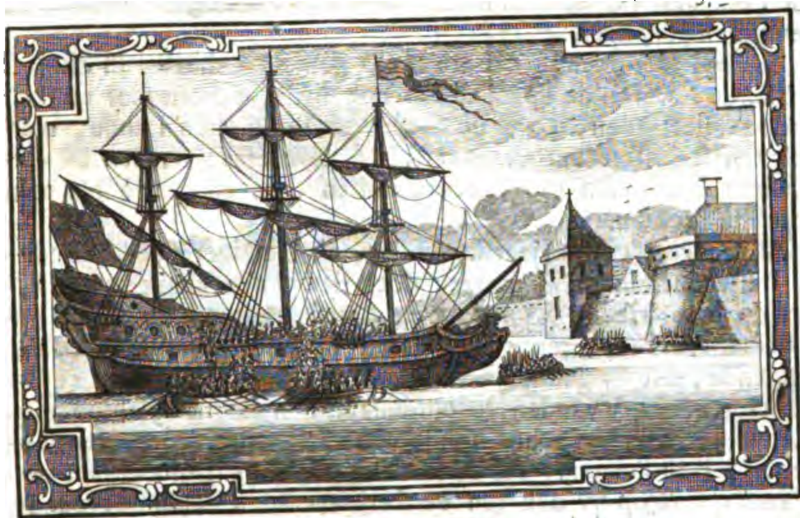
Men meende, dat het Fort ten eersten gesloopt zou worden, 't welk die van *Keulen* ook vrindelyk verzochten, zo by den Keizer als by de Infante te *Brussel*; maar de Spaansche Krygsoversten wilden daar niet van hooren: zy herstelden alles daarin, en maakten 't zelve nog sterker dan te vooren, oordeelende het al te wel gelegen te zyn, om den Landgraaf van *Hessen*, en andere Duitsche Vorsten in den pot te kyken. Doch het moest nu niet meer *Paapenmuts* genoemd worden, maar zommigen noemden het *Izabelle Schans*, en anderen *St. Stevens-Schans*. Kort na dat de Spanjaarden dezelve in bezit gekreegen hadden, ontstondt 'er een hevige Brand in, die eindelyk gedempt, en alles weder op nieuw opgemaakt wierdt, benevens een klein Kerkje.

Na dat de Spanjaarden voor *Bergen-op-Zoom* opgebroken, en in *Vlaanderen* in Kwartier gelegd waren, besloten zy echter nog een Wintertogt te doen, op één der Forten van de Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden, met gedachte, om als dan verder door te dringen. Zy vormden den eersten Aanslag op 't Fort *Maurits*, in Hollandsch Vlaanderen, 't welk door een *Uit-*

leg-

legger beschermd wierdt. De Vyanden bedachten een list, en vulden eenige kleine Schuitjes met Volk, 't welk zich gedroeg, als of ze Handelaars waren, en dus by 't Oorlogsschip kwamen leggen; maar zo haast waren zy daar, na verkreegen verlof, niet by, of zy klouterden met alle man tegen 't Schip op, en sloegen alles dood wat zy 'er in vonden. Dit verricht en het Schip vermeesterd zynde, streefden zy in alleryl naar 't Fort, en bragten ook al wat 'er in was omhals. 1622.

Wy neemen dit geval voor 't onderwerp van onze Plaat.



„ Deze Plaat vertoont een Oorlogschip, liggende op de Rivier „ by 't Fort *Maurits* in Vlaanderen, waarby de Spanjaarden met „ kleine Schuitjes komen, onder den dekmantel van Negotianten, en vryheid gekreegen hebbende tegen het Schip opklauteren, terwyl de genen, die reets boven zyn, alles nederhouwen, en het Schip vermeesterd hebbende, naar het Fort roeijen, en 't zelve ook inneemen.

Men kan niet ontkennen, dat zulks een groote onvoorzichtigheid van den Commandant van den Uitlegger zy geweest, zo veel Volk te gelyk aan boord te laaten komen. Ondertusschen was dit werk zo dra niet verricht en de Schans ook vermeesterd,

of de Spanjaarden maakten zich gereed, om, met Stormladders en ander Oorlogstuig voorzien, naar *ter Neuse*, op de *Hond* liggende, te rukken, en aldaar even zo te doen: maar 't gerucht van deze verovering aan de omliggende Schanssen, en te Vlissingen gekomen zynde, wierden in alleryl eene menigte Soldaaten en Bootsgezellen derwaarts gescheept. De Spanjaarden daar de tyding van krygende, begonnen niet weinig benauwd te worden, en, in plaats van *ter Neuse* aan te vallen, namen zy in alkryl de vlucht, na de Huizen en Schuuren in brand gestoken te hebben; doch eenigen van deze Brandstichters wierden nog achterhaald en gevangen genomen.

Terwyl al 't geene, dat wy reeds gemeld hebben, in dit jaar gebeurde, waren de Spanjaarden ook bedacht, om hier en daar in de Nederlanden, zo in de Steden als ten platten Lande, merkelyken schade te veroorzaaken; ten dien einde hadden zy verscheiden persoonen omgekocht, om in deze en geene plaatzen brand te stichten.

Al vroeg in 't Voorjaar kwam 'er, als Reiziger, een vyandlyke Luitenant binnen *Vlissingen*; doch dewyl men eenig achterdenken op hem kreeg, wierdt hy in Arrest genomen en scherp ondervraagd. Hy verantwoordde zich in 't eerst zeer vrymoedig, zeggende, dat hy gekomen was, om den Heeren Staaten eenige Aanslagen der Vyanden te ontdekken: maar dewyl men hem naauwkeurig onderzocht, vondt men eenige Brieven op den Rug van zyn Rok genaaid, die zyne Onderneeming genoegzaam ontdekten; waarop hy ook ten eersten volkomen bekende, dat hy aangenomen was, om te *Blaauwveen* op 't Eiland *Zuidbeveland*, en op verscheiden andere plaatzen, brand te stichten. Ook ontdekte hy zeker persoon aldaar, die hem, na dat hy de zaak uitgevoerd hadt, de beloofde penningen betaalen zou. Deze persoon werdt ook gevangen genomen, en zy hebben beiden hunnen Loon door de Justitie ontfangen.

Zo heeft men ook, dit niet tegenstaande, eenige maanden daar na, ettelyke Brandstichters te *Amsterdam* ontdekt, die omgekocht waren, om verscheiden voornaame plaatzen, en inzonderheid de Stad *Amsterdam*, aan verscheiden Oorden in brand te steken. Onder dezen was zekere *Balthazar Paul*, die, zodra hy gevangen was, alles bekende, en ook deswegens openbaar gezengd

zengd en gewurgd wierdt. De aanleg van deze Brandstichting was zonderling. Zy bestondt in hooge Doozen of Koffers, waarin een Lantaern was met een brandende kaars, staande op een party vuurwerken, die tusschen den Bodem van de Koffer en de Lantaern lagen. Deze Koffers meenden zy als Reizigers in deze en geene Logementen te plaatzen, en als dan op een' bestemden tyd de kaarsen aan te steken, waarna zy tyds genoeg hadden, om zich op eene veilige plaats te begeeven: maar, na deze ontdekking, wierden in verscheiden Logementen diergelyke Werktuigen gevonden, en by de Magistraat gebragt.

Ook is 'er in dit Najaar te *Middelburg*, in Zeeland, een droevig ongeval gebeurd, door het kwaad beleid der Schippers, die een Oxhoofd, gevuld met Buskruid, reeds ingelaaden hadden, zo als 'er nog twee dergelyke op de Kaai lagen, dewelken, onder den naam van Lynzaad, naar *Calais* in Vrankryk gevoerd zouden worden. Doch dewyl daar omtrent verscheiden Jongens met Vuur speelden, en de Schippers geen acht daarop sloegen, zo geraakten die Vaten met Kruit in brand, en maakten zodanig een slag, dat allen, die daar omtrent waren, en bovendien veele Huizen vernield wierden.

De voortreffelyke geleerdheid van wylen *Desiderius Erasmus* van *Rotterdam* is beroemd en vermaard genoeg, niet alleen in de Nederlanden, maar ook in alle Gewesten van 't Christenryk; na dat hy veele voortreffelyke Boeken geschreven en in 't licht gebragt hadt, is hy binnen *Bazel* in 't jaar 1568 in den ouderdom van 70 jaaren overleden. Niet lang na zyn dood heeft de Magistraat van *Rotterdam* hem ter eere een Beeldtenis van hout, hem gelykende, op de Leunebrug aan de Markt laaten oprichten, 't welk ook eens vernieuwd is, na dat het oude vergaan was. Doch na verloop van tyd liet de voorsz. Overheid een Beeld van Koper maaken, hebbende de grootte en gestalte van *Erasmus*, van 't Hoofd tot de Voeten, zynde in een Nachtrok of langen Tabbert, houdende een opgeslagen Boek met beide handen, en 't wierdt ter zelve plaatze gesteld, daar 't vorige van hout gestaan hadt. Doordien men nu verscheiden maalen gezien hadt, dat eenige domme en blinde menschen dit Beeld godtsdienstiglyk vereerden, zo waren 'er zommige godtvruchte persoonen, die vreesden dat eenige onweetende menschen, in hunnen blin-

den yver, met 'er tyd hier een nieuwen Heilig van maaken zouden, en die derhalve den Achtbaaren Raad der Stad *Rotterdam* verzochten, dat men dit Beeld in 't geheel wegneemen, of, ten minsten, in zulk eene openbaare plaats voor ieders oogen niet stellen zou. Terwyl dit verzoek in overweeging genomen werdt, kwam 'er een scherp en waarheid spaarend Verzoekschrift, onder den naam van *Desiderius Erasmus*, doch door een' onbekende hand opgesteld, voor den dag; waarin de Spotschryver *Erasmus* doet spreeken, en onder anderen zegt:

„ *Desiderius Erasmus*, Rotterdammer, uwer Ed. Achtb. ge-
„ hoorzaame Onderdaan, geeft met behoorlyke eerbiedigheid te
„ kennen, dat hy Suppliant met droefheid verstaan heeft, dat
„ de Voorstanders der Calvinisten, die zich zelven de waare en
„ zuivere Gereformeerde Kerk noemen, hem ten hoogsten mis-
„ gunnen en zeer benyden den nieuwen Rok, dien hy, voor zyne
„ lange en getrouwe Diensten, van Uwe Ed. Achtb. erlangd
„ heeft, na dat de voorige Rok door ouderdom schier ten eene-
„ maal verteerd en versleten was: en dat zy hem daarom zoeken
„ te stooten uit zyne plaats en Wooning, welke hy sints een lan-
„ ge reeks van jaaren, in goede, vreedzaame, rustige en stille
„ posessie, heeft in bezit gehad; dat zy ten dien einde onlangs
„ met een Verzoekschrift gearbeid hebben, gelyk zy gewoon zyn
„ eerst met eene geveinsde nedrigheid te *requestreren*; maar door
„ dit eerste middel niets opgedaan hebbende, hebben zy een
„ tweede by de hand genomen, en begonnen den Suppliant uit
„ hunne Schanssen te bevechten, dat is, van hunne Predikstoelen
„ tegens hem te roepen en uit te vaaren, om daar door of uwe
„ Ed. Achtb. tot hunne wil te doen overhellen, 't zy door eene
„ dwaaze inbeelding, dat des Suppliants verstooting Gode een
„ aangenaame dienst zou weezen, 't zy door eene achterdocht
„ en vreeze van te vallen in des Princen ongunst, die nu van
„ dit Volkje ten eenemaal bezeten en geregeerd wordt: of 't ge-
„ meene Volk, volgens hunne gewoonte, op te hitzen, om den
„ Suppliant, by wyze van tumult, op het Lyf te vallen, en hem
„ van boven neder in 't water te stooten, gelyk, in voorige ty-
„ den van den Hertog van *Alva*, de wreede Spanjaarden, door
„ gelyke afgunst en nydigheid aangespoord, en van booze Stoo-
„ kebranden opgehitst, den onschuldigen Suppliant ellendiglyk

„ in

„ in 't water geworpen, en byna versmoord hebben.

„ Dewyl eene dergelyke bevechting, en de geduchte verstooting des Suppliants, niet alleen strekt tot deszelfs uitterste bezwaaring en verderf; maar ook tot verkleining, smaat en schande dezer Stad *Rotterdam*, by alle uitheemsche Koningryken, Natiën, en Volken, waarby deze Stad door des Suppliants, 't zy zonder roem gezegd, veelvuldige, langduurige en goede Diensten in eenen grooten en uitmuntenden naam gekomen is: zo keerdt de Suppliant zich eerbiediglyk tot uwe Ed. Achtb., als tot zyne Beschermers en Overigheid, verzoekende dat uwe Ed. Achtb. des Suppliants tegenparty geen geloof gelieft te geeven, in 't gunt zy voorgeeven, dat zyn behoud tot ergernis der Gereformeerde Kerk, by welke zulks niet verdraagd zou konnen worden, zou verstrekken.

„ Dat dit voorgeeven vercierd en valsch is, konnen uw. Ed. Achtb. daaruit opmaaken; dewyl de Vaderen van de Synode van *Dordrecht*, in naam van alle de Gereformeerde Kerken van Engeland, Duitschland en Nederland, zeer konstiglyk en naar 't leeven hebben doen afbeelden, de geheele Nationaale Dortsche Synode, zonder daar uit te laaten de gedagvaarde Remonstranten, en hebben deze Beeldtenissen doen stellen op papier, zilver en goud; in voege dat een ieder dezelven kan hebben, om zyne Wooning, Zaale, ja, om 'er zynen hals mede te vercieren, zonder dat 'er tot heden iemand is geweest, die zich daar over geërgerd heeft, uitgenomen de Remonstranten, die 'er mede spotten. Ook is 't een iegelyk bekend, dat van allen tyd de Afbeeldzels der geleerde Godtgeleerden, en van anderen, in Koper gesneden, gedrukt, uitgegeeven en in waarde gehouden zyn, 't welk nog tot heden geleden en toegestaan wordt zonder iemands tegenspraak; onder dewelken, nevens *Calvinus*, *Beza* en anderen, zich ook de Suppliant, *Erasmus Rotterdammer*, bevindt. Voorts worden de Afbeeldingen van andere voortreffelyke persoonen niet alleen in Huizen op papier of laken gedrukt, of geschilderd gezien; maar ook in de Kerken geleden — zonder dat de Gemeente daar over gebelgd geweest, of geërgerd is geworden.

„ *Myne Heeren*: 't is dan niet anders dan een' schoon schynende Dekmantel, waar mede deze menschen den haat bewimpe-

„ pelen, dien zy den Suppliant toedragen, ter oorzaake, dat hy „ met hunne Humeuren in alles niet overeen ſtemt, en om dat „ hy hun tegenparty, de Remonſtranten, eenigzins ſchynt te „ begunſtigen. Het is mede een looze trek, om allengskens over „ uwe Handelingen en Raadſlagen te heerſchen, en om uwe Ed. „ gantſchelyk onder hun Jok te werpen: 't welk zy geleerd heb- „ ben van hunnen Meeſter, *Calvinus*, die tot Geneve te gelyk „ Predikant, Biſſchop, Burgemeeſter, Raadsheer en Opperrech- „ ter, met 'er daad, geweeſt is. Zo dat, Myne Heeren, (uwe „ Ed. Achtb. hun hierin ter wille zynde) gy lieden voortaan ge- „ houden zult zyn, aan hun, als aan derzelver Meeſters, reken- „ ſchap te geeven van uwe Reſolutiën; ja, ten laatſten niets „ zult mogen reſolveeren, zonder eerſt hunne goedkeuring daar „ over ontfangen te hebben.

„ Op dat dan uwe Ed. Achtb. tot eene dergelyke Slaverny „ niet vervallen mogen, zo raadt de Suppliant dezelven getrou- „ welyk, volgens zyn' ſchuldigen plicht en zynen yver voor den „ welvaart dezer Stad, dat uwe Ed. Achtb. by tyds gelieven „ voorzichtiglyk uit de Oogen te zien, en des Suppliants tegen- „ party, als liſtige Onderkruipers van uw Ed. gezag, ernſtiglyk „ te belaſten, zich voortaan te wachten en te onthouden van den „ Suppliant uit hunne Schanskorven te beſtormen; als ook van 't „ gemeen, door oproerige Predikatiën, tegens hem op te hitzen: „ maar zo ze iets tegen den Suppliant hebben te pretendeeren, „ dat ze zulks doen, naar de wettiglyke manieren en gebruiken „ dezer Stad, voor uwe Ed. Achtb., als onzydige Rechters; „ op dat de Suppliant tyd en middelen mag hebben, om zich „ gerechtiglyk daar tegen te verdedigen.

„ Doch in gevalle uwe Ed. Achtb., 't welk de Suppliant niet „ hoopt, door deze heerſchzuchtige lieden ontmagt en de handen „ reeds gebonden waren, in voege, dat uwe Ed. den onſchul- „ digen Suppliant met gezag niet langer zouden konnen beſcher- „ men; zo verzoekt hy Suppliant ootmoediglyk, dat uwe Ed. „ Achtb., de uitvoering van zyne tegenpartyders verzocht, eeni- „ gen tyd gelieven uit te ſtellen, en de zaak voor de Heeren „ Staaten van Holland en Weſtvriesland te brengen; en zo dit „ geſchil daar ook niet beſliſt zou konnen worden, eindelyk aan „ eene Provinciaale of Nationaale Synode, tot welke de Sup- pliant

„ pliant mits dezen appelleerdt, om aldaar zyn Stuk, Gerech-
„ tigheid, Bezit en Vryheid, zo politiek als Kerkelyk, te bewy-
„ zen en te verdedigen; 't welk doende" enz.

Ondertusschen is dit metaale Beeld van *Erasmus* geplaatst, aan 't Oosteinde van de groote Markt, op een verwulfde Brug en een Pedestal van blauwe steen, van omtrent 6 voeten hoog, 't welk met een yzerhek omringd is.

Betreffende nu de zaaken der Buitengewesten, betrekking hebbende op de Staatkunde der Vereenigde Nederlanden; zo konnen wy zeggen, dat 'er, ondanks den loopenden Oorlog, in dezen Zomer, zo in *Brabant* en *Vlaanderen*, als in Spanje, groote Vreugden bedreven en prachtige Processien geschied zyn, doordien de Paus den Stichter van de Orde der Jesuiten, *Ignatius de Lojola*, onder 't getal der Heiligen geplaatst hadt. Het feest van dezen Heilig wierdt ook gevierd in de plaatzen, die de Spanjaarden nog van de Vereenigde Nederlanden in bezit hadden.

Reeds vroeg in dit jaar, te weeten in 't begin van February, is Keizer Ferdinand te *Inspruk* hertrouwd met de Princesse *Leonora*, Suster van den regeerenden Hertog van *Mantua*, en keerde den 6 February, na de plechtig gehouden Bruiloft, met zyne nieuwe Keizerin van *Inspruk* naar *Weenen*, alwaar hy, zo van zyne kinderen als van de groote Heeren en de Burgery, prachtig wierd ingehaald. Dit Huwelyk baarde veel nadenken aan verscheiden Italiaansche Vorsten, eensdeels dewyl de staat van zyn Ryk nog gantsch niet voordeelig was, en anderendeels om dat hy een Huwelyk aanging van zo veel geringer aanzien.

Zo is ook, den 12 Maart dezes jaars, de Aartshertog *Albertus*, die den 13 July 1621 reeds gestorven, en zo lang in de Hof-Kapel te *Brussel* bygezet was, met groote pracht en Statie begraven.

Omtrent dezen tyd was 'er in 't gantsche Duitsche Ryk, en dus ook in de omliggende Landen, groote beroering, zo wegens de valsche als de te ligte Munten; welke hand over hand zodanig toenam, dat men naauwelyks eenige Waaren of Leevensmiddelen voor Geld, dat gangbaar was, bekomen kon, doordien de Verkoopers altoos vreesden bedrogen te zullen worden door valsch geld. De Bakkers, Brouwers en Winkeliers, wilden niets afleveren, dan voor oud en goed geld, 't welk dikwyls de Arbeidslieden

den

den honger deedt lyden, om dat ze voor hunnen arbeid flecht geld ontfangen hadden; waaruit eindelyk op verscheiden plaatzen veele onheilen en oproeren ontstonden, als in *Goslaar*, *Erfleben*, *Hal* in Saxen, *Brandenburg*, *Spandau*, *Friburg*, enz. alwaar de Wisselaars Huizen bestormd en geplonderd wierden. Te *Maagdeburg* wierden, om 't oproer te stillen, 16 man gedood; en 't zou op verscheiden plaatzen in 't Brandenburgsche waarschynlyk nog slimmer afgeloopen hebben, in gevalle de Markgraaf niet by tyds een scherp Plakaat daar tegen uitgegeeven, en dat geld tot een zekeren prys bepaald hadt: 't welk in 't vervolg door den Keizer en andere Vorsten ook geschied is, dewyl anders die zaak een' droevige uitkomst zou gehad hebben; want daar de Munten verpacht worden, is meestal de uitkomst, dat de oude harde specie versmolten wordt en 't ligte geld in de plaats komt.

Vermits het nu niet anders weezen kan, of dergelyk geld wordt ook verspreid en overgevoerd in de naast aangelegen Landen; zo waren de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, al vroeg in dit jaar, in de voorbaat, door het uitgeeven van een Plakaat, waarin vooraf gezegd wordt, dat ze, ondanks het Verbod in voorige Plakaaten gedaan, ondervinden, dat eenige baatzoekende persoonen hoe langs hoe meer verboden Penningen in 't land inbrengen, tot groote schade van 's Lands inkomsten en die der Ingezetenen, en dat daar door vervolgens de goede specie wel de helft gerezen is, veroorzaakt door 't inbrengen van flecht geld, dat door den tyd hoe langer hoe meer verminderd, en op verscheiden plaatzen reeds afgezet is, en derhalve de goede Ingezetenen daar voor waarschouwen.

Eindelyk zeggen zy in dit Plakaat: „ en om midlertyd in 't „ verloop van de Munt en de verdere steigering te voorzien, „ hebben hunne Hoog Mog. (om de gemeente voor de meeste „ schade te behoeden) als nog goedgevonden, den provisioneelen „ cours van 't geld te continueeren tot den laatsten April dezes „ jaars, ten pryze, zo als zulks by de laatste continuatie gedaan „ is, te weeten, ten opzichte van zekere gouden specien:

„ Den groote Nederlandsche Ryder en den Jacobus Penning, „ die niet meer en beter in waarde is, tot . . . *f* 11 - 6 -

„ De halve van dien tot . . . . 5 - 13 -

„ De vierde van denzelven tot . . . . . 2 - 16 - 8

„ Den

„ Den Schotschen Ryder en Schotschen Angelot, tot. 5-13. 1622.
„ Den Albertyn tot. . . . . 5-13.
„ De vierdubbele Spaansche Pistolet tot. . . . 15-12.
„ De dubbele Spaansche Pistolet tot. . . . . 7-16.
„ De enkele dito tot. . . . . 3-18.
„ Alle andere Penningen worden voor als nog gelaaten ten „ pryze, daar dezelven by 't laatste Plakaat opgesteld zyn. Laa„ tende en bevelende een iegelyk zich dienvolgens te reguleeren, enz."

Raakende de zaaken van den Palts, dien wy hier voorens met *Mansvelt* verlaaten hebben, zo had *Tilly* nu de handen ruim, om de belegering van *Heildelberg* met kracht door te zetten.

Toen deze Generaal te vooren reets begonnen had de toebereidzelen te maaken, waren reeds de Studenten, zo wel als de Professoren, meestal van daar vertrokken, onder welken ook was de oude Professor in de Godtgeleerdheid *David Pareus*, die bereids sedert den jaare 1566 in die Stad gewoond hadt. Deze hadt zich van hier naar *Straatsburg* begeeven; maar dewyl, door tusschen komende gebeurtenissen, de Belegering toen nog niet doorging, keerde hy weder naar *Heidelberg* terug, om 't Noodlot dezer Stad mede af te wachten. Doch hy heeft zulks niet beleefd, maar is nog twee maanden voor de Verovering van dezelve gestorven.

Wanneer de Beierschen, Keizerschen en Spaanschen, na 't Vertrek van *Mansvelt*, de Steden *Spiers*, *Worms*, *Ladenberg*, *Germersheim*, *Hagenau* en andere omliggende plaatzen, weder vermeesterd hadden, kwamen zy wederom voor *Heidelberg*, welke Stad geduurende dien tusschentyn wel eenigzins versterkt was geworden, maar de overmagt was al te groot. De Generaal *Tilly* sloot de Stad van den eenen kant hoe langs hoe meer in, zo als *Don de Cordua* van den anderen kant. Men stak hier en daar de Dorpen in brand, en vernielde al wat in den weg was.

De Generaal *Veer*, Gouverneur van *Manheim*, deze insluiting vernomen hebbende, zondt nog een Compagnie Ruiters tot versterking in de Stad, en 'er vielen dagelyks schermutzelingen voor, zo tot voordeel als tot nadeel van wederzyden. Maar wanneer *Tilly* het Klooster *Nieuwerberg*, het Dorp *Slierbach*, de Schans, welke Graaf *Jan van Nassauw* onder den Diergaarden hadt laaten

maaken, doch die nu meerendeels geslecht was; als mede de *Ziegelhut* en de Visschershuizen te *Huisakker*, alle welke plaatzen digt onder de Stad gelegen zyn, ingenomen en bezet, ook door de gedwongen Paltsische en Spiersche Boeren hier en daar Batteryen en Schanssen hadt laaten opwerpen: oordeelde hy na genoeg te zyn, om de Stad en 't Kasteel te laaten opeisschen, daar echter de Heer *Merwe*, Gouverneur van de Stad, en de Engelsche Ridder *Herbartsz*, Gouverneur van 't Kasteel, nog niet toe verstaan konden. *Tilly* hadt hun verzocht tot een mondgesprek, om wegens de overgaave te handelen; maar zy weezen hem naar den Generaal *Veer*, als aangesteld door hunne Majesteiten, de Koningen van Engeland en Bohemen, om met denzelven in onderhandeling te treden; 't welk den Generaal *Tilly* niet behaagde, zo dat hy het schieten op de Stad en 't voortzetten van de Loopgraven verdubbelde, en ook meer en meer Geschut liet aanbrengen.

Voorts zyn 'er nog verscheiden Aan- en Uitvallen gedurende deze Belegering geschied, zo als by andere Belegeringen, die we reeds menigvuldig in onze Historie, verhaald hebben; zo dat we, dit alles verkortende, alleenlyk zullen zeggen, dat zo wel de Burgery als het Garnizoen zich manlyk verdedigde, en nu en dan grooten schade toebragten aan de Belegeraars.

Op den 5 September, tegen den Avond, hielden de Belegeraars zich zeer stil; maar na dat ze vervolgens eenige Vuurkogels en Granaaten in de Stad geworpen hadden, deeden zy van alle kanten een' hevigen Aanval, welke echter, schoon zeer geweldig zynde, kloekmoedig afgeslagen wierdt, behalve aan de twee Schanssen, op de overzyde van den *Necker* by *Nieuwenheim* gelegen, die zy vermeesterden, en daar een overste Luitenant van de Belegerden van 't Regiment *Poblitz* dood bleef.

Des anderen daags hadt de Generaal *Tilly* nog meer Geschut en Volk van *Wimpfen*, *Landauw*, *Liedenheim*, en inzonderheid uit het Tuighuis van *Spiers* laaten aanbrengen, en daarop duurde het Kanonneeren den gantschen dag; zo dat 'er meer dan 1000 schooten uit heele en halve Kartouwen en andere Stukken gedaan wierden, waar door de beide Sterktens *Trots-Keizer* en *Trots-Beier* meerendeels vernield wierden. Hierop geschiedde omtrent vyf uuren weder een algemeenen storm van alle kanten op de Stad

en

en bygelegen Sterktens, welke Storm twee uuren duurde, en waarby de Belegerden zich manmoedig verdedigden, inzonderheid de Engelſchen en Nederlanders aan den *Phaſanten-Gaanken*, alwaaar zy drie Stormen afſloegen, hoewel de dappere Engelſche Ridder *Herbartz*, Gouverneur van 't Kaſteel, aldaar dood bleef. Niet minder verdreven de Nederlanders en Duitſchſchers de Aanvallers uit het oude Slot, zo dat ze van deze beide plaatzen moeſten afzien. Insgelyks wierden zy, omtrent de Battery aan den *Necker*, by de Spierſche Poort, door een Duitſche Compagnie niet alleen afgeſlagen; maar tot in het Veld vervolgd.

Ondertuſſchen wierden echter in dien Storm de Sterktens *Trots-Keizer* en *Trots-Beijer*, door de Beijerſchen veroverd, die ook tevens de Voorborſtweering by de Spierſche Poort beklommen., terwyl de vyand met 18 ſtukken, zo van vooren als van ter zyde, uit het Vlakke Veld op die Borſtweering ſchoot; zo dat 'er niemand op blyven kon, om tegenweer te bieden. Vermits nu zulk een groote Stad, met haare veelvuldige werken, zonder hoop op hulp, tegen zulk een groote Overmagt, niet beſtaan kon; kreegen de vyanden eindelyk de Buitenwerken, by de Spierſche Poort, en de Voorſtad in hun geweld.

De Gouverneur *Merwe*, eindelyk ziende dat zyne Troepen de naaſte Ravelyn voor de Spierſche Poort verlieten, en in de Stad kwamen loopen; vreesde dat de Beijerſchen te gelyk mogten indringen, en liet derhalve de Poort ſluiten. Terwyl dit gebeurde was 'er reeds één van 's vyands troepen mede ingeraakt. De Gouverneur, die hem ontmoette en als vreemd aanmerkte, riep wat Volk? Deze Krygsman niet konnende weeten, of 'er meer van zyne natie in de Stad waren, dan niet, gaf ten antwoord: *Sancta Maria*, als zynde der vyanden Woord. De Gouverneur zulks hoorende, ſtiet hem te rug, gaf hem een ſteek, en zyn Dienaar ſchoot hem verder dood.

Gemelde Gouverneur verneemende dat 'er een troep Krabaten en andere Ruiters aan gene zyde van den *Necker* kwam en 'er begon door te waaden, begaf zich, verzeld van eenige Musketiers derwaarts, en ſchoon hy 'er eenigen verſloeg, raakte echter de menigte over de rivier, en bemagtigde de Voorſtad aan dien kant. De Burgers en Soldaaten, dit ziende en hoorende, ver-

lieten de Poort, niet weetende wat zy zouden doen, en daarop begon weder een algemeene Storm.

De Heer *Merwe* weder binnen gekomen zynde, en alles in verwarring vindende, trachtte de plondering en 't moorden nog voor te komen, en zondt ten eersten een Tamboer met twee Raadsheeren en twee Stads-Amptenaaren aan den Generaal *Tilly*, om een Verdrag te fluiten; maar zy kreegen ten antwoord, dat zulks eerder had moeten geschieden, vermits de Troepen nu in de furie zynde, niet te wederhouden waren. Dit bleek ook wel dra, dewyl het moorden, plonderen, branden, Vrouwenschenden en wegrooven ten hoogsten top klom.

Wanneer de Gouverneur vernam, dat de Vyand de Schans voor de Necker-Brug, benevens den Bruggetoren ook vermeesterd had, besloot hy met zyne overige Bezetting op het Kasteel te wyken. Kort daarna zondt de Gen. *Tilly* den Overste *Montague* aan den Gouverneur *Merwe*, om te laaten hooren, wat hy gezind was? welke hem wederom liet zeggen, dat hy 't Kasteel, zo 't mogelyk ware, nog tien jaaren verdedigen zou, doch dat hy tot niets besluiten kon, voor dat hy antwoord had van den Gen. *Veer* van *Manheim*.

Des anderen daags liet *Tilly* de eerste Misse in de Hoofdkerk van Heidelberg zingen, en de Gouverneur *Merwe* ontfing bescheid van den Gen. *Veer*, dat hy zich op de beste wyze moest zien te redden, alzo hy hem geen genoegzaamen onderstand bezorgen kon. Hierop floot gemelde Gouverneur een Verdrag van Overgave met den Gen. *Tilly*, bestaande in het volgende:

Eerstelyk, *zal de Gouverneur het Slot of Kasteel met al het Geschut, Ammonitie, en daartoe behoorende Werktuigen, mitsgaders alle overige Proviant, Meubelen, Brieven, Oirconden, Documenten, Kleinodien, en alles wat zyne Keurvorstlyke Doorl. den Paltsgraaf en deszelfs Koningl. Gemalinne toekomt, aan den Gen.* TILLY, *in den naam van zyne Keizerl. Majt. overleveren.*

Ten tweeden, *zal de Gouverneur, alle de Oversten, Hoofdlieden, Officieren, Ingenieurs, Regiments- en andere Onderhoorigen, mitsgaders alle gemeene Soldaaten met vliegende Vaandels, brandende Lonten, Kogels in den mond, boven- en onder geweer, en met zak en pak mogen uittrekken; maar als 'er iets geroofd, of Burgergoed by gevonden word, zal het gekonfiskeerd, en buiten de Pas geslooten zyn.*

Ten derden, *zal de Gouverneur, zo wel als alle de Overheerde persoonen en Soldaaten, die naar Frankfort of andere plaatzen vertrekken willen, uit den Palts geleid en geconvooijeerd worden.*

Ten vierden, *zal men den Gouverneur, de Kapiteinen en Officieren van kleine Rytuigen voorzien, doch hunne Bagasiën zullen met Wagens vervoerd worden.*

Ten vyfden, *zullen alle vreemde, zo Nederlandsche als Engelsche, Fransche en andere Uitheemsche Krygsgevangens, hooge en laage Officieren, en Soldaaten in 't algemeen, die niet onder 't Ryk behooren, losgelaaten worden zonder Rantzoen; gelyk van de andere zyde insgelyks geschieden zal.*

Ten zesden, *zal den zieken en andere beschadigden persoonen, een veilige plaats met alle nooddruft verzorgd, ook hen, gezond geworden zynde, een Paspoort gegeeven worden.*

Ten zevenden, *zal niemand uit hoofde van Schulden, of wegens andere zaaken, in den voorigen oorlog voorgevallen, vervolgd of gearresteerd mogen worden, en dit zal morgen, zynde den 10 September ter uitvoer gebragt worden.*

Dit Verdrag geslooten zynde, gaf de Gen. *Tilly* een Brief van Vrygeleide; waarin hy alle Keur- en Vorsten, en andere zo Geestlyke als Waereldlyke Stenden van Duitschland verzocht, en in des Keizers naam vermaande, om meergenoemden Gouverneur *Merwe*, met al zyn by zich hebbende Volk en Bagasie, vry en onverhinderd te laaten passeeren, en zelfs allen mogelyken onderstand te bezorgen.

Doch deze vermaaning had weinig klem op zyn eigen onderhoorig Krygsvolk, zo Spaanschen, als Beijerschen en Keizerlyken; want toen het Garnizoen met tien vliegende Vaandelen en openbaaren Trommelslag uit het Kasteel toog, en tusschen de Vyandlyke troepen, die ter wederzyde geschaard stonden, doorging, braakten dezen niet alleen allerley smaadwoorden uit, inzonderheid op de Engelschen en hunnen Koning, maar trokken zelfs zommige Soldaaten ter zyden, en beroofden ze van al wat zy hadden, tot hun geweer incluis; dat meer is, zy ontnamen den Gouverneur zyn Paard, Mantel, en verscheiden pakken van zyn Bagasie-Wagen; waar op het weinig scheelde, of 'er zou een nieuw bloedbad opgevolgd hebben.

Doch de Gen. *Tilly* verdiende daar by den lof van een edel-

moedig

moedig Veldheer; hy vloog, met den blooten Degen in de vuist, nu hier dan daar, om de woede der Soldaaten te stuiten; hy liet zelfs een dier bandelooze gasten, anderen ten spiegel, aan een boom ophangen, en verzelde den Gouverneur *Merwe* met zyn Volk tot aan *Weinsheim*, twee uuren van *Heidelberg*. Onderwege verneemende, dat 'er eenige honderd Krabaten, zo Ruiters als Voetvolk, in zeker bosch lagen, om op de uitgetrokken troepen te passen, en hunne Bagasie te plonderen, zo vloog hy met eenig volk derwaarts, en verdreef die Roovers, die hunnen Veldheer ziende, in alleryl de vlucht namen.

Na dat hy den Gouverneur *Merwe* tot *Weinsheim* verzeld had, nam hy affcheid van hem, en liet hem voorts door twee Compagnien Ruiters tot Frankfort geleiden. By het affcheid neemen vraagde *Tilly* aan den Gouverneur: *waarom hy niet liever in dienst van zyne Keizerl. Majt. dan in dien der Rebellen, gegaan was?* De Gouverneur gaf hem ten antwoord: *Myn Heer, alhoewel het hier geen plaats is, daarvan te spreeken, zal ik alleenlyk zeggen, dat ik gedaan hebbe al wat ik vermogt, en dat het my leed is, dat ik niet meer hebbe konnen doen: doch raakende zyne Keizerlyke Majt. moete ik zeggen, dat, als hy een Veldtocht tegen den Aartsvyand der Christenen wilde onderneemen, ik my gelukkig zou achten, te dienen onder een zo braaven Generaal als gy zyt; echter niet anders, dan met toestemming van hunne Hoog Mog. de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en zyn Princelyke Excell. Maar eer ik tegen myn Vaderland, Religie en Conscientie zou dienen, koos ik liever den dood!* De Generaal *Tilly* prees hem ten hoogsten, en zeide, dat hy hem altoos den lof zou nageeven, van zich in alles gedragen te hebben als een braaf Soldaat.

Doch welke moeite de Gouverneur ook deedt, om den Overste *Landschade*, die Krygsgevangen was gemaakt, vry te krygen, het was hem onmogelyk, dewyl *Tilly* voorgaf, dat hy een Onderdaan des Keizers zynde, niet ontslagen kon worden, dan met goedvinden van zyne Keizerl. Majt.

Na dit affcheid keerde *Tilly* weder naar *Heidelberg* terug, en was zo dra niet in de Stad gekomen, of maakte door een streng verbod een einde aan het moorden, rooven en plonderen, en liet de Burgers naar hunne huizen, en de Landlieden, die in de Stad waren, naar hunne Wooningen gaan, om hunne voorige bezigheden in rust te hervatten. On-

Ondertusschen hadden de Jesuiten zich vergaderd in 't Huis van den Kancelier, en lieten de nog overige Predikanten en Godgeleerden met Soldaaten uit hunne huizen haalen, en voor hen brengen, dezelven dwingende met hen te disputeeren over den Godsdienst. Wilden nu die arme Godgeleerden, omringd van Krygsvolk, hun leven behouden, zo moesten zy 't den Jesuiten gewonnen geeven, die dus een groote zegepraal behaalden. Vervolgens wierd de schoone Heidelbergsche Boekery, die, zo door den tegenwoordigen Keurvorst, al door zyne Voorouders, verzameld was, ingepakt, naar Rome gezonden, en door den Beijervorst aan den Paus geschonken, die hem, tot loon, een hartelyke dankzegging daar voor liet doen.

Ondertusschen liet men de Lyken der vermoorde Burgers en Soldaaten eenige dagen lang onbegraven op de Straaten liggen, tot een spys der Honden; het welk een deerlyk Schouwspel was.

De geweezen Gouverneur *Merwe* te *Frankfort* gekomen zynde, wilde met zyne overgebleeven Garnizoen naar de Nederlanden afzakken; maar zulks met zyne Officieren wel overwogen hebbende, vonden zy zulks onmogelyk: derhalve gaf hy de Soldaaten geld, en liet elk zyns weegs gaan.

Na dat *Heidelberg* veroverd was, zondt *Tilly* terstond eenige Ingenieurs naar *Manheim*, om die Stad van rondsom te bezichtigen, en rukte vervolgens met zyn gantsche Leger derwaarts; hy liet de Voetknechten by de *Necker*, op een goede plaats, en de Ruitery by *Rhynhausen* legeren, schoon 'er de bezetting van *Manheim* hevig op vuurde, en ze daar van daan dreef. Midlerwyl maakten de Beijerschen zich meester van den Pas, die van *Neckeran* naar *Manheim* gaat, en verschansten denzelven, van waar zy de Paltzischen in 't nieuwe Hoornwerk op den Rhyn beschieten konden.

Alhoewel nu de belegerden zich dapper verdedigden, in verscheiden uitvallen de Vyandlyke Werken vernielden, en menig vyandlyk Soldaat naar de andere waereld zonden, het was van weinig vrucht, want *Tilly* liet niet af, maar de belegering met kracht voortzetten. De Generaal *Veere* eindelyk wel merkende, dat 'er geen weerstand baaten kon, nademaal het geweld al te groot was, liet eenige naastgelegen huizen in brand steeken, om dat 'er de vyanden niet in nestelen zouden, en week op het Kasteel.

Doch

Doch dit was ook maar voor een tyd; want dewyl zo alle, die 'er binnen waren, niet onder dak konden komen, begonnen de Krygsknechten oneenig te worden, willende de eene party het uiterste afwachten, en de andere niet, vreezende hunnen gemaakten buit te zullen verliezen, en dringende daarom op de overgave by een goed Verdrag. Waar op de Generaal *Veer*, zich deswege met *Waltmanshausen*, Overste der Duitsche troepen, beraaden hebbende, met den Generaal *Tilly* handelde, en eindelyk het volgende bedong:

1. *Dat het Garnizoen met zak en pak, met ontrolde Vaandels, brandende Lonten, en Kogels in den mond, vry zou uittrekken.*

2. *Dat de Generaal Veer twee Falkonetstukken, en de daartoe behoorende Ammonitie, vereerd zouden worden.*

3. *Dat hy dertig Voeder Wyn en twee honderd Malders Meel zou mede neemen, waar van het Garnizoen drie dagen Leeftocht mede voeren, en de rest hun na gezonden zou worden.*

4. *Dat hy en al zyn Volk met duizend Ruiters te Land na Frankfort geleid zou worden, en zy aldaar veertien dagen zouden mogen blyven, tot dat 'er een Commissaris uit Engeland kwam met nader last.*

5. *Dat de in 't Kasteel gebragte goederen vry zyn, en elk zou mogen gaan werwaarts hy wilde.*

6. *Dat alle Godgeleerden en Predikanten binnen Manheim zouden mogen blyven, tot dat ze andere gelegenheid vonden.*

Hier op maakten zich de Belegerden tot den aftocht gereed, en zy kreegen Vrygeleide te water en te Land. De uittocht der troepen geschiedde des anderen daags, bestaande nog in 14 Vaandels Duitschers, en 10 Vaandels Engelschen en Nederlanders. In het Kasteel bleeven nog 5000 Malders Koren, 300 Voeders Wyn, 41 groote en kleine stukken Geschut, en andere dingen; zo dat 'er nog wel eeten en drinken was, maar het Krygsvolk was te veel afgemat.

Het geleide tot aan *Frankfort* volbragt zynde, wierden de troepen in de Hanausche Dorpen en rondsom *Frankfort* in Kwartier bezorgd, en de Gen. *Veer* met de andere Officieren, namen hun Logement in die Stad. Alhier wachtte men op nader bescheid; maar dewyl dat te lang uitbleef, rukten eenige Compagnien hunne Vaandels van de Stangen, en stelden zich zelve in vryheid.

Vervolg van 't voorgevallene in den Jaare 1622.

Doch de Gen. *Veer* heeft de zynen nog meestal byeen gehouden, en voorts naar beneden afgevoerd, langs Vriesland tot in Holland, en kwam 'er eindelyk den 8 December mede binnen *Haerlem*. Aldaar vondt hy geld en orde, om zyne troepen af te danken; hy had zyne Engelschen, die nog omtrent 300 sterk waren, gaarne onder de andere Engelsche Regimenten, die nog in deze Provinciën waren, gestoken, maar zyn bevel was anders; hy bedankte zyn Volk, geevende ieder Soldaat 2 Rykxdaalders tot afscheid, benevens vryheid om te gaan waar hy wilde. De meesten echter bleeven in de Nederlanden, en namen dienst onder andere Engelsche Regimenten.

De Gen. *Veer* begaf zich naar den *Haag*, om zyn Excell. Prins *Maurits*, en den Koning van *Bohemen* te begroeten, en verslag te doen van den toestand in den Palts, die nu genoegzaam in 's Vyands handen was, en stak vervolgens over naar Engeland.

De Generaal *Tilly* de Stad en 't Kasteel van *Manheim* veroverd, en met troepen bezet hebbende, liet zyne overige magt ten eersten naar *Frankendaal* rukken, en die plaats van verre door verschansingen insluiten. Dan die van binnen waren zo wel op hunne hoede, dat ze door 't geweldig schieten uit hun Grof Geschut den Beijerschen verhinderden nader te komen; en dewyl ook het Jaarsaizoen te verre verloopen was, begonnen de Soldaaten baloorig te worden; zo liet de Veldoverste de naast by de Stad gelegen Dorpen afbranden, en zyn Volk de Winterkwartieren in de afgelegenste Dorpen betrekken, om dus de Vesting, door 't vernielen der omleggende Landlieden, allengskens meer en meer te benauwen.

Wy zullen ze hier den Winter laaten doorbrengen, en in 't vervolg zien, hoe de zaaken verder afgeloopen zyn.

Wanneer Koning *Jacobus* van Grootbrittanje de eerste berichten van de verovering der Stad *Heidelberg* ontfing, was hy 'er zeer over aangedaan. Hy liet den Spaanschen Ambassadeur by hem komen, die hem goede woorden gaf, en de zaak verbloemde, zeggende, wel verzekerd te zyn, dat zulks buiten kennis van zyn Meester geschied was; dat alles wel dra zou hersteld worden, en zyn Koning zich liever, dan daar omtrent in gebreke te blyven,

by zyne Grootbrittannische Majt. zou voegen om den Keizer tot reden te brengen. Deze en diergelyke redenen bragten Koning *Jacobus* eenigzints tot bedaaren.

Dan zyn toorn ontstak op nieuw, toen zyn Ambassadeur *Westen* zeer misnoegd van *Brussel* te *Londen* kwam, en hem den deerlyken staat van den *Palts* voor oogen stelde; zo als ook vervolgens de Generaal *Veer*; want hy ontboodt zynen Ambassadeur *Chichester* terstond uit den *Palts* terug, en liet eene algemeene Vergadering beleggen, en gaf zynen Raad in overweeging, op welk eene wyze de Paltsgraaf, zyn Schoonzoon, het best in zyne Landen te herstellen ware? Hierop wierdt een kloekmoedig besluit genomen, en den 8 October een Courier aan den Koning van *Spanje* gezonden, verzoekende den Doortogt, door de Spaansche Nederlanden, voor 40 duizend man, welken zyne Majt. besloten hadt naar Duitschland te zenden. Voorts wierdt geraadpleegd over de Middelen, om de nog overige plaatzen in den *Palts* ondertusschen te behouden.

Dit Besluit van zyne Majt. tot den Oorlog verheugde alle welmeenende harten in zyn Ryk, en inzonderheid zynen Raad, als welke reeds voor lang daarop aangedrongen hadt; en wanneer kort daar na de tyding van 't ontzet van *Bergen-op-Zoom* daarop volgde, was 'er eene algemeene blydschap ten Hove, en elk onderstelde dat zulks de genomen Resolutie des te meer bevorderen zou.

Maar de gramschap van Koning *Jacobus* was zo haast bezadigd, als ze ontstaan was, doordien de Koning van Spanje hem goede woorden gaf, en groote beloften liet doen wegens de wederomgeeving van den *Palts*, waarop hy zich gerust stelde. Hier op wierdt aanstonds de onderhandeling over het Huwelyk van den Prins van *Wallés* en de Infante van Spanje hervat, en toen scheen het weder als of alle misverstand uit den weg geruimd, en de Paltsgraaf ten eenemaal hersteld zou worden, zonder bloedstorting, daar Koning *Jacobus* een schrik voor hadt. Maar de tyd heeft doen zien, dat de Spanjaarden hem slechts honig om den mond gesmeerd hadden.

Zo hadt hy ook, eenige maanden te vooren, om den Koning van Spanje dienst te doen, alle de Roomsche Geestelyken, die in Engeland, zo wegens het weigeren van den Eed, als om samen-

menſpanningen en andere misdaaden, gevangen zaten, doen ontſlaan. Men verwonderde zich hier over des te meer, vermits hy zyne Godtgeleerden, in 't jaar 1618 op de Synode van *Dordrecht* gezonden, wel degelyk hadt belaſt, alle hunne Wetenſchap in 't werk te ſtellen, om te maaken, dat men by het zuivere geloof bleeve, zo als het in de Gereformeerde Kerken vaſtgeſteld en aangenomen was. En tot meerder beveſtiging van zyne goede meening omtrent Spanje, zondt hy zynen Zoon, den Prins van *Walles*, in 't volgende jaar zelfs naar *Madrid*, alwaar hy prachtig ingehaald en ontfangen wierdt, gelyk wy het te zyner tyd zullen melden.

Betreffende nu den Staat van Vrankryk, waar van wy in 't voorige jaar geſproken, en 't by de Belegering van *Rochelle* gelaaten hebben; zo bleef Koning *Lodewyk de XIII.* in dit Voorjaar nog even zeer verſtoord op de Hugenooten, en inzonderheid op die van *Rochelle*, en ſchoon de Ambaſſadeurs van Grootbrittanje en van de Vereenigde Nederlanden hunne uitterſte pooging in 't werk ſtelden, om de bemiddeling te bewerken, wilde hy echter nergens na hooren, ten ware die van Rochelle zich onderwierpen, berouw toonden en alles aan zyn goedvinden ſtelden. De Ambaſſadeur van Engeland wilde zynen Secretaris naar *Rochelle* zenden, om daar over te handelen; maar zyne Majt. weigerde hem zulks tot tweemaal toe, en wilde hem geen vrygeleide geeven, begeerende, dat die van de Religie geene Steden van Verzekering meêr in bezit zouden hebben, doordien zy dezelven tegen zyn bevel verſterkten: waar tegen de Hugenooten inbragten, dat zy, zulks niet doende, alle Oogenblikken gevaar liepen van door de tegenparty, die het hart des Konings bezat, overweldigd en vermoord te worden. Dus bleef 'er eene al te groote tuſſchenruimte tot een Vredens-verdrag, zo dat men van wederzyde in de toebereidzelen van tegenweer voortging.

Inmiddels waren die van de Religie yverig bezig, om hunne Steden in *Languedoc* en *Guienne* buitengemeen te verſterken, als inzonderheid *Mompellier*, *Nismes*, *Caſtres*, *Montauban*, *St. Hoz* en anderen. Ondertuſſchen deedt de Hertog van *Lesdiguieres* alles wat hy konde, om, met behulp van anderen, de Gouverneurs en Onderdaaten van beide Religien te vereenigen, en in ruſt te

stellen; doch niet zonder nadeel der Hugenooten, waar toe dezen niet konden overgaan.

Ondertusschen zocht de Koning de Gouverneurs der Steden van de Religie, niet door Oorlog, maar door geschenken over te haalen, gelyk geschiedde door de Gouverneur *Chastelrant*, die zyne Majt. toestondt de sterke Vestingwerken van *Quillebeuf* te slechten, terwyl de Prins van *Soubise* ten voordeele der Hugenooten, het sterk Kasteel van *Sausion* vermeesterde en 't Regiment van *St. Lucq*, Gouverneur van *Brou*, versloeg.

Vermits 'er nu drie Oorlogschepen van de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden op de Rheede van *Bourdeaux* lagen, liet de Prins van *Condé* den voornaamsten Gezaghebber dier Schepen by zich ontbieden, en verkondigde hem, dat de Koning hunnen dienst in dezen Oorlog noodig hadt. Doch deze verschoonde zich, zeggende, zulks niet te konnen doen zonder uitdruklyk bevel van de Staaten Generaal, zyne Heeren en Meesters. De Prins van *Condé* was in tegendeel van andere gedachten, oordeelende, dat hy van 's Konings wege die Schepen aanhouden, en tot zynen dienst gebruiken mogt; waaruit hooge woorden reezen, verzeld van dreigementen, en de zaak wel haast zo verre kwam, dat de Prins den Kapitein, met 7 of 8 persoonen van zyn gevolg, gevangen neemen, en op zyn Kasteel van *Trompette* liet brengen; ja dat men eindelyk van 't Kasteel en uit de Stad op de Schepen, en van de Schepen op het Kasteel en de Stad, begon te schieten, waar door het Schip van den in hechtenis zittende Kapitein Lek geschooten, en vast gehouden wierd; terwyl de beide anderen in Zee staken en wegzeilden.

Ondertusschen had de Prins van *Soubise* de Stad *Rochefort* vermeesterd, en de Koning, die wederom te Veld was gekomen, belegerde in de maand Mai de Stad *Royan*, en liet den 10 dier maand door den voornaamsten Adel van zyn Leger een hevigen Storm op die Stad waagen, waar door wel 5 of 6 honderd man van de Koningl. Troepen, benevens wel 30 aanzienlyke Officieren en Edellieden, sneuvelden door 't springen van een Myn onder één der Bastions. Dit niet tegenstaande liet zyne Majt. den aanval voortzetten, en vermeesterde de beide Bastions. Vervolgens zelf, met gevaar van zyn leeven, in de Loopgraven gekomen zynde, en ziende, dat de Stad nog zo gemakkelyk niet te winnen

nen was; zo liet hy nogmaals zeer voordeelige aanbiedingen aan die van binnen doen, waarop zy besloten tot de overgave, en wel, onder anderen, op deze voorwaarde: dat een iegelyk met zyn goed, Wapenen en Bagagie uit de Stad zou mogen gaan, waarheen het hem beliefde, uitgezonderd naar de twee naastgelegen Steden, en zonder de Goederen van den Gouverneur, Baron *de St. Serin*, te vervoeren.

Die van *Rochelle*, merkende dat de Koning na geene Voorslagen van Vrede wilde luisteren, maar zyne getrouwe Onderzaaten van de Religie even streng vervolgde, bragten al hunne magt te water byeen, en stevenden naar *Sables d'Olonne*, een groot Vlek met een' goeden Haven aan Zee gelegen; en schoon dit Vlek of Steedje wel met Ammunitie en Leevensmiddelen voorzien was, wierdt het echter ingenomen, en zy vonden aldaar goeden Buit: ook was het hun zeer gelegen om de nabuurige Grenzen te benauwen. Vervolgens vermeesterden zy ook het Eiland *Belle-Ile*, daar een goed Fort op lag, en dat hun diende om de rivier van *Nantes* te sluiten; of ten minsten, om dezelve onveilig te maaken.

Na dit alles verricht te hebben besloot de Prins van *Soubise*, die met eenige duizend man versterkt was, het Leger des Konings aan te tasten, en onvoorziens te overvallen; maar door zyn' Leidsman verraaden zynde, wierdt hy zelfs onvoorziens aangetast en met zyn Leger geslagen, zo dat hy daarby 1500 dooden, 1000 Gevangens en 7 stukken Geschut verloor.

Wanneer de Hertog van *Sully*, die 't lang met de Hugenooten gehouden hadt, de nederlaag van den Prins van *Soubise* vernam, leverde hy de plaatzen *Figeac* en *Caderac*, benevens andere Sloten en Forten in *Guienne*, aan den Koning over, voor de vergelding van 150 duizend Guldens, en op voorwaarde dat zyn Zoon het Ampt van Grootmeester der Artillery, welk hy onder den voorigen Koning bekleed hadt, weder bezitten moest.

Zo gaf ook de Marquis *de la Force*, *St. Foix*, *St. Antonin* en andere onder hem behoorende plaatzen, die de Hugenooten tot een Toevlucht hadden, aan den Koning over; gelyk ook de Heer *de Lusignan Clerac* met alle de Forten daaromtrent aan den Koning overgaf voor 60 duizend Guldens.

Dit alles tot zo verre gekomen zynde, besloot zyne Majt. de Ste-

Steden van *Rochelle* en *Montauban* nu met geweld aan te tasten. Hy zondt den Graaf van *Toissons*, met 10 duizend man te voet en 12 honderd te paard, naar *Rochelle*, terwyl de Hertog van *Guise* aan den Zeekant die Belegering zou onderfteunen met 10 Oorlogsschepen, het groot Gallioen van *Marseille* en 35 kleiner Schepen, van andere plaatzen byéén gebragt.

Om *Montauban* te bedwingen, zondt hy 10 duizend man te voet, en duizend te paard derwaards onder den Hertog van *Vendôme*, met bevel om 'er nog meer Schanssen voor te maaken, op dat 'er niemand in of uit kon; maar die van binnen waren zo wel van alles voorzien, dat ze met de onderneeming des Hertogs van *Vendôme* den spot dreven.

Zeker Italiaan, *Pompejo Tarragon* genaamd, die den Marquis *Spinola* langen tyd in veele onderneemingen gediend hadt, boodt den Koning zynen Dienst aan, om, voor 300 duizend Livres, voor de Haven van *Rochelle* een stakade te maaken, gelyk de Prins van *Parma* in voorige tyden in de *Schelde* voor *Antwerpen* hadt doen maaken, om daar mede de voorsz. Stad van *Rochelle* ten eenemaal in te sluiten. Doch dewyl hunner veelen van gedachte waren, dat zulks, wegens de onstuimigheid der Zee aldaar, onmogelyk was, zo vinden wy niet, dat daar iets van gekomen is.

Vermits 'er nu veele eenvoudige Roomschgezinden van meening waren, dat de Koning van Vrankryk besloten hadt, de *Hugenooten* ten eenemaal te verdelgen; zo begonnen zy hunne Landslieden van die Religie in de meeste plaatzen veel smaad aan te doen, en dus ook de Nederlanders, in Vrankryk woonachtig. Dit geschiedde inzonderheid binnen *Bourdeaux*, alwaar de Roomschgezinden het den Nederlanderen zo bang maakten, dat ze genoodzaakt waren deswegens hunne klagten voor den Koning te brengen. Zyne Majt. liet ook terstond een gebod uitgaan, dat men den Onderdaanen van hunne Hoog Mog., de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, geen den minsten hoon zou aandoen, op verbeurte van 10 duizend Livres.

Ondertusschen wierden de Steden van *Rochelle* en *Montauban* belegerd, als gezegd is. Ook wierden eenige Troepen met Geschut voor *Tonins* gezonden, om dat Steedje te belegeren; doch die van binnen, merkende dat de troep niet zeer groot was,

dee-

deeden een' algemeenen uitval, sloegen alles dood wat zy bereiken konden, en veroverden eenige stukken Geschut; zo dat de Belegeraars genoodzaakt waren af te trekken. By deze gelegenheid sneuvelde de beruchte Kapitein *le Beuf*, zynde een Capucin geweest, die zyn Klooster verlaaten hadt, om de Hugenooten ten onder te helpen brengen. 1622.

Vervolgens begaf zich de Koning zelve in 't Leger voor *Montauban*, om de Belegering te doen voortzetten. Van hier te *Bourdeaux* gekomen zynde, bezag hy acht of tien Galleijen, welken aldaar gekomen waren om bemand te worden, en dan naar *Rochelle* te stevenen, alwaar de Belegerden, door hunne Scheepsmagt, hem veel schade toebragten. Hierop begaf de Koning zich met zyne by zich hebbende Troepen voor *Negrepelisse*, en liet de Inwooners tot de Overgaave vermaanen; maar dewyl deze voorgaven, dat zy dat Steedje van zyn' Heer Vader op een' anderen voet ontfangen hadden, en 't daarom niet konden overgeeven; zo liet hy 't zelve door storm veroveren, en alles vermoorden wat 'er in was.

Van hier voor *Mompelier* gekomen zynde, deedt de Bisschop van die Stad, die by den Koning was, eene Redevoering voor zyne Majt., waarin hy hem vermaande tot de gantsche Verdelging der Hugenooten in Vrankryk, en onder anderen ook zeide: *Alle de tekenen des Hemels verkondigen, dat dit jaar het laatste jaar zal weezen van de Kettery in uw gantsche Koningryk.* Doch deze Voorzegging is tot nog toe niet bewaarheid geworden.

Na dat de Koning nu nog een tamelyke versterking voor *Rochelle* gezonden hadt, om die Stad meer en meer te benauwen, ging hy voort met het inneemen van alle de kleine Steedjes en Kasteelen rondsom *Mompelier*, en vervolgens weder voor die Stad gekomen zynde, liet hy de Belegering streng voortzetten; doch ziende, dat hy weinig won, en tevens zyn beste Volk, zo door Ziektens als het Zwaard, verloor, zo liet hy allerhande voordeelige aanbiedingen aan die van binnen doen, invoege dat zy eindelyk zyne Majt. lieten aanzeggen, dat zy hem met zyn gevolg wel wilden ontfangen, maar niet zyn gantsche Heir, om niet overvallen te worden, zo als op andere plaatzen, boven des Konings gegeeven woord, reeds geschied was. De Koning, zulks aangenomen hebbende, kwam tot in de Voorstad; doch dewyl

hy niet alleen van zyn Hofgezin, maar ook van een groote menigte Troepen verzeld was, vielen zy op de intrekkende menigte, om ze weder terug te dryven, waar door verscheiden Hertogen, Edellieden en anderen gewond en gedood wierden, en vervolgens uit de Stad op de terugkeerende begonnen te schieten. Schoon nu de Koning dezen zynen aanslag zag mislukken, zondt hy echter naderhand den Hertog *Desdiguieres*, om met die van de Stad te handelen, maar dewyl deze onderhandeling te slap voortging, wierdt die Heer beschuldigd, dat hy een heimelyke Vyand des Konings, en een vriend der Hugenooten was, schoon hy zyne Religie verzaakt hadt.

Voorts stelde men alles in 't werk, om de Schepen des Konings, die naar *Rochelle* zouden gaan, gereed te maaken, waar onder een groot Schip was, dat de Ridders van *Maltha* aan den Koning present gedaan hadden; mitsgaders een Schip, te *Amsterdam* gebouwd, en dat van *Simon den Dansser*, en anderen.

Ondertusschen was 'er groote sterfte in 't Leger des Konings, en weinig geld; hierom schreef de Koninginne Moeder aan zyne Majt., dat hy toch den Vredehandel niet langer uitstellen zou: ook liet men de Hertog van *Rohan* weeten, dat hy behoorlyke Voorslagen van Vrede zou doen. Men meent dat de oorzaak hier van was, om dat, terwyl Vrankryk met zyne Onderdaanen in Oorlog was, eenige andere Vorsten iets tegen dit Ryk mogten onderneemen.

De Hugenooten dan, geene andere uitkomst ziende, waren eindelyk genoodzaakt den Vrede van den Koning te verzoeken; derhalve wierden eenige Gedeputeerden uit hun midden verkooren, welken voor *Mompelier* by den Koning kwamen, en hem de volgende Aanspraak deeden:

„ *Heer Koning*! Wy zyn gezonden van alle de Gereformeerde „ Kerken van Vrankryk, en van de souvereiniteit van *Bearn*, om „ van hunnentwege ootmoedig den Vrede van uwe Majt. te „ verzoeken. Onze harten buigen zich neder, gelyk onze „ ligchaamen, voor de Voeten van uwe Majt., om hem met „ alle nederigheid te bidden van te willen gelooven, dat de verspreide geruchten, raakende het voorneemen van uwe Majt. „ tegens onze Religie, ons gebragt hebben in den Staat van „ ellende, waarin wy ons tegenwoordig bevinden. Wy zeggen

„ dit

„ dit niet, om onze misdaad een' anderen naam te geeven; wy „ erkennen ons schuldig, en daarom verschynen wy, om uwe „ Koningl. vergiffenis te verzoeken, en Hem te bidden, om ons „ in zyne goede *gratie* aan te neemen —— mitsgaders onze „ zwakheden in aanmerking te neemen, en ons bestaan toe te „ schryven aan de vreeze; die wy hadden, ten aanzien van de „ onderdrukking der vryheid onzer Conscientien.

„ Hoe schuldiger uwe Majt. ons bevindt, hoe meer plaats „ Hy vinden zal om ons zyne goedertierenheid te bewyzen. „ *Henrik de Groote*, uwer Majts. Vader, is wel van ons gediend „ geweest. Hy heeft zich op ons verlaaten en ons bemind. Nu „ bidden wy uwe Majt. ootmoedig, dat hy, gelyk hy Erfgenaam „ van deszelfs deugden is, ook alzo zyne goedgunstigheid te ons- „ waards moge uitstrekken, gelyk Hy gedaan heeft, en voortaan „ geen onderscheid meer te willen maaken tusschen ons en uwe „ andere Onderdaanen, dan naar de Diensten, die wy u zullen „ doen. Want daar door is 't, *Heer Koning*, dat wy zeggen, te „ zullen doen blyken voor de Oogen uwer Majt., dat niemand „ meer reden zal hebben dan wy, om te toonen, dat wy zyn „ uwer Majts. ootmoedigste, onderdaanigste en getrouwste On- „ derzaten, en Dienaars."

De Koning gaf hierop ten antwoord: *Weest hierna wyzer, dan gy geweest zyt; gedraagt u tegen my als goede Onderzaaten, ik zal my tegens u gedragen als een goed Koning.* Vervolgens liet zyne Majt. hun de Verklaaring van den Vrede voorleezen, en daarop wierdt *Mompelier* door 4 duizend man Koningl. troepen bezet, en 't Garnizoen, sterk 12 honderd man, kreeg den vryën aftogt, om te gaan werwaards het hun believde.

Des nademiddags deedt de Koning zyne intrede binnen *Mompelier*, en zyne Majt., verzeld van alle zyne hooge Officieren, zag toen duidelyk, dat deze Stad het nog lang zou hebben konnen houden, en dat, vermits de Winter begon te naderen, hy zekerlyk de Belegering zou hebben moeten opbreken.

Den 19 October verscheen de Hertog van *Rohan*, het voornaamste Opperhoofd der Hugenooten, persoonlyk voor den Koning, verzeld van een klein gevolg, en verzocht, knielende, pardon van den Koning, die hem deedt opstaan, zeggende, *gedraag u hierna beter*. Dit alles moest, volgens een Voorbeding, geschie-

 den,

den, om des Konings gezag niet te benadeelen. Deze Hertog bleef Gouverneur van *Nismes*, *Chastres* en andere plaatzen. Wyders zouden, volgens den gesloten Vrede, *Rochelle* en *Montauban* blyven in den staat, daar zy in waren, en de plaatzen van Verzekering zouden nog drie jaaren lang, en al 't overige volgens het *Edict van Nantes* blyven.

De Koning bleef zes dagen binnen *Mompelier*, alwaar hy verscheiden Vaandelen zyner Troepen afdankte, en eenige ligte paarden in de plaats aannam, begeevende zich vervolgens naar *Arles*.

Ondertusschen wisten die van *Rochelle* zo min als hunne Belegeraars van den gesloten Vrede. De Stad was te Land belegerd door den Graaf van *Soissons*, en te Water door den Hertog van *Guise*, met de Koningl. Vloot, waar van wy te vooren gesproken hebben. Doch die van *Rochelle* waren niet afgeschrikt, schoon des Konings Vloot in veel grooter Schepen bestondt, dan de hunne, die daar en tegen sterker in getal was. Wanneer nu de Hertog van *Guise* met zyne Vloot afkwam, met gedachte, om, door deze laatste pooging, de kleiner Scheepjes van *Rochelle* te verstrojen, en dus de Stad te dwingen; zo vondt hy zich in die meening bedrogen. Want toen het tot een Zeeslag kwam, vielen die van *Rochelle* met drie of vier kleiner Scheepjes de grootste Schepen des Konings op 't Lyf, en bragten den Admiraal *de Guise* en zynen Vice-Admiraal zodanig in 't naauw, dat ze geduurig door andere Schepen moesten gered worden. Die van Rochelle waren onvermoeid, en vochten zo lang tot dat de avond de beide Vlooten van elkanderen scheidde.

Na drie dagen kwam de Hertog van *Guise*, met zyne Vloot, weder afzakken, om die van *Rochelle* aan te tasten. Dezen, den wind tot hun voordeel hebbende, stevenden met gelyken moed naar hunne Vyanden toe: doch eer ze nog by elkanderen waren, ontfing de Hertog van *Guise* de Brieven des Konings, met bericht van den gesloten Vrede, 't welk hy aan die van *Rochelle* door tekens te kennen gaf. Dus kwamen de beide Vlooten wel by elkanderen, zonder echter eenige Vyandlykheden te plegen, en de Admiraal van *Rochelle*, *Guitton* genaamd, kwam by den Admiraal des Konings aan boord, die hem de Artikelen van den Vrede vertoonde, welken *Guitton* beloofde in alles te zullen nako-

komen, en daarop scheidden deze beide Vlooten als Vrienden van elkander.

Nu was 'er niemand aan 't Hof des Konings, die minder genoegen schiep in dezen Vrede, dan de Prins van *Condé*, en wel inzonderheid, om dat hy 'er niet over geraadpleegd was. Derhalve verliet hy het Hof, met verlof des Konings, en deedt eene Reize naar Italie, onder voorwendzel van de lieve Vrouw van *Lorette* te gaan bezoeken.

Den binnenlandsche Oorlog in Vrankryk tot dus verre verhaald hebbende, zullen wy iets verder afwyken, en zeggen dat de Heer *Haga*, Ambassadeur der Staaten Generaal aan het Turksche Hof te *Constantinopel*, een omstandig bericht aan zyne Heeren en Meesters gezonden heeft, wegens de groote revolutie en omkeering in het Turksche Ryk.

Sultan *Osman*, met wien de Republyk der Vereenigde Nederlanden in goeden Vrede en Vriendschap leefde, hadt in 't voorige jaar geöorloogd tegen *Polen*; en dewyl dien Oorlog, door het slecht gedrag der *Janitzaaren* en *Spahys*, dat is door 't Voetvolk en de Ruitery, niet naar zyn zin uitgevallen was, was hy zeer vertoornd op zyn Krygsvolk, het welk hy echter niet dorst laaten blyken, waar tegen zy nogthans zulks vermoedende, of aan zyn gedrag bemerkende, met eenige hunner Opper-Officieren t'zamen gespannen, en een Complot tegen den Keizer geformeerd hebben, oordeelende het beter hem van kant te helpen, dan zelfs omgebragt te worden; hierop was al hun wachten alleen naar gelegenheid, om hun oogmerk ter uitvoer te brengen. Deze vonden zy op de volgende wyze:

De Keizer voorgenomen hebbende zynen Zetel naar Egypte te verplaatzen, om zyne Militie des te beter te konnen straffen, veinsde dat hy eene Bedevaart naar *Mecha* wilde doen om het Graf van Mahomet te bezoeken, en het zelve met ryke geschenken te vereeren. Onder dien dekmantel nam hy alle vergaderde Schatten, mitsgaders die van zyne Voorvaderen, schoon het den naam had, dat die niet mogten gebruikt worden, dan om de Christenen te beöorlogen: ook nam hy alle de Juweelen uit het Graf van zyn Vader *Achmeth*, en van zyn overleden Zoon, benevens de Kostbaarheden van het *Serail*, en liet dit alles, eene onnoemelyke somme bedraagende, inpakken in veertig kassen,

om 'er vier Galeijen, die ondertusschen gereed gemaakt wierden, mede te beladen.

Voorts gaf hy bevel, dat 'er 20 Galeien op de witte of Middelandsche, en 20 op de Zwarte-Zee zouden gaan kruissen, om de Zeeroovers af te weeren. Ondertusschen was hy met alles nog niet gereed om te vertrekken, of de voorgemelde misnoegden lieten het gerucht onder 't Gemeen loopen, dat deze reize des Keizers meer dan een jaar duuren, en hy nooit weder komen zou, om dat hy alle de Schatten zyner Voorvaderen weg genomen had, en mede neemen wilde. Dit was genoeg, om het Gemeen op hunne zyde te krygen, en ter bekwaamer tyd een algemeenen Opstand te veroorzaaken.

Wanneer Sultan *Osman* nu genoegzaam vaardig was, schreef hy een Brief aan den Bassa van *Groot-Cairo*, waarin hy hem met weinig woorden meldde: „dat hy hem liet weeten, dat hy den „Zetel zyns Ryks van *Constantinopel* naar *Cairo* wilde verplaatzen, „en overbrengen; dat hy alle zyne Schatten, en die zyner Voorvaderen medebrengen zou; en dat hy hem daarom beval, dat „gemelde Bassa hem ter Zee en te Land met zyne Galeijen, Soldaaten en Slaaven zou te gemoet komen".

Deze Brief geschreeven zynde, liet hy de drie voornaamste Hoofden van 't Serail, als de Opperste Vrouwbewaarder, de Zwaarddrager, en het Opperhoofd der Portiers by zich komen, welken hy zyn voorneemen openbaarde. Zy waren 'er alle tegen, en raadden hem zulks af; doch toen hy volstrekt by zyn opzet bleef, sloop de *Selictar Aga*, of Zwaarddrager, stil uit de Kamer, en gaf zulks aan de Hoofden der Militie te kennen. Ondertusschen waren de Galeijen reets achter aan 't *Serail*, en 'er de Schatten ingeladen, om den volgenden morgen te vertrekken, zynde den 18 April dezes jaars, het welk echter door den tusschen beide komende oploop verhinderd wierd.

Want met den dageraad liepen de misnoegden door de Stad, roepende: *de Keizer wil ons verlaaten, en het gantsche Ryk aan de Jaours (ongeloovigen) overgeeven! zullen wy dat gedoogen? neen!* Dit was genoeg, om te maaken, dat 'er binnen een uur of twee meer dan 8 duizend Ruiters en Soldaaten op de groote plaats vergaderd waren, die terstond besllooten den uitgang van 't *Serail* te bezetten. Dit geschied zynde, en de *Sultan* dit gerucht vernomen

men hebbende, zondt een Bouftangi-Baffa of Opper-Portier uit, om te vraagen wat zy begeerden? Deze was zo haaft niet buiten de Poort, of wierd in honderd ftukken gekapt, zo als ook nog eenige anderen, die hen door goede woorden wilden doen bedaaren.

De *Sultan* ziende, dat 'er niemand van zyne Zendelingen wederom kwam, ging zelf in een der Torens op de Muur van 't *Serail*, en fprak door een tralie met de oproerige menigte, vraagende, wat zy begeerden, en wat ze voorhadden? Het antwoord was: *Wy zyn tegen u opgeftaan, om dat gy ons verlaaten, uwen Zetel verplaatzen, en alle de Schatten van 't Ryk medeneemen wilt: zo gy naar* MECHA *wilt gaan, kunt gy gefchenken genoeg doen, zonder alle de Schatten van 't Ryk mede te neemen, die uwe Voorouders vergaderd hebben, om 'er de Chriftenen mede te beoorlogen en ons te betaalen. Zo gy gaan wilt, gaat; maar laat de Schatten blyven enz.*

De Keizer, hierop zyne gramfchap niet konnende bedwingen, zeide: *Gaat heen, gy Booswichten! die niet waardig zyt, dat ik by u blyve, of u anders behandele, na dat gy my zo trouwloos bediend hebt.* Verwytende hen voorts hun flecht gedrag in den Poolfchen Oorlog, en hoe traag zy geweeft waren, zo dat hy onder 40 duizend zomtyds naauwlyks 8 duizend willigen had konnen vinden, om iets te ondernemen; zo als het ook gegaan was met het bemannen van de Schepen, wanneer hy ze uit de Herbergen laaten haalen, en met geweld aan boord had moeten laaten brengen, en dat dan nog wel de helft verloopen was; dat hy daarom, denkende dat de Stad *Conftantinopel* door hun verzuim wel haaft verlooren zou gaan, befloten had, zynen Zetel naar *Cairo* te verplaatzen, enz. Eindelyk zeide hy: *Niet te min, om dat gy zo veel geweld maakt, beloove ik u te blyven, en van myn voorneemen te zullen afzien.* En om hen daar van te verzekeren wierp hy deze belofte in gefchrift uit het venfter.

Doch de oproerige menigte was 'er nog niet mede te vrede, en eifchte boven dien de uitlevering der Hoofden van verfcheiden Staatsdienaaren, als van den Grootvizier, van den *Tefterdar*, van 't Opperhoofd der Gefnedenen, en van anderen. De *Sultan* vraagde, waarom zy die menfchen wilden ombrengen, die geen fchuld hadden? het antwoord was: om dat ze u zulks aangeraaden, of daarin niet wederhouden hebben; met byvoeging dat zy,

om dat hy zeide, die persoonen niet by zich te hebben, hem 24 uuren tyd gaven, en ná dien tyd zyn nootlot beschikken, en het *Serail* met geweld zouden aantasten.

Het gebeurde ook zo; want de Vorst niet konnende besluiten, die onschuldige persoonen aan hunne woede over te geeven, kwamen zy des anderen daags in deze woede wederom, beklommen het *Serail* in weerwil van de Portiers of Wachten, die hen poogden te stuiten, en openden de deure voor de andere Muitelingen. Dezen binnen zynde, liepen naar 't Vertrek van den Keizer, daar hy met de zyne vergaderd was. Zy eischten aanstonds de genoemde persoonen. De Vorst zich in die benaauwdheid ziende, en denkende dat alles daar mede zou afgedaan zyn; liet ze binnen komen, en de persoonen, welken zy eischten, zelfs uitzoeken. Zy hadden dezelven zo dra niet buiten de deur gesleept, of kapten ze aan stukken.

Terwyl dit hier gebeurde, liepen andere Oproermaakers naar de Gevangenis van den voorigen *Sultan Mustapha*, Oom van *Osman*, die by zyne aanstelling afgezet, en in de Gevangenis geworpen was. Dezen haalden zy half dood daar uit, dewyl hy, geduurende de dagen van dien opstand, geen eeten had gekreegen; en in vaste verbeelding zynde, dat ze hem uit de Gevangenis haalden, om hem te dooden, zo bad hy om genade, zeggende, laat my arme *Dervis* leven, ik heb geen kwaad gedaan: want na zyne afzetting was hy Monnik geworden. Schoon men hem nu verzekerde, dat hy niet sterven zou, wilde hy echter den drank, dien men tot zyne verkwikking had vervaardigd, niet drinken, vreezende dat het vergift was, en begeerde een weinig klaar water: dit wierd hem gegeeven, en tevens toegeroepen, dat hy Keizer zou zyn. Hy kon dit eerst niet gelooven; maar hoorende dat men door de Stad riep: *Mustapha Koning! Mustaphà Sultan en Keizer!* begon hy 'er geloof aan te slaan; te meer, toen men hem uit het nieuwe *Serail* naar 't oude bragt, op den Troon zette, en hulde deedt, kon hy 'er niet langer aan twyffelen; alhoewel hy door twee hartstochten sterk aangedaan was: eerstlyk door de vrees van te zullen omgebragt worden, en ten anderen door de vreugd van zich, na 4 en een half jaar gevangen gezeten te hebben, weder op den Troon te zien. Vervolgens bragt men hem met zyne Moeder, Zuster en Voedster naar

't

't Keizerlyk Paleis, alwaar hy terstond een Groot-Vizier en andere Amptenaaren aanstelde. 1622.

Inmiddels dat alle deze dingen gebeurden, zat Keizer *Osman* in zyne Vertrekken met groote benaauwdheid, niet weetende wat zyn noodlot zou zyn. Hy nog weinig tyds geleden een schrik van alle Vorsten, zag zich op een oogenblik van allen verlaaten, ja zelf van zyne Slaaven bespot. In dezen staat gebruikt hy een list; hy vermomd zich, raakt uit het *Serail*, en begeeft zich naar 't Paleis van den *Aga der Janitzaaren*, zyn beste Vriend. Hier zynde, liet hy zyne andere vrienden by hem komen, maakte een nieuwen Groot-Vizier en andere Amptenaaren, in plaats van de omgebragten: maar dit was ook tot hun eigen ondergang. Want men besloot aldaar in eene Vergadering, dat men 't ongestuimig Volk door goede middelen tot bedaaren zou zien te brengen.

Dit wel overwogen en vastgesteld zynde, liet Sultan *Osman* zynen nieuwen Vizier en den *Aga der Janitzaaren* uitgaan, om het Gemeen en de Militie, zo door goede woorden, als door geschenken te stillen. Zy deeden zulks, stellende eerstelyk het Gemeen voor, welke verplichting zy hadden aan hunnen wettigen Keizer *Osman*, en beloovende ten anderen aan ieder 60 *Sequinen* (zynde omtrent 200 guldens) en aan de Militie 2 Aspers daags verhooging van soldy. Dit scheen zommigen wel aan te staan; maar anderen uit den hoop schooten toe, zeggende: *meent gy onze rechtvaardige gramschap door geld te stillen? neen!* en daar op vielen zy op den Vizier, den Aga, en anderen die by hen waren, en kapten ze aan stukken. Het bleef hier niet by, maar de woedende menigte liep naar 't Paleis van den *Aga*, en maakte zich meester van *Sulten Osman*. Hier op zonden zy iemand aan den nieuwen Keizer *Mustapha*, om te vraagen wat hy begeerde, dat men met zyn Neef zou doen? Hy liet wederom zeggen, dat hy hem niet wilde zien, en dat zy met hem konden doen, wat ze beliefden.

Hier op zetten zy den Keizer op een oud mager Paard, en voerden hem naar 't veld van de Militie, alwaar een groot huis is, daar zy hem voor een oogenblik inbragten, en hem vervolgens in een Kar met twee Bakken, in een van welken hy, en in de ander de Opper Beul zat, naar de gevangenis der *Zeven Torens* voerden. Onderwege vertoonende hy verscheiden maalen zyne Wanhoop, roepende overluid: *is er niemand van u allen, die*

 my

my de Vriendschap wil doen, van my te stranguleeren? op dat ik niet door Beuls handen sterve. Onder deze en diergelyke gezegdens kwam hy tot aan de gevangenis van de Zeven Torens onder het gevolg van eene ontelbaare menigte menschen. Men bragt hem in een Vertrek, daar hy echter niet lang zat, of de nieuwe Groot Vizier kwam by hem, verzeld van Zes Beulen, en maakte hem het volgende Compliment: *Grootmoedig Prins! ik kome hier met leedwezen, van Keizer* Mustapha *uw Oom, die nu in uw plaats gekroond is, om u aan te Zeggen, de droevige uure des doods, alzo 't besloten is, dat gy dadelyk van 't Leven ter dood gebragt zult worden.*

Hierop riep de Keizer uit: *ai my! zal ik sterven? moet ik sterven? zo laat ik sterven. Maar wat hebbe ik gedaan, waarom ik den Dood verdiend hebbe? Moet ik voor anderen lyden? en moet de ontschuldige voor den schuldige sterven? Immers hebbe ik niets gedaan, dan op den Raad van myn Vizier en andere Officieren, die gy Lieden reeds omgebragt hebt; waarom zyt gy daar niet mede te vreden? en als ik nu beloove, dat ik van myne onderneeming zal afstaan, waarom wilt gy my dan nog ombrengen?*

De Groot-Vizier gaf daarop ten antwoord: *Prins, gy moet sterven! Welaan,* zeide hy, *moet ik sterven? sta my dan eerst toe, dat ik myn gebed doe.* Dit gedaan zynde, stondt hy op, en riep: *is er nu niemand, die my een Dolk wil geeven, om my zelf te dooden, op dat ik door geen Beuls handen sterve?*

Hierop naderden hem de zes Beulen, als twee met een zyden koord om hem te wurgen, en de vier anderen om hem vast te houden; maar hy verdedigde zich zo dapper; dat hy 'er drie van die hem vast wilden houden, met zyne vuisten, ter aarde sloeg: echter kreegen de andere drie hem zo verre, dat zy den strik om zynen hals kreegen, en hem dus achterover trokken en worgden, na dat ze hem nog eerst twee slagen met een Byl tusschen hals en nek gegeeven hadden, waardoor hy in zwym geraakte, en zy hem dus op den grond nederkreegen, en ombragten.

Toen lag die dappere Prins ter aarde, terwyl het bloed hem uit zyn Neus en Mond vloeide.

Na zyn' dood sneedt de Groot-Vizier hem een Oor af, wondt het in zyn Neusdoek, en bragt het by *Sultan Mustapha*, om hem te verzekeren, dat zyn Neef dood was.

Wy neemen dit geval tot het onderwerp van onze Plaat.

Hier



„ Hier ziet men een Vertrek in de Gevangenis van de Zeven
„ Torens te *Constantinopel*, waarin de Jonge Keizer *Sultan Osman*
„ gebragt is, by wien de Groot Vizier komt met zes Turken, om
„ hem den dood aan te zeggen; waarop de Turken hem aanpak-
„ ken, en hy zich zo verwoedelyk verdedigdt, dat hy reeds 3
„ Turken met den vuist ter aarde geslagen hadt, toen de ande-
„ ren hem eindelyk den strik om den hals gekreegen hebbende,
„ hem achterover trekken en worgen.

Zodanig een moord (schreef de Hollandsche Ambassadeur) was nog nooit aan eenigen Turkschen Keizer begaan, dewyl men ze te vooren wel afgezet, maar altoos in de gevangenis gebragt hadt, zo als den tegenwoordigen Keizer geschied was. Voorts was *Sultan Osman*, schoon nog jong van jaaren, zo ryp van oordeel en zo schrander van beleid, als 'er ooit een Vorst op den Ottomanschen Troon gezeten hadt.

Des anderen daags wierdt het doode Ligchaam in een vertrek van 't groot Serail gebragt, op dat *Sultan Mustapha* zien en zeker weeten zou, dat zyn Neef dood was, die vervolgens in 't Graf van zynen Vader, *Sultan Achmet*, bygezet wierdt. Ondertusschen waren de andere Inwooners van *Constantinopel*, zo wel de Burgers als

als Vreemdelingen en buitenlandsche Ambassadeurs, zeer bedroefd over den Moord aan *Sultan Osman* begaan, en dewyl dit oproer nog verscheiden dagen duurde, zo was een iegelyk in 'even groote vrees, van door de baldaadige Janitzaaren en Spahys overvallen te zullen worden, inzonderheid waren de Jooden in grooten angst, zo datze zich overal verschuilden en hunne goederen bergden: doch zy lieten de Inwooners vry, schoon anderen dat geluk niet hadden. Want de oproerige Militie opende nog dien dag alle de Gevangenissen, en stelde de Gevangens in Vryheid, zo wel de geenen, die om schuld, als die om misdaaden gevangen zaten, en reeds tot de Galeijen veroordeeld waren. Zelf liep de nieuwe Groot-Vizier, *Dabout*, die het oproer zocht te stillen, groot gevaar van zyn Leeven; zo dat hy zich moest verbergen tot dat het oproer gestild was, en *Sultan Mustapha* hen bezadigd hadt door geschenken en beloften. De geschenken bestonden in 25 Dukaaten voor ieder Janitzaar, en nog meer voor de Spahys, behalve eene verhooging van vyf *Aspers* daags van hunne soldy.

Doch eer 't nog tot een stilte kwam, zyn 'er nog verscheiden veranderingen voorgevallen, als by voorbeeld, dat de *Mufti*, of Opper-Priester, uit hoofde van de vrees, dat het hem ook gelden zou, zyn Ampt nederleide, en dat 'er een ander in zyne plaats verkoren wierdt: mitsgaders dat de *beide Cadeleskiers* afgezet wierden, en dat 'er in de plaats van den Ryks-Thezaurier, die zich, uit vrees voor de oproerigen, in een Doodkist buiten de stad hadt laaten brengen, een ander aangesteld wierdt.

Voorts wierden alle zwarte Gesnedenen, die van oude tyden tot den Dienst en Bewaaring van de Vrouwen dienden; die onder hun Opperhoofd den *Kislar-Aga* in groot gezag geraakt, en de voornaamste oorzaak waren geweest, dat *Sultan Mustapha*, nu weder op den Troon zittende, te vooren afgezet was, altemaal weggejaagd en hunne plaatze vervuld met blanke Gesnedenen, onder een blanke *Kislar Aga*, 't welk nooit voordezen gebeurd was.

Ondertusschen wilde *Sultan Mustapha* den Aga der Janitzaaren, die hy drie dagen te vooren aangesteld hadt, wederom afzetten; maar de oproerige menigte wilde daar niet toe verstaan, en sloeg den Hofmeester van des Viziers Vrouw, die eene Zuster van den Keizer was, en hun de bevelen bragt, byna dood, zo

als

als ook de andere Officieren, die daar in ten besten wilden spreken, invoege dat de Keizer genoodzaakt was, dien Aga in zyn Ampt te bevestigen.

Middelerwyl duurde het misnoegen tegen den Groot-Vizier nog; zo dat hy niet in staat was om den *Divan*, of Raad, te doen vergaderen: want nu kwam de beurt aan de Spahys, die het huis van hunnen *Aga* of Overste bestormden, deuren en vensters openbraken, en hem dwongen, om met hen naar den Groot-Vizier te gaan; aldaar komende, wierd hen verkondigd, dat de groote Heer alle hunne eisschen zou voldoen, waar voor de *Aga* zich als borg stelde, en dus wierd het Oproer gestild, en zy ontfingen des andere daags de Presenten.

Ondertusschen was deze omkeering in het Turksche Ryk aan niemand voordeeliger, dan aan Keizer *Ferdinand*, en aan niemand nadeeliger, dan aan *Bethlen Gabor*, Koning van Hongaryen, dien Sultan *Osman* beloofd had, met alle zyne magt te ondersteunen; maar toen de Sultan omgebragt was, kon *Gabor* in Hongaryen niet tegen de Keizerschen bestaan, en moest tot een Verdrag komen.

Veele weeken daarna, en wel den 2 Juny, verscheen de nieuwe Keizer voor 't eerst in 't openbaar, tot groote vreugde van 't gemeen; doch hy was genoegzaam onbekwaam tot de Regeering; want door de langduurige gevangenis was hy in dweepery geraakt, en als half simpel, zo dat hy geduurig met zwaarmoedigheyd bezet zynde, zomtyds lang stil zweeg, en heen en weder wandelde met groote verschrikkingen, niet lang op een plaats konnende blyven: ook at en sliep hy weinig.

Deze zyne gesteltenis duurde nog een geruimen tyd na zyne herstelling op den Troon, en men gaf voor, dat zulks van de *Sultane*, Moeder van *Osman*, door Tovery te weeg gebragt wierd: dan het is veelal de gewoonte der menschen geweest, en by de onkundigen nog, dat ze de oorzaak van eenig Toeval niet weetende, het zelve aan Tovery toeschryven. Ondertusschen zal het vervolg ons doen zien, hoedanig hy in het onderhouden van den Vrede met andere Mogendheden, en, inzonderheid met onze *Vereenigde Nederlanden*, is geweest, tot welken wy thans ten besluite van dit jaar weder te rug keeren.

Den staat dezer Provinciën op 't einde van 't jaar 1622 was aldus: de Koning van *Vrankryk* had zo dra geen Vrede met de

Hugenooten gemaakt, of hy liet 'er kennis van geeven aan de Heeren Staaten Generaal, met bygevoegde belofte, van de achterstallen der Fransche Troepen in de Nederlanden te zullen betaalen, en dezelve voortaan te onderhouden; maar deze Vorst had zich met dien oorlog zodanig uitgeput, dat 'er voor eerst niet veel van die belofte kwam. De Koning van *Grootbrittanje*, wankelmoedig in zyne oude dagen, en alleen bedacht op het Huwlyk van zyn' Zoon met de Infante van *Spanje*, besloot wel, maar deedt niets ter herstelling van zyn Schoonzoon, en nog minder ter ondersteuning dezer Provinciën, uitgenomen, dat hy de Engelsche troepen liet blyven; de Koning van *Denemarken* was alleen op zyn eigen voordeel bedacht; De Koning van *Zweeden* en de *Hanzee-Steden*, schoon Bondgenooten van dezen Staat, hadden eer hulp van nooden, dan ze te geeven; de Republiek van *Venetie* beloofde goeden Onderstand, maar zy kwam niet, toen ze noodig was.

Ondertusschen waren deze Provincien rondsom van Vyanden omringd, zo wel van buiten, als van binnen, gelyk het volgende jaar zal aantoonen.

Einde van het NEGEN- EN DERTIGSTE DEEL.



REGIS-

REGISTER
VAN DE
STAATKUNDIGE
HISTORIE VAN HOLLAND.
NEGEN-EN-DERTIGSTE DEEL.

EYNDE.